

భారతీ నిరుక్తి

(వేదస్వరూప దర్శనము)

౨౦౬
pop

A CCMo. 22004.

రచయితలు :

హరి సోదరులు

ప్రకాశకులు

ఎస్.వి.ఎస్. పబ్లికేషన్స్

శోధన్ గృహము

బందరు రోడ్, విజయవాడ - 10

BHARATI NIRUKTI

by

Hari Brothers

Edition : May 1998

© ప్రకాశకులు

ప్రతులకు :

శ్రీ సాయిరాఘవేంద్ర బుక్ హౌస్
బృందావన్ హోటల్ ఎదురుగా
ఏలూరు రోడ్, విజయవాడ-2

ఎస్.వి.ఎస్. పబ్లికేషన్స్
శోధన్ గృహము
బందరు రోడ్
విజయవాడ-10

వెల : రూ. 250-00

ముద్రణ :

క్రాంతి ప్రెస్,

మద్రాసు-600 001.

ఓమ్ నమోమ వేద మాతరమ్

శ్రీ శ్రీ శ్రీ జగద్గురు కాంచీ కామకోటి వీరాధీశ్వరులచే ప్రసాదించబడి
ఈపూరు హరిహరాజ క్షేత్రములో హరి సోదరులచే ప్రతిష్ఠితమైన

శ్రీ గాయత్రీ మూర్తి

భారతీ నిరుక్తి - ద్వితీయ ముద్రణము

ఈ పోస్టా తము

మహారు ముప్పది సంవత్సరములు మేము శ్రమించి చేసిన పైదిక వాఙ్మయ పరిశోధన ఫలముగా తొలిసారిగా "భారతీ నిరుక్తి" వెలుగులోనికి వచ్చినది. శ్రీ జగద్గురువుల అశీప్రభావము వలనను ఆస్తిక సహృదయులు చూపిన ఆదరాభిమానముల వలనను తొలిముద్రణము రెండువేల ప్రతులు అయిపోయినవి. వేదమాతయెడ ఆంధ్రపాఠక లోకము చూపిన ఆదరాభిమానములకు మేమెంతయు కృతజ్ఞులము. తిరిగి జగద్గురువుల ప్రేరణము వలనను ప్రజల కోరిక ననుసరించి ద్వితీయముద్రణ రూపముగా ఈ భారతీ నిరుక్తి గ్రంథమును లోకమున కందించుచున్నాము. ఇది యెప్పుడో జరుగవలసినవని. "శ్రేయాంసి బహు విఘ్నాని" అన్నో విఘ్నములు. ఈశ్వరానుగ్రహముచే ఎట్లో వ్యయప్రయాసలకోర్చి ఈ గ్రంథము నిప్పటికై నను వెలుగులోనికి తీసుకురాగలిగితిమి. ఇది వేదమాత అశీర్వాద ఫలమే.

తొలిసారిగా భారతీ నిరుక్తిని ప్రచురించిన తరువాత వేదముల విషయమై ఇతరులు చేసిన విపరీత వాదములు మా దృష్టిలోనికి వచ్చినవి. ఆ వాదములను గూడ పరిశీలించవలయు ననెడి జగద్గురువుల ఆదేశము ననుసరించి ముందుగా అవతరణికలోను తరువాత గ్రంథములోను మరికొన్ని విషయముల చేర్పుట జరిగినది. ఆ విధముగానే ఈ భారతీ నిరుక్తి హిందీభాషలో కూపు దాల్చినది. సుప్రసిద్ధ పండితులు శ్రీ జనస్యామి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి హిందీ అనువాదము ఉత్తర భారతమున గూడ ప్రశంసల నందుకొన్నది. ఇవి యెంతయు ప్రశంసనీయ విషయములు.

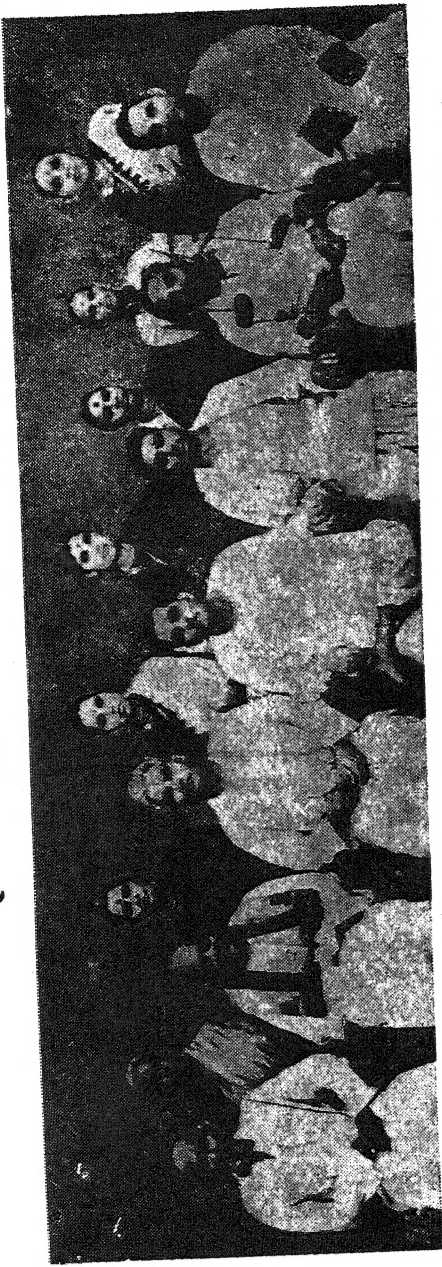
ప్రథమ ముద్రణము మీదవలెనే ఈ ద్వితీయ ముద్రణముమీద గూడ ఆస్తిక మహాశయులెల్లరు ఆదరాభిమానములను చూపగలరని ఆశించుచున్నాము. గ్రంథమున గల ముద్రణ స్థానిత్యము లేవియేని యున్న వానిని సహృదయులు చున్నింతురు గాక.

ఈ క్రావణ పూర్తిమ,
తేది. - - 89.

ఇట్లు,
(హరి సోదరులు)

భారతీనిరుక్తి

గ్రంథకర్తలు : హరి సోదరులు

1. హరి వెంకట సుబ్బయ్య (భార్య: మాణిక్యమ్మ)
2. చల్లా నక్కనారాయణశాస్త్రి (లలితాంబ)
3. హరి సీతారామయ్య (సీత)
4. హరి వెంకట కృష్ణమూర్తి (అనసూయ)
5. హరి సాంబశివశాస్త్రి (శకుంతల)
6. హరి చంద్రశేఖర శర్మ (దుర్గ)
7. హరి లక్ష్మీనరసింహశర్మ (అన్నపూర్ణ)

వి ప యా ను క్ర మ ణి క

వేదములు - శ్రీశ్రీశ్రీ కాంచీ కామ
కోటిపీఠాధీశ్వర శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర
సరస్వతీ స్వామివారు— 22
ఆవతరణిక (V-XXXXXX)

వేదమంత్రార్థ వివరణకు ప్రమాణము
లేవి యగును? XI
వేదనాచుములు - వేదన్వరూప దర్శ
నము— XV

వేదశబ్దములు-అర్థనిర్ణయ సంప్ర
దాయము XVII
నిరుక్తలక్షణము-సాక్ష్యాధారము;
యాస్క-నిరుక్తిము— XVIII
నిగమ నిరుక్త లక్షణములు;
స్వాభావికార్థ బోధకత్వము— XXII
వేదము నిగమము; వేదపదములు

నిగమములు— XXXI
ని (నమ్ ఆజ్) హస్-సమాహతా
భవంతి— XXXVII

ని (నమ్ ఆజ్) హస్-సమాహతా
భవంతి XXXVII

అలంకారికులు- నిరుక్తి— XXXX
వేదములు అన్యథాపా సంసర్కము—
చారిత్రక వాదము— XXXX

వేదస్వరూప దర్శనము- నిరుక్త
మూలము— XXXXIV

వేదః (1-60)

వేదశబ్దము-నిర్వచనములు— 4
ఒకే వేదశబ్దమున కిన్ని నిర్వచనము
లేవి? 8

వేదః (సకారా స్తము)-చిహ్నము(త్రుత్వం
ధనమ్— 10

కామః- కామేశ్వరః— 12
ధర్మః— 14

గ్రంథములు : వేదవేద శబ్దములు 15

ఆగ్నిః వేదః- జీవునకు జన్మనిర్ద
నాచుములు 17

పృథ్వీః-పృథ్విగర్భః-వేదగర్భః
వేదగర్భా 21

వేదపదములు- వేదపదములు—
నైవీవాక్ 22

నిధానం వేదః (శాశ్వతమగు
చక్షుషి) 23

వేదము పౌరుషేయ మగునా? 24

వేదములలో పౌరాణ్యపర్యము, విజ్ఞాన
ప్రమ వికాసము గలవా? 28

అంతర్దర్శనము— 28

యత్ ఇవ ఇద మస్మిన్ విజ్ఞానామి 29
నిజ్ఞాః సంనద్దోమనసా చరామి 31

యదా ఋతస్య ప్రథమజాః మాగన్,
అదితీ అస్మాః వాచః ధాగం ఆకువే 31

ఋగ్వేదము, నానాదేవతలు- ఏక

దేవత 93

యస్తన్నవేదకీ యువా కరిష్యతి 94

య ఇ తద్విదు స్త ఇమేనమానతే 94

ఉ ప ని ష త్ 96

ఉపనిషత్తు-చారిత్రకదృష్టి 40

నిర్వచన స్వరూపమ్ 50

బ్రహ్మవిద్య-కర్మోపాసనా

సాధనావశ్యకత 64

ఋషిః (60-108)

ఋషిః- శ్రుతి స్మృతి కోశప్రసిద్ధి 61

ఋషి శబ్దము - నిర్వచనము 63

పరమేశ్వరుడు - ఋషిత్వము 63

వేదము - ఋషిత్వము 65

ఋషిః నారాయణః వేదః — 70

మంత్రద్రవ్యము - ఋషిత్వము 71

తపోజ్ఞాః- స్వయంబు- చెప్పివాక్ 72

మంత్రకృత్-ఋషికృత్ 73

దేవతలు - ఋషిత్వము 79

అగ్నిః ఋషిః 79

ఇంద్రః ఋషిః 79

ఆదిత్యః ఋషిః సోమః ఋషిః 80

వేదములు - ఆశ్రయములు 81

ప్రథమజ్ఞాః 87

ఆర్యేయం ధనమ్ 90

ఋషిర్దర్శనాత్- ఈ దృశ్యము

మెట్టిది? 82

ఋషిశబ్దము - చారిత్రకులు 93

రచయితృత్వము - ఋషిత్వము 96

మంత్రము - ఋషి - చుండో-

దేవతా పరిజ్ఞానము 100

(బ్రహ్మ (109-174)

బ్రహ్మ శబ్దము-చారిత్రకులు 109

బ్రహ్మయన వేదము- శ్రుతి స్మృతి

ప్రసిద్ధి— 112

బ్రహ్మశబ్దము - నిర్వచనము 113

పరమాత్మ - బ్రహ్మత్వము 114

వేదము - బ్రహ్మత్వము 118

బ్రహ్మ ర్షిః 125

బ్రహ్మ, బ్రహ్మణస్పతి, బృహస్పతి-

చారిత్రకుల యూహలు 131

బృహస్పతిః బ్రహ్మణస్పతి- మంత్ర

విభాగము 134

అంగిరసః 137

బృహస్పతిః 138

బ్రహ్మణస్పతిః 138

సామ 139

అగ్నియే అంగిరసుడు, బృహస్పతి,

బ్రహ్మణస్పతి— 142

దేవతానామములు - విశేషణ

వాచకములు— 143

బ్రహ్మ-బ్రహ్మకర్మ 146

బ్రహ్మ-అబ్రహ్మ 151

శబ్ద బ్రహ్మ 152

బ్రహ్మ-బ్రహ్మపురము	153	అనూచానః - నిధిః	202
బ్రహ్మ కో శః	156	అమ్నాయాంబుది మథనమ్-	
బ్రహ్మచారీ-నిధి రక్షకః	156	అపృత పానమ్—	205
బ్రహ్మ-బ్రాహ్మణమ్	158	సమామ్నాయః	208
బ్రహ్మ యజ్ఞః-బ్రహ్మ-		విద్య-అమ్నాయ యోగము	209
బ్రాహ్మణమ్	163	వేద శ్రుతిః	214
బ్రహ్మ-వ్రతీ	164	స్వాధ్యాయః (215-259)	
బ్రహ్మ-శ్రీః	169	అధ్యాయః - వేదః	215
బ్రహ్మంజలిః	172	స్వాధ్యాయః వేదః	216
బ్రహ్మ వర్చః	172	స్వాధ్యాయశబ్దార్థము-	
బ్రహ్మ సూత్రమ్	173	పూర్వవక్షములు	217
బ్రహ్మ స్థలి	173	స్మృతులు - కృతన్న	
అమ్నాయః-శ్రుతిః (175-214)		వేదాధ్యయనము—	218
శ్రుతిః-అమ్నాయః	175	స్వాధ్యాయ మన కృతన్న	
శ్రుతా	176	వేదాధ్యయనమే—	222
అనుశ్రవః	176	కోశములు-స్వాధ్యాయపదము	225
శ్రుతర్షిః-శ్రుతార్థః	177	శ్రుతులు-వేదాధ్యయన సంప్ర	
పూర్వార్థం బ్రహ్మ	178	దాయము—	225
పితృ-సనజా-పూర్వార్థ	179	నిఖిల శాఖాధ్యయనము-ఏక	
నవ-నవ్య-నవీయసీ	182	శాఖాధ్యయనము—	227
హరియోజనః	190	వేద శాఖాధ్యయనము -	
నవ-ప్రణవః	192	సంప్రదాయము	227
స్వయంభృతాగాధానము -		స్వాధ్యాయము యొక్క	
శ్రుతులు—	195	స్వాధ్యాయత్వము—	235
అనుశాసనమ్	197	స్వాధ్యాయమే బ్రహ్మ యజ్ఞము—	239
వాచః-అనువాకః-అనూచానః		ప్రణవజపము-స్వాధ్యాయము	240
అనూక్తమ్—	199	స్వాధ్యాయము మోక్ష శాస్త్ర	
అనువాకః - దాకః	200	భ్యయనము—	243

స్వాధ్యాయ ప్రశంసా	248	ఆహుతి దేవతాహ్వన స్వరూపము	272
ప్రియే స్వాధ్యాయ ప్రవచనే -		ఆహుతులు స్వాహాకృతములు	273
భవతః —	246	స్వాహాకాము-శ్రుతియాదేశము	275
యుక్తమనా భవతి	247	వేదవాక్-స్వాహాకార-యజ్ఞ-	
అపరాధీనో ౭ హరహ రద్ధాన్		అవినాభావ సంబంధము —	275
సాధయతి —	247	స్వాహా శబ్దము-సార్థకత	277
సుఖం స్వపితి	247	స్వాహాతం హ విర్జు హో తి-	
పరమ చిత్తక ఆత్మనో భవతి		(ను-అ-జా హో తి)	278
ఇంద్రియ సంయమశ్చ; ఏకాదామతా		స్వా వాక్ అహ-స్వాహ వేదవాక్	279
భవతి; ప్రజ్ఞా వృద్ధిః యోగో లోక		స్వయం తే సరస్వతీ అహ-	
ప క్తిః —	247	స్వాహా —	283
స్వాధ్యాయము-చరిత్ర కారులు	249	స్వః మహిమా ఆహ స్వాహా	284
శ్లోకాధ్యాయః - తపః	255	ను-అహ-స్వాహా	286
స్వాధ్యాయము -		స్వం-అహ-స్వాహా	286
సంధిమోక్షప్రశ్న	256	స్వాహా-వేద శరీరిణి-పరాదేవతా	
స్వా హా (260-294)		(పరమాత్మా) —	287
స్వాహా శబ్దము వేదవాచకమగునా;	260	స్వాహా శబ్దము-వ్యుత్పత్తుల	
స్వాహా స్వధా-వై శిష్ట్యము	262	క్ర మ గ తి —	290
స్వా హు తి	264	స్వధా (295-31)	
ఆహుతులు, అగ్ని-యజమాన		స్వధా-భోగ్య వస్తు జాతరూప ప్రకృతి	
దేవయో ఏక్యము —	265	పారమేశ్వరశక్తి (భోగ్యభోక్తృ	
ఆహుతి-అహితిః దేవతం పరోక్ష		స్వరూపము)	296
ప్రియత్వముః భోక్తృ భోగ్య		స్వధా-భోక్త లేక పరమేశ్వరుడు	298
స్వరూపము —	267	స్వధా-త్ర యా విద్య	300
ఇన్ద్రి - ఇన్ద్రి	268	ఇన్ద్రి వాయు స్వరూపులు	
ఇంద్ర-ఇంద్ర-భోక్తృ భోగ్య		(వసు-రుద్ర-అదిత్యులు) పితరులు;	
స్వరూపము —	268	స్వధా స్వరూపులు —	301
ప్రాణము స్వప్న స్వరూపము	270		

స్వధా-జీవుని భోగము:	
భోగాయతనమగు శరీరము —	304
జీవేశ్వరులు-స్వధా శక్తి : —	306
చను రుద్రాదిత్యులు-పితృ పితామహ	
ప్రపితా మహాలు : —	308
విష్ణు స్వరూపులు : —	315
గయాశీర్ష-వట(ఆధి భౌతిక-ఆధి	
దైవిక-ఆధ్యాత్మికార్థములు) —	318
స్వధా పితృభ్యః (అస్తుస్వధా)	323
క్రాద్ధవృత్తి : —	326
స్వధా-ప్రాణాచారణశక్తి : —	328
స్వాహా-స్వధా-వషట్	331
వషట్ (332-334)	
హవిస్త్వాగ ప్రకారము-వషట్	
కార ప్రాశస్త్యము —	332
వషట్ కారము ఆదిత్య హాపము-	
దేవ పాత్రము —	336
వాక్ ప్రాణా పానములు-	
వషట్కారము —	338
వషట్ కారము-పరాదేవత	
(పరమేశ్వరుడు) —	341
వా (ఆదిత్యః) షట్ (ఋతవః)	
వాషట్ —	343
వాక్, షట్ (ఋతవః)	
వషట్ (అషాధా) —	344
వాక్-షడంగములు-వషట్	347
స్వాహా-స్వధా-వషట్-హస్త	
కారములు-వాగ్దేను స్తనములు	350

స్వాహా-స్వధా-వషట్ శబ్దములు-	
చరిత్రకారులు —	352
(త్రయా (355-444)	
అభర్వ వేదము అర్వాచీనము-	
అక్షేపము —	355
వేదత్రయోత్పత్తి	356
ఋగ్వజ్ఞాః సామలకే యజ్ఞాం	
గ త్వ ము —	358
స్తృతులు కోశములు-	
త్ర యా వ్యవహారము —	357
అభర్వ వేదము (బ్రహ్మ వేదము)	
అవశ్యకత —	358
అభర్వ వేదమునకు గలి	
నామములు —	360
అభర్వ వేద ప్రాశస్త్యము	
బ్రహ్మత్వ సంప్రదాయము —	361
బ్రాహ్మచారజ్ఞానములు చతుర్వేద	
సంప్రదాయము —	366
ఉపనిషత్తులు-చతుర్వేద ప్రశంస	367
ఋగ్వేదాది శ్రుతులు-వేదత్రయ-	
వేద చతుష్టయ ప్రస్తావన —	369
చారిత్రికుల వాదము-అసా	
మంజుస్యము —	375
చత్వారి శృంగా-ఇత్యాది ఋక్కులు-	
అర్థమీమాంస —	381
మఠియొక యాక్షేపము	389
వేదత్వము-యజ్ఞ సంబంధము	389

చతుర్వేదములు త్రయీ విద్య		త్రయీవిద్యప్రభు సుహృత్కాంతా	
దూపములు—	394	సంమితము....	446
మంత్ర త్రైవిధ్యము	394	వేదః సచిరిత్ (సఖివిత్)	
త్రయీ విద్య-యోగత్రయము	400	పురాణమ్	447
స్మృతి వచనములు-చారిత్రికుల		వేదము-కాంతాసంమితత్వము—	448
కల్పన—	402	సూ నృ తా—	448
‘ఇతి వేదా త్మయ త్త్రయీ’	405	వి ర ప్తి—	450
ఆధర్వవేదము-రెండు సంప్ర		గో మ తీ—	450
దాయములు—	409	పక్వా కాళా న దాకుషే	451
త్రయీ — క్రుతి సంప్రదాయము	410	క్రతిస్మృతులు-వేదవాక్యసూత్రము	451
త్రయీశబ్దము-ముఖ్యార్థము	414	మంత్రము లన్నియు కాంతాసంమిత	
త్రయీ— పరాదేవత	416	ములా? —	458
అధర్వవేదము-భిన్ననామములు—		భారతము వేదమువలెనే ప్రభు—	
ఔచిత్యము—	417	సుహృత్— కాంతాసంమితము	459
భైషజ్యవేదము-అంగిరోవేదము	418	వేదమునకుగల కావ్యత్వ	
బ్రహ్మ వేదము-క్షత్రవేదము	20	మౌనపారికమా?	461
వసిష్ఠః — బ్రహ్మ —	421	ఆలింకారికులు-కావ్యలక్షణము	462
వసిష్ఠుడు అభివృద్ధుడు	424	ఆశేసము-నమాధానము	465
ఆధర్వవేదము-అభిర్వాంగిరసః	432	కావ్యవత్తము	467
భృగ్వంగిరసః—		వాగగ్రవిద్య భగవతీ శ్రీః	467
వసిష్ఠాదిముఖులు అధర్వనామ		బ్రాహ్మణ ముఖేకావ్యమ్	470
దేయులు	438	వేదగత విలక్షణకావ్యత్వము	474
అధర్వవేదము-ప్రాథమ్యము—	439	వేదములు.. కవులు—	475
అభిర్వాంగిరసులు-నామసాహ		వేదకావ్యము-క్రుతిప్రసిద్ధి	476
చర్యము, చారిత్రికుల యూహ—	441	వేదకావ్యము-శాశ్వతకవి	
త్రయీశబ్దము— సంప్రదాయము	445	సంబంధితత్వము—	478
ఉ ప స ర హ ర ము —		మృమేశ్వరుడు కవి - కావ్య	
కవిః — కావ్యమ్ (146-535)		లక్షణము—	482

వేదకావ్యలక్షణము-అలంకారికులు	485
నియతికృత నియమరహితా	
అనవ్యవరతంత్రా—	486
హృదైకమయీ—	487
న వ ర స రు చి రా—	489
వేదకావ్యలక్షణము —	
మహాకవులు—	490
ఆత్మనః కలా—	493
వేదకావ్య-లోకకావ్యములు—	
సామాజికులు—	494
కావ్యజీవితము- అలంకారికులు	497
అభినవగుప్తుడు — రసస్వరూపము	
లక్ష్యము—	498
అలంకారికులు-రసస్వరూప నిర్వచ	
నక్షు-లక్ష్యము	501
అలంకారశాస్త్రము — లక్ష్యము	511
అధికారిభేదము ననుసరించి	
వేదమునకు ప్రభు — సుహృత్—	
కాంతా సంమితత్వము—	512
కవిః కావ్యేన పరిపాహిరాజన్	514
సఖే సఖాయ మజరో జరియే	514
అగ్నే మర్తాగ్ంఅమ ర్త్యస్త్యంనః	515
ధుహితా వసూనాం	517
వేదవిదుడు అగ్నివాయ్వాదిత్య	
రూపుడగుట యెట్లు?	518
మాతా రుద్రాణామ్-	519
స్వసాఽదిత్యాసామ్	523

అమృతస్య నాభిః అహం	
అదితిః—	527
అంశిక — బ్రహ్మవిద్వాహూపిణి	
స్వన	528
చారిత్రికుల దృష్టి—	531
భారతీ (536-625)	
తిస్రో దేవ్యః	536
ఆక్షేపములు—	538
దుష్కంతపుత్రుడు భరతుడు—	
భారతీప్రజ—	538
ఋషభపుత్రుడు భరతుడు—	
భారత వర్షము	539
మనువు భరతుడు— భారత వర్షము—	
భారతీప్రజ	539
లోకమే భారతము—	540
భరత—భారత—భారతీపదములు—	
చారిత్రికుల కల్పన— అసామం	
జన్యము	541
ఋత్విజులు—భరతులు	542
ద్రావిణోదాః—	545
ఋషీణాం పుత్రః :—	545
సహసస్సుత్రః :—	546
అగ్ని—వాయు— ఆదిత్యులు	
సాహచర్యము	549
అగ్నిః	550
వాయుః — వాతః	552
ఆదిత్యః సూర్యః	555
దేవానా మనీకం చిత్ర ముదగాఞ్ః	556

మిత్రస్య పరుణస్య అగ్నేః చక్షః	ప్రజాపతి భరతుడు :	
అప్రాధ్యావా వృధివీ అంతరిక్షమ్ 556	వసురుద్రాదిత్యులు ప్రజ	598
అప్రా ధ్యావా వృధివీ అంతరిక్షమ్:	విశ్వవిత్ - అవిశ్వమిన్వా	603
సూర్య ఆత్మా జగత స్తస్థుషశ్చ- 567	క్రాంతదర్శనము - కవి-	
త్రిస్థావదేవతయ-ఏకాత్మకత్వము 569	స్మృతులు	605
యజ్ఞము వసురుద్రాద్యాత్మకము:	త్రివక్రగామసీ	608
విష్ణువ్వరూపము 565	మహానటుడు - భరతుడు:	
ఇదా సరస్వతీ భారతీ సాహ	శిల్పములు- ఆత్మసంస్కృతి	610
చర్యము 566	మహాభారతము :	
ఇదా శాసనీ: యజ్ఞానూకాశినీ:	అగ్ని (భరత) వంశము	616
దేవహూః: యజ్ఞసీ: 572	అపాంగర్భః	619
సరస్వతీ 575	కోశ - పౌరాణికవచనములు-	
సావకా ధియావసుః 577	భారతీప్రజ - భారతీ సంస్కృతి	620
సావమానీ- వేదమాతా 578	చం దః (626-716)	
పవిత్రం వేదమంత్రః- దేవతా 580	చందస్సులు-కోశప్రసిద్ధి	626
చోదయిత్రీ సునృతానాం:	చందస్సులు- నాగేశభక్తి వాచము	627
చేత న్నీ సుమతీనామ్ 583	బ్రాహ్మణములకు వేదసంజ్ఞ	
భిషక్ 586	శ్రీ దయానందుల యాత్రేవము	635
రసాత్మికా 586	శ్రీదయానందుల యాత్రేవమునకు	
భారతీ 588	సమాధానము	636
ఆదిత్యుడు భరతుడు, తద్దీప్తి	కోశప్రసిద్ధి	636
లేక వాక్కు, లేక వత్తి భారతి 589	పూర్వమీమాంసా దర్శనము-	
అగ్ని భరతుడు 590	ప్రసిద్ధి	637
వాయువు (మధ్యమస్థానాగ్ని)-	వ్యాకరణదర్శనము-ప్రసిద్ధి-	638
భరతుడు 591	న్యాయదర్శనము- ప్రసిద్ధి	640
భారతీ - బ్రహ్మవాదివీ-	వైశేషిక దర్శనము ప్రసిద్ధి	642
బ్రాహ్మ 593	ఉత్తర మీమాంసా దర్శనము-	
హగము - యోగశక్తి 596	ప్రసిద్ధి	644
	ఆత్రేవము	646

స మ ధా న ము	647	బ్రాహ్మణశబ్ద నిర్వచనము-	
విరుక్తము - ప్రసిద్ధి	653	అక్షేప సమధానములు	681
నిరుక్తమున కొత్తవాదము-		మంత్రము- ఋషిచ్ఛందో దేవతా	
చాతిత్రికుల యాక్షేపము-		పరిజ్ఞానము	686
సమధానము	657	శ్రుతులు-చందఃపదనిర్వచనములు	692
ఓహ బ్రహ్మణః- శ్రుతిమతిబుద్ధి		చాదనాత్ చందాంస	692
లక్షణా విధ్యా	661	చందస్సులు శర్మహేతువులు-	
శ్రోతగృహ్య సూత్రములు-		కృష్ణాణివ శిల్పము (చర్మ-శర్మ)	694
వృత్తులు - ప్రసిద్ధి	668	చదయ పీఠి చందాంస	700
శ్రుతిప్రసిద్ధి- బ్రాహ్మణాచ్ఛంస	671	చందయతి ఆహదయతి	700
బ్రాహ్మణము-అనుబ్రాహ్మణము	675	గాయత్ర్యాది చందస్సులు-	
మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకవేదము-	679	చంద స్త్యము	701
దర్శనములు		గరుడ వాహనః - వృషభ	
యాజ్ఞవల్క్య బ్రాహ్మణములు-		వాహనః	703
అక్షేప సమధానములు	678	చందస్సులు-నిర్వచనక్రమము	706
		చందస్సులు-గోవ్రజములు	711

ప రి శిష్ట ము

ఉదాహృత గ్రంథములు - వాని సంకేతములు

వేదమాతృ సవః

ఋగ్వేద సంహిత

తైత్తిరీయ "

వాజసనేయ " (మాధ్యందిన)

హరిసోదరకృతః

ఋ

తై. సం.

వా. సం.

సామవేద	"	సామ. సం.
అథర్వవేద	"	అ. వే.
కాతక	"	కా. సం.
కాణ్వ	"	కాణ్వ. సం.
మైత్రాయణీ	"	మై. సం.
ఐతరేయ బ్రాహ్మణమ్		ఐ. బ్రా.
కాషీతకీ	"	కా. బ్రా.
గోపథ	" పూర్వభాగ	గో. పూ.
గోపథ	" ఉత్తరభాగ	గో. ఉ.
తాండ్య	" పంచవింశబ్రాహ్మణమ్	తాం. బ్రా.
షడ్వింశ	"	షడ్వింశ. బ్రా.
జైమినీయ	" తరివకార	జై. బ్రా.
సంహితోపనిషద్ బ్రాహ్మణమ్.		సంహితా. బ్రా.
కాట్యాయన బ్రాహ్మణమ్		కాట్యాయ. బ్రా.
శతపథ బ్రాహ్మణమ్ (మాధ్యందిన)		శ. బ్రా.
శతపథ " (కాణ్వశాఖీయా)		శ. బ్రా. కా.
తైత్తిరీయ "		తై. బ్రా.
ఐతరేయ. ఆరణ్యకమ్.		ఐ. ఆ.
తైత్తిరీయ - ఆరణ్యకమ్		తై. ఆ.
తైత్తిరీయ నారాయణీయమ్		తై. నా.
కాషీతకీ బ్రాహ్మణ ఉపనిషత్		కా. బ్రా. ఉ.
ఐతరేయ ఉపనిషత్		ఐ. ఉ.
ఛాందోగ్య-	"	ఛాం. ఉ.
జైమినీయ ఉపనిషద్ బ్రాహ్మణమ్		జై. ఉ.
(తరివకార.	"	
బృహదారణ్యక	"	
ఈశావాస్య	"	
తైత్తిరీయ	"	

అథర్వవేదీయ మహానారాయణ

కఠ ఉపనిషత్

కృష్ణ - ఉపనిషత్

తే న "

తై వర్ణ్య "

గోపాల పూర్వతానీపయ ఉపనిషత్

ప్ర శ్న "

శ్వేతాశ్వతర "

మైత్రాయణీయ "

ముం ద క "

ప్రాణాగ్ని "

అమృత బిందు "

అథర్వ శిర "

ధ్యాన బిందు "

సృసింహ పూర్వతానీపయ ఉపనిషత్

స దా నం ద "

అశ్వలాయన శ్రౌతసూత్రమ్

ఆ ప స్తం బి

సత్త్వాపార "

లొట్టాయన "

ఆప స్తం బి వరిభాషా "

అథర్వ కౌశిక "

మహానా. ఉ.

కఠ. ఉ.

కృష్ణ. ఉ.

తేన. ఉ.

తై వర్ణ్య. ఉ.

గో. పూ. ఉ.

ప్రశ్న. ఉ.

శ్వేత. ఉ.

మైత్రా. ఉ.

ముందక. ఉ.

ప్రాణాగ్ని. ఉ.

అమృత. ఉ.

అథ. శి. ఉ.

ధ్యా. బిం. ఉ.

సృ. పూ. ఉ.

సదా. ఉ.

అశ్వ. శ్రౌ. సూ.

ఆప. శ్రౌ. సూ.

సత్త్వా. శ్రౌ. సూ.

లా. శ్రౌ. సూ.

ఆప. వరి. సూ.

అథ. కౌ. సూ.

చం దో గ వ రి శి ష్ట

కాశ్మాయన సర్వామత్రమ సూత్రమ్

అశ్వలాయన గృహ్యసూత్రమ్

ఆ ప స్తం బి "

గో విం "

హి రణ్య తే శి "

కా. సర్వా. సూ.

అ. గృ. సూ.

ఆప. గృ. సూ.

గో. గృ. సూ.

హి. గృ. సూ.

ఆప స్తంబ ధర్మసూత్రమ్	ఆప. ధ. సు
జోదాయన "	జో. ధ. సు
గౌతమ "	గౌ. ధ. సు
పింగల భందఃసూత్రమ్	పిం. భం. సు
విష్ణు "	వి. సు
జైమినీయ. "	జై. సు
పాతంజల యోగ "	యో. సు
గౌతమ వ్యాయ "	వ్యాయ. సు
కాత్యాయన వైశేషిక సూత్రమ్	వై. శే. సు
పాణిని "	పా. సు
యాజ్ఞవల్క్య స్మృతి	యాజ్ఞ. స్మృ
యోగియాజ్ఞవల్క్య "	యో. యాజ్ఞ. స్మృ
మను "	మను. స్మృ
పరాశర "	పరా. స్మృ
బృహత్పరాశర "	బృ. ప. స్మృ
యమ్యు "	యమ్యు. స్మృ
వాసిష్ఠ "	వాసి. స్మృ
విష్ణు "	విష్ణు. స్మృ
స్మృతిచంద్రికా	
శ్రీమద్వర్ణ చింతామణి (హేమాద్రి)	
విర్ణయ సేందుః	
అగ్నిహోత్రచంద్రికా	
కుక నీతిః	
శ్రీమద్రామాయణమ్	రామాయ.
మహాభారతమ్	భార.
హరివంశమ్	హరివం.
భగవద్గీతా	భ. గీ.
శ్రీ మద్భాగవతమ్	భాగ

దేవీభాగవతమ్
 విష్ణుధర్మోత్తర పురాణమ్
 విష్ణు "
 ఆ గ్ని "
 మ తస్య "
 బ్రహ్మవై శర "
 బ్ర హ్మ "
 బ్ర హ్మం డ "
 వా య "
 మార్కండేయ "
 శ త్మ "
 కూ ర్మ పు రాణమ్
 భ విష్య "
 సా ర ద "
 స్కాం ద "
 నం డి "
 పౌ ర "
 దే వీ "
 సూ త నం హి తా
 మాధవీయ తాత్పర్యజీపికా
 యాస్కనిరుక్తమ్
 బృ హ ద్దే వ తా
 సాయణభాష్యమ్
 వేంకట మాధవభాష్యమ్
 ఉ ద్గీ థ "
 స్కందస్వామి "
 ము ద్గం "
 ఉ వ ట "

(సూత. సం)

దేవీ. భా.
 విష్ణు. ధ. పు.
 విష్ణు. పు.
 ఆగ్ని. పు.
 మత్స్య. పు.
 బ్ర. వై. పు.
 బ్ర. పు.
 బ్రహ్మండ. పు.
 వా. పు.
 మార్క. పు.
 పద్మ. పు.
 కూర్మ. పు.
 భవి. పు.
 శార. పు.
 స్కాంద. పు.
 నం. పు.
 పౌర. పు.
 దేవీ. పు.
 సూత. సం.
 (సూ. సం.)
 నిరు.
 బృ. దే.
 సా. భా.
 వేం. మా. భా.
 ఉద్గీ. భా.
 స్కంద. భా.
 ముద్గ. భా.
 ఉవ. భా.

మహీధర	"	మహీ. భా.
భట్టభాస్కర	"	భట్ట. భా.
దుర్గాచార్య	"	దుర్గా. భా.
విష్ణుసూరి	"	విష్ణు. భా.
మృగ్గుడి	"	మృగ్గు. భా.
దేవత్రాత	"	దేవత్రా. భా.
కర్కాచార్య	"	కర్కా. భా.
శంకర	"	శం. భా.
పరిపపాదికా వివరణమ్		
హరిస్వామి, వాసుదేవబ్రహ్మ భాష్యమ్		శ. బ్రా. భా.
శ్రీ భాష్యమ్	"	శ్రీ. భా.
శా. జ. ర.	"	శా. భా.
వ్యాస. భాష్య		వ్యా. భా.
వాత్సయిన భాష్యమ్		వాత్సన్య. భా.
న్యాయసూత్రవృత్తిః		న్యా. సూ. వృ.
పాతరజర మహాభాష్యమ్		మహా. భా.
నేర్దానా కాముదీ		
ప్రదీపవ్యాఖ్యానమ్		(త్రై. యోగి)
ఉద్ద్యోత	"	(నాగేశ)
వీరకంఠ వ్యాఖ్యా		(సుహృదారత - హరివంశ దేవీభాగవత)
భామతి		(పాతస్పతి మత)
శివార్కమణిదీపికా		(అష్టాద్యు. వీరీత)
తంత్రపార్తికమ్		(కుమారియభిజ్ఞః)
కల్యాణశట్ట వ్యాఖ్యా		(మనుసమ్మతి)
విజ్ఞానోద్గారయమ్		(అక్షో. న్యూ)
నారాయణవృత్తిః		(అశ్వ. శ్రీ. సూ)
వైజయంతీ వ్యాఖ్యా		(సత్యా. శ్రీ. సూ)

సుదర్శనాచార్య వ్యాఖ్యా	(అప. గృ. సూ.)
హ ర ద త్త	"
రిసాయన	(వై. శే. సూ.)
శ్రుతప్రకాశికా	(శ్రీభాష్య)
నిరుక్త	(ముకుందశర్మ)
న్యాయసుఖ	(తంత్రవా ర్తిక వ్యాఖ్యా)
న్యాయమంజరీ	(జయన్త భట్టి)
న్యాయకుసుమాంజలిః	(ఉదయనాచార్య)
భట్టచింతామణి	(వాంచేశ్వరయజ్ఞ్వి)
ఖద్యోత వ్యాఖ్యా	(పాత్యూ. భా)
వరాశరభట్ట	(నిష్ఠు నహాననామ)
నిర్వచన	(")
నిరుక్త	(")
సౌభాగ్య భాస్కరరాయ వ్యాఖ్యా	(లలితా నహాననామ)
వైదికనిఘంటు వ్యాఖ్యా	(దేవరాజ యజ్ఞ్వి)
"	(క్షీరహ్సమ్)
చతుర్వేదభాష్య భూమికా	(హయణాచార్య)
ఋగ్వేదాది భాష్యభూమికా	(దయానంద)
శివానందలిహరీ	(శంకరాచార్య)
అత్మబోధః	(")
శతశ్లోక్	(")
నం గ ల హ రీ	(జగన్నాథః)
శిష్యుహిమ్నస్తోత్రమ్	(మధుసూదన నరస్వతీ వ్యాఖ్యా)
ఋగ్వేదానుక్రమణికా	(మాధవీయ)
కాంధానుక్రమణికా	
సర్వానుక్రమణికా వృత్తిభూమికా	(మధుర శిష్య)
వాచస్పత్యమ్	
శబ్ద కల్పద్రుమః	

న్యాయకోశః

అమర కోశః

అమరసుధాటీకా

మేదిసికోశః

వైజయంతీ కోశః

వైదికకోశః

(సూర్యకాంత!)

అభిదాన చింతామణిః

నానార్థ రత్నమాలా

ఆంధ్ర సంగ్రహ విజ్ఞానసర్వస్వము

భరతనాట్య శాస్త్రమ్

అభినవ భారతీ

(అభినవగుప్తకృత—నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యా)

రసగంగాధరః

(జగన్నాథః)

కావ్యప్రకాశః

(మమ్మటః)

కావ్యమేమాంసా

(రాజకేళిరః)

కావ్యాంకార సూత్రమ్

(వామనః)

రఘువంశమ్

రఘు

కుమారసంభవమ్

కుమార సం

కీరాకారుణీయమ్

కీరా.

శకుపాలవధమ్

శకు

ఉత్తరరామ చరితమ్

ఉ. రా. చ

భావతల స్ఫుర్తివ్యాఖ్యా

(వీరరాఘవాచార్య) మనశ్శామటీకా

నైషధమ్

నైష

భట్టికావ్యమ్

భట్టి కా

సత్యార్థప్రకాశ

(దయానంద)

ఐతరేయబ్రాహ్మణ

(సత్యవ్రతసామ శ్రమి)

హంసరాజ వైదికకోశ—

జైమినియోపనిషద్బ్రాహ్మణ భూమికా—

భగవద్గీత

పండితాభిప్రాయములు

ఇది యొక అపూర్వ గ్రంథము. దీని పేరు భూతినిరుక్తి. ఇందు వేదముల గూర్చి యీ మధ్యకాలమున నచ్చటచ్చట చెలరేగిన ఋషిప్రవరాళయ, విరోధ్యాశయ విశేషముల సామంజస్యాభావము సరసముగ, సప్రమాణముగ, సోప సత్తికముగ నిరూపింపబడినది. వేదము యొక్క స్వరూప స్వభావాదుల దెలిసి కొనిపెరియు నన్న వేదమునకు గల పర్యాయపదముల నిర్వచనముల గుర్తింబుట ముఖ్య మని యీ గ్రంథకర్తలు నిశ్చయించుకొని, యీ గ్రంథమున నా నిర్వచన ప్రక్రియా విశేషముల ప్రధానముగ ప్రదర్శించి యుండిరి. ఇది చాల ప్రశంసనీయు మైన పుస్తకము.

భారతి యనగా వేదవాక్కు. తత్స్వరూప తత్త్వత్వావబోధముల కొఱుకై వివిధ నిర్వచనాది విశేషము లిందు బ్రదర్శింపబడుటచే నీ గ్రంథమున కీ సమాఖ్య యుపపన్నమై యున్నది.

ఈ గ్రంథమున ప్రతి ప్రకరణమునను వేదబోధక వదనిర్వచనాదుల ద్వారా వేదస్వరూపస్వభావాదులు అర్వాదీనకత్వితాక్షేప పరిహారపూర్వకముగ విశదీకరింపబడినవి. ప్రసంగపక్షమున నతిగంభీరముగ భేదతాత్పర్యమును గూర్చియు, దేవ పితృకర్మలు తద్రహస్యార్థముగ గూర్చియు నెన్నియో విశేషాంశము లిందు సోప సత్తికముగ బ్రతిపాదించబడినవి.

మఱియు నిందలి పండ్రెండు ప్రకరణములలో నిర్వచింపబడి వివరింపబడిన వేద-ఋషి-బ్రహ్మదీ వేదనామధేయములలో నొక్కొక్కదానియొక్క దొక్కొక్క విశిష్టతయు, వానిని గ్రహించి వివరింపబడుటలో నొక క్రమగతియు గన్పట్టును.

పేరు “భారతీనిరుక్తి” గ్రంథము నెన్నడో ముప్పది యేండ్లకు పూర్వమే యుపక్రమించి యుండిరి.

సర్వత స్ఫుందరముగ నీ గ్రంథమును రూపొందించుటకై స్వదేశ పర దేశస్థ- అపేక్షిత గ్రంథజాతము నెల్ల ప్రోగుచేసిరి. శ్రమించి పరిశోధించిరి. కన్నులపత్తుల వేసికొని యా యా గ్రంథములయం దేయే మూల నేయే రహస్యములు దాగి యున్నవో, ఏయే రత్నము లొదిగియున్నవో వెదకి వెదకి జూచిరి. సువర్ణఖనులగు అర్జగ్రంథములనుండి యనర్హ రహస్యరత్నములను వెలికిదీసి పోగు పోసిరి. ఆ రత్నములప్రోగే యీ భారతీనిరుక్తి. వేదపర్యాయ పదనిర్వచన వ్యాజమున శంకాపంకముననుండి యుద్ధరించి, శుద్ధబ్రహ్మ (వేద) స్వరూపమును సాక్షాత్కరింపజేసిరి. ఇందలిరచనము సహృదయహృదయ హ్లాదకారి. ప్రతి పాదనప్రక్రియ సుమనస్సంమోదకారి.

మచిలీపట్నం,

14-10-1971.

కుస్మా లక్ష్మీవదాని

(సాంగ స్వాధ్యాయ, భాస్కర)

ఈ గ్రంథమునందు వేద, ఋషి, బ్రహ్మ, అమ్నాయ- శ్రుతి, స్వాధ్యాయ, స్వాహా, స్వధా, పషడ్, త్రయీ, కవి - కావ్య - భారతీ, ఛందః శబ్దములు వాని స్వరూపములు వాని రహస్యములు బహుగ్రంథసర్వారోచనచేసి నిరూపింపబడినవి. ఈ గ్రంథమునకు ‘భారతీనిరుక్తి’ యని పేరు పెట్టబడినది. వీరర్థవిర్ణయము చేయుటకు చేసిన మహాప్రయత్నములో భారతీశబ్దము కూడ మున్నది. వీరికి భారతీశబ్దార్థ విర్ణయమునందు ఎక్కువ యభిమాన మేమో; అయినను హరి శబ్దమును వారు వదలిపెట్టలేదు. వారి యింటిపేరు “హరి” వారు. అందఱును పండితులు. ఇన్నియేండ్లు అందఱును తలాకొంచెము శ్రమయు పడి యీ మహాకార్యమును చేసిరి. ఈ గ్రంథము పండ్రెండు భాగములని చెప్పవచ్చును. ప్రతి

భాగము మొదట వారే రచించిన వేదమాతృస్తవ శ్లోకములు కలవు. ప్రతిదానిలోను హరిశబ్దము గుంభితమై యుండును. ఆ శ్లోకములు మిక్కిలి రమణీయములుగా నుండును. మఱియు తత్తద్భాగములకు సూచకములుగా గూడ నుండును. అందుచేత 'హరినిరుక్తి, యన్నప్రే?

ఇంత ప్రయాసపడి చేసినప్పుడు ఎన్ని గ్రంథములు చూచియుండవలయును. ఇందుదహరింపబడిన గ్రంథముల సంఖ్యయే రెండువందలకు దాటి యున్నది. అన్నియు వేదములు, ఉపనిషత్తులు, బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, సూత్రములు, పురాణములు, వృత్తులు, భాష్యములు, వార్తకములు, కోశములు.

ఇంక వారి పాండిత్యమును గూర్చి యేమి చెప్పవలయును? ఇందులో నింకొక్క రహస్యమున్నది. వేదమో ఋషియో స్వాధ్యాయమో ఛందసోఽప్రయోగశబ్దమో యేదో యొక శబ్దమును తీసికొని దానిని గూర్చి సర్వంకషముగా వ్రాయవలయు నన్న ప్రయత్నమును సంకల్పించినచో ఆ గ్రంథములను చదివెడి లక్ష జము వేలు. ఆ శబ్దమును గూర్చి యొక్కడ నేమి వ్రాయబడినది? ఎట్లు వ్రాయబడినది? ఈ పరామర్శబుద్ధికి సర్వంకషముగా భాసింపనిచో నీ పనిచేయుట సాధ్యము గాదు. ఇన్ని గ్రంథములలో తాము వ్రాయుచున్న యొక శబ్దముయొక్క యర్థమును నిరూపించుటకు ఎచ్చట నేది యున్నది? అన్న మతిభాహుళ్యము జ్ఞాపక శక్తియొక్క పరమార్థము, రెండును జతకూడవలయును.

ఈ గ్రంథము పేరు 'నిరుక్తి. నిరుక్తము వేదాంగములలో నొకటి. యాస్మాచార్యులవారు వ్రాసిరి. పండితులకు తెలిసిన విషయమే! దుర్గాచార్యుడు దానికి భాష్యమును వ్రాసెను. అది నిరుక్తము. ఇది నిరుక్తి. అది క్రాంతము ఇది 'క్రిస్' ప్రత్యయంతము. క్రాంతము సామాన్యముగా భూతకాలమును గూర్చి చెప్పినను దానికి మూడు కాలములయందు ప్రయోగింపబడదగిన శక్తి యున్నది. అందుచేత నిరుక్తమే - అన్నది వేదముయొక్క త్రైకాలికాణాధ్యార్య బోధకత్వము సూచించును. ఈ గ్రంథము వేదాంగము కాదు. అందుచేత నిరుక్తి.

ఈ గ్రంథకర్తలయొక్క యోచిత్యము ఇంగ విస్పష్టమైన వైదికముగా నున్నది వేదమాతను కొలిచెడివారి బుద్ధి యింకొకరీతిగా నుండునా?

ఈ హరి సోదరులు మేము ఋషితుల్యుల మని యనలేదు. అనేక మహాగ్రంథములు చూచి ఋషులును ఋషితుల్యులును నిరూపించిన మహార్థముల నొకచోట సేకరించిరి. తరువాతి తరువాతి శాస్త్రప్రవక్తలు మందబుద్ధుల ననుగ్రహించుటకు కదా ప్రవచనము చేసిరి వీరా వనిని చేసిరి.

ఇది యట్లుండగా నేను ఒకసారి శ్రీ హరివారి యంటికివెళ్ళి యిది గొంత భాగము విని - యిట్టి గ్రంథము వీరు వ్రాయుచున్నారని విని కదా వెళ్ళితిని - విన్నదానికి తత్పూర్వము విననందుకు మనసులో కష్టపడి, నా వయసుచేత నా యారోగ్యముయొక్క లోపముచేత తక్కినది వినలేక పోయితి నని చింతిల్లుచుండగా 'వారే దయతో మేమే మీ యంటికి వారముదినములు వచ్చి వినుపింతు' మనరి. నాకాశ్చర్యము వేసినది. ఆనందము కలిగినది. వారన్నట్లు వరుసగా పదునాలుగు దినములు సాయంకాలములయందు మా యంటికి వచ్చి - (వారి యిల్లు బందరురోడ్డు మీద; మా యిల్లు ఏలూరురోడ్డుమీద. వారి మొగలిపూవాననలు వేయవలసి యుండును. ఇప్పుడా వాననలు లేవు. ముంద్రే మిగిలినవి) - నాకు వినిపించ నారంభించిరి.

నేను రెండానందములలో మునిగియుంటిని. మొదటిది యంతటి మహా గ్రంథము వారు వచ్చి నాకు వినిపించుచుండుట; రెండవది యిది యంతటిది నేటి కాలమునకు మిక్కిలి యవసరమైన గ్రంథమగుట. ఈ రెండుభావములయొక్క బహుపుచేత నాకూహాశక్తి పోయినది. ఒకనాడు నేనంటిని కదా? 'నేను దీన్ని పీఠిక వ్రాయవలయును' - అని. వారు దయతో నంగీకరించిరి. ఈ మాట యనకముందు నేనొక్కటి యూహ చేయవలసియుండెను. ఇన్నాళ్ళుగా వీరీ గ్రంథము రచించుచుండగా నెంతమంది పండితులు దీనిని వినియూఠదనలయును? వారు: దీనికి పీఠిక వ్రాయుటకు నే మహాపురుషులను ఏ మహాపండితుల నెన్నుకొనిరో

యన్న విషయ మూహ చేయలేకపోవుట. మందబుద్ధుల కూహ తక్కువ కదా! తిరావిచారింపగా శ్రీజగద్గురువులు శ్రీ శ్రీ కంచికామకోటిపీఠాధిపతులును, అస్మద్గురువులైన వేదాంతభాస్కర శ్రీ కుప్పా లక్ష్మీవధానులు గారును పూర్వమే దీనికి పీఠికార్తలుగా నిర్ణయింపబడి రని తెలిసినది. నా గుండె జారిపోయినది. తరువాత వారితో మనవి చేసితిని— “అయ్యా? వారు వ్రాయగా నేను వ్రాయట యేమి? పొరపాటున నన్నాను. క్షమించవలయు” నని, శ్రీహరివారు కొదని పట్టుబట్టిరి. ఏమి చేయవలయును : ‘అయినచో వారు వ్రాసిన పీఠికలు చూచిన తరువాత ఏదో లాకకముగా నేను వ్రాసెదను రెండి’— యని యంగీకరించితిని. గ్రంథకర్తలు పీఠికలను తీసికొని వచ్చి నాకు చూపించిరి. భయము విచిత్రమైన గుణము. దానియొక్క తొలుతటి చిక్కదనము క్రమముగా తగ్గిపోవును. ఈ కడచిన రెండు నెలలుగా నాకు తీరిక కాలేదు. ఇప్పుడైనను తీరికచేకొని వ్రాయుచున్నాను. ఏదో వ్రాయుటకుకూడ తీరికయే కావలయును.

మఱియొక విషయము: నేను ప్రధానముగా ననుకొన్నది యిది— యిట్టి గ్రంథము ఒక మహారాష్ట్రదేశమున గాని కలకత్తాలో గాని వ్రాయబడినచో దానికి రెండు విశిష్టములైన లక్షణము లుండెడివి. వ్రాసెడివారు యమ్. ఏ., ల గాని డాక్టర్లు గాని ఒక విశ్వవిద్యాలయముతోనో గొప్పకళాశాలలోనో సంస్కృత తోపాధ్యాయులుగా నుండి, వారిగురువులు మహామహోపాధ్యాయులై యుండి, ప్రేరకులు ఆ విశ్వవిద్యాలయాధ్యక్షులైన యొక యూరోపుదేశీయుడైన సంస్కృత పండితుడో, సంస్కృతాభిరుచియో యైనవాడై యుండెడివాడు. ఈ గ్రంథము ఇంగ్లీషుభాషలోనే వ్రాయబడి యుండెడిది. రెండవది యేమనగా సులభముగా ముద్రితమై యుండెడిది.

శ్రీ హరివారికి యీ రెండుబాధలను లేవు. వారు ఇంగ్లీషులో వ్రాయరు. ఈ గ్రంథము నచ్చొత్తించుటకు వారి కెవ్వరి సహాయము నక్కఱలేదు. అందుచేత నీ గ్రంథమునకు వాటిగ్రంథమునకు వచ్చెడి ప్రచారము తొలగిపోయినది. కాని యిట్టి వారెవ్వరో దీనికి గ్రంథకర్త యైనచో నీ గ్రంథమింత విష్కల్యముగా

నుండెడిది కాదు. ఈ గ్రంథము పాశ్చాత్య పరిశ్రకారులయొక్కయు, పాశ్చాత్య పండితులయొక్కయు, వారి యనుయాయులయొక్కయు సంప్రదాయేతరభావములను ఖండించుటకే నిర్దేశింపబడినది. అచ్చముగా సంప్రదాయమును పోషించుటకు వ్రాయబడినది. సంప్రదాయ మనగా చక్కగా అధికముగా నిచ్చునది— యని యర్థము. ఈ గ్రంథ మట్లు చేయుచున్నది.

ఈ మహాగ్రంథమంతయు సర్వత్ర యిట్లే బహుశబ్దములను ప్రోవుచేసి వాని సంయోజనమును వివరించుచున్నది. స్థూలముగా జూచినచో ఓన్న శబ్దముల యొక్క యర్థమును నిర్ణయించునట్లు కన్పించును. 'ఏకేన విజ్ఞాతేన సర్వం విజ్ఞాతం భవతి'— అన్న ఉపనిషద్వాక్యముయొక్క యర్థ మిదియే.

ఈ గ్రంథము సంప్రదాయబద్ధులకు, వేదమతులకు, శబ్ద యథార్థార జిజ్ఞాసువులకు కరతలామలకముగా నున్న దని చెప్పవలయును. ఆ దృష్టితో గ్రంథము చిన్నది. విచారింపబడిన శబ్దముల సంఖ్య కొద్ది కాని 'ఏకేనైవ విజ్ఞాతేన సర్వమ్ విజ్ఞాతం భవతి'.

ఈ గ్రంథకర్తలకు నమస్కారములు.

విజయవాడ

8-12-71

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

భారతీనిరుక్తి - ఇయ్యది తుర్వేదములయందలి వాక్యములను, తత్తద్భాష్యములను కౌఠిక్యముగ స్మృతివాక్యాదులను తఱచి యాస్కాచార్య నిరుక్తమునకు చాలగా విరచించిన యమూల్య మైన వైదికగ్రంథము. దీని రచనకు గ్రంథకర్తలు చేసిన పరిశ్రమ చాల వర్ణనీయము.

విజయవాడ,

1-1847.

చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి

నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నీ గ్రంథరాజమును పఠించి తెలిసికొనిన ప్రతి మానవునకు సర్వసందేహములు నివృత్తములై ప్రాచీన సంప్రదాయములు శిరోధార్యములుగ స్ఫురింపక తీరదు.

కాకినాడ,

3-12-1911.

(సం) ఉప్పలూరి గణపతిశాస్త్రి

(27-9-58) దినేఁస్మిన్ నిరుక్తభారతి- సంస్కృత వాఙ్మయ పరిశోధనాలయం దృష్ట్యాఽనుదస్యానందస్య భాజన ముఖవమ్. ఆత్ర క్రియమాణ స శోధన వ్యాపార స్వర్వోఽపి ప్రశంసాస్పదః ।

విరలవిరలా ఖల్వేతాదృశాః సంశోధనాలయాః । సశ్రద్ధం సోత్సాహం చైకమత్యేన హరిత్రాతృభిః క్రియమాణోఽయం సంశోధనప్రకారో యత్సత్యమన్యేషా మాదర్శో భవిష్యతీతి ।

Camp : Vijayawada,
28-10-1955.

(Sd.) T. A. Venkateswara Dikshitar.

ఈ దైవవాణీ స్వాభావ్యమును గుర్తించి వేదవర్ణానుకరముల నిరుక్తిని సజహప్రమాణముగా ననిర్దుష్టయుక్తిముగ నిరూపించుచు జాత్రీతుల స్వోహాకల్పిత వేదపౌరుషేయతా దృవసద్ధాన్తముల సయుక్తికముగ సప్రమాణముగ ఖండించుచు, నద్దన విటీవల జాత్రీతిక దురూహా కల్పిత యుక్త్యాభాసమూలాప సిద్ధాంతాభావించే జనించిన యాధునికాస్తికజన మనోవ్యాకులతాది కాలుష్యముల సమూలముగ నిర్మూలించుట యిందు సత్కావశ్యకవిశేషము.

మచిలీపట్టణము.

29-8-1971.

(సం) కుప్పా శ్రీ ఆంజనేయశాస్త్రి

గ్రంథకర్తలు బహుశ్రమపూర్వకముగ దాము జెప్పు ప్రతివిషయమునకు బ్రమాణముల జూపించుచు వేదస్వరూపము నీ గ్రంథమునందు జక్కగ విశదీకరించి యున్నారు.

వీరి రచనలో వైదికసంప్రదాయమునకు గాని, శాస్త్రసిద్ధాంతమునకు గాని విరుద్ధమైన విమర్శ వెదకినను కన్పించదు.

కౌతా స్వారాజ్యవిహార్

ఇట్లు,

సికింద్రాబాదు- 25

(సం) వీరేశ్వర కృష్ణ డొంగరే శాస్త్రి

18-10-1971.

(సం) సన్నిధానం లక్ష్మీనారాయణ
మూర్తి

హరిసోదరు లీ భారతీనిరుక్తిలో వివిధ పాశ్చాత్యపండితవాదముల నన్నింటిని పరాస్తము చేసి వేదార్థవిషయమున అవిచ్ఛిన్నపారంపర్య మున్నదని నిరూపించిరి.

వైదికవాఙ్మయ గవేష్కవరాయణుల కీ గ్రంథము కరదీపికగా మండగలదు.

కాకినాడ,

26-10-71.

(సం) జటావల్లభుల పురుషోత్తము

The more important work that is being conducted by the institution is research in Vedic interpretation. I had a good opportunity to go through the papers prepared so far and am highly delighted by the standard of performance contained there in. The work is useful and detailed sup-

pliment to Yaska's Niruktha and it is not an exaggeration to say that it even excels the latter.....

Vijayawada,
26-10-1956,

(Sd,) Ch, Markandeya Sastry.

The Hari brothers have boldly under taken this gigantic task of vindicating the ancient vedic etymologies and expositions with a conviction and they richly deserve the honour and glory of being the authours of such a work as this.

Waltair,
13-11 71.

(Sd.) V. Subba Rao,

శ్రీ హరిసోదరు లింఛ వేదము అండ్లి శబ్దములకు సాంప్రదాయకములు, సమగ్రములు, సర్వాంగీకార్యములు నగు సప్తము లొసంగుటకై యత్నించి కృతార్థులైతి.

హైదరాబాదు,
1-12-1971

(సం) దివాకర్ణ వేంకటాచార్యుని

శ్రీరామ, శ్రీహరిసోదరులచే రచింపబడి యున్న 'భారతీనరుక్తి' (వేద స్వరూపదర్శనము) - అను గ్రంథము విద్య దాదరణీయమై యొప్పుచున్నది. వేద వాఙ్మయములో గల నిగూఢవిషయము తెన్నియో బహుప్రమాణములతో నిరూపింప బడియున్న గ్రంథరత్నమిది.

ఆధునికవాదములను బట్టి సందిగ్ధస్థితిలో నుండువారికిని, వేదసారస్వతా రాధకులకును ఈ గ్రంథము మహోపకారకము.

ఈ గ్రంథరచనలో వీరు చేసిన కృషి యసాధారణము. దీని నభినందించుచున్నాము.

హిరణ్యకశిపూ, (సం) వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
26-1-1971.

అంశం సంపుటం 2, V (సం 2)

శాస్త్రిశాస్త్రి

17-11-71

ఆస్తికులకు ఆస్తికత్వమును బెంపొందించుకొనుటకును, ప్రాస్థీకులకునాస్తి కత్వమును బరిహరించుకొనుటకును, వేదార్థవిర్ణేతలకర్థవిర్ణయము జేసికొనుటకును, ప్రాహిత్యపిపాస గలుగజేయుటకు వ్యుత్పత్తినిశేషముల నాశ్రయించి ప్రాహిత్యమును బ్రేక్షించియున్నట్లును, అధికారిజేదము ననుసరించి షెక్కువిధములుగొనుటకు యోగవదెడి యిట్టి యీ గ్రంథ మపూర్వమైనదనియు, అనన్యసాధారణమైనదనియు జెప్పట యతిశయోక్తి గానేరదు.

రాజమహేంద్రవరము పల్లవరాజు (సం) రమిల్ల సూర్యప్రకాశశాస్త్రి
18-12-1971.

వేద ధర్మ సంప్రదాయ రక్షణాయ ప్రవృత్తీయం గ్రంథః అన్వర్థ నామ
పరిశీలన ముఖేన వేదస్వరూపం దర్శయన్ చకా స్మి।

ప్రాచ్యపాశ్చాత్య విజ్ఞాన ఫలభూతోయం నిబన్ధః విద్యాస్థానేషు వేదస్య
ప్రాముఖ్య మావిష్కృత్వన్ తత్త్వజిజ్ఞాసూనా ముపకారాయ కల్పితే।

యతినివేదయతా

తెనాలి,

24-12-71.

(సం) సూరి రామకోటి శాస్త్రి
సుధీపదేయః

శ్రీ హరిసోదరులు వేదములను వేదభాష్యములను వేదాంగములను లోకీక
సంస్కృత వాఙ్మయమును బాగుగ పరిశీలించి “భారతీనిరుక్తి” యను చక్కని గ్రం
థమును నిర్మించిరి ఈ గ్రంథము ఈనాటి ప్రజలలో కలిగెడి కలవరమునకు
చక్కని సమాధాన మీయగలదు. దీని మూలమున వేదవేదాంగములందు అన్తికు
లకు విశ్వాసాతికయము కలుగును.

ఈ గ్రంథమును సమగ్రముగ బరిశీలించినచో భారతీయవిజ్ఞానమున హరి
సోదరులకు గల శాస్త్రవైరుష్య మెంతయో విదితము కాగలదు.

గౌతమీవిద్యాపీఠము,

ఓరియంటల్ కాలేజి,

రాజమహేంద్రవరం,

9-1-72.

యిట్లు,

వేరి సూర్యనారాయణ శాస్త్రి

అపూర్వములు ఉత్తమములు ఐన గ్రంథములు పఠించుట ఆహ్లాదకరము, అట్టివానిని సమీక్షించుట మహాభాగ్యము. ఈ గ్రంథపఠన సమీక్షలలో అష్టో అట్టి గిమూ మహాభాగ్యమూ మాకు ప్రాప్తించినవి. వేదముఅనాది, నిత్యము, అపౌరుషేయము, స్వతఃప్రమాణము అని అనాచిగా వేదవాదుల నిర్ధారణము. కాని అది పౌరుషేయమే కాక బుద్ధిహీనులు కల్పించిన మూర్ఖజల్మితమని జైనులు, బౌద్ధులు, చార్యాకులు మొదలగు మతాంతరులు దానిని నిరసించుచు రాగా, ఎప్పటికప్పుడు వేదవాదులు ప్రతిపక్షవాదములను ఖండించుచు వేదరాశి అపౌరుయత్వాదులను సమర్థించి ప్రతిష్ఠించుచు వచ్చినారు.

వాదప్రతివాదము కొకవంక ఈవిధముగా జరుగుచుండగానే యాస్కాచార్యులవంటి ఋషులు— లిపిబద్ధము కాని రోజులలోనే— కృతస్సవేదమును జిహ్వగ్రములందు వాచోవిధేయముగా ధారణమొనర్చి ప్రథమవైదిక విఘంటు వన వేదన నిరుక్తము మొదలగు వేదాంగములను రచించి వేదస్వరూపమును యథార్థముగా ప్రదర్శించినారు. వేదరాశికి పదము క్రమము నిబంధించి శిక్షదులచేత ఉచ్చారణ స్థిరీకరించి గురుశిష్యపరంపరగా అధ్యయనాధ్యాపనములు సాగించి ఈ పెన్నిదిని యథామూలముగా కాపాడిరి. జైమిన్యాచార్యులు ధర్మసూత్రములను, ఖాదరాయణులు బ్రహ్మసూత్రములను రచించి వేదార్థమును యథాకథముగా ప్రామాణికముగా నిలుచు నట్లు చేసినారు. బోధాయనాపస్తంబులు సూత్రగ్రంథనముచేసి వేదమంత్రములకు శ్రౌతస్మార్త కర్మలలో వినియోగక్రమమును నిర్దేశించినారు.

వేదవ్యాసులు తన కాలమునకే కృతస్సవేదము అధ్యయనము చేయగల శక్తి, సామాన్యులలో లోపించినదని గ్రహించి, శాఖావిభజనముచేసి తివరిశాఖలు మునునైనను వారు అధ్యయనము చేయునట్లు నియమించినారు.

ఇన్ని జాగ్రత్తలు పడినను రాను రాను వేవవాదులలో శ్రద్ధాశక్తులు లోపించుచు వచ్చినందున ఎన్నో వేదశాఖలు యిప్తములైనవి. వేదభాష్యములెన్నో పుట్టినను అవియు ఉత్పన్నము కాసాగినవి.

ఇట్టి దుఃస్థితిలో శ్రీవిద్యానగర స్థాపనాచార్యులైన శ్రీవిద్యారణ్య పూజ్య పాదులు అనాటికి లభ్యములైన గ్రంథజాతమును సేకరించి, భరతఖండములో మూలమూలలోనున్న వేదవిదులను శ్రీ విద్యానగరమునకు పిలిపించి, అప్పటికి ఉపలభ్యమైన వేదరాశికి తమ పర్యవేక్షణమున భాష్యము వ్రాయించి ప్రతిష్ఠించి నారు. తదాదిగా నది సాయనభాష్యమనియు విద్యారణ్యమనియు పేర్లు వహించి ప్రామాణిక భాష్యముగా ప్రసిద్ధి వహించినది. అది సామ్రాజ్యస్థాపకుడగు బుక్కరాయల కంకితమైనది. రాయసోదరులు స్థాపించిన విజయనగర సామ్రాజ్యము 20 సం.లు (1386-1565) వైదిక ధర్మమునకు పట్టుకొమ్మగా నిలిచి, నెమ్మది నెమ్మదిగా క్షీణించి నశించినది. కాని బుక్కరాయల పేరపుట్టిన విద్యారణ్యము నేటికిని మొక్కవోని ప్రతిభతో నిలిచి వేదరాశి అపారపేయత్వమును ఉద్ఘోషించు చున్నది.

వారి తర్వాతకూడ మరికొన్ని వేదశాఖలు విస్మృతప్రాయములైనవి. ఈ స్థితిలో పాశ్చాత్యులు భరతభూమిలో అడుగుపెట్టి క్రైస్తవమత ప్రచారమునకు పూనుకొనిరి. వారిని ముందు సంస్కృతభాష ఆకర్షించినది. తర్వాత వారి దృష్టి వేదరాశివంకకు మరలినది. ముందు దానిని పఠించుటకు కారణము తమ మత ప్రచారమే యైనను, తర్వాత దాని స్వరూప పఠనమునకు ఉపక్రమించిరి. ఐనను ప్రత్యక్షముగా గాకున్నను అంతర్గతముగా నైనను వారికి స్వమతాభిమానము పోలేదు. వారికి భారతీయ ప్రభుత్వము చేజిక్కినందునను, అపారమైన అర్థబలము అంగ బలము వారికి చేకూరినవి. వారు మరల ప్రాచీన కాలమున వేదాంగ నిర్మాతలు చేసినంత కృషి, దగ్గర దగ్గరగా, చేసిరి. వారు తయారుచేసిన Vedic Index లే దానికి తార్కాణము.

వారిలో మతపక్షపాతము లేకుండా పరించిన పండితులకూడ, వేదము
 ధృతుషేయ మను స్థిర విశ్వయముతోనే ఉపక్రమించిరి. అందుకు అనుకూలము
 గానే వారు వేదార్థము నిర్ణయించి మహాగ్రంథములు రచించి ప్రచారముచేసి, ఇతర
 ప్రపంచమునెవరైనా భారతీయ పండితులనుగూడ భ్రాంతిలో పడవేయసాగిరి, వారు
 ఋగ్వేదము 1600 B. C. నుండి రచింపబడినదని చెప్పగా భారతీయ పండితులు
 240, 000 B. C. ఇత్యాదిగా ఎక్కువ పురాతనత్వము ప్రతిపాదించుటకే పూనుకొన
 నారంభించిరి కాని దాని అపారమేయతయమును నిత్యత్వమును ప్రతిష్ఠించు ప్రయత్న
 మునకే పూనుకొనరైరి. పాశ్చాత్యులు మొదట ఋగ్వేదము 1500 బి సి. దని నిర్ణ
 యించుటకు ప్రధానకారణము బైబిల్ టెనిసిస్లోని నృష్ట్యాదికాలమున మించకుండు
 యుక్తే యని గుర్తింపలేని ప్రపంచనిర్మితకీ భారతీయ పండితులు దిగజారిరి.
 పాశ్చాత్యులు పాశ్చాత్యభావ ప్రభావితములను వేదరాశిగూర్చి తేల్చిన
 విషయములు స్థూలముగా నిట్లున్నది: అట్టివారినే ఈ గ్రంథము తరచుగా చారిత్రి
 కులని నిర్దేశించి ఖండించుచున్నది.

1. వేదము అపారమేయము కాదు. వివిధప్రాంతములలో ఆర్యులనే
 జాతివారు రచించిన గ్రంథకావ్యమిది. ఋగ్వేదము ముందు రచితము. దాని రచనా
 కాలమున గూడ సూతన మంత్రరచన సాగుచుండె ననుటకు స్పష్టమైన
 ఆధార పదననములు వేదముననే కలవు. పూర్వకవులయు సూతన కవులయు రచ
 నల ప్రశంసలు కలవు.
 వేదము అపారమేయము కాదు. వివిధప్రాంతములలో ఆర్యులనే
 జాతివారు రచించిన గ్రంథకావ్యమిది. ఋగ్వేదము ముందు రచితము. దాని రచనా
 కాలమున గూడ సూతన మంత్రరచన సాగుచుండె ననుటకు స్పష్టమైన
 ఆధార పదననములు వేదముననే కలవు. పూర్వకవులయు సూతన కవులయు రచ
 నల ప్రశంసలు కలవు.
 వేదము అపారమేయము కాదు. వివిధప్రాంతములలో ఆర్యులనే
 జాతివారు రచించిన గ్రంథకావ్యమిది. ఋగ్వేదము ముందు రచితము. దాని రచనా
 కాలమున గూడ సూతన మంత్రరచన సాగుచుండె ననుటకు స్పష్టమైన
 ఆధార పదననములు వేదముననే కలవు. పూర్వకవులయు సూతన కవులయు రచ
 నల ప్రశంసలు కలవు.

అందుకే, సామెతలు - మన జీవితానికి అత్యంత ప్రాధాన్యత ఉన్నవి.

వశంపదుడు కానివాడుకాదు. అతడు మహావీరుడు. మహావీరుని అపరాధం అపరాధం కాదు.

[illegible]

1. వేదః, 2. ఋషిః, 3. బ్రహ్మ, 4. ఆత్మాయః (శ్రుతిః),
5. స్వాధ్యాయః, 6. స్వాహా, 7. స్వధా, 8. వషట్, 9. త్రయా, 10 కవిః,
కావ్యమ్, 11. భారతీ, 12. ఛందః.

ఈ పదములనుగూర్చి వేదములేమి చెప్పచున్నవి? వేదాంగములు స్మృతుల
శాస్త్రములు పురాణములు ఏమనుచున్నవి? తుదకు ప్రామాణికులగు కవుల కావ్యము
లేమనుచున్నవి? వానిలో క్రమపరిణతి గాని పరస్పర పైరుద్భవముగాని కలదా?
ఆ శబ్దములకు పాశ్చాత్య పండితులిచ్చిన యర్థములు సందర్భమునకు సరిపడునా?—
ఇట్టి ప్రశ్నలు వేసికొని ఆర్థవివరణకు ఉపక్రమించినాడు.

12 శబ్దముల ఆర్థవివరణకు 696 పేజీల గ్రంథమా అని మా విద్వన్మిత్రు
లొకరు అన్నట్లే, స్థూలదృష్టికి ముందు గోచరించును. ఆ మిత్రుడు వేదార్థ పరి
శ్రమకూడ చేసినవాడైనందున మేముకూడ అట్టి విరుద్ధభావముతోడనే గ్రంథపఠన
మారంభించితిమి. కాని లోతుగాపోయి శ్రద్ధగా గ్రంథపఠనము సాగించినకొలది
మొదటి దురభిప్రాయము పటాపంచలు కాసాగినది. ఇందులో వేదవేదాంగ శాస్త్ర
పురాణ కావ్యవిజ్ఞానము అపారముగా హేతుబద్ధముగా నిశ్చితమైన దని గోచరించినది.
ఈ శబ్దముల పఠనకూడ ప్రమప్రాప్తమైనది కాని యాదృచ్ఛికముగావచ్చుకొన్నది
కాదని తేలినది. ఈ 12 శబ్దముల విచారణలో సందర్భవశముగా అనేక శబ్దముల
విచారణ, దాని యర్థవివరణము జరిగినది.

బ్రహ్మభావన అనంతర పరిణామ మనియు ఋగ్వేదము మొదట పుట్టిన
దనియు గదా దారిత్రికుల నిర్ణయము; శబ్దార్థ విచారణలో ఇందులో సర్వ సాధారణ
ముగా ముందు ఋగ్వేదము లోని వాక్యములే గ్రహింపబడుచు వచ్చినవి. ఈ విచా
రణవలన బ్రహ్మభావన ఋగ్వేదము సహా అన్నివేదములందును కలదని ఋజువు
చేయబడినది. ఆ యర్థమే శ్రుతులను వేదాంగములను, స్మృతులను, శాస్త్రము

లును, ఇతిహాసములును, పురాణములును, ప్రామాణికముల కావ్యములును ఏకకంఠముగా ఉద్ఘోషించుచున్నది. ఋగ్వేదకాలమున అగ్ని మొదలగు ప్రకృతిశక్తుల ఆరాధనము మాత్రమే కలదను చారిత్రకులమాట వరాస్తయగు చున్నది. శబ్దార్థము చెప్పటకు ఏ శబ్దము ఏధాతువు నుండి నిష్పన్నమైనదో కూడ తరచుగా విచారణ చేయబడినది.

వేదరచనలో పౌర్వాపర్య మున్నదని చారిత్రకులు ప్రదర్శించు రెండు మూడు సందర్భములు ఉదాహరించి వానికి సంప్రదాయార్థముమాత్రమే ఎట్లు కుదురునో, చారిత్రకులది ఏల కుదురదో కొంచెము హరిశోచరుల ననుసరించి చూపెదము.

“అగ్నిః పూర్వేభిః ఋషిభిరీదోః మాతనైరుత” ఋగ్వేదము 1-1-2.
పై మంత్ర మాధారముగా Macdonell ఇట్లనుచున్నారు,

‘In the Rigveda reference is after made to previous singers and to contemporary poets.’

ఈ యర్థము ఆపాత మధురముగానే ఉన్నది. కాని మూలములో పూర్వ ఋషులు నూతన ఋషులు పేర్కొనబడినారే కాని Singers కాని Poets కాని లేరు.

ఇక్కడి అగ్ని శబ్దమునకు జగత్కారణుడైన పరమేశ్వరుడని వేదశబ్ద విచారణలో నిరూపించినారు. అట్టి అగ్ని తవన్సంపన్నులైన పూర్వ ఋషులకు నూతన ఋషులకు ఆరాధ్యు డయ్యెను అని ఈ మంత్రమునకు అర్థమేర్పడుచున్నది. అనగా సర్వకాలము లందును అగ్ని ఆరాధ్యుడని కీర్తింపబడుచున్నాడు. కావుననే ఋగ్వేదమున అగ్నిని ‘యగే యగే విదభ్యమ్’ ఋ. 6-31-3 అని కీర్తించినది— అనగా సర్వకాలములందును అగ్నియట్లాదులచే ఆరాధనీయుడు అనుచున్నది. ఋషి

పదమునకు అతీంద్రియార్థదర్శనము కలవారనియే గాని, Poets అని కాని Singers అని కాని, మంత్రరచయితలని కాని అర్థము కాదు. (పుటలు 84-85 తాత్పర్యార్థము). ఈ యుదాహరణమువలన పాశ్చాత్య వేదపండితులు ఎట్టి విపరీతార్థములు చెప్పిరో బోధపడగలదు.

అట్టిదే మరియొకటి.

'నవంసు స్తోమ మగ్నయే దివః శ్వేనాయ జీ జపమ్' ఋ. 7-15-4.

'ఓ అగ్ని, నీకు నవమైన స్తోమమును జనింప జేయుచున్నాను' అని మంత్రార్థము.

అట్టి యర్థమే.

'కుచిం సుస్తోమం నవజాత మద్యేంద్రాగ్ని సృత్రహణా జాషేధమ్' ఋ. 7-93-1 అను మంత్రమునకు గలదు.

ఇక్కడ ప్రస్తావించబడిన స్తోమములు క్రొత్తగా సృష్టించబడినవే నిస్సంశయముగా! అట్లే 'శత్రుము' అనునవియు క్రొత్తగా సృష్టించబడునవే. ఇట్టివాని ప్రస్తావనకూడ భ్రాంతి కలిగించునట్టిదే. కాని స్తోమములు గాని శత్రుములు గాని క్రొత్తమంత్రములు కావు. అవి సిద్ధమంత్రముల కొత్త కూర్పులు. పే.166. ఇట్టి సూక్ష్మములు తెలిపినచో మొదట కలిగిన భ్రాంతి నివృత్తి యవును.

ఇట్లే మరి యెన్నో భ్రాంతి కలిగించు వేదసందర్భములు దాసక వివరించి వేదము పొడ పేయ వి భావించువారి భ్రాంతి తొలగునట్లు ఈ గ్రంథరచన చేసినాను.

వేదప్రామాణ్యము అంగీకరింతురు గాక, అంగీకరింప కుందురు గాక! ఏమైనను వేదము తాను పురుషప్రోక్తమైనట్లు చెప్పలేదని, అందులో క్రమపరిణతి

లేదనీ హరిసోదరులు ఆ యా సందర్భములలో హేతుబద్ధముగా నప్రమాణముగా సిద్ధాంతము చేసినారు.

ఈ విధముగా వేదస్వరూప ప్రదర్శనమునకు గ్రంథము ప్రవృత్తమైనను, సందర్భవశముగా వేదవాక్యముల అతీంద్రియ జ్ఞానము, వేదోక్త కర్మల అతిశయము వేదాంగముల స్మృతుల ద్వారముల విశిష్టత ప్రదర్శించు అర్హ విజ్ఞానమును గ్రంథ మందంతట హరిసోదరులు వెదజల్లి వేద వాదులకు మహోపకృతి కావించినారు.

మరియొక విశేషము కూడ ఈ గ్రంథములో అక్కడక్కడ గోచరించును. మమ్మటభట్టువంటి ఆలంకారికులు, భవభూతివంటి మహాకవులు చెప్పిన శ్లోకములకు సర్వసాధారణముగా వ్యాఖ్యాతలు చూపని విశేషార్థములు వేదవిజ్ఞానపరమైనవి ప్రదర్శించినారు. అట్టి మహారచయితల భావములు పూర్తిగా అవగాహన మొనర్చుకొనుటకు సామాన్యముగా భాషాశాస్త్ర విజ్ఞానము చాలదని వేదవిజ్ఞాన మవసరమని చెప్పకుండ సూచించినారు. రెండు ఉదాహరణము లిట్లుము.

మమ్మటభట్టు తన కావ్య ప్రకాశారంభముతో కవి భారతి నిట్లు ప్రశంసించినాడు.

‘వియతికృత నియమ రహితామ్

హౌదైక మయీ మనస్య పరతంత్రామ్

నవరస రుచిరాం నిర్మితి

మాదధతీ భారతీ కపేర్జయతి.’

ఈ శ్లోకమును బ్రహ్మ సృష్టికంటె కవి సృష్టి విశిష్టమైనదని వ్యాఖ్యాతలు వివరించినారు. కవులంటే లౌకిక కవులే. ఈ మంగళ శ్లోకము కవియగు పరమేశ్వరుని నుండి యావిర్భవించిన భారతీయగు వేదవాణికి సర్వవిధముల నన్వ

యించునని పు. 459-462 లలో చేసిన వివరణము అపూర్వమై ఎంతో ఆనందము కలిగించినది.

అట్లే భవభూతి ఉత్తర రామ చరితములోని

‘ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యో
నమోవాకం ప్రణామ్యహే
వందే మహి చ తాం వాణీ
మమృతా మాతృనః కలామ్॥

అను మంగళార్థోక్తములో ప్రస్తావించబడిన పూర్వ కవులు వేదమంత్రములే యని ఇందలి ఇదం శబ్దము వేదసంప్రదాయాను గుణమనియు ఇందలి వాణీ వేద వాణీయే యనియు పు. 464-467 లలో చేసిన వివరణము ఎంతో హృదయంగమముగా నున్నది.

మఱియొక విశేషము! కావ్యస్వరూప లక్షణవేత్తలు తరుచుగా వేదము ప్రభు సమ్మితముగాను, పురాణములు సుహృత్సమ్మితముగాను, కావ్యములు కాంతా సమ్మితముగాను ఉపదేశించు ననుట సర్వసాధారణ విషయము. కాని హరిశ్చంద్రులు అధికాశిభేదిమును బట్టి వేదము ప్రభుసమ్మితముగాను, సుహృత్సమ్మితము మాత్రమేకాక కాంతాసమ్మితముగా కూడ ఉపదేశించు మహాకావ్యమనుచు ‘కవిః-కావ్యమ్’ అను సదార్థవివరణలో పు 410-508 లలో చేసిన ప్రతిపాదన లెంతయేని అన్లుదకరములై బుద్ధిమంతులు మననము చేయదగినవిగా నున్నవి. ఇది గ్రహించి నచో భారతీయ విజ్ఞానమంతటికీ వేదమే మూలమని యర్థమై భారతీయ సంస్కృతి విశిష్టత గోచరింపగలదు.

ఈ విధముగా గ్రంథస్థ విషయములు ప్రామాణికములుగా నుండి వేద నిశ్శంకమును, అపౌరుషేయత్వమును విరూపించునవిగా నున్నవి. దీనికి హిందీ భాషలో అనువాదము జరుగుచున్నట్లు తెలియవచ్చినది. తక్కిన భారతీయ భాషలలోనికే

తాక ప్రపంచభాష లన్నింటి లోనికిని సంగ్రహముగానైనను అనువాదము చేయదగిన ఉత్తమ గ్రంథకోటిలో చేరినదీ గ్రంథము.

గ్రంథవిషయ గౌరవమునకు తోడు అచ్చు, బైండు, జాకెట్టు, బుక్ మార్కు అన్నీ రమణీయములుగా ఉండి వన్నె తెచ్చుచున్నవి. మూల్యముగూడ అతి స్వల్పముగా నిర్ణయింపబడినది.

దీనికి సాంగస్వాధ్యాయ భాస్కరులు కుప్పాలక్ష్మీవదానిగారు వ్రాసిన విషయ పీఠికయు, శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి పరిచయమును, శ్రీ కంచికామ కోటి పీఠాధీశ్వరుల “వేదములు” అను వ్యాసమును, ఇతర పండితుల యభిప్రాయములును, మధ్యమధ్య ఉదాహరింపబడిన హరిసోదరుల వేదమ తృప్తవ భాగములును గ్రంథగౌరవమును బహుగుణముగా వృద్ధిచేయుచున్నవి.

ఈ ఉత్తమగ్రంథ రచయితలైన హరిసోదరులను, ప్రకాశకులైన తెనాలి సాధన గ్రంథ మండలి వారిని సర్వాత్మనా ప్రశంసించుచున్నాము. వేదవాఙ్మయ సంతు ఏ మాత్రము అభిమానమున్న వారైనా ఈ గ్రంథము అవశ్యము పరింప పలసియున్నది.

—నోరి నరసింహశాస్త్రి

వేదములు

జగద్గురువులు శ్రీశ్రీశ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధీశ్వరులు

శ్రీ చంద్రశేఖరే-ద్ర సరస్వతీ స్వామివారు

‘ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా-వేదోఽఖిలో ధర్మమూలమ్’

వేదములు పరమేశ్వరుని విశ్వానరూపము లని యానాదిసిద్ధ భారతీయ సంప్రదాయము. వీవ ప్రాచీనులగు మహర్షులే గాత తరువాత క్రమముగ వెలసిన శ్రీ కంఠరభగవత్పాదాది మహాపురుషులును, కాళిదాసాది మహాకవులు, తులసీదాసు, ఆళ్లారులు, నాయనూరులు త్యాగరాజు మున్నగు మహాభక్తులు, నెందఱో వేదములు పరమేశ్వరుని విశ్వానరూపము లని దృఢముగ నమ్మి సహేతుకముగ నిరూపించి యున్నారు.

పరమేశ్వరు డీ జగత్తును సృష్టించి రక్షించి లయ మొందిండు చున్నాడు, ప్రళయమునం డీ జగత్తు అదృశ్య మగుచుండును. సృష్టింపబడిన తరువాత నీ జగత్తెంత కాలముండునో ప్రళయకాలము గూడ నంతియే. సృష్టిలయములు రెండును నొకదాని వెనుక నొకటి నిరంతరము నియతగతిని చక్రము వోలె తిరుగుచుండును. సృజింపబడిన తరువాత నీ విశ్వమంతయు పదునాలుగు భువనములతో నొప్పును, నొకానొక సార్వభౌముని యాజ్ఞచే బరిపాలింప బడుచున్నట్లు నియమబద్ధమై ప్రవర్తిల్లుచున్నది. ఆ సార్వభౌముడే పరమేశ్వరుడు. సావన జంగమాత్మకము లగు ప్రాణులే యాయన పరిపాలనకు లోబడి ప్రవర్తింతురని ప్రజలు. అందుచే నాయనకు ప్రణామతీయని పేరు. ఆ చక్రవర్తియు, ఆయనచే బాలింపబడు జీవులు నందఱు ననాది స్వరూపులు. కాని, సృష్టి జరిగినపు డెల్ల ప్రాణులు మాత్రము భిన్నభిన్న శరీరములతో దిరిగి యవతరించుచుందురు. ఈ ప్రాణులను (పరిపాలిత ప్రజలను) ఉద్ధరించి పోషించుట కొక చట్ట మవసరము. ఆ చట్టమే వేదము. ప్రజలును సార్వభౌముడును అనాది స్వరూపులగుచో నీ చట్టము గూడ ననాదియే

సృష్ట్యాంభములం దెప్పుడును చక్రవర్తియగు పరమేశ్వరుడు దివ్య యోగశక్తులచే బాహ్యభ్యంతర ప్రపంచముల సామరస్యమును సాధింపజాలిన యాధికారిక పురుషులను నియోగించుచుండును. అట్టి మహనీయులు తమ దివ్యస్తోత్రములను (వేదములను) సాక్షాత్కరింపజేసికొందురు. అనగా తాము దివ్యశ్రవణ శక్తిచే విశ్వమునందు వ్యాపించియున్న యనాది వేదశబ్ద తరంగములను దర్శింతురు. బ్రహ్మకుకూడ పరమేశ్వరానుగ్రహముచేత వేదములు స్వయముగ భాసించును. అట్టి యాధికారిక పురుషులే లేక మంత్రద్రష్టలే మొట్టమొదట వేదములను పఠింపరచిన ఊహ్యమూర్తులు.

“అనాదివిధనా నిత్యా వా గుత్సృష్టా స్వయంభవా ।

ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా యత స్సర్వాః ప్రవృత్తయః॥” —మను.

యుగాంతేఽతర్హితాన్ వేదాన్ సేతిహాసాన్ మహర్షయః,

లేభిరే తపసా పూర్వ మనుజ్ఞాతాః స్వయంభవా ॥” —వ్యాసః

“తేనే బ్రహ్మ హృదాయ ఆదికవయః” —భాగవతమ్.

వేదాదాధ్యయన మన మంత్రయోగము. వేద మంత్రాక్షరము సుచ్చ రించినపుడెల్ల తదను గుణముగ దేహము నందలి నాడీయందు (నాడీకేంద్రమునందు) ఒక విధమగు సంఘటనము కలుగును. సామాన్యముగ నాడిసంఘటనము యొక్క ప్రభావము మనస్సుపై బడి యది కామ క్రోధ శోకాది రూపమున ముఖ్యముగ మల ద్వారా యభివ్యక్త మగుచుండును. ముఖము మనోభావ దర్పణము (Face is the index of the mind) అను నానుడి యొక్క తాత్పర్య మిదియే. మంత్రాక్షరములను నియమబద్ధముగ సుచ్చరించి తగువిధముగ నాడిసంఘటనము కలిగించినచో సుత్తమభావములే యుదయించునట్లు చేసికొనవచ్చును. ప్రాణాయామముచే నాడినియమనము గావించుట హతయోగము. సామాన్యముగ నే శబ్దము సుచ్చరించినను నా యుద్ధారణము జిహ్వా, కెదవులు, దౌడలు, వక్షఃస్థలము - వీని

యందంతట వ్యాపించి యుండెడి నిఃశ్వాసరూపమును ప్రాణవాయువుదే ననుగత మగుచుండును. మంత్రోచ్ఛారణ నమయమున ప్రాణవాయువును దేహమందలి యేదియేని నాడీకేంద్రమున నిలిపి యున్నప్పుడే యొకవిధమగు ప్రేరణ కలిగి యందుండి శబ్దతరంగముల ప్రభావము ప్రపంచమున గలుగు నుత్త దుఃఖములకు గారణమగుచుండిను. ఇహలోకము నందేగాక పరలోకమునందు గూత శాన్తిసౌభాగ్యముల గలిగింప జాలెడి శబ్దతరంగముల నుదయింపజేయు శక్తి వేదమంత్రాక్షరములకు గలను. అట్టి వేదముల సంరక్షించుకొనుచు లోకశాన్తికై వేదమంత్ర పురశ్చరణము గావించుచుండుట బ్రాహ్మణుని విద్యుక్తధర్మము. “బ్రాహ్మణేన నిస్కారణః షడంగో వేదోఽధ్యేతవ్యో జ్ఞేయ శ్చ”.

తమిళదేశస్థుడు మహాభక్తుడు నగు తిరుమూలర్ మహాశయుడు “అకారాది క్షకారాన్త హావములగు నేబది వర్ణములతో (మాతృకలతో) విలసిల్లెడి వేదములనంతములు, అగాధములు” నని కీర్తించెను. యజుర్వేదము నందలి కాతకము, శివ ప్రశ్నయందు వేదముల యనంతత్వము నిరూపించెడి భరద్వాజుని గూర్చిన గాథ యొకటి గలదు.

భరద్వాజుమహర్షి బ్రహ్మచారియై వేదాధ్యయనము చేయుచు జీవితము నంతయు గడపెను. జీవితాంతమున (నూఱు వత్సరముల తరువాత) మఱియొక పూర్ణాయుర్దాయము (నూఱు సం॥)ను ఇంద్రుని యనుగ్రహముచే బొందెను. తరువాత వేదాధ్యయనమునకై మఱియొక పూర్ణాయుర్దాయమును గూడ నిమ్మని గోర ఇంద్రు డనుగ్రహించెను. అప్పటి కాతని భౌతికశరీరము మిక్కిలి జీర్ణమయ్యెను. అయిన నింకను వేదాధ్యయనము జేయగోరి యింకొక పూర్ణాయుర్దాయ మిమ్మని కోరెను. ఇచ్చినచో నీవేమి సేతు వని ఇంద్రు డడిగెను. వేదాధ్యయనమును బూర్తి జేతు నని భరద్వాజు డనెను. ఇంద్రుడు వెంటనే భరద్వాజుని యెదుట మూడువర్వతముల జూపించి యా మూడింటినుండి మూడు గుప్పిళ్ళ దుమ్ము తీసి

యాతనికి జూపి "మూడువందల వేల జీవితకాలములో నీవు గ్రహించిన వేదభాగ మింతియే. ఇంకను గ్రహించవలసిన దింత గల"దని యా పర్వతముల జూపెను.

వ్యాసభగవానుడు అయిదువేల వత్సరములకు బూర్వ మొక రాశి గనున్న వేదమును ఋక్, యజుస్, సామ, అథర్వరూపమున నాల్గుభాగములుగ విభజించెను. అప్పుడు మొత్తము 1141 వేదశాఖలు గలవు. అందు ఋగ్వేదమునకు 21, యజుర్వేదమునకు 101, సామవేదమునకు 1000, అథర్వవేదమునకు 9 - శాఖలు గలవు. అట్టి యా శాఖలు ఋషి పరంపరగా నధ్యయనము జేయబడినవి వచ్చినవి. కాని కాలక్రమమున వేదాధ్యయనముకంటె నన్యవిద్యల నభ్యసించిననే ఐహిక జీవితము సుఖముగ గడచిపోవు నను భావములు ప్రబలి, గురుశిష్యుల పరాయాచమున క్రమ ప్రాప్తమైన వేదాధ్యయనము నందనాదర మేర్పించుచే వే. శాఖలన్నియు నిపుడు లభ్యము లగుటలేదు. బ్రహ్మము ఋగ్వేదమునకు శాంల - లేక ఐతరేయి లేక పౌరుషియమ్ (Pouzhiom) అని వేత్తేషులు నామములతో బిలువబడిరి శాఖ యొకటియే గలదని తెలియుచున్నది. అట్లే యజుర్వేదమునకు తైత్తిరీయ, మైత్రా యణీయ, కాణ్వ, మాధ్యందిన శాఖలు నాలుగు లభ్యము లగుచున్నవి. సామ వేదమునకు ఛందోగ లేక కొథుమ శాఖయు, తలవకార లేక జైమినిశాఖయు, రాజా యనియ శాఖయు మాత్రమే లభ్యము లగుచున్నవి. అథర్వవేదమునకు శౌనక, పిప్పలాద శాఖలు రెండు మాత్రమే గన్పట్టుచున్నవి.

అథర్వవేదాధ్యయనము జేసినవారు నేడు ప్రేళ్ళమీద మాత్రమే లెక్కింప దగి యున్నారు. అథర్వవేదీయ శౌనకశాఖాధ్యయనము జేసినవారొకరు మాత్రమే నేడున్నట్లు తెలియుచున్నది. పిప్పలాద శాఖ నేటికిని తాళపత్రములందే నిలిచి యున్నది. తమిళదేశమునకు జెందిన మహాభక్తులగు ఆగ్వాదల యొక్కయు, నాయన్మారులయొక్కయు భక్తి రసపూర్ణగేయములలో తలవకారసామశాఖను గూర్చిన ప్రశంసలు గలవు. ఆ మహాభక్తులలో నొకరగు సోమాసిమారనాయ

న్మారు తలవకార సామశాఖకు కెందినవారు. ఆయన చోళరాజుల కాలమున నివసించినట్లు తెలియుచున్నది.

మన పవిత్ర భారతభూమి నుండలి ప్రజలయొక్క దైనందిన జీవితము నందు వేదములయొక్క ప్రభావమెంతేని గలదను విషయము భారతీయ వివిధ భాషా గత వర్ణవదోచ్ఛరణను బరిశీలించిన దెలియగలదు. ఆ యా ప్రాంతీయభాషలు ఆ యా వేదశాఖలయొక్క ప్రాతిశాఖ్యబయందలి నిబంధనల ననుసరించి యుచ్చరింప బడుచున్నట్లు తెలియగలదు. ఋగ్వేదమున నుచ్చరింపబడు “క” యను నక్షరము యజుర్వేదము నందును, కౌఠుమ సామశాఖయందును ‘ద’ యనియు, తైమిసీయ సామశాఖయందు ‘జ్ఞ’ (zh) యనియు నుచ్చరింపబడును. ‘జ్ఞ’ యను నక్షరము తమిళభాషయందే గాన నగును. ఆ యక్షరము వేదశాఖలలో నొకటియగు తైమి సీయ సామశాఖయందు గన్నట్లుచుండును. సంస్కృతవ్యాకరణము జిహ్వమూలీ యము (ఃక) ఉపధ్మాసీయము (ఃప) అను రెండక్షరముల స్వరూపమును నిర్దేశించి నది. జిహ్వయొక్క మూలమున నుద్భవించుటచే దానికి జిహ్వమూలీయమని పేరు. తమిళభాషలో దీనిని ఐథమ్ (Aitham) అని వ్యవహరింతురు. వేదాంగములగు శిక్ష, వ్యాకరణ, శాస్త్ర సంప్రదాయముల ననుసరించి విసర్గపూర్వక కకారరూపమున (కః) నీ జిహ్వమూలీయము వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఐరోపా అరబ్బీభాషల యందు గన్నట్లు ‘F’ (యఫ్) అను నక్షరము వ్యాకరణశాస్త్రమున ఉపధ్మాసీయ నును నామముతో విసర్గపూర్వక పకారరూపమున (ఃప) తెలియ నగుచున్నది. తొర్కాప్పియమ్ అని పిలువబడు తమిళభాషా వ్యాకరణమునకు గూడ మూలము బంద్రవ్యాకరణము. శిక్ష వ్యాకరణము లన్ని వేదశాఖలకును సమాన ములు. ఇవి కాక యొక్కొక్క వేదశాఖకు సంబంధించి ప్రత్యేకముగ వ్యాకరణ ములు గలవు. వానికి ప్రాతిశాఖ్యము అని పేరు. ఉత్తరభారతము నందలి రాష్ట్ర ములలో విశేషించి మధ్యప్రదేశ్, ఉత్తరప్రదేశ్, రాజస్థాన్ రాష్ట్రములలో ప్రచారములో నున్న వ- జ- డ- యను నక్షరములు దక్షిణాత్య రాష్ట్రములలో గ్రమ ముగ బ- య- క- యని యుచ్చరింప బడుచుండును. ఉత్తరభారతమున తైత్తి

రీయ కాణ్యకాళిలు ప్రచారములో లేక మాధ్యందినకాళి విస్తరించుటయే యీ పర్వోచ్చారణభేదమునకు గారణముగా నూహింపవచ్చును. ఏలయన మాధ్యందిన తైత్తిరీయకాళిలకు సంబంధించిన ప్రాతికాళ్యలందీ వర్ణోచ్చారణ భేదమును గూర్చిన నిబంధనలు గలవు. క్రైస్తవ మతవ్యాప్తి గాంచిన దేశములందును 'య' కారమునకు బదులు 'జ' కారము వ్యవహారములో గన్పట్టుచున్నది.

Jews జ్యూస్ - యూదర్ (తమిళము) — యూదులు (తెలుగు).
Joseph జోసెప్ — యూసఫ్.

ఇట్టి వర్ణోచ్చారణ భేదము ననుసరించి యీ దేశములలో మాధ్యందినకాళి వ్యాప్తమై యుండి యుండునని యూహింపనగును.

ఆంధ్రప్రదేశమున నూటికి తొంబదిమంది యజుర్వేదకాళికు జెందినవారు సంభాషణలయందును ఆ యా ప్రదేశముల నాచుముల యందును 'డ' కారము నెక్కువగ నునయోగించుట య ఆంధ్రదేశమున తైత్తిరీయ కాళియొక్క వికాలవ్యాప్తిని సూచించును. తైత్తిరీయకాళి యందలి 'డ' కారము సామకాళియందలి జ్ఞ (zh) కారమునకును ఋగ్వేదము నందలి 'ళ' కారమునకు నమానము. మహారాష్ట్రలలో నూటికి ఎనుబదిమంది, ఋగ్వేదీయకాళిలకు జెందినవారు. తమిళదేశమున జ్ఞ (zh) కారమును, ఆంధ్రదేశమున 'డ' కారము నునయోగించు పట్టులయందు మహారాష్ట్రలు తమ దైనందిన సంభాషణాది వ్యవహారములందు గూడ 'ళ' కారమునునయోగించుదురు. ఋగ్వేదీయ ప్రాతికాళ్యయం దట్టి తావులందు 'ళ' కార మునయోగింపబడవలె ననెడి నిబంధన ఇందులయే యీ వ్యవహారమునకు గారణము గావచ్చును.

అందుచేతనే యజుర్వేదము నందలి 'డ' కారము ఋగ్వేదమున 'ళ' కారముగ నుచ్చరింపబడుచున్నది. యజుర్వేదకాళిలయందు గన్పట్టు 'డ' కారము ఋగ్వేదమున నరుదు. చందోగ సామకాళి యందలి 'డ' కారము తైమిసీయసామకాళియందు 'జ్ఞ' (zh) కారముగ నుచ్చరింపబడు చుండును. వేదకాళిలయందలి

యిట్టి వర్ణోచ్ఛారణ భేదమే వ్యావహారిక భాషలయందును తలజూపిన దని చెప్పవచ్చును. మృగశీర్షా నక్షత్రము క్త పూర్ణిమకు 'మార్గశీర్షి' యని శాస్త్రమున వ్యవహారము గలదు. మృగశీర్షా నక్షత్రము తమిళమున 'మార్గశీర్ష' యని వ్యవహరింపబడును. మార్గశీర మాసమును తమిళదేశమున మహాభక్తురాలగు అండాస్సు 'మార్గజ్జి తింగళ్' (Margazhi Thingal) అని పేర్కొనినది. నియమబద్ధముగ జేయబడు వేదమంత్రాక్షరోచ్ఛారణము లోకకళ్యాణప్రదము గాన మంత్రములు పుష్టి హేతువు లగుచు పౌష్టికములు' అని చెప్పబడుచున్నవి. సంస్కృతము నందలి 'పౌష్టిక' పను పదము తమిళమున 'పొడికమ్' అనియు, మళయాళమున 'పొజ్జియమ్' (Powzhiam) అనియు నుచ్చరింపబడును. తెలుగులోని 'డ' కారము తమిళమునందు 'జ్జ' కారముగను కన్నడమున 'శ' కారముగ నుచ్చరింపబడుననుటకు గొన్ని యుదాహరణములు ;

తెలుగు	తమిళము	కన్నడము
పొగడుట	Puhazhlthal	పుహజ్జుదల్
		Hokaluvathu హోగళువదు
పగడాలు	Pavazhlam	పవజ్జమ్
		Havalu
పాడు	Pazh	Halu హాలు
కూడు	Koozh	కూజ్జ
		Koolu కూలు

ఆ యా భాషలలో నిట్టి వర్ణోచ్ఛారణ భేదమునకు నా యా ప్రాంతము ప్రచారములో నున్న ప్రాతికళ్యాణములే కారణము. ప్రతి వేదకళ్యాణయందును కర్మ కాండ యనియు జ్ఞానకాండ యనియు రెండు భాగములు గలవు. సదాచారానుష్ఠానములతో యజ్ఞయాగాదులను గూర్చి కర్మకాండ వివరించుచున్నది. కర్మఫలమును సర్వమును పరమేశ్వరార్పణ జేయుచు లోకశాంతి కొఱుకై పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుట వలన విత్తకుడ్డి కలుగును. ఇట్లు నిష్కామ కర్మానుష్ఠానము చేతను భగవ

ద్వారము చేతను గలిగిన చిత్రకుద్ధి పరపేశ్వర స్వరూపానుసంధానమునకు గారణము కాగలదని జ్ఞానకాండ యువదేశించుచున్నది.

ఈ ప్రపంచము సృష్టింపబడిన తరువాత నొకానొక సమయమున నీ ప్రపంచమంతయు వైదికమతవ్యాప్తమై యున్నట్లు శ్రీ మద్భాగవతాది గ్రంథములచలన దెలియుచున్నది. ప్రాచీనకాలమున ఉత్తరధ్రువము నుండి దక్షిణ ధ్రువము వరకు నీ భూగోళము సప్తద్వీపముతోను, ఆ ద్వీపములమధ్య సప్తసముద్రములతోను వ్యాప్తమై యచి ఉత్తరము నుండి దక్షిణము వరకు నీ భూగోళమును ఉంగరములవలె చుట్టుకొనియున్నట్లు దెలియుచున్నది. అందు ప్రతి ద్వీపమునందును, వైదిక కర్మానష్టానము, వేదమార్గానుగతమైన యర్చనాదికము గలవు.

భూమి రోజున కొకసారి తనచుట్టును, సంవత్సరమున కొకసారి సూర్యుని చుట్టును తిరిగి వచ్చునపుడేర్పడు కక్ష్యలు లేక క్రాంతవృత్తములు (orbits) రెండును ఒకే సమతలమున (Ecliptic Plane) నుండును. భూమ్యక్ష మీ సమతలమునకు గిరిశి దిగ్గీలకోణమున వర్తిల్లుచు నిరంతరము ద్రువతారవైపు జూచుచుండును. జ్యోతిశ్శాస్త్రము ననుసరించి యిట్లు భూమి సూర్యుని చుట్టి పరిభ్రమించునపుడు సంవత్సరమునకు రెండుసార్లు అనగా మేషమాసమునందు తులామాసమునందును విషువములు (Vernal and Autumnal Equinoxes) యేర్పడును. మేషమాసమున మొదటి దినము శేషవిషువము. తులామాసమున మొదటి దినము తులావిషువము. విషువము సమతలములయందు రాత్రిందివస్క సమావదైర్ఘ్యము గలిగియుండును. అమర కోశమునందును వ్యాకరణమునందును 'విషు' పదమున కిట్లే యర్థము వివరింపబడి యున్నది.

“సమరాత్రిందివే కాలే విషువ ద్విషువం చ తత్”

కాలక్రమమున నీ భూభ్రమణ (Orbit) కక్ష్యయందు విషువము లేర్పడు స్థానములు (Equinoctial Points) వెనుకకు జరుగుచుండును. అందుచేతనే

బైన దెలిపిన మేష, తులా, విషవత్పుణ్యకాలము లందలి రాత్రింబవళ్ళయొక్క కాలపరిమితి గూడ నమానముగ నుండక మాత్ర జొచ్చినది ప్రస్తుత మేష తులా సంక్రాంతి పుణ్యకాలములకు 22 దినములకు బూర్వమే నను రాత్రిం దినకాలము వచ్చుచున్నది ఖగోళ భూగోళ శాస్త్రములు భూభ్రమణ కక్ష్య[Orbits]లందు సంభవించెడి యిట్టిమార్పు(Precession) వలననే ద్వీపములయొక్కయు నముద్రములయొక్క ఉనికియును గూడ పెక్కు మార్పులు సంభవించుచుండునని చెప్పుచున్నవి. యుగభేదము నను రించి ద్వీపముల యొక్కయు స్థితి గతులు మాతినవని చెప్పవచ్చును. కృతయుగమునందును, త్రేతాయుగమునందును ఉచ్చస్థితిలో నునది పై దిక కర్మానుష్ఠానము క్రమముగ ద్వాపర యుగములో గొరిదిగ మార్పుజెన్ని కలియుగములో గొన్ని యెడల మాత్రమే బీజప్రాయముగ నిలిచియున్నది.

క్రీ. పూ. 3500 సం॥ నాటి ఈజిప్టు శాసనములలో రామెసెస్ II [Ramesses] అను తెగకు జెందిన ప్రభువు హిటైట్సు అను తెగయొక్క ప్రభువుతో సంధి జేసికొని యుదుకు సాక్షులుగ నా సంధిపత్రమున మిత్రావరుణ దేవతల నుదహరించినట్లు H R. Hall వ్రాసిన Ancient History of the Near East అను గ్రంథమున (364 పుటలో) గలదు. క్రీ. పూ. 5000 సం॥ నాటి మణియొక ఈజిప్టు శాసనమున నట్లే వైదిక 'మిత్ర' దేవత సాక్షిగా గ్రహింపబడినట్లును గలదు. ఇంతేకాక హిటైట్సు ప్రభువు ఉత్తర మెసపటోమియా లోని మిటాని దేశ ప్రభువుతో సంధిజేసికొని వ్రాసికొనిన సంధిపత్రములందు మిత్ర-వరు ఇంద్ర-నాసత్య దేవతలు సాక్షులుగా గ్రహింపబడినట్లును [Vedic Chronology and Vedanga Lyotisha. B. G. Tilak పుట. 29] గలదు వేదములందు మిత్రదేవతను పర్షియా యందలి ఇరేనియనులు గూడ నదే నామముతో కొలుచురు. లిడియా, రోమ్ దేశీయులకు గూడ మిత్రదేవత సుపరిచితము. ఈజిప్టు శాసనములందు గన్నట్లు ఒకతెగకు నామమైన Ramesses అను పదము నకు విఘంటువునం దిట్లు అర్థము గలదు. 'Ramesses (3Syl) The title

of an ancient Egyptian Dynasty; it means offspring of the Sun'. Dictionary of Phrase and Fable By E. Coobham Brewer, L. L. D. కాన పై తెగవాడు సూర్యవంశపు రాజులై యుండురు.

అవినాశ్ చంద్రదాన్ అను సుప్రసిద్ధ చారిత్రక పరిశోధకుడు Rigvedic India అను గ్రంథమున 114 వ పుటలో విట్లు చెప్పినాడు. "వేదకాలపు అర్జ్యులు గొలిచెడి మిత్రదేవతయు, ఇరేనియనులు ఆరాధించెడి మిత్రదేవతయు, లిడియనులు పూజించెడి మెడ్యూస్ (Medues) దేవతయు, సమానమే. రోమన్ సామ్రాజ్యమున నల్గిన శతాబ్దివర్య న్నము మిత్రదేవతారాధన కొనసాగినది. జొరాస్త్రి యావిజమ్ ప్రభావము వలననే పశ్చిమ ఇరోపా ఖండమున మిత్ర (సూర్య) దేవతారాధనము వర్ధిల్లెను. ఇది క్రీస్తుకు బూర్వము మొదటి శతాబ్దిముననే రోమ నగరమున ప్రారంభమై క్రీ.శ. మొదటి శతాబ్ది పూర్తియగుసరికి సైనికులు, బానిసలు, వర్తకులు మున్నగు వారిద్వారా రోమ సామ్రాజ్యమునందంతటను విరిగి విస్తరించెను. క్రీ.శ. మూడవ శతాబ్ది నాటికి అంతర్జాతీయ సురముగ విలసిల్లెను. 4వ శతాబ్ది ప్రారంభమున రోమన్ క్రవర్తులు చాలమంది మిత్ర దేవతారాధకులే. కాని క్రీ.శ. 326లో రోమన్ సామ్రాజ్యమును జయించి స్వాధీన మొనర్చుకొనిన కాన్స్టాంటిన్ అను ప్రభువు క్రైస్తవ మతమును అధికారమతముగ జేయుటవలన మిత్రదేవతారాధనము క్రీ.శ. 4వ శతాబ్దాంతమున నన్నగిల్లి క్రమముగ రోమునగరమునందవృత్తమయ్యెను."

స్పెన్సర్, గిల్లియన్, మాక్కియన్ అనువారు 1899లో ప్రకటించిన "The Nature of Tribes of Central Asia" అను గ్రంథమున 621 పుటలో CIF 128, 129 చిత్రములలో చూపబడిన అస్ట్రేలియా యందలి జానపద శివతాండవ దృశ్యభంగిమలలో శివునకు తృతీయనేత్రము గలదు. నేటికిని భారత దేశమునకు రెండువేల మైళ్ళ దూరమున బాలి ద్వీపములో మన దేశమునందు వలెనే

యచట నున్న శివాలయములందు వేదమంత్రములతోనే పూజాదికము నిర్వహింప బడుచున్నది. అన్య మతస్తులు గూడ తమ తమ మతములకు గొప్పతనము ననుకూలుటకై తమ గ్రంథములను “వేదములు” - అని పేర్కొనుట వేదముల యొక్కయు, పైదిక సంప్రదాయము యొక్కయు, ప్రాచీనతకు, పవిత్రతకు దార్జకము. వేదపేర్కొనైన పరమేశ్వరుడు శ్రీరాముడుగ నవతరించినపుడు వేదము రామాయణరూపమున నవతరించెనని చెప్పబడుచున్నది.

వేదవేద్యే పరే వుంసి జాతే దశరథాత్మజే ।

వేదః ప్రాచీతసా దాసీ త్వాజే ద్రామాయణాత్మనా ॥”

మహాభారతము పంచమవేదముగా గీర్తింపబడినది. విష్ణుభక్తు డగు నమ్మాళ్వారు వేదములను “ద్రావిడ ప్రబంధ” రూపమున ననువదించునట్లు చెప్పుదురు. ‘తిరువళ్ళవ మాల’ యను గ్రంథమున బ్రహ్మయే వళ్ళువార్ రూపమున నవతరించి వేదతాత్పర్యమును “తిరుక్కురళ్ అను గ్రంథమున సంగ్రహించి చెప్పినవి వర్ణించినది. మహాహృదీయులును క్రైస్తవులును తమ తమ మత గ్రంథములను (ఖురాన్-బైబిలు) పేరుములు అను పేరుతో కీర్తించుకొనుచుందురు. బైబిలులోని “జ్ఞానవృక్షము [Tree of Knowledge] నిషిద్ధ ఫలము (Forbidden fruit), త్రీ సృష్టి” — పీనిని గూర్చిన ప్రస్తావన ఐతరేయ బృహదారణ్యకోపనిషత్తుల యందలి శాస్త్రీయ దృష్టాంతమును బోలి యున్నవి.

పాశ్చాత్యనిద్వాంసులు కొందఱు దేహవర్జమునుబట్టి జాతివిభాగమును చేయవచ్చు నను సిద్ధాంతమును నమ్మినవారై యా సిద్ధాంతమును బురస్కరించుకొని ప్రపంచములోని ప్రజలను కాకేషియనులు లేక ఆర్యులు, నెమిటిక్కులు, మంగోలియనులు, సిగ్రోలు, రెడ్ ఇండియనులు, అని విభజించిరి. మఱియు అందు వేదములు

అర్జునకు సంబంధించినవి, వారు ఒక ప్రాంతమునుండి మరియొక ప్రాంతమునకు వలస పోవుచు తమ వేదములను గూడ వెంటగొనిపోయి వివిధప్రాంతములందు వానిని వ్యాపింపజేసిరి.” అనియు చెప్పుచున్నారు. స్వామి వివేకానందులు వారి వాదము నిట్లు ఖండించిరి. “అర్జునను వారు ఎవటినుండియో విదేశముల నుండి యకస్మాత్తుగ నిటకు వచ్చి మీదపడి యివటి యాదిను నివాసులను తరిమివేసి నిహ్వలించి వారి భూముల నాక్రమించుకొని భారతదేశమున స్థిరపడిరి-యని చెప్పెడి మీ ఐరోపా విద్వాంసుల వాదము నిరాధారము; కేవల మనత్యము; అవివేకి ప్రలాపము. మన భారతీయవిద్వాంసులు గూడ వారివాదములకే జోహారు లిచ్చించుచు నిట్టి యభూత కల్పనలతో నిండిన ఈ వచ్చి యబద్ధములనే మన బాలుకు గూడ బోధించుట విచిత్రము.”

ద్రవంచమంకయు వైదికసంస్కృతి లేక వైదికనాగరికతచే వ్యాప్తమైనట్లు భారతీయుల విశ్వాసము మఱియు చైనీయులు, ద్రావిడులు, తారారులు, పారిశీకులు -అందఱునుక్షత్రియు యని ధర్మశాస్త్రము చెప్పుచున్నది

శనకై స్తు క్రియాలోపా ధిమాః క్షత్రియ జాతయః।

వృషభత్వం గతా లోకే బ్రాహ్మణాదర్శన చ॥

పాండ కా శౌండ్ర ద్రవిదాః కాంభోజా యవనా శృకాః।

పారదా ప్లవా శ్చీనాః కిరాతా దరదాః ఖళాః॥

—మను. 10-43, 44

చరిత్రకారులగు పాశ్చాత్య భారతీయ విద్వాంసులు వేలు వేలు సిద్ధాంతముల నాధారముగ గొని వేదములకు కాలము నిర్ణయింప బూనుకొనిరి. ఎవరి సిద్ధాంతము వారిది. ఒకరి నిర్ణయముతో మఱియొకరి నిర్ణయము పొసగూట లేదు.

కాని “వేదములు అతిప్రాచీనములు; వాని కాలమును ఇదమిత్యమని నిర్ణయించుట శక్యము కాదు” — అని మాత్ర మందఱు నంగీకరించిన విషయము.

హరప్పా, మహెంజోదారో నగరముల యందలి నాగరికత వైదిక సంస్కృతికి జెందినది గాదని కొందఱి యభిప్రాయము. కాని యది సరిగాదు. హరప్పా యందలి యొక శిల్పముతో చేదింపబడిన అశ్వత్థవృక్షశాఖ యొకటి, మేకను పట్టుకొనియున్న పురుషుడు, శాఖవక్త్ర న నొక స్త్రీ, వరుసగ నిలబడిన కొందఱు పురుషులు గలరు. వేదకాలమును మొదట స్థూలముగ నిర్ణయించుకొని, దానికి ముందుగనే ఈ హరప్పాశిల్ప ముండి యుండవలె నని తలచుటచే చరిత్ర కారులకీ శిల్పమును గూర్చిన సమన్వయము కుదురలేదు. ఈ శిల్పచిహ్నమును యాగసంబంధిగా దెలిసికొనక గ్రామదేవతకు బలియిచ్చినట్లు భావించి యున్నందున అశ్వత్థవృక్షశా గూర్చిన వివరము గూడ వారికి లభించుట లేదు- అని *Director, general of Archaeology* యొక్క యభిప్రాయము.

“యజ్ఞము కొఱకు మాత్రమే యశ్వత్థవృక్షమును చేదింప నగును; ఇతర సమయములందు చేదించుట పాపము” — అని యనాదిసిద్ధ భారతీయ సంప్రదాయము. ఈ శిల్పము యాగయజమానుడు, అతని ధర్మవత్తి, ఋత్విగ్గణము, యాగవశువు, అశ్వత్థశాఖలతో గూడిన నొక యాగశాల యని తెలియఁ గును. ఇట్లు శిల్పమున నన్నిటిని సూక్ష్మముగ బరిశీలించిన వేదములు - వైదికసంస్కృతి యొక్క యతి ప్రాచీనతయు, వైదికసంస్కృతియొక్క వ్యాప్తియు స్పష్టముగ గాంచనగును.

జైనులుగూడ తమ గ్రంథములలో గొన్నిటియందు వేదములు నిత్యము లని చెప్పిరి. (చూ. త్రిపిఠి స్థలక పురుషచరిత్ర. I-IV-244, 248, 256), బాల గంగాధర తిలక్, డాక్టరు జాకోబీ మహాశయు లిరువురు ఖగోళ - భూగర్భశాస్త్ర

పరిశోధన ఫలితముల నాధారముగ గైకొని వేదముల కాలము క్రీ. పూ. 6000 సం॥ అని నిర్ణయింప బూనిరి (చూ. The Orion and Arctic Home in the Vedas) ఆవిశాఖనంద్రదాస్ ధీరేంద్ర నాథ్ మహాశయు లిరువురు భూగర్భ నైసర్గిక పరిణామ స్థితిగతుల ననుసరించి కాలనిర్ణయమునకు గడంగిరి. మాక్సు ముల్లరు వింటర్నిట్జ్ (Winternitz) మొదలగు పాశ్చాత్య విద్వాంసులు ఐరోపా యందలి భాషలు కాలగతి ననుసరించి పొందియున్న వివిధ వర్ణలోప వ్యత్యయాది పరిణామముల బరిశీలించి భాషాశాస్త్ర సిద్ధాంతముల గొన్నిటిని రూపొందించి, తదనుగుణముగ వేదకాలమును స్థూలముగ నిర్ణయింప బాటుపడిరి. వేదకర్తలగు ఋషులు ఒకచోట స్థిరనివాసము లేక యొక ప్రాంతము నుండి మఱియొక ప్రాంతమునకు వలస పోవుచు వేదముల వ్రాసియుండురని యా విద్వాంసులభిప్రాయపడిరి. వారి వాదము ననుసరించి యార్యులకు స్థిరనివాసమే లేనిచో నా కాలమున స్థిరనివాస యోగ్యములగు గ్రామనగరములు గాని, సుస్థిరమగు ఆర్థిక సాంఘిక వ్యవస్థగాని యున్నవని చెప్పటకు వలనుపడదు. కాని యా విద్వాంసులు సింధునదిలోయ ప్రాంతమును, హరప్పా మహేంజోదారోలలోని శిల్పములను, పురాతన శిల్పవస్తు శాస్త్ర సిద్ధాంతములరీత్యా పరిశీలించి వేదరచనాకాలమునకు 500 సం॥ పూర్వమే మహానగరము లుండియున్నట్లును, దానికి తార్కాణము హరప్పా మహేంజోదారో నగరము లనియు జెప్పుచున్నారు. హరప్పాయందలి శిల్పములు వైదిక సంస్కృతి ప్రతిరూపములుగా గాంచనగునని పూర్వము జెప్పితిమి. కాన వేదకర్తలగు ఋషులు నిజమే సేద ఒక తెగలు తెగలుగా వలస పోవుచు జీవించుచుండెడి వారనిచెప్పెడి వారి వాదము నిరాధారము. అట్లుగాక యొకవేళ వేదరచనాకాలమునకు బూర్వమే యా మహానగరము లుండియుండు ననెడి వారివాదము నంగీకరించినను అట్లు మహానగరములా కాలముననే విలసిల్లియుండ వేదకర్తలైన ఋషులు అట్టి నగరములను వీడి నిలువనీడలేక వలస పోవుటలో గారణము గన్పట్టదు. కాన 'ఆర్యులు

వేదకర్తలు: వారు తెగలు తెగలుగ (Nomads) వలస బోవుచు వేదముల రచించి యుందురని చెప్పెడి వారి వాదములు నిరాధారములు.

ఇక భాషాశాస్త్ర (Phylology) సిద్ధాంతముల దృష్ట్యా వివిధ, భాషా పరిణామముల బరిశీలించి చేయబడిన వేదకాల నిర్ణయమును యుక్తము గాదు. ఎట్లన ; ఇది దైన్యందిశమింటియం దుపయోగింపబడెడి పాత్రల యొక్కయు, అప్పుడప్పు డరుదుగ నేదేని యొక నిమిత్తమునకై యుపయోగింబడు పాత్రయొక్కయు మన్నికను దృష్టాంతముగ గైకొని పరిశీలించ దగినది. ఐరోపాభాషలు నిరంతరము దైన్యందిశవ్యవహారములలో కొట్లకొలది ప్రజలచే భాషింపబడుచు, వ్రాయబడుచు, ప్రచారము గావింపబడుచు అనేకులచే ననేకవిధముల నుపయోగింపబడుచు వచ్చినవి. వేదమంత్రము లట్లుగావు. ఇవి యే కొంతమందిచేతనో కంఠస్థములు జేయబడుచు, గురువుచే శిష్యున కనుగ్రహింపబడుచు, యజ్ఞాది సవిశ్ర కర్మాచరణము నందు మాత్రమే నియమపూర్వకముగ వినియోగింప బడుచుండును. విద్యార్థి ఉపనయనమైన తరువాత వేదముల గ్రహించుటకు క్రమశిక్షణతోపాటు తగిన యోగ్యత సంపాదించి పండ్రిండు వత్సరములు గురుకులూష జేయుచు నధ్యయనము జేయవలసి యున్నాడు. ఆ వేదమంత్రోచ్ఛారణము గూడ శిక్ష, హ్యాకరణము, ఛందస్సు - అనేడి మూడు శాస్త్రములచే నియమితమైనది. అడుపులి తన శిశువును కోఱుతో బట్టుకుని యొక ప్రదేశమునుండి ఏ టియొక ప్రదేశమునకు దుముతూచు బోవునపుడు తన శిశువున కెట్టి హానియు గలుగ కుండుటకై యెంతటి జాగరూకత వహించునో వేదమంత్రోచ్ఛారణమునందు గూడ నంతటి జాగరూకత యావశ్యకమని శిష్యుని గ్రంథములు హెచ్చరించుచున్నవి.

“యథా వ్యాప్తి హరే త్పుత్రాన్ దంష్ట్రాభిః న చ పీడయేత్ :

భీతా పతన ఛేదాభ్యాం తద్వ ద్వర్తా స్రుయోజయేత్ ||

ఏవం వర్తాః స్రుయోక్తవ్యా నావ్యక్తా న చ పీడితాః |”

—నారదీయశిష్య - 2 ప్రపాఠక; 30-31.

సృష్టికాలమునుండి ప్రళయకాలము వరకు నొకే విధముగ నెట్టిమార్పులు లేకుండ నుండవలె ననెడి యభిప్రాయముతోనే యిన్ని నియమములతో వేదమంత్రములు రక్షింపబడుచు వచ్చుచున్నవి. ఇట్లు వేదమంత్రోచ్ఛారణ సంరక్షణమునకై యేర్పడినవే పద- క్రమ- జటా ఘనాది వికృతులు.

వేదమంత్రముల పీఠ్యత్వము, శక్తిమత్త్వము గూడ లక్షణగ్రంథము లందు బ్రతిపాదించబడిన వర్ణక్రమ మనెడి యొక విశిష్ట సంప్రదాయముచే సురక్షితముగ జేయబడినది. ఆ సంప్రదాయము ననుసరించి వేదమునందలి ప్రతియక్షరమును గూడ ధ్వని - స్థాన - కరణ - ప్రయత్న - మంత్ర - స్వర - దేవతా-జాతు లనెడి యెనిమిది లక్షణముల మనస్సునం దుంచుకొని యెంతయో మెలికువతో సుచ్చరింప వలసియున్నది.

“ధ్వని స్థానం చ కరణం ప్రయత్నః కాలతా స్వరః ।

దేవతా జాతి రేతై శ్చ వర్ణో జ్ఞేయో విచక్షణైః॥”

వేదమందలి ప్రతి యక్షరముయొక్క మాత్రల సంఖ్యయు, వర్ణోత్పత్తి స్థానము, అందలి ముఖ్యాముఖ్య విభాగములు, వర్ణోత్పత్తికై చేయు వివిధయత్నములు, వివిధస్వరములు, ఆ స్వరముల నుచ్చరించునపుడు ఉచ్చాస్వస నిఃశ్వాసముల నియమి చు విధానము, వేదముల యందలి సప్తస్వరములకును సంగీతశాస్త్రము నందులి సప్తస్వరములకును గల పరస్పర సంబంధము, వేదముల యందలి స్వరములకును మయూర - వృషభ - గాఢార (కందహారుకు జెందిన గొట్టె) - క్రౌంచ-కోకిల-అశ్వ-గజాది పశుజ్యేదుల సహజ ధ్వనులతో గల సామ్యము, ఏకత్వము — వీనినన్నిటిని ఈ లక్షణ గ్రంథములు చక్కగ వివరించియున్నవి. అంతయే కాదు. మంత్రము స్వరహీనమై చక్కగ నుచ్చరింపబడకపోయినను, వర్ణవ్యక్త్యము గలిగినను కలుగవలసిన ఫలము కలుగక పోగా తద్విపరీత (అనిష్ట) ఫలము సంప్రాప్తించును.

“మంత్రో హీనః స్వరతో స్వరతో వా
మిత్యావ్రయుక్తో న త మర్థ మాహ ।
స వా గ్వత్రో యజమానం హినస్తీ
యథేంద్రశత్రుః స్వరతో ఆచరాధాకో ॥

కనుక వేదమంత్రములుగూడ వ్యావహారిక భాషలవలెనే (సృష్టికాది నుండి ప్రళయము వరకును) కొన్ని పరిణామముల జెందియుండ నగునని నిశ్చయించి భాషాశాస్త్ర (Phylology) సిద్ధాంతముల ననుసరించి వేదకాలమును నిర్ణయింప బూనుట యుక్తసహముగాడ. పైగా నీ వాదములు అనవస్థకును అవ్యవస్థకును గారణములై నిరుపకపోవుచున్నవి.

బాలకౌత్తి హరదానపండితుడును తన "Glimpses of the Vedic Nation" అను గ్రంథమున అన్య భాషల వలె వేదమంత్రములు వ్యావహారిక భాషాకల్పితములు గావు. అనగా అర్చ్యలనెడివారు నాడు తాము వ్యవహరించు కొనుచుండెడి భాషలోనే వేదమంత్రముల రచించిరి - అని చెప్పట యుక్తి. ము గాదిని సప్రమాణముగ నిరూపించెను. మఱియు తన వాదమున కుపన్యాయముగ సంస్కృతవ్యాకరణకర్తలలో బ్రధానుడగు పాణిని తన సూత్రముల ద్వారా యీ యభిప్రాయమును సూచించినట్లు ఇట్లు నిరూపించినాడు.

The Vedic Language was called by him 'Chhandas' and the Common Sanskrit Language as "hasha" (P.P. 164)

పాణినిమహర్షి వేదములను 'చందః' అనియు సాధారణభాషను - "భాష" అనియు వ్యవహరించినాడు (చూ. బహుళం చందస్' ఇత్యాది)

పై విషయములబట్టి "వేదములు వ్యావహారిక భాషలకంటె విలక్షణ మైనవి; లోకీక వ్యవహారభాషారూపములు గా వని స్పష్టముగ బేర్కొనుటతెలియ నగును.

ఈజిప్టుయందు దొరికిన శాసనములలోని మిత్రావరుణల గూర్చిన ప్రసక్తి మధ్యధరాసముద్ర ప్రాంతదేశమునందలి బైటిక విజ్ఞాన వ్యాప్తిని సూచించుచున్నది. మహేంజోదారోయందు లభించిన పురాతన శిల్పములలో నొక వృక్షముమీద రెండు పక్షులుండి యందొకటి పిన్నఫలమును తీసుచుండ రెండవది యిదాసీనముగ జూచు చున్నట్లు (చూ. 1900 సం॥లో ప్రకటింపబడిన కళ్యాణ్ పత్రిక సంవత్సరాది సంచిక, 197వ పుట) గలదు. కొండలు పురావస్తు శిల్పశాస్త్రముల ననుసరించి ఈ పక్షులజంట ఋగ్వేదము (1-164-20) నందు నిరూపింపబడిన జీవాత్మ పర మాత్మలు. బైబిలు పాతబిబిందన (Old Testament)లో సృష్టికర్తయగు నను నిమిత్తమును వివరించుచు నిట్లు చెప్పబడినది. మొదట 'అదమ్' అను పురు షుడు, 'ఈవ్' అను స్త్రీయు సృజింపబడిరి. వారిరువురు నొక చెట్టు క్రిందనుం

డిరి. కాని యా చెట్టు యొక్క ఫలమును తినుట మాత్రము నిషేధింప బడెను. ఇట్ల పేర్కొనబడిన చెట్టు జ్ఞానవృక్షము లేక బోధివృక్షముగా దెలియనగును. వారిలో ఈవ్ (త్రీ) నిషేధము నుల్లంఘించి యా ఫలమును తినుటకై మనసు వడెను. ఉపనిషత్తులు “వృక్షమున నున్న యా రెండు పక్షులలో నొకటి అత్మ; రెండవది జీవుడు; జీవుడు కర్మఫలభోక్త; అత్మ స్వయంజ్యోతిరూపుడు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది రహితుడు, ఉదాసీనుడు” (సాక్షి) అని వివరించినది. బైబిలులో పేర్కొనబడిన ఆదమ్ శబ్దము యొక్కయు, ఉపనిషత్తులలో పేర్కొనబడిన అత్మ శబ్దము యొక్కయు, రూపనిష్పత్తికి మూలమైన దాతువుయొక్క అర్థము సమానము కావున, ఉపనిషత్ప్రతిపాదితాంశములే పెక్కు వైకల్యముల నొంది Old Testament లో వర్ణింపబడిన వని చెప్పవచ్చును. ధాత్వార్థము ననుసరించి ‘ఈవ్’ పదమునకు ‘జీవించుట’ యని యర్థము. పిప్పలమునగా బోధిద్రుమము.

బోధిద్రుమ శృలదలః పిప్పలః కుంజరాశనః” — అమరకోశ.

అదియే జ్ఞానవృక్షము. ఈ బోధిద్రుమము క్రిందనే శౌత్యముని యగు సిద్ధార్థుడు. జ్ఞానము నొంది బుద్ధుడయ్యెను. ధర్మశాస్త్రములు బోధిద్రుమముయొక్క ఫలశతకమును నిషేధించినవి.

“తథా వట స్లజేశ్వరృ దధిత సీవ మాతులుంగ ఫలాని

వర్జయేత్” — వైద్యనాథదీక్షిత, స్మృతిముక్తావలము - ఆహ్నికకాండ

తిలక్ మహాశయుడు ‘The Arctic Home in the Vedas’ అను గ్రంథమున వేదకాలము క్రీస్తుపూర్వము 6000 సం॥ అని నిర్ణయించెను. ఆ విషయమున జూపడిన కారణములివి: “వసంతఋతు ప్రారంభమునను, శతదృతు

ప్రారంభమునను రెండవ సంవత్సరమునకు రెండు మారులు విషువములు Vernal and Autumnal equinoxes) వచ్చుచుండును. ఆ సమయములందు రాత్రినిబట్టి దైర్ఘ్యము సమముగ నుండుటచే విషువములు అని వానికి సార్థక నామము. కాని ఈ విషువములు సంభవించుటలో క్రాంతి వృత్తము (Ecliptic) నందు విషువస్థానములు కాలక్రమమున కొలదిగ వెనుకకు జరుగుచుండును. సూర్యుడొకప్పుడు కృత్తికల యందును, మరియొకప్పుడు మృగశిరయందును, ఇంకొకప్పుడు పునర్వసు నక్షత్రమునందును ఉన్నప్పుడు విషువక్షుణ్ణకాలములు (Vernal Equinoxes) ప్రాప్తించినట్లు వెదములందు సూచనలు కలవు. విషువక్షుణ్ణకాలము ఒక నక్షత్రము నుండి ఇంకొక నక్షత్రమునకు వెనుకకు జరుగుచు తిరిగి మొదటి నక్షత్రమునకు వచ్చునరికి 2586 సంవత్సరములు పట్టును అనగా ఒక నక్షత్రము నుండి మరియొకనక్షత్రమునకు జరుగుటకు 968 సం॥ కాలము పట్టును. కావున విషుక్షుణ్ణకాలము పునర్వసు నక్షత్రమునందు ప్రాప్తించినట్లుగా సూచించెడి యా వేదములు $6 \times 968 = 5748$ లేక సుమారు 6000 వత్సరములకు పూర్వము గ్రహింపబడి యుండవలెను.

పై వాదమువలన వేదములు రచింపబడినట్లును, మరియు నందానాటి భిగోళ సంఘటన విషువము వంటిది యొకటి వేద రచయితలు తమ రచనలలో దేర్కొనినట్లును చెలియబడున్నది. ఇది యుక్తమ కాదు. కాలము అనంతము చృక్కమగు నీ జగతు మన శాస్త్రముల ననుసరించి 195,50,80000 వత్సరములకు పూర్వ ముత్పన్న మైవది. అంతటి దీర్ఘకాలములో పైన పేర్కొన బడినట్టి విషు వము లెన్నియో ప్రాప్తించియుండును. అందుచే వేదములందు సూచింపబడినట్లుగా జెప్పబడుచున్న విషువములను బురస్కరించుకొనుచు వేదకాలనిర్ణయమునకు బూను కొనుట యుక్తసహము గాదు.

పాశ్చాత్యచరిత్రకారులు వ్రాసంపము పుట్టి 6000 సం॥ గడచినట్లు చెప్పుదురు. కాని, భూగర్భశాస్త్రజ్ఞులు, భౌతికశాస్త్రజ్ఞులు, భూదోషము చల్లారుట యను

సంశయముపై నాధారపడి కాలనిర్ణయము గావించిరి. ఈ శాస్త్రజ్ఞుల నిర్ణయము మన శాస్త్రములో జెప్పబడిన కాలమునకు స్థూలముగ సరిపోవునున్నది. తిలక్ మహాశయుడు వేదములయందలి సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయముల వర్ణనము, ఉషస్సు — ఆరుణోదయముల వర్ణనము, ఉత్తరద్రువ ప్రాంతముందలి స్థితిగతులను సూచించుచున్న వనియు, ఆ యుత్తరద్రువప్రాంతము భూగోళశాస్త్రముల అంచనాల్లో ప్రకారము సుమారు 8000 సం॥ ప్రాంతమునుండి మానవనివాసయోగ్యము గాక పోయినదనియు, వేదకర్తలగు ఋషులు నా ప్రాంతములం దపుడు వసించుచు నా వర్ణనముల జేసియుండు రనియు, అదియే వేదకాల మనియు నిర్ణయించెను.

వంగదేశీయులగు ధరేంద్రనాథ ఉపాధ్యాయ, అవినాశచంద్రదాసు అను వండితు లిరువురు వేదములందలి హిమవత్సవత్ప్రాంత వర్ణనల నాధారముగ జేసి కొని భూగోళశాస్త్ర సిద్ధాంతసాహాయ్యముతో వేదకాలము 25 వేల సం॥లకు పూర్వమని నిర్ణయించిరి. ఏలయన, “పూర్వము సముద్రములుగ వర్ణింపబడిన ప్రాంతము లిప్పుడు పర్వతమయములుగను, నాటి యడవు లిప్పుడు సముద్రములుగను పరిణమించి యున్నవి. కాన, భూగోళశాస్త్ర సిద్ధాంతముల ననుసరించి వేదకాలము 25000 సం॥ పూర్వమే యుయి యుండవలెను.”

పై వాదములు సరి కావు. భూమి సముద్రముగను, సముద్రము భూమిగను, పరిణమించుటగాని శీతోష్ణస్థితిలో మార్పులు సంభవించుట గాని ప్రకృతియందలి నైసర్గికస్థితులపై నాధారపడి యుండును గాన, భూగోళశాస్త్రము నాధారము జేసికొని కల్పితములైన యీ వాదము లందు బలము లేదు.

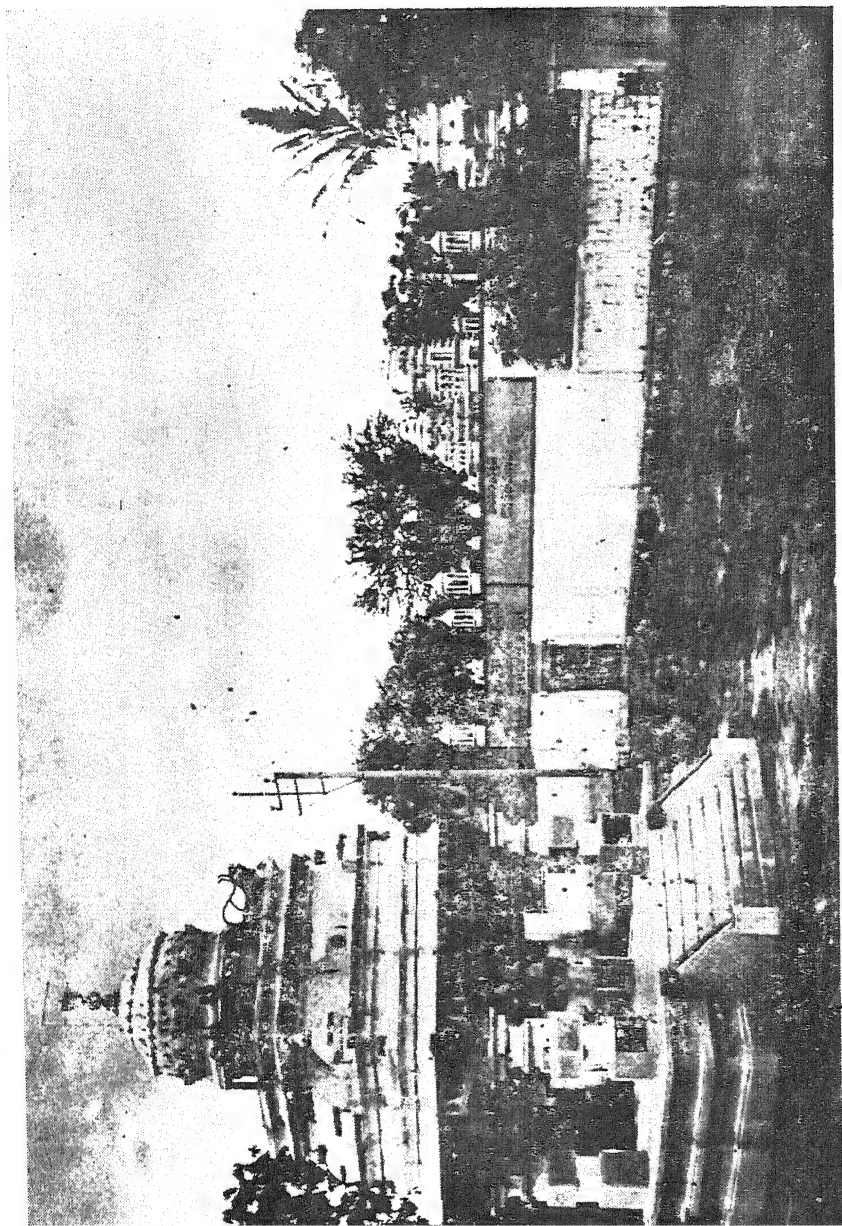
“వేదములు శబ్దతరంగ రూపములు, పరమేశ్వరుని ఉచ్చాస్వన విశ్వాస రూపములు, ధ్వని యెంత ప్రాచీనమో శబ్దతరంగరూపమగు నీ వేదరాయము సంతప్రాచీనము.” — అనెడి సంప్రదాయానుగతమైన మన శాస్త్రీయ దృక్పథమే మిక్కిలి యుచితముగ గన్పట్టుచున్నది.

పూర్వసంప్రదాయాభిరతులైన పండితులు వేదములు శబ్దతరంగములై
మనచుట్టు నెల్లపుడు నాకాశములో నుండియే యున్నవని చెప్పుదురు.
“శబ్దతరంగము లొకవరి పుట్టుచో నవి యంతటితో నతమొందక యితర
శబ్దతరంగములలో లీనము గాక యట్లులే యుండు నను విషయము నేడు మన
కనుభవసిద్ధమే. తీవ్ర తపశ్శర్వాదులచే నిర్మయములు పీఠ్య వత్తరములై దైవీ
సంపత్సముల్లసితము లగుచో నాకాశమునందు విలీనములై యుండెడి యా
యతీసూక్ష్మములైన శబ్దములను గూడ స్పృహముగ వినుట శక్యమగును”.

Vide P. E. N. Books, Indian Literature. No. 12. Sanskrit
Literature by Sri K. Chandrasekharam, V.H. Subrahmanya
Sastry. PP 19.)

ప్రాచీనులును మత్రేద్రష్టలును నగు మహర్షులు కొందఱు నిరతిశయ
తపశ్శర్వాదులచే నట్టి దైవీశక్తిని పెంపొందించుకొనినవారై తమ దివ్యతపస్సమా
ధిలో నీ వేదమంత్రరాశిని దర్శించిరి. అట్లు దర్శించి శబ్దస్వరూపవిషయకమైన
తమ యనుభూతిని (The Theory of the Origin of Sound)లోకాను
గ్రహబుద్ధితో తొలుదొలుత శాస్త్రీయముగ లోకమున వెలయి ప జేసిరి. కనుక
“వేదములు నిక్కములు; సృష్టి యెంత ప్రాచీనమో వేదము లంత ప్రాచీనములు”
అనెడి సంప్రదాయానుగతమైన యీ వాదమును కాదనుట కేమాత్రమును వీలులేదు.

—(°)-(°)-(°)—

హైదరాబాద్ షేత్రము - ఈవూరు

భారతీ నిరుక్తి
(వేద స్వరూపదర్శనము)

గురు దేవతాస్తుతిః

—0-0-0—

ఇదంపుర నివాసం శ్రీ వేణుగోపాల విగ్రహమ్ ।
 పితృపైతృమహాధనం నమామ జగతాం గురుమ్ ॥
 చిద్భనాయ ప్రసన్నాయ శ్రుత్యాకాశ విహారిణే ।
 అద్వైతాశ్చుత వర్ణాయ శంకరాయ నమోనమః ॥
 కామకోటి మహాపీఠ వాసినీం కామితార్థదామ్ ।
 వందేమహి చ తాం దేవీం చంద్రశేఖర సుందరీమ్ ॥
 త్రయీవిద్యాత్మికాం దేవీం కాంచీపుర మహాద్యుతిమ్ ।
 నమామ కామకోటిం తాం జయేంద్ర వినుతాం ప్రభామ్ ॥
 సోమయాజి గురుం వందే దుర్గాబాం మాతరం కుభామ్ ।
 యౌ సర్వగుణ సంపన్నౌ శివావిప శివాయ నః ॥
 వేణుగోపాల దేవన్య మందిరం గోపురాదికమ్ ।
 నిర్మాయ సుకృతాత్మానౌ పితరౌ తా వుపాన్మహే ॥
 పితృవ్యం రామశర్మాణం అగ్రజప్యానుగామినమ్ ।
 పురాణోపనిషచ్ఛాస్త్ర మనన్తైకరతం పదా ॥
 రామనామాశ్చుతాస్వాద విరతం ధర్మ తత్పరమ్ ।
 మార్గదర్శిన మస్మాకం నమామ శిరశా గురుమ్ ॥
 హనుమచ్ఛాస్త్రిణం వందే వైయాకరణ భూషణమ్ ।
 కరుణాలుం కులపతిం సంస్కృతం యన్య జీవితమ్ ॥
 కవితార్కిక సింహం శ్రీ గోవిందాచార్య మేవ చ ।
 రజరామానుజాచార్యం వందేస్త్యైక జీవితమ్ కా ॥
 పితౄన్ దేవాన్ ఋషీన్ దివ్యాన్ గురూన్ శాస్త్రార్థ కోవిదాన్
 నమామ నిదుషో యేషా మాశిషేయం కృతిస్తతా ॥

కృతి సమర్పణమ్

—0-0-0—

నమస్తే వేణుగోపాల ! హరివంశ ప్రదీపక ।
 కృతి రేషా తతాఽస్మాభి రర్పితా త్వత్పదాంబుజే ॥
 త్రివిక్రమ హరే తే యత్ పరమం పద మస్తితత్ ।
 నిర్భవన్తి యథావ్యాయం కృతి స్తావన సువ్రత ॥
 ప్రకస్తాభిం భేదే తే వ్యత్యస్త పద సంకజే ।
 భక్త్యా సమర్పమాణేయ మలంకృతి రియం కృతిః ॥
 యత్తేపదం త్రిలోకాత్మాన్ ఋగ్గజాస్సామ సంజ్ఞితమ్ ।
 పరిమార్గః కృత స్తస్మిన్ త్వత్పదానుగమై ర్ముదా ॥
 త్రయీ త్రికాండరూపా సా త్రిపదా త్వత్పదానుగా ।
 కర్మోపాస్తి జ్ఞాన యోగ సంస్కారక్రమ సాధనా ॥
 గోప తే వాక్పతేః పాదపూజాయై నిరతా శుచిః ।
 శ్రుతినిర్వచనా తారతీ నిరుక్తి రియం కృతిః ॥
 క్షేత్రే హరిహరాణాశ్చే ఇదంపురవరే స్థితమ్ ।
 పరం కామయతే హ్యేషా వేణుగోపాల సుందరమ్ ॥
 పర్వజిద్వర్ష వైశాఖ పూర్ణిమా శోమ వానరే ।
 కల్యాణ మూర్తయే శుభ్యం దత్తం స్నేహేన పాలయ ॥
 న మా మ వేద వి గ్ర హ మః

అవతారిక

—0-0-0—

అజముఖాంబుజ నిఃస్పృత వాహినీ

హరి హృద్భి తరంగ విహారిణీ ।

హరశరీర మహాచల వాహినీ

త్రిపథగా త్రిపదా నను భారతీ ॥

అంబ ! భారతి ! నిరుక్తిరంజితే

సూన్యతే మధురసూక్తిశోభితే ।

భావనాంబర విహార విశ్రుతే

పాహి పావని ! హరిప్రియే ! శివే ॥ — వేదమాతృస్తవ

వేదప్రతిపాద్యయు, వేదమాతయు, వాగ్దేవతయు నగు భారతి యొక్క స్వరూపదర్శనమే భారతీనిరుక్తి.

సరాదేవత యగు నా భారతి యొక్క స్వరూపము (లేక పరమాత్మ స్వరూపము) నుద్ఘోషించుటకై యవతరించిన వేదవాణి భారతి. సరాదేవత యగు భారతియొక్క స్వరూపమును దెలియవలె నన్నచో వేదవాణి యగు భారతియొక్క స్వరూపము దెలియవలసి యున్నది. అట్టి భారతి (వేదము) యొక్క స్వరూప నిర్వచనమే భారతీనిరుక్తి.

సరాదేవతయగు భారతిని, తత్ప్రదిపాదిక యగు వేదభారతిని పెక్కు తెలుగుల నారాధించెడి ప్రజలకును “భారతీ” యని పేరు, భారతీప్రజయొక్కయు, భారతీసంస్కృతి యొక్కయు స్వరూప వివరణమే భారతీనిరుక్తి.

భారతి యొక్క యీ త్రివిధస్వరూపమును శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసాది తాత్పర్యానుగుణముగ వివరించుట యీ భారతీనిరుక్తి యొక్క లక్ష్యము.

ఈ భారతీస్వరూపమును శ్రుతులే నిర్వచించినవి: మహర్షు లెందఱో దర్శించి ప్రబోధించిరి; భాష్యకర్తలు మున్నగువా రెందఱో వివరించిరి; అట్టి యెడ మరల నీ గ్రంథమేల; ఇందు గ్రొత్తగ బ్రతిపాదించబడెడిదేదీ; యన

వచ్చును. శ్రుతులు జక్కగ బ్రతిపాదించినను వేదముల నిరసించుచు కేవల బుద్ధి ప్రమాణముతో బెక్కు దర్శనములు బయలుదేరినవి. వానిని ఖండించి సమన్వయ వజ్రముచేత పెక్కు శాస్త్రము లవతరించినవి. న్యాయ వై శేషికాది శాస్త్రము లట్టివి. ఎంత వాఙ్మయ మున్నను, సిద్ధాంత మొంత స్ఫుటముగ నిరూపింపబడినను వేత్తే వజ్రములలో పేజేవజ్ర పరిశీలనవాదములు చిగురించుచునే యుండును. ఆ వాదముల ఖండించుటకై యెప్పటికప్పుడు క్రొంగొత్త గ్రంథము లవతరించుచునే యుండును. అనాదిసిద్ధమైన సిద్ధాంతమునే నూత్ననూత్న ప్రతిపక్షవాదముల ననుసరించి క్రొంగొత్త రీతుల మఱల మఱల నిరూపించి ప్రబోధింపవలసియుండును.

ఇటీవల నిండుమిండుగ నొకటి రెండు శతాబ్దాల నుండి పాశ్చాత్య చరిత్ర కారులును, తదనుయాయులును గేవలము చరిత్ర కల్పనాలక్ష్యముతో వేదవాఙ్మయ మును బరిశీలించిరి తమ తమ భాషలలోని కనువదించు కొనిరి. ఆ భాషాంతరీకరణ ములను, ప్రపంచములోని వివిధ భాషల యందుగల కొన్ని పదములతో సంస్కృత భాషా పదములకు గల సామ్యమును, విజ్ఞానక్రమ వికాసము (Theory of evolution) అనేది న్యాయమును, ఖగోళ, భూగర్భాది శాస్త్రములను నాధారముగ జేసికొని పెక్కు చరిత్ర కల్పనల గావించిరి. యుగయుగములుగ భారతీయుల దృష్టిలో 'సహృదషేయములు, వ్యత్యప్రమాణములు' నయి విలసిల్లుచు వచ్చిన వేదములు చరిత్రకారుల ననుసరించి 'అదృశ్య అనేది పెక్కు తెగల' యొక్క రచనలు; అవి భాషాసామ్యాది నూత్నమార్గముల ద్వారా తెలియదగినవి— యని చెప్పబడినవి. కర్మ-భక్తి-యోగముల ద్వారా పరతత్త్వము నుద్బోధించుటకై కాండశ్రయాత్మకముగ నవతరించినదని చెప్పబడు వేదమంత్రరాశి చారిత్రకుల ననుసరించి యాదిమ వివాసులలోని పలు తెగలయొక్క యంతర్మధ్యద్వర్జనలుగను, వారు ప్రకృతి దృశ్యముల జూచి దేవత లని భ్రమించి స-భ్రమాశ్చర్య పరవశులై చేసిన ప్రోక్తములుగను చిత్రింపబడినవి! పరమేశ్వరుని నుండి నిఃశ్వాసముల వలె సప్రయత్నముగ వెలువడి ఋషులచే మహాతపఃపూరితో దర్శింపబడినట్లు చెప్ప బడిన వేదమంత్రములు వేత్తే వజ్రములలో, వేత్తే వజ్రము తెగల రచనలుగా చరిత్రకారు లూహించిరి. సంగ్రహముగ వారి చరిత్రాంశము లివి :

“మానవజాతి యొక్క నాగరికత శైశవావస్థ యుండున్న కాలములో నార్యుల నెడివారి తొలి రచన ఋగ్వేదము ; ఇందు నది మండలములు గలవు ; వీనిలో

1. Maxmullier - What India can teach us P. P. 108 to 113.

దశమ మండల మత్యస్త నము ; ఏలయన, పూర్వమండలములలో గన్పట్టు
 భక్తిప్రవణము లయిన స్తోత్రములు క్రమముగ తఱిగి నృష్టిరహస్యాదుల గూర్చిన
 యాహాగనములు కొలదిగ నిట పొడసూపరాగినవి : ఋగ్వేద రచన యయిన
 కొంతకాలమునకు సామవేదము, తర్వాత యజుర్వేదము రచింపబడినవి : వేదకాల
 మున తొలుదొలుత యజ్ఞనిర్వహణమున కెట్టి నిబంధనలు లేవు ; ఏవరికి వారు తమ
 తమ భక్తికొలది యా యా దేవతల నుద్దేశించి నిరాదంబరముగ స్తోత్రము జేయుచు
 నగ్నియందు హవిస్సుం నొనగెడివారు ; కాలక్రమమున విబంధనలు పెరిగినవి :
 ఆ నిబంధనలే యజుస్సులు ; తరువాత యజ్ఞ క్రియాశలాపమును బెంచుచు
 బ్రాహ్మణములు బయలుదేరినవి : చాంకాలము వరకు ఆధర్వవేదమునకు వేదత్వమే
 లేకుండెను ; మఱియు సూర్య సంధ్ర విద్యు దగ్ని నక్షత్రాది జ్యోతిస్సులే (Bright
 Bodies or Luminous Bodies) యార్యుల దృష్టిలో మొదట దేవతలు
 ఈ జ్యోతిస్సులే జగద్యాత్రానిర్వహణమునకు గారణభూతము లని వారు నమ్మిరి ;
 తరువాత భూమ్యాకాశములు, మేఘములు, వాయువులు, నదీ నద వర్షతాదులు,
 లతావృక్షాదులు తుదకు పశుపక్ష్యాదులు సైతము దేవతాగణములో జేర్చబడినవి ;
 చనిపోయినవారు సైతము దేవత లగుదు రని భావించి వారికి శ్రాద్ధాదులు జేయబడి
 నవి. క్రమముగ దేవతలకు గరచరణాద్యంగములు గల్పింపబడినవి; దేవతాకల్పనము
 ఋగ్వేదమునందే యొక్కువగా గలదు. మనుజుని మనస్సు అనే 'ఘృక్లీ' యందు
 రకరకములైన దేవతల సుత్పత్తి జేయు ప్రణాళిక ఋగ్వేదమునందువలె
 మఱి యే యితరదేశ వాఙ్మయము నందును లేదు : ఇట్లు దేవతల సంఖ్య మితిమీరి
 పెరుగుచుండగా - ఈ భూమ్యాకాశాదుల నిజముగ సృజించిన దెవరు ? - అనేది
 ప్రశ్న యార్యులలో గొందఱు కుదయించెను అట్టి శక్తివి గొందఱు అగ్నికి నమ
 కూర్చిరి. మఱికొందఱు టింద్రునకు - నిట్లే సోమ వరుణాది దేవతలకును గల్పింప
 బడినది. క్రమముగ దేవతలలో పోటీ యేర్పడెను. కొంతకాలమునకు - 'దేవు
 డొకడే. కవులు ఒకే దేవుని యనేకనామములతో బిలుచుచున్నారు.' - అను
 భావము బయలుదేరినది. తత్, నత్, ఆత్మా, బ్రహ్మ. ఆదితి, అక్షరమ్ - ఇత్యాది
 పదములు కొన్ని ఋగ్వేదమున గూడ గన్పట్టుచున్నవి ; తరువాత బయలుపెడలిన
 యుపనిషదాది గ్రంథములలో జెప్పబడెడి తత్త్వజిజ్ఞాసకు అంకురిములు ఋగ్వేద
 మున గలవని యంగీకరింపక తప్పదు. మొత్తము మీద వేదములందు బాహ్య దర్శ
 నమే గాని యంతర్దర్శనము లేదు.

మొదట వే ములలో నిరాడంబరముగ సాగి, పిదప బ్రాహ్మణముల కాలములో బహుళముగ తెలిగిన యజ్ఞక్రియాకలాపముపై విసుగు జనించినది. అంతర్ధర్మము సాగినది. ఉపనిషద్వాఙ్మయము బయలు వెడలినది అనాదిగ తమ పూర్వుల గౌరవింపు స్వభావము భారతీయులకు గలదు అందుచే నుపనిషత్తులు యజ్ఞములను బూర్తిగ నిషేధింపక వానిని త్రోసిపొమ్మనుచునే యుపాసనలను తత్త్వజిజ్ఞాసను బెంచినవి. ఈ జిజ్ఞాస బౌద్ధ జైనాదుల కాలమునను, పిదప శంకరాదుల కాలమునను మఱింత పెరిగినది సోమపానము జేసెడి, దేవతలను గొల్పెడి వేద కాలము నాటికిని శంకరుని యద్వైతబ్రహ్మ దర్శనము నాటి కాలమునకును విజ్ఞాన వికాస విషయమున నెంతేని వ్యత్యాసము గలదు ఇట్లే దేవతాన్వయావ దర్శన విషయమునను గ్రమవికాసము గలదు." అని చారిత్రకుల యాహ. 1

వేదమును గూర్చిన యిట్టి చరిత్రాంశములు వస్తుత మన్ని విశ్వ విద్యాలయములయందును, పాఠశాలలయందును బాఠ్యాంశములుగ నిర్ణీతములయి, బోధింపబడుచున్నవి. క్రమముగ వానిని బ్రధానముగ నభ్యసించెడి భారతీయ విద్యార్థులకును వేదములకును మధ్య నీ చారిత్రక కల్పన లడ్డుగా నిలిచి, 'వేదములు తమ విజ్ఞాన సర్వస్వము'లను విశ్వాసమును నడలించుచున్నవి. దానితో మనకు కాజాచియైన యార్థసంస్కృతియు దూర మగుచున్నది. అందుచే చారిత్రకకల్పనలు వేదవాక్యార్థ విర్ణయ విషయమై ప్రమాణము లగునా : కాదా :- యను సంశయ ప్రధానముగ బరిశీలింప వలసియున్నది.

వేదరచయిత లవలెడి యాక్షరల నివాసస్థానము, వారి కాలము మున్నగు సంశయాలపై చారిత్రకుల మధ్య పెక్కు వివాదములు గలవు. ఏ భాషా సామ్య వాదమును, భాగర్థ భగోళాది శాస్త్రములను పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు పురస్కరించుకొనిరో వాని నాధారము జేసికొనియే- "ఆర్యులనెడి వేదరచయితలు ఈ దేశ స్థులే. ఇదినుండియే వారిలో గొన్ని శాఖలు బయలుదేరి ఆసియా, ఐరోపాలలోని వివిధ ప్రాంతములకు వలస జొరవించుచున్నారు. పాశ్చాత్యు లాహించెడి కాలము కంటె వింతమ ప్రాచీన కాలములకు జెందినవారు"- అని చెప్పెడి చరిత్రకారులును

1. S. Radhakrishnan-Indian Philosophy, Vol. I.
2. A.A. Macdonell-History of Sanskrit Literature.
3. Maxmuller-History of Vedic Literature.

గలరు. ఈ వాదము లన్నియు పరస్పర విరుద్ధము లగుటచే నొకరి వాద మొకరికి బ్రమాణ మగుటలేదు. ఇవి కేవల మూహాకల్పితము (Speculations) లగుటచే నె వరియూహ నరియైనది ? ఎవరిది కాదు ? - అను ప్రశ్న లక్షే నిలిచిపోవును, అందుచే చరిత్రకల్పన సువ్యవస్థితము కాదు. ప్రమాణ భూతమును గాజాలదు, 'చరిత్రకల్పనలు ప్రమాణములు కానందున - పేదదళాలమునాటి తత్త్వదర్శనమునకును ఈనాటి తత్త్వదర్శనమునకును విజ్ఞాన వికాసవిషయమున సెంతేని వ్యత్యాసము క్రమవికాసము గలదు; మొత్తము మీద పేదములలో బాహ్యదర్శనమే గాని యంతరదర్శనము లేదు' - ఇత్యాది చారిత్రికవాదము గూడ దుర్బల మగుచున్నది.

సృష్ట్యాదినుండియు భౌతికశాస్త్ర పరిశోధనలు పెంపొందుచు, పెంపొందు కొలది భౌతిక విజ్ఞానము క్రమవికాసము నొందవచ్చును. ఆ విజ్ఞానము నాధారము జేసికొని బాహ్యవస్తుసంపద, సాధనసామగ్రి, తదనుగుణముగ నాచారవ్యవహార ములు, వీనిస్వరూపము క్రమపరిణతి జెందవచ్చును. ఇదియే నాగరికతగా గూడ బ్రసిద్ధి జెందవచ్చును. ఇట్టి క్రమపరిణామము జగద్యాత్ర సాగినంతవరకు నుండు నదే. నూత్న పరిశోధనలు సాగి యంతకు బూర్వపు పరిశోధనల యవాస్తవికతను వెల్లడిజేయుచు, మజల మజల నూత్న పరిశోధనలకు దారితీయుచుండును కాని వేరములు ప్రబోధించెడి యాధ్యాత్మికొన్నత్య మిందుకు భిన్నమైనది. ఆ యొన్నత్య మును బొందుటకు నధికారిభేదము ననుసరించిన క్రమమును జూపెడివి కర్మోపాసనా జ్ఞానకాండలు. ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యమగు బ్రహ్మను పరమలక్ష్మ్యముగా నిర్దేశించుచునే కర్మోపాసనాకాండలును బ్రవర్తిల్లినవి. అంతియేగాని ఋషిదర్శనములగు పేదము లలో కాలభేదము ననుసరించి విజ్ఞానక్రమవికాసము గల దనెడి వాదము శ్రుతి తాత్పర్యానుగుణము కాదు. శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు గాని, భగవద్రామానుజ - మధ్వాచార్యాదులు గాని ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతములు తదుపజ్ఞములు గావు. తమతమ దర్శనములు శ్రుతిప్రమాణానుగృహీతము లనియే వారు చెప్పికొనిరి గాని యవి న్యబుద్ధిప్రతిభోన్వితములని భావించలేదు; చాటుకొనలేదు. ఉపనిషద్దర్శనముకంటె తాను దర్శించిన యద్వైతదర్శనము భిన్నమే యగుచో శ్రీ శంకరుడు ఇతర బౌద్ధ జై నాది దర్శనముతోపాటు ఉపనిషద్దర్శనమును గూడ ఖండించి యుండెడివాడు. అట్లు ఖండింపక పోగా —

“కస్మా ద్య తేనో కం తత్తదైవ ప్రతిపత్త వ్య మాత్మనః

శ్రేయ ఇచ్చద్భిః జ్ఞానం వా శర్మపేతి” — శం.భా.బృ.ఉ. 2.4.10

“కస్మా ద్వేదప్రామాణ్యస్య అవ్యభివారాత్ తాన్ద్యై సతి

వాక్యస్య తథాత్వం స్యాత్ న తు పురుషమతికౌశలమ్”

—శం. భా. 3-3-1

అని యనినాడు. శ్రేయస్కాములగువారు వేదోపదిష్టమగు ధర్మము గాని జ్ఞానము గాని యథాతథముగనే గ్రహింపవలెను. వేదప్రామాణ్య మవ్యభివరితము (సువ్యవస్థితము). పురుషమతికౌశలముచే నిర్ధారితమగు నర్థము వ్యభివరితము (అవ్యవస్థితము) గావచ్చును గాని ఉపక్రమోపసంహారాది షడ్విధలింగములచే నిర్ధారితమైన వేదతాత్పర్యము వ్యభివరితము గాదు. అందుచే తత్ప్రతిపాదక వేదవాక్యము యథార్థబోధకమే యగును. అట్టి వేదవాక్యతాత్పర్యమును పురుషమతికౌశలముచే నవ్యధాతిరివ శక్యముగాదు అనుచు నీరీతిగ శ్రీశంకరుడు కర్మ — బ్రహ్మవబోధక కృత్స్నవేదరాశి యొక్క ప్రామాణ్యము నుద్దోషించెనేగాని వేదోపదిష్టము గానట్టి నూత్నదర్శనమును బ్రబోధించు చున్నట్లు చెప్పికొనలేదు. శ్రీరామానుజాదులు విల్లె యనిరి. అందుచే “శ్రుతి దర్శనము వేఱుశంకరాదుల దర్శనము వేఱు” — అనుచు యుక్తము గాదు. కనుక ఆధ్యాత్మికొన్నత్య విషయమున వేదకాలము కంటె నుపనిషత్కాలములలోను, నంతకంటె శ్రీ శంకరాదుల కాలములోను నొక క్రమపరిణామము గలదనెడి వాదము శ్రుతితాత్పర్యానుగుణము గాదని విరూపించుటయే యీ గ్రంథము యొక్క లక్ష్యము.

చరిత్రకల్పనలను ప్రబలములగు యుక్తుల జూపి చక్కగ విమర్శించి ఖండించిన మహనీయు లెంతవోగలరు. అందుచే నా యుక్తి వాదముల నిట మనరుక్తములు చేయుటలేదు. తమ యవతరణమును గూర్చియు, తమ స్వరూపమును గూర్చియు వేదములే యేమి చెప్పికొనినవియను సంశయ ప్రధానముగ నీ గ్రంథమున బరిశీలించబడినది. ఈ యంశమును బరిశీలించుచో చరిత్రాంశముల యందలి పొనుజన్మము తేటపడగలదు.

వేదమంత్రార్థవివరణకు బ్రహ్మణము లేవి యగును?

—0-0-0-0-0-0-0-0—

ఈ ప్రశ్న యుదయించుట సహజము.

“సత్రిజాం సత్రఫలదః పవిత్రం పరమాత్మవాన్ ।

లోకసత్రధరో హ్యేష మంత్రై ర్మంత్ర ఇవోచ్యతే ॥”

— హరివంశ. 49-24

అత్మవాన్ స్వతంత్రః, మంత్రై ర్మంత్ర ఇవోచ్యత ఇతి యథా వాచో
మాధుర్యం వాచై వ వర్ణనీయం ఏవం విష్టోః స్వరూపం విష్ణునై వాచనీయమిత్యర్థః॥

— నీలకంఠ :

వేదమంత్రార్థ వివరణకు వేదమంత్రములే ప్రమాణము లనెడి సంప్రదాయము పై శ్లోకము వలన దెలియును. వేదమంత్రముల తరువాత తత్సంప్రదాయోద్దీపకము లగుటచే షడంగములు, స్మృతులు, పురాణేతిహాసాదులు ప్రమాణములు. వీనిని ప్రమాణముగ గొనిన భాష్యములును ప్రమాణములు కాని చరిత్రకల్పనయే లక్ష్యముగా గల్గి స్వఃపొల కల్పితములై వెడలెడి చరిత్రలు ప్రమాణములు కాజాలవు.

ఛట్పనకారులు వస్తుజ్ఞానసిద్ధికి ప్రత్యక్షము, అనుమానము, శబ్దము, ఉపమానము, అర్థావత్తి, అనుపలబ్ధి యని యాఱు ప్రమాణములు గ్రహించిరి పీనిలో గొన్నిటిని పిగిలిన ప్రమాణములలో సంతర్భావము గల్పించుకొనినవారును, లేక పీని నన్నిటిని గ్రహించినవారను గలరు. చరిత్రను బ్రహ్మణకోటిలో జేర్చినవారెవరును లేరు కాని చరిత్ర కల్పనయే లక్ష్యముగా గల చరిత్రకారు లట్లు గాక అన్యభాషాసామ్యము, నాగరికతావిజ్ఞానక్రమవికాసము మొదలగువాని నాధారముగా గొని, చరిత్రను గల్పించి వేదవాక్యార్థ కల్పనం జేసి తదనుగుణముగ భాషాంతరీకరణములు, కోశములు (Lexicons), నామవిషయానుక్రమణికలు (Vedic Index of names and subjects) మున్నగు వానిని రూపొందించిరి వీని వలన సంప్రదాయానుగతమైన (కుఠిసిద్ధమైన) యర్థము మఱుగు పడినది సంప్రదాయ మనగా వేదమని యర్థము. (చూ. ఆహ్వాయ శబ్దము) శ్రుత్యనుగుణముగ బ్రవర్తిల్లి పరంపరాగతమై వచ్చిన యాచారమునకును సంప్రదాయ మని పేరు. అట్లే శ్రుతిసిద్ధమై పరంపరాగతమై వచ్చిన యర్థమే సంప్రదాయార్థము. అట్టి యర్థమును దర్శింపజేయుటకు చారిత్రికులు అన్యభాషాసామ్యాధులచే నూహించిన భాషా

శాస్త్రము గాని చరిత్రగాని ప్రమాణములు కాజాలవు. ఏలయన....గ్రీసు పాఠశీకాది దేశములలో గూడ ప్రాచీన వాఙ్మయములు గలవు. వానికిని వైదిక సంస్కృతమునకును గొంత భాషాసామ్యమున్నట్లు చరిత్రకారు లిటీవల దర్శించిరి. ఈ ప్రాచీన భాష లన్నియు ప్రాచీనాద్యుల యొక్క వివిధ శాఖలచే వ్యవహరింపబడియుండుననియు, వారు వివిధ శాఖలుగా చీలక పూర్వమే భాషున్నిటికిని పూర్వరూపమైన మతీయొక భాషను మాటలాడి యుండుననియు నూహించి. యా భాషకు 'ఇండో యూరోపియన్ లాంగ్వేజ్' అని పేరు బెట్టిరి. దానిని మాతృభాష యనిరి. ఆ భాషావదము లిట్లుండి యుండవచ్చు నని యూహ చేసి కొన్ని పదముల సృష్టించిరి. ఆ మాతృభాష నుండియే భారతీయుల వేదములు, పాఠశీకుల జెందవెస్తా, గ్రీకు, లాటిన్ - ఇత్యాది ప్రాచీన వాఙ్మయము లన్నియు వేత్తేవ్విట దేశములలో వేత్తేవ్విట గ్రమగ్రమాభివృద్ధి నొందియుండు నని తలచిరి. ఈ యూహయననుజన మని త్రోసివేయ వీలు లేనట్లు గన్పట్టును సమాన లక్షణములు గల యిరువురిని గాంచినపుడు వారిరువురు తండ్రికొడుకులో, సోదరులో, లేక దగ్గఱ బంధువులో యని యూహించుట సహజము. అట్లే వదసామ్యము, అర్థసామ్యము గన్పట్టుచున్న యీ ప్రాచీన వాఙ్మయములకును నేదేని సంబంధ ముండవలెను గదా ! కాని యీ సంబంధ మెట్టిది? యను ప్రశ్నయే వివిధ సనుస్యంతో గూడి, విభిన్న వాదములకు దారి తీసినది.

ఏలయన భాషాసామ్యవిషయమున నొక చిక్కు గలదు. ఉదా: అగ్నిః అను నది సంస్కృతపదము. అగ్ని యనునది తెలుగుపదము. ఈ రెంటికి నాకృతి సామ్యము, అర్థసామ్యము గలవు. ఈ సామ్యమును మాత్రమే పురస్కరించుకొని యగ్ని యను పదమునుండి అగ్ని పద ముత్పన్నమైనదా లేక అగ్ని పదమునుండి అగ్ని పద ముత్పన్నమైనదా ? అట్లుగాక యీ రెంటికిని మూలకారణమైన పద మింకొకటి యేదియైన నుండవలె నని యూహింపవలెనా ? వర - అర్థసామ్యములను బట్టి వాఙ్మయచరిత్ర సాధింపవలెనన్న నిట్టి చిక్కులు సంభవించును ఇట్టియెడ గమ వింపవలసిన యంశ మొకటి గలదు. అగ్నియను పదము ధాతూత్పన్నమై స్వతంత్రముగనే యనేకార్థబోధనసమర్థము దాని యర్థవిర్ణయమునకై అగ్ని యను పదముపై నాధారపడవలసిన స్థితిలేదు. అగ్ని పదవిషయమున వట్లు గాదు. అర్థ విర్ణయ విషయమై దానికి బ్రకృతిరూపమైన యగ్నిపదముపై నాధారపడక తప్పదు. సంస్కృత శబ్దపామర్థ్య ముట్టిది. అది స్వచ్ఛందముగ నర్థమును బోధింప జాలి

యున్నది. మఱియు “ఇందో యూరోపియన్ లాంగ్వేజి” యనెడి మాతృభాష యొకటి యున్నట్లు చరిత్రాధారములుగాని, భూగర్భాదిశాస్త్ర ప్రమాణములు గాని లేనందున విడి యొక యభూత కల్పనమే యగును. అట్లే సువ్యవస్థితము కానందున భాషాశాస్త్రము (ఫైలాజీ) నొక శాస్త్రముగా బరిగణింప శక్యము గాదు. (చూ. A Critical Study of Rigveda — Dr. Dev Prakash Patanjali Sastry. PP. 28 to 30). కాన వేదశబ్దార్థ నిర్ణయము చేయువట్టున నన్య భాషా సామ్య దర్శ ముతో గాని, మాతృభాష యనెడి “ఇందో యూరోపియన్ లాంగ్వేజి”తో గాని, అన్యభాషాసామ్యాదుల నాధారముగా గొని యూహించి కల్పించిన చరిత్రతో గాని భాషాశాస్త్రముతో గాని పని లేదు. ఇక వేదమునకు జేయబడిన భాషా స్తరీకరణములు సప్రగ్రములు కాజాలవు - అని చరిత్రకారులే యంగీకరించుచున్నారు.

“Let it not be supposed that, because there are several translations of the Rigveda in English, French and German, therefore all that the veda can teach us has been learned. Far from it. Every one of these translations has been put forward as tentative only. I, myself, though during the last thirty years I have given translations of a number of the more important hymns, have only ventured to publish a specimen what I think a translation of the Veda ought to be; and that translation ——— of twelve hymns only, fills a whole volume. We are still on the mere surface of the Vedic Literature,”

Maxmuller — What India can teach us. pp. 131.

ఇట్లు అవ్యవస్థితములు, అసప్రగ్రములునైన భాషాంతరీకరణములును వానిని బురస్కరించుకొని కల్పింపబడిన చరిత్రాంశములుగాని వేదార్థ నిర్ణయ విషయమై ప్రస్తుతములు కావు.

ఇక చరిత్ర ప్రమాణకోటిలో చేర్చబడనిచో పురాణోపాసాదులు గూడ నైతికమును బ్రతిపాదుచును గదా : వేదస్వరూప నిరూపణమున నవియు నెట్లు

ప్రమాణము లగును ? అని యనవచ్చును. పురాణేతిహాసాదుల విషయమున నట్లు గాదు.

“ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్”

“వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షే ద్రామాయణాత్మనా”

“వేదోపబృంహణార్థాయ తా వగ్రాహయత ప్రభుః”

—రామా. 1-4-6.

“విష్మశంతి స్మ తం దేవా దివ్యాభి రుపపత్తిభిః ।

నచైనం శేకు రన్వేష్టుం కర్మతో జన్మతోఽపి వా ॥

గాథాభి స్తత్ప్రీతిష్టాభి ర్థే తస్య చరితం విదుః ।

పురాణా స్తం పురాణేషు ఋషయః సంప్రచక్షతే ॥”

—హరివంశ. 50-18-19.

ఇతిహాసముల వేదమునందే గలవు. వేదగతములైన యితిహాసములు వేదార్థోపబృంహణములు వానికి స్వార్థమున తాత్పర్యము లేదు. సంగ్రహముగా నున్న నా యితిహాసములను స్పష్టముగ బ్రతిపాదించుచు నందలి నిగూఢార్థముల నుద్ఘోషించుటకై యవతరించినట్లు పురాణేతిహాసాదులే చెప్పకొనుచున్నవి. కనుక వేదములందలి యితిహాసములకును, బీజహాసమున నున్న వీనిని విస్తరింపజేసిన గాథలకును లక్ష్యము క్రుతిచోదిత ధర్మ-బ్రహ్మ న్యూహం నిరూపణమే. వేద స్వరూపమును పురాణాదుల వలనను, పురాణగాథాతత్త్వమును వేదవాక్యసాహాయ్యమునను దెలిసికొనదగునని సంప్రదాయము. క్రుత్కర్తానున. జముండుట ఎలనినే పురాణేతిహాసములకును స్మృతు లనియు వ్యవహారికము అందుచేతనే యవియు సవిక్రములై పారాయణగ్రంథములై విలసిల్లుచున్నవి. కావునవే పురుషార్థ సాధనము లగు చతుర్థక . ద్వితీయో పురాణములను బేర్కొనబడినవి.

“పురాణ న్యాయ మీమాంసా ధర్మశాస్త్రాంగముక్తేః ।

వేదః స్థానాని విద్యానాం ధర్మస్య చ చతుర్థక ॥”

—యాజ్ఞ. స్మృ. 1-3.

పురాణములు, న్యాయము, మీమాంసా, ధర్మశాస్త్రము, షడంగములు, చతుర్వేదములు నను నీ పదునాల్గును పురుషార్థసాధనములగు విద్యా స్థానములు. క్రుతులయందు సంగ్రహముగ నటనది నీ పురాణాది చతుర్థక విద్యలు వివరింపబడినవి. ఋషులు

శ్రుతుల యం దీ విద్యల దర్శించి లోకానుగ్రహబుద్ధితో వీనిని బ్రత్యేకముగ బ్రవచించిరి. శ్రుతు లిట్లు చతుర్దశ విద్యాత్మకము లగుటజేసి త్రయీశబ్దము చతుర్దశ విద్యోపలక్షకముగ గ్రహింపబడుచుండును. “త్రయీ సాంఖ్యం యోగః” అను శివమహిమ్ను స్తోత్రమునందలి శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించుచు శ్రీ మధుసూదన నరస్వతులు “త్రయీ శబ్దము పురాణన్యాయాది చతుర్దశవిద్యోపలక్షక” మని వివరించిరి. ఇట్టి సంప్రదాయము కామండకీయమునను స్పష్టముగ గాననగును.

“అంగాని వేదాశ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయ విస్తరః ।

ధర్మశాస్త్రం పురాణం చ త్రయీదం నర్వ ముచ్యతే ॥ 2-18

ఈ చతుర్దశవిద్యల ననుసరించితే కావ్యనాటకాదులు, చతుఃషష్టికళలు మున్నగునవి ప్రవర్తించినవి. అందుచే నవియు వేదస్వరూప దర్శనమున దోడ్పడునవి యగును. ఇట్లు పురాణాది భారతీయ వాఙ్మయము, తదనుగుణముగ యనూచానములై వచ్చెడి యాచార వ్యవహారములును వేద సంప్రదాయ రహస్యముల దెలియుట కెంతయు సుపకరించును

కాని కొందరు భారతీయ పిద్వాంసులు. “వేదము లందలి సంహితాభాగములు మాత్రమే ఆపౌరుషేయములు, అందలి బ్రాహ్మణ భాగములు మాత్రము ఋషి విరచితము లగుటచే పౌరుషేయములు; అందుచే వేదము అను నంజ్ఞ సంహితా భాగమునకే గాని బ్రాహ్మణ భాగమునకు గాదు; పురాణోపాసాదులు ప్రమాణములు కావు”- అని చెప్పుచున్నారు. మఱికొందఱి దృష్టిలో అధ్యాత్మతత్వప్రబోధకము లగు ఉపనిషత్తులే ప్రమాణములు, తదితర వేదభాగములు కావు. ఇట్లు వేద స్వరూప- స్వభావ- ప్రామాణ్యాది విషయమై పెక్కు వికల్పము లిటీవల బయలు దేరినవి. అందుచే శ్రుతి తత్పర్యామగుణముగ వేదస్వరూపమును దర్శింప వలసి యున్నది.

వేదనామములు_వేదస్వరూప దర్శనము. :-

వేదస్వరూపమును దర్శించుటకై శ్రుతుల యందు గన్పట్టెడి వేద నామ ధేయములు కొన్ని యిట గ్రహింపబడి యథాశక్తి వివరింపబడినవి. పరిశీలించి వివరింపదగిన వింకను గలవు. కాని “వేదమునకు వేదః, ఆహ్వాయః, శ్రుతిః,

నిమిత్తభేదముచే భిన్నార్థమును బోధింప నమర్థము. కనుక సహస్రనామములలో విష్ణ్వాది శబ్దములు పునరుక్తము లైనను దోషము లేదు.

“విష్ణ్వాది శబ్దానాం పునరుక్తానా మపి వృత్తిభేదే నార్థభేదాత్

న పౌనరుక్త్యమ్॥

— శం. భ. (విష్ణుసహస్రనామము),

ఈ నామములు కేవలము సంజ్ఞావాచకములు గావు. అవి పరమేశ్వరుని స్వరూపమును దెల్పెడి సంగ్రహవాక్యరూపములు లేక వ్యాఖ్యానములు. అట్లే వేదనామములు గూడ. సామాన్యముగ ఇతరభాషలలో నొక వస్తువును బోధించుట కొకటి రెండు లేక మూడుగాని నామములుండవచ్చును. సంస్కృతమున నట్లుగాదు. వైదిక నిఘంటువును జూచుచో — “ఇతి ఏకవింశతిః పృథివీనామధేయాని; ఇతి సప్త పంచాశశ్ వాజ్ఞామాని”- అని యీరీతిగ పృథివ్యాదులకు వేత్తేవులు నామానుక్రమణికలు గన్నట్లును. పృథివ్యాదినామము లన్నియు పృథివిని, వాజ్ఞానుము లన్నియు వాక్కును - ఇట్లు పర్యాయనామము లన్నియు నాపాతముగ నొకే యర్థమును బోధింపవచ్చును. కాని యా పదముల యందలి నిగూఢములైన రహస్యములు దెలియవలెనన్న వానికి గల వివిధ నిర్వచనముల దర్శింపవలెను. వానిని దర్శించిననే గాని యా పదములయొక్క యర్థగాంభీర్యము, తద్వార్తా తెలియదగిన వస్తుస్వరూప స్వభావాదులు తేటపడవు అందుచే వివిధనామౌచిత్య విచారముచేసి వేదముయొక్క వివిధస్వరూపస్వభావముల దర్శించుట యుక్తము. అదియే యీ భారతీనిరుక్తి లక్ష్యము.

వేదశబ్దములు - అర్థనిర్ణయ సంప్రదాయము

—0-0-0-0-0-0-0-0—

పాండితీ ప్రతిభచే పదములకు నూత్ననూత్న వ్యుత్పత్తుల గల్పించి వాని ద్వారా నూత్నార్థముల జెప్పుచో నవి సంప్రదాయానుగతము లగునా : కాజాలపు. అందుచేతనే తామూహించిన చరిత్ర నాధారము జేసికొని వేద పదములకు తద్వార్తా వేదమంత్రములకు చారిత్రకలచే జెప్పబడెడి నూత్నార్థములు సంప్రదాయానుగతము లగుటలేదు. అప్రమాణము లగుచున్నవి. వేదపదముల యర్థనిర్వచనమునకై ప్రవ

నిమిత్తభేదముచే భిన్నార్థమును బోధింప నమర్థము. కనుక సహస్రనామములలో విష్ణ్వాది శబ్దములు పునరుక్తము లైనను దోషము లేదు.

“విష్ణ్వాది శబ్దానాం పునరుక్తానా మపి వృత్తిభేదే నార్థభేదాత్
న పానరుక్తమ్॥ — శం. భా. (విష్ణుసహస్రనామము),

ఈ నామములు కేవలము సంజ్ఞావాచకములు గావు. అవి పరమేశ్వరుని స్వరూపమును దెల్పెడి సంగ్రహవాక్యరూపములు లేక వ్యాఖ్యానములు. అట్లే వేదనామములు గూడ. సామీప్యముగ ఇతరభాషలలో నొక వస్తువును బోధించుట కొకటి రెండు లేక మూడుగాని నామములుండవచ్చును. సంస్కృతమున నట్లుగాదు. వైదిక నిమంటువును జూచుచో — “ఇతి ఏకవింశతిః పృథివీనామదేయాని; ఇతి సప్త పంచాశశ్చ వాఙ్మామాని”- అని యీరీతిగ పృథివ్యాదులకు వేత్తేఱు నామానుక్రమణీకలు గన్నట్లును. పృథివ్యాదినామము లన్నియు పృథివిని, వాఙ్మానుము లన్నియు వాక్కును - ఇట్లు పర్యాయనామము లన్నియు నాపాతముగ నొకే యర్థమును బోధింపవచ్చును. కాని యా పదముల యందలి నిగూఢములైన రహస్యములు దెలియవలెనన్న వానికి గల వివిధ నిర్వచనముల దర్శింపవలెను. వానిని దర్శించిననే గాని యా పదములయొక్క యర్థగాంభీర్యము, తద్వారా తెలియదగిన వస్తుస్వరూప స్వభావాదులు లేకపడవు అందుచే వివిధనామౌచిక్య విచారముచేసి వేదముయొక్క వివిధస్వరూపస్వభావముల దర్శించుట యుక్తము. అదియే యీ భారతీనిడు కీలక్ష్యము.

వేదశబ్దములు - అర్థనిర్ణయ సంప్రదాయము

—0-0-0-0-0-0-0-0—

పాండితీ ప్రతిభచే పదములకు నూత్ననూత్న పుష్పక్షుల గల్పించి వాని ద్వారా నూత్నార్థముల జెప్పచో నవి సంప్రదాయానుగతము లగునా : కాశాంపు. అందుచేతనే తామూహించిన చరిత్ర నాధారము జేసికొని వేద పదములకు తద్వారా వేదమంత్రములకు చారిత్రకులచే జెప్పబడెడి నూత్నార్థములు సంప్రదాయానుగతము లగుటలేదు. అప్రమాణము లగుచున్నవి. వేదపదముల యర్థనిర్వచనమునకై ప్రవ

రిల్లిన నిరుక్తశాస్త్ర మట్టిది గాదు. సంప్రదాయానుగతములు గానట్టి విశేషార్థముల గల్పించి చెప్పుటకై యది యారంభింపబడలేదు. అట్లు ప్రవృత్తి మగుచో నది వేదాంగముగ బరిగణింపబడెడిది కాదు. వ్యాకరణమునకు వేదచోదితార్థ దర్శనము నకై వలయు శబ్దగత ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగరూప సంస్కారమును దర్శింప జేయుట యందే దృష్టి. ఆ శబ్దసంస్కారము ననుసరించుచు శ్రుతితాత్పర్యాను గుణముగ నా పదమునకు గల యావదర్థమును - ఆధ్యాత్మిక, అధిదైవిక, అధిభౌతికా ద్యర్థములను-సంఘటనము జేసి, వేదచోదితార్థమును దర్శింపజేయుటయందే నిరుక్త శాస్త్రమునకు దృష్టి. అట్లు అర్థసంఘటనము జేయు కొఱకై శిక్షాద్యంగయుక్త వివిధ మంత్రబ్రాహ్మణాది గ్రంథసాహాయ్యముతో నా యా పదములకు శ్రుతులయందు గల వివిధ నిర్వచనముల బ్రదిర్పించి వివరించుట నిరుక్తశాస్త్ర లక్ష్యము. (చూ. ఛందః శబ్దము).

నిరుక్త లక్షణము. నాట్యశాస్త్రము ; యాస్కనిరుక్తము

-0-0-0-0-0-0-0-

ఈ నిరుక్తశాస్త్ర సంప్రదాయముననే భరతనాట్య శాస్త్రీయమును బ్రవ ర్తిల్లినది.

“అల్పాఖిదానేనార్థో యః పమాసే నోచ్యతే బుధైః ।
సూత్రతః సా తు విజ్ఞేయా కారికార్థ ప్రదర్శినీ ॥
నానా నామాశ్రయోక్త్యన్తం నిఘంటునిగమాన్వికమ్ ।
దాత్వర్థహేతుసంయుక్తం నానావిధానప్రసాధితమ్ ॥
స్థాపితోఽర్థో భవే ద్యుక్త పమాసే వార్థమాచకః ।
దాత్వర్థ పచనేనేహ నిరుక్తం తక్రవక్షతే ॥”

-భరతనాట్యశాస్త్రమ్-

ఇటు నుదాహరింపబడిన శ్లోకములలో మొదటిది కారికాలక్షణమును, మిగిలిన రెండు శ్లోకములు నిరుక్త లక్షణమును దెలుపునట్టివి. ఈ శ్లోకముల వ్యాఖ్యానించుచు అభినవగుప్తుడు తన అభినవ భారతీ వ్యాఖ్యయందు నిరుక్తలక్షణమును విపులముగ వివరించినాడు.¹ తదనుగుణముగ నిరుక్త సంప్రదాయము దర్శింపదగియున్నది.

• “అర్థ పరీక్షాత్మకం నిరుక్తం లక్షయతి శ్లోకద్వయేన— నానామేతి స్థాపిత ఇతి చ. సంక్షేపేజానేకవ్యక్తి భిన్నస్వార్థస్య లక్షణీయస్య యః సూచకోఽర్థో లక్షణాత్మకః స యత్రాక్షేప ప్రతినమాధాన లక్షణే వస్తుని సతి స్థాపితో భవతి. నచ్చైవం పరిభాషా. కిన్త్వర్థ మేనం నిర్బంజ్య అక్షేపప్రతి నమాధానాభ్యాం లక్షణస్య వచన మితి. ఏత దాహ- కిన్త్వర్థవచన మితి.

కథం తల్లిక్షణం స్థావ్యత ఇత్యాశంక్య క్రియానిశేషజాభిదానద్వారేణ అక్షేపప్రతినమాధానప్రకారం దర్శయతి. నానేత్యాదిశా । నానాప్రకారాణి యాని నామాని లక్షణవాక్యేఽర్థ ప్రతిపాదకాః సుబన్తా శబ్దా స్తా నాశ్రితోత్పన్నః ఉత్పాద అక్షేపప్రతినమాధానయో ర్యత్ర । నను నావచదేషు కథ మాక్షేపప్రతినమాధానే : ఆహ — విఘంటునాఽభిదానకోశేన రూదేషు అస్యేషు ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ నిగమనయా అన్విత మన్యయో యత్రోత్పాదే । యాని చ లక్షణవాక్యే తిజన్తాని పదాని తేషు ప్రకార మాహ- ధాత్యర్థస్య క్రియాయా, హేతునాం చ క్రియానిమిత్తానాం కారకాణాం సంయోజనం విచారో యత్ర స్థాపనే । ఇయతా లక్షణవాక్యే పూర్వం శబ్దపరీక్షే దర్శితా. ఆయం శబ్దః కథ మత్రార్థే వర్తత ఇత్యాక్షేపః । ఇత్థ మితి చ ప్రతినమాధానమ్ । ఏతత్ ప్రదర్శితవస్తుప్రణీత మేవ । అర్థపరీక్షయా మపి దర్శయతి — నానాప్రకారైః సర్వతంత్ర ప్రతిశంత్రాదిభిః సిద్ధానైః । ప్రమాణమూలై ర్గర్భైః సాధిత మాక్షేపో త్రరయోః సాధనా యత్ర స్థాపనే । ఏవం పరీక్షేఽనేన దర్శితా తంత్రాది న్యాయాస్తు తదజ్ఞమ్”

—అభినవ భారతీ.

నిరుక్తమనగా వాగర్థ పరీక్ష. వాక్ అనగా అర్థ ప్రతిపాదక శబ్దము. శబ్దముచే ప్రతిపాదించబడిది యర్థము అనేక వ్యక్తి దముచే భిన్నముగ గన్పట్టును. ఉదా :- గోః ఈ శబ్దమునకు గోవు అను సర్థము ప్రసిద్ధము ఇంతేకాదు. వాక్కు, ఆదిత్యుడు, కిరణము, బాణము విరాట్టు-ఇత్యాద్యర్థములును క్రతుల యందు కన్పట్టును. ప్రకరణానుగుణముగ వీనిలో నే యర్థమును గ్రహింపవలెను, అనున

పరీక్ష (జిజ్ఞాస లేక మీమాంస). ఏ యర్థమును గ్రహించినను నది యనేక (గో) వ్యక్తి భేదముచే భిన్నముగ గన్పట్టుచుండును. ఇట్టి శబ్దము సమాసరూపము - అనగా సంగ్రహవాక్యత్వము. ఉదా:- గచ్ఛతీతి గోః - అనేది సంగ్రహవాక్యార్థమును లక్షింపజేయు సమాసరూపమే గోశబ్దము. ఈ సంగ్రహవాక్యమే విగ్రహవాక్యము. ఇదియే లక్షణవాక్యము ఇట్టి లక్షణవాక్యముద్వారా అనేక వ్యక్తి భేదముచే భిన్నముగు అర్థము దర్శింపబడవలసియిస్తున్నది. లక్షణము ద్వారా తెలియదగినది. గావున ఈ యర్థము లక్షణీయమగును. ఇట్టి లక్షణీయార్థమును దర్శించు సమయమున సామాన్యముగ గలిగెడి యాక్షేపములకు ప్రతినమదానాదుల జూపి, లక్షణాత్మకమగు అర్థము ఎవచట స్థాపితమగునో యది పరీక్షారూపమగు నిరుక్తమగును. ఇట్టి ఈనిరుక్తము పరిభాషా (సంకేత) రూపము కాదు. ఏలయున ఆక్షేప ప్రతినమదానాదుల ద్వారా అర్థమును నిరూపించి, లేక, నిర్వచించి, లక్షణము జెప్పబడయే నిరుక్తము.

ఇక నిరుక్త (నిర్వచన) లక్షణమును స్థాపించు విధానము గమనింపదగినది. “దురం గచ్ఛతీతి గోః ; గచ్ఛన్తి అస్యా మితి గోః” - ఇత్యాది లక్షణ వాక్యముల యందు నామము (సంబంధములు), క్రియలు (తీజస్సులు) గన్పట్టుచుండును లక్షణ వాక్యములలోని నామములలో కొన్ని రూఢిపదములు. విఘంటువులు వానికిగల రూఢ్యర్థముల బోధించుచుండును. మిగిలిన నామములు యోగజములు, వీనియర్థములు ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ విగమనము ద్వారా గోచరమగుచుండును.

ఇక లక్షణ వాక్యము నందలి క్రియ పదములు జూతము. ధాత్వర్థము క్రియ, క్రియాజనకములు కారకములు. లక్షణ వాక్యమునందలి నామముల విషయము నను, క్రియలవిషయమునను బెక్కు ఆక్షేపములు గలుగుచుండును. లక్షణ వాక్యములలోనే యే నామపదములను యోజన చేయవలెను? అట్లు యోజింపబడిన నామపదములకు గల రూఢ్యర్థము గ్రాహ్యమా? లేక ఆ పదములకు యోగ శక్తిచే నిర్దిష్టించెడి యర్థము గ్రాహ్యమా? అట్లే ధాత్వర్థముగా నే క్రియ నిది గ్రహింపవలెను? అట్టి క్రియతో నే యే కారకములను యోజనము చేయవలెను? ఉదా:- గచ్ఛన్తి అస్యా మితి గోః - అను లక్షణ వాక్యము లోని కారకములలో దేనిని యోజనము చేయవలెను? ఇట్లు విచారించి తగిన యుపపత్తుల జూపుచు న్యాయ

మూలకముగ జేయు పరీక్షయే నామ — క్రియా విషయమై చేయు పరీక్ష. ఇది శబ్ద పరీక్ష.

ఇక అర్థ పరీక్ష. దర్శనములుగాని, లేక తంత్రములు గాని యొకే తీరున నుండవు. ఉన్నచో వాదోపవాదములకు తావే యుండెడిది కాదు. కాని తంత్రము (లేక దర్శనము) తెన్నియైనను వానియందు చాతుర్విధ్యము కాననగును. అందుచే వానినే ప్రతిపాదించబడు సిద్ధాంతములందును చాతుర్విధ్యము గోచరించుచుండును. వానినే సర్వతంత్ర సిద్ధాంతము, అధికరణ తంత్రసిద్ధాంతము, అభ్యుపగమ తంత్ర సిద్ధాంతము అని చెప్పుదురు.¹

వీనిని బరిశీలించి పక్ష ప్రతిపక్ష వాదముల ద్వారా అర్థ నిర్ణయము చేయుటయే అర్థపరీక్షేరూప మయిన నిరుక్తము. ఇట్టి వాగర్థ పరిశీలనాత్మక పరీక్ష (మీమాంస)కే నిరుక్త మని పేరు. న్యాయ మీమాంసాది శాస్త్రములు, వానిచే ప్రవర్తితము లయిన న్యాయములు నిరుక్తమున కంగములు.

భరత నాట్యశాస్త్రము గాని, కద్యుభ్యాత యగు అభినవగుప్తుడు గాని వివరించిన ఈ నిరుక్తరక్షణము, యాస్కనిరుక్తానుగుణముగనే యున్నది.

“అర్థనిత్యః పరీక్షేత నైకవదాని నిర్భూయాత్”

—నిరు. 2-1 నుండి 3.

“అప్రప్రాధాన్యేన అనాదృత్య న్నర సామాన్యం పరీక్షేత । తత స్తదభిధానం బుద్ధ్యా తేనచి దర్థ వృత్తిసామాన్యేన క్రియాగుణ సామాన్యేనే తక్ష్ణః, కతమన్య రతో రర్థసామాన్య మిహ స్థితి । తతస్సర్వయత్వా సామాన్యం తేన నిర్భూయాత్ । ఆర్థో హి ప్రధానమ్, తద్గుణభూత శబ్దః । తస్మా దర్థ సామాన్యం బలీయః, శబ్దసామాన్యత్వం”

1. సర్వతంత్రా విరుద్ధః తంత్రేఽథి కృతోర్థః సర్వతంత్ర సిద్ధాంతః
2. సమాన తంత్రసిద్ధః పరతంత్రాసిద్ధః ప్రతితంత్ర సిద్ధాంతః
3. యత్సిద్ధా వన్యప్రకరణసిద్ధః సోఽధికరణసిద్ధాంతః
4. అపరీక్షితాభ్యుపగమ తత్త్వేష పరీక్షణ మభ్యుపగమసిద్ధాంతః

“నైక పదాని నిర్భూయాత్ — ప్రకరణోప పదరహితాని సన్
 కేవలాన్యేవ పరేణాభి ద్రోహబుద్ధ్యా సృచ్ఛ్యమానాని న నిర్భూ
 యాత్ । కిం కారణమ్ । తేషాం ప్రకరణాత్ ఉపపద ద్వై
 అర్థః శక్యతే అవధారయితుమ్ । సోఽసౌ ప్రకరణానభిజ్ఞోఽ
 న్యత్రైవ నిర్భూయాత్ । తతశ్చ ప్రత్యవాయేన యోగాత్
 అపహాస్య శ్చ స్వాత్ దుర్గాదార్యభాష్య

వేదపదములను ప్రకరణమునుండి వేరు చేసి వానికి విర్వచనము చెప్పరాదు అట్లు
 చెప్పబో కొన్నియెడల నా పదములచే అనభిమతార్థము గాని, వివరీతార్థము గాని,
 బోధింపబడెడి ప్రమాదము గలదు. అందుచే మొదట తగిన యుపపత్తుల ద్వారా
 న్యాయానుగుణముగను, ప్రకరణానుగుణముగను, క్రతుసంవాదాల చేతను
 వరీక్షించి యర్థమును బోధించుట కనుగుణముగ లక్షణాత్మక విర్వచనమును జెప్ప
 వలెను. ఈ విర్వచనాత్మక మగు లక్షణమున కనుగుణముగ వ్యాకరణ సంస్కార
 మును దర్శింపవలెను. అంతిమే కాని మొదటనే ఏదియో యొక ధాతువునుండి యా
 పదములను నిష్పన్నము జేసి, ఆ వ్యాకరణ సంస్కారము నాధారము జేసికొని
 స్వకపోలకల్పిత మగు నేదియోయొక యర్థమును జెప్పరాదు — అని భావము.

నిగమ నిరుక్తలక్షణములు - స్వాభావికార్థబోధకత్వము :

0-0-0-0-0

వేదవాక్యార్థ నిర్ణయమునకై ప్రవర్తించిన పూర్వోక్తర మీమాంసాదర్శ
 నములను వేదపదముల యర్థనిర్ణయ విషయమున నిరుక్తాత్రసంప్రదాయమునే
 యనుసరించినవి.

“వతః పర మవిజ్ఞానమ్.” జై.సూ 1-2-41

“విర్థ మానోఽవ్యర్థః ప్రమాదాల స్యాదిభిః సోపలభ్యతే । నిగమ

నిరుక్తవ్యాకరణ పతేన ధాతుతోఽర్థః కల్పయితవ్యః” - శాబరభాష్య.

“యత్తు పరం కారణ మవిజ్ఞేయత్వ ముక్తం త దయుక్తమ్ । సత ఏవా

ర్థస్య పురుషాపరేధానా విజ్ఞానాత్ । తత్ర చ అర్థ ప్రకరణ సూక్త

“దేవతార్థ నిగమ నిరుక్త వ్యాకరణ జ్ఞానావ్యధిగమోపాయాః”

— తంత్రవా ర్థికమ్.

వేదపదములకు - మంత్రములకు - అర్థము సిద్ధమై యున్నను ప్రమాద - అలస్యాది దోషముల వలన తెలియబడదు. అట్టియెడ నిగమ నిరుక్త వ్యాకరణాదుల ద్వారా ధాత్వర్థమును కల్పించి సిద్ధమై యున్న యర్థమును దెలియవలెను— అని అర్థము. ఇది నిగమ నిరుక్తాదులు సిద్ధమైయున్న యర్థమును దెలియుటకు ఉపాయములు మాత్రమే— అని చెప్పబడినది. కాన ఈ నిగమ నిరుక్తాదులచే దెలియబడెడి యర్థము అపూర్వార్థము కాదు ; సిద్ధమే ; స్వాభావికమే— అని తెలియును.

ఇది నిర్దేశింపబడిన నిగమము యొక్కయు నిరుక్తము యొక్కయు స్వరూపము పంచపాదికా వివరణ గ్రంథములం దిట్లు వివరింపబడినది.

“తత్ర నిగమ నిరుక్త వ్యాకరణానాం ఏవంయావ పదార్థాను గమ హేతునాం విద్యమానత్వాత్ తద్భుతేన అర్థ మనుగమ్య వాక్యార్థావగతి ర్యుక్తా”
— పంచపాదికా 4 వర్ణక.

“నిగమో నామ ప్రసిద్ధార్థ తదవయవో పరిత్యజ్య శబ్దస్య శబ్దైకదేశానుగ మేన అర్థాంతరేవృత్తిః । యథా దేశాత్మాది శబ్దానాం ఉపచికవస్తు సంకతగమనవ త్పదార్థాదా వేకదేశానుగమేన వృత్తిః । ప్రసిద్ధార్థ తదవయవోపాదానేన అర్థాంతర వృత్తై లక్షణాగుణవృత్తి ప్రసంగాత్ నిరుక్తంనామ శబ్దస్య సర్వావయవార్థానుగమేన ప్రసిద్ధా దర్థాత్ అర్థాంతరే వృత్తిః. యథా సోమశబ్దస్య పార్వతీసహిత మహేశ్వరే వృత్తిః ।”

— పంచపాదికా వివరణమ్

“ప్రసిద్ధార్థకములైన పదములతోపాటు అప్రసిద్ధార్థకపద మేది యైన గన్పట్టినచో సంకమాత్రమున ప్రధాన వాక్యార్థ త్యాగము యుక్తముకాదు. గ్రంథ తాత్పర్యానుగుణముగను, ప్రకరణానుగుణముగను వాక్యార్థమును నిర్ణయింపవలెను. దాని ననుసరించి అప్రసిద్ధార్థక పదమునకు గూడ అర్థమును దర్శింపవలెను. ఆ పదముచే లక్షణీయమగు సర్థమును దర్శించుటకై నిగమ నిరుక్తాది సాహాయ్యముచే లక్షణవాక్యమును జెప్పి తదనుగుణముగ వ్యాకరణబలముచే ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగరూప సంస్కారమును దర్శింపవలెను. కాన నిగమ నిరుక్త వ్యాకరణ ములు పదార్థానుగమహేతువులు - పదార్థజ్ఞానోపాయములు.

నిగమ మనగా ప్రసిద్ధాంతమును కదవయవమును విడిచి వుచ్చి శబ్దకదేశ 1
సామాన్యమును (శబ్దగత ధాత్వర్థక్రియా సాదృశ్యమును) బురస్కరించుకొని యొక
శబ్దము అర్థాంతరముల బోధించుట.

ఉదా :- (1) దేహా :- ఈ పదమునకు వివిధావయవోపేతమైన
ప్రాణిశరీరరూప మగు అర్థము ప్రసిద్ధము.

“వంతావయతి స్వం దేహ మాపాదతలమస్తకః-నారాయణీయమ్
“మరీచయః స్వామయంబువాః యే శరీరాణ్యకల్పయన్, తే తే దేహం కల్పయన్తు”
తై. ఆ॥ 2.12

ఈ పదము ‘దేహ ఉపదయే’ - అను ధాతువునుండి నిష్పన్నమైనది.
వృద్ధి నొందింపబడునది యని యర్థము ఈ పదము ప్రసిద్ధశరీరరూపార్థముననే
కాక ధాత్వర్థ (క్రియా) సామాన్యమును బురస్కరించుకొని ‘మూర్తి ; రూపము
లేక స్వరూపము’ ఇత్యా ద్యన్యార్థము లందును వర్తిల్లుచుండును.

“భాతి త్రనృతి దిక్పాలబాహ్యం చిద్రూపదేహకమ్” - మహాపనిషత్ 4-42

“యస్య ఛందోమయం బ్రహ్మ దేహా అవపనం విభో

త్రేయసాంతస్య గురుషు వాసోఽత్యస్త విదంబనమ్

“శబ్దాత్తాకాన్యదేహాః”

- భాగం 10-80-40.

ఇచట దేహపదమునకు ప్రసిద్ధమగు శరీరరూపార్థము కాని కదవయవము
గాని గ్రహింప వలెనుపదదు. కాన వానిని పరిత్యజించి ఉపదయరూప కేవలధాత్వర్థ
సామాన్యమును పురస్కరించుకొని ‘మూర్తి ; రూపము లేక స్వరూపము’ - అను
అన్యార్థము అందే ఇది దేహశబ్దము వర్తిస్తును. (కామో దేహః క్లిబవుంసోః
ప్రియాం మూర్తి ప్రమ ప్రనూః - అమరః)

(2) అత్మా :- ఈ పదమునకు జీవుడు (జీవాత్మా) - పరమాత్మా -
అను సర్వములు ప్రసిద్ధములు

1. శబ్దస్య ఏకదేశః పూర్వోక్తః. ‘అగ్ని’ ధాతుః ప్రదేశః తత్ర భవో గుణో
గతి రూపోర్థః - చూ. అగ్నిశబ్దవిర్వచనమ్. పా భా. ఋ. 1-1-1.

‘సూర్య ఆత్మా జగత స్తస్యప శ్చ - ఋ. -115-1

‘ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః’ - తై ఆనందవల్లి.

ఈ పదము ‘అత సాతత్వగమనే’ - అను ధాతువునుండి నిష్పన్నమై యీ ప్రసిద్ధార్థమునందే కాక సతతగమనరూప ధాత్వర్థసామాన్యమును (శబ్దకదేశానుగమమును) బురస్కరించుకొని యత్నము, ధైర్యము, అంతఃకరణము, స్వభావము, సారము - ఇత్యాద్యన్యార్థములయందును వర్తించును.

‘ఆత్మన్వన్నభో దుహ్యతే’ - ఋ. 9-74-4

“ఆత్మన్వత్-ఆత్మవత్ - సారవత్” - సా.భా.

“సింధుషు ప్లవ మాత్మన్వంతమ్” - ఋ. 1- 82-5

“ఆత్మన్వంతం దార్ద్యవంతం” - సా.భా.

“నౌభి రాత్మన్వతీభిః” - ఋ 1-116-3.

ఆత్మన్వతీభిః ఆత్మీయాభిః యవయోః స్వభూతాభి రిత్యర్థః । యద్వా ధృతి రాత్మా । ధారణవతీభి రిత్యర్థః” - సా.భా.

“ఆత్మవాన్ కో జితక్రోధః - శ్రీమద్రామాయణ 1-1-4.

ఆత్మవాన్ ధైర్యవాన్-“ఆత్మా జీవే ధృతౌ దేహే స్వభావేవరమాత్మని”
ఇత్యమరః అప్రకంష్టధైర్య ఇత్యర్థః - గోవిందరాజీయ (చూ. మహేశ్వరీయ)

“కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః” - ధ్వన్యాలోక.

ఇట్లు ప్రసిద్ధార్థమును పడిచి అన్యార్థములందు వర్తిల్లుట నిగమము. ఇది లక్షణావృత్తి కాదు; గొడవృత్తియు కాదు ¹

1. కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః - ఇట ‘ఆశ్మేవ ఆత్మా’ అని వ్యాఖ్యానించుచు కొందఱు వ్యాఖ్యాతలు (చూ. బాలప్రియావ్యాఖ్య) ఈ ఆత్మశబ్దప్రయోగ మీట బొవచారిక మనిరి. అనగా ధ్వని కావ్యమునకు జీవితము వంటిది - అని యర్థము. జీవితం వ్యంగ్యవైభవమ్ - ‘ఇత్యాద్యాలంకారిక పదసముల ననుసరించి ఇట్లు చెప్పట ఆలంకారికముగ యుక్తమే యని తోచుట. కాని ‘కావ్యమునకు సార

ఇత నిరుక్త మనగా శబ్దమునకు గల సర్వావయవభాగానగతిని బుఃస్వ-
రిందుకొని ప్రసిద్ధార్థమును విడిచి యా శబ్దమునకుగల కేతావయవమును జెప్పుట.
ఉదా :- సోమః, ఈ శబ్దమునకు చుద్రుడు, సోమరసము - ఇత్యాద్యర్థములు ప్రసిద్ధ-
ములు. ఉపయోగ సహితః శోః - అను విద్యుచ్చనము ననుసరించి సర్వావయ-
వభాగానుగుణముగ పార్వతీసహితుడగు పరమేశ్వరుడను నర్థమును బోధించుట
నిరుక్తము - అని భావము.

ఈ పంచపాదీకా వివరణాది గ్రంథముల ననుసరించి విగమపిండు క్తము
లకు స్వల్పభేద మున్నట్లు కాననగును. కాని ఈ కొందఱి భేదమును పాటించక
మొత్తమును నిరుక్తమని వ్యవహరించుటయు గలదు.

వేదపదములు ప్రకరణానుగుణముగ అధికారి భేదము ననుసరించి వివిధార్థ-
ముల బోధించు సామర్థ్యము కలవి. సాధకుడు ఒకే మంత్రము నందు య్వాక్కుడై
అధియజ్ఞ కరముగను, దేవతోపాసకడై అపిచైవపరముగను, ఆత్మవేత్తయై
అధ్యాత్మపరముగను నర్థముల దర్శించును (హ - కవి - కావ్య భావతీ, చందస్
శబ్దములు). ఇట్లు ఆత్మవిత్ - నైరుక్త (ఉపాసక) - యాజ్ఞికులు దర్శించు
ఈ యర్థములు మూడును మంత్రములకు స్వాభావికములే - సిద్ధములే; కల్పితములు
కావు. కాన నన్నియు గ్రాహ్యములే. 'యాజ్ఞిక పక్షమువేలు; నైరుక్త పక్షము
వేలు; ఆధ్యాత్మిక పక్షము వేలు; ఇవి పరస్పరభిన్నములు. విరుద్ధములు' - అని
తలచుట యుక్తము కాదని నిరుక్తశాస్త్రకర్త దుర్గాచార్యు డిట్లు తెల్పుచున్నాడు.

"ఉభయే హి ప్రమాణమ్ భేదాభేదాదీన ఆత్మవిత్ - నైరుక్త -

యాజ్ఞికాః । న హి తే స్వ రూపికయా భేదాభేదౌ ప్రకల్ప

యన్తి - - - - అస్తి హి శబ్దార్థయోః వక్తృప్రకృతవక్తృవశేన

భూతము ద్వయి" - అను ముఖ్యార్థమును గ్రహించినను ఈ ద్వాభ్యాతలు చెప్పిన
యర్థము లేక స్వారస్యము అర్థాన్నిద్యక్షగుచునే యున్నది. ఇట్లయెడ సాయణుడు
'సాంభూతము, స్వభూతము' అనెడి ముఖ్యార్థములనే గ్రహించుట పైన నుదా-
హరింపబడినది. ముఖ్యార్థము సంభవించునపుడు లక్షణావృత్తికి తాపేదీ : కావుననే
ఇది 'ఆత్మ'పదమును 'తత్త్వ' మని అనందవర్ధనుడును 'సారభూతం' అని అభినవ
గుప్తుడును అర్థమును వివరించుట గమనార్హము.

తద్బుద్ధ్యేత్యయా అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం వర్తితుం శక్తిః ।
 న తు స్వాభావికం అభిధానాభిధేయ సంబంధం అన్యథాకం
 అప్రచ్యవమాన వభిధానాభిధేయో జహితః । న హ్యగ్నే
 రవభాస్యం ప్రత్యవదానశక్తిః, అవభాస్యస్య చావభాస్య
 మానతాశక్తిః వ్యవధాన సంతరేణ విహన్యతే । న హ్యకృతకం
 స్వయం వివ్యధీకం కో యత్కృతే వైదికానాం పదవాక్యప్రమా
 ణానామ్ । 'ఆత్మభావానుకూల వశేన ఆత్మవిత్ - నైరుక్త
 యాజ్ఞికా వేదస్యావిపర్యాసినీ మపి అధ్యాత్మాధి
 దైవాధియజ్ఞ విషయనియతా మర్థాభిధానశక్తిం విపర్యాసి
 నీ మివ మన్యమానాః పరస్పరతో విపర్యన్యన్తే ।

—విరు 7.5 దుర్గాచార్య భాష్య.

అగ్నికి వివిధ పదార్థముల భాసింపజేయు శక్తి స్వాభావికము. అట్లే
 అగ్నిచే భాసింపజేయబడెడి శక్తియు పదార్థములకును స్వాభావికము. ప్రతిబంధము
 లేని యపుడు అగ్నికి గల పదార్థావభాసనశక్తియు, పదార్థమునకుగల భాస్యమానతా
 శక్తియు సహజముగనే ప్రస్ఫుటమగుచుండును. అట్లే ప్రతిబంధము లేని యపుడు
 శబ్దములకు గల యర్థావభాసనశక్తి సహజముగనే అభివ్యక్త మగుచుండును. అర్థ
 విషయమున గూడ నిట్లే భాస్యమానతాశక్తియు ప్రస్ఫుట మగుచుండును. వైదిక
 శబ్దములకు అధ్యాత్మ-అధిదైవ-అధియజ్ఞాది వివిధార్థావభాసనశక్తి స్వాభావికము;
 కల్పితమకాదు. పదవాక్యప్రమాణములగు వేదవేత్త లెవరును గూడ నీ యర్థ
 ముల విషయమున నెట్టి వికల్పముల జూపరు. సాధకునకు గల ఆత్మభావ (శ్రద్ధా-
 భావనా)-అనుభవ (సంస్కార) ముల ననుసరించి యీ త్రివిధము లగు అర్థ
 ముల భాసింపచుండును. స్థూలముగ జూచుచో నీ యర్థముల యందు పరస్పర
 భేదము విరోధము నున్నట్లు భాసింపను. సూక్ష్మదృష్టితో-అనగా సంప్రదాయాను
 గతమైన సంన్వయదృష్టితో పరిశీలించినచో భేదము గాని, విరోధము గాని ఆభాస
 మాత్రమే యని ప్రస్ఫుటమగును. వాస్తవముగ నీ యర్థములయందు దెట్టి విపర్యా
 సము లేక పోయినను ఉన్నదని కొందఱు నందితరు తలచుచున్నారు - అని
 భావము.

వాక్యవదీయము నందును ఈ విషయ విట్లు స్పష్టముగా వివరింపబడినది
 “ఏకో మంత్ర స్తవాధ్యాత్మ మభిదైవ మధిక్రతః ।
 అనంకరేణ సర్వార్థో భిన్నశక్తి ర్వివక్షితః ॥

—వాక్యవదీయ 2.23

ఈ వాక్యవదీయ శ్లోకమును పుణ్యరా జిట్లు వ్యాఖ్యానించినాడు.
 “తదైకద్యున ఏవ ప్రక్రియాం హ్యయతి-ఏకో మంత్ర ఇతి
 తథాచైత ఏవ మంత్రః ఆత్మన్యపి, జపావసరే దేవేష్యపి,
 క్రతౌ యజమానసమయేఽపి వినియుజ్యతే । భిన్నశక్తిత్వా
 దసాంకర్యేణ ప్రతినియతార్థతయా వ్యవస్థితం లభత ఇత్యర్థః”.

ఒకే మంత్రము ఎట్టివివర్ధానము గాని, సాంకర్యము గాని లేక యే
 ఒక సాధకునకు భిన్న భిన్న దేశాలయందు అధియజ్ఞ-అర్చిత-అధ్యాత్మపరము
 అగు త్రివిధార్థముల బ్రకాశింపజేయు స్వభావము గలది. కావుననే ఒకే మంత్రము
 ఆత్మవిషయమునను, జపభ్యానాద్యసవరములయందు దేవతావిషయమునను, కర్మాను
 స్థానసమయమున క్రతువు నందును వివిధోగింపబడుచున్నది - అని భావము.

అన్య సంస్కార గాయత్రీ కర్మ అన్యన్య ప్రముఖ్యతే ।

అన్య జపప్రబంధేషు సా త్వేకైవ ప్రతీయతే ॥

2-261.

గాయత్రీమంత్రము ఉపసయనాది సంస్కారములయందును, క్రతువు
 లందును, జపాదులందును వినియుక్త మగుచున్నది. ఇట్లు వివేచనాగ భేదమున్నను
 మంత్రము నందు భేదము లేదు. మంత్ర మొకటియే: ఈ మంత్రము అధియజ్ఞమున
 సౌరమండలపరము, జపావసరమున ఆధిదైవముగ సూర్యదేవతాధ్యానపరము, మన
 నానంతరము ద్యావనమయమున అధ్యాత్మికముగ బ్రహ్మపరమై ప్రత్యగాత్మధ్యాన
 పరము, (ఏక ఏవ గాయత్రీమంత్రో మననోత్తమో ధ్యానావసరేఽధ్యాత్మం బ్రహ్మ
 రూపతయా ప్రత్యగాత్మనో ధ్యానపరః, జపావసరేఽధిదైవతం సూర్యదేవతాధ్యాన
 పరః; కర్మను చాదిభూతం సౌరమండలపరః-రమునాధికర్య వ్యాఖ్య)

కావున పాదకుడు శ్రద్ధా-భావనా-సంస్కారాతిశయాదుల వనునరించి-
 అనగా అధికారి భేదము ననుసరించి ప్రకరణాద్యమగుణముగ వేదపదములకు గల

స్వాభావికము లగు నీ త్రివిధార్థముల దర్శింపవలసియున్నది. అట్లు దర్శించు నపుడు కొన్ని యెడల ప్రసిద్ధార్థముల విడచి వరోక్షము లగు నీ స్వాభావికార్థముల దర్శింప జేయుటలై నిగమ - నిరుక్త - వ్యాకరణము లావశ్యకము లైనవి. కల్పితార్థముల దర్శింపజేయుటకు కాదు.

ఇట్లు చెప్పుచో 'అన్యాయ్యం చానేకార్థత్వమ్ - ఒక పదమునకు లేక మంత్రమునకు ఆనేకార్థముల జెప్పుట న్యాయవిరుద్ధము' - అనెడి న్యాయముతో విరోధము సంభవించుట లేదా? ఈ ప్రశ్న యుద్ధయి:చుట సహజము. కర్మానుష్ఠానసమయమున అధియజ్ఞపరముగనే మంత్రార్థముల దర్శింప వలసియున్నది. అట్లే యుపాసనసమయమున అధిదైవమాత్రపరముగను, జ్ఞానయోగమున అధ్యాత్మమాత్ర పరముగను మంత్రార్థము దర్శింపవలెను. యజ్ఞపర మయిన యర్చము జెప్పదగిన సమయమున నిగమ నిరుక్తాదుల సాయముతో అన్యార్థకల్పన గాని, అనేకార్థకల్పనము గాని చేయుట న్యాయవిరుద్ధము. అట్లే యితర ప్రకరణము లందున - అంతియే కాని అధికార భేదము ననుసరించి యా మంత్రముల కధియజ్ఞ-అధిదైవ-అధ్యాత్మపరముగ ప్రస్తుతము లయ్యెడి అన్యార్థముల దర్శించుట న్యాయవిరుద్ధ మని తాత్పర్యము గాదు. అట్లు అన్యార్థముల దర్శించుట న్యాయవిరుద్ధమే యగుట తాత్పర్యము - న్నచో "ఇత్యధిచిజ్ఞమ్, ఇత్యధిదైవమ్, ఇత్యధ్యాత్మమ్" - ఇత్యాది శ్రుతి వచనతాత్పర్యముతో విరోధము సంభవించును. అనగా - ఒకే వస్తువును ప్రతిరజానుగుణముగ అధియజ్ఞ-అధిదైవ-అధ్యాత్మరూపముల దర్శించుట శ్రుత్య భిన్నతము మఱియు శ్రుతియే స్వయముగ - 'ఋచోఽక్షరే పశుషోఽశ్వోఽఘోః' 'ఏత్వారి శృంగా' ఇత్యాది మంత్రములను భిన్న భిన్న ప్రకరణములలో భిన్నార్థకములుగ నుపాహరించుటయు సంగతము కాకపోవలసివచ్చును ఇది గమనార్హము. మఱియు -

"నానావిధై రభిప్రాయైః ఋచో ద్యౌష్టా మ - ర్షిభిః ।

— మాధవీయ ఋగ్వేదానుక్ర. ఉప-పే. 4.

మహర్షులు ఋక్కులయందు బహుర్థముల దర్శించిరి - అనెడి సంతప్రదాయ పద నములను అసంగతములు కావలసి వచ్చును. మఱియు గో - అశ్వాది-పదములు నానాభేదకము లని దైశికనిఘంటపుల వలనను నిరుక్తాదుల వచనను దెలియను ఇవియు ససంగతము లగును కాన ప్రకరణవిరుద్ధముగ ననేకార్థకల్పనము చేయుట

న్యాయ బద్ధ మని చెప్పుటయే యీ న్యాయతాత్పర్యమని గ్రహించుట సమజసము.

వేదముల కిట్లు నిగమనిరుక్తాది సాహాయ్యముతో నన్యార్థముల జెప్పు నమయమున లక్షణావృత్తికి గాని గౌణవృత్తికి గాని ప్రవృత్తి లేదని పై వివరణ గ్రంథము వలన స్పష్ట మైనది (వ్రసిద్ధార్ తదవయవోపాదానన అర్థాంతరవృత్తై లక్షణాగుణవృత్తిప్రసంగత్)

కావుననే బ్రహ్మశబ్దమునకు గల లోకప్రసిద్ధము లయిన వేద - బ్రాహ్మణ - కమలాననాద్యర్థముల విడిత్యజించి నిగమ (నిర్వచన) పూర్వకముగ శబ్దకదేశ - 'బృహి' ధాత్యర్థక్రియానుగతిని బురస్కరించుకొని ప్రకరిజానుగుణముగ నిరతిశయ పాహత్యనవన్నము, దేశకాలాద్యపరిచ్ఛిన్నము నగు బ్రహ్మవస్తువు నర్థముగా సంప్రదాయజ్ఞులు చెప్పినారు.

'ద్రువ షేకాక్షర మిదం స్వాత్మస్యేవ వ్యవస్థితమ్ ।

బృహత్వా త్బృంహణత్వా చైచివ తద్రూప్మా త్యభిధీయతే"॥

— వాయు. పురా. 104.

శ్రీ శంకరాదులును బ్రహ్మసూత్ర జిజ్ఞాసాధికరణమున బ్రహ్మశబ్దము నీట్లే నిర్వచించిరి.

ఇటులే హిరణ్యగర్భ, ప్రజాపతి శబ్దములకు గల ప్రసిద్ధార్థముల విడిచి ప్రకరిజాద్యనుగుణముగను, యోగశక్తి చేతను నవి ఇంద్రవసములని పూర్వహి మాంసాదిర్భవమున హిరణ్యగర్భాధిఃకరిణమున (11 - 3 - 13 నుండి 17) నిర్ణయించబడినది. (చూ - శాస్త్రదీపికా, - సోమనాథీయమ్)

ఇట్లు బ్రహ్మ, హిరణ్యగర్భాది పదములకు చెప్పబడిన ఈ యర్థములు లాక్షణికములు - వా; గౌణములను కావు. నిగమ సిద్ధములై స్వాభావికములగు ముఖ్యార్థములే. ఈ యర్థము లవిధికారుల కప్రసిద్ధములు కానచ్చును కాని స్వాభావికములు (చూ సత్య పరమవిజ్ఞానమ్ - తై - సూ) అట్లే వేదనామముల విషయమునను దెలియ నగును. వేదమునకు గల యనేక నామములలో వేదః శ్రుతిః అమూయః - త్యాది నామములకు వేదరూపార్థము ప్రసిద్ధము. స్వాహా, స్వధా, వషట్ ఇత్యాది నామములకు పై వానికి వలె వేదరూపార్థము కొందఱకు ప్రసిద్ధము

హాసపోవచ్చును. ఈ పదములకు గల కొన్ని యర్థములే ప్రసిద్ధములై వారికి పొడగట్టవచ్చును. ప్రసిద్ధమైనను ఈ నామములకు గల పేదపదార్థము స్వాభావికమే. లాక్షణికము గాని గౌఢము గాని కాదు - అని పై గ్రంథసందర్భము వలన స్పష్టమగును.

పేదపద నిగమము : పేదపదములు నిగమములు

—0-0-0-0-0-0-0—

పేదమునకు నిగమ మనియు, పేదపదములకు నిగమము అనియు ప్రసిద్ధి. పేదమునకును పేదపదములకునుగల నిగమ మనెడి ప్రసిద్ధిని గూర్చి పరిశీలించినను నిగమస్వరూపము, నిగమ నిరుక్తాద్యావశ్యకతయు తేటపడును. పేదపదములు నిగమములని యాస్క-నిరుక్తమున నిట్లు చెప్పబడుచున్నవి.

“సమాహూయః సమాహూతః । స వ్యాఖ్యాతవ్యః । త మిమం సమాహూయం నిఘంటవ ఇత్యాచక్షతే । నిఘంటవః కస్మాత్ । నిగమా ఇమే భవన్తి । ఛందోభ్యః సమాహూత్య సమాహూత్య సమాహూతాః । తే నిగంతవ ఏవ సన్తో నిగమనా నిఘంటవః

ఉచ్యంత ఇత్యేవ మన్యవః” —నిరు 1- 1

“పిచ్చయేన అధికం వా నిష్కృష్య నిగూఢార్థా ఏతే పక్షాతా సన్తో మంత్రార్థాన్ గమయన్తి జ్ఞాపయన్తి । త తో నిగమ సంజ్ఞా ఇమే భవన్తి । ఏతే మన్తార్థ నిగమ యత్వ త్వత్ ఉభయేఽ ఏ నిగంతవ సన్తో నిగమనా దైతః నిఘంటవః

ఉచ్యంత ఇత్యేవ మన్యవః” — దుర్గావార్యభాష్య.

నిరుక్త కాస్తాస్థిరంథమును జేయుచు యామగ్నదు నిఘంటువ్యాఖ్యానావశ్యకతను నిరూపించుచున్న ‘నిఘంటు’ పద నిర్వచనముల నిట్లు ప్రవర్ణించినాయి.

“గవాది దేవపత్త్యంత రూప మగు పేదశబ్దసమాహాయము ఋఘంటే నిఘంటు గ్రంథరూపమున క్రోడీకరింపబడి యున్నది. (సమాహూయః సమాహూతః). దీనిని వ్యాఖ్యానింప వలసిన యావశ్యకత యున్నది. ఏలయన ఈ సమాహూయమును (ఈ కోశమున పరింపబడిన శబ్దములను) నిఘంటువు లొదురు. ఇవి నిఘంటువు లని ఏల యనబడుచున్నవి : ఇవి నిగమములు గాన (యనబడుచున్నవి). ఈ నిఘంటువులు (పేద పదములు) నిగూఢార్థములు. పరీక్ష చేసి వీని యందలి

నిగూఢార్థములు బాగుగ దర్శింపబడినచో నివి మంత్రము ల యొక్క నిర్ణీతార్థముల దెలియుజేయును. (ని - విశ్వయేన, గమయన్తి - జ్ఞానయన్తి). అందుచే వీనికి నిగమములు—అని యనన్వయసంజ్ఞ మతీయు ఏ యే పదముల యర్థసామర్థ్యముల నుదాహరణ భూతములుగా గ్రహించినచో నిఖిలమంత్రార్థపరిజ్ఞానము సులభసాధ్య మగునో, సామర్థ్యవేతము లయినట్టి ఈ పదములు చదవ్వులనుండి (వేదముల నుండి) యేర్పి కూర్చి సంకలనము చేయబడినవి. ఇట్లు విశిష్ట శక్తి సంపన్నము లగుటచే-నిగమము లగుటచే — ఈ నిఘంటువుల వ్యాఖ్యానావశ్యత యెంతైన గలదు. నిగమము లనగా నిగంతువులు - అనగా నిగూఢ మంత్రార్థ ప్రకాశకములు. అందుచే నివి నిఘంటువు లనబడుచున్నవి—అని భావమన్యవుని యభిప్రాయము. అని యర్థము.

దీనివలన నిఘంటువు లనబడిన వైదికనిఘంటువు నందలి శబ్దముల యొక్క వ్యాఖ్యానావశ్యకతయు, తద్వారా నిరుక్తశాస్త్రారంభావశ్యకతయు వివరింప బడుట సుస్పష్టము. కాని 'నిగమా ఇమే భవన్తి' అనెడి పై నిరుక్తవాక్యములకు చేయబడిన దుర్గాచార్యుని వ్యాఖ్యానమును కొదనుచు. దాక్తరు లక్ష్మణస్వరూప పండితు డిట్లనవదించినాడు.

“They are words quoted from the Vedas (Ni-gamahs); As these are the quoted words of the Vedas, they are called Nigamuvuvas on account of their being quoted (Nigamanath.)”

నిగమముల నుండి—అనగా వేదములనుండి—ఉదాహరింపబడిన వగుటచే ఈ పదములు నిగమములు. ఇట్లు నిగమము చేయబడుటచే - అనగా నిగమములనుండి యుదాహరింపబడుటచే - వీనికి నిఘంటువు అని పేరు — అని యర్థము.

ఈ యాగ్లానువాదము సరియైనదిగా కనుపట్టదు. నిగమముల నుండి యుదాహరింపబడి ట (Quote చేయబడుట) చే ఈ నిఘంటువు నందలి పదములకు నిగమ సంజ్ఞ గలిగినదని పీఠభిప్రాయపడిరి. అట్లగుచో వేదములకు నిగమము అని పేరు వచ్చుటకు కారణమేమి ? ఈ విషయము వీరిచే స్పృశింప బడలేదు. ని గమ అను భాతువునకు ఉదాహరించుట (to Quote) అను నర్థమును వీరు

గ్రహించిరి. అందుచే వేదవాక్యము లా యా గ్రంథములలో వేత్తేలు సందర్భములం దుదాహరింపబడుచుండుటచేసి వేదములకు నిగమత్వము నిచ్చించిన దని యనుకొనవలెనా? అట్లు ఇతర గ్రంథములం దుదాహరింపబడుటకు పూర్వము వేదములకు నిగమత్వము లేదని యనుకొనవలెనా? మఱియు నీ యర్థమును గ్రహించినందున యీ నిఘంటువుల (నిగమముల) వ్యాఖ్యాన వ్యక్తత ఏమియు వ్యక్తమగుటలేదు. కాన ఈ పండితుని యనువాదము గాని, తద్వివరణము (notes) గాని నిగమము యొక్క నిగమత్వమును స్పష్టము చేయుట లేదు. ఇంతే కాదు.

యాస్కడు కాస్త్రారంభమున 'స వ్యాఖ్యాతవ్యః' - అనుచు నిఘంటు వ్యాఖ్యానావ్యక్తతను చెప్పబాని తదవష్టంభకముగ నిఘంటుశబ్దమునకు నిగమనాత్ - అనియే కాక, మఱి రెండు నిర్వచనముల గూడ నిట్లు చూపినాడు.

'అపివాఽహననా దేవ స్యుః । సమాహతా భవన్తి । యద్వా
సమాహృతా భవన్తి'

ఇట ని (= సమ్ అజ్) పూర్వక 'హన్' ధాతువు నుండియు, ని (= సమ్ అజ్) పూర్వక 'హృ' ధాతువు నుండియు నిఘంటుశబ్ద నిష్పత్తి జూపబడినది. ¹ ఈ రెండు నిర్వచనములకును గూడ లక్ష్మణస్వరూప్ పండితుడు గావించిన యనువాదమును జూతము.

Or else the word Nighantavas may be (so called) from being fixed only (√han), i.e. a list in which they (the words) are fixed together, or collected together (√hr).

ఇట నిఘంటు పదమునకు (1) ని పూర్వక 'హన్' ధాతువునుండి రెండవ నిర్వచనము చెప్పబడి. "దేనియందు ఈ పదములు కూర్చబడినవో

- 1. సమః స్థానే నీత్యేష నియుక్తః దుర్గాదార్యభాష్య (నిరీత్యేష సమిత్యేష స్థానే - నిరు 12-7)

(fixed together) అట్టి జాబితా” -అనియు. (2) ని-పూర్వక ‘హృ’ దాతువు నుండి మూడవనిర్వచనము చెప్పబడి-“దేనియందు ప్రోగుచేయబడినవో ఆ జాబితా..” అనియు అర్థము కల్పింపబడినది. “నిగమముల నుండి ఉదాహరింపబడినవి. quoted from the Vedas (Ni-gamah)-” అను వీరి మొదటి నిర్వచనము ననుసరించి “నిఘంటుః” అను పదమునకు వైదిక నిఘంటువు నందలి పదములు.. అని యర్థము.. ఇక తరువాత వీరి ఈ రెండు నిర్వచనములును ‘వైదికపదములు’ దేనియందు కూర్చబడినవో, లేక ప్రోగుచేయబడినవో (fixed together or collected together), ఆ జాబితా (list) ను- అనగా వైదికనిఘంటువును బోధించుచున్నవే గాన, ‘అందలి పదములు నిఘంటువులు’- అను నర్థమును చెప్పుట లేదు. ఇది యానుష్కడు ప్రదర్శించిన మూడు నిర్వచనములును (ని.గమనాత్, సమాహతా భవన్తి ; సమాహృతా భవన్తి) కోశ (list) రూపనిఘంటువు నుద్దేశించికాదు. ఆ కోశము నందలి పదములు నిఘంటువులు. అట్టి నిఘంటువుల నుద్దేశించియే ప్రవృత్తము లైనవి. నిఘంటువుల (పదముల) నుద్దేశించి కాక, పదనము దాయ రూపమగు నిఘంటువు (list) నుద్దేశించుటయే గ్రంథకర్త తాత్పర్య మగుచో “నిఘంటుః కస్మాత్”- అని నిఘంటుపరముగ ఏకపదనప్రయోగముండి యుండును. అట్లుగాక ‘నిఘంటుః కస్మాత్’ అని బహువచనప్రయోగమే ఇది గలదు. కాన వీరి యనువాదము గ్రంథకర్త తాత్పర్యాను గుణముకాదు.

మఱియు దుర్గాచార్యకృత వివరణమును కాదనుచు, వీరు చేసిన అనువాదము వలన (1. quoted 2) fixed or 3) collected together) ఈ మూడు నిర్వచనముల ద్వారా ఇంచుమించుగ నొకే యర్థము చెప్పుట వీరి లక్ష్యముగా కనువట్టుచున్నది. ఒక వైశిష్ట్యము, లేక ఒక ప్రత్యేకత బోధింపని యపుడు ఒకే పదమునకు ఈ మూడు నిర్వచనము లేల; వీరు చూపిన ఏ యొక నిర్వచనము యానుష్కడుద్దేశించిన నిఘంటువుల వ్యాఖ్యానావశ్యకతను గాని, శాస్త్రారంభావశ్యకతను గాని ఏమాత్రము వ్యక్తముచేయుట లేదు. కాన నిగమము లనబడు వేదముల యొక్క గాని, వేదపదముల యొక్క గాని నిగమత్వమును దర్శించుటకు వీరి యనువాదము తోడ్పడుట లేదు. ఈ నిగమత్వము దుర్గాచార్యకృతవివరణము నందు ఎట్లు వివరింపబడినవో, అది గ్రంథకర్త తాత్పర్యానుగుణమై, శ్రౌతసంప్రదాయానుగుణమై ఎట్లు వరులునో చూతము.

1. ని-గమనాత్ - “నిగూఢ మంత్రాత్మములను నిష్కృష్టముగ నిశ్చయించి బోధించునవి, ఇవి ‘నిగంతువు’ లగును నిఘంటువు లన బరగుచున్నవి. కాన వ్యాఖ్యాతవ్యములు — ఈ వ్యాఖ్య ననుసరించి నిగమ-నిగంతు- నిఘంటు శబ్దములు మూడును సమానార్థకములు. ఇందు నిగమశబ్దము ప్రత్యక్షవృత్తి గలది- (అనగా ప్రకృతి ప్రత్యయ స్వరూపమును ప్రత్యక్షముగ గోచరింపజేయునది). నిగంతు శబ్దము పరోక్షవృత్తి గలది- నిఘంటుశబ్దము అతి పరోక్షవృత్తి గలది. అనగా ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ మేమాత్రము గోచరము కానిది. అందుచే నిఘంటు శబ్దమునకు గల సంప్రదాయానుగత మగు అర్థమును మొదట ప్రత్యక్ష వృత్తియగు నిగమశబ్దముచేతను. పిదప పరోక్షవృత్తియగు నిగంతుశబ్దము చేతను బోధపరచునట్లు పుడు ప్రదర్శించినాడు. దానిని యాస్క దాదరించినాడు. దుర్గాధార్యుడును యాస్కానుగుణముగ వ్యాఖ్య చేసెను.

మఱియు ని పూర్వక ‘గమ్’ దాతువునుండి నిష్పన్నములైన నిగమ-నిగంతు శబ్దములకు దుర్గాధార్య దొనర్చిన వ్యాఖ్యానము శ్రౌతసంప్రదాయానుగుణమై యుండుటయు గమనార్హము.

“అవి చికిత్సా యావత్ బ్రహ్మ నిగంతవ్యమితి హారీతః”

అవ. ధర్మ సూ. 1.13.11

“నియమపూర్వ మదిగంతవ్య మితి హారీతాద్యోఽన్యతే” - హరదత్తః

ని: సందిగ్ధమైన-నిష్కృష్టమైన జ్ఞానము కలుగు సతవరకు బ్రహ్మను (వేదమును) నియమపూర్వకముగ నధ్యయనము చేయవలె నని హారీతాచార్యుడు చెప్పుచున్నాడు. అని యర్థము. ఇది నిగమన మనగా నియమపూర్వకముగ అధ్యయనము చేయుట; కేవలపాఠము కాదు. మంత్రోచ్ఛారణవిషయమునను, మంత్రార్థ విషయమునను గల్గెడి అసంభావనా విపరీతభావనాదుల బోగొట్టెడి నియమపూర్వ కాధ్యయనమే ఇది నిగమ (నిగంతవ్య) శబ్దముచే ఉద్దిష్టమైనది వేద ఖట్టు అధ్యయనము చేయదగినది (నిగంతవ్యః) గావున నిగమ మనెడి సార్థకసంజ్ఞతో నొప్పినది. అర్థజ్ఞాన విషయమున సంశయాదులు తీయనంతవఱకు వేదసదములు గూడ నట్లే అధ్యయనము చేయబడదగినవి (నిగంతవ్యాః). కాన నిగమాః అను సార్థక సంజ్ఞతో నొప్పుచున్నవి. అట్లు నియమపూర్వకముగా నధ్యయనము చేయబడ దగియున్న

నిగమములు (వేదములు లేక వేదపదములు) జిజ్ఞాసువులకు నిగూఢార్థములను నిష్కృష్టముగా, నిశ్చయముగా, బోధించు స్వభావము గలవియై యుండవలెను. లేనిచో వానినట్లు నియమపూర్వకముగా నధ్యయనము జేయవలసిన యవసర ముండెడిది కాదు; వ్యాఖ్యానావశ్యకతయు నుండెడిది కాదు. కావున- నియమపూర్వకముగ అధ్యయనము జేయుచో అజ్ఞాతమై నిగూఢమై యున్న ఋత్తమును (పురుషార్థమును) నిగమనము (అభివ్యక్తముగ) చేయునది గావున వేదమునకు నిగమ మని సార్థక సంజ్ఞ- అనియు స్పష్టమైనది. క్రుతియే వేదవాక్కుల స్వభావమును గూర్చి యిట్లు వివరించుకొనినది.

‘ఏతా విశ్వా విదుషే తుభ్యం వేదో సిదాన్యగ్నే వచాసి

నివచనా కవయే కావ్యాని॥’

— ఋ 4-8-16.

సర్వవిధారకుడ వగు ఓ అగ్ని! (హే వేదః అగ్నే!) : ఈ వేదవాక్కులన్నియు (ఏతా విశ్వా వచాసి) నేయార్థములు- గూఢములు (నిజ్యా); వివిధఫల ప్రాపకములు (సిదాసి); క్రాంతదర్శిని సర్వజ్ఞుడవు నగు నిన్ను ఉద్దేశించి (కవయే విదుషే తుభ్యం) నియమపూర్వకముగ అధ్యయనము చేసి ఉచ్చరింప దగినవి, నిరంతర మధ్యయనము చేయదగినవి (నివచనాని=నితరాం వక్తవ్యాని; నియమేన వక్తవ్యాని—సా.భా. ఋ. 1-189-8). - అని యర్థము.

ఇది వేదవాక్కులు నేయార్థములు - అని చెప్పబడినది. అనగా నిగమ-నిరుక్త-వ్యాకరణాదులచే పీఠిక గల యరము ఉన్నయము అగుట సూచితము. అందుచే నివి గూఢార్థకములు. ఈ వాక్కులు క్రాంతదర్శియు, సర్వజ్ఞుడు, సర్వ విధారకుడగు పరమేశ్వరు నుద్దేశించునవి. అనగా నిరంతరము పరమేశ్వర ‘తత్త్వము’ (పరమార్థము)ను బోధించుటయే నీవి లక్ష్యము నియమపూర్వకముగ నిగమ-నిరుక్త-వ్యాకరణాది సాహాయ్యముతో నధ్యయనము చేసిన గాని ఈవాక్కుల యొక్క పరమార్థబోధకత్వము, లేక నిగూఢార్థబోధకత్వము అవగతము కాదు. అందుచేతనే ఈ వాక్కులు నివచనాని (నియమేన వక్తవ్యాని) - అని యిది క్రుతిచే నిర్దేశింపబడినవి. దీనివలన వేదవాక్కుల నిగమత్వము స్పష్ట మగుచున్నది. అందుచే ‘నిగమా ఇమే భవన్తి’. అను నిరుక్తవచనమునకు దుర్గాచార్యకృత వ్యాఖ్యానమే క్రుతి తాత్పర్యగుణ మనియు, లక్ష్మణస్వరూప సందితకృత వ్యాఖ్యానము కాదనియు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇక నిఘంటు శబ్దమునకు యాస్కుడు ప్రవర్తించియున్న మిగిలిన రెండు నిర్వచనములకును దుర్గాచార్యకృత వ్యాఖ్యను చూతము.

2) ని (=సమ్ ఆజ్) హన్-సమాహతా భవన్తి :— “ఏతస్మిన్ పంచాధ్యాయా సంగ్రహే సుర్యాదయా వరితా హ్యేతే భవన్తి తస్మాత్ సమాహతాః సమాహతైవ ఏతే సన్తః - - - నిఘంటవ ఇత్యుచ్యంతే” —దుర్గాచార్యః

ఈ పంచాధ్యాయాత్మకమైన గ్రంథమున నొక విశిష్టక్రమము ననుసరించి (సుర్యాదయా)—నియమపూర్వకముగ నధ్యయనము లేక అమ్నానము చేయవలసిన క్రమము నుద్దేశించి వరింపబడినవి. కాన నీ పదములు నిఘంటువులు. అని యర్థము. ఇట సమాహతాః అనునది ప్రత్యక్షవృత్తి. సమాహంతవః వరోక్షవృత్తి నిఘంటవః అతివరోక్షవృత్తి. ఇట ‘సమ్ ఆజ్’ స్థానమున ‘ని’ అను ఉపసర్గము వర్ణలోప వర్ణవికారాదులును వచ్చి నిఘంటుశబ్ద నిష్పత్తి—అని భావము.

వేదమంత్రములందు నియతస్థానములు గల్గియున్న పదములే యిట మంత్రార్థానుసంధానమును సుఖతరము గావిచుటకై యొక విశిష్టక్రమమున వరింప బడినవి. నియమపూర్వకముగ అధ్యయనము చేయబడి నిరంతరము సమామ్నాత మగునట్టిది యగుటచే వేదమునకు సమామ్నాయ మని యన్వర్థమౌను. (చూ—శ్రుతి అమ్నాయప్రకరణము). ఈ నిఘంటువు అనబడెడి పదములును సాక్షాత్తు వేద పదములే యగుటచే వేదము వలెనే నియమపూర్వకముగ అధ్యయనము చేయబడి నిరంతరము సమామ్నాతములు గావలసినట్టివి నిఘంటువుల యందలి నిగమత్వము మొదటి నిర్వచనముచే చూపబడి, యిపు డీ రెండవ నిర్వచనముచే తద్గత మగు సమామ్నాయత్వ మనెడి మఱియొక విశిష్టత ప్రదర్శింపబడినది. “త మిమం సమామ్నాయం నిఘంటవ ఇత్యాచక్షేతే” అని యాస్కుడు సమామ్నాయశబ్ద పర్యాయ వాచకముగా నిఘంటుశబ్దమును కీర్తించుటచే నిఘంటువుల యందలి సమామ్నాయత్వ మనెడి విశిష్టతను అభివ్యక్తము చేయుటకై యీ రెండవ నిర్వచనము చెప్ప బడినది.

3) ని (సమ్ ఆజ్) హ్మా-సమాహతా భవన్తి. —“యస్మా ద్వాపితే సమాహతా భవన్తి చందోభ్యః తస్మాత్ సమాహరణ క్రియాయోగాత్ సమాహరణ

ఏతే సమాహృతా స్సంతః పూర్వవదేవ ఉపసర్గ వ్యత్యయాది క్రమేణ నిఘంటవ ఇత్యుచ్య నే" — దుర్గాచార్యః

ఛందస్సుల నుండి గ్రహింపబడిన వగుటచే సమాహరణక్రియా సంబంధముచే సమాహృతము లగుచు నిఘంటువు లని చెప్పబడుచున్నవి. అని యర్థము ఇది సమాహృతాః అనునది ప్రత్యక్షవృత్తి. నిఘంటవః అనునది అతిపరోక్షవృత్తి (ని=సమ్ ఆజ్ఞ, హృ)

మంత్రపఠితము లైన పదములే యేటిని కూర్చి (సమాహృత్య సమాహృత్య) ఇది అమ్నాతము లైనవి. అట్టి యీ పదములకు మంత్రప్రకరణాద్యనుగుణముగనే యర్థముల దర్శింపవలెను. యాసుక్కుడను 'నై కవదాని నిర్భూయాత్' - అని శాసించినాడు. కా నప్రకరణము నుండి వేఱు చేసి ఇచ్చవచ్చిన రీతిని వీని కర్థము చెప్పరాదు. పదములే కాదు, మంత్రములకు నై తము ప్రకరణముల నుండి వేఱు చేసి యర్థము చెప్ప బూనరాదు. యాజ్ఞ-దైవత-అధ్యాత్మాది రూపప్రకరణాను గుణముగనే మంత్రార్థముల దర్శింపవలెను-అని భావము.

"న తు పృథక్త్యేన మంత్రా నిర్వక్తవ్యాః । ప్రకరణశ ఏవ తు నిర్వక్తవ్యాః" . నిరు 13-12 అనియు శాసించినాడు. ప్రకరణానుగుణముగనే వ్యాఖ్యానింపబడదగిన యావ్యక్తత గలదు.

ఈ రీతిగ నిఘంటువుల వ్యాఖ్యానావశ్యకతయు, నిరుక్తశాస్త్రాంభ ప్రయోజనము చెప్పుటకయియే ఇది మూడు నిర్వచనములును మూడు దృక్పథము లతో యాసుక్కునిచే ప్రవర్ణింపబడినవి. తద్ధారా వేదపదముల స్వభావము వ్యక్తము చేయబడినది. అందును "మంత్రములు నిగూఢార్థములు; నేయార్థములు; వాని దర్శింపజేయవలసి యున్నది. అని ఏ లక్ష్యముతో ఈ నిఘంటువు అమ్నాతమైనదో అట్టి మంత్రార్థ నిగమన మనెడి లక్ష్యము ఈ పదములకు సహజముగ గలదు" - అను విషయమును తొలుదొలుత పాఠకుల కుద్దీపింప జేయుటకే 'నిగమా ఇమే భవన్తి' - అను మొదటి నిర్వచనము యాసుక్కునిచే జూపబడినది.

నిగూఢార్థబోధక మగు వేదమునకు నిగమః అను నామము సార్థక మయినట్లు, వేదముచే లేక వేదపదములచే నిగమనము ద్వారా (నిగమనాత్) తెలియబడు వాడగుటచే పరమేశ్వరునకును 'నిగమః'-అని యన్వర్ధనామము. మఱియు దుర్గాహ్య

మగు ఆత్మతత్త్వమును నిగమనము (జ్ఞాపనము) చేయుట కయియే లీలాగృహీత శరీరుడై యవతరించు నట్టి వా డగుటచేతను పరమేశ్వరునకు నిగమః అని యన్వర్థసంజ్ఞ (చూ. దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయ తవాత్తతనోః భాగ. 10.22. దుర్బోధం యదాత్మతత్త్వం తస్య నిగమాయ జ్ఞాపనాయ తవ ఆత్తతనోః అవిష్కృతమూర్తేః- శ్రీధరః) కావుననే పురాణేతిహాస కావ్యాది వాఙ్మయమునం దంతట వేదము, వేదవేద్యుడగు పరమేశ్వరుడును నిగమ పదముచే పరిరీతుల కీర్తింపబడుట కాననగును.

“హంసాయ సంయతగిరే నిగమేశ్వరాయ”

“నమః ప్రమాణ మూలాయ కవయే శాస్త్రయోనయే ।

ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ నిగమాయ నమో నమః” ॥ భాగ.10-16-44.

ఇట్లు నేయార్థమై, అధికారి భేదముచే వివిధార్థబోధక మగుచు, శత పథమై, బహువిధఫలప్రదమై (ఋ. 4.3.16) వరలెడి నిగమరూప షగు వేదము కల్పవృక్షము (అభివృతం ఫలం కల్పయతీతికల్పః, న చాసౌ వృక్షశ్చ); తత్ఫల భూతమై తద్వ్యాఖ్యానాత్మకమే శ్రీమద్భాగవతము-అను భావమునుద్దీపింప జేయుటకో యనునట్లు ‘నిగమకల్పతరో ర్గతం ఫలమ్’- అనుచు వ్యాసభగవానునిచే శ్రీమద్భాగవతగ్రంథారంభము చేయబడినది. అనగా శ్రీమద్భాగవతము వేదార్థ నిగమనరూప మని తాత్పర్యముగా గ్రహింపనగును.

కాన నిగమశబ్దమునకు దుర్గాచార్యకృత వివరణానుసారముగనే యర్థము గ్రహించుట యుక్తము. అపుడే పైన సుదాహరింపబడిన శ్రుతివాక్యములతోను, పంచపాదికా వివరణాది గ్రంథములతోను సంవాదము లభించును. ఇట్లు నిగమ-నిరుక్త-వ్యాకరణముల ద్వారా వేదపదములకు ప్రకరణానుగుణముగ ప్రసిద్ధార్థమును విడిచి అన్యార్థములను- అలౌకికాధి దైవికార్యర్థములను- దర్శింపవలసియున్నది. వేదపదముల విషయమై అర్థనిర్ణయ సంప్రదాయ మిది.

అలంకారికులు-నిరుక్తి

—0-0-0—

అలంకారికు లీ సంప్రదాయము నాదరించుటయే గాదు; పదములందు యోగశక్తిచే నన్యార్థమును దర్శించుట యలంకార మనిరి.

‘నిరుక్తి రోగితో నామ్న మన్యార్థత్వ ప్రకల్పనమ్’ —కువలయానందః.

ఇది నిరుక్త్యలంకారలక్షణము. ఇది శ్లేషప్రభేద మని కొందఱు అనిరి. (నిరుక్త్యలంకారః శ్లేషవిశేష ఏవ’ — వామనభట్టియ-కావ్యప్రకాశికా వ్యాఖ్య). మొత్తము మీద యోగశక్తిచే జనుత్కారజనక మగు అన్యార్థ దర్శన మలంకారమగుట యందఱుకును సంమతమే. కావున నలంకారశాస్త్రజ్ఞుల దృష్టిలో “నిరుక్తి” శబ్దముల యందలి యొక విశిష్టత, ఒక యలంకారము. వేదవాఙ్మయమున నీ నిరుక్త్యలంకార మడుగుడుగున తద్రసాభిజ్ఞులకు పొడగట్టుచునే యుండును. వేదశబ్దములు ప్రకరణానుగుణముగ ప్రసిద్ధ గో- అశ్వ-అగ్ని-ఇంద్ర-వరుణాద్యర్థముల బోధించుచునే రసాభిజ్ఞులగు నహ్మదియులకు యోగశక్తిచే నన్యరమణీయార్థస్ఫూర్తిని గలిగించుచునే యుండును. ఉదాహరణమునకు ఋగ్వేదము యొక్క మొదటి మంత్రమునే చూతము. “అగ్ని మీశే పురోహితం యజ్ఞస్య దేవ మృత్విజమ్ । హోతారం రత్నధాతమమ్.” ఇవట అగ్నిపదము యజ్ఞమున బ్రత్యక్షముగ గన్పట్టు జ్వాలా రూపుడగు నగ్నినే గాక ‘యజ్ఞస్య దేవం, పురోహితం’ ఇత్యాది విశేషణముల సామర్థ్యము వలన యోగశక్తిచే నన్యార్థమును (నర్వవ్యాపకత్వ హోతృత్వాది ధర్మములు గల అప్రాకృత- అగ్ని దేవతారూపార్థమును, మహాగ్ని రూపార్థమును) బోధించుచుండును. (చూ. బ్రహ్మ. స్వాహా, కవి-కావ్య, ఛందః శబ్దములు).

వేదములు-అన్యభాషాసంపర్కము-చారిత్రక వాదము

—0-0-0-0-0-0-0-0—

ఇట్లు వేదపదము లన్నియు సామాన్యముగ నిరుక్త్యలంకారభూషితములు. చారిత్రికు లిట్టి దృష్టితో వేదస్వరూపమును దర్శింప బూనినట్లు లేదు.

“కేవల నిగమ - నిరుక్త - వ్యాకరణాది సాహాయ్యము చేతనే వేదమంత్రముల యర్థనిర్ణయము జేయ వలెను వడదు; ఏలయన మంత్రరచయిత లగు ఆర్యులచే స్లేచ్ఛభాష లని పిలువబడిన అనార్యభాషలగు యవన - రోమక - ద్రావిడాది భాషల నుండి యనేక శబ్దములు వేదకాలము నుండియు వారి గ్రంథములలో (వేదములలో) ప్రవేశించినవి. ఆర్యులు వీనిని గ్రహించినపు డా యా శబ్దముల కా యా భాషలలో నే యర్థములు గలవో ఆ యర్థములనే గ్రహించి యుదురు వేఱు విధముగ గాదు. కాన నట్టి శబ్దముల కా యా మైచ్చాది భాషాసంప్రదాయముల ననుసరించి యే యర్థ నిర్ణయము చేయవలెను. అంతియే కాని అట్టి శబ్దములకు ఏవియో వ్యుత్పత్తుల గల్పించి, సంస్కృతీకరించి, ఏవియో యర్థముల గల్పించుట యుక్తము కాదు” - అని కొందఱు చారిత్రకుల వాదము.¹ ఇందుల కుపోద్బలకముగ వీరు పూర్వమీమాంసాదర్శనము నందలి పికనేమాధికరణమున గల కుమారిలుని తంత్రవార్తికము నుదాహరించుచు, నిట్లు చెప్పుట కుమారిలున కభిమత మనియు చెప్పుచున్నారు.

తంత్రవార్తికము నెంత పరిశీలించినను స్లేచ్ఛభాషాపదములు వేదములలో బ్రవేశించి యన్నట్లు చెప్పబడుట గాంచము. అట్టి సూచనలు నేవియు గాన రావు. అన్యభాషాపదములు వేదములలో బ్రవేశించిన వని చెప్పుట కుమారిలభట్టు యొక్క అభిమత మని చెప్పబూనుచో “వేదములు నిత్యములు, ఆపౌరుషేయములు” - అని యన్యమత నిరాసపూర్వకముగా నాయనచే స్థాపింపబడిన సిద్ధాంతమునకే వ్యామాతము సంభవించగలదు. కాన నట్టి వాదము కుమారిలున కభిమత మనుట యసంగతము. ఆ తంత్రవార్తిక వాక్యములకు ఈ చారిత్రకు లపార్థముల గల్పింపబూని రఘుటయే సమంజసము.

పికనేమాధికరణమున పూర్వపక్షమును వివరించు శందర్భమున కుమారిలభట్టు అనార్యభాషాపదములకు, సంస్కృతపదములకు వలె, వ్యుత్పత్తుల కల్పించెడి

(1) కోరాడ రామకృష్ణయ్య - 1. భాషాచారిత్రకవ్యాసములు.

2. దక్షిణదేశభాషాసారస్వతములు - దేశ

(2) సునీల్ కుమార్ ఫటర్జీ - History of Bengali language.

కొందటి స్వచ్ఛందప్రవృత్తిని గర్హించినాడు. ఇయ్యది ఆ కాలమునాటి కొందటి స్వచ్ఛంద ప్రవృత్తిని, దానిని గర్హించి సంస్కృతభాషాసంప్రదాయమును యథాతథముగ సువ్యవస్థితము చేయు శిష్ట ప్రవృత్తిని వెల్లడి చేయును. కాని ఈ గ్రంథ సందర్భమును యథాతథముగ గ్రహింపక “అనార్యభాషాపదములు వ్యుత్పత్తులు కల్పింపబడి, సంస్కృతీకరింపబడి, వేదకాలము నుండియు వేదభాషలో ప్రవేశించి యుండవచ్చు” నని ఈ చారిత్రకులు కల్పింపబూనిరి.

వేదగతములైన పిక నేమాది పదములు అనార్యభాషాపదము లని గాని, విదేశీయ భాషాపదము లని గాని, కుమారిలుడు చెప్పలేదు. అట్టి సూచనలును కానరావు. ఈ పికనేమాదిపదములకు నిగమ - నిరుక్త - వ్యాకరణాదుల ద్వారా వ్యుత్పత్తుల కల్పించుట తగదనియు నిశ్చయింపలేదు. అనార్య - విదేశీయ భాషాపదము లకు, సంస్కృతపదములకు వలె, వ్యుత్పత్తుల కల్పింపబూనుట యుక్తము కాదని నిశ్చయించుట యందే కుమారిలుని దృష్టి. కాని వేదగతములైన పికనేమాది పదముల విషయమున కాదు. ఇట్టి వేదగతములైన పదములు, తదర్థములు కొన్నియెడల నెవరికైన యస్రసిద్ధములైన సందేహము గలుగవచ్చును. అట్టియెడ నా పదములు అవిభృతములై అన్యభాషలయందు జేరి, ఏ యర్థములందైన ప్రసిద్ధములై యున్నచో నా యర్థములు ధర్మావిరుద్ధములై యొప్పుచో ద్వైభాషికుల సాహాయ్యముచే నా యర్థముల గ్రహించుట యుక్తమ”నినాడు. అట్లు గ్రహించినపు డిక నిరుక్తాదు లతో పనియేమి? వానికి అర్థవత్త్వ మెట్లు? - అని యనుచో “అప్పుడును గూడ అట్టి పికనేమాది పదములును నిగమ - నిరుక్త - వ్యాకరణాదుల ద్వారా సుసంస్కృతములై యొప్పువలెను. అట్లు నిర్దించెడి నామూర్ఖజ్ఞానపూర్వకమైన వాక్యార్థజ్ఞానముతో. విలసిల్లు కర్మానుష్ఠానము వలననే అవృష్టసిద్ధి కలుగు” అనియువ్యవస్థ గానించినాడు ఇంతియేకాదు. ఇట్లు వేదార్థ నిర్ణయమున నిరుక్తాది శాస్త్రావశ్యకతను దాటించి నిరుక్త శాస్త్రజ్ఞానము సర్వపాపముక్తి హేతువని యిట్లు వివరించినాడు.

“యథా మహాభారత విర్వచనాన్వాఖ్యానే ద్వైపాయనే నోక్తమ్.”

“మహాత్వాత్ భారతత్వా చ్చ మహాభారత ముచ్యతే ।

నిరుక్తమన్య యో వేద సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ”

ఇత్యేవం నిరుక్తవ్యాకరణాద్యంగమగృహీత వేదాధ్యయన జనిత కర్మావబోధపూర్వకానుష్ఠానాయత్తత్వాత్ పక్ష్యాది సిద్ధ ర్థా

పూర్వసిద్ధేః, అవ్యుత్పన్న రూపే చ జ్ఞాతేఽపినిరుత్తావగత
 ధాత్వర్థ పూర్వక-నామార్థ జ్ఞానద్వార వాక్యార్థ ప్రతిపత్తిపూ
 ర్వకానప్తానా దేవాదృష్ట సిద్ధి రితి మ్లేచ్ఛ సిద్ధ పికాదృష్ట
 గ్రహణేఽపి నిరుత్తా దీనా చుర్ధవత్తా సిద్ధేతి -

-తంత్రవా రికమ్ 1 - 3 - 10

మఱియు, సామాన్యముగ దేశభాషలలో సంస్కృతభాషాపదములును, ఇతర భాషాపదములును జేటుచుండును. కొన్ని యథాతథముగ ఆవికృతరూపములతోను, కొన్ని వికృతరూపములతోను జేటుచుండును. అందుచే తత్త్విద్వాపాస్వరూపమును వికరపఱచుటకై తత్సమము - ఉచ్ఛవము - దేశ్యము ఆన్యదేశ్యము- అని యీ రీతిగా పదముల విభాగించి, తదనుగుణముగ తత్త్విద్వాపావ్యాకర్తలు పూర్వము నుండియు పట్టికలను సిద్ధపఱచుచు వచ్చిరి ఇట్టి సంప్రదాయ మించుమించుగా దేశభాషావ్యాకరణము లన్నిటియందును గాంచగలము. హేమనంద్రుని దేశినామమాల- ఇత్యాది గ్రంథము లట్టివి. కాని సంస్కృతవ్యాకర్త లెవరుగాని, నిరుక్తాది శాస్త్ర కర్తలు గాని అట్టి పట్టికల కూర్చియుండుట గాంచము. లేవు- అని చారిత్రకులే యంగీకరించిరి గూడ 1. దీనివలన వేదములయం దన్యభాషాపదములు ప్రవేశించ లేదనుట స్పష్టము. పాశ్చాత్య చరిత్రకారులలో ప్రముఖు డగు మాక్సు ముల్లరు పండితుడు గూడ వేదముల (వేదభాష) యందును, వేదబోధిత ధర్మన్వరూప మందును, తదనుష్ఠానమునందును విదేశీయసంస్కరము గాని ప్రభావము గాని ఏ మాత్రము లేవు- అని ఘంటాపథముగ నిట్లు జెప్పినాడు.

"After having thus carefully examined all the traces of supposed foreign influences that have been brought by various scholars, I think I may say that there really is no trace whatever of any foreign influence in the language, the religion or the ceremonial of the ancient Vedic literature of India.

- What India can teach us. Page 139 - 140.

(1) కోరాడ రామకృష్ణయ్య - దక్షిణదేశభాషాసారస్వతములు - దేశి.

వేదస్వరూప దర్శనము నిరుక్తిమూలము

—0—0—0—0—0—0—

పై కారణములవలన వేదార్థ నిర్ణయవిషయమై అన్యభాషాపరిజ్ఞాన మావశ్యక మనుట తగదు. చారిత్రకుల దృష్టిలో “వేదములు పొరుషేయములు; చరిత్రసాపేక్షములు; అందుచే అన్యభాషాసాపేక్షములును” -కావచ్చును. ఆ కారణముచే వారికి నిరుక్తమంతటా పరిచిత పోవచ్చును. కాని భారతీయశాస్త్రకారుల దృష్టిలో వేదస్వరూపదర్శనము నిరుక్తి మూలము. ఈ విషయము బృహద్దేవతయం డిట్లు వి వించబడినది.

అర్థా ప్రకరణాల్లిక్ష్ణా దౌచిత్యా దేశకాలతః ।

మంత్రే వ్యర్థవివేకః స్యా దితరే వ్యితి చ స్థితిః ॥

ఇతి నానాన్వయోపాయైః నైరుక్తే యో యతేత సః ।

జిజ్ఞాసు ర్బ్రహ్మణో రూప మపి దుష్కృత్ పరం వ్రజేత్ ॥

అర్థ - ప్రకరణ - లిక్ష్ణ దౌచిత్య - దేశ - కాల - పరిజ్ఞానము వలన మంత్రప్ర పాద్య - అర్థవివేకము కలుగును. మంత్రములందే కాదు, ఇతర గ్రంథ విషయ మునను ఇట్టి నియమము కలదు. ఈ అర్థప్రకరణాలు మంత్రార్థసమన్వయమున కుపాయములు. వీని సాయముతో బ్రహ్మ (వేద) స్వరూపమును దెలియ గోరి జిజ్ఞాసువై నైరుక్తసంప్రదాయమున నెవడు విరివ్రుచు చేయునో యతడే వేదస్వరూ పము దెలిసినవాడు - అతడే వేదప్రతిపాద్య మగు వేదస్వరూపమును (ఫరబ్రహ్మ స్వరూపమును) దర్శింపగలవాడు - అట్టి యతడు దుష్కృతుడైనను పరము (బ్రహ్మము)ను పొందును (పరం వ్రజేత్) - అని యర్థము.

ఇది అర్థప్రకరణ లిక్ష్ణాది రూపములగు నానాన్వయోపాయములచే నైరుక్త సంప్రదాయమున విరివ్రుచు చేయవలె నని బృహద్దేవతాగ్రంథము విధించుచున్నది. ఈ వివిధాన్వయోపాయములే పురాణ - న్యాయ - పూర్వోత్తర మీమాంసా - ధర శాస్త్రాదులు. ఇవి యన్నియును వేదార్థోపబంధమునకై ప్రవర్తిల్లినవే. కాని ఇవి యొక్కొక్కటియు బహుముఖమై వివిధములైన వేదము నందలి యొక్కొక్క యంశమును ప్రధానముగ ప్రతిపాదించు లక్ష్యము గలవియై వి ప్రవర్తించినవి. ఈ వివి ధాన్వయోపాయములకు పరసపరన్వయమును బ్రపాదించునది నైరుక్తసమయము.

ఇట్టి సుసంస్కృతమైన విజ్ఞానముతో సర్వాన్వయోపాయ సమన్వయ దృష్టితో నైరుక్తశాస్త్రమున బరిశ్రమించి మంత్రవాక్యార్థమును నిర్ణయించి బ్రహ్మ (వేద) స్వరూపమును దర్శింపవలె నని తాత్పర్యము.

కనుకనేభరతుడు నిరుక్తమును - సానాసిద్ధా • ధితమ్ - అని కంతోక్తిగ జెప్పినాడు. కనుకనే అభినవ గుప్తుడును - న్యాయమీమాంసాదితంత్రములు, తత్రవర్తిత న్యాయములును నిరుక్తమున కంగములు, (తంత్రాది న్యాయస్తుతదశమ్) నానావ్రకారములగు సర్వతంత్ర - ప్రతితంత్రాది సిద్ధాంతములచే బరిశీలించి యర్థ నిర్ణయముచేయుట పరిజ్ఞరూపమగు నిరుక్తమని చెప్పినాడు. యాస్క-నిరుక్తమున నిరుక్త సమయము యొక్క విశిష్టత ఇట్లు తెల్పుబడినది.

“అథాపీత మంతరేణ మంత్రేష్వర్చప్రత్యయో న విద్యతే । అర్థ మప్రతి
యతో నాత్యంతం స్వర సంస్కారోద్దేశః । త దీదం విద్యా
ప్రాసం వ్యాకరణస్య కార్తృష్యమ్ । స్వార్థసాధకం చ” - నిరు 1 - 15

అన్యదర్శనము లేని యున్నను నైరుక్తసంప్రదాయ మెఱుగక మంత్రము అందు అధియజ్ఞ - అధిదైవ - అవ్యాత్య రూప కృత్సార్థ వివేకము గలుగదు. ఈ యర్థపరిజ్ఞానము లేకయే, వ్యాకరణముచే నిష్కృష్టమగు పదముల యుదలి స్వర-సంస్కార (ప్రకృతి ప్రత్యయ నిభాగాది పరిజ్ఞానములను బరిశీలించుటకు శక్యము కాదు ఏలయన స్వర - సంస్కారజ్ఞానము అర్థజ్ఞానాధీనము. నిరుక్తశాస్త్రము అర్థవివేకమును గలిగించి వ్యాకరణమునకు పూర్ణతను సిద్ధము చేయును. (కాన నిరుక్తజ్ఞానము లేనిదే వ్యాకరణచేయనకు పూర్ణత లేదు.) అంతేకాదు; స్వార్థసాధకాడ - అని యర్థము

ఇట స్వార్థసాధకత్వ మన నేమి? నిరుక్తము వ్యాకరణమునకు పూర్ణతను కల్గించుట అంగమె కాదు ఇది స్వతంత్ర విద్యాస్థానము. మంత్రార్థ నిర్ణయమునకై ప్రవర్తిల్లుట యనెడి తన ప్రత్యేకతతో విరాజిల్లునది. ఇతరవిద్యా విలక్షణమై స్వార్థసాధనము నగుచున్నది. మఱియు కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాన భూమికల యందు అధికారి భేదము ననుసరించి స్వార్థమును దర్శింపజేయునది. అని తాత్పర్యము. ఇతరాంగములకుండును, సర్వశాస్త్రముల కుండును నిరుక్తమునకు గల వైలక్షణ్యమును దుర్గాచార్యుడు గ్రంథాది నిట్లు విపులముగ వివరించినాడు.

“ప్రధానం చేద మితరేభ్యోఽజేభ్యః సర్వశాస్త్రేభ్యః శ్చార్థపరి
జ్ఞానాభి నివేగాత్ । అర్థో హి ప్రధానమ్ । తద్గుణ శృణ్వః స చేత
రేషు వ్యాకరణాదిషు చిన్త్యతే । యథా శబ్దలక్షణ
పరిజ్ఞానం సర్వశాస్త్రేషు వ్యాకరణా దేవం శబ్దార్థపనిర్వచన
పరిజ్ఞానం నిరుక్తాత్ । సుత్ర బ్రాహ్మణార్థ పరిజ్ఞా
బద్ధ శ్చాధ్యాత్మాదిదైవాధిభూత పరిజ్ఞాన ద్వారేణ ధర్మార్థకామ
మోక్ష భ్యాఖిలపురుషార్థః । న చానిరుక్తో మంత్రార్థో వ్యాఖ్యా
తవ్య ఇతి ।

కాన నిరుక్తము యొక్క పరమప్రయోజనము ఏదీయో యొక అర్థమును దర్శించుట
లేక దర్శింపజేయుట కాదు. పరమార్థమును, అనగా అధికారి భేదమున ననుసరించి
యాజ్ఞ - దేవతా - ఆధ్యాత్మ రూపార్థములను దర్శింపజేయుట - అని తాత్పర్యము.
కావుననే నిరుక్తమనగా ‘మంత్రార్థ చింతాభ్యాహరూప మగు తర్కము’ అని
శ్రుతియే స్వయముగ నిట్లు నిర్దేశించినది.

“మనుష్యా వా ఋషిషు ఉత్రామత్సు దేవా బ్రువన్ । కో న ఋషి
ర్భవిష్యతి । ఇతి । తేభ్య ఏనం తర్క హృషిం ప్రాయచ్చన్ । తే
మంత్రార్థచింతాభ్యాహ మభ్యాహన్ । తస్మా ద్యదేవ కించా
నుచానో : భ్యాహ త్యాజ్ఞం తద్భవతి । ఇతి ।

— మాధవీయ ఋ. అనుక్రమణికా. మంత్రార్థానుక్రమణి. పే. 90,
ఈ బ్రాహ్మణ వాక్యములే యాస్కనిరుక్తమునను గ్రంథాంతమున ఉదాహరింప
బడినది. “మంత్రద్రష్ట లగు ఋషుల తరువాత త్రైవిది లగు మహాత్ములు (దేవాః)
మంత్రార్థ చింతాభ్యాహరూప మగు తర్కమును జిజ్ఞాసువు లగు మానవులకు బ్రసా
దించుచుందురు, వాగర్థ పరీక్షేత్మక మగు నీతర్కము మంత్రార్థమును - నేద
స్వరూపమును - దర్శింపజేయునట్టిది యగుటచే ఋషి యగును (ఋషిర్దర్శినా -
చూ. ఋషిప్రకరణము). ఇట్టి యీ తర్కరూప ఋషియే నిరుక్త శాస్త్రము. ఈ
ఋషి (శాస్త్ర) సంప్రదాయానుగుణముగ చేయబడెడి మంత్రార్థ దర్శనము లేక వివరణ
మంతయు అర్థమే యగమ (అర్థం త ద్భవతి) - అని భావము, యాస్కప్రవర్తిత
మైన నిరుక్తశాస్త్రము కూడ అర్థమే యగుటయు నిట సూచికము. కావుననే ఏత

త్వంప్రదాయానుగుణముగ బ్రవర్తిల్లిన భాష్యములకును 'నిరుక్తము' అనేది ప్రసిద్ధి
యేర్పడినది.

జ్ఞాతే ష్యపి పదార్థేషు వాక్యార్థపరికల్పనమ్ ।
అశక్య మృక్ష బహీషు న వైరకృత బుద్ధిభిః ॥
తస్మాత్ పదార్థ వాక్యార్థాన్ ప్రయత్నేన ప్రదర్శయేత్
నాన్యో కించి దపి బ్రూయాత్ నిరుక్త మపి తాదృశమ్ ॥
భాష్యాణి వైదికా న్యాహు రార్యావ ర్తనివాసినః ।
క్రియామాణా న్యపీదానీన్నిరుక్తానీతి మాధవః ॥

మాధవీయ ఋ అనుక్రమణికా - మంత్రార్థానుక్రమణి. పదముల యర్థ
ముల దెలిసినంత మాత్రమున నవిద్వాంసులకు పెక్కుమంత్రముల యందు వాక్య
ర్థమును దర్శించుట శక్యము కాదు. అందుచేత పూనికతోను మెలకువతోను పదార్థ
వాక్యార్థములను ప్రవర్ణింపవలెనే గాని ఏదియో యొకవిధముగ వ్యాఖ్యానించుట
తగదు. పదార్థ వాక్యార్థ నిర్ణయకమే నిరుక్త శాస్త్రము గూడ. ఈ శాస్త్రసంప్ర
దాయమున ప్రవర్తిల్లిన పేదభాష్యములు గూడ నిరుక్తములు - అని భావము.

పై గ్రంథ సందర్భమున ననుసరించి నిరుక్తశాస్త్రము కేవలము పదార్థ
నిర్ణయకమే కాదు; వాక్యార్థ నిర్ణయకము గూడ - అని తెలియనగును. 'మనుష్యా
వా ఋషిషు ఉక్త్రామత్సు' అనేది శ్రుతివాక్యముల నుదాహరించి తదనుగుణముగ
నిరుక్తము మంత్రార్థచింతాభ్యాసా' మనుచు యాస్కుడు గ్రంథాంతమున నిగమ
నము చేసినాడు. మతియు 'నైకపదాని విర్భూయాత్' అను పదముల విషయముననే
గాక 'న తు పృథక్తేన మంత్రా నిర్వక్తవ్యాః । ప్రకరణశ ఏవ తు నర్వక్తవ్యాః'
అని వాక్యార్థవిషయమున గూడ నిరుక్తశాస్త్రమర్థాదను చెల్పినాడు.

“నా నిరుక్తార్థనిః కల్పి స్మంత్రం నిర్వక్తు మర్హతి । - ఇతి చ
వృద్ధానుశాసనమ్ । నిరుక్తప్రక్రియానురోధేనై వ మంత్రా
నిర్వక్తవ్యాః”

— నిరుక్త సముచ్చయః

“నిరుక్తమగ్రతః కుర్యాత్ యావ దర్థం తథాస్వరమ్ మాధవీయం

ఋ. ఆణుక్రమణికా.

ఈ వచనముల ఇట్టియు మంత్రార్థ నిర్ణయమున నిరుక్తశాస్త్రమునకే అగ్రస్థాన మనియే తదనుగుణముగ జేయబడు మంత్రవాక్యార్థ నిర్వచనమునకును నిరుక్త మనియే సామాన్యముగ వ్యవహార మనియు తెలియును. ఇట్టి పదార్థ వాక్యార్థ పరిజ్ఞానరూప మగు నిరుక్తము చేతనే బ్రహ్మ (వేద) స్వరూపదర్శనము సిద్ధించు నని పై బృహద్రేవతాది గ్రంథతాత్పర్యము.

ఇట్టి నిరుక్తాది పరిజ్ఞానము చేతనే కర్మలు సమృద్ధము లగు నని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“న యదుపాంశు క్రియతే—త న్మనో దేవేభ్యో యజ్ఞం
వహతి । అథ య ద్వాచా నిరుక్తం క్రియతే—త ద్వాగ్
దేవేభ్యో యజ్ఞం వహతి । . . . త్వాష్టిం తమా ఘోర
యతి—యం మనస ఆఘోరయతి, న స్వాహేతి చ న
అనిరుక్తం హి మనః, అనిరుక్తం హ్యేతత్—య త్త్వాష్టిమ్ ।
మంత్రేణ తమాఘోరయతి—యతి—యం వా ఆఘోరయతి ।

నిరుక్తా హి వాక్, నిరుక్తో హి మంత్రః”- శ.బ్రా. 1.3.6-2,5,6

కర్మానుష్ఠాన సమయమున మంత్రకముగ హవిర్దానాదికము చేయు నెడ సాధకుని మనస్సు అనిరుక్తము అగును. సమంత్రకముగ జేయునెడ నా మంత్రమును ఉపాంశువుగా (వెల్లెగ—ఇతరులకు వినబడని యిట్లు) ఉచ్చరించి చేసినను—లేక వాక్కుతో స్పష్టముగ నుచ్చరించి చేసినను, అప్పుడు వాక్కు-మంత్రము-రెండును నిరుక్తము లగును—అని భావము.

ఇటు గమనింపవలసిన విషయము గలదు. అమంత్రకముగ హవిర్దానాదిక మొనర్చునపుడు మంత్రముతో గాని, తదర్థ పరిజ్ఞానముతో గాని నిమిత్తము లేనందున మనస్సు అనిరుక్త మగును. సమంత్రకముగ జేయునపుడు నియమ పూర్వక మంత్రోచ్ఛారణము చేతను, న్యాయవిరీత తదర్థ పరిజ్ఞానము చేతను సునంస్కృతమై మనస్సు నిరుక్త మగును. తద్వారా వాక్కు, అట్టి వాక్కుచే స్పష్టముగ—నిర్దిష్టముగ—నుచ్చరింపబడు మంత్రము—ఈ రెండును నిరుక్తము లగును. అట్టి వాఙ్మనముల చేతను, మంత్రము చేతను సునంస్కృతమైన అహాతీయు నిరుక్తమై (నిరుక్తరూప మాహాతీధ్యయమ్ - సా. భా.) దేవతల బ్రీతి

నొందించును (చూ. ఋషి ప్రకరణము; వేదము- ఋషిత్వము; చూ-స్వాహా ప్రకరణము-అహుతులు)- అని శ్రుతి తాత్పర్యము.

అట్లే ఉపాసనానమయమున జిజ్ఞాసువు నిరుక్తాది సాహాయ్యముచే మంత్ర ప్రతిపాద్య దేవతాన్వరూప యాభార్యమును దర్శించి దేవతాసాయుజ్యమును పొందును.

“యాం యాం దేవతాం నిరాహ తస్యా స్తస్యా స్తాద్భవ్య మనుభవతి”-

నిరు, 13-13.

ఇక జ్ఞానయోగమున ఆత్మవేత్తయు వేదప్రతిపాద్య బ్రహ్మాత్మ భావమును గాంచును (నైరుక్తే యో యతేత సః జిజ్ఞాసుర్బ్రహ్మాతో రూపమపి దుష్కృష్ పరంప్రజ్ఞే- బృ.దే.)

“వేదాత్రికాండ విషయా బ్రహ్మాత్మవిషయా ఇమే.” భాగ.

అధిభూతం క్షరో భావః పురుషశ్చాధిదైవతమ్ ।

అధియజ్ఞోఽహమే వాత్ర దేహేదేహభృతాం వర ॥

భ గీ.8.41.

వేదములుకర్మ- ఉపాసనా- జ్ఞానకాండత్రయాత్మకములు. ఇవి పేర్వేరుగ కర్మ-దేవతా-జ్ఞాన రూపవిషయములు బోధించునువిగా అధికారిభేదము ననుసరించిగన్పట్టును.కాని ఆత్మవేత్తకు త్రికాండాత్మకమైన వేదరాశియంతయు బ్రహ్మాత్మావబోధకము-అని భావము. వేదము యొక్క ఇట్టి స్వభావమును స్వార్థబోధకత్వమును (స్వ=ఆత్మ) — ఆత్మార్థ బోధకత్వమును దర్శింపజేయుటయే నిరుక్తశాస్త్ర లక్ష్యము. కాన నిరుక్తము మొదటి అధియజ్ఞ-అధిదైవ రూపమున పరమేశ్వర తత్త్వమును దర్శింపజేయుచు, ప్రకరణానుగుణముగ స్వార్థమును (స్వపద-అర్థమును) బోధించును. తుదకు అధియజ్ఞ-అధిదైవరూప మగు సర్వము ఆత్మరూపమే అను వేద ప్రతిపాద్య తత్త్వమును దర్శింపజేయుట కుపాయభూతమై తన సార్థ సాధకత్వమును సార్థకపఱుచుకొనును.(చూ-స్వాధ్యాయ, స్వాహా, స్వదా, చందస్ శబ్దములు.) అందుచే వేదస్వరూపము నిరుక్తి మూలము-అని భారతీయ సంప్రదాయము.

కాని భారతీయశాస్త్రకారుల దృష్టిలో వేదస్వరూపదర్శనము నిరుక్తి మూలము. పూజాజేతిహాసాదులును వివిధస్థలములందు బెక్కు నిర్వచనముల బ్రదర్శించుచు

నిరుక్తశాస్త్రహస్తముననే ప్రవర్తించినది. కావుననే యమరకోశాది లౌకిక నిఘంటువులకును నిర్వచనపూర్వక వ్యాఖ్యానము లుదయించినవి.

నిరుక్తశాస్త్రమును బ్రమాణముగ గొనియే శ్రీ సాయణులును వేద భాష్యముల బ్రవర్తించినది. శ్రీ సాయణులు జేసిన మంత్రవ్యాఖ్యానము గొన్ని యెడల బరిమితముగనే యున్నది. ఆ మంత్రముల కన్నిటికి ఆధ్యాత్మిక- ఆధి దైవిక-ఆధిభౌతికార్థార్థము లన్నియు వివరింపబడలేదు. కొన్నియెడల నితిహాసవర మైన వ్యాఖ్యానము మాత్రమే గలదు. అట్టియెడ నీ మంత్రములకు శ్రీసాయణు లుద్దేశించిన యర్థ మంతియే యని తలపరాదు. ఏలయన-ఋగ్వేదము మొదటి మంత్రమున గల మొదటి పదము అగ్ని. శ్రీ సాయణులు శిక్షాదీపదంకములను, వివిధ మంత్ర బ్రాహ్మణ వచనములను బ్రమాణముగ నుదహరించి యగ్ని పద ముచే దెలియగల విశేషార్థముల బెక్కింటిని బెక్కు నిర్వచనముల ద్వారా నిరూపించిరి. ఇట్లు మొదటి మంత్రము యొక్క యర్థమును అధియజ్ఞముగ విపులముగ వివరించి—

‘వేదావతార ఆధ్యాత్మా ఋషోఽర్హశ్వ ప్రపంచితః ।

విజ్ఞాతం వేదగాంభీర్య మథ సంక్షిప్త్య కథ్యతే ॥’

అని యనిరి. “ఇంతవరకు ఋగ్వేదము మొదటి ఋక్కు యొక్క యర్థము వివరింపబడినది. వేదగాంభీర్యమును రర్థించితిమి. ఇక తరువాత మంత్రములకు సంగ్రహముగ సర్వవివరణము చేయబడును” — అని యర్థము. తరువాతి మంత్రములకు వ్యాఖ్యానము సంగ్రహముగా నున్నను మొదటి మంత్రమునకు వతెనే తదితర మంత్రములకు గూడ నట్లే వివిధ నిర్వచనముల యోజనముచేసి కాత్పర్యము గ్రహింపదగు నని శ్రీ సాయణుల యభిప్రాయము. కాన సంక్షిప్తవ్యాఖ్యానము గల మంత్రముల యొక్క యర్థ మంతియే యని యనుకొనరాదు. ఉదాహరణము నకు— ఋగ్వేదమున కొన్ని సూక్తములను (1.185 మొ॥) ఆదైవికముగ ఇంద్ర మరుత్సంవాదరూపమున శ్రీ సాయణులు వ్యాఖ్యానించినారు. అట్లు వ్యాఖ్యానించుచునే- ‘అత్ర ఇంద్రమరుత్సంవాదరూపే సర్వత్రప్రాణ జీవాత్మ పరతయాఽపి యోజనీయమ్’ (ఋ. 1.185-1) అని యనినారు. ఇంద్రమరుత్సంవాదపరము లగు నీ సూక్తముల సంతతి ప్రాణజీవాత్మపరములగు గూడ యోజనము చేయ నగునని

యర్థము కాన మంత్రములకు అధియజ్ఞముగను, అధిదైవికముగను, అధ్యాత్మికము గను గూడ సంప్రదాయానుగుణముగ నర్థముల దర్శించుట భాష్యకారాభిమతము.

మఱియు ఋగ్వేదమున గన్నట్టైకి కొన్ని మంత్రములు భిన్నశాలలలో భిన్నప్రకరణములందు పఠితములై గన్నట్టును. సంహితాగత మంత్రములను గొన్ని యెడల బ్రాహ్మణములు, అరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులును ఉదహరించి వ్యాఖ్యానించుచుండును. అందుచే నీమంత్రములకు అధియజ్ఞముగను ప్రకరణము ననుసరించి యర్థమును దర్శింపవలసి యుండును ఇట్లు బ్రాహ్మణారణ్యకములే గాదు. మహాభారతాది స్మృతులును సంవాదరూపముననో, అఖ్యాికారూపముననో యా మంత్రముల నిగూఢార్థముల నభివ్యక్తము చేయుచు గాదును అట్లభివ్యక్తము జేయబడిన యా మంత్రార్థముల నన్నిటిని వివరించుట కిది సమయము కాదు. వాని నన్నిటిని వివరింపబూనుచో చుటల వదియొక పెద్ద గ్రంథమే యగును. అయిన నొక్క యుదాహరణము :—

“అగ్ని రూర్ధా దివః కకుత్స్థః పృథివ్యా ఆయమ్ ।

అపాం రేతాంసి జిన్వతి ॥

—ఋ 8-44-16.

ఈ ఋక్కు దాదాపు అన్ని శాలలయందును గలదు. ఈ మంత్రమునకు పాయణుని భాష్య మిది మాత్రమే.

“మూర్ధా దేవానాం శ్రేష్ఠః, దివః ద్యులోకస్య, కకుత్

ఉద్రిప్తః పృథివ్యాః ఆయం అగ్నిః అపాం

రేతాంసి స్థావర జంగమాత్మకాని భూతాని జిన్వతి ప్రేక్షయతి”

“ఈ యగ్ని దేవతలలో శ్రేష్ఠుడు; ద్యులోకాధిపతి; పృథివీపాలకుడు; స్థావరజంగమాత్మక భూతముల తృప్తి నొందించువాడు”——అని యర్థము. ద్యావా పృథివీవ్యాపక మగు నగ్నిదేవతాసరిముగ నిది పాయణునిచే మంత్రవ్యాఖ్యానము జేయబడినది. ఈ మంత్రార్థమును బ్రాహ్మణవ్యాధసంవాదరూపమున మహాభారత మిట్లు విపులముగ వివరించుచున్నది.

బ్రాహ్మణ ఉవాచ :-

“సార్థి వం దాతు మాసాద్య శారీరోఽగ్నిః కథం భవేత్ ।

అవకాశవిశేషేణ కథం వర్తయతేఽనిలః” ॥

మార్కండేయ ఉపాచ :

“ప్రశ్న మేతం సముద్ధిష్టం బ్రాహ్మణేన యధిష్ఠిర ।
వ్యాధ స్తు కథయామాస బ్రాహ్మణాయ మహాత్మనే ॥

వ్యాధ ఉపాచ :

“మూర్ధాన మాశ్రితో వహ్నిః శరీరం పరిపాలయన్ ।
ప్రాణో మూర్ధని చాగ్నౌ చ వర్తమానో విచేష్టతే ॥ 2
భూతం భవ్యం భవిష్యం చ సర్వం ప్రాణే ప్రతిష్ఠితమ్ ।
శ్రేష్ఠం తదేవ భూతానాం బ్రహ్మయోని ముపాస్మహే ॥ 4
స జంతుః సర్వభూతాత్మా పురుషః స సనాతనః ।
మహాన్ బద్ధి రహ కారో భూతానాం విషయ శ్చ సః ॥ 5
ఏవం త్వహ స సర్వత్ర ప్రాణేన పరిపాల్యతే ।
వృష్టత స్తు సమానేన స్వాం స్వాం గతి ముపాశ్రితః” ॥ ఇత్యాది 6

—భార. 3-213-1 నుండి.

“జ్ఞాన క్రియా శక్తిమతోః దీప్రాణయో రాత్మాన్యత్వమ్—
'అగ్ని రూర్ధా దివః కకుత్పుతిః'— ఇతి మంత్రప్రకాశితం
వకు మారభతే పార్థివ మితి....మూర్ధని సహస్రారే స్థితత్వాత్.
శ్రేష్ఠత్వా ద్వా మూర్ధానం చిదాత్మాన మగ్ని ర్విజ్ఞా
నాత్మా శ్రిత స్తదుపాధితాం ప్రాప్తః సన్ శరీరం పరిపాల
యన్ చిత్స్పృతిబింబం ప్రాప్య దీ రాతుః శరీరం చేతయతి
త్యర్థః । ఏతేనాగ్ని రూర్ధేతి వదద్వయం వ్యాఖ్యాతమ్ ।
....అస్య కకుత్ప్త్యం వ్యాచప్తే భూతమితి ।.... ఏతేన పతిః
వృథివ్యా ఆయ మతి ద్వితీయః పాదో వ్యాఖ్యాతః ।....
అపాం రేతాంపి జిన్వతీ త్యంతపాదం వ్యాచప్తే వృష్టత
ఇత్యాదినా....”

—నీలకంఠః.

“జ్ఞాన క్రియాశక్తి సంపన్నములైన దీ ప్రాణములు అత్యుత్తమ భిన్నములనుచు ‘అగ్నిరూర్ధా’ - అను మంత్రముచే ప్రకాశిత మయ్యెడి యర్థమిది జెప్పబడుచున్నది. సర్వశ్రేష్ఠమైన సహస్రారమున వెలియు మహాగ్ని లేక చిదాత్మయే యిది మూర్త్యభివాచ్యము. తదుపాధిభూతమై, జ్ఞానశక్తి సంపన్నమై, చిత్రప్రతిబింబ విలసితమై శరీరమును చైతన్యవంత మొనర్చెడి యగ్ని దీ రూపమగు విజ్ఞానాత్మ” - అని యీ రీతిగ నీ భావతత్వోకములలో పై ఋక్సూన కాధ్యాత్మికముగ నర్థము విపులముగ వివరింపబడినది. (చూ. నీలకంఠ వ్యాఖ్య.) సంగ్రహముగ సూత్రప్రాధాన్యముగ నున్న వేదమంత్రముల యర్థము నిట్లు పురాణేతిహాసములు వివిధ సంవాద - ఆఖ్యాికాది రూపమున విస్తరించి వివరించుటకయి ప్రవృత్తములయినవి.

- కపీశ్వరం తం హి వందే ప్రవరం వై తపస్వినమ్ ।
తత్త్వజ్ఞానవతాం శ్రేష్ఠం కృష్ణ ద్వైపాయనం మునిమ్ ॥
- వేదవృక్షం ప్రవిభజ్య న్యశిష్యేభ్యః ప్రదాయ చ ।
ఇతిహాసం తదం తత్త్వం సముద్భృత్య మనీషయా ॥
- పురాణసంహితాం చక్రే పురాణార్థ విశారదః ।
తద్గ్రాహం నిర్ణయాయ బ్రహ్మసూత్ర మకల్పయత్ ॥
- త ద్భాష్యభూతం పురాణం భాగవతం వై విదు ర్బుధాః ।
త త్సర్వసారభూతం హి పురాణం త్వాది సంజ్ఞకమ్ ॥
- విదధే పరిమేళాంశః వ్యాసరూపీ సనాతనః ।
ఆఖ్యానం చాత్ర విప్రైశ్చ సర్వం హి వేదసమ్మితమ్ ॥

— అది. పు. 1 - 0 నుండ 11

కాన నీ యితిహాసపురాణాది సాహాయ్యముతో గూడ వేదార్థమును దర్శింపవలసియున్నది. శ్రీ సాయణుడును వివిధశ్రుతులతోపాటు నిట్టి స్మృతివచనముల గూడ దృష్టియందుంచుకొనియే యాధ్యాత్మికాద్యర్థముల గూడ నట నట సంగ్రహముగ దర్శింపజేయుచు ప్రకరణానుసారముగ శ్రుతుల వ్యాఖ్యానించుకొనుచు బోయినాడు. కాన వ్యాస సాయణులు చూపిన వ్యాఖ్యానముననే పోయి వివిధశ్రుతి స్మృతి సంవాద విర్వచనాదులద్వారా వేదమంత్రముల యర్థగంభీర్యమును దలపవలసియున్నది.

వేదశబ్దార్థ నిర్ణయమునకై వేదమునందు గల నిర్వచనములే ప్రమాణములు. అట్టి నిర్వచనములు వేదైకదేశమగు బ్రాహ్మణభాగమువ హెచ్చుగలవు. బ్రాహ్మణములు మంత్రవ్యాఖ్యానరూపము లని సంప్రదాయము. ఈ వ్యాఖ్యానముల ఖరీదించినచో బ్రాహ్మణములు మంత్రవినియోగాదులతోపాటు మంత్రప్రకాశితార్థమును వివరించు లక్ష్యముతో నామరూపముల బెక్కుతీరుల వ్యాకరించుట గాంచగలము. ఒకే నామము బెక్కునిర్వచనముల ద్వారా వివిధార్థముల బోధించుటయు నట్లే యొకే వస్తువు వివిధనామములచే బేర్కొనబడుటయు గాంచగలము. వేద శబ్దస్వభావము నిట్లు దర్శించనగునని వేదమే నిర్వచనాదుల ద్వారా మార్గము జూపినది. ఈ నిర్వచనములనే స్మృతిపురాణేతిహాసాదులు నాదరించినవి. కాని చారిత్రికులు 'మంత్రరచనాకాలమునకును బ్రాహ్మణరచనాకాలమునకును మధ్య నెంతయోకాలము గడచినది. మంత్రములయొక్క వాస్తవికమగు నర్థము మఱుగు పడినది : తరువాత బ్రాహ్మణ రచయితలు స్వకళితకల్పితములు, పరస్పరవిరుద్ధములు నైన నిర్వచనముల జేసినట్లు గన్పట్టుచున్నది; అందుచే మంత్రముల వాస్తవికార్థమును గ్రహించుట కీ బ్రాహ్మణ నిర్వచనములు తోడ్పడవు, కొన్నియెడల వివి యన్యత్తలాప్రపముల వలె గూడ గన్పట్టును' -అని యట్లు పరిహసించిరి.

“The investigation of the Brahmanas has shown that, being mainly concerned with speculation on the nature of sacrifice, they were already far removed from the spirit of the composers of the Vedic hymns, and contain very little capable of throwing light on the original sense of those hymns. They only give occasional explanations of the sense of the Mantras and these explanations are often very fanciful_____”

—A.A. Macdonell, Bhandarkar Commemoration

Volume—Poona 1917

“With the exception of the occasional legends and striking thoughts which occur in them, they cannot be said to be at all attractive as literary productions. To support their explanations of the ceremonial, they interweave exegetical, linguistic, and etymological observations, and introduce myths and philosophical speculations in confirmation of their cosmogomic and theosophic theories. They form an aggregate of shallow and pedantic discussions, full of sacerdotal conceits, and fanciful, or even absurd identifications, such as is doubtless unparalleled anywhere else”

—A. A. Macdonell, *History of Sanskrit Literature*. PP. 32.

“The Brahmanas represent no doubt a most interesting phase in the history of the Indian mind, but judged by themselves, as literary productions, they are most disappointing. No one would have supposed that at so early a period, and in so primitive a state of society, there could have risen up a literature which for pedantry and downright absurdity can hardly be matched anywhere. There is no lack of striking thoughts, of bold expressions, of sound reasoning, and curious traditions in these collections. But these are only like the fragments of a ‘Torso’ like precious gems set brass and lead. The general character of these works is marked by shallow and insipid grandiloquence, by priestly conceits and antiquarian pedantry. *It is most important to the historian* that he should know how soon the fresh and healthy growth of a nation can be blighted by preistoraft and superstition. It is most important that we should know that nations are liable to these epidemics in their youth as well as in their dotage. These works deserve to be studied as the physician studies the twaddle of idiots and the raving of madmen.”

—Maxmuller, — *History of Ancient Sanskrit Literature*.

P.P. 389 (*See Introduction to Vedic Kosha of Hamsaraja*)

చరిత్రకల్పనాలక్ష్యముతోను, విజ్ఞానక్రమవికాసము మున్నగు దృష్టితోను చూచినపు డీ బ్రాహ్మణములందలి నిర్వచనములతో మంత్రసమన్వయము పొసగక చారిత్రికుల కీట్టి యూహలు తలయెత్తి యుండును. కర్మోపాసనాజ్ఞానయోగముల నుద్బోధించుటకై శ్రుతి యవతరించిన దనెడి సంప్రదాయానుగతమైన దృష్టితో జూచినపు డీ నిర్వచనము లన్నియు మంత్రార్థసమన్వయమునకు మిగుల దోహద కారులే యగును. వివిధశాఖాగత వాక్యముల సమన్వయవలన దర్శింపవలెనని శ్రుతియే (ఋగ్వేదమే) ప్రబోధించి యున్నది. (చూ. స్వాధ్యాయః). ఆ దృష్టి తోనే స్మృతి పురాణేతిహాసాలు బ్రవర్తిల్లి శ్రుతి సంప్రదాయమును విస్తరింప జేసినవి. మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదరాశిని మూర్ధన్యప్రమాణముగ గ్రహించినవి : ఆట్లు గ్రహింపవలెనని యుద్బోధించినవి.

శ్రుతిః ప్రమాణం స్మృతయః ప్రమాణం

ధర్మార్థయుక్తం వచనం ప్రమాణమ్ ।

యస్య ప్రమాణం న భవేత్ప్రమాణం

క స్తస్య కుర్యాద్వచనం ప్రమాణమ్ ॥

— పఠా. మాధవీయ.

ప్రమాణములలో ఆ ప్రవాక్యరూప మగు వేదము స్వతఃప్రమాణము. కాననిది ప్రమాణములలో మూర్ధన్యము. శ్రుత్యర్థము ననుసరించున వగుటచే స్మృతు లును బ్రమాణము. శ్రుతి స్మృతి విహిత ధర్మార్థయుక్తమైన యాస్త వచనము గూడ బ్రమాణము. ఇట్లు ప్రమాణభూతములైన శ్రుతిస్మృతులు గాని, వానిని బ్రమాణముగ గ్రహించెడి యాస్తూ ధర్మార్థయుక్తవచనములు గాని యెవనికి ప్రమాణము గావో యట్టివాని వచనము నెవరు ప్రమాణముగ గ్రహింతురు? అని యర్థము. కాన వేదార్థ విష్టయ విషయమున శ్రుతి స్మృతులను తదనుగుణముగ బ్రవర్తిల్లెడి దర్శనకారుల ధర్మార్థయుక్త వచనములను మాత్రమే ప్రమాణముగ గ్రహించుట సంప్రదాయము, ఇట్టి యీ సంప్రదాయమును పాటింపక స్వబుద్ధి ప్రతిభోస్థితములై పరస్పర విరుద్ధములై వెడలు చరిత్ర కల్పనలు వేదార్థ నిష్టయమున బ్రమాణము లెల్లగును? 'వేదసంప్రదాయమును దర్శింపక, తదనుభూతి లేక, యా పాతముగ జెప్పెడి యర్థములును, జేయబడెడి వాదములును ఈతార్కికవాదము లగును; అవి శ్రుతి సంప్రదాయము నెఱుగగోరువారికి గ్రాహ్యములు కావు; హాస్యా న్నదములుగ గన్పట్టును. కాన సుపేక్షణీయములు' -అని ఋగ్వేదానుక్రమణిక యుద్దిట్లు చెప్పబడినది.

‘వేదముద్రా మాజానంతః కుతర్కగతమానసాః ।

అపాతతో భాషమాణాః తే హాస్యా వై దిక్తే రిహ॥’

పై కారణములచే వివిధశాఖాగత శ్రుతివాక్యములు. బ్రాహ్మణగత నిర్వచనములు, శ్రీ సాయణ - ఉపనిషత్ - మహాధర - స్కందస్వామి . ముద్గల - ఉద్గిత - హరిస్వామి - విష్ణుసూరి - భట్టభాస్కరాది ప్రాచీనభాష్యములు, శిక్షేది షడంగములు, తద్భాష్యములు, స్మృతిపురాణేతిహాసాదులు, తద్భాష్యఖ్యానములు, గృహ్యధర్మసూత్రములు, తద్భాష్యములు, న్యాయపూర్వోత్తరమీమాంసాది దర్శనములు, తద్భాష్యములు మున్నగునవి యిట బ్రహ్మణములుగ గ్రహింపబడి వేదస్వరూప దర్శనమునకై యీ భారతీనిరుక్తి ప్రవర్తిల్లుచున్నది.

మా పరిశోధన :-

వేదస్వరూప దర్శన విషయమై మా యీ పరిశోధనోద్యమము సుమారు ముప్పదియైదేండ్లకు బూర్వమే, 1935 సం॥ నుండి, ప్రారంభమైనది. ఈ యుద్యమ మొకవిధముగ పితృవరంపరాప్రాప్త మనియు జెప్పవలసియున్నది. మా మాతా పితరులగు శ్రీ దుర్గాంబా సోమయాజులు గారలు, మా యభిజనమగు కృష్ణాతీరమందలి యీశ్వరు గ్రామమున పితృపైతామహా ధనమై ప్రాప్తించిన శ్రీ వేణుగోపాలమూర్తికి (1927వ సంవత్సరమున) ఆలయ మంటపాదులు నిర్మించి, యుత్సవాదులు నల్పుచు తమ జీవితమును ధన్యము గావించుకొనిరి. మా పితృవృత్తులగు రామశాస్త్రిగారు (పెదరామయ్యగారు) ఆగ్రజు నడుగుజాడల సంచరించుచు, నిరంతరము పనిషత్పురాణేతిహాస గ్రంథ పరిశోధనముతో జీవితము గడపిరి పదవ మా యేడుగురు సోరరులము (వెంకటసుబ్బయ్య, సత్యనారాయణశాస్త్రి, కీ.శే. సీతారామయ్య, వేంకటకృష్ణమూర్తి, సాంబశివశాస్త్రి, చంద్రశేఖరశర్మ, లక్ష్మీనరసింహశర్మ) పితరులు జూపిన మార్గముననే యథాశక్తి బోవబూని, యా దేవస్థానమును హరి - సూర - అజితేంద్రముగ (త్రిమూర్తితేంద్రముగ) రూపొందింపగల్గితిమి. అందలి దేవసభామండపమున నిబేదననే జగదురువులు శ్రీశ్రీశ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతు లనుగ్రహించిన శ్రీ గాయత్రీదేవతామూర్తిని ప్రతిష్ఠించెడి భాగ్యమును గలిగినది.

అనాదిసిద్ధముగ వచ్చిన వ్యవసాయవృత్తితోపాటు, వికేంద్రీకరణ సిద్ధాంతానుగుణముగ, అన్యోన్యసహకార సంపత్తిగల స్వతంత్ర పారిశ్రామిక కుటుంబ వ్యవస్థ (కోథన్-సెంట్రల్-గ్రూప్-ప్రక్రమల సంఘము) మధ్యాద ననుసరించి మా నాల్గవ సోదరుడు వేంకటస్థమ్మూరి, తమ్ముడు చంద్రశేఖరశర్మ సహకారముతో, కుటుంబ పరిశ్రమగా వర్ణ పరిశ్రమను (Paint Industry) సుమారు ముప్పదియేండ్లకు బూర్వమే చేపట్టి తద్వ్యాప్తికై కృషి సలుప నారంభించెను. ఇట్లొకవైపు యీ వర్ణ (రంగుల) పరిశ్రమ; మఱియొకవైపు మా పితృ వ్యూహ-పెదరామయ్యగారు-మాకొసగిన పెన్నిదానమగు సంస్కృత గ్రంథజాతముతో పేదస్వరూప పరిశోధన రూప వర్ణ పరిశ్రమను మాలో ద్వితీయులగు నత్యనారాయణ శాస్త్రి చేపట్టి, తమ్ములను సంస్కృతమున సుశిక్షితుల గావించు ఉద్యమము సాగించెను. 'భారతీనిరక్తి' యను పేరుతో గ్రంథరచన మారంభమైనది. పోను పోను విషయ మతిగంభీరము దురవగాహమునై, బహుగ్రంథ పరిశీలనావశ్యకత నానాటికి తెలిగినది. మాలో సాంబశివశాస్త్రి, లక్ష్మీవరసింహ శర్మయు నిరువురును యథాశక్తి వలసిన శాస్త్రాధ్యయనము గావించి, యితోఽధికముగ పరిశోధన కార్యక్రమమునకు బానుకొనిరి శ్రీ వేణుగోపాల దేవుని యనుగ్రహముచే నిల్చి రెండు వర్ణ పరిశ్రమలును గూత మాకు కుటుంబపరిశ్రమరై యన్యోన్యసహకారముతో సాగినవి. మాలో జ్యేష్ఠులు దేవాయనిర్మాణ నిర్వహణ-వ్యవసాయ కార్యక్రమములు జేపట్టి యీ పరిశ్రమలు నడచిపోవుటకు బ్రోత్సహించిరి 1942 లో నిరుక్తభారతి-సంస్కృత వాఙ్మయ పరిశోధనాలయము. అను సంస్థ నెలకొల్పబడినది. వివిధ వ్యయప్రయాసల కోర్చి క్రమముగ గ్రంథముల పేకరించి వాని సాయముతో పరిశోధన సాగినది.

పాశ్చాత్యుల వై దికకోశములు మున్నగు గ్రంథములు సంప్రదాయార్థముల మఱుగువరచుటను జూచి, సంప్రదాయార్థముల ప్రతిబింబింపజేయుచు పేద స్వరూపమును దర్శింప జేయగల వై దిక శబ్దకోశము లక్ష్యనా క్యకములని భావించి, పేదమున గల గవాక్షాదినామములు, నదీ నద దేవతాది వివిధ నామముల గూర్చి క్రుతి తాత్పర్య విషయమై పరిశోధన గావించబడినది. పరిశోధన ఫలితముగ భారతీనిరక్తి యను గ్రంథమొక విధముగ 1945 వ సంవత్సరముననే రూపొందించ గల్గితిమి. వెనువెంటనే గురువర్యులు, నెల్లూరు సంస్కృత కళాశాలాధ్యక్షులు (బ్రహ్మశ్రీ) గాజులసలి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారికిని, ఆ కళాశాలా పండితులు శ్రీమాన్

కవితార్కికసింహ గోవిందాచార్యుల వారికిని, శ్రీమాన్ N. రంగరామానుజాచార్యుల వారికిని మా పరిశోధన ఫలితము నివేదించితిమి. వారి యాశీర్వాదముతో పాటు మన్ననల నందుకొనుటతో మా కీ విషయమున బ్రోత్సాహ మినుమడించి నది.

సర్వజిన్నామ సం॥ వైశాఖ పూర్ణిమ సోమవారము (5-5-1947) నా డిగ్రంథము శ్రీ వేణుగోపాల దేవున కంకితము జేయబడినది. పేదవ పలువురు వేదశాస్త్ర ప్రముఖులు మా రచనలను, ఉద్యమమును జూచి, యానందించి, యాఃపురః సరముగ దమ యభిప్రాయముల నొనగి యీ గ్రంథమును వెంటనే ముద్రింపు డని మిగుల బ్రోత్సహించిరి. కాని త్వరపడి గ్రంథమును ముద్రించుటకంటె వేద సంప్రదాయ రహస్యముల నింకను దెలిసికొనుటకై కృషి సాగించుటయే యుక్తవని తోచినది అందుకై యధ్యయనాదులు సల్పుచు నితోఽధిక కృషి సాగినది.

ఇది యిట్లుండ నిటీవల జగద్గురువులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతులు విజయవాడ విచ్చేయుటయు, శ్రీవారి యాధ్వర్యమున స్థామండల వేదవిద్వత్ప్రసక్త సభయును, అఖిలాంధ్రపండిత సభయు జరిగి ప్రముఖులగు వేద-శాస్త్రపండితులకు నాతిథ్య మిచ్చెడి భాగ్యము లభించినది. మరల గడిచిన కృష్ణాపుష్కర సందర్భమున నఖిలభారత వేదశాఖా సమ్మేళనము మహానైభవముగ శ్రీవారి యాధ్వర్యమున జరుగుటచే నా సమయమున వివిధ శాస్త్ర పారంగతులయిన పలువురు పండితుల కాతిథ్య మిచ్చి గ్రంథస్థము లగు పెక్కువిషయముల వారితో జర్పించెడి యవకాశమును గలిగినది. తరువాత మా భాగ్యవశమున సుమారు పది దినములు శ్రీకామకోటి పీఠము మా విజయవాడ శోధన్ గృహమున నుండు తరుణమున శ్రీచరణులు కూడ మాచే రచింపబడిన వేదమాతృస్తవము నందలి శ్లోకముల సావధానముగ వినుట జరిగినది. దానితో మా యీ గ్రంథస్థ విషయముల గొన్నిటి వివరించు భాగ్యమును జేకూరెను. అప్పుడే అఖిలభారత వేదశాఖాసంమేళన సంచిక (souvenir) యందు వేదములను గూర్చి యాంగ్లమున బ్రకటితమైన తమ వ్యాసమునకు నాంధ్రానువాదము జేయవలసినదిగ శ్రీవారు అనెతిచ్చిరి; అట్లే యను వదించితిమి. ఆ సందర్భమున-వేదమునకు గల వేద-ఋషి-బ్రహ్మ-స్వాధ్యాయాది వివిధ నామములే వివిధ రీతుల వేదమునకు గల. యపౌరుషేయత్వాది విషయముల దెలియజేయ సమర్థములు. అని యా యా పదిముల గూర్చి పంగ్రహముగ వ్రాసి

XXXXXX

వివరించితిమి. శ్రీవారు సావధానముగ విని, మమ్ము ప్రోత్సహించుచు, కొన్ని సూచనల నిచ్చి యీ విషయమై విపులముగ వ్రాయుడని యాదేశించిరి. తదాదేశానుసారము వ్రాసి గ్రంథ మంతయును కంచిలో శ్రీవారికిని, తదస్తేవాసి వర్యులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయేంద్ర సరస్వతీ స్వామివారికిని చదివి వినిపించితిమి. వారు సావధానముగ సుమారు 10 రోజులు వినిరి. మిగుల యానందించిరి. తమ వ్యాసమును, యీ గ్రంథమును కలిపి ముద్రించుడని యాదేశించిరి.

“నమామ వేదమాతర మితి సూక్తి రస్మాకం జీవనదీ
భవతు । వేదమాతా దేశే దేశే రాష్ట్రే రాష్ట్రే గ్రామే గ్రామే
గృహే గృహే విరాజమానా జేమం తనోతు । వేద
వివాస్మాకం సర్వస్వం భవతు । శోభనాస్తే పంథానః
నస్తు.”

అని యాశీర్వదించి పంపిరి. తదాదేశానుసార మిట శ్రీవారి వ్యాసమును మొదట ప్రకటించుచున్నాము. మా యీ రచనకు బుద్ధి నొసగి ప్రోత్సహించిన శ్రీ చరణులకును, తదంతేవాసివర్యులు శ్రీ జయేంద్రసరస్వతీ స్వామివారికిని హృదయపూర్వక సాష్టాంగ ప్రణామములు.

నమామ వేద మాతరమ్

ప్రదీపం భారత్యాః భరతకుభగీతం సుమనసాం
ప్రగీతం చందోభిః మృదుల నవనీతం రసజుషామ్ ।
ప్రభాతం భక్తానాం విశిష్యరిమాతం కుమనసాం
ప్రభూతాం వేదా నైః హరిహృదయలక్ష్మీం తనుమహే ॥
ఆమూల్యం రత్నం తత్సరిమలపరీతం నవసుమం
తరుం శీతచ్ఛాయం నవజలధరం దివ్యవతగమ్ ।
సుదాహర్యం పాత్రం ముషివనన తేజః సువిమలం
వ్రజం గోబృందానాం గురుకులకురంగీం తనుమహే ॥

పూర్వసూరికృత వాగ్విలాస న

త్సంప్రదాయ కలితాత్మ సంపదః ।

భారతీ వివృతి మాస్త సంమతా

మున్నయంతి హరిసోదరా ముదా ॥

శ్రీః వేదః

నమామ వేదమాతరం మహిం నదాత్మనః కలాం
మహాతనః సమాధిగోచరాం పడజ్జభాసురామ్ ।
సఖిత్వ మీయుషే జనాయ చాత్మరూపదర్శికాం
త్రయామయాం హరిప్రియాం స్వయంవ్రభాం గిరం భజే ॥

1. వేదశబ్ద :- హరివదం నను వేదయితం స్వయం
త్రివిధయోగ పదక్రమ రంజితామ్ ।
శివతమేన రసేన పరిష్ఠతాం
శివతమాం ప్రణమః శ్రుతిమాతరమ్ ॥

— వేదమాత్మనః

మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమైన శబ్దరాశికి వేదమని పేరు. ఈ శబ్దరాశి
యనాదిగ ఋగ్యజుఃసామాధర్వణరూపమున లోకమున బ్రసిద్ధము. ఇట్టి వేద
మహిమనుష్యుల మని సంప్రదాయము.

కాని, వేద మహిమనుష్యుల మనిన నది యెట్లు సంభవ మగును :- అనెడి
ప్రశ్న యుదయించుట నహజము. లోకమున నేదేని గ్రంథమును రచించుటకు
గర్తృ యొక డుండవలెను. కర్తృపేక్ష లేక, గ్రంథరచన సంభవము గాదు. ఇది
లోకసహజము. అందుచే గ్రంథములన్నియు మహిమనుష్యుల చేయగును. భారత
రామాయణాదు లట్టివే కదా ! అట్టియెడ వాక్యాత్మకమగు నీ వేదమంత్రరాశి గూడ
కర్తృ, లేక కర్తృలుండి యుండవలెను. అందుచే నితర గ్రంథముల వలె గూడ
మహిమనుష్యుల చేయగును గాని మహిమనుష్యుల చేయని యెట్లు : ఈ విషయము
బలశీలింప వలసి యున్నది.

భారతరామాయణాదులు వాక్యత్మకములు; అట్లే వేదములును వాక్యత్మకములు; కాన, పౌరుషేయములు (వేదః పౌరుషేయః వాక్యత్వాత్: భారతాదివః) అను నీ దృష్టాంతము సరియైనది కాదు. భారతరామాయణాదులు ఋషికర్తృకములని ప్రసిద్ధి. ఆ గ్రంథముల రచించినట్లు వ్యాసవాల్మీకాదులు స్వయముగ జెప్పికొనిరి. కాని ప్రాచీనులగు నా ఋషలే వేదములపౌరుషేయములనిరి. వారేగాదు అతిప్రాచీనులగు మన్వాది స్మృతికర్తలును ఆపౌరుషేయములనిరి. 'న కళ్ళి ద్వేదక్తా చ' (పరా. స్మృతి) యనుచు వేదమునకు గర్త లేడని యుద్ఘాటించిరి. అట్లు ధ్వజింపనేల ?

కాన, ఋషిసంప్రదాయము ననుసరించి భారతరామాయణాదులకును, స్మృతులకును వలె వేదములకు గర్తయున్నట్లు ప్రసిద్ధి గన్నట్టదు. అందుచే కర్తృ ప్రసిద్ధివిషయమై భారతాదిగ్రంథదృష్టాంతము పొసగదు.

అట్లగుచో కర్తృప్రసిద్ధి లేని గ్రంథములు లేకమున గొన్ని కలవు. ప్రసిద్ధి లేనంతమాత్రమున నవి యపౌరుషేయములని చెప్పనగునా ? పౌరుషేయములనియే వానికి బ్రసిద్ధి. వేదముల విషయమున గూడ నట్లేయని యేల చెప్పరాదు? అట్లు చెప్పుట సరికాదు. కర్తృప్రసిద్ధి లేకపోయినను ఇతరగ్రంథములు పౌరుషేయములే యని ప్రసిద్ధములైనవి వేదములట్లుగాక యపౌరుషేయములనియే ప్రసిద్ధములైనవి. ఇందుకు గారణము గ్రంథప్రతిపాద్యాంశ స్వరూప పరిశీలనము వలన స్పష్టమగును. వేదములు గాక తదితర పురాణేతిహాసములు గాని, కావ్యములు గాని, వేదములను బ్రమాణములుగ గొనియే ప్రవృత్తము లయినవి. కాన తద్గ్రంథప్రతిపాద్యాంశము వేదమూలము. వేదముల బ్రమాణముగా గొనని దర్శనములు, తదనుసారిగ్రంథములు గూడ నుండవచ్చును. అవి యా యా ప్రవక్తల చేతను, తదనుయాయుల చేతను బ్రవర్తితములైనట్లు చెప్పబడుచునే యున్నవి. కాన, వేదముల కంటె నితరములగు గ్రంథముల విషయమై కర్తృ ప్రసిద్ధి యున్నను లేకపోయినను తత్ప్రతిపాద్యాంశము పురుషబుద్ధికల్పిత మగుటజేసి యవి పౌరుషేయములే యగుచున్నవి. వేదముల విషయమున నట్లుగాదు. ఇటు కర్తృప్రసిద్ధి లేకపోవుటయే గాదు; ఇందలి ప్రతిపాద్యాంశము ధర్మ - బ్రహ్మ స్వరూప విరూపణము. ఇది యతీంద్రియ మగుటచే పురుషబుద్ధికి గోచరము గాదు.

తమకంటె బ్రాహ్మణములగు గ్రంథములున్నట్లు గాని, తత్త్వామాన్యముననుసరించి ధర్మ బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణము జేయబడినట్లుగాని వేదములు చెప్పికొనలేదు. ఇట్లు కర్తృప్రసిద్ధి లేనందునను గ్రంథప్రతిపాద్యాంశము పురుషబుద్ధి కత్తితమగుటజేసియు వేదములు అపౌరుషేయములే యని చెప్పనగును. గ్రంథప్రతిపాద్యాంశముబ్బిగని స్ఫురింపజేయుటకే వేదము తనను దాను, వేదమనియే గాక, పెక్కునామములతో గీర్తించుకొనినది. తన్నామౌచిత్య విచారముచే వేదస్వరూపస్వభావాదులు తేటపడ గలవు.

వేదః, విధానమ్, ఋషిః, తపోజాః, ప్రథమజా, ప్రతిష్ఠా, బ్రహ్మ, శ్రుతిః, శ్రుతా, అనుశ్రవః, ఆత్మాయః, స్వాధ్యాయః, స్వాహా, స్వదా, త్రయీ, కవిః, కావ్యమ్, ఇదా, సరస్వతీ, భారతీ, చందః, ద్రవచనమ్, శాస్త్రమ్, పవిత్రమ్, వాక్, శ్రీః- ఇత్యాద్యనేకనామములతో వేదము తనను తాను వ్యవహరించుకొని యున్నది. ఇంతే కాదు. ఈ పదముల యొక్క యర్థముల ననేక విధముల స్వయముగ నిర్వచించి యున్నది. ఆ యర్థములను వేదాంగములు, పురాణేతిహాసాదులును బెక్కురీతుల వివరించినవి. కాన వేదమునకు గల యీ నామములు అర్వాచీన కల్పితము లనిగాని, కేవల సంజ్ఞావాచకము లనిగాని చెప్పవలెను పడదు. అవి సార్థకములు. ఈ పదముల బరిశీలించినచో నొక్కొక్క పద మొక్కొక్క తీరుగ వేదముల యొక్క స్వరూపస్వభావాల్లని నిరూపింపగలవు. వేదపురాణాదుల బరిశీలించిన గాని, వీనికి గల సంప్రదాయానుగతమైన యర్థ మవ గతము గాదు. ఆ యర్థముల సూక్ష్మముగ బరిశీలించుకొంది- “వేదము అపౌరుషేయము; ననాతనము; స్వతఃప్రమాణము; క్రాంతదర్శి; తపఃసమాధి గోచరము; అనాదినిధనము; స్వయంజాతము; బ్రహ్మతత్త్వావబోధకము; పురుషార్థసాధనము; గురుశిష్య పరంపరాప్రాప్తము; పరమపాపనము; శ్రీరూపము. అనియు, నందుచే చరిత్రకారులు చెప్పనట్లుగా-‘పురుషబుద్ధికల్పితము; ఒకనాటి సాంఘిక రాజకీయాది చరిత్రను బోధించుటకు బ్రవృత్తము’- కాదనియు మున్నగు సంశయములు స్పష్టపడగలవు.

శ్రుతికి గల నామములలో ‘వేదః’ అనునది యత్యంతప్రసిద్ధము. కనుక వేద శబ్దమును మొదట బరిశీలించుము.

వేద శబ్దము-నిర్వచనములు :-

వేదయతీతి వేదః — తెలియ జేయునది యని వేదపదమున కర్థము. దేనిని తెలియజేయునది వేదము : ఈ విషయముని సంప్రదాయ విదులిట్లు జెప్పుచున్నారు.

“వ్రత్యక్షే జానుమిత్యా వా యస్తాపాయో న బుద్ధ్యతే.

ఏతం విదన్తి వేదేన తస్మా ద్వేదస్య వేదతా॥”

వ్రత్యక్ష ప్రమాణముచే గాని, యనుమానప్రమాణముచే గాని తెలియజాలని పురుషార్థోపాయములను బోధింపజాలినది యగుటచే దీనికి వేద మని సార్థకనామము అని యర్థము. వేద పదమున కింత దూర మర్థము జెప్పికొన వలసిన యావశ్యకత యేమి : ఈ విషయమును జూతము.

ఆయుర్వేదః, ధనుర్వేదః, గాంధర్వవేదః, నాట్యవేదః — ఇత్యాది గ్రంథములును గలవు. వీనికి ఉపవేదిము అని ప్రసిద్ధి. ‘వేదయతీతి వేదః’ అను పై నిర్వచనము ననుసరించి దేనిని తెలియజేయు ననెడి యాకాంక్షకు సమాధాన స్ఫూర్తిని గలిగించెడి ఆయున్-ధనున్-గాంధర్వ-నాట్యా ద్యుపపదము లిదట గన్పట్టును; వీనిలో నొక్కొక్కటి వ్రత్యేకముగ నొక్కొక్క విద్యను బోధించుటకై ప్రవృత్తమగుట నృష్టము జేయును. అందుచే దేనిని తెలియజేయు ననెడి సంధియమున కిది తావు లేదు. ప్రకృతమున నట్టి యుపపదములతో గూడియుండని ‘వేద’ విషయమున దేనిని తెలియజేయు ననెడి యాకాంక్ష యట్లే నిలిచిపోవుచున్నది. కనుక, దేనిని యజేయనో తెలియవలసి యున్నది.

లోకవ్యవహారోపయుక్తము లగుచుండు నేవేని వాక్యములుగాని, లేక రచనలు (గ్రంథములు) గాని ఆ యా వక్తలచే నుద్దిష్టములగు నా యా యభిప్రాయముల తెలియజేయుటకై ప్రవృత్తము లగుచుండును. ఏవేని యభిప్రాయముల తెలియజేయుటయే వేదశబ్దార్థమా : కాదు. కావుననే లోకవ్యవహారోపయుక్త వాక్య సామాన్యమునకుగాని, గ్రంథసామాన్యమునకు గాని వేద మనెడి సంజ్ఞ ప్రసిద్ధము కాలేదు. ఋగాదిశబ్దరాశి మాత్రమే పరిమితమై ‘వేదః’ అను నీ సంజ్ఞ అనాదిగ ప్రసిద్ధమై యున్నది. ఇట్టి యీ ప్రసిద్ధికి గారణ మేమి : ఋగాదిశబ్దరాశి దేనిని

దెలియజేయుటకై ప్రవృత్తమైనది : కాన. ఋగదిశబ్దానికి దేనిని బ్రతిపాదించుట యందు దాత్పర్యమో పరిశీలించి యీ విషయము దెలియవలసి యున్నది.

లోకవ్యవహార మంతయు సామాన్యముగ నర్థకామవిషయము. అర్థ కామముల యం దెల్లరకు స్వయముగనే ప్రవృత్తి కలుగుచున్నది. దానిని గలిగించు టకు గాని, ప్రబోధించుటకు గాని శాస్త్రముల యావశ్యకత లేదు. అర్థకామములకు వకులై, సంసారచక్రమున బరిభ్రమించు జీవుల నుద్ధరించుటకై ప్రవృత్తి-నివృత్తి రూప ధర్మము నుపదేశించుట కవతరించిన సనాతనశాస్త్రము వేదము. అనగా నెట్టి యర్థకామములు గ్రాహ్యములో, ఏవి నింద్యములో, వానియందు బ్రవృత్తి యెట్లుండ వలెనో, అని యెట్లు ధర్మానుగతములగుచు బురుషార్థము లగునో, ధర్మస్వరూప మేదియో, తుదకు ధర్మార్థకామములనుండి నివృత్తుడై నిఃశ్రేయనము నెట్లు బొందునో తెలియజేయుటకై వేదము ప్రవృత్తమైనది. ఇట్లు మానవునకు దివ్యత్వ మును సిద్ధింపజేయు ప్రవృత్తి ర్మమును, స్వారాజ్యమును (లేక నిఃశ్రేయనమును) సిద్ధింపజేయు నివృత్తిధర్మము నుపదేశించెడి సనాతనశాస్త్రము వేదము. 1

1. సుఖాభ్యుదయికం చైవ నైశ్చేయసిక మేవ చ ।
 ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్ ॥
 ఇహ చామత్ర వా కామ్యం ప్రవృత్తం కర్మ కీర్త్యతే ।
 విష్కామం జ్ఞానపూర్వం తు నివృత్త ముపదిశ్యతే ॥
 ప్రవృత్తం కర్మ సంసేవ్య దేవానా మేతి సామ్యతామ్ ।
 నివృత్తం సేవమానస్తు భూతా న్యత్యేతి పంచ వై ॥
 సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।
 సమం పశ్యన్నాత్మయాజీ స్వారాజ్య మధిగచ్ఛతి ॥
 పితృదేవ మనుష్యాణాం వేద శృణు స్సనాతనమ్ ।
 ఆశక్యం చాప్రమేయం చ వేదశాస్త్ర మితి స్థితిః ॥

—మనుస్మృతి. 12-88 నుండి 91, 94.

ఈ ధర్మమోక్షము లతీంద్రియములు-పురుషబుద్ధికి గోచరములు గానివి. అట్టి ధర్మమోక్షముల స్వరూపమును, తత్సాధనములగు నిత్యవైమిత్తిక యాగాది కర్మలను, ఉపాసనాదులను — అనగా ‘కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞానయోగముల (ఉపాయముల)’ నుపదేశించుటకై ప్రవర్తించిన గ్రంథమే వేదము

‘ఇష్టప్రాప్త్యనిష్టపరిహారయో రలౌకిక ముపాయం యో
గ్రంథో వేదయతి స వేదః । అలౌకికపదేన ప్రత్యక్షేనుమానే
వ్యావర్త్యేతే ।’- పాయణః. తై. సం. భిష్యభూమికా.

స్వర్గమోక్షదిరూపముగు నిష్టప్రాప్తికి గాని, దుఃఖనరకా ద్యనిష్టపరిహారమునకు గాని వలయు నుపాయములు ప్రత్యక్ష-అనుమానాది లౌకికోపాయములచే దెలియ జాలినవి గావు. అందుచే ఇష్టప్రాప్త్యనిష్ట పరిహారములకై వలయు సలౌకికోపాయ ముల (కర్మ-ఉపాసనా-జ్ఞానయోగముల) బోధించెడి (వేదయతి) గ్రంథము వేదము— అని యర్థము. కనుక, నాట్యవేదాది శబ్దములవలె గాక, నిరుపపదమై యొప్పు ‘వేదము’ - అను నీ నామము ప్రత్యేకముగ నేదేని యొక విద్యను గాక, అతీంద్రియముగు ధర్మమోక్షస్వరూపములను, తత్సాధనములకై వలయు సర్వవిద్యలను (ఉపాయములను) తెలియజేయునది-యను నర్థ ధృష్టమైనది. మన్వాది సంద్రవ దాయవిదు లందఱిచే నీ యర్థమే గ్రహించబడినది. అట్లుపదేశించుట కన్యనిరపేక్ష ముగ బ్రవర్తించిన దగుటచే వేదము స్వతఃప్రమాణ మనియు గీర్తించబడినది.

ఉపదేశించుటలో వేదము పెక్కు విధానముల నవలంబించినది. తన లక్ష్యము పరమపురుషార్థ (మోక్ష) ప్రతిపాదనమే యయ్యును, తదనుగుణముగ వేదరాశి కొన్నియెడల పురాణమై ప్రిత్రమాదికము, ఇతిహాసమై దేవాసురాదుల యుద్ధాదివర్ణనలు, నాకోవాక్యమై బ్రహ్మవాదుల ప్రశ్నప్రతి పచనాదులు, అర్థ నాటమై తత్త్విదేహతాది ప్రశంసాదులు, శాస్త్రమై విధినిషేధాదులు, నిర్వచనాదులు, స్తోత్రములు, ఉపాసనలు, వర్ణ-ఇవలులైనో రూపముల దాల్చి పెక్కు విషయ ముల బ్రతిపాదించుచు, తుదకు ఉపనిషద్రూపమున పరమపురుషార్థమును దర్శింప జేయుచు, తరువాతి స్మృతిపురాణేతిహాసకావ్య నాటకాదులకు మార్గదర్శకమగుచు నాదికావ్యమై వెలసినది. కనుక, వేదమనగా అజ్ఞాతమగు ధర్మబ్రహ్మరూపార్థము

అను ప్రతిపాదించునది; జ్ఞాపకము చేయునది; ఉపదేశించునది; దర్శింపజేయునది యని 'వేదయతీతి వేదః' అను నిర్వచనము వలన గ్రహింప నగును.

ఇంతే కాదు వేద శబ్దము మిగుల అర్థవంతము. వేదవేద్యుడగు పరమేశ్వరునకు 'వేదః' అనియు నామము గలదు.

“కో ను నామ న యో వేద త్వాం వినా సాంప్రతం వద ।

నీతి స్త్వం నర్వకార్యాణా మితి మే నిశ్చితా మతిః ॥”

— హరివంశ. 3.76-19

‘హేవేద । మంత్రమూర్తే, నీతిః నీతిప్రదర్శకః’- నీలకంఠః

మంత్రమూర్తియగు పరమేశ్వరుడు హేవేదః అని యిది సంబోధింపబడినాడు. విష్ణుసహస్రనామము (మహాభారతము) గూడ పరమేశ్వరునిట్లు కీర్తించినది.

“వేదో వేదవి దవ్యంగో వేదాంగో వేదవి త్కవిః ॥”

‘వేదయతీతి వేదః’, ‘తేషామేవానుకంపార్థ మహ మజ్ఞానజం

తమః । నాశయా మ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా॥’

ఇతి భగవద్వచనాత్ । యథావత్ వేదం వేదార్థం వేత్తితి

వేదవిత్ ‘వేదాంతకృ ద్వేదవిదేవ చాహం’ ఇతి భగవ

ద్వచనాత్ ॥’ - శం భా.

భక్తులు జిజ్ఞాసువులు నగువారి హృదయమున నిలిచి జ్ఞానదీపముచే నజ్ఞానాంధకారమును దొలగించి సర్వాత్మకబ్రహ్మాత్మ భావమును దర్శింప జేయువాడగుటచే వేదయతి) పరమేశ్వరు డిది ‘వేదః’ అనియు, యథావద్వేదార్థజ్ఞానసంపన్ను డగుటచే ‘వేదవిత్’ అనియు, వేదమూర్తి యగుటచే ‘వేదాంగః’ అనియు, క్రాంతదర్శి యగుటచే ‘క విః’ అనియు గీర్తింపబడినాడు. కనుక నిపుడు వేద శబ్దము పరమేశ్వరునకును, తత్ప్రతిపాదక శ్రుతికిని వాచక మగుచున్నది. ఈ విషయమును సనత్కుజాతీయము నిట్లు వివరించుచున్నది

“ఏకవేదస్య చాజ్ఞానాత్ వేదాస్తే బహవోఽభవన్” - 238

బుద్ధికి గోచరముగాని యొక వేదమును (పరమేశ్వరుని) దెలియజేయుటకై పెక్కు వేదములు ప్రవర్తించినవి - అని యర్థము. ఈ వాక్యమును వివరించుచు శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు వేదశబ్దము నిట్లు వ్యాఖ్యానించిరి.

‘అత్ర ఋగాదయో వేదాః తత్ప్రతిపత్త్యర్థం విచారం కుర్వన్నీతి వేద ఖ్యాన మవాపుః । అథవా సద్భావం సాధయన్నీతి వేదాః । విదన్తి వేదన సాధన భూతా ఇతి వా వేదాః । అథవా బ్రహ్మాధీన మాత్మాను లభన్త ఇతి వా వేదాః । అథవా బ్రహ్మణ ఆత్మతయా లాభహేతవ ఇతి వా వేదాః । విద విచారణే, విద సత్తాయాం, విద జ్ఞానే, విద్ల లాభే, ఏతేషాం ధాతునాం విషయే వర్తన్తే యస్మాత్ తతో వేదా ఇతుక్తాః....తస్మాత్ సత్యస్య ఏకవేదస్వరూపస్య బ్రహ్మతోఽనవగమా ద్వేదా బహవో వ్యాఖ్యాతాః । సర్వే వేదా స్తదర్థదర్శన హేతవః ॥’

నాల్గు విద్ ధాతువు నుండి వేద శబ్దము నిష్పన్నమైనది. ఈ ధాతువు లకు విచారణము, సత్త, జ్ఞానము, లాభము అని యర్థములు గలవు. వేదమనగా అద్వితీయుడు ‘సత్య-జ్ఞాన-ఆనంద’ రూపుడగు బ్రహ్మ యని యర్థము. (1) అట్టి బ్రహ్మను గూర్చి తెలిసికొనుటకు విచారము సల్పినవి యగుటచేతను (2) బ్రహ్మ యొక్క సద్భావమును (అస్తిత్వమును) విరూపించునని యగుట చేతను (3) బ్రహ్మ జ్ఞాన (వేదన) సాధనము లగుట తను 4) ఆత్మకు బ్రహ్మాధీనత్వ ప్రాప్తిసాధన ములు, లేక బ్రహ్మత్వత్వ ప్రాప్తి సాధనము లగుట చేతను- ఋగాదిగ్రంథ రాశికి వేదము అను పేరు సార్థకము, కనుక పరమేశ్వరరూప వేదార్థదర్శన హేతువులు సర్వవేదములు-అని శంకరభగవత్పాదులచే నిట వేదశబ్దమునకు నాల్గు ధాతువుల నుండి నిర్వచనములు జూపబడినవి.

ఒకే వేద శబ్దమునకు ఇన్ని నిర్వచనముల లేల ?

ఇందొక క్రమమును దర్శింపజేయుటయే యీ నిర్వచనముల ప్రయోజన ముగ గానవచ్చును. (1) మొదట వేదరూపుడగు బ్రహ్మను గూర్చిన విచారము సల్పబడిచే వేదములకు వేదత్వము; (2) అట్లు విచారము సల్పి వేదరూపుడగు పరమేశ్వరు డున్నాడని (అస్తిత్వము) నిరూపించుట వేదము యొక్క వేదత్వము;

(3) ఇట్లు సీత్యమును సాధించి ఆ వేదరూపుడగు పరమేశ్వరుని గూర్చిన జ్ఞానము నకు (వేదనమునకు) సాధనము లగుట వేదము యొక్క వేదత్వము, (4) ఏమృత తనను (ఆత్మను) వేదరూప పరమేశ్వరాధీనునిగ దెలియజేయుటయు, తుదకు బ్రహ్మత్వభావ ప్రాప్తిసాధన మగుటయు వేదము యొక్క వేదత్వము. అను క్రమము నీ వ్యుత్పత్తులు సూచించుచున్నవి. అందుచే అధికారి భేదము ననుసరించి ధర్మ-బ్రహ్మవిషయముల బోధించుట వేదము యొక్క వైలక్షణ్య మని యిట సూచితము. హరివంశమున వేదము యొక్క వేదత్వ మిట్లు చెప్పబడినది.

“జాతమాత్రాస్తు తే వేదాః క్షేత్రం విస్తంత తత్త్వతః

తేన వేదత్వ మావన్నా యస్మా ద్విస్తంత తత్త్వదమ్ ||”

- హరివంశ. 3-17-48

‘అవిరూపమాత్రా ఏతే స్వం స్వం క్షేత్రం ప్రకాశ్య ముపాధిం

విదంతి లభంతే । తస్మా దేతే వేదా ఉచ్యంత ఇత్యాహ జాత

మాత్రాఇతి....చత్వరోఽప్యేతే శుద్ధస్యోపాధితాం గత్వా

స్వైస్వైర్గుణై ర్విశిష్టేన రూపేణ పురుషం విశ్వాదిరూపం

కుర్వంతి త్యర్థః ।’ - నీలకంఠః.

ఋక్ - యజుః - సామ - అథర్వణ వేదములు నాల్గును నిత్యము, శుద్ధము నగు బ్రహ్మకు ఉపాధులై యావిర్భవించి తమతమ విశిష్టగుణములచే పురుషుని, క్రమ ముగ ‘విశ్వ - తైజస - ప్రాజ్ఞ - తురీయ’ రూపునిగ నొనరించును. ఇట్లు క్రమముగ పురుషుని విశ్వాదిరూపునిగ దర్శింపజేసి తుదకు తురీయాతీత వేద (జ్ఞాన) స్వరూపము ప్రాప్తింప జేయుట వేదము యొక్క వేదత్వము. (తేన విదంతి తత్త్వదమ్-విద్య లాభే) -అని యర్థము. ఈ హరివంశవచన తాత్పర్యమే- ‘అథవా బ్రహ్మాధీన మాత్మానం లభంత ఇతి వా వేదాః, అథవా బ్రహ్మణ ఆత్మతయా లాభహేతవ ఇతి వా వేదాః’ అను నిర్వచనముల ద్వారా శ్రీ శంకరభగవత్పాదులచే వివరింపబడుట గమనార్హము.

కాన ‘వేదయతి ధర్మాదిం ఇతి వేదః ; అథవా వింద్యతే లభ్యతేఽ నేన ధర్మాదిః ఇతి వేదః’ -అను నిర్వచనములు పర్యవసితములగుచున్నవి. అతీంద్రియ

ధర్మస్వరూపమును బ్రహ్మస్వరూపమును, (పరమేశ్వర తత్త్వమును) తెలియ జేయుట వేదము యొక్క వేదత్వ మని తెలిసినది.

వేదవిహితమైన ధర్మము (ధర్మాచరణము), తదవిరుద్ధము లయిన యర్థ కామములు గూడ పురుషార్థములై వేదము (పరమేశ్వరు) నువలంబించి జేయునవి యగును. కాన, పై నిర్వచనముల ననుసరించి (వేదం పరమేశ్వరం వేదయస్తితి) ధర్మార్థకామము లనెడి పురుషార్థములందును వేదత్వము లక్షిత మగుచుండును. వేద శబ్దము వలెనే ధర్మ - ఆర్థ - కామ శబ్దములు గూడ పరమేశ్వరునకు వాచక ములై వరయటయు, నిందుకు తార్కాణము. ఈ విషయము వేదస్ (ఆర్థ), కామ, ధర్మశబ్దపరిశీలనము వలన స్పష్టమగును.

వేదః- (సకారాంతపదము) -ధనము (శ్రుత్యం దనము)

వేదములందు 'వేదః' అను సకారాంత పదము గూడ గలదు. జ్ఞానము లేక ధనము (లేక పరమైశ్వర్యము) అని పదమున కర్థములు పెక్కు చోట్ల వివరింపబడినవి. 'వేద - వేదస్' శబ్దముల వ్యుత్పత్త్యర్థములు సమానములు.

'వేదః విద్య లాభే - ఆనున్ । విదస్త్యేతత్ । లభ్యతే వాఽనేన

ధర్మాదీః । హోతారం విశ్వవేదనం. ఋ 1-12-1 : జాతవేదసే

సునవామ. —ఋ, 1-99-1 - వైదికనిఘంటువ్యాఖ్య - దేవరాజయజ్ఞ

వేదబోధిత కర్మాద్యనుష్ఠానము ద్వారా దేవతానగ్రహముచే బ్రాప్తించు ధనముగాని, లేక తదర్థమై వినియోగింపబడెడి ధనము గాని, తదితర తాకిక ధనము కంటె విలక్షణమై పురుషార్థ సాధక మగును. అనగా, దేవతా ప్రసాద రూపమగునట్టి ధనమే (విశ్వరూపమే లేక జ్ఞానమే) వేదరూప పరమేశ్వరుని దర్శింప జేసి, తత్రాప్తిసాధన మగుచు (వేదయతి వేదం) 'వేదః అను సార్థకసాయము నొందును. వేదోక్తకర్మతీక్షితు డగు యజ్ఞమానుడు అట్టి-ధనము (వేదస్)తో తనను నింపుమని వేదరూపుడగు దేవుని యర్థించుట వేదమునం దిట్లు గలదు.

“వేదోఽసి, వేదో మా అభర, తృప్తోఽహం తృప్తస్యమ్”

దేవా : నీవు వేదస్వరూ (వేదోఽసి): వేదముతో (వశువుత్రాది ధనముతో లేక పరమేశ్వర్యముతో—జ్ఞానముతో) నన్ను నింపుము; అట్టి ధనముతో నేను తృప్తుడ నగుదును; ఆ ధనము నీ కైంకర్యమునకు వినియేగింపబడినది యగుటచే నీవును తృప్తుడ వగుదువు—అని యర్థము.

సామాన్యముగ నర్థము (ధనము) నర్థింపని వారుండరు. ఏదియేని కోరికను లేక సుఖము నుద్దేశించియే యీ యర్థ మర్థింప బడుచుండును. ఎట్టి యర్థ మర్థింపబడవలెనో, యెట్లది వేదరూప మగునో, వేద మిట తెలియజేయుచున్నది (వేదం పరమేశ్వరం వేదయతీతి వేదనః వేదస్త్యమ్). సుఖప్రాప్తిపాధనమై యర్థింపబడునది యగుటచేతనే ధనాదికము 'అర్థః' అని చెప్పబడుచున్నది. సుఖ (నిరతిశయానంద)రూపుడై యందఱిచే నర్థింపబడువా డగుటజేసి పరమేశ్వరునకు 'అర్థః' (పరమార్థః) —అని పేరు.

‘సుఖరూపత్వాత్ సర్వై రర్థత ఇతి అర్థః’

—శం. భా. విష్ణు సహస్రనామ

అట్టి పరమేశ్వరుని కొఱకు వినియోగింపబడి తత్రాప్తి సాధలమగు ధనము లేక జ్ఞానము వేదము (వేదస్) అగునని పై మంత్రమున దెల్పుబడుచున్నది. అట్టి ధనమే ఆరాధకునకును ఆరాధ్యులగు దేవునకును తృప్తిని కల్గించునని శ్రుతి తాత్పర్యము. వేదవాక్కుచే- వేదవిహిత దర్శాద్యాచరణముచే సిద్ధించెడి ధనమే 'వేదః' అగు ననెడి యర్థము పర్యవసిత మగుచున్నది. కావుననే యిట్టి ధనమును 'శ్రుత్యమ్' అని ఋగ్వేదము కీర్తించినది.

“అస్మై రయం నాసత్యా బృహంత మవత్యసాచం శ్రుత్యం

ఽరాధామ్”

ఋ. 1-117-23

‘హే నాసత్యే । అశ్వినౌ, బృహంతం మహాంతం అవత్యసాచం

అవత్యైః పుత్రాః సమవేతం, శ్రుత్యం ప్రశంసనీయం ఉత్కృష్టం

రయం ధనం ఽరాధామ్ ప్రయచ్ఛతమ్ ।....శ్రుత్యం శ్రుతిఃస్తుతిః

తత్ర భవమ్’

—సా.భా.

అశ్వినూరా : శ్రుతి సంస్కారక్రమసంభృతమై (శ్రుత్యం), పుత్రపౌత్రాది రూపమున వింతికయముగ వర్ణిల్లెడి (బృహస్పతి) యైశ్వర్యమునను గ్రహింపుడు-అని యర్థము.

కామః-కామేశ్వరః :-

ఇక కామము. వేదరూపు డగు పరమేశ్వరుడే “ధర్మావిరుద్ధః కామోఽహమ్”- అని గీతయందు తనను తాను కీర్తించుకొనినాడు. అనగా ధర్మావిరుద్ధమైన కామము. లౌకిక విషయకామనల కంటె విలక్షణమై, పరమేశ్వరుని దర్శింపజేసి తత్ప్రాప్తిసాధన మగుచు (వేదయతి) వేద స్వరూపమే యగుచున్నది

“కామహా కామకృత్ కాన్తః కామః కామప్రదః ప్రభుః”

—విష్ణుసహస్రనామ

లౌకికమగు కోరికల ద్రుంచువాడు: సాత్త్వికకామనల ప్రేరేపించువాడు; కామజనకుడు; కమనీయతమ రూపము గలవాడు; భక్తులకు కోరికల గురియువాడు; ప్రభువు-నగు పరమేశ్వరు డిది ‘కామః’ అని కీర్తింపబడినాడు.

‘కామ్యతే పురుషార్థాభిరాంక్షిభి రితి కామః’—గం.భా.

పురుషార్థముల గాంక్షించువారిచే గోరబడువాడు- అని యర్థము. ఇట్లందఱిచే కామ్యమాను డగుటచే పరమేశ్వరుడు ‘కామ’ శబ్దవాచ్యు డగుట ఋగ్వేద మిట్లు వివరించుచున్నది.

“యత్రానందాశ్చ మోదాశ్చ ముదః ప్రముద ఆనతే ।

కామస్య యత్రాప్తాః కామాస్తత్ర మా మమృతం

కృదీన్ద్రా యేన్దో పరిస్రవ ॥” —ఋ. 9.113-11.

ఏ లౌకికమునందు ఆనందమోదాదులు విలసిల్లుచుండునో, మరియు నెవరి కాముని యొక్క (అనగా కామ్యమానుడైన పరమేశ్వరుని యొక్క) కామము లన్నియు ప్రాప్తము లగునో, యవని నన్ను అమృతస్వరూపునిగ విలసిల్ల జేయుము- అని యర్థము. (చూ. సా. టా.) పరమేశ్వరుని యొక్క యీ ఆప్తకామత్వమును, కామేశ్వరత్వమును, ఉపనిషత్తులు పెక్కు రీతుల వివరించియున్నవి (చూ - బృ. ఉ. 4-4-6; 3-2-11; వ్రశ్న ఉ. 6-5; ము.ఉ. 3-27; తై. ఉ. 2-1; 3-5 మొ॥).

ఈ 'కామ' శబ్దము యొక్క నిర్వచనములు 'వేదోఽసి, వేదో మా అభర. తృప్తోఽహమ్, తృప్తస్తస్మి' - అనెడి పై శ్రుత్యర్థమును తలపింప జేయుచు నిత్యతృప్తత్వమును లేక అవాస్తవత్వమును (అమృతత్వమును) బోధించుచున్నది ఇంతే కాదు.

"యో జాగర తమృచః కామయన్తే యో జాగర తము సామాని యన్తి ।
యో జాగర తమయం సోమ ఆహ తవాహ మస్మి సఖ్యేన్యోకాః ॥

అగ్నిర్జాగర తమృచః కామయన్తేఽగ్నిర్జాగర తము సామాని యన్తి ।
అగ్నిర్జాగర తమయం సోమ ఆహ తవాహ మస్మి సఖ్యేన్యోకాః ॥"

—ఋ. 5-45-14; 15; సా.సం. 2-1177.

వినిద్రుడై - నర్వదా జాగరూకుడై - ఎవడు వెళ్ళొందుచుండునో యా యగ్నిని ఋక్కులు కాంక్షించుచున్నవి; సామలును ఆ యగ్నినే బొందుచున్నవి యజుస్సులచే త్యాగ మొనర్పబడిన సోమము - 'నేను నీదానను, స్వీకరింపు' మని ఆ యగ్నితో జెప్పికొనుచున్నది. అట్టి నీ సఖ్యము (హితకరణము) నందే నియతుడనై యున్నాను.' అని మంత్రార్థము,

ఈ మంత్రమునందలి అగ్నిపదము అధియజ్ఞముగ గృహపతి యగు నగ్నిని (గార్హపత్యాగ్నిని), ఆధ్యాత్మికముగ జీవహృద్గు అగ్నిని (ఆత్మను), అధిదైవికముగ పరంజ్యోతి యగు అగ్నిని ఉపలక్షింప జేయుచున్నది. ఋగ్యజుః సామాత్మకములైన మంత్రములచేతను, హవిర్ధాతయగు యజమానుని చేతను ఆ యగ్ని కాంక్షింపబడుట యీ మంత్రమున జెప్పబడినది. ఇట్లు కాంక్షింపబడుటజేసి అగ్ని (పరమేశ్వరుడు) 'కామ' పదవాచ్యుడగుట సూచిత మగుచునే యున్నది.

ఇచట ఋగ్యజుఃసామలకు అగ్నితో (పరమేశ్వరునితో) గల నిరంతర సఖ్యము వివరింపబడినది. అట్టి సఖ్యమునే యజమానుడును కాంక్షించుచున్నాడు. అట్టి సఖ్యమే (కామమే) అతడు కాంక్షించు ధనము. అయ్యది పరమేశ్వరు నుపలక్షింపజేయుచు తత్రాప్తిసాధనమగుచు వేదః (వేదయతీతి) అగుచున్నది. కాన "ధర్మావిరుద్ధః కామోఽహమ్" అను పై గీతావాక్యము శ్రుతితాత్పర్యాపిగుణ మగుట స్పష్టము.

ధర్మః:-

ఇట్లు ధర్మావిరుద్ధములగు అర్థకామములు వేదరూపము లగుచో ధర్మము వేదరూప మగుట స్పష్టము. ధర్మము వేదస్వరూప మగుట మహాభారత మిట్లు వివరించుచున్నది.

“యశ్చ దండః స దృష్టో నో వ్యవహారః సనాతనః ।

వ్యవహారశ్చ దృష్టో యః స వేద ఇతి నిశ్చితమ్ ॥

యశ్చ వేదః స వై ధర్మో యశ్చ ధర్మః స సత్పథః ।”

—భార. శా. ని 56-57.

కాన, ధర్మమునకు వేద మనియు బ్రసిద్ధి; పరమేశ్వరునకును ధర్మః అని ప్రసిద్ధి గలదు.

“రామో విగ్రహహవాన్ ధర్మః”- రామాయణమ్.

“పీఠః శక్తి మతాం శ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మని దుత్తమః”

—భార. విష్ణు సహస్రనామ.

‘సర్వభూతానాం ధారణాత్ ధర్మః, అణు రేష ధర్మ

ఇతి శ్రుతేః । ధర్మై రారాధ్యత ఇతి వా ధర్మః’

-శం.భా.

సర్వభూతములను ధరించుటచేతను, ధర్మములచే నారాధింపబడుట చేతను పరమేశ్వరునకు ‘ధర్మః’ అని సార్థకనామము. ‘భిభర్తి సర్వభూతాని వేద శాస్త్రం సనాతనమ్’ - అను మనుస్మృతి వాక్యమును ఈ యర్థమునే తలపింప జేయుచు వేదమునకు గల ధర్మత్వమును స్ఫురింపజేయుచున్నది పురాణేతిహాసాదులందే గాక వేదమున గూడ బెక్కుచోట్ల (ఋ. 3-17-1; 10-92-2 ఇత్యాది) పరమేశ్వరుడు ధర్మః అని కీర్తింపబడినాడు. వేద-దేవ స్వరూప మగు ఈ ధర్మమే సర్వ జగత్తుకు (సర్వభూతములకు) ఆధార మని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

“ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా । లోకే ధర్మిష్ఠం ప్రజా ఉప

సర్పన్తి । ధర్మేణ పాప మవనుదతి । ధర్మే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ।

తస్మా ధర్మం పరమం వదన్తి” -తై. ఆ. 10-63-7.

ఇట్లు ధర్మ-అర్థ-కామ శబ్దములు సంప్రదాయసిద్ధమైన అర్థగంభీర్యముతో నొప్పుచు వేదత్వ (పరమేశ్వరతత్వ)-ఉపలక్షకము లగుచున్నవి. కాని, 'ధర్మ' అను పదము Duty, Conduct, Moral ఇత్యాది పదములచేతను, 'అర్థ' అను పదము Money, wealth; matter ఇత్యాది పదముల చేతను, 'కామ' అను పదము Desire, Will, Love ఇత్యాది పదముల చేతను ననువది పబడుచున్నవి. ఈ భాషాంతరీకరణములు ఆ పదముల యర్థ గంభీర్యమును, వానిచే నుపలక్షిత మయ్యెడి వేదత్వమును నే మాత్రము దర్శింపజేయజాలి యుండలేదు.

శ్రుతులు : వేద-దేవశబ్దములు :-

'వేదః' అను నామముచే పరమేశ్వరుడు కీర్తింపబడుటయు, వేద-దేవ శబ్దములు రెండును పర్యాయపదములై వర్తిల్లుటయు శ్రుతులయందు స్పష్టముగ గాంచగలుగును.

"జాతవేదసే సునవామ సోమ మరాతీయతో ని దహాతి వేదః"

-ఋ. 1-99-1 ; ఐ. బ్రా. 4-30-12, తై. ఆ. 10-2-1 నిరు. 14-3.

'స్వయం సర్వం వేత్తితి వేదః సర్వజ్ఞః అగ్నిః ; వేదాంసి

వేదనాని జ్ఞానాని. తాని జాతా న్యుత్పన్నాని యస్మా దగ్నేః

సోఽయం జాతవేదః' —సా. భా. తై. ఆ.

ఇట 'స్వయం సర్వం వేత్తితి వేదః' అని వేద శబ్దము నిర్వచింపబడినది. సర్వజ్ఞుడు—అని యర్థము పూర్వము 'వేదయతీతి దః' అను నిర్వచనము జూప బడినది. దాని ననుసరించి 'జ్ఞానముచే నజ్ఞానాంధకారమును చొంగించి ఆత్మ స్వరూపమును దర్శింపజేయవాడు'—అని యర్థము. ఈ యర్థమే, 'వేదాంసి జ్ఞానాని జాతాని యస్మా దగ్నేః స జాతవేదః' అను జాత దశ్యుర్నిర్వచనముచే దెలియ జేయబడుచున్నది. జ్ఞానప్రదాత యని భావము. జాతవేదశబ్దమును మహాభారత మిట్లు నిర్వచించుచున్నది.

"సావనా త్పావకత్వాని వహనా ద్దవ్యవాహనః ।

వేదా స్త్వదర్థం జాతా వై జాత వేదస్తతో హ్యని"॥

- భార. 281-42.

ఓ యగ్ని ! సర్వము పావనము చేయువాడ వగుటచే పావకుడవు; హవ్యముల వహించుటచే హవ్యవాహనుడవు; వేదములు నీ కొఱగయియే జాతములు—ఆవిరూపములు; కాన జాతవేదుడవు— అని యర్థము. ఇట వేదములు అగ్నికొఱకై—పరమేశ్వరునికొఱకై— అనగా పరమేశ్వరతత్వ ప్రతిపాదనమున కయియే యావిర్భవించినట్లు వేదములు పరమ తాత్పర్యము చెప్పబడినది.

కాగా, పై నిర్వచనముల ననుసరించి వేదము లెవనినూడి యావిర్భవించినవో, యెవనిని ప్రతిపాదించుట కావిర్భవించినవో యట్టి యగ్నికి (పరమేశ్వరునకు) 'జాతవేదాః' అని యన్వర్థనాచు మగుట దెలియును. ఇక వేద-దేవ శబ్దములు పర్యాయపదము లగుట జూతము.

“వేదోఽసి యేన త్వం దేవ వేద దేవేభ్యో వేదోఽభవః

తేన మహ్యం వేదో భూయాః ॥”

—వా. సం. 2-21; కాణ్య. సం. 1.35.

యజ్ఞమున కుశమృష్టినిర్మిత వదార్థమునకు 'వేద' అని పేరు. యజమాన పత్ని ఆ వేదమును సంబోధించుచు తెప్పెడి మంత్ర మిది. హే వేద ! నీవు ఋగ్వజాః సామాత్యక వేదస్వరూపుడవు; జ్ఞాతవు - సర్వజ్ఞాదవగు దేవుడవు; వేదరూపుడవగు నో దేవా ! నీవు దేవులకు (దైవీశక్తి సంపన్నులకు) వేదరూపుడ వయి బొడగట్టుదువు. అట్లే నాకును (దైవీ సంపద నొసగి) వేదరూపుడవుగా సాక్షాత్కరింపుము— అని యర్థము.

(‘త్వం వేదోఽసి ఋగద్యాత్యకోఽసి యద్వా వేత్తితి వేదః జ్ఞాతాసి’

— హీధరః చూ; ఉపట భాష్య

ఇట హే వేద : హేదేవ : యని వేదము (దర్శముష్టి) సంబోధింపబడుటచే వేద-దేవ శబ్దములు పర్యాయపదములుగా వర్తిల్లుటయు, దేవుడు వేదస్వరూపు డగుటయు గాంచవగును.

పూర్వ ముదాహరింపబడిన 'అగ్నిర్జ్ఞాగర' యను మంత్రమున ఋగ్వజాః సామాత్యక వేదరాశికి లక్ష్యము నిరంకర జాగరణశీలడగు దేవుడే యని జెప్పబడినది. ఇట 'వేదోఽసి' యను నీ మంత్రము దేవులకు (దైవీశక్తి సంపన్నులకు) నా దేవుడు వేదముగా గోచరించు నని చెప్పబడినది. అందుచే దివ్యశక్తి పెంపొం

దించుకొనిన కొలది వేదమునందలి వేదత్వము లేక సర్వజ్ఞత్వము గాంచ శక్య మగు ను తెలియుచున్నది. కావున, దైవీశక్తి పెంపొందించుకొని, మంత్రములకు దేవునితో గల నిరంతర సంబంధమును దర్శింపనిచో— 'నా వేదములు కేవల మొక శబ్ద రాశిగనో లేక యాదిమ నివాసుల ఆర్థిక సాంఘిక రాజకీయాది సంఘటనలుగనో లేక కేవలము ప్రార్థనాదీకమును సూచించెడి ప్రాచీనుల రచనలుగనో'— గోచరించుటయు సూచిత మగుచున్నది.

అగ్నిః, వేదః-జీవునకు జన్మసిద్ధనామములు ;

“అగ్ని రస్మి జన్మనా జాతవేదా మృతం మే చక్ష
రమృతం మ ఆసన్ । అర్క త్రిదాతూ రజసో
విమానోఽజస్రో ఘర్మో హవి రస్మి నామ ॥”

—ఋ. 3-26-7; వా.సం. 18-63; మై.సం. 4-12-132; నిరు. 1-42.

ఈ మంత్రము “అగ్నియే సర్వము”— అని అగ్న్యైవైతమును జోధించునది. దీనికి యజ్ఞమున వినియోగము లేదు. (అగ్న్యైవైతవాదినీ త్రిష్టుప్ యజ్ఞేఽనినియక్తా—మహీధరః). కాని యజమాను డీ మంత్రమును జెప్పుచు ‘నేను జన్మతః జాతవేదాడగు న్నని’— అని యీ రీతిగ తనను సర్వాత్మకుడగు పరిమేశ్వరుని భావన జేయవలెను.

శాస్త్రము (వేదము) అజ్ఞాతజ్ఞాపకము అనగా మానవులు లౌకిక వ్యవహార నికగుర్తులై తెలియజాలని అతీంద్రియ విషయముల నుపదేశించునది (వేదయతి) ‘నేను దేవదత్తుడను లేక యజ్ఞదత్తుడను’ అని లౌకిక వ్యవహారమున బరిగొను పరిచ్ఛిన్నుని వోలె భ్రమించు యజమానునకు నాతని ఆత్మస్వరూపము అపరిచ్ఛిన్నుడగు (Unconditioned) అగ్నియే (సరమేశ్వరుడే), లేక వేదమే యని ప్రైమత్రము జ్ఞాపకము చేయుచున్నది.

బృహదారణ్యకాదిశ్రుతులు నీ విషయము నిట్లు వివరించినవి.

“అథాఽస్య నామ కర్మోతి వేదోఽసీతి ।

తదస్య గుహ్యమేవ నామ భవతి”

‘లోకే వ్యవహారో నాస్తీత్యాశంక్యాహ - తదస్యేతి ।

యత్తద్వేద ఇతి నామ తదస్య గుహ్యం భవతి ।

వేదనం వేదః సర్వస్య నిజస్వరూప మిత్యర్థ ఇతి ।’

-ఆనందగిరి

“అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయా దధిజాయనే ।

వేదో వై పుత్రలమాసి ఇతి”

-ఆవ. గృ.సూ. 1-15-3.

ఇవి నామకరణసమయమున జెప్పెడి వస్తువులు. తండ్రి, పుట్టిన శిశువునకు వ్యవహారయోగ్యములైన దేవదత్తాది నామముల బెట్టును. కాని శ్రుతి, పుట్టిన ప్రతివానికివి గల ‘వేదః’ అను గుహ్యనామమును జ్ఞాపకము చేయుచున్నది. అందుచేతనే నామకరణ సమయమున తండ్రి శిశువును ‘వేదోఽసి - నీవు వేద స్వరూపుడవు’ - అని యథార్థము. గుహ్యము నగు వేదనామముతో బిలుచును. కాన ‘అగ్నిరస్మి జన్మనా జాతవేదః’ ఇత్యాది ఋక్కుల యొక్క అర్థమునే బృహదా రణ్యకాది శ్రుతులు వివరించుచున్నవనుట సృష్టము.

‘అగ్నిరస్మి జన్మనా’- అను మంత్రమున గల ‘త్రిశాతుః’ అను పదము ‘పరమేశ్వరుడు ఋగ్యజుఃసామాత్మకు’డని బోధించుచున్నది ఉపరి సహేధరు తిర్వరు నిచ్చే వ్యాఖ్యానించిరి. సాయణుడును పరతత్త్వ రూపమును పాక్షెత్కరించు కొనిన యగ్ని (ముక్తపురుషుడు) తన సర్వాత్మాత్మానుభవము నావిష్కరించు చున్నట్లు ఈ మంత్రమును వివరించినాడు. తనుక నీ మంత్రమున అగ్ని యన సర్వాత్మకుడగు పరమేశ్వరు డనుట నిర్వివాదము. కాని, ‘త్రిశాతుః’ అనగా అగ్ని వాయ్వాదిత్వాత్మకుడు అని శ్రీ సాయణుడు వ్యాఖ్యానించెను. అగ్ని - వాయు - అదిత్యులు, ఋక్-యజుః-సామాత్మకు లగుట శ్రుతి సిద్ధమే.

“న ఇమావి త్రిణి జ్యోతిం వ్యభితాప । తేవ్యస్త పేభ్య

ప్రయో వేదా ఆజాయంత । అగ్నేర్ ఋగ్వేదః

వాయో ర్యజుర్వేదః సూర్యా త్నాచువేదః ।”

-శ. బ్రా. 11-5-8-3.

“ఋగ్వేద ఏవాగ్నే రజాయత । యజుర్వేదో వాయోః ।

సామవేద ఆదిత్యాత్ ।”

-ఐ. బ్రా. 6-5-7.

అగ్ని-వాయు-అదిత్యుల నెడి జ్యోతిష్త్రయము నుండి ఋగ్యజుఃసామ వేదము లావిర్భవించినవని యర్థము. కనుక, త్రిధాతు వరముచే యజమానుడు తనను అగ్ని-వాయు-అదిత్యాత్మకునిగను, ఋగ్యజుః సామాత్మక వేదస్వరూపునిగను భావన జేయవలె నని శ్రుతి బోధించుచున్నది. ఈ మంత్రము తరువాతి మంత్రములో వాఙననేయసంహిత పరమేశ్వరాభిస్తుడనని భావనజేయు యజమానుని యొక్క యా త్రిధాతుత్వము నిట్లు స్పష్టము జేయుచున్నది.

“ఋచో నామాస్మి యజాంగిషి నామాస్మి సామాని నామాస్మి”

—వా. సం. 18-67.

నేను ఋగ్రూపుడను; యజూరూపుడను; సామరూపుడను—అని యర్థము. కాన, యజమానుడు తనను ఋగ్యజుఃసామాత్మక వేదరూపునిగను, లేక అగ్నివాయ్వాదిత్యాత్మక జాతవేదరూపునిగను నిరంతరము భావన జేయుచుండవలె నని శ్రుతి యుపదేశము.

బృహదారణ్యక శ్రుతియు పుట్టిన శిశువు విషయమై యిట్లు జెప్పుచున్నది.

“అథ జాతకర్మ.....

అథాన్య దక్షిణం కర్ణ మభినిధాయ వాగ్వాగితి త్రిః”

—బృ. ఉ. 6.4-25.

‘అథాన్య దక్షిణం కర్ణ మభినిధాయ స్వం ముఖం

వాగ్వాగితి త్రిరపేత్’

—శం. భా.

‘అన్య జాతన్య శిశో రిత్యర్థః । త్రయాలక్షణా వాక్ త్వయి

ప్రవిశత్వీతి జపతోఽభిప్రాయః’

—ఆనందగిరి

జాతకర్మసమయమున తండ్రి తన ముఖమును పుట్టిన శిశువు యొక్క కుడిచేవి కభి ముఖముగ నుంచి వాక్ - వాక్ - వాక్ అని మువ్వాఱు జపింపవలెను. త్రయాలక్షణ మగు వేదవాక్కు శిశువు నావేశించుగాక—యని యము .

పుట్టినతోడనే ఋగ్వజాసామాత్యకమగు వేదవాక్కు శిశువు నిట్లావేశించును. అతడు ఋగ్రూపుడు, యజురూపుడు, సామరూపుడు నగునని దర్శింపజేయును, పిదప 'వేదోఽసి; వేదో వై పుత్రనామాసి'- యనుచు నామకరణ సమయమున యథార్థము, గుహ్యము నగు జీవునియొక్క 'వేద' స్వరూపమును జ్ఞాపకము చేయ మొదలిడును. క్రమముగ వేదాగ్నియన సమయమునను, కర్మానుష్ఠానోపాసనాది సమయములందును తెక్కురీతుల యజమానునకు లేక ఉపాసకునకు గల యథార్థ 'వేద' స్వరూపమును 'అగ్నిరస్మి జన్మనా జాతవేదాః; ఋదో నామాస్మి...." ఇత్యాద్యనేక మంత్రముల ద్వారా జ్ఞప్తికి దెచ్చుచుండును. సర్వ కర్మసన్యాస మొనర్చిన యతిని వ్యావహారిక (దేవదత్త యజ్ఞవత్తాపి) నామములతో గాక, భారతీ-సరస్వతీత్వాది వేదనామములతో వేదస్వరూపులగు దర్శింపజేయుచు తుదకు బ్రహ్మపిదులై బ్రహ్మ (వేద) స్వరూపులై జన్మరాహిత్యము నొందు వఱకును అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపక మగుచు, తోడ నుండి, యంతటి నుపరతవ్యాపార మగును. ఇట్లు జన్మించినదాది జన్మరాహిత్యము నొందువఱకు తోడ నుండి యదుగదుగున యజ్ఞాతార్థజ్ఞాపనశీలమై వెలయుటయే (వేదయతి) వేదము యొక్క వేదత్వము.

కాన, పరమేశ్వరుడు వేదస్వరూపుడు, వేదగర్భుడు లేక వేదాత్మకుడనియు. వేదము అతీంద్రియ ధర్మబ్రహ్మ స్వరూపబోధక మగుచు తన నారాధించు వారి తోడ నుండి వారిని వేదాత్మకులను (త్రయీన్యరూపులను) వేద (బ్రహ్మ) స్వరూపుల నొనర్చు ననియు తెలిసినది.

ఇట్లు వేదములే గాదు. పురాణోపాదాయులు గూడ దేవుడు వేద స్వరూపుడు, వేదాత్మకుడు నని పెక్కు రీతుల గీర్తించి యున్నవి.

"సుస్కారాస్తేభవన్ వేదాః" — రామాయణమ్, 6-120-20

"ఋగ్వేద స్వం యజుర్వేదః సామవేద స్తథర్వణః"

— విష్ణు పు. 5.1-36

"యం బృహ స్తం బృహత్యుక్తే యమగ్నౌ యం మహాధ్వరే ।

యం విప్రసంఘా గాయన్తి కచ్చై వేదాత్మనే నమః ॥"

ఋగ్యజుః సామదామానం దశార్ధహవిరాత్మకం ।

యం సప్తతంతు తన్వన్తి తస్మై వేదాత్మనే నమః ॥

—భార. 12-47-43, 44

“వేదప్రణిహితో ధర్మో హ్యధర్మ స్తద్విపర్యయః ।

వేదో నారాయణః సాక్షి తన్వయంభూ రితి చక్రతిః ॥”

భాగ 61-40.

పృశ్నిః-పృశ్నిగర్భః-వేదగర్భః-వేదగర్భాః :-

పై స్మృతి వచనములు దేవుడు వేదన్వరూపు డగుటయు, వేదము స్వయంజాత మగుటయు శ్రుతియభిప్రాయ మని తెల్పుచున్నవి. ‘ఋగ్యజుః సామదామానం-వేదాత్మనే’ అను పదములచే పరమేశ్వరుడు వేదమయ్యుడు, వేద గర్భుడు నగుట దెలియును. అందుచేతనే దేవునకు ‘పృశ్ని గర్భః’ అనియు ప్రసిద్ధి

“పృశ్ని రిత్యుచ్యతే చాన్నం వేద ఆపోఽమృతం తథా ।

మమైతాని సదా గర్భః పృశ్నిగర్భ స్తతో హ్యహమ్ ॥”

—భార. శా.న్తి. 31-45

‘పృచ్ఛన్త్యేనం జిజ్ఞాసవో ధర్మజాత మితి, పృచ్ఛన్త్యేనం

క్షుధితాదయ ఇతి వా పృశ్ని ర్వేదోఽన్నాది వా గర్భో గర్భస్థానిః

అతః పృశ్ని గర్భోఽహ మిత్యర్థః ।’ —నీలకంఠవ్యాఖ్య.

అన్నము, జలము, అమృతము, వేదము - ఇవి ‘పృశ్ని’ యని చెప్పబడుచున్నవి. ఇవి యెల్ల పుడును నా గర్భమున నుండునవి. కాన, నేను పృశ్ని గర్భుడను- అని యర్థము.

పరాదేవతయు నిశ్లే పురాణములయందు ‘వేదమాతా’ వేదగర్భా’ యని కీర్తింపబడినది.

“వేదాధిష్ఠాత్పదేపీం చ వేదశాస్త్రస్వరూపిణీమ్ ।

వేదబీజస్వరూపాం చ భజే తాం వేదమాతమ్॥”-దేవీ. భా. 9-26-52

“వేదమాతర మేకాం చ విద్యాం భవతరోః స్థిరామ్ ।”

-దేవీ. భా. 8-1-34

“వేదగర్భా విశాలాక్షీ సర్వేషా మాది రీశ్వరీ ।”

-దేవీ భా. 8-3-53

“ప్రకృతి స్వం పరా సూక్ష్మ బ్రహ్మగర్భాభవః పురా ।

తతో వాణీ జగద్ధాతు ర్వేదగర్భాఽసి శోభనే॥”

సృజ్యస్వరూపగర్భాఽసి సృష్టిభూతా సనాతనే ।

బీజభూతా తు సర్వస్య యజ్జభూతాభవ త్ప్రయా ॥” -విష్ణు 1-1-78.

ఇచట పరాదేవి వేదగర్భ, బ్రహ్మగర్భ, వేదమాత - ఇత్యాది పదములచే వేదస్వరూపిణిగ ప్రతిదినము ధ్యానింపబడవలె నవి విధింపబడుచున్నది.

“చందసాం మాతా; పరదా వేదమాతా”

అని త్రిసంధ్యలయందు పరాదేవత ధ్యానింపబడుట ప్రసిద్ధమే.

వేదపదములు దేవపదములు-దైవీవాక్ :

“అప్యేకం దేవపద మధీయైతై వ”

అను శతపథబ్రాహ్మణవచనము (11-5-8-9) వేదమునందలి పదము లన్నియు దేవ పదములు; అనగా దేవతత్త్వ బోధకములు; శక్తిలేని యపుడు అందు ఏ యొక పదమునైన సద్యయనము చేయవలయును గాని యూరకుండరాదని విధించుచున్నది. అట్లర్థయనము జేయుచో ప్రద్యుతుడు కాదనియు దెలుపుచున్నది.

పై ప్రమాణములచే పరమేశ్వరుడు వేదస్వరూపు డయినందున వేద - దేవ శబ్దములు పర్యాయపదము లగుట యుక్తమే. అంతేగాక వేదములందలి పదము లన్నియు దేవపదము లని శ్రుతి స్పష్టముగ బేర్కొనినది. ఇందలి ప్రతి పదము దేవ - తత్త్వబోధనమే పరమ - శ్శక్తియుగా గలవి యగుటచేతనే శ్రుతికి దైవీ వాక్, అమరభారతి, గైర్వాణీ ఇత్యాది నామములు బ్రసిద్ధము లయినవి. తచ్చాయ రూప మగుటచేసి లౌకిక సంస్కృతమునకును నిట్టి ప్రసిద్ధి కలిగినది. కాని, శ్రుతి

గతపదములు లోకసిద్ధములైన యర్థకామములను ప్రబోధించుటకు గాని, లోకకర్తాములనే వివరించుటకు గాని ప్రవర్తించినవని చెప్పుట శ్రుతిసమ్మతము కాదు. ఈ విషయ మింకను బ్రహ్మశబ్దమున విపులముగ వివరింపబడినది. (చూ-వేదము- (బ్రహ్మత్వము) మనుస్మృతియు వేదస్వరూపము నిట్లు వివరించినది.

విధానమ్-వేదః (శాశ్వతమగు చట్టము):-

“త్వమేకో హ్యస్య సర్వస్య విధానస్య స్వయంభువః ।

అంచిత్య స్వాప్రమేయస్య కార్యత త్వార్థవి త్రప్రబో ॥ ” - మను. 1-3.

‘యస్మా త్వమేకోఽద్వితీయః, అస్య సర్వస్య ప్రత్యక్షశ్రుతస్య

స్మృత్యాద్యనుమేయస్య చ, విధానస్య విధీయంతేఽనేన కర్మాణ్యగ్ని

హోత్రాదీనీతి విధానం వేదః, తస్య స్వయంభువః అపౌరుషేయస్య,

అచిత్యస్య బహుశాఖావిభిన్నత్వాదియత్తయా పరిచ్ఛేత్తు మయోగ్యస్య,

ఆప్రమేయస్య మీమాంసాది న్యాయనిరపేక్షతయాఽనవగమ్యమాన

ప్రమేయస్య, కార్య మనుష్టేయ మగ్నిష్టోమాది, తత్త్వంబ్రహ్మ -

‘సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మే’ త్యాది వేదాంతవేద్యం, తదేవార్థః

ప్రతిపాద్యభాగః, తం వేత్తితి కార్యత త్వార్థవిత్.

—కుల్లూకభట్టవ్యాఖ్య.

విధాన మనగా వేదము, అగ్నిహోత్రాది కర్మోపాసనాదికమును విధించునది యగుటచే వేదమునకు ‘విధాన’ మని పేరు.¹ అది స్వయంజాతము (స్వయంభువః)

1. “అంతరాత్మక మాకాశం తన్మయం శ్రోత్ర మింద్రియమ్ ।

తస్య శబ్దం గుణం విద్యా న్మూర్తి శాస్త్రవిధానవిత్ ॥”-భార. 12-252-3

“విధానం వేదవాక్యమ్” - సీంకంఠవ్యాఖ్య.

“అపి వా సర్వధర్మః స్వాత్ తన్నాయత్వాద్విధానస్య”.

జై. సూ. 1-3-16.

“విధీయంతేఽనేనీతి విధానం శబ్దః । సోఽనుమీయతే స్మృత్యా”

- శాబర.భా.

కాన, నపౌరుషేయము; అచింత్యము - అనంతశాఖావిలసిత మగుటచే నింత యని జెప్ప నలవిగానిది; మీమాంసాది న్యాయసాహాయ్యము లేక దెలియ శక్యము గానిది గాన అప్రమేయము; 'అనుష్ఠేయ మగు జ్యోతిష్టోమాదిరూపధర్మము (కార్యం), వేదాంతవేద్యమగు బ్రహ్మ (తత్త్వం)' - ఇవియే, అనగా నీ ధర్మ - బ్రహ్మ రూపార్థములే. వేద ప్రతి పాద్యార్థములు; అద్వితీయుడగు పరమేశ్వరు డొకడే అచింత్య - అనంత - వేదరహస్యాభిజ్ఞుడు (కార్యతత్త్వావ్విత్) - అని యర్థము.

సామాన్యముగ 'స్వయంభూః, అచింత్యః, అప్రమేయః' - ఆను-పదము లచే పరమేశ్వరుడు కీర్తింపబడుచుండును. అతడు వేదస్వరూపుడు నని పూర్వము చెప్పబడినది. తత్ప్రతిపాదక వేదరాయు నిట నా పదముల చేతనే కీర్తింప బడుట గమనార్హము. ఇవి దేవునకు వేదమునకు గల సాధ్య్యమును దెలియజేయు నవి. మఱియు నిట (1) వేదము అపౌరుషేయము, (2) తత్ప్రతిపాద్యార్థము అతీంద్రియ ధర్మ - బ్రహ్మస్వరూపము, (3) అచింత్య - అప్రమేయ వేద రహస్యాభిజ్ఞుడు వేదరూపుడగు పరమేశ్వరుడొకడే - అను విషయములు స్పష్టము చేయబడినవి.

ఇట్లు సంప్రదాయవిదులు వేద మపౌరుషేయ మని ముక్తకంఠముగ కీర్తించిరి. ఈ విషయము వేదమంత్రార్థపరిశీలనము వలనను స్పష్టము కాగలదు

వేదము పౌరుషేయ మగునా ?

పై సుదహరించిన మంత్రములు సూక్ష్మముగ భరిశీలించినచో వేదములు పురుషబుద్ధికల్పితములు కావనుటయు స్పష్టమగును.

“వేదోఽసి యేన త్వం దేవ వేద దేవేభ్యోః

వేదోఽభవః । తేన మహ్యంవేదో భూయాః ।”

ఈ మంత్రమును జాతము.

ఈ వేదశబ్దరాశి పౌరుషేయమే యగుచో 'వేదమా । నీవు దేవతలకు వేదము అయితివి: నాకును వేదము కమ్ము' అని ప్రార్థించుచేమి ? మొదట మంత్రములు, తర్వాత బ్రాహ్మణములు, తదుపరి ఆరణ్యకములు రచింపబడి

యుండునని గదా: చారిత్రకుల యూహ! అగుచో వారి ననుసరించి, తరువాత రచింపబడిన బ్రాహ్మణములు సుహితాగతము: త్రమునకు యజ్ఞమున వినియోగము చెప్పి యుండవలెను. అట్టియెడ మంత్రరచనయమున నీ మంత్రమునకు యజ్ఞము నందు (దర్పముష్టి నుద్దేశించి చెప్పెడి) వినియోగము లేదుకదా! అగుచో “మహ్యం వేదో భూయా:” అనునెడ ‘మహ్యం’ అను పదమునకు ‘నాకు’- అనగా ‘వేద రచయితయగు నాకు’- అనియే యర్థమును జెప్పవలసి యుండును. తనచే రచియింపబడిన మంత్రభాగము నుద్దేశించి ‘వేదోఽసి’ (నీవు వేదముఅయి యున్నావు) అని చెప్పుచు - నీవు దేవతలకు వేదమైతివి అట్లే నాకును వేదము కమ్ము - అని కోరుదు రచయిత వేదమంత్రమును రచించుటలోని సామంజస్యమును గూర్చి కాని, సరస నమన్వయమును గూర్చి గాని విచారించవలసి యుండును.

మఱియు వేదములు మానవరచనలే యగుచో ఈ ఋక్కులు యజుస్సులు, సామలు అన్నియు నేకకాలమునం దొకని చేతనే రచింపబడినవని చెప్పవలనుపడదు. వేత్తేలు కాలములందు వేత్తేలు రచయితలు వేత్తేలు ఋక్కులు, యజుస్సులు, సామలు రచించి యుండవలెగదా! అట్టితఱి ‘ఋచో నామాస్మి, యజుగ్ంషి నామాస్మి, సామాని నామాస్మి’- అని వేదరచయిత తనను ఋగ్యజు: సామన్వరూపునిగ భావించుటలోని యాచిత్యమును గూడ బరిశీలించవలసి యున్నది. తనచే రచింపబడక వేత్తేలు కాలములందు వేత్తేలు రచయితలచే రచింపబడిన, రచింపబడనున్న ఋగాది మంత్రము లన్నియు నేనే యని చెప్పి కొనుట లోకన్యాయవిరుద్ధము గదా !

ఇదియుగాక ఈ వేదములు మానవరచితములే యగుచో నగ్నాది దేవతలు గాని, పరిమేశ్వరుడు గాని వేదాత్మకు లగుట యెట్లు పొసగును? అనట రచయితలు ప్రకాశవంతములై గన్నట్లు భౌతికములగు అగ్ని, సూర్యు, చంద్రాదుల జూచి దేవతలని భ్రమించినారనిగదా చారిత్రకుల కల్పన! భౌతికములగు నీ అగ్నాదులు వేదాత్మకములగుట యెట్లు? ‘అగ్నేర్ ఋగ్యేదః వాయో యజుర్వేదః సూర్యా త్సమవేదః’- అని శ్రుతులు జెప్పుచున్నవి భౌతికములగు నీ యగ్ని వాయూదిత్యల నుండి వేదము లావిర్భవించుట యెట్లు? ఒకవేళ నెట్లో వీనినుండి యావిర్భవించినవని యనినను నపుడవి మానవరచనలని యెట్లు చెప్పవగును?

“యో బ్రహ్మం విదధతి పూర్వం యో వై
వేదంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై” — శ్వేతా ఉ 6-18 ; గోపూ. 4-5

పరమేశ్వరుడు మొదట బ్రహ్మను సృజించి యా బ్రహ్మకు వేదముల
ననుగ్రహించినట్లు పై శ్రుతివాక్యము జెప్పుచున్నది. అట్టియెడ మానవరచితములని
చెప్పబడెడి వేదములను పరమేశ్వరుడు బ్రహ్మకిచ్చుచెట్లు పొసగును ? ఇంతే కాదు.

“అహే బుద్ధియ మంత్రం మే గోపాయ ।

య మృషయ స్త్రైవిదా విదుః ।

ఋచః సామాని యజుగ్ంషి ।

సా హి శ్రీ రమృతా సతామ్ ।”

— తై. బ్రా. 1-1-10-3 ; 5-2-1-26

“అహే అహింసితవ్యః । బుద్ధియ బుద్ధే మూలే జగదాదా
పుత్రస్త్వా వనధ్య (అగ్నే) ; త్రీన్ వేదాన్ విదంతీతి త్రివిదుః,
త్రివిదాం సంబంధినోఽద్యేతార స్త్రైవిదా స్తే చ యం మంత్రభాగం
ఋగది రూపేణ త్రివిధ మాహుః తం గోపాయ”

- సా.భా.తై. సం. 1-1-1-1 ; ఋగ్వేద-సా. వేద భాష్య భూమికలు.

ఇది అవసర్యాగ్ని ‘అహే, బుద్ధియ’ యని సంబోధింపబడినాడు.
అహింసితవ్యుడు, జగదాదియం దుత్పన్నుడు నగు అగ్ని యని యర్థము. ఋగ్వజాః
సామరూప మగు త్రివిధ మంత్రజాతమును దర్శించినవారు త్రివిదులు. వీరే
మంత్రద్రష్టలగు ఋషులు వారినుండి యా త్రయీవిద్య నధ్యయనము జేసిన వేద
విదులు త్రైవిదులు ఆ సంప్రదాయము ననుసరించి గురుశిష్య పరంపరగా ప్రాప్త
మైన యీ వేదమును నేడు నధ్యయనమొనర్చెడి వేదవిదులును త్రైవిదు లగుదురు.
ఈ మంత్రజాతమును పరమేశ్వరుడు మొదట హిరణ్యగర్భప్రజాపతి కనుగ్రహిం
చెను. ఆ మంత్రరాని మంత్రద్రష్టలగు ఋషులు దర్శించిరి. ‘తా మన్వవింశన్
ఋషిషు ప్రవిష్టామ్’ అనుచు ఋగ్వేదము (10-71-3) నీ విషయమును స్పష్టము
జేయుచున్నది. (చూ ఋషి శబ్దము)

వరమేష్టి నుండి నేటివఱకును గురుశిష్యవరంపరా రూపమున ప్రాప్తమై యే ఋషిరూపమగు మంత్రము (వేదము) నాచే నధ్యయనము చేయబడినదో యదియే యమృతస్వరూప మగు (అమరణ ధర్మము గల) సిరి (శ్రీ). మిగిలిన సిరు లట్టివి గావు. జగత్కారణ భూతుడవు, నిరంతరమారాధనీయుడవు నగు నో యగ్ని ! అట్టి నా యీ మంత్రమును రక్షింపుము—అని పై మంత్ర తాత్పర్యము.

ఇది మంత్రావిర్భావస్వరూపమును, మంత్రము యొక్క అమృతశ్రీత్వ మును, మంత్రగోపనావశ్యకతయు వివరించెడి మంత్రము. ఈ మంత్రమునకు యజ్ఞకర్మలందే గాక నిత్యము జేయబడు దేవతారాధనమునందును వినియోగము గలదు. అందుచే వరంపరాప్రాప్త మగు నీ త్రయీ రూపమంత్రరాని రక్షింపు మనెడి యభ్యర్థనము ప్రతిదినము జేయబడుచుండుట గమనార్హము.

మంత్రములు ఆర్యులనెడి వారి రచనలే యనుచో నీ మంత్రార్థమెట్లు పొసగును ? త్రివిదులగు ద్రష్టలచే దర్శింపబడి, త్రివిదులచే నధ్యయనము జేయ బడెడి యమృతశ్రీరూప మగు నా యీ ఋగ్యజుః సామరూప మగు మంత్రజాత మును రక్షింపు మని యీ మంత్రము యొక్క రచయిత అగ్నిని ప్రార్థి చుటలోని సామంజస్య మేమి ? అభ్యర్థింపబడెడి యగ్ని భౌతికాగ్నియే యగుచో నది మ త్ర మును రక్షించు టెట్లు ? ఋగ్యజుఃసామరూప మంత్రజాత మంతయు ఆ రచయిత యొక్క రచనయే (మే మంత్రం) అగుట యెట్లు ? కాన నధ్యయన వరంపరా ప్రాప్తమైన మంత్రజాతరూప మగు నా యీ సిరి (శ్రీ) ని రక్షింపుమనియెడి యీ యభ్యర్థన, మంత్రములు పురుషకర్తృకము లగుచో పొసగదు; ఆపౌరుషేయములని యంగీకరించినపుడే యిట్టి యీ మంత్రములకు సరస సమన్వయము లభించును. మంత్రములు పురుషకర్తృకములు గావు; అవి త్రివిదులగు మంత్రద్రష్టరి దర్శన ములు; వాని నధ్యయనము జేసి త్రివిదులై తమ, యీ యమృతంపు సిరిని ఈశ్వరానుగ్రహము బడసి గోపనము చేయవలెను. అని మంత్రము స్పష్టముగ తన స్వరూపమును జెప్పికొనుచున్నది. అనాదికాలము నుండి అవిచ్ఛిన్నముగ అధ్యయన వరంపరాప్రాప్త మగుటచే 'అమృతా శ్రీః' యని క్రుతియే తన యమృత స్వరూపమును తేటపఱచుకొనుచున్నది.

వేదములు వేలు వేలు తెగల (Tribes) వారిచే, భిన్న భిన్న కాలము లందు, భిన్న భిన్న దేశములందు రచింపబడుచో నా రచనలకు అమృతత్వ మెట్లు? మఱియు నా రచనల కన్నిటికి గలిపి సామూహికముగ వేరూ, శ్రుతిః, బ్రాహ్మ - ఇత్యాది నామముల గూర్చిన దెవరు? శ్రుతియే తనను దాను వేదాది నామములతో నన్ని శాఖలయందును వ్యవహరించుకొని యుండుటచే నవి యర్వాచీన కల్పిత సాంకేతిక నామము లని చెప్పవలను పడదుగదా! కనుక వేద మపౌరుషేయ మని యంగీకరించినపుడే యీ నామముల యౌచిత్యము సరసముగ గ్రహింపనగును. అప్పుడే సకల మంత్రార్థ సమన్వయము సుసముగ గుఱరగలదు.

వేదములలో పౌర్వాచర్యము, విజ్ఞానక్రమవికాసము గలవా ?

అగ్నిమండి ఋక్కులు, వాయువునుండి యజుస్సులు, సూర్యుని నుండి సామలు నుద్భవిల్లినట్లు శ్రుతులు చెప్పచున్నవి. దీని ననుసరించి మొదట ఋగ్వేదము, తరువాత యజుర్వేదము, నా తర్వాత సామవేదము పుట్టియుండునని యూహ చేసినచో - మొదట అగ్నియు, తరువాత, క్రమముగ వాయు సూర్యులను బుట్టిరని యనవలసి వచ్చునే! అగ్ని-వాయు-సూర్యులు నిరంతర సాహచర్యము గల మూడు జ్యోతిసులు (వీనిని గూర్చి 'భారతీ' శబ్దవిచారమున వివరింపబడినది) పరమేశ్వరుడు అగ్ని వాయ్వాదిత్యాత్మకుడు, ఋగ్యజుస్సామాత్మకుడు నగుటచే 'త్రిధాతుః' అని శ్రుతి యందు గీర్తింపబడినట్లు పూర్వము వివరింపబడినది. అందుచే అగ్ని - వాయు - ఆదిత్యులకు గాని, ఋగ్యజుస్సామలకు గాని పౌర్వాచర్యము, దానినిబట్టి విజ్ఞానక్రమ వికాసము ఉన్నదని చెప్పట శ్రుతి తాత్పర్యమగుము గాదు.

అంతర్దర్శనము -

కాని భాషను బట్టియు భావమును బట్టియు, ఆ యా కాల స్థితిగతుల బట్టి వేదమున గల సంహితాభాగమునకును, బ్రాహ్మణ - అరిణ్యక - ఉపనిషద్భాగమునకును పౌర్వాచర్య మున్నదనియు, సంహితయందు (మంత్రభాగమునందు) బ్రాహ్మదర్శనమే కాని యంతర్దర్శనము లేదనియు. ఉపనిషత్తులయందే యంతర్దర్శనము

మున్నదనియు చారిత్రికు లూహించిరి. ఇట్టి యీ యూహలు చరిత్రకల్పనలక్ష్యముతో జేసిన యూహలు మాత్రమే యగును.

ఈ యూహల సంగీకరించినచో మంత్రములకు సరస సమన్వయము పొనగదు. అతి ప్రాచీనములని చెప్పబడెడి ఋగ్వేద మంత్రములే యీ చారిత్రికుల వాదమును నిరాకరించుట జూతము

న వి జానామి యదివేద మస్మి నిజ్యః సన్నద్ధో మనసా చరామి ।

యదా మాగన్ ప్రథమజా ఋతస్యాదిద్వాచో అన్నవే దాగ మస్యాః ॥ 1

— ఋ. 1-164-37; అ. వే. 9-10-15, నిరు. 7-3; 14-2.

1 అహం యదివేదం యదపీదం విశ్వం అస్మి కృత్స్నః ప్రపంచో పృథా మేవాస్మి । నాచరూపాంశం అసరమార్థం త్యక్త్వా సర్వత్ర అనుగతోఽస్తి భాతి ప్రియమితి యోఽయం సచ్చిదానందకారోఽస్తి సోఽహ మస్మీతి న విజానామి । వివిచ్య నజ్ఞాసిషమ్ । వరం శాస్త్రజనిత మిద మహ మస్మీతి జ్ఞానం జాతమ్ । అవివేక్యహ మిత్యర్థః । కార్యకారణయో రభేదాత్ కృత్స్నప్రపంచస్యాపి బ్రహ్మ సన్యత్యేన బ్రహ్మైకత్వావగమే ప్రపంచజాతమపి స్వస్వరూపమేవ భవతి । ‘ఇదం సర్వం యదయ మాత్మా, బ్రహ్మై వేదం సర్వం, ఆత్మై వేదం సర్వం, స ఈక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయ’ — ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానాత్ । ‘తదనన్యత్వ మారంభణ శబ్దాదిభ్యః, (బ్ర.సూ. 2-1-14) ఇత్యాద్యుపపత్తిభిశ్చ ప్రపంచస్య బ్రహ్మ సన్యత్వం సిద్ధమ్ । యన్వా, ఇవ శబ్దః ఉపమార్థః । యదీవ యదాపరోక్ష్యజ్ఞానం సర్వైకాత్మ్యరూప మానుభవిక మస్తి తదీవ తద్వదేహహ మస్మి । ఇదం సర్వమహ మస్మీతి జ్ఞానం మే జాతమ్ । అపితు ఏత ద్దర్ధాంతిభూతమ్ । అనుభవేన సార్వాత్మ్యం యదస్తి తన్న వి జానామి న ప్రాప్తోస్మి । శాస్త్రజనితం సార్వాత్మ్యం జాతం న తు అనుభవిక మిత్యర్థః । తత్రకారణ మాహ । యతోఽహం నిజ్యః । అంతర్నితనామైతత్ । అంతర్నితో మూఢచిత్తః । చిత్తప్రత్యక్రవణ తాభావేన పరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః । తత్రోపపత్తి మాహ । సంసద్ధః అవిద్యాకామకర్మభిః

యత్ ఇవ ఇదమస్మి న వి జానామి :

దృశ్యమగుచు నిది యేది గలదో యా కృతస్సప్రపంచము నేనే అనగా అస్తి (సత్), భాతి (చిత్), ప్రియం (అనందం), నామ, రూపం - అనేది యంశపంచకముతో గన్పట్టెడునది యంతయు నేనే. అందు నామరూపములు పర మార్థములు కావు; వానిని విడిచి సర్వత్ర అనుగతమై యుండెడి సత్ - చిత్ - అనంద స్వరూపము నేను అని నివేదన చేసి తెలియజాలనైతిని. అనగా 'ఇదం సర్వం యదయ మాత్మా' 'బ్రహ్మైవేదం సర్వం' 'స ఈక్షత బహుస్యాం ప్రజా యేయ' — ఇత్యాది శాస్త్రజన్య పరోక్షజ్ఞానము కల్గినది గాని యపరోక్షనుభవము కలుగలేదు — అని యీ వాక్యార్థము,

సమ్యగ్భక్తో వేష్టితః అత ఏవ, మనసా యుక్తో భావనా సహిష్టునా బహిర్యుతేన విక్షిప్తేన చేతసా యుక్తః సంభరామి సంసారే. అథవా మనసా సంసర్థ శ్చరామి ఇంద్రియ పరవశ ఏవ సన్ సంసారే దుఃఖ మనుభవామి । న సార్యాత్మ్యం జానా మీతి పరిదేవతే । యాస్మో-2-పి ఇమం పరిదేవనార్థత్వే నోద జహార, అథాపి పరిదేవనా కస్మాచ్చి ద్భావాత్, న విజానామి య దివేద మస్మి' ఇతి । బహిర్యుతి చేతసః స్వరూపాపరిజ్ఞానజనితం దుఃఖ మన్యత్ర క్రూయతే 'పరాజ్ఞే భాని వ్యతృణ త్వయంభూ స్తస్మా త్వరాక్ష పశ్యతి నాంతరాత్మన్' (క. ఉ. 2 -4 -1) ఇతి 1 తద్వి కదైత దృపతి త్యాహ । యదా. మాగన్ అగమిష్యతి తదా । కిం తదితి ఉచ్యతే 1 ఋతన్య పరమార్థస్య పరన్య బ్రహ్మణః, ప్రథమజ్ఞాః ప్రథమోన్మేషః ప్రథమోత్పన్నశ్చిత్తప్రత్యక్షవణజనితః అనుభవః । స యదా మా మాం ప్రాప్నోతి; ఆదిత్ అవంతర మేవ అవ్యవధానేన, అస్యాః, వాచః ఐకాత్మ్యప్రతి పాదికాయా ఉపనిషద్వాచో యదివేదమస్మి త్యుక్తాయా వా. భాగం భజనీయం శబ్దబ్రహ్మణా వ్యాప్తవ్యం పరం బ్రహ్మవదమ్, అక్నువే ప్రాప్నోమి । చిత్తస్య బహిర్యుతితాం పరిత్యజ్య అంతర్యుతి తైవ అయః సంపాదా । సా యదా స్యాత్ తదానీమేవ స్వరూపంద్రష్టం సుశకం భవతి పశ్చా ద్విలంబాభావాత్ । యథా గిరిశిఖరాత్ పతన్ పాపాణో-2 విలంబేన పతతి తద్వత్ । చిత్తప్రత్యక్షాభివ్యస్య దుఃశకత్వ మపి తత్త్రైవ క్రూయతే — 'కల్పదీరః ప్రత్యగత్మాన మైక్ష దావృత్తవత్సు రమృతత్వ మిచ్ఛన్' (క. ఉ. 2 -4 -1) ఇతి । పా. భా.

నిజ్యః సంనద్ధో మనసా చరామి :

అట్టి యనుభవము కలుగకపోవుటకు గారణ మేమన — బహిర్ముఖమై విక్షిప్తమైన మనస్సుతో తాదాత్మ్యము చెంది మూఢులై తుడనై పరిచ్ఛిన్నుని వోలె సంసారమున చరించుచున్నాను - అని యీ వాక్యార్థము.

యదా ఋతస్య ప్రథమజాః మాగన్, ఆదిత్ అస్యాః వాచః భాగం ఆశ్నువే :

కాని, యెప్పుడు బ్రహ్మ విషయకమై చిత్త మేకాగ్రమగుచు సతతర్ముఖ మగునో, అనగా బ్రహ్మవిషయక ప్రథమోన్మేషము (అపరోక్షనుభవము) కలుగునో యప్పుడే ఐకాత్మ్య ప్రతిపాదక మగు నీ 'య దివేద సస్మి' ఇత్యాద్యుపనిషద్వాక్యము లచే ప్రతిపాదించబడిన బ్రహ్మపదము నొందుదును.

(సాయణ భాష్యము, పేంకట మాధవ భాష్యము చూచునది)

ఈ మంత్రము ఋగ్వేదము మొదటి పుండలము లోనిది. ఇందు మనస్సు నిరంతరము నిక్షిప్తమై మోహపరవశమై యుండునంతవఱకు సంసారమున బరిభ్రమించుచుండు నని మనస్సు యొక్క స్వాభావికస్థితి చెప్పబడినది. అట్లు బహిర్ముఖముగ నుండ నంతవఱకు శాస్త్రమున నెంత పరిశ్రమ జేసినను మనస్సుతో తాదాత్మ్యము విడువక. యుండుటచే నేను పరిచ్ఛిన్నుడను (అల్పుడను) అను భావమే వెంటనంటియుండును గాని సచ్చిదానంద రూపమగు నీ కృత్స్న ప్రపంచ మంతయు నేనేయను యథార్థానుభవము కలుగ దనుట స్పష్టము చేయబడినది. చిత్త మంతర్ముఖమైనపు డట్టి యనుభవము గలుగును: అప్పుడు గూడ నుపనిషత్ మహా వాక్య ప్రమాణము చేతనే యీ యపరోక్షనుభవము గల్గును గాని దానియంతట నది సిద్ధింపదు; అనగా నీ యనుభవము శాస్త్రైక సమధిగమ్యమే గాని పురుషబుద్ధికి గోచరము కాదనుట ఈ మంత్రమున స్పష్టము జేయబడినది "ఇతి జ్ఞాతాత్మ స్వరూప ఆహ" అని యనుచు పేంకటమాధవుడును ఇది ఆత్మతత్త్వ జ్ఞాపకమగు మంత్ర మనియే వివరించినాడు.

దారిత్రికుల కల్పనల ననుసరించి యార్యు లనుపరిచే తొలుదొల్ల రచింపబడినది ఋగ్వేదము. వారి వాదము చొప్పున సంహితారచనా కాలమున

బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు నుండియుండుటకు వీలు లేదు. కాని పై మంత్రమున సర్వైకాత్మ్యమును ప్రతిపాదించు 'యదివేద మస్మి' యనెడి యుపనిషద్వాక్య మంతర్గతమై యున్నది. మఱల 'అస్యావాచః' అని 'ఇదం' శబ్దముచే నా వాక్యము పరామర్శింపబడినది కూడ. ఇట్లు సంహితయందు ఉపనిషద్వాక్యమును, ఉపనిషత్తత్త్వము ననువదించుటచే వారి వాదము నిర్మూలమై పరాస్తమగుచున్నది.

సంచితాభాగమున గూడ సచటచట నుపనిషత్ప్రధాంతములు బీజ ప్రాయముగ సూచింపబడి యుండవచ్చును. అని చెప్పుటకును వీలు లేదు. ఈ మంత్రమునం దుపనిషద్వాక్యమే సాక్షాదుచ్చంపబడి మఱల 'అస్యాః వాచః' అని 'ఇదం' శబ్దముచే పరామర్శింపబడి యుండుటచేతను, ఉపనిషత్తత్త్వము ప్రతిపాదించబడుట చేతను ఇవి బీజప్రాయ సూచనలనెడి యూహకు తావులేదు. 'యో జాగర తమృచః కామయ నై, అగ్నిరస్మి జన్మనా జాత వేదాః' - ఇత్యాది పూర్వోదాహృత ఋక్కులును ఉపనిషత్తత్త్వమునే ప్రతిపాదించుట దర్శించితిమి. ఇంతే కాదు 'అహం షను రభవం సూర్యశ్చాహం' (ఋ. 4-26-1); ఇయం మే నాభి రిహ మే సభస్థ మిమే మే దేవా ఆయ మస్మి నర్యః (ఋ. 10-81-9) - అని యీ రీతిగ ఉపనిషత్ప్రతిపాదిత మగు సర్వాత్మకత్వానుభవమును ప్రతిపాదించు మంత్రము లెన్నియోని ఋగ్వేదమున గలవు దీనినిబట్టి సంహితాభాగ మావిర్భవించిన కాలముననే యుపనిషత్తులు కూడ నావిర్భవించినవనియు, ఉపనిషత్తత్త్వమునంతయు దృష్టియందుంచుకొనియే మంత్రబ్రాహ్మణములు ప్రవృత్తము లయినవనియు, అట్లే మంత్ర బ్రాహ్మణ ప్రతిపాదిత కర్మ స్వరూపమును దృష్టియందుంచుకొనియే ఉపనిషద్భాగ మావిర్భవించిన దనియు దెలియుట ననుజనము. అట్లంగీకరింపనిచో నిట్టి యీ మంత్రములకు వరస సహస్రయము గుదురదు.

ఇంకొక విశేషము. మనస్సు విక్షిప్తమై సుసారమున జరించు నంత వరకు శాస్త్రజన్యజ్ఞాన మనుభవదూరమై యుండును; చిత్త సంతర్ముఖమైన అనఃరోజునుభవము గల్గుటకు శాస్త్రజన్యజ్ఞాన మావశ్యకము; అనగా శాస్త్ర (వేద) ప్రతిపాదితమైన విషయము పురుషబుద్ధిచే నేమాత్ర మూహించుటకు శక్యము గాదు - అని 'స విజానామి' యనెడి పై మంత్రమున స్పష్టముగ తెలియజేయబడినది. అట్లే యేద పురుషబుద్ధికి గోచరములు గాని యీ విషయములను ఆర్యులనువారెట్లు తప

రచనల ద్వారా తెలియజేయజాలియుండుదు; కాన వేదములు పురుషబుద్ధికల్పితములని గాని, వానియందు పౌర్వావర్యము విజ్ఞానక్రమవికాసము లున్నవని గాని చెప్పబ యు క్తి సహము కాదు; శ్రుతి తాత్పర్యానుగుణమును కాదు.

ఋగ్వేదము, నానాదేవతలు . ఏకదేవత :-

“ఋచో ఆక్షరే పరమే వ్యోమన్ యన్మిన్ దేవా

అధి విశ్వే నిషేదుః । యస్తన్న వేదకి మృచా

కరిష్యతి య ఇ త్తద్విదుస్త ఇమే సమాసతే ॥

— ఋ. 1-164-39; అ.వే.9-10-18 తై. బ్రా. 3-10-9-14; తై. ఆ.

2-11-1; నిరు. 13-10:

ఇదియు ఋగ్వేదమున మొదటి మండలములోనిదే. ఈ మంత్రము నకు పూర్వమున నున్న ‘అపాజ్ ప్రాజేతి’ యను ఋక్కున దేహాత్మ జీవాత్మల గూర్చి చెప్పబడినది, ఇందు జీవాత్మయొక్క పారమార్థిక రూపము జెప్పబడు చున్నది.

ఇచట ‘ఋచః’ అను పదము నాలుగు వేదములకు ఉపలక్షకము’ (ఆత్ర ఋక్ శబ్దేన ఋక్ ప్రధానభూతాః సాంగాపరవిద్యాత్మకా శ్చత్వరో వేదా ఉచ్యంతే - సా. భా)

ఆక్షరమ్ :-

ఏతద్వై తదక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి (బృ- ఉ. 3-8), యయాతదక్షర మధిగమ్యతే (ము. 1-1-50), యేనాక్షరం పురుషం వేద సత్యం, (ము. ఉ. 1 - 2-13) — ఇత్యాది శ్రుతులయందు ఆక్షరముగ అనగా అనశ్వరముగ బ్రసిద్ధమైన బ్రహ్మయే ఇది ఆక్షరశబ్దము చేతను చెప్పబడుచున్నాడు. సర్వవేదములకును ప్రతిపాద్యుడు బ్రహ్మయే కాన ‘ఋక్కులకును అక్షరమునకును’ — అనగా వేదములకును బ్రహ్మకునుగల సంబంధము ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదకభావరూపము. కనుక, ‘ఋచః ఆక్షరే’- అనగా ఋక్ప్రతిపాద్య మగు బ్రహ్మయందు అని యర్థము.

ఆ అక్షరము 'పరమం వ్యోమ' అనగా ఉత్కృష్టము, నిరతిశయము సర్వాధిష్ఠానమునై సర్వరక్షకమైన తత్త్వము. దానియందే సర్వము అధ్యస్తము. ఆ పరమాత్మయందే సర్వదేవతలు అధివసించి యున్నారు.

లేక 'అక్షరే ఋచః' అనియు జెప్పవచ్చును. ఈ యుక్తియు ననుసరించి పరమాత్మయందు వేదము అన్నియు పర్యవసన్నములై యుండు ననియు దెలియ నగును (ఉక్తలక్షణే వస్తుని ఋగుపరిశీతాః సర్వే సాంగా వేదాః పర్యవసితా ఇత్యర్థః-సా. భా)

యస్తన్న వేదకి మృచా కరిష్యతి :—

సర్వదేవతాధిష్ఠానరూపుడు, కృత్స్నవేదతాత్పర్య ప్రతిపాద్యుడునగు బ్రహ్మను గూర్చి ఎవడు తెలిసికొనడో అతడు ఋగాది శబ్దజాలముచే నేమి చేయ గలడు; అనగా వేదసంపాదన మగు (వేదయతి) వేదముచే వేద్యుడగు బ్రహ్మను దెలియనిచో, వేదము ప్రయోజనరహితమై నిష్ఫల మగుచుండ నిక నా వేదముచే సాధించెడిదేమి? — అని ఋక్కు ప్రశ్నించుచున్నది. ఇట్లు తెలియజాలని వానిని గూర్చి వేదము నిష్ఫలమగునని చెప్పి, తెలిసినవానికి గలుగు ప్రయోజనము నిట్లు ఈ ఋక్కు చెప్పుచున్నది.

'య ఇ త్త ద్విదు స్త ఇమే సమాసతే' :—

ఎవ రీ తత్త్వము నెఱుగుదురో యా వేదవిదులు లేక బ్రహ్మవిదులు పునరావృత్తి రహితమగు స్వస్వరూపావస్థానము నొందుదురు. (ఇమే జ్ఞాతారః సమాసతే సమ్మక్ తిష్ఠన్తి అపునరావృత్త్యా స్వరూపేన వస్థానం సమాసనమ్ - సా. భా.) — అని మంత్రార్థము.

ఈ మంత్రమును త్రైత్వికీయారణ్యకము ప్రణవపరముగ వ్యాఖ్యానించినది. అప్పుడు ఋక్ ప్రతిపాద్యునిగు అక్షరము ప్రణవరూపమగు ఓంకారము. ఇంతే కాదు. ఋగక్షరమనగా ఆత్మమండలాంతర్గత పురుషుడనియు చెప్పుట గలదు. లేక, ఋక్ అనగా జీవు డనియు, ఋగక్షర మనగా జీవుని వాస్తవిక స్వరూపమగు పరమాత్మ అని చెప్పుటయు గలదు. సూక్ష్మముగ బరిశీలించినచో నన్నిటి తాత్పర్య మొకటియే యని తెలియనగును.

ఇచట 'ఋచః' అను పదముచే సర్వవేదరాశిని గ్రహింపక, ఆర్యులను వారి తొలి రచన యగు ఋగ్వేదములోని ఋక్కులే యని గ్రహించినను ఋక్ ప్రతిపాద్యము అక్షరము; లేక అక్షరమునగు ఋక్కులు - అను నర్థములే సిద్ధించుచున్నవి. ఎట్లు జెప్పినను ఋగధిష్ఠానభూతుడు, ఋక్ప్రతిపాద్యుడు అక్షరరూప బ్రహ్మ యనియే యర్థము జెప్పవలసియుండును. ఆ బ్రహ్మ సర్వదేవతాధిష్ఠాన రూపుడు గాన సర్వదేవతాత్మకుడు. కాన ఋక్కులన్నిటిని సర్వదేవతాధిష్ఠానభూత బ్రహ్మతత్త్వప్రతిపాదనమునందే తాత్పర్య మని యీ ఋక్కు స్పష్టికరించుచున్నది. ఇట్లు ఋక్ స్వభావమును గూర్చి ఋక్కులే స్వయముగ జెప్పికొనుచుండ వాని స్వభావమును చరిత్రకల్పనానుగుణముగ నింకొక తీరుగ వర్ణించుట ఋగభిమతము కాదు. ఇట్టి ఋక్ స్వభావమును దెలియనిచో (యస్తస్మ వేదకి మృచా కరిష్యతి) ఈ ఋక్కులతో సాధించెడిదేమి? - అని ఈ ఋక్కు ప్రశ్నించుచున్నది గూడ : తెలిసికొనినచో గల్గెడి ప్రయోజనము గూడ వివరించి: ది.

అందుచే - 'ఆర్యు లనెడి వేదరచయితల దృష్టిలో సూర్యచంద్రాది జ్యోతిస్సులే మొదట దేవతలు; అవియే జగద్యాత్రకు కారణభూతములుగ భావించబడెను; తర్వాత పెక్కు దేవతలు గల్పింపబడిరి. కొంత కాలమునకు సృష్టి కర్తను గూర్చిన జిజ్ఞాస పెరిగినది. అయినను తత్, సద్, బ్రహ్మ - ఇత్యాది పదములకు ఉపనిషత్తులందు జెప్పెడి తత్త్వార్థములు ఋగ్వేదకాలమున లేవు' — మున్నగు చారిత్రిక కల్పనలు నిరాధారములని యీ ఋక్కు స్పష్టము జేయుచున్నది.

“సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ । యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ । సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా వివర్జితే” — ఇత్యాద్యుపనిషద్వాక్యములు “ఋచో అక్షరే పరమే వ్యోమన్ యస్తస్మ వేద య ఇత్ తద్విదుః” అను ఈ ఋక్కుకు ప్రతిబింబరూపములై వర్తిలి, ఋగర్థవివరణ రూపములే యగుచున్నవి. ‘కాన సంహితలు ప్రతిపాదించని తత్త్వము క్రొత్తగా ఉపనిషత్తులచే గాని, పురాణేతిహాసాదులచే గాని, శ్రీ శంకరాదులచే గాని, ప్రతిపాదించబడిన దనుట యుక్తసహము, శ్రుతిసమ్మతము గాదు; శంకరాదులకును సంమతముగాదు (చూ. అవతారిక) అందుచే ఋగ్వేదకాలమున తత్త్వ

దర్శనము వేఱు; ఉపనిషత్కాలమున తత్త్వదర్శనము వేఱు; శంకరాదుల కాలమున తత్త్వదర్శనము వేఱు—అని వర్ణించుట తగదు.

ఇది ఋషోఽక్షరే— అను ఋక్కుచే; ఋగాది వేదరాశికి బ్రహ్మతత్త్వ ప్రతిపాదనము నందే వరమతాత్పర్యము—అనుచు వేదము యొక్క వేదత్వము వ్యక్తము గావింపబడినది. ఉపనిషత్ స్వరూప (శబ్దార్థ) పరిశీలనము జేసినచు ఈ ఋగర్థతాత్పర్యము—వేదస్వరూపము— ఇంకను తేటపడును. అందుచే ఉపనిషత్తర్థ తత్త్వరూపములను గ్రుతులే యెట్లు నిర్వచించి నవో దర్శింపవలసియున్నది.

ఉపనిషత్ :-

‘తస్య వా ఏతస్య యజుషః రస ఏవోపనిషత్, తస్మా ద్యావ
న్మాత్ర ఇవాన్నస్య రసః, సర్వ మన్న మవతి, సర్వ మన్న మనుష్కేతి.’
—శ. భా. 10-3-5-12

యజుర్మంత్రబ్రాహ్మణ ప్రసంగాత్ ఉపనిషదోఽర్థం తత్త్వరూపం
వేదితుః శలం చ దర్శయతి తస్య వా ఏతస్య యజుష ఇతి, అన్న
రూపస్య యజుషః రసః సార ఏవోపనిషత్, తస్మాశ్చ వేదసారత్వ
మన్నదృష్టాంతేన ప్రతిపాదయతి తస్మా ద్యావ దితి, యా అన్నస్య
యావాన్ రసః తావాన్ స్వాశ్రయభూతం సర్వ మన్న మవతి;
తస్మయతి; భోగయోగ్యం కరోతి; అనుష్కేతి వ్యాప్తోతి చ।
అతః ఉపనిషత్ సకలం సాంగం వేదం వ్యాప్తోతి।

—సా. భా.

అన్నముయొక్క రసము స్వాశ్రయభూత మగు అన్నము నంతయు వ్యాపించి కృప్తి
హేతు వగుచున్నది. అన్నమును భోగయోగ్య మొనర్చుచున్నది. అట్లే వేదసార
మగు ఉపనిషత్తు కూడ స్వాశ్రయ రూపము, కాండత్రయాత్మకము నగు సాంగ
వేదము నందంతట నంతర్లిఖితమై వ్యాపించి యుండి (అధికారి యగు సాధకునకు)
లోకోక్తరాష్ట్రదక మగుచున్నది - వేదము నంతయు రసాస్వాదయోగ్య మొనర్చు
చున్నది - అని భాషము. దీనివలన నిఖిలవేదరాశియు ఉపనిషదాత్మకమై వరబ్రాహ్మ

ప్రతిపాదః మగుచున్నది - అని తెలియును. అందుచే ఋషోఽక్షరే పరమేవ్యోమన్ అగ్నిర్దాగార త మృచః కామయన్తే; ఏతా విశ్వా విదుషే (చూ. అవతారికా)- ఇత్యాది పూర్వోదాహృత మంత్రతాత్పర్యముతో సంవాదము సిద్ధించుచున్నది. “కావచ్చును; ఉపనిషత్తులనగా వేదాన్తములు, వేదశిరోరూప గ్రంథములు గదా! వేదములయొక్క అంతిమాధ్యాయ రూపమైన యీ యుపనిషద్గ్రంథభాగము వేదమునం దంతర్నిలీనమై యంతట వ్యాపించి యుండు తెట్లు? అంగి అంగమును వ్యాపించి యుండుట సంభవము అంగము అంగితో సంబద్ధమై యుండును కాని వ్యాపించి యుండదు గదా!” - అని యనవచ్చును ఈ సంశయమును తరువాతి బ్రాహ్మణ మిట్లు తీర్చుచున్నది.

“ఆనంద ఏవాస్య విజ్ఞాన మాత్మా అనందాత్మానో హేవ సర్వే దేవాః సా హైపైవ దేవానా మద్ధా విద్యా స హ స న మనుష్యో య ఏవంవిత్ దేవానాం హైవ స ఏషః” - శ. బ్రా 10-3-5-13

“ఉపనిష త్ప్రతిపాద్యన్వరూప మాహ-ఆనంద ఏవాస్య విజ్ఞాన మాత్మేతి. అస్య ఉపనిషదాత్మకస్య రసస్య ఆనందః విజ్ఞాన మేవ అత్మా సచ్చిదానందైకరస మఖండః వస్తుస్వరూప మిత్యర్థః.... అద్భావిద్యా అనందాత్మక దేవానాం ప్రతిపాద కత్వా దేషా ఉపనిషత్, అద్భా అపరోక్షవిద్యా సాక్ష దమర త్వాత్.... ఏవం ఉపనిష దఖండ విజ్ఞానలక్షణ మాత్మా నం జానానో మనుష్యో న భవతి కింతు దేవానాం మధ్యే ఏకో భవతీత్యర్థః.” - సా. భా.

ఉపనిషదాత్మకమైన రసమునకు ఆనందరూప మగు విజ్ఞానమే ఆత్మ. అనగా సచ్చిదానందైక రసస్వరూపము అఖండము నగు వస్తువే ఉపనిషత్తునకు ఆత్మ అని భావము. దేవత లందఱు ఆ యానందస్వరూపులే. అపరోక్షముగ అనందాత్మక దేవతాస్వరూపమును బ్రతిపాదించు విద్యయే ఉపనిషత్తు. అట్టిఅఖండ-ఆనంద-విజ్ఞానలక్షణ మగు ఆత్మను దెలిసి కొనిన మానవుడు మానవుడు కాదు; దేవతలలో నొక దేవతయై విలసిల్లును-అని యర్థము.

కనుక ఉపనిషత్ అనగా ఆనందవిజ్ఞాన లక్షణ మగు ఆత్మయొక్క స్వరూపమును-ఆనందాత్మక దేవతాస్వరూపమును - అపరోక్షముగ ప్రతిపాదించు విద్య ఇదియే బ్రహ్మవిద్య ఈ విద్యను ప్రతిపాదించు వాక్యమునకును లేక గ్రంథ భాగమునకును బాహ్యరీతిగ ఉపనిషత్ అనిపేరు

ఉదా :- (1) పురుషసూక్తము. ఇది ఋగ్వేదముననే గాక కొలది భేదముతో ఇతర శాఖలయందును గలదు. సామాన్యముగ నా యా కర్మలయందు వినియోగింపబడుట ప్రసిద్ధము. అట్టి పురుషసూక్తము ఉపనిషద్రూప మని శ్రుతియే స్వయముగ జెప్పినది:-

“నారద మవరోక్త్య త మాహ పితామహః—“పురా,
మత్పుత్ర, పురుషసూక్తోపనిషద్రహస్యప్రకార నిరతిశయా కా
రావలంబినా, విరాట్పురుషేణోపదీప్తం రహస్యం తే విని
చ్యోద్యతే” —నారదశ్రివాణకో. పనిషత్-2 ఉపదేశ.

(2) అట్లే రుద్రాధ్యాయము. ఇదియు నా యా కర్మలలో వినియోగింప బడెడి సంహితాగతమైన ప్రసిద్ధపుగు మంత్ర జాకము. ఇది పరమేశ్వరుని సర్వాత్మ కత్వము నుపదేశించు ఉపనిషత్తు - అని సంప్రదాయము.

“భాతం భవత్ భవిష్య్ గిరి తృణ వృక్షేడిక మపి సర్వం రుద్ర ఏవ ।
తస్య సార్వాత్మాభిధిత్సయా ఇ ను మవనిషత్ ప్రవృత్త ।”

రుద్రాధ్యాయ-విష్ణుసూరి భాష్య.

“కర్మప్రకరణే పాతాత్ కర్మాంగత్వ మపిష్యతే ।
జ్ఞానఘోకుత్వ మవ్యస్య తథోపనిష దీరికం ॥” -సా.భా. రుద్రాధ్యాయ.
“అయం చ బ్రహ్మవిద్యాహుషత్వాత్ ఉపనిష న్యంత్రాభిః
ప్రశ్నః । అపిష రహస్యప్రకరణ అమ్నాయతే । బ్రాహ్మణ
వినియోగానురోధేన త్వక్ర వ్యాపక్య హే । ఏకశత
మధ్వర్యశాఖాః తాను సర్వాసు చేయం రుద్రోపనిష దామ్నా
యతే — అవమా చ రుద్రోపనిషదా బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాద్యతే....”

భట్ట-భా-రుద్రాధ్యాయ.

(3) శతపథబ్రాహ్మణమున గల మ డల బ్రాహ్మణము (10-5-2) కూడ ఉపనిషద్రూపము. బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాదకము. కర్మకాండ మధ్యవర్తి యగు ఈ భాగము పేదాంతము. ఉపనిషద్రూపము ఎట్లగును ? అని భాష్యకర్త యగు హరిస్వామి సూటిగ ప్రశ్నించుకొని, యద్రాధ్యాయ- పురుషసూక్తముల వలెనే నిదియు కర్మప్రకరణమున కర్మాంగముగ వినియోగ మగుచుండును; జిజ్ఞాసువు లగు మహాత్ములకు బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాదకమై భాసించుచుండును- అని శ్రుతి తాత్పర్యమును వివరించినాడు. 'నను కథం పేదాంతః కర్మకాండ మధ్యవర్తితీచేత్ శకరుద్రవత్ పురుషసూక్తవచ్చ - - - -' — హరిస్వామి భాష్య.

(4) ఋగ్వేదమున 5.78 సూక్తములోని 7,8,9 ఋక్తయమునకు 'గర్భస్రావియ్యపనిషత్' అని ప్రసిద్ధి. (మా.సా.భా.బృ. దే. 5-82 to 86)

అ దుచే ఉపనిషత్ అనగా "పేదము యొక్క అంతిమాధ్యాయరూప గ్రంథభాగము మాత్రమే" అని యనరాదు. బ్రహ్మవిద్యా హుపిణి యగు ఉపనిషత్- విద్య- పేదముయొక్క స్వాన్ని పేదమును దంతట వ్యాపించి యున్న దని శ్రుతియొక్క తాత్పర్యము. సర్వపేదసా మై, 'కృతన్నపేద వ్యాపమై ప్రసిద్ధ మైన ప్రణవము (ఓంకారము) కూడ ఉపనిషత్ అని అరుతికోపనిషత్తు ఇట్లు కీర్తించుచున్నది.

"ఓం హి ఓం హి ఓం హి త్యేత దుపనిషదా పిన్యసేత్"

ప్రణవ ప్రతిపాద్య మగు కర్తవ్యమే కృత్సవేక శక్త్యము — అని గుర్తింపజేయుటకే అధ్యయనాదికర్మలో ఆది మధ్యావసాన సమయము లందు ప్రణవోచ్చారణ జేసెడి సుప్రదాయము (చూ-ఆత్మాయశబ్దము-ప్రణవ).

పేదము న దు కొన్ని యెడల నీ బ్రహ్మవిద్య సవరోక్షముగ ప్రతి పాదించెడి మంత్రజాతము గలది. 'అగ్ని రస్మి జస్మనా జాతపేదాః; న నిజానామి యపేద మస్మి; ఋచోఽక్షరే పఃమే వ్యోమ్; - పురుష ఏవేదగం సర్వమ్' - ఇత్యాది మంత్రజాత మంతయు ఉపనిషత్తే. కొన్ని యెడల మంత్రములు ధర్మము సవరోక్షముగ ప్రతిపాదించుచుండును; కొన్ని మంత్రములు ఇతివేశనసకములుగను, వర్ణనాత్మకములుగను గన్పట్టవచ్చును. ఆ మంత్రముల యర్థమంతియే కాదు; అవి ప్రత్యక్షముగ నా యా యర్థముల బోధించుచునే సవరోక్షముగ బ్రహ్మవిద్యాపరము

అని తెలియనగును. వేదముయొక్క అంతిమాధ్యాయములు ప్రధానముగ బ్రహ్మ విద్య సవరోక్షముగ బోధించు నట్టివి. అందుచే నట్టి గ్రంథభాగమునకు ఉపనిషత్ అని ప్రసిద్ధి. కాని ఆత్మవేత్తకు నిఖిలమగు వేదాశయు బ్రహ్మవిద్యా రూపమున - ఉపనిష ద్రూపమున - సాక్షాత్కరించును - అని శ్రుతి తాత్పర్యము.

ఉపనిషత్తు - చారిత్రక దృష్టి

ఉపనిషత్ వచమునకు 'బ్రహ్మవిద్య; ఉపాసనము; సారము లేక రహస్యార్థము - యోగ్యుడగు అధికారికి చేయబడు రహస్యోపదేశము; తత్త్వతాసాదక గ్రంథము లేక వాక్యము' - ఇత్యాద్యర్థములు స్వాభావికములు; శిష్టసమ్మతములై సంప్రదాయానుగతములైన సిద్ధాంతములు. ఈ యర్థములు శ్రీ శంకర - రామానుజ - మధ్వాచార్య - సాయణాచార్యాది కృత భాష్యము లందును, కావ్యపురాణేతిహాస వాఙ్మయమం దంతటను, కోశము లందును తఱచుగ కానవచ్చుచుండును. కాని చారిత్రకుల కొందఱు ఈ పదమున కీ యర్థములు స్వాభావికములు కావచ్చునని పదముయొక్క అర్థవిషయమున నొక క్రమపరిణతిని ఒక చరిత్రను - కల్పించిరి. ఈ చారిత్రక వాదమున నెంత సామంజస్య మున్నదో పరిశీలించవలసియున్నది. ఈ ఉపనిషత్ పద విషయమై మాక్సుమ్యుల్లర్ పరిశీలన యభిప్రాయ మిది.

"The true etymological meaning of the word upenishat had been forgotten in India. It is explained by Rahasya or Guhya Adesah, mystery and an artificial etymology is given according to which 'upanishat' would mean destruction of passion or ignorance by means of divine revelation. The original signification of the word, however, must have been that of sitting down near some body in order to listen, or in order to meditate and worship. Thus we find upa + sad used in the sense of sitting and worshipping. R. V. 9 - 11 - 6 వసుసా ఇత్ ఉపసేదక; 10. 73. 1. వయ స్సుపస్థా ఉపసేదు రింద్రమ్.

The root As, which has the same meaning as said to sit, if joined with the preposition upa expressess the same idea as upa + sad i.e. to approach respectfully to worship - - -. Still more decessive is another passage in the same work (శ. బ్రా. 9-1-3-5) where upenishādin is used in the sense of subject. ఉపనిషత్ ఉపనిషాదినీం కరోతి. There can be little doubt, therefore, that upanishat meant originally the act of sitting down near a teacher, of submissively listening to him; and it is easy to trace the steps by which it came to mean implicit faith. (Cha. u. 1-1-10. యదేవ శ్రద్ధమా ఉపనిషదా కరోతి త దేవ పీఠ్యవత్త్యం భవతి) and at last truth of devine revelation."

—History of Ancient Sanskrit Literature P.P. 235, 286.

"ఉపనిషత్ పదమునకు వ్యుత్పత్తి నీ నీర్దింపబడి వాస్తవికార్థము భారత దేశమున నెన్నడో విస్మరింపబడినది. రహస్యము లేక గుహ్యము అదేశము అను నర్థములు సామాన్యముగ జెప్పబడుచున్నవి. బ్రహ్మజ్ఞానములే రాగద్వేషములను, లేక యవిద్యను, నశింపజేయుట" అను నర్థము కృత్రిమ నిర్వచనముల ద్వారా కల్పింపబడినది. వినుటకై లేక ధ్యానించుటకై, మతీయు ఉపాసించుటకై యొకరి యొద్ద క్రింద కూర్చుండుట అనునది యీ పదమునకు తొలగిపోత గల వ్యుత్పత్త్యర్థముగా గ్రహింపనగును. ఋగ్వేదమున గల 'ఉపసీదతః; ఉపసేదుః' ఇత్యాది ప్రయోగముల ననుసరించి ఉప + సద్ ధాతువునకు కూర్చుండుట, ఉపాసించుట యను నర్థముల గంచుచున్నాము సద్ ధాతువునకు వలెనే ఆస్ ధాతువునకును కూర్చుండుట అని యర్థము ఉప అను ముససర్గ జ్యేష్ఠో ఆస్ ధాతువుగూడ, ఉప + సద్ ధాతువు వలెనే, విసయముతో నమీపించుట, ఉపాసించుట అను నర్థముల బోధించును. ... శతపథ బ్రాహ్మణము నందలి 'ఉపనిషాదినీం' అను ప్రయోగము వలన విధేయుడు, లేక ఆశ్రితుడు (subject) అను నర్థములు మిగుల స్పష్టముగా ప్రతీకము లగుచున్నవి. కావున ఉపనిషత్ శబ్దమునకు గురువుకడ క్రింద కూర్చుండుట, విధేయుడై వినుట అను నర్థములే తొలుదొలుత గల

వనుటలో సందేహము లేదు. అటు తరువాత ఈ పదము క్రమక్రమముగా దృఢ విశ్వాసము (భాం. ఉ. 1 1.10) — అను నర్థమును బోధించునదియై తుదకు బ్రహ్మ విద్య — యను నర్థమును బోధించునదిగా నెట్లు పరిణతిని గాంచినదో యూహింప నగును" అని యర్థము.

మాక్సుమ్యుల్లర్ గావించిన ఈ కల్పననే చారిత్రకులలో పెక్కుమంది యనుసరించిరి. ఈ పదమునకు ఉపాసనారూప మగు అష్టమే అతి ప్రాచీన మని ఓల్డెన్ బర్గ్ పండితుని యభిప్రాయము మొదట Secret word, తరువాత Secret text, తదపరి Secret import. అని అర్థవిషయమై క్రమగతి కలదని డ్యూసెన్ పండితుని యభిప్రాయము. ఉపనిషత్ పదము అనుబంధ గ్రంథము (Subsidiary treatise) — అను నర్థమును బోధించు నది యని హాప్కిన్సు పండితుని యభిప్రాయము. ఇట్లు చారిత్రకులలో ఈ పదము యొక్క స్వాభావికార్థ — క్రమపరిణామ విషయమున విభిన్నములైన యభిప్రాయములు కలవు అయ్యును మాక్సుమ్యుల్లర్ పండితుని యడుగుజాడలలోనే ఎక్కువమంది చారిత్రకులు నడచిరి.¹ రాధాకృష్ణ పండితుడును ఆ మార్గముననే పోయెను.² అందుచే మాక్సుమ్యుల్లర్ కల్పన ప్రధానముగ బరిశీలించదగియున్నది.

ఉపనిషత్ పదమునకు అవయవశక్తిచే నిద్దించు స్వాభావికార్థమును భారతదేశ మెన్నడో విస్మరించిన దని యీ పండితు డపోహ పడినాడు. వేదగత పద-వాక్యార్థనిర్ణయమునకై వివిధవిధముల దృష్టి మార్గముల ద్వారా మొదట శ్రుతులే స్వయముగ బ్రవర్తిల్లినవి అట్టి వేదములును, తత్సవ్యరూప స్వభావాదుల వివరించుటకై వేదముల తోపాటు వేదాంగము లగు నిరుక్త-వ్యాకరణములును, తరువాత ఉపాంగములగు న్యాయ మీమాంసాది దర్శనములును, పురాణేతిహాసములును, అన్నియు ననూచనముగా సంశయ వివరీత భావనాదుల దొలిగించుచు భారతదేశము ననే వర్ణిల్లినవి. అట్టి భారతదేశము అత్యంత ప్రసిద్ధమైన ఉపనిషత్ పదము యొక్క స్వాభావికార్థము నెన్నడో విస్మరించిన దమట యూహనము, అనుచితము.

1. Vedic Index of names and subjects.

2. Indian Philosophy-Vol. P. 137-138.

'సద్' ధాతువునకు వలెనే 'అస' ధాతువునకు గూడ కూర్చుండుట యను సర్థము గలది ఈ పండితునిచే చెప్పబడినది. అది సరికాదు. పద్ (సద్) ధాతువునకు విశరణ-గతి-అవసాదనము లనెడి యర్థములే ధాతుపాఠమున, జెప్పబడినవి. అందు కూర్చుండుట యను సర్థము లేదు. అస (ఉపసేవనే)- ధాతువునకు కూర్చుండుట యను సర్థము కలదు. కాన ఉప + అస ధాతువునకు సమీపమున కూర్చుండుట, ఉపాసించుట - అను సర్థము లుండవచ్చును. ఉప + సద్ ధాతు విషయమున నట్లుకాదు. ఈ ధాతువునకు కూర్చుండుట యను సర్థమున ప్రయోగ మెచటను గన్పట్టదు. ఆయన ప్రమాణములుగ జూపిన 'ఉపసేదుః; ఉపసేదితః'. అను ప్రయోగములకును సమీపించుట యనియే యర్థము. సాయజ్ఞాదులును ఈ పదములకు ఉపగచ్ఛతః; ఉపసన్నాః - అనియే యర్థముల వివరించిరి.

కాన నీ పదములకు 'వినుటకో' లేక ఉపాసించుటకో యొకరికడ విధేయుడై క్రింద కూర్చుండుట'- అనునది వాస్తవికార్థము, లేక ముఖ్యార్థము- అని చెప్పట తగదు. 'విధేయతతో' అనునది ప్రకరణము వలన తెలియును గాని సహజముగ గాదు. ఎట్లన- ఒకరిని సమీపించుట యనునది పూజ్యులయెడ విధేయతతోను, శత్రువులయెడ వగతో, లేక ద్రోహబుద్ధితోను, ఇతరుల విషయమున నా యా ప్రయోజనముల నుద్దేశించియు జరుగుచుండును.

ఉదా :-

'తిరక్వా ముపసేదు పామ్' - భట్టికావ్య. 6-185.

ఉపసేదుషాం సమీప ముపగతవతాం- తేషాం సమీపవర్తినాం

ఉపద్రవకారిత్వాత్ - జయమంగళ వ్యాఖ్య.

ఉపద్రవబుద్ధితో సమీపించు (ఉపసేదుషాం) క్రూరచ్యుగములును చంపవలెనవి. అని యర్థము. ఇటు ఉప + సద్ ధాతువునకు విధేయతతో లేక భక్తితో, ద్యానించుటకో లేక ఉపాసించుటకో, ఒకరికడ కూర్చుండుట అని యర్థము చెప్పట ప్రకరణ విరుద్ధము. క్రూరబుద్ధితో సమీపించుటయే యిది ప్రకరణ లభ్యమైన యర్థము. ప్రకరణ లభ్యమైనది శబ్దార్థ మెట్లు గును; అనన్యలభ్యః శబ్దార్థః- అనిగదా న్యాయము. ఇట్లు ఉప + సద్ ధాతువునకే కాదు, ఉప + ని + సద్ ధాతువునకు గూడ సమీపించుట అను సర్థము మాత్రమే శ్రుతులయందు ప్రసిద్ధము.

‘తం హాను వ్యాహరిష్యంత ఉపనిషేదుః —షడ్వింశ-బ్రా. 1-4.

‘ఉపనిషేదుః సమీపం ప్రాప్తాః’ —సా.భా.

“విశ్వామిత్రం - - ఇంద్రః ---- ఉపనిషసాద” —ఐ. అ. 2-2-3.

‘ఇంద్ర అన్నార్థీ నన్ తం విశ్వామిత్ర ముపససాద’ —సా.భా.

మాక్సుమల్లర్ పంకితుడు ప్రమాణముగ జూపియున్న శతపథ బ్రాహ్మణము నందలి ‘ఆధః ఉపనిషాదీనిం’ అను పదములకు గూడ క్రిందుగ సమీపమున నుండునదీ. అనియే యర్థము (ఆధస్తాన్ అవస్థితాం— సా. భా.) ఇది ఆధః అను అవ్యయము నుండుటచే ‘క్రిందుగా’ - అనెడి యర్థము సిద్ధించినది. అంతియే కాని ఉపనిషాదీన్ పదము చేతనే క్రిందుగా నుండునది, విధేయతతో నుండునది (subject)— అను నర్థము ప్రతీత మగుట లేదు. వాచస్పత్యమున గూడ నీ పదమునకు ‘సమీపస్థాయినీ’ —అనియే యర్థము వివరింపబడినది. కాని అష్టేకోశము నందు, బహుళః యీ చారిత్రకుల ననుసరించియే, Subjected: sitting at the feet of another, such as a preceptor— అను నర్థములు గ్రహింపబడియుండును. ఇందుకు ప్రయోగములు చూపబడలేదు.

కాన ఉప+సద్ భాతువునకు మాక్సుమల్లరు చెప్పిన యర్థము స్వాభావికము, లేక వాస్తవికము, (true etymological sense or original sense) కాజాలవు. చుట్టియు నీయన ఉపనిషత్ పదమునకు తొలుదొల్ల నెట్టి యోగిశార్థ ముండియుండవలె నని యూహించి చెప్పెనో దానికి ఉపప్రసంగముగ ఉపసీదత; ఉపసేదుః ఉపనిషాదీనిం— అను అప్రకృతము లగు ప్రయోగములనే జూపెను గాని స్వాభివ్యక్తార్థమును బోధించెడి ఉపనిషత్పదప్రయోగము లమాననే లేదు. ఉపనిషత్పదమున కెట్లయిన చరిత్ర నొకదానిని రూపొందింప బూని యీ యర్థమును కల్పించె ననుట పుష్టము.

విహార్యక సద్ (విషదత్తి)— భాతువునకు కూర్చుండుట యను నర్థము కలదు. ఉప యను షపస్సగ్గ చేరినపుడు ఉప+ని+సద్ భాతువునకు సమీపమున కూర్చుండుట యను నర్థముండవచ్చును గదా— అని చెప్పుద మన్న నదియు సరికాదు, అర్థప్రసీద్ధి ప్రయోగము ననుసరించి గదా యుండును : ఈ భాతువునకు ఆ యర్థమున ప్రయోగమున్నట్లు ఈ పండితునిచే చూపబడలేదు.

ఒక ధాతువున కేవి యేని యర్థము లుండవచ్చును. కాని యా ధాతువు నుండి నిష్పన్నములైన కృదంతశబ్దములు (నామవాచకములు) వేత్యేషు వస్తువులను బోధించుచు రూఢములై యుండుట భాషాస్వభావము. అట్టితటి యీ రూఢ్యర్థమునందు ధాత్వర్థ మనుగతమై యుండును ఉదా :- 'నయతి' :- ఇది క్రియాపదము; తీసికొనిపోవుట యని యర్థము. నయనమ్; నీతిః, నాయకః- ఇత్యాదు లీ ధాతువునుండి నిష్పన్నములైన కృదంతరూపములు ఇవి వరుసగా నేత్రము, నీతి, నాయకుడు -అను నర్థములందు బ్రసిద్ధము లగుట స్పష్టము. 'వీనికి అవయవ శక్తి సనుసరించి తీసికొనుపోవుట యను నర్థమే స్వాభావికము (true etymological sense); నేత్రాద్యర్థములు తరువాత కల్పితములు- అని యనుట తగునా? నయనాది శబ్దము లెప్పుడు భాషయందు రూపొందినవో యప్పుడే యవి నేత్రాద్యర్థములందు నియతము లగుచునే యావిర్భవించినవి ధాత్వర్థము గూడ నిశితముగా సనుగత మయియే యుండును అట్లే ఉపనిషత్ శబ్దమునగూడ దర్శింపనగును. ఉపనిషత్ పదము ఉప + ని + నద్ ధాతువునుండి యేర్పడిన కృదంతరూపము ఈ పదము బ్రహ్మవిద్యాద్యర్థములందు రూఢమై ధాత్వర్థానుగతి గల్గి భాషయందావిర్భూత మైన దని గ్రహింపవలసియున్నది. ఉప + ని + నద్ ధాతువునుండి నిష్పన్నములైన ఉపనిషేదుః, ఉపనిషసాద- ఇత్యాది క్రియాపదములను గాని, ఉపనిషత్ అను కృదంతరూపమును గాని తొలుదొలుత లోకమున కందించినది శ్రుతియే. అట్టితటి కృదంతమగు ఉపనిష చ్చబ్దముచే బోధితము లయ్యెడి బ్రహ్మవిద్యాది రూపములగు రూఢ్యర్థము లస్వాభావికములనియు, అవయవశక్తిచే (ధాతువుచే లేక క్రియచే) బోధింపబడెడి యర్థము స్వాభావిక మనియు ననుట తగునా?

మాక్సుమల్లర్ ఉదాహరించిన ఉపనిషాదిని పదమునకు విధేయుడు, లేక ఆశ్రితుడు (Subject) అను నర్థము లేదని నిరూపింపబడినది. ఒకవేళ నా యర్థమున్నదని యంగీకరించినను అదియే ఉపనిషత్ పదమునకు గల వాస్తవికార్థ మని చెప్పుటయు తగదు. ఏ శతవథత్రాహ్మణము ఉపనిషాదిని పదమును తొలుదొలుత లోకమున కందించినదో, ఆ బ్రాహ్మణమే 'యజుఃః రస ఏవోపనిషత్; ----- సాహై పైవ దేవానా మద్ధా విద్యా'- అని నిర్వచించుచు ఉపనిషత్ శబ్దమును విద్యా

పరముగ లోకమున కందించి యున్నది. అట్టియెడ 'విదేయకతో క్రిందహార్షంబుట అను నర్థము స్వాభావిక మనియు, శ్రుతియే స్వయముగ నిర్వచించి చెప్పిన బ్రహ్మ విద్యా వేదసార రూపాద్యర్థము లస్వాభావికములనియు ననుటలో సామంజస్య మేమి గలదు ?

ఏ పదమునకై నను ప్రకరణాద్యనుగుణముగ ప్రసిద్ధార్థమును లేక ముఖ్యార్థమును దర్శించి తదనుగుణముగ నిగమ - నిరుక్త - వ్యాకరణాదుల ద్వారా నిర్వచనములను, శబ్దసంస్కారములను జెప్పవలసియున్నది (చూ. అవతారిక). అందుచే నీ యుపనిషత్ పదము బ్రహ్మవిద్యాద్యర్థములం దెట్లు యాశ్రయి యున్నదో, ఆ విషయమై జెప్పబడిన నిర్వచనము లెట్టివో, అందు ధత్వర్థానుగతి యెట్లు గలదో పరిశీలించవలసియున్నది.

“ఏష ఆదేశః ఏష ఉపదేశః ఏషా వేదోపనిషత్” తై. ఉ. ఇది ఆదేశరూపము; ఉపదేశ రూపము; వేదరహస్య విజ్ఞానరూపగు ఉపనిషత్తు - అని శ్రుతియే కంఠోక్తిగా ఉపనిషత్ స్వరూపమును నిర్వచించి చెప్పినది ఉత్తమాధికారి యగు సాధకునకు ప్రభు సమ్మితముగ జేయు ఆదేశము: సుహృత్సమ్మితమై జేయు ఉపదేశము; (కాంతా సమ్మితముగ) ఏకాంతముగ జేయు ప్రియకథాలాపరూపము (ఉపనిషత్) - అని భావము. వేదము సామాన్యముగ ననేకార్థముల బోధించుచున్నట్లు భాసించినను, ఆత్మవేత్తకు వేద మంతయు నుపనిషద్రూపమున సాక్షాత్కరించి అధియజ్ఞ - అధి దైవ రూపార్థము స్వయము అపరోక్షముగ ఆత్మరూపముగనే భాసించును. ఇట్లు స్వయము ఉపనిషత్ (బ్రహ్మవిద్యా) రూపమున భాసించుట, లేక భాసింపజేయుటయే రహస్యము. (చూ. అవతారిక, కవి - కావ్య; భారతీ; ఛందస్ శబ్దములు). అందుచే నిట వేదోపనిషత్ - అను పదమునకు భాష్యకారులు వేదరహస్యమ్ అని వివరించుట యుక్తము; శ్రుతి సమ్మతము. ఇంతే కాదు ఉపనిషత్తులే స్వయముగ తమ్ము గుహ్యము లని కీర్తింతుకొనినవి.

‘తద్వేద గుహ్యో పనిషత్పు గూఢం, తద్రూపహృ వేదతే
బ్రహ్మయోనిమ్’ - శ్వే. ఉ. 5 - 6

‘తత్ ప్రకృతం ఆత్మస్వరూపం, వేదానాం గుహ్యోపనిషదః వేద
గుహ్యోపనిషదః, తాను వేదగుహ్యోపనిషత్తు; గూఢం

అశ్రుతం బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భో వేదతే జానాతి - బ్రహ్మయోనిం
వేదప్రమాణక మిత్యర్థః" — శం. భా.

వేదరహస్యరూపము లైన ఉపనిషత్తులయందు నిగూఢములై యున్న
యమృతమును వేదప్రమాణము చేతనే హిరణ్యగర్భుడును తెలిసికొనుచున్నాడు -
అని యర్థము. ఇట్లు ఉపనిషత్తులే తమ్ము తాము వేదరహస్యరూపములని స్వస్వ
రూపమును వివరించుకొనుటచే ఉపనిషత్ పదము వేదరహస్యము - అను నర్థమున
బ్రహ్మపైఁగిది. ఇట్టి యీ యర్థము స్వాభావికమే యగును కాని కృత్రిమమెట్లగును ?

ఉపనిషత్ అనగా గ్రంథప్రతిపాద్య మగు విద్య - అని శ్రుతియే నిర్వ
చి చుట పూర్వము వివరింపబడినది. ఈ విద్య ద్వివిధము. (1) పరావిద్య (2)
అపరావిద్య. ఈ విద్యాస్వరూప స్వభావాదుల దర్శించి తదనుగుణముగ ఉపనిషత్తు
యొక్క నామరూప (శబ్దార్థ)ముల బరీక్షింపవలసియున్నది. బ్రహ్మవిద్య యద్యను,
తస్మాత్ మగు సంసారమును నివర్తింపజేయు స్వభావము గలది. 'నిచాయ్య తం
మృత్యుముఖాత్ ప్రముఖ్యతే; తర్హి శోక మాత్మవిత్; త మేవ విదిత్వా ఆతి
మృత్యు మేతి; బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్' — ఇత్యాది శ్రుతులందుకు ప్రమా
ణము. ఉపనిషచ్చట్టి వాచ్యమైన బ్రహ్మవిద్యకు గల ఈ స్వభావమును యోగ
శక్తిచే దర్శించి యీ యర్థము న్యాయనమ్మత మగునా, కాదా - యనియు పరీక్షింప
వలసియున్నది. శ్రీ శంకరులు చేసిన పరీక్ష ఇట్టిది. తదనుగుణముగ జూపబడిన
నిర్వచనము లిట్టివి.

"యే ముముక్షవః దృష్టానశ్రవిక విషయ వికృష్టా స్సన్త
ఉపనిషచ్చట్టివాచ్యాం వక్ష్యమాణలక్షణా విద్యాం పనన్య
ఉపగమ్య, తన్నిష్ఠతయా నిశ్చయేన శీరియన్తి, తేషాం అవి
ద్యాదేః స సారబీజస్య, విశుణాన్ హింసనాన్, ఇత్యనేన
ర్థయోగేన, విద్యా ఉపనిషదిత్యుచ్యతే । తథాచ వక్ష్యతి ।
నిచాయ్య తం మృత్యుముఖా త్ప్రముచ్యత ఇతి । పూర్వోక్త విశేష
ణా ముముక్షునాన్వ పరం బ్రహ్మ గమయతీతి బ్రహ్మగమ
యితృత్వేన యోగాత్ బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్ । తథాచ వక్ష్యతి ।

‘బ్రహ్మప్రాప్తో విరజోఽభూ ద్విమృత్యు రితి 1.”

శం. భా - కథ. ఉ. 1.1

ఇట శ్రీశంకరులు ‘నిచాయ్యతాం’- అని శ్రుతివాక్యము నుదాహరించుచు ‘షడ్’ ఛాతువునకు గల విశరణము (హింసింపకు లేక నివర్తింప జేయుట) - అను నర్థము ననుసరించి బ్రహ్మవిద్యకు గల అవిద్యావిపర్లకత్వ స్వభావము వివరించిరి. ‘బ్రహ్మప్రాప్తో విరజోఽభూత్ విమృత్యుః’ - అను శ్రుతివాక్యము నుదాహరించుచు ‘షడ్’ ఛాతువునకు గల గత్యర్థము ననుసరించి బ్రహ్మవిద్యకు గల బ్రహ్మగమయితృత్వము (బ్రహ్మప్రావకత్వము) అను స్వభావము రెండవ నివచనము ద్వారా వివరించిరి. ఇట్లే ఉపాసనారూప మగు అర్థమున గూడ ఉపనిషత్ శబ్దమును శ్రీ శంకర భగవద్వాదులిట్లు నిర్వచించిరి.

“లోకాదిః బ్రహ్మజ్ఞో యోఽగ్నిః తద్విషయా యా విశ్వా
యా ద్వితీయవరేణ ప్రార్థ్యమానాయాః స్వర్గలోక ఫల
ప్రాప్తి హేతుత్వేన గర్భవానఽన్య జరా ద్యుపద్రవ బృన్దస్య
లోకాన్తరే పానఃపునీన ప్రవృత్తస్య అవసాదయితృత్వేన
తైలియాపాదనేన ఛాత్వర్థయోగాత్ ఆగ్నివిద్యా ప్యుపనిష ది
త్యుక్తతే । తథావ వక్ష్యతి । స్వర్గలోకా అమృతత్వం భజన్త
ఇత్యాది॥”

— శం. భా. కథ. ఉ 1 - 1 -

ఇట ‘స్వర్గలోకా అమృతత్వం భజన్తే’ — అను శ్రుతివాక్యము నుదాహరించుచు ‘షడ్’ ఛాతువునకు గల అవసాదనము (తైలియాపాదనము) - అను నర్థము ననుసరించి ఉపాసనారూప బ్రహ్మవిద్యకు గల “గర్భవాసామ్యుపద్రవ శిథిలీకరణము, స్వర్గలోక ఫలప్రాప్తి హేతుత్వము” — అను స్వభావమును మూడవ నివచనము ద్వారా వివరించిరి.

ఇట్లు శబ్దానుశాసనమున షడ్ ఛాతువునకు బేర్కొనబడిన మూడవర్ణముల ద్వారా ఉపనిషత్తు యొక్క త్రివిధస్వభావము సప్రమాణముగ నిర్వచింపబడినది. ఇట్టి యా యుపనిషత్పబ్ధి నిర్వచనము యుపనిషత్పాఠ్యరంభమున సామాన్యముగ నన్నియుపనిషద్గ్రంథములందును కాననగును. ఈ నివచనముల శంకరుని స్వకపోలకల్పితముగావు. పురాణేతిహాసాదులందు తమిగ గానవచ్చుననియే, శ్రుతి ప్రమాణానుగృ

హితములు, ఉపనిషత్ప్రవాచ బ్రహ్మవిద్యా స్వరూపస్వభావాది నిరూపకములు, ధాత్వర్థాను గతములు నగు నీ నిర్వచనములు కృత్రిమములు (artificial) ఎట్లగును? మాక్కుమల్లరు జూపిన నిర్వచనములు న్యాయగిర్జీతములు కావు; ఉపనిషత్పదము నకు గల ప్రసిద్ధాంతముల దృష్టియందుంచుకొని చేసినవి కావు; ఊహాకల్పితములు; నిగమ - నిరుక్త - వ్యాకరణ సంప్రదాయ విరుద్ధములు కాన మాక్కుమల్లరు చెప్పిన యర్థములే కృత్రిమములు; శ్రీ శంకరాదులు జెప్పిన యర్థములే స్వాభావికములు.

ఉపనిషత్ శబ్దమునకు దృఢవిశ్వాసము (implicit faith)- అను నర్థము తరువాత కల్పితమై యుండవచ్చు ననుచు మాక్కుమల్లరు ఈ క్రింది ఛాందోగ్య శ్రుతి నుదాహరించినాడు.

“య దేవ శ్రద్ధయోపనిషదా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి” ఇందలి ఉపనిషత్ పదమునకు విశ్వాసము అను నర్థము నీ పండితుడు గ్రహించినాడు. శ్రీ శంకరులు ‘యోగేన’ అని వ్యాఖ్యానించిరి. ‘యోగో దేవతాదిషయం ఉపాసనం’- అని ఆనందగిరికృత వివరణము ఉపనిషచ్ఛబ్దమునకు యోగరూపార్థము శ్రుతిప్రసిద్ధము ఈ విషయము తరువాత వివరింపబడును. మఱియు నిది యుపాసనానిధి ప్రకరణము కాన శ్రీ శంకరుల వ్యాఖ్యానము, ఆనందగిరికృత వివరణము ఉపసన్నములే యగును. ఉపనిషత్ శబ్దమునకు శ్రద్ధావ్యర్థములు కూడ ఎనిమిది శ్రుతిప్రసిద్ధములై యున్నవి (చూ. బ్రహ్మవిద్య - ర్మోపాసనాది సాధనావశ్యకత-). కాని ‘విశ్వాసము’ అను నర్థము కానరాదు. యర్థము ప్రకరణము గుణము కూడ కాదు. శ్రద్ధతోను యోగముతోను (ఉపాసనతోను) - అవరింపబడిన కర్మయే వీర్యవత్తర మగు నని శ్రుత్యర్థము. ఇచట ‘శ్రద్ధా’ పదము చేతనే విశ్వాస రూప- అర్థము కూడ స్వారసముగ ప్రతీత మగుచునే యున్నది. విశ్వాసము లేనిచే శ్రద్ధ జనించదు కదా అందుచే నిట ఉపనిషత్ పదముచే విశ్వాసము అను నర్థము గ్రహింప నవసరములేదు; ఈ యర్థము తరువాత కల్పింపబడియుండు నను యూహకును తావు లేదు

ఇక ఉపనిషత్ పదమునకు మాక్కుమల్లరు జూపిన నిర్వచన విధానము యుక్త మగునా? కాదా? అను నంశమును పరిశీలింతుము.

నిర్వచన స్వరూపము :

నిర్వచన మనగా నేమి ? నిర్వచన మనగా లక్షణీయార్థమును దెల్పు లక్షణ వాక్యము. (ఈ విషయము అవతారిక యందు విపులముగ వివరింపబడినది) అది అవయవశక్తిని ప్రదర్శించెడి న్యాయనిర్ణీతమైన విగ్రహవాక్యము కావచ్చును. లేక ప్రమాణాంతరాధాభితమైన వస్తుస్వరూప లక్షణమునో, లేక కర్తవ్యతాలక్షణమునో సావధారణముగ విష్కృష్టముగ బోధించెడి వాక్యము గావచ్చును. నిరుక్తం విష్కృష్టం సమానసమాన జాతీయేభ్యో దేశకాల విశిష్టతయేదం తదిత్యుక్తమ్.

శం. భా. తై. ఉ.

ఉదా :- 1. పృథివీ. ప్రథనాత్ పృథివీ. ఇది నామనిర్వచనాత్మక లక్షణ వాక్యము.

"గంధద్వారాం దురాధర్షాం నిత్యపుష్టాం కరిషిషీమ్"

తై. ఆ. : 0.1

"గంధద్వారాం ప్రాణగ్రహ్యో గంధ ఉపలబ్ధిద్వారం యస్యాః సా గంధద్వారా- ఆతపవ గం ధత్తి పృథివీతి తార్కికా లక్షణ మాహుః"

— సా భా.

ఇది గంధద్వారా ఆనునది పృథివి యొక్క వైశిష్ట్యమును తెలియజేయు లక్షణాత్మక నిర్వచనము. ఈ క్రతు నను పరిచియే తార్కికులును 'తత్ర గంధ వత్తి పృథివీ' అని న్యాయనిర్ణీత లక్షణమును నిర్వచించిరి. ఇయ్యది విగ్రహవాక్య ప్రసర్జనాత్మకమగు నామ నిర్వచనము కాదు; వస్తుస్వరూప నిరూపణము చేయు లక్షణాత్మక నిర్వచనము.

2. బ్రహ్మ. బృంహజాత్ బ్రహ్మ- ఇది నామనిర్వచనాత్మక లక్షణ వాక్యము. 'సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ' ఇది బ్రహ్మస్వరూప లక్షణపరమైన నిర్వచనవాక్యము.

కమక నిర్వచన మనగా విగ్రహవాక్య ప్రదర్శనమే కాదు; వస్తుస్వరూపమును గాని, కర్తవ్యతాలక్షణమును గాని విష్కృష్టముగ విధారణ చేసి విశ్లేషించు లక్షణ వాక్యములును నిర్వచనములే. ఇట్లు చెప్పుట క్రత్యుక్తమకము; దర్శనకారాద్య

మతము కూడ, 'అత ఉర్వం సనిర్వచనాః' (తై. అ. 1-6-3)- అనుచు శ్రుతియే సూర్య-మండల-స్వరూపలక్షణ పరములైన శ్రుతి వాక్యములను నిర్వచనములుగా పేర్కొనినది. ఏతాసాం భూమికానాం త్వమిదం నిర్వచనం శ్రుణు'— అనుచు, మహోపనిషత్తు (5-3-6) కూడ వివిధభూమికాస్వరూప 1 లక్షణ పరములైన వాక్యములను, పెక్కింటిని నిర్వచనములుగా నిర్దేశించినది. మహర్షి బోధాయనుడును, భగవద్రామానుజులును ఇట్టివాక్యములను నిర్వచనములుగా బేర్కొనుట గమనార్హము.

అత్ర నిర్వచనమ్ | ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిః | సత్త్వశుద్ధౌ ధృవా
స్మృతి రితి - - - శాంత ఉపాసీ తేతి నిర్వచనమ్ - - -
నిర్వచనం స్మార్త ముదాహృతం భాష్యకారేణ సదా తద్భావభావిత
ఇతి | - - - నిర్వచనమ్ క్రియావా నేష బ్రహ్మవిదాం పరిష్టః |
త మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన
తపసానాశకేనేతిచ | - - - నిర్వచనమ్ సత్త్వేన లభ్యః తేషా
మేవైష విరజో బ్రహ్మలోకః-ఇత్యాది

౧) భాష్య. బ్ర. సూ; జిజ్ఞాసాధికరణ P.P. 53, 54

ద్రువా స్మృతిః అను పదము యొక్క అర్థనిర్ణయమునకై భగవద్రామానుజులు అత్ర నిర్వచనమ్ అనుచు బోధాయనకృత వాక్యగ్రంథము నిట ప్రమాణముగ నుదాహరించిరి. ఇట బోధాయనునిచే చూపబడిన నిర్వచనములు వ్యుత్పత్తి లేక పదముల యొక్క అవయవశక్తిని ప్రదర్శించెడి నిర్వచనముల వంటివి కావు. ఇవి లక్షణాత్మక వాక్యరూపములు; కర్తవ్యతా లక్షణ బోధక వాక్యములు. లక్షణము అతివ్యాప్తి- అవ్యాప్తి-అనంభవాది దోషగ్రస్తము గాని ప్రమా

- 1 "ఏతాసాం భూమికానాం త్వమిదం నిర్వచనం శ్రుణు |
స్థితిః కిం మూఢ ఏవాస్మి ప్రేక్షేఽహం శాస్త్రసజ్జనైః |
వై రాగ్యపూర్వ మిచ్ఛేతి కుభేచ్ఛే త్యుచ్యతే బుధైః ||
శాస్త్ర సజ్జన సంపర్క వై రాగ్యభ్యాసపూర్వకమ్ |
సదాచార్యప్రవృత్తి ర్యా ప్రోచ్యతే సావిదారణా-" -ఇత్యాది

—మహోపనిషత్-6-28.

జాంతర బాధితము గాని కాలాదు. అట్లే సావధాన నిర్వచన వాక్యములు గూడ. అందుచే పై శ్రీభాష్యమును వివరించుచు శ్రుతప్రకాశకా వ్యాఖ్యయందు నిర్వచన శబ్దార్థ మిట్లు వివరింపబడినది.

“నిర్వచనం నిష్కృష్టవచనమ్; అప్రమాణేభ్యో నిష్కృష్టమ్:

ప్రమాణభూతం వచన మిత్యర్థః॥ అహోరకుద్వా విత్వాది నిర్వచనమ్ —”

కాన అప్రమాణములచే బాధితము కాక, న్యాయనిర్ణీతమై, సునిశ్చితమైన యర్థమును ప్రతిపాదించు ప్రమాణభూత మగు వచనమే నిర్వచనము. నాట్లు కాత్తము గూడ ‘సానాద్ధాంత సాధితమ్’. అనుచు నిర్ణీత నిరుక్త లక్షణమును చెప్పబడి గమనార్హము. (చూ. ఆవతారిక)

ఉపనిషత్తు లెపు డావిర్భవించినవో యపు డవి బ్రహ్మవిద్య నవరోక్షముగ ప్రతిపాదించెడి స్వభావము గలవి యగుచునే, స్వస్వభావమును నిరూపించుచునే యావిర్భవించినవి.

“తస్య వా ఏతస్య యజుషః రస ఏవోపనిషత్ - - - సాహైమైవ

దేవానా మద్ధా విద్యా (శ.బ్రా.); ఏష ఆదేశః, ఏష ఉపదేశః

ఏషా వేదోపనిషత్ (తై. ఉ.); ఇత్యుపనిషత్; య ఏవం

వేదేత్యుపనిషత్ (తై. ఉ.); తస్యోపనిషత్ సత్యన్య సత్యం

(ఋ. ఉ. 2-1-20; మై. ఉ. 6-32), తస్యోపనిషత్ అహ రితి;

తస్యోపనిషత్ అహ మితి, (బృ. ఉ. 3-6-3, 4); అత్మవిద్యా

తపోమూలం తద్రుహోపనిష త్పుమ్”

(శ్లో. ఉ. 1-18; బ్రహ్మ-ఉ. 3.)

ఇవి ఉపనిషత్స్వరూప లక్షణ పరములైన నిర్వచనవాక్యములు. కాన ఉపనిషత్ అనగా బ్రహ్మవిద్య; వేదసారము లేక వేదరసము లేక వేదరహస్యము; అందుచే సాంగవేదము నందంతట నిలీనమై నిగూఢమై వ్యాపించి యుండునది-అనెడి శ్రుతార్థమును యథాతథముగ గ్రహించుటయే యుక్తము.

ఇట్లు వేద మంతయు ఉపనిషత్ప్రస వర్ణిత మని గ్రహించి, శ్రుతి నిర్వచనానుగుణముగనే వేదము యొక్క వేదత్వమును గూడ దర్శింపవలసి

యున్నది. వేదము లెపు డావిర్భవించినవో యపు డని స్వస్వరూప స్వభావముల నిట్లు నిర్వచించుచునే యావిర్భవించినవి. “వేదవాక్కు లన్నియు నేయార్థములు, నిగూఢార్థ బోధకములు (నిజ్యా వచాన్తి): వివిధఫల ప్రాపకములు, (నీదాన్తి); సర్వవిధారకుడు, క్రాంతదర్శి, సర్వజ్ఞుడును నగు అగ్నిని- పరమేశ్వరుని- ఉద్దేశించునవి (హే వేదః, విదుషే కవయే తుభ్యం కావ్యాన్తి); నియమ పూర్వకముగ అధ్యయనము చేయదగినవి, ఉచ్చరింపదగినవి (నివచనాన్తి)-” అనుచు ఋగ్వేదము (4 - 31 - 16) వేదవాక్స్వరూప స్వభావముల నిర్వచించినది (చూ. అవతారిక). ఇక ‘ఋచోఽక్షరే పరమే వ్యోమన్’ అను మంత్రము మొదటి పాదముచే ‘ఋక్కు-లన్నిటికిని సర్వదేవతాధిష్ఠానమాత- అక్షరాత్మక బ్రహ్మ తత్త్వము నందే తాత్పర్యము’- అని వేదస్వరూప లక్షణమును నిర్వచించినది. తదనుగుణముగ ‘యస్తన్న వేదకి మృదా కరిష్యతి - - -’ అను ఉత్తరార్థముచే ‘వేదం బ్రహ్మణం వేదయంతీతి వేదః’- అనెడి నామనిర్వచనాత్మక లక్షణమును ప్రదర్శించినది. కృత్స్నవేదరాశి యంతయు బ్రహ్మతత్త్వప్రతిపాదనము నందే తాత్పర్యము గలది యగుటచే ఉపనిషద్రూపము- అనెడి వేదస్వరూపము స్పష్టము. “సైశా హ్యవనిష ద్రాహ్మీ” (భాగ. 10-37-3) అను భాగవత వచనము కూడ కృత్స్నవేదరాశి ఉపనిషద్రూపమని కీర్తించినది. “ద్వే విద్వే వేదితవ్యే - - - పరా చైవాపరా చ” -అనుచు ముండకశ్రుతిచే ప్రతిపాది పబడిన పరా-అపరా విద్యాస్వరూపమును వివరించుచు శ్రీ శంకర - రంగరామానుజ భాష్యము లందునీ విషయ మభివ్యక్తము చేయబడినది. కావున నిఖిలవేదము సాక్షాత్తుగ గాని, పరోక్షముగ గాని పరబ్రహ్మప్రతిపాదక మగుట స్పష్టము.

మంత్రముల యందు సారరూపమున సంతర్పితమై నిగూఢమై యున్న తత్త్వము నపరోక్షముగ ప్రతిపాదించు నట్టిదియే ఉపనిష ద్గ్రంథభాగము. అంతియే కాని మంత్రములచే జెప్పబడని యొక విలక్షణ తత్త్వమును చెప్పుటకై తరువాత నెన్నడో ఉపనిషత్తులావిర్భవించిన వనెడి చారిత్రికల యూహ క్రుతీ సమ్మతము కాదు. అందుచేతనే ఉపనిషత్పద విషయమున మాక్కుమల్లరు వండి తునిచే జేయబడిన నిర్వచనవిధానము ఉపనిషత్సమ్మతము, న్యాయసమ్మతము కానందున అనాదరణీయమగుచున్నది.

బ్రహ్మవిద్య_కర్మోపాసనాది సాధనావశ్యకత

కావచ్చును; 'వేదసారముపనిషత్తు-అని యనుచో సారరూప మగు ఉపనిషద్భాగమునే గ్రహించివ జాలును; మిగిలిన వేదభాగముతో గాని తద్విహిత కర్మకాండతో గాని పని యేమి ? అందుకై ప్రయాస పడ నేల :-" అని యనవచ్చును. ఇట్లు నుట సరికాదు. ఉపనిషత్ప్రతిపాద్య మగు బ్రహ్మవిద్యయే పరమప్రాప్త్యము కావచ్చును. కాని యది సిద్ధించు తెట్లు ? ప్రాసాదోపరితలము జేరిన వానికి సోపానవరంపరతో పని లేక పోవచ్చును. కాని యా గమ్యస్థానమును పొంద గోరు వారికి సోపానపంక్తి నాశ్రయింపక తప్పదు. ప్రయత్నము లేకయే ఫలము నుండి రసము స్వయముగ నుద్భూతము కాదు. కాన సాధ్యప్రాప్తికి సాధనావశ్యకత యెంతేని యుండును. ఏ యుపనిషద్గ్రంథము బ్రహ్మవిద్యను ప్రతిపాదించుటకై యావిర్భవించినదో యదియే బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి సాధనములను గూడ నిట్లు నిర్దేశించినది.

1. "త మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణం వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేన" —బృ. ఉ. 4-4-22

2. "అథ యజ్ఞ ఇత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్య మేవ తత్" —ఛా. ఉ. 8-5-1

"అత్ర చ విద్యాసాధనభూతస్య బ్రహ్మచర్యస్య యజ్ఞాదిభిః సంస్తవాత్ యజ్ఞాదీనా మపి హి సాధనభావః సూచ్యతే"

—శం.భా. బ్ర. సూ-3-1-26.

3. "సర్వే వేదా య త్పద మామనన్తి, తపాంసి సర్వాణి చ య ద్వదన్తి, య దిచ్చన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి, తత్తే పదం సంగ్రహేణ బ్రవీమి" —కఠ.ఉ 2-15

"ఇత్యేవ మాద్యా చ శ్రుతిః ఆక్రమకర్మణాం విద్యాసాధనభావం సూచయతి"

—శం. భా.

4. "తస్మా దేవంవిత్ శాంతో దాన్త ఉపరత స్థితిక్షుః సమాహితో భూత్వాత్మన్యేవాత్మానం వశ్యతి" —బృ. 4-1-23.

ఇట్టి యీ యుపనిషద్వాక్యములు యజ్ఞాదులను, బ్రహ్మచర్యము మున్నగు ఆశ్రమకర్మలను శుభదమాదులను బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి సాధనములుగా జెప్పుచున్నది. (చూ-బ్ర. సూ; సర్వాపేక్షాధికరణము). ఇట్లు చెప్పుటయే కాదు. ఉపనిషత్తులు కర్మవిషయమై చేసిన హెచ్చరికయు ప్రధానముగ గమనింప దగినది.

“వేద మనూచ్యాచార్యోఽస్తేవాసిగ మనుశాస్త్రినత్యం వద। ధర్మం వర స్వాధ్యాయాన్ మా ప్రమదః - - - - ధర్మాన్న ప్రమదితవ్యమ్ - - స్వాధ్యాయప్రవచనాభ్యాం న ప్రమదితవ్యమ్ । దేవపితృకార్యాభ్యాం న ప్రమదితవ్యమ్ । మాతృదేవో భవ । పితృదేవో భవ । ఆచార్య దేవో భవ । అతిథిదేవో భవ । యా న్యనవద్యాని కర్మాణి । తాని సేవితవ్యాని । నో ఇతరాణి - - - “ఏత దనుశాసనమ్- - -”

తై ఉ. 11. 1 నుండి 4.

“వేదమనూచై వమాది కర్తవ్యతోపదేశారంభఃప్రా గ్రహ్మవిజ్ఞా నాన్ నియమేన కర్తవ్యాని శ్రౌతస్మార్తాని కర్మాణిత్యేవమర్కః. పురుషసంస్కారధర్మాన్, సంస్కృతస్య హి వికుర్ధ్వత్త్వస్య అత్మవిజ్ఞాన మంజనై వోత్పర్యతే । తపసా కల్యణం హన్తి విద్యయా ఽమృత మక్నుతే ఇతి హి స్మృతిః। వక్ష్యతిచ- తపసా బ్రహ్మ విజ్ఞా నస్య ఇతి । అతో విద్యోత్పత్త్యర్థ మనుష్టేయాని కర్మాణితి

—శం.భా.

ఇట యుపనిషత్తు బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి పూర్వము నియమముగ అనుష్ఠింపవలసిన శ్రౌతస్మార్తకర్మల జెప్పినది. సత్యవార్తాలనము, ధర్మాచరణము, స్వాధ్యాయప్రవచనములు, మాతృ- పితృ- ఆచార్య- అతిథిపూజ, దేవపితృకార్య విషయములం చ ప్రమత్తత, నింద్య- నిషిద్ధకర్మనిరాకరణము- మున్నగు నవి అవశ్యక కర్తవ్యము లని చెప్పినది. ఏత దనుశాసనమ్- ఇది శాసనము- అనుచు హెచ్చరించినది. ఉల్లంఘించినచో బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి ప్రతిబంధకము లైన దోషము లానరించి బ్రహ్మవిద్యకు దూరులగుదు రని యీ హెచ్చరిక తత్పర్యము.

హతీయు క్రుతి స్మృతి విహితము లైన కర్మలు తత్త్వల ప్రావకము లగుచు నత్వకుద్దిన కల్గించును సునంస్కృతచిత్తులై విశుద్ధనత్వసంపద గలవారికి బ్రహ్మ విద్యాప్రాప్తి సులభము. కాన బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికై విహితకర్మానుష్ఠాన మత్యంత వశ్యకము— అని భావము ”

భగవద్గీతయందును ఫలాభిసంధిలేక— నిష్కామబుద్ధితో ననుష్ఠించువారికి కర్మలు జ్ఞానసాధనము లగు నని పివలముగ వివరింపబడినది. ఇట్లు బ్రహ్మవిద్యా ప్రాప్తిసాధనము లగుటచే వేదవిహితకర్మలను విద్యాశబ్దవాచ్యములు (తాదర్థ్యాత్ తచ్చబ్ధివ్యవహారః) ఉపనిషత్తు గూడ ద్వే విద్యే వేదితవ్యే పరా చైవాపరా చ’ అనుచు వేదవిహితకర్మను గూడ విద్యనుగా పేర్కొనుట గలదు. కావుననే కర్మారంభసమయమున, ‘బ్రహ్మకర్మ సమారంభే’ అను సంకల్పించు ఆచారము గూడ నీ సంప్రదాయమును వెల్లడిచేయును. శ్రీమద్భాగవతము కూడ కర్మల యొక్క యావశ్యకత వాని ననుష్ఠింపనిచో గల్గు దోష పరంపరకర్మలు మోక్షార్హ ములగుట. అనిడి యుపనిషత్తత్వర్యమునే ముక్తకంఠముగ విల్లు వివరించినది.

పరోక్షవాచో వేదోఽయం బాలానా మనుశాసనమ్ ।

కర్మమోక్షేయ కర్మాణి విధత్తే హ్యగదం యథా ॥

నాచరే ధృది వేదోక్తం స్వయం వజ్జోఽజితేంద్రియః ।

వికర్మణా హ్యధర్మేణ పృతోఽర్మత్వ ముపైతి సః ॥

వేదోక్త మేవ కుర్వాణో నిస్సంగోఽర్పిత మీశ్వరే ।

నైష్కర్మ్యం లభతే నీధిం రోచనార్థా ఫలక్రతిః ॥

—భాగ-11-3-48 నుండి 50

కాన బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి సాధనము లగుటచే వేదవిహితము లైన కర్మ-ఉపాసన అన్నియు సుపాదేయములు; కాన ననుష్ఠింపునీయములు— అని యుపనిషత్తుల యొక్క పరమతాత్పర్యము. ప్రాసాదము నధిరోపించిన వానికి సోపానములతో నిమిత్తము లేకపోవచ్చును. కాని ప్రాసాదాధిరోహణమునకు సోపానము లనావశ్యకము అని నిందింపడు. అట్లే బ్రహ్మవిద్యాసంపన్ను లగు వారికి తత్ప్రాప్తిసాధనము లైన స్వాధ్యాయాద్యయనాదికర్మలతో పని లేకపోవచ్చును. కాని యవి యనావశ్యకము అని నిందింపరు, లోకానుగ్రహబుద్ధితో వాని యావశ్య

కతను, విశిష్టతను లోకమున కుపదేశించుచుందురు; యోగ్యత ననుసరించి సాధకులగు వారిని ఆ యా కర్మలయందు బ్రవర్తింప జేసి, దీక్షాశ్రద్ధాదులను బెంపొందింప జేయుచుందురు ఇట్లు కర్మలను ప్రవర్తింపజేయుచు, వాని యావశ్యకతను లోకమున చాటవలె ను శ్రుతియే యిట్లు ప్రబోధించుచున్నది.

“శ్రద్ధయాగ్నిః సమిద్యతే శ్రద్ధయా హూయతే హవిః ।

శ్రద్ధాం భగస్య మూర్ధని వచసా వేదయామసి ॥

— ఋ 10-151-1; తై. బ్రా. 2-8-8-8; నిరు. 9-11

“జనానా మగ్రే సౌభాగ్యహేతుః శ్రద్ధేతి ప్రఖ్యాతయామః

(వేదయామసి)” — సా. ధా. తై. బ్రా.

శ్రద్ధయొక్క హూత్యము, అవశ్యకతయు నీ ఋగ్వేదసూక్తమున నింకను బెక్కురీతుల వివరించబడినవి. దీక్షయొక్క మాఱురూపమే శ్రద్ధ - అని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఏత ద్దీక్షయై (రూపం) యచ్ఛద్యా” — శ. బ్రా. 12 - 8 - 2 - 4.

లౌకికకార్య నిర్వహణము నందే, ఇష్టప్రప్రాప్తికై దీక్ష శ్రద్ధాదుల యావశ్యకత యెంతేని గలదు ఇక ప్రాపంచిక విషయముల నుండి దృష్టిని మరల్చి - కారక్రోధాదులకు దూరమై - పరమేశ్వరాభిరామ బుద్ధితో చేయదగియున్న వైదికకర్మసాసనా ద్యనుష్ఠానమున దీక్ష శ్రద్ధాదుల యావశ్యకతను గూర్చి జెప్ప నేల ? వీనిచే క్రమముగ సుసంస్కృతమై శాఖోల్లింఘ మగు మణి వలె చిత్తము తేజరిల్లును; ఆవుడే అంతర్ధర్మన సమర్థ మగును; ఆవుడే సుఖతరముగ ఉపనిషద్విద్యా రసాస్వాద మొనర్చి బుద్ధి తానే బ్రహ్మవిద్యా రూపిణియై యమృతత్వమును సిద్ధింపజేయును. ఇట్లు బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్త్యపాయము లగుట చేతనే యీ శ్రద్ధాదులు గూడ ఉపనిషత్తులుగా (ఉప + ని + గమయత్వత్వాత్) శ్రుతియందు కీర్తింపబడినవి.

“అధైతా వేదస్య అష్టా పువనిషదో భవన్తి । విత్తి శ్చోప

స్తవశ్చ దమశ్చ శ్రద్ధాన సంప్రశ్నశ్చానాకాశీకరణం చ

యోగా శ్చాచార్యశుశ్రూషా చేతి”

— సంహితా - బ్రా - 3.0 2

“అథ పూర్వోక్తార్థ వేదాధ్యయన విధిప్రాప్తయే ఏతాః

ప్రోచ్యమానాః అష్ట సంఖ్యాకాః ఉపనిషదః అధికారి

విశేషణాని ఉపనిషద్విః ప్రతిపాదితాని”

— సా. భా

వృత్తిః = ప్రజ్ఞ, లేక ఆచార్యదక్షిణః; ఉపస్తవః = ఆచార్యస్తుతి;
దమః = వివిధ వేదోక్తవ్రతదీక్షలచే బాహ్యశరీరమును, సూక్ష్మశరీరమును నియ
మించుట; శ్రద్ధా = విద్యాధ్యయనశ్రద్ధ; ఆచార్యభక్తి శ్రద్ధ; ఆస్తిక్యబుద్ధి, సత్యము
(శ్రీ సత్యం, దధాతీతి శ్రద్ధా); సంప్రశ్నః = అధిక వేదభాగమున సంశయ
ముల దొలగించుకొనుటకై చక్కగ ప్రశ్నించుట; అనాశీరణం = అయోగ్యుని
కడ విద్య నభివ్యక్తము చేయకుండుట; యోగః = అభ్యస్తమైన విద్యతో నిరంతర
సాహచర్యము. ఆచార్యకుశ్రూషా = ఆచార్యశాస్త్రాలనము.

ఇవి వేదాధ్యయన విధి ప్రాప్త్యపాయములుగా ఉపనిషత్తులచే ప్రతిపా
దించబడిన నియమములు, శ్రుతి వీనికి ‘ఉపనిషత్తులు’ - అని మహాన జ్ఞాకరణము
చేయుట చేతచే నివి క్రమముగ బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తి సాధనములు గూడ నగుట
సూచిత మగుచున్నది. శ్రుత్యభిమతము గూడ నిదియే యని పూర్వము వివరింప
బడినది. ఉపనిషత్ప్రతిపాదిత మైన బ్రహ్మవిద్యకు ఉపనిషత్ అని ప్రసిద్ధి.
అట్లే, ఉపనిషత్ప్రతిపాదితము లగు నీ శ్రద్ధాదులకును ఉపనిషత్తు లని శ్రుతి
యందు ప్రసిద్ధము.

ఇంతే కాదు; ఏ అన్నము, లేక అన్నరసము జీవనహేతువో అదియే
జ్వరాదిరోగపీడితులకు విషమై శరీరపతనహేతు వగును (అద్యతేఽత్తివ భూతాని
తస్మా దన్నం త ద్యుత్తే) అటులే యే వేదము, లేక వేదరసహపమగు బ్రహ్మ
విద్య అమృతత్యప్రాప్తిహేతువో, అదియే ఐహికభోగానక్తులకు - కామాది దోష
దూషితాంతః కరణులకు - అనధికారులకు విషాదిరూపమై - అనుపాదేయమై ఉభయ
త్రష్టతకు హేతు వగును ప్రయోగకుశలురైన యభిజ్ఞులచే ప్రయుక్తము లగు
విషాదిద్రవ్యములు వినాశహేతువులు కావు; ఉపకారకములై సత్ఫలముల నిచ్చును.
అవిమే అనభిజ్ఞుల చేతిలో న్వ-పర వినాశహేతువు లగుచుండును. ఉపనిషద్విద్య

గూడ నట్టిది. అందుచేతనే ఉపనిషత్ పదమునకు 'విషాదిద్రవ్యము'— అను నర్థము కూడ వాఙ్మయమున బ్రసిద్ధము.¹

కాన దీక్షశ్రద్ధావైరాగ్యాది సాధనసామగ్రే సంపన్నులై యోగ్యు లగు వారికడ మాత్రమే ఉపనిషద్విద్య కార్యకారి కాగలదని శ్రుతితాత్పర్యము. ఇట్టి యోగ్యతను క్రమముగ పెంపొందింపజేయుట కయియే, పూర్వోదాహృత శ్రుతి తాత్పర్యానుగుణముగ, మహాత్ములు కర్మోపాసనాద్యావశ్యకతను ప్రధానముగ ప్రబోధించుచు, వాని యందు ప్రవర్తింపజేయుచుందురు అట్టి మహాత్ముల దృష్టిలో కాండత్రయాత్మక మైన వేదరాశి యంతయు నుపనిషత్ప్రధానమే. యజ్ఞాదికర్మలు గాని ఉపాసనలుగాని, పూజాదికర్మలు గాని— యెవరేది యొనర్చినను వాని యన్నిటియందు మహాత్ములు దర్శించునది ఉపనిషత్తత్త్వమే. పూర్వోదాహృత 'ఋచోఽక్షరే పరమే వ్యోమన్; ఏతా విశ్వా విసుషే తుభ్యం"— ఇత్యాది మంత్ర తాత్పర్యము నిడియే.

ఇట్లు వేదోక్త కర్మాధిక మాత్రయు నధికారిభేదము ననుసరించి ప్రత్యక్ష ముగనో 'పరోక్షముగనో పురుషబుద్ధికి గోచరము కాని —యనిర్వచనీయమైన— బ్రహ్మతత్త్వమును ప్రతిపాదించు స్వభావము కలది యగుట స్పష్టము. కాన వేదము నందలి కర్మకాండయొక్క లక్ష్యము వేఱు; ఉపనిషత్కాండ లక్ష్యము వేఱు—అని చెప్పుట తగదు. కృత్స్నవేదలక్ష్య మొకటియే.

పురుషబుద్ధికి గోచరము గానిదగుటచే — 'పరమం వ్యోమ, పరమం పదమ్, అక్షరమ్, తత్, సత్'—అని యీ రీతిగ ఋగాది శ్రుతు లన్నిటి యందును ప్రసిద్ధమైన ఒక వేదమును (బ్రహ్మను) తెలియుజేయుటకై పెక్కు వేదము లావిర్భవించినవి.

“ఏకవేదస్య చాజ్ఞానాత్ వేదా స్తే బహవోఽభవన్” —

అని ససత్పుజాతీయ వచన తాత్పర్యము.

1. “సంధా స్థితో వా జనయేత్ స్వవృద్ధిం హన్యాత్పరం వోపనిషత్ప్రయోగైః”
భట్టికావ్యమ్-12-30

శత్రుం ఉపనిషత్ప్రయోగైః విషాదిదానైః హన్యాత్

—జయమంగళ వ్యాఖ్య.

ఈ సనత్సుజాతీయ వచనమునందలి వేద శబ్దములకు జెప్పబడిన నిర్వచనములను, ఇంతదనుక ఈ శీర్షిక యం దుహరించిన శ్రుతి స్మృతి వచనములను పరిశీలించి చూచినదో—

1. ఋగ్వజాసామరూప మంత్రజాతము, హవిస్సులు, హవిర్దాతలగు యజమానులు నే దేవుని సఖ్యము కాంక్షి చుచున్నట్లు (యో జాగర త మృచః కామయన్తే - ఇత్యాది) శ్రుతివే చెప్పబడినదో, విద్మదు, జాగరుకుడు నగు నాయగ్నియే 'దేవః- వేదః- జాతవేదః' అని కీర్తింపబడినాడు (జాతవేదసే సనవామ; వేదోఽసి యేన త్వం దేవ వేద- ఇత్యాది).

2. దేవుడును వేదస్వరూపుడు నగు నాయగ్నియే "అగ్నిరస్మి జన్మవా జాతవేదః; వేదోఽసి; వేదో వై పుత్రనామాసి, అగ్నిర్మూర్తా దివః కకుత్స్థతిః" - ఇత్యాది మంత్రములవే జీవుని వాస్తవికస్వరూపుడుగ వివరింపబడినాడు.

3. ఆ యగ్ని పురుషబుద్ధికి గోచరము గాడు, శాస్త్రైకవేద్యుడు, సర్వ వేదాత్మకుడు; సర్వదేవాత్మకుడు, సర్వాత్మకుడు-నని 'స వి జానామి యది వేద మస్మి; ఋదోఽక్షరే పరమే వ్యోమన్; అయ మస్మి సర్వః' - ఇత్యాది ఋక్కులవే చెల్పబడినాడు.

4. కాన, పవిత్రుడు, మంగళస్వరూపుడు, సర్వాత్మకుడు, యజ్ఞేశ్వరుడు (యజ్ఞస్య దేవః), చిదాత్మయు నగు నా మహాగ్నినే 'అగ్ని మీశే పురోహితమ్' - అని కీర్తించుచు వేదవ్రతమావతారూప మగు ఋగ్వేద మాలిర్భవించినది- అని తెలియ నగును. ఇట్టి యగ్ని యొక్క (వేదము యొక్క) తత్త్వము సధికారి భేదము ననుసరించి బోధించుటయే నిఖిల వేదరాజ యొక్క పరమ లక్ష్యము. ఇదియే వేదము యొక్క వేదత్వము. 'వేదం వేదయతీతి వేదస్య వేదత్వమ్.'

వేదము యొక్క వేదత్వము 'ఋషి' శబ్ద పరిశీలనము వలనను స్పష్ట మగును. ఇక వేదము యొక్క ఋషిత్వమును దర్శింపము.

....)(....

ఋషి :

ఋషీణాం సర్వస్వం ఋషి మభయవాత్రీం సుకృతినాం
వచస్సారోదారాం భరతజనభాగ్యం ప్రథమజామ్ ।
అగాధాం తాం గాఢాశతవిలసితాం న్యాయమహితాం
పరాం దేవీం వాచం హరిహృదయలక్ష్మీం హృది భజే॥

—వేదమాతృస్తవః.

త్రిభువనస్య చ సర్వం పాలన
ప్రభృతి కర్మసు మార్గ నిదర్శికామ్ ।
తపసిదాధిగతాం ఋషి సంభృతాం
ప్రథమజాం స్తుమ ఆద్య ఋషిం గిరమ్ ॥

ఋషిః-శ్రుతి స్మృతి కోశప్రసిద్ధి :-

ఋషి వదము గూడ వేద నామముగ ప్రసిద్ధము.

“ఋషి ర్వేదే వసిష్ఠాదౌ” - మేదిసీ.

“ఋషి స్తు వేదే భృగ్వాదౌ జ్ఞానవృద్ధే దిగంబరే” - వైజయంతీ.

“ఋషి ర్వేదే వసిష్ఠాదౌ దీధితా వపి వశ్యతే” - విశ్వః.

“ఏత ద్వోఽస్తు తపోయుక్తం దదామీ త్యృపిచోదితమ్”

భార. శాన్తి 11-18.

‘ఏత త్కర్మ దదామీతి ఋషిణా మంత్రేణ బోధితం, తథాచ

ఇంద్రవాక్యం కర్మకాండే-శ్రు. “దేహి మే దదామి త” ఇతి.

—నీలకంఠవ్యాఖ్య.

పాణినిమహర్షి యు ఋషిపదమును వేదపరముగ బ్రయోగించినాడు.

“అప్లుతవ దుపస్థితే” (6-1-129) - “ఉపస్థితోఽనార్ష ఇతిశబ్దః

“(అవైదికః ఇతిశబ్దః)”

“సంబుద్ధౌ శాకల్య స్వేతా వనార్షే” - 1-1-18.

“ఋషి ర్వేదః - తదుక్తం ఋషితా ఇత్యాదౌ తథా దర్శనాత్”

—కత్తవోధినీ.

“కర్తరి చర్షదేవత యోః — 9-2-188.

“ఋషి ర్వేదమంత్రః, తదుక్తం ఋషితేతి దర్శనాత్—సిద్ధాంతకౌముదీ.

“సన్మాత్రే చ ఋషి ర్దర్శనాత్” - 5-2-94. వార్తికమ్.

“ఋషిః పఠతి-శృణోత గ్రావాణః”—పాతంజల మహాభాష్యమ్. 9-1-7.

“ఋషియజ్ఞం దేవయజ్ఞం భూతయజ్ఞం చ సర్వదా ।”

సృయజ్ఞం పితృయజ్ఞం చ యథాశక్తి న హాపయేత్ ॥”

—వాచస్పత్యమ్.

ఇట్లు కోశములందును, భారతాదులందును, శబ్దానుశాసనమునందును ఋషిశబ్దము వేదపరముగ బ్రసిద్ధము బ్రహ్మ యనియు వేదమునకు నామము. అందుచే బ్రహ్మ యజ్ఞము ఋషియజ్ఞ మనియు కీర్తింపబడినది. మరియు, ‘తదుక్తం ఋషితా’ ; ‘ఏత దధివిదాయ ఋషి రవోవత్’ ; ‘తదేత వృషిః పశ్య స్పృశ్యనూవాచ’ - అని యీ రీతిగ శ్రుతియే తనను ఋషి యని పెక్కుచోట్ల వ్యవహరించుకొనినది. ఈ యర్థమును వివరించెడి ఋషి ప్రశస్థా 1, ఋషిచోదనః 2, ఋషిమనాః 3 — ఋషికృష్, ఋషిస్తుతా 4 — ఇత్యాది పదములు వేదవాఙ్మయమున పెక్కులు గలవు.

1) ఆ సం. 11-1-15; 2) ఋ. 8-51-3; 3) ఋ. 9-96-18;

4) ఋ. 1-75-5;

ఋషిశబ్దము-నిర్వచనము :

‘ఋషి ర్దర్శనాత్’ అని యాస్క నిర్వచనము. ఋషిగతే. ఈ నిరచనమును జూచినతనే దర్శనము చేతనధర్మ మని స్ఫురింపక మానదు. సామాన్యముగ చేతనులై, ద్రష్టలయిన వసిష్ఠాదులను ఈ ఋషిపదము బోధించుట ప్రసిద్ధము. వేదము శబ్దిరూపము, కాన, జడము. చేతనము కాదు. అట్టియెడ వేదము ఋషియగుటెట్లు :

వేదశబ్దము మొదట సర్వజ్ఞుడగు పరమేశ్వరునకు (వేత్తరి వేదః) వాచక మగుచు, తరువాత తత్స్వరూప నిరూపణమమై, (వేదయతీతి వేదః) సర్వజ్ఞత్వమును ఋగాది శబ్దిరాశిని వాచకమైనది. పిదప తన్మూలములై, తదనుగుణముగ క్రివృత్తము లయ్యెడి ధర్మ, అర్థ, కామములకు నుపలక్షక మగుచున్నది. అట్లే ఋషిశబ్దముగూడ మొదట సర్వద్రష్ట (దర్శనాత్) యగు పరమేశ్వరుని బోధించుచు పిదప నట్టి పరమేశ్వరుని దర్శింపజేసెడి (దర్శనాత్) ఈ వేదశబ్దిరాశిని వాచకమై వరలినది తరువాత నీ యిరువురు ఋషులును (వేద - వేదములును) ఆరాధించి తదనుగ్రహముచే ద్రష్టలయి వెలసిన దేవతలకును, వసిష్ఠాదులకును వాచకమై ప్రసిద్ధమైనది.

పరమేశ్వరుడు - ఋషిత్వము :

“య1 ఇమా విశ్వా భువనాని జహ్వా దృషి ర్హోతా న్యసీద త్పితా నః।
స ఆశిషా ద్రవిణ మిచ్ఛమానః ప్రథమచ్ఛ దవరాగ్ం ఆ వివేశ॥”

ఎవ డీ సకల భువనములను లయ మొందించి, అద్వితీయుడై యుండి, మరల సృష్టికాముడై, అద్వితీయము నుత్కృష్టమునైన తన రూపము నాచ్ఛాదించ జేయుచు, జగత్తును భాసింపజేసి, జీవరూపమున నా యా యుపాధుల నావేించి యుండునో, జగత్పితయగు నా పరమేశ్వరుడు సర్వద్రష్ట యగుటచే నీ మంత్రమున ‘ఋషి’యని కీర్తింపబడినాడు. (చూ.సా.భా: ఉపట మహి-భా; వేం-మా-భా).

‘జన్మాద్యన్య యతః శాస్త్రయోనిత్వాత్’ — ఇత్యాది బ్రహ్మసూత్రము లచే నే పరమేశ్వరలక్షణము బాదరాయణ మహర్షిచే నిరూపింపబడినదో యట్టి పరమేశ్వరలక్షణమునే యీ ఋగ్వేదమంత్రము ప్రవర్ణించుచున్నది. సృష్టిస్థితి లయకర్త, సర్వజ్ఞుడు, సర్వద్రష్ట యగు పరమేశ్వరుడు ఆవిఘ్నః’ అద్వితీయు డగు నీ ఋషియే యుపనిషత్తులయందును ‘ఏకర్షి యని కీర్తింపబడినాడు.

(1) ఋ. 10 - 81 - 1; వా. సం. 17 - 17; తై. సం. 4 - 6 - 21; మై. సం. 2 - 10 - 2; కాఠ. సం. 18 - 1.

“క్రియావంతః శ్రోత్రీయా బ్రహ్మనిష్ఠా స్వయంజుహ్వత ఏకఋషిం శ్రద్ధయంతః” — ము. ఉ. 2 - 10.

“పూష స్నేకార్షే యమ సూర్య ప్రాజాపత్య....” — ఈశా. ఉ. 16.

ఈ ఏకర్షియొక్క అద్వితీయ ద్రష్టుత్వమును ఉపనిషత్తులు —

“నాన్యోఽతోఽస్తిద్రష్టా” బృ. ఉ. 3 - 7 - 28.

యని బహుముఖముల వివరించినవి. ఆధ్యాత్మికముగ మూర్త్యశాగమున సహస్రా రమునందు వెలుగొందు పరంజ్యోతియే యీ ఏకర్షి.

“తత్ర సూర్యోఽగ్నిర్నామ సూర్యమండలాకృతిః

సహస్రరశ్మిభిః పరివృత ఏకర్షి ర్భూత్వా మూర్ధ్ని

తిష్ఠతి, యస్మాదుక్తః” — ప్రాణాగ్ని. ఉ. 2 - 3.

ఈ యుపనిషత్తు ‘యస్మా దుక్తః’ అని యనుచు, వేదప్రతిపాదితుడైన పరంజ్యో తియే సహస్రారమున వెలుగొందెడి ఏకర్షి - అని చెప్పుచున్నది. ఏకర్షి యనగా ముఖ్యర్షి యనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

“ఏకర్షిః ముఖ్యర్షిః ివః” — బ్ర. సూ. 3 - 3 - 3. శివార్కమణివీపిక. ఇంతేకాదు. వేదమున ననుసరించియే శివ, విష్ణ్వాది సహస్రనామములందును పర మేశ్వరునకు ‘మహర్షి’ యనియు నామము ప్రసిద్ధమైనది.

కాన పైవిషయముల బరిశీలించినచో 1. పరమేశ్వరుడు ఏకర్షి లేక ముఖ్యర్షి 2. పరమేశ్వరునకుగల ఋషితత్వము వేదములూ దొకతీరుగను, ఉపని షత్తులయం దింకొక తీరుగను, తరువాత బ్రహ్మసూత్రపురాణాదులందు వేత్వేఋ షీరులుగను లేదనుట స్పష్టమైనది.

వేదము - ఋషీత్యము :

ఋషియగు నీ పరమేశ్వరుని దర్శింపజేయునది యగుటచే (దర్శనాత్) వేదమునకు ఋషి యను నామము సార్థక మని శ్రుతుల వలన దెలియుచున్నది. ఇక వేదమునకు గల అర్షధర్మమును జూతము.

“ఏతా అర్షన్తి హృద్యాత్సముద్రా చ్చతవ్రజా రిపుణా నావచక్షే ।

ఘృతన్య ధారా అభివాకశీమి హిరణ్యయో వేతసో మధ్య ఆసామ్ ॥”

ఋ. 4-58-5: వా సా. 1-3; కాఠ. సం. 40-7.

హృద్యాత్ సముద్రాత్ శతవ్రజా ఏతా అర్షన్తి :

శ్రద్ధ యనెడి యుదకముతో పరిష్కృతమైన నిరంతర దేవతా యాథాత్యక్త చింతనమే సముద్రము అట్టి చింతనము నిగమ - నిరుక్త - నిఘంటు - వ్యాకరణ - శిక్ష - చందస్సులచే దోషరహితము గావించబడి సుసంస్కృతమగుచో హృద్య మగును. హృద్యమగు నీ చి తనసంతానరూప సముద్రము నుండి యీ వేదవాక్కులు ఉద్గమించుచున్నవి (ఏతా అర్షన్తి). అట్టి యీ వాక్కులు శతవ్రజములు; అనగా వివిధార్థబోధకములగుటచే శతవ ములై యర్పగాంభీర్యముతో విలసిల్లి యుద్గమించుచున్నవి.

రిపుణా నావచక్షే :

ఇట్టి యీ వాక్కులు ‘కుతార్కికవాదము’ అనెడి శత్రువునకు లొంగవు; పరాభూతములు కావు.

1. పహీ భా :— “ఏతా వాచ అర్షన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి । కస్మాత్ । హృద్యాత్ సముద్రాత్ । శ్రద్ధోదక పరిష్కృతాః । వేతా యాథాత్యక్తచింతన సంతాన రూపాత్ సముద్రాత్. నిగమ నిరుక్త నిఘంటు వ్యాకరణ శిక్ష చ్చందోభిః పావనైః పూతాత్ । క్రీష్ణశ్యో వాచః । శతవ్రజాః శతం వ్రజం వ్రజా గతయో యాసాంతాః బహుగతయః । బహ్వర్థా ఇత్యర్థః । యశ్చ అర్షన్తో రిపుణా కుతార్కికబుద్ధ శత్రుణా న అవచక్షే న అవచక్ష్యంతే । నావపదితుం ఖండియతుం శక్యస్తే । తా ఘృతన్య ధారా ఇవాభి వాకశీమి । అప్రోసమానమ్ । అహం పశ్యామి । ఆసాం

ఘృతస్య ధరా అభిచాకశీమి :

ఘృతధారలు దేవతలకును, దేవతాత్మకుడైన పరమేశ్వరునకును ప్రీతి కరము లగునట్లు, ఈవాగ్ధారలను గూడ ప్రీతికరములుగ దర్శించుచున్నాను; ఇంతే కాదు.

హిరణ్యయో వేతసో వధ్య ఆసామ్ :—

ఈ వాక్కులయం దంతర్నిహితమైన తేజోమయుడైన వెలుగొందెడి వాగధిష్ఠానభూతుడైన యే యగ్ని కలదో యా జ్యోతిని చర్చించుచున్నాను- అని పై మంత్రార్థము. దీని తరువాతి మంత్రము.

“సమ్యక్ ప్రవన్తి సరితో న దేనా అంతర హృదా
మనసా పూయమానాః । ఏతే అర్షన్త్యూర్మయో
ఘృతస్య మృగా ఇవ క్షిపతో రీషమాణాః ।”

—ఋ. 4-58-5; వా. సం. 17-91; 13-38.

దేనాః అనగా వాక్కులు. జలైరతో రాన్యాదికమును అగ్నిసవార్థములనుండి వేరుచేసి శుభ్రవజుః ఋషి శ్రద్ధాది పరితమైన బుద్ధిచే (అంశుతర్ హృదా) ను సంస్కృతమైన మనస్సుద్వారా (మనసా) శబ్దదోషములనుండి వేరుచేయబడి పవిత్రములైన (పూయమానాః) యీ వేదవాక్కులు నలువలె (సరితో న) నవిచ్ఛిన్నగతితో బ్రవహించి యగ్నిని పొందుచున్నవి బోయవానికి వెలుచి క్రేళ్లులుకు లేళ్ళవలె నీ ఘృతధారలును, ఘృతధారల వంటి వాగ్ధారలును ‘దగ్ధమిచుచు అగ్నిని తృప్తి నొందించుచున్నవి. ఇట్లు వాగ్ధారలును, ఘృతధారలును, అనగా ‘శ్రుతి, ద్రవ్యము’- ఈ రెండును అగ్నికొఱకే ప్రవృత్తము లగుచున్నవి-అని యర్థము.

(చూ. ఉపది, మహి. భా.)

వచాం మిధ్యే యో హిరణ్యయో హిరణ్యయో దీవ్యమానో వేతసోఽగ్నిః తం చాభి చాకశీమి । అగ్నిర్ని వాచా మధిష్ఠాశ్రీ దేవతాః । యవాః ఘృతధరా ఏవోఽగ్నే । యా ఏతా హృద్యాక్ సముద్రాక్ ఘృతధరా అర్షంతి యో వెసోఽగ్నింత రాహవనీయః ఆసాం ధారాణాం మధ్యే స్థితః తం చ వశ్యామి । ద్రవ్యదేవత్వా శ్చ యూథాత్వే నాహం వశ్యామి త్యర్థః ।

(చూ. ఉపది. భా.)

ఈపై రెండు ఋక్కులును వేదవాక్కుల స్వభావమును, వానికిగల ఋషి త్వమునువ్యక్తము చేయుచున్నవి. మొదటి మంత్రమున “ఏతా అర్షన్తి”-అని ఋషిశబ్ద నిర్వచనము (అర్షన్తి, ఋషీ గతౌ, వ్యత్యమేన శవ) జూపబడినది. పరమేశ్వరుని దర్శింపజేయుటచే (వేదయతీతి) మంత్రరాశికి వేదము అని సార్థక నానుధేయమైనట్లు, శ్రద్ధాపరిష్కృతమైన బుద్ధిచే షడంగాది సుసంస్కృతమైన మనస్సుద్వారా దోషరహిత ములు గావించబడి యుగ్గమించి పరమేశ్వరుని దర్శింపచేసెడి లేక పరమేశ్వరుని జ్ఞాందెడి ఈ వేదవాక్కులకును ఋషి యను నామము సార్థకము. అనగా పరమేశ్వరుని తెలియజేయనిచో వేదమునకు ‘వే’ మను నామము సార్థకము కాజాలని రీతిగా, పైన చెప్పిన యట్లు ఉగ్గమించి పరమేశ్వరుని దర్శింపజేసి తదభిముఖములు గానిచో వీనికి ఋషి యను నామము సార్థకము కాదనియు నిట సూచిత మగు చున్నది. కాన, వేదశబ్దము వలెనే, ఋషిశబ్దము గూడ ఋషిశబ్దరాశికిని పరమేశ్వరునకును గల ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదక భావరూప సంబంధమును దృఢపఱచుచున్నది.

ఇంతే కాదు. ‘ఏతే అర్షన్త్యుర్మయో ఘృతన్య’- అనుచు నీ రెండవ మంత్రము పుత్రధారలకు గల అర్షధర్మము గూడ నుపలక్షింప జేయుచున్నది. వేద మూలములై, తదనుసారమైన ధర్మార్థకామములయందు వేదత్వము ఉపలక్షిత మగునట్లు, ఋషిరూప వేదవాక్రవృత్తిములై అగ్నిని తృప్తి నొందించెడి పుత్ర ధారలయందు- అనగా హవిస్సులయందును ఋషిత్వ ముపలక్షిత మగునని చెప్ప నగును. ఇట్లు వాక్కులును, హవిస్సులును ఋషిత్వోపలక్షకము లగుటచే వానిచే సుసంస్కృతాంతఃకరణుడై వేదమంత్రముల నుచ్చరించుచు, హవిస్తాదులచే నగ్నిని తృప్తి నొందించెడి యజమానుడును ఋషి యగుట సూచితము.

ఈ మంత్రములు కేవలము వాగ్దారలను, పుత్రధారలను వర్ణించుటకు ప్రవృత్తములయినవి కావు. ఇవి వేదవాక్కుల స్వభావమెట్టిదో, అవి యెపు డెట్లు ఋషులై వెలయునో, తెల్పుటకు ప్రవృత్తము లయినవి. మరియు యజమానులు శ్రద్ధావంతులై సుసంస్కృతాంతఃకరణులై, అంతర్ముఖులై వాని సుచ్చరించుచు క్రియావంతులై, శ్రోత్రియులై, దేవతల దృష్టి నొందించుచు, గ్రమముగ బ్రహ్మ నిష్ఠులై ఏకర్షి యగు బ్రహ్మను పొందవలెనని ప్రబోధించుచున్నవి. ఈ విషయమునే ఉపనిషత్తులు నిట్లు ప్రబోధించుచున్నవి.

“క్రియావంతః శ్రోత్రియా బ్రహ్మనిష్ఠా స్వయం
జాహ్నుత ఏకముషిం శ్రద్ధయః ॥”

—ము. ఉ. 2-10.

మఱియు పై మొదటి ఋక్కు “రిపుణా నావచక్షే” అనగా శత్రువునకు లొంగవనుచు, వేదవాక్కు ‘లజేయము’ అని చెప్పినది. కాని యీ శత్రువెవరు ? వేదవాక్కులకు పైన జెప్పబడిన ఆర్షభావమును గునించక విమర్శించువారే శత్రువులు. అందుచే ‘కుతార్కికబృందమనెడి శత్రువునకు లొంగనివి’ యని భాష్య కర్తలు వివరించిరి. ఈ శ్రుత్యర్థమునే మహాకవి భారవియు కిరాతార్జునీయమున నిట్లనువదించినాడు.

“ప్రసాదరచ్య మోజస్వి గరీయో లాఘవాన్వితమ్ ।

సాకాంక్ష మనుపస్కారం విష్వగ్గతి నిరాకులమ్ ॥

న్యాయ నిర్ణీతసారత్వాన్నిరపేక్ష మివాగమే ।

అప్రకంప్యతయాఽన్యేషాం మామ్నాయవచనోపమమ్ ॥”

—11. 38, 39.

ఈ శ్లోకములయందు అర్జునుడు ఇంద్రుని వాక్యములను ఆమ్నాయ వచనములతో బోల్చుచు తద్వ్యాజమున శ్రుతివాక్య స్వభావమును వివరించుట గాననగును. శ్రుతివాక్యము ప్రసాదాది గుణములతో నొప్పుటయే గాక ‘విష్వగ్గతి’ యని చెప్పబడినది. ఇది (విష్వగ్గతి) పై మంత్రము నందలి ‘శతప్రజాః’ అను పదము యొక్క అర్థము ననువదించు చున్నది. బహ్వర్థములు గలిగి అర్థగాంభీర్యముతో నొప్పునది యని యర్థము. మఱియు హృద్యాత్ సముద్రాత్ అర్హంతి; అంతర్ హృదా మనసా పూయమానాః; సక్తు మివ తితకనా పునంతో యత్ర ధీరా మనసా వాచ మక్రత’ ఇత్యాది శ్రుతిప్రతిపాదితార్థమే యీ శ్లోకములందు ‘న్యాయనిర్ణీత సారత్వాన్ నిరపేక్ష మివాగమే’ యను వాక్యముచే ననువదించబడినది. ఇది షడంగములచేతను న్యాయములచేతను నిర్ణీతార్థము గలిగి న్యాయబద్ధమై అన్యనిరపేక్షమై స్వతః ప్రామాణ్యము గలది యనియర్థము ఇట్లు నిశ్చితార్థములతో విలసిల్లిన దగుటచే కుతార్కికవాద మనెడి శత్రువునకు లొంగనిది యనిచెప్పెడి శ్రుత్యర్థమే ఇచట ‘అప్రకంప్యతయాఽన్యేషాం ఆమ్నాయవచనోపమమ్’

అను వాక్యముచే ననువదించబడినది. ప్రతివాదులు జూపెడి ప్రత్యక్షము, అనుమానము మున్నగు నితర ప్రమాణములచే పరాహతము గాక అజేయమై స్థిరమగు నిల్చునది - అని భావము.

వేదవాక్కులు అప్రకంప్యములు అను శ్రుతిసిద్ధాంతమును శ్రీమద్రామాయణము నిట్లనువదించుచున్నది.

“న శక్త స్త్వం బలా ధర్మం వైదేహీం మమ వశ్యతః ।

హేతుభి ర్పాయనంయు కైర్భ్రువాం వేదశ్రుతి మివ ॥”

- రామా. 3 - 51 - 21.

కామోపహతుడై రావణుడు పతివ్రత యగు సీతను బలాత్కరించి గొని పోవుచుండ నా రావణుని వారించుచు జటాయువు పలికిన వాక్య మిది. ఇవట సీతాదేవి వేదశ్రుతితో బోల్చబడి, యా వ్యాజమున శ్రుతియొక్క నిశ్చలత్వము లేక అప్రకంప్యత్వము వివరింపబడినది. “న్యాయనిర్ణీతసారము గలిగి యవిచాల్యమైన వేదవాక్కును కుతార్థిక హేతువాదములు కదలింప జాలని యట్లు, నేను జూచుచుండగా, కామోపహతుడవైన రావణా! నీవు పతివ్రత యగు సీతాదేవిని నీ బలప్రయోగముతో నపహరింపజాలవు” అని యర్థము.

పతివ్రత యగు సీత నిరంతర శ్రీరామచంద్రపరాయణయై అనన్య చిత్త యయినట్లు వేదశ్రుతియు న్యాయ నిర్ణీతసారము గలిగి నిరంతర ధర్మ బ్రహ్మపరాయణమై, అప్రకంప్యమై, యనన్యార్థ ప్రతిపాదకము - అని తాత్పర్యము.

పైన తెల్పబడిన 1. శతపథములై యర్థగాంభీర్యముతో నొప్పియుండుట
2. శిక్షేద్యంగములచే సునంస్కృతములై న్యాయ నిర్ణీతసారము గల్గి యొప్పుట
3. కుతార్థిక హేతువాదములకు లొంగక, యజేయములై విలసిల్లుట 4. ఈ ధర్మములచే నొప్పుచు యజమానుల సంతర్కముల గావించి నిరంతరము ఏకర్షి పరమేశ్వరతత్త్వమును దర్శింపజేయుటయే (దర్శనాత్) వేదముయొక్క ఋషితత్వమని తెలియనగును.

ఇట్టి యీ వేదవాక్కులు తత్త్వప్రకాశకము లగుటచే పవిత్రములైన ఋషులు - అని శ్రుతి యింకొకచోట యిట్లు వర్ణించుచున్నది.

“సికతా ఇవ సంయన్తి । రశ్మిభిః సముదీరితాః ।

అస్మాల్లోకా దముష్మాచ్చ ఋషిభి రదాత్ పృథ్విభిః ॥”

తై. ఆ. 1 - 27 - 5

వాయువుచే బ్రేరితములై నైకతరేణువు లొకచోటునుండి మఱియొకచోటునకు బోవుచు నొకదానితో నొకటి గలిసి ప్రోవువడి విడివడుచుండును. అట్లే కర్మప్రేరితులై సంసారమున గలియుచు, విడివడుచు నా యా లోకముల జరించుచు నుండెడి జీవుల ననుగ్రహించుటకొఱకై పరమేశ్వరుడు తత్త్వప్రకాశకములగు ఋషులచే (వేదములచే) జ్ఞాన మొసగును. -- అని యర్థము.

తేషాం సర్వేషాం అనుగ్రహాయ పరమేశ్వరః పృథ్విభిః శుక్తైః

తత్త్వప్రకాశకైః ఋషిభిః మన్తైః అదాత్ జ్ఞానం ప్రయచ్ఛతి - సా. భా.

ఇది “ఋషులు, అనగా వేదమంత్రములు స్వచ్ఛములు” అని చెప్పబడినవి. ఇట్లు చెప్పుటచే పురుషబుద్ధిగత దోషరహితములని సూచిత మగుచున్నది. అట్టి మంత్రములు తత్త్వప్రకాశకములగు ఋషులు - అని భాష్యమున వివరింపబడినది.

భాగవతమునందలి శ్రుతిగీతలలో శ్రుతులే తమ్ము ఋషులుగ నిర్దేశించుకొని ‘అత ఋషయో దధు స్త్వయి మనః — మా లక్ష్మము నీవే’ యని పరమేశ్వరుని నుతించినవి.

ఋషిః - నారాయణః - వేదః :-

“స స వేది పరం బ్రహ్మ యో స వేద చతుష్టయమ్ ।

వ్యక్తావ్యక్తంచ య తత్త్వం సంప్రోక్తం పరమర్షిణా॥

వ్యక్తం వృత్తముఖా విద్యా దవ్యక్త మశ్చుతం పదమ్ ।
ప్రపృత్తిలక్షణం ధర్మ చృషిర్నారాయణోఽ బ్రహ్మ ॥”

—భార. శాన్తి 217 - 1, 2

‘పరమర్షిణా నారాయణేన ।.... ఋషి ర్వేదః, స ఏవ
నారాయణవాక్యత్వా న్నారాయణః”

—నీలంకరః

ఇటు మొదటి శ్లోకమున నారాయణుడు ‘పరమర్షి’ యని కీర్తింపబడినాడు. రెండవ శ్లోకమున ఋషి యగు వేదము నారాయణ వాక్య మగుటచే నారాయణః అని చెప్పబడినది.

మంత్రద్రష్టలు - ఋషిత్వము :-

ఇంతవఱకు మొదట పరమేశ్వరునియొక్క పరమర్షిత్వమును, తన్నిః
సృతమై, తత్ప్రదిపాదకమైన ఋగాదిశబ్దరాశిని గల ఋషిత్వమును తద్వారా వేద
హక్కుల స్వభావమును దర్శించితిమి, ఇంతియేకాదు. తత్త్వప్రకాశకములగు నా
మంత్రములను దర్శించువారును, వేద చోదితమైన పరమార్థమును (ధర్మ - బ్రహ్మ
స్వరూపమును) దర్శించువారును ‘ఋషులు’ అని వేదమున వ్యవహరింపబడిరి.
శ్రుతియే స్వయముగ ఋషి పదమును నిర్వచించుచు నీ విషయమును నిట్లు
వివరించినది

“అజాన్ హ వై పృథ్వీగ్ం నవస్యమానాన్ బ్రహ్మ
స్వయంభ్యభ్యానర్షన్ । త ఋషయోఽభవన్ । తద్రషీణాం
ఋషిత్వమ్ । ఇత్యేవం బ్రాహ్మణేఽపి విచార్యమాణే జ్ఞాయతే ॥”

—దుర్గాచార్య భాష్యమ్.

తపశ్చర్యావరతశ్రుతియన మధుచ్ఛందాది మునులకు స్వయంజాతమగు
(అకృతకమగు) ఋగ్యజుః సామాత్మక మగు వేదము (బ్రహ్మ), వరప్రయనము
చేయకయే భాసించెను (అభ్యానర్షన్). అనగా తపోవిశేషముచే దర్శించిరి. అందుచే
వారు ఋషులైరి. అదియే ఋషులయొక్క ఋషిత్వము - అని బ్రాహ్మణము
వచన గూడ దెలియుచున్నది. అని యర్థము.

మంత్రద్రష్టలగు నీ ఋషులు కర్మబద్ధులై మరల మరల జన్మించువారు కారు. కల్పాదియందు మాత్రమే బ్రహ్మచే సృజించబడువారు. కాన 'అజాః' అని యట శ్రుతియందు చెప్పబడిరి. వారు సహజముగనే పరిశుద్ధాంతఃకరణులు కాన 'పృశ్నీన్' అని చెప్పబడిరి. అట్లు పరిశుద్ధ స్వరూపులయ్యు తప మాచరించిరి. ఆ తపస్సమాధిలో స్వాయంభువమగు బ్రహ్మ (వేదము) వారికి అభివ్యక్తమైనది.

ఇవట 'స్వయంభు - బ్రహ్మ' పరములచే జగత్కారణుడగు పరమేశ్వరుడు చెప్పబడినట్లును గ్రహింపవగును. పరమేశ్వర సాక్షాత్కారమును బొంది యా ఋషులు బ్రహ్మయజ్ఞమును దర్శించినట్లు (త ఏతం బ్రహ్మ యజ్ఞ మవశ్యక్) తరువాతి శ్రుతివాక్యముల వలన తెలియును (చూ. సా. బా). బ్రహ్మయజ్ఞ మనగా స్వాధ్యాయము (స్వాధ్యాయపదమును జూచునది). ఇట్లు వేదములను యజ్ఞములను లోకమున బ్రవర్తించ జేయుటకై కల్పాదియందు ఈశ్వరానుగ్రహముచే నవతరించిన అజులగు ఆధికారిక పురుషులే మంత్రద్రష్టలగు ఋషులని శ్రుతితాత్పర్యము.

'పృశ్ని యన వేదము; పరమేశ్వరుడు పృశ్నిగర్భుడు; దోషరహితము లగుటచే మంత్రములును పృశ్నులగు ఋషులు' - అని పూర్వము వివరింపబడినది అట్టి మంత్రములను దర్శించెడి మంత్రద్రష్టలును పృశ్నులగు ఋషులుగ నీ మంత్రమున చెప్పబడుట గమనార్హము.

ఇట్లు 'పృశ్ని' పద పరిశీలనము జేయుచో 'పరమేశ్వరుని వలెనే వేదమును పరిశుద్ధము; పురుషబుద్ధిదోషరహితము; అట్లే మంత్రద్రష్టలును పరిశుద్ధాంతఃకరణులై ఈశ్వరప్రేరేతులై, తదనుగ్రహపాత్రులై తపస్సమాధిలో నీ మంత్రజాతమును దర్శించిరి; ఇది వారి స్వకపోలకల్పితము కాదు' అని తెలియవగును.

తపోజాః - స్వయంభు - దైవీవాక్ :

అట్లు తపస్సమాధిలో భాసించునది యగుటచే వేదవాణిని 'తపోజా' అని శ్రుతి కీర్తించుచున్నది.

"తపోజాం వాచ మస్మై నియచ్ఛ దేవాయువమ్" - తై. - ఆ. 4-7-3.

“తపోజాం వాచ మస్మే నియచ్ఛ దేవాయఃవ మిత్యహా ।

యా వై మేఢ్యా వాక్ । సా తపోజాః । తామేవావరుణే” ॥

— తై. ఆ. 6-6-25.

‘తపోజా మిత్యనేన యజ్ఞయోగ్యా మంత్రరూపా వా గ్వివక్ష్యతే,

తస్యాః తపస్వినా పురుషేణ లభ్యమానత్వాత్’ — సా. భా.

(చూ. వా. సం. 37-16; శ. బ్రా. 14-1-4-8)

తపస్సుచే లభించునది యగుటచే తపోజా అనియు, నిరంతరము దేవుని లేక దేవతలను కోరునది లేక లక్షింపజేయునది యగుటచే ‘దేవాయువ’ అనియు పేదవాణి యిట కీర్తింపబడినది. అనగా దైవీవాక్ అని యర్థము

తపోజా యనుటచే ‘అంతకు పూర్వములేక క్రొత్తగా బుట్టినది’ అనెడి వాదము తిరస్కృతమగుచున్నది. అనాదిసిద్ధమై యున్న పేదవాణియే తపస్సు వలన నభివ్యక్తిమైనదిని తెలియును. స్వాయంభువనుగు బ్రహ్మ అనగా పేదము పీరికి తపస్సమాధియందు అభివ్యక్తిమైరది. (అథ్యానర్హత్) అని చెప్పుచు పూర్వ మంత్రము గూడ ‘సీ వాక్కు అనాదినిధనమైన వాక్కు’ అని స్పష్టము జేయు చున్నది. ఈ విషయము ఇంకిను చూతము.

మంత్రకృత్-ఋషికృత్ :

ఇట్లు తపోజా, న్యాయంభు - ఇత్యాది పరముల బురస్కరించుకొని యీ దేవీవాక్కు అనాది యని చెప్పుచో వేదమునందచటచట గన్పట్టెడి మంత్ర కృత్, ఋషికృత్ - ఇత్యాది పదముల ననుసరించి యీ వాక్కు మంత్రకర్తృ లచితమే యనియు చెప్పనగును గదా ! యన నట్లు గాదు. ఈ విషయమును జూతము.

“నమో వాచే యాచోదితా యా చానుదితా తస్యై వాచే నమో

నమో వాచే నమో వాచస్పతయే నమ ఋషిభ్యో మంత్ర

కృద్భ్యో మంత్రపతిభ్యో మా మా మృషయో మంత్రకృతో

మంత్రపతయః । పరాదు ర్మాఽహ మృషీన్ మంత్రకృతో
మంత్రపతీన్ పరాదామ్ । వైశ్వదేవీం వాచ ముద్యానగం
శివామదస్తాం జాప్తాం దేవేభ్యః ।”

—తై. ఆ. 4-1

ఈ మంత్రమున ఉదితయు అనుదితయు నగు వేదవాక్కునకును, వాచస్తోతికిని, మంత్రద్రష్టలు మంత్రపతులు నగు ఋషులకును నమస్కారము చేయబడి, ‘అట్టి యా ఋషులకు నేనెన్నడు నవజ్ఞ సేయను. వారును నన్ను ఆజ్ఞ చేయకుందురు గాక’- యని వారి యనుగ్రహ సుర్తింపబడు చున్నది మఱియు (1) సర్వదేవతా ప్రతిపాదికయు (వైశ్వదేవీ), సర్వమంగళయు (శివా), అనువక్షీణయు అనగా అనాదినిధనయు (అదస్తా), దేవప్రియయు నగునట్టి వాక్కు సుచ్చరించు చున్నాను’ - అని యజమానునిచే చెప్పబడుచున్నది.

ఇట్ల వేదవాక్కు తనను వైశ్వదేవీ, శివా, అదస్తా, దేవజాప్తా యని కీర్తించుకొనుట గమనార్హము. ఈ మంత్రమున ఒకయెడ ‘మంత్రకృద్భ్యః, మంత్రపతిభ్యః’- అను పదములను, ఇంకొకయెడ అదస్తా (అనువక్షీణావాక్), శివా, వైశ్వదేవీ, దేవజాప్తా యను పదములును గిన్నట్టుచున్నవి. ఇవట మంత్రకృత్ పదమునకు మంత్రకర్త యని యర్థము జెప్పచో అదస్తా ఇత్యాది పదముల యర్థముల సంగతములు కావు మంత్రము మంత్రకర్తృచిత్తమై క్రొత్తగా బుట్టిన దగుచో నా మంత్రము అనువక్షీణము (పూర్వము లేక అనాది) అని యనుట యెట్లు? కాన, మంత్రరూపమగు వాక్కు అనాది; అది తపస్సుమాఫిరో దర్శింపబడి యభివ్యక్తము చేయబడినది; అట్లుభివ్యక్తము చేయువాడే మంత్రకృత్తులు మంత్రపతులు నగు ఋషులుగ నీ మంత్రమున గీర్తింపబడిరి. అట్లు గ్రహించి నపుడే మంత్రము సరసముగ సాన్వయ మయి, యాపాతముగ కలిగెడి పై శంకలకు తావుండిదు. ఈ విషయ మీ క్రింది మంత్రము వలనను స్పష్టమగుచున్నది.

“యా మృషయో మంత్రకృతో మసేషిణః । అన్వైచఘ్న
దేవా స్తవసా శ్రమేణ । తా దేవీం వాచగం హవిషా
యజామహే । సా నో దధాతు సుకృతస్య రోకే ॥”

—తై. బ్రా. 2, 8-8

‘ధారణశక్తి యుక్తులును, మంత్రద్రవ్యము నగు ఋషులును, దేవతలును బహుప్రయాససాధ్యమగు తపస్సు ద్వారా ఏ వాక్కును అన్వేషించిరో యట్టి దైవీవాక్కును హవిస్సుచే నారాధించుచున్నాను. అట్టి యా వాక్కు నన్ను సుకృత రోకము నొందించుగాక’—అని యర్థము.

ఇచట ఋషులును, దేవతలును ఎన్నో ప్రయాసల కోర్చి తపస్సు ద్వారా ఈ దైవీవాక్కును అన్వేషించినట్లు గలదు అట్లన్వేషించి దర్శించి యా మంత్రములను రోకమున బ్రవర్తించజేయుటచే వీరు ‘మంత్రకృతః’ అని చెప్పబడిరి అందుచే నీ వేదవాణి ‘అనాదినిధన’ యని యనుటయే శ్రుతి తాత్పర్యము. అట్లు గానిచో, అర్చకులనెడి వివిధ జాతులవారి రచన లనబడు ఈ మంత్రముల నన్వేషించుటకై దేవతలు దీర్ఘతపస్సమాధినిష్ఠులై శ్రమించుట యేమి? ఇట్లు చెప్పబ యనంగతమే యగును గదా : కాన ‘మంత్రకృత్’ అనగా మంత్రద్రవ్య యనియే జెప్పవలసి యున్నది ఇంతే కాదు.

“హస్తే దధాన్ నృష్టా విశ్వా న్యమే దేవాన్ ధాత్
గుహా నిషిదన్ । విదన్తీ మత్ర నరో ధియంధా
హృదా యత్ తష్టా మంత్రాగ్ం అశంసన్ ॥”

—ఋ. 1-67. 3; 4.

“అగ్ని హవిస్సుతోగూడ నంతర్హితుడు కాగా, దేవతలు భయపడి, సునంస్కృతములై హృదయమునుండి యుద్గమించెడి మంత్రములతో నీ యగ్నిని స్తుతించి, గుహయందంతర్నిహితుడై యున్న ఆ యగ్నిని తెలిసికొనిరి. అనగా సాక్షాత్కరించుకొనిరి—అని యర్థము.”

ఇట ‘హృదా తష్టాన్ మంత్రాన్’- అని గలదు. ‘హృదయావస్థితయా బుద్ధ్యా నిర్మితాన్ మంత్రాన్’- అని శ్రీ సాయణులు వ్యాఖ్యానించిరి అందుచే ‘బుద్ధికుళలతతో రూపొందించిన (అనగా రచించిన) మంత్రములను’- అని యర్థము చెప్పనగును గదా : యన నట్లు గాదు. హవిస్సులతో నంతర్హితుడైన

యగ్నిని సాక్షాత్కరించుకొను తెట్లు : అని దేవతలకు విచిత్రము గలిగెను. వారు స్వయంప్రతిభాతపేదులు. కాన నిలీనుడైన యా యగ్ని నే మంత్రములతో శంసనము చేయుటయా యని యాలోచించి, హృదయమున నిశ్చయించి, యట్టి మంత్రములతో శంసనము చేసిరి అని యర్థము 'హృదయే సంకల్పితైః మంత్రైః స్తువన్తి త్యర్థః' అని శ్రీ సక్రందస్వామియు వ్యాఖ్యానించెను. శ్రీ సాయణుల యభిప్రాయము గూడ విషయే యని గ్రహింప నగును వేదమంత్రములు పురుషబుద్ధి కల్పితములు కావని గదా సాయణుల హృదయము. వేదముల దెడనెడ నిట్టి ప్రయోగములు గలవు. ఉదా :- 'హృదా తప్తేషు మనసో జవేషు' (ఋ. 10-71-8) 'హృదా బుద్ధితాం హృదయేన తప్తేషు నిశ్చితేషు పరికల్పితేషు' - అని సాయణుల భాష్యము కాన పై మంత్రమున గూడ హృదయమున వివేచించి నిశ్చితములైన మంత్రములతో దేవతలు శంసనము చేసి రనియే సాయణుల తాత్పర్యముగా గ్రహించుట యుక్తము

కాని యిట్టి ప్రయోగముల నాధారము చేసికొని చారిత్రకులు వేదములు పురుషబుద్ధి కల్పితము లని నిరూపించి చరిత్ర కల్పించుటకై పాటుబడిరి. పోనీ, వారి వాదము నంగీకరింక మన్నను పై మంత్రము ననుసరించి మంత్రములు దేవతర్చితము లని యనవలసి వచ్చుచున్నది గదా ! అట్లు చెప్పచో 'మంత్రము లాచ్యు లనెడివారి రచనలు' - అను వారి యాహా పౌనగదు.

మఱియు పూర్వమంత్రమున ఋషులును, దేవతలును తపస్సు చేసి శ్రమించి మంత్రముల నన్వేషించినట్లు గలదు. ఇది, గుహ యందు (ఆకాశము నందు లేక హృదయాకాశమునందు) అంతర్నిహితమై యున్న యగ్నిని దేవతలు మంత్రములతో సాక్షాత్కరించుకొనినట్లు గలదు. ఇట్లు దేవతలు మంత్రములతో శంసనము జేయుట పెక్కు మంత్రములందు గలదు. మంత్రములు మానవ రచితము లని చెప్పినచో నట్టి మంత్రములతో దేవతలు శంసనము జేసి రనుట సంగత మగునా ?

అగ్ని హవిస్సులతో నదృశ్యుడగుట, దేవతలు మంత్రములతో నగ్నిని స్తుతించి సాక్షాత్కరించుకొనుట - అను నీ యతిహాసము, ఇట్టివే పెక్కులును మహాభారతాది ఇతిహాసములందు తత్త్వార్థోద్ధీకములుగా ప్రవచించబడినవి. (చూ. భార. వనపర్వ. అగ్నివంశోపాఖ్యానము) కాన, నీ మంత్రములు అసంబద్ధ

ర్థము లనుట సంప్రదాయాభిమతము కాదు. ఇవి తత్త్వోద్దీపకములనుట సంప్రదాయము. మంత్రములకు సంప్రదాయానుగుణముగ తాత్పర్యము దెలియుట యుక్తము. సంప్రదాయ మెఱిగి, మంత్రకృత్ పదమునకు మంత్రద్రష్ట యని అర్థము జెప్పుటయే తగును. ఇట్లు చెప్పినపుడే వేదవాణికి, తపోజ్ఞా, స్వయంభు, అదస్తా, వైశ్వదేవీ, దేవజుష్టా- ఇత్యాది విశేషణములు సార్థకములై యుపసన్నము లగును.

తపోజ్ఞయై, ఋషులయందు నిహితమై యుండిన యీ వేదవాక్కు లోకమున నెల్లు వ్యాప్తమైనదియు నీ క్రింది ఋక్కు వివరించుచున్నది.

“యజ్ఞేన వాచః పదవీయ మాయన్ । తా మన్వవిందన్

ఋషిషు ప్రవిష్టామ్ । తా మాభృత్యా వ్యదధుః పురుత్రా ।

తాం నస్త రేఖా అఖి సం నవన్తే॥”

—ఋ. 10-71-3.

యజ్ఞేన వాచః పదవీయ మాయన్ :-

“ధీరులు యజ్ఞము చేతనే వేదవాక్కు యొక్క మార్గమును అనుగమించిరి’ అని మంత్రమునందలి మొదటి వాక్యము యొక్క యర్థము.

ఏ వాక్కు యొక్క మార్గము ? ఈ వాక్కు స్వకపోల కల్పితమా ? లేక ఇతర కల్పితమా ? రెండును కాదని మంత్రమునందలి రెండవ వాక్యమిట్లు చెప్పుచున్నది.

తా మన్వవిందన్ ఋషిషు ప్రవిష్టామ్ :-

ఋషులయందు ప్రవిష్టమై నిహితమైయున్న యజ్ఞనిష్పాదిక యగు ఆ వాక్కును బొందిరి -- అని యర్థము.

తా మాభృత్యా వ్యదధుః పురుత్రా :-

ఋషుల నుండి యా వాక్కును గ్రహించి అధ్యాపనము, యజ్ఞము మున్నగువాని ద్వారా పలు విధములుగ పలుచోట్ల వ్యాపింపజేసిరి. తాం సప్తరేఖా అభి నవన్తే :-

అట్టి యీ వాక్కును సప్తచ్ఛందస్సులు అనుగమించుచున్నవి.

—చూ. సా. ఖ. ఉద్గీఢ. భా.

ఈ మంత్రము బరిశీలించినచో ఋషులచే దర్శింపబడిన ఛందోమయి యగు వేదవాక్యే యజ్ఞీకులచే యజ్ఞాధికర్మలయందు క్రమముగ బ్రవర్తితమై సర్వక్ర వ్యాప్తమైనట్లు దెలియును. శ్రీ శంకరభగవత్పాదులును దేవతాధికరణమున నీ మంత్రమునే యుదహరించి “ఇతి స్థితామేవ వాచమనువిన్నాం దర్శయతి” అని యనుచు నిందుకు వేదవ్యాస పదనమును గూడ నిట్లు జూపిరి

“యుగాంతేఽంకర్తి తన్ వేదాన్ సేతిహాసాన్ మహర్షయః।

లేఖిరే తపసా పూర్వ మనుజ్ఞాతాః స్వయంభువా॥”

పై ప్రమాణముల ననుసరించి పరమేశ్వరానుజాతులై తపఃసమాధిలో వేదమంత్రముల దర్శించినవారును, పరంపరాగతములైన యా మంత్రములతో యజ్ఞాధికర్మల నొనర్చుచు క్రియావంతులై శ్రోత్రియులై క్రమముగ సంతర్ముఖులై పరమార్థమును దర్శించువారును ఋషు లగుదురనియు, నిట్లు పరంపరాప్రాప్తమగుటచే వేదవాక్కు ‘అనాదినిధన’ యగుట యుక్తమే యనియు దెలియును. కావుననే, వేదము ‘వాచా’ విరూప : నిత్యయా’ (ఋ 8-73-6) అని యొక ఋక్కుచే దన స్వరూపమును కీర్తించుకొనినది. ఉత్పత్తిహిత మగుటచే నిత్యమగు వాక్కు యని యర్థము.

కాన మంత్రకృత్, ఋషిక్రొత్ పదములకు మంత్ర రచయిత యనెడి యర్థము సంగతము కాదు: మంత్రములను దర్శించి ప్రవర్తింపజేసిన యాధికారిక పురుషుడు - అని యర్థము గ్రహించుటయే యుక్తము. ఈ విషయము నింకను జాతము.

దేవతలు - ఋషిత్వము :-

పూర్వ ముదహరించిన బ్రహ్మణ్యముల ననుసరించి దేవతలును శ్రమించి తపస్సు చేసి, మంత్రముల దర్శించినట్లు తెలియుచున్నది. మరియు 'దేవతలు స్వయంప్రతిభాత వేదులు; జగద్యాత్రా నిర్వహణమునకై వ్రతి కల్పము నందును పరమేశ్వరుని చే నియుక్తులై, తమ తమ పదము లందుండి తమ తమ యధికారముల నిర్వర్తించు అధికారిక పురుషులు; అజీమాఽనిది సంపన్నులు; కాన దేవతా నామములయి గన్పట్టు అగ్ని - ఇంద్రాది శబ్దములును, అట్లే మంత్రకర్తృబోధకములుగ గన్పట్టు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాది నామములును అధికారికపురుష వాచకములే (names denoting offices) కాని, వ్యక్తుల నామములు గవు'— అని సంప్రదాయానుగతమైన ప్రసిద్ధి (చూ. దేవతాధికరణము; శ్రీ శంకరభగవత్పాద- భగవద్రమానుజామి భాష్యములు).

దేవతలు అధికారపురుషులు. స్వయంప్రతిభాతవేదులు - అని యనుటచే జగద్యాత్రానిర్వహణకర్తవ్యమున వీరికి తమ తమ విధుల బోధించెడి యనాదిసిద్ధమైన చట్టము లేక శాస్త్రము వేరమే యగును. కాన, వేదముల దర్శించుటచేతను తదనుగుణముగ నతీంద్రియ సృష్టికార్యనిర్వహణవిధుల దర్శించుటచేతను వీరు ఋషి శబ్దవాచ్యులగుచున్నారు. శ్రుతి దేవతలును గూడ ఋషులు అని కీర్తించినది. అగ్నిః ఋషిః

'అగ్నిర్ ఋషిః సవమానః సాందజన్యః పురోహితః'

—ఋ. 9-66-20; తై. ఆ. 2-5-2. ; వా. సం. 28-8 ఇత్యాది.

ఇంద్రః ఋషిః

'ఇంద్రో బ్రహ్మాంద్ర ఋషి రింద్రః పురూ పురుహూతః'

—ఋ. 8-16-7. ఇత్యాది

ఆదిత్యః ఋషిః

‘ఋషిర్హ దీర్ఘశ్రుతమః’

తై. సం. 1-6-12-2; మై. సం. 4-12-2; తై. ఆ 1-8-8

సోమః ఋషిః

‘సోమో మీథ్యాన్ పవతే గాతువిత్తమ ఋషి ర్విప్రో విచక్షణః’

— ఋ. 9-10-7-7. ఇత్యాది.

ఇట్లు త్రిష్టానదేవతలే కాక సర్వదేవతాత్మకుడు, సమిష్టిలింగశరీరాభిమాని సూత్రాత్మయు నగు హిరణ్యగర్భుడును ఋషి యనియు మహర్షి యనియు శ్రుతులయందు కీర్తింపబడినాడు.

“యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాన్ విశ్వాధికో రుద్రో
ముహర్షిః । హిరణ్య గర్భం వశ్యత జాయమానం”

— తై. ఆ. 10-10-3.

“రుద్రః రుత్ వైదికః శబ్దః. తం ద్రవతి ప్రాప్నోతి.

చేదప్రతిపాద్య ఇత్యర్థః ; మహర్షిః ఋషీణాం అంతీద్రియార్థ

ద్రష్టాణాం మధ్యేమహాన్ యః సర్వజ్ఞః సర్వవిత్ ఇత్యాది

శ్రుతిప్రతిపాద్య ఇత్యర్థః”

— సా. భా.

రుద్రుడనగా వేదప్రతిపాద్యుడు; మహర్షి యనగా అంతీద్రియార్థద్రష్టలలో గొప్పవాడు — అని యర్థము. హిరణ్యగర్భుడు సమిష్టిప్రాణరూపుడు; ప్రాణశబ్దముచే శ్రుతులయందు కీర్తింపబడినాడు.

“ఋషయ స్త్వా ప్రథమజాః దేవేషు” — నా. సం 15-10,

“ప్రాణా వా ఋషయః ప్రథమజాః” — శ, బ్రా, 4-6-1-5.

‘అస ద్వా ఇద మగ్ర ఆసీత్ । తదాహుః కిం త దన
దాసీ దితి। ఋషయో వావ తేఽగ్రేఽనదాసీత్ ।

తదాహుః కే తే ఋషయ ఇతి। ప్రాణా వా ఋషయః । తే
య త్పురాఽఽస్మాక్ సర్వస్మా దిద మిచ్చంతః శ్రమేణ

తపసా రిషన్ - తస్మా ద్భవయః’ --శ. బ్రా; 6-1-1-1.
‘సృష్టికి బూర్వమున నుండు ఋషులు ప్రాణములు స్వనిష్పాద్యము, స్వాశ్రయము
నగు ఈ జగత్తుయొక్క సృష్టిని గూర్చి తపస్సు నాచరించి తెలిసికొనినవి. అందుచే
వానికి ‘ఋషి’ యను యన్వర్థనామము’ - అని శ్రుతితాత్పర్యము. ఆధ్యాత్మికముగ
వాగ్దాది సప్తేంద్రియములకు సప్తప్రాణములని పేరు. వానిని సప్తర్షులని శ్రుతి
పేర్కొనినది.

‘సప్తఋషయః ప్రతిహితాః శరీరే’

— వా. సం. 34- 5.

వేదములు ఆద్యబుధులు :-

పైన జూపిన శ్రుతివాక్యముల ననుసరించి హిరణ్యగర్భతత్వాత్మకములై
సృష్టికి బూర్వమున నున్న ప్రాణములు అవ్యఋషులు అని తెలియును. హిరణ్య
గర్భుడును (వ్రజాపతి) పూర్వసిద్ధములయి యున్న వేదవాక్యములను సృష్టికి
బూర్వము పరమేశ్వరానుగ్రహముచే స్మరించి శ్రుతివ్రకాశితమైన యా సృష్టిని
గూర్చి యాలోచన జేసెనని శ్రుతి వర్ణించినది.

“స మనసా వాచం విభునం సమభవత్”

— బృ. ఉ. 1-2-4.

‘స మనసా త్రయా మాలోచితవాన్ ; త్రయావిహితం

సృష్టిక్రమం మనసాఽన్వాలోచయ దిత్వర్థః

— శం. భా.

ఆ వ్రజాపతి మనస్సుతో శ్రుతివ్రకాశితమైన సృష్టిని గూర్చి యాలోచించెనని
యర్థము. అట్లాలోచించుటలోని సామంజస్యమును గూర్చియు శ్రీ శంకరభగవ
త్పాదులిట్లు వివరించిరి.

“అపి చ, చిక్కిరిత మర్థ మనుతిష్ఠన్ తస్య వాచకం శబ్దం పూర్వం
 స్మృత్వా పశ్యాత్ తన్మర్థ మనుతిష్ఠతీతి సర్వేషాం నః ప్రత్యక్ష
 మేతత్ । తథా ప్రజాపతే రపి స్రష్టుః సృష్టేః పూర్వం వైదికాః
 శబ్దాః మనసి ప్రాదుర్భూభావః । పశ్యా త్తానుగతా న్దాన్ ససర్జతీ
 గమ్యతే । తథాచ క్రుతిః— “స భూ రితి వ్యాహరన్ స భూమి మస్య
 జత” (తె. బ్రా. 2-1-2) ఇత్యేవ మాదికా భూరాదిశబ్దేభ్య ఏవ
 మనసి ప్రాదుర్భూతేభ్యో భూరాదిలోకాన్ సృష్టాన్ దర్శయతి”

—[బ్ర. సూ. దేవతాధికరణమ్ శం. భ

లోకమున దాము తలపెట్టిన యర్థమును సిద్ధింప జేసికొనుటకు మొదట
 తద్వాచక శబ్దములను స్మరించి పిదప నా యర్థము ననుష్ఠించుట ప్రత్యక్షసిద్ధమైన
 విషయము. అట్లే సృష్టికర్తయగు ప్రజాపతియు జగత్తును సృష్టించ గోరి తద్వా
 చకములగు పూర్వసిద్ధ వేదశబ్దములను మొదట స్మరించి పిదప తదనుగుణముగ
 సృష్టి గావించె నని తెలియును. క్రుతిసిద్ధములైన భూః — ఇత్యాది శబ్దములను
 మనస్సున స్మరించి యా శబ్దముల నుచ్చరించుచు భూరాది లోకముల బ్రజాపతి
 సృష్టించినట్లు తెత్తిరియ బ్రాహ్మణ క్రుతియు జెప్పుచున్నది అని యర్థము.

భగవద్రామానుజులు విశ్లే యీ విషయమును వివరించిరి.

అత ఏవ చ నిత్యత్వం॥ యత ఏవేంద్రవసిష్ఠాది శబ్దానాం
 దేవర్షివాచినాం త త్తదాకారవాచిత్యం — తత్తచ్చక్షేన తత్త
 దర్థ స్మృతి పూర్వీకా చ తత్తదర్థసృష్టిః”

“అతః ప్రభవా” ॥ క్రుతి స్తావత్ — వేదేన రూపే
 వ్యాకరోత్ సతానతి ప్రజాపతి రితి - తథా వ భూరితి వ్యాహరత్
 స భూమి మస్యజత ఇత్యాది వాచకశబ్దపూర్వకం తత్త
 దర్థసంస్థానం స్మరం సత్తత్సంస్థాన విశిష్టం తం త మర్థం
 సృష్టవా నిత్యర్థః” — (బ్ర. సూ. దేవతాధి కరణమ్. 1-3-28, 1-3-27)

ఇచట గమనింపదగిన యంశము గలదు. వేదమంత్రములకు గల ఋషితత్వము వేఱు; ప్రజాపతి మొదలు వసిష్ఠాదులకు గల ఋషితత్వము వేఱు. ఆద్యఋషులగు వేదములు నిత్యములు; ఉత్పత్తి రహితములు; పూర్వసిద్ధములు, న్వతఃసిద్ధములు నగుటచే వానికి అన్యాయసరణము లేదు. అందుచే అర్థమును ఆ వాక్కు అనుసరించును. (వాచం అర్థోఽనుధావతి). ప్రజాపతియు వసిష్ఠాదులును ఉత్పత్తి గల జీవులు. వారి వాక్కు పూర్వసిద్ధమైయున్న శ్రుతిచోదితార్థమును అనుసరించుచున్నది. (అర్థం వా గనువర్తతే). కాన, పూర్వసిద్ధ శ్రుతిచోదితార్థమును స్మరించి ప్రజాపతి సృష్టివర్యాలోచనము జేయుట యుక్తమే. ఈ విషయమును మహాకవి భవభూతి చమత్కారముగ నిట్లు వివరించి యున్నాడు.

“లోకకానాం హి సాధూనా మర్థం వా గనువర్తతే ।

ఋషీణాం పున రాద్యానాం వాచ మర్థోఽనుధావతి॥”

(ఉత్తరరామచరితనాటకమ్).

లోకికులగు సాధువులయొక్క వాక్కు అర్థము ననుసరించుచున్నది. కాని, ఆద్యులగు ఋషులయొక్క వాక్కునే అర్థ మనుసరించుచున్నది. అని యర్థము. అగుచో నిట బేర్కొనబడిన ఆద్యఋషులు ఎవరు ?

ఈ శ్లోకమున మొదట లోకిక సాధువులు చెప్పబడి, పిదప తద్వ్యతిరేకముగ ఆద్యఋషులు బేర్కొనబడిరి. అందుచే లోకికభిన్నులగు ఆద్యఋషులు వేదమన్తములే యగును. ఇట వాఖ్యాతలును ఇట్లు వివరించిరి.

“అద్యానాం వేదప్రసిద్ధానాం; లోకకానాం ఇత్యతో వ్యతిరేక

నిర్దేశాత్; లోకా దన్యన్య వేదస్యైవ యుటి త్యుపస్థితేః”

లోకికభిన్నములు వైదికము లగుట శాస్త్రసంప్రదాయము. పతంజలి మహర్షియు మహాభాష్యము నుపక్రమించుచు మొదట—

‘అథ శబ్దానుశాసనమ్ । కేషాం శబ్దానాం ? లోకకానాం వైదికానాం చ’ అని లోకిక శబ్ద భిన్నములు వైదిక శబ్దములు అనెడి యనాది సంప్రదాయమునే వివరించినాడు. కాన పై శ్లోకమున నుదహరింపబడిన లోకికఋషిభిన్నులగు

ఆద్యములు వేదబ్రసిద్ధ ఋషులని చెప్పుట యుక్తమే. ఇట జెప్పబడిన వేద ప్రసిద్ధులగు ఆద్యములు తెవరు : వసిష్ఠాదులను గ్రహించుదమున్న వారు వేద ప్రసిద్ధులు గావచ్చును; కాని లోకికులు (లోకేభవాః) కూడ. వారు జగద్యాత్రా నిర్వహణమునకై యాశ్వరామజ్ఞాతులై యుత్తరించెడి యాధికారిక పురుషులు. శ్లోకమున బేర్కొనబడిన ఆద్యములు లోకికభిన్నులు గవా : కనుక వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిన వేదప్రసిద్ధములు వేదమాత్ర ప్రసిద్ధములగు వేదమంత్రము లని చెప్పుట యుక్తరము. అట్లు గ్రహించిననాడే 'స భూరితి వ్యాహరన్ స భూమి మస్మజత' ఇత్యాది పూర్వోక్త శ్రుతివాక్యార్థముతో నవిరోధమొ సిద్ధించి నరన సమన్వయము పొసగును.

మఱియు సీకవి 'లోకికానాం అర్థం వా గమవర్తతే' అని మాత్రమే యనక 'సాధూనాం' అను పదమును గూడ జేర్చినాడు. ఇట వ్యాఖ్యాతలు లోకిక సాధువుల గూర్చి యిట్లు వివరించిరి

'హి యస్మాత్, లోకే ఆప్తత్వేన ప్రసిద్ధాః లోకికాః, తేషాం భ్రమప్రమాదరహితానా మిత్యర్థః. సాధూనాం పరోపకార రితానాం విప్రలిస్సారహితానా మిత్యర్థః. వాక్ ఉక్తిః అర్థం అభిధేయం, అనువర్తతే తదధీనా భవతి. తే హి భ్రమ ప్రమాద విప్రలిస్సా ద్యధివాక్ యథావస్థిత మర్థం వదన్తితి భావః. భూతార్థవాదిన ఇతి హృదయమ్!'

లోకికులగు సాధువులు భ్రమప్రమాదాది దోషరహితులైన భూతార్థవాదులని యర్థము. వైదికసంప్రదాయ ప్రవర్తకులగు నావస్తాభాదులును లోకిక శబ్దము నీ యర్థము నందే ప్రయోగించుటయు గమనార్హము.

"లోకికానాం సాకయజ్జకణ్డిః" — ఆప. గృ. సూ. 1-2-9.

"లోకేభవా లోకికాః లోకస్మృతింక్షణా ఇత్యర్థః.

"లోకభవేన శిష్టా ఉచ్యన్తే".

— హరదత్తః.

"లోకయన్తి వేదై ర్వేదార్థా నితి లోకాః త్రైవిద్య

వృద్ధాః శిష్టాః ద్విజన్మానః"

సుదర్శనాచార్యః--.

కాన 'లౌకిక-సాధు' శబ్దములకు వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిన యర్థము గ్రహించుట యుక్తమే. అట్టివారు త్రైవిద్యవృద్ధులు, మంత్రద్రష్టలు, స్మృతికర్తలు నగు వసిష్ఠాదులే యగుదురు. వారు పరోపకార రతు లగుచు భూతార్థరూప మగు శ్రుత్యర్థమును స్మరించి తదనుగుణముగ స్మృతుల వెలయింపజేసిరి. అందుచే "సాధువులయిన వసిష్ఠాది స్మృతికర్తలయొక్క వాక్కు భూతార్థ శ్రుత్యర్థము ననుసరించుచున్నది"—యని చెప్పుట సమంజసముగా నున్నది.

వసిష్ఠాదులే కాదు; శ్రుత్యర్థమును స్మరించి తదనుగుణముగ ధర్మములను మొట్టమొదట స్మృతిరూపమున వెలయించినవాడు బ్రహ్మ యనియు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు మువ్వురును శ్రుతి - స్మృతి సమాచారనిర్ణేతలనియు, వేదమునకు గర్త లేదనియు, పితామహుని వలన ధర్మముల గ్రహించి మన్వాదులు స్మృతుల బ్రవర్తింపజేసినా రనియు, మను-పరాశర స్మతుల వలనను, తద్వ్యాఖ్యానములవలనను దెలియుచున్నది.¹

'శ్రుతే రివార్థం స్మృతి రన్వగచ్ఛత్' - అని చెప్పుచు మహాకవి కాశిదాసు కూడ నీ విషయమునే ధ్వనింప జేసినాడు.

కాన పై భవభూతి మహాకవి శ్లోకమున బేర్కొనబడిన అద్యక్షులు వేదమంత్రములు; లౌకికులగు సాధువులు వసిష్ఠాది స్మృతికర్తలు— అని గ్రహించుట యుక్తము. ఇట 'ఋషి' శబ్దము వేదవాచక మనుట వ్యాఖ్యాతభిమతము మాత్రమే గాదు; భవభూతి సమృతము గూడ ననియు దెలియ వలసి యున్నది. ఈ విషయ మీ క్రింది శ్లోకము వలన స్పష్టమగును.

'ఋషయో రాక్షసీ మాహు ర్వాచ మున్మత్త దృప్తయోః |

సా యోనిః సర్వవైరాజాం సా హి లోకస్య నిర్పతిః ||"

1. కల్పే కల్పే జయోత్పత్త్యా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాః ।

శ్రుతి స్మృతి సమాచార నిర్ణేతాః శ్చ సర్వదా ॥

స కశ్చిత్ వేదకర్తావ వేదం శ్రుత్వా చతుర్ముఖః ।

తథైవ ధర్మాన్ స్మరతి మనుః కల్పాంతరేఽంతరే ॥” పరా. స్మృతి.

1-20, 21.

చతుర్ముఖ స్తస్మిం స్తస్మిన్ మహాకల్పే పరమేశ్వరేణ దత్తం వేదం
స్మృత్వా తత్ర విప్రకీర్ణాన్ వర్ణాశ్రమాది ధర్మాన్ సంకలయ్య స్మృతిం
గ్రంథరూపేణోపనిబద్ధాతి । తథా చ పితామహ వచనాని తత్ర
విబంధనకారై రుదాప్రియస్తే । చతుర్ముఖస్య స్మృతిశాస్త్ర
కర్తృత్వం మనునా ప్యుక్తమ్ ।

ఇదం శాస్త్రం తు కృత్వాఽసౌ మా మేవ స్వయ మాదితః ।

విధివ ద్గ్రాహయామాస మరీచ్యాదీ నహం మునీన్ ॥ ఇతి.

యథా చతుర్ముఖః తథైవ చ స్వాయంభువో మను స్తస్మిం స్తస్మి
న్నవాంతరే కల్పే వేదో కథర్మాన్ గ్రథ్నాతి” —మాధవీయవ్యాఖ్య

ఋషులు ఉన్మత్తుని యొక్కయు, గరువపోతుయొక్కయు వాక్కు రాక్షసీ వాక్ అని చెప్పిరి. అదియే అన్నివైరుములకు మూలము. అదియే లోకమునకు పరిభవ హేతువు. అని యర్థము. ఇట కవి యుద్దేశించిన ఋషు లెవరు - వేదములే యగును. వేదము లిట్లు చెప్పుచున్నవి.

“యోఽయం రాక్షసీం వాచం వదతి సః ఇతి యాం వై

దృష్టో వదతి యా మున్మత్తః సా వై రాక్షసీ వాక్, ఇతి

నాఽఽత్మనా దృప్యతి నాఽన్య ప్రజాయాం దృప్త

అజాయతే య ఏవం వేద ఇతి ।”

—ఐ. బ్రా. 21-7

“పరహింసాకరము, ఉన్వేజకరము, ఉచ్చైఃస్వరముతో భీతికరమునగు వాక్కు నెవడు ఉచ్చరించునో అతడు రాక్షసవాక్కు మచ్చరించిన వాడగు

చున్నాడు. గరువపోతుగాని, ఉన్మత్తుడుగాని యుచ్చరించు వాక్కు- రాక్షసవాక్కు- అగును. వాక్స్వరూపము నిట్లు తెలిసికొని యెవడు గర్వింపడో యతని సంతతి యందెవడును గరువపోతు పుట్టుడు" - అని శ్రుత్యర్థము.

ఈ ఐతరేయశ్రుతి వాక్యములను గమనించుచో పై భవభూతి మహాకవి శ్లోకము ఈ శ్రుతివాక్యములకు ప్రతిబింబరూపమే యగుట స్పష్టము. భూతార్థమగు నీ శ్రుత్యర్థమును స్మరించి యా యర్థమును యథాతథముగ శ్లోక రూపమున నీ కవి యనువదించినాడు. వ్యాసవాల్మీకాది మహాకవులు పోయిన వాగ్ద్వారముననే పోయి, భూతార్థముల నిట్లు దర్శించి ప్రదర్శించినాడు. కాన నిట రాక్షస వాక్స్వరూపము నుపదేశించిన ఋషులు శ్రుతులే యగుట భవభూత్య భిమతము.

అందుచే మొదటి శ్లోకమున నిర్దేశింపబడిన లౌకికభిన్నులగు ఆద్య ఋషులు వేదమంత్రములు - అని చెప్పుటయందే కవిసంరంభ విశ్రాంతి. వేదములయొక్క ఋషిత్వమును మాత్రమేకాక, ఆద్యత్వమును (అనాదిత్వమును) గూడ వెల్లడించుటకై యీ శ్లోకము ప్రవృత్తమైనది.

ప్రథమంబా :

ఇట్లు అనాది యగుటచే ప్రథమజ యనియు పేరవాటికి సార్థకనామము.

"పరీత్య భూతాని పరీత్య లోకాన్ పరీత్య సర్వాః ప్రదిశో దిశశ్చ ।

ఉపస్థాయ ప్రథమజా మృతస్యా త్మనాత్మాన

మఖి సంవివేళ ॥"

వా. సం. 32.11

'ఇదానీం సర్వభూతే స్వహ మస్మి, సర్వాణి మయి

భూతానీతి జ్ఞానవతః సర్వమేదయాజినః ముక్తి రుచ్యతే

బ్రహ్మజ్ఞానవతః యజమాన స్యాగ్నిహోత్రాదయోఽపి

యజ్ఞాః సర్వమేధా ఏవే తా హ పరీత్య భూతానీతి
 కండికాభ్యామ్ । ఏవం జ్ఞానవాన్ సర్వమేధయాజీ ఆత్మనా
 జీవరూపేణ ఋతస్య యజ్ఞస్యాత్మానం యజ్ఞాధిష్ఠితారం
 పరమాత్మాన మభినందివేళ ప్రవిశతి । బ్రహ్మైవ భవతీ
 త్యర్థః । కిం కృత్వా । భూతాని పరీత్య సర్వభూతాని బ్రహ్మ
 త్వేన విజ్ఞాయ, లోకాన్ భూరాదీన్ పరీత్య బ్రహ్మరూపాన్
 జ్ఞాత్వా, సర్వాః ప్రదిశః విదిశః దిశశ్చ పరీత్య తద్రూపా
 జ్ఞాత్వా, ప్రథమజాం ప్రథమోత్పన్నాం త్రయీరూపాం
 వాచ ముపస్థాయ సంసేవ్య, యజ్ఞాదికృత్యేత్వర్థః । “ఆపి హి
 తస్మాత్ పురుషాత్ బ్రహ్మైవ పూర్వమనృజ్యత” ఇతి
 శ్రుతేః ప్రథమజా వాక్ వేదరూపా. — మహి-భా.
 (చూ. ఉపట. భా.).

ఈ మంత్రమున త్రయీరూపమగు వేదవాక్కు ప్రథమజా యని
 కీర్తింపబడినది. సర్వమేధయాజీయగు యజమానుడు త్రయీరూపమగు నీ
 వాక్కును సంసేవించి యజ్ఞాధిష్ఠాతయగు పరమాత్మతో నేకీభావము జెంచి
 బ్రహ్మభావావన్ను డగుచు సర్వము బ్రహ్మరూపమున దర్శించుట యిందు
 బ్రతిపాదించబడినది. ఇది ‘ఉపస్థాయ ప్రథమజాం’ అని యనుటచే ప్రథమజ
 యగు నీ వాక్కును సేవించుటవలననే బ్రహ్మవిద్య సిద్ధించునని చెప్పబడినది.
 అనగా ఈ వేదవాక్కును సేవించనియెడల బ్రహ్మవిద్య సిద్ధింపవని తాత్పర్యము.

ఈ వాక్కు ప్రథమజ యగుట ఋగ్వేదమునందును దర్శింపనగును.

“స పూర్వయా నివిదా కవ్యతాయోః”

— ఋ. 1-91-2.

‘అగ్నిః పూర్వాయా ప్రథమయా, నివిదా కవ్యతా గుణినిష్ఠ
 గుణాభిధానరూప లక్షణం స్తుతిం కుర్వతా స్తాయమానః’

— సా. భా.

కనుక 'ప్రథమజా, పూర్వజా' అను పదములు ఈ వేదవాక్కుయొక్క అనాదిత్వమును బాటుచున్నవి. అందుచేతనే వాల్మీకి మహర్షియు నీ వాక్కును 'అగ్ర్యా వాక్' అని కీర్తించినాడు అనగా అగ్రజయగు వాక్కు.

“స ఐద్ధో వాగ్ని రగ్ర్యాభి రభితుష్టావ వై సురౌ ।

ఇంద్ర మింద్రానుజం చైవ యథావ స్మృనిపుత్రకః ॥”

— రామా. 1-62-25

యూపబద్ధుడైన కునశ్శేవుడు వేదమంత్రములతో దేవతల స్తుతించెనని యర్థము.

వేదవాక్కునకువలెనే హిరణ్యగర్భునకుగూడ ప్రథమజాః అని పేరు. హిరణ్యగర్భుడు 'ప్రథమశరీరి' యని శాస్త్ర సంప్రదాయము. పరమేశ్వర నియోగముచే సృష్టి కార్య నిర్వహణమునకై సృష్టికి బూర్వము శరీరధారణము జేసిన ప్రథమజీవియగు ఈశ్వరుడు హిరణ్యగర్భుడు. ఇట్లు ప్రథమోత్పన్నుడగుటచే ప్రథమజాః అని శ్రుతులయందు కీర్తింపబడినాడు.

“హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతి రేక ఆసీత్ ।

— ఋ 10-121-1: తై. సం. 4-1-8-3: వాసం. 13-4.

‘బ్రహ్మ దేవానాం ప్రథమః సంబభూవ విశ్వస్య కర్తా భువనస్య గోప్తా ।’

— మం. ఉ. 1-1

‘స వై శరీరీ ప్రథమః స వై పురుష ఉచ్యతే । అదికర్తా స భూతానాం బ్రహ్మాగ్రే సమవర్తత’

— శం. ఖ. బ్ర. సూ. 1-2-23.

ఇట్లు వేదవాక్కునకు, హిరణ్యగర్భునకు నిరువురకును ప్రథమజా అను పేరు వేదమున గన్పట్టుటచే నిందు ప్రాథమ్య మెవరికి? - అను ప్రశ్న ముదయింపవచ్చును. 'యో బ్రహ్మాణం విడధాతి పూర్వం యో పై వేదాం శ్వప్రహితోతి తస్మై' - ఇత్యాది ప్రమాణముల ననుసరించి హిరణ్యగర్భుడు తనకంటె పూర్వసిద్ధుడు నీ వేదవాక్కును ఈశ్వరానుగ్రహముచే బడసి, శ్రుత్యుక్తార్థమును స్మరించుచు సృష్టి విషయక పర్యాయన జేయునట్లు పూర్వము వివరింపబడినది. కనుక హిరణ్యగర్భునికంటెను నీ వేదవాక్కునకు ప్రాథమ్య ముండుటచే ప్రథమజయయినది. మఱియు నిది ప్రజాపతియొక్క సృష్టికి అలంబనమగుచు ప్రప్రథమమున ఆయన ముఖమునుండి 'స భూ రితి వ్యాహరన్' - ఇత్యాది పూర్వోక్త శ్రుత్యుక్తప్రకారము అవిచ్ఛిన్నముగా యుండుటచేతను ప్రథమజయై యొప్పినది. ప్రథమజ యన 'అనాది సిద్ధమైన వాకే' తొలుత ఈశ్వర-హిరణ్యగర్భ ముఖమునుండి వినిఃసృతమై యావిర్భవించినది' - అని యర్థము.

ఆ ర్థే యం ధనమ్ :

ఆర్యములగుటచే వేదములకు ప్రథమజా యను నామము సార్థక మయినట్లు తెలిసికొంటిమి. కాన ఋషి పరము వేదమునందును రూఢము. అందుచేతనే లోకీక భిన్నములగు వేద శబ్ద ప్రయోగములకు ఆర్ష ప్రయోగము లను ప్రసిద్ధియు వచ్చినది. పిరప తదనుగతములై వర్తిల్లిన పురాణేతిహాసాదుల యందలి ప్రయోగములకు గూడ ఆర్ష ప్రయోగమును వ్యవహారము గల్గినది. మఱియు ఋషియగు వేదముచే ద్రవర్తితమై పరంపరాగతమైన భారతీయ సంస్కృతీయు ఆర్ష సంస్కృతీయని ప్రసిద్ధమైనది.

“అర్షం ధర్మోపదేశం చ వేద శాస్త్రావిరోధినా ।
య స్తర్కేణానుసంధత్తే స ధర్మం వేద నేతరః॥”

— మను 12-106.

ఋషిదృష్టత్వాన్ అర్షం వేదం, ధర్మోపదేశం చ తన్మూల
స్మృత్యాదికం, య స్తదవిరుద్ధేన మీమాంసాదిన్యాయేన విచారయతి
స ధర్మం జానాతి, న తు మీమాంసానభిజ్ఞః

— కుల్లూక వ్యాఖ్య

ఋషిదృష్ట మగుటచే వేదము అర్షము. అర్షమగు వేదమును, తన్మూల మగు స్మృత్యాదికమును, వేదశాస్త్రా విరుద్ధమగు మీమాంసాది న్యాయముచే బరిశీలనము సేయవాడే ధర్మజ్ఞుడు. మీమాంసాదులతో బరిచయము లేనివాడు ధర్మజ్ఞుడు కాదు - అని యర్థము.

వేదము ఋషి యగుటయే గాక, ఋషి దృష్టమగుటచే ‘అర్షము’ అనియు ప్రసిద్ధమగుట పై స్మృతివలన దెలియుచున్నది. ఋషిదృష్టమై వరంపరా ప్రాప్తమైన యీ వేదమంత్రజాతము ‘అర్షేయ ధనము’ అని ఋగ్వేదశ్రుతియు స్వయముగ నిట్లు వివరించుచున్నది.

“అభి నో అర్ష దివ్యా వసూ న్యభి విశ్వా పార్థివా
పూయమానః । అభి యేన ద్రవిణమశ్నవా
మాఽభ్యార్షేయం జమదగ్నివ న్నః॥”

— ఋ. 9-97-51; సామ 2-778

ఈ మంత్రమున మొదట ‘దివ్యములు — పార్థివములు’ నగు సంపదల గురియుమని (నః అభ్యర్ష) శ్రోముడు అర్చింపబడినాడు. ఈ సంపదలు తెండును

యజ్ఞాధీనములని తాత్పర్యము. పిదప నట్టి యజ్ఞమును బ్రవర్తింప జేసెడి ఆర్షేయ ధనమగు (ఆర్షేయం ద్రవిణం) మంత్రజాతమును వీర్యవత్తరము గావింపుమని సోము డర్శింపబడినాడు.

అనగా - ఈశ్వరానుగ్రహముచే ఆర్షేయధనమగు మంత్రరాశిని వీర్య వత్తరము గావింపుమని యజ్ఞాధికర్మల బ్రవర్తింపజేసి తత్ప్రభావితములయిన దివ్య - పార్థివ సంపదలు రెంటితో దుఃకదూరము సుఖింపుడని శ్రుతి యుపదేశముగా గ్రహింపనగును.

‘ఋషి ద్దర్శనాత్’ - ఈ దర్శన మెట్టిది?

పై గ్రంథ సందర్భమును బలికించుచో - ఋషి శబ్దము మొదట సర్వద్రష్టయగు పరమేశ్వరుని, పిదప ద్రష్టలగుచేతనే హిరణ్యగర్భాది దేవతలను, మంత్రద్రష్టలగు వసిష్ఠాదులను బోధించునని చెప్పి, అతీంద్రియ దేవర్షి స్వరూపమును, ధర్మ మోక్ష స్వరూపమును డర్శింపజేయునని యగుటచే సర్వజ్ఞకల్పమగు తననుగూడ ఋషి యని పేదము వ్యవహరించుకొనినట్లు తెలియును. ఇంతేకాదు, ఈ మంత్రరాశిని పేవించి (ఉపస్థాయ వ్రథమజాం), యజ్ఞాధికర్మల నొనర్చుచు క్రియావంతులై, శ్రోత్రియులై, క్రమముగా బ్రహ్మనిష్ఠులయి ‘ఏకర్షి బ్రహ్మ భావము నొందెడివారును ఋషులగుటయు శ్రుతి వివరించినది.

తన ‘ఋషి ద్దర్శనాత్’ అను నిర్వచనము ననుసరించి దర్శనమనగా:-

- 1) ఈశ్వర హిరణ్యగర్భాది విషయమున సర్వద్రష్టత్వము లేక క్రాంతదర్శనము,
- 2) మంత్రద్రష్టల విషయముల అతీంద్రియ మంత్ర దర్శనము, క్రాంతదర్శనము
- 3) బ్రహ్మనిష్ఠుని విషయమున బ్రహ్మాత్మ భావ దర్శనము 4) వేదశబ్దరాశి విషయమున అతీంద్రియ ధర్మ మోక్ష స్వరూప ప్రదర్శనము — అని యీ రీతిగ

ఋషిశబ్దము యొక్క ప్రవృత్తి నిమిత్తమగు దర్శనము సర్వత్ర అనుగతమైనట్లు గ్రహింపనగునని శ్రుతి, స్మృతు అవదేశించుట గాంచితిమి. ఇట నొక విశేషము. వేదశబ్దరాశి సృష్టికి సహకారికారణ మని చెప్పబడుటచే హిరణ్యగర్భాదుల ద్రష్టత్వము వేద మూలము వేమునకుగల దర్శనము (ఋషితత్వము) అనన్య పక్ష మగుటచే స్వతంత్రము - అనియు స్పష్టమైనది.

ఋషి శబ్దము - చారిత్రకులు :-

విషయ మిట్లుండ చారిత్రకులు కొందఱు 'ఋషి' యనగా మంత్రములను రచించినవాడు—అని యర్థమును జెప్పుచున్నారు.

"Rsi, 'Seer' is primarily a composer of hymns to
ods"— A. A. Macdonell and A. B. Keith

—Vedic Index,

"Rishi or Seer means no more than the subject or the author of a hymn the concepts of these Gods and the hymns adressed to them sprang up spontaneously and without any pre-established plan."

— Max Muller—What India can Teach us. PP. 148.

ఈ చారిత్రకులు ఋషి శబ్దమునకు 'Seer' అని యనువదించుచునే 'మంత్ర రచయిత' యని యర్థమును గల్పించుచున్నారు. వేదగత పదములకు వేద సంప్రదాయానుగుణముగ నర్థము జెప్పుట యుక్తము. 'ఋషి' యను

వదమునకు 'ద్రష్ట' అను నర్థమే సంప్రదాయసిద్ధము. 'రచయిత' అను అర్థము కాదు. ఈ పదమునకు రచయితయను నర్థము జెప్పుటయందు శ్రుతికి ప్రవృత్తియే లేదు, పరమేశ్వరుడు మొదలు హిరణ్యగర్భాది దేవతలు, వసిష్ఠాది మంత్రద్రష్టలు, వేదవాక్కు, బ్రహ్మనిష్ఠలు - వీరందఱియందుఁగల ఋషిత్వము అనగా దర్శనము, అనుగతమై యున్నట్లు పైన వివరింపఁబడినది. ఋషిశబ్దమునకు 'రచయిత' యనునది ముఖ్యార్థమని (Primarily) చారిత్రకు లభిప్రాయపడిరి. అట్లు గ్రహించుచో పరమేశ్వరుడు మొదలుగాగల ఋషులయందు అనుగతమైన ప్రవృత్తినిమిత్తము (ఋషిత్వము) ఎట్లు పొనగను? ప్రవృత్తినిమిత్తమును పాటించక యేదియో యర్థమును కల్పించుట శ్రుతి సమ్మతము కాదు సంస్కృత భాషా స్వభావ విరుద్ధము

మతీయు 'వేద మంత్రములయందు బాహ్యదర్శనమే కాని యంతర్దర్శనము లేదు. బాహ్యప్రకృతి దృశ్యములను జూచి సంభ్రమాశ్చర్య పరవశులై నిర్దిష్టమగు నొక తాత్త్వికసంస్కారము లేకయే (without any pre-established plan) దేవతాదులగూర్చి చేసిన స్తోత్రములే యీ మంత్రములు. ఇట్టి మంత్రరచయితలే ఋషులు' — అని చారిత్రకుల యభిప్రాయము. సామాన్యముగ బాహ్య ప్రకృతి దృశ్యములను, వివిధ సంఘటనలను జూచి పరవశులయి, భావోద్దేకముతో గద్యపద్యముల గూర్చుట చూచుచునే యున్నాము. అట్టి రచయితయే 'ఋషి' యని చారిత్రకుల లభిప్రాయపడినట్లు తెలియుచున్నది. కాని శ్రుతి తాత్పర్య మది కాదు ద్రష్టయే ఋషి, రచయిత కాదు. అతీంద్రియార్థదర్శనమే ఋషిశబ్దముచే వివక్షితమైనట్లు శ్రుతి స్మృత్యాది ప్రమాణములు నిరూపించుచున్నవి, అతీంద్రియార్థముల దర్శింపజేయుటకే తాను ప్రవృత్తమైనట్లు శ్రుతి తనకు గల 'ఋషి, తపోజ్ఞా, స్వయంభు, ప్రథమజా, వేదః' — ఇత్యాది నామములచే నభివ్యక్తము చేసికొనుచున్నది కూడ. కాన వేద మంత్రజాతము అంతర్దర్శనము ప్రబోధించి తత్త్వమును దర్శింపజేయుటయే లక్ష్యముగా గలది. కావుననే ఇది శాస్త్ర మయినది. శాస్త్ర మనుచో నది ఆజ్ఞాతజ్ఞాపకము కావలెను

ఈ విషయము వేద శబ్దమున వివరింపబడినది. కేవల లోకసిద్ధార్థములనే బోధించుటకు లేక వర్ణించుటకు నిది ప్రవృత్తమైనదని చెప్పుచో వేదమునకు గల వేద - ఋషి - శాస్త్రాది నామములు సార్థకములు కావు. నిరర్థకము లనుట శ్రుతి (శాస్త్ర) సమ్మతము కాదు.

మఱియు ఋషి పదమునకు మంత్రరచయిత యను నర్థము జెప్పుచో వేదము నకుగల ప్రథమజ్ఞా యను నామము సార్థకము కాదు. వేదములు మానవ రచితము లగు నెడల వేద భాగముంతయు నొకేసారి యొకే కాలమున రచింపబడి యుండుటకు వీలులేదు. అట్లుగుచో భిన్న భిన్న కాలములలో భిన్న భిన్న రచయితలచే రచితములని చెప్పబడెడి భాగములలో నే భాగమునకు ప్రథమజ్ఞా అనియు, అదా : ఋషయః - అనియు వ్యవహారము సిద్ధింపవలయును ; వేదములో గొంతభాగమునకు ఆద్యత్వము మఱికొంత భాగమునకు అనాద్యత్వము కల్పించుట శ్రుతిసమ్మతము కాదు. త్రయీ రూపమైన వేదవాక్యము తపోజయై ప్రథమ జయై, ఆద్యఋషియై విచిన్లుటయే శ్రుతిస్మృత్యాది సిద్ధమైన సంప్రదాయము. కాన పుష్పేశ్వరు ననుగ్రహముచే సృష్టికి బూర్వము ప్రజాపతికి భాసించి, సృష్టియం దాలంబనమై వెలయుటచే వేదమునకు 'ప్రథమజ్ఞా, ఆద్యః ఋషిః' ఇత్యాది నామములు సార్థకములైన వనెడి భారతీయ సంప్రదాయమే గ్రహించుచో శ్రుతివాక్యము లకు సరస సమన్వయము పొసగును.

రచయితృత్వము : ఋషిత్వము :-

మఱియు ఋషిశబ్దము 'అంతర్వర్తనము, లేక క్రాంతదర్శనము ప్రవృత్తి నిమిత్తముగా గలది' యని దర్శించితిమి. కావుననే ఆద్యదృష్టి యనగా ఆలోచిక దృష్టి, లేక దివ్యదృష్టి యను నర్థము ప్రసిద్ధము. దర్శనకారులు తీరినీ యోగజ ప్రకృష్టము, యోగజ ప్రత్యావృత్తి - అన్ని యీ రీతిగ వివరించితి. ఇట్టి దృష్టిగల ద్రష్టలే ఋషులు.

‘ఋషి ర్విప్రః కావ్యేన’ 1

ఋ. 8-79-1

ఇత్యాది ఋక్కులు వేదమంత్రదర్శనము వలననే సమ్యగర్హిత్యము, ఋషిత్యము (క్రాంతదర్శనము) సిద్ధించునని చెప్పుచున్నవి. ఋషిత్యమునకు న్రప్త్యత్వము, క్రాంతదర్శనము ప్రధానలక్షణము. భావోద్రేకముతో పరపకులై గద్యపద్యములను కూర్చుట యనెడి రచయితృత్వము ఋషిత్యమునకు లక్షణము కాదు. వ్యాస వాల్మీకాది మహర్షులు భారత, రామాయణాది లోకోత్తర గ్రంథములను రచించిరి. వారు మహర్షులై యా గ్రంథముల రచించిరి గాని, రచనక్రియవలన మహర్షులు కాలేదు. మఱియు ‘నాన్యః కురుతే కావ్యమ్’ ఋషి కావ్యాదు కావ్యమును కూర్చలేడు - అని అభియుక్తోక్తి అనగా కావ్య నిర్మాణమునకు ఋషిత్య మావశ్యక మని భావము. కాగా కావ్యము ఋషి త్యానుమాపకము. వ్యాస వాల్మీకాదులు ఆర్ష(వేద) చక్షుస్సుతోనే తమ తమ కావ్యముల వెలయింప జేసినట్లు వారి కావ్యములు చెప్పుచున్నవి.

వేదవిదులలో నగ్రగణ్యుడు, తపః స్వాధ్యాయ నిరతుడు, దేవర్షియనగు నారదుని యొక్క యుపదేశముచే, తపస్వియగు వాల్మీకి పరికుద్ధానఃకరణుడై తమసాతీరమున కేగెను. అచట క్రౌంచద్వంద్య వియోగదృశ్య జనిత శోకిపరిష్టుత మానసుడైన వాల్మీకియొక్క ముఖమునుండి యప్రయత్నముగ ఛందోబద్ధ మగుచు వాక్కు వెలువడినది. అట్టి తన వాక్కును జూచి విస్మితుడై, తదేకధ్యాన చిత్తుడయి యుండ నకుర్చుఖుడగు బ్రహ్మ సాక్షాత్కరించి ‘నా ప్రేరణ చేతనే నీ ముఖమునుండి వాక్కు ఇట్లు వెలువడినది. నారదుని వలన వినిన శ్రీరామచరిత మును జెప్పుము. నా యనుగ్రహముచే యావద్యుతాంతము కనులకు గట్టగలదు. నీ వాక్కు అన్యతము కాదు. అనగా నీ వాక్కు భూతార్థవాదిని యగును’ అని చెప్పి యంతర్హిత డయ్యెను.

1. విప్రః సమ్యగర్హిత, కావ్యేన గాయత్ర్యాది ఛందోనిబద్ధ కావ్యరూప మంత్ర దర్శనేన, ఋషి ర్భవతి — తాదృశం మంత్రరప్త్యత్వ మేవ ఋషిత్యే ప్రధానం లక్షణమ్ ।

— స్వాధ్యాయచుండల ప్రకాశిత కృష్ణ యజుర్వేద భూమికా. P. P. 11

ఈ విషయమును మహాకవి భవభూతి యిట్లు వివరించినాడు.

“తేన ఖలు పునన్వమయేన తం భగవంశ మావిరూఢత
శబ్దబ్రహ్మ ప్రకాశ మృషి ముపగమ్య భగవాన్ భూత
భావనః పద్మయోని రవోచత్, ‘ఋషే : ప్రబుద్ధో
వాగత్మని, త ద్రూపః రామచరితం, అవ్యాహతజ్యోతి
రార్షం తే చక్షుః ప్రతిభాతి, ఆద్యః కవి సీ క్షుక్వా త త్రై
వాతర్జితః । అథ భగవాన్ ప్రాచేతనః రామాయణ
మృషిః ప్రణినాయ” - ఉత్తర రామచరితమ్ - 2 అంక.

మహాతపస్వి యగు వాల్మీకి, నారదగురూపదేశ పూతచిత్తుడై, శబ్ద బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము నొంది, ఆర్షమగు చక్షుస్సుతో విరాజిల్లి ఋషియై, బ్రహ్మ యాదేశముచే రామాయణ మహాకావ్య రచనమునకు బూనుకొనినట్లు పై వాక్యముల వలన దెలియును. కాన వాల్మీకి ఋషిమైదర్శి (క్రాంత యై) శ్రుత్యనుగ్రహీత బుద్ధితో రామాయణరచన గావించుటచేతనే యా మహాకావ్యము వాల్మీకిగత ఋషి త్వానుమాపకమై విలసిల్లినది కాన ఋషిత్వము వేఱు; రచయితృత్వము వేఱు.

పురాణాదులయందు మహాతపఃస్సవన్నులు, వేదపారగులు నగు ఋషు లెందఱో యున్నట్లు గాంచగలము. వీరందఱు రచయితలు గారు. మంత్ర ద్రష్టలును గారు కాని అతీంద్రియార్థదర్శనము గలవారగుటచే ఋషి పదము వీరియొక పరిసర్తము, సార్థకము నయి యొప్పినది. కాన, ఋషి పదము ప్రధానముగ మంత్రరచయిత యను నర్థమున పరిసర్తమని చెప్పెడి చారిత్రికవచనములు యుక్తినహములు గావు, ఇంకొక విషయము.

“అగ్నిః పూర్వేభిః ఋషిభి రీద్యో నూతనైరుతః” — ఋ. 1-1-2.

“అగ్ని పూర్వ ఋషులచేతను, నూతనుల చేతను గూడ స్తోత్రవృక్షుడు” అని యర్థము, ఇది ఋగ్వేదము మొదటిసూక్తములోని రెండవమంత్రము ఋగ్వేద మున గల యిట్టి మంత్రముగ గొన్నిటి నాధారముజేసికొని ‘మంత్రరచయిత లగు ఋషులు తమకంటె వ్రాచినవలగు ఋషులను, సమకాలికులగు రచయితలను గూర్చి తమిగ ప్రస్తావించుట ఋగ్వేదమున గలదు’— అని చారిత్రికులు చెప్పు చున్నారు.

"In the Rugveda reference is often made to previous singers and to contemporary poets"

Vedic Index -- A.A. Macdonell and A.B. Keith

ఇట పూర్వములు "Singers" (గానము చేసెడి వారు) అనియు, సమకాలికులు poets (రచయితలు) అనియు వేరుచేసి యీ వారిత్రికులచే నిర్దేశింపబడిరి. అందులకు గారణ మేమో చెప్పబడలేదు.

ఇక మంత్రార్థమును జూతము. ఇది అగ్నిదేవతా స్తుతిపరమైన మంత్రము. ఇట స్తోత్రవృద్ధైన యగ్ని జగత్కారణభూతుడైన పరమేశ్వరుడని పూర్వము వేదశబ్దమున వివరింపబడినది. అట్టి మహాగ్ని మహాతపః సంపన్నులైన ఋషుల కెందఱికో పూర్వము (యుగయుగములనుండి) యారాధ్యుడయ్యెను. నూతనులగు ఋషులకు గూడ నారాధనీయు డా మహాగ్నియే. మహాత్ములగు ఋషులకే యారాధనీయు డగు నన్నచో నిక నన్యుల కిషయము చెప్పనేల ? ఏ కాలమున గాని నెవరికిగాని యారాధనీయు డా యగ్నియే - యని యగ్నియొక్క మహానుభావత్వ మిటశ్రుతిచే కీర్తింపబడుచున్నది. కావుననే ఋగ్వేదము అగ్నిని 'యగే యగే విదథ్యమ్' (ఋ 8-8-5) - అనియు కీర్తించినది. (యగే యగే కాలే కాలే విదథ్యం విదిథో యజ్ఞః తదర్హః తం - సా. భా.). సర్వకాలములందును యజ్ఞాదులచే నారాధనీయుడు - అని యర్థము. కాన అగ్ని (పరమేశ్వరుని) యొక్క సార్వకాలికమైన యారాధనమును ప్రశంసించుటకే పై మంత్రము ప్రవృత్తమైన దనుట సృష్టము. ఇది సంప్రదాయానుగతమైన యర్థము. ఇందలి ఋషి పదము 'అతీంద్రియార్థదర్శనము గల ఋషులు' - అను నర్థమాన బ్రయుక్తము గాని 'రచయితలు' అను నర్థమున గాదు. ఆ పదమున కట్టి యర్థమున బ్రవృత్తియే లేదని పూర్వము నిరూపింపబడినది. భారతీయుల దృష్టిలో ఆర్షదృష్టి యిట్టిది. 'ఋషి ర్దర్శనాత్' అను విర్వచనము ననుసరించి ఋషి యనగా ప్రకరణానుగుణముగ వేదము, పరమేశ్వరుడు, మంత్రద్రష్ట, అతీంద్రియార్థద్రష్ట - ఇత్యాద్యర్థముల గ్రహించెడి సంప్రదాయమే శ్రుతితాత్పర్యానుగుణము, మంత్రరచయిత యని కాదు.

మంత్రకృత్ — ఋషికృత్ — మధుకృత్

లోక ప్రసిద్ధి

మంత్ర — ఋషి పదముల చివర “కృత్” అని కన్పట్టుటచే నీ పదములచే మంత్రకర్త లేక రచయిత యను నర్థము స్ఫురించుట సహజము. చారిత్రకు వీ యర్థమునే గ్రహించి చరిత్రకల్పనకై పాటుబడిది గదా : ఈ వాదం కాదనుటకు వీలులేతిదా యనినట్లు భాసించుచుండును. కాన నీ పదముల యర్థమును నిర్ణయించు విషయమున భాషా సంప్రదాయ స్వభావముల సమగ్రముగ దర్శింప వలసి యున్నది.

“ఋ కృత్ కరణే” :— ఈ ధాతువునకు కరణము అనగా చేయుట యని యర్థము. చేయుట యనగా ఉత్పత్తి చేయుట, నిర్మాణము చేయుట, రచన చేయుట యని మాత్రమే గాదు ఇది సర్వక్రియా వ్యాపకమై ప్రకరణము ననుసరించి విభిన్న క్రియలను లక్షింప చేయుచుండును.

ఉదా :— మధుకృత్ లేక మధుకరః

ఇట మధుశబ్దము చివర “కృత్” ధాతు ప్రయోగము గలదు. కాని యీ పదములకు మధువును (తేనెను) చేయునది లేక తయారు చేయునది లేక నిర్మించునది యను నర్థము లిట పొసగవు. మధుకర మనగా తేనెటీగ. ఇది పుష్ప పుష్పన వ్రాలి యంధు సిద్ధమై యున్న మకరందము నాస్వాదించి ప్రోగుచేసి కూడబెట్టునే గాని పూపులయందు లేని పుష్పగనమును (మకరందః పుష్పగనః) తాను క్రొత్తగా సుత్పత్తి చేయుదు. చేయు శక్తియు దానికి లేదు. కాన మధు కృత్ — మధుకర పదములకు తేనెను తయారు చేయునది అను నర్థము చెప్పుట లోక విరుద్ధము. తేనెను ప్రోగు చేయునది — కూడబెట్టు యను నర్థములే లోక సమ్మతములు. ప్రకృతమున మంత్రకృత్ — ఋషికృత్ పదములకును నిజ్ఞే అర్థమును దర్శింపవలసి యున్నాము. తేనెటీగలు పూర్వసిద్ధ మయి యున్న మధువునే దర్శించి, గ్రోలి కూడబెట్టు నట్లు ఋషులును అనాదిసిద్ధ మయి యున్న

మంత్రములనే దర్శించి, తద్రసానుభూతి నొంది వాని నొకచో గూర్చిన వారు అనియే యర్థమును గ్రహింపవలయును.

‘కృష్ణ’ ధాతువున కిట్టి యర్థమున బ్రయోగములు పెక్కులు గలవు. జైమిని మహర్షియు ‘ఆదానే కరోతి శబ్దః’ (4-2-8) అను సూత్రమున ఆదానము (గ్రహించుట, కూడబెట్టుట, ప్రోగు చేయుట) అను నర్థము ‘కృష్ణ’ ధాతువునకు బ్రసిద్ధ మగుట తెలియజేసినాడు. శబరస్వామియు ఈ విషయము నిట్లు వివరించి నాడు.

“ఆదానే కరోతి శబ్దో భవిష్యతి । స్వరుం కరోతి స్వరు మాద త ఇతి ।
యథా కాష్టాని కరోతి, గోమయాని కరోతీతి ఆదానే కరోతి
శబ్దో భవతి ఏవ మిహాపి ద్రష్టవ్యమ్ ।”

కాష్టాని కరోతి = కట్టెల ప్రోగు చేయుచున్నాడు, గోమయాని కరోతి = పేదను ప్రోగు చేయుచున్నాడు - ఇత్యాది స్థలములయందు ‘కృష్ణ’ ధాతువునకు ఆదానార్థమే చెల్లును గాని ఉత్పత్తి చేయుట యను నర్థము పొనగదు. .

కాన మంత్రకృష్ణ ఇత్యాది పదముల యందు ‘కృష్ణ’ ధాతువునకు ఆదానార్థము చెప్పుట భాషా సంప్రదాయానుగతమై యొప్పును. కానిమ్ము ‘కృష్ణ’ ధాతువునకు కొన్ని యెడల ఆదానము అను నర్థము గూడ బ్రసిద్ధము కావచ్చును ప్రత్యయమున మధుకృష్ణ ఇత్యాది ఉదాహరణముల జూపి మంత్ర కృష్ణ ఇత్యాది పదములకు మంత్రద్రష్ట అనేడి యర్థమునే గ్రహింపవలయు ననుటలో ప్రమాణ మేమి? రచయిత యనియే యేల చెప్పరాదు? అని యన వచ్చును. అట్లు చెప్పుట తగదు. ఏలయన నది క్రుతి సంప్రదాయము కాదు. కాన నీ విషయమై క్రుతి సంప్రదాయమును జూతము

మంత్రము : ఋషి - చ్చందో - దేవతా పరిజ్ఞానము

ప్రథమజ్ఞా శబ్ద పరిశీలనమున కృత్స్న పేదరాళిని దర్శించిన ఋషి హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మయే యగు నని పూర్వము వివరింపబడినది. ఇటు నొక

విషయము. యజన యాజనా ధ్యావనాది క్రియల యందు ఋషి చ్ఛందో దేవతా జ్ఞాన మావశ్యక మనియు, లేనిచో ప్రత్యవాయము సంభవించు ననియు శ్రుతి స్మృతు లిట్లు శాసించుచున్నవి.

“యో హ వా అవిదిత్వార్థే చ్ఛందో దైవత బ్రాహ్మణేన మంత్రేణ యజతి యాజయతి వాఽధ్యావయతి వా స్థాఙుం వర్చతి గర్తే వా సాత్యతే | వమీయతే సాపీయాన్ భవతి - - - తస్మా దేతాని మంత్రే మంత్రే విద్యాత్”

— అర్షేయ, బ్రా 1-1-6 (చూ. సాయణకృత తై. సం. భాష్య భూమికా)

అవిదిత్వా ఋషి చ్ఛందో దైవతం యోగ మేవ వా |

యోఽధ్యావయే జ్ఞపే ద్వాపి సాపీయాన్ స తు జాయతే ||

బృ. దే. 8-186.

పై వచనముల ననుసరించి మంత్ర ప్రయోగ సమయమున వివిధ వేద భాగములకు ఋషి చ్ఛందో దైవత బ్రాహ్మణ పరిజ్ఞాన మావశ్యక మని తెలియును. అగుచో నిట ఋషి పరిజ్ఞాన మావశ్యక మన్నచో నే ఋషి పరిజ్ఞానము ? సర్వ వేదద్రష్టయై ‘విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః’ అని కీర్తింపబడిన హిరణ్యగర్భుడా ? లేక వేత్స్విణు పేద భాగముల దర్శించిన గృత్స మద విశ్వామిత్రాది ఋషి వర్గమా ? ఈ గృత్సమదాది ఋషుల స్మరించుట వలన (గల్గెడి) ప్రయోజన మేమి ? పోనీ; ఈ గృత్సమదాది ఋషిజ్ఞానమే ఆవశ్యక మని గ్రహింక మన్నను వీరిని గూర్చి ఐతరేయక శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఏత మేవ సంతం శతర్చిన ఇత్యాచక్షతే, తస్మాద్ గృత్సమద ఇత్యా చక్షత ఏత మేవ సంతం, - - - తస్మా ద్విశ్వామిత్ర ఇత్యా చక్షత ఏత మేవ సంతం,

--- తస్మా ద్వైమదేవ ఇత్యా చక్షత ఏత మేవ సంతం -- - తా వా ఏతా స్సర్వా
 ఋచః సర్వే వేదాః సర్వే మోషాః ఏకైవ వ్యాహృతిః ప్రాణ ఏవప్రాణ ఋచ
 ఇత్యేవ విద్యాన్ - ఇతి" — ఐ. ఆ. 2. 2-1

ఇట శ్రుతి ఆ యా మంత్రద్రష్టలకు వాచకము లైన గృత్సమద-విశ్వా
 మిత్రాది శబ్దములకు గల నిర్వచనముల బ్రదర్శించినది ఈ నిర్వచనముల నను
 సరించి ఈ శబ్దము లన్నియు ప్రాణదేవతను బోధించునని కాన విశ్వామిత్రాది
 శబ్దము లన్నిటి చేతను ప్రా డేవతనె దర్శింపవలె నని ఈ శ్రుతి చెప్పుచున్నది.
 దీని ననుసరించి ఋషి పరిజ్ఞాన మనగా నిఖిల వేదరాశికి ద్రష్టయైన హిరణ్యగర్భ
 ఋషి పరిజ్ఞానమే కాని తదితర ఋషి పరిజ్ఞానము కాదని తెలియును. కాన
 యజన యాజనాదులందు వసిష్ఠాది ఋషి విశేష పరిజ్ఞాన మనావశ్యకమే గదా ?
 అని శంకింపవచ్చును.

ఇట్లు శంకించుట తనిదు. “పశ్యతో హ్యౌభా వపి” 1- ఇరువురును
 ద్రష్టలే. అనగా హిరణ్యగర్భుడును, గృత్సమదాది ఋషులును, ఉభయులును
 ద్రష్టలే. ఈశ్వరానుగ్రహముచే హిరణ్యగర్భుడు నిఖిల వేద ద్రష్ట యయ్యెను.
 తదనుగ్రహపాత్రులై ష్ఠాదులును వివిధ మంత్రద్రష్టలై వేదవాణిని లోకమున
 యజ్ఞాది మార్గమున వ్యాప్తి నొందించిరి. కావుననే వీరు “ఇదం నమ ఋషిభ్యః
 పూర్వజేభ్యః పూర్వేభ్యః పదికృభ్యః”

(ఋ. 10-14-15; ఆం. సం. 18-2-2; తై. ఆ. 6-5-1)”
 అని కీర్తింపబడుచున్నారు. వీరు యజ్ఞాది శుభమార్గముల బ్రవర్తించ జేసినవారు.
 (పదికృభ్యః = శోభన మార్గకారిభ్యః. సా. భా. కనుక స్మరణీయులే యగుదురు.

ఇట నొక విషయము గమనింప దగినది. ప్రాణదేవతయగు హిరవి
 గర్భుడు ఉపాసకు లగు ఋషుల లనుగ్రహించు విషయమును శ్రుతి యిట్లువర్ణి
 రించుచున్నది.

1. చూ. దుర్గాచార్య భాష్య. నిరు. 1-4.

"ఏష ఇమం లోక మభ్యార్చ్య త్పురుష రూపేణ, య ఏష తపతి
ప్రాణో వా తదభ్యార్చ్య, ప్రాణో హ్యేష య ఏష తపతి, తం శతం
వదా ఇభ్యార్చ్య, తస్మా చ్చతం వదాణి పురుషాయుషో భవంతి, తం
య చ్చతం వదా ఇభ్యార్చ్య తస్మా చ్చతర్చినః తస్మా చ్చతర్చిన
ఇత్యావశేత ఏత మేవ సంతమ" - - - ఐ. ఆ. 2.2-1.

అదిత్య మండలాంతర్గతమై అదిత్యరూపమున ప్రకాశించు ప్రాణ
దేవతయే పురుషరూపమున (అనగా ఉపాసక జీవరూపమున) ఉపాసకుని దేహము
నందు ప్రకాశించు తన యునికిచే నా దేహము ను తయు అర్చనీయము గావించు
చున్నది. (య ఏష అదిత్యో మండలే తపతి న ఏష పురుష రూపేణ
ఉపాసక జీవ రూపేణ ఇమం లోక వవరోక్యమాన మిరు ముపాసక దేహం
అభ్యార్చ్య స్వప్రదేశే నాభితోఽర్చనీయ మకరోత్ - సా. భా.) పురుష
రూపము (అనగా ఉపాసక జీవరూపము) లేని దేహము శవరూపమై పూజనీయము
కాదు. ఉపాసకుని దేహము నందు ప్రాణదేవత ప్రతిష్ఠితమై నూరు వత్సరములు
నిలిచి యా దేహము వర్చనీయము గానించుచుండును. ఇట్లు ప్రాణావతార
భూతులై ఉపాసకులైన మంత్రద్రష్ట లగు ఋషుల దేహములు శత వత్సర కాల
వర్త్యంత చుర్చనీయములుగ ప్రాణదేవతచే జేయబడుటచే వారు శతర్చినః అను
అన్యర్థ నామములతో నొప్పిరి ఈ ఋషులు వస్తుతః ప్రాణదేవతారూపులే
యయ్యును శతర్చి నామకు లగు మునులుగ వ్యవహరింప బడుచున్నారు. కాన
ముని రూపమున ప్రాణదేవత సుహాసింప దగును (ప్రాణస్య తన్మూని రూపత్వం
ధ్యాయే దిత్యర్థః- సా. భా.) అని యర్థము.

ఈ శ్రుత్యర్థమును బరిశీలించుచుచో సాధనాభ్యాస పాటవము కొలది
ఉపాసకుని దేహము క్రమముగ ప్రాణశక్త్యభినిష్ఠమై ప్రాణదేవతానుగ్రహపాత్రమై
పూజనీయమై వరలును. ఉపాసకుడు కానట్టి యతని దేహము శవప్రాయమై
యర్చనీయము కాదు ఇట్లు మానవదేహమే కాదు; మంత్రోచ్ఛారణ జేసి విధి
పూర్వకముగ ప్రాణప్రతిష్ఠ నొందిన తోహాళిప్రతిమలు, దారు మూర్తులు,

(పసుపుతో గాని, మృత్తితో గాని రూపొందింప బడిన వివిధ మూర్తులు తుదకు కుళ ఖండములు నైతము) జడము లయ్యును తత్తద్దేవతారూపమున నర్చనీయములై యొప్పుచు భారతదేశమునం దెల్లెడల నర్చింపబడుచున్నవి. ప్రాణ ప్రతిష్ఠ నొందని శిలాప్రతిమాదు లర్చనీయము లగుట లేదు. అట ప్రతిష్ఠింపబడు దేవతామూర్తి పుండ్రూపము గావచ్చును; స్త్రీ రూపము గావచ్చును. ఆ మూర్తులు ఓవ విష్ణ్వంబితాది విభిన్న నామములతో, రూపములతో నొప్పి యుండవచ్చును. దేవతామూర్తి ఏయే రూపముతో నే యే నామముతో నొప్పి యున్నను దేవాలయము లందు గాని, గృహములందు గాని ఆ మూర్తియందు జరుగునది సర్వదేవతాత్మక ప్రాణదేవతా ప్రతిష్ఠయే. కావుననే ఏ దేవత కైనను 'ప్రాణాయ స్వాహా', అపా నాయ స్వాహా' — అని యీ రీతిగనే 'నివేదన' జరుగును. నేటికిని భారతీయుల భోజనారంభమున 'ప్రాణాయ స్వాహా' యనుచు ప్రాణదేవతా నివేదన పూర్వకముగ ప్రాణోపాసన జరుగుచుండుట గలనార్హము. అనగా సర్వదేవతాత్మక ప్రాణదేవతయే యుపాసింపబడుచున్నది. దేవతానామము లన్నియు గూడ యోగశక్తిచే పరమేశ్వర తత్వోప లక్షకము లగుచుండును. (ఈ విషయము మున్ముందు బ్రహ్మ మొ॥ ప్రకరణములలో వివరింపబడును.) అందుచే నిఖిల దేవతల యందును నిఖిల ప్రాణుల యందును అనుస్మృతమై యున్న ప్రాణదేవతా తత్త్వమును స్ఫురింప జేయుటకే యీ 'నివేదన రూప సంప్రదాయము' భారతీయాచారము నందు ప్రతి స్థితమై యున్నది. ఈ వైదిక సంప్రదాయ రహస్యము నెఱుగని చారిత్రికులు మున్నగువారు నేటికిని గూడ భారతీయులు జడములైన విగ్రహాదుల నారాధింతురు" అని పరిహసింపుచుందురు. కాన పై శ్రుతి ప్రమాణము ననుసరించి భారతీయుల విగ్రహారాధనమంతయు ప్రాణదేవతారాధనము; ఈశ్వరారాధనము; జడవస్త్రా రాధనము కాదు అని తెలిసికొనదగినది.

వస్తుతః ప్రాణదేవతా స్వరూపు లయ్యును వివిధ నామ రూపములతో వివిధ దేవత లర్చనీయు లగునట్లే, వస్తుతః ప్రాణదేవతాస్వరూపు లయ్యును వివిధ మంత్రద్రష్ట లగు గృత్సమవాది ఋషులును అర్చనీయు లగుదురు. ప్రాణ

దేవతోపాసన యందు పరాకాష్ఠ నొంది తదాత్మకు లగుట చేతనే వారును మంత్ర ద్రష్టలు కాగల్గిరి. అట్టి యుత్తమ స్థితిని పొందుట యెల్లప్పుడు సాధ్యము కాదు. అట్లర్చనీయు లగుట చేతనే మంత్ర ప్రయోగకాలమున వీరు స్మర్తవ్యు లగు చున్నారు. ఛందోగ్య శ్రుతియు మంత్ర ప్రయోగ కాలమున నిట్టి యీ వివిధ ఋషుల పరిజ్ఞాన మావశ్యకమని యిట్లు శాసించుచున్నది.

A.C.C.N.O. 22004

“యేన సామనా స్తోష్యంత్యై త త్సామోపదావేత్, యస్యా మృచి తా మృచం య దార్ద్రేయం త మృషిమ్”

294.5921

1-3.8, 9

HAR

కాన యజన యజనాది సమయమున ఋషి విశేష పరిజ్ఞానము, ఛందో విశేష పరిజ్ఞానము, దేవతా విశేష పరిజ్ఞానము అవశ్యక మని తెలియును. యజ మానుడు జిజ్ఞాసువై సాధనాభ్యాస పాటవము గల్గి ఉపాసన యందు పరిణిష్ఠితు డగు కొలది ఈ వివిధ ఋషి చ్ఛందో దేవతా నామము లన్నియు ప్రాణదేవతా కర్తవ్య లక్షకములై సాక్షాత్కరించుచుండును. తుదకు ప్రాణదేవతా సారూప్యము నొందు టకు తోడ్పడును. “ఋషి చ్ఛందో దేవతల యందు ప్రాణదృష్టి శాస్త్ర విహితము కాన వీని నీ దృష్టితో భావన చేయవలెను” అని బృహద్దేవతయు నిట్లు చెప్పుచున్నది.

250-00

ఋషి చ్ఛందో దైవతాది జ్ఞానం యజ్ఞాదిషు శ్రుతమ్ ।

త దాశ్రిత్య ప్రాణదృష్టి ర్విహితః త్రేతీ గమ్యతామ్ ।

— 8-135.

ఇంతే కాదు గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు వానితోపాటు అగ్న్యాది దేవతలను ప్రాణదేవత యగు ప్రజాపతి నుండి యావిర్భవించి నట్లు శ్రుతులు (ఋ. 10-180-4, 5; తె. సం. 7-1-1-4, 5) చెప్పుచున్నవి. ఈ ఛందస్సులు వేదమూర్తి యగు ప్రజాపతియొక్క అంగములుగాను తదాత్మకములు (ప్రాణము లుగా)గాను చెప్పబడుచున్నవి.

“ప్రజాపతే ర్వా ఏతా న్యంగాని య చ్చందాంసి” - ఐ. బ్రా. 2-19.

“ప్రాణా వై చందాంసి” కౌషీ. బ్రా. 7. 9; 11-8; 17-2.

మఱియు ప్రజాపతి గాయత్ర్యాది ఛందోమయ మగు రథము (వేద రథము) నధిష్ఠించి ఆదిత్యరూపమున సంచరించుచుండు ననియు అట్లు సంచరించు చున్నట్లు యజమానుడు భావన చేయవలె ననియు (తై. బ్రా. 5-12) శ్రుతి తెల్పుచున్నది. వేదమూర్తి యగు ప్రజాపతి ఛందోమయుడై యుండినట్లే వేదవిదుడగు యజమానుడును ఛందోమయుడై ప్రజాపతి పదము నొందుట కర్హుడు. కాన ఛందస్సులు ప్రజాపతికి అవయవభూతము లగుట జేసి తద్విశేష పరిజ్ఞానము గల్గి, ఛందఃక్రమము నతిక్రమింపక వాని ననువచింపవలె నని శ్రుతి యాదేశము

“యదా ఛందస మనూచ్యః ప్రాతరనువాచః, ప్రజాపతే ర్వా ఏతా న్యంగాని య చ్చందాంసి, ఏష ఉ ఏవ ప్రజాపతి ర్యో యజతే తద్యజమానాయ హితమ్” — ఐ. బ్రా. 7-8.

“అనుక్రమే జావస్థితాని గాయత్ర్యాదీని ఛందాం న్యనతి క్రమ్యేతి యథాఛందసమ్. ఛందః ప్రమేతై వాయ మనువచనీయః, ఛందసాం ప్రజాపతి సృష్టత్వేన తదవయవత్వాత్. యజమానస్య చ ప్రజాపతి పద ప్రాప్తి యోగ్యత్వేన ప్రజాపతి రూపత్వాత్. తదంగ రూప చ్చందసాం క్రమేజానువచనం యజమానావయవ విస ర్యాసరాహిత్యేన హితం భవతి తస్మాత్ - - - — సా భా.

పైన మరహరించిన ప్రమాణముల ననుసరించి ప్రాణదేవత యగు ప్రజాపతి సర్వ ఋష్యాత్మకుడు, సర్వ చ్చందోమయుడు, సర్వదేవతాత్మకుడు. అని తెలియును. ఇంతే కాదు, పరమేశ్వరుని నిఖిల ఋషి-వేద-దేవతాత్మకత్వము ‘ఇయం మే నాభి రిహ మే సథస్థ మిమే దేవా ఆయ మస్మి సర్వః (ఋ 10-81-19) ఇత్యాది వాఖానేదీప్తాది వృష్టముగా కాన వగును. (చూ. భారతీశబ్ద-శిల్పములు-ఆత్మవంస్కృతి)

కాన నిట్టి మహిమాన్విత మైన యీ ఋషి చృందః పరిజ్ఞానము ప్రతి మంత్ర ప్రయోగకాలమున అత్యంతావశ్యకమే యని తెలియును.

ఇంతియే కాదు. ఋషి చృందో దేవతా పరిజ్ఞానావశ్యకతను వివరించుచు బృహదేవత తుట్టతుదకు ఋక్-ల యొక్క లక్ష్యము నిట్లు వివరించినది.

“అర్థేష్వవః ఖల్వృషయః ఛందోభి ర్దేవతాః పురా

అభ్యధావ నిన్తి చృందో మధ్యేత్యాహ ర్మహర్షయః ॥”

“ఋషిం తు ప్రథమం బ్రూయాత్ ఛంద స్తు తదనంతరమ్ ।

దేవతా మథ మంత్రాణాం కర్మ స్వేవ మితి శ్రుతిః ॥”

“ఆధారం వా న్యనాధారం వివిధ్యాత్మాన మాత్మని ।

ఈక్షమాణో హ్యుభౌ సంధిం ఋచో దైవతవిత్ ఫలేత్ ॥”

“న బ్రహ్మ మృత మత్యంతం యోనిం నదనతో ద్రువమ్ ।

మహా చ్చాణు చ విశ్వేశం విశతి జ్యోతి రు త్తరమ్ ॥”

— బృ. దే. 137-140.

ఋషులు తమ యభీష్టితార్థముల (పురుషార్థముల) బొంద గోరి ఛందస్సులతో (ఛందోబద్ధము లగు మంత్రములతో) దేవతల నభిముఖుల గావించుకొనిరి. అందుచే మహర్షులు ఛందస్సులను, ఋషులకును, దేవతలకును నడుమ జెప్పిరి. కాన కర్మల యందు మంత్రములకు మొదట ఋషిని తరువాత ఛందస్సును చివరకు దేవతను జెప్పవలెను. అత్మ జగత్కర్త యైనను అకర్తనగా బుద్ధియందు వివేచన చేసికొని 1 “కర్తృ-అకర్తృ-అత్మ స్వరూపముల రెంటిని అట్లే అట్టి స్వరూపముల ప్రతిపాదించి బుద్ధిని అత్మయందు సంధిప జేసెడి లక్ష్యము గలవిగా ఛందస్సును-సంధి-ఛందోబద్ధ మగు మంత్రమును) 2

1) “తస్య కర్తార మపి మాం విద్వ్యక్తార్తార మవ్యయమ్”— థ. గీ. 8-13

“అత్మాన మభిలా ధార మాశ్రయే”

— వేదాంతసార.

2) సంధీయతే అనయా ఇతి సంధిః వాక్ (ఋక్)

దర్శించుచు, నిట్టి దేవతా పరిజ్ఞానము గలిగివచ్చె ఋక్కుల బలింపవలెను. ఇట్లు బలింపవాడు పరమ పురుషార్థరూప మగు బ్రహ్మమృత పదము నొందును - అని యర్థము.

కాన యజన-యాజన-అధ్యయన-అధ్యాపన క్రియ లందు మంత్రముల నే దృష్టితో నెట్లు పఠింపవలెనో పై శ్రుతి స్మృతి వచనముల వలన దెలియుచున్నది. ఇట్లు ప్రతి మంత్ర ప్రయోగకాలమున దర్శించుచో —

“అనాదిసిద్ధమై యున్న మంత్రరాశి యే మొదట ఈశ్వరానుగ్రహముచే తదుపాసనా పరిణిష్ఠితులైన మంత్రద్రష్టలకు భాసించి పిదప గురుశిష్య పరంపరా ప్రాప్తమై వెలసినది. కాన విది యనాదినిధనము; స్వయంభువు; అపౌరుషేయము; స్వతఃప్రమాణము” — అను విషయము లడుగడుగున స్ఫురించు చుండును. ఇంతే కాదు. ఇట్టి మంత్రరాశి సాహాయ్యముతో తదారాధకులు నర్వణుష్యాత్మక-నర్వచ్ఛందోమయ-నర్వదేవతాత్మక ప్రాణదేవతా సాయుజ్యమును తుదకు బ్రహ్మమృత పదము నొందుదు రను విషయమును ఋష్యాది విజ్ఞానము దర్శింపజేయుచుండును. ఇట్టి తన స్వరూప స్వభావముల నడుగడుగున దర్శింప జేయుటకే అంతర్ధర్మనము కల్గించుటకే - ఋషి చ్ఛందో దేవతా బ్రాహ్మణ పరి జ్ఞానము ప్రతి మంత్ర ప్రయోగకాలమున నావశ్యక మని శ్రుతి శాసించుటలోని తాత్పర్యము. అట్లు దర్శింపజేయుటయే వేదము యొక్క ఋషితత్వము.

ఇట్లు గాక (అనగా వేదమును వేదచోదిత విధానమున గాక) మఱి యే రీతిని బలింపినను యెంత పరిశీలించినను ఆ మంత్రరాశి కేవల శబ్దరాశియై గోచ రించునే కాని అంతర్ధర్మనమును గలిగించెడి ఋషియై సాక్షాత్కరి పడు; అనందర్ప రచనముగ తోచునే గాని అద్యక్షముగ ప్రథమజగా తోచదు.

బ్రహ్మ యను నామము గూడ వేదమునకు గల యనాది నిధనత్వమును నిరూపించునట్టిది. ఇక బ్రహ్మ శబ్దమును జూతము.

బ్రహ్మ

బ్రహ్మ బృంహణశీల ఇత్యభిహితో నిత్యో విశుద్ధః పుమాన్
 యావ ద్రూహ్య చ విష్టితం భగవతీ వాక్ తావతీ విశ్రుతాః ।
 బ్రహ్మైకం ప్రవిగాతు మావి రభవత్ శాఖాసహస్ర్రోజ్జ్వలా
 బ్రహ్మఖ్యాం దధతి హరిప్రియతమా సా భారతి పాతు నః॥

నిరతికయ పదస్థః సచ్చిదానంద మూర్తిః
 నిరతికయపదం యం వేద మాస్థాయ, బ్రాహ్మం ।
 రథమధికురుతే నం రక్షతిబ్రహ్మ కర్తా
 జ్యోతితథ పదరమ్యాం తాంస్తుమో బ్రహ్మవాణీమ్ ॥

— వేదమాతృస్తవః

బ్రహ్మ శబ్దము - చారిత్రకులు :-

వేదమునకు వేదమంత్రమునకును, స్తుతిలక్షణమగు వేదవాక్కునకును బ్రహ్మ యనియు నామము ప్రసిద్ధము. కాని, యీ విషయమున చారిత్రకుల యభిప్రాయము లింకొకటియగు నిట్లు గన్పట్టుచున్నవి. వానిని జూతము.

బ్రహ్మ శబ్దము (సపుంసకలింగము) వేదమున బ్రాహ్మణజాతి వాచకము; పుంలింగ బ్రహ్మ శబ్దము ఋగ్వేదమునను, తరువాత మిగిలిన వేదములందును

‘పురోహితు’డను నర్థమునందే ప్రసిద్ధము; ‘బ్రహ్మ యగు నీ పురోహితుడు ముత్విజులలో నొకడు కాడని కొందఱు చారిత్రకుల యభిప్రాయము; బ్రహ్మ యను నామము మొదట ‘హోత’ యను ముత్విజునకును, క్రమముగ కొంతకాలమునకు యజ్ఞక్రియ సంతయు సమీక్షించుచు దానిని తన మాంత్రిక శక్తి (Magic spell)తో గాపాడెడి బ్రహ్మ యను ముత్విజునకును సంక్రమించి యుండునని కొందఱి చారిత్రకుల యభిప్రాయము; కాలక్రమమున మంత్రములలో పాటవము తగ్గి మాంత్రిక శక్తిచే యజ్ఞమును గాపాడెడి పురోహితుడు కావలసివచ్చెను; ఆ పురోహితుడే బ్రహ్మ.”

— Vedic Index - A. B. Keith and Macdonell.

చారిత్రకులయొక్క యీ వైదిక కోశవచనముల ననుసరించి బ్రహ్మ శబ్దమునకు వేద మనిగాని, ఈశ్వరుడు లేక పరతత్త్వ మనిగాని యర్థ మున్నట్లుల చెప్పబడనే లేదు. ఇక కొఱు చారిత్రకులు బ్రహ్మశబ్దమునకు స్తోత్రము, పరతత్త్వము - ఇత్యాద్యర్థములు గలవని యంగీకరించిరి. కాని, ఆ యర్థము విషయమున పదువురు పది రీతుల త్ర కల్పనల గావించిరి. సంగ్రహముగ నా యా వాదముల స్వరూపమిది :—

“1. హాగ్ (Haug) వండితుని యభిప్రాయము :- బ్రహ్మ శబ్దము ‘బృహ్’ ధాతువు నుండి పుట్టినది. ఆ ధాతువునకు ఉబ్బుట, లేక పెరుగుట (To swell or to grow) -అని యర్థము. బ్రహ్మ శబ్దము మొదట పెంపుదల (Growth)కు గారణము ల స్తోత్రములను, పిదప భౌతికశక్తి (Force of nature)ని బోధింప జొచ్చినది.

2. రూత్ (Roth) వండితుని యభిప్రాయము :- బ్రహ్మ శబ్దము మొదట దేవతావిషయక మగు ఇచ్ఛాశక్తిని (Force of will directed to the gods), తరువాత మంత్రమునకు (Sacred Formula)ను తుదకు పరతత్త్వమునకును వాచకమైనది.

3. ఓల్డెన్ బర్గ్ (Oldenberg) పండితుని యభిప్రాయము :— వేదకాలమున లోకమంతయు నద్భుతశక్తుల (mysterious forces)తో ప్రజలకు సుఖదుఃఖములు గల్గించెడి దేవతల నారాధించెడి ప్రజలతో నిండి యుండెడిది. ఆ కాలమున మాంత్రికశక్తితో గోరినదెల్ల సమకూర్చుగల వైద్యునకు విశేషప్రారాధ్య ముండెడిది. ఆ రోజులలో 'బ్రహ్మ' యనగా మాంత్రికశక్తి (Magic spell) అని యర్థము. బ్రాహ్మణముల కాలమున బ్రహ్మ యనగా యజ్ఞమున నుపయోగించెడి మంత్రము అని యర్థము. బహుళః అద్భుతశక్తుల (magical effects) దర్శించుటకు మంత్రము లుపయోగింపబడి యుండును. బ్రహ్మశబ్దము క్రమముగ నీ యర్థము నుండి చురలి తుదకు జగత్కారణ మగు నొక కేంద్రశక్తి (central energy)ని బోధించుట కుపయోగింపబడినది.

4. డ్యూసెన్ (Deussen) పండితుని యభిప్రాయము :— 'బ్రహ్మ' శబ్దమునకు మొదట మానసికాన్నత్యమును బెంపొందించెడి స్తోత్ర మని యర్థము. విదవ సత్యమును దర్శించినపుడు ఆ సత్యమే బ్రహ్మ శబ్దముచే గూడ బోధింపబడ జొచ్చినది.

5. మాక్సుమల్లరు పండితుని యభిప్రాయము :— 'బ్రహ్మ' యనగా శబ్ద మని యర్థము. బృహస్పతి లేక వాచస్పతి శబ్దములబట్టి జూచిన నీ విషయము స్పష్ట మగును. ఏది యుచ్చరించునో యది బ్రహ్మ (That which utters is Brahman).

బ్రహ్మశబ్దము యొక్క వదనిస్పృతి (etymology)ని గూర్చి క్రమ పడుట యనవశ్యకము. మొత్తము మీద నేది వృద్ధి జెందుచుండునో, శ్వాసక్రియ నల్పునో లేక పెంపొందునో యట్టి వాస్తవిక తత్త్వము బ్రహ్మయగుట స్పష్టము. (Brahman means reality which grows, breaths or swells).
(చూ- యస్. రాధాకృష్ణన్ - Indian Philosophy Vol.I PP 163 - 164).

ఈ చారిత్రకుల ననుసరించి బ్రహ్మ శబ్దము ఉపనిషత్కాండయందు మాత్రమే పరతత్త్వమును బోధించు ననుట యందఱకు సంమతము. తద్విన్నవేద భాగమునందు కాదు. సంహితా - బ్రాహ్మణ - ఉపనిషద్భాగములం దీ పదము యొక్క యర్థము క్రమక్రమముగ మాట్టు జెందినదని వీరి యభిప్రాయము ఈ పదము యొక్క పదనిష్పత్తితో నిమిత్తము లేదనియు గొందఱి యభిప్రాయము. మొత్తము మీద బ్రహ్మ శబ్దమునకు పేద మను నర్థ మున్నటుల చరిత్రకారులు గ్రహింపలేదు.

చరిత్రకల్పనాలక్ష్యముతోనే, వేదభాగములకు పౌర్వాపర్య ముండియుండ వలె నని మొదట యూహించుకొని, తదనుగుణముగ బ్రహ్మ శబ్దము యొక్క యర్థము విషయమునను క్రమపరిణామము గలదని చెప్పటకే చారిత్రకులు యత్నించి నట్లు గన్పట్టును. అందుచే తమ తమ యూహల కనుగుణముగ, పరస్పరవిభిన్న మార్గముల నిట్టి విభిన్నకల్పనలు సాగిగవి. పదము యొక్క అర్థనిర్ణయమునకై చరిత్రను బ్రతిపదికగ గైకొనవలయుటయే : యిట్టి వైమత్యమునకు గారణమైనది. ఇక శ్రుతి స్మృత్యాది - ఆనాదిసిద్ధప్రమాణముల గ్రహించి బ్రహ్మ శబ్దము యొక్క సంప్రదాయానుగతములగు నర్థముల జూతము.

బ్రహ్మ యన వేదము - శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధి :-

“ఉప బ్రహ్మణీ వామతః” — ఋ. 1-3-5, 6.

‘బ్రహ్మణీ వేదరూపాణి స్తోత్రాణి’ — సా. భా.

“కణ్వాస్తో వాం బ్రహ్మ కృణ్వ స్త్యధ్వరే” — ఋ. 1-47-2.

‘బ్రహ్మ, స్తోత్రరూపం మంత్రం’ — సా. భా.

“దేవతం బ్రహ్మగాయత” — ఋ. 8-32-27.

‘దేవప్రసాదంబం స్తోత్రం’ — సా. భా.

“విశ్వేషా మి జ్ఞనితా బ్రహ్మణా మసి” — ఋ. 2-23-2

‘విశ్వేషాం వర్షేషాం బ్రహ్మణాం జనితా’ — సా. భా.

“బ్రహ్మణి హి చక్యపే వర్ధనాని” — ఋ. 6-23-6.

“స క్రాంత స్తే పానో బ్రహ్మైవ ప్రథమ మస్పృజత
త్రయా మేవ విద్యామ్” — శ. బ్రా. 8-1-1-5.

“బ్రహ్మ స్వరూప మను మేవ మాగాత్” — తై. నా. 3-15-1.

“బ్రహ్మ ప్రావాదిష్మ తన్నో మాహసీత్” — తై. నా. 4-42-5.

“తస్మా దేతత్ బ్రహ్మ నామూప మన్నం చ జాయతే

— ఋ. ఉ. 1-1-9.

“అగ్ని వాయు రవిభ్యస్తు త్రయం బ్రహ్మ ననాతనమ్ ।

దువోహ యజ్ఞసిద్ధ్యర్థం ఋగ్యజః సామలక్షణమ్॥”

— మను. స్మృ. 1-23.

“తేనే బ్రహ్మ హృదా య ఆదిః పయే” — భాగ. 1-1.

“బ్రహ్మక్షర సముద్భవమ్” — భ. గీ. 3-15.

ఇట్లు శ్రుతి స్మృతుల యందు వేదమునకును, వేదమంత్రములకును
వాచకమై బ్రహ్మశబ్దము ప్రసిద్ధమై యున్నది. ఇట్లు నీ శబ్దము నపుంసకలింగమై
వేదమునకును, మంత్రమునకును, వేదమంత్రరూపస్తోత్రమునకును వాచక మగుట
గమనార్హము. అందుచే ‘నపుంసకలింగ మగు నీ శబ్దము వేదమున బ్రాహ్మణజాతి
వాచకమే యగును’ - ఇత్యాది చారిత్రకుల వైదికకోశవచనము లాదరణీయములు
కావు; శ్రుతి స్మృతి విరుద్ధములు.

బ్రహ్మ శబ్దము - నిర్వచనము :-

“బ్రహ్మ బృంహణాత్ బృంహంతి వర్ధతే నిరతిశయ

మహత్త్వలక్షణవృద్ధిమాన్ భవతీత్యర్థః వేదః” — శబ్ద మలక్సందుః.

బ్రహ్మ యనగా బృంహణశీలము గలది. ఇంతయని పరిమితలేని వర్ధనము
(వృద్ధిబృ) హణము: పరిమితలు గల వస్తువుల యొక్క వృద్ధి వాని కంటె

మహత్వమైన వస్తువుల యొక్క వృద్ధి కంటె న్యూనమై పూర్ణము గాదు. నిరతిశయమహత్వము గల వృద్ధి పూర్ణమై విరాజిల్లును. అట్టి పూర్ణతతో, లేక నిరతిశయమహత్వముతో నొప్పునది బ్రహ్మ. అట్టి మహత్వము లేక పూర్ణత్వము గలది యగుటచే వేదము బ్రహ్మ యగును - అని యర్థము.

పరమాత్మ - బ్రహ్మత్వము :-

ఇట్టి పూర్ణతాలక్షణమైన బృంహణముతో నొప్పుటచే బ్రహ్మశబ్దము పరమాత్మకును వాచకము.

“బ్రహ్మశబ్దస్య హి వ్యుత్పాద్యమానస్య నిత్యశుద్ధత్వాదయోఽర్థాః
ప్రతీయంతే, బృహతే ర్థాతో రర్థానుగమాత్”

— శం. భా. బ్ర. సూ. జిజ్ఞాసాధికరణమ్.

శ్రుతో సూత్రే బ్రహ్మశబ్దస్య ప్రయోగాఽన్యథాఽనుపపత్త్యా కశ్చిద్రోఽస్తి ఙ్గాయతే. ప్రమాణవాక్యే నిరర్థక శబ్ద ప్రయోగదర్శనాత్ । సచార్థో మహత్వరూప ఇతి వ్యాకరణాన్నిశ్చీయతే । ‘బృహి వృద్ధే’ ఇతి స్మరణాత్ । సా చ వృద్ధి ర్నిశవధికమహత్వ మితి, సంకోచకాఽభావాత్ శ్రుతా వసంతపదేన సహ ప్రయోగాచ్చ ఙ్గాయతే, నిరవధికమహత్వం చాంతవత్త్వాది దోషవత్తే సర్వజ్ఞత్వాది గుణహీనత్వే చ న సంభవతి; లోకే గుణహీనదోషవతో రల్పత్వప్రసిద్ధేః । అతో బృంహణా ద్రుప్తహేతి వ్యుత్పత్త్యా దేశకాల వస్తుతః పరిచ్ఛేదాభావరూపం నిత్యత్వం ప్రతీయతే.... ఏవం సకలదోషహన్యం నిర్గుణమ్ ప్రసిద్ధమ్ । తథా సర్వజ్ఞత్వాది గుణకం చ తత్పదవాచ్యం ప్రసిద్ధమ్” — రత్నప్రభా.

పై వాక్యముల బరిశీలించుచో బ్రహ్మశబ్దము నిరతిశయ మహత్త్వ లక్షణము గల వేదమునకు వాచకమైనట్లే నిరతిశయమహత్త్వ లక్షణము గల పరమాత్మకు (నగుణ నిర్గుణ బ్రహ్మలకు) వాచక మగుట వృష్టము. కనుక, బ్రహ్మశబ్దము గూడ, వేద - ఋషి శబ్దములవలె, పరమాత్మకును వేదమునకు వాచకము. పరమాత్మకు గల యీ నిరతిశయమహత్వమును శ్రుతు లిట్లు చెప్పుచున్నవి.

"ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్మార్థా ఆర్థేభ్యశ్చ పరం మనః ।
మననస్తు పరా బుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మా మహాన్ పరః ॥
మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తా త్పురుషః పరః ।
పురుషాన్న పరం కించిత్ సా కాష్టా సా పరా గతిః ॥

—కఠ. ఉ. 3-10.

ఇది స్థూలములగు ఇంద్రియములు మొదలుకొని సూక్ష్మతారతమ్య క్రమమున నన్నిటికంటె పరమాత్మయే సూక్ష్మతరుడు, సర్వకారణ కారణము, సర్వమహత్తురుడు, సర్వవ్యాపకుడు నగుటచేతనే 'పురుషుడు' అనియు నిర్దేశింపబడినాడు. పురుషుడనగా సర్వపురాణస్వభావము గలవాడు' (పురుషః సర్వపురాణాత్ శం. భా) 'సహస్రశ్చ పురుషః - ఏవేదం సర్వమ్' - అనుచు నిట్టి పురుషుడు నుద్దేశించి ప్రవృత్తమైనదే పురుషసూక్తము. ఈ సూక్తము ఋగ్వేదము నందును, వేదశాఖ లన్నిటియందును గలదు. ఈ పురుషుని యొక్క నిరతి శయమహత్త్వమును లేక సర్వవ్యాపకత్వమును

'తద్విష్టోః పరమం పదమ్; ఋచో ఆక్షరే పరమే వ్యోమన్;
యో ఆధ్యక్షః పరమే వ్యోమన్; ఇద మస్మి; అయ మస్మి సర్వః'

—అని యీ రీతిగ ఋగ్వేదము పెక్కు రీతుల నిరూపించినది. ఇంతే.

కాదు.

"హంసః శుచఃషత్.... ఋతం బృహత్"

—ఋ. 4-40

అనయా సౌక్యర్థా -' య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్యయః
పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుః (ఛా. ఉ. 1-1-6)' - ఇత్యాది
శ్రుతుక్తో మండలాభిమానీ దేవోఽస్తి, యశ్చ సర్వప్రాణీ
చిత్తరూప స్థితః పరమాత్మా, యచ్చ నిరన్త సమస్తౌపాధికం
పరంబ్రహ్మ తత్సర్వ మేక మేవేతి ప్రతిపాద్యతే ఋతం
బృహత్ సత్య మబాధ్యం సర్వాధిష్టా (బ్రహ్మతత్త్వమ్—సా. భా.

ఋగ్వేద మిట్టి మంత్రములచే సత్యము, విరతిశయ మహత్త్వలక్షణము, పర్వజగచదిష్టానభూతము నగు నా పురుషుని యొక్క బృంహణశీలము నభివ్యక్తము జేసినది. మఱియు కొన్నియెడల—

“బృహచ్చరీరః విమిమాన ఋక్స్విభిః” — ఋ. 1-15-6.

ఇత్యాది మంత్రములయందు ‘బృహచ్చరీరః’ — అనుచు ముక్తకంఠముగ పరమాత్మయొక్క బృహత్త్వము నభివర్ణించినది. (ఏవం కాలాత్మకః విష్ణుః బృహచ్చరీరః విరాడాత్మనా సర్వదేవ మనుష్యాది శరీరాణాం స్వశరీరత్వాత్ । బృహచ్చరీరత్వ మేవోపపాదయతి సా. భా) ఇంతేకాదు. ఆ పరమ పురుషుని ‘బ్రహ్మ’ శబ్దముచే ఋగ్వేదము పలుచోట్ల పేర్కొనినది.

బ్రహ్మ దేవానాం పదవీః కపీనాం” ఋ. 9-9-6; తై. ఆ. 10-10-1.

ఇది పరమేశ్వర విభూతిప్రతిపాదక మంత్రము. అగ్నింబ్రాది దేవతలలో బ్రహ్మయై (చతుర్ముఖతై) పరమేశ్వరుడు నియామకు డగుచు విలసిల్లుచున్నాడు (దేవానా మగ్నింబ్రాదేనాం మద్యే బ్రహ్మ చతుర్ముఖో భూత్వా పరమశ్వరో నియామకత్వే నావతిష్ఠతే - సా. భా) — అని యర్థము.

“ఇంద్రో బ్రహ్మ బ్రహ్మః” — ఋ. 8-18-7.

“ఇంద్రో బ్రహ్మ బ్రాహ్మణాన్ సుప్తభిః” — ఆ. సం. 20-2-3.

‘ఇంద్రః పరమేశ్వర్యాది గుణయైక్త్యే దేవః, స ఏవ బ్రహ్మ ।

బృహత్వాద్ బ్రాహ్మణత్వా చ్చ । ఇంద్రస్య బ్రహ్మత్వనా స్తుతిః,

‘ఇంద్రో బ్రహ్మాండ్రఋషిః (ఋ. 8-16-7)’ — ఇత్యాది మంత్రవర్ణా

దవగంతవ్యా” — ఆ. సం - సా. భా.

ఇట ఋగ్వేదమునందును, అథర్వవేదమునందును పరమేశ్వర్యాది గుణయైక్తుడగు ఇంద్రుడు బృంహణశీలము గలవాడగుటచే బ్రహ్మ యని స్తుతింపబడినాడు.

“బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహనమ్”

— ఋ. 6-45-7-

‘బ్రహ్మణం పరివృథం, బ్రహ్మవాహనం బ్రహ్మభిః

ప్రతిహతై ర్కృతై ర్వహనీయమ్’

— సా. భా.

“సఖాయో బ్రహ్మ వాహ సేఽర్చత”

—ఋ, 6-45-4.

‘బ్రహ్మవాహ సే బ్రహ్మభి ర్మంత్రై ర్వాహనీయాయ

ప్రాప్తవ్యా యేంద్రాయ’

సా, ఖా.

ఇట నవుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దము మంత్రవాచకముగను, పుంలింగ బ్రహ్మ శబ్దము పరమాత్మవాచకముగను, బ్రహ్మగింపబడుట స్పష్టము. బ్రహ్మ యగు పరమేశ్వరుడు బ్రహ్మవాహను డని యర్థము. బ్రహ్మలచే - మంత్రము లచే - ప్రాప్తవ్యుడు లేక ప్రతిపాద్యు డని భావము. కాన ‘వేదములందు పుంలింగ బ్రహ్మశబ్దము పురోహితు డను నర్థమునందును, నవుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దము బ్రాహ్మణజాతి యను నర్థమునందుమాత్రమే ప్రసిద్ధము’- అనెడి చారిత్రకుల వచనము శ్రుతిస్మృతిసంప్రదాయ విరుద్ధము. బ్రహ్మ శబ్దము ఉప నిషత్తుల యందును, పురాణేతిహాసాదులయందును, నెట్లు పరతత్త్వవాచకముగను వేద వాచకముగను బ్రసిద్ధమో యట్లే ఋగ్వేదమునను ప్రసిద్ధమై యుండుట దర్శించితిమి. ఆనగా బ్రహ్మశబ్దార్థవిషయమున చారిత్రీకు లూహించెడి --క్రమపరిణతి శుక్రత్యభి మతము గాదు. ఇట్లు పరతత్త్వమే గాదు. పరమేశ్వరుని తర్వాత హిరణ్యగర్భుడును శ్రుతులయందు బ్రహ్మపదముచే గీర్తించబడినాడు.

“యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం యో నై వేదాం శ్చ

ప్రహిణోతి తస్మై”

-గో.పూ.4-1; శ్వేతా, ఉ. 6-18.

“యత్త త్కారణ మవ్యక్తం నిత్యం నదనదాత్మకమ్.

త ద్విసృష్టః స పురుషో లోకే బ్రహ్మేతి కీర్త్యతే॥

-మను. 1-10.

“బ్రహ్మ దేవానాం ప్రథమ స్సంబభూవ విశ్వస్య కర్తా

భువనస్య గోప్తా”

-మం. 1-1.

ఈ హిరణ్యగర్భునియొక్క బ్రహ్మత్వమును (పరివృద్ధత్వమును) స్మృతు లిట్లు వివరించినవి.

“జ్ఞానమప్రతిమం యస్య వైరాగ్యం చ జగత్పతేః॥

ఐశ్వర్యం చైవ ధర్మ శ్చ సహసిద్ధం చతుష్టయమ్॥”

ఇతి స్మరణాత్ ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యైః సర్వా నన్యా
నతిక్రమ్య వర్తత ఇతి పరివృద్ధత్వం సిద్ధమిత్యర్థః

--ఆనందగిరి. ముం.ఉ. 1-1.

హిరణ్యగర్భునకు ధర్మజ్ఞాన వైరాగ్యైశ్వర్యములు సహజసిద్ధనములు
వీనిచే నందఱు నతిశయించి సర్వమహత్తరుడై వర్తిల్లుట జేసి యాయనకు
బ్రహ్మత్వము (పరివృద్ధత్వము) సిద్ధమైనది. అని యర్థము. ఋగ్వేదము 'హిరణ్య
గర్భః సమవర్తతాగ్రే' అని యనుచు, నొక సూక్తముచే (10-121) ప్రజాపతి
యగు హిరణ్యగర్భునియొక్క నితీశయమహత్వలక్షణ బ్రహ్మత్వము నభివ్యక్తము
చేసి యున్నది. ఇంకను పెక్కు నామములతో నీ ప్రాణదేవుని మహత్వమును
కీర్తించుటను మున్నందు గాంచగలము. ఇక వేదముయొక్క బ్రహ్మత్వమును
పరిశీలించుము.

వేదము - బ్రహ్మత్వము :-

వేదపురుషుడగు బ్రహ్మను ప్రతిపాదించునది యగుటచే వేదశబ్దరాశిని
బ్రహ్మయని యన్వర్థనామము.

“బ్రహ్మశబ్దో జగత్కారణే పరమాత్మని ముఖ్యతయా వేదే
ప్రయుజ్యతే తథా చైతరేయిణః స్వకీయోపనిషది సమా
మనంతి -- ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠా ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ” ఇతి.
తైత్తిరీయాశ్చ -- ‘సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ ఇతి’.
వాజసననేయిశ్చ -- విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ” ఇతి.
ఏవం సతి బ్రహ్మశబ్దస్య తత్త్వదిపాదక వర్ణమాత్ర
పరత్వేఽపి పరం బ్రహ్మణః ససాహ బుద్ధిస్తత్వా
దర్థా న్యంగభావం సంపద్యతే. తస్య బ్రహ్మణః ప్రతి
పాదకత్వేన వేదోఽపి బ్రహ్మ శబ్ద స్మార్థః. తతో గ్రంథాదో
వేదపురుషోఽప్యనుస్మృతో భవతి”

-- తై. బ్రా. 1-1-1. సా. భా

తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము బ్రహ్మ సంధత్తం అనుచు బ్రహ్మ శబ్దముతో ప్రారంభమగుచున్నది. వేదమున బ్రహ్మశబ్దము ముఖ్యముగా నుపనిష్ఠ తత్త్వి పాఠ్యమగు బ్రహ్మ యందే యుపయుక్తమగుచున్నది. అట్టి బ్రహ్మను స్రుతి పాదించునది యగుటచే వేదముకూడ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగుచున్నది. అందుచే నీ గ్రంథాదియందున్న బ్రహ్మ శబ్దము వేదమును, వేదపురుషుని - ఇరువురిని బోధించుచు మంగళవాచక మగుచున్నది - యని ఆర్థము. ఈ విషయమును శ్రుతియే యిట్లు చెప్పుచున్నది.

‘బ్రహ్మయం వాచః పరమం వ్యోమః’ -- ఋ. 1-14-35.

‘బ్రహ్మై వాచః పరమం వ్యోమః’ -- తై. బ్రా. 3-9-5.

మంత్రాది రూపమగు నీ వాక్కునకు పరమలక్ష్మ్యము, ఆ వాగుత్పత్తికి గారజమైన పరమ పదము నీ బ్రహ్మయే - యనుచు ఋగ్వేదము కీర్తించినది. (అయం బ్రహ్మ ప్రజాపతిరేవ వాచః మంత్రాది రూపాయాః పరమం వ్యోమ ఉత్కృష్టం రక్షకం స్థానం. తత్రైవోత్పత్తే సత్యైవసర్వసానాచ్చ -- సా. బా.) కనుక వేదపురుషునినుండి యావిర్భూతమైన తనయొక్క పరమ లక్ష్మ్యము వేద పురుషుడగు బ్రహ్మయే యనిశ్రుతి తన స్వభావమును వివరించికొనుట యిది గొప్ప నగును. ఇంతేగాదు. ఋగ్వేదము మరియొక ఋక్కుచే వాక్కుయొక్క నిరతి శయ మహత్త్వము నిట్లు కీర్తించినది.

“యావ ద్రుహ్య విష్టితం తావతీ వాక్” -- ఋ. 10-14-8.

“యావ ద్రుహ్య విష్టితం తావతీ వాగితి యత్ర హ క్వ చ బ్రహ్మ త ద్వాక్ యత్ర వా వాక్ తద్వా బ్రహ్మే త్యేత దుక్తం భవతి”
ఐ. బ్రా. 1, 3, 8, 16.

“బ్రహ్మై వాభిధేయం జగత్పదార్థరూపేణ యత్రాస్తి తత్రాభిధాయకం నామ. తథా యత్ర యత్ర వాచకః శబ్దః తత్రాభిధేయ పదార్థం బ్రహ్మ - ఇత్యేవ మన్యోన్య వ్యాప్తి స్వరూపం భవతి”
-- సా. బా.

ఋగ్వేద మిట్టి మంత్రములచే సత్యము, విరతిశయ మహత్త్వలక్షణము, పర్వజగచదిష్టానభూతము నగు నా పురుషుని యొక్క బృంహణశీలము నభివ్యక్తము జేసినది. మఱియు కొన్నియెడల—

“బృహచ్చరీరోః విమిమాన ఋక్స్విః” — ఋ. 1-15-6.

ఇత్యాది మంత్రములయందు ‘బృహచ్చరీరోః’ - అనుచు ముక్తకంఠముగ పరమాత్మయొక్క బృహత్త్వము నభివర్ణించినది. (ఏవం కాలాత్మకః విష్ణుః బృహచ్చరీరోః విరాడాత్మనా సర్వదేవ షనుష్యాది శరీరాణాం స్వశరీరత్వాత్ । బృహచ్చరీరత్వ మేవోపపాదయతి సా. భా) ఇంతేకాదు. ఆ పరమ పురుషుని ‘బ్రహ్మ’ శబ్దముచే ఋగ్వేదము పలుచోట్ల పేర్కొనినది.

బ్రహ్మ దేవానాం పదవీః కపీనాం” ఋ. 9-96-6; తై. ఆ. 10-10-1.

ఇది పరమేశ్వర విభూతిప్రతిపాదక మంత్రము. అగ్నింద్రాది దేవతలలో బ్రహ్మయై (చతుర్ముఖుడై) పరమేశ్వరుడు నియామకు డగుచు విలసిల్లు చున్నాడు (దేవానా మగ్నింద్రదేవాం మధ్యే బ్రహ్మ చతుర్ముఖో భూత్వా పరమేశ్వరో నియామకత్వే నావతిష్ఠతే - సా. భా) - అని యర్థము.

“ఇంద్రో బ్రహ్మ ర్విజుః” — ఋ. 8-18-7.

“ఇంద్రో బ్రహ్మ బ్రాహ్మణాన్ సుప్తుభః” — ఆ. సం. 20-2-3.

‘ఇంద్రః పరమేశ్వర్యాది గుణయుక్తో దేవః, స ఏవ బ్రహ్మ ।

బృహత్సాద్ బ్రాహ్మణత్వా చ్చ । ఇంద్రస్య బ్రహ్మత్వనా స్తుతిః,

‘ఇంద్రో బ్రహ్మాంద్రఋషిః (ఋ. 8-16-7)’ - ఇత్యాది మంత్రవర్ణా

దవగంఠవ్యాః — ఆ. సం - సా. భా.

ఇట ఋగ్వేదమునందును, ఆథర్వవేదమునందును పరమేశ్వర్యాది గుణయుక్తుడగు ఇంద్రుడు బృంహణశీలము గలవాడగుటచే బ్రహ్మ యని స్తుతింపబడినాడు.

“బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహసమ్”

- ఋ. 6-45-7-

‘బ్రహ్మణం పరివృథం, బ్రహ్మవాహసం బ్రహ్మః

స్తరిహుదై ర్మందైర్వహనీయమ్’

- సా. భా.

"ద్రవ్యవక్షేపి సర్వశబ్దానాం అసత్యోపాద్య వచ్చిన్నం బ్రహ్మ తత్త్వం
వాప్య మితి నిత్యతా" — కైయటః, మహాభాష్య పన్నకాహ్నికమ్.

లోకిక భాషాపదములవలె గాక, గో, అశ్వాది పశువాచక పదములుగాని-
గంగా సరస్వతీత్యాది నదీ నామములుగాని, అగ్నింద్రాది దేవతానామములుగాని —
ఇట్లు సంస్కృతపదము లన్నియును వ్యాచహృకముగ నా యా యర్థముల బోధించు
నవి యైనను తమ తమ ప్రవృత్తి నిమిత్తములచే పరమార్థరూపుడగు బ్రహ్మ నుప
లక్షింపజేయుట సంస్కృత భాషాస్వభావమని తెలియనగును. ఇట్లు దేవతాతత్త్వోప
లక్షకము లగుటచేతనే పేదపదములను దేవ పదములని శతపథశ్రుతి యిట్లు కీర్తించి
నది.

‘అప్యేకం దేవపద మథీయాతేవ’ — శ. బ్రా. 1-15-89.

ఇంతేకాదు. సంస్కృతభాష యందలి యే యొక పదమునైన బాగుగ
దెలిసికొని, ప్రయోగించినచో నా శబ్దము కామధేనువయి యిహపర లోక ములందు
గోరికల గురియించుననియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

‘ఏకః శబ్దః నమ్యక్ జ్ఞాతః సుప్త ప్రయత్తః స్వర్గే లోకే

కామధుక్ భవతి’ — (చూ. పన్నకాహ్నికమ్ - మహాభాష్యమ్)

పై ప్రమాణములు రెండును సంస్కృతపదములలో నే యొక పదము
నైన నధ్యయనము జేయు డనియు, ఏ యొక పదమునైనను దాని స్వభావమును
జక్కగా బరిశీలించి ప్రయోగింపుడనియు ప్రబోధించుచున్నవి. రెండిటి తాత్పర్య
మొక్కటియే.

ఏ పదము నధ్యయనము జేయ మొదలిడినను మొదట నా పదమునకు
గల ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగాది సంస్కారము, ప్రవృత్తి నిమిత్తము
పరిశీలించవలసి యుండును. తరువాత శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాస కావ్య నాటక
కోశాదులయందు ఆ పదమునకు గల ప్రసిద్ధి దర్శింపజేలసి యుండును. అప్పుడు
ఆ పదము శతపథమై యర్థ గాంభీర్యముతో నొప్పుచు తుదకు పరమార్థోపలక్షకమై

యెట్లు పరలునో తెలియవలసి యుండును. అట్లు తెలిసి ప్రయోగింపవలసి యున్నదని శ్రుతి తాత్పర్యము. బీజము వృక్ష రూపమున విస్తరించినట్లు, సంస్కృత పదము మొదట లోకకాంతబోధక మైనట్లు కన్పడియు పరిశీలనము చేయు కొలది యర్థ గాంభీర్యముతో సాక్షాత్కరించి, పెక్కు సంప్రదాయముల వివరించి మనన శక్తిని పెంపొందించితన మహత్త్వమును (బృహత్త్వమును) గోచరింప జేయును. సామాన్యముగ వేదమున గల పదము లన్నియు నిట్టి లక్ష్యము గలవియే. అందుచే నవి దేవ పదము లని శ్రుతి తాత్పర్యము.

“నమో వృక్షేభ్యః హరికేశేభ్యః --- నమః కులాలేభ్యః కర్మారేభ్యః ---
--- స్తేనానాం పతయే నమః ---”

అని యీ రీతిగ రుద్రాధ్యాయము (తై. సం. 4-5; వా. సం. 16 మొ.) లోకమున సామాన్యముగ గోచరించెడి స్థావర, జంగమాది పదార్థము లన్నియును తుదకు నింద్యులగు స్తేనాదుల వైతము స్తుత్యర్హ దేవతా స్వరూపములే యని ముక్త కంఠముగ బేర్కొనుచున్నది లోకసిద్ధము లగు జడ వస్తువులకు గాని నింద్యులగు స్తేనాదులకు గాని స్తుత్యర్హత యెట్లు? అని యనవచ్చును. ఇది శ్రుతి నిఖిల పదార్థముల యందనుగతమై యున్న దేవతా తత్త్వమును లక్షింప జేయుటకే ప్రవృత్తమైనది. ప్రసిద్ధము లగు అర్థముల ద్వారా అప్రసిద్ధము (అలోకికము) లగు అర్థములను శాఖాచంద్ర న్యాయమున నిది ప్రదర్శించుచున్నది. స్తేనాది శరీరములందు ఈశ్వరుడు జీవరూపమునను, ఈశ్వర రూపమునను ద్వివిధముగ నుండును. అందు జీవరూప మగు అర్థము స్తేనాది శబ్దములకు వాచ్యార్థము. అదియే శాస్త్రము లందు నిందితము. ఈశ్వరరూప మగు అర్థము లక్షితము. ఇదియే యిది అనుసంధాతవ్యము, స్తుత్యర్హము నగు అర్థము. ఇట్లంతట ననుగతమై యుండి ఈశ్వరత్వమును అను సందానము

చేయుట పాపక్షయ హేతువు, పరమ పురుషార్థమున్ను ఈ విషయము నుద్దీపింప జేయుటకై—లక్ష్మ్యర్థఃకాః తో వేదములందు లౌకిక శబ్దములు ప్రయోగింప బడుచుండును. 1

ఈ విషయమై నిరుక్తము కూడ నిట్లే జెప్పినది దేవతలు కానట్టి అశ్వాదులు వేదము లందు స్తుతింపబడుటెట్లు? లేక, అవి దేవతలు కాక పోయినను దేవతల వలె స్తుతింపబడుచున్నవా? — అను పూర్వ చక్షములను పరాస్తము జేసి, “అశ్వాదు లన్నియు దేవతా నామములే; అశ్వాదుల స్తుతి దేవతా స్తుతియే — అని సిద్ధాన్తి కరింపబడినది (నిరు. 7-4) మఱియు “ఓషధే త్రాయస్యైనం; స్వధితే మైనం హింసీః” — ఇత్యాది వేద వాక్యముల యందు గన్పట్టు ఓషధి — స్వధితి శబ్దములు లౌకికములైన ఓషధి రూపా ద్యర్థములనే కాక తదధి ష్ఠానదేవతా వాదకములు కూడ నగు నని శ్రుతి తాత్పర్యానుగుణముగ నిరూపింప బడినది. (నిరు. 1-15; చూ. తై. సూ. 1-2-35; 1-2-46) కాన వేదపదము లన్నియు వేదపదములే.

ఇట్టి పదములతో నొప్పి బ్రహ్మతత్త్వమును ప్రతిపాదించుటకై యవతరించిన వేదము నిరతిశయ మహత్త్వము గలది యగుట సూచితమగుచున్నది. ఇంతేగాక పరమేశ్వరు డనంతు డగుటచే నా యనంతత్వమును ప్రబోధించుటకై

1. “స్తేనాది శరీరేషు రుద్రో ద్వేషా వర్తతే — జీవరూపే జేశ్వర రూపేణ చ తత్ర చ యజ్జీవరూపం తత్ స్తేనాది శబ్దానాం వాచ్యః ఆర్థః స ఏవ శాస్త్రేషు నిర్వ్యః య త్త్విశ్వరూపం తత్ స్తేనాది శబ్దై రూప లక్ష్యతే తదను సంధానం తు పాపక్షయ హేతుత్వేన పరమ పురుషార్థ ఇతి లక్ష్మ్యర్థ వివక్షయా మంత్రేషు లౌకికాః శబ్దాః ప్రయుజ్యంత ఇతి ద్రష్టవ్యమ్ ఉప లక్షక వాచ్యార్థ ద్వారేణ లక్ష్మ్యర్థో ముగ్ధై రపి సహసా సమ్యగ్బోధ్యం శక్యతే యథా శాఖాగ్రే చంద్ర ఇత్యత్ర తస్మాత్ లక్ష్మ్యర్థస్యేవ వివక్షయా మపి సుఖావబోధ ద్వారత్వేన ముఖ్యార్థ వాచకాః శబ్దాః ప్రయోక్తవ్యాః”

— సా. భా. తై. సం. 4-5-6-1-

యనంతవేదము లావశ్యకము లయినవి. 'అనంతా వైశేదాః' (తై. బ్రా. 3-10-11-4) అని శ్రుతి తన యనంతత్వమును చెప్పికొనినది. ఇట్లు అర్థ గాంభీర్యముతో నొప్పెడి దేవ పదములతో సముల్లసితమై యనంతునివలె ననంతశాఖలతో ననంతరూపితమై, బ్రహ్మకును తనకును గల నిత్య సంపృక్తత్వమును ప్రబోధించుచు శ్రుతి 'బ్రహ్మ' యను సార్థక నామముతో వర్ణించినది. ఇంతేగాను. శ్రుతియే తనయొక్క బ్రహ్మత్వమును నింకొక తీరుగ గూడ నిట్లు నిర్వచించుకొనుచున్నది.

(“వాగితి ఏత దేహం (నామ్నాం) బ్రహ్మైతద్ధి

సర్వాణి నామాని బిభర్తి”

— శ. బ్రా. 14-4-4-1.

మృత్తు సామాన్యరూపము. ఘటాదులు తద్విశేష రూపములు. ఘటాది విశేషరూపములకు సామాన్యరూపమగు మృత్తు ఉపాదాన కారణము. అట్లే వాక్కు సామాన్యరూపము. నామములు తద్విశేషరూపములు. విశేష రూపములగు నామములకు వాక్కు ఉపాదాన కారణము. వాక్కు ఉపాదాన కారణమై వాగ్విశేషములగు నామముల భరించుచున్నది. కాన భరణ రూపమగు ప్రవృత్తి నిమిత్తముచే వాక్కు బ్రహ్మ యగునని భావము. మఱియు కారణము కంటె కార్యము భిన్నము కాదు. అందుచే శ్రుతులయందు వాక్కు, వాగ్విశేషమగు వేదము కూడ బ్రహ్మ యని పలుచోట్ల కీర్తింపబడినది.

“వాగ్వై బ్రహ్మ”

— ఐ. బ్రా. 6-3, శ. బ్రా. 2-1-4-10.

“వాక్ బ్రహ్మ”

— గో. పూ. 2-10,

“సా యా సా వాక్ బ్రహ్మైవ తత్”

— జై. ఉ. 2-18-2.

“వాగితి త ద్బ్రహ్మ” ||

— 2-9-6.

“వాగ్ని బ్రహ్మ”

— ఐ. బ్రా. 2-15; 4-21.

“వేదో బ్రహ్మ”

— జై. ఉ. 4-25-3.

వేదవాక్కు సర్వనామముల భరించుచు సృష్టియందు బ్రహ్మకు సహకారి
కారణమై యొప్పుట 'వేద - ఋషి - ప్రథమజా' శబ్దములందు వివరింపబడినది.
తాన ఇట్లు సర్వనామములను భరించుటచేతను (భిత్తి) వేదములకు బ్రహ్మ
యని యవ్యర్థ సంజ్ఞ, 'భిత్తి సర్వభూతాని వేద కాత్రం సనాతనమ్' అనెడి
మనుస్మృతి వాక్యము గూడ నీ విషయముచే యవలక్షింప జేయుచున్నది.

బ్రహ్మర్షి :-

బ్రహ్మర్షి పర పరిశీలనము వలనను వేదము యొక్క బ్రహ్మత్వ
మభివ్యక్తమగును. వసిష్ఠాదులకు బ్రహ్మర్షులని ప్రసిద్ధి. 'బ్రహ్మ వేదం,
పర బ్రహ్మ నా ఋషతి వేత్తితి. వసిష్ఠాది మునిగణః' — అని బ్రహ్మర్షి
పద నిర్వచనము (చూ. శబ్ద. ద్రు; వాచ.). వేదమును గాని, పరబ్రహ్మను
గాని యవరోక్షముగ సాక్షాత్కరింప జేసికొనినవారు — అని యర్థము. అవ
రోక్ష బ్రహ్మత్వానుభవము గలవారు, స్వయంప్రతిభాకవేదుడు బ్రహ్మర్షి యగు
నని భావము. వసిష్ఠాదు లటవారు. రామాయణమునందలి విశ్వమిత్ర వృత్తాంత
మీ విషయమును వివరించును.

“తతః సురగణా స్పర్షే పితామహ పురోగమాః॥

విశ్వమిత్రం మహాత్మానం మధురం వాక్య మబ్రువన్ ॥

బ్రహ్మర్షే స్వాగతం తేఽస్తు తవసా న్మ సుతోషితాః ।

త్రాహ్మణ్యం తవసోగ్రేణ ప్రాప్తవానసి కౌఠిక ॥

దీర్ఘ మాయశ్చ తే బ్రహ్మన్ దదామి సమరుద్ధతాః ॥

స్వస్తి ప్రాప్నుహి తద్రం తే గచ్ఛ సౌమ్య యథానుభవమ్ ॥

పితామహవచః శ్రుత్వా సర్వేషాం చ దివాకసామ్ ।

కృత్వా ప్రణామం మదితో వ్యాఘ్రహార మహామునిః ॥

బ్రాహ్మణ్యం యది మే ప్రాప్తం దీర్ఘ మాయా ననైవ చ ।

ఓంకరశ్చ వషట్కారో వేదశ్చ పరయంతు మామ్ ॥

విశ్వామిత్రుడు బ్రాహ్మర్షిత్వము సిద్ధిచేటై మొర రప మొనర్చెను. ఆ తపమునకు మెచ్చి దేవతాగణ సమేతుడై బ్రహ్మ సాక్షాత్కరించి — “ఓ బ్రహ్మర్షీ! ఉగ్రతపశ్చర్యా పలముగ బ్రాహ్మణ్యము (బ్రాహ్మర్షిత్వము) సిద్ధించి నీకోరిక ఈదేరినది. చిహ్నించి సూరి భద్రముతో వర్జిల్లుము” అని పలికెను. అంతట విశ్వామిత్రుడు ప్రహృష్టాంతరంగుడై చేతులు జోడించి యీ దేవదేవున కిట్లనియెను. “బ్రాహ్మణ్యము దీర్ఘాయుష్య నాకు సిద్ధించుచో ఓంకారము, వషట్కారము, వేదములును స్వయముగ నాకు భాసించుగాక (మాం పరయంతు స్వత ఏవా యాంతు - మహేశ్వర శీర్షక) — అని యర్చును.

ఈ కథా సందర్భమును బట్టి యెవనికి స్వయముగ ఓంకార వషట్కార వేదములు భాసించునో - అనగా నెవడు స్వయంప్రతిభాత వేడుడో - యతడు బ్రాహ్మర్షి యని బ్రాహ్మర్షి లక్షణము దెలియనగును. కాన పరబ్రాహ్మనుగాని, వేదమును గాని చర్చించినవాడు బ్రాహ్మర్షి - యనెడి పైన జెప్పిన నిర్వ్యక్త : పన్న మగును. (చూ. వషట్కార శబ్దము). ఇటు బ్రాహ్మయొక్క యనుగ్రహము చేతనే విశ్వామిత్రునకు బ్రహ్మ భాసించి బ్రాహ్మర్షి యయ్యెనని తెలియుచున్నది. ఇట్టి సంప్రదాయము ప్రతి స్మృతి పురాణోత్తర హాసముల యందు బహుళముగ గాననగును. ఇతిహాస పురాణాదులయందు గన్నట్టెడి యిట్టి కథ లతిశయోక్తులు కావు; వానిని యధాస్థితార్థ కథనములుగనే గ్రహింపనగును — అని శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు బ్రహ్మసూత్ర దేవతాధికరణమున (1-3-33) నిట్లు వివరించిరి.

“తస్మాద్ధర్మోత్కర్షవశాన్ చిరంతనా దేవాదిభిః ప్రత్యక్షం వ్యవ
జహుః” రితి శ్లిష్యతే : అపిచ స్మరంతి - స్వాధ్యాయా దిష్టదేవతా
సంప్రయోగః (యో. సూ. 2-14). - ఇత్యాది । యోగో
ఽవ్యతిమాద్యైశ్చ ప్రాప్తిఫలః స్మర్యమాణో న శశ్యతే
సాహసమాత్రేణ ప్రత్యాఖ్యాతుమ్ । శ్రుతిశ్చ యోగ మాహత్యం
ఖ్యావయతి — ‘పృథివ్యప్తేజోఽనిల ఘే సముత్థితే, పంచాత్మతే
యోగగుణే ప్రవృతే । న తస్య రోగో న జరా న మృత్యుః
ప్రాప్తస్య యోగగ్ని మయం శరీరమ్ ॥ (శ్వేతా. ఉ. 2-12.)

— ఋషీణా మపి మంత్ర బ్రాహ్మణ దర్శనాం సామర్థ్యం
నాస్మదీయేన సామర్థ్యే నోపమాతుం యుక్తమ్ । తస్మాత్
సమూల మితిహాస పురాణమ్ ।”

తత్త్వాసబోధమునకు పేదవిహిత కర్మానుష్ఠానముతోపాటు యమనియమా
ద్యష్టాంగ యోగ సంపత్తియు నావశ్యకము. స్వాధ్యాయము వలన నిష్ఠ దేవతా
సాన్నిధ్యము, దేవతలతోడి సంభాషణము సిద్ధించునని పాతంజల యోగసూత్రము
చెప్పుచున్నది. యోగ విద్య యోగగ్నిమయ దేహమును, అజీమాద్యష్టైశ్వర్యము
లను బ్రసాదించి దైవీశక్తి సంపన్నుని గావించునని శ్వేతాశ్వతరశ్రుతి చెప్పు
చున్నది. అట్టి యోగవిద్య లేదు - అని చెప్పుట సాహసమే యగును. మన
ప్రాచీన ఋషు లిట్టి దైవీశక్తి సంపన్నులు, మంత్ర బ్రాహ్మణ వ్రష్టలు నయి
వెలుగొందరి. స్వాధ్యాయ తపోయోగ విష్టితులైన యా బ్రహ్మర్షుల సామర్థ్య
మును మన సామర్థ్యముతో బోల్చి చూచుకొనుట యెంత మాత్రము సమంజసము
కాదు. ధర్మపరాయణులై ధ్యాన పారవశ్యమున నుండి వా రాయా దేవతలతో
బ్రత్యక్షముగ మాటలాడిరనుట యుక్తమే. కాన నట్టి గాఢాదికమును వివరించు
ఋషీహాస పురాణములు నప్రమాణములే గాని నిష్ప్రమాణములు గావు — అని
యర్థము.

కాన బ్రహ్మ విశ్వామిత్రునకు వేదమును 'మనసా' - సంకల్ప మాత్రముననే - అనుగ్రహించుట, విశ్వామిత్రునకు స్వయముగ వేదములు భాసించి బ్రహ్మర్షి యగుట యను నీ గాథయు సప్రమాణమే యగునని గ్రహింపనగును. కావుననే ధర్మసూరులందఱును మహామహిమ ప్రఖ్యాపకమైన యీ యోగవిద్య నాదరించిరి మన ప్రాచీనాచార్యులును వేదవిహిత కర్మానుష్ఠానపరులు మాత్రమే కాక, యోగశక్తి సంపన్నులు నగుచు దక్కన స్పృహదులచేతనే శిష్యులకు సకల వేదములు, శాస్త్రములు భాసించునట్లను గ్రహింపగల్గిరి 'యో బ్రహ్మణం విదవాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహితోతి తస్మై' - అనుచు శ్రుతియు, 'తేనే బ్రహ్మ హృదాయ అది కవయే' - అనుచు భాగవతమును నిట్టి సంప్రదాయమును సూచించుచున్నవి యోగేశ్వరుడగు పరమేశ్వరు డాదివి యగు బ్రహ్మకు వేదములను 'మనసా' యను గ్రహించెనని భావము. ఈ సంప్రదాయమునే మహా భారతము పౌష్య పర్వమున ధౌమ్య శిష్యగణా రూపమున వెలియించినది. అందు ధౌమ్యుడు శిష్యుల బలరీతుల బరీక్షించి వారు తత్తమాధికారులని తెలిసికొని - 'సర్వే వేదాస్తే ప్రతిభాన్యన్తి, ధర్మశాస్త్రాణి చ' - అన్ని వేదములును ధర్మశాస్త్రములును భాసించు గాక యని వారి ననుగ్రహించుట కాన నగును ఇట్లు స్వమహిమా త్మకములు లేక స్వశక్తి స్వరూపములగు విద్యులను అధికారులగు శిష్యులకు 'మనసా' యనుగ్రహించుటయే 'శక్తిపాతము' - అను పేర ప్రసిద్ధమైనది.

“జ్ఞానం వేదాంత వాక్యోత్తం బ్రహ్మత్వైకత్వ గోచరమ్ ।

తచ్చ దేవప్రసాదేన గురోః సాక్ష నిర్దీక్షణాత్ ॥

జాయతే శక్తి పాతేన వాక్యా దేవాధికారిణామ్ ।”

— సూత. సం. 4-8-7.

ఉత్తమాధికారియైన శిష్యునకు దేవప్రసాదముచే, అనుగ్రహపూర్వముగ గురువుయొక్క ప్రసన్న విక్షణము చేతనే, శక్తిపాతముద్వారా, వేదాంత మహా వాక్య జన్య—అపరోక్ష బ్రహ్మత్వానుభవము సిద్ధించును - అని యర్థము.

అచార్యునియందు ప్రతిష్ఠితమైయున్న విద్య శిష్యుని యందును జాగరితమగునని భావము. ఇదియే శక్తిపాతము. విద్య భాసించుటకు శిష్యునియందు ప్రతి బ ధకముగా నున్న యజ్ఞానావరణము ఈశ్వరానుగ్రహము వలనను, గుర్వను గ్రహము వలనను దొంగి, నిరావరణమైన శిష్యుని మనోవీధియందు విద్య స్వయముగ భాసించుటయే జాగరితమగుట యని గ్రహించనగును. ఈ సంప్రదాయ మనూదానముగ భారతదేశమున నెలకొనియున్నది. ఈ సంప్రదాయమును పార్వతీ విద్యాభ్యాస వర్ణనావ్యాజమున మహాకవి కాశిదాసు కుమార సంభవ కావ్యమున (1-30) నిట్లు గుర్తింప జేయుచున్నాడు;

"తాం హంసమాలా శ్శబ్దీవ గంగాం

మహాషధీం నక్త మివాత్మభాసః

స్థిరోపదేశా ముపదేశకాలే

ప్రపేదిరే ప్రాక్తన జన్మ విద్యాః॥"

హంసశ్రేణులు శరత్కాలమున గంగను బొందునట్లును, రాత్రులందు మహాషధులు తమ కాంతులను బొందునట్లును, గురూపదేశకాలమున పార్వతిని ప్రాక్తన జన్మ విద్యలు పొందినవి—అని యర్థము.

ఇది గమనించవలసిన యంశములు గలవు హంసలన్నియు నొక్క మాటుగా గంగానదిని జేరవు. ఒక శ్రేణి వెంట మతీయొక శ్రేణి క్రమముగ వచ్చి చేరుచుండును. అట్లే సంస్కారాతిశయ క్రమము ననుసరించి పార్వతి యందు విద్యలు నొకదాని వెంట నొకటి వచ్చి భాసించినవి. కాని హంసల యునికివట్టు గంగ కాదు. అవి వేటొక చోటునుండి గంగ కడకు రావలెను. రెండవ యువమాన మీ లోటును గూడ దీర్చినది. మహాషధులు వహజముగ కాంతిమంతములు. ఆ కాంతులు వేటొక చోటునుండి రానక్కరలేదు. కాని యవి వగలా సూర్యకాంతి సరాహతములై భాసించవు. వగలు అనభివ్యక్తములై యుండునట్లుండిన యా కాంతులు రాత్రులయందు ప్రతిబంధకము లేనందున సహజ

పులతో సభిష్కృతము లగుచుండును. అట్లే పార్వతి యందణిగియున్నట్లున్న యా విద్యలు గురూపదేశకాలమున (ఉపదేశ మను వ్యాజముచే) నావరణము తొలగి నంతనే సహజ లేజస్సులతో భాసించిన వని భావము.

మతియు హంసశ్రేణి సమాగమమునకు శరత్కాలము, మహాషధులు సహజదీప్తులతో దేజరిల్లుటకు రాత్రియు యుక్తములగు కాలములు. అట్లే యాత్మ భావ స్వరూపములగు విద్యలు భాసించుటకు అనుగ్రహ పూర్వ గురూప దేశకాలముయు క్త సమయమనియు నిట సూచితము అనగానాచార్యుడు శిష్యునియందలి యజ్ఞానావరణమును దొరిగించి యాతనియందు దజగిమున్న విద్యలన స్వయముగ భాసింపజేయునను సంప్రదాయము నీ కవి యిటగుర్తింప జేయుచున్నాడు. అంతియే కాదు పార్వతి పరాదేవత. అయ్యును గురూపదేశకాలముననే విద్యలు భాస్మిన్నవి అంతకు బూర్వము గాదు. అట్లే శిష్యుడెంతటి ప్రజాశాఖి మైనను గురూపదేశ సంస్కృత చిత్తుడు గానిచో నాతని యందున్న విద్య భాసింపదు. అనగా నా విద్య యాచారికి పురుషార్థ సాధకము గాదు. అందుచేతనే.

యన్య దేవే వగా భక్తిః యథా దేవే తథా గురౌ ।

తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మనః ॥ — శ్వేతా. ఉ

ఆవి శ్రుతి గురుదేవితా భక్తి నైశ్శిష్యమును బ్రతిపాదించిరది. గురు - ఈశ్వరానుగ్రహపాత్రులగు వారికి మాత్రమే విద్య లనుభూతికి వచ్చి ప్రకాశించునని భావము. కాన గుర్యనుగ్రహము చేతను, దేవతానుగ్రహము చేతను ఆవరణము (ప్రతిబంధము) తొలగి శిష్యునియందు విద్య స్వయముగ జాగరిత మగుటయే శక్తిపాతము. మొర తవశ్యర్య వలనను, ఈశ్వరానుగ్రహము వలనను గావి విశ్వామిత్రుని యందలి ప్రతిబంధము నివర్తింపజేదు. తొలగినంతనే బ్రహ్మ యొక్క అనుగ్రహము చేతను, వసిష్ఠమహర్షియొక్క సాక్షిన్నిరీక్షణ భావణాదుల వలనను విశ్వామిత్రునియందు టంకార, వషట్కార. వేర విద్యలు స్వయముగా

బాసింది యాతడు బ్రహ్మర్షి పుష్పము నన్వేషించిరాడు. 'బ్రహ్మర్షిస్త్యం న సందేహః స్వస్య సంపత్వతే తవ' - నీవు బ్రహ్మర్షి. సందేయము లేదు. నీకు సర్వము సంపన్నమగును - అని చతుర్వేదవిదుడు బ్రహ్మిష్ఠుడు నగు వసిష్ఠు డనినంతనే వేదవాక్యాను ధేనువు విశ్వామిత్రుగకును వశవర్తి యైనది. ఇక కామధేనువును గూర్చిన వివాదమునకు తావు లేకపోయెను. అట్టి కామధేనువుతోబాటు బ్రాహ్మిజ్యమును టొంది విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠు బూజించినట్లును రామాయణము చెప్పుచున్నది. వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులు లిట్టి బ్రహ్మర్షులు.

ఈ సంప్రదాయము ననుసరించి బ్రహ్మజన్మతి యగు ఈశ్వరునియందు ప్రతిష్ఠితమై యున్న వేదవిద్య హిరణ్యగర్భునియందును, విదవ మంత్రద్రష్టాగు ఋషుని యందును, పరామాచార్యుడగు ఈశ్వరుని సంకల్ప మాత్రముననే జాగరితమై విలసిల్లినది తెలియును. 'తా మన్వవిందన్ ఋషిషు ప్రవిష్టామ్; దేవత్రం బ్రహ్మ గాయత' - ఇత్యాది ఋక్కులు నీశ్వరానుగ్రహముచే నీ వేద విద్య ఋషునియందు జాగరితమైనవనియు, దేవప్రసాద లబ్ధులుగు నిట్టి బ్రహ్మను (వేదమును) గానము జేయు డనియు నుద్ఘోషించుచున్నవి.

బ్రహ్మ, బ్రహ్మజన్మతి, బృహస్పతి-

చారిత్రికుల యూహలు :-

పరమేశ్వరునకు బ్రహ్మ యను నామమే గాక బ్రహ్మ (వేద) సంరక్షకు డగుటచే వాక్పతి, వాచస్పతి, బృహస్పతి — ఇత్యాది నామములు శ్రుతి

స్మృతులందు బ్రహ్మములు. కాని చరిత్రకారులు బ్రహ్మ యను పదము ఋగ్వేదమున మంత్రములకు లేక స్తోత్రములకు మాత్రమే వాచకము. 1 బ్రహ్మజన్పతి యను నీ దేవత తరువాత కల్పింపబడినది, ఈ దేవత మొదట స్తోత్రముల కధిపతి. కాని, యనతికాలములోనే యజ్ఞదేవు డయ్యెను. నిరాదంబర మైన వేదకాలపు మత దృక్పథము నుండి బ్రాహ్మణముల కాలమునాటి మతము జెందిన పరివర్తన మీ బ్రహ్మజన్పతి యందు చూడగలము. 2 అని యీ రీతిగ జెప్పచున్నారు. ఇట్లు చెప్పట క్రుతి విరుద్ధము. ఏలయన :—

- “బ్రహ్మయం వాచః పరమం వ్యోమ” ఋ. 1-164-35.
 “యావ ద్రహ్మ విష్టితం తావతీ వాక్” ఋ. 10-114-8.
 బ్రహ్మ దేవానాం పరఃః క్షీనమ్” ఋ. 9-98-6.
 బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహనమ్” ఋ. 6-45-7.
 “బ్రహ్మ తేన పునీపి నః” ఋ. 9-47-23; వా. సం. 19-41

1. S. Radhakrishnan - Indian Philosophy. Vol. I.
 ‘Brahman in the Rigveda means a hymn or a prayer addressed to God’. Page 124
2. Brahmanaspati is a very late God, belonging to the period when sacrifices began to come into vogue. Originally the lord of prayer, he soon became the God of sacrifices. We see in him the transition between the spirit of the pure Vedic religion and the later Brahmanism.

—ఇత్యా ద్యనేక ఋగ్వేదమంత్రములందు బ్రహ్మపదము పరమేశ్వర వాచకముగ బ్రసిద్ధము. తావ్యకర్తలందఱును నిట్టి యెడ నీ పదమును పరమేశ్వర వాచకముగనే గ్రహించి వ్యాఖ్యానించిరి. ఇందువాహరించిన కొన్ని మంత్రముల తాత్పర్యము పూర్వము వివరింపబడినది గూడ. కాన, బ్రహ్మ యను పదము ఋగ్వేదమున మంత్రమును, లేక, స్తోత్రమును, లేక, పురోహితుని మాత్రమే బోధించుననుట యుక్తము కాదు. ఇక 'బ్రహ్మణస్సతి తరువాత కల్పింపబడిన దేవత' —అని యనుటయు తగదు. ఈ బ్రహ్మణస్సతి యొక్క బ్రహ్మణస్సతిత్వమును ఋగ్వేదమే యిట్లు వివరించుచున్నది.

“ప్ర నూనం బ్రహ్మణస్సతి ర్మంత్రం వద త్యుక్తమ్ ।

యస్మిన్నింద్రో వరుణో మిత్రో ఆర్యమా దేవా ఓకాంసీ

చక్రే ॥”

—ఋ. 1-40-5; వా. సం. 34-57.

ఇయ్యది మంత్రస్వభావమును వివరించు మంత్రము. ఈ మంత్రమున 'బ్రహ్మణస్సతి (పరమేశ్వరుడు) యజ్ఞమునందు హోతృముఖమున నిలిచి ఇంద్రవరుణాది సర్వదేవతానిలయ చగు మంత్రమును నిజముగ నుచ్చరించుచున్నాడు' —అని చెప్పబడుచున్నది. ఈ బ్రహ్మణస్సతి యెవరు ? బ్రహ్మ లనగా మంత్రములు. అని యింద్రవరుణాది దేవతలకు నిలయములు. అట్టి బ్రహ్మలకు, అనగా మంత్రములకు పతి యగువాడు బ్రహ్మణస్సతి. ఆ బ్రహ్మణస్సతియే యజ్ఞాది కర్మల యందు హోతృముఖమున మంత్రజాతము నుచ్చరించుచున్నాడని యిటు జెప్పబడినది. అనగా ఋత్విజ్ఞానిముని నుండి మంత్రముల వెలువరింప జేయునది బ్రహ్మణస్సతియే యని గుర్తించుచు మంత్రముల నుచ్చరింప వలెనని తాత్పర్యము. ఈ బ్రహ్మణస్సతియే బృహస్పతి యనియు, అతడే సర్వజగన్నియంత యగు

ఈశ్వరు డనియు, నీ క్రింది ఋక్కు చెప్పుచున్నది.

“సేమా మవిద్ధి ప్రభృతిం య ఈశేఽయా విధేమ
నవయా మహా గిరా । యథా నో మీథ్వాన్ స్తవతే నభా

తవ బృహస్పతే సీషథః సోతనో మతిమ్ ॥”

--ఋ. 2-24-1.

ఇది బ్రహ్మణస్పతిదేవతాక మంత్రము. బ్రహ్మణస్పతియే యిది ‘బృహస్పతే’ యని సంబోధింపబడినాడు. కాన బ్రహ్మణస్పతియే బృహస్పతి. ఈ రెండు శబ్దములకు గల ప్రవృత్తినిమిత్త మొకటియే. ‘బృహస్పతే - బృహత్ బ్రహ్మణో మంత్రస్య స్వామిన్’ (సా. భ.) మంత్రపతి లేక మంత్రస్వామి అని యిది పరమేశ్వరుడు సంబోధింపబడినాడు.

“హే బ్రహ్మణస్పతే యః త్వం ఈశేఽసర్వస్య జగత
ఈశ్వరో భవసి సః త్వం, ఇహం అన్మరీయాం, ప్రభృతిం

ప్రకర్షేణ భృతాం స్తుతిం, అవిధి ప్రాప్నుహి”

--సా. భా.

కాన నిచది బ్రహ్మణస్పతి (బృహస్పతి) సర్వజగన్నియంత యగు ఈశ్వరుడుగ కీర్తిం పబడుచున్నాడు. ఈ బృహస్పతి నుండియే బృహత్త్వముతో నొప్పుచు మంత్రము లన్నియు నావిర్భూతము లయినట్లు ఈ క్రింది ఋక్కు కూడ. చెప్పుచున్నది.

“ఉప్రా ఇవ సూర్యో జ్యోతిషా మహో విశ్వేషా మి జ్జితా

బ్రహ్మణా మసి”

--ఋ. 2-23-2.

తేజశ్శాలి యగు సూర్యుడు కిరణముల జనియింప చేయునట్లు ఓ బృహస్పతీ : అన్ని మంత్రములను జనియింప జేయుచున్నావు - అని యర్థము.

సూర్యుని నుండి యవ్రయత్నముగ కిరణములు ప్రసరించుచున్నట్లు వేద మంత్రములును పరమేశ్వరుని నుండి యవ్రయత్నముగ నిఃస్పృతము లగునని యీ మంత్ర తాత్పర్యము. 'విశ్వేషాం బ్రహ్మణాం జనితా' - అని యనుటచే బృహస్పతి యొక్క బ్రహ్మణస్పతిత్వము, అనగా సర్వమంత్ర ప్రవర్తకత్వము చెప్పు బడినది. కాన, బృహస్పతియే బ్రహ్మణస్పతి. మాధవీయ ఋగ్వేదానుక్రమణిక యందు బ్రహ్మణస్పతి శబ్దము బృహస్పతి నాచుములలో పరింపబడి యున్నది.

'బృహస్పతి ర్గణపతిః సప్తాస్యో బ్రహ్మణస్పతిః ।

అంగీరసో నీలపృష్ఠః సప్తగు శ్చ బృహస్పతేః॥

కాన ఈ ఋగ్వేదమున బ్రహ్మణస్పతి బృహసత్పికంటె భిన్నుడు కాడని తెలియును. ఇంతియే కాదు. తే తిరీయఘటియు (8-11-1-2) "బృహస్పతే బ్రహ్మణస్పతే" అని బృహస్పతిని బ్రహ్మణస్పతిగా కీర్తించినది.

బృహస్పతి - బ్రహ్మణస్పతి - మంత్ర విభాగము :-

కాని ఋగ్వేదమున కొన్ని మంత్రములకు బార్హస్పత్య మంత్రము లనియు, కొన్ని మంత్రములకు బ్రాహ్మణస్పత్య మంత్రములనియు విభాగము గలదు.

'యాను బృహస్పతిశబ్దః శ్రూయతే తా బార్హస్పత్యాః' ।

శిష్టా బ్రాహ్మణస్పత్యాః' -- సా. ఛా. (ఋ. 2-18; 2-24 మొ॥సూ॥)

బృహస్పతియే బ్రహ్మణస్పతి యని చెప్పుచో నీ మంత్రవిభాగమునకు గారణ మేమి : ఈ విషయము బరిశీలించ వలసియున్నది.

"మహాభాగ్య ద్వేవతాయాః ఏక ఆత్మా బహుభా స్తూయతే॥"

ఈశ్వరు డనియు, నీ క్రింది ఋక్కు చెప్పుచున్నది.

“సేమా మవిద్ధి ప్రభృతిం య ఈశేఽయా విధేమ
నవయా మహా గిరా । యథా నో మీథ్వాన్ స్తవతే నథా

తవ బృహస్పతే సీషథః సోతనో మతిమ్ ॥”

--ఋ. 2-24-1.

ఇది బ్రహ్మణస్పతిదేవతాక మంత్రము. బ్రహ్మణస్పతియే యిది ‘బృహస్పతే’ యని సంబోధింపబడినాడు. కాన బ్రహ్మణస్పతియే బృహస్పతి. ఈ రెండు శబ్దములకు గల ప్రవృత్తినిమిత్త మొకటియే. ‘బృహస్పతే - బృహత్’ బ్రహ్మణో మంత్రస్య స్వామిన్’ (సా. భా.) మంత్రపతి లేక మంత్రస్వామి అని యిది పరమేశ్వరుడు సంబోధింపబడినాడు.

“హే బ్రహ్మణస్పతే యః త్వం ఈశే సర్వస్య జగత
ఈశ్వరో భవసి సః త్వం, ఇహం అన్మదీయాం, ప్రభృతిం

ప్రకర్షేణ భృతాం స్తుతిం, అవిధి ప్రాప్నుహి”

--సా. భా.

కాన నిచట బ్రహ్మణస్పతి (బృహస్పతి) సర్వజగన్నియంత యగు ఈశ్వరుడుగ కీర్తింపబడుచున్నాడు. ఈ బృహస్పతి నుండియే బృహత్త్వముతో నొప్పుచు మంత్రము లన్నియు నావిర్భూతము లయినట్లు ఈ క్రింది ఋక్కు కూడ. చెప్పుచున్నది.

“ఉప్రా ఇవ సూర్యో జ్యోతిషా మహా విశ్వేషా మి జ్ఞతా

బ్రహ్మణా మసి”

--ఋ. 2-23-2.

తేజశ్శాలి యగు సూర్యుడు కిరణముల జనియింప చేయునట్లు ఓ బృహస్పతీ : అన్ని మంత్రములను జనియింప జేయుచున్నావు - అని యర్థము.

ఏష ఉ ఏవ బృహస్పతిః । వాగ్వై బృహతీ । తస్మాదేవ
పతిః తస్మా దు బృహస్పతిః॥ —22

ఏష ఉ ఏవ బ్రహ్మణస్పతిః; వా గ్వై బ్రహ్మ; తస్మా
ఏష పతిః తస్మా దు బ్రహ్మణస్పతిః॥ -23

ఏష ఉ ఏవ సామ; వాగ్వై సా; అమైషః; సా చామ
శ్చేతి త త్సామ్నః సామత్వమ్ ॥ —24

యో ఉ ఏవ సమః స్త్యక్షణా । సమో మశకేన; సమో
నాగేన; సమ ఏభి త్త్రిభి ర్లోకైః । సమోఽనేన సర్వేణ ।
తస్మాత్ ఉ ఏవ సామ; " —శ. బ్రా. 14-1-1-21నుండి24.

ఈ మంత్రమున నొకే ప్రాణదేవతయొక్క విభిన్న మహిమలను దెలియ
జేసెడి విభిన్న నామములు నిర్వచింపబడుచున్నవి.

అంగిరసః :-

శరీరమునందలి యే అవయవము నుండి యైనను ప్రాణశక్తి యుక్తల
మించినపుడు ఆ అవయవము సీరసపడి కుప్పించుచున్నది. ప్రాణశక్తిగ్గు
యవయవములు సీరసపడుట లేదు; కుప్పించుటలేదు. కాన ప్రాణము అంగముల
రిసము (సారము). అంగరసభూతు డగుటచే, అనగా, ప్థూల, సూక్ష్మ శరీరము
లకు అత్మ యగుటచే ప్రాణమునకు 'అంగిరసః' అని పేరు. ఈ అంగిరసుడగు
సూత్రాత్మయే (ప్రాణదేవుడే) బృహస్పతి. ఇది అంగిరస పదముచే ప్రాణ
దేవతకు రూపప్రపంచాత్మత్వము చెప్పబడినది. ఇక బృహస్పతి, బ్రహ్మణస్పతి
సామ అను మూడు శబ్దములచే నామ ప్రపంచాత్మత్వము చెప్పబడుచున్నది.

బృహస్పతిః :-

ఈ అంగీకరణ బృహస్పతి. వాక్కు బృహతి. బృహతికి పతి గాన బృహస్పతి. తరువాత 24వ మంత్రములో 'ఏష ఉ పై సామ' - 'ఇతదే సామ' యని యీ ప్రాణదేవతకు వాగ్విశేషముగు సామతో సామానాధికరణ్యము చెప్పబడుచున్నది. అందుచే నీ మంత్రమున 'వాక్' పదముచే వాగ్విశేషములగు ఋక్కులు లక్షితము లగుచున్నవి. ఋక్కులన్నియు బృహతీ ఛందస్సుగందు అంతర్భావము చెందు నని శ్రుతి మతీయొకచోట¹ చెప్పుచున్నది. మతీయు 'వా గ్వో అనుష్టుప్' (శ. బ్రా. 7-1-2-18) ఆను శ్రుతిప్రమాణముచే వాక్ అనగా అనుష్టుప్ ఛందస్సు; 32 అక్షరములు గలది. బృహతీఛందస్సునకు అక్షరములు 36. మహాసంఖ్య యందవాంతరసంఖ్య యంతర్భావము చెందును. బృహతి యందు ఆనుష్టుప్ (వాక్) అంతర్భావము చెందును గాన వాక్కు బృహతీ యని ఇది చెప్పబడినది. ఇట్లు వాగ్రూప యగు బృహతికి, అనగా ఋక్కునకు, పతి యగుటచే నా ప్రాణ దేవునకు బృహస్పతి యని పేరు.

బ్రహ్మణస్పతిః :-

ఈ బృహస్పతియే బ్రహ్మణస్పతి. వాక్కు బ్రహ్మ బ్రహ్మరూపిణీ యగు వాక్కుకు పతి గాన బ్రహ్మణస్పతి. వాక్కుచే బుద్ధియు ఋక్కులు లక్షితములు. అందుచే ఇది వాక్ పదముచే యజుస్సులు గ్రహింపబడుచున్నవి. వాగ్విశేషములగు యజుస్సులే యిది బ్రహ్మశబ్దలక్షితములు. అట్టి బ్రహ్మలకు

1. స ఋచో వ్యాహ ద్వాదశ బ హతినహస్రా జ్యేతావత్యో హరో యో
ప్రజాపతి స్పష్టాః — శ. బ్రా. 10-4-2-23.

అనగా యజుస్సులకు పతి గాన నా ప్రాణదేవుడే బ్రహ్మణస్పతి యగుచున్నాడు. బ్రహ్మశబ్దము నిఖిల మంత్రములకు నామ మయ్యును నిట నా శబ్దముచే యజుస్సులు చెప్పబడు చున్నవి.

సామ -

బృహస్పతియు, బ్రహ్మణస్పతియు నగు నా యాంగీరసుడే యిట సామ శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు. 'సా చ అమ శ్చ అని సామశబ్ద మిట నిర్వచింపబడి నది. 'సా' అనగా వాక్కు. యనగా ప్రాణము. సామ శబ్దముచే వా క్ప్రాణరూప మిథునము చెప్పబడుచున్నది, కాన సామ వాక్ -ప్రాణాత్మక మగును. అట్టి సామకు ప్రవృత్తిహేతువగు ప్రాణమే యిట సామ శబ్దవాచ్యుడు - అని యర్థము.

మఱియు 'సా' అనునది సర్వనామ తచ్చబ్దము యొక్క స్త్రీలింగ రూపము. ఇది నిఖిల స్త్రీలింగ శబ్దములకు ఉపలక్షకము, నిఖిల స్త్రీలింగశబ్ద బోధ్య మగు వస్తుజాత మంతయు నిట 'సా' అను శబ్దముచే, అనగా వాక్కుచే లక్షిత మగుచున్నది. అట్లే 'అమ' యను శబ్దము నిఖిల పుంలింగ శబ్దములకు ఉపలక్ష కము. నిఖిల పుంలింగ శబ్ద బోధ్య మగు వస్తుజాతమంతయు నిట 'అమ' శబ్దముచే లక్షిత మగుచున్నది. కాన స్త్రీపుంసాత్మకమగు జగత్తే సామ. అట్టి సామకు ప్రవృత్తిహేతువగు ప్రాణమే యిట 'సామ' రూపము.

మఱియు లోకములో స్థూల సూక్ష్మ తారతమ్యములు గల శరీరము లనేకములు గలవు. సూక్ష్మేతిసూక్ష్మములగు కీటకాది శరీరముల తోను, స్థూలములగు గజాది శరీరములతోను, ఈ మూడు లోకములతోను, ఇది యది యదనేల - దృశ్యమగు నీ సర్వప్రపంచముతో 'సమము' అనగా సమాన పరిణామము గలవాడు; కాన ప్రాణమునకు 'సామ' యని సార్థక నామము — అని శ్రుతి తాత్పర్యము. (చూ. శం. భా; హరిస్వామి - భా.)

కాన నొకే ప్రాణదేవుడు 'అంగానాం రహః' - అను ప్రవృత్తి నిమిత్తము వసుసరించి అంగిరసు దైనాడు; ఋగ్రూపమగు బృహతికి (వాక్కుకు) పతియై బృహస్పతియైనాడు; యజూరూపమగు బ్రహ్మకు (వాక్కుకు) పతియై బ్రహ్మణ స్పతి యైనాడు., వాక్ప్రాణాత్మకమైన గీతిరూపమగు సామకు ప్రవృత్తిహేతు వగుచు 'సామ' రూపుడుగ జెప్పబడినాడు; మఱియు శ్రీపుంసాత్మక జగత్తు అనెడు సామకు, ప్రవృత్తిహేతువగుచు సామరూపుడుగ జెప్పబడినాడు; స్థూలసూక్ష్మైది రూపమైన నిఖిల జగత్తుతో సిముడు గాన సామరూపుడుగను జెప్పబడినాడు. అందు వలన బృహస్పత్యాది శబ్దములు ఒకే దేవతను బోధించునవి యైనను, అవి యా దేవతయందలి యొక్కొక్క విశిష్టగుణము నుపలక్షింపజేయు నట్టివి. విశిష్టగుణ స్ఫోరకము లగుటచే నీ నామములు గల మంత్రములకు ప్రత్యేక పరిగణన చేయ బడినది. అట్లు పరిగణన చేయబడిన చూత్రమున బృహస్పతి వేటు, బ్రహ్మణ స్పతి వేటు, అంగిరసుడు వేటు అని యనుట శ్రుతి విరుద్ధము. ఇట్లు అపాతముగ దోచు నానాత్వమునందు సంస్కార క్రమ సంపన్నులై యేకత్వమును దర్శించుట శ్రుతినమృతమైన సంప్రదాయము.

పై బ్రాహ్మణ నిర్వచనము లందలి విశేషము గమనింప దగియున్నది. రూపప్రపంచమునకు ఆత్మయై, అంగిరసుడై, విలసిల్లిన హిరణ్యగర్భుడే శబ్దప్రపంచమునకు ఆత్మయై బృహస్పతియు, బ్రహ్మణస్పతియు నయి తుదకు సామరూపుడగు చున్నాడు. అనగా ఋక్కులకు, యజుస్సులకు పతియై వరలెడి ప్రాణదేవుడు సామలకు పతిగా చెప్పబడలేదు. సామరూపుడుగ కీర్తింపబడినాడు. ఇంతియే కాదు వాక్కునందు గల ఋగ్యజుసామరూపత్రైవిధ్యముచే నొకే ప్రాణదేవతయందు త్రైవిధ్యము చూపబడినది. (ఈ త్రైవిధ్యమును గూర్చి మున్ముం దింకను వివరింప బడును.

మఱియొక విశేషము. ఋజ్యంత్రములు దేవతాహ్వనరూపములు; దేవతా స్తోత్ర రూపములును, ఈ మంత్రములు దేవతాగణములకు నిలియము లనియు (యస్మిన్ ఇంద్రో దేవాః ఓకాంసే చక్రీరే) బృహస్పతి యా మంత్రములను

ప్రవర్తింపజేయువాడనియు పూర్వము చెప్పబడినది. అట్లు మంత్రరూపవాక్యవర్తకుడై బ్రహ్మస్పతి యగుచున్నాడు. ఇక బ్రహ్మజస్పతి బ్రహ్మలకు, అనగా యజుస్సులకు పతి, అని చెప్పబడినాడు. యజుస్సులు కర్మ స్వరూప బోధకములు; కాన కర్మ స్వరూప బోధకములగు బ్రహ్మలకు (మంత్రములకు) పాలకు డగుటచే బ్రహ్మజస్పతి యని యన్వర్థనామము. కర్మప్రవర్తకములగు మంత్రములకు స్వామి యగుట చేతనే భారతీయులచే ప్రతి శుభకార్యారంభసమయము నందును పరమేశ్వరుడు బ్రహ్మజస్పతిగా నీ క్రింది ఋక్కుచే నారాధింపబడుచున్నాడు.

‘గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే కవిం కవీనా

మువమశ్రవస్తమమ్, జ్యేష్ఠరాజం బ్రహ్మజాం బ్రహ్మజస్పత

ఆ నః శృణ్వ న్నూతిభిః సీద సాదనమ్॥” —ఋ. 2.-23-1.

ఇది (1) ‘గణానాం గణపతిం’ అనుటచే ఈశ్వరుడు నిఖిలగణరూపుడు, 1 నిఖిలగణపాలకుడు నని చెప్పబడినాడు; (2) ‘బ్రహ్మజాం బ్రహ్మజస్పతే’ అని యనుటచే నిఖిల మంత్రరూపుడు; నిఖిల మంత్రపాలకుడు అనియు చెప్పబడినాడు. (3) ‘జ్యేష్ఠరాజం, ఉపమశ్రవస్తమం; కవీనాం కవిం’ ఇత్యాదిపదములచే నా పరమేశ్వరుని యొక్క నిరతిశయ మహత్త్వము చెప్పబడుచున్నది. అందుచే 1. రూపప్రసంగాత్మత్వము 2. శబ్దప్రసంగాత్వము 3. నిరతిశయమహత్త్వము -అని ఈ ఋక్కునందు సంగ్రహముగ నిరూపితములైన యర్థములనే పై బృహదారణ్యకశ్రుతి విస్తరించి నిర్వచించినదని గ్రహింప నగును. నిఖిల నామ రూప ప్రసంగాత్మకుడై కర్మ ప్రవర్తక మంత్రస్వరూపుడు, తత్పాలకుడగుటచే మంత్రములును, కర్మలును, వీర్య వత్తరములై శుభప్రదములగుటకు బ్రహ్మజస్పతిగా

1. గణానాం మధ్యే గణపతిం గణరూపేణ పాలకం

—మహా. భాష్య. వా. సం. 23-19,

పరమేశ్వరుని ఆరాధించెడి సంప్రదాయము పరంపరాగతమై ప్రసిద్ధమై నది - సంప్రదాయానుగతమైన యీ యాచారము కూడ బ్రహ్మణస్సతి యొక్క అనాదిత్వమును, ఈశ్వరత్వమును రెండింటి నుపలక్షింపజేయుచున్నది.

అందుచే 'అహ్యునెడి జాతివారికి ఇంద్రుడు ప్రధానదేవత; అతి ప్రాచీనదేవత; ఈ దేవతను గూర్చి పెక్కు సూక్తములు గలవు, బ్రహ్మణస్సతి ఆర్వాచీన కల్పితదేవత; ఈ దేవత నుద్దేశించిన సూక్తములు చాల తక్కువ; ఈ దేవత మొదట మంత్రములకు అధిపతియై పిరప యజ్ఞమును ప్రవర్తింపజేయు దేవత యయ్యెను' — ఇత్యాది చారిత్రిక కల్పనలు దేవతాత్వ స్వరూపనిరూపకములుగావు. శ్రుతి సమ్మతములుగావు అతి ప్రాచీనుడని చెప్పబడెడి ఇంద్రదేవతతోనే బ్రహ్మణస్సతికిని, బృహస్పతికిని నిరంతర సాహచర్య మున్నట్లు 'ఇంద్రా బ్రహ్మణస్సతి' (ఋ. 2-14-2) 'ఇంద్రా బృహస్పతి' (ఋ. 4-48-; 4; 5; 6) — ఇత్యాది సమస్త పదముల ద్వారా ఋగ్వేదము తెలియజేయుచున్నది.

అగ్నియే అంగిరసుడు, బృహస్పతి, బ్రహ్మణస్సతి:-

ఇంతే కాదు. ఈ బ్రహ్మణస్సతి తర్వాత నెపుడో యజ్ఞదేవతయై పలి నాడనుటయు యుక్తము కాదు. ఋగ్వేదము మొదటి మంత్రమున 'అగ్ని మీదే పురోహితం యజ్ఞస్య దేవమ్' అని, యే మహాగ్ని తోబుడచిత యజ్ఞదేవుని గను, యజ్ఞపురోహితుడుగను కీర్తింపబడినాడో యా మహాగ్నియే అంగిరసుడు; అతడే బృహస్పతి; అతడే బ్రహ్మణస్సతి 3 అతడే సామ; అతడే ఇంద్రాదిదేవతాత్మకుడును - అని ఋగ్వేదమే విస్పష్టముగ దెల్పుచున్నది. అగ్నియే గాదు, సోముడు గూడ ఋగ్వేద

1. ఋ. 1-1-6; 1-31-; 2; 17 ఇత్యాది.

2. 1-139-10

3. ఋ. 2-21 సూక్తమునంతయు చూచునది.

దమున నొకచోట బ్రహ్మయనియు ('బ్రహ్మ దేవానాం', 9-93-4), మతాకచో బ్రహ్మజస్పతి యనియు ('పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మజస్పతే,' 9-83-1) కీర్తింపబడినాడు. కాన నీ దేవతానామములు ఆ యా దేవతలకు కేవల సాంకేతిక నామములు గావు. ఇవి తమ ప్రవృత్తిమిత్రములచే పరమేశ్వరుని నిరతిశయ మహత్త్వము (బ్రహ్మత్వము) నుద్దీపింప జేయు ట్టివి.

దేవతానామములు - విశేషణవాచకములు:-

కాని ఒకచో నగ్నికి, ఇంకొకచో బృహస్పతికి, ఇట్లే సోమనకు, ఇంద్రునకు, విశ్వకర్మకు, సవిత్పదేవత మున్నగు వారికిని యీ నిరతిశయ మహత్త్వము శ్రుతులయందు పేర్వేలు స్థలములయందు గన్పట్టుచుండుటచే పేర్వేలు కాలములందు పేర్వేలు రచయితలచే నిట్లు కల్పింపబడినట్లు చారిత్రకులచే పలుతరులుగ నూహింపబడుచున్నది. ఈ దేవతా నామముల కేవలము సంకేతము లనుకొనుటచే నిట్టి యూహలు జనించి యుండవచ్చును. ఇవి కేవల సాంకేతిక పదములు కావు. ఏలయన-

'ఇంద్రతమా హి ధిష్ఠ్యా మరుత్తమా చ స్రా' - ఋ. 1-182-2.

అది యీ మంత్రమున అశ్వినలు 'ఇంద్రతమో, మరుత్తమో' యని కీర్తింపబడినారు. సామన్యముగ దేవతావాచకములుగ ప్రసిద్ధము లయిన 'ఇంద్ర మరుత్' శబ్దము లివట విశేషణవాచకములుగ బ్రయోగింపబడినవి. ఈ పదములకు గల యోగివార్తముల గ్రహించినచే గాని యిట సర్థము పొనగదనుట స్పష్టము. అశ్వినల యందు అతిశయముగ ఇంద్రత్వము (పారమైశ్వర్యము) మరుత్త్వము (వేగగమిత్వము లేక మితరాగిత్వము) దర్శింపబడవలెనని శ్రుతితాత్పర్యము. (ఇంద్రతమా హి ఈశ్వరతమో ఖలు మరుత్తమా మరుద్వద్వేగగమినో మితరాగితో మితరావితో వా' - సా థా ఇట్లే యుషోదేవతయు మణియొక ఋక్కు (1-

73-3) నందు 'ఇంద్రతమా' యనియు, 'అంగిరస్తమా' యనియు బేర్కొనబడినది. (సర్వస్య ఈశ్వరతమా; గంత్వతమా". "సా. భా.) వహ్ని శబ్దము అగ్నిదేవతా వాచక మయ్యును నొకచో ప్రజాపతి గూడ "వహ్నితమః" అని చెప్పబడినాడు. "దేవానా మసి వహ్నితమః" (ఓ. ఉ. 2-3) (దేవానాం ఇంద్రాదీనాం అసి భవసి త్వం వహ్నితమః హవిషాం ప్రాపయిత్వతమః — శం. భా)

ఇంతియే గాక ఒక దేవతావాచక పదము ఇతర దేవతావాచక పదమునకు విశేషణముగ బ్రయోగింపబడుట శ్రుతులందు బ్రసిద్ధము. అట్టియేడ యోగిక్తామును గ్రహించిననే గావియర్థము పొసగదు.

"బ్రహ్మాండ్ర మగ్నిం జగతః ప్రతిష్ఠాం! దివ ఆత్మానగ్ం
సవితారం బృహస్పతిం! చతుర్వౌతారం ప్రదిశోనుక్లుప్తం
వాచో వీర్యం తపసాన్వమిదన్" — తై. ఆ. 3-11.2. (చూ సా. భా.)

ఈ ఋక్కు నందు వేదవాక్పారభూతుడగు (వాచోవీర్యం) పరమేశ్వరుడు ఇంద్రశబ్దముచే చెప్పబడినాడు. ఇట 'జగతః ప్రతిష్ఠాం' ఇత్యాది విశేషణములతో పాటు 'అగ్నిం సవితారం', బృహస్పతి.' అని దేవతావాచకపదములు కూడ ఇంద్రునకు (పరమేశ్వరునకు) విశేషణములుగ నిర్దేశింపబడినవి. అనగా నీ పదముల యొక్క ప్రవృత్తివిమిత్తముల ద్వారా పరమేశ్వరుని యందలి విభిన్న మహత్త్వముల దర్శింపవలె నని శ్రుతి యుద్బోధించు చున్నది. ఇట్లు ఈ పదముల యందు విగూఢమై యున్న శక్తిని, గాంభీర్యమును దర్శించి, యివి యన్నియు పరమేశ్వరతత్త్వోపలక్షకము అని గ్రహించుట యుక్తము. అట్లుగాక, యోగిక శక్తిని విడిచి వీనిని కేవలము సాంకేతిక నామములుగ గ్రహించుటగాని, దేవతల యందు ప్రాచీనార్యాచీన భావముల బెంపొందింపజేసికొనుటగాని శ్రుతి విరుద్ధములగు సర్థముల జెప్పుటయే యగును.

బ్రహ్మ - బ్రహ్మకర్మ :-

‘బ్రహ్మజ్ఞాం బ్రహ్మజన్మతే’ — ఇత్యాది ప్రమాణములచే కర్మప్రవర్తకములగు మంత్రములు బ్రహ్మలగుట దర్శించితిమి. కాన, అట్టి బ్రహ్మలచే (మంత్రములచే) నిరర్తిపలుక కర్మలును, స్తోత్రములును, హవిరాయలు గూడ ‘బ్రహ్మనే’ యని శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధములైనవి. బ్రహ్మరూపము లగుటచేతను, బ్రహ్మలచే (మంత్రములచే) సుసంస్కృతము లగుట చేతను కర్మలకు ‘బ్రహ్మకర్మ’ అనియు బ్రసిద్ధి యేర్పడినది. కావుననే నేటికినిగూడ నిత్యనైమిత్తిక కర్మలన్నిటియందును ‘పరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం బ్రహ్మకర్మ సమారభే’ యని సంకల్పించెడి యాచారము సంప్రదాయము గతమై వచ్చుచున్నది.

కాని, (1) బ్రహ్మ యనిన సామాన్యముగ నుపనిషత్ప్రతిపాద్యమగు బ్రహ్మ యను శబ్దము స్ఫురించును. అగుచో బ్రహ్మను ప్రతిపాదించెడి యుపనిషద్భాగమునకు మాత్రమే బ్రహ్మ యను నామ ముండుట సమంజసముగ నుండిన సుండవచ్చును. తదితర వేదభాగమునకుగాని, యా వేదభాగముచే బ్రతిపాదింపబడు కర్మలు మున్నగువానికి గాని బ్రహ్మ యను నామమెట్లు సార్థకమగు ? (2) సంహితలలోని మంత్రములకును, తత్ప్రతిపాదిత కర్మలు మొదలగువానికిని గల బ్రహ్మ యను సాంకేతిక నామమునే తరువాత ఉపనిషత్కాండము ప్రహించి స్వప్రతిపాద్యకమగు వస్తువునకును బ్రహ్మ యను నామమును కల్పించినదా?

ఇట్లనుట తగదు. బ్రహ్మ యనునది యొక సాంకేతికనామము కాదు. అది యర్థవంతము. నిరతిశయ మహత్త్వాది వివిధార్థోపబృంహితమా. ఈ విషయము సప్రమాణముగ నిరూపితము. అట్టిచో నిది కేవల నిర్భక్త సాంకేతికపదమనుటెట్లు ? ఈ పదము ఋగ్వేదమున నెట్టి యర్థముతో విలసిల్లినదో యా

యర్థమే ఉపనిషత్కాండయందు నిస్తరించి నిర్వచింపబడినది. మంత్రములు స్తుతిరూపములై సూత్రాత్మకములై ప్రవర్తిల్లినవి; మిగిలిన వేదభాగము తద్వివరణమునకై ప్రవర్తిల్లినది. ఈ విషయమును అనుగడుగున భాష్యకర్తలును సృష్టము చేసిరి అందుచే శ్రుతియం దొక భాగముచే ప్రతిపాద్యమగు అర్థము వేరు. ఇంకొక భాగముచే ప్రతిపాద్యమగు అర్థము వేరు అనవగదు. ఒకే లక్ష్యమును అధికారిభేదము ననుసరించి యుద్ఘోషించుటకై శ్రుతి వివిధరూపములతో నవతరించి నది. అందుకై కర్మకాండ, ఉపాసనాకాండ, జ్ఞానకాండ అను నాచుములును అధికారిభేదము ననుసరించి ప్రవృత్తము లయినవి. అంతియే, పీని యన్నిటి లక్ష్యము ఒకటియే. ఆ యొకటియే బ్రహ్మ.

బ్రహ్మ యనిన యుపనిషత్ప్రతిపాద్య మగు బ్రహ్మయే కాదు. నగుణ మూర్తియై సృష్టి లయస్థితి కర్త యగు పరమేశ్వరుడును బ్రహ్మయే. తదనుగ్రహముచే నావిర్భవించిన ప్రథమశరీరియు, ఈశ్వరుడునగు హిరణ్యగర్భుడును బ్రహ్మయే. విరాట్టు బ్రహ్మయే. ఈ నలుపురియందును కొలది భేదములతో బ్రహ్మత్వ మనుగతియై యొప్పును. ఇట్టి బ్రహ్మత్వమును అధికారిభేదము ననుసరించి బోధించుటకే యన్ని బ్రహ్మలు (మంత్రములు, కర్మములు మొ.) ప్రవృత్తము లయినవి. కావున, కృతన్న పేదలక్ష్యము ఒకటియే. ఈ విషయమును ఋక్కులే అనేక విధములుగ వర్ణించి యున్నవి. వేదవాక్యములు, కర్మములు మున్నగునవన్నియు సుత్యూహపావబోధకములే అని పరమేశ్వరుడు స్వయముగ జెప్పుట ఋగ్వేదము యొక్క మొదటి మండలము నందలి ఇంద్రమరుత్సంపాదమున సృష్టముగ గాంచనగును.

“బ్రహ్మణీ మే మతయః శం సుతాసః శుష్మ ఇయర్తి ప్రభృతో
మే అగ్నిః, ఆ శానతే ప్రతి హ్యన్యస్త్యక్షేమా హరివహత

స్తా నో అద్భుతా”

—ము. 1-16-4; వా. సం. 33-78.

'హే పురుష, బ్రహ్మణి మంత్రవాక్యాత్మకాని స్తుతివహంసి,
హాపింషి వా సోమాశ్వాదీని. మే ను ను న్యభూతాని, చోదనా
వాక్యైర్గ్వాదిదేవతాంతరసంబంధేన ప్రతీయమానా న్యపి
సర్వదేవతా ప్రాణాత్మనో మమేంద్రస్యైవ తానీతి భావః।
మతయః పుననయంతాః స్తుతయోఽసి, శం మనుభో
త్వాహికాః, అతో యజ్ఞే గంతవ్య మితి భావః' — మహీ. భా.

ఈ మంత్రమునకుల ఇంద్రశబ్దము సర్వదేవతా ప్రాణాత్మ యయిన పర
మేశ్వరవాచకము సర్వదేవతా ప్రాణాత్మ స్వరూపుడు మొదట పరమేశ్వరుడు,
తరువాత పారణ్యగర్భుడును గూడ నగుదురు ఇంద్రాగ్వాది శబ్దములు దేవతా
వాచకములు అయ్యియు కొన్నియెడల ప్రకరణము ననుసరించి పరమేశ్వరవాచకములు
గూడ నగుచుండునని పూర్వము వివరింపబడినది. పరమేశ్వరుడు లోకోత్తర మహా
భాగ్య సంపన్ను డగుటచే, ఆయన మహామహిమలను ప్రస్తుతించుటకు ఎన్నియేని
నామములు శ్రుతియందు గానవచ్చును. ఇంద్రశబ్దము అట్టిదే (ఇది పరమేశ్వర్యే).
ఇంద్రుడన పరమేశ్వరు డని యర్థము ఇంద్రశబ్దమొకదేవతా వాచకముకాక కాక
పరమేశ్వరవాచకముగ శ్రుతయై యు బహుళముగ బ్రసిద్ధము. అందుచేతనే
భాష్యకర్తలు నీ మంత్రము నేందలి ఇంద్రపదమును సర్వదేవతా ప్రాణాత్మరూపు
డగు పరమేశ్వరీవరముగ గ్రహించి వ్యాఖ్యానించిరి. ఇక మంత్రార్థమును జూతము.

ఆ యా దేవతల నుద్దేశించి చేయబడు మంత్రవాక్యాత్మకములగు స్తుతివచ
నములు. సోమాశ్వాది హవిస్సులు, నన్నియు నావియే. అనగా శ్రుతివాక్యము
నిందు అగ్ని మున్నగు నితరదేవతల నుద్దేశించినట్లు ప్రతీయమానములగు స్తోత్ర
హవిరాదు అన్నియు సర్వదేవతాప్రాణాత్మరూపుడ నగుటచే నావియే యగును.
మతీయు పుననయంతములగు స్తుతులు (మతయః) నాకు ప్రీతికరములు. కావున
నో మరుత్తులారా నేమ యజ్ఞమున కేగ వలసి యున్నది. ఈ స్తోత్రహ

విరాదు అన్నియు ఆత్మీయములగుట చేతనే యజ్ఞభూమికేగుట కాదు; యజమానులు వారిచే ప్రవర్తింపజేయుదులై స్తోత్ర శత్రుము లన్నియు నన్నే యభిలషించుచున్నవి.' అందుచే గూడ యజ్ఞమున కేగవలెను. మీరును రండు' -అని మంత్రార్థము.

ఋగ్వేది మంత్రములను, సోమాది హవిస్సులన్నియును 'తవాహుమస్మి - 'నేను నీ దానను' అని యీ రీతిగ ననుచు పరమేశ్వరునినే కాంక్షించుచుండును; ఆ దేవునే పొందచుండును. -అని 'యో జాగర త మృచః కౌమయన్తే' (ఋ. 6-45-14, 15) అను మంత్రము వివరించుచున్నది. ఈ విషయము పేదశబ్దమున వివరింపబడినది. 'బ్రహ్మ బ్రహ్మయే జాజుపర్షవి ర్హవిః' (ఋ. 9-77-8). ఇత్యాది ఋక్కులు మంత్రాత్మకమగు ప్రతి స్తోత్రము (బ్రహ్మ బ్రహ్మ) ప్రతి హవిస్సు స్తోమని (పరమేశ్వరుని) సేవించుచున్నట్లు చెప్పుచున్నవి. ఈ యర్థమునే భగవద్గీతయు నిట్లునువదించినది.

“యేఽవ్యన్యదేవతాభక్తా యజన్తే క్రద్ధయాన్వితాః,

తేఽపి మా మేవ కాంతేయ యజన్త్యవిధిపూర్వకమ్॥

అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ వ్రథు రేవ చ,

న తు మా మభిజానంతి తత్త్వే నాత శ్చ్యవన్తి తే॥” -9-23, 24

మఱియు పై మంత్రమున 'బ్రహ్మణి మే, మతయః మే' అని యనుటచే మంత్ర - హవి రాదులన్నియు నానుండియే, నా కొఱకే - అనగా పరమేశ్వరుని కొఱకే - యను విషయము స్పష్ట మగుచున్నది. ఇంతే గాదు. పరమేశ్వరుడగు నిండ్రుడు మంత్రములను స్వయముగ ప్రవర్తింపజేసి నట్లును, అవియు స్వయముగ (అనగా నిరపేక్షముగ) పురుషార్థ సాధకము లగుటయు మఱియొక ఋక్కునందును గాంచనగును.

బ్రహ్మణి హి చక్రషే వర్తనాని తావత్త ఇంద్ర మతిభి
 ర్వివిష్టుః॥ సుతే సోమే సుతపాః శంతమాని రాంద్ర్యా
 కియాన్మ వక్షణాని యజ్ఞైః॥” — యి. 6-23-6. (చూ. సా. భా.)

ఇట ‘బ్రహ్మణి హి చక్రషే’ - అని యనుటచే పరమేశ్వరుడే బ్రహ్మ (మంత్ర) ప్రవర్తకుడగుట చెప్పబడినది; ఈ మంత్రములు స్వయముగనే పురుషార్థ సాధకము లగుచు (వర్తనాని స్వయమేవ వృద్ధికరాణి), నిరతికయానందకములు (శంతమాని శుభకృత్తమాని); కావున రమణీయములు (రాంద్ర్యా, రాంద్ర్యాణి రమణీయాని); హవిర్యుక్తములై వాహకములు (యజ్ఞైః హవిర్భు ర్యుక్తైని వక్షణాని వాహకాని) - అగుట గమనింప దగినది.

పై ఋక్కులను బరిశీలించినచో (1) యజ్ఞకర్తయు, యజ్ఞ సంరక్షకుడును, యజ్ఞములకు ప్రధానలక్ష్యభూతుడును, తత్తత్కర్మఫలప్రదుడును బ్రహ్మయే అనగా పరమేశ్వరుడే. (2) మంత్రములు, ఆ యా దేవత సుద్దేశించి చేయబడు స్తోత్రశస్త్రములు, త్యాగము చేయబడు హవిరారులు - అన్నియు పరమేశ్వరునివే - ఇట్టి యీ బ్రహ్మలు అన్యనిరపేక్షముగ పురుషార్థసాధకము లగుచు నిరతికయానంద దాయకములు, కావున, రమణీయములు అనియు తెలిసినది ఇవి యట్లు బ్రహ్మ నుండి లేక బ్రహ్మకొఱకే ప్రవ ర్తిల్లుటచే వీనికి ‘బ్రహ్మ’ యను నామము సార్థక మగుటయు గాంచనగును. (3) పఠియు నివి ‘శంతమాని, రాంద్ర్యాణి’ యను విశేషణములచే, యజమానుడు యజ్ఞాదికర్మం ననుష్ఠించుచు మనన యుక్తములగు నీ మంత్రముల (సుతయః) మననము చేయుకొలది క్రమముగ చిత్తపరిపాకవశమున నిరతికయానంద స్వరూప బ్రహ్మభావబోధకములై, తమయందు నిగూఢములైన రమణీయార్థముల దర్శింపజేయగల వనియు నిట సూచిత మగుచున్నది యజ్ఞాదికర్మ లన్నియు చిత్తశుద్ధి సంపాదనము ద్వారా క్రమముగ బ్రహ్మవిద్యా సాధనము అగుట శ్రుతులు నిట్లు వివరించినవి.

“త మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన

దానేన తపసాఽ నాశతేన”

—బృ. ఉ. 4.4-22.

ఈ విషయము బ్రహ్మసూత్రములందు సర్వాపేక్షాధికరణమున విపులముగ జర్పించి వివరింపబడియున్నది. కాన మంత్రము లిట్లు క్రమము గబ్రహ్మస్వరూప ప్రాప్తిహేతువు లగుటచే గూడ వానికి ‘బ్రహ్మణి’ యను నామము సార్వకము. పైన చెప్పినట్లు ఈ బ్రహ్మ (మంత్రము లేక స్తోత్రము) దేవ ప్రసాద లబ్ధిమ గుటచే దీనిని గానము చేయు దనియు ఋగ్వేదము ప్రబోధించుచున్నది.

దేవత్వం బ్రహ్మ గాయత”

—ఋ. 8-32-27.

‘దేవప్రసాదలబ్ధం, బ్రహ్మస్తోత్రం, ప్రగాయత’—

సా. భా.

ఇట్లు దేవత్వములైన యీ మంత్రములను (బ్రహ్మలను) శ్రుతి. చమత్కారముగ బ్రహ్మవాహనము లని వర్ణించినది.

“బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహనం”

—ఋ. 6-45-7.

“బ్రహ్మవాహ స్తమం”

—ఋ. 6-45-19.

“బ్రహ్మవాహః”

—ఋ. 4-41-3.

“బ్రహ్మవాహ సే”

—ఋ. 6-34-1.

“సఖాయో బ్రహ్మవాహనః”

—ఋ. 6-45-4.

బ్రహ్మణి స్తోత్రాణి స్తుత్యకయా మహాతీతి బ్రహ్మవాహః

బ్రహ్మణా స్తోత్రేణ ప్రావ్యతే ఇతివా; అతిశయేన బ్రహ్మణి

పూంత్యై ర్వాహనీయః

—సా. భా.

బ్రహ్మలను (మంత్రములను) వహించువాడు; బ్రహ్మలచే వహింప దగినవాడు: కాన బ్రహ్మవాహనుడు - అని యర్థము. ఇది వాహనము బ్రహ్మ,

వహింపబడునది బ్రహ్మ. కాన మంత్రమునకును బ్రహ్మకును గల ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదకభావరూప సంబంధము ఈ బ్రహ్మశబ్ద పరిశీలనము జేయుకొని దృఢ తర మగు చున్నది. అందుచే బ్రహ్మలచే (వేదమునా) వహింపబడునది ఆనగా తెలియజేయబడునది. లౌకికవిషయములు కావు; అలౌకికములు నతీంద్రియములగు ధర్మ బ్రహ్మలే - యను విషయ మీ 'బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహనం' ఇత్యాది పదముల ద్వారా శ్రుతి బోధించుచున్నది. ఈ యర్థమును పురాణేతిహాసములు వేయినోళ్ళ గీర్తించియే యున్నవి.

బ్రహ్మ - అబ్రహ్మ :-

మంత్రములు బ్రహ్మ లగుటచేతను, బ్రహ్మత్వ ప్రతిపాదనమే ఏకైకలక్ష్యముగా గలది యగుటచే కృతస్మి వేదరాశికిని బ్రహ్మ యను నామము, ప్రసిద్ధమైనది. బ్రహ్మతత్వప్రతిపాదనము లక్ష్యముగా గలది యగుచుజేసి శ్రుతి తనను బ్రహ్మ యనియు, అట్టి లక్ష్యము లేని లౌకిక వాఙ్మయమును అబ్రహ్మ యనియు జెప్పుచున్నది.

“యచ్చ బ్రహ్మ యచ్చాబ్రహ్మ! అంత ర్బ్రహ్మన్ ప్రతిష్ఠితమ్॥”

—తై బ్రా. ౩-12-౩-2.

‘బ్రహ్మ వేదః! అబ్రహ్మ పౌరుషేయగ్రంథాః! అంత ర్బ్రహ్మన్

వేదమధ్యే, ప్రతిష్ఠితమ్ కర్మ జ్ఞానం చ’ —సా. భా.

ఈ మంత్రమువేదము యనియు, దానియందు కర్మజ్ఞానములు ప్రతిష్ఠితము లైనవనియు జెప్పి అట్లు ప్రతిష్ఠితము కానట్టి పౌరుషేయ మగు వాఙ్మయము అబ్రహ్మ యనియు దెల్పుచున్నది. అందుచే కర్మ జ్ఞాన ప్రబోధమునకే యీ వేద శాస్త్ర మవతరించిన దని శ్రుతివలన దెలియును.

శబ్దబ్రహ్మ :-

వేదము బ్రహ్మయనియే గాక శబ్దబ్రహ్మ యనియు అవరబ్రహ్మ
యనియు మిగుల బ్రసిద్ధమైనది

“దేవే విద్యే వేదితవ్యే తు శబ్దబ్రహ్మ పరం చ యః ।

శబ్దబ్రహ్మాణి నిష్ఠాతః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥”

—అమృతబిందు. ఉ. 17; విష్ణు. పు. 6-5-64; 5-1-35.

“అహం వై సర్వభూతావీ భూతాత్మా భూతభావనః ।

శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మ మమోభే శాశ్వతీ తనూ॥” —భాగ. 6-16-51.

“త్వం హి బ్రహ్మ పంచోక్తీః గూఢం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే ।”

భాగ, 10-63-36.

“పరావరే బ్రహ్మాణి ధర్మతో వ్రతైః ।

స్నాతస్య మే న్యూన మలం విచక్ష్య॥”

—భాగ. 1-5-7.

తస్మా ద్దురుం ప్రపద్యేత జిజ్ఞాసు శ్రేయ ఉత్తమమ్॥”

శాద్దే పరే చ నిష్ఠాతం బ్రహ్మ ఋషశమాశ్రయమ్ ॥”

—భాగ. 3-11-25.

శబ్దబ్రహ్మ, లేక అవరబ్రహ్మ యగు వేదమునందు
నిష్ఠాతుడగువారే, యందు నిగూఢమై యున్న పరబ్రహ్మతత్త్వమును వెలియగలడు.
అందుచే శబ్దబ్రహ్మయందు నిష్ఠాతుడై యజురోక్షత్మానుభవ కుశలుడైన గురువును
జిజ్ఞాసువు నధికారియు నగువాడు సేవింపవలెను - అని పై శ్లోకముల తాత్పర్యము.
ఈ పై వాక్యము లన్నియు “బ్రహ్మాణం బ్రహ్మవాహనం” ఇత్యాది శ్రుతితాత్పర్యము
ననువదించునవి యగుట స్పష్టము.

దేవాలయము లందు జరుపబడు బ్రహ్మాత్సవములు రథోత్సవ-
గరుడ, వృషభాది వివిధ వాహనోత్సవములు మున్నగున వన్నియు “బ్రహ్మణం
బ్రహ్మవాహనమ్” - ఇత్యాది శ్రుత్యర్థముల నుపలక్షింప జేయునవియే యని సంప్ర
దాయము. కాన నిట్లు శబ్దబ్రహ్మ యని ప్రసిద్ధి గాంచిన యీ వేదరాశిని లౌకిక
చరిత్రను బోధించు లక్ష్యము గలదిగా గ్రహించుట యనుచితము.

బ్రహ్మ - బ్రహ్మపురము :-

బ్రహ్మశబ్దము ప్రధానముగ పరమేశ్వరునకును, హిరణ్యగర్భాదులకును
తత్పదిపాదకమగు వేదరాశిని, తద్విహిత కర్మజాతమునకును వాచక మగుట
దర్శించితిమి. త్రైలోక్యశరీరము (విరాట్స్వరూపము లేక బృహచ్చరీరము)
బ్రహ్మశబ్ద లక్షిత మైనట్లే స్థూల - సూక్ష్మ- కారణరూపత్రైవిధ్యము గల్గి బ్రహ్మ
కర్తృసాధన మగు యజమానుని శరీరముగూడ బ్రహ్మశబ్దిత మని ఋగ్వేదము వలన
తెలియుచున్నది.

“యత్తే పవిత్ర మర్చి షగ్నే వితత మంతరా

బ్రహ్మ తేన పునీహి నః!”

—ఋ. 9-67-2 .

ఇది పవమాన గుణవిశిష్ట - అగ్నిదేవతాక మంత్రము. “ఓ పవమా
నాగ్ని! అగ్ని విద్యు దాదిత్య రూపమయిన నీ తేజస్సునందు అంతర్నిహితమై,
సర్వవ్యాప్తమై, పావనమై (అంతః ఆవితతం పవిత్రం) యే దివ్యతేజస్సు (శక్తి)
గలదో, యా దివ్యతేజముతో మా యీ బ్రహ్మను (శరీరమును) పావనము
చేయుము” - అని యర్థము. (పూ. సా. థా; వేం మా. మా. థా.).

దీని ననుసరించి బ్రహ్మకర్మ సాధనమైన శరీరముబ్రహ్మయగుట స్పష్టము. పరమేశ్వ
రునిత్రైలోక్యశరీర పెట్టు అగ్నింద్రాది దేవతా నిలయమో, అట్లే ప్రతిశరీరముగూడ

దేవతానిలయముగ (దేవాలయముగ) గుర్తింప నగునని శ్రుతి ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను, ప్రబోధించుచున్నది.

“శం నో మిత్రః శం వరుణః శం నో భవ త్వరణామ్ ।

శం న ఇంద్రో బృహస్పతిః శం నో విష్ణురుక్రమః॥”

— ఋ. 1-90-9.

“నమో బ్రహ్మజే నమస్తే వాయో త్వ మేవ ప్రత్యక్షం

బ్రహ్మసిత్వ మేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మవదిస్సౌమి” — తె. ఉ. శ్లో. 1.

ఇది మిత్ర వరుణాది దేవతలు ‘శం’ కరులగు నుతింపబడుచున్నారు. పీఠంబులు నధ్యాత్మదేవతలు. అధిదైవికముగ జగద్యాత్రా నిర్వహణ సహకారులయిన యీ దేవతలు ఆధ్యాత్మికముగ శరీరయాత్రా నిర్వహణమున గూఢ ప్రాణ దేవతా సహకారులగు చున్నారు.

ఇందు ప్రాణవృత్త్యభిమాన దేవతయు, అహరభిమాన దేవతయు మిత్రుడు. అపానవృత్త్యభిమాన దేవతయు, రాత్ర్యభిమాన దేవతయు, వరుణుడు. చక్షరభిమాన దేవతయు, అదిత్యాభిమాన దేవతయు అర్జునుడు. జలమున ఇంద్రుడును, వాగ్బుద్ధులయందు బృహస్పతియు. పాదములయందు (గతియందు) ఉరుక్రముడగు విష్ణువును దేవతలు. ఇట్లు అధ్యాత్మప్రాణ కరణ (ఇంద్రియ) అభిమాని దేవతలయొక్క అనుగ్రహమర్జితబడి, తరువాత సమిష్టి దేవతాత్మకుడు ముఖ్య ప్రాణరూపుడు నగు వాయు దేవత ‘త్వ మేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మసి’ — అని కీర్తింపబడి యర్చింప బడుచున్నాడు. వాయువు సూత్రాత్మ (హిరణ్యగర్భుడు) రూపమున పరోక్షముగ నుండునే కాని ప్రత్యక్షముగాదు. కాని ఆధ్యాత్మిక ప్రాణరూపమున సాక్షివేద్యుడై, ప్రత్యక్షుడుగు చుండును. గాన వాయువు ప్రత్యక్ష బ్రహ్మగా నిల స్తుతింపబడినాడు (చూ. శం. భా.).

ఇట్లు శరీరము దేవతానిలయమై జ్ఞేయుడు, జీవునకు స్వరూపభూతుడు

నగు బ్రహ్మకు నిలయపై వెలయుచుండుటచే శరీరము దేవాలయ మనియు బ్రహ్మ పుర మనియు వైదికవాఙ్మయమున బ్రసిద్ధమైనది.

“అష్టాచక్రా నవద్వాదాః దేవానాం పూ రయోధ్యాః

తస్మాగ్గంహిరణ్యః కోశః స్వర్గో లోకో జ్యోతిషాఽవృతః

యో వైతాం బ్రహ్మణో వేదః అమృతే నాఽఽవృతం పురీమః

తస్మై బ్రహ్మ చ బ్రహ్మచ ఆయుః కీర్తిం ప్రజాం దదుః”

—ఆథ 10. 2-3; తై. ఆ. 1.27-2,3

“త్వగాదృష్ట ధాతు రూపములగు అష్టచక్రములతోను, ఇంద్రియాది నవ ద్వాగ్ములతోను, అయోధ్య యను సార్థకనామమున బలగుచు నజేయమై దేవతా నిలయమగు నీ శరీరమనెడి పుర మొప్పుచుండును. ఈ పురమున జ్యోతిర్మయ మైన కోశము స్వర్గలోకము. అయ్యది జీవచైతన్యరూపమగు జ్యోతిస్సుచే నావృ తమై యుండును.

కావున నీ పురిని సత్యజ్ఞానసందలక్షణ బ్రహ్మకు సంబంధినవనియు అమృతముతో (పరమానందముతో) నావృత మైనవనియు నెవడు చెలిసికొనునో యట్టి విద్వాంసునకు బ్రహ్మయు, అనగా పరమాత్మయు, అనగా ప్రజాపతియు ఆయురది ఫలముల నొనగుచును.” -యని యర్థము.

“దేహకో దేవాలయః ప్రోక్తః జీవో దేవః సనాతనః”

ఇత్యాది వాక్యములన్నియు పై శ్రుతితాత్పర్యమునే యుద్ఘోషించుచున్నవి. అందుచే బాహ్యప్రపంచము వలెనే యంతర ప్రపంచము గూడ దేవతానిలయము. బ్రహ్మపురము ననియు స్పష్టము. ఇట్టి యంతరదర్శనము నుద్ఘోషించుటకే శ్రుతి తననే గాక శరీరమును గూడ బ్రహ్మ యని కీర్తించినది.

బ్రహ్మకోశః :-

ఇంతియే కాదు. బ్రహ్మకు సంబంధించిన దగుటచేతనే వేదమునకు 'బ్రహ్మకోశ' మని వ్యవహారము.

ప్రజావతే బ్రహ్మకోశం బ్రహ్మ ప్రవద్యే" —తై. నా. 4-42-2.

'ప్రజావతేః సంబంధి బ్రహ్మకోశం సర్వమంత్రాధారభూతం

బ్రహ్మ వేదస్వరూపం ప్రవద్యే' —సా. ఖా.

'జైత్రో ధర్మః శ్రీత ఇవ తనుం బ్రహ్మకోశస్య గుప్తే'

—ఉత్తర రామచరితమ్ అ. 9.

సర్వమంత్రములకు నాధారభూత మగుటచే వేదము బ్రహ్మకోశ మని ప్రసిద్ధము. ఈ కోశము సృష్టికర్త యగు ప్రజావతికి సంబంధించినది (ప్రజావతేః బ్రహ్మకోశం) -అని యిది జెప్పబడినది. వేదమునకే కాక ప్రణవమునకును బ్రహ్మకోశ మని వ్యవహారము గలదు.

"బ్రహ్మణః కోశోఽసి మేధయా విహితః" తై. శిక్షివల్లీ.

ప్రణవము నిఖిల వేదాత్మకము. ఒకటో ఖండము వలె నీ ప్రణవము నందు బ్రహ్మ విగూఢమై యుండును. ఇట్లు బ్రహ్మయొక్క కోశమై యొప్పున జేసి ప్రణవము బ్రహ్మకోశము. వేదము బ్రహ్మయొక్క కోశమే గాని లోకవిషయకోశము గాదని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మచారీ - నిధిరక్షకః :-

ఈ విషయమునే యాథర్వణ శ్రుతియు భంగ్యంతరముగ నిట్లు వివరించుచున్నది.

"అర్వా గన్యః పరో అన్యో దివ స్పృష్ఠాద్ గుహా నిధీ

నిహితౌ బ్రాహ్మణస్య । తౌ రక్షతి తపసా బ్రహ్మచారి

త త్కేవం కృణాతే బ్రహ్మ విద్వాన్ ॥" —ఆ. వే. 11-5-10.

‘దివః ద్యులోకస్య పృష్ఠాత్ ఉపరిభాగాత్ అధః భూలోకే అన్యః ఏకః
నిధిః వేదాత్మకః గుహా గుహాయాం అచార్యహృదయరూపాయాం
నిక్షిప్తః । అన్యః అపరః నిధిః తత్ప్రతిపాద్యదేవతాకూపః పరః
పరస్తా దువరి దేశే గుహాయాం జ్ఞాతు మశక్యే స్థానే నిక్షిప్తః । బ్రాహ్మ
ణ్య అధీతవేదస్య సంబంధినో తౌ నిహితౌ నిక్షిప్తౌ నిధీ బ్రహ్మచారీ
తపసా బ్రహ్మచర్యనియమేన రక్షతి పాలయతి । విద్వాన్ వేదార్థ రహ
స్యాభిజ్ఞః తస్ శబ్ది తదర్థాత్మకం నిధిస్వయం కేవలం నిష్ప్రపంచం బ్రహ్మ
కృణుతే । స్వాత్మభూతే పరబ్రహ్మణి వేదరాశే స్తదర్థస్య చ అధ్యస్త
త్వేన అధిష్ఠానసూతం బ్రహ్మైవ త ద్రూపేణ సాక్షాత్కరోతీ త్యర్థః’.

—సా. భా.

వేదాధ్యయనపరులైన బ్రహ్మణ్యులయందు రెండు నిధులుగలవు. అందొకటి వేదరూపమైన నిధి. ఇది భూలోకమున నాచార్యహృదయ మనెడి గుహయందునిక్షిప్తము. ఇక వేదప్రతిపాద్య దేవతాకూప మయిన నిధి రెండవది. ఇదియును గుహ యందు - అనగా చంద్రరేయ మగు స్థానమున - నిహితమై యుండును. వేదాధ్యయనపరుడు నిరంతర మీ బ్రహ్మయందు జరించుచు బ్రహ్మచారియై బ్రహ్మచర్య నియమములతో నీ రెండు నిధులను సంరక్షించు చుండును. వేదార్థ రహస్యాభిజ్ఞుడగు విద్వాంసుడు ‘వాగర్థ’ రూపములగు నీ రెండు నిధులను దర్శించి తుదకు అధిష్ఠానభూత-నిష్ప్రపంచ - బ్రహ్మరూపముననే యా వాగర్థరూప విధిద్వయమును సాక్షాత్కరించుకొనును - అని యర్థము. ఈ మంత్రము వేదము యొక్క యనూచానత్వమును, దాని లక్ష్యమును, నియమపూర్వకముగ దానిని సంరక్షించు విధానమును, తాను, స్వప్రతిపాద్యవస్తువు - రెండును నిధులగుటయు, నిధి సాక్షాత్కారము నొందు అధికారి యొక్క స్వరూపమును కౌంతాసంమితముగ వివరించినది.

త్ర ఊర్వమ్' 'ఇవి మంత్రములు, ఇకమీద కల్పము' అనుచు తనయందలి మంత్రభాగమును కల్పభాగమును వేరువేరుచూపుచున్నది. కాన నేది నేడు బ్రాహ్మణభాగమని ప్రసిద్ధమైయున్నదో యదియు మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమే యగుట స్పష్టము. 'మంత్ర బ్రాహ్మణయోర్వేదనామధేయమ్' అని వేదలక్షణము, మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మకము లగుటచే, బ్రాహ్మణ - ఆరణ్యక - ఉపనిషత్ రూపములగు బ్రాహ్మణ భాగము లందుకు ఈ వేదలక్షణము సువ్యవస్థిత మగుచున్నది, ఇట్లు మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మకమై వేదలక్షణలక్షితమగుటజేసి, బ్రాహ్మణము తననుబ్రహ్మ (వేదము) యని కీర్తించుకొనుట యుపపన్నమే. షడ్వింశ బ్రాహ్మణము గూడదనను ముక్త కంఠముగ వేద మని కీర్తించుకొనినది.

“య ఏతం వేద మనుబ్రూతే యదా వా ఏతం వేద మను

బ్రూతే, అథ హైనం శృణ్వన్త్యసా వన్వోచతేతి

తద్వై స జాయతే'

—షడ్వింశ. బ్రా. 1.16.

ఇది షడ్వింశబ్రాహ్మణ వాక్యము 'ఏతం వేదం' ఈ (వేదమును) అనుచు ఈ బ్రాహ్మణము తనను 'వేద' మని కీర్తించుకొనుట స్పష్టము. ఇట్లే యీ బ్రాహ్మణము మఱియొకచోట మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక శబ్దాలని 'బ్రహ్మ' యని కీర్తించినది.

“త మోషధీభ్య శ్చ వనస్పతిభ్య శ్చ గోభ్య శ్చ పశుభ్య

శ్చాదిత్యాచ్చ బ్రహ్మణ శ్చ బ్రాహ్మణాః సం నయంతే।

తస్మాత్ సానాయ్యన్య సానాయ్యత్వమ్'

—షడ్వింశ. బ్రా. 5-6-3.

'బ్రహ్మ మంత్రాద్యాత్మకో వేదః, తస్మాత్'

—సా. భా

సంప్రదాయ ప్రవర్తకుల వాక్యములు నిందుకు ఆమాజము.

'తథాచ న్యాయదిదాం స్యరణమ్—

“కుర్యాత్క్రియేత కర్తవ్యం భవేత్స్వాదితి పంచమమ్ ।

ఏతత్స్వోత్సర్వవేదేషు నియతం విధిలక్షణమ్ ॥ ఇతి”

శం. భా. బ్ర. సూ. ౩. 4, 22.

1. కుర్యాత్ (చేయవలయును), 2. క్రియేత (చేయబడవలయును), 3. కర్తవ్యం (చేయవలసినది), 4. భవేత్ (కావలెను), 5. స్వాదితి (ఉండును. లేక ఉండవలెను) అనునవి యైదును సర్వవేదము లందును ప్రసిద్ధము లయిన విధిలక్షణములు - అని న్యాయచేత్తల యభిప్రాయము. వేదములందు సామాన్యముగ గన్నట్లు. లిజ్, తవ్య ప్రత్యయాదులు వేద వాక్య విధిత్య జ్ఞాపకములు అనగా నివి విధివాక్యము లని తెలియజేయునట్టివి - అని తాత్పర్యమా.

బ్రాహ్మణ మనగా హంత్రభిన్న మయిన తత్తత్కర్మ విచారక మగు వాక్యము - అనగా విధివాక్య జాతమనకు బ్రాహ్మణ మని పేరు. అట్టి విధివాక్య జాతమును న్యాయవిదులు వేద మని వ్యవహరించుట పై శ్లోకమున గాంచనగును.

బ్రహ్మయజ్ఞః - బ్రహ్మ - బ్రాహ్మణమ్ :-

తైత్తిరీయారణ్యకము నందును, శతపథబ్రాహ్మణము నందును బ్రహ్మయజ్ఞ ప్రశంస గలదు. ఈశ్వరానుగ్రహముచే ఋషులు బ్రహ్మయజ్ఞమును దర్శించినట్లు (తై. ఆ. 2-9-1) పూర్వము వివరింపబడినది. (చూ. ఋషిశబ్దము). బ్రహ్మయజ్ఞ మనగా స్వాధ్యాయము. నిత్య మనుష్ఠింపవలసిన వేదమంత్ర జపయజ్ఞము - అని శ్రుతి యట్లు వివరించుచున్నది.

“య ద్యచోఽధ్యగీషత తాః పయ ఆహుతయో దేవానామభవన్, య ద్యజాంషి ఘృతాహుతయో, య త్సామాని సోమాహుతయో, య దథర్వాంగిరసో మధ్వాహుతయో, య ద్రాహ్మణానీతిహాసాన్ పురాణాని, కల్పాన్ గాథా

బ్రాహ్మణ శబ్దములచే గీర్తించబడినారు. ఇట్టి యీ సంప్రదాయము లౌకిక వ్యవహారమున గూడ ననుగతమైనది.

సమానార్థావేతౌ బ్రహ్మన్ శబ్దౌ బ్రాహ్మణశబ్దశ్చ | అతశ్చ
సమానార్థౌ | ఏవం హ్యహ - కుతో ను చరపి బ్రహ్మన్,
కుతో ను చరపి బ్రాహ్మణః ఇతి"....మహాభాష్య. సా. సూ .

కాన నీ శబ్దముఁ బిన్న ప్రవృత్తినిమిత్తములు గలవి యగుటచే నొకే వస్తువునకు వాచకములు కాజాల వనుట యుక్తము గాదు. మఱియు బ్రాహ్మణమే తనను బ్రహ్మ యని కీర్తించుకొనుచున్నది..

“యచ్చ బ్రహ్మ యచ్చాబ్రహ్మ | అతః బ్రహ్మన్ ప్రతిష్ఠితమ్ |”

(ఈ మంత్రార్థ మింతకు పూర్వమే వివరింపబడినది) ఈ బ్రాహ్మణము ఈ వాక్యమును జెప్పుటకు బూర్వము ఋచో యజాంఘ్రి సామాని అథ ర్వాంగి రస శ్చ యే - అని చతుర్విధ మంత్రజాతమును బేర్కొనినది. అందు నీచే వాక్యమున గల ‘బ్రహ్మ’ పదము మంత్రపరము గాదు. మంత్రపరమగుచో పునరుక్తి యగును. అందుచే దీనిని కృతస్మి వేదపరముగనే గ్రహింపవలసి యున్నది. భాష్యర్థము నట్లే గ్రహించిరి. కనుక నిట ‘బ్రహ్మ’ పదము మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక కృతస్మి వేదపరము.

ఇంతేకాదు. ఈ బ్రాహ్మణము తనను బ్రహ్మయని కీర్తించుకొనుచునే పరోక్షముగా దనకు గల బ్రాహ్మణత్వము నిట్లు వివరించుకొనినది. కర్మజ్ఞానము లెచ్చొట ప్రతిష్ఠితము లయి యుండుచో యది బ్రహ్మ. ఆట కాని పౌరుషేయ పాజ్ఞయము అబ్రహ్మ. కాన, కర్మజ్ఞాన ప్రతిష్ఠితత్వము బ్రహ్మరూప (మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక) వేదలక్షణముగా నిట సూచికమగుచున్నది. ఇట్టి లక్షణము నాది యని స్ఫురింపజేయుచు బ్రాహ్మణము తనను బ్రహ్మయని యిట కీర్తించుకొను చున్నది. మఱియు దనకు గల బ్రాహ్మత్వమును స్ఫురింపజేయుచు నీ త్రైతీయబ్రాహ్మణము ‘బ్రహ్మ సంధర్తమ్’ అనుచు బ్రహ్మశబ్దముతో బ్రవృత్తమైనది. (చూ. సా. భా.) ఈ బ్రాహ్మణభాగములే

కొన్నియెడల దమయందలి మంత్రముల వాఙ్మానించు వట్టున 'అథ బ్రాహ్మణమ్' అనుచు సాగిపోవుచుండును. ఇంతవఱకు బ్రహ్మ (మంత్ర)భాగము; ఇకమీద బ్రాహ్మణము అని యర్థము. అందుచే నీ వేదభాగమునకు బ్రహ్మ బ్రాహ్మణ నామ యములర్వాచీన కల్పితములు గావు.

ఈ బ్రాహ్మణభాగమును వ్యాకరణాది దర్శనములు; పురాణేతిహాసాదులు బ్రహ్మ బ్రాహ్మణ శబ్దములచే బలుచోట్ల గీర్తించియున్నవి.

ఇంతియే కాదు. సంహితాభాగము కంటె భిన్నమైన వేదభాగమునకు బ్రాహ్మణ మని సామాన్యముగ బ్రసిద్ధి. ఈ వేదభాగమున 'బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు' అని మూడు అవాంతరభాగములు గలవు. ఈ మూడింటికి కలిపి బ్రాహ్మణభాగ మని వ్యవహారము. కాని, 'బ్రాహ్మణమనగా సంహితాభాగముకంటె భిన్నమైనది' - యను నీ లక్షణము సర్వత్ర అనుగతము కాదు. కృష్ణయజుర్వేదీయ సంహితయందే కొంత బ్రాహ్మణ భాగము గూడ కలదు. అట్లున్నను మొత్తమునకు సంహిత యనియే ప్రసిద్ధి. సంహితయందలి బ్రాహ్మణమేగాక, మరల తైత్తిరీయశాఖకు బ్రత్యేకముగ బ్రాహ్మణము గలదు. అందుకే సంహిత కంటె భిన్నమైనదియే బ్రాహ్మణము - అనులక్షణము వ్యవస్థిత మగుట లేదు. ఇట్లు వ్యవస్థితములు గాని లక్షణముల నన్నిటిని కాదని, ఋగ్వేద భాష్యభూమిక యందు శ్రీ సాయణులు 'మంత్రవ్యతిరిక్తభాగములు బ్రాహ్మణములు' అని జైమిన్యాది మహర్షులు జూపిన సంప్రదాయము ననుసరించి నిర్ణయించిరి. కాన మంత్రవ్యతిరిక్తభాగము బ్రాహ్మణము. అనగా సంహితలలో గాని, బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తులలో గాని కన్పట్టు మంత్రములు మంత్రభాగమనియు, తద్భిన్నములు బ్రాహ్మణభాగ మనియు అర్థము.

బ్రాహ్మణము గూడ నచ్చటచ్చట 'అథ బ్రాహ్మణమ్' - 'ఇకమీద బ్రాహ్మణము' అనుచు, తనయందు గల యతకు పూర్వభాగము మంత్రభాగ మను విషయమును స్ఫురింపజేయుచునే యున్నది. ఇంతేగాక 'ఇతి మంత్రాః; కర్వోఽ

మంత్రప్రవర్తకుడును, పాలకుడును, అందుచే వాక్పతియు నగు బృహస్పతి ఋగ్వేదమున బ్రహ్మచారి యని కీర్తింపబడినాడు.

‘బ్రహ్మచరీ చరతి వేవిషద్విషః స దేవానాం భవత్కేక
మజ్గమ్ తేన జాయా మవిందద్ బృహస్పతిః సోమేన
సీతాం జుహ్వం స దేవాః’

—ఋ. 10. '09-5.

పరాదేవతయు దేవీపురాణము (46 అధ్యాయం) న బ్రహ్మచారిణి యని కీర్తింపబడినది.

‘వేదేషు చరతే యస్మా తైన సా బ్రహ్మచారిణీ’

(చూ. వాచస్పత్యమ్)

బ్రహ్మ - బ్రాహ్మణియే :-

ఇట్లు కృతన్న వేదరాశికిని బ్రహ్మ యను నామము గలవని దర్శించితిమి. ఇది నొక విషయము బరిశీలించనగును. వేదములో గొంతభాగమునకు బ్రాహ్మణ మని పేరు. బ్రహ్మ అనగా మంత్రములు. బ్రాహ్మణము తద్వ్యాఖ్యానము. ఇట్లు బ్రహ్మసంబంధి యగుటజేసి యీ భాగమునకు బ్రాహ్మణ మనిపేరు. అందుచే నీ బ్రాహ్మణ మను నామము మంత్రము లకు గల బ్రహ్మత్వమును విరూపించుచున్నది గాన మంత్రములు బ్రహ్మకణ్ఠి వాచ్యములు గావచ్చును. కాని బ్రహ్మభిన్న మగు బ్రాహ్మణభాగమునకు బ్రహ్మయను నామ మెట్లు పొసగును ? ఒకవేళ నున్నదని యనినను ఈ వేద భాగమునకు ‘బ్రహ్మ - బ్రాహ్మణ’ నామములు రెండు నుండుటలోని సామంజస్య మేమి ? ఈ విషయమును జూతము.

పరమేశ్వరునకు గల యనేక నామములలో బ్రహ్మ, బ్రాహ్మణ శబ్దములు గూడ గలవు.

“బ్రహ్మణో బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ బ్రహ్మ బ్రహ్మ వివర్ధనః ।

బ్రహ్మవిద్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మ” — విష్ణుసహస్రనామ.

తస్మై నమో బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణాయ” భార. 12-270-17.

‘బ్రాహ్మణాయ బ్రహ్మవివర్ధనాయ’ — సీలకంఠః.

బ్రాహ్మణు డన బ్రహ్మవిత్స్వరూపు డని యర్థము. ‘జ్ఞానీ త్వత్త్వేవ మే మతమ్’ — అను గీతావచనము నీ యర్థమును స్ఫురింప జేయుచున్నది.

బ్రహ్మ — బ్రాహ్మణశబ్దములచే జెప్పబడు నర్థము వేరు గావచ్చును కాని, రెండు నొకే పరమేశ్వరునకు నామములై యా దేవునియందలి విభిన్నమహత్త్వమును దెలియజేయుచున్నవి. అందుచే పరమేశ్వరుడు బ్రహ్మయు బ్రాహ్మణుడు గూడ నగుచున్నాడు. కాన బ్రహ్మ, బ్రాహ్మణశబ్దములవ్రవృత్తి నిమిత్తములు భిన్నము లయిననునా రెండుశబ్దములొకే తత్త్వమును బోధించునవి. ఈ సంప్రదాయము శ్రుతిసిద్ధమైనదే. ఒకే యగ్ని శ్రుతుల యందు బ్రహ్మ బ్రాహ్మణశబ్దములచే గీర్తింప బడుట గాంప నగును.

“ఉత నో బ్రహ్మ స్సవిష ఉక్తేషు” — ఋ. 3-13-8.

“త్వం బ్రహ్మ రయివిత్ బ్రాహ్మణస్సతే” — ఋ. 2-1-3.

ఈ మంత్రములయం దగ్ని బ్రహ్మ యని కీర్తింపబడినాడు.

“అగ్నే మహా నసి బ్రాహ్మణ భారత” — తై. సం. 2-5-2-1.

ఇది అగ్ని బ్రాహ్మణ శబ్దముచే గీర్తింపబడినాడు.

కనుక నొకే యగ్ని బ్రహ్మయు బ్రాహ్మణుడు నగుచున్నాడు. ఇంతే గాదు, యజ్ఞమును నిర్వర్తింపెడి ఋత్విజులు శ్రుతులయందు బలుదోట్ల బ్రహ్మ

నారాశగ్ంపీ ర్మేదాహుతయో దేవానా మభవన్. తై. ఆ.2-9-1. కొలది మాధ్వలతో ఈ మంత్రము శతపథబ్రాహ్మణము నందును (11-5-5-3నుండి 8) గలదు. ఇచట ఋగ్వజాస్సామాధర్వణ మంత్రములతోపాటు బ్రాహ్మణభాగా ధ్యయనము కూడ విధింపబడి మొత్తము మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మకమైన వేదము యొక్క యధ్యయనము బ్రహ్మయజ్ఞ మనియు, స్వాధ్యాయ మనియు చెప్పబడినది. కాన మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదరాశికి బ్రహ్మ యను ప్రసిద్ధి సర్వవేదశాఖాసమ్మత మగుట స్పష్టము.

ఈ కారణములచే బ్రాహ్మణభాగమునకు, 'బ్రహ్మ - బ్రాహ్మణ' నామ ములు రెండును శ్రుతిప్రసిద్ధములై యొప్పును. ఈ విషయ మింకను 'ఛండిస్' శబ్దమున వివరింపబడును.

బ్రహ్మ - ప్రతిష్ఠా :-

వేదమునకు 'ప్రతిష్ఠ' యనియు నామము. ప్రతిష్ఠా శబ్ద. నకు ఆలంబి నము లేక ఆధారము అని యర్థము సర్వప్రాణులకు ఆధారమాతమగుటచే వృద్ధికి 'ప్రతిష్ఠ' యని పేరు. 'స ఇమాం ప్రతిష్ఠా మనివత' (తై. బ్రా. 2-2-9-5 ఉత్పతనాది క్రియల కొలంబన మగుటచే వక్షిక్ ఫల్యము (తోక) ప్రతిష్ఠ యగుచున్నది. 'ప్రతిష్ఠా ఫుచ్చం వయసాం' (తై. ఆ. 1-4-18.) అట్లే సృష్ట్యాది క్రియలకు ఆలంబన మగుటచే ప్రజాపతికి తయ్యవిద్యూహావ మగు వేదము ప్రతిష్ఠయై యొప్పుచున్నది. ఇట్లు ప్రజాపతికి ప్రతిష్ఠాహవమై వెలయుటచే బ్రహ్మ (వేదము) సర్వమునకును ప్రతిష్ఠ యగునని శతపథ బ్రాహ్మణ మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“సోఽయం పురుషః ప్రజాపతి రకామయత - భూయా

న్ద్విమ్, ప్రజాయేయేతేతి : సోఽశ్రావ్యత్ : స తపోఽ

తస్యతః । స శాంత స్తేపానో బ్రహ్మైవ పృథమ మనృజతః ।
 త్రయీ మేవ విద్యామ్ । సైవాస్మై ప్రతిష్ఠాఽభవత్ । తస్మా
 దాహుః - "బ్రహ్మ స్య సర్వస్య ప్రతిష్ఠా" ఇతి । తస్మా
 దనూచ్య ప్రతిష్ఠిష్ఠతి । ప్రతిష్ఠా హ్యేషా - య ద్బ్రహ్మ ।
 తస్మాం ప్రతిష్ఠాయాం ప్రతిష్ఠితోఽతస్యతః" — శ. బ్రా. 6-1-18
 సైవ త్రయీవిద్యా అస్మై ప్రజావతేః ప్రతిష్ఠా జాతా,
 ఉత్తరస్పష్టే రాలంబనం జాత మిత్యర్థః ।యతః సర్వస్య
 త్రయీవిద్యా ప్రతిష్ఠా తస్మాత్ త్రయీం అనూచ్య అదీత్య
 అనుష్ఠాయ చ ప్రతిష్ఠిష్ఠతి" — సా. భా.

పై కృతివాక్యముల వలన ప్రజావతికి సృష్టికార్య నిర్వహణమున కాలం
 బన మగుటచే వేదమునకు ప్రతిష్ఠ యని స్పృశనాదు మగుట తెలియును. ఇంతియ
 గాక ప్రతిష్ఠారూప వేదము నధ్యయనము జేసినవారును, తదనుగుణముగ ననుష్ఠించు
 వారును ఆ 'ప్రతిష్ఠ' యందు ప్రతిష్ఠితు లగుదురు. అరగా తద్రూపు (వేదరూపు)
 లగుదు రని భావము. ప్రజావతియు త్రయీవిద్యా ప్రతిష్ఠితుడై సృష్టినిగూర్చి
 చూచించి, యందు ప్రతిష్ఠితుడయ్యెనని శ్రుతి ప్రతిపాదించుచున్నది. అందుచే
 బ్రహ్మ (వేదము) సర్వమునకు ప్రతిష్ఠ

ప్రతిష్ఠాశబ్దమునకు బ్రహ్మయనియు నర్థము. కల్పితవస్తువు అభిష్ఠాన
 వస్తువు నందే లయము చెందును. భ్రాంతిచే రజ్జువునందు కల్పితమైన స్పృము
 అభిష్ఠానమగు రజ్జువునందే లయము చెందును. అట్లే బ్రహ్మయందు అవిద్యాకల్పిత
 మైన జగత్తు బ్రహ్మయందే లయము చెందును. (ప్రతిష్ఠిష్ఠతి) కాన జగత్తునకు
 బ్రహ్మ ప్రతిష్ఠ యగుచున్నాడు.

“బ్రహ్మ ఘటం పృథివీ” అనందవల్లి.

“సర్వస్యావిద్యాపరికల్పితస్య ద్వైతస్యావసానభూత
మద్వైతం బ్రహ్మ పృథివీ” — శం. భా.

“ప్రజ్ఞా పృథివీ పృథ్వానం బ్రహ్మ” — ఐ. ఉ. 6-1.

పై సందర్భమువలన వేదమునకును, తత్త్వతిపాద్య మగు బ్రహ్మకును ‘పృథివీ’ యను నామము కృతిప్రసిద్ధము, సార్థకము నగుట దర్శించితిమి.

ప్రజ్ఞాపతికి సృష్టికార్య నిర్వహణమునం దాలంబన మగుటచే వేదమునకు “పృథివీ” యనునది సార్థకనామ మగుట శతపథకృతి వలన దెలిసినది. అంతియే గాదు. బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి సాధనము లేక ఆలంబన మగుటవలనను వేదమునకు ప్రతిష్ఠ యను నామ మన్వర్తమగుట కేనోపనిషత్తు వలనను దెలియుచున్నది.

తస్యై తపో దమః కర్మేతి ప్రతిష్ఠా వేదాః సర్వాంగాని

సత్య మాయతనమ్ |”

— కేన. ఉ. 48.

బ్రహ్మ చర్యాది తపస్సు, దమము, అగ్నిహోత్రాది కర్మ, చతుర్వేదములు తదంగములు సత్యము-అన్నియు బ్రహ్మవిద్యకు ప్రతిష్ఠాభూతములు.

ఏతేషు హి నత్సు బ్రాహ్మణ్యపనిష త్రప్తిపిఠా భవతి, వేదాః

చత్వరః అంగాని చ సర్వాణి; ప్రతిష్ఠే త్యనువర్తతే”

— శం. వాక్య. భాష్య.

ఇవట వేదములే గాక వేదాంగములును, వేదవిహితములయి బహిరంగ సాధనము లయిన యజ్ఞాదికర్మములును, అంతరంగ సాధనము లయిన శమదమాదులును గూడ ప్రతిష్ఠా శబ్దముచే జెప్పబడుచున్నవి. ఇవి యన్నియు ‘బ్రహ్మ’ శబ్ద వాచ్యములై యొప్పినట్లే బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తి సాధనములై ‘ప్రతిష్ఠా’ యను నన్వర్తనంజ్ఞతో గూడ నొప్పుచున్నవి. ఇట కేనోపనిషత్తుచే సంగ్రహముగ వివరింపబడిన

యీ విషయమును తెత్తిరీయారణ్యకము (10-6) అఖ్యాయికారూపమున వివరింపగ వివరించినది. 'కిం భగవంతః పరమం వదంతి' - ఓప్రజాపతీ! పూజ్యులు మోక్షసాధనములలో వేనిని ఉత్కృష్టములు (పరమములు)గా జెప్పదురు? అని జ్ఞానువులై తనకదకేతెంచిన యారుణికి ప్రజాపతి యిట్లు మోక్షసాధనముల నుపదేశించినట్లు అందు గలదు.

- 1) "సత్యం వాచః ప్రతిష్ఠా । సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ।
తస్మాత్ సత్యం పరమం వదన్తి".
- 2) తపసి సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాత్ తపః పరమం వదన్తి.
- 3) దమే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాత్ దమః పరమం వదన్తి.
- 4) శమే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మా చ్చమః పరమం వదన్తి.
- 5) దానే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మా దానం పరమం వదన్తి.
- 6) ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా....ధర్మే సర్వం ప్రతిష్ఠితం।
తస్మా ద్ధర్మం పరమం వదన్తి.
- 7) ప్రజననం వై ప్రతిష్ఠా....తస్మా క్షణనం పరమం వదన్తి.
- 8) అగ్నియో వై త్రయా విద్యా.... తస్మా దగ్నిన్ పరమం వదన్తి.
- 9) అగ్నిహోత్రం సాయం ప్రాత ర్గృహణాం నిష్క్రూతిః....
తస్మా దగ్నిహోత్రం పరమం వదన్తి.
- 10) యజ్ఞే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మా ద్యజ్ఞం పరమం వదన్తి.
- 11) మానసే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మా న్మానసం పరమం వదన్తి.
- 12) న్యాన ఇత్యాహు ర్మనీషిణో బ్రహ్మణం....తస్మా న్న్యాన
మేషాం తపసా మతిరిక్త మాహుః।"

ఇది మోక్షసాధనములు 12 ఉపదేశించబడినవి అందు మొదట 'సత్యం వాచః ప్రతిష్ఠా, సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్' అని మొదటి సాధనముగా జెప్పబడినది.

త్రైకాలిక సత్య మగు బ్రహ్మయే సత్యము. ఈ సత్యమే వాక్కునకు ప్రతిష్ఠ (ఆధారము; లక్ష్యము). 'బ్రహ్మాయం వాచః సరమం వోయమః; యావ ద్భ్రహ్మ విస్థితం తావత్ వాక్' ఇత్యాది వచనములు నీ యర్థమునే వివరించుట దర్శించితిమి. వాక్ప్రతిష్ఠారూపమగు నట్టిసత్యమును లేక బ్రహ్మను బొందుటకు సత్యవాక్పాల నము మొదటి సాధనముగ నిట బేర్కొనబడినది. పిదప క్రమముగ తపో, దమశమాదులు, అగ్నిహోత్రాదులు బేర్కొనబడి తుదకు న్యాసము (సంన్యాసము) సర్వోత్కృష్ట సాధనముగ జెప్పబడినది. వేదవిహితములైన నీవి యన్నియు గ్రమముగ బ్రహ్మ విద్యాప్రాప్తి సాధనము లగుచు ప్రతిష్ఠా శబ్దవాచ్యము లగుచున్నవి. ఇట్లు బ్రహ్మ విద్యాప్రాప్తికి సాధనములు గానియపుడు వేదములకుగాని, వేదవిహితము లయిన యీ సాధనములకు గాని 'ప్రతిష్ఠా' అను నీ నామము అన్వర్తమై యొప్పును.

మఱియు ప్రతిష్ఠా శబ్దము అవిచ్ఛిన్నమై అనూచానమైన స్థితిని బోధించు నది (అశేమహి గాధ ముత ప్రతిష్ఠాం నమో దివే బృహతే సాచనాయ - ఋ. 5-47-7. చూ. సా. భా; ముద్గల. భా). ఇట్టి స్థితి గలవాడు త్రైకాలిక సత్యరూపుడగు బ్రహ్మ. అందుచే బ్రహ్మ, 'ప్రతిష్ఠా' శబ్దలక్షితుడైనాడు. ఇక వేదమ్యు అనాది. సర్వజ్ఞుడగు సరమేశ్వరుడు పూర్వకల్పీయ వేదమును సృరించి హిరణ్మి గర్భున కనుగ్రహించుట పూర్వము వివరింపబడినది. ముద ఇట్లు వేదగూ అవిచ్ఛిన్నమై అనూచానమైన స్థితి గలది యగుచున్నది. అందుచేతనే శతపథశ్రుం "బ్రహ్మస్య సర్వస్య ప్రతిష్ఠా - ఇతి" వేదమే సర్వమునకు 'ప్రతిష్ఠ' యని కీర్తన చుటయు సుపసన్న మగుచున్నది.

ఇట్టి ప్రతిష్ఠాస్ఫూర్తిలక్ష్యము నుద్బోధించుటకో యనునట్లు శ్రీమద్రామాయణ మహాకావ్యరచనమునకు మూలకందమై—

“మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమః శాశ్వతీః సమాః।

య త్రోచమిధునా దేక మవధీః కామమోహితమ్ ॥”

అని ఛందోమయి యగుచు సరస్వతి, ప్రతిష్ఠాశబ్ద సుసంఘటితమై మహర్షి ముఖమునుండి యావిర్భవించినది.

ఇట్లు ప్రతిష్ఠాశబ్దము తత్ప్రతిపాద్య మగు బ్రహ్మకును, తద్విహితములై బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి సాధనము లయిన పై సాధనములకును వాచకమై వెలయుచు వేదము యొక్క లక్ష్యమును, అనాదిత్వమును తెలియజేయుచున్నది. వేదమే యిట్లు 'ప్రతిష్ఠా' నామము ద్వారా తనకు గల సుప్రతిష్ఠితత్వమును వివరించుకొనుచుండ, అదికాదని వేదములు మానవరచితము లనియు, అందు బాహ్యదర్శనమే కాని యాంతరదర్శనము లేదనియు జెప్పుట క్రుతినమ్మతము కాదు.

బ్రహ్మ - శ్రీః :-

బ్రహ్మ యగు వేదము సర్వప్రతిష్ఠారూపమై వెలయుట దర్శించితిమి. ఋగ్యజుఃసామాత్మకమైన యీ బ్రహ్మను "శ్రీః" అని క్రుతి కీర్తించుకొనుచున్నది.

"అహే బుద్ధియ మంత్రం మే గోపాయ! యమృషయ
త్రయవిదా విదుః! ఋచః పామాని యజాగ్ంషి! సా హి
శ్రీ రమృతా సతామ్ ॥" —తై. బ్రా, 1-2-1-26.

అహే, బుద్ధియ - అని యిట అవసర్యాన్ని సంబోధించ బడుచున్నాడు. నాశరహితుడు, జగదాదియం దుత్పన్నుడు నగు అగ్ని - అని యర్థము. అట్టి ఓ! యగ్నీ! వేదత్రయాభిజ్ఞులు, అతీంద్రియద్రష్టలు నగు ఋషులు ఏ మంత్రమును (వేదమును) ఋక్ - యజుస్ - సామాత్మకముగ దెలిసికొనిరో యట్టి నా యీ మంత్రమును రక్షింపుము. అదియే సత్పురుషులపాలిటి యమృతరూపిణి యైన సిరి (శ్రీః) - అని యర్థము.

లొకకపగు ధనము వివాళింము గలది. ఋగాదిమంత్రరూప మగు ధనము అట్టిది కాదు; మరణధర్మము లేనిది. అనగా అవిచ్ఛిన్నమై యనూచానమై స్థితి (ప్రతిష్ఠ) గల్గినతప్పురుపుల కాశ్రయణీయమై “అపృతా శ్రీః” అగుచున్నది— అని తాత్పర్యము.

అహే, బుచ్చియ. యని యగ్నికి గల విశేషణములు అధియుజ్జముగ అవసరమైనవి, అదిదైవికముగ సృష్ట్యాదియందావిర్భూతమైన హిరణ్యగర్భాఖ్య పగు మహాగ్నిని, తన్మూలభూత మగు పంచోక్త్యిని, ఆధ్యాత్మికముగ శరీరాంతర్గత మగు జ్యోతిస్సును ఉపలక్షింప జేయుచున్నవి. అట్టి మహాగ్నిని సంబోధించెడి మంత్ర మగుటచే వేదవాణి యొక్కయు తద్విహిత యజ్ఞాదికర్మల యొక్కయు అనూచానత్వము సూచిత మగుచున్నది మఱియు క్రయ్యావిదులగు మహర్షులు ఏ మంత్రమును (వేదరాశిని) దర్శించి యా మంత్రమునే నే నుచ్చరించుచున్నాను; దానిని రక్షింపుము — అని యనుటచే వేదమంత్రములు పురుషబుద్ధి కల్పితములు కావనుటయు, మంత్రము అనూచానము అనుటయు స్పష్టము చేయబడుచున్నది.

‘సా హి శ్రీః అపృతా’ — అనుటచే ఋగ్యజుఃసామాత్మక మగు క్రయ్యావిద్యయే శ్రీవిద్య. ఈ శ్రీవిద్యయే బ్రహ్మవిద్య యని ప్రసిద్ధము. బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు పరాదేవతయే ‘శ్రీ’ రూపిణిగా ఋగ్వేదమున శ్రీసూక్తముచే కీర్తింపబడుచున్నది (చూ. ఖిలకాండ).

షడ్వింశత్రాహ్మణమున సర్వదేవాత్మకము, సర్వవేదాత్మకము నగు ‘సుబ్రహ్మణ్య’ సామకు “బ్రహ్మశ్రీః” అను నామము గలదు.

“బ్రహ్మశ్రీ రైవ నామైతత్ సామ యత్ సుబ్రహ్మణ్యమ్”

— షడ్వింశ. బ్రా 1-2-10.

“అయం సుబ్రహ్మణ్యనిగదో బ్రహ్మశ్రీరైవ, బ్రహ్మణా వేదేన శ్రీయతే బ్రహ్మ వేదం శ్రయతీతి వా బ్రహ్మశ్రీ రేవ”

— సా. భా.

“బ్రహ్మశ్రీః” — అనెడి నామముగల యీ సుబ్రహ్మణ్యసామ బ్రహ్మ (వేద) సార భూతమగుటచే “సుబ్రహ్మణ్య” యగునని ఐతరేయబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది.

“త దాహుః కిం సుబ్రహ్మణ్యాయై సుబ్రహ్మణ్యత్వ మితి,
వా గే వేతి బ్రూయాత్, వాగ్వై బ్రహ్మ చ సుబ్రహ్మ చేతి ||

— ఐ. బ్రా. 6-3-1.

బ్రహ్మ వేదో, వా గ్వై వాగాత్మక ఏవ తస్మి న్నవి
వేదే సుప్తు బ్రహ్మ సారభూతం వేదవాక్యం తద్రూపేయం
వాగ్దేవతా । తస్మాత్ సారభూతస్య నిగదస్య సుబ్రహ్మణ్యేతి
నామధేయమ్’

— సా. భా.

ఈ సుబ్రహ్మణ్యసామ సుబ్రహ్మణ్యదేవతాకము. అనగా ఇంద్రదేవ తాకము. ‘ఇంద్రాగచ్ఛ’ యని యింద్రు డాహ్వానింపబడును.

“శోభనం బ్రహ్మ సుబ్రహ్మ వేదః, తస్మై హితః సుబ్రహ్మణ్య
ఇంద్రః”

త్రై. ఆ. 1-12- , సా. భా.

అని సుబ్రహ్మణ్యశబ్ద నిర్వచనము. సుబ్రహ్మ యనగా కల్యాణవ్రద మగు వేదము. అట్టి వేదవాణికి హితు డగుటచే ఇంద్రునకు సుబ్రహ్మణ్యుడని యన్వర్థ నామము. ఈ నిర్వచనము పూర్వము తెల్పిన ‘బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహ సమ్’ — ఇత్యాది ఋక్సృతిపాదితమైన యర్థమునే యనువదించుచున్నది. కాన యనంతవేదశాఖావాహనుడై తత్సృతిపాద్యుడై వెలయు పరమేశ్వరుడే సుబ్రహ్మ ణ్యుడు — అని యర్థము. తత్సృతిపాదక విద్యారూప మగుటజేసియు, తదాహ్వాన మునకై వేదముచే నాశ్రయింపబడుటజేసియు సుబ్రహ్మణ్య సామకు’ బ్రహ్మశ్రీ’ అని యన్వర్థనామము.

నేటికిని బ్రహ్మణ్యులును, పూజ్యులు నగు వారిని 'బ్రహ్మశ్రీ' వేదమూర్తులు' అని సంబోధించుట క్రుత్యనుగుణమైన సంప్రదాయముగ వచ్చుచున్నది. బ్రహ్మచే (వేదముచే) నాశ్రయణీయు లగుటచేతను లేక బ్రహ్మను (వేదమును) ఆశ్రయించువా రగుటచేగూడను, వేదమూర్తులగు బ్రహ్మణ్యులు బ్రహ్మశ్రీ శబ్ద నాచ్యులని తాత్పర్యము.

ఇట్లు బ్రహ్మ శబ్దము వేదరూపార్థమునను, పరమేశ్వర రూపార్థమునను క్రుతీస్మృత్యాదులయందే గాక దైనందిన వ్యవహారమున గూడ బహుశ ప్రశస్తి గాంచియున్నది.

బ్రహ్మాంజలి :-

"పాఠే బ్రహ్మాంజలిః; పాఠే విప్రుణో బ్రహ్మబిందవః" —అమర

'బ్రహ్మణే వేదాయ అంజలిః బ్రహ్మాంజలిః; బ్రహ్మణి వేదపాఠే

బిందవః బ్రహ్మబిందవః' —గురుబాలప్రబోధికా

వేదపాఠమున మొక్కుటకై ఘటించెడి యంజలి బ్రహ్మాంజలి. వేదాధ్యయన సమయమున వెడలెడి నోటి తుంపురులు బ్రహ్మబిందువులు అని యర్థము.

బ్రహ్మవర్చః :-

"స్యాత్ బ్రహ్మవర్చసం వృత్తైర్ధ్యయన్తరీః" —అమరః.

'బ్రహ్మతో వేదస్య తపసో వా వర్చః' —అమతసుధా.

వేదాధ్యయనము లేక తపస్సు వలన సిద్ధించెడి తేజమునకు 'బ్రహ్మ వర్చః' అని పేరు.

బ్రహ్మసూత్రమ్ :-

బ్రహ్మణి వేదగ్రహణకారే ఉచితం సూత్రమ్, బ్రహ్మసూత్రమ్
 బ్రహ్మప్రతిపాదకం సూత్రం బ్రహ్మ సూత్రమ్ (శారీరకసూత్రమ్)
 —వాచస్పత్యమ్)

‘బ్రహ్మణః సూచకాని వాక్యాని బ్రహ్మసూత్రాణి -శం. థా. (భ.గీ.13-4.)

బ్రహ్మసూత్ర మనగా (1) వేదగ్రహణకారేచితమగు యజ్ఞోప
 వీతము. (2) బ్రహ్మప్రతిపాదక శారీరకసూత్రములు (3) బ్రహ్మసూచకము
 లగు వేదవాక్యములు — అని యర్థము.

బ్రహ్మస్థలి :-

అగ్నిష్టే శ్వగ్నిశాలాసు తథా బ్రహ్మస్థలీషు చ।
 సరీస్యపాణి దృశ్యంతే హవ్యేషు చ పిపీలికాః॥” —రామా. 6-10-16

సీతావహగణ మనెడి యవచారము వలన లంకయందు గల్గినదుర్నిమిత్త
 ములను విభీషణుడు నిండు కొలువులో. రావణునకు నివరించె డిల్లొక మిది.

“మహారాజా : మహాననముల (పాకగృహముల) యందును, అగ్ని
 హోత్రశాలలయందును, బ్రహ్మస్థలల (వేదాధ్యయనస్థానముల) యందును సర్ప

ములు గన్నట్టుచున్నవి: దేవతల కొనగెడి ఆజ్యపురోదాశాది హవ్యములయందు పురుగులు గోచరించుచున్నవి - అని యర్థము.

ఇట బ్రహ్మోనబడిన పవిత్రస్థానములలో బ్రహ్మస్థులును గలవు. రాజు కామోపహాతుడై చేసెడి యసచారముల వలన దేశమున గల పవిత్రములు, ప్రశాంతములు నగు స్థలములయందు గల్గెడి సంక్షోభ మిట విభీషణునిచే వివరింపబడినది.

ఇట్లు బ్రహ్మశబ్దమున కనుమానముగ నృప్తిపురాణోత్పత్తి కావ్యాది వాఙ్మయమునందును దైనందిన వ్యవహారమునందును బ్రసిద్ధములై యే యర్థములు గన్నట్టుచున్నవో ఋగాదివేదరాశియందు నిట్టి యర్థములే ప్రసిద్ధములై యుండుట దర్శించితిమి. అందుచే నీ శబ్దముయొక్క యర్థము విషయమై క్రమపరిణతి గల దనెడి చారిత్రికుల యూహా క్రుతిస్మృత్యాది సంప్రదాయ విరుద్ధము. పై గ్రంథసందర్భము ననుసరించి చూచినచో పరమేశ్వరునకును వేదమునకును గల ప్రతిపాద్య - ప్రతిపాదక భావసంబంధము నుపలక్షింప జేయుటకే, వేద - ఋషి శబ్దముల వలెనే, బ్రహ్మ - ప్రతిష్ఠా శబ్దములుగూడ పరమేశ్వరునకును వేదమునకునుగూడ వాచకములై బ్రసిద్ధము లయినట్లు స్పష్టమగును కాన బ్రహ్మ యనగా వేద మనుట నిర్వివాదము. ఇది యత్యంతపవిత్రము. అందుచే నిరంతరాద్యయనాభ్యాసాదుల ద్వారా తరతరములనుండి సంప్రాప్తమైన యీ బ్రహ్మ వృక్షము విషయమై యనాదరము వలదు; రక్షించుకొనుడు; తత్ఫలముల నాస్వాదింపుడు - అని మహాభారత మిట్లు ప్రబోధించుచున్నది.

“బ్రహ్మవృక్షో రక్ష్యమాణో మధుహేమ చ వర్షతి.

ఆరక్ష్యమాణః సతత మశ్రు పాపం చ వర్షతి॥”

—భార. 12-73-14.

ఇట్లు నిరంతరాద్యయనాభ్యాసాదులచే రక్షింపబడునది యగుటచే వేదమునకు ఆమ్నాయః అని పేరు. ఇక వేదముయొక్క ఆమ్నాయ శబ్దమును జూతము.

అమ్మాయః - శ్రుతిః

గురుశిష్య వరంవరావధాసాం

శ్రవణామ్నాయ సమాహితా ముదారామ్ ।

ఆవిలింఘ్యవదాం కుహేతువాదైః

శ్రుతి మాద్యాం కలయే హరిప్రియాం తామ్॥

— వేదమాతృస్తవః.

అంగైరు పాంగై స్సముపాస్య మానా

యజ్ఞాది కర్మ స్వమ వర్తతే యా।

సనాతనీ నిత్యనవా భవంతీ

సా వేద మాతాఽ వతు దేవమాతా॥

శ్రుతిః, అమ్మాయః — అనియు వేదమునకు నామములు.

శ్రుతిః శ్రీ. వేద అమ్మాయః'

— అమరకోశము.

నియమపూర్వకముగ మరల మరల నావృత్తి చేయబడుచు నత్యసంపదించునది యని అమ్మాయశబ్దార్థము. (అ - మ్నా - అభ్యాసే - కర్మణి ఘర్జ్ఞః 'అమ్మాయః సమ్యగభ్యాసః సమ్యక్ పాఠశ్చ - అభ్యాసస్య సమ్యక్త్వం చ నియమ భారణ పూర్వకత్వం, గురుముఖ శ్రవణ పూర్వకత్వం చ - అమ్మాయస్య క్రియార్థత్వా. - జై. సూ. (వాచస్పత్యమ్.)

పై యర్థమును బరిశీలించుచో అమ్మాయవదముచే, వేదము గురు ముఖోద్ధారణానూద్ధారణ రూపమున క్రూయమాణ మగుచు ననాది కాలమునుండి

నేటివఱకును గురుశిష్యపరంపరాప్రాప్తమై నిలిచి యుండుట - తెలియుచున్నది. కావుననే యీ వేదవిద్య సంప్రదాయవిద్య యని ప్రసిద్ధి జెందినది. 'అథామ్నాయః సంప్రదాయః' (అమరః) అని అమ్నాయపదము సంప్రదాయము - అను నర్థమున బ్రసిద్ధ మగుటయు నిందుకు దార్శాణము. ఇట్లు సంప్రదాయానుగతమై, శ్రూయమాణమై వర్తిల్లునది యగుటచే వేదమునకు శ్రుతి యనియు సార్థకనామము. శ్రుతి యనియే గాదు; శుత్రా, అనుశ్రవ, - ఇత్యాది నామములు గూడ బ్రసిద్ధములు

శ్రుతా :-

"గిరః శ్రుతాయాః పుష్పిత్వాః"

— భాగ. 4-1-25.

"శ్రుతాయాః వేదరూపాయాః" — శ్రీధర

"అభూ న్మౌషో విబుధసఖః పరంతపః శత్రాన్వితో దళరథ

ఇత్యుదాహృతః"

.... భట్టి 1-1.

శ్రూయంత ఇతి శ్రుతాని, వేదాదీని, తైరన్వితః

.... జయమంగళ.

అనుశ్రవః :-

"అనుశ్రవిక ఏవ నౌ కశ్యప ఇతి"

.... తై. అ. 1-7-3

గురూపదేశ మను శ్రూయత ఇత్యనుశ్రవో వేదః తత్తై

వావగతః అనుశ్రవికః.

.... సా. భా.

"దేవానాం గుణలింగానా మానుశ్రవిక కర్మణే"

— భా. 2-2-32

“గురో రుచ్చారణ మను శ్రూయాత ఇత్యనుశ్రవో వేదః;
తద్విహితమానుశ్రవికం - శ్రీధరః

“అనుసృత్య అవిచ్ఛిన్న పాఠపఠంపరా శ్రూయాత ఇత్యనుశ్రవో వేదః.
తద్విహిత మానుశ్రవికమ్” — వీరరాఘవీయవ్యాఖ్య,

‘అనుశ్రవిక’ పదము సాంఖ్య, యోగాది దర్శనములయందు నీ యర్థమున నత్యంత ప్రసిద్ధము;

ఈ శ్రుతి, శ్రుతా. అనుశ్రవ, ఆమ్నాయ - శబ్దము లన్నియు వేదముల యొక్క అవిచ్ఛిన్న గురుశిష్యపఠంపరాప్రాప్తిని దెలియజేయునట్టివి. అనగా నీ నాడు గురుముఖమునుండి వేదము శిష్యునిచే నెట్లు ప్రాప్త మగుచున్నదో, యనాది నుండియు నట్లే గురుముఖమునుండి ప్రాప్తమగుచు వచ్చినది.

వేదస్యాధ్యయనం సర్వం గుర్వధ్యయనపూర్వకమ్ ।

వేదాధ్యయనసామాన్య దధునాఽధ్యయనం యథా ॥”

అను నీ మీమాంసకన్యాయము ‘శ్రుతి - ఆమ్నాయ’ శబ్దార్థముల దలపింపజేయుచున్నది. ఈ శబ్దార్థ పర్యాలోచనల ననుసరించి వేదములు మానవ రచితములును లిఖితములును గావనియు; లిఖిత వేదవఠనము సంప్రదాయ విరుద్ధము (శ్రుతి - ఆమ్నాయ శబ్దాత్పర్య విరుద్ధము) అనియు నర్థములు స్ఫురించుచున్నవి.

శ్రుతితర్కి - శ్మృత్కర్తః :-

పరమేశ్వరునకు ఏకర్షి, ముఖ్యర్షి యను నామములవలెనే (చూ. ఋషి శబ్దము) శ్రుతర్షి యనియు నామము గలదు.

“శ్రుతర్షి ముగ్ర మభి మాతిషాహమ్” తై. బ్రా. 2-5-6-1.

'శ్రుతర్షిం ఋషిషు మంత్రేషు ఇంద్రసూక్తాదిషు

శ్రూయమాణం'

.... సా. భా.

శ్రుతిరూపము లగు స్తుతుల నాదరముతో వినుచుందు వాడగుటచే
అగ్నింద్రాదులకు 'శ్రుత్కర్షః' అని పేరు.

'శ్రుత్ స్తుతిః సమ్యక్ శృణ్వన్ కర్షః శ్రోత్రేన్ద్రియం

యన్య'

.... సా. భా 10-140-6.

ఈ యగ్నింద్రాది నామములు మానవకల్పితములు గావు. శ్రుతిచోదితములని
యనుచు తనకు గల శ్రుతిత్వమును శ్రుతి యిట్లభివ్యక్తము జేయుచున్నది.

"వదో యత్త్వం పరమ ఆ జనిస్థాః పరావతి శ్రుత్యం నామ

బిభ్రత్"

.... ఋ. 5-80-5.

ఈ మంత్రమున సర్వోన్నతు డగు నింద్రుడు శ్రుత్య మగు నామమును ధరించి
యెల్లెడల నభివ్యక్త మగుచున్నట్లు చెప్పబడినది. శ్రుత్య మనగా శ్రుతిసిద్ధమై
యజ్ఞమున శత్రు - స్తోత్రాదులయందు శ్రవణీయ మగు నామము (శ్రుతిః స్తుతిః
తత్ర భవం శ్రుత్యమ్ - సా. భా. ఋ. 1-117-28) అని యర్థము.

పూర్వ్యం బ్రహ్మ :-

వేదవిద్యయొక్క యనుచానత్వమును శ్రుతియే స్వయముగ నిట్లు జెప్పి
కొనినది.

"యజే వాం బ్రహ్మ పూర్వ్యం నమోభిః"

— ఋ. 10-18-1

అ. వే. 18-8-34; వా. సం. 11-5; తై సం. -1-1-2.

“పూర్వ్యం పూర్వస్మిన్ కాలే భవం అనాదికాలప్రవృత్త
మిత్యర్థం । ఏవంభూతం బ్రహ్మ మంత్యమ్ ”

.... సా. బా,

ఈ మంత్రమున గల ‘పూర్వ్యం బ్రహ్మ’ అను పదములు వేదమనాది
కాలప్రవృత్త మగుటను స్పష్టముగ దెలియజేయుచున్నవి.

పితౄ - సనజా - పూర్వ్యా :-

ఇట్లనాదికాల ప్రవృత్త మనియే కాక, పితృవరంపరాప్రాప్తమై, సన
తనమై యలరారుటయు శ్రుతి యిట్లు వివరించియున్నది.

“దివశ్చిదా పూర్వ్యా జాయమానా వి జాగృవి ర్విదధే
శస్యమానా భద్రా వస్త్రాణ్యర్జునా వసానా సేయ మస్మే
సనజా పితౄదీః ॥”

.... ఋ. 8-39-2

ఈ మంత్రమున ఇంద్రు నుద్దేశించిన స్తుతిలక్షణమగు వాక్కుయొక్క
స్వరూపము వివరింపబడుచున్నది. స్తుతిరూపమైన యీ వే వాక్కు (పితౄ ధీతృ
క్రిమాగతా, ఆతపిత సనజా పురాతనీ నతీ దీః తవ స్తుతిర్నవతి —సా.బా.)
పితృక్రమాగత మగుచు, అందుచే పురాతనమైనది యని యర్థము. మఱియు సీ
వేదవాక్కు యజ్ఞమున వినియుక్త మగు నపుడు (విదధే శస్యమానా) జాగరణ
శీలమై, అనగా స్తోత్రవ్యధగు నింద్రుని ప్రబోధించునదై (జాగృవిః స్తుత్యస్య
తవ జాగరణం కుర్వాణా), కల్యాణకరములు దోషహితములు ఓవ్యతేజఃసం,
పన్నము లగు వస్త్రములను అనగా తేజస్సులను దాల్చినదై (భద్రా కల్యాణాని
అర్జునా శుక్లవర్ణాని, వస్త్రాణి యోగ్యతయా తేజాంసి, వసానా), వెలయునని యిట
వివరింపబడినది. మఱియు ‘దివశ్చిత్ ఆజాయమానా పూర్వ్యా’ -అని యనుటచే
దివముకంటెనుగూడ పురాతనమై యావిర్భవించినది యను నర్థమును ప్రతీతమగు

చున్నది. (ద్యులోకమునుండి యావిర్భూతమై పురాతనమైనది —ద్యులోకాత్ ఉదీయమానా పురాతనీ —అని. వేం. మా. భా.).

ఈ మంత్రము ననుసరించి వేదవాక్కు అతిపురాతనము; అందుచేననాతనము; పితృ పరంపరాప్రాప్తము.; యజ్ఞాదికర్మలయందు వినియు క్రమగునపుడు దేవతా ప్రబోధకము —అనగా దేవతాతత్త్వ ప్రకాశక మగు వేదమై వెలయును; దివ్యతేజఃసంపన్నమై యొప్పును; లేనిచో నక్షరరాశిగ మాత్రమే కనుపట్టును-అను విషయ మిట సూచితము.

మఱియు నీ మంత్రము నందలి 'సనజా, పిత్ర్యా, పూర్వ్యా, విదథే శన్యమానా' —ఇత్యాది పదము లర్థవంతములు వీనివలన వేదమంత్రములు మానవరచితములు గావనియు ఈ వాక్కులకు అనాదికాలమునుండియు యజ్ఞాదికర్మలయందు మాత్రమే వినియోగము; దేవతాతత్త్వ ప్రకాశనమునందే లక్ష్యము లొకికగ్రంథములకు వలె లొకికసంఘటనల వర్ణించుటయందు తాత్పర్యము లేదనుటయు సూచిత మగుచున్నది.

అనాదికాలస్రవృత్తము, పితృపరంపరాప్రాప్తము—అగుటచేనన్యభాష. యుండును, రచనలయందును కాలక్రమానుగతములై కన్పట్టెడి పరిభాషము లీ వైదికవాణీయందు దొరలియుండ లేదనుటయు సప్తమగుచున్నది. కాన, భాషా పరిణామ, భాషాసామ్యాది సిద్ధాంతముల బురస్కరించుకొని వేదభాగములకు పౌర్వావర్యమును గల్పించుటయు, చరిత్ర కల్పనల జేయబూనుటయు శ్రుతి సంపత్తము గాదు. ఒకశేషనట్లు చేయబూనుచో నపుడీ వేదవాక్కునకుగల పూర్వ్యా, పిత్ర్యా, సనజా, విదథే శన్యమానా, జాగృనిః -ఇత్యాది విశేషణము లుపపన్నము లగుట యెట్లు ?

కాని యీ పదములగూర్చి చరిత్రకారులిట్లు చెప్పుచున్నారు

Old Poems were inherited and refurbished by members of the composers's family, but the greataim of the

singers was to produce new and approved hymns. It is not till the time of the Brahmanas that the composition of the hymns appears to have fallen into disuse, though Poetry was still produced, for example. in the form of Gathas, which the priests were required to compose themselves and sing to the accompaniment of the lute at the sacrifice."

(Vedic Index - చూ. ఋషిశబ్దము)

"ఋగ్వేదకాలమున మంత్రరచయితలు (ఋషులు) పితృవరంపరగా దసుకు సంక్రమించిన పద్యముల (Poems)ను తమ కుటుంబసభ్యుల సాహాయ్యముతో మెఱుగులు దిద్దెడివారు; కాని సర్వామోదమును గాంచగల నూతనమంత్రముల (hymns) లించుటయందే వారికి దృష్టి హెచ్చు; వ్రాహ్మణముల కాలమున నూత్నమంత్రరచనోద్యమము నన్నగిలినది; అయ్యును పురోహితులు గాఢా రూపములగు పద్యముల రచించి యజ్ఞములందు వానిని వీణమీద గానము చేయవలె ననెడి నియమము రూపొందినది." -అని యర్థము. మఱియు ఋగ్వేదమున. గొన్ని యెడల 'పూర్వ, పూర్వ్య, నవ, నవ్య' -ఇత్యాది విశేషణములు మంత్రములచే జేయబడు స్తోత్రములకు' గలవు.

"తాన్ పూర్వయా నివిదా హూమాహే"

ఋ. 1-89-3.

"ఇయం తే వూష న్నా ఘృతే సుష్టుతి ర్దేవ వవ్యసీ"

—ఋ. 3-62-7

ఇట పూర్వమంత్రమున 'పూర్వయా నివిదా' అనియు, రెండవ మంత్రమున 'నవీయసీ సుష్టుతిః' అనియు స్తుతివిశేషణములు గన్పట్టు చున్నవి. ఇట్లు,

పూర్వయా, నవీయసీ'— ఇత్యాది విశేషణములు గన్పట్టుట వలన ఋగ్వేదము; గొన్నిమంత్రములు పూర్వములు పితరులనుండి రచయితలకు సంక్రమించినవి మఱికొన్ని నవ్యములు—నూతనముగా రచయితలచే రచింపబడినవి—అని చారిత్రకులు చెప్పుచున్నారు. ఇందలి పాఠవివక్షలును జూతము.

నవ - నవ్య - నవీయసీ :-

లోకవ్యవహారమున నవ, నవ్య నవీయసీ— ఇత్యాది పదముల; నూతనమైనది యను నర్థము ప్రసిద్ధము. ఈ గుర్థమున మాత్రమే గ్రహించారిత్రీకులు మంత్రార్థవివరణమునకు బానిరి. ఈ పదముల కర్థ మింతియేకాద ఇంతియే యగుచో నీ క్రిందిమంత్రముల కర్థము పొసగదు.

‘తం త్వా వయం సుధోఽ నవ్య మగ్నే’

—ఋ. 6-1-

‘తం త్వా ను నవ్యం సహస్రో యువన్ వయమ్’

-ఋ. 1-141-1

ఈ మంత్రములయందు అగ్నికి ‘నవ్యం’ అను విశేషణము గలదు’

“అవిద ద్దక్షం మిత్రో నవీయాన్”

-ఋ. 6-44-

“శర్ంతం శిష్యు ముచథస్య నవ్యః”

-ఋ. 7-18-

ఈ మంత్రములయందు ఇంద్రుడు ‘నవీయాన్, నవ్యః’ అని కీర్తిరింపబడినాడు. చారిత్రీకుల వాదము ననుసరించి ఇంద్రుడును, అగ్నియును, ఆదిలనెడివారి కత్యంత ప్రాచీన దేవతలు గదా! వారు నవ్యులని కీర్తింపబడయెట్లు ? వారి వాదము ననుసరించియు నిట నవ్య-నవీయః పదములకు నూతను (క్రాంత్రవాదు) అను నర్థము పొసగదు. అందుచే శ్రుతి తాత్పర్యానుగుణముగ యగ్నింద్రుల నవ్యత్వ మెట్టిదో దర్శించి తదనుగుణముగ మంత్రము లేక స్తోత్రముల యొక్క నవ్యత్వమును దర్శింపవలసియున్నది.

‘నూయతే స్తూయతే ఇతి నవః -ఋ స్తుతౌ’ -అమరసుధా.

పై నిర్వచనము వనునరించి ‘నవ’ శబ్దమునకు స్తుత్యుడు, లేక స్తుత్యము-
అని యర్థము. భాష్యకారులు నీ యర్థమునే గ్రహించిరి. ఉదా॥

“ప్రాతా రథో నవో యోజి నస్మిః”

-ఋ 2-18-1.

‘రథః రంహణా ద్రథో యజ్ఞః, స చ నవః। నూయతే స్తూయతే

2-త్రేతి నవః స్తుతిమాన్। నస్మిః ష్టా శౌచే శుద్ధః। ఏవంవిధో

యజ్ఞః ప్రాతఃకాలే యోజి అయో జ్యస్మాభిః’

-సా. భా.

‘స్తుత్యము, పరిశుద్ధము నగు యజ్ఞమనెడి రథము ప్రాతఃకాలమున ఆయ
త్తము చేయబడినది -అని యర్థము. నిరంతరము రంహణశీలిము (గమనశీలము)
గలది యగుటచే నిట యజ్ఞము రథముగా గీర్తింపబడినది. నవ మనగా స్తుత్యము.
నిరంతరము స్తుత్యమై పరిశుద్ధ మగుటచే నా యజ్ఞరథము నవః’ నస్మిః -అని
కీర్తింపబడినది. ఈ యజ్ఞరథ మతి ప్రాచీనము. అయ్యును నిరంతరస్తుత్యమై
ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలమున ప్రాతః సవనముతో బ్రవర్తిత మగుచుండును.
అందుచే నిత్యనూతనము నయియు నొప్పును. సూర్యవంద్రు లతిప్రాచీనులు.
అయ్యును ప్రతిదినము నుదయించుచు నిత్యనూతనములై యొప్పుదు రని క్రుతియిట్లు
తేర్చించుచున్నది.

‘నవో నవో భవతి జాయమానః’

-ఋ. 10-85-19.

కాన, ‘నవః’ అను పదమునకు స్తుత్యుడు నూతనుడు - అనెడి యర్థ
ములు రెండును గ్రాహ్యములు.

నవ శబ్దమునకు గల యీ రెండర్థములను కాళిదాసమహాకవియు నిట్లు
వ్యక్తము చేసినాడు.

“సంచానా మపి భూతానా ముత్కర్షం పుపుష్య ర్గుణాః।

నవే తస్మిన్ మహిషాలే నర్సం నవ మివాభవత్”

-రఘు, 4-11

దీప్తిపానంతరము రఘుమహారాజు సింహాసనము నధిష్ఠించినపనే పృథి
వ్యాదీ పంచభూతముల యొక్క గంధాదిగుణము లుత్కర్షతో—అపూర్వమహత్త్వ
ముతో— విరాజిల్లినవి. ఆ రఘువు నవభూపాలు డయినంతనే యిట్లుసర్వము నప
మయినట్లు తోచెను. పూర్వ మేభూతజాత ముండెనోయదియేపూజ్యుడు, స్తుత్యుడు
నగు రఘువు నూతనముగ రాజపదమునదిష్ఠించినతరువాతను గలదు. కాని, యపుడది
యపూర్వగుణసంపత్తిచేనపూర్వమై ప్రళసమై నది(స్తుత్యమైనది) వోలె నొప్పెనని
తాత్పర్యము. ఇది జమత్కారముగ నవశక్తమునకు గల రెండర్థములును నభివ్యక్తము
జేయబడినవి.

అగ్నింద్రాదిదేవత లతిప్రాచీనులయ్యును ప్రతిదినమును యజ్ఞము లందు
లేక కర్మానుష్ఠానములందు స్తాయమానులై యావిర్భవించుట జేసి నవ్యులగుదురు.
అనగా “స్తుత్యులు— నిత్యనూతనులు” —అగుచురని యర్థము కావుననే,
భాష్యకారులు నీ పదముల నిట్లువ్యాఖ్యానించిరి.

“ఇంద్రః నవీయాన్, నవతరః కల్యాణః, స్తుత్యః”

—సా. భా. ఋ. 6:44:7.

“ఉత్తేశత్యైః, నవ్యఃస్తుత్యో య ఇంద్రః” —సా. భా. 1:61:18.

“నమసా నవ్యో అర్కైః”

— ఋ. 1:62:11.

“హే ఇంద్ర అర్కైశత్రుకాపైః మంత్రైః, నమసా

నమస్కారేణ, యః త్వం, నవ్యః స్తుత్యో, భవసి” —సా. భా.

పై మంత్రముల దిరిగిలించినచో ఇందుగ్గుడు లేక అగ్ని స్తోత్రములచే
స్తాయమాను డగుటచే “నవ్యః, నవీయాన్” అని కీర్తింపబడుట నృప్తము.
ఈ మంత్రము లన్నియు అగ్నింద్రాదులయొక్క సారస్వకాలినస్తుత్యత్వమును
“నవ్య” పదముచే దెలియజేయుచున్నవి. అందుచేతనే అగ్ని “నదానవః”—

(ఋ, 3:11:5.) అనికీర్తింపబడినాడు. నిరంతరస్తుత్యుడని యర్థము. అత్యంత ప్రాచీను డయ్యును నిత్య నూతను డని తాత్పర్యము. ఈ విషయమును ఋగ్వేదమే యెట్లు జెప్పుచున్నది.

“యః పూర్వాయ వేదసే నవీయసే”

—ఋ. 1-156-2.

“పూర్వాయ పూర్వకాలీనాయ నిత్యాయేత్యర్థః, - వేదసే వివిధ జగత్కర్త్రే, నవీయసే నిత్యనూతనాయ, అత్యంత రమణీయా యేత్యర్థః”

—సా. భా.

“ధియో రథేష్ఠా మజరం నవీయో”

—ఋ. 6-21-1.

“హే ఇంద్ర ! త్వాం హవన్తే హ్వయంతి, కీర్త్యశమ్ ।

రథేష్ఠా రథే స్థితం, అజనం జరారహితం, నవీయః

నవీయాంసం నవతరమ్”

—సా. భా.

ఇట నీ పై రెండు మంత్రములందును పరమేశ్వరుడు పూర్వ్యుడయ్యును నవ్యుడు - నిత్యనూతనుడు - అత్యంత రమణీయుడు అని కీర్తింపబడినాడు. అనగా నిత్యుడు, నిత్యస్తుత్యుడు నని తాత్పర్యము. పరమేశ్వరునకు జెప్పబడెడి ‘పూర్వ్య - నవ్య’ ఇత్యాది విశేషణములే, ఋగ్వేదమున మంత్రమునకును, మంత్రములచే నొనర్చబడు స్తుతిరూపముగు వేదవాక్కునకును గూడ జెప్పబడినవి. యజుర్వేదము ప్రాచీనమై నవ్యమో, యజ్ఞదేవుడగు అగ్ని (పరమేశ్వరుడు) యెట్లు పూర్వ్యుడై నవ్యుడో, యట్లే యజ్ఞమునందువయుక్త మయ్యెడి వేదవాక్కు గూడ పూర్వ్యమై నవ్యము నగును - అనగా - నిత్యము, స్తుత్యము నగును. అందుచేతనే పై సుదహరించిన ‘పూర్వయా నివిదా’ యను వదములను శ్రీ సాయణు లిట్లే వ్యాఖ్యానించినారు.

‘పూర్వయా పూర్వకాలీనయా నిత్యయా నివిదా వేదాత్మికయా వాచా’

ఇది నొక యాత్రేపము. వేదవాక్కు పూర్వమున నవ్యమగు నవియు-
అందుచే నిత్య మనియు జెప్పబడి తగదు. స్తుతిరూపమగు మంత్రజాతము యజ్ఞము
లయందు నూతనముగ నుత్పన్న మగునని ముగ్ధేంద్రమున జెప్పబడుచున్నది.

ఉదా :-

1. “నవం ను స్తోమ మగ్నయే దివః శ్వేనాయ జీజనమ్”

—ము. 7-15-4.

“అగ్నయే నవం నూతనం స్తోమం జీజనం జనయామి”

—సా. భా.

అగ్నికొఱకై నూతనమగు స్తోమమును జనింపజేయుచున్నాను -అని
యర్థము.

2. “శుచిం ను స్తోమం నవజాత మద్యేంద్రాగ్ని పృథ్వీహణా
జాపేథామ్”

—ము. 7-93-1.

‘హే ఇంద్రాగ్ని ! శుచిం శుద్ధం నిరవద్యం, నవజాతం ఇదానీ
ముత్పన్నం స్తోమం ఆనృదీయం స్తోత్రం, అవ్య అస్మిన్ కాలే,
ను తీవ్రం జాపేథామ్ సేవేథామ్’

—సా. భా.

ఓ ఇంద్రాగ్నులారా : ఇప్పుడు నూతనముగ నిష్పన్నమైన మా యీ
స్తోత్రము శుద్ధము - నిర్దోషము. దానిని మీరు గ్రహింతురు గాక యని యర్థము.

3. “శ్రుష్ట్యగ్నే నవస్య పేస్తోమస్య వీర విశ్వతే”

—ము. 8-23-14.

హేవీర : విశ్వతే అగ్నే నవస్య ఇదానీం క్రియమాణత్వా
న్మూతనం, మే మదీయం, స్తోమస్యస్తోత్ర శస్త్రాధికం శ్రుష్టి
శ్రుత్వా’

సా. భా.

ఓ యగ్ని ! ఇప్పుడు మాచే జేయబడిన యీ నూతన స్తోమమును
(స్తోత్రశస్త్రాధికమును) విని అని యర్థము.

ఇట్లు పై మంత్రములందు స్తోత్రములు నూతనముగ నుత్పన్నము లగుట దెలియును. కాన వేదవాక్కు నిత్యమని యనుట యెట్లు ?

ఈ యాక్షేపము సరికాదు. ఇది నూతనముగ నుత్పన్నము లగు నట్లు చెప్పబడినవి స్తోత్రములు; మంత్రములు గావు. మంత్రములు వేఱు; స్తోత్రములు వేఱు. కాన సంప్రదాయము ననుసరించి స్తోత్రస్వరూపమును దర్శింపవలసి యున్నది. పూర్వసిద్ధము లయిన వేత్తేష్వులు పుష్పములతో మాలలను గ్రుచ్చుదురు. ఇది పుష్పములు స్వకల్పితములు గావు. హారములు మాత్రమే నవజాతములు - నూతనముగ నిష్పాదితములు, అట్లే యజ్ఞమున జేయబడు స్తోత్రములు నవజాతములు. ఈ స్తోత్రములందు గూర్చబడెడి మంత్రములు నవజాతములు గావు; పూర్వసిద్ధములు.

శత్రుము, స్తోత్రము - అని యజ్ఞమునందు జేయబడు స్తుతి రెండు విధములు. ఋజ్ఞుమంత్రములచే హోత యను ఋత్విక్కు చేయు శంసనమునకు “శత్రు” మనియు, “పుష్టి” యనియు పేరు. ఈ విషయమును ఋగ్వేదమే యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఋచాం తవ్యః పోష మాస్తే పుషష్వాన్” — ఋ. 10-12-11.

హోతృనామక ఏక ఋత్విక్ యజ్ఞ కాలే స్వకీయ వేదగతానాం
ఋచాం పుష్టిం కుర్వన్నాస్తే భిన్నద్రవేశే ష్వామ్నాతానాం
ఋచాం సంఘాత మేకత్ర సంపాద్యేతావ దిదం శత్రు మితి

క్లప్తిం కరోతి; సేయం పుష్టిః” — సాయణ ఋగ్వేద భాష్యభూమికా.

“ఏకో హోతృనామకః ఋత్విక్ తత్ర విషగ్గీర్ణత్వే నాధీతానాం
ఋచాం యజ్ఞానుష్ఠానకాలే సంఘీభావ మాపాద్య పుష్టిం
కుర్వన్నాస్తే” — సాయణ సామవేద భాష్యభూమికా.

యజ్ఞానునష్టకాలమున హోత్ర యను ఋత్విక్కు స్వకీయవేదగతము లయిన ఋక్కులకు బుష్టిని కూర్చుండును. తా నధ్యయనము జేసిన వేదములో భిన్నప్రదేశముల యందు బరితము లయిన ఋక్కులను హోత్ర యజ్ఞానుష్ఠాన కాలమునం దొక సంఘాతముగ చూపొందించును. ఇట్లు కూర్చబడిన మంత్రసముదాయమే శస్త్రము, ఇదియే పుష్టి - అని యర్థము. కాన నిట్లు శస్త్రములు హోత్రచే నిష్పన్నములు చేయబడుచుండును; మంత్రములు గావు. పూర్వసిద్ధము లయిన మంత్రముల చేతనే భిన్న భిన్న నవనములందు (ప్రాతఃనవన, మాధ్యంధినవన, తృతీయనవనములందు) భిన్నభిన్న దేవతల నుద్దేశించి భిన్నభిన్న శస్త్రములు నిష్పన్నము లగు చుండును.

ఇక స్తోత్రము 'సామన్న స్తువీత' - సామలచేతనే స్తోత్రము చేయబడవలె నని శ్రుతినిశ్చయము (మా. కై. సూ. 9-1-31). కాని సామలచే చేయబడు స్తుతికి స్తోత్రమని పేరు సామ యనగా గానము. ఋక్కులయందీ సామలు గానము చేయబడును. 'ఋచి ఆహ్వానం సామ' - (ఛాం. ఉ. 1-6-1): (ఋచి సామ గీయతే' - శ. బ్రా. 8-1-3-3 - అనుచు శ్రుతి యీ సత్ప్రదాయమును వివరించుచున్నది. కాన, యజ్ఞసమయములందు ఋక్కులయందు జేయబడు గానమునకు, సామ యని పేరు. కొన్నియెడల సామయొక ఋక్కునందే గానము జేయబడును. దానికి, 'ఏకర్చగాన' మని పేరు. మఱికొన్నియెడల 'ఏకం సామ తృచే క్రియతే స్తోత్రీయమ్' అను నియమము ననుసరించి యొకే సామ మూడు ఋక్కుల యందు గానము జేయవలెను. కొన్నియెడల నొకే సామ రెండు ఋక్కుల యందే గానము జేయవలెను. అట్టియెడల పై నియమము ననుసరించి యా రెండు ఋక్కులను మూడు ఋక్కులుగ ప్రగథనముజేసి సామ గానము జేయవలసి యుండును. దీనికి 'వ్రగధ' మని పేరు. ముక్తయము నందు జేయబడెడి సామ గానమునకు 'తృచగాన' మని పేరు. ఇట్లు ఈ సామగాన రూపముగు స్తోత్రము సజన - దేవతా - ఛందోభేదముల ననుసరించి వివిధగతుల మార్పు చెందుచుండును. ఋత్విజుల తత్కాలమున శ్రుత్యుక్తప్రకారము వీని నూహించి

చేయవలసియుండును. కాన, స్తోత్రము గూడ యజ్ఞకాలమున నూత్నరూపముల నిష్పన్న మగుచుండును. ఈ విషయమును ఋగ్వేద ఋషిప్రసాదముననుసరించి.

“గాయత్రం త్వో గాయతి శక్వరీష”

—ఋ. 10-72-11.

‘ఉద్ధాతృ నామక ఏక ఋత్విక్ గాయత్ర శబ్దాభిధేయం స్తోత్రం
శక్వరీషబ్దాభిధేయాను ఋషి గాయతి ధాతూనా మవికార్యత్వేన
స్తుతిక్రియా వాచినో గాయతి ధాతో రుత్పన్నో గాయత్రశబ్దః’

—సాయణ. ఋగ్వేదభాష్యభూమికా.

ఉద్ధాత యను ఋత్విక్కు శక్వరీనామకము లగు ఋక్కులయందు గాయత్రమును పేరు గలి స్తోత్రమును (సామను) గానము చేయుచున్నాడు—అని యర్థము. కాన క్రత్వనుగుణముగ నా యా ఋక్కులయందు సామనూహించి గానము చేయు సాంప్రదాయ మీ మంత్రము వలన దెలియును. ఇట్లు శస్త్ర-స్తోత్రము లనునవి పూర్వసిద్ధము లయిన మంత్రముల చేతనే తత్కాలమున శ్రుతిప్రోక్తవిధముగ ఋత్విజులచే యజ్ఞములందు గూర్చి బడుచుండును. ఇందు శస్త్రముల గూర్చెడి ఋత్విజుని “ఉక్తభక్” అనియు, సామల (స్తోత్రముల) గూర్చెడి ఋత్విజుల “సామభక్” అనియు ఋగ్వేద మిట్లు కీర్తించుచున్నది.

‘ఉక్తభృతం సామభృతం విభక్తి’—ఋ. 7-34-14.

“ఉక్తభృతం శస్త్రాజ్ఞానం సత్త్వైరం “సామభృతం ఉద్ధాతారం”—సా.భా.

(శస్త్ర-సామన్వరూపము, తద్గాననియమాదుల వివరణము సాయణ ఋక్—సామ వేదభాష్యోపకరణములయందును, తాండ్య మహాబ్రాహ్మణోపోద్ఘాతములయందును గాంచనగును) పైగ్రంథసంగ్రహము ననుసరించి “గానయుక్త మంత్రసాధ్య మగు స్తుతి స్తోత్రము; గానరహిత మంత్రసాధ్య మగు స్తుతి శస్త్రము”—అని తెలిసినది ఈ విషయము సాయణులచే స్పష్టముగ నిట్లు చెప్పబడినది.

‘అప్రగీతమంత్రసాధ్యా స్తుతిః శత్రుమ్, ప్రగీతమంత్రసాధ్యా

స్తుతిః స్తోత్రమ్’

సా. భా. తై. సం 3-2-7-9.

అందుచే ఋక్సామాత్మకములై కూర్పబడెడి శత్రు - స్తోత్రములు శ్రుతి ప్రోక్తములై ప్రాచీనము లయ్యెను నవజాతము లగుచుండునని శ్రుతి కీర్తించుట యుక్తమే. ఈ విషయము ‘హరియోజన’ శబ్ద పరిశీలనము వలనను స్పష్టమగును.

హరియోజనః :-

ఇంద్రుని యశ్వములకు ‘హరీ’ యను పేరు శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధము ఇంద్రుడు యజ్ఞార్థమై యేతెంచునపుడు హరులనెడి యీ యశ్వద్వయము రథమునకు యోజనము చేయబడును. కాన నింద్రునకు ‘హరియోజనః’ అని ప్రసిద్ధి. ఇంద్రుని యీ రథాశ్వము లేవియో పరిశీలింతుము.

“ఋక్సామే వా ఇంద్రస్య హరీ”

తై. సం, 6-5-9-2; ఐ. బ్రా 2-24; తై. బ్రా, 1-6-3-9.

“ఋక్సామే వై హరీ” — శ, బ్రా, 4-1-3-6.

“ఋక్సామవేదాత్మకా వింద్రస్యాశ్వా” —సా, బ్రా తై సం, 1-4-23-10.

ఋక్సామవేదము లింద్రుని యశ్వములని యర్థము. ఋత్విజులు క్రతస్వనుగుణముగ దత్కాలమున నూహించి చేసెడు శత్రుముల వలనను స్తోత్రముల. వలనను ఋక్సామాత్మకములగు వేదము లింద్రుని రథాశ్వములుగ రూపొందు చుండును.

“బ్రహ్మణా తే బ్రహ్మయజా యుగ్జ్య హరీ”

-ఋ, 3-35-4.

“హే ఇంద్ర బ్రహ్మయుజా బ్రహ్మణా మంత్రేణ యోక్తవ్యః....

తే తవ హరి అశ్వో బ్రహ్మణా స్తోత్రేణ, యనజ్ఞి

రథే సంయోజయామి” -సా. టా.

ఇట నింద్రాశ్వములు ‘బ్రహ్మయుజా’ అని పేర్కొనబడినవి బ్రహ్మచే (మంత్రహవస్తోత్రముచే) యోక్తవ్యములు. కాన, బ్రహ్మచే (స్తోత్రముచే) యోజన చేయబడుచున్నట్లు చెప్పబడినది.

“యజ్ఞం విమాయ కవయో మనీష

ఋక్సామాభ్యాం ప్రరథం వర్తయ ని’

....ఋ, 10-114-6.

“ఛందాసి గాయత్ర్యాదీనితతశస్త్రాద్విరూపేణ

ధారయంతః, కవయః, మనీషా-మనీషయా బుద్ధ్యా, ఏవం

యజ్ఞం విమాయ నిర్మాయ, రథం రమంతేత్రేతి రథో యజ్ఞః

తం రథం యజ్ఞం, ఋక్సామాభ్యాం ప్రవర్తయన్తి ప్రకర్షేణ

సంపాదయన్తి”

-సా. టా

ఋత్విజులు తమ బుద్ధితో వివేచన జేసి స్తోత్ర - శత్రుముల జేయుచు ఋక్సామలచే యజ్ఞ-రథమును బ్రవర్తింప జేయుచున్నారు - అని యర్థము.

కాన, మొత్తము మీద వేదమంత్రము లతి ప్రాచీనములు. శత్రు స్తోత్రములు ఋత్విజులచే తత్కాలమున క్రత్వనుగుణముగ (బ్రాహ్మణ - కల్ప-అనుసారముగ) నూహించి రూపొందింపబడుట స్పష్టము. ఇట్లు, దేవతాహ్వన స్తుతిసాధనములైన వీనిని “నవ్యము” అని, ఋగ్వేదము వలుచోట్ల నిట్లు కీర్తించినది.

“నవ్య మతక్ష ద్రుహ్మ హరియోజనాయ”.

--ఋ. 1-62-13.

‘హరియోజనాయ ఇంద్రాయ నవ్యం నూతనం బ్రహ్మ

ఏతత్సూక్త రూపం స్తోత్రం అతక్షత్ అకరోత్’

-సా. టా.

“ఇంద్రయస్తే నవీయసిం గిరం మంద్రా మజీజనత్”

-ఋ. 8-95-5.

‘హే ఇంద్ర! యః యజమానః నవీయసీం నవతరాం పునః
పునః క్రియామాజురయా, మంద్రాం మదకరీం, గిరం స్తుతి
లక్షణాం వాచం తే త్వదర్థం అజీజనత్ ఉదపీవవత్ అకాష్ఠీ
దిత్యర్థః’

సా - భా.

ఇట స్తుతిలక్షణమగు వేదవాక్కు యజ్ఞమున ఋత్విజాలచే పునః పునః
క్రియామాజు మగుటచేతను, దేవతాహ్వన స్తుతి సాధనమై స్తుత్యమై ప్రళస్తమై
యొప్పుటచేతను ‘నవ్య-నవీయసీ’ యని కీర్తింపబడినది.

ఇట్లు నిరంతరాధ్యయనాభ్యాసాదుల చేతను, యజ్ఞాదికర్మలయందు శత్రు
స్తోత్రాదిరూపమున పునః పునః రావర్తితమై యామ్నాతమగుచు నిత్యనూతనమై విల
సిల్లుటచేతను క్రుతికి ‘అమ్నాయ’ మని సార్థకనామము. క్రుతులయందలి ‘నవ-
నవ్య’ ఇత్యాది పదములు క్రుతి యొక్క అమ్నాయతోద్బోధకములు ఈ పదముల
వర్తము నిట్లు దర్శింపక, పీని నాధారిము జేసికొని ఋగ్వేదకాలమున నూత్నమంత్ర
రచనోద్యమము గలదని చెప్పెడి చారిత్రికుల కల్పన యుక్తినహము కాదు;
క్రుతి తాత్పర్యానుగుణమును గాదు.

నవ - ప్రణవః :-

ఇంతవఱకును దేవతలు, మంత్రములు, స్తోత్రములు పూర్వ్య-నవ
ఇత్యాది పదములచే గీర్తింపబడుట గాంచితిమి. ఈ శబ్దములు ‘స్తుత్యము,
ప్రళస్తము, నిత్యనూతనము, నిత్యము’ అను శబ్దముల బోధించుటయు జూచితిమి.
అందుచేతనే సర్వదేవాత్మకుడు, సర్వదేదాత్మకుడు నగు పంచేశ్వరుని బోధించెడి
సర్వదేదాత్మకము, వేదమూలభూతము నగు ఓంకారము గూడ ‘ప్రణవః’ అను
సార్థకనామదేయముతో నొప్పినది

‘ప్రమాయతే ప్రస్తాయతే ఇతి ప్రణవః’

—అమరసుధా.

అతిశయించి, మరల మరల స్తూయమాను డగుటచే మఱుక్కయినకు ప్రణవశక్తము వాచకమైనది.

“తస్య వాచకః ప్రణవః”

—యోగ.సూ.

నిరంతరము స్తూయమాన మగుటచే ఓంకారమునకును ‘ప్రణవః’ అని పేరు.

“సప్తాంశీ ప్రణవః, తస్మాదోమితి ప్రణాతి ఇతి శ్రుతేః”

—శం. భా. (విష్ణు న.)

ఈ ప్రణవ నామాచిత్యము మహాభాష్యమున నిట్లు చెప్పబడినది.

“ప్రణవ స్థేః”

— పా సూ.

‘ప్రణవ ఇత్యుచ్యతే। ఈ ప్రణవో నామ ? పాదస్య వాఽ

రస్యస్య వాఽన్త్య మిక్షర ముపసంహృత్య తవాద్యక్షర

శేషస్య స్థానే త్రిమాత్ర మోంకారం త్రిమాత్ర మోంకారం

వా విదధతి తం ప్రణవ ఇత్యాచక్షతే।” —మహాభాష్య.

యజ్ఞకర్మణి ఘేః ప్రణవః ఆదేశో భవతి

—ఇత్యాది”

....కాశికా.

యజ్ఞకర్మ యందు ఋక్సామయైక్క గాని, ఋగధృవాగముయైక్క గాని చివర ‘టీ’ భాగమునకు విధింపబడెడి త్రిమాత్రమగు ఓంకారము లేక ఓంకారము ప్రణవము. ఉదా :-

‘అపాం రేతాంసి జిన్వ తోజమ్’

‘దేవాన్ జిగాతి సుష్టుయోజమ్’

—ఇత్యాది.

ఇట్లు యజ్ఞకర్మ యందు మరల మరల ప్రస్తూయమాన మగుటచేసి ‘ఓం’ కారమునకు, లేక ‘ఓ’ కారమునకు ప్రణవ మనెడి సార్థకనామము సిద్ధించి

నట్లు మహాభాష్యపదనము వలన గ్రహింపనగును. ఈ సంప్రదాయము నేటికిఁ
యజ్ఞములందు గాంచనగును. శత్రుముల చివర ప్రణవోచ్ఛారణము నాంతరీయః
మని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ప్రణవైః శస్త్రాణాం రూపమ్”

—వా. సం. 19-27

‘ప్రణవైః ఓంకారైః శస్త్రాణాం రూప మావ్యతే’

—ఉపనిషద్.

యజ్ఞాదులయందే గాదు. వేదాధ్యయనాదులు, వేదముంతోచ్ఛారణము.
వీనినెప్పుడు జేసినను నాద్యంతముల యందు ప్రణవోచ్ఛారణము చేయవలె నని శ్రుతి
సంప్రదాయము.

“యో వేదాదా న్వరః ప్రోక్తో వేదాస్తే చ ప్రతిష్ఠితః”

—తై. ఆ. 10-10-3.

ఇట్లు ఓంకారము వేదాధ్యయనాదుల యందును, యజ్ఞాదికర్మల యందును
పునఃపునరాప ర్తితమై ప్రస్తూయమాన మగుచు, నిత్యనూతన మగుచు ప్రశస్తమై
‘ప్రణవ’ రూప మగుచున్నది. యజ్ఞాదికర్మలయందు అగ్నియ (పరమేశ్వరుడు)
పునఃపునః ప్రస్తూయమాన డగుచు నిత్యనూతన డగుట చేతనే ‘సదా నవః’ (ఋ.
3-11-) అని ఋగ్వేదమున కీర్తింపబడినాడు. ఈ సదానవత్వమే ప్రణవత్వము,
ఇట్లే ప్రశస్తిస్వరూప పరిశీలనము వలనను నవ శబ్దము ‘స్తుత్యము, ప్రశస్తము.
నిత్యనూతనము’ అను నర్థముల బోధించుట స్పష్టము. కాన శ్రుతులయందు గల
‘హర్వ్య - నవ్య’ ఇత్యాది పదములచే గీర్తింపబడెడి వేదవాక్కు ‘స్తుత్యము,
ప్రశస్తము, నిత్యనూతనము, అందుచే నిత్యము’ —నని గ్రహించుటయే సంప్రదా
బిమతము. కావుననే,

‘వాచా విరూప నిత్యయా”

—ఋ. 8-76-8

యనుచు ఋగ్వేదమే “వేదవాక్కునిత్యము” — అని ముక్తకంఠముగ కీర్తించినది. కాన, “ఋగ్వేదకాలమున మంత్రరచనోద్యమము సాగినది; బ్రాహ్మణములకాలమున సన్నగిల్లినది” — యనెడి చారిత్రకుల కల్పన నిహులనమై పరాస్తమగుచున్నది. ఇక “బ్రాహ్మణములకాలమున మంత్ర రచన సన్నగిల్లినను పురోహితుడు గాఢారూపములగు వద్యముల (మంత్రముల) రచించి యజ్ఞము లందు వానిని గానము చేయవలె ననెడి నియమమేర్పడినది” — యనెడి చారిత్రకుల కల్పన యందలి సామంజస్యమును జూతము.

స్వయంకృత గాథా గానము శ్రుతులు :-

అశ్వమేధయాగమున స్వయంకృతములైన గాథలను వీణ మీద గానము చేయు సంప్రదాయము శ్రుతి విధము. కాని యిది పురోహిత (ఋత్విక్) కృత్యము (The priests were required to compose and sing at the sacrifice) — అని యనుట శ్రుతి సంప్రదాయవిరుద్ధము. గానము నందును గద్య - వద్య - రచనమునందును కౌశలము గల యొక బ్రాహ్మణుడును, నొక ష్ట్రీయుడును నీ కృత్యమును నిర్వర్తించవలె నని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“తస్యై ప్రయాజేషు తాయమానేషు బ్రాహ్మణో వీణాగాధీ
దక్షిణత ఉత్తరమంద్రా ముదాఘ్నాన్ తిశ్రః స్వయం
సంభృతా గాథా గాయతి” ఇత్యయజత, ఇత్యదదా దితి”

—శ. బ్రా. 13-4-2-8

“అథ సాయం ధృతిషు హూయమానేషు రాజన్యో వీణాగాధి
దక్షిణత ఉత్తరమంద్రా ముదాఘ్నాన్ తిశ్రః స్వయం
సంభృతా గాథా గాయతి, ఇత్యయధ్యత, ఇత్యమం
సంగ్రామ మజయదితి”

—శ. బ్రా. 13-4-3-5.

“దివా బ్రాహ్మణో గాయేత్, సత్తగ్ం రాజన్యః....”

“ఇత్యదదా ఇత్యయజ్ఞా ఇత్యసవ ఇతి బ్రాహ్మణో గాయేత్”

“ఇత్యజినా ఇత్యయభృథా ఇత్యముగ్ం స-గ్రామ మహన్నితి
రాజన్యః”

--తై బ్రా. 3-9-14-2, 3.

అశ్వమేధయాగమున సగలు ప్రయాజహోమ సమయమున బ్రాహ్మణుడును, సాయంహోమ సమయమున రాజన్యుడును “ఉత్తరమంద్ర” యనెడి పీఠ మీద స్వయంశ్చితములయిన మూడు గాథలను గానము చేయవలెను. అందు బ్రాహ్మణుడు - “యజ్ఞదీక్షితుడగు నీ రాజా ఇట్లు యజ్ఞము చేసెను; ఇట్లు దానము చేసెను; ఇట్లు ఖాపాకాదుల వండించెను” -అని వర్ణించుచు స్వకీయమైన గద-పద్య రచనముతో గానము చేయవలెను. ఇక క్షత్రియుడు - “ఈ రాజిట్లు యుద్ధము చేసెను; ఇట్లు సంగ్రామమున శత్రువుల సంహరించెను; ఇట్లు జయించెను, ఇది వర్ణించుచు స్వకీయమైన గద్య పద్య రచనలతో గానము చేయవలెను -అని యర్థము.

ఈ శ్రుతి వాక్యముల బరిశీలించుచో గద్యపద్యముల రచించి గానము చేసెడి కృత్యము పురోహిత (ఋత్విక్) ధర్మము గావని స్పష్టము. ఇట్లు రచించ బడి గానము చేయబడెడి గాథలు వేదములు అశ్వమేధయాగము లందు, వేత్సవులు దీక్షితులయిన రాజుల బ్రశంసించుచు, వేత్సవులు గాయకులచే, వేత్సవులు కాలము లందు రచింపబడుచుండును.

(తతో బ్రాహ్మణః స్తోత్రాంతాప్రతిపాదకై ర్గదైః పదైశ్చ గాయేత్....

అత ఏవ తద్విషయై ర్గదైః వ్య దైశ్చ రాజన్యో గాయేత్ -తై. బ్రా.

ఇట్లు ఈ గాథలు (రచనలు) ఎప్పటిప్పుడు మాటిపోవుచుండును. కావున నివి మంత్రములు గావనుట స్పష్టము. మంత్రములకు మార్పు ఉండదు. “స్వయం కృతాభిః” అను విశేషణముచే గాయకులచే నివి స్వయంరచితము అని తెల్పబడుటచే నీ గాథలు మంత్రములు గావు - అని శ్రుతియే స్పష్టము చేయుచున్నది.

మఱియు నిట్టి గాథలు స్వయంకృతములని చెప్పబడుటచే ఋత్విజులచే యజ్ఞమున వివియోగింపబడెడి తదితరమంత్రములు “స్వయంకృతములు గావు: పురుషరచితములు గావు; అపౌరుషేయములు గావు; అపౌరుషేయమును” -అను విషయము గూడ నిట శ్రుతిచే స్పష్టము జేయబడినది. కాన బ్రాహ్మణముల కాలమున గాథలనెడి మంత్రజాతమును పురోహితులు రచింపవలెనను నియమ మేర్పడిన దని జెప్పెడి చారిత్రకుల కల్పన శ్రుతినంత్రదాయ విరుద్ధము. ఇట్టి యీ పదముల నాధారము జేసికొని మంత్రములు మానవరచితములని చెప్పబానుట యుక్తముగాదు.

కాన పూర్వోదాహృతము లయిన శ్రుతి, శ్రుత, అనుశ్రవ, పితృశాసనజా, పూర్వాజ్య, నవ్య, నవజాత - ఇత్యాది పదములు శ్రుతి యొక్క అనూచా నత్వమును, అమ్నాన్యత్వము నుట్పొందించునవియే యగుట స్పష్టము. ఇంతేకాదు అనుశాసన, అనూచానాది పదముల వలన నీ విషయ మింకను తేటపడగలదు.

అనుశాసనమ్ :-

ఈ వైదికవాణి నియమపూర్వకముగ గురుముఖము నుండియే గ్రహింపబడవలె నను సంప్రదాయమును శ్రుతియే —

“వేద మనూచ్ఛాచార్యోఽన్తేవాసిన మనుశాస్త్రి” — శిక్షవల్లి.

ఇత్యాద్యనుశాసనముల ద్వారా తెలియజేయుచున్నది. తనను అభ్యసించు విషయమై శ్రుతి యిట్లు అనుశాసించు లేమి ?

1. వేదమంత్రోచ్ఛారణ విషయమునను, 2. మంత్ర వివియోగ విషయమునను, 3. అర్ధావబోధ విషయమునను — పరంపరాప్రాప్తమైన

సంప్రదాయములను సంప్రదాయ పరినిష్ఠితుడైన యాచార్యుని ముఖము నుగ్రహింపవలెనని శ్రుతి తాత్పర్యము. అట్లు ఆచార్యుని ముఖము నుగ్రహింపక లిఖిత పాఠాది గ్రంథ సాహాయ్యమున నెవరికి దోచిన యట్లు వార అధ్యయనము జేయ బూనుచో పురుష బుద్ధిగత భ్రమ ప్రసూదాది దోషః లచే నప్రయత్నముగనే యుచ్చారణాదులయందు వైషమ్యము సంభవించు సహజము. సంప్రదాయానుగతమైన యర్థావగతి గలుగక విపరీతార్థ ప్రతీతిగ గలుగుట సంభవమగును. అట్టిచో శ్రుత్యుద్దిష్టమైన లక్ష్యము నెఱవేరు. లిఖి గ్రంథాది సాహాయ్యముచే నుచ్చరింపబడు వాక్కుగాని, దానిని యథోచితము ననువదించి కల్పించెడి చరిత్ర కల్పనగాని ప్రిత్యము, సనాతనము' పూర్వ్యమ' దేవతా జాగరణ శీలము కాజాలదు. అందుచే నాచార్య ముఖమునుండి నిను పూర్వకముగ నుచ్చారణానుచ్చారణ రూపమున గ్రహింపబడవలెనని శ్రుతి య కాసించుచున్నది.

వాక్య - అనువాక్య - అనూచాన్య - అనూక్తమ్ :-

పై తెలియ శ్రుతి వాక్యమున 'వేదం అనూచ్య' అను పదము వేదాధ్యయన మునగా వేదానువచనము — అను విషయమును వ్యక్తము చేయ చున్నది. 'త మేతం వేదాను వచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిష ని' — ఇత్యా శ్రుతి వాక్యములను వేదాధ్యయనమునకు గల వేదాను వచనత్వ ప్రసిద్ధిని దృఢ పఱచుచున్నది.

భరద్వాజాడు ఇంద్రానుగ్రహముచే త్రిపురుషాయర్థాయమును బడ వేదాధ్యయనము జేసెను. ఆయన జేపిన అధ్యయనము గురుముఖోచ్చారణా నూచారణరూపమే — అనగా వేదానువచన రూపమే — యగుట ఇంద్ర వాక్యవ పలన చెలియుచున్నది.

“స హోవాచ । భరద్వాజే త్వామన్త్ర్యః । వేదా వా ఏతే ।

అనంతా పై వేదాః । ఏత ద్వా ఏతై త్రిభి రాయుర్భి

రన్వవోచథాః”

తై. బ్రా. 3-10-11-4.

‘త్వ మే తై త్రిభి రాయుర్భిః ఏత స్మృషిత్రయ పరిమితం

వేదజాతం గురూపదేశ మన్వధితవా నసి’

సా. భా.

ఇట, ‘అన్వవోచథాః” అను పదముచే వేదాధ్యయనము ‘అనువచన రూపమే’ యను సంప్రదాయమును శ్రుతి తెలియజేయుచున్నది. ఇట్టి సంప్ర దాయమును శ్రుతి యడుగడుగున అనూచ్య, అన్వవోచత్ - ఇత్యాది క్రియం ద్వారా చాటుచునే యున్నది. శతపథశ్రుతియు వాక్త్రైవిధ్యము నిట్లు చెప్పు చున్నది.

“ధీరసి దక్షిణాఽసి (వా. సం. 4-29) ఇతి । ధియా ధియా

హ్యేతయా మనుష్యా జజ్ఞాషన్తి అనూక్తేనేవ,

ప్రకామోద్యేనేవ, గాథాభి రివ, తస్మా దాహ - ధీరసీతి”

— శ. బ్రా. 3-2-4-16.

‘ధియా ఇత్థం వదిష్యా మీతి బుద్ధ్యా చివ దభివదన రూపేణ

కర్మణా వా । ధీరితి కర్మ నామ । జజ్ఞాషన్తి జీవితు మిచ్ఛన్తి

మనుష్యాః । అనూక్తేన అనువచనేన వేదాధ్యయనే నేత్యర్థః ।

ప్రకామోద్యం ఇచ్ఛయా లౌకిక భాషణం । గాథా గద్యపద్యగీత్యా

ద్యాత్మికా । సర్వత్ర ఇవ శబ్దో వాక్యాలంకారార్థః । ఏవంవిధై

ర్వాగ్ని శేషైర్యతో జీవితు మిచ్ఛన్తి అతో ధీరసీత్యుక్తమ్” - సా. భా.

సోమక్రయణీరూపిణి యగు ధేనువు వాగ్రూపిణిగ నిట స్తుతింపబడు చున్నది (వాగ్రూపాధ్యారోపకల్పనయా సోమక్రయణీ గౌః స్తుతయతే - ఉపనిషత్, సా. భా.)

మహాధర. భా.). ఇట్లు చెప్పెద నని మొదట బుద్ధిచే నిశ్చయించి యా యర్థము తరుపాత వాక్కుచే బ్రకాశింపజేయబడును. ఈ వాక్కు లోక వ్యవహారమునకు మూలము. అట్టి వాక్కు 'అనూక్తము - ప్రకామోద్యము - గాథ' యని మూడు విధములు. అనూక్త మన అనువచనము - వేదాధ్యయనము ప్రకామోద్యమనగా స్వేచ్ఛగా నొనరించెడి లౌకిక భాషణము. గాథ యన గద్య పద్య గీత్యాది రూపము. ఇట్టి వాగ్విశేషముల చేతనే మానవ జీవితము నడుచును. సోమ క్రయణి యగు దేనువు త్రివిధవాగ్రూపిణి; వాక్కు ధీరూపము. అందుచే 'ధీరసి' యని స్తుతింపబడినది - యని యర్థము.

ఇది బేర్కొనబడిన త్రివిధవాక్కులలో నొకటి అనూక్తము (వేదాధ్యయనము) చెప్పబడినది. అందుచే నిది తదితర లౌకిక భాషణ, గాథా రూపములగు వాక్కులకంటె విలక్షణ మగుట స్పష్టము. అనగా అనూచ్యమానత్య మను ధర్మము వేదవాక్కునకే గాని తదితర వాక్కులకు లేదనెడు విషయమిది స్పష్టము జేయబడినది.

ఇట్లు అనూచానముగ అనూచ్యమాన మగుచుండుటచే వేదమునకు 'అనూవాకః, అనూచాః' ఇత్యాది నామములును ప్రసిద్ధములైనవి.

అనువాకః - వాక్యః -

'అనూచ్యతే (అను + వచ్ + ఘజ్) - గానశూన్యే ఋగ్వీశేషే,
ఋగ్యజుఃసమూహే శత్రునామ్నా వ్యాతే వేదాంశే'

— వాచసత్థయే.

ఈ నిమింబువు ననువరించి ఋగ్యజుఃసమూహరూప వేదమునకును శత్రురూప వేదభాగమునకును 'అనువాకః' అని ప్రసిద్ధి యున్నట్లు తెలియు

చున్నది. కాని, మహాభారతము ననుసరించి కృత్స్న వేదపాఠమునకు 'అనువాక' మని పేరున్నట్లు తెలియుచున్నది.

“శ్రోత్రియస్యేవ తే రాజన్ మందకస్యావిపశ్చితః ।

అనువాకహతా బుద్ధి రైషా తత్త్వార్థదిర్భిషీ ॥”

— భా ౬త. ౩-౪5-19.

‘అనువాకః గురూక్తి మనువచనమ్, తేన హతా ఆర్థజ్ఞాన

శూన్యస్య వేదాక్షరమాత్రాభ్యావినః’

— నీలకంఠః

ఈ వివరణము ననుసరించి అనువాక మనిగా గురుముఖోచ్ఛారణ అనుచ్ఛారణరూపమైన వేదాధ్యయనము; గురూపదేశము ననుసరించి యథా తథముగ మరల మరల నావృత్తి జేయబడు వేదమంత్ర పాఠము — అని యర్థము.

మహాభారతమున నింకొక యెడ ‘వాక, అనువాక’ శబ్దముల ప్రయోగ మిట్లు గలదు.

“యం వాకే వ్యనువాకేషు నిష త్సుపనిషత్సు చ ।

గృణన్తి పత్యకర్మాణం సత్యం సత్యేషు సామసు ॥”

— భారత. 12-47-28.

‘వాకేషు మంత్రేషు సామాన్యతః కర్మ వ్రతాశకేషు, అనువాకేషు

మంత్రార్థవివరణభూతేషు బ్రాహ్మణవాక్యేషు, నిషత్సు కర్మాం

గాద్యవబద్ధ దేవతాదిజ్ఞానవాక్యేషు, ఉపనిషత్సు కేవలాత్మజ్ఞానక

వాక్యేషు - గృణన్తి ధ్యాయన్తి, సత్యం, అబాధితం, సత్యేషు

అబాధితార్థేషు, సామసు జ్యేష్ఠ సామాదిషు’.

— నీలకంఠః

వాక్యము లనగా సామాన్యముగ గర్మణ బ్రహ్మకాశింపజేసెడి మంత్రములు అనువాకము లనగా మంత్రార్థ వివరణ రూపములగు బ్రాహ్మణ వాక్యములు. నిషత్తు లనగా కర్మలకును, తదంగములకును సంబంధించిన దేవతాదిజ్ఞానమును బోధించు వాక్యములు; ఉపనిషత్తు లనగా తేవలాత్మ జ్ఞాపక వాక్యములు — అని యర్థము.

భారతము ననురించి యనువాక మనగా 'వేదానువచనము'. అనునర్థము పూర్వ శ్లోకమున తెల్పబడినది. ఈ శ్లోకమున మంత్రార్థ వివరణ రూపము లగు బ్రాహ్మణము లని యర్థము తెల్పబడినది. మొత్తముమీద అనూచ్యమాన ధర్మము గలది యగుట జేసి ఋగాది మంత్రములకును అనువాకము లని పేరు. ఇంతే కాదు.

అనూచానః - నిధిః :-

పై కాలములచేతనే వేదములకు 'అనూచానః' అను నామము ప్రతి ప్రసిద్ధము.

"అథ యదేవాఽనుబ్రువీత - తేన ఋషిభ్యః ఋణం జాయతే ।

తద్ద్యేభ్య ఏతత్ కరోతి — ఋషీణాం నిధిగోఽవః - ఇతి

హ్యనూచాన మాహుః ॥"

.... శ. బ్రా. 1-7-2-3.

'అథేతి అనుబ్రువీత అనువచనం కుర్యాత్ అధీయేతేత్యర్థః ।

నిధిగోఽవ ఇతీతి । ఉపభుజ్యమానోఽపి యో న వినశ్యతి న

నిధిః । తాదృశః ఋషీణాం సంబంధీ యో వేదాభ్యో నిధిః

తస్య గోవయితా ఇతి వేదం అనూచ్యమానం ఆహుః బుధాః ।

అకస్తేషాం ప్రవచనం ధన మితి గమ్యతే ॥'

— సా. భా.

ఎంత యనుభవించినను నేది తఱుగదో యది నిధి. వేదము అట్టి నిధి. ఋషులు దీర్ఘ తపఃసమాధిలో దర్శించి యనుగ్రహబుద్ధితో లోకమున కొనగిన పెన్నిధి యది. కావున నది ఋషినిధి. నియమపూర్వకముగ నధ్యయనముజేసి ఋషి ఋణమును తీర్చికొనవలెను. అట్లు ఋషిఋణమును తీర్చి కొనెడి పేరరక్షకులకు 'నిధిగోపాః' అని పేరు. అనూచానముగ ఋషిఋణ విముక్తికై యనూద్యమాన చగుబడేసి వేదమును 'అనూచాన' మని చెప్పుదురు. అట్టి రక్షకులకు ప్రవచనమే ధనము-అనిశ్రుత్యర్థము, ప్రైశ్చుతివలన వేదమునకు 'అనూచానః' అను పేరు ప్రసిద్ధము. 'అనూచానః ప్రవచనసాంగేఽధీతీ' యని యమృసింహుని వచనము. కాన, షడంగసహితమగు అనూచానము (వేదము) నధ్యనయనముజేయువారును 'అనుచానాః' అని చెప్పబడుదురు. 'యే వా అనుచానాస్తే కవయాః, ఐ (బ్రా. 2-2; 2-38) అనుచు శ్రుతి కవులను 'అనుచానాః' అని కీర్తించినది 'అత్య కవిశబ్దేన అనుచానాః షడంగసహిత వేదాధ్యాయనశీల్యంతే, అని యనుచు, శ్రీ సాయణుడును షడంగ వేదాధ్యయనపరులు అనూచానులు; వారే కవులని వివరించినాడు.

మఱియు వేదము ఒక నిధి; తత్ప్రైశ్చుతిపాద్య మగు బ్రహ్మ రెండవ నిధి; వేదాధ్యయనపరుడు బ్రహ్మచారి యగుచు తపస్సుచే నీ నిధుల రెంటిని కాపాడుచుండు నని ఋథర్వణశ్రుతి (అ వే. 1-5-10) చే పూర్వము వివరింపబడినది. (చూ. బ్రహ్మశబ్దము). అక్షయ వేదనిధి స్వరూపుడు సంప్రదాయ ప్రవర్తకుడు నగు గురువుగా నారదుడు శిశుపాల వధ మహాకావ్యమున నిట్లు ప్రశంసించబడినాడు.

“నదోపయోగేఽపి గురు స్త్య మక్షయో నిధిః శ్రుతీనాం

ధనసంపదా మివ”

— శిశు. 1-28.

ఈప్రమాణముల ననుసరించి వేదాధ్యయన మనాదినుగిడి ఋషిఋణ విముక్తికై చేయబడుచు, ఋషు లొసగిన యీ పెన్నిధిని యభాతథముగ గాపాడుటకై యుద్దేశించబడినదని తెలియును.

దేవ, ఋషి, పితృఋణ విముక్తి నొందుటకై యే విధముగ నియమ పూర్వక వేదాధ్యయనము జేసి విహిత కర్మానుష్ఠానపథు లగుచు నిధిరక్షకులు గావలెనో శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసాదులు పెక్కురీతుల నాదేశించినవి.

1. విద్యా హ వై బ్రాహ్మణ మాజగమ గోపాయ మా శేవిధి ష్టే”
 ౭హ మస్మి. అనూయకా యాన్యజవే ౭యతాయ న మాబ్రూయా
 వీర్యవతీ తథా స్యామ్ ||

2. య అత్యుణ త్యవితథేన కర్ణా వదుఃఖం కుర్వ న్నమృతం
 సంప్రయచ్చన్ । తం మన్యేత పితరం మాతరం చ తస్మై న
 ద్రుహ్యేత్ కతమ చ్చ నాహ ||

౩. అధ్యాపితా యే గురుం నాద్రియస్తే విప్రా వాచా మనసా
 కర్మణా । యథైవ తే న గురో ర్భోజనియ స్తథైవ తా న్న
 భునక్తి శ్రుతం తత్ ||

4. య మేవ విద్యాః కుచి మప్రమత్తం మేధావినిం బ్రహ్మ
 చర్యోవపన్నమ్ । య స్తేన ద్రుహ్యేత్ కతమచ్చ నాహ
 తస్మై మా బ్రూయా నిధిపాయ బ్రహ్మాన్ ||”

సంహితోపనిషద్బ్రాహ్మణమ్ ౩; నిరు. 2-4; విష్ణు. స్మృ. 28, ౩0. ఆద్యా;
 వాసిష్ఠ. స్మృ. 2-8; మను. స్మృ. 2-114, 115, 145.

‘ఋణాని శ్రీ జ్ఞాపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్ ।
 అనపాకృత్య మోక్షం తు పేనమానః ప్రజ త్యధః||’

పూర్వోక్త ప్రమాణముల ననుసరించి దేవదత్తము, ఋషిప్రోక్తము, పితృ పరంపరాప్రాప్తము నైన నిధి యగుటచే, దేవ - ఋషి - పితృ ఋణ విముక్తి నొందుటకై యీ వేదము అధ్యయన, అధ్యాపన, కర్మానుష్ఠానముల ద్వారా తరతరముగా సంరంక్షింపబడుచు వచ్చినదని తెలియును. అందుచే వేదమునకును, లేక వేదాధ్యయమునకును, అనువాక, అనూచానాది నామములు సార్థకములై యొప్పుచున్నవి.

అమ్నాయాంబుధిమధనమ్ - అమృతసానమ్ :-

అమ్నాయ పద లక్షితార్థము గూడ నిదియే అమ్నాయ మనగా నిరంతరాభ్యాసపూర్వకముగ నధ్యయనము జేయబడునది - అని యర్థము. అధ్యయనము లేక యభ్యాసమనగా కేవల శబ్దరాశిని కంఠస్థము చేయుట. కంఠస్థము చేసి మరల మరల నావృత్తము జేయుట మాత్రమే యర్థము గాదు. ఆ మంత్రముల నా యా కర్మలయందు వినియోగపరచుటయు మాత్రమే గాదు. అంతియే యైనచో నది తత్త్వార్థదర్శిని కాజాలదు. 'నై షా తత్త్వార్థదర్శినీ' యని మహా భారతశ్లోకము హెచ్చరించుచున్నది. ఆ యభ్యాస స్వరూపమును మను స్మృతి యిట్లు వివరించుచున్నది.

“వేదాభ్యాసేన సతతం శౌచేన తపసైవ చ ।

అద్రోహేణ చ భూతానాం జాతిం స్మరతి పౌర్వీకీమ్ ॥

పౌర్వీకీం సంస్మరన్ జాతిం బ్రహ్మై వాభ్యస్యతే పునః ।

బ్రహ్మభ్యాసేన చాజస్ర మనంతం సుఖ మశ్నుతే ॥”

—మను. స్మృ. 4-148, 149.

శౌచ-సంతోషములు, తపస్సు భూతస్నేహము - వీనితో గూడిన వేదాభ్యాసము వలన వేదవిదుడు జాతిస్మరుడై (పూర్వజన్మస్మృతి గలవాడై) బ్రహ్మభ్యాసము చేసి యనంతసుఖమును బడయగలడు—అని యర్థము.

ఇందలి బ్రహ్మభ్యాసపదమును వ్యాఖ్యాత లిట్లు వివరించిరి.

“సంసారే విరజ్యన్ బ్రహ్మైవ అజస్ర మభ్యస్యతి, శ్రవణ మనన ఛాన్తే స్సాక్షాత్కరోతి.” వేదము బ్రహ్మశబ్దవాచ్య మగుట సోపపత్తికముగ పూర్వ శ్లిరీకయందు వివరింపబడినది. ఇది కేవలమంత్రపాఠాభ్యాసము వేదాభ్యాసమనియు, క్రమముగ విరక్తుడై తత్వజిజ్ఞాసతో జేయు శ్రవణ, మనన, ఛానరూప మగు అభ్యాసము బ్రహ్మభ్యాస మనియు, నధికారిభేదము ననుసరించి యభ్యాస స్వరూప మీ శ్లోకములందు వివరింపబడినది. కాన, అమ్నాయ మనగా కేవల మంత్ర పాఠాభ్యాసమే గాక తత్త్వదర్శక మగు బ్రహ్మభ్యాస మనియు నర్థము గ్రహింప వలెను. ‘బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహనం. ఇత్యాది ఋక్కుల పరమార్థము ‘అమ్నాయ, పద పరమార్థమును గ్రహించినపుడే సాధ్య మగును.

సుదృఢమైన భక్తితో నర్థానుసంధాన పూర్వకముగ మంత్రముల మననము జేయుచు నందు నిగూఢమై యున్న యమృతము నాస్వాదించుట ‘అమ్నాయ’ లక్ష్యార్థముగా శ్రీ శంకర భగవత్పాదులును రూపక విన్యాసమున నిట్లు వివరించిరి.

“అమ్నాయంబుది మాదరేణ సుమనస్సంఘా స్సముద్య న్మనో
మంథానం దృఢభక్తి రజ్జనహితం కృత్వా మథిత్వా తతః ।
సోమం కల్పితరుం సువర్వసురభిం చింతామణిం ధీమతామ్
నిత్యానందసుధాం నిరంతర రమాసౌభాగ్య మాతన్వతే॥”

— శివానందలహరి.

సుమనసు లనగా దేవతలు. విద్వాంసులు గూడ సుమన శృంగముచే చెప్పబడుదురు. దేవతలు క్షీరసాగరమును మధించి చంద్రుడు, కల్పవృక్షము, కామధేనువు, చింతామణి మన్నగు వానిని బొందినట్లు మననశీలరగు విద్వాంసులు శాస్త్రార్థవిజ్ఞాన కుశలమైన మనస్సు అనేది కవ్వమును దృఢభక్తి యనెడి త్రాటితో

బిగించి, ఆమ్నాయ మనెడి యంబుధిని అదరముతో మధించి, మధించి యందు భక్తుల పాలిటి కల్పవృక్షము, కామధేనువు, చింతామణియు నిత్యానందసుధా స్వరూపుడు, మోక్షలక్ష్మీ సౌభాగ్యస్వరూపుడు నగు సోమని (ఉమాసహతుడగు పరమేశ్వరుని) పొందుదురు — అని యర్థము.

ఇట జెప్పినట్లు, ఆమ్నాయమును భక్తిపురఃసరముగ నాదరముతో మధించు కొలదియు మొదట అక్షరరాశిగ, అనగా అక్షరరూప సముద్ర ముగ మాత్రమే గన్పట్టెడి వేదవాణి క్రమముగా బ్రహ్మవిద్యా స్వరూపిణి యగుచు తన నాదించెడి సుమనసుల పాలిటి కల్పలతయై, కామధేనువై, చింతామణియై, తుదకు ఉమా (బ్రహ్మవిద్యా) సహితుడగుసోమనిపొందింపజేయు ననెడి భావము గూడ లక్షిత మగుచునే యున్నది, 'సా హి శ్రీ రమ్యతా సతామ్' అని పూర్వ ముద హరించినశ్రుతిచే లక్షిత మగు నర్థము గూడ నిదియే.

'ఆమ్నాయ' పదముచే నుద్దిష్టమైన నిరంతరాభ్యాసమే మధనము. అదియే పై శ్లోకమున ప్రబోధింప బడినది. ఇట్టి మధనముచే లభించెడి యమృతము దేవతాదులకు గూడ దుర్లభము; అచార్యోపదేశైక లభ్యము — అని పరమగురుస్తవ రూపమున శ్రీశంకరభగవత్పాదు లిట్లు వివరించిరి.

“ప్రజ్ఞా వై శాఖవేదక్షభితజలనిధే ర్వేదనామ్నోఽంతరస్థం
భూతా న్యాలోక్య మగ్నా న్యవిరతవననగ్రాహ ఘోరే సముద్రే ।
కారుణ్యా దుద్ధధారామృత మిద మమరై ర్దుర్లభం భూతహేతో
ర్య స్తం పూజ్యాభిపూజ్యం పరమగురు మముం పాదపాతై
ర్మతోఽస్మి”॥ — గౌడపాదకారికా - అ. శా. ప్రకరణమ్.

ఘోరమగు సంసారసాగరమున బడి యీడలాడెడి మనుల నుద్ధరించుటకై కరుణతో, వేదసాగరమును మధించి, దేవతలకు గూడ దుర్లభమైన నీ యద్వైత తత్త్వామృతము నుద్ధరించి (విష్ణువు దేవతలకు వోలె) సుమన

స్వంఘములకు బంచి యిచ్చిన వరము గురువులు, పూజ్యాభిపూజ్యులు నగు శ్రీ భగవద్గోడపాదాచార్యులకు సాష్టాంగ ప్రణామము - అని యర్థము.

కాన (1) ఆమ్నాయముయొక్క పరమ తాత్పర్యము మోక్ష లక్ష్య సామ్రాజ్యమే యనియు, (2) అట్టి యమృతపానము సుమనసస్వంఘమునకు మాత్రమే లభ్యమనియు, (3) వారికిని గూడ గురూపదేశాదుల ననుసరించి, అనగా సంప్రదాయమార్గమున, మధించిననేగాని లభ్యము కాదనియు పై శ్లోకముల వలన దెలియనగును.

ఇప్పుడు శ్రుతి, ఆమ్నాయ శబ్దార్థముల బరిశీలించినచో 'ఆమ్నాయః' అను నామము శ్రుతి యొక్క శ్రుతిత్వము, అట్లే శ్రుతియను పదము ఆమ్నాయము యొక్క ఆమ్నాయత్వమును అన్య నిరపేక్షముగ పరస్పరము నిరూపించుకొను చున్నవని తెలియనగును.

సమామ్నాయః :-

అర్థానుసంధానపూర్వకముగ అధ్యయనము జేయబడు ఆమ్నాయమే సమామ్నాయ మనియు జెప్పబడుచున్నది.

“ఏత దంతః సమామ్నాయో యోగః సాంఖ్యో మనీషిణామ్ ।

త్యాగ స్తపో దమః పశ్యం సముద్రాంతా ఇవావగాః ॥”

— భాగ. 10-47-33.

“ఏషః మనోరథః అంతః సమాప్తి ఫలం యన్య సః సమామ్నాయః వేదః” (— శ్రీధరః), సమామ్నాయము యొక్క అనగా వేదముయొక్క లక్ష్యము మోక్షమని భావము.

విద్య - ఆమ్నాయ యోగము :-

ఇట్లు ఆమ్నాయ, అనువాక, వాక, అనుచాన, అనుశ్రవ, సమామ్నాయ, శ్రుతి, శ్రుతా, శ్రవ, అనుశ్రవ, పితౄ, సనజా, పూర్వాస్య, నిధి — ఇత్యాది పదములన్నియు సార్థకములై, వేదము అనాది యనియు, ఋషిప్రోక్తమనియు, పితృ పరంపరాప్రాప్తమనియు తఱుగని నిధి యనియు, సంప్రదాయము ననుసరించి నిరంతరాభ్యాసాదిరూప మథనము జేయుకొనియు సుమనసులకు నమృతము నావిర్భవించ జేయు క్షీరసాగరమనియు దెలియ జేయుచున్నవి.

అందుచే నీ వేదములు వేత్వేషు రచయితల రచన లనియు, నిందు పౌర్వాపర్యము గలదనియు, ఆంతరదర్శనము లేదనియు, లౌకిక దృశ్య సంఘటనాదుల వర్ణన లనియు, అసంబద్ధ ప్రలాపము లనియు, జెప్పుట తగదు. అట్లు జెప్పుచో వేదవాణి స్వరూప స్వభావాదుల దెలియజేయుటకై ప్రవృత్తములయిన యీ పదములు సార్థకములుగాక నిర్థకములే గావలసి వచ్చును. అట్లగుట శ్రుతి సంమతము కాదు గదా : అందుచే శ్రుత్యుక్తము, సంప్రదాయానుగతమునైన దృష్టితో మాత్రమే, అనగా నామ్నాయాది శబ్దార్థముల గురైతిగి యీ యామ్నాయాంబుధిని మదింప బూచినపుడే యందలి పదములు సార్థకములై, సుమనసులగు శంకరాదులకు వలె, నమృతప్రాప్తికి దోహదకారులగును. లేనిచో గావు — అవి అమ్నాయాది శబ్ద తాత్పర్యము.

వాల్మీకి మహర్షియు భంగ్యంతరముగ ఆమ్నాయముల యొక్క ఆమ్నాయత్యము నిట్లు వివరించినాడు.

“తస్య నందిదిహే ఋద్ధి ర్ముహు స్సీతాం నిరీక్ష్య తు ।

ఆమ్నాయానా మయోగేన విద్యాం ప్రశధిలా మివ ॥

దుఃఖేన బుబుధే సీతాం హనుమా ననలంకృతామ్ !

సంస్కారేణ యథా హీనాం వాచ మర్థాంతరం గతామ్ ॥”

— రామా. 5 15-38, 39.

అమ్నాయ మన నిరంతరాభ్యాసము; అది శ్రవణ మనన విదిధ్యా, రూపము. అట్టి అమ్నాయములు లేని విద్య సంస్కారహీనమై, ప్రళిథిలమై ‘అదియే యిది’ యని గుర్తించుటకు శక్యము గాక యుండును. అట్టి విద్య వలె, సంస్కారహీనమై అనలంకృతమై యున్న సీతను జూచి ‘సీత యీమెయా!’ యని హనుమంతుడు సందేహించెను తరువాత నెట్లో యతి కష్టము మీదఁగఁగె మె సీతయే. యవియు, సంస్కారహీనమైన వాక్కు విపక్షితార్థమును గాక విపరీతార్థము బొంది యుండునీతి, నీమెయు సంస్కారహీనమై యవశ్యమై రావణుని యధీనమున నున్నది యని తెలిసికొనెను—అని అర్థము.

ఇట్లొక్కములలో విద్యా, వాక్ పదములచే జెప్పబడిన విద్యగాని వాక్కుగాని యేదీ? హనుమంతుడు కిష్కింధకాండయందు ‘నాన్యగ్వేద విసితన్య నాయజర్వేదధారిణః! నాసామవేద విదుషః శక్య మేవం ప్రభాషితుమ్’ (4-21-28) ఇత్యాది శ్లోకములచే వేదవి ద్రగేనరుడుగ శ్రీరామునిచే గొనియాడబడినాడు. అట్టివాని దృష్టిలో విద్య యన వేదవిద్యయే యగును. శ్రుతులయందును పురాణాదులయందును విద్య యన త్రయీవిద్యయే, ఆమ్నాయావశ్యకత త్రయీవిద్యకుజెప్పబడినట్లుగ మఱి యే విద్యకును బ్రసిద్ధము కాదు. అట్టి ఆమ్నాయావశ్యకత గలది యగుట చేతనే యా విద్యకు ఆమ్నాయత్వ ప్రసిద్ధి వచ్చినట్లు పూర్వము వివరింపబడినది.

ధర్మ, బ్రహ్మ రూప పురుషార్థముల దెలియజేయునది (వేదయతి) యగుటచే వేదవిద్యకు విద్య యని సార్థకనామము. అట్లు దెలిసికొనుటకు కేవల వేదమంత్ర పాఠ్యాభ్యాసము చాలదు, ధర్మ జిజ్ఞాస జేసి ధర్మస్వరూపమును,

శ్రవణమనాదుల ద్వారా బ్రహ్మ స్వరూపమును దెలియవలసి యున్నది. కర్మ వినియోగమునకును, పరమార్థదర్శనమునకు నుపయోగపడని కేవల వేదరాశియందు విద్యాత్వము నాచుమాత్రావశిష్టమై యుండి 'నిజముగ నిది విద్యయా?' యని యాపాతముగ సందేహమునకు దాపు గల్గుచుండును.

ఇక సీతవిషయము. రావణాంతఃపురములో రూపవతులగు స్త్రీల నెందఱిలో హనుమంతుడు గాంచియుండెను. అందే యొకరియందును, తన మనసున ప్రతిష్ఠితమై యున్న సీతాదేవియొక్క రూపముగాని, వైశిష్ట్యము గాని హనుమంతునకు గన్పట్టలేదు. అశోకవనికయం దనలంకృతయై యవశయై శోకనమాక్రాంతయై, స్పృష్టముగా నభివ్యక్తముగాని తేజముతో గూడినదై యున్న సీతను గాంచి, హనుమంతు డాయందు స్వమనఃపట ముద్రితసీతాదివ్య, రూపమును గాంచెను. కాని, నిజముగ నీమె సీతయా? సీత యగుచో నిట్లున్న దేమి? యని సందేహించెను.

పర విద్యాస్వరూపిణియగు నీ దేవత. ప్రళిలవివ్య వోలె, నిట్లు గన్పట్టు లేమి? - యని నందియనడి హనుమంతుడు విద్యాస్వరూపమును, వాక్స్వి రూపము నెఱిగిన వాడగుటచే 'సంస్కారహీన మైనపుడు వాక్కు వివక్షితార్థమును జెప్పక విపరీతార్థమును బొందునట్లు, ఈమెయు పతి సాన్నిధ్యము లేక యసంస్కృతయై, యవశయై, పరాధీనయై యున్నటుల నున్నది యని సమాధాన పడెను.

ఇది సంస్కారవతియగు వాక్కు యేది? వేదవిరుడగు హనుమంతుని దృష్టిలో గల సంస్కారవతియగు వాక్కు వేదవాణియే. సంస్కారమనగా ప్రకృతి ప్రత్యయాది సంస్కారము శబ్దవ్యుత్పత్తి, ప్రవృత్తి నిమిత్తములుగల వాక్కు సంస్కృతరూపిణియై వేదవాక్యే యగును. అట్టి సంస్కారము అన్య వాక్కులకు బ్రసిద్ధము గాదు ఆ ప్రసిద్ధి వేదవాక్కునకే గలదు.

శబ్దవ్యుత్పత్తియు, ప్రవృత్తి నిమిత్తము దెలియని యపుడు, ఆ వాక్కు ఏదియేని వివరీతార్థమునందు ప్రవృత్తమయి యున్నట్లున్నను, తత్సంస్కారాదుల నెఱిగి ఘననము జేసినపుడు వివక్షితమగు పరమార్థమునే లక్షింప జేయుచుండును.

‘సీత యిపుడు సంస్కారము లేనిదై పరాధీనయై యున్నట్లు గన్నట్టి నను, వాస్తవమునకు పరాధీన కాదు; పతి సాన్నిధ్యమును బొంది సునంస్కృతయై సహజతేజముతో, తానుద్దేశించిన సీతా రూపమున నలరారగలదు’ అని యూహించు కొని, హనుమంతు డిట్లతికష్టముమీద ‘ఇట్లన్నను ఈమె సీతయే గావచ్చు’ నని కొంతవరకు సమాధానపడినాడు. (దుఃఖేన బుబుధే) ఇట్లే మఱికొన్ని యుప పత్తుల ద్వారా తర్క వితర్కముల జేసి ‘యీమె సీతయే’ యని తుదకు నిర్ధారించు కొనినట్లు తరువాత శ్లోకముల వలన దెలియును.

పై శ్లోకమువలన (1) శబ్దవ్యుత్పత్తి, ప్రవృత్తి నిమిత్తముల యావశ్యకతయు (2) అవి దెలిసికొని అమూల్యము జేయవలసిన - అనగా శ్రవణ మననాద్యభ్యాసము జేయవలసిన - యావశ్యకతయు, కాంతానమ్మితముగా జెప్పబడినది. అట్లు జేయనివాడు ఆ వేదవాక్కు వివక్షిత పరమార్థమును గాక, వివరీతార్థముల బోధింప గలదనియు నట్టి యెడ నది ‘ప్రశ్నిత విద్య’యై సంస్కార హీనయై నామమాత్రావశిష్టయై వర్తిల్లగలదనియు హెచ్చరికగూడ నిందిమిడి యున్నది.

కాన వేదముయొక్క అమూల్యత్వ మిట్టిది. వాక్యార్థజ్ఞానమునకు పదార్థజ్ఞానము (శబ్దార్థజ్ఞానము) కారణము. పదార్థజ్ఞానము సిద్ధించుటకు స్వర సంస్కారజ్ఞానము అవశ్యకము. దానిచే శబ్ద ప్రవృత్తి నిమిత్తముల దెలిసికొని యా పదముచే దెలియనగు యావదర్థమును దర్శింపవలెను. ఇట్లు దెలిసి, ఉప ప్రయోహనసంహారాది షట్-లింగములచే సంప్రదాయానుగుణముగ వాక్యతాత్పర్యము నిర్ణయించి, శ్రవణమననాదుల ద్వారా బ్రహ్మభ్యాస మొనర్పవలయును. అప్పుడే

యా వేదవాక్కు అవివక్షిత విరుద్ధార్థముల గాక' వివక్షిత పరమార్థమును దర్శింప జేసి, 'విద్య' యను సార్థకనామమున విలసిల్లగలదు — అని మహర్షి తాత్పర్యము.

స్వరసంస్కారములు వదార్థ జ్ఞానమును దెలియజేయ నమర్థములు — అనెడి విషయము సోపవ త్తికముగ యాస్కనిరుక్తము నందిట్లు వివరింపబడినది.

“త ద్యేషు పదేషు స్వరసంస్కారౌ సమర్థౌ ప్రాదేశికేన

గుణే నాన్వితో స్యాతాం తథా తాని నిర్భూయాత్” — ని. 2-1-1.

వ్యాస వాల్మీకాదుల యదుగుణాదలలో నడచిన మహాకవి కాళిదాసు గూడ కుశలవులతోగూడిన సీతాదేవిని స్వరసంస్కారములలో నొప్పు వేదవాక్కుతో బోల్చుట గమనార్హము.

“స్వరసంస్కారవత్కాఽసౌ పుత్రాభ్యా మథ సీతయా ।

ఋచే వోదర్చిషం సూర్యం రామం ముని రుపస్థితః ॥”

— రఘు. 15-78.

స్వరసంస్కారాదుల ద్వారా మంత్రార్థము నెఱిగి యజ్ఞమున వినియుక్త మయినపుడు (విదధే శస్యమానా) వేదవాక్కు కల్యాణకరములు, స్వచ్ఛములునగు దివ్య తేజస్సులతో (తద్రా వాస్తా ఇన్ద్రాజ్ఞానార్జునసానా) విలసిల్లును; జాగరిణీలమై వివక్షిత దేవతార్థ ప్రబోధకమై (జాగృవిః) యలరాకును. అట్లు వినియుక్తము గానచో కేవల శబ్దరాశిగ మాత్రమే గన్పట్టును—అను నీ యర్థమును 'దివశ్చి దా పూర్వాన్య' (ఋ 3-39-2) అను ఋక్కుచెప్పెచున్నట్లు పూర్వము వివరించబడినది. ఆశ్రుత్యర్థమే యిదిచమత్కారముగ వాల్మీకి మహర్షిచే ననువదించబడిన దనుట గమనార్హము.

ఇది సీతాదేవి వేదవాక్కుతో బోల్చుటయితచే ఆమె ప్రసాదముననున్నను, అదవియందున్నను, అలంకృతయైనను, ననలంకృతయై గన్పట్టినను, అనగా పతి

సాన్నిధ్యమున నున్నను, ఆమె లక్ష్మ్యము వతి యగు శ్రీరామచంద్రుడే యయినట్లు, వేదవాక్కుగూడ సంస్కృతమై యున్నట్టినను, నసంస్కృతమై యున్నట్లు గన్పట్టి నను ఆవాక్కుకు పరమ లక్ష్మ్యము యజ్ఞేశ్వరుడగు పరమేశ్వరుడే యగుటయు నిట ధ్వనితము.

వేదశ్రుతిః :-

పరమార్థమే లక్ష్మ్యముగా గలిగి; న్యాయసంసిద్ధములగు హేతువులచే సుదృఢముగా ప్రతిష్ఠితమై, కుతార్కికులకు అప్రకంప్యమై, యనన్యనిరపేక్షమై, యానూచానమై వెలయుటచే నీ యామ్నాయము 'ద్రువా వేదశ్రుతిః' యని ప్రసిద్ధమైనట్లు పూర్వము వివరింపబడినది (చూ. ఋషిశబ్దము.) వేదశ్రుతి యనగా స్వతః ప్రమాణభూతమైన శ్రుతి యని అర్థము;

"వేదయతి వేదః, స్వతః ప్రమాణదూతాం శ్రుతి మిత్యర్థః"

—గోవిందరాజీయవ్యాఖ్య—రామా. 3-50-21.

కాన శ్రుతి-అమ్నాయ శబ్దముల బిరికిలించుచో—

(1) నిరంతరము గురుముఖోచ్ఛారణానూచ్ఛారణ రూపమున ననాది సుండియు శ్రూయమాణమగుచు వరలునది, (2) శ్రూయమాణ మగుటయేగాక నియమపూర్వకముగా ప్రతిదిన మధ్యయనాదుల ద్వారా యభ్యసంప బడుచుండునది; యజ్ఞాదికర్మల యందు మరల మరల శత్రుస్తోత్రాదిరూపమున వినియుజ్యమానమగుచు నిత్యనూతనమై వెలయునది; (4) నిరంతర శ్రవణమననాదులచే బ్రహ్మవిద్యా రూపిణీయై సాక్షాత్కరించునది—యని వేదవాక్యరూపము స్పష్ట మగును. ఇట్లుగురు ముఖమున గ్రహింపబడకయు, నియమపూర్వకామ్నాయములు లేకయు, కర్మయందు వినియుక్తము గాకయు. నిరంతర శ్రవణమననాది రహితమై యీ వేదవాణి యెవరి కడ నుండునో, యది సంస్కారహీనమై లంకలోనున్న సీతాదేవివలె, ప్రళిలవిద్యయై యొప్పును. అందుచే నట్టివేదవాక్కు వివక్షితార్థప్రతిపాదకము గాక, యుగవివక్షితార్థ ప్రతిపాదనశీల వలె గన్పట్టును. అయ్యును వాస్తవముగ దాని లక్ష్మ్యము పరమార్థమేయగుననియు దెలిసినది. శ్రుతి-అమ్నాయస్వరూప మిట్టిది.

ఇట్టి అమ్నాయమే స్వాధ్యాయము. ఇక స్వాధ్యాయ శబ్దమును జూతము.

స్వాధ్యాయ :

స్వాధ్యాయ సింధు మధనాత్ క్రమతేవ యా శ్రీః
సంమోహ్యా కామ్యనిరతాన్ కృతభేదవాదాన్ ।
దితే సుధాం స్వపద మార్గణ దీక్షితేభ్యః
సంస్తామి శోభనవిధాం హరిరూపిణీం తామ్ ॥

ఋషిం త్వం వేదం త్వం సువిమంతపోజాం ప్రథమజాం
త్రయాం స్వాధ్యాయం త్వం భిషజ మనఘం బ్రహ్మ పరమమ్ ।
స్వతః ప్రామాణ్యం త్వం సురగిర మధామ్నాయమహితాం
స్వయంజాతాం దివ్యాం హరిహృదయరిక్షీం హృది భజేః॥

—వేదమాకృస్త వః.

అధ్యాయః - వేదః :.

అథ్యయనము లేకయభ్యాసము నన నెట్టితో యామ్నాయశబ్దమునవివరింప
బడినది. అథ్యయన మనగా బ్రహ్మయజ్ఞములేక వేద-వేదాంగాధ్యయన మనియే
సామాన్యముగా బ్రసిద్ధి.

‘అథ్యయనం బ్రహ్మయజ్ఞః స్వాత్’

అభిధానచింతామణి.

అధ్యయనము జేయదగినది యగుటచే వేదమునకు అధ్యాయః అని పేరు.

‘అధీయన్త ఇత్యధ్యాయాః వేదాః’—విజ్ఞానేశ్వరీయ (యాజ్ఞ. 1-?—12.)

— స్మృతిచంద్రిక (సంస్కారకాండ - ఉపాకర్మ).

ఇంతేగాక ‘స్వాధ్యాయః’ అనియు వేదమునకు నామము ప్రసిద్ధము.

స్వాధ్యాయః వేదః :-

‘స్వాధ్యాయో ౭ ధ్యేతవ్యః’ -తై. ఆ. 2-16; శ. బ్రా- 11-5-6-3.

స్వాధ్యాయమును, అనగా వేదము నధ్యయనము జేయవలెను -అని క్రుతి విధించుచున్నది- ఇంతేగాక-

‘బ్రాహ్మణేన నిష్కారణః షడంగో వేదో ౭ ధ్యేతవ్యో జ్ఞేయశ్చ”
యనియు సాక్షెత్తు వేదపదిషు నుచ్చరించుచు షడంగసహిత వేదాధ్యయనమును,
తదర్థమీ మాంసను జేయవలె ననియు క్రుతి శాసించుచున్నది.

1. “నష్ట జ్వలిత సంపాతా ప్రళాంతాద్రాయ సత్కథా ।

తిమిరేణాభిలిప్తేన తదా సా నగరీ బభౌ ” — రామా. 2-48-34.

‘అధ్యాయః వేదః, సత్కథా పురాణాదిః; నివృత్తవేదాధ్యయన పురాణ పాఠేత్యర్థః’ — గోవిందరాజీయవ్యాఖ్య.

‘నేతి ప్రతిషేదార్థీయో బాషాయామ్ । ఉభయ మన్వభ్యాయమ్’

— నిరు. 1-5.

‘ప్రతిషేదార్థీయ ఉపమార్థీయ క్షేపకృతయ మన్వభ్యాయమ్ చందసి

ప్రసిద్ధమ్’

— ముకుందకళత్మ వ్యాఖ్య.

“ద్వితీయం ప్రాప్యానుపూర్వ్యాత్ జన్మోపనయనం ద్విజః।
వనన్ గురుకులే దాంతః బ్రహ్మధీయాత వాగ్మతః”

—భాగ. 11-17-21.

ఇది ‘బ్రహ్మ’ పద ముచ్చరింపబడి వేదాధ్యయనము విధింపబడినది. కానీ పై ప్రమాణముల ననుసరించి స్వాధ్యాయ - వేద - బ్రహ్మపదములు సమానార్థకము లగుట శ్రుతి స్మృతి సంమతము. కాని, యీ విషయమై కొన్ని యాక్షేపములు గలవు.

స్వాధ్యాయ శబ్దార్థము - పూర్వపక్షములు :-

1) స్వాధ్యాయపదమునకు ‘స్వశాఖారూప మగు వేదము (స్వః స్వ శాఖారూపః అధ్యాయః వేదః)’ -అను నర్థము కూడ సంప్రదాయానుగతమై వచ్చుచున్నది. కాని, యీ యర్థమును మాత్రమే గ్రహించి కొందఱు పై శ్రుతివాక్యమునకు ‘స్వశాఖారూపమగు వేదము నధ్యయనము జేయవలెను’ -అను నర్థమును మాత్రమే చెప్పుచున్నారు. అట్టి తఱి కృతన్న వేదాధ్యయనము శ్రుతివిహితమా? లేక స్వశాఖాధ్యయనము మాత్రమే శ్రుతివిహితమా?

2) కృతన్న వేదాధ్యయనమే శ్రుతిసంమత మగుచో ‘అధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః’ -అని చెప్పిన జాతును గదా! స్వాధ్యాయః -అని యనుచు ‘స్వ’ పదమును గూడ జేర్చుట లోని తాత్పర్య మేమి?

అందుచే “స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః” -అను వాక్యము యొక్క యర్థ విచారము జేసి శ్రుతి స్మృత్యనుగుణముగ “స్వాధ్యాయ” స్వరూపమును దర్శింపవలసి యున్నది.

స్వాధ్యాయ మనగా స్వశాఖారూప వేదమే - యని చెప్పినచో నధ్యయనము జేయువారికి తదితరశాఖలు స్వాధ్యాయములు కాకపోవలసివచ్చును. అనగా తదితరశాఖాధ్యయనము విధివిహితము గాకపోవలసి వచ్చును. అందుచే

నొకవేళ వితరణాభ్యాధ్యయనమును గూడ నెవరేని జేసినచో వారు విధిచోదితముగాని యధ్యయనము జేసినవారే కావలెను. అదియును గాక "స్వశాఖాధ్యయనము విధి విహిత మనినంతమాత్రమున నన్యశాఖాధ్యయనము నిషిద్ధము గాదు; అందుచే వితరణాభ్యాధ్యయనము గూడ జేసిన జేయవచ్చు" -నని యనుటకును వీలులేదు. అన్యశాఖాధ్యయనము క్రుతినిషిద్ధము గాదని యనినచో నది విధివిహిత మగునా? కనుక నీ యర్థమునే యనుసరించుచో నన్యశాఖాధ్యయనము స్వాధ్యాయము కాజాలదు. అన్యశాఖ లెట్లయినను స్వశాఖలు కానేరవు గదా.

అట్లని యితర వేదశాఖాధ్యయనముతో నిమిత్తము లేదని యనుటకును వీలులేదు. 'అథా-తో ధర్మజిజ్ఞాసా' 'అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా' -యని తైమినిబాద రాయణ మహర్షులు వేదధ్యయనంతరము ధర్మ-బ్రహ్మ జిజ్ఞాసలజేయుట క్రుతివిహిత మనుచు, నధికారిభేదము ననుసరించి, కర్తవ్యము నుపదేశించి యున్నారు. ధర్మ జిజ్ఞాస గాని, బ్రహ్మజిజ్ఞాస గాని స్వశాఖామాత్ర పరిమితజిజ్ఞాసలు కానేరవు అందు అధికరణమర్యాదా పురఃసరముగ కృత్స్న వేదార్థపరిశీలనము జేసి ధర్మ బ్రహ్మజిజ్ఞాసలు చేయబడినవి. స్వశాఖాయందుగాని, యన్యశాఖలయందుగాని, యే వేదమందైనను విధివిహితమైనదేదియో యది ధర్మము.

'వేదో ఒఖిలో ధర్మమూలమ్'

—మను. 2-6.

కాన, పై సూత్రముల తాత్పర్యము బరిశీలించిన కృత్స్న వేదశాఖాధ్యయనావశ్యకత తేటపడుచున్నది.

స్మృతులు - కృత్స్న వేదాధ్యయనము :-

"షట్త్రింశ దాబ్ధికం చర్యం గురౌ త్రైవేదికం వ్రతమ్,
తదర్ధికం పాదికం వా గ్రహణాంతిక మేవ వా ॥

వేదా నధీత్య వేదో వా వేదం వాఽపి యథాక్రమమ్ :

అవిప్లవ బ్రహ్మచర్యో గృహస్థాశ్రమ మావసేత్ ॥" మను. 3-1, 2.

తపోవిశేషై ర్వివిధై ర్రవితై శ్చవిధిచోదితైః ।

వేదః కృతోన్నై యదిగంతవ్యఃసరహస్యో ద్విజన్మనా॥”

—మను. 2-165.

“ప్రతివేదం బ్రహ్మచర్యం ద్వాదశాబ్దాని పంచ వా ।

గ్రహణాంతిక మిత్యేకే కేశాంత శ్చైవ షోడశే॥” —యాజ్ఞ. 2-36.

“వేదం వేదౌ తథా వేదాన్ వేదాం శ్చ చతురో ద్విజాః ।

అధీత్య గురవే దత్వా దక్షిణాం చ భవే ద్గ్రహీ॥”

—సౌర. పు. 17.-4.

“ఏవం వేదం వేదౌ వేదాన్ వా స్వీకర్యాత్, తతో

వేదాంగాని-”

విష్ణు. పు. 28.

“వేదం వేదౌ తథా వేదాన్ వేదా న్వా చతురో ద్విజాః ।

అధీత్య చాధిగమ్యార్థం తతః స్నాయా ద్విజోత్తమః॥”

—కూర్మ.

వసే ద్వాదశవర్షాణి చతుర్వింశతి మేవ వా ।

షట్ప్రొంతం వా వర్షాణి ప్రతివేదం ప్రతం చరేత్॥” —యమ. స్మృ.

ప్రతివేదం బ్రహ్మచర్యం ద్వాదశాబ్దాని పంచ వా ।”

— యోగీశ్వర్యాజ్ఞవల్క్య.

వేదాన్ కృత్వాన్ బ్రాహ్మణః ప్రాప్నుయాత్”

భార. 19-20-81.

అధీత్య వేదా నఖిలాన్ గురుకుశ్రూషణే రతః ।

గురుణా మనృణో భూత్వా సమావర్తేత యజ్ఞవిత్॥”

భార. 12-234-3.

“ద్వాదశవర్షా జ్యేకవేదే బ్రహ్మచర్యం చరేత్ ;

ప్రతిద్వాదశ వా సర్వేషు ; గ్రహణాంతం వా....”

—గౌ. ధర్మ. సూ. 1-2-51, 52, 53.

‘వేద మధీత్య స్నాయాత్’ -- ఆప. గృ. సూ. 5-1.

‘వేద మిత్యవివక్షిత మేకవచనమ్ । వేదం వేదో వేదాన్ వా
అధీత్యః’ --హరదత్తః.

వేదం ముత్ర బ్రాహ్మణాలక్షణం; ఏకవచనం జాత్యభిప్రాయమ్’
-- సుదర్శనాచార్యః ।

“ద్వాదశ వర్షాణి వేదబ్రహ్మచర్యమ్” “గ్రహణాంతం వా”
--అశ్వ. గృ. 1-22-3-4.

‘వేదగ్రహణం కథమ్ ? ఏకైకస్య ద్వాదశవర్షాణి బ్రహ్మచర్యం
స్యా ఽతి । తేన ద్వయో శ్చతుర్వింశతిః త్రయాణాం షడ్
త్రింశత్ । చతుర్థా మష్టాచత్వారింశత్’ --నారాయణవృత్తిః.

పై వచనముల ననుసరించి కృత్స్న వేదాధ్యయనము విధింపబడుచున్నట్లుల
దెలియును. అంతియే గాదు. సామర్థ్యమును బట్టి వేదములు నాలుగు గాని,
మూడు గాని, రెండు గాని తుదకొకటి గాని యధ్యయనము జేయదగు నని శ్రుతి
తాత్పర్యము వివరింపబడినది.

పాండవులు విఖిలవేదాధ్యయనము జేసినట్లు మహాభారతము వచించు
చున్నది.

తేఽధీత్య సకలాన్ వేదాన్ శాస్త్రాణి వివిధాని చ ।
న్యవనన్ పాండవా స్తత్ర పూజితా ఆకుతోభయాః॥”

--భార. 1-1-31.

చతుర్వేదవిదులగు విప్రలు వేలకొలది యున్నట్లును మహాభారతము
వలన దెలియుచున్నది.

“తతః సహస్రం విప్రాణం చతుర్వేదవిదాం తదా ।
గవాం సహస్రే జైకై కం వాచయామాస మాధవః॥”

--భార. 12-53-8.

శ్రీకృష్ణుడు" సాంగ నిఖిల వేదాధ్యయనము గావించినట్లు శ్రీమద్భాగవత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ప్రోవాచ వేదా నఖిలాన్ సాంగోపనిషదో గురుః” -భాగ. 10-45-3.

శ్రీమద్రామాయణము గూడ శ్రీరామచంద్రుని సాంగ నిఖిల వేదవేత్తగ వర్ణించినది.

“సమ్యక్ గివిద్యావ్రతస్సాతః యథావత్సాంగవేదవిత్” -2-1-20.

‘అధీత్య స్సాయా దితి విద్యుక్తరీత్యా సమ్యగ్వేదా నధీత్య

వ్రతాని చ కృత్వా కృతసమాపర్తనః’ అని వ్యాఖ్యాతలు వివరించిరి. భరతుడు చిత్రకూటమునకు వచ్చినపుడు ‘కచ్చి త్రే సఫలా వేదాః’ అని శ్రీరామ చంద్రుడు భరతుని యడుగుచున్నాడు. ఇంతేగాదు రామాయణ రచనానంతరము దీని నెవరి కుపదేశించుటయా? -యని వాల్మీకి యాలోచించు సమయమున కుళలపు లేతెంచిరి. వారు నిఖిల వేదముల యందు పరినిష్ఠితులయినట్లు రామాయణము వర్ణించుచున్నది.

“స తు మేధావినౌ దృష్ట్వా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ॥” -రామా. 1-4-6.

‘వేదేషు ఋగ్ యజుః సామాధ్వరణ లక్షణేషు చ భర్తు

విషయే పరినిష్ఠితౌ’

—గోవిందరాజీయమ్.

ఉత్తరరామచరితమున గూడ కుశలవులు అన్వీక్షక్యాది విద్యలతోపాటు త్రయవిద్యయందు బరినిష్ఠితు లైనట్లు చెప్పబడినది.

“నిర్వృత్త చౌలకర్యతో త్రయివర్ణ మితరా స్త్రీస్త్రో విద్యాః
సావధానేన పరినిష్ఠాపితాః సమనంతరం చ గర్భైకాదశే
వర్షే జాతేజ కల్పే నోపసీయ త్రయవిద్యా మధ్యాపితౌ”

2. అంక.

మిథిలాధిపతియగు జనకుడు సర్వవేదములయందును, శాస్త్రములందును బరినిష్ఠుడు. అట్టి మహనీయుని నీవే స్వయముగ నాహ్వానించి యశ్వమేధయాగ మునకు గొనితెమ్మని దశరథునితో వసిష్ఠు డిట్లు జెప్పుచున్నాడు.

“మిథిలాధిపతిం కూరం జనకం సత్యవిక్రమమ్ ।

నిష్ఠితం సర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు నిష్ఠితమ్ ॥

త మానయ మహాభాగం స్వయ మేవ సుసత్కృతమ్ ।”

—రామా. 1-1-18-20, 21.

స్వాధ్యాయాధ్యయ మన కృత్స్నవేదాధ్యయనమే :-

పై ప్రమాణముల ననుసరించి స్వాధ్యాయాధ్యయన మనగా నిఖిలవేదాధ్యయన మని క్రుతిమూతమైన యభిప్రాయముగ జెప్పవలసియున్నది. వాల్మీకి మహర్షికి శ్రీరామచరితము నుపదేశించిన నారదుడు “తవః స్వాధ్యాయ నిరతః వాగ్వివాదాం వరః” అని శ్రీమద్రామాయణము మొదటి శ్లోకమున బేర్కొనబడినాడు. ఇది “స్వాధ్యాయ నిరతః అను పదముచే నారదుడు స్వశాఖాధ్యయనమాత్ర నిరతుడు — అని చెప్పుట నమంజనము. కాదు. ఏలయన, నారదుడు నిఖిలవేదాధ్యయమునవరు డగుట ప్రసిద్ధము.

“సదోపయోగేఽపి గురు స్త్వ మక్షయో

నిధిః క్రుతీనాం ధనసంపదా మివ ।” —శకు. 1-28.

ఇట నారదుడు అక్షయ నిఖిల వేదనిధి స్వరూపుడు, సంప్రదాయప్రవర్తకుడునగు గురువుగ కీర్తింపబడినాడు, ఛాందోగ్య కుతియు నారదుడు సాంగ నిఖిల వేదాధ్యయనపరు డని తెల్పుచున్నది.

“ఋగ్వేదం భగవోఽద్యేమి, యజుర్వేదిం సామ వేద మాథర్వణం చేతి” భాం. ఉం. 1-1-2.

కాన, నారదుడు నిఖిలవేదాధ్యయనరూప - స్వాధ్యాయ, నిరతు డగుట పై రామాయణశ్లోక తాత్పర్యము.వాఙ్మతలు నిర్ణీత వివరించిరి.

‘సోఽద్యైష్ట వేదాన్’ —భట్టికావ్య. 1-2.

‘సః (ధశరథః) వేదాన్ అద్యైష్ట ఆధీతవా నితి స్వాధ్యాయ

ఉక్తః

—జయమంగళ వ్యాఖ్య

ఇట దశరథుడు నిఖిలవేదాధ్యయన మొనర్చిరట్లు భట్టికావ్యము చెప్పుచున్నది. అట్లధ్యయనము గావించబడిన చతుర్వేదములను స్వాధ్యాయముగా జయమంగళ వ్యాఖ్యానము వివరించినది.

ఛందోలోక మగు బ్రహ్మలోకమును బొందగోరు నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి యధిక నియమ ప్రత పరాయణుడై, స్వాధ్యాయార్థమై, తన దేహమును గురువున కర్పింపవలెనని, అనగా తనదేహమును గురుకుశ్రూష కొఱకు మాత్రమే వినియోగించుచుండ వలెనని భాగవత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“యద్యసౌ ఛందసాం లోక మారోక్ష్యన్ బ్రహ్మవిష్టవమ్ ।

గుం వే విన్యసే ద్దేహం స్వాధ్యాయార్థం బృహచ్చక్రితః ॥”

—భా. 11-17-30

ఈ శ్లోకము నందలి 'స్వాధ్యాయార్థం' అను పదమునకు అధిక స్వాధ్యాయార్థం' అను పదమునకు 'అధిక స్వాధ్యాయార్థం - అని వ్యాఖ్యాతలు వివరించిరి. అట్లు చెప్పబడేతను స్వశాఖాధ్యయనము మాత్రమే గాక యధికముగ జేయబడు నితర వేదశాఖాధ్యయనము గూడ స్వాధ్యాయాధ్యయనమే యగుట తెలియును.

“న చ తస్మిన్ శయనే స్వాధ్యాయ మధీయాత” - గౌ. ధ. సూ. 9-27.

‘తస్మిన్ శయనే నాధీయాత, స్వాధ్యాయగ్రహణాత్ వేదమ్’

—మన్మథీభాష్య

‘న తస్మిన్ వేద మధీయాత’

—హరదత్తవ్యాఖ్య

పాన్పునందుండి స్వాధ్యాయాధ్యయనము జేయగూడ దను నియమ మిట్ల జెప్పబడుచున్నది.

“తస్య వా ఏతస్య యజ్ఞస్య ద్వా వనధ్యాయో

యదాత్మాఽకుచి ర్యదేశః”

-తై. ఆ. 2-15-1

తాను ఆకుచిగా నున్నప్పుడును, దేశ మకుచిగా నున్నప్పుడును, స్వాధ్యాయాధ్యయనము చేయరాదు - అను వియమమును క్రుతి చెప్పుచున్నది.

ఇట్టి పై వాక్యముల ననుసరించి స్వాధ్యాయాధ్యయనము చేయరాదనగ ‘స్వశాఖాధ్యయనము చేయరాదు; అన్యశాఖాధ్యయ ము చేయవచ్చును’ - అని చెప్పు; యుక్తము కాదు గదా : కావుననే, వ్యాఖ్యాతలిట్ల ‘వేదాధ్యయనముచేయరాదు’ - అను నర్థమునే వివరించిరి. కాన నిది స్వాధ్యాయ పదము స్వశాఖారూప వేద మాత్రపరము గాక విశిలవేదపరమని గ్రహింపక తప్పదు.

కోశములు - స్వాధ్యాయపదము :-

కోశములును వేద, స్వాధ్యాయ శబ్దములను పర్యాయపదములుగ బేర్కొనినది.

‘స్వాధ్యాయో జప ఇత్సుకో వేదాధ్యయనకర్మణి’

—శబ్దరత్నావళి (వాచస్పత్యమ్)

‘స్వాధ్యాయో వేదతపసోః’ —వైజయంతీ.

స్వాధ్యాయః శ్రుతి రామ్నాయ శ్చందో వేదః —అభిదానచింతామణి.

‘స్వాధ్యాయో జప వేదయోః’ —నానార్థరత్నమాల.

శ్రుతులు - వేదాధ్యయన సంప్రదాయము :-

ఇక శ్రుతులయందు వేదాధ్యయనమును గూర్చిన సంప్రదాయ మెట్లున్నదో దర్శింతము.

“శతధార ముత్స మక్షీయమాణం విపశ్చితం పితరం
వక్త్రానామ్ ।షేషం మదంతం పిత్రో రువస్తే తం రూదసీ
పిపృతమ్॥”
--ఋ. 4-28-9.

ఈ మంత్రమున విశ్వామిత్రుడు తనకు విద్యాదాతయైన యాచార్యుని బ్రశంసించుచు, నభిమత ఫలముల నిచ్చి తన యాచార్యుని రక్షింపవలసినదిగా దేవతల బ్రార్థించుచున్నాడు. విశ్వామిత్రుడొనర్చిన యాచార్యప్రశంసావ్యాజమున నాచార్య లక్షణములను శ్రుతి యిట బేర్కొనుచున్నది. విశ్వామిత్రుని యాచార్యుడు—

1) ఆక్షీయమాణ బహుముఖ నదీ ప్రవాహము వలె నవిచ్ఛిన్న, బహుముఖవాగ్ధురీ సమేతుడు. (శతధారం అవరిమిత జలధారా యుక్తం ఆక్షీయమాణం న కదాపి విచ్ఛిన్న ప్రవాహం, ఉత్పం ఉత్ప/ మివ సతత ప్రవాహోపేతం స్రోత ఇవ అవిచ్ఛిన్న వాక్సరణీ సమేతం).

2) సకల శాస్త్రాభిజ్ఞుడైన మేధావి. (విపశ్చితం మేధావినం సకల శాస్త్రాభిజ్ఞం).

3) విద్యాశరీర ప్రదాత; పాలకుడును. (పితరం శిష్యాణాదో విషయం దేశేన పాలకం)

4) నానా శ్రుతిశాఖాగతము రయిన వాక్యముల నేత్రైక లక్ష్యమగు పురుషార్థము నందు సమన్వయపరిచి బోధించువాడు. (వక్త్రాన్వనం వక్త్రవ్యానం వేద వాక్యానాం, మేషం మేళకం నానా శాఖాగతానాం వాక్యానాం ఏకస్మి న్నర్థే సంకలయ్య వక్తారం).

5) పితరుల సన్నిధిలో అనగా ద్యావాప్రభువులయొక్క సన్నిధిలో జ్ఞానాతిశయముచే నిర్భరానంద పరవశుడు; కావుననే సత్యవాది. (పిత్రోఃద్యావా పృథివ్యోః ఉపస్థే మదంతం జ్ఞానాతిశయేన హృష్యంతం ఆతపిత పత్యవాచం అజ్ఞాతార్థాభివాత్ పరప్రతారణే చ కారణాభివాత్ సత్యవాదినం సా. భా.)

శ్రుతిదోషితమైన పై యాచార్యలక్షణముల ఖరీఖీలించుచో నాచార్యుడు మేధావియై, సకలశాస్త్రాభిజ్ఞుడై నిఖిల వేదశాఖాగత వాక్యముల నొకే లక్ష్యమునందు సమన్వయము జేయగల మహావిద్వాంసుడు. అనితెలియు చున్నది. తత్త్వ సమన్వయాత్ అని మహర్షి బాదరాయణు డుద్దేశింప నిఖిల శ్రుతివాక్య సమన్వయ మిట్టిదే. కాన నిఖిల వేదాధ్యయనము గూడ శ్రుతిసంమత మయిన సంప్రదాయము— అని గ్రహింపవలెను. ఈ సంప్రదాయము ఛాందోగ్యశ్రుతి వలనను విట్లు తెలియును.

“స హ ద్వాదశ వర్ష ఉపేత్య చతుర్విగ్ంశతి వర్షః సర్వా నేవదా

సదీత్య మహామనా అనూచానమానీ స్తబ్ధ ఏయాయ”

—ఛాందో, ఉ.6-2.

'యావ చ్చతుర్వింశతివర్షో బభూవ తావత్సర్వాన్ వేదాన్
చతుర్ ౭స్యదీత్య తదర్థం చ బుద్ధ్వా' -శం. భా.

శ్వేతకేతువు పండ్రెండు వత్సరములు గురుకులవాసము జేసినాడు
వేదముల నధ్యయనము జేసినట్లు ఈ శ్రుతివలన దెలియును. నారదుడు చతుర్వేదా
ధ్యయనము జేసినట్లు ఈశ్రుతియే మతియొకచోట (1-1-3) వివరించినది.

నిఖిలశాఖాధ్యయనము - ఏకశాఖాధ్యయనము :-

“స్మర్యతే చ వై శంపాయనః సర్వశాఖాధ్యాయీ” కఠః పున
రిమాం కేవలాం శాఖా మధ్యావయాంబభూవేతి. న బహు
శాఖాధ్యాయీనాం సన్నిధా వేకశాఖాధ్యాయీ అన్యాం శాఖా
మనధీయానః -శాబరభాష్య, జై. సూ. 1-1-30.

వైశంపాయనుడు సర్వవేదశాఖాధ్యాయీ. ఇట్లు బహుశాఖాధ్యయనము
జేసిన వారెందఱో యుండగా కఠుడొకే శాఖ నధ్యయనము జేసెను, ఇతరశాఖల
నధ్యయనము చేయక యా శాఖనే ప్రవచించెను-అనియర్థము. ఇట్లు సర్వశాఖా
ధ్యయనము, ఏకశాఖాధ్యయనము-అను రెండు సంప్రదాయములు నున్నట్లు మీ
మాంసాదర్శనము వలన దెలియును.

వేదశాఖాధ్యయనము - సంప్రదాయము :-

నిఖిల వేదాధ్యయనముగూడ శ్రుతి స్మృతి సంమత మని యింతవరకును
వివరింపబడినది. ఇది నొక నొక విషయము గమనింపదగినది. నిఖిల వేదాధ్య
యన మనగా స్వశాఖాధ్యయన పూర్వకమైనయితరస్వశాఖాధ్యయన మనియే గ్రహింప
వలెను. స్వశాఖను విడిచి యన్యశాఖాధ్యయనము జేయుట దోషముగ గూడ
బరిగణింపబడినది. ఈ విషయము పరాశరమాధవీయమున నిట్లు వివరింపబడినది.

“తదాహ వసిష్ఠః—

“పారంపర్యాగతో యేషాం వేదః సవర్ణిహణః;

తచ్చాఖ్యాకర్మ కుర్వీత తచ్చాఖ్యాధ్యయనం తథా॥” ఇతి.

స్వశాఖాపరిత్యాగం స ఏవ నిషేధతీ.

“స్వీయాఖ్యాజ్ఞితా యేన బ్రహ్మ తేనోజ్ఞితం పరమ్;

బ్రహ్మహైవ స విజ్ఞేయః సద్భి ర్నిత్యం విగర్హిత॥” ఇతి.

స్వశాఖాధ్యయనపూర్వకం తు అన్యశాఖాధ్యయనం తేనై

వాంగీకృతమ్.

“అధీత్య శాఖామాతీయం పరశాఖాం తతేః పఠేత్ ఇతి”

—అచారకాండ. 1-38.

దీని ననుసరించి స్వశాఖాధ్యయనము జేసియే యితర శాఖాధ్యయనమును జేయదగు ననెడి సంప్రదాయము స్పష్టము. స్వశాఖ యన నేది :

“యద్య ప్యేకై కన్య వేదస్య బహ్వ్యుః శాఖాః, ఏకత్రింశతిదా 1

బహ్వృచః, ఏకశతం యజ్ఞాశాఖాః, సహస్రవర్తా

సామవేదః, నవదాఽధ్వణో వేద ఇతి. తదాపి తత్ర తత్ర

వేదే పూర్వై రధ్యయనానుష్ఠానాభ్యా పరిగృహీతా యావత్తి

శాఖా తావ త్యత్ర వేదశబ్దేన వివక్షితా. య ఏకం వేద

మధీతే స ద్వాదశ వర్షాణి గురుకులే బ్రహ్మచర్యం చరేత్.

య స్తు చతురో వేదా నవ్యధ్యేతుం శక్తః శ ప్రతిద్వాదశ

ప్రతివేదే ద్వాదశ వర్షాణీత్యర్థః. యదాహ అప స్తంబః—

‘ఉపేత స్వాచార్యకులే బ్రహ్మచారివాసో ఽష్టచత్వారింశ

ద్వర్షాణీతి. యావతా కాలేనైకో వేదో ద్వా వా గ్రహీతుం

శక్త్యా స్థావంతం కాల మితి తేచిత్॥

—హరదత్తమితాక్షరా, గౌ. ధ. సూ. 1-2-51, 52. 53.

1. ఇది హరదత్త ననుసరించి ముప్పదియొక్క శాఖలనితెలియుచున్నది. కాని మహాచరణప్రభాదీ గ్రంథముల ననుసరించి ఋగ్వేదశాఖ లిరువది యొకటియని దెలి

ఒకొక్క వేదమునకు అనేక శాఖలున్నవి. ఋగ్వేదమునకు శాఖలు ముప్పదియొక్కటి. యజుర్వేదమునకు శాఖలు నూటఒక్కటి. సామవేదము సహస్రశాఖాత్మకము. అథర్వణవేదమునకు శాఖలు తొమ్మిది. ఇట్లు బహుశాఖలతో నొప్పు వేదముల నాల్గింటి నెవ డధ్యయనము చేయగలడో యత డొక్కొక్క వేదమునకు 12 సంవత్సరములచొప్పున నలుబది యెనిమిది వత్సరములుగాని లేక యెంతకాలమావశ్యకమో యంతవరకు గాని గురుకులమున నుండవలెను. అట్లు కృత్వ వేదము నధ్యయనము చేయజాలనివాడు మూడుగాని రెండుగాని, తుదకొకటిగాని వేదము నధ్యయనము చేయవలెను. ఏ యొక వేదమున తైనను పెక్కు శాఖలుగలవు అశక్తుడన్ని శాఖలతో నొప్పు వేదము నధ్యయనము చేయలేక పోవచ్చును. అట్టి యతడు తనపూర్వులచే సంప్రదాయానుగతముగ నే శాఖ లేక యే శాఖ లధ్యయనము జేయబడును వచ్చినవో వాని నధ్యయనము జేయవలయును. పరంపరాగత శాఖాధ్యాయాధ్యయన మగును. (చూ మస్కరి భాష్యముగూడ).

పరంపరాగతశాఖనే గాక యన్యశాఖలను గూడ నధ్యయనము చేయగల శక్తి సంపన్నుడు సైతము స్వశాఖను విడచి మొదట నన్యశాఖాధ్యయనమును చేయరాదు; స్వశాఖాధ్యయనము జేసియే యన్యశాఖాధ్యయనము నకు గడగవలెను-అని పై ప్రమాణముల వలన తెలియుచున్నది.

కాని 'స్వశాఖాధ్యయనము మాత్రమే స్వాధ్యాయాధ్యయనము, ఇతర శాఖాధ్యయనము స్వాధ్యాయాధ్యయనము కాదు-అను నిషేధము గాని, నిర్ణయము గాని యీ వచనముల వలన గన్పట్టుట లేదు.

ఈ విషయమును వివరించుచు భాట్టచింతామణి యందొక విశేష మిట్లు చెప్పబడుచున్నది.

“యే కులంపరమైవ ద్వివేదిన త్రివేదినో వా తేషా
మిష్యేకాభాధ్యయనం నిత్యం, అన్య దభ్యుదయార్థ
మైచ్చిక మితి ద్యోతనార్థత్వేన సార్థక్యాత్ । తేన వేదా నదీత్య
వేదో వా వేదం వాఽపి యథాక్రమ మితి స్మృతే రియ
మేవ శ్రుతి ర్ముల మితి ద్రవ్యమ్।”

—భాట్టచింతామణి 1-1; భాట్టదీపికావ్యాఖ్య.

కులపారంపర్యము ననుసరించి కొందఱు చతుర్వేదులు, అట్లే మఱి కొందఱు త్రివేదులు, ద్వివేదులు, ఏకవేదులను గావచ్చును. అట్టివారికి గూడ నేకాభాధ్య యనము నిత్యము, తదితరభాధ్యయనమైచ్చికము, అభ్యుదయార్థము నని తెలియుటకే ‘స్వాధ్యాయ’ పదము నందలి ‘స్వ’ శబ్ద ముపాత్తము స్వశాఖనే గాక యొకటి గాని, రెండు గాని, మూడు గాని వేదముల నధ్యయనము జేయ నగునని చెప్పెడి ‘వేదా నదీత్య వేదో వా వేదం వాఽపి యథాక్రమ’ మిత్వాది స్మృతివచనములకును ‘స్వాధ్యాయోఽద్యోతవ్యః’ అనెడి శ్రుతియే మూలము - అని యర్థము.

పై సంప్రదాయములను దృష్టియం దిడుకొనియే శ్రీసాయణాచార్యులును స్వాధ్యాయోఽద్యోతవ్యః’ అను వాక్యము నిట్లు వివరించిరి.

తస్మాత్ అధ్యాపనస్య విధి రేవ నా స్తీతి సిద్ధమ్। తదభావేన
స్వవిధిప్రయుక్తత్వేన అధ్యయనస్య। స చ ‘అధ్యయన
సంస్కృతేనైవ స్వాధ్యాయేన అర్థం జానీయాత్’ ఇతి
విధత్తే ఇతి కృత్స్నస్యాపి వేదరాశేః వివక్షితార్థత్వేన
స్వతః ప్రామాణ్యాత్ తదంతర్గతస్య (అథర్వవేదస్య)
వ్యాఖ్యానం కర్తుం యుక్తమేవేతి సిద్ధమ్।”

— అథర్వణవేదభాష్యభూమిక

అధ్యయనసంస్కృత మయిన స్వాధ్యాయము (వేదము)చే నర్థమును గ్రహింపవలె నని శ్రుతిచే విధింపబడుచున్నందున 'కృతస్సీవేదము' నధ్యయనము జేసి తదుపరి యర్థమును గ్రహింపవలె నని స్వాధ్యాయ శ్రుతి తాత్పర్యము-అని యర్థము. శ్రీ సాయణులు అశక్తుల విషయమున విట్లు చెప్పిరి.

“తేషాం చ వేదానాం సర్వేషాం అన్యతమస్య వా స్వప్రజ్ఞాను సారేణ అధ్యయనం ఉపసీతేన కర్తవ్యమ్ తథా చ యజ్ఞ వల్క్యః స్మృతి-వేదా నధీత్య వేదో వా వేదం వాఽపి యథా క్రమమితి- ఏకవేదపక్షే పితృపితామహాది పరంపరా ప్రాప్త ఏవ వేదోఽద్యేతవ్య ఇత్యభిప్రేత్య స్వాధ్యాయోఽద్యేతవ్య ఇతి స్వశబ్ద ఆమ్నాతః” —ఋగ్వేద భాష్యభూమిక.

ఉపసీతుడగువాడు వేదములన్నిటిని గాని లేక వానిలో నొకటి గాని తన శక్తి ననుసరించి అధ్యయన మొనర్పవలెను. యజ్ఞవల్క్యస్మృతియు నీ విషయమే చెప్పుచున్నది. ఏకవేదపక్షమున మాత్రము పితృపితామహాది పరంపరాప్రాప్తమగు వేదమునే అధ్యయనము జేయవలె నని తెలియజేయుటకే 'స్వాధ్యాయోఽద్యేతవ్యః' అను శ్రుతియందు 'స్వ' శబ్దము ఆమ్నాతమైనది - అని యర్థము.

కనుక శ్రీసాయణు ననుసరించి ఏకవేదపక్షము, బహువేదపక్షము-అను రెండు పక్షములను 'స్వాధ్యాయోఽద్యేతవ్యః' అను శ్రుతి తాత్పర్యము ననుసరించి సిద్ధము లగుచున్నవని తెలియుచున్నది.

ఇట్లు రెండు పక్షము లన్నిట్లు తంత్రవార్తికమునందును, తద్వాఖ్యాయగు న్యాయసుధ యందు విట్లు జెప్పబడుచున్నది.

“యో యేనైవ కాలేన బహూన్ వేదా నధ్యేతుం సమర్థ స్తం ప్రతి బహువేదపక్షోఽనమర్థం ప్రత్యల్పవేదపక్ష ఇతి సామర్థ్య మంగీకృత్య గార్హస్థ్యాశ్రమాయోగ్యం ప్రతి బహువేదపక్షః,

తద్యోగం ప్రత్యర్థివేదపక్ష ఇత్యాశ్రమ యోగ్యత్వ మంగీ
కృత్యాపేక్ష్యేత న్మనునోచ్యత ఇత్యర్థః

-భాట్టసోమేశ్వరః -న్యాయనుధా (తంత్రవార్తికవ్యాఖ్యా) 1-3-4.

కావున (1) బహువేదాధ్యయనము (2) ఆశక్తుల విషయమున స్వకాఖ్యా
ధ్యయనము - రెండును 'స్వాధ్యాయోఽద్యేతవ్యః' అను శ్రుతి ననుసరించిన సంప్ర
దాయములే. ఇంతియే కాదు, ఆశక్తుల స్వాధ్యాయమును గూర్చి మీమాంసా
దర్శనకారుల యభిప్రాయ మిటున్నది.

“జ్ఞాతే చ నాచనం న హ్యవిద్వాన్ విహితోఽస్తి”

—జై. సూ. 3-8-18.

'తత్ర హోమమాత్రే చోదితే వేదాధ్యాయా శక్త ఇత్యధి
క్రియతే, నావిద్వాన్. క్రియతా పున ర్విదితేన విద్వా నధి
క్రియత ఇతి. యావతా విదితేన శక్తో భవతి యథోక్తం
క్రతు మభినిర్వర్తయతు తావ ద్యో వేద స తేన క్రతునాఽ
ధిక్రియతే. నను వేద మధీయితేతి వచనా త్కృతోఽస్తి
వేదోఽద్యేతవ్య ఇతి భవతి, న వేదావయవేనాధిక్రియత
ఇతి. ఉచ్యతే. క్రతునాం జ్ఞానార్థం వేదాధ్యయనం
కార్యమ్. తత్రాశ్యస్మిన్ క్రతౌ కర్తవ్యేఽన్యక్రతుజ్ఞానం
న దృష్టాయ భవతి. తస్మాత్ క్రత్వంతరజ్ఞానం అధికారే
నాఽఽనర్తవ్యమ్. క్రత్వంతర జ్ఞానాయ క్రత్వంతరగ్రంథః.
సర్వే క్రతవః కథం జ్ఞాయేరన్ పృథ గ్పృథ గితి కృతస్సన్య
వేదస్య అధ్యయనం క్రూయతే. తస్మాత్ స్వపదార్థజ్ఞో
ఽధిక్రియేతేతి. తేన అన్యపదార్థజ్ఞస్య కరై వన్మాస్తి.
కథ మసౌ వాచ్యేత. తస్మాత్ సాధ్యభిధీయతే జ్ఞ ఏవ
వాచయితవ్య ఇతి'

—శాచర భాష్యమ్.

‘యద్యపి స్వాధ్యాయగ్రహణేన సకలో వేదః పరిగృహీత
స్తథాపి దర్శపూర్ణమాసౌ కుర్వాణస్య జ్యోతిష్టేమిక
మంత్రబ్రాహ్మణం న క్వచి దుపయజ్యత ఇతి, అనదపి
నాధికారం వ్యావర్తయతి, ఇష్టివేదేనైవ యోగ్యతాయాః
సిద్ధత్వాత్. తేన తద్యాజినః తావా నేవ స్వాధ్యాయః!....
కామశ్రుత్యపరిగ్రహో చ్చ సర్వై రనారభ్యవాద విద్యధీతో
వేదో ఒపేక్షిత ఇత్యవశ్యం బ్రహ్మచర్యకాల ఏవ నమస్తో
వేదో ఒద్యేతవ్యః. యది తు కళ్ళి దశక్తో నాదీతే సకలం,
అగ్నిహోత్ర దర్శపూర్ణమాత్రం కథంచి దధిగచ్ఛతి న
తస్య తత్రానధికారః. ఏవం చ సతి బాహ్యజ్ఞానం దూర
విప్రకృష్ట మేవ. యత్త అత్యజ్ఞానం తేన వినా ప్రవృత్తి
రేవ నాస్తి, అతః సర్వకర్మార్థ మంగేకర్తవ్యమ్ ।’

—తంత్రవార్తికమ్.

‘స్వాధ్యాయో ఒద్యేతవ్యః, వేద మధీయాత’ - ఇత్యాది వచనములచే
సకల వేదాధ్యయనము విధించబడుచున్నది. కాని యాశక్తుడగు నత డగ్నిహోత్ర
దర్శపూర్ణమాసాది కర్మల ననుష్ఠించుటకై, యా కర్మభాగమునకు సంబంధించిన
వేదభాగమును మాత్ర మెట్లో యధ్యయనము జేసి యా కర్మలయందు బ్రవృత్తుడు
గావచ్చును. అట్టి వాని విషయమై యత దొనర్చిన యా వేదభాగాధ్యయన మతనికి
స్వాధ్యాయమే (తేన తద్యాజినః తావా నేవ స్వాధ్యాయః) యగును. అనగా నా
యా క్రతువులకు సంబంధించిన వేదభాగమునైన నియమపూర్వకముగ ముంద
ధ్యయనము జేసి తర్వాత నా కర్మలయందు బ్రవృత్తుడు గావలయును. శక్తుడగు
వాడు బ్రహ్మచర్య కాలముననే కృత్స్నవేదము నధ్యయనము జేయవలెను. ఇట్లు
జేసియు ‘స్వ’ పదార్థజ్ఞుడు గావించో వానికి గర్మలయం దధికారము లేదు. ‘స్వ’
పదార్థ జ్ఞానమునగా అత్యజ్ఞానము; దేగాతిరిక్తుడై కర్తయు, కర్మ ఫల భోక్తయునై
విలసిల్లు అత్యను గూర్చిన జ్ఞానముని యర్థము. ఈ జ్ఞానములేనిది కర్మలయందు

బ్రవృత్తియే యుండదు, కాన ఆత్మజ్ఞానము సర్వకర్మార్థ మంగీ కర్తవ్యము - అని పై వచనముల తాత్పర్యము.

దీనివలన 1) బహువేదపక్షము 2) ఏకవేదపక్షము మాత్రమే గాక 3) క్రత్యర్థమై నియమపూర్వకముగ నధ్యయనము జేయబడు వేదభాగముకూడ నా క్రతుయాజికి 'స్వాధ్యాయ' మగుటయు దెలియనగును. ఈ మూడును సంప్రదాయములే. అందుచే ఏకవేదపక్షమున, శ్రీ సాయణులు చెప్పినట్లు, స్వాధ్యాయ పదము నందలి 'స్వ' శబ్దమునకు 'స్వశాఖారూపముగు వేదము' అని యర్థమును సంకోచము చేసి చెప్పట యుక్తమే.

కాని యిటు నొక విషయము పరిశీలించనగును. మహర్షి వేదవ్యాసుడు వేద విభాగము చేసిన తరువాత నా యా శాఖా ప్రవర్తకుల ననుసరించి స్వశాఖాధ్యయనము సంప్రదాయానుగత మయినట్లు¹ పురాణాదుల వలన దెలియుచున్నది. కావున వేదవిభాగాద్యనంతరము స్వాధ్యాయ మనగా స్వశాఖారూప వేదాధ్యయన మనెడి యర్థము సంప్రదాయానుగత మైనట్లు కొందఱు చెప్పుటయు గలదు. అట్టిచో వేదశాఖాది విభాగమునకు బూర్వము శ్రుతియందలి 'స్వాధ్యాయ' పదము లోని 'స్వ' శబ్దమున కర్థ మేమయి యుండును :

అంతే కాదు. స్వాధ్యాయ పదమును వేదపర్యాయవా చకముగా గ్రహింపక, 'స్వః అధ్యాయః' అని విగ్రహమును జెప్పి స్వశబ్దము స్వశాఖాపర మని చెప్పచో బహు వేదాధ్యయన పక్షమున స్వాధ్యాయపదము నందలి 'స్వ' శబ్దమున కర్థమేమి ? లేక స్వాధ్యాయశబ్దము వేదసామాన్యమునందు గాక 'స్వశాఖారూప వేదము' అను నర్థము నందే రూఢమా ? ఈ విషయముల బరిశీలించము.

1. పరాశరమూఢవీయమ్; అచారకాండ. 12-11; భాగ. 12-6; విష్ణు. 33-7; వాయు. 1-60. 2-52; అగ్ని. 150-271; కూర్మ. 1-52; నాశద. 150; బ్రహ్మాండ. 1-33-5.

స్వాధ్యాయము యొక్క స్వాధ్యాయత్యము

మహాభాష్యమునందు స్వాధ్యాయ శబ్దమును గూర్చి యిట్లు చర్చింపబడినది.

“కః పున రర్హతి స్వాధ్యాయశబ్దం ద్వారాదిషు పఠితుమ్ ?
 ఏవం కిల వత్కేత - ‘స్వ మధ్యయనం స్వాధ్యాయ ఇతి’.
 తప్ప న. సుప్తవాఽధ్యయనం స్వాధ్యాయః । శోభనం వా
 ఽధ్యయనం స్వాధ్యాయః । అథాఽసి స్వ మధ్యయనం
 స్వాధ్యాయః । ఏవ మపి న తోషః । అచా మాదే రితి
 వర్తత ఇతి” — మహాభాష్య-ద్వారాదీనః చ-పా. సూ. 7-3-4.

ఇది మహాభాష్యమున మొదటి ‘సుప్తవా ఽధ్యయనం స్వాధ్యాయః
 శోభనం వా ఽధ్యయనం స్వాధ్యాయః’ అను వ్యుత్పత్తులు ప్రదర్శింపబడినవి.
 తుదకు ‘స్వ మధ్యయనం స్వాధ్యాయః’ అను వ్యుత్పత్తిని జెప్పినను రూపవిషృత్తి
 యందు దోషము లేదని చెప్పబడినది. దీనిని బట్టి పై మూడు విధములగు
 వ్యుత్పత్తులును భాష్యకాఖ్యమతములే యగును. ‘స్వాధ్యాయ’ పదము స్వశాఖా
 రూప వేదమునందు మాత్రమే రూఢమై యున్నచో భాష్యకారుడు మొదటి రెండు
 వ్యుత్పత్తుల నట్లు ప్రదర్శించి యుండడు. కాన స్వాధ్యాయ పదము ‘స్వశాఖారూప
 వేదము అను నర్థము రూఢము కాదనుట స్పష్టము.

భాష్యకారు ననుసరించియే అమర సుధాకాళాదులను రెండు విధములగు
 వ్యుత్పత్తుల బ్రదర్శించిరి.

1) సు అతీవ అవృత్య అధ్యయనమ్ - యజ శ్చ - ఘణ్.

— సా. సూ. 3-3-21.

2) స్వార్థం అథ్యయనం వా అమరసుధా.

1) సు + అ + అధి ఇజః భావే ఘణ్

2) స్వః స్వకీయత్వేన విహితః అధ్యాయః వాచస్పత్యమ్.

1) సు, సుకృతాయ అవృత్య అధ్యాయోఽధీతిః స్వాధ్యాయః

2) సుప్టు అవృత్య అధ్యాయో వేదాధ్యయన మితి — శబ్దకల్పద్రుమః.

ఇట్లు రెండు వ్యుత్పత్తులు గూడ బ్రహ్మరింప బడుచుండుటచే 'స్వాధ్యాయ' వదము స్వకాభిరూపవేదము అను నర్థమున మాత్రమే యాధము గాదనుట స్పష్టము.

ఇందు మొదటి వ్యుత్పత్త్యర్థము ననుసరించి విరంతర మావృత్తి జేసి చక్కగ నధ్యయనము జేయబడు వేదము 'స్వాధ్యాయ' మగుచున్నది. అట్లు విరంతర మథ్యసించబడని, లేక మననము జేయబడని వేదము స్వాధ్యాయము గాదనియు భావము. ఇట్లు చెప్పినచో స్వాధ్యాయశబ్దము పైన జెప్పిన అమ్నాయశబ్దతత్త్వమును వివరించిన దగును.

ఇక అమరసుధాకారుని రెండవ వ్యుత్పత్తిని జాతము. 'స్వార్థమధ్యయన' 'స్వాధ్యాయః' - అత్యర్థమగు, అనగా అత్యన్యరూపప్రాప్తికొఱతైన, లేక పరమపు రుషార్థము కొఱతైన, యధ్యయనము వేదము— అని యర్థము. అట్లుగాక తనకొఱకు, అనగా తన యశస్సు కొఱకో లేక ధనలాభాదికము కొఱకో చేయబడి యధ్యయనము 'స్వాధ్యాయ' మని చెప్పరాదు. అట్లుచెప్పిన 'బ్రాహ్మణేన నిష్కారణః షడంగో వేదోఽథే తవోక్ష్యైయ శ్చ'యనెడి శ్రుతివాక్యముతో విరోధము సంభవించును కాన అత్యర్థమైన, అనగా అత్యన్యరూపావదోదార్థమై యధ్యయనమే 'స్వాధ్యాయ' మని యర్థము జెప్పట యుక్తతరము.

నిఖిలవేదములకు సాక్షాత్తుగ గాని, పరంపరగ గాని యాత్మ స్వరూపమును దర్శింపజేయుటయే లక్ష్య మని 'వేద, ఋషి, బ్రహ్మాది' శబ్దవిచారమునందు వివరింపబడినది. అటులే వేదమునకు గల యీ స్వాధ్యాయ మను నామముగూడ వేదముయొక్క లక్ష్యము పరమ పురుషార్థదర్శమే - యని తెలియజేయుచున్నదని గ్రహింపవలగును.

శ్రీసాయణాచార్యులు, భాష్యకారుడు ప్రదర్శించిన మూడవ వ్యుత్పత్తి ననుసరించి 'స్వః అధ్యాయః స్వాధ్యాయః' అని చెప్పినట్లు గన్పట్టును. 'స్వః అధ్యాయః' - అను పదములకు ప్రకరణము ననుసరించి 'స్వశాఖారూపమగు వేదము' అను నర్థమును జెప్పినను, పైన జూపిన వ్యుత్పత్తి ననుసరించి యనుగతమైన యర్థమును గూడ గ్రహింపవలసి యున్నందున 'స్వం ఆత్మవిషయకం అధ్యయనం స్వాధ్యాయః' అను నర్థమును గూడ అధికారిభేదము ననుసరించి గ్రహింపవలసి యుండును.

శ్రీ శబరస్వామియు 'తస్మాత్ స్వపదార్థజ్ఞో ఒధిక్రియేతేతి, తేన ఆస్య పదార్థజ్ఞస్య కర్తృవ నాస్తి' (జై. సూ. 3-8-18) — 'స్వ' పదార్థజ్ఞుడే కర్మల యందధిక్రతుడు; 'స్వ' పదార్థజ్ఞుడు గానివానికి కర్మయే లేదు' — అనుచు, కర్మలకు 'స్వ' పదార్థజ్ఞానము శాంతరీయకము: కర్మానుష్ఠాన సమయమున స్థూల దేహాతిరిక్తుడును, కర్మఫలభోక్తయు నగు ఆత్మను ('స్వ' పదార్థమును) గూర్చిన జ్ఞానము, అవస్యకము — అని చెప్పుచు స్వాధ్యాయము యొక్క ఆత్మపరత్వమును (స్వపరత్వమును) నిపుణముగ దెలియజేయుట దర్శింపవలగును.

శ్రీ కుమారిలభట్టపాదులును పై శబరవాక్యమును — 'యత్తు ఆత్మ జ్ఞానం, తేన వినా ప్రవృత్తి రేవ నాస్తి, ఆతః సర్వకర్మార్థ మంగీ కర్తవ్యమ్' — అని వివరించుచు స్వాధ్యాయము క్రత్వర్థమైనను దానికి గల ఆత్మ పరత్వమును విస్మరింపరాదని హెచ్చరించుటయు గమనార్హము.

శ్రీకుమారిలక్ష్మపాదుల హృదయమును భట్టసోమేశ్వరుడును న్యాయ
సుధయందిట్లు వివరించినాడు.

శరీరాది వ్యతిరిక్తాత్మ ప్రతిపాదక వాక్యానాం తర్హి కర్మజ్ఞానా

నువయోగాత్ సగుణోపాసన వాక్యవచ్చాభ్యుదయ ఫలత్వా

భావాత్ విరుణోపాసన వాక్యవద్వాఽవవర్గ ఫలత్వాభావాత్

అనర్థక మధ్యయనం స్యా దిత్యాశంక్యాహ యత్త్వీతి'

శరీరాదిరిక్త - ఆత్మజ్ఞానమును బోధించెడి వాక్యములకు సాక్షాత్తుగ

క్రతువున వినియోగము లేకపోయినను, ఆ యాత్మజ్ఞానము లేనిది క్రతువే లేదు;
కనుక స్వాధ్యాయము క్రత్వర్థమైనను దానియొక్క ఆత్మ పరత్వము గుర్తించుట
యత్యంతావశ్యకము - అని తాత్పర్యము.

పైన బేర్కొనిన 'యద్యశౌ చందసాం లోకం' అను భాగవత శ్లోకము
(11-11-80) నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి యొక్క స్వాధ్యాయమునకు (కృతన్నపేదా
ధ్యయనమునకు) లక్ష్యము చందోలోకమైన బ్రహ్మలోక మని చెప్పుచున్నది.
స్వాధ్యాయమునకు గల యీ యర్థమును (ఆత్మను, లేక బ్రహ్మను గూర్చిన
యధ్యయన) గ్రహించినపుడే భాగవతోద్దిష్టమైన లక్ష్య ముపవన్నమగును.

'పేదా బ్రహ్మోక్త విషయా ప్రికాండ విషయా ఇమే' (భాగ. 11-38);
వేదై శ్చ సర్వై రహ మేవ వేద్యః; సర్వే వేదా య త్పద మామనంతి;
బ్రహ్మాణం బ్రహ్మవాహసమ్' - ఇత్యాది ప్రతి స్మృతి వచనములందు బేర్కొన
బడిన 'బ్రహ్మ, ఆత్మా, ఆహమ్, పరమం పదమ్' అనునవి స్వాధ్యాయ లక్ష్యము
లగుట 'సన్' శబ్దముచే దెలియనగును.

స్వాధ్యాయమే బ్రహ్మయజ్ఞము :-

“స్వాధ్యాయో బ్రహ్మయజ్ఞః” అని శతపథబ్రాహ్మణము (1-5-6-2) నందలి బ్రహ్మ యజ్ఞాధికార ప్రకరణములోని వాక్యము. స్వాధ్యాయమే బ్రహ్మయజ్ఞ మని యర్థము సాంగ విఖిల వేదాధ్యయనము లేక అధ్యాపనము, బ్రహ్మయజ్ఞ మగును. ఇది ప్రతిదినము జేయవలసిన పంచ మహాయజ్ఞములలో నొకటి. ఇట్టి బ్రహ్మయజ్ఞమును జేయు సంప్రదాయము నేటికిని గలదు. ఇది శ్రుతి స్వాధ్యాయ, బ్రహ్మయజ్ఞ శబ్దముల రెండింటిని పర్యాయపదములుగ బ్రయోగించుట స్పష్టము.

స్వాధ్యాయ, బ్రహ్మయజ్ఞ శబ్దములు రెండును పర్యాయపదములను విషయము అవస్తంబి ధర్మసూత్రములందు నిట్లు గలదు.

“అథాపి వాజసనేయ బ్రాహ్మణమ్ - బ్రహ్మయజ్ఞో హ
వా ఏష యత్ స్వాధ్యాయః”

— 1-4-3.

‘అథాపి అపి చ స్వాధ్యాయో నామ య ఏష బ్రహ్మయజ్ఞః
బ్రహ్మ వేదః, తత్సాధనో యాగః। యథా దర్శపూర్ణ
మాసాదయః పురోడాశాది సాధనాః। హ వై శబ్దో ప్రసిద్ధిం
ద్యోతయతః’

— హరదత్తవ్యాఖ్య.

స్వాధ్యాయమే బ్రహ్మయజ్ఞ మని వాజసనేయ బ్రాహ్మణము; ఇందలి హ, వై శబ్దములు స్వాధ్యాయమునకు గల బ్రహ్మయజ్ఞత్వ ప్రసిద్ధి నభివ్యక్తము జేయునట్టివి. దర్శ పూర్ణమాసాది కర్మలకు పురోడాశాదు లెట్లు సాధనములొ
యీ స్వాధ్యాయ యజ్ఞమునకు బ్రహ్మ (వేదము) సాధనము — అని యర్థము.

ఇది హరదత్తవ్యాఖ్య ననుసరించి బ్రహ్మయజ్ఞ మనగా బ్రహ్మ (వేదము) సాధనముగా గల యజ్ఞము - అని యర్థము సిద్ధించుచున్నది. వేదాభ్యాసము జేయు బ్రహ్మచారి విషయమున నిది బ్రహ్మప్రాప్తికి - బ్రహ్మరూప వేదశబ్దరాశి ప్రాప్తికి - సాధనమని యర్థము. కాని యభ్యాసము జేయుకొలది యధికారి భేదము ననుసరించి యీ స్వాధ్యాయము వేదరూపుడగు బ్రహ్మయొక్క ప్రాప్తికి సాధనమగు నను విషయము గూడ నిట సూచితము. 'ఏకవేదస్య చాక్షాణాత్ వేదాస్తే బహవోఽభవన్' - ఇత్యాది పూర్వోద్దాహృత వాక్యములు ఏకవేద (జ్ఞాన) స్వరూపుడగు పరమాత్మను దెలియ జేయుటకే వేదము లన్నియు సాధనములై వెలసినట్లు చెప్పుచున్నవి. శ్రీ సాయణుడును స్వాధ్యాయరూప బ్రహ్మయజ్ఞము పరమ పురుషార్థ సాధనమని చెప్పినాడు.

“యస్మాత్ స్వాధ్యాయవ్యతిరేకేణ సుకృతమార్తో న జ్ఞాయతే

తస్మాత్ స్వాధ్యాయో వాద్యేతవ్యః, గ్రహణాధ్యయనం

బ్రహ్మయజ్ఞాధ్యయనం చ కర్తవ్యమ్ । తచ్ఛోభయం పరమ

పురుషార్థ సాధనమ్'

— సా. భా. తె. ఆ. 2-15.

కాన స్వాధ్యాయము యొక్క పరమలక్ష్య మదియే యని 'స్వాధ్యాయో బ్రహ్మయజ్ఞః' అనుశ్రుతివాక్యము దర్శింపజేయుచున్నటుల గ్రహింపనగును.

స్వాధ్యాయము బ్రహ్మయజ్ఞ మని యింతవరకు దర్శించితిమి. ఇంతేకాదు.

ప్రణవజపము - స్వాధ్యాయము :-

అధికారిభేదము ననుసరించి స్వాధ్యాయ మనగా ప్రణవజపము — అనునర్థము గూడ సంప్రదాయసిద్ధమై గన్పట్టుచున్నది.

“తపః స్వాధ్యాయ ఈశ్వరప్రణీధానాని క్రియాయోగః”

—యోగ. సూ. 2-1.

‘స్వాధ్యాయః ప్రణవాది పవిత్రాణాం జపః మోక్షశాస్త్రాధ్యయనం వా.’

—వ్యాసభాష్య.

“శౌచ సంతోష తపః స్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణీధానాని నియమాః”

—యోగ సూ. 2-32.

‘స్వాధ్యాయో మోక్షశాస్త్రాణా మధ్యయనం, ప్రణవజపో వా’

—వ్యాసభాష్య.

పై వ్యాసభాష్యమును వివరించుచు శ్రీవాచస్పతిమిత్రుడు తన తత్త్వ వైశారదీ వ్యాఖ్యయందు యోగశాస్త్రమున బేర్కొనబడిన యీ యమనియమములే విష్ణుపురాణము (6-7 అధ్యాయము) గూడ వివరించుచున్నట్లు ఈశ్లోకముల మరహరించినాడు.

“బ్రహ్మచర్య మహింసాం చ సత్కాస్తేయావరిగ్రహాన్ ।

శేవేక యోగీ నిష్కామో యోగ్యతాం స్వమనో నయన్ ॥

స్వాధ్యాయ శౌచ సంతోష తపాంసి నియతాత్మవాన్ ।

కురీత బ్రహ్మణీ తథా పరస్మిన్ ప్రవణం మనః ॥

ఏతే యమాః సనియమాః సంచ స చ ప్రకీర్తితాః ।

విశిష్టవలద్యా కామ్యానిష్కామాణాం విముక్తిదాః ॥’

—వి. పు. 6-7-86, 87, 88.

కాన స్వాధ్యాయ మనగా ‘ప్రణవజపము లేక మోక్షశాస్త్రాధ్యయన’ మనియు నర్థము లుండుట నప్పదు. స్వాధ్యాయాది యమ నియమములు ఫలాభిసంధి

గలవారికి విశిష్టపలప్రదములు; పలాభినందిలేని నిష్కామయోగులకు మోక్షసాధనము లని విష్ణుపురాణము వానను దెలియచున్నది.

ధర్మశాస్త్రములందు మునికి స్వాధ్యాయము విధింపబడినది. ఇది స్వాధ్యాయ మనగా ప్రణవజప మనియే యర్థము.

“అనగ్ని రవికేతః స్యా దశర్మాఽశరణో మునిః |

స్వాధ్యాయఏవోత్సృజమానో వాచం గ్రామే ప్రాణవృత్తిం

ప్రతిలభ్యాఽనిహోఽనమత్రశ్చరేత్” — ఆప ధనూ. 2-21-10.

‘స్వాధ్యాయః ప్రణవాది పవిత్రాణాం జపః ఆత్ర బౌధాయనః -

వృక్షమూలికో వేదనన్యాసీ, వేదో వృక్షః తస్య మూలం

ప్రణవః, ప్రణవాత్మకో వేదః; ప్రణవో బ్రహ్మభూయాయ

కల్పత ఇతి హోవాచ ప్రజాపతి రితి । (బోధా. ధ. సూ. 2-10-20

నుండి 33 వరకు)

తత్రైవ వాచం విస్మజేత్ అన్యత్ర మానవ్రతః స్యాత్

— హరదత్త వ్యాఖ్య.

“అనగ్ని రవికేతః స్యా దశర్మాఽశరణో మునిః | ధైర్యైర్థి

గ్రామ మన్విచ్ఛేత్ । స్వాధ్యాయే వాచ ముత్సృజే, ితి ॥”

(బోధాయన ధ. సూ. 2-10-25, 26, 27)

“స్వాధ్యాయః ప్రణవః, సమస్తవేదో వా” (గోవిందస్వామి వ్యాఖ్య)

పాపమును చేదించునది యగుటచే వేదము వృక్షము (వృక్షో వ్రశ్చనాత్) పాపన్య.) వేద వృక్షమునకు మూలము ప్రణవము. అందుచే వేదము ప్రణవా

తృకము, ముని యగువాడు చేయవలసిన స్వాధ్యాయ మీ ప్రణవ జపము - అని ధర్మశాస్త్ర వచనముల తాత్పర్యము.

ఇది గమనింపవలసిన యంశము గలదు. కృత్స్నివేద ప్రనితిధిరూప మగు ప్రణవము స్వాధ్యాయ మని చెప్పబడుటచే. స్వాధ్యాయపదము కృత్స్ని వేదమునకు వాచక మగుట స్పష్టము. మఱియు వరమేశ్వర వాచకమగు నీ ప్రణవము స్వాధ్యాయ మగుచో నపుడు స్వాధ్యాయపదము లోని “స్వ” శబ్దము అత్మ లేక పరమేశ్వరపరమగునే గ్రహింపబడవలసియున్నది. ప్రణవజప మొనర్చెడి ముని విషయమున ‘స్వశాఖారూప వేదము’ అను నర్థమునకు బ్రసక్తియే యుండదు.

స్వాధ్యాయము మోక్షశాస్త్రాధ్యయనము:-

బ్రహ్మ జిజ్ఞాసయం దధిక్యత్యులగువారు గురువుకడ జేసెడి మోక్ష శాస్త్రాధ్యయనమునకును స్వాధ్యాయ మని పేరు.

“స ఆవృణో త్యుత్తమం సంప్రయచ్ఛం స్మస్త్రై న ద్రుహ్యే
త్యుత్త మన్య జానన్ గురుం శిష్యో నిత్య
మభివాదయాత, స్వాధ్యాయ మిచ్ఛే చ్చసదా ౭ప్రమత్తః ॥”

— సనత్కుజాతీయమ్. —8.

పరమ పురుషార్థసిద్ధి యాచార్యాధీన మని యిది జెప్పబడుచున్నది. పూర్ణానంద స్వరూపుడగు బ్రహ్మకు ‘అమృత’ మని పేరు. ఆ బ్రహ్మయే అత్మ. ఆచార్యుడు శిష్యుని కీ యమృతము నొసగుచు నిరంతర మాతనిని తత్స్వ రూపమున నిలుపును. (ఆవృణోతి ఆపూరయతి అమృతం పూర్ణానందం బ్రహ్మ అత్మత్వేన సంప్రయచ్ఛన్ - శం. భా; నత్వేన చిదాత్మనా ప్రకర్షణ ఆవృణోతి

నబాహ్యభ్యంతరం వానరుతి । ద్వైతోక్త భయనివారణేన పాఠయతీత్యర్థః - నీలకంఠః) అట్లు శిష్యుని తత్స్వరూపమున నిలిపి జడము, అసత్యము నగు ద్వైత ప్రవంచ వాననం వలన గలిగెడి భయమును వారించి పాలించుచుండును. అమృత ప్రదుడగు నా గురువు విషయమై యెట్టి ద్రోహమును దలపెట్టరాదు; ప్రణిపాత పూర్వకముగ నిరంతరము గురువుకడ నప్రమత్తుడై స్వాధ్యాయపరుడు - శ్రవణ మననాది పరుడు - గావలెను. (స్వాధ్యాయ మిచ్ఛే శ్చ శ్రవణాదివరో భవేత్ - (శం. భా.) - అని యర్థము.

ఇది బ్రహ్మజ్ఞానయం దధిక్యతుడైన శిష్యుడు గురువుకడ జేసెడి స్వాధ్యాయము వేదాంత వాక్య శ్రవణ మననాది రూపమని శ్రీ శంకర భగవత్పాద భాష్యము వలన దెలియుచున్నది.

ఇంతియే కాదు. స్వాధ్యాయ మన వేదవాక్యోచ్చారణ సంప్రదాయా దిజ్ఞాదై కుశలదై చేయు అధ్యాసనము అను నర్థము గూడ సంప్రదాయాను గతము. బృహదారణ్యక శ్రుతిని వివరించుచు శ్రీ శంకరు లీ విషయము నిట్లు వివరించిరి.

‘మంత్ర శ్చాయం స్వాధ్యాయార్థో జపార్థ శ్చ’

— శం. భా. బృ. ఉ. 2-6-3.

‘స్వాధ్యాయః స్వాధీనోచ్చారణక్షమత్వే సత్యధ్యాసనం.

జపస్త ప్రత్యహ మావృత్తి రితి భేదః’

— అనందగిరి.

బృహదారణ్యక శ్రుతి యందలి మధుకాండవంశబ్రాహ్మణాత్మక మగు మంత్రముగూడ స్వాధ్యాయార్థము-జపార్థము నగును. స్వాధ్యాయ మనగా అధ్యాసనము (స్వాధీనోచ్చారణక్షమత్వే సత్యధ్యాసనమ్) - అని యర్థము.

పాఠంజలమహాభాష్యమున స్వాధ్యాయ మన వేదాధ్యాస మవియు నర్థము జెప్పబడినది.

‘చతుర్థి శ్చ ప్రకారై ర్విద్యోపయుక్తా భవతి । అగమకాలేన,
స్వాధ్యాయకాలేన, ప్రవచనకాలేన, వ్యవహారకాలేనేతి’

— మహాభాష్య. 1-1-1

‘అగమకాలః - గ్రహణకాలః, స్వాధ్యాయకాలః - అభ్యాసకాలః
ప్రవచనకాలః - అధ్యాపనకాలః. వ్యవహారః యజ్ఞే కర్మణి’

— కైయటః.

అగమకాల మన వేదగ్రహణకాలము, స్వాధ్యాయకాల మన అభ్యాస
కాలము, ప్రవచనకాల మన అధ్యాపన కాలము. యజ్ఞకర్మలయందు విని
యోగించుట వ్యవహారకాలము. ఇట్లు విద్య చతుర్విధముల నుపయుక్తమగు
చుండునని యర్థము.

కాన స్వాధ్యాయన మన వేదాభ్యాసము, వేదాధ్యాపనము - అను నర్థము
లును గ్రాహ్యము లని తెలియును.

పై గ్రంథ సందర్భము సంతయు బరిశీలించినచో స్వాధ్యాయ మనగా
ప్రకరణము ననుసరించియు నధికారిభేదము ననుసరించియు (1) నిఖిల
వేదము, తదధ్యయనము (2) స్వకాభ్యాధ్యయనపూర్వకముగ యథాశక్తి జేయ
బడెడి యన్యవేదధ్యయనము (3) స్వకాభ్యాధ్యయనము (4) క్రత్వర్థమైన
వేదభాగాధ్యయనము (5) అధ్యాపనము (6) వేదాంతవాక్య శ్రవణ మననా
దికము (7) మునిజేయు ప్రణవజపము - అను నర్థములు సంప్రదాయాను
గతములయి సిద్ధము లగుచున్నవి. ఇట్లు ఈ యర్థము లన్నియు గ్రాహ్యములే.
అయ్యును, వీని యన్నిటియందు ననుగతమై యొప్పెడి స్వాధ్యాయత్వమును
దిశ్చించుట ప్రధాన కర్తవ్యము. అది యెద్ది :

క్రత్వర్థమై వేదములో నే కొంతభాగము నధ్యయనము జేసినను లేక స్వకాభ్యాసయనమును జేసినను, లేక శక్తులై స్వకాభ్యాసయనపూర్వక నిఖిల వేదాధ్యయనము నొనర్చినను, లేక జిజ్ఞాసువులై శ్రవణమననాదికము నొనర్చినను లేక మునియై ప్రణవజపము నొనర్చినను — పీవి యన్నిటి పరమ లక్ష్యము బ్రహ్మయే లేక ఆత్మయే - యని తెలియజేయుటయే స్వాధ్యాయము యొక్క స్వాధ్యాయత్వము

స్వాధ్యాయ ప్రశంస :-

శతపథశ్రుతియు స్వాధ్యాయాధ్యయనమును విధించి, స్వాధ్యాయము యొక్క యనితర సాధారణ మహిమాతిశయ సంపన్నత్వమును జక్కగ వివరించుచు, 'తస్మాత్ స్వాధ్యాయో ఽధ్యేతవ్యః' - అని పలుమాటలు చెప్పుచు స్వాధ్యాయావశ్యకత నిట్లు ప్రబోధించినది.

“అథాతః స్వాధ్యాయప్రశంసా । ప్రియే స్వాధ్యాయప్రవచనే

భవతః । యుక్తమనా భవతి । ఆపరాధీనో ఽహరహ

రథాన్ సాధయతే । నుఖం స్వపితి । పరమచికిత్సక ఆత్మనో

భవతి । ఇంద్రియ సంయమి శచ । ఏకారామతా భవతి । వ్రజ్జా

వృద్ధిః । యతో లోకవక్త్రః ।

— శ. బ్రా 11-6-7-1.

ఇది శ్రుతి స్వాధ్యాయ ప్రశంస నారంభించుచు 1) స్వాధ్యాయ, ప్రవచనములు రెండును ప్రియములు - అని పేర్కొనినది; ప్రియములనగా అనుకూల వేదపీయము లని యర్థము. వాస్తవముగ స్వాధ్యాయాధ్యయనము గాని, ఆధ్యాపనము గాని రెండు నత్యంత శ్రమసాధ్యములు. శ్రమసాధ్యములైనను పీనియందు వైముఖ్యము కూడదు. ఏదేని యత్యుష్ణఫలము నాశించి చేసెడి శ్రమ యంతయు, ఆశించిన ఫలము దృష్టియందుండుటచే, శ్రమ యనిపించదు.

ఫలప్రాప్త్యనంతరము తాను వడిన శ్రమ ప్రియమయియే యొప్పును. అప్రియము కాదు. ఇట్లు లౌకిక ఫలప్రాప్తికై చేసెడి శ్రమయే ప్రియమై యొప్పుచుండ, అనన్యలభ్యమగు మహోత్కృష్ట ఫలములు సిద్ధింపజేసెడి స్వాధ్యాయాధ్యయనము గాని అధ్యాపనము గాని ప్రియములై యొప్పుటలో నాశ్చర్యము లేదు. కావున నివి ప్రియములు 'అనుకూల వేదనీయములు' అని శ్రుతి ప్రబోధించుచున్నది.

2) 'యుక్తమనా భవతి' — స్వాధ్యాయనమునకు గాని, అధ్యాపనముకు గాని యేకాగ్రత యావశ్యకము. అది లేనిది యీ రెండును సిద్ధింపవు. స్వాధ్యాయ ప్రవచనములు చేయుచో చేయు కొలది యేకాగ్రతయు ననుగతమై యుప్రయత్నముగ సిద్ధించుచుండును. కావుననే శ్రుతి యట్టివాడు 'యుక్తమనా భవతి' ఏకాగ్రచిత్తుడగును అని కీర్తించినది.

3) 'అపరాధీన్' ౭హరహ ర్థాన్ సాధయతే' — స్వాధ్యాయ ప్రవచనపరుడై యేకాగ్రత సిద్ధించిన వేదవిదుడు పరాధీనుడు గాకయే, యనన్యః పేక్షముగ దై నందినము ధర్మాద్యర్థముల సాధించుకొనగలడు. స్వధర్మ పతిష్ఠితుడై యోగ్యార్థసాధకుడగు నని యర్థము.

'సుఖం స్వపితి' — స్వధర్మనిఘ్నుడై యా వేదవిదుడు సుఖస్వాపము చెందును; అనగా నిర్విచారుడై సుఖముగ నుండు నని భావము.

5) 'పరమ చికిత్సక ఆత్మనో భవతి' —

'ఆత్మనః స్వస్య, పరమచికిత్సకో భవతి । అన్యే హి భిషజ్ జాషధాదినా శరీరస్వైవ తాత్కాలికీ మేవ ఉదర శరోరోగాది పీడాం నివర్తయంతి । విద్వాం స్తు దేహావ్యతిరిక్తస్యాత్మనః ఉక్తేన స్వాధ్యాయేన పున ర్మృత్యుప్రాప్తి రూపాం పీడాం సర్వదై వ నివర్తయతీతి పరమచికిత్సకత్వం తస్యేత్యర్థః'

వైద్యులు ఔషధాదులచే శరీరమునకు దాక్కాలికముగ గలిగెడి యదుః శరోరోగాది బాధలనే నివర్తింప జేయుదురు. వేదవిను రట్లుగాక యీ స్వాధ్యాయ మనెడి దివ్యాషధముచే దేహాతిక్తుడగు ఆత్మకు (జీవునకు) సంసారపునరావృత్తి రూప మృత్యువనెడి పీడను శాశ్వతముగ నివర్తింప జేసికొనును. కావున స్వాధ్యాయపరుడు ఆత్మకు పరమ చికిత్సకుడుగ పేర్కొనబడినాడు.

(6) ఆత్మచికిత్సాపరుడగు స్వాధ్యాయపరు డనర్థహేతువు లగు విషయములనుండి యింద్రియముల మరల్చి సంయమియై, యాత్మారాముడై వెలయు ననియు, నట్లు వెలయు కొలది, ప్రజ్ఞావృద్ధి కల్గి క్రాంతవర్జియై, యశస్సంపన్నుడై లోకప్రతిష్ఠితుడగును - అని శ్రుతి తాత్పర్యము.

ఈ శతపథశ్రుతియందు స్వాధ్యాయ ప్రశంస యింకను గలదు. ఇది శ్రుతి యొసర్చిన స్వాధ్యాయ ప్రశంస భూతార్థవాదము. అనగా యథా స్థితార్థ కథనము; రాజాదిప్రశంసవలె నతిశయోక్తి గాదు.

దేహాతిక్తుడగు ఆత్మయొక్క చికిత్స స్వాధ్యాయముచేతనే సిద్ధించును గని యన్యసాధనములచే సిద్ధింప దనెడి యజ్ఞాత విషయమును దెలియజేయుటకై స్వాధ్యాయ ప్రశంస యిది నార్థమైనది.

ఇట్లు ఆత్మ చికిత్సక మవి చెప్పబడుటచే స్వాధ్యాయాధ్యయనమనగా శబ్దరాశి కంఠస్థము జేయుటయే కాదు; యోగ్యత ననుసరించి ధర్మ బ్రహ్మ జిజ్ఞాసల నొనర్చి శ్రుతి ప్రతిపాదితార్థముల నవగతము జేసికొనుటయే ఆత్మకు జేయబడెడి చికిత్స యగును. అట్టి చికిత్స వలన గలిగెడి యింద్రియ సంయమాదుల ద్వారా లభించునదియే ఆత్మరామత్వము. అదియే స్వాధ్యాయ లక్ష్యము అని పై స్వాధ్యాయప్రశంసాశ్రుతి తాత్పర్యము.

కావున - స్వం ఆధ్యయనం స్వాధ్యాయః - అను మహాభాష్యోక్త విర్వచనము ననుసరించి స్వం ఆత్మ విషయకం ఆధ్యయనం స్వాధ్యాయః - ఆత్మ

విషయకమైన యధ్యయనము స్వాధ్యాయమని గ్రహింపనగును. అట్లు బ్రహ్మ (అత్మ) విషయక స్మరణ హేతువగుటచేత త్రత్పతిపాదక గ్రంథమునకును 'స్వాధ్యాయః' అని పేరు. కనుకనే స్వాధ్యాయపదము బ్రహ్మతాత్పర్యక 'వేద' పదమునకు బిర్యాయపదముగ బ్రసిద్ధమై నిఘంటుకారులచే గూడ గ్రహింపబడినది.

ఇట్లు స్వాధ్యాయశబ్ద పరిశీలనమువలన వేదములు 'స్వ' పరములు కాని లౌకిక చారిత్రిక విషయ బోధనతత్పరములు గావు. అట్లు 'స్వ' పరములుగ దర్శించి యధ్యయనము చేసినపుడే వేదము స్వాధ్యాయమై వెఱయు గలదు అవి స్వాధ్యాయ శ్రుతి తాత్పర్యము.

స్వాధ్యాయము - చరిత్రకారులు :-

SVADHYAYA (reciting to one self) in the Brahmanas denotes the study or repetition of the Vedic Texts.

—Vedic Index: A. A. Macdonell & A. B. Keith.

“స్వాధ్యాయ పదమునకు 'స్వయముగ (తనకు దాను) వల్లె వేసి కొనుట' యని యర్థము. బ్రాహ్మణములలో నీ పదము వైదిక సంహితా భాగము లను చదువుట లేక ఆవృత్తి చేయుటను తెలియజేయును” — అని యర్థము.

దీనినిబట్టి యీ చరిత్రకారులు స్వాధ్యాయ మనగా 'వేదము' అను నర్థము గ్రహించినట్లే కన్పట్టదు. మఱియు బ్రాహ్మణములలో గన్పట్టు స్వాధ్యాయ దశము 'వేదము' అను నర్థమును బోధించుటలేకనియు పై వాక్యముల వలన దెలియుచున్నది. అది యుక్తము కాదు.

'స్వాధ్యాయో ౭ ధ్యేతవ్యః'

— శ. బ్రా. 11-5-6-8.

'ప్రియే స్వాధ్యాయ ప్రవచనే భవతః'

— శ. బ్రా. 11-5-7-1.

'అహ రహః స్వాధ్యాయ మధీతే'

— శ. బ్రా. 11-5-6.

ఇత్యాది బ్రాహ్మణవాక్యము లన్నియు స్వాధ్యాయపదమును వేద పర్యాయపదముగనే గ్రహించినవి. ఈ పదము శ్రుతి, స్మృతి, వురాణ, కోశాదుల యందు వేద పర్యాయ వాచకముగ సుప్రసిద్ధము. కాన బ్రాహ్మణములలో నీ పదము 'వైదిక సంహితల జదువుట లేక యావృత్తి జేయుట — యను నర్థమును మాత్రమే బోధించుచున్న దనుట తగదు.

మఱియు స్వాధ్యాయపదము 'తనకు దాను వల్లెవేసికొనుట' — యను నర్థము మాత్రమే చెప్పుచున్నదనుటయు సంగతము గాదు. కృత్స్న వేదాధ్యయనము, అధికారిభేదము ననుసరించి చేయబడెడి స్వశాఖాధ్యయనము, క్రత్యర్థమై చేయబడు వేదభాగాధ్యయనము మఱియు బ్రహ్మ యజ్ఞము, తుదకు ప్రణవ జపము, మోక్షశాస్త్రార్థ యనము — అన్నియు స్వాధ్యాయపద వాచ్యములగుట శ్రుతి, స్మృత్యాది ప్రమాణసిద్ధము.

స్వాధ్యాయపదమునకు 'తనకు తాను ఆవృత్తి జేసికొనుట' యను నర్థముగూడ లేకపోలేదు. కాని యా పదమువే దెలియవలసిన తాత్పర్యములయే కాదు. అంతియే యగుచో నమర కోశాది గ్రంథములను భౌతిక శాస్త్రాదులను, ఇతర పారాయణోపయుక్త గ్రంథములను లేక గ్రంథభాగములను, కంఠస్థము చేసి యావృత్తి జేసికొనెడి యాచారము గలదు కాని, వానికి 'స్వాధ్యాయ' మన్నప్రసిద్ధి లేదు. అందుచే స్వాధ్యాయ మన 'తనకు దాను ఆవృత్తి జేసికొనుట' అని మాత్రమే జెప్పిన చాలదు. దేనిని ఆవృత్తి జేసికొన వలెను? ఎందుకు? ఎట్లు? — అను నాకాంక్షపరిపూరి యీ చరిత్రకారుల యర్చనవరణము వలన సిద్ధించుట లేదు. స్వాధ్యాయాధ్యయన స్వరూపమును,

1 స్వయంవధాన — వైదికకోశ — సూర్యకాంత. (మార్గనెల్, కీత్ పండితుల వేదిక్ ఇండిక్సును ఆధారముగ జేసికొనిన హిందీ వైదిక కోశము.

స్వాధ్యాయ బ్రాహ్మణములే చక్కగ వివరించియున్నవి. అందుచే బ్రాహ్మణ విహిత మయిన స్వాధ్యాయాధ్యయన స్వరూపము దెలియవలసి యున్నది.

స్వాధ్యాయో ౭ధ్యేతవ్యః — అనునది నియమవిధి యని సంప్రదాయము. అధ్యయనము విషయమై యొక విశిష్ట నియమమును బోధించునది యని యర్థము. కావున స్వాధ్యాయము నధ్యయనము జేయవలె ననగా కేవల శబ్దరాశిని కంతస్థము జేయుట యని యర్థము కాదు. అధ్యయన సంస్కృతమైన స్వాధ్యాయము (వేదము) చేతనే యర్థమును గ్రహింపవలె నను నియమమును శ్రుతి యిట విధించుచున్నది (తస్మాత్ అధ్యయన సంస్కృతేనైవ స్వాధ్యాయేన ఆర్థం జానీయాత్ ఇతి విధత్తే).

(సాయణః, అథర్వవేద భాష్యభూమికా)

నియమపూర్వకముగ, పితృపరంపరాప్రాప్తమైన విధముగ, వేదమును గురువు నొద్ద నధ్యయనము జేసి సంప్రదాయానుగుణముగ ధర్మ - బ్రహ్మరూపార్థముల గ్రహింపవలె నని యీ నియమతాత్పర్యము అంతియేగాని లిఖితపాఠ - భాషాంతరీకరణాద్యధ్యయనాదుల ద్వారా యర్థజ్ఞానమునకై యత్నించుట స్వాధ్యాయాధ్యయనము గాదని స్వాధ్యాయ శ్రుతి తాత్పర్యము. ఈ విషయము మీమాంసా శాస్త్రమున విపులముగ జరిపించి వివరింపబడినది. (చూ. జిజ్ఞాసాధికరణము, శాస్త్రదీపిక, భట్టదీపిక మొ. చూ. భామతీ. బ్ర. సూ. 1-3-34 మొ.)

అందుచే 'స్వాధ్యాయ వదము తనకు దాను వల్లించుట' యను నర్థమును మాత్రమే చెప్పుచున్న దనుట శ్రుతి విరుద్ధము. స్వాధ్యాయాధ్యయనమనగా 'ప్రవణమననాద్యభ్యాసరూప మగు నధ్యయనము' అనియు నర్థము బ్రాహ్మణముల వలన దెలియును.

“స హోవాచాహ మప్యేత న్న వేద, నదస్యేవ వయం

స్వాధ్యాయ మధీత్య హరామహే, య న్మః పరే దద

త్యేహ్యభౌ గమిష్యావ ఇతి”

— కౌషి. ఉ. 1-1.

గార్గ్యాయణి యగు చిత్రుడను నాతడు (రాజు) యజ్ఞమును జేయగోరెను. ఆ యజ్ఞమును బ్రవర్తింప జేయుటకై ఆరుణి యను ఋత్విజుడు వచ్చెను, కాని యీ చిత్రుడడిగిన బ్రహ్మతత్త్వవిషయకము లయి నిగూఢము లయిన ప్రశ్నలకు బదులు చెప్పలేక యింటి కేగి యాచార్యుడగు తండ్రి నడిగెను. తండ్రి యప్పుడు కుమారునితో జెప్పిన వాక్యము లివి.

‘నాయనా! ఇది నాకును దెలియదు. నదస్సు (నభ) నందే మనము స్వాధ్యాయాధ్యయనము జేయదము. చిత్రునివలన నీ విషయమును దెలిసి కొందము. రమ్మ. పోదము.’ — అని పై శ్రుతి వాక్యముల కర్థము.

పిదప నమిత్వాబులై యేగి వారు చిత్రుని వలన విద్యోపదేశము బొంది నట్లు గలదు. ఇచట స్వాధ్యాయాధ్యయనమనగా దనకు దాను వల్లించుకొనుట యను నర్థము పొనగదు. గురువును జేరి చేయు వేదార్థ విచారరూపముగు నధ్యయనమే యీ స్వాధ్యాయాధ్యయనము — ఆత్మతత్త్వప్రతిపాదిక వేద వాక్య శ్రవణ మననాదిరూపము.

“స్వాధ్యాయ మదీత్యః, ఏత దర్థప్రతిపాదకం వేదభాగం సార్థ మధిగమ్య చిత్రాత్ గార్గ్యాయణేః హరామహే ఒధిగచ్ఛామః”

అనియే శ్రీశంకరానందులును పై శ్రుతివాక్యముల కర్థమును వివరించిరి. ఏ యర్థము (బ్రహ్మ)ను గూర్చి నందియము గలిగినదో యా యర్థమును బ్రతిపాదించెడి స్వాధ్యాయమును (వేదభాగమును) గురుముఖముననే, సభలో, నర్హజ్ఞాన పూర్వకముగ దెలిసికొందమని యర్థము. కాన స్వాధ్యాయమనగా ‘శబ్దరాశిని (సంహితాభాగమును) తనకు దాను వల్లెవేసికొనుట’ యను నర్థమే బ్రాహ్మణము లందు బ్రసిద్ధ మనియెడి చారిత్రికుల యర్థ కల్పనము శ్రుతివిరుద్ధము. ఇది స్వాధ్యాయ మన ‘ఆత్మవిషయకమైన ఆధ్యాయ (వేద) మనియు నర్థస్ఫూర్తి గలుగు చున్నది.

కాన స్వాధ్యాయ మనగా అత్మచికిత్సకొఱకైన యధ్యయనము. దేహ తిరిక్తుడు, కర్తయు, బోక్తయు నైన అత్మయొక్క చికిత్స మొరట వేవాధ్యయన ముతో నారంభమై, వివిధ కర్మానుష్ఠానాదులయందును వ్యాప్తమై, స్వధర్మప్రతిష్ఠితుని గావించి, గ్రహముగ నధికారము సిద్ధించుకొలది శ్రవణ మననాద్యభ్యాసరూపమగు నధ్యయనముద్వారా ఆత్మరామత్వము సిద్ధింపజేసి నివృత్త మగును. ఇట్లు స్వ (ఆత్మ) చికిత్స కొఱకైన యధ్యయనము (స్వార్థం అధ్యయనం) స్వాధ్యాయము.

స్వాధ్యాయాధ్యయనము వలన ధ్మ-బ్రహ్మవబోధము కలుగుటయు ఆభ్యుదయ నిఃశ్రేయస ప్రయోజనములు సిద్ధించుటయు శ్రీ వాచస్పతి మిత్రునిచే నిట్లు పివరింపబడినది.

“దృష్టశ్చ స్వాధ్యాయస్యాధ్యయన సంస్కారః । తేన హి పురుషేణ స ప్రాప్యతే, ప్రాప్త శ్చ ఫలవత్కర్మ బ్రహ్మవ బోధ మభ్యుదయ నిఃశ్రేయసప్రయోజన ముపజనయతి ...
యదా చాధ్యయనసంస్కృతేన స్వాధ్యాయేన ఫలవ త్కర్మ బ్రహ్మవబోధో భావ్యమానో ఒభ్యుదయ నిఃశ్రేయస ప్రయోజన కతి స్థాపితమ్, తదా యస్యాధ్యయనం తస్మైవ కర్మబ్రహ్మవబోధో ఒభ్యుదయ నిఃశ్రేయస ప్రయోజనో నాన్యన్య....”

—భామతి బ్ర. సూ. 1-3-34.

మఱియు బ్రాహ్మణములందు గల యీ స్వాధ్యాయపదము సంహితాభాగ ములను జడవుచి, అవృత్తి జేయుచి యను నర్థమును తెచ్చు ననెడి చారిత్రకుల వివరణము సరియైనది కాదు. సంహితలే గాదు; అనుశాసన, విద్యా, వాకోవాక్య, ఇతిహాస, పురాణగాథాదిరూప మగు బ్రాహ్మణభాగముగూడ నిత్యము నధ్యయనము జేయుటయే బ్రహ్మయజ్ఞమని స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణములు విధించుచున్నవి.

“మధా హూరయో హ వా ఏతా దేవానాం యదనుశాసనాని విద్యా, వాకోవాక్య మితిహాస పురాణం గాథానారాశంస్యః॥

న య పీవం విద్యా ననుశాననాని విద్యా వాకోవాక్య
మితిహాస పురాణం గాథా నారాశగంసీరితి అహరహః
స్వాధ్యాయ మధీతే మధ్యాహ్నాతిభి రేవ తద్దేవాం స్తర్పయతి*

—శ. బ్రా. 11-5-6-1.

*తత్ర ఋగాదీశతైః మంత్రభాగ స్వాధ్యాయనం ప్రతిపాదితమ్ ।

అథనా బ్రాహ్మణభాగస్వాధ్యాయనం ప్రతిపాద్యతే* —సా. భా.

తైత్తిరీయశ్రుతియందు స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణము ఋగాదిమంత్రాధ్యాయ
నము విధించి, తర్వాత బ్రాహ్మణభాగధ్యయనమును గూడ నిట్లు విధించినది.

*య ద్బ్రాహ్మణా నీతిహాసాన్ పురాణా నికల్పాన్
గాథా నారాశగంసీ ర్మేదాహుతయో దేవానా మభవన్....

బ్రాహ్మణః సాయజ్యం ఋషయో ౭గచ్ఛన్* —తై. ఆ. 2-9-1.

కర్మబ్రాహ్మణోధక మగు మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదరాశి నధ్యయనము
జేయుట స్వాధ్యాయరూప బ్రాహ్మయజ్ఞ మనియు, బ్రాహ్మజ్ఞానసిద్ధిద్వారా బ్రాహ్మ
యజ్ఞము ముక్తిహేతు వనియు పై బ్రాహ్మణముల వలన దెలియును.

*బ్రాహ్మజ్ఞానోత్పాదన ద్వారా ముక్తిహేతుత్వం బ్రాహ్మయజ్ఞస్య
యుక్తమ్.*

—సా. భా.

అందుచేతనే 'యజ్ఞానాం బ్రాహ్మయజ్ఞోఽహమ్' భాగ. 11-16-23)

అతి పరమేశ్వరుడు తనను బ్రాహ్మయజ్ఞస్వరూపునిగ గీర్తించుకొనినాడు.

స్వాధ్యాయరూప బ్రాహ్మయజ్ఞ మిట్లు ఆత్మంత ముక్త్యుపై మైనది గను
కనే యెంతటి దుర్బలాదైనను తుదకు 'ఆప్యేకం దేవపదం మధీమాతైవ, - దేవతా
కత్వప్రకాశక మగు నీ స్వార్థాయవచము నొక్కటియైన నధ్యయనముజేయ

వలెను గాని యూరకుండరాదు' అని శతపథశ్రుతి బ్రహ్మయజ్ఞప్రకరణమున నత్యంత దుష్టులుని గూడ హెచ్చరించుచున్నది.

స్వాధ్యాయః - తపః :-

తైత్తిరీయ శ్రుతియు పురుషార్థసాధనోపాయములను మతభేదోపన్యాస వ్యాజమున పెక్కు ప్రదర్శించి తుదకు స్వాధ్యాయ ప్రవచనములే పురుషార్థసాధనము లని ప్రవచించినది.

'ఋతం చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనే చ సత్యంచ స్వాధ్యాయ ప్రవచనే చ : తప శ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, దమ శ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, శమ శ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, అగ్నయ శ్చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనే చ, అగ్నిహోత్రం చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనే చ, అతిథయ శ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, మానుషం చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనే చ, ప్రజా చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, ప్రజన శ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, ప్రజాతి శ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనే చ, సత్య మితి సత్య వచా రాశీతరః, తప ఇతి తపోవిత్యః పౌరుషస్త్వి॥

స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవేతి నాకో మౌద్గల్యః తద్ధి తప

స్తద్ధి తపః॥

—తై. ఉ. 1-9-1.

ఇట శ్రుతియందు ఋతము, సత్యము, తపము, దమము, శమము, అగ్నుయ, (ఆధానము చేయవగినవి), అగ్నిహోత్రము, అతిథినత్కారము, మానుషము (లోకికవ్యవహారవత్), సత్సంతానము, నియమబద్ధ గార్హస్థ్యము, పుత్రోత్పత్తి - ఇందు గొన్నిటిని గాని, లేక యన్నిటిని గాని సాధించుచున్నను, లేక సాధించిననుగూడ స్వాధ్యాయప్రవచనములు, రెండును ప్రయత్నపూర్వకముగ

ననుష్ఠింపవలసిన పని తెల్పుటకే యందలి ప్రతియొకదానితో గూడ స్వాధ్యాయ ప్రచనములు చేర్చబడినవి. స్వాధ్యాయ ప్రవచనములు యధావిధిగ జేయుచో బైన బేర్కొనిన శమ దమాదులన్నియు ననుగతములే యగుచుండును. కనుక స్వాధ్యాయప్రవచనములే పురుషార్థ సాధక మగు తపస్సుగా నిర్దేశింపబడినది. 'తపో హి స్వాధ్యాయః' (తై. ఆ. 2-9)

స్వాధ్యాయము - పరమోత్కృష్టశ్రమ :-

"యే హ వై కే చ శ్రమాః, ఇమే ద్యౌవాపృథివీ
అంతరేణి, స్వాధ్యాయో హైవ తేషాం పరమతా కాష్ఠా,
య ఏవం విద్వాన్ స్వాధ్యాయ మధీతే, తస్మాత్ స్వాధ్యాయో
ఽద్యేతవ్యః" —శ. బ్రా 11-5-7-2.

భూమ్యా కాశములచుద్భవ, లోకమందు, ఎన్నియేని శ్రమలు - శ్రమ సాధ్యములగు తపస్సులు - గలవు. శ్రమసాధ్యములగు నీ తపస్సులకు పరాకాష్ఠ స్వాధ్యాయ హవమగు తపస్సు. ఇట్టి దీని యుత్కృష్టత నెఱిగి యవ్యయనము జేయువాడే విద్వాంసుడు. అతడే తత్పలావ్యాప్తి నొందును. కాన స్వాధ్యాయము సధ్యయనము జేయవలెను - అని యర్థము.

లోకమున నేదియేని సుఖము గాని ఫలము గాని సాధించుటకై దీక్ష బూనెడివా రెంతటి శ్రమకైన వెనుదీయరు. ఫలము సిద్ధించువఱకు నిద్రింపరు. అగాధము లగు సముద్రముల జొత్తురు, ఉత్తుంగవర్షతఃఖరాగ్రముల నధిరోహించురు అనంతకాశపథమున దూసికొని పోదురు. ఇట్లు దీక్షగా నేదియేని పనిని నిర్వహించి కృతార్థుడైనను, లేక విఫలుడైనను 'దీనికై తపస్సు ఛారవోసిత' ననుట లోకసహజము. ఇవి శ్రమసాధ్యములైన తపస్సులే. ఇట్టివి సుఖదాయకములు గను, కీర్తిదాయకములుగను గన్పట్టుచు మరల మరల సుద్యమింప జేయుచుండును. ఇట్టి శ్రమలు నిరవధికముగ సాగుచునే యుండును. కాని యవి సుఖదుఃఖమిశ్రితములు; అభిలషితమైన సుఖముతోపాటు అనభిలషితమైన దుఃఖమును గూడ

దెచ్చిపెట్టుచు, మనస్సును వ్యామోహవఱచి, సంసారబుధమున జిక్కువడజేయుచు, ఆత్మకు సుఖశాంతుల నీయజాలవు.

ఆత్మకు యథార్థసుఖశాంతుల నీయగల విద్యయే విద్య. అట్టి విద్యలలో నత్యంత ముత్కృష్టమైనది. తపోరూపమైన స్వాధ్యాయము. ఆత్మచిక్షాకరమగుచు, ప్రవృత్తివివృత్తిరూప ధర్మదీక్షితుల నొనర్చి సుఖశాంతుల గూర్చుటయే స్వాధ్యాయతపస్సు యొక్క యుత్కృష్టత.

“హుతేన కామ్యతే సాపం స్వాధ్యాయైః శాంతి రుత్తమా”

అని యనుచు మహాభారతము (12-191-?) గూడ సుత్తమ శాంతియే స్వాధ్యాయఫల మని చెప్పుచున్నది. పరమాత్మదర్శనమే స్వాధ్యాయము యొక్క పరమప్రయోజన మని విష్ణుపురాణముగూడ నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“స్వాధ్యాయసంయమాభ్యాం, స దృశ్యతే పురుషోత్తమః ।

తత్రాప్రికారణం బ్రహ్మ తదేత దితి వత్తతే॥

స్వాధ్యాయా ద్యోగ మాసీత యోగాత్వాధ్యాయ మావసేత్ ।

స్వాధ్యాయయోగ సంపత్త్యా పరమాత్మా వ్రకాశతే॥

తదీక్షణాయ స్వాధ్యాయ శృణు ర్యోగ స్తథా పరమ్ ।

న మాంసచక్షుషా ద్రష్టుం బ్రహ్మభూత స్స శక్యతే॥”

—విష్ణు. పు. 6-8-1, 2, 3.

స్వాధ్యాయము, యోగము - ఈ రెండిటివలననే పరమాత్మ దర్శింపబడును. పరమాత్మయే పురుషోత్తముడు - బ్రహ్మ. బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనము లగుటచే నీ స్వాధ్యాయ - యోగములకును ‘బ్రహ్మ’ యని ప్రసిద్ధి. స్వాధ్యాయము వలన యోగమును, యోగము వలన స్వాధ్యాయమును ఉపాసించవలెను. ఈ స్వాధ్యాయ - యోగసంపత్తి చేతనే పరమాత్మ ప్రకాశించును (దర్శింపశక్యమగును), అతీంద్రియుడు, సర్వకారణకారణుడునగు పరమాత్మను మాంసచక్షుస్సుతో (స్థూలదృష్టితో) దర్శింప శక్యముకాదు. ఆ బ్రహ్మను దర్శించుటకు యోగ్యములైన నేత్రములు స్వాధ్యాయ యోగములు అని యర్థము.

ఇది యోగసంపన్నుడుగు స్వాధ్యాయమునకు పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారమే పరమప్రయోజనము; బ్రహ్మప్రాప్తిసాధన మగుటచే విట్టి స్వాధ్యాయమునకు బ్రహ్మ యని ప్రసిద్ధి - యని చెప్పబడుచున్నది కాన నాత్మచికిత్సక మగుచు, నాత్మను దర్శింపజేయుటయే స్వాధ్యాయముయొక్క స్వాధ్యాయత్వ మని తాత్పర్యము. యజ్ఞవల్క్యస్మృతియు నీ విషయము నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఇజ్ఞాచార దమా అహింసా దాన స్వాధ్యాయ కర్మణామ్॥

అయం తు పరమో ధర్మో యద్యోగేనాత్మదర్శనమ్॥ —1-౧8.

“ఇజ్ఞాదీనాం కర్మణా మయ మేవ పరమో ధర్మః య ద్యోగేన
బాహ్య చిత్తవృత్తివిరోధేనాత్మనో దర్శనం యదాతథ్య జ్ఞానమ్”

—విజ్ఞానేశ్వరీయమ్.

బాహ్యచిత్తవృత్తి విరోధమునకు యోగ మని పేరు. ఇట్టి యోగముచే నాత్మను దర్శింపజేయుటయే యోగ - ఆచార - ధమ - అహింసా - దాన స్వాధ్యాయకర్మలకు పరమధర్మము (పరమప్రయోజనము)-అని యర్థము. యోగసంపన్నుడుగు స్వాధ్యాయ మాత్మదర్శనసాధన మగు వనెడి పూర్వోక్తార్థమే యిది వివరింపబడుట స్పష్టము.

వేదములు మానవరచితములే యయి, వానికి లౌకికదృశ్యములను ముఖ్యము నొకనాటి సాంఘిక పుంపుటనలను వర్ణించుటయందే పరమతాత్పర్య మగుచో నివియు నితర గ్రంథముల వలెనే చూడబడెడివి. వానిని యావజ్జీవము ప్రతిదినము బ్రహ్మయజ్ఞపూజమున నధ్యయనము జేయవలసిన యావశ్యకతగాని యజ్ఞాదికర్మలయందు నిరంతరము వినియోగింపవలసిన యావశ్యకతగాని యుండెడిది గాదు. ఒక తపస్సుగ నధ్యయనము జేయవలసిన యావశ్యకత, నియమము, సంవ్రదాయము స్వాధ్యాయమునకు గలవు. ‘తద్ధి తవ స్తద్ధి స్తవః’-అనుచు శ్రుతియే వ్యయముగ స్వాధ్యాయమును ముఖ్యతపస్సుగ వేయింపుకోతో కీ ర్తించినది.

స్వాధ్యాయ మట్టిది. అట్టి ముఖ్యతపోరూప స్వాధ్యాయమే తపః స్వాధ్యాయము. లేక స్వాధ్యాయ తపము కావుననే మహద్గులు తపః స్వాధ్యాయ నిరతులుగ పురాణోపాసాదులయందు దఱచుగ గీర్తింపబడిరి.

‘యజ్ఞైస్తు దేవాన్ ప్రజాతి స్వాధ్యాయతపసా మునీన్’

—భార. 1-120-19.

“ఛందాం న్యదీత్య ధర్మేణ తపఃస్వాధ్యాయ సంయుతః”

—భాగ. 12-8-7.

నారదు డట్టి తపఃస్వాధ్యాయ నిరతుడు. తపఃస్వాధ్యాయ విరతత్వమును ప్రబోధించుటకో యనుగట్లు ‘తపఃస్వాధ్యాయనిరత’ పదముతో శ్రీమద్రామాయణ మహాకావ్యారంభము మహర్షిచే గావింపబడినది.

స్వాహా, స్వధా, వషత్ శబ్దములు గూడ స్వాధ్యాయ తాత్పర్యమును వివరించు వేదనామములు. ఇక నా శబ్దముల జూతము.

స్వాహా

ఆసంసేవ్యాం దానై రనభిగమసీయాం బహుధనైః
 అనాస్వాద్యాం రాగై రనువనరణీయాం శతమఖైః ।
 అగంతవ్యాం తర్కై రనుడితవిపక్షేం యుగళతైః
 స్వహం స్వాహాం దేవీం హరిహృదయలక్ష్మీం హృదీ భజే॥

ప్రజాపతే రైవ భువనస్య భర్తః

స్వకీయవాగాహ సరస్వతీ యా ।

స్వాహేతి నామ్నా క్రతుషు ప్రసిద్ధా

హరిప్రియా రక్షతు వేదమాతా॥

—వేదమాతృస్థవః.

స్వాహాశబ్దము వేదవాచకమగునా :-

స్వాహ్యాయ వదమువలెనే స్వాహావదము కూడ వేదవాచక మని చెప్పబడినది. కాని స్వాహాశబ్దము వేదవాచక మగునా : ఈ శబ్దము సామాన్యముగ హోమార్థము అయిన మంత్రముల తుదిని వినవచ్చుచుండును. అందుచే నిది హోమసూచకమైన సాంకేతికవదముగ గ్రహింపబడుచుండును

“స్వాహాకారో హోమార్థ మంత్రాంత జ్ఞాననార్థః”

ఈ పదమునకు స్వాహాదేవి యనియు, హవిష్ప్రదాన యనియు, హవిష్ప్రదాన పనియు రెండర్థములు కోశముల వలన దెలియును.

“అథాగ్నాయీ, స్వాహా చ హతభుక్త్రియా” — అమరకోశము.

“స్వాహాగ్నాయీ ప్రియాఽన్య చ” — అభిధానచింతామణి.

“స్వాహాగ్నాయీ చ తత్త్రియా” — వైజయంతి.

“స్వాహా దేవహనిర్దానే శ్రాషట్ వషట్ వషట్ స్వధా”

— అమరకోశము.

“శ్రాషట్ వషట్ వషట్ స్వాహా స్వధా దేవహవిర్భుతౌ”

— అభిధానచింతామణి.

స్వాహాశబ్దమువలెనే స్వధాశబ్దముగూడ హోమసూచకమయిన సాంకేతిక పదముగ గ్రహింపబడుచుండును. దేవతల నుద్దేశించి ‘స్వాహా’ యనియు హవిస్సు లీయబడుచుండును. కాని వైదిక నిఘంటువునందు మాధవీయ ఋగ్వేదక్రమణిక యందును స్వాహాపదము వాఙ్మయములలో బలింపబడియున్నది. ‘వాక్’ పదము కొన్నియెడల వాగింద్రియారి రూపమున గన్పట్టినను, వేదములందు సామాన్యముగ వేదవాక్కు, వేదమంత్రము, లేక వాగ్వేదత - యను నర్థము లందు బ్రసిద్ధము. ఎట్లయినను హోమసూచకమై సాంకేతిక బ్రసిద్ధమయిన స్వాహాశబ్దము వాఙ్మయములలో బలింపబడుట యెట్లు ? అనగా నిది వేదవాచకమగుట యెట్లు ? వేద వాచక మగుచో నే యర్థమును బోధించును ?

వైదికనిఘంటువున వాక్కునకు శ్లోకాది బేకురాన నామములు ఏబది యేడు గలవు. మాధవీయ ఋగ్వేదానుక్రమణిక యందు స్తుతి నామములు ఎనుబది

గలవు. ఇన్ని నామములున్నను, విత్క నైమిత్తిక కర్మలు, యాగాది క్రియలు నన్నియు స్వాహాకార పూర్వక మగు నాచమనక్రియతో నారంభ మగుచున్నవి. స్వాహా స్వధాకార వివర్ణితము లయిన హోమములు సామాన్యముగ మండభు. కాన మిగిలిన వాఙ్మమములకంటె స్వాహా స్వధా శబ్దములం దొకవై లక్షణ్య మున్నటుల గన్పట్టును. అది యేది ?

స్వాహా, స్వధా - వైశిష్ట్యము :-

స్వాహా, స్వధా యను నీ రెండును మహిమాన్వితము లయిన మంత్రములని దేవీభాగవత మిట్లు పేర్కొనచున్నది.

“స్వాహా స్వధా నామ మనువ్రథావై.

తృప్యన్తి దేవాః పితరస్తథైవ ।

యజ్ఞేషు సర్వేషు మదా హరన్తి

యన్నామయుగ్మం క్రుతిభి ర్మునీద్రాః॥” — దేవీ. భా. 3-2-25.

అన్నియులయందును వేదమంత్రములకు జీవర స్వాహా స్వధా యను నీ మంత్రద్వయమును జేర్చి హవిర్దానము జేసినపుడే యా మంత్రవర్ణయ వ్రథావముచే దేవతలును పితరులును దృష్టి నొందెదరు - అని యర్థము కాని మంత్రములకు జీవర స్వాహా స్వధా పదముల జేర్చుటెందుకు ? అను ప్రశ్నకు సమాధానముగా దేవతల జీవనము స్వాహాశక్త్యధీనమనియు దేవీభాగవత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

యజ్ఞేషు దేవి యిది నామ న తే పదన్తి

స్వాహేతి వేదవిదుషో హవనే కృతేఽపి ।

స ప్రాపువంతి సకతం మఖభాగధేయం

దేవా స్వమేవ విజుధేష్వసి వృత్తిదాఽసి॥”

ఓ దేవీ ! స్వాహా యను నీ నామము సుచ్చరించక, వేదవిదులు యజ్ఞము లందు హోమ మొనర్చినను, దేవత లా యజ్ఞభాగముల నొందలేరు. కాన నీశ్వర స్వాహా యను నామముద్వారా దేవతలకు జీవనదాత్రి (వృత్తిదా) వగుచున్నావు-అని యర్థము. కాన 'స్వాహా' స్వధా యను నీ రెండును దేవతాప్రీతికరములు, దేవతా జీవనహేతువులు నగు మహిమాన్వితములగు మంత్రము లగుట సంప్రదాయ మని పెక్కు పురాణముల వలన దెలియుచున్నది.¹ ఈ సంప్రదాయము శ్రుతిసిద్ధమైన దగుట యీ క్రింది ఋక్కు వలన దెలియనగును.

‘స్వాహా స్తోమస్య వర్ధనా’

—ఋ. 8-8-5.

‘హే ఆశ్వినో, స్వాహా స్వాహాకృతో, స్వాహాకారేణ సమ్యక్

గిష్టా సంత్ర, యద్వా స్వాహేతి వాఙ్మమ, స్తుతిరూపయా
వాచా స్తుతే, వాచా స్తోమస్య స్తోతుః ప్రవర్తకా” —సా. భా.

ఆశ్వినులు స్వాహాకారముచే బాగుగ నర్చింపబడినవారై, లేక స్తుతిరూప మగు వేధవాక్కుచే స్తుతింపబడినవారై, యీ వాక్కుతో స్తోత్రము జేసెడి స్తోత్రము వర్ణిల్లజేయునట్టివారు — అని యర్థము.

ఇచట స్వాహా పదమునకు (1) స్వాహాకారపూర్వక మయిన హవిర్దా నము (2) స్తుతిలిక్షణమగు వేదవాక్కు - అను రెండర్థములు జెప్పినను ‘స్వాహా’ పదోచ్ఛారణముచే దేవతలు ప్రీతినొందుటయు, అట్లు ప్రీతినొందిన దేవతలు స్తోత్రము చేయు స్తోత్రము వర్ణిల్లజేయుటయు జెప్పబడినవి. ఇది స్తోత్రము వర్ణిల్ల

1. త్వన్నామోచ్ఛార్య మంత్రాంతే యో దాన్యతి హవి ర్నరః।

సురేభ్యః తత్ప్రాప్నువంతి సులాః స్వానందపూర్వకమ్ ॥ —బ్ర.వై.పు.

జేయుట యనగా స్తోత్రయొక్క వేదమంత్రరూపమైన వాక్కులో నొకవిధమగు వత్తికయమును (వ్రథావమును) చేకూర్చి యుద్ధరించుట యని భావము. కావ పైన దేవీభాగవతవచనములు నిట్టి శ్రుత్యర్థము ననువదించుచున్న వనుట స్పష్టము.

స్వాహతి :-

ఇక శ్రుతియందు స్వాహ శబ్దమునకు గల సంప్రదాయానుగతము లయిన యర్థముల జాతము. కేళవాయ స్వాహా; ప్రాణాయ స్వాహా; ఇంద్రాయ స్వాహా; సూర్యే జ్యోతిషి జహోమి స్వాహా ఇతిది స్థలముల యందు స్వాహా వదమునకు సామాన్యముగ “స్వాహతమస్తు, సుహతమస్తు” అనగా తత్తద్దేవతో ద్విష్టమై న హవిస్సు సుహత మగుగాక, లేక స్వాహతి యగుగాక—యను నర్థము తఱచుగ గన్పట్టుచుండును. ఇచట సుహత మగుట యననేమి? అగ్ని యందు ప్రక్షిప్త మగు ఆఱ్యాదిద్రవ్యము స్వయముగనే దగ్ధమగును. అట్లేలోనిన గ్రహించెడి జలాదికము గూడ స్వయముగనే జీర్ణ మగును. ఇట్లు అగ్నియందు సమర్పింపబడు ద్రవ్యము వ్రత్యక్షముగ దగ్ధమై, లేక జీర్ణమై, రూపఱుచుండనిక దేవతలకును, పితరులకునుజెందునదేమి? స్వాహాకారముతో ప్రయోజనమేమి యనశంకలు సామాన్యముగ గలుగవచ్చును. కనుక శ్రుత్యుద్విష్టమై స్వాహతి స్వరూపమును దర్శించి సాహాశబ్ధార్థమును దర్శింపవలసి యున్నాము.

వేదము ననాతనమైన శాస్త్రము ; శాస్త్రము అజ్ఞాతజ్ఞాపకము (వేదయతి) అనగా లోకసిద్ధము లయిన యర్థములను మరల యనువదించి చెప్పుటకు బ్రవృత్తమైనది కాదు అట్లు చెప్పుచో దానికి శాస్త్రత్వమేముపపన్నము గాదు. అందుచే లోకసిద్ధములుగాని యతీంద్రియము లయిన యర్థముల దర్శింపజేయుటకు బ్రవృత్తమైనదియని పూర్వము వివరింపబడినది. కావ స్వాహతి యనగా వస్తువుల నగ్నియందు జక్కగ దగ్ధము జేయుట, లేక జీర్ణ మొందించుట మాత్రమే

శ్రుతితాత్పర్యమని గ్రహింపబడు. యజ్ఞాచిక్రియలు, వానికి సంబంధించిన పరికరములు, అగ్నియందా యా ప్రవ్యముల నర్పించుట-మున్నగునవన్నియు ప్రత్యక్షగోచరములయి లౌకికములుగ గన్పట్టవచ్చును. ఇందు ఆరాధింపబడెడి యగ్ని వాయూదులును గూడ భౌతికములుగా (జడపదార్థములుగ) గన్పట్టవచ్చును. కాని వైదికదృష్టి వేరు.

"అన్యత్ర స్యాం దివేవతాత్మాహిమాలయో నామ నగాధిరాజః"

ఇది కుమారసంభవ మహాకావ్యము నందలి హిమవంతుని పర్వనము ఇట కాళిదాసమహాకవి 'దేవతాత్మా—నగాధిరాజః' అను రెండుపదముల ద్వారా హిమవంతునకు దేవతాశరీరము, భౌతికశరీరము రెండును గలవని దేవతావిషయకమైన వైదికసంప్రదాయమును వివరించినాడు అట్లే అగ్నిమీదే-ఇత్యాది మంత్రముల సూక్ష్మముగ విశిలించుచో అగ్ని వాయూదులకును దేవతాశరీరములు, భౌతికశరీరములు - రెండు నుండుట శ్రుతిసమ్మతమైన సంప్రదాయముగ దెలియును కాని దేవతాస్వరూప మతీంద్రియ మగుటచే కర్మానుష్ఠానసమయమున నా యా దివ్యరూపముల నారాధించుట కా యా దేవతల భౌతికరూపముల నాలంబనముగ గ్రహించుటయుక్తినహము, శ్రుతిసమ్మతము గూడ. ఇంతే కాదు.

అహంతులు, అగ్ని - యజమాన - దేవయోనితము :-

'అగ్ని రైవ దేవయోనిః సోఽగ్నే దేవయోన్యా ఆహుతిభ్య

స్సంభవతి-ఇతి"

—ఐ.బ్రా.4-5-22.

అగ్నేః దేవయోనిత్వ ప్రసిద్ధ్యర్థో వై శబ్దః । అగ్నేః

కర్మణి....దేవరూపేణ జాయమానత్వాన్ సా ప్రసిద్ధి

ర్బ్రష్టవాః । వైవప్రసిద్ధిః సోఽగ్నేరిత్యాదినా స్పష్టిక్రియతే ।

స యజమానో దేవాయోనిరూపా దగ్నే రనుష్ఠితాభ్య
అహుతిభ్య శ్చ దేవతారూపః సంభవత్యుత్పద్యతే." —సా. భా.

ఈ మంత్రమువలన (1) కర్మానస్తానసమయమున అగ్ని సర్వ దేవ
తాత్మకుడై, దేవరూపుడై యావిర్భవించుటచే అగ్నికి 'దేవయోని' యను స్థానక
నామము సిద్ధించుటయు, (2) దేవయాని యయిన యా యగ్నివలనను, ఆ యా
దేవతల నుద్దేశించిన యాహుతుల వలనను యజమానుడు దేవతా రూపుడు (దివ్య
శక్తిసంపన్నుడు) అగుటయు దెలియవగును ఇంతే కాదు.

"ఋజ్యయో యజర్మయః సామమయో వేదమయో
బ్రహ్మమయోఽమృతమయః సంభూయ దేవతా
అప్యేతి య ఏవం వేద య త్రైవం విద్వా నేతేన
యజ్ఞ ఽయజకతునాతే"

ఐ. బ్రా. 4-5-22.

పై 'అగ్ని రై దేవయోనిః' అనెడి శ్రుతి ననుసరించి యగ్ని
యొక్క దేవతాత్మత్వమును, అట్లే యజమానునకు గల్గెడి దివ్యత్వమును నెవరు
తెలిసికొనగల్గుదురో, తెలిసికొని యనుష్ఠింతురో యట్టివారికి సర్వవేదమయత్వము
సర్వదేవమయత్వము, క్రమముగ నమృతత్వము సిద్ధించునని యీ శ్రుతి తెలియ
జేయుచున్నది (వేదయతి). మరియు కర్మానస్తానసమయమున నగ్నియొక్క
దేవయోనిత్వము, యజమానునకును సిద్ధించెడి దివ్యత్వమును దెలిసికొనుట యత్యం
తావశ్యకము (య ఏవం వేద) అనియు నిది శ్రుతి హెచ్చరించుచున్నది. ఇట్టి
ఇట్టి దేవతాత్మవిజ్ఞానముచే సుసంస్కృతుడయిన యజమానునకు స్వాహాకారమొన
ర్చుచు మంత్రపూర్వకముగను, దేవతాహ్వాన పురఃసరముగను అగ్ని (ప్రాణాగ్ని
మొ) యందు సమర్పించునదియే అహుతి, లేక హవిస్సు, లేక హవ్యము అగు
చున్నది. ఇట్టిహోహుత్వవలన యజమానునకు దివ్యత్వము సిద్ధించునని శ్రుతి

తాత్పర్యము. ఈ 'అహతి' యొక్క స్వరూపమును శ్రుతి యిట్లు వివరించుచున్నది.

గీతి

పాదము

శ్లోకం

ద్విశ్లోకం

అహతి - అహితి: దేవతల పరోక్ష ప్రయత్నము :
భోక్తృ భోగ్య స్వరూపము :-

గీతి

“ద్యయం వా ఇదమ్ - అత్తా చైవాద్యం చ తద్ యదోభయం
సమాగచ్ఛతీ- అత్తైవాభ్యాయతే । నాద్యమ్ స వై యః
సోఽత్తా- అగ్ని రేవ సః । తస్మిన్ యతి గ్రంథ అభ్యాసధాతి-
అహితయ ఏ వాన్య తాః అహితయో హ సై తా త
అహితయ ఇత్యాచక్షతే పరోక్షమ్ । పరోక్షకామా హి దేవాః”

—శ. బ్రా 10-6-2-2.

గీతి

'అత్తా - అద్యము, అనగా భోక్త - భోగ్యము' అని జ్యోతిషశాస్త్రము
భోక్తృ భోగ్య రూప మగు నీ జగత్తు ఏకీభూత మగునపుడు జ్యోతిషశాస్త్రము
గలిపి 'అత్తా' యనియే, అనగా భోక్త యనియే వ్యవహారము. భోగ్యము అను
వ్యవహారము లేదు. ఆ భోక్త ఎవరు ? అగ్నియే అగ్ని యనగా అధియజ్ఞముగ
అజ్ఞాదిహవిస్సుల గ్రహించెడి యగ్ని, అధిదైవికముగ నాదిత్యుడే, కర్మకర్తృత్వముగ
ముగ ప్రాణము (ప్రాణాగ్ని) అట్టి యగ్నియందు సమంత్రకముగ నుంచబడెడి
అజ్యసోమ అన్నాదిహవిస్సులకు 'అహితయః' అని పేరు. ఇట్లనగా, అగ్నియందా
ధానము చేయబడునది (అధానా దాః తయః - సా. థా) యని యర్థము. ఇట్టివి
వాస్తవముగ 'అహితయః' అని చెప్పబడవలసియున్నను, పరోక్షముగ 'అహితయః
(అహతులు) అని చెప్పబడుచుండును. అట్లేల చెప్పబడవలెను ? దేవతలు పరోక్ష
ప్రియులు. అందుచే నట్లే చెప్పబడవలెను - అని శ్రుతితాత్పర్యము.

ఇది ఆహూతులయందు పరోక్షముగ, అనగా నిగూఢముగ, నున్న 'అహి తత్వము'ను శ్రుతి దర్శింపజేయుచున్నది అట్లే యజ్ఞాది కర్మనామముల యందును అగ్ని - ఇంద్రాది దేవతనామముల యందును పరోక్షముగ నిగూఢమై యుండెడి యర్థముల బరిశీలించి దర్శింపవలె నని తెలియజేయుటకే శ్రుతి యడుగడుగున 'పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవాః' 'దేవతలు పరోక్షప్రియులు' అని హెచ్చరించు చున్నది. ఇది భోక్త యని చెప్పబడిన అగ్ని యెవరు ?

అగ్నిః - అగ్రిః:-

“స యదస్య సగ్వస్యాగ్ర మన్యజ్యత తస్మా దగ్ని ర్వా వై
త మగ్ని రిత్యాచక్షతే పరోక్షమ్ ।”

—శ. బ్రా. 6-1-1-11; చూ. శ. బ్రా. 2, 2, 4, 2.

అగ్నికి 'అగ్రిః' అనునది ప్రత్యక్షనామము. సర్వమునకు అగ్రమున (పూర్వమున) సృజింపబడినవాడు—అని యర్థము. 'అగ్నిః' అనునది పరోక్షనామము. అట్లే ఇంద్రశబ్దమును బరిశీలించము.

ఇంద్రః - ఇందః - భోక్తృ భోగ్య స్వరూపము:-

“ఇందో హ వై నామైష యోఽయం దక్షిణేఽక్షన్ పురుష స్తం
వాఽఎత మిందగ్ం సంత మింద ఇత్యాచక్షతే పరోక్షే
జ్ఞైవ పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవాః ప్రత్యక్షద్వేషః
ఆత్రైత వ్యామేఽక్షణిపురుషరూప మేషాఽస్య పత్నీ విరాట్

తయో రేష సగంస్తావో య ఏషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశో
 ఽదై నయో రేతదన్నం య ఏషోఽన్తర్హృదయే లోహిత
 పిండః "

— బృ. ఉ. 4-2-2, 3.

అదిత్యమండలాంతర్గత పురుషుడే ఆధ్యాత్మికముగ దక్షిణనేత్రమున
 విశేషముగ నభివ్యక్తమగుచుండును. దక్షిణాక్షిగత పురుషజ్యోతికి ఇంధః అని
 పేరు. దీప్తిగుణాతిశయముచే నీ జ్యోతి కిది ప్రత్యక్షనామము. ఈ ఇంధుని
 పరోక్షముగ ఇంద్రుడని వ్యవహరింతురు. వామనేత్రమునగల పురుషార్థప్రకాశము
 నకు 'ఇంద్రాణి' యని పేరు. ఈ ఇంద్రాణియే విరాడ్రూపమునను, భోగ్య-అన్న
 రూపమునను నొప్పును. భోక్తయగు నింద్రుడును, భోగ్యరూపయగు నింద్రాణియు
 హృదయపుండరీకాంతర్గతాకాశమున వరన్పరతాదాత్మ్యభావనతో మిథునీభావము జెంది
 వినోదించుచుండురు ఈ మిథునము జాగరితమున వైశ్వానరనామమునను, స్వప్న
 మున తైజసనామమునను బ్రగుచు జాగరస్వప్నావస్థలయందు పుత్ర, మిత్ర,
 బంధు దర్శనాది రూప క్రీడల సలిపి సలిపి యుని విశ్రాంతి జెందును. ఇట్టి
 విశ్రాంతికి సుషుప్తి యని పేరు. ఈ స్థితియం దీ మిథునము 'ప్రాజ్ఞ' నామమున
 బ్రగుచు, స్వస్వరూపానందమున బ్రతిష్ఠితమై యుండి తిరిగి హృదయదేశమునుండి
 యూర్ధ్వముగ బ్రసృతమగు 'సంచరణి' నాడీ మార్గమున జాగ్రదవస్థ నొందు
 చుండును. (చూ. శం. భ.)

పై శ్రుత్యర్థమునే శ్రీ శంకరభగవత్పాదు లిట్లు శతస్లోకియందును వివ
 రించిరి.

"ఇంద్రేంద్రాణ్యోః ప్రకామం సురతసుఖజుషోః స్వా ద్రతాంతః
 సుషుప్తిః, తస్మామానందసాంద్రం పద మతిగహనం య తస్య
 ఆనందకోశః । తస్మి న్నో వేద కించిన్నిరతిశయ సుఖభ్యంతరే

లియమానో, దుఃఖి ప్యా ద్బోధితః నన్నితి కుశలమతి

ర్బోధయే నైవ నువ్రమ్ ॥

— శకశ్లోకీ. 65.

ఇట్లు క్రుతి యగ్నింద్రాదులయొక్క ప్రత్యక్ష పరోక్ష నామముల నుప
దేశించి యా యా దేవతాత్వమును దెలియజేయుటయే గాక, యతీంద్రియమగు
'భోక్తృ-భోగ్య' స్వరూపమునుగూడ వివరించుచున్నది.

స్తూరిశరీరాతిరిక్తుడగు జీవుడు భోక్త. ఆతని యుపభోగమున కయిన
వస్తుజాతమంతయు భోగ్యము. జగత్తు ఇట్టి భోక్తృ - భోగ్యత్వకమని పూర్వ
మంత్రమున జెప్పెడినది భోగ్యపదార్థము భోక్తచే గ్రహింపబడి, భోక్తతో
నేకీభూత మగునపుడు అది భోక్తరూపముననే వ్యవహరింపబడుచుండును. కావుననే
భోక్తృభోగ్యత్వకమగు శరీరముతో తాదాత్మ్యముచెంది జీవుడు 'అహమ్' అని
(భోక్తృరూపముననే) వ్యవహరించును. అనగా ప్రాణాగ్నియందు ఆహితమై,
అహుతిరూపమై, భోగ్యవస్తుజాత మంతయు ప్రాణాత్మకుడును, భోక్తయు నగు
జీవుని రూపముననే వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇట్టి జీవుడు జాగ్రద్దశయందు
వైశ్వానరుడు, స్వప్నమున తైజసుడు, సుషుప్తియందు ప్రాజ్ఞుడు - అను రూపముల
బరగి విలసిల్లుచుండునని క్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇంతియే కాదు. భోక్తయై ప్రసిద్ధు
డైన జీవుడు 'ఇంద్ర-ఇంద్రాణీ దేవతామిథునరూపుడు' అనియు క్రుతి చెప్పు
చున్నది. అందును మఱల ఇంద్రుడు భోక్త; ఇంద్రాణీ భోగ్యవిరాడన్నరూపిణి.
ఈ దేవతామిథునీభావమే జగద్యాత్రకు మూలము భోక్తృభోగ్యరూపమగు ఈ
దేవతామిథునమే భోక్తయగు జీవరూపమున బ్రసిద్ధమగుచున్నది.

ప్రాణము స్వప్న స్వరూపము :

శతపథబ్రాహ్మణము మఱియొకచోఁగూడ (10-5-2-9) నిశ్చే ఇంద్రేం
ద్రాణీ దేవతామిథునస్వరూపము వివరించినది ఏదవ నా యక్షి పురుషుని ముఖ్య
ప్రాణస్వరూపునిగ జెప్పి స్వప్న స్వరూపునిగగూడ నిట్లు వివరించినది.

“ఏష ఉ ఏవ ప్రాణః, ఏష హీమాః సర్వాః ప్రజాః
ప్రణయతి । తస్యైతే ప్రాణాః స్వాః । స యదా స్వపితి -
అదైన మేతే ప్రాణాః స్వాః అపియన్తి । తస్మాత్
స్వావ్యయః । స్వావ్యయో హ వైతం స్వప్న ఇత్యావకతే-
వరోక్షమ్ । వరోక్షకామా హి దేవాః” — శ. బ్ర. 10-5-14.

ఈ యక్షిపురుషుడే (సూర్యమండలాంతర్గత పురుషుడే) ప్రాణము. ఇతడు సర్వప్రజలను ప్రణయనము జేయును. అనగా లోకాంతరము నొందించును. కాన ‘ప్రాణ’ శబ్దవాచ్యుడు. (ప్రణయతి, లోకాంతరం ప్రావయతితి ప్రాణః - సా. భా) ప్రాణరూపుడగు అక్షిపురుషునకు ప్రాణాపానాదులు, ఇంద్రియములు స్వకీయములు (‘స్వాః’). ఆ యక్షి పురుషుడెప్పుడు నిదురించునో యపు డీ యింద్రియాదిప్రాణములు ఆ పురుషునే పొందును (అపియన్తి). ఇట్లు ‘స్వకీయల అవ్యయము (లయము)’ గలవాడగుటచే నా పురుషునకు ‘స్వావ్యయః’ అని పేరు. ఇది యా పురుషునకు ప్రత్యక్షనామము కాని దేవతలు వరోక్ష ప్రియులు. అందుచే ‘స్వప్న’ మనునది వరోక్షనామ మైనది. అని శ్రుత్యర్థము.

ఇట్లు దేవతాత్వమును దెలిపెడి ప్రత్యక్ష వరోక్ష నామములు బెక్కులు గలవు. వానిని దెలిసి, దేవతాత్వమును, భోక్తృభోగ్య స్వరూపమును, అహూతి స్వరూపమును, యజ్ఞాది క్రియా సమగ్ర స్వరూపమును గమనింపవలసి యున్నది. ‘అగ్నియందు అహూతమైనది, అనగా ఆధానము జేయబడిన హవిస్సు-అహూతి; దీని వరోక్షనామము అహూతి’ - యని శ్రుతి తెల్పుచున్నది. అదియజ్ఞము గను, అదిదైవికముగను, అధ్యాత్మికముగను, హవిరోక్తయగు ‘అగ్ని’ యొక్క స్వరూపము విట్లు శ్రుత్యనుగుణముగ దెలిసిననేగాని ‘అహూతి’ యొక్క అహూతిత్వము స్పష్టము గాదు. అట్టి యగ్నియందు సమంత్రకముగ నాధానము చేయబడు హవిస్సు ‘అహూతి’ యని యింతవరకు దెలిసినది. శ్రుతి యింకను అహూతి స్వరూపము విట్లు వివరించుచున్నది.

అహుతి దేవతాహ్వనరూపము :-

“అహూతయో వైనావైతా యదాహూతయ ఏతాభి రైవ దేవాన్
యజమానో హ్వయతి తదాహుతీనా మాహూతిత్వమ్ ।”

— ఐ. బ్ర. 1-2-2.

‘అహూతులు’ అని యేవి చెప్పబడుచున్నవో యవి అహూతులు. యజమానుడు వీనిచే దేవతల నాహ్వానించును. కాన నీ యాహూతులకు అహూతిత్వ మువవన్న వగుచున్నది. అందుచే అహూతులన దేవతాహ్వనరూపములు (హ్వయ త్యాభి రితి తద్యుత్పత్తిః । జహోతి ధాతో రుత్పన్నః శబ్దః పూర్వం ప్రసిద్ధః । ఆయం తు హ్వయతి ధాతో రుత్పన్న ఇతి విశేషః — సా. ఖ.)

అహుతి యనగా దేవత నుద్దేశించి హోమము జేయబడునది యను నర్థము మాత్రమే గాక, ‘దేవతాహ్వనరూపము’— అను విశేషార్థ మిది ప్రదర్శింప బడినది. అందుచే ఖాష్యకర్తలు అహుతి శబ్దమున కీ రెండర్థములను గ్రహించిరి. ఇంతే గాదు. అహుతి యాహ్వాన రూపమగుటను శతపథశ్రుతి యింకొక విధముగ గూడ నిట్లు వివరించుచున్నది.

అహుతి యజమానాహ్వనరూపము :-

“అథ యా మేతా మాహుతిం జహోతి । ఏషా హ వా
అస్యాహుతి రముష్మిన్ లోక ఆత్మా భవతి । స యదైవంవి
దస్మా ల్లోకాత్ ప్రైతి । అధైన మేషాఽహుతిరే తస్య

వృష్టే సత్యాహ్వయతి । ఏహి, అయం వై త ఆహాత్మాఽ
స్మితి । తద్యదాహ్వయతి । తస్మా దాహూతి ర్నామ ।”

— శ. బ్రా. 11-2-2-6.

యజ్ఞములయందు స్వాహాకారపూర్వకముగగాని, వషట్కారపూర్వకముగ
గాని యొనగబడెడి యాహూతి స్వర్గలోకమున హవిర్దాతయగు యజమానుని
యాత్మయై, అనగా శరీరమై, యొప్పును. ఆహూతిస్వరూపము నిట్లు తెలిసికొనిన
యజమానుడు స్వర్గమున కేగినపు డాతని వెనుక నిలిచి యీ యాహూతి “ఇట్లు
రమ్ము; నీ యొక్క అత్మనై నే నిది నున్నాను” — అని యా యజమాను నాహ్వా
నించును. ఇట్లు ‘అత్మ’ రూపమున నొప్పి, యజమాను నాహ్వానించు నట్టిది
యగుటజేసి ‘ఆహూతి’ యని సార్థకనామము — అని యర్థము. ఇట్లు ఆహూతులు
యజమానాహ్వానరూపము లగుట ఆధర్వణీకశ్రుతి వలనను దెలియును.

“ఏహ్యేహీతి త మాహూతయః సువర్చనః సూర్యస్య
రశ్మిభి ర్యజమానం వహన్తి । ప్రియాం వాచ మభివదన్త్యైః
ర్చయన్త్య ఏష వః పుణ్యః సుకృతో బ్రహ్మలోకః ॥”

— ముండక. ఉ. 1-2-6.

ఈ శ్రుతి వచనముల వలన ఆహూతులు స్వర్గాది సుకృతలోకములందు
యజమానునకు ఫలభోగసాధనశరీరములై, అనగా మూర్తిమంతములై యొప్పి,
యజమానుల నాహ్వానించునట్టివి యని తెలిసినది.

ఆహూతులు స్వాహాకృతములు :-

ఆహూతులు స్వాహాకార, వషట్కార పూర్వకముగ అగ్నియందు
ఆహితము (అధానము చేయబడినవి) లయినపుడే ఆహూతిత్వమునొంది, యవి పైన

దెల్పినటుల దేవతాహ్వనరూపములు. యజమానాహ్వన రూపములు నలు యొప్పును. లేనిచో గావు.

“స్వాహాకృతాహతి రేతు దేవాన్” — తై. బ్రా. 3-7-11-1.

“న హ వై తా ఆహుతయో దేవాన్ గచ్ఛన్తి యా

అవషక్కుతా వాఽస్వాహాకృతా వా భవన్తి.”

— కౌ. బ్రా. 12-4; శ. బ్రా. 9-3-8-14.

స్వాహాకార వపట్కార పూర్వకములుగాని యాహుతులు దేవతలకు చెందనే చెందవని యర్థము. ఇట్లు స్వాహాకారపూర్వకము లగుటచేతనే హవిస్సు లకు స్వాహాకృతములను నామము వేదమున బ్రసిద్ధము

“స్వాహాకృతాన్య గహ్యవ హవ్యాని పీతయే”

— ఋ. 1-142-13.

“అన్య హోతుః ప్రదక్ష్యతన్య వాచి స్వాహాకృతం హవి

రదన్తు దేవాః”

ఋ. 10-110-11; నిరు. 8-21.

“స్వాహాకృతం స్వాహాకారబలాత్ మంత్రేణ ప్రక్షిప్తం హవిః”

— దుర్గావార్యభాష్య.

“స్వాహాకారేణ సంస్కృతం హవిః”

— సా. భా.

స్వాహాకృతములగు నిట్టి హవిస్సుల స్వీకరించు వారగుట జేసి దేవతల కును ‘స్వాహాకృతయః’ అని పేరు వేదమున ప్రసిద్ధము.

“తదాహూః కాదేవతాః : స్వాహాకృతయ ఇతి, విశ్వేదేవా

ఇతి బ్రూయాత్, తస్మాత్ స్వాహాకృతం హవిరదన్తు

దేవా, ఇతి యజుంతీతి, ఇతి”

— ఐ. బ్రా. 3-13-5.

ఈ శ్రుతి వచనములవలన దేవతలందఱును 'స్వాహాకృతి' నామకులని తెలియును.

స్వాహాకారము - శ్రుతి యాదేశము :-

స్వాహాకార మొనర్చియే హవిర్ధానము చేయురని శ్రుతియు పెక్కుచోట్ల నాదేశించుచున్నది.

“స్వాహా గాయత్రవేపసే హవ్య మింద్రాయ కర్తన”

.... ఋ. 1-142-12.

సర్వదేవాత్మకుడు: సామరూపుడు (గాయత్రవేపసే) నగు ఇంద్రునకు హవిస్సు నర్పించుటకై స్వాహాకారము చేయుడు - అని యర్థము.

“స్వాహాయజ్ఞం కృణోత సేంద్రాయ యజ్ఞనో గృహే”

.... ఋ. 1-18-12.

యజమానుని గృహమున ఇంద్రుని ప్రీతికొఱకై స్వాహాయజ్ఞమును చేయుడు - స్వాహాకార సంస్కృతములైన హవిస్సులతో యజ్ఞమును నిర్వర్తింపు డని భావము.

వేదవాక్ - స్వాహాకార - యజ్ఞ - అవినాభావ సంబంధము :-

ఇంతవరకును పై ప్రమాణములచే (1) స్వాహాకారముయొక్క వైశిష్ట్యము (2) అగ్నియొక్క దేవయోనిత్వము, యజమానుని దేవతారూప

త్వము (3) అహతియొక్క అహతిత్వము, అహాతిత్వము, (4) భోక్తృ
భోగ్యస్వరూపము (5) హవిస్సుల స్వాహాకృతత్వము (6) దేవతల స్వాహా
కృతిత్వము (7) స్వాహాకార విషయమై శ్రుతి యాదేశము, (8) అందుచే
స్వాహాకారపూర్వకములగు హవిస్సులకే స్వాహాతిత్వము - మున్నగు విషయ
ములు స్పష్టము లయినవి. వీనివలన స్వాహాశబ్దమునకును, వేదవాక్కునకును,
యజ్ఞాదికర్మలకును ఆవినాభావసంబంధము గలదమటయు స్పష్టమైనది. శ్రుతి యీ
సంబంధము నిట్లు స్పష్టికరించుచున్నది.

‘అథ యత్ - ‘స్వాహా స్వాహా’ ఇతి కరోతి । యజ్ఞో వై
స్వాహాకారః । వాగ్వై యజ్ఞః । యజ్ఞ మేవై తదాత్మన్

వాచం యచ్ఛతి । వాగ్వై యజ్ఞః । యజ్ఞ మేవైత దాత్మన్
ధత్తే ।”

.... శ. బ్రా. 3-1-3-27.

‘యజ్ఞో వై స్వాహాకారః । యజ్ఞీయ మేవైత దిదం సక్యత్
సర్వం కరోతి ।’

— శ. బ్రా. 7-2-3-44

“వాగ్ని యజ్ఞః”

— శ. బ్రా. 3-1-1-2.

“అథ వాచం యచ్ఛతి । వాగ్వై యజ్ఞః । అవిక్షిభ్దో యజ్ఞం
తనవా ఇతి ।”

.... శ. బ్రా’ 1-1-2-2.

“అథ యదీక్షితః ఋచం వా యజుర్వా సామ వా వ్యాహరతి-
అభిస్థిర మభిస్థిర మేవైత ద్యజ్ఞ మారభతే । తస్మా దముత్రై
వాంగుశీ ర్ఘ్యచే దముత్ర వాచం యచ్ఛేత్ ।

అథ య ద్వాచం యచ్ఛతి వాగ్వై యజ్ఞః । యజ్ఞ మేవైత
దాత్మన్ ధత్తే”

— శ. బ్రా 3. 2-1-3, 38.

యజ్ఞము హవిస్త్యాగాత్మకము: హవిస్త్యాగము స్వాహాకారపూర్వకము;
స్వాహాకారము హవిస్త్యాగాదికమును సర్వమును యజ్ఞీయ మొనర్చును. కావున

స్వాహాకారము యజ్ఞాత్మకము; యజ్ఞము స్వాహాకారాత్మకము నగుచున్నది. మఱియు యజ్ఞము ఋగ్వజాఃసామాత్మక వేదమంత్రసాధ్యము; కావున యజ్ఞము వేదవాగాత్మకము, యజ్ఞదీక్షీతుడగువాడు ఇట్టి వాక్కును తనయందు నియత మొనర్చుకొనుటచే యజ్ఞమునే తనయందు ధరించినవాడగుచున్నాడు. కావుననే దీక్షితుడైన యజను నుడు న్యక్ష్మాంగులియై (గుప్పిలివట్టి), దేవశాసనబంధ రహిత సుగుణైక వాగ్ద్యవహారమును మాని, దైవీవాక్కునే అనగా సంస్కృతభాషనే యాశ్రయించుచు యజ్ఞనిర్వహణమున కావశ్యకములగు ఋగాది మంత్రోచ్ఛారణ సేయుచు, యజ్ఞము నాత్మయందు ధరించియుండును — అని తాత్పర్యము. (చూ, త్రై. బ్రా 1-2-1.) కావున వేదమంత్రరూపమగు వాక్కునకును, యజ్ఞాదికర్మకును స్వాహాకారమునకు నవినిభావసంబంధము.

స్వాహాశబ్దము - సార్థకత :-

ఇట్లు మహిమాన్వితముగ గీర్తింపబడెడి స్వాహాశబ్దము హోమ సూచక మైన సాంకేతికపదము మాత్రమే కాదు; సార్థకమగు వాక్యామము. దీని సార్థకత యాస్కనిరుక్తమున (8-20) నిట్లు వివరింపబడినది.

(1) స్వాహే త్యేతత్ సు ఆహేతి వా	(సు ఆహ)
(2) స్వా వాగాహేతి వా	(స్వా వాక్ ఆహ)
(3) స్వం ప్రాహేతి వా	(స్వం ప్రాహ)
(4) స్వాహాకం హవి ర్హహోతితి వా	(సు ఆ హహోతి)

భాష్యకారు లందఱు యథోచితముగ నీ యర్థముల నన్నిటిగ్రహించిరి. (చూ సా, భా. ఋ. 10-110-11; ఆ వే. 2-18-1 మొ)

ఈ వృత్తుల నన్నిటిని బరిశీలించినచో స్వాహాస్వరూపము జేటవడగలదు. ఈ వీరవచనములలో నొక వైశిష్ట్యముగూడ గాననగును. అందుచే నాల్గవ వృత్తున్ని మొదట జూతము.

1) స్వాహాతం హవిర్బుహూతి (సు ఆ జుహూతి) :-

దీనిని వ్యాఖ్యాత రిట్లు వివరించిరి.

“య దినేనై వ హవి ర్బుహూతీతి తదేవ సుప్తాపాద్య యథాభిధాన మగ్నౌ జహూతీతి హవిఃప్రధానోఽత్ర నిర్దేశః” —దుర్గా. శాష్ట్య.

“యదనేన స్వాహాకారేణ జహూతి తదేవ సుప్త మర్గాదయా జహూతీతి” —నిఘంటువ్యాఖ్య. దేవరాజయజ్ఞ్య.

స్వాహాకార పూర్వకముగనే హవిస్సును హోమము జేయుట యనగా పోష్టవమును (దివ్యత్వమును) ఆపాదించి యథావిధిగ హోమము చేయుట, లేక హవిస్త్యాగము చేయుట—అవి యర్థము. అగుచో నీ దివ్యత్వాపాకన మెవరికి? ఎట్లు? వాగ్దేవ యజ్ఞః; యజ్ఞో వై స్వాహాకారః— ఇత్యాది శ్రుతుల ననుసరించి యజ్ఞము వేదవాగాత్మకము, స్వాహాకారాత్మకము. అట్టి యజ్ఞాది కర్మానుష్ఠాన వసయమున అగ్ని దేవయోనియై యావిర్భవించుటయు, దేవయోనియగు నా యగ్ని వలనను, స్వాహాకృతములగు నాహుతుల వలనను యజమానుడు దైవీనందంతో నొప్పారుటయు పైన వివరించబడినది. ‘స్వాహా’ స్తోమస్య వర్థనా’ ఇత్యాది శ్రుతి హాక్యములవలన స్వాహాకారముచే, లేక స్వాహారూప వేదవాక్కుచే అభిష్టుతులు, అర్చితులునగు దేవతలు స్తోత్రమునం దొవిధమగు నతిశయము (దివ్యత్వము)ను ఆపాదించిస్తోతనవర్తిల్లజేయుటయు పైన వివరింపబడినది కాన స్వాహా యనగా 1) అగ్నియందును (2) యజమానునియందును (3) వేదవాగాత్మకముగు స్తుతియందును

(4) హావిస్సునందును — సౌష్ఠవమును (దివ్యత్వమును) ఆపాదించునది యని తాత్పర్యము. ఇట్టి శ్రుతితాత్పర్యమునే 'స్వాహాతం హవి ర్భుహోతి' యను ప్యుత్పత్తి ద్వారా యాసుక్కుడు ప్రదర్శించినట్లు గ్రహింపవగును. ఈ ప్యుత్పత్తివలన 'స్వాహా' యనునది 'దివ్యత్వా పాదక శక్తిరూప' మగుట దెలియును, దీనియందలి యీ వైశిష్ట్యము మిగిలిన మూడు ప్యుత్పత్తుల వలన గ్రమముగ గాంచవగును.

2) స్వా వాక్ అహ - 'స్వాహా' వేదవాక్ :-

శ్రుతియే యీ ప్యుత్పత్త్యర్థము నొక యాఖ్యాయికారూపమున విట్లు వివరించినది.

“ప్రజాపతి రగ్ని మస్మజత । తం ప్రజా అన్వసృజ్యస్త ।
త మథాగ ఉపాస్త । సోఽన్య ప్రజాభి రపాక్రామన్ । త
మవరురుత్పమానోఽన్వైత్ । త మవరుధ స్నాశక్నోత్ । న
తపోఽకవ్యత । సోఽగ్ని రుపారమతాతాపి వై న్య ప్రజాపతి
రితి । స రరాటా దుదమృష్ట ।

తదే పృత మభవత్ । । త దగ్నో ప్రాగృహ్ణాత్ । త
ద్యుచికిత్సత్ । జుహవానీ యి మహాషా యి మితి । త
ద్విచికిత్సాయై జన్మ, ఇతి । య ఏవం విద్వాన్ విచికిత్సతి ।

సనీయ ఏవ చేతయతే, ఇతి । తం వా గర్భవద జుహూధీతి ।
సోఽబ్రవీత్ । త స్త్వమసీతి । స్వైవ తే షా గిక్యబ్రవీత్ । సో
ఽజుహూత్ స్వాహేతి । త త్స్వాహాకారస్య జన్మ, ఇతి ।
య ఏవగం స్వాహాకారస్య జన్మ వేద । కరోతి స్వాహాకారేణ

వీర్యం, ఇతి । యస్యైవం విదుషః స్వాహాకారేణ జహ్వాతి ।
భోగాయైవాస్య హుతం భవతి, ఇతి ।”

—తై. బ్రా. 2.1-2.1, 2, 3, 4.

“ప్రజాపతిచే నగ్నియు, నగ్నితోపాటు ప్రజలును సృజింపబడిరి. అగ్ని కొంతకాలము ప్రజాపతి మపానించుచు యజ్ఞభాగరహితుడైనందున ప్రజాపతినుండి ప్రజలతోపాటు తొలగిపోయెను. ఆ యగ్ని నడ్డగించుటకై ప్రజాపతి యాతని వెన్నుంచెను. కాని యడ్డగింపలేకపోయెను. అంతట ప్రజాపతి తప మొనర్చగా నగ్నియు విడిచిపోవుట మానెను. తపస్సుంత పుట్టిన ప్రజాపతి తన లలాటమునుండి స్వేదజలమును తుడిచెను. అది పుటపై యావిర్భవించెను. దాని నగ్నియందు హోమము చేయుటకై గ్రహించినంతనే — దీనితో నగ్నియందు హోమము చేయుటయా? మానుటయా? యను విచికిత్స ప్రజాపతికి పొడమెను. ఇదియే విచికిత్సయొక్క జన్మ. లోకమున విచికిత్స యిట్లావిర్భవించినది.

ప్రజాపతికి గలిగిన యీ విచేకిత్సత్పత్తిని గూర్చి తెలిసికొని స్వయముగ నెవడు శాస్త్రార్థవిచారము సేయనో యాతడే వస్తుతత్త్వమును నిశ్చయించుకొనువాడు. అనగా వస్తుతత్త్వవిషయక నిశ్చయాత్మకజ్ఞానము కలుగునని భావము.

అట్లు విచికిత్సావస్తుదైన ప్రజాపతి నుద్దేశించి యశరీరిజేయగు నొక వాక్కు ‘జహాధి—హోమము చేయుము’—అని పలికెను. నీ వెవరవు? అని ప్రజాపతి యడిగెను. నీ స్వభూతమైన వాక్కి నేను (వైష్ణవ తే వాక్) అని యా యదృశ్యవాణి పలికెను. అంతట ‘ప్రజాపతి స్వాహా’యని యుచ్చరించుచు హోమము జేసెను ఇట్లు ‘స్వా—అహ’అను రెండు పదముల చీకచే స్వాహాకారమావిర్భవించినది స్వాహాకారోత్పత్తిని (సార్వత్రను) లేక స్వరూపమును) ఇఁజెనరు తెలిసికొందురో వారే స్వాహాకారముచే వీర్యమును (సౌష్ఠ్యమును, లేక దివ్యత్వమును) ఆపాదించురు.

ఎవరిట్లు తెలిసికొనినవారై స్వాహాకారపూర్వకముగ హోమము చేయుదురో ఆ యాహుతి స్వాహాతి యగుదు తద్యోగమునకే యగును. అనగా నభీష్టసిద్ధి నొపగుటకు సమర్థమగును" — అనిశ్రుత్యర్థము.

ఈ శ్రుత్యర్థమును బరిశీలించుము:-

ఇచట యజ్ఞభాగవివర్ణితు డగుటచే అగ్నియు, అగ్నితోపాటు ప్రజయు మొదట ప్రజాపతికి దూరమయిరి. కాని తప మాచరించిన యంతనే అగ్ని తిరిగి యావిర్భవించెను. అనగా అగ్నికి నెవరు భాగము కల్పింపరో వారి కగ్నియు, అగ్నితోపాటు ప్రజయు దూరమగుదురు. అట్లుగాక నియమప్రత సరాయణులై శ్రుతిచౌదిత కర్మనుష్ఠానతత్పరు లగుచు నెవరు తపః సంపన్నులగుదురో యజ్ఞివారికి అగ్ని దేవయోనియై యావిర్భవించును - అనెడి 'అగ్ని రైవీ దేవయోనిః ఇత్యాది పూర్వోక్త శ్రుత్యుక్తార్థము ఇట సూచితము.

తపఃసంపన్నుడైన ప్రజాపతి అలాటభాగమున పొడమైన స్వేదము నగ్నియందు హోమము చేయుటకై గ్రహింప నది'ఘృత' మయ్యెను. ఘృత మనగా నేయి యని సామాన్యముగ నర్థము. ఘృతమును 'తేజో' రూపముగ శ్రుతి 1 పెక్కుచోట్ల కీర్తించినది. కాన ఏట హోమమునకు గ్రహింపబడిన ఘృతరూప హవిస్సును-తపసంభూత బ్రహ్మతేజోరూపముగ గ్రహింపనగును తపస్సంపన్ను

1. ఘృతస్య నామ గుహ్యం యదస్తిజిహ్వో దేవానా మమృతస్య నాభిః' — ఋ. 4-58-1,2; వా. సం 17-88,90; తై. అ. 10-10-2.

"తేజోఽసి శుక్రమ స్యమృత మసి థామ నామాసి, ప్రియం దేవానా మనాధృష్టం దేవయజన మసి, — వా. సం. 1-81; శ. బ్రా 1-3-1-18-

"ఘృతం తేజో మధుమ దింద్రియమ్ । మయ్యయ మగ్ని ర్థాతు" — తై. అ. 3-11-8.

లగువారు బ్రహ్మజేజోవిరాజితులగుట ప్రసిద్ధమే. కాన కర్మానుష్ఠాన సమయమున దేవయోనియై యావిర్భవించెడి యగ్నియందు ప్రేల్చెడి ఘృతమును ప్రజాపతి యొక్క బ్రహ్మజోరూపముగ (దైవీనంపద్విలసితముగ) దర్శింప నగునని తాత్పర్యము.

ఆట్లావిర్భవించిన ఘృతమును ఆ యగ్నియందు హోమము చేయఁ బయ్యా; మానుటయ్యా; యను విచికిత్స (వివిధస్య కేతనస్య జ్ఞానశ్యభిప్సా విచికిత్సా) కోటిద్వయాత్మకః సంశయ ఇత్యర్థః-సా.భా) ప్రజాపతికి కలిగెను. ఆట్టి సంవేదము సామాన్యముగ నందఱకు గలుగ వచ్చును. కాని యీ సందియములు తీటు పెట్టు; ప్రజాపతికిగల్గిన సందియము గూడ దానియంతట నది నివర్తించ లేదు. ఇది యతీంద్రియవిషయము జన్మచే మహాభాగ్యసంపన్నుడగుటచే నశరీరిణి యైన యొక వాక్కు' సంశయించకుము; హోమము జేయుము (జాహుధి)' అని ప్రబోధించినది. ఆ సందియమును తీర్చిన యదృశ్యవాక్కు ఏది; అది ప్రజాపతికి స్వభూతమైన వాక్కు (వైవ్రవ తే వాక్) ఇట్లు ప్రజాపతికి స్వభూతమైన వాక్కు ఏది యగును? ప్రజాపతికి స్వభూతమై సృష్టిరచన యందు సహకారిణియై విలసిల్లిన వాక్కు-వేదవాక్కు-అని పూర్వము బ్రహ్మ, ఋషి ప్రథమజ్ఞా, తపోజ్ఞాది శబ్దముల యందు వివరించబడినది. కాన నిట సందియమును దొలగించుచు 'జాహుధి' యని కర్తవ్యమును బోధించిన వాక్కు వేదవాక్కే యగుట శ్రుతితాత్పర్యానుగుణమే యగును. ప్రజాపతికి వాక్కు స్వభూతము అని తాండ్య. తాతకశ్రుతులను నిట్లు పేర్కొనుచున్నవి.

'ప్రజాపతి ర్వా ఇద మేక అసీత్ తస్య వాగేవ స్వ మాసీత్'

ఇం.బ్రా. 20-14, 2; తా.నం. 12-5; 27-1.

ప్రజాపతి వాక్పతి యగుట శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధము. (చూ.

నాచన్పతి; బ్రహ్మణన్పతి, భృహన్పతి—శబ్దములు).

'ప్రజాపతి రైవ్రవాక్పతిః'

—ఇ.బ్రా 31-1-3-2.

స చునసా వాచం మిధునం సమభవత్'

—ఉ, బృ. 1-2-4.

కాన ప్రజాపతికి స్వభూతమైన వాక్కు వేదవాక్యే యగుట క్రుతి తాత్పర్యమవి చెప్పనగును. మఱియు:—

స్వయం తే సరస్వతీ ఆహ - స్వాహా :-

శ్రీ భాస్కరమిక్రడు ఆ వాక్కు 'సరస్వతీ' యని యిట్లు వ్యాఖ్యానించినాడు.

'స్వయం సరస్వతీ ఆహ బ్రుతే'వైవ తే వా గిత్కబ్రహ్మిన్-
ఇతి బ్రాహ్మణమ్. స్వయ మేవాహేత్యస్మార్థస్య ద్యోతకో
ఽయం నిపాతః. ప్రదేశాంతరేఽపి విభక్త్యంత సముదాయాత్మ
నిపాతః స్వాహేతి, సంస్కారవిశేషనవ చారిణా నావగృహ్యతే'

— నీమంటువ్యాఖ్య — దేవరాజయజ్ఞ'

సరస్వతీ యను నామము వాగ్దేవికిని వేదవాక్కునకును బ్రసిద్ధము (చూ. భారతీశబ్దము). కాన శ్రీ భాస్కరమిక్రవి వ్యాఖ్యానము ననుసరించి (స్వయం తే సరస్వతీ ఆహ — స్వాహా) ప్రజాపతికి స్వభూతమైన సరస్వతీ వేదవాణియే యగుచున్నది. శ్రీ పాయణాచార్యులును స్వాహా శబ్దమునకు బెక్కు చోట్ల 'స్వకీయా సరస్వతీ ఆహ' స్వకీయా వా గాహా-అనియే యర్థమును వ్రాసిరి. (చూ. తె. సం. 1-11-9-1; చిత్రిపన్న మంత్రములు).

కాగా ప్రజాపతికి గల్గిన సందియమును ప్రజాపతికి స్వభూతమైన వేదవాక్కు తీర్చెననుట స్పష్టము. అట్లే యీ వేదవాక్కు నెవరి కధ్యయ నాచుంబద్యరా స్వభూత మగుచుండునో వారికి గల సందియము లన్నియు తదనుగ్రహముచే విడివడుచుండు నని తాత్పర్యము. ఇట్లనుటచే వేదము యొక్క వేదత్వము—అనగా అజ్ఞాతజ్ఞాపకత్వ మిది సూచిత మగు చున్నది కాన

స్వాహాపదము అడుగడుగున 'కర్మానుష్ఠాన విషయమున నెట్టిసంశయమువలదు, యథావిధిగ జేయదు' - అని బ్రహ్మకు స్వభూత మైన వాగైవి యొక్క, అనగా సరస్వతియొక్క ప్రబోధమును స్మరింప జేయునట్టిది. ఇదియుగాక:-

స్యః మహిమా ఆహ - స్వాహా :-

స్వాహాకారోత్పత్తివి గూర్చిన యిట్టి యాఖ్యాయిక మైత్రాయణీ సంహిత యందును (1-8-1) గలదు. కొలది మార్పులతో నిది శతపథ బ్రాహ్మణము నందిట్లు గలదు.

“స వ్యచిక్త్యత్ జహవాని 3 మాహాషా 3 మితి. తం
స్వో మహిమా 2 భ్యువాద. జహదీతి. స ప్రజాపతిః
విదాంచకార-స్వో వై మా మహిమాహేతి. స స్వాహే
త్యేవాజహాత్-తస్మా దు స్వాహే త్యేవ హూయతే.

—శ. బ్రా. 2-2-4-6.

విచిక్త్య నొందిన ప్రజాపతి తన మహిమయే 'జహాధి—యని చెప్పినట్లు (స్వో మహిమా ఆహ) తెలిసికొని స్వాహా యనియే, హోమము చేసెను. అందువలన స్వాహా యనియే హోమము చేయబడుచున్నది—అని యర్థము. ప్రజాపతికి స్వభూతమైన ఈ మహిమ యేది యగును? యీ మహిమ వాక్యే—యని శ్రుతియే స్వయముగ నిట్లు వివరించినది.

'వాగ్వా ఆస్య (ప్రజాపతేః) స్వో మహిమా' —శ. బ్రా. 2-2-4-4.

కాన ప్రజాపతికి స్వభూతమైన మహిమ పైన దెల్పిన రీతి వేదవాక్యే యగుట వృద్ధము. వేదవాక్కు స్వభూతమగుచో (అధ్యయనాదుల ద్వారా) ప్రజా

పతికి వలెనే మహిమరూపమై యొప్పి సందియముల దీర్చుచుండునని భావము. వేదవిదుని మహిమ వేదవాక్యే - యని తాత్పర్యము. ఇంతే కాదు.

‘అగ్నేః స్వో మహిమా - ఈ వాక్యే అగ్నియొక్క స్వభూతమైన మహిమ యనియు శ్రుతి స్పష్టము జేయుచున్నది.

“స్వం మహిమాన మావహ, ఇతి” — తై. బ్రా. 3-5-3-1.

‘తేత స్వం మహిమాన మావోధ్వా ఆహ । వాగ్వా ఆస్య
(అగ్నేః) స్వో మహిమా । త ద్వాచ మావోధ్వా ఆహ ।’

.... శ. బ్రా. 1-4-2-17,

‘ఆస్య మహతో భూతస్య నిఃశ్వసిత మేతత్, పతంగో వాచం మనసా భిధర్తి’ (ఋ. 10-177-2) - ఇత్యాది శ్రుతి ప్రామాణ్యముచే మొదట పరమేశ్వరు నకు స్వభూతమై యొప్పిన వేదవాణియే పిదప వ్రజాపతికిని (హిరణ్యగర్భుఁడు కును), పిమ్మట నగ్నికిని (విరాడగ్నికి) స్వభూతమై - స్వమహిమాత్మకమై - విలసిల్లినది. అందుచే పరమేశ్వర, వ్రజాపతులవలెనే యగ్నియు, వాక్పతి యని వ్రసిడ్డుడైనాడు. కాన స్వాహారూపిణీయగు నీ వాక్కు ‘అగ్నాయా’ యనియు గీర్తింపబడుచున్నది.

“తస్మా దగ్నే ర్వాచ శ్చ సంబంధాత్ అగ్నాయా స్వాహా

వాగిత్సుచ్యతే”

— నిఘంటువాఙ్మయ - దేవరాజయజ్ఞ్య.

‘స్వాహావరః’ అనియు అగ్ని శ్రుతులయందు (ఋ. 3-63-5) గీర్తింప బడుట గలదు. కాన అగ్నియొక్క స్వాహాపతిత్వము ‘వేదవాక్పతిత్వమే’ యని గ్రహింపగును.

‘ఈ స్వా వాక్ ఆహ’, లేక ‘స్వయం సరస్వతీ ఆహ’, లేక ‘స్వో మహిమా ఆహ’ - అను నీ వ్యుత్పత్తుల ననుసరించి ‘స్వభూత (స్వకీయ లేక ఆత్మీయ)గా జేసికొనుచో ప్రజాపతికి వలెనే విచికిత్సల బోగొట్టి కర్తవ్యమును బోధించుచున్నాను’ - అని వేదవాక్కు తన మహిమను తలపింప జేయుచు స్వాహా రూపిణియై యడుగడుగున ప్రబోధించుచున్నది యని గుర్తింపనగును.

మఱియు ‘స్వయం తే సరస్వతీ ఆహ’ - ప్రజాపతికి స్వభూతమైన సరస్వతీ యగు వేదవాక్కు చెప్పినది యని నీ వ్యుత్పత్తి వేదవాక్కు యొక్క స్వరూప ప్రమాణత్వమును గూడ తెలియజేయుచున్నది.

3) సు ఆహ-స్వాహ :-

అతింధ్రియ విషయములందు బ్రమాణమై, సంశయవిచ్ఛేదకమగుచు కల్యాణకరమగు నర్థమును (పురుషార్థమును) బ్రబోధించునట్టిది వేదమంత్రరూప వాక్యే. ఈ యర్థమే ‘సు ఆహ స్వాహ’ యను యాస్కన్న మొదటి వ్యుత్పత్తిదే తెలియబడుచున్నది.

“అయ మర్థః యస్మాచై శ్రూయతే స హోమమంత్రః

శోభన మర్థ మాహ”

విఘంటువ్యాఖ్య-దేవరాజయజ్ఞ.

(చూ. దుర్గాచార్య. భా.

4) స్వం ఆహ స్వాహ :-

స్వం ఆత్మానం ఆహ-ఆత్మను గూర్చి చెప్పునది యని యర్థము. ఈ నిర్వచనము ననుసరించి యాత స్వరూప ప్రబోధకము అని చెప్పుచో స్వాహాపదము స్వాభ్యాసశబ్దమును తలపింపఁబడునది యగును.

స్వాహా - వేదశరీరిణీ - పరాదేవతా (పరమాత్మా) :-

(1) ఇట్లు ఆత్మతత్త్వబోధకము గావుననే, పరాదేవత స్వాహాశబ్ద ప్రతిపాద్యము, స్వాహాకారాత్మికము నగునని శ్రుతి చెప్పుచున్నది,

“అవగం స్వాహాకారం కరోతి. పరాం దేవతామ్. ఏష వై స్వాహాకారః. య ఏష తపతి. ఏష ఉ ప్రవర్ణ్యః. త దేత మేవైత త్రీణాతి. తస్మా దవరం స్వాహాకారం కరోతి పరాం దేవతామ్.” —శ. బ్రా. 14-1-3-28.

‘కథం స్వాహాకారస్య పరాదేవతాత్మకతా ? ఇతి. తత్రాహ. ఏష వా ఇతి. య ఏషః సూర్య స్తపతి. ఏషఃఖిల స్వాహాకారః స్వాహాశబ్ద ప్రతి పాద్యః స్వాహాకారాత్మకో వా’

—సా. భా.

పై శ్రుతివలన పరాదేవతాన్వరూపుడగు నాదిత్యుడు స్వాహాశబ్ద ప్రతి పాద్యుడు, లేక స్వాహాకారాత్మకు డగుట తెలియును. అనగా వేదప్రతిపాద్యుడు వేదాత్మకుడు - అని తాత్పర్యము. “వేదై రశూన్య త్రిభిర్రేతి సూర్యః వైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతి య ఏషోఽస్త రాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః” మున్నగు శ్రుతు లనేకము లాదిత్యుడు వేదాత్మకుడని కీర్తించినవి.

(2) ఇంతిమే కాదు పరాదేవతాగు స్వాహాదేవి యొక్క స్వరూపమును ప్రశ్నోత్తరరూపమున షడ్వింశత్రాహ్మణ మిట్లు వివరించుచున్నది.

“స్వాహా వై కుతః సంభూతా? కస్య దుహితా? కేన ప్రకృతా? కిం గోత్రా కత్యక్షరా? కతి పదా ? కతి మాత్రా?

కతి వర్ణాః కత్వద్వాసాః కిం చాస్యాః శరీరమ్? కాన్యంగాని?
కాని లోమాని? కతి శిరాంసి? కతి వా చక్షూంషి? కి మస్యా
అన్యమ్? కిం ప్రావృతాః? కౌ బాహూ- కౌ పాదౌ?
క్వ చ స్థితాః కిమధిష్ఠానా? కథం చ స్వాహాం వ్రతిగృహ్లాసి?”

“స్వాహా వై సత్యసంభూతా బ్రాహ్మణో దుహితా,
బ్రహ్మవ్రతృతా లాతవ్యసగోత్రా త్రిణ్యక్షదాణి, ఏకం
పథమ్, శ్రయోఽస్యై వర్ణాః, కుక్షః పవ్యః సువర్ణ ఇతి,
చక్వరోఽస్యై వేదాః శరీరమ్, పడంగాన్యంగాని, ఓషధి
వసన్పతయో లోమాని, ద్వే చాస్యాః శిరసి, ఏకం శిరోఽ-
మావాస్యా, ద్వితీయా పౌర్ణమాసీ, చక్షు శ్చంద్రాదిత్యౌ,
అజ్యభాగౌ హుతమ్, దక్షిణా ప్రావృతా, బృహద్రథంతరిమ్,
ఋగ్యజుః సామగతిః, సా స్వాహా, సా న్వధా, స
వషట్కారః, సైవా దేవేషు వషట్కారభూతా ప్రయుజ్యతే,
ఏత్యయజ్ఞేషు న్వధాభూతా, శకటీముఖీం పృథివీ మంతరిక్షేణ
విసర్జేతి, తస్యా అగ్ని రైవతమ్, బ్రాహ్మణో రూపమ్,
యశ్చామాస్తే జహమ స్త న్నో అస్తు, వయం స్మ్యమ
వతయో రయాణామ్, స్వాహేతి.” —ష. వి. బ్రా 5-7.

ఇది స్వాహాదేవివర్ణనము విరాట్పురుషవర్ణనమును బోలియుండుట
వృష్టము. పడంగానహిత వేదచతుష్టయ మిమె శరీరము; స్వాహా న్వధావషట్
కారము లామయే, బ్రహ్మయొక్క దుహిత; సత్యసంభూత; ఋగ్యజుఃసామ
సంచారిణి; వేదవిమధగు బ్రహ్మరిపు డామె రూపము-ఇత్యాది వర్ణనలు ‘స్వాహా
యన వేదత్మిక యగు వాగ్దేవియే’-నుగుట వృష్టము జేయుచున్నది.

(3) ‘స్వాహా’యన పరమేశ్వర వశవర్తిని యగు మాయాశక్తి యని
గోసాయి పూజాతాపనీయోపనిషత్తు ఇట్లు చెప్పుచున్నది.

“కృష్ణం సంతం విప్రా బహుధా యజన్తి ‘గోవిందం సంతం
బహుధా రసన్తి, గోపీజనవల్లభో భువనావి దద్రే’
స్వాహాశ్రితో జగ దైజయ త్సురేతాః॥” —1-3.

‘కేనేదం విశం సంసరతీతి! స్వాహేదం సంసరతీతి ...
కా స్వాహేతి?....తన్మాయా చేతి!” —1.

శ్రీకృష్ణుడు పరబ్రహ్మ, తదాశ్రిత మాయాశక్తియే స్వాహాదేవి. ఈ
మాయాశక్తిచేతనే జగత్తు ప్రాదుర్భవించును - అని యర్థము.

(4) లలితాసహస్రనామ స్తోత్రమునందు పరాదేవత స్వాహా, స్వధా
స్వశబ్దములతో బేర్కొనబడినది.

(5) దేవీభాగవతమునగూడ నీ పరాదేవతయే గాయత్రి యనియు,
స్వాహా యనియు, స్వధా యనియు, వేదకళాస్వరూపిణి యనియు నిట్లు వర్ణింప
బడినది.

“గాయత్ర్యసి ప్రథమ వేదకళా త్వ మేవ।
స్వాహా స్వధా భగవతీ సగుణార్థమాత్రా।
అమూయ ఏవ విహితో నిగమో భవత్యా
సంజీవనాయ సకలం సురపూర్వజానామ్॥” —దేవీ భా. 3-4-45.

ఇంతేగాక, వేదములందుగల స్వాహా ప్రసిద్ధిని, ప్రశస్తిని దేవీభాగవత
మిట్లు చెప్పుచున్నది.

న వేదా స్త్వా మేవం కలయితు మిహాపన్నపటవో
యత స్తే నోచ స్త్వాం నకలజగదాత్రీ మవికలామ్।
స్వాహాభూతా దేవీ సకల ముపహోమేషు విహితా
తదా త్వం పర్వజ్ఞా జనని ఖలు జాతా త్రిభువనే॥

జననీ : భువనేశ్వరీ ! నీవు సకల జనభాత్రిని వర్షజ్ఞత్వాది గుణ సంపన్నపు. వైకల్యరహితపు. పరాదేవతపు. వేదములు నిన్ను ఈ రీతిగా వర్ణింపక పోవచ్చును. అంతమాత్రమున నిన్ను బ్రతిపాదించుటకు వేదములు సమర్థములుకావు- అని యనుట తగదు. వేదములచే సకల యజ్ఞక్రియా హోమములయందు 'స్వాహా రూపమున నీవు' విధింపబడితివి. అందుచేతనే వర్షజ్ఞపుగా త్రిభువనముల యందు బ్రసిద్ధి గాంచితివి-అని యర్థము.

ఈ శ్లోకమును బరిశీలించుచో నిఖిల వేదములకు లక్ష్యము ఏ పరాదేవతయో వర్షజ్ఞయగు నా దేవియే స్వాహారూపమున నిఖిల యజ్ఞాదికర్మలయందు స్మరింప బడుట శ్రుతి తాత్పర్య మని స్పష్టమగుచున్నది. కర్మలయందు హోమవాచకమై (హవిర్దానవాచకమై) శ్రూయమాణమగు స్వాహాపదము పరాదేవతావాచకము - పర తత్త్వప్రతిపాదకము - అని భావము. ఇట్లు శ్రుతి, పురాణాది గ్రంథ సందర్భము ననుసరించి స్వాహాయన 'స్వం ఆత్మానం ఆహ-ఆత్మను లేక పరాదేవతను బోధించు నది' - యను వర్ణము వర్ణనసీత మగుచున్నది.

స్వాహాశబ్దము - వ్యుత్పత్తులక్రమగతి :-

వాఙ్మయము, లేక వాగ్దేవతానామయగు నీ స్వాహాశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తుల బ్రచర్చించుటగో యాస్కమహర్షి యొక క్రమగతిని సూచించుచున్నట్లు తోచును.

(1) అందు మొదటి వ్యుత్పత్తి 'సుప్త ఆహ స్వాహా' - శోభనపర్వ మాహ - అనగా మంత్రముయొక్క కల్పాకార బోధకత్వమును తెలియజేయునది యని యర్థము. ఇది ఎట్లు తెలియజేయును ?

(2) స్వాహాక్ ఆహ స్వాహా - ఇది పరమేశ్వరునకును, ప్రజాపతికిని, అగ్నికిని స్వహితమైన వాక్కు యొక్క లేక వాగ్దేవత యొక్క ప్రబోధరూపము. కావుననే-

(3) స్వం ప్రాహ స్వాహా - ఆత్మను, లేక పరాదేవతను ప్రబోధించునది; అనగా అట్లు ప్రబోధించు పరాదేవతావాచకమగు మంత్రము. అందుకే -

(4) స్వాహుతం హవి ద్భుహోతితి స్వాహా దివ్యత్వము నాపాదించు హవిర్దాన వాచకము - అగుచున్నది.

ఇట్లు యాస్కమహర్షిచే బ్రహ్మరింపబడిన పై నిర్వచనములు మాత్రమే గాక సంప్రదాయానుగతములైన యితర నిర్వచనములును గలవు

(1) సుప్తు హూయతే యయా ఇతి స్వాహా
సా వంచమప్రయాశదేవతాః - భట్టిభాస్కరః (తై. బ్రా) 3-1-1.

(2) సుప్తు ఆహ్వయతి స్వాహా - క్షీరస్వామి (నిఘంటువ్యాఖ్య)

(3) (స్వాహా సుహుత మస్తు) అథవా న్వస్వాహాన మస్తు.
హాసం హా న హా ఆహాః న్వస్వాహా ౭పరిత్యాగ ఆత్మనో
ద్రవ్యస్య వేతిః - దేవతాతథావ్యమ్-అగ్నిహోత్రచంద్రికా. 20.

ఇందు మొదటి వ్యుత్పత్తి ననుసరించి 'ఆహ్వనింపబడు దేవత' - యని యర్థము. అనగా అగ్నియే స్వాహా, ఇంద్రాయ స్వాహా - ఇత్యాది స్థలములందు అగ్నింద్రాది రూపమున నాహ్వనింపబడు దేవత వస్తుతః పరాదేవతయే - అని భావము. రెండవ వ్యుత్పత్తి ననుసరించి 'దేవతాహ్వనవాచకము.' ఇక మూడవ నిర్వచనము ననుసరించి తనను (యజమానుని) తనచే విధిపూర్వకముగ త్యాగము చేయబడిన ద్రవ్యమును ఆ దేవత త్యజింపకుండుగాక' - యని యర్థము. అనగా స్వాహాకార పూర్వకముగ హవిష్సు నొసగుచో నా దేవత తప్పక దానిని గ్రహించి యజమానుని విడువఁయండు (దేవతాత్వము నావేశింపజేయు)నని తాత్పర్యము. ఇది 'సుహుతమస్తు' అని సామాన్యముగ జెప్పు నర్థమునకు తాత్పర్య వివక్షాత్మకమే యగును. ఇట్లే వ్యుత్పత్తులు భిన్నములుగ గన్పట్టినను యాస్కమహర్షి చూపిన వ్యుత్పత్తులచే నంతర్భాసము నొందుచునే యున్న పననచ్చును.

ఒక శబ్దమున కనేకార్థములుండవచ్చును. ఆ యా యర్థముల నా యా ప్రకరణానుసారముగ గ్రహించెడి సంప్రదాయము గలదు. కాని స్వాహాశబ్దమున కట్లుగాక దీనికి ప్రదర్శింపబడిన యర్థముల నన్నియెడల గ్రహింపవలసి యున్నది. భాష్యకారుల యభిప్రాయము నట్లే కన్పట్టును ఉదా :- “ప్రాణాపానౌ మృత్యో ర్మా పాతం స్వాహా” —అ. సం. 2-16-1. అను మంత్రము నందలి స్వాహా పదమునకు శ్రీసాయణాచార్యులు ‘స్వాహాత మస్తు’ అని సామాన్యముగ నర్థము చెప్పి - స్వాహా ఇతి దేవానాం హవిర్దానే అక్షరార్థస్తు యాస్మేనోక్తః” —అని యనుచు స్వాహాశబ్దమునకు యాస్కమహర్షి ప్రదర్శించిన నిర్వచనముల నన్నింటిని జూపినాడు. అందుచే హవిర్దానవాచకముగ సామాన్యముగ గ్రహింప బడెడి యీ స్వాహాశబ్దమునకు అక్షరార్థము నన్నియెడల నీ నిర్వచనములద్వారా గ్రహింపనగుననియే శ్రీ సాయణాభిమతము.

కాని యిట్ల నొక విశేషము. మంత్రాంతమున శ్రూయమాణ మగు స్వాహా శబ్దమునకు పై యర్థము లన్నియు గ్రాహ్యములే యగును. కాని మంత్ర మధ్యపాతక మగు స్వాహా శబ్దము హవిఃప్రదానవాచకము గాదు. అట్టియెడల హవిర్దానరూపార్థము తప్ప మిగిలిన యర్థములు గ్రాహ్యము లగుచుండును. ఉదా:-

“మననస్పత ఇమం నో దివి దేవేషు యజ్ఞమ్। స్వాహా దివి
స్వాహా వృథివ్యాం స్వాహా న్తరిక్షే స్వాహా వాతేదాం స్వాహా॥”

—అ. సం 7-97-8.

“హే మనసస్పతే । సర్వభూతానా మంతరాత్మతాయా మన
సోఽపి యతే, హే దేవ !నః అన్మదీయం ఇమం
యజ్ఞం, దివి ద్యులోకే వర్తమానేషు దేవేషు అగ్నిదీపు
దాం, పురుషవ్యత్యయః, ధాః దేహి స్థావర ఇతి, స్వాహా
సరస్వతీ, అబ్రవీ దిత్యర్థః। మంత్రమధ్యవర్తినా స్వాహా
శబ్దానాం ప్రదానార్థత్వాదావాత్। వస్తుత శ్చ స్వాహాశబ్దస్య

వాక్కర్తృక పచనయాపేక్షైర్నిరుక్తత్వాత్ స్వాహ్యక్రియా
ప్రజాపతి సంబంధినీ వాక్, అహ అబ్రవీత్ ఇతి స్వాహా
శబ్దస్య అర్థ ఉక్తః। తథాచ తైత్తిరీయకే వాక్ప్రజాపత్యో
రుక్తిప్రత్యుక్తిరూపం వాక్యం ఏవం క్రూయతే 'తం వాగ
భ్యవదత్ - త త్వాహాకారస్య జన్మ' ఇతి। అనంతరం
ద్యుపృథివ్యన్తరిక్షలోకేషు అన్మదీయం యజ్ఞం, ధాః
స్థావయేతి సరస్వత్యాహేతి। తతః అన్మదీయం యజ్ఞం,
వాతే సర్వకర్మాధారే ధాః స్థావయ। యస్మాత్ ఆయం
యజ్ఞః ప్రవృత్తః తత్త్రైవ వాతే స్థావయ। వాతా
దధ్యర్చ్యః యజ్ఞం ప్రయుక్తే (తై. బ్రా. 3-3-9-12)
ఇతి క్రుతేః। 'మనసస్పతినా దేవేన వాతా ద్యజ్ఞః
ప్రయుజ్యతామ్' ఇతి చ (తై. బ్రా. 3-7-4-1)। స్వాహా
ఇదం ఆజ్యం స్వాహుత మస్తు ఇతి అంతిమ స్వాహాశబ్దస్య
ప్రదానార్థతా।" —సా.బా.

సర్వభూతాంతరాత్మయై మనస్సునుగూడ నియమించెడి యో దేవా! మా
యీ యజ్ఞమును ద్యులోకమున నుండెడి అగ్నిదిదేవతలయం దుంచుము — అని
స్వాహాదేవి యగు సరస్వతి యాదేశించుచున్నది. అట్లే పృథివ్యన్తరిక్షద్యులొక
ముల యందును, సర్వకర్మాధారభూతమగు వాతమునందును — అనగా సర్వ పరి
స్పందాశ్రయభూతుడగు పరమేశ్వరుని యందును¹ — స్థాపింపు పని స్వాహాదేవి

1. 'మనస్పతినా మనసోఽపి పాఠయిత్రా పరమాత్మనా దేవేన దీప్తిరుతా
వాతా సర్వపరిస్పందాశ్రయాత్ ప్రాణాత్ ఈశ్వరస్యక్రియాశక్తిరూపాత్.
—భట్టబాస్కరః తై. బ్రా. 3-7-1-1.

'వాతః వాయుః సర్వపరిస్పందాశ్రయః క్రియాశక్తి రీశ్వరస్య'
భట్టబాస్కరః - తై. బ్రా. 3-3-9-12.

యగు సరస్వతి యాదేశించుచున్నది. మనసస్పతియగు నా దేశునికై యీ హవిస్సు సుహృత మగు గాక - అని మంత్రార్థము.

ఈ మంత్రమున మంత్రమధ్యమునందును, మంత్రాంతమునందును స్వాహాశబ్దము గలదు. మంత్రమధ్య పతిత మగు స్వాహాశబ్దము హవిర్దాన వాచకము గాదు. అందుచే నా స్వాహాపదమునకు సరస్వతి యనియే యర్థము. 'స్వా స్వకీయా ప్రజాపతికినంబిందినీ వాక్ అహ' యనెడి పూర్వోద్దాహృత శ్రుత్యక్త నిర్వచనము ననుసరించి ప్రజాపతి స్వభూతమైన వాగ్దేవి లేక వేదవాక్కు పలికెను. అను నర్థమే యిది గ్రహింపవలెను. అనగా యజ్ఞమును, పైన చెప్పినట్లు, సర్వత్ర విలసిల్ల జేయుట సరస్వతి యాదేశముగా గ్రహింపనగును. మంత్రాంతమున గల స్వాహా శబ్దము హవిర్దానవాచకము గూడ నగును. అందుచే నీ హవిస్సు సుహృతమగుగాన యని యర్థవివరణము శ్రీ సాయణులచే జేయబడినది.

కాన స్వాహాశబ్దము వాఙ్మామములలో బిలింపబడుట యుక్తమే. ఇది యితర వాఙ్మామముల వలె కేవలము వాఙ్మామ మగుటయే గాదు: చుహామహిమా నివృత్తమైన యొక మంత్రముగ గూడ నగుచు విలసిల్లినది. అందుచేతనే కొన్ని యెడల నే యితర వేదమంత్రము మచ్చరింపకయే కేవలము స్వాహామంత్రోచ్ఛారణము జేయవలె ననెడి సంప్రదాయము శ్రుతులయందు గలదు. (పా. సం. 7-2; మై. సం. 1-8-1; తా. సం. 4-18; ఐ. బ్రా. 7-2-8; శ. బ్రా. 2-2-1-4; తై. బ్రా. 2-1-2-8 మొ.)

పై గ్రంథసందర్భము ననుసరించి స్వాహా యనగా - 'మంత్రగత కల్యాణార్థ బోధకము, ప్రజాపతి స్వభూత వేదవాక్కుబోధరూపము, లేక వాగ్దేవతాప్రబోధ రూపము, ఆత్మతత్త్వ ప్రబోధకము, పరిదేవతావాచకము నగుచు దివ్యత్వము నాపా దించు హవిర్దానవాచక మగు మంత్రరాజము' - అని యర్థము. ఇట్టిది గనుగనే యెన్ని వాఙ్మామము లున్నను నిత్యనైమిత్తికకర్మలు, యాగాదికర్మలు నన్నియు స్వాహాకారపూర్వకమగు నాచమనక్రియతో నారంభ మగుచున్నవి.

ఇక శ్రుతి స్మృత్యనుగుణముగ న్వధాన్వరూపమును బరిశీలింతము.

స్వధా

విధానం ధర్మాణాం ప్రథితప్రజీదానం రసజుషాం
నిధానం విద్యానాం విమలపరిధానం శ్రుతవతామ్ ।
సమాధానం బుద్ధేః ధన మిహ పరం నః ప్రవిమలం
స్వధాం దేవీం వందే వినుతగుణధానీం బుధనుతామ్ ॥

స్వస్మిన్ దధానా హ్యఖిలం చ విశ్వం
స్వధాఽపి శక్తిర్జగతః పితృ స్త్వమ్ ।
పత్నీ పితౄణాం వసు రుద్ర సూర్య
వ్రథా స్వధా పాహి హరిప్రియా నః ॥

— వేదమాతృస్తవః.

స్వాహాదేవీయే పితృయజ్ఞములందు స్వధారూపిణి యగుచున్నదని
షడ్వింశ బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది. (పితృయజ్ఞేషు స్వధాభూతా). కాన
స్వాహాశబ్దమువలెనే స్వధాశబ్దము కూడ మహిమాన్విత మని తెలియును. దేవీ
భాగవతము కూడా 'స్వాహా స్వధా నామ మనుప్రభావైః' అను శ్లోకమున 'నీ
విషయము స్పష్టము చేసినట్లు హృదయము వివరింపబడినది. 'పితృభ్యః స్వధాస్తు,
పితృభ్యః స్వధా నమః' - అని పితరుల మద్దేశించిన స్వధాకారము చేయబడు
చుండును. ఇదియే పితరుల మద్దేశించిన వషట్కారము (స్వధా నమ ఇతి
వషట్కారః - శ. బ్రా. 2-6-1-24) అని చెప్పబడుచున్నది. ఇట్టి స్వధా
స్వరూపమును బరిశీలించుము.

స్వధా-భోగ్య వస్తుజాతరూప ప్రకృతి-పారమేశ్వర శక్తి (భోగ్య - భోక్తృ స్వరూపము) :-

స్వధా శబ్దమునకు సామాన్యముగ 'అన్నము' అను నర్థము ప్రసిద్ధము. అన్నమనియు, హవిర్లక్షణమగు అన్న మనియు మాత్రమేగాక, భోగ్యమగు వస్తుజాత మంతయు అన్న శబ్దముచే నుపలక్షిత మగుచుండును. అనగా నా యా యింద్రియములచే నుపభోగ్యమగు శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాదిరూప విషయజాత మంతయు అన్నశబ్దముచే నుపలక్షితము. కాన భోగ్యవస్తుజాతమయ మగు ప్రకృతి యంతయు 'స్వధా' యగును అందు చేతనే ద్యావాప్యభువులు రెండును స్వధారూపములుగా బ్రసిద్ధములైనవి (ఋ. 9-86-10). వైదిక నిఘంటువునందును 'స్వధే, పురంధీ' యనుచు ద్యావాప్యభివీనాచములలో స్వధా శబ్దము పఠింపబడినది. ఇంతేకాక ప్రకృతికి గారణభూతమగు పారమేశ్వర శక్తికి (మాయాశక్తి) స్వధా యని పేరు.

“తిరశ్చీనో వితతో రశ్మి రేషా మధః స్విదాసీ 3 దుపరి
స్విదాసీ 3 త్ । రేతోధా ఆసన్ మహిమాన ఆసన్ స్వధా
ఆవస్తా త్రప్యతిః పరస్తాత్ ।”

—ఋ. 10-129-5; వా. సం. 38-74; తై. బ్రా. 2-8-9-5.

ఇది 'నాన దాసీత్' సూక్తములోని మంత్రము. దీనికి బూర్వ మంత్రములందు అవిద్యా-కామ-కర్మలు సృష్టిహేతువులుగా వివరింప బడినవి. వీనిలో కర్మలకు కామము, కామమునకు అవిద్యయు గారణములు. అనగా జగత్సృష్టి హేతువు అవిద్య. ఈ యవిద్యయే మాయాశక్తి. ఈశక్తికే 'స్వధా'

అని పేరు స్వధాశబ్ద వాచ్యములైన ఈ మాయా-అవిద్యాది శబ్దములచే చెప్పబడి యే పారమేశ్వరశక్తి కలదో యది జగత్తునకు అధమమగు (స్వధా అవస్తాత్) కారణము. అనగా స్వతంత్ర మగు కారణము కాదు. ఈ మాయాశక్తికి నాధారభూతుడగు పరమాత్మయే ప్రయతి (ప్రయతితా భోక్తా-సా. భా. ఋగ్వాష్య) భోక్తయు, మాయాధ్యక్షుడు నగు ఈ పరమాత్మయే జగత్తుకు సుత్తమకారణము (ప్రయతిః పరస్తాత్). ఇట్లు జగత్కారణభూతు లయిన శక్తి-పరమాత్మలే ప్రకృతిపురుషు (భోగ్య-భోక్త)లని శాస్త్రములందు నిర్దేశింపబడుచున్నారు.

‘ఏవం స్వధాశబ్దవాచ్య మాయావిద్యాది శబ్దేనాభిధీయమానా పారమేశ్వరశక్తి రవస్తా దధమం కారిణమ్. ప్రయతిః సా శక్తిః ప్రయతతే యస్మిన్ పరమాత్మవి సోఽయం శక్తి ప్రయత్నాధారః పరమాత్మా ప్రయతిః। స చ పరస్తాత్ పరమ ముత్తమం కారిణమ్। తా వేతా శక్తిపరమాత్మానా వేవ జగత్కారణభూతౌ ప్రకృతిపురుషౌ వితి శాస్త్రేషు వ్యవదిశ్యేతే’ —సా. భా. తె. బ్రా. (చూ. వా. నం; ఉపని షుపాధర భాష్యములు).

ఇంతే కాదు. ఈ సూక్తముననే రెండవ ఋక్కునందును సర్వ జగత్కారణ రూప మాయాశక్తిగా ఈ స్వధాశక్తి బేర్కొనబడినది.

“అనీ దవాతం స్వధయా త దేకమ్”

—ఋ. 10-129-2; తె. బ్రా. 2-8-9-4.

‘స్వస్మిన్ ధీయతే ద్రియత ఆశ్రిత్య వర్తత ఇతి స్వధా మాయా, తయా తద్ బ్రహ్మైక మవిభాగావన్న మాసీత్’

—సా. భా. ఋగ్వాష్య.

ప్రళయకాలమున స్వధారూపిణి యగు మాయాశక్తి బ్రహ్మ నాశ్రయించి యుండి యా బ్రహ్మకంటె వేరుగాక, బ్రహ్మతో నవిభాగా వన్నమై

యందెను. అనగా బ్రహ్మతత్త్వమును మాయతో నవిభాగావన్నమై ప్రాణితమై (అనీత్ అవతం) యందె నవి భావము. ఈశ్రుత్యర్థమే శతశ్లోకియందు శ్రీ శంకరభగవత్పాదులచే నిట్లు వివరింపబడినది.

“అప్రాణం శుద్ధ మేకం సమభవ దభ త న్మాయయా కర్తృసంజ్ఞమ్।
తస్మా దిన్యవృ నానీత్ పరివృత మజయా జీవభూతం తదేవ॥”

—శతశ్లోకి 24

పై శ్రుతియందలి ‘స్వధా’ శబ్దము ‘మాయయా - అజయా’ అను శబ్దములచే నిట వివరింపబడుట గమనార్హము. కనుక పై శ్రుతివాక్యముల ననుసరించి పరమేశ్వరుడు భోక్తయు, పురుషుడు ననియు, స్వధ యనగా జగత్కారణ మగు పరమేశ్వరశక్తి యనియు సంతేగిక తత్కార్యము, భోగ్యజాత రూపము నగు ప్రకృతి యనియు దెలిసినది. ‘స్వస్మిన్ ధీయతే ద్రియత ఆశ్రిత్య వర్తత ఇతి స్వధా’ అను నిర్వచనము ననుసరించి ఆత్మయందు, లేక పరిమాత్యయందు ఆశ్రయించి యుండునది యని యర్థము దీని ననుసరించి బ్రహ్మ ననుసరించి యుండి, తదభిన్నమై యొప్పునది యనెడి పైశ్రుత్యర్థమే సంగ్రహముగ నిరూపితమగుచున్నది.

స్వధా - భోక్త లేక పరమేశ్వరుడు :-

భోగ్యజాతరూపమగు ప్రకృతిగాని, లేక తత్కారణమగు మాయాశక్తిగాని తదధిష్ఠానరూపుడును చిద్రూపుడు నగు ఏ బ్రహ్మ నాశ్రయించి వరలుచుండునో ఆ బ్రహ్మయు స్వధాశబ్ద వాచ్యు డగుట శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధమే.

“త్రిధా హితం పజీభిర్భువ్యామానం గవి దేవాసో ఘృత
మన్వవింశన్ ఇంద్ర ఏకగ్ం సూర్య ఏకం జజాన వేనా
దేకగ్ం స్వధయా నిష్ఠతక్షః ।”

తై. ఆ. 10-10-3.

‘చత్వారి శృంగా త్రయో అస్య పాదా’ - అనునది దీని పూర్వమంత్రము. దానిచే ప్రణవము యొక్క స్వరూపమును, ఈ మంత్రముచే తత్ప్రతి పాదార్థ్యమును ప్రవచింపబడినది. ఈ మంత్రమునందలి ‘ఘృత’ శబ్దముచే స్వప్రకాశాత్మకమగు బ్రహ్మతత్త్వము చెప్పబడుచున్నది. ఆ బ్రహ్మతత్త్వము శరీరమున ‘విశ్వతైజస-ప్రాజ్ఞ’ రూపమునను, బ్రహ్మాండమున ‘విరాట్ - హిరణ్యగర్భ-అవ్యాకృత’ తత్త్వరూపమునను - ఇట్లు త్రివిధముగ విలసిల్లుచుండును (త్రిధాహితం). ఇట్టి తత్త్వమును సాత్త్వికులై, యంతర్ముఖులై, దివ్యశక్తి సంపన్నులైన పురుషులు వేదాత్మిక యగు గోవునందు అనగా వేదవాక్కునందు దర్శింతురు. (గవి దేవాసోఘృత మన్వవిందన్). ఇట్టి బ్రహ్మతత్త్వరూపమగు ఘృతము మర్జ్జీయము; స్తోతలు లేక ఉపదేష్టులు నగు ఆచార్యులు ఈ ఘృతమును గాపాడుచుందురు (వణిభిః గుహ్యమానం). అనగా గురూపదేశైకలభ్య మని యర్థము.

ఇంద్రుడనగా నిట పరమైశ్వర్యయుక్తు డగు విరాట్పురుషుడు. సూర్యుడన నిట హిరణ్యగర్భుడు. వేను డనగా సర్వదుఃఖరహితము, కమనీయము నగు అవ్యాకృత - ఈశ్వరతత్త్వము. వీరిలో ఇంద్రుడు జాగరణమునకును, సూర్యుడు స్వప్నమునకును, వేనుడు సుషుప్తికిని గారకులు. కాని యీ మువ్వురును ఈజాగ్ర తస్విష్ణుసుషుప్తలకు స్వతంత్రముగా కారకులు. ఇట స్వధా యన, చిద్రూపుడగు (చైతన్యరూపుడగు) బ్రహ్మ యని యర్థము. ఆట్టి స్వధచే చిద్రూపుడగు బ్రహ్మచే నావిష్టడై ఈ యింద్ర-సూర్య-వేనులు జాగ్రతస్విష్ణు సుషుప్తలను రూపొందించుచున్నారు (స్వధయా నిష్ఠతక్షః) - అని యర్థము. ఇందలి స్వధాశబ్ద మిట్లు సర్వచింపబడినది.

“స్వస్మిన్నేవ ధీయతే ౭వస్థావ్యత ఇత్యాశ్రయాంతర రహితా బ్రహ్మరూపా చిత్ స్వధా శబ్దేనోచ్యతే, ‘స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని ‘ఇతి శ్రుత్యంతరాత్’ । తయా స్వధయా బ్రహ్మరూపయా చితా’
—సా.భా.

కాన పై నిర్వచనము ననుసరించి 'స్వధా' యన 'తనయందే ప్రతిష్ఠితమై యుండునది; అనగా ఆశ్రయాంతరహితము అని యర్థము. ఆశ్రయాంతరరహితుడు బ్రహ్మయే. అందుచే స్వధాశబ్దవాచ్యుడైనాడు. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని' అను శ్రుత్యక్తార్థమే యిది స్వధాశబ్ద నిర్వచనము ద్వారా ప్రదర్శింపబడినది.

ఇట్లు స్వప్రతిష్ఠితగుటచేతనే పరమేశ్వరుడు 'స్వధృతః' అనియు గీర్తించబడినాడు. "స్వేనైవ ఆత్మనా ధార్యత ఇతి స్వధృతః, 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని' ఇతి శ్రుతేః"

—శం.భా; విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్.

కాగా, భోగ్యము—భోక్త; ప్రకృతి—పురుషుడు; లేక శక్తి—శక్తి మంతుడు—ఇరువురను స్వధారూపులు, లేక స్వధాశబ్దవాచ్యులు నగుదురని తెలిసినది. జగత్కారణభూతులగుటచే 'జగతః పితరౌ వందే పార్వతీ మమేశ్వరౌ' - అని యాచీతిగ పీరిరువురు జగత్పితరులుగ బ్రసిద్ధులైనారు.

స్వధా - త్రయీవిద్య :-

ఆశ్రయాంతరరహితుడై జగత్ప్రతిష్ఠా హేతువైన బ్రహ్మ స్వధాశబ్ద వాచ్యుడయినట్లు. ఆశ్రయాంతర రహితమై జగత్ప్రతిష్ఠాహేతువై స్వతఃప్రమాణమై విరాజిల్లు వేదవిద్యలు (చూ. ప్రతిష్ఠా శబ్దము) పై 'స్వస్మిన్ ధీమతే' -యను నిర్వచనము ననుసరించి స్వధాశబ్దవాచ్యము గూడ నగును.

"యా మైరయం శృంధ్రమసి స్వధాభిః"

—వా. సా. 1-28.

‘స్వధాశబ్దో యద్యవ్యన్నవాచీ, తథావ్యత్రాన్నహేతుభూతా
వేదత్రయీ కథ్యతే; యాం చంద్రమసి బ్రహ్మణా దధుః
(శ. బ్రా 1-2-1-10) ఇతి శ్రుతేః’

—మహీధరభాష్య (చూ. ఉపనిషత్సూత్రం).

ఈ వాజిననేయశ్రుతి యందలి ‘స్వధాభిః’ యనుపదమును శతపథశ్రుతి
‘బ్రహ్మణా’ యని వివరించినది. బ్రహ్మ యన వేదము. కాన నిట స్వధ
(స్వధాభిః) యన త్రయీవిద్య యని వివరింపబడినది. (‘బ్రహ్మణా మంత్రేణ-
ఏతచ్ఛ స్వధాభి రిత్యన్య వ్యాఖ్యానమ్’) — సా. భా. శ. బ్రా. 1-2-5-10.

కనుక నిట్లు వేదవిద్యయు, తత్ప్రతిపాద్యుడగు బ్రహ్మయు—ఇరువురును
గూడ స్వధాశబ్దవాచ్యు లగుట గమనార్హము. వేదవాణీయు తత్ప్రతిపాద్యుడగు
బ్రహ్మయు నిరువురును గూడ వేద, బ్రహ్మ, ఋషి, స్వాహా శబ్దవాచ్యులగుటయు
గాననగును.

**అగ్ని వాయు సూర్యులు (వసు-రుద్ర-అదిత్యులు)
పితరులు; స్వధారూపులు :-**

జగత్పిత యయిన పరమేశ్వరు నాజ్ఞానువర్తులై లోకయాత్రను నిర్వ
హించెడి అగ్ని - వాయు - సూర్యులు పితరు లని శ్రుతులందు బ్రసిద్ధము.

“తిస్రో మాతృ త్రీన్ పితౄన్ బిభ్ర దేక ఊర్వ స్తస్మై”

— ఋ. 1-164-10.

ఈ ఋక్కునందు జగత్పాలకులును, లోకత్రయాభిమానులు నగు అగ్ని - వాయు - సూర్యులు మువ్వరు పితరులుగను, సస్యవృష్ట్యాదుల బెంపొందింపజేయు భూ రుహః సువర్లోకములు మూడును మాతలుగను నిర్దేశింపబడినవి. ఈ మాయపితరులను అద్వితీయుడు నసహాయుడు నగు పుష్పేశ్వరుడు భరించుచున్నట్లును, అతడీ మువ్వరికంటె నతీతుడై యూర్ధ్వముగ నున్నట్లును (బిత్ర దేశ హర్షస్తోత్ర) ఇట చెప్పబడినది.

అగ్ని వాయు సూర్యులు లోకత్రయాభిమానదేవతలు. ఈ విషయమును బృహదేవత యిట్లు తెల్పుచున్నది.

“వ్యాహృతీనాం నమస్తానాం దైవతం తు ప్రజాపతిః :

వ్యస్తానా మయ మగిం శ్చ వాయుః సూర్య శ్చ దేవతా ॥”

— బృ. దే. 2-124.

‘ఘాః-భువః-స్వః’ - అను నీ మూడును వ్యాహృతులు. సమిష్టిగ నీ మూడింటికి ప్రజాపతి దేవత. వ్యక్తిగ వీనికి అగ్ని వాయు సూర్యులు క్రమముగ దేవతలు, లోకత్రయపాలకు లగుటచే నీ మువ్వరును పితరులుగ పై ఋక్కునందు జెప్పబడిరి పితరులగు నీ అగ్ని వాయు సూర్యులు ‘స్వదా’ యావులుగను ఋగ్వేదమున నిట్లు కీర్తింపబడుచున్నారు.

“త్రిభిః పవిత్రై రపుతో ద్వర్గం హృదా మతిం జ్యోతి

రను ప్రజానన్ । పర్షిష్టం రత్న మకృత స్వదాభి రాఽ ద్ద్యావా

వృథివీ వర్యవశ్యత్ ॥

— ఋ 3-26-8.

ఇయ్యది ‘అగ్ని రస్మి జన్మనా జాతవేదాః’ (చూ. వేదశబ్దము) అను మంత్రము తరువాతిది వరత త్ర్యమును సాక్షాత్కరించుకొనిన యగ్ని ముక్త పురుషుడై తన సర్వాత్మకత్వానుభవమును అవిష్కరించుకొనుట యిట వివరింపబడినది.

(అగ్నేదైవతవాదినీ త్రిష్టుప్ - మహాధరః).

అగ్నివాయుసూర్యులు జగత్పావనులు, కాన పవిత్రులు. పవిత్రులగు నీ మువ్వరికంటెనుగూడ వారిచే అర్చనీయుడగు ఆత్మను ఆతి పవిత్రునిగా ముక్తపురుషుడైన అగ్ని దర్శి చెను. ఇట్లు దర్శించిన అగ్ని యత్కుత్తమ మగు స్వాత్మరూపమును స్వధారూపులైన అగ్ని వాయు సూర్యులచే రమణీయ ముగ నొనర్చెను (రత్న మక్పిత స్వధాభిః) అనగా నగ్ని వాయు సూర్యులు ఆత్మస్వరూప మగు జగత్తునందు భోగ్యజాతమును బ్రవర్తింప జేసి రమణీయ ముగ నొనర్చి రని భావము 'యస్మిన్ జ్ఞాతే సర్వం జ్ఞానం భవతి' - ఆత్మ స్వరూపము దెలిసినంతనే సర్వము దెలియబడగనే, ఆ యాత్మయందు బ్రతిష్ఠిత మైన ద్యావాపృథివ్యాత్మకమగు (స్థూల సూక్ష్మ) జగత్తు నంతయు స్వాత్మరూపముగ నగ్ని దర్శించెను-అని యర్థము

ఈ మంత్రమున అగ్ని వాయు సూర్యులు జగత్పావను లగుటచే బవిత్రులుగను, భోగ్యజాతమును బ్రవర్తింప జేసి ముల్లోకముల ధరించు వారగుటచే స్వధారూపులుగను గీర్తింపబడినారు. ఈకారణము చేతనే అగ్ని-ఇంద్రాదులు 'స్వధావాన్, స్వధావతిః స్వధావాః'-అనియీ రీతిగ శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధులయినారు (ము. 1-95- ; 1-173-6; 1-98-6; 1-36-12; 6-44-1, 3 మొ.)

'స్వధాభిః, స్వేన లోకాన్ దధాతీతి స్వధా, తైః

అగ్నివాయుసూర్యైః'

—సా. భా.

ఆత్మచే, లేక పరమాత్మచే జేరితులయి లోకముల ధరించువారు- అని యర్థము. ఇట్లు స్వధారూప భోగ్యజాతమయ మగు లోకత్రయమును బాలించెడి పితరులగు అగ్నివాయు సూర్యులును స్వధా రూపులుగ బ్రసిద్ధులయినారు. అనగా 'భోగ్యము -భోక్త' - ఇరువురును స్వధారూపులు లేక స్వధాకర్తవ్యాచ్యులగుట గమ నార్హము.

అగ్ని వాయు సూర్యులు వేదత్రయాత్మకు లగుట శ్రుతి ప్రసిద్ధమే (చూ. భారతీకర్తము). అందుచేగూడ స్వధారూప వేదాత్మకు లగుటచే గూడ నీ మువ్వరును స్వధారూపు లగుటయు దెలియనగును.

స్వధా - జీవుని భోగము ; భోగాయతనమగు శరీరము :.

“అపాక్ ప్రాజేతి స్వధయా గృభీతోఽమర్త్యః

మర్త్యేనా నయోనిః”

— ఋ. 1-164-38; నిరు. 14-23.

అత్మ లేక జీవుడు మరణధర్మము లేనివాడు. భూతాత్మకమగు దేహము మరణధర్మము గలది. అయ్యును జీవుడు దేహముతోపాటు సమానస్థానము గలవాడు, లేక సమానోత్పత్తి గలవానివలె నొప్పుచున్నాడు. (అమర్త్య మ్యర్త్యేన సయోనిః) మఱియు నమర్త్యుడగు నీ జీవుడు స్వధావశుడై, అనగా స్వకర్మవశుడై లేక భోగాయతన శరీరాభిమానియై (స్వధయా గృభీతః) అశుభకర్మ నాచరించి యధోగతి నొందును. (అపాక్ ఏతి); పుణ్యకర్మల నాచరించి యూర్ధ్వగతి నొందును. (ప్రాజ్ ఏతి) - అని యర్థము.

‘స్వధయా అన్నోపలక్షిత తద్భోగేన గృభీతః । యద్వా

స్వధాశబ్దేన అన్నమయం శరీరం లక్ష్యతే, తేన గృహీతః

సన్’

— సా. థ.

ఇది స్వధాశబ్దము స్వకీయభోగమునకును, అన్నమయ శరీరమునకును సుపలక్షక మని చెప్పబడినది భోగమునకుగాని, శరీరమునకు గాని స్వధ (అన్నము) విమిత్త మగుటచే స్వధాశబ్దము వాని నిట సుపలక్షింప జేయుచున్నది. జీవుడు స్వధాగృహీతుడై జీవించుటను గూర్చి ఋగ్వేదము మఱియొక ఋక్కున విట్లు చెప్పుచున్నది.

“జీవో మృతస్య చరతి స్వధాభి రమర్త్యో మర్త్యేనా నయోనిః”

— ఋ. 1-164-30.

అమర్త్యుడగు జీవుడు మర్త్యునగు దేహముతో సమానస్థానము లేక ఉత్పత్తి గలవాడై, మృతదేహమును విడిచి స్వధలతో జరించుచుండును, అనగా 'స్వ విద్యాకర్మల' ననుసరించి చరించును; పుత్రాదిదత్తములగు స్వధలతో హవిస్తర్పణములతో దృష్టుడై చరించుచుండు ననియు నర్థము. కావున జీవుని యాతా యాతమునకు గారణము స్వధలు. అవి యేవి : అవి జీవుని వెంట నంటి పచ్చు విద్యాకర్మలు, పూర్వప్రజ్ఞయు నగును. ఈ విషయమును బృహదారణ్యక శ్రుతి యిట్లు వివరించుచున్నది.

“తం విద్యాకర్మణీ నమన్వారభేతే, పూర్వప్రజ్ఞా చ”

— బృ. ఉ. 4-4-2.

“తం పరలోకాయ గచ్ఛంత మాత్మానాం, విద్యాకర్మణీ
విద్యా సర్వప్రకారా విహితా ప్రతిషిద్ధా చ, అవిహితా ౭
ప్రతిషిద్ధా : తథా కర్మ విహితం ప్రతిషిద్ధం చ, అవిహిత
మప్రతిషిద్ధం చ, నమన్వారభేతే సమ్యగ్ గన్వారభేతే అన్వా
లభేతే అనుగచ్ఛతః, పూర్వప్రజ్ఞా చ పూర్వానుభూత విషయా
ప్రజ్ఞా, ఆతీత కర్మఫలానుభవవాస నేత్యర్థః । సాచ వాసనా
౭పూర్వకర్మారంభే కర్మవిపాకే హంగం భవతి । తేన౭సా
వష్యన్వారభతే తస్మా దేత త్క్రియం కాకటికసంభార
స్థానీయం పరలోకపథ్యదనం విద్యాకర్మ పూర్వప్రజ్ఞాఖ్యమ్ ।”

— శం. ధా.

శరీరమునుండి యుక్తమిండు జీవునివెంట యాత దార్జించిన విద్యా కర్మలు రెండును ననుగతము లగుచుండును. విద్య యనగా 'శాస్త్రవిహితము, అవిహితము, శాస్త్రవిషిద్ధము, అనిషిద్ధము' నగు విద్య యని యర్థము. అట్లే కర్మ యనగా 'శాస్త్రవిహితము, అవిహితము, శాస్త్రవిషిద్ధము, అనిషిద్ధము' నగు

కర్మ యని యర్థము ఇట్టి విద్యాకర్మలు రెండును జీవుని ననుగమించుచుండును. ఇంతే కాదు. పూర్వప్రజ్ఞయు ననుగమించును. పూర్వప్రజ్ఞ యనగా పూర్వానుభూత విషయమైన ప్రజ్ఞ యని యర్థము. అనగా నతీత కర్మ ఫలానుభవ వాసన. ఇట్టి యపూర్వప్రజ్ఞ, లేక వాసన (సంస్కారము) అనుగత మగుచుండుట చేతనే జీవుడు నూతన శరీరముల దాల్చి పూర్వానుభూత విద్యా సంస్కార బలముచే వివిధ విద్యలయందు (గాన, చిత్రకర్మాది విద్యలందును) ఎక్కువ యభ్యాసము లేకయే కౌశలము గల్గి యుండుటయు, లేక ఎన్ని సౌకర్యము లున్నను ఎంత యభ్యాస మొనర్చినను కౌశలము గడింపలేక పోవుటయు సంభవించుచున్నది కాన వాసన వైచిత్ర్యమే యా యా కర్మలయందు బ్రవృత్తికి, నివృత్తికిని గారణము కాగా 'విద్యా-కర్మ-పూర్వప్రజ్ఞ'లను నీ మూడును జీవుని అనుగమించు చుండునని భావము.

ఈ బృహదారణ్యక శ్రుతి ననుసరించి పై రెండు ఋక్కులలోని 'అనుర్త్యః స్వధర్మా గృభీతః; జీవః మృతస్య చుని స్వధాభిః' అను వాక్యములకు జీవుడు 'విద్యా-కర్మ-పూర్వప్రజ్ఞ' లనెడి స్వధలతో భోగ శరీరముతో ఊర్ధ్వార్ధో లోకముల జరించుచుండు ననియే తాత్పర్యమును గ్రహింపవలెను.

జీవేశ్వరులు - స్వధాశక్తి:-

ఇది గమనింపవలసిన యంశములు గలవు.

ఆశ్రయాంతర రహితుడగుటచే పరమేశ్వరునకు స్వధ యని పేరు. అట్లే ఆశ్రయా త రహితమైన స్వతఃప్రమాణమై పరమేశ్వరునియందు బ్రతిష్ఠితమై యుండెడి శ్రయీవిద్యకును స్వధ యని పేరు. పరమేశ్వరాధిష్ఠితమై విలసిల్లెడి ప్రకృతికిని, మాయాశక్తికిని స్వధ యని పేరు. కాన భోక్తయు, పురుషుడునగు పరమేశ్వరుడును, భోగ్యవస్తుజాతమయమగు బ్రహ్మతీయు, పాపమేశ్వరశక్తియు,

సృష్టికార్యమునందు పరమేశ్వరునకు సహకారిణియై విలసిల్లు త్రయీవిద్యయు, అగ్ని వాయు సూర్యులు - అంతయు స్వధారాపమే యగుట దర్శించితిమి.

కాని ప్రకృతికి లేక మాయాశక్తికి, లేక త్రయీవిద్యకును గల స్వధాత్వము వేఱు పురుషుడును భోక్తయునగు పరమేశ్వరునకు గల స్వధాత్వము వేఱు కావచ్చును. ప్రకృతిగాని, మాయాశక్తిగాని, త్రయీవిద్యగాని, అగ్ని వాయు సూర్యులుగాని పురుషుని (పరమేశ్వరుని) కంటె అనన్యము లగుటచే పురుషుని యందు గల స్వధాత్వము వీనియందును ననుగత మగుచుండునని గ్రహింపవలెను. కాన వీనియందు గల భిన్న భిన్న స్వధాత్వముల దర్శించుచు, వీని యందనుగతమై యనువృత్త మగుచుండు స్వధాత్వమును (స్వప్రతిష్ఠితత్వము) దర్శింపవలెను. అనగా వీనియందనుగతమగుచుండెడి స్వధారూప బ్రహ్మతత్త్వమును దర్శింపవలసి యున్నది. ఆపుడే దీనికి గల స్వధాత్వము పరమేశ్వరుని స్వధాత్వము కంటె భిన్నము గాదని తెలియును.

మరియొక విశేషము : చిద్రూపుడైన పరమేశ్వరుడు స్వధా (మాయా) గృహీతకరీరుడై వసురుద్రాదిత్యరూపములతో (స్వధలతో) స్వాత్మరూపముగ జగత్తును రచింపజేయుచున్నది (త్రిభిః పరిత్యైః రత్న సకృత స్వధాభిః) చరి చుచున్నాడు. అట్లే అమర్త్యుడగు జీవుడును స్వధాగృహీతకరీరుడై కర్మ-విద్యా-పూర్వప్రజ్ఞలతో (స్వధలతో) జరించుచున్నాడు. (స్వధయా గృహీతః స్వధాభిః చరతి). కాని యిట భేదము గలదు. 'పరమేశ్వర వశపరినియైన స్వధ సృష్టిస్థితిలయములకు గారణము జీవుడు. స్వధా (అవిద్యావశుడై స్వఃస్థాను గుణముగ) సూర్యార్ధోలోకముల నొందుచు జరించుచున్నాడు' - అని గ్రహింప దగును.

అగుచో నిట్లు స్వకర్మ పరవశులయి యూర్ధ్వార్ధోలోకముల విరివ్రమించెడి జీవులు పితృదేవత లెల్లగుదురు : శ్రాద్ధాదులచే నెల్లు తృప్తులగుదురు : తామే

యశక్తులగుచు వారు పుత్రాదుల నెట్లు తరింప జేయగలరు ? - ఈ విషయముల బరి శీరింపవలసి యున్నది.

వసురుద్రాదిత్యులు - పితృపితామహప్రసితామహులు:-

భూర్భువస్సువర్లోకపాలకు లగు ఆగ్ని వాయు సూర్యులు పితరులనియు స్వధాతూపులనియు బూర్వము దెల్పబడినది. ఈ ఆగ్ని వాయు సూర్యులే వసురుద్రాదిత్యరూపులు (చూ. భారతీశబ్దము). వీరే శ్రాద్ధదేవులగు పితరులు.

“వసురుద్రాదిసుతాః పితరః శ్రాద్ధదేవతాః ।

ప్రీతయన్తి మనుష్యాణాం పితౄన్ శ్రాద్ధేన తర్పితాః ॥

ఆయుః ప్రజాం ధనం స్వర్గం మోక్షం సుఖాని చ ।

ప్రయచ్ఛన్తి తథా రాజ్యం ప్రీతా నృణాం పితామహాః ॥

— యాజ్ఞ. స్మృ. 1-10-68, 70; ఆగ్ని. పు. 163-40, 41.

వసురుద్రాదిత్యులు శ్రాద్ధదేవతలగు పితరులు, శ్రాద్ధముచే తర్పితులై వీరు మనుష్య పితరులను తృప్తి నందింతురు. మఱియు నీ వస్వాది పితరులు ప్రీతులగుచో ఆయుష్య ప్రజాధనాది ఫలములను, స్వర్గ మోక్ష సుఖములను నొసగుదురు 1 - అని యర్థము.

1. విజ్ఞానేశ్వరీయమ్ - న హ్యత్ర దేవదత్తాదయ ఏవ శ్రాద్ధకర్మణి సంప్రదాన భూతాః పిత్రాది శబ్దై రుచ్యంతే. కింత్వధిష్ఠాత్మ వస్వాది దేవతా సహితా వవ । యథా దేవదత్తాది శబ్దై ర్న శరీరమాత్రాది, నా ప్యాత్మ మాత్రం, కింతు శరీర విశిష్టా ఆత్మానా ఉచ్యంతే, ఏవ మధిష్ఠాత్మ దేవతా

స్వకృతములగు శుభాశుభకర్మల ననుసరించి స్వర్గనరకాదుల బొందుచుండెడి మనుష్య పితరులు పుత్రాదులచే నొసగబడెడి యన్నపానాదులచే నెట్లు తృప్తి నొందుదురు ? తృప్తి నొందినను ఆశక్తు లగుటచే వారు పుత్రాదులకు స్వర్గాది ఫలముల నెట్లేయగలరు ? — అను శంకలకు సమాధానములుగ పై స్మృతి పదనములు ప్రవర్తించును.

శ్రాద్ధకర్మయందు ఉద్దిష్టులగు పితరులు (సంప్రదానభూతాః) మనుష్య పితరులే. కాని వారు వసురుద్రాదిత్యరూపులుగ నర్చింపబడుచుందురు. ఇది సంప్రదాయము. అనగా మనుష్యపితరులగు దేవదత్తాదులు మాత్రమే. యిట పితృ శబ్దముచే గ్రహింపబడుట లేదు. దివ్య పితరులను శ్రాద్ధదేవులు నగు వను.

సహితా ఏవ దేవదత్తాదయః పిత్రాది శబ్దై రుచ్యంతే । అత శ్చాధిష్ఠాత్మ దేవతా వస్వాదయః పుత్రాదిభి ర్దత్తే నన్నపానాదినా తృప్తాః సంత స్తా నపి దేవదత్తాదీం స్తర్పయన్తి, కర్తృణాం శ్చ పుత్రాదీన్ ఫలేన సంయో జయంతి । యథా మాతా గర్భపోషణా యాన్య దత్తేన దోహదాన్న పానాదినా స్వయ ముపభుక్తేన తృప్తా సతీ స్వ జతరగత మన్యపత్యం తర్పయతి, దోహదాన్నాది ప్రదాయిన శ్చ ప్రత్యుపకారఫలేన సంయో జయంతి తద్వి ద్వనవో రుద్రా అఙ్గీకృతాః ఆఙ్గీత్య ఏవ యే పితరః పితృ-పితామహ-ప్రపితామహ శబ్దవాచ్యాః న కేవలం దేవ-త్తాదయ ఏవ శ్రాద్ధ దేవతాః శ్రాద్ధ కర్మణి సంప్రదానభూతాః కింతు మనుష్యాణాం పితృణాం దేవదత్తాదీన్ స్వయం శ్రాద్ధేన తర్పితా స్తర్పయన్తి జ్ఞానశక్త్యతి శయయోగేన. కించ న కేవలం పితృణాం స్తర్పయన్తి అపి తు శ్రాద్ధ కారిభ్యః ఆయుః—రాజ్యం చ శాస్త్రోక్త మన్యదపి ఫలం స్వయం ప్రీతాః పితామహాః వస్వాదయః ప్రయచ్ఛంతీతి ।

రుద్ర-అదిత్యులచే నధిష్ఠితులగు దేవదత్తాదిరూప మనుష్యపితరులే యిట పితృ క్రియలయందు 'పితృ' శబ్దముచే గ్రహింపబడుచున్నారు.

లోకమున దేవదత్తాది శబ్దములచే కేవలము శరీరముగాని, కేవలము అత్మగాని గ్రహింపబడక శరీరవిశిష్టమగు నాత్మయే వ్యవహారమున గ్రహింపబడుచున్నది. అట్లే అధిష్ఠాత్మ దేవతాసహితులగు దేవదత్తాది మనుష్యపితరులే యిట పితృ-పితామహ - ప్రపితామహ శబ్దములచే గ్రహింపబడుచుందురు. అధిష్ఠాత్మ దేవతలగు వస్వాదులు పుత్రాదులచే నొసగబడెడి హవిస్తర్పణాదులచే తాము తృప్తులగుచు దేవదత్తాది మనుష్యపితరుల దృష్టి నొందింతురు; కర్తలగు పుత్రాదులకు ఆయుఃప్రజాది వివిధ ఫలముల నొసగుచుందురు.

గర్భపోషణకై యితరులచే నొసగబడెడి దోహదాన్నపానాదులచే దాను తృప్తి జెందుచు తల్లి స్వగర్భస్థశిశువును గూడ తృప్తి నొందించును. గర్భ దోహదమునకై యన్నపానాదుల నొసగిన యితరులను ప్రత్యుపకారాదులచే దృష్టి నొందించును. అట్లే దివ్యపితరులగు వసురుద్రాదిత్యులును తమయం దధిష్ఠితులయి యున్న మనుష్యపితరులను తృప్తి నొందించి కర్తలగు పుత్రాదులకు ఆయుః ప్రజాది ఫలముల నొసగుదురు.

మను-దేవల-కాలాతప స్మృతులును పితృ పితామహ ప్రపితామహులను వసురుద్రాదిత్యులకంటె నభిన్నులుగ దర్శింపవలెనని యిట్లు జెప్పుచున్నవి.

“వసవః పితరో జ్ఞేయా రుద్రా జ్ఞేయా పితామహాః ।

ప్రపితామహ స్తథాదిత్యాః క్రుతి రేషా సనాతనీ ॥

“వసూన్ వదన్తి పితౄన్ య ద్రుద్రాంశ్చైవ పితామహాన్ ।

ప్రపితామహం స్తథాదిత్యాన్ క్రుతి రేషా సనాతనీ ॥”

‘యస్మాత్ పిత్రాదయో వస్వాదయ ఇతి ఏషా మనాదిభూతా
 క్రతి రస్తి’ అతః పితౄన్ వస్వాభ్యుదేవాన్, పితామహాన్
 రుద్రాన్, ప్రపితామహో నాదిత్యాన్ మన్వాదయో వదన్తి ।
 తతశ్చ సిద్ధబోధన వై యర్థ్యాత్ శ్రాద్ధే పిత్రాదయో వస్వాది
 రూపేణ ద్యేయా ఇతి విధిః కల్పితే , అతఏవ పై తీనసిః-
 ‘య ఏవం విద్వాన్ పితౄన్ యజతే వనవో రుద్రా ఆదిత్యా
 శ్చాన్య ప్రీతా భవన్తి ఇతి.’

— బౌకథట్టవ్యాఖ్య.

పిత్రాదులు వసురుద్రాదిరూపు లని యనాదిక్రతి జెప్పుచున్నది. అందుచే
 మన్వాదులు నల్లే చెప్పుచున్నారు. కాన మన్వాదుల ననుసరించి పిత్రాదులను
 వస్వాదులుగ దర్శింపవలె ననెడి విధి యనాదిక్రతిసిద్ధ మని తెలియును. పితరుల
 సర్పించుచో వసురుద్రాదిత్యులు నర్పితులై ప్రీతు లగుదు రని పైతీనసిఃము జెప్పు
 చున్నారు—అని యర్థము.

హేమాద్రి (చతుర్వర్గచింతామణి) యందును శ్రాద్ధమునం దుద్దిష్టులగు
 పితరు లెవరు ? వస్వాదులా ? లేక మనుష్యపితరులా ? వీరికి నముచ్చయమా ?
 లేక విఃల్పమా ? - ఇత్యాది విషయము లన్నియు విపులముగ చర్చింపబడినవి.
 వివిధ స్మృతి పురాణా వచనములకు సమన్వయము జూపి, యివి యన్నియు నభేద
 దృష్టిని బోధించు వచనములే - యని నిర్ణయము చేయబడినది.

1. నంది పురాణమున బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు పితృ పితామహా
 ప్రపితా మహరూపులుగ జెప్పబడిరి.

“విష్ణుః పితృన్య జగతో దివ్యో యజ్ఞః స ఏవ చ ।

బ్రహ్మే పితామహో జ్ఞేయో హ్యహం చ ప్రపితామహః ॥”

భవిష్య పురాణమున నిట్లు గలదు.

“అభేదదృష్టివిధయో వై తే । ఆయం తు పక్షః సిద్ధాంతతయాఽ
 భ్యుపగంతుం న్యాయ్యుః । ఆయ మేవ హ్యేచారే దృశ్యతే ।
 ఆయ మేవ హి సర్వేషాం విశ్వరూపాదీనాం సమృతః ।
 ఆయ యేవ హ్యనవదః ॥”

— హేమాద్రి - శ్రాద్ధకల్ప - దేవతానిర్ణయ ప్రకరణమ్.

‘పై యాజ్ఞవల్క్య’ మను, దేవతాది స్మృతి వచనముల ననుసరించే
 నిర్ణయసింధుకర్తయు (కమలాకరభట్టు) ‘తదభేద ధ్యానార్థమ్’ - అనియే యనినాడు.
 కనుక పితృ-పితామహ-ప్రపితామహులను వసు-రుద్ర-అదిత్యులకంటె నభిన్నులుగ

“అనిరుద్ధః స్వయం జ్ఞేయః ప్రద్యుమ్న శ్చ పితా స్మృతః ।

సంకర్షణ స్తజ్జనకో వాసుదేవ స్తు తత్పితా ॥”

అనిరుద్ధుడు స్వయంకర్త. ప్రద్యుమ్న సంకర్షణ వాసుదేవులు పితృ
 పితామహ ప్రపితామహులు - అని యర్థము.

“వ్రథమో వరుణో జ్ఞేయః ప్రాజాపత్య స్తథాఽవరః ।

తృతీయోఽగ్నిః స్మృతః పిండో హేష పిండవిధిః స్మృతః ॥”

వరుణ-ప్రాజాపత్య-అగ్నులు పిండరూపులగు పితృపితామహ ప్రపితా
 మహులు - అని యర్థము.

అదిత్య పురాణమున మాస - ఋతు - సంవత్సరములు పితృపితామహ
 ప్రపితా మహులని చెప్పబడినది.

“మాసా శ్చ పితరో జ్ఞేయా ఋతవ శ్చ పితామహాః ।

సంవత్సరః ప్రజానాం చ సుష్ప్టికః ప్రపితామహః ॥”

దర్శింపవలె ననియే యన్నిటి తాత్పర్యము. బ్రహ్మపురాణమునం దింకను 'పితరులను-స్వధను' గూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

“అగ్ని ర్వాయు శ్చ సూర్య శ్చ స్థానం హి భవతా మితి ।

బ్రహ్మో విష్ణు శ్చ రుద్ర శ్చ భవతా మధిపూరుషాః ॥

ఆదిత్యా వనవో రుద్రా భవతాం మూర్తయ స్త్విమాః ।

యోగినో యోగదేహాశ్చ యోగధారాశ్చ సువ్రతాః ॥

కామతో విచరిష్యధ్వం ఫలదాః సర్వజన్తుషు ।

స్వర్గస్థాన్ నరకస్థాంశ్చ భూమిస్థాంశ్చ చరాచరాన్ ॥

నిజ యోగబలేనైవాఽప్యాయయిష్యధ్వ ముత్తమాః ।

ఇయ మూర్ఖా శశిసుతా కీలాలమధువిగ్రహాః ॥

భవిష్యతి మహాభాగా దక్షస్య దుహితా స్వధా ।

తత్రేయం భవతాం వత్సీ భవిష్యతి వరాననా ॥”

— 14- 01 నుండి 105.

‘పితరులకు అగ్ని-వాయు — సూర్యలోకములు స్థానములు; వసు-రుద్ర-ఆదిత్యులు మూర్తులు; బ్రహ్మ-విష్ణు-మహేశ్వరు లధిపూరుషులు. వసురుద్రాదిత్య రూపులగు నీ పితరులు యోగులై, యోగశరీరధారు లగుచు కామచారులై నిజ యోగబలముచేత సర్వప్రాణుల నధిష్ఠించి యుండురు; స్వర్గ నరకాది లోకములంకరి చరాచరములను దృష్టి నొందింతురు; అన్న, జల, ఘృతపిణి-అమృతరూపిణి-శక్తిరూపిణి యగు స్వధ ‘శశిసుత, దక్షదుహిత, పితృవత్సీ’ యనియు నిట గీర్తింపబడినది.

మత్స్యపురాణమున గూడ పితరుల స్వరూపము, పితృకార్యావళ్య కతయు నిట్లు వివరింపబడినది.

ఋషయః—

“కథం కవ్యాని దత్తాని హవ్యాని చ జన్తై రిహ,
గచ్ఛంతి పితౄలోకస్థాన్ ప్రావకః కోఽత గద్యతే ?

యది మర్త్యో ద్విజో భుజ్తే హుయతే యది చాపరే,
కుభాకుభాత్మకం ప్రేతదత్తం తద్భుజ్యతే కథమ్ ?”

సూతః—

“వసూన్ వన్తి చ పితౄన్ రుద్రాం శ్చైవ పితామహాన్,
ప్రపితామహం స్తథాఽదిత్యా నిత్యేవం వైదికీ శ్రుతిః॥

నామగోత్రే పితౄణాం తు ప్రావకం హవ్యకవ్యయోః ।
శ్రాద్ధస్య మంత్రాః శ్రద్ధా చ ఉపయోజ్యాశ్చ భక్తితః ॥

అగ్నిష్వాత్తాదయ స్తేషా మాధిపత్యే వ్యవస్థితాః ।
నామగోత్రం కాలదేశాః భవాంతరగతా నపి॥
ప్రాణినః ప్రీత్యం త్యేతే తదాహారత్వ మాగతాన్॥”

— 18-1 నుండి 5 శ్లో.

పుత్రాదులచే నొసగబడితి హవ్యకవ్యములు పితరుల నెట్లు చెందును ? అనెడి ఋషుల ప్రశ్నకు సూతుని సమాధానమిది. ‘పితౄ-పితామహ-ప్రపితామహులు వమరుద్రాఽత్యూహపు లని యనాదిశ్రుతి. నామగోత్ర సంకీర్తనము జేయుచు వేదమంత్రోచ్ఛ్వాంఘర్యకముగా పితౄకార్యముల శ్రద్ధాభక్తులతో ననుష్ఠించుచో నా పితరు లే కాలమున, నే దేశమున నేజన్మ సంపియున్నను, పుత్రాదులచే వారి కిది నొసగబడు ననిరాసికము వారి కాహార పదార్థము వారల దృష్టి నొందించును—’ అని తాత్పర్యము.

పై పురాణవచనముల వలనను పితృ పితామహా ప్రపితామహులు
వసురుద్రాదిత్యాధిష్ఠితులై, తద్రూపులై, తృప్తినొందుట దెలియుచున్నది.

పితృ - పితామహాప్రపితామహులు - విష్ణుస్వరూపులు :-

పితృ పితామహా ప్రపితామహులు విష్ణుస్వరూపు లని మహాభారత
పీ. ట్లు చెప్పుచున్నది.

“పితా పితామహా శ్రైవ తదైవ ప్రపితామహః।

అహ మేవాత్ర విజ్ఞేయ త్రిషు పిండేషు సంస్థితః॥

నాస్తి మత్తోఽధికః కశ్చిత్ కోఽనాన్యోఽర్హో మయా స్వయమ్
కో వా మమ పితా లోకే అహ మేవ పితామహః॥

పితామహపితాచై వ అహ మే వాత్ర కారణమ్ ।

ఇత్యేత దుక్త్వా వచనం దేవదేవో వృషాకపిః”

—భార. 12-84-2, 22, 23.

పిండత్రయరూపమున నర్చింపబడు పితృ-పితామహా-ప్రపితామహులు
నేనే: పిండత్రయము నధిష్టించి యుండి యర్చింపబడునది నేనే-యని యిట్లు
దేవదేవుడగు శ్రీ మహావిష్ణువు చెప్పుచున్నాడు. పితరుల నర్చించుచో తదధిష్ఠాత్మ
దేవతలు, దివ్యపితరులు, త్రాద్యదేవులును నగు వసురుద్రాదిత్యు లర్చితులై తాము
తృప్తులై, మనుష్యపితరులను తత్పుత్రాదులను తృప్తినొందింతు రని పూర్వము
చెప్పబడినది. పితరుల నర్చించుచో శ్రీమహావిష్ణువే యర్చితు డగుచున్నట్లు
మహాభారతమున జెప్పబడుచున్నది.

కాన నీ వచనముల బట్టి పితరుల నర్చించుచో తదధిష్ఠాత్మదేవతలగు వసురుద్రా
దిత్యులను, నా యధిష్ఠారింపుచుత్పదేవతల భ (బిభ్ర దేక ఊర్ధ్వ స్తస్మా) తద్రూ

పుడు, తదతీతుడు, సర్వాధిష్ఠానరూపుడనై విరాజిల్లెడి శ్రీమహావిష్ణువు ప్రీతుడై పితరుల దృష్టి నొందించి తద్వారా తత్పుత్రాదుల నా యా ఫలముల నొసగి సంరక్షించుచుండునని గ్రహింపనగును.

శ్రుతియు అగ్నివాయుద్విత్య భోకములగు భూర్భువస్స్వర్లోకములు శ్రీమహావిష్ణువు యొక్క మూడు పదము లనియు, అవి స్వధామయము లనియు నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“యస్య శ్రీ పూర్ణా మధునా పదా న్యక్షీయమాణా స్వధయా
మదంతి. య ఉ త్రిదాతు పృథివీ ముత ద్యా ఘేకో దాధార
భువనాని విశ్వా” —ము 1-154-4.

ఏ శ్రీ మహావిష్ణువు ద్వావాపృథివ్యంతరిక్షములను, సర్వభువనము లను కాలత్రయవిశిష్టముగను లేక గుణత్రయ (త్రిదాతు) విశిష్టముగను నొనర్చి యుద్విత్తీయుడై ధరించి యుండెనో, యాదేవుని యొక్క యీ త్రిపదములు (అగ్ని-వాయుసూర్యభోకములు) మధుర దివ్యత పూర్ణములై, యక్షయములై స్వధచే (అన్నముచే- తత్తదుపభోగ్యవస్తుజాతముచే) జనుల నానందింపజేయుచున్నవి (యస్య విష్ణోః మధురేణ దివ్యే నామృతేన, పూర్ణా పూర్ణాని, త్రిణి పదాని పాద ప్రక్షేపజాని, అక్షీయమాణా అక్షీయమాణాని, స్వధయా అన్నేన, మదన్తి మాదయ నితదాశ్రితజనాన్ -సా.భా.)-అని యర్థము.

అగ్ని వాయు సూర్యులు స్వధారూపులవి పూర్వమంత్రముల వలన దెలిసినది. ఈ మంత్రము వలన శ్రీమహావిష్ణువు యొక్క యనుగ్రహముచే అగ్ని వాయు సూర్యులు భూర్భువస్స్వర్లోకములను తత్తదుపభోగ్యవస్తుజాతముచే (స్వధచే) నింపి జనుల నానందింప జేయుదురని గ్రహింపనగును. కావున 'పితరుల దృష్టిచుచో నేనే నొప్పి పడచున్నాను; పిత్రు-పితృగృహ-ప్రపితృమహా స్వభూపుడ నేనే'-యను భారతమునందలి పరమేశ్వరుని వచనము శ్రుతితాత్పర్యాను

గుణమే యయి యున్నది. 'అహం హి సర్వయాజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రభు రేవ చ'-
అను గీతావచనము కూడ నీ విషయమునే స్పష్టికరించుచున్నది.

ఆదిత్యమండలాంతర్గత పురుషుడు నారాయణు డని సంప్రదాయము.
అట్టి యాదిత్యునిచే (విష్ణువచే) పితరు లుపజీవితు లగుదురని శ్రుతి యిట్లు చెప్పు
చున్నది.

“అథ యత్రృథమా స్తమితే తన్నిధనం తదస్య పితరోఽ
న్వాయతా స్తస్మా త్తాన్నిదధతి నిధనభాజినో హ్యేతస్య
సామ్న ఏవం ఖల్వము మాదిత్యగ్ం సప్తవిధగ్ం సామో
పాశే.” —చాం.ఉ. 2-9-8.

‘అథ యత్రృథమా స్తమితేఽదర్శనం జిగమిషతి సవితరి
తన్నిధనం, తదస్య పితరోఽన్వాయతా స్తస్మా త్తాన్నిదధతి
పితృ-పితామహ-ప్రపితామహరూపేణ దర్శేషు నిక్షిపంతి,
తాం స్తదర్థం పిండాన్ వా స్థాపయన్తి. నిధనసంబంధా
న్నిధనభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః పితరః-’ —శం.భా.

ఆదిత్యునకు వాస్తవముగ నుదయస్తమయములు లేవు. ఎల్లయెడల
నేక రూపుడుకాన సముడు. మరియు నందరకు నేక రూపుడై పొడగట్టును
కాన సముడు. ఇట్లు సర్వదా సర్వస్వము డగుటచే నాదిత్యుని సామ
రూపునిగ నుపాసించవలె నని శ్రుతిచే బూర్వము విధింపబడినది. మరియు
సామకు ‘హింకార—ప్రస్తావ — ఆది—ఉద్గీత.—ప్రతిహార—ఉపద్రవ—నిధనము”
లనెడి సప్తావయవములు గలవు. అందు హింకారాది సామావయవ రూపము
నను, ఆదిత్యోపాసన విధించబడినది. ఇట ఆదిత్యుని విధనరూపునిగ నుపాసించ
వలె నని విధింపబడుచున్నది.

అస్త్రోన్ముఖుడగు నాదిత్యుడు నిధనరూపుడు. నిధనరూపుడగు నాదిత్యు ననుగమించుచు నా యాదిత్యునిచే పితరు లావజీవితు లగుదురు. కావుననే యా సమయమున దర్బలయందు పితృ-పితామహ-ప్రపితామహ రూపులగు పితరులను విక్షేపింతురు. (నిధధతి); లేక తద్రూపమున దర్బలయందు పిండముల నుంచుదురు (నిధధతి). ఇట్లు పిండనిధన సంబంధముచే నిధన భాజనుడగు ఆదిత్యుని యనుగమించుచు నాదిత్యునిచే పితరు లావజీవితు లగుచుందురు. ఇట్లు సప్తవిధ సామరూపునిగ నాదిత్యు నుపాసించవలెను - అని యర్థము. ఆదిత్యునిచే పితరు లావజీవితు లగుదురని చెప్పుటచే ఆదిత్య మండలాంతర్గత పురుషుడగు శ్రీ మహా విష్ణువుచే నుపజీవితు లగుదురనియే తాత్పర్యము కాన పితరుల నర్పించినచో తద్రూపమున శ్రీ మహావిష్ణువే యర్పితు డగుచున్నాడు.

గయాశీర్ష - వట (అధిభౌతిక-అధిదైవిక-అధ్యాత్మిక ఆర్థములు):-

మరియు సూర్యు డస్త్రోన్ముఖు డగు కాలము అవరాహకాలము శ్రాద్ధ కాలమని సంప్రదాయము. 'గయాశీర్షే వటే చైవ పితౄణాం దత్త మక్షయమ్'- అను సంప్రదాయ వచనము శ్రాద్ధకాలము లందు పఠింపబడుచుండును. ఉత్తర భౌతదేశము నందలి గయాక్షేత్రములో విష్ణువదమున, వటవృక్షమాలమున పితరుల నుద్దేశించి పిండముల విక్షేపించు నాచార మనాదిసిద్ధమై వచ్చుచున్నది. పై వచనము నందలి గయాశీర్ష-వట శబ్దములు రెండును లౌకికముగా (అధిభౌతికముగా) గయా క్షేత్ర- వట వృక్షము లను బోధించుచునే అధి దైవికముగ అస్త్రోన్ముఖుడగు ఆదిత్యుడు-అను నర్థమును గూడ బోధించును. 'ఇదం విష్ణు ర్విచక్రమే త్రేతా విదధే పదమ్' అను ఋష్యంత్రము శ్రాద్ధకర్మ లందు పఠింపబడుచుండును. ఈ ఋక్కు విరుక్తమున (12-22) నిట్లు వివరింపబడినది.

“వృధివ్యా మంతరిక్షే దివీతి కాకపూణిః; సమారోహణే విష్ణుపదే గయ శిరసీ త్యోర్ధ్వవాభః”

వృధివ్యంతరిక్షదుర్గలోకములు మూడును విష్ణు పాదన్యాస స్థానములు-అవి కాకపూణి మతము సమారోహణ - విష్ణుపద - గయాశీర్షములు (పూర్వాష్టమ వృధ్యాహ్న - అవరాహ్టములు) మూడును విష్ణుపరము అని ఔర్ధ్వవాభుని మతము. ఈ రెండు పక్షములు గ్రాహ్యములుగా యాచుకొ డాదరించెను. కాన గయాశీర్ష మనగా విష్ణు యొక్క తృతీయపదము. ఈ పద మిట్లు వ్యాఖ్యానింపబడినది.

‘గయశిరసి ఉత్తరాష్టే వశ్చిమాయాం దిశి గయః ఆస్తం గృహనామ వైదిక. నిఘం.) గయే అస్తే గృహే శిరో యస్మిన్ కాలే దేశే వా స కాలో దేశో వా గయశిరాః తస్మిన్ — నిరు. బ్రహ్మముని వ్యాఖ్య.

కాన ఆధిదైవికముగ గయాశీర్ష మనగా (1) సూర్యుని అస్తోన్మృతి కాలము లేక అవరాహ్టకాల మనియు, (2) ఏ ప్రదేశమున సూర్యు డస్తోన్మృతై-యించునో అట్టి ప్రదేశ మనియు - అర్థములు. కాన నట్టి శ్రాద్ధకాలము, శ్రాద్ధ దేశమును -రెండును గయాను శిరస్ శబ్దవ్యవదేశ్యములు.

ఇక వట శబ్దమునకు సూర్యు డని యర్థము. ‘వట సూర్యే తరాలోకే అని కాశ్యప నిఘంటువు ఈ యర్థమున ప్రామాణిక ప్రయోగములును గలవు. (చూ. హనుచన్నాటకమ్. 3 అంక.) ఈ యర్థము ననుసరించి సూర్యుడు అస్తోన్మృతి డగుచుండగా (వటే గయా శీర్షే సతి), అనగా నవరాహ్టకాలమున (విష్ణు పదమున) పితరుల నుద్దేశించి చేయబడితి పిండోదక క్రియ అక్షయ మగునని తాత్పర్యము. (వట శబ్దమునకు లోకము - అనగా జనుడు - అని పై కోశము వలన నర్థము దెలియుచున్నది. జనులు (జీవులు) గయాక్షేత్రమున పిండోదక క్రియలు సలుపుటయు, నాటనుండియు విషయవాసనల విడుచునట్లు వటవృక్షమున కభిముఖులై నిలిచి వాగ్దానములు సేయుటయు అనుచాన మైన యాచారము.

తదుపలక్షకముగ నేవియో కొన్నిటి నైన శాకఫలాదుల విడచిపుచ్చుచుండుట నేటికిని వచ్చుచున్నయాచారము. జీవభావము నుండి క్రమక్రమముగ దూరలు కావలెనని యీ ఆచారము యొక్క లక్ష్యము. అందుచే (జీవభావము)నస్తోన్నతము గావించుకొనుచు, అనగా విషయవాసనలనుండి దూరు దగుచు త్యాగబుద్ధితో పితరుల కొనగెడి పిండోదక క్రియ అక్షయ మగు ననియు 'గయాశ్చదేవచే చైవ ప్రిత్యాజాం దత్త మక్షయమ్'— అను పై పదనమునకు ఆధ్యాత్మికముగ నర్థము.

మరియు వటశబ్దమునకు పై కోశముననుసరించి లోకము— అని యర్థము. అనగా సంసారవృక్ష మని భావము. స్పల్పాతిస్పల్పమైన వట బీజము నుండి యొక మహావృక్ష ముత్పన్నమై; దానినుండి మరల శతసహసంఖ్యా కము లైన బీజములు అందుండి మరల మహావృక్షములు నుద్భవించుచున్న టులే, కామము అనెడి బీజము (మాయాబీజము) నుండి జగద్రూపమున విశాల సంసార మహావృక్షము విస్తరించుచున్నది. కావుననే సంసారమును వటవృక్షము తోను, అన్వర్తవృక్షముతోను బోల్చి చెప్పుట బహుళముగ గాన నగును. ఇంతేకాదు ఈ సంసారము పరమేశ్వరాత్మక మగుట పరమేశ్వరుడును వట (న్యగ్రోధ)-అశ్వత్థాది వృక్షరూపుడుగ కీర్తింపబడుటయు కలదు. 1 అందుచే వటవృక్షము యొక్క పత్రమూలాదుల యందు పరమేశ్వరు

(1) న్యగ్రోధరూపః = న్యక్ నీచైః రోహతీతి-ఊర్జ్వమూలో హ్యవాక్పాక్ కాః ఏవోఽశ్వత్థః సనాతనః—ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధః సంసారవృక్షః;

(2) న్యగ్రోధః = వటరూపః వటనికటవాసీ దక్షిణామూర్తిరూప ఇత్యర్థః మార్కండేయ దృష్టో వా పకార్జవస్థో వటః తచ్చాయీ బాలకృష్ణరూపీ మహావిష్ణు ర్వా.

(3) వృక్షకల్పస్థితిః—యధైకస్మా ద్బీజా దేకో వటః తతో-నంతానిబీజాని తేభ్య స్తావంతో వటా ఇతి ఉత్తరోత్తర వృద్ధివత్ కార్యస్యానంత్యం, తత్కల్పా తత ఈషన్యూనా స్థితిః సంసారవృక్షపాలనం యస్య సః— మార్కండేయస్యాపి

డున్నటుల పురాణాదుల యందు వర్ణింపబడుచున్నది. సంసారవటవృక్షమునకు మూలభూతుడు పరమేశ్వరు డని తెలియజెప్పబడె వాని లక్ష్యము. జగద్గురువు, జగత్పతియు నగు శ్రీ మహావిష్ణువు బాలకృష్ణరూపియై వటవత్రకాయయై క్రీడించుట ప్రసిద్ధమే. ఇట్టి చిత్తరువులు శిల్పములు భారతదేశమునం దెల్లెడల కాననగును. అంతే కాదు.

చిత్రం వట తరో రూలే వృద్ధాః శిష్యాః సరు ర్యువాః
గురో స్తు మౌన వ్యాఖ్యానం శిష్యా స్తు చ్ఛిన్నసంశయాః॥

సుప్రసిద్ధ మైన యీ లోకము శ్రీ దక్షిణామూర్తి వర్ణనమై యున్నది. “వటతరుమూలమున జగద్గురువు శ్రీ దక్షిణామూర్తి (వేదమూర్తి) నిత్య తరుణుః; శిష్యులు వృద్ధులు; గురువు యెక్క మౌనమే వ్యాఖ్యానము; తద్వారా శిష్యుల సందేహములు పటాపంచలైనవి; ఇదెంత చిత్రము”-అనియర్థము.

ఈ వర్ణనము గూడ పరమేశ్వరుడు సంసార వటవృక్షమునకు మూల యుండుటను తెల్పుచున్నది.

ఇట్టి సంసారమును జీవు డస్తోన్ముఖము గావించుకొని, అనగా విషయ వాసనల నుండి దూరు డగుట పితరులకు చేసెడి పిండదానాదిక్రియ అక్షయ మగు ననియు తాత్పర్యము. గయాక్షేత్రమున వటవృక్షమూలమున పిండముల నిక్షేపించుట యనగా సంసార వటవృక్ష మూలభూతు డగు శ్రీ మహావిష్ణువు యెక్క వచమున (త ద్విష్టోః పరమం పదమ్) నిక్షేపించుట యనుదైవీ భావనా సంవత్తి పెంపొంది ప జేయుటకే—అని అర్థిచైవికాధ్యాత్మికార్థముల పలన దెలియ నగును కావుననే అపరాహ్మికాలమున విష్ణుపదే - (గయశిరసి) ప దేశమున గాని, పితరుల

పక్కాపే బ్రహ్మజ్యేష్ఠదేవే సంసారవదో లోపే వ్యసంతప్రరోహా స్తీతి భగవతా
స్వమాయాహం వటవ్యాజేన ప్రదర్శితమ్—నీలకంఠః, మ.భా అనుశాసన. 17
అధ్య 64.

నుద్దేశించి చేయబడు శ్రాద్ధాదు లందు ఆధిభౌతిక - ఆధిదైవిక - ఆధ్యాత్మికతత్వముల నుద్దేశింప జేసెడి 'గయా శీర్షే షణ్ణే చైవ అను సీసంప్రదాయ వచనమును పఠించి "గయాయాం దత్త మస్తు" 'గయేయమ్, గయేయమ్' - (ఇదియే గయ ఇదియే గయ) యని యీ రీతిగ భావన చేయు, లేక ధ్యానముచేయు, సంప్రదాయ మనూచానమై వచ్చుచున్నది. కాన పితరుల నర్పించుచో శ్రీ మహా విష్ణువే అర్పితు డగుచున్నా డనుట సంప్రదాయానుగతమైన ఆచారాదుల వలనను స్పష్టమగుచున్నది.

తల్లి తన కొనగబడిన యాహారముతో తాను తృప్తి చెందుచు గర్భస్థ శిశువును తృప్తి నొందించునటుల గదాధర రూపులు భోక్తలను భావనచేసి, పితరుల, ర్పించుచో పరమేశ్వరుడు పీతు డగుచు, స్వగర్భస్థపితరులను - (వసురుద్రాదిత్యన రూప పితరులను), కదాశ్రతు లగు పితృ-పితామహాధి పితరులను తృప్తి నొందించి యజమానున కక్షయఫలముల చేకూర్చునని తాత్పర్యము.

పూర్వప్రకరణము లందు, (చూ-ఋషి, బ్రహ్మ) పరమేశ్వరునకున్యు అట్లే ప్రాణదేవత యగు హిరణ్యగర్భునకును సర్వ ఋష్యాత్మకత్వము, సర్వ చంద్రోమయాత్వము, సర్వచేవతాత్మ కత్వము వివరింపబడినది. ఇట సర్వపితాత్మ కత్వము, సర్వభూతాత్మకత్వము (అనగా భోగ్య-భోక్తృది సర్వాత్మకత్వము)వర్ణింప నగును.

1. "అన్నం బ్రహ్మాత్మకం ధ్యాత్వా ద్విజ మాత్మాన మేవ చ శ్రాద్ధభూమిం గయాం ధ్యాత్వా భోక్తృం చ గదాధరమ్"

— ప్రేదమధిదీక్షితీయమ్.

స్వధాపితృభ్యః (అస్తు స్వధా) :-

కాన, పై గ్రంథసంవర్ధము ననుసరించి పితృక్రియలందు జెప్పబడెడి 'స్వధా పితృభ్యః, అస్తు స్వధా' - అను మంత్రములయొక్క వివిధార్థముల నిట్లు దెలియనగును.

(1) ఇట నర్పించుట కుద్దిష్టులైనది పితృ - పితామహ - ప్రపితామహ రూప మనుష్యపితరులే. అయినను నర్పింపబడునది తదధిష్ఠాత్మ దేవతలగు వసు-రుద్ర-ఆదిత్యులును, వారల కధిష్ఠానరూపుడు జగత్పితయు నగు పరమేశ్వరుడు నని తెలియనగును. ఈ విషయమును స్ఫురింపజేయుటకే 'స్వధా పితృభ్యః' - అని స్వధాకారము చేయబడుచున్నది. స్వధామయులు, స్వధా ప్రవర్తకులునగు పితరులు మొదట పరమేశ్వరుడు, తరువాత ఆగ్ని - వాయు - సూర్యులును గదా! అందుచే 'స్వధా పితృభ్యః' - అను నీ మంత్రము పుత్రులచే నర్పింపబడెడి హవిర్ల ఊణాన్నరూపమగు స్వధ పరమేశ్వర శక్తిరూపమై (స్వధయై), తదనుగ్రహముచే పితరులకు జీవనహేతునగు నమృతమై (ఊర్తా-కీలాలమధువిగ్రహా- పితృవత్స్వి - బ్రహ్మ పు) వరలుననెడి యర్థము స్ఫురింప జేయుచుండును.

(2) జీవులు ముక్తు లగువరకు స్వధాపరవశులై, విద్యా-కర్మ-పూర్వ ప్రజ్ఞ లనెడి స్వధలతో నూర్ధ్వాలోకముల జరించుచుండురని చెప్పబడినది. ఊర్ధ్వా-ధో-తులకు గారణ మగుచుండ నీ స్వధల నుండి క్రమముగ విముక్తులై స్వప్రతి-స్థితుడ, జగత్పితయు నగు పరమేశ్వరు ననుగ్రహమువలనను, స్వధారూపిణ్యైన త్రయీవిద్యాశక్తి వలనను, పునరావృత్తిరహిత స్థితికి గారణమగు స్వధను (పార-మేశ్వరశక్తిని) పితరులు పొందుదురు గాక - యను సర్థమును గూడ 'స్వధా పితృభ్యః' యను నీ మంత్రము స్ఫురింప జేయుచుండును. అందుచేతనే 'పునరా-వృత్తి రహిత శాశ్వత బ్రహ్మలోక నిత్యనివాస సిద్ధిరస్తు' - అని కర్మాచరణసమయ మున పుత్రుడు లాచరించుటయు నిందుకు దార్కాణము.

(3) 'స్వర్గం లోక దధాతి యజమానస్యేతి స్వధా (సా. భా. ఋ. 3-17-5) పితరుల యూర్వలోకగతికి గారణమయ్యెడి స్వధాశక్తియే యజమానుని యూర్వగతికిని గారణమగునని భావము. కావున 'స్వధా పితృభ్యః' 'అస్తు స్వధా' యను నీ మంత్రములు (1) విద్యా-కర్మ-ప్రజ్ఞ అనెడి స్వధలు జీవుల యూర్వాధో లోకగతులకు గారణము లని గుర్తింప జేయుచు యజమానుల హెచ్చరించుచుండును. (2) మఱియు నుత్తమ గతులకు గారణభూతమైన త్రయీవిద్యారూప స్వధ (వేదవాక్కు) వైపునకు యజమానుల దృష్టిని మరల్చుచు, తచ్చోదిత కర్మానుష్ఠానమునందు శ్రద్ధ నినుమడింపజేయును. ఏలయన 'స్వర్గం లోకం దధాతి' యను నీ నిర్వచనము ననుసరించి స్వర్గలోక ప్రావకత్వము హవిర్లక్షణమైన స్వధకే గాక, తత్కారణభూతమగు త్రయీవిద్యారూప స్వధకును నొప్పును. వేదవాక్కు హవిర్దానాదిహేతువై స్వర్గప్రాప్తిహేతు వగుట ప్రసిద్ధమే.

“వతంగో వాచం మనసా బిభర్తి తాం గంధర్వోఽవవ ద్గర్భే
అంతః తాం ద్యోతమానాం స్వర్గం మనీషా మృతస్య పదే
కవయో నిపాంతి॥”

—ఋ. 10-177-2; తై. ఆ. 3. 11- 1.

“ద్యోతమానాం స్వర్గం స్వర్గమయిత్రీం, స్వర్గాయ హితం
వా, మనీషాం మనస ఈశిత్రీం, తాం త్రయీరూపాం
వాచమ్”

—సా. భా.

వతంగుడన సూర్యుడు, లేక పరమాత్మ యని యర్థము. ఆ వతంగుని యందు విలసి
లైడి యీ త్రయీరూపమగు వాక్కు స్వయంప్రకాశశీలము (ద్యోతమానా). స్వర్గ
ప్రాప్తిహేతువు (స్వర్గం); మనోనియామకము (మనీషా); పరబ్రహ్మవిషయకము
(ఋతస్య పదే కవయో నిపాంతి).- అని వేదవాక్కు వర్ణింపబడినది. తైమిసీయోవ
నిషద్రాహ్మణము గూడ ప్రాణము (పాణాత్మ) వతంగ మనుచు నీ ఋక్కు నిట్లు
వివరించుచున్నది.

పతంగో వాచం మనసా విభర్తీతి | ప్రాణోవై వతంగః

తాం ద్యోతమానాం, స్వర్యం మనీషా మితి | స్వర్యా

హ్యేషా మనీషా య ద్వాక్” —జై. ఉ.బ్రా. 3-36-1.

కాన ‘అస్తు స్వధా-స్వధా పితృభ్యః’ అను నీ మంత్రములు స్వర్గాది-ఊర్వగతికి గారణమగు నను నర్థమునుగూడ స్ఫురింపజేయునవి.

(4)స్వం ఆత్మానం దధాతీతి స్వధా—(సా.భా.ఋ. 3-36-10)ఆత్మను ధరించునది—ఆనగా—ఆత్మవిధారకమగు శక్తి, బలము, లేక. తేజస్సు అని యర్థము, ఆత్మను లేక పరమాత్మను బ్రతిపాదించునది యగుచు ధరించునది గాన (గవి దేవాసో ఘృత మన్వవిందన్ తై. ఆ. 10-10-3) వేదవాక్కు స్వధ యన నొప్పును. ఆత్మరూపుడగు పరమేశ్వరుని ధరించునవి యగుటచేతనే యుదకము (అవః) లకు స్వధా యను నామము బ్రసిద్ధము

స్వం ఆత్మానం సర్వాంతర్యామిణం భగవంతం నారాయణం
ధారయతీతి స్వధా |

‘ఆపో 1 నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః |

ఆయనం తస్య తాం పూర్వం తేన నారాయణః స్మృతః || ఇతి |’

—వైదిక విఘంటువ్యాఖ్య - దేనరాజయజ్ఞః.

1. ఇచట “అవః” అను శబ్దమునకు జలముని మాత్రమే యర్థము గాదు. “అప్” శబ్దము పంచభూతముల కుపలక్షకము. సర్వవ్యాపన శీలము లగుట జేసి పంచభూతములకు “అవః” అను వ్యవహార ముపపన్న మగును. మరియు “అప్” రూపములగు నీ పంచభూతములకు

కాన స్వధాకారము జేయుచు పితరుల కొనగబడెడి యన్నజలాదికము పితరుల కాత్మవిధారకకీయై లేక తేజమై వెలయును; మరియు నా యన్నోదకములు తమగుండు అంతర్యామియై విలసిల్లు నారాయణుని ధరించునై స్వధా రూపములై వరలి పితరులను, పుత్రాదియజమానులను తరింపజేయును అని 'స్వధా' యను పితృభ్యః ఆస్తు స్వధాపాత్రములు స్ఫురింపజేయును.

శ్రాద్ధవృత్తి :-

(6) ఇట్లు అంతర్యామియై విరాజిల్లు నారాయణుడే శ్రాద్ధపంతులకు శ్రాద్ధవృత్తిప్రజేత యగుచుండునని హరివంశ మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఆసన్నః సన్నతరః సాధనానాం

శ్రాద్ధవతాం శ్రాద్ధవృత్తిప్రజేతః।

పతి ర్గణానాం మహతాం సత్కృతీనాం

పాయా స్మృషః పూరిణః వృద్ధజానామ్॥ —హరివంశ. 2-72-52.

‘ఆసన్నః అంతర్యామిత్యేన నితటగః। సాధనానాం తద్వతాం

తు సన్నతరః అనావృతః, శ్రాద్ధవృత్తిః శ్రాద్ధగృహీత

మహావాక్యజా వృత్తి రహం బ్రహ్మస్మితి జ్ఞానం, తస్య

“వాక్” అను వ్యవహారము గూడ శ్రుతిప్రసిద్ధము.

సోఽపోఽస్పృశత—వాచ ఏవ లోకాత్ । వాగేవాక్యసాఽస్పృశ్యత ।

సేదం సర్వ మాప్నోత్ । యదిదం కించ . యదాప్నోత్ తస్మా దవాః
య దవృణోత్ తస్మా ద్వాః ।” —శ.బ్రా 6-1-1-9.

“అనేన అపాం వాక్పృథ్వి వ్యవహార్యత్వ ముక్తమితి చ తస్యమ్”—సా.భా.

(చూ.బ.ఉ. 1-2-2; అనంపగిరిటీకా.)

ప్రదాతా! మా మాం ఈషః ఇష్యమాణస్యార్థస్య పూరణః

షట్కణానాం చ సర్వజ్ఞత్వాదీనాం పూరణః' —నీలకంఠః.

అంతగ్యామై సకలప్రాణులకు సమీపవర్తి యయ్యును, పరమేశ్వరుడు సాధనసంపత్తిగల యుత్తమసాధకులకు అనావృత్తుడై— అపరోక్షముగా ననుభూయమాను డగును, శాస్త్రవిహితమగు రీతిని శ్రద్ధతో నుచ్చరింపబడి 'అహంబ్రహ్మస్మి' ఇత్యాది మహావాక్యముల వలన అఖండ బ్రహ్మకార వ్యక్తిరూప మగు జ్ఞానమును బ్రసాదించువాడు. ఈ పరమేశ్వరుడే నిఖిల గణములకు పతి (గణపతి). ఉత్తమ సత్కర్మిలకును, తత్కర్మిలకును పాలకుడు. సర్వజ్ఞత్వాది షట్కలైక్వర్య సంపన్నుడు— అని యర్థము.

ఇది శ్రాద్ధవృత్తి యనగా శ్రద్ధవలన సిద్ధించెడి బ్రహ్మవిద్య యని వివరింపబడినది. ఈ క్రింది వాజసనేయశ్రుతి వలన నీ విషయముము స్పష్టమగును.

'శ్రద్ధయా సత్య మాప్యతే' —వా.సం. 19-30.

'శ్రదితి సత్యనామను పఠితమ్—శ్రత్ సత్యం ధీయతే యప్యాం

సా శ్రద్ధా అస్తి క్షయిద్ధిః, పుణ్యవతాం మనోవిశేషః।

శ్రద్ధయా సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మవ్యతే ప్రాప్యతే।

శ్రద్ధాం వినా జ్ఞానాథావాత్' —ఉపనిషత్.

'శ్రత్' అను పదము సత్యనామములలో బిరింపబడినది. 'శ్రత్' అనగా సత్యము—సత్యజ్ఞానానంతరూపము. అట్టి సత్యమును ధరించెడి లేక దర్శించెడిది యాస్తి క్షయిద్ధి శ్రద్ధ యని పేరు కాన శ్రద్ధచే సత్యము (బ్రహ్మ) ప్రాప్తమగును అని యర్థము. ఇట్టి శ్రుత్యర్థమే యిది హరివంశముచే ననువదించబడిన దనుట స్పష్టము.

శ్రాద్ధకర్మలయందు సామాన్యముగ, 'అన్నం బ్రహ్మ, అహం చ బ్రహ్మ, భోక్తా చ బ్రహ్మ'— అని యీ రీతిగ కర్తృ భోక్తృ భోగ్య (అన్న) రూపమగు

సర్వము బ్రహ్మాత్మకముగ దర్శించెడి లేక దర్శింపజేసెడి సంప్రదాయ మనూచానముగ వచ్చుచున్నది ఇట్లు కర్మసమయములందు శ్రద్ధాపూర్వకముగ నువ్వురింపబడెడి మహావాక్యముల వలన మదయించెడి జ్ఞానమే శ్రద్ధావృత్తి యని పై హరివంశవచనము వలన దెలియును. ఇట్టి జ్ఞానము శ్రద్ధావంతులగు సాధకులకు మాత్రమే యీశ్వరానుగ్రహముచే గలుగు ననియు పై 'శ్రద్ధావృత్తిప్రణేతా' యను హరివంశవచనము దెలియజేయును. 'ఈశ్వరానుగ్రహ' దేవ పుంసా మద్వైతవాసనా' యనిగదా సంప్రదాయము ఆయుః కీర్తిః, ప్రజాః ధనమ్ — మున్నగు నైహిక ఫలములతో పాటు మోక్షముగూడ సిద్ధించునని యాజ్ఞవల్క్యుడి స్మృతుల ననుసరించి పూర్వము చెప్పబడినది. కాన శ్రద్ధకర్మచే నుద్ధిష్టమగు పరమ ప్రయోజనము బ్రహ్మ విద్యాఫలమగు 'అవస్థ' మని తెలియ నగును. బ్రహ్మయే స్వధ (స్వధా బ్రహ్మరూప చిత్-తై. ఆ. 10-10-3) యనియు పూర్వము చెప్పబడినది. అట్టి స్వధాప్రాప్తియే పరమలక్ష్య మని 'స్వధాపితృభ్యః-అస్తుస్వధా'యను నీ మంత్రము లాత్మమసాధకుల కడుగడుగున ప్రభోదించుచుండును.

మఱియు 'శ్రద్ధయా సత్య మాప్యతే' యను వాజసనేయ సమితి వాక్యము వలనను, 'శ్రద్ధావృత్తి ప్రణేతా' యను హరివంశవచనముచేతను పితృ కార్యములగు శ్రద్ధకర్మలవలనను ఉత్తమసాధకులకు గ్రహముగ పరమపురుషార్థము సిద్ధించు ననియు గ్రహింపవగును.

6. స్వధా-ప్రాణధారణాశక్తి :-

మఱియు శరీరమునందు వాయుధారణము (ప్రాణాయామము) నకు స్వధ యని పేరు

“త్రిధా ప్రణీతో జ్వలనో మునిభి ర్వేదపారగైః।

ఆత సేతత్త్వ మాపన్నా య దేక త్త్విధఃకకృతః॥

ఏక ఏవ మహా నగ్నిర్లవిషా సంప్రవర్తతే।

స్వధాకారేణ మంత్రజ్ఞ మంత్రాణాం కార్యసిద్ధయే॥”

“స్వయం చ దక్ష సంప్రాప్తో భగవాన్ భూతసత్కృతః

బ్రహ్మ బ్రహ్మణనిర్మాతా సర్వభూత పితామహః॥”

హరివంశమ్ 3-23-5;6.7.

జ్వలనుడనగా ప్రాణాగ్ని. ఆ యగ్ని పూరక - కుంభక - రేచకములచే నాడి మార్గముల ద్వారా త్రివిధముగా సంచరిత (త్రిధాప్రణిత) మగుచున్నది. ఇట్టి పోరకాద్యవ్యేసము వలన సుసమాహిత మానసులై వేదపారగులగు మునులు ఆత్మతత్త్వమును దెలియగలరు. ప్రాణాయామాభ్యాసముచే నర్చితుడగు ప్రాణాగ్నికి షీర-ఘృత-మిష్టాన్న-మితాహారములు ప్రశస్యములగు హవిస్సులు. ఈ హవిస్సుల చేతను పూరకాద్యభ్యాసముచేతను మొదట సూక్ష్మముగా నుండెడి యా ప్రాణాగ్ని క్రమముగా బ్రజ్వలిల్లి మహాగ్ని యగును శరీరమునందు జేయు వాయుధారణము నకు - ప్రాణధారణమునకు - ‘స్వధ’ యని పేరు. (సస్మిన్ శరీరే ధానం విధానం దేహే వాయో ర్థారణేతి యావత్) ఈ స్వధారూప మగు (ప్రాణధారణ రూపమగు) కారణము చేత శాస్త్రోక్త మంత్ర సంబంధి కార్యమైన పృథివ్యాధి భూతజయమునకై యా ప్రాణాగ్ని ప్రవృత్తమగును ప్రాణధారణము చేయుచో ప్రాణముతో పాటు మనస్సుకూడ ఆత్మయందు నిశ్చలమై నిలచును. ఇట్లాత్మయందు ధారణ చేయబడెడి ప్రాణము గ్రహముగ మహత్త్వము నొంది ‘దక్ష’ రూపుడగును: అనగా సూత్రాత్మ (హరణ్యగిర్వు) రూపుడగును. (దక్షతే సర్వస్మిన్ కార్యే సన్న హ్యతీతి దక్షః సూత్రాత్మా తద్రూపేణ సంప్రాప్తో భవతి), అతడే బ్రహ్మ. సర్వభూత పితామహుడు — (చూ. నీలకంఠ వ్యాఖ్య)

జీవు డనగా ప్రాణాధారము చేయువాడు (జీవ ప్రాణాధారణే). ప్రాణ ధారణము జీవసాధారణ ధర్మము. అయ్యును శాస్త్రవిహితమగు ప్రాణ ధారణము. తద్వారా మనోధారణము - యమాదిగుణయుక్తమగు మనస్సును ఆత్మయందు నిలుపుట - ఇదియే యిది ధారణ.

“యమాది గుణయుక్తస్య మనసః స్థితి రాత్మని।

ధారణే త్యుచ్యతే నద్భిః శాస్త్రతాత్పర్యవేదిభిః॥”

—యోగియాజ్ఞస్మృతి.

ఇట్టి భారణశక్తియే స్వభవ. కాని యిటు హవిస్సు వేటు; స్వభవ వేటుగా జెప్పబడినది. మొదట సూక్ష్మముగ నుండెడి ప్రాణాగ్ని ప్రకస్యములగు తీరాది హవిస్సులచేతను, రేచక పూరితావృత్తానము చేతను క్రమముగ ప్రజ్వరిల్లి మహాగ్ని యగును. ఇది హవిస్సు యొక్క కార్యము. ఇట్లు ప్రకృష్టమైన మహాగ్ని ప్రాణధారణ రూపముగ నున్నాకాలముచేత మంత్రములచే నయ్యెడి కార్యసిద్ధితై (భూతజయమునకై) ప్రవృత్తు దగును. ఇది స్వభవయొక్క కార్యము కాన మంత్ర కార్యసిద్ధితై ప్రవృత్తు దయ్యెడి యగ్నికి సహకారికారణమై తోడ్పడునది స్వభవ యని తెలియుచున్నది. ఇట్లు ఈ స్వభవ, ప్రాణాగ్ని సూత్రాత్మరూపుడై వెలియునంత వరకు తోడ్పడుచుండును. కాన స్వభావ ప్రయోజనము సూత్రాత్మత్వ (హిరణ్య గర్భత్వ- లేక దక్షత్వ) సిద్ధి యని తెలియనగును.

ఇటు గమనింపవలసిన యంశము గలదు. ఈ హరివంశవచనములు మంత్రకార్యసిద్ధికి ప్రాణాగ్నిపాననావ్యవస్థను బోధించుచున్నవి. కర్మానుష్ఠానము నకు, తత్ఫలప్రాప్తికి ప్రాణాగ్నిపాననము నాంతరీయకము. కాగా కర్మాచరణము లేని ప్రాణాగ్నిపానన గాని ప్రాణాగ్నిపాననము లేని కర్మాచరణము గాని ప్రశస్తము గాదు. కావుననే కర్మాంగముగ ‘ప్రాణానాయమ్య’ అని-ప్రాణాయామము విధింపబడుచున్నది. కొన్నియెడల ‘ప్రాణాయామాన్ షణ్ణాచరే’ అని యీ రీతిగ ప్రాణాయామము ప్రాయశ్చిత్తముగ విధింపబడుచున్నది. ప్రాణాయామముచే ప్రాణధారణముచేసి స్వధాశక్తి సంపన్నమైన యపుడే మంత్రములును, వానిచే నొనగబడు హవిస్సులును వీర్యవత్తరములగును. శాస్త్రవిహిత ఫలప్రాప్తియు జేకూరును. కర్మసంన్యాసము నొనర్చిన యోగులకును పూర్వోక్త స్వధాశక్తి భూత జయమును సాధించి శ్రవణ దీపన వివిధానల నొనర్చుటకు దోహదకారి యగును. ఇట్లు స్వధాశక్తి సంపన్ను లయి స్వధామయు లగువారు తుదకు స్వధాయాపు లగుదురు. అనగా చిత్త్యరూపు లగుదురని ‘స్వధా పితృభ్యః; అస్తు స్వధా’ - యను నీ మంత్రము లక్షాత్పామును జ్ఞాపకము జేయుచున్నవి. కావుననే సర్వపితృ

కర్మలయందు స్వధాకారమే (అస్తు స్వధా) మహత్తరమైన యాశీర్వాదముగ బరిగణింపబడును.

“స్వధా స్తిత్యేవ తం బ్రూయు ర్భూహ్మణా స్తదనంతరమ్ |
స్వధాకారః పరా హ్యసీః సర్వేషు పితృకర్మసు ||” — మచ 3-15-2.

స్వాహా - స్వధా - వషట్ :-

ఈ స్వాహా - స్వధా శబ్దములు త్రీలింగము లగుచు పరదేవతా వాచకము లయినట్లు పులింగములై పరమేశ్వరవాచకములుగ గూడ గన్పట్టు చున్నవి.

“ప్రజన్తు ఋగ్యజుః సామే స్వాహాయ చ స్వధాయ చ |
వషడ్ కారాత్మనే దైవ తుభ్య మరాత్మనే నమః ||

— మత్స్య 417-163.

ఋగ్యజుః సామాత్మకుడు, స్వాహాహుతుడు, స్వధాహుతుడు, వషట్కారాత్మకుడు, తత్ప్రతిపాద్యార్థస్వరూపుడు - నగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము అని యర్థము.

ఇది వార్ధస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడు స్వాహా, స్వధా, వషట్కారాత్మా, - ఋగ్యజుఃసామాత్మా యనియు, తద్వర్ధస్వరూపు డనియు గీర్తింపబనినాడు. కాన ఋగ్యజుఃసామలదేతను, అట్లే స్వాహా - స్వధా - వషట్కార శబ్దములదేతను ప్రతిపాద్య మగు పరమార్థము పరమేశ్వరుడే యని తాత్పర్యము.

ఇంతవరకు స్వాహా, స్వధాస్వరూపముల దర్శించితిమి. ఇక వషట్ స్వరూపమును జూతము.

వ ష ట్

జగద్వితై కలక్షణాం జగత్పతే రనన్యగాం
 జగత్కుటుంబనంస్కృతిం జగ ద్వివర్తమోహినీమ్,
 వషట్క్రియా విధాన యజ్ఞత త్వ బోధ సంభృతాం
 వషట్ స్వరూపిణీం శివాం నమామ వేదమాతరమ్॥

విశ్వ మేత దఖిలం చ యా వశే
 స్వేచ్ఛయా నను కరోతి సా వషట్.
 యా షడంగయుత వాక్స్వరూపిణీ
 భావయామి హృది తాం హరిప్రియామ్॥

—వేదమాతృస్తవః.

హవిస్త్యాగప్రకారము - వషట్కార ప్రాశస్త్యము :-

స్వాహా - స్వధా - శబ్దములవలెనే వషట్కారముగూడ పరమేశ్వర
 వాచక మని దర్శించితిమి. ఇతియే గాదు. స్వాహాకారము వలెనే వషట్కారము
 గూడ మహిమాన్వితము, దేవహవిర్దానవాచకము నగు మంత్రము.

“వి పృచ్ఛామి పాత్యా 3 వ దేవాన్ వషట్కృతస్యాద్భుతస్య
 దప్రా । పాతం చ నహ్యసో యవం చరఛ్యసో నః”

—ఋ. 1-120-4.

“వషట్యతస్య వషట్యారేణాగ్నో హతస్య, అద్భుతస్య
అశ్వర్యభూతస్య, మహతః, సహస్రనః అతిశయేన బలవతః
బలోత్పాదకస్య సోమస్య....” —సా. భా.

వషట్యారముచే నగ్నియందు హోమము చేయబడెడి సోమరూప మగు హవిస్సు అద్భుతమై మహత్త్వసంపన్నము, అతిశయబలసంపన్నమై బలోత్పాదకము నగు నని యీ మంత్రమున జెప్పబడుచున్నది. కాన స్వాహాకృతమగు హవిస్సువలెనే వషట్యతమగు హవిస్సు గూడ మహిమాన్వితమై దేవతాప్రీతిహేతు వగు ననుట క్రుతి సంప్రదాయము. యజ్ఞములయందు గొన్నియెడల స్వాహాకారపూర్వకముగను, మఱికొన్నియెడల వషట్యరీతిపూర్వకముగను హవిర్దానము చేయబడుచుండును. ఈ విషయమున క్రుతिसంప్రదాయమును జూతము.

దేవతల నుద్దేశించి చేయబడు హవిస్త్యాగమునకు యాగ మని పేరు. ఈ యాగశరీరమును నిష్పన్నము చేయు మంత్రము లయిదు. అవి యివి. (1) అశ్రావయ (2) అస్త్ర శ్రౌషత్ (3) యజ (4) యే యజామహే (5) వషట్. ఇవి యాగశరీరమును రూపొందించు ప్రధానమంత్రములు. వీనికి పూర్వావరణాగముల యందు గన్నట్టు అంగము లన్నియు శరీరగత వస్త్రాంశకార సదృశ్యములు. ఇందలి ‘అశ్రావయ’ యనెడి మొదటి మంత్రము ముఖ్యప్రారంభరూపము (ప్రాయణమ్). తరువాతి మూడు మంత్రములు ప్రతిష్ఠా మధ్యకాలవర్త్యనుష్ఠానమ్. చివరిదియగు వషట్యారము ఉదయన (సమాప్తి) రూపము. యజమానుడీ ప్రారంభాదిత్రయము నెఱిగి యజ్ఞకర్మాచరణమునకు బూనుకొనవలెను. ఇక హవిస్త్యాగప్రకారమును జూతము.

- 1 దేవతోద్దేశేన ద్రవ్యత్యాగరూపస్య యాగశరీర స్వైతైరేవ మంత్రైర్నిష్పన్నత్వా దవశిష్టాని ప్రాభ్యా మ్యదీభ్యాని చాంగాని శరీరగత వస్త్రాంశకార - స్థానీయాని - సా. భా. తై. సం 1-1-11-1; చూ. ఉపోద్ఘాతము. తాం. బ్రా. - చిన్నస్వామిశాస్త్రి.

అధ్వర్యుడు అను ఋత్విక్కు జాహ్నవిపాత్రలయందు హవిస్సును గ్రహించి, హోత యను ఋత్విజుని జూచి 'అగ్న్యే అనుబ్రూహి'. యని యజ్ఞా పించును. అగ్నికొఱకు 'అనువాక్యా' రూప మగు ఋక్కును పఠింపు మని యర్థము. ఈ యనువాక్యకు 'పురోనువాక్య' యనియు పేరు. హోత 'అనువాక్య'ను పఠించిన పిదప అగ్నిధ్రు డను ఋత్విజుని జూచి యధ్వర్యుడు 'ఆ త్రావయ' యని పలుకును. "అగ్నికి హవిస్సు నొసగవలసి యున్నాను; ఆ విషయము నగ్నికి నివేదింపుము" అని యర్థము. అంతట అగ్నిధ్రుడు "అస్తు శ్రౌషత్" అని పలుకును. అస్తు అనగా నట్లే నివేదించెద నని యర్థము. శ్రౌషత్ అనునది నివేదన ప్రకారము. అధ్వర్యు డపుడు హోతను జూచి 'యజ్' యని పలుకును. ప్రకృతదేవతాకమైన 'యాజ్ఞా'రూప మగు ఋక్కును బఠింపు మని యర్థము. హోత యపుడు 'యే యజామహే' యని పలుకును. నీచే బ్రేషతుల మగు మేము 'యాజ్ఞ'ను బఠింతు మని యర్థము. హోత యిట్లు పలికి, యాజ్ఞను బఠించి, యాజ్ఞాంతమున "వౌషత్" అని వషట్కారము జేయును. అట్లు వషట్కారము జేయబడు సమయమున గాని, వషట్కారాంతమున గాని యధ్వర్యుడు స్వహస్త్యమునందున్న హవిసు నగ్ని యందుంచును.

యజమానుని కోరికల గురియించునట్టిది యగుటచే వేదవాక్కు కామ ధేనువు. వేదవాక్కునకే "సూన్యతవాక్" అని పేరు. ఆ వేదవాక్కే యజ్ఞ క్రియా నిర్వాహకమై యజ్ఞరూపమున బ్రవర్తిల్లుచుండును. అందుచే యజ్ఞమే సూన్యతవాగ్రూపమగు కామధేనువుగ క్రుతియందు వర్ణింపబడినది (యజ్ఞో వై సూన్యతా. తె. సం 1-7-11-3). లోకమున తృణాదిరూపమగు సాహారము నిచ్చుటకై గోవులను వానికి బ్రయములు సాంకేతికములు నగు నామములతో, లేక శబ్దములతో, బిలిచెడి యాచారియు గలడు. యజ్ఞ రూపమగు నీ వేదవాగ్ధేనువు లోకసిద్ధమగు గోవువంటిది కాదు. అలౌకిక మగు నీ ధేనువు నాహ్వానించి స్వాభి మత ఫలమున బిడుకు తెట్లు ? అందుచే నీ ధేనువును లౌకికములగు నామములతో గాక దేవనామములతోనే పిలుచుట యుక్తము. "ఆత్రావయ" - ఇత్యాది మంత్రము లట్టి యాహ్వానమున కుపయుక్తము లగునని క్రుతి నిర్దేశించినది.

“యజ్ఞోవై సూన్యతాఽఽశ్రావయే త్యేవైనా మహ్వత్,
అస్తు శ్రౌష డీత్యుపావాసాత్, యజే త్యుదనైషీత్, యే
యజామహ ఇత్యుపాసదత్, వషట్కారేణ దోగ్ధి, ఏష వై
సూన్యతాయై దోహో య ఏవం వేద” — తె. సం. 1-6-11-3.

యజమానుడు ‘అశ్రావయ’ యను మంత్రపాఠము చేతనే యజ్ఞరూప సూన్యత వాగ్దేనువు నాహ్వానించుచున్నాడు. ‘అస్తుశ్రౌషట్’ అను మంత్రముచే పాలు చేపు నకు వచ్చుటకై వత్సమును ధేనుసమీపమునకు దోలుచున్నాడు (వత్సముపావ సృజతి). ‘యజ’ యను మంత్రముచే దోహనపాత్రను సిద్ధపఱచుచున్నాడు. ‘యే యజామహే’ యను మంత్రముచే దోగ్ధ యగు యజమానుడు ధేనువును సమీపించి, ‘వౌషట్’ అను మంత్రముచే అభిమత ఫలరూప క్షీరమును పిదుకును— ఇదియే యజ్ఞ రూప సూన్యతవాగ్దేను దోహన ప్రకారము— అని యర్థము. ఇట్లు రూపకల్పక ద్వారా శ్రుతి యీ అయిదు మంత్రముల ప్రాశస్త్యమును వివరించినది. అందు చివరది యగు వషట్కారము దోహనసాధనమై యభిమతఫల వర్షణశీల మని తెల్పు బడినది.

ఇంతే కాదు; అశ్రావయ—ఇత్యాది మంత్రపంచకమునకు పదునేడక్షర ములు; సప్తదశాక్షర సంమిత మగు నీ మంత్రపంచకము ఛందఃసారము; కాన ఛందస్యము; ప్రజాపతిరూపము— అనియు నీ శ్రుతి యిట్లు వివరించుచున్నది.

“ఏషవై సప్తవిశః ప్రజాపతి ర్మజ్జ మన్వాయత్....

ఏష వై ఛందస్యః ప్రజాపతిః” — తె. సం. 1-6-11-1, 4.

మహాభారతము (12-47-48) గూడ నీ మంత్రపంచకముచే యజ్ఞములందు సర్వదేవ తాత్మకు డగు విష్ణువు హూయమాను డగుచుండునని యీ మంత్రపంచము యొక్క ప్రాశస్త్యమును వివరించుచున్నది.

‘చతురి శ్చపవతుర్పి శ్చ ద్వాభ్యాం పంచభి రేవ చ।
హూయతే చ పున ర్ద్వాభ్యాం స మే విఘ్నః ప్రసీదతు॥, 1
దశేంద్రియ-పంచప్రాణ-మనోబుద్ధులతో విలసిల్లెడి2

సూక్ష్మశరీరము (లింగశరీరము) నకును నప్తదశక మనిపేరు. ప్రాణశక్తి సంభ్రత మైన యీ సూక్ష్మశరీరమే భోగసాధన మగుచు స్థూలశరీర యాత్రానిర్వాహకము; కాన నత్యంతప్రధానము. అట్లే నప్తరశాక్షరోపేతమై, ఛందఃసారమై, ప్రజాపతి రూపమై యొప్పు నీ మంత్రపంచకము యజ్ఞశరీర నిష్పాదకమై యజ్ఞనిర్వాహకము; అందుచే నత్యంత ప్రధానమై యొప్పునని శ్రుతి, స్మృతితాత్పర్యము.

వషట్కారము ఆదిత్యరూపము, దేవప్రాతము:

ఇట్లే మంత్రపంచకము ఛందస్సారమై మహిమాన్విత మగుచితేతనే యీ మంత్రముల నుచ్చరించుచు వషట్కారమును చేయునపుడుగాని, చేసిగాని, హోమము జేయవలెను. తత్సూర్యము చేయరాదు. శ్రుతియు నీ విషయము నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఆసౌ వా అనువాక్యా, ఇయం యాజ్ఞా- తే ఉభే యోషే।
తయో ర్మృతున మస్తి వషట్కార ఏవ। తద్వా ఏష ఏవ
వషట్కారః- య ఏష తపతి। న ఉద్యన్నేవామూ మధి
ద్రవతి, అస్తం యన్నిమా మధిద్రవతి। తదేతేన వృష్టేమాం
ప్రజాతిం ప్రజాయతే -యైనయో రియం ప్రజాతిః॥

1. ‘తస్మై హోమాత్మనే నమః’- అనియు పాఠాంతరము.

2. పంచప్రాణ మనోబుద్ధి దశేంద్రియ నమన్వితమ్.

అపంచీకృత భూతోత్థం సూక్ష్మంగం భోగసాధనమ్॥ —ఆత్మబోధ.

సోఽనువాక్య మనూచ్య, యజ్ఞా, మనుద్రుత్య వశ్చ
 ద్వషట్కరోతి.... దేవపాత్రం వా ఏష యవ్యషట్కరః।
 తద్యథా పాత్ర ఉద్భుత్య వ్రయచ్ఛేత్- ఏవం తత్, అథ
 యత్సూరా వషట్కరా జహూయాత్- యథాధో భూమౌ
 నిదిగ్ధం తదాముయా స్యాత్- ఏవం తత్, తస్మా దు సహ
 వైవ వషట్కరేణ జహూయాద్ వషట్కృతే వా॥”

—శ. బ్రా. 1-7-2-11 నుండి 14.

హోతచే పరింపబడెడి దేవతాహ్వనరూప మగు ఋక్కు అనువాక్య హవిఃప్రదానము నకై పరింపబడెడి ఋక్కు యాజ్ఞ. మొదట అనువాక్యను తరువాత యాజ్ఞము పఠించి యాజ్ఞానంతరము వషట్కరము జేయవలెను. ‘యాజ్ఞ-అనువాక్యా’ అను శబ్దములు రెండును స్త్రీ లింగము లగుటచే స్త్రీ రూపములు వషట్కరము పులింగ మగుటచే పురుషరూపము, స్త్రీరూపములగు నీ యాజ్ఞనువాక్యలకు పురుషరూప మగు వషట్కరముతో మిథునభావ (దాంపత్య) మేర్పడుచున్నది మఱియు, దేవతాస్తూతి రూపమై దేవతాసంబద్ధ మగుచు అనువాక్య ద్యులోకరూపము. హవిఃప్రదాన సాధన మగుచు యాజ్ఞ పృథివీరూపము ఇట్లు పురోనువాక్యయాజ్ఞలు రెండునుఘ్నావా పృథివీ రూపములు ద్యావాపృథువుల రెండిటిని వెలయింప జేయుచు వెలుగొందెడి యాదిత్యుడే వషట్కరము. ఆదిత్యుడు వర్షణశీలు డగుటచే ‘వృషా’ యని చెప్ప బడును. అట్టి యాదిత్యునితో సంగతము లయి ద్యావాపృథువులు వివిధ ప్రజోత్పాదన నమర్థము లగుచుండును. అట్లే వషట్కరముతో (ఆదిత్యునితో) సంగతము లయి యాజ్ఞానువాక్యలును అభిమతఫల ప్రజనన నమర్థము లగును. కాన వాషట్ అనుచు వషట్కరము జేయు సమయమునగాని, తదన తరముగాని హవిఃప్రదానము జేయ వలెను; అంతకు ముందు చేయరాదు.

ఇంతే కాదు. ఈ వషట్కరము దేవపాత్రము(పిబన్త్యనేన దేవా ఇతి దేవపాత్రమ్). దేవతలకు లోకసిద్ధము లయిన పాత్రలు తగవు; వారు హవిరాదుల

గ్రహించుటకు యోగ్యమైన యలౌకిక పాత్రయే వషట్కారము. వషట్కారంతరము హవిస్సు నొసగుచో దేవపాత్రతో హవిస్సు నుద్ధరించి యొసగినట్లుగును (పాత్రోద్ధార పూర్వక ప్రదాన మివ భవతి). అందుచేగూడ వషట్కారమునకు బూర్వమే హవిస్సు నిచ్చుచో నది నేలపాలయిన వస్తువువలె (భూమౌ విదిగ్ధం యథా) నిరుపయోగ మగును — అని యర్థము. వషట్కార రూపమగు దేవపాత్రతోనే దేవతలు తృప్తి జెందెదరని ఐతరేయబ్రాహ్మణముగూడ నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“దేవపాత్రం వా ఏత ద్వషట్కారో వషట్కరోతి దేవపాత్రే
జైవ తద్దేవతా స్తర్పయతి, ఇతి.” — ఐ బ్రా. 3-5.

వషట్కారముయొక్క ప్రాశస్త్యమిట్టిది. అది యాదిత్యరూపము. అదిత్యుని వలె స్వయంప్రకాశశీలమై నూతన శక్త్యాదాయకము, అభిమతఫలవర్షకమునగునని తెలియ నగును; యజ్ఞములందు హవిస్సుల వహించునదియగుట చేతను వషట్కారము దేవపాత్రమై యొప్పును.

“ఉహ్యతేఽనేన ఇతి వషట్; వహ ప్రావణే; దౌషట్,
దషట్ చ” — అమరసుధాటీక.

వాక్ ప్రాణాసానములు-వషట్కారము:-

వషట్కారము చేయు హోత యను ఋత్విజునియొక్క వాక్కు, ప్రాణా సానములును గూడ వషట్కారము లగునని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఓజశ్చ హ వై సహశ్చ వషట్కారస్య ప్రియతమే తన్వో....
వాక్ చ వై ప్రాణాపానౌ చ వషట్కారః; త ఏతే
వషట్కృతే వషట్కృతే వ్యక్త్రామంతి, తా ననుమంత్ర
యేత వాగోజః సహ ఓజో మయి ప్రాణాపాన

విత్వాత్మనేవ తద్ధోతా వాచం చ ప్రాణాపానౌ చ ప్రతిష్ఠా
 వయతి సర్వాయః సర్వాయుత్సాయ” —ఐ. బ్రా. 3-8.
 ఏతే ఏవ వషట్కారస్య ప్రియతమే తనూ య దోజశ్చ
 సహశ్చ” —కౌ. 3-5.

హోత యను ఋత్విక్కు వషట్కారము జేయునపు డెల్ల వషట్కార రూపములగు
 నా హోతయొక్క వాక్-ప్రాణాపానములు శరీరమునుండి యుత్క్రమించుచుండును.
 అప్పుడు హోత 'వాగోజః సహ ఓజో మయి ప్రాణాపానౌ' అనుచు అనుమంత్ర
 ణము జేయవలెను. ఓజస్సు సహస్సు అనునవి వషట్కారముయొక్క ప్రయోగము
 లైన రెండుశరీరములు. ఇట్టి ప్రయతమ శరీరములతో నొప్పెడి యో వషట్కారమా!
 నీ యనుగ్రహము వలన నాయందు ఓజస్సహస్సులు సిద్ధించుగాక! వాక్-ప్రాణా
 పానములనెడి యీ వషట్కారములు నాయందు సుఖముగ నుండుగాక- యని యను
 మంత్రణమంత్రార్థము ఇట్లునుమంత్రణము జేయుటవలన హోతయొక్క వాక్.
 ప్రాణాపానము లుత్క్రమింపవు అతనియందే ప్రతిష్ఠితములగును. అతడు నాయు
 ప్మంతు వర్దిల్లును- అని పై మంత్రార్థము.

ఇట 'వాగోజః సహ ఓజో మయి ప్రాణాపానౌ' అనుచు హోత వష
 ట్కారమును ప్రార్థించుచున్నాడు. ఇట్లు ప్రార్థింపబడు ఓజస్సహ శ్శరీర సంపన్న
 మగు వషట్కారము ఆదిత్యుడే లేక ప్రజాపతియే యగును. ఓజస్సు అనగా జగద్వి
 ధారక మగు పారమేశ్వరశక్తి. ఈ శక్తితోనే పరమేశ్వరుడు జగత్తును ధరించు
 చున్నట్లు భగవద్గీతయందును గాంచవగును.

“గా మావిశ్య చ భూతాని ధా యామ్యహ మోజసా!” —15-13.
 ఓజసా బలేన, య ద్భరిం కామరాగవివర్జిత మైశ్వరం
 జగద్విధారణాయ పృథివ్యాం ప్రవిష్టమ్, యేన గుర్వి
 పృథివీ నాఽదః పతతి న విదీర్యతేచ” —శం. భా.

కాన, కామరాగవివర్జితమై జగత్తును ధరించెడి పారమేశ్వరశక్తియే ఓజస్సు. ఈ
 శక్తియే అష్టమధాతురూపమున ప్రాణిశరీర ధారణము జేయుచుండును కామరాగ

వివర్జితై జితేంద్రియైగు మహాత్ములయం దీ యోజశ్శక్తియు, దానితోపాటుసహా శ్శక్తియు విశేషముగ నభివ్యక్త మగుచుండును. సహస్సు అనగా శత్రువులను, లేక అరిషడ్వర్గమును సహించెడి (తిరస్కరించెడి) శక్తి. బ్రహ్మచర్యాది కఠిననియమముల వలన ఓజస్సుతోపాటు సహాశ్శక్తియు వృద్ధిజెందుచుండును. కాన ఓజస్సహాశ్శక్తి పరిపూర్ణుడగు పరమేశ్వరుడే యిది వషట్కారశబ్దవాప్యడు. అట్టిశక్తులననుగ్రహింపు మని హోత యభ్యర్థించుచున్నాడు. పరమేశ్వరానుగ్రహముచే నట్టిశక్తులతో విరిసిల్లు జితేంద్రియైగు మహాత్ములయొక్క 'వాక్-ప్రాణాపానములు' గూడ వషట్కారములే యగునని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇంతే కాదు; 'వాగోజః సహ ఓజః అను నీ శాంతికరణరూప మగు మంత్రస్వరూపము వాజననేయసంహితయం దిట్లు గలదు.

"ఋచం వాచం ప్రవద్యే మనో యజః ప్రవద్యే సాను
ప్రాణం ప్రవద్యే చక్షుః శ్రోత్రం ప్రవద్యే, వాగోజః
సహజో మయి ప్రాణాపానా"

—వా.సం. 36-1.

"వాగదిగ్రహణం సప్తదశావయవోపలక్షణమ్. సప్తదశావయవం
ప్రజాపతేర్లింగం ప్రవద్యే ఇత్యర్థః. త్రయీవిద్యాం లింగ
శరీరం చ ప్రవన్నం ప్రవర్ణ్యోన నాశయే దితి భావః. తథా
వాగింద్రియం ఓజో మానసం బలం ధార్షణ్యమ్. పున రోజో
గ్రహణా చ్ఛరీరం చ బలమ్ ప్రాణాపానా చ ఏతే సహ
ఏకీభూతాః సంతో మయి వర్తంతే. అతోఽపి ప్రవర్ణ్యోఽ
స్మాన్ సహస్తితి భావః

—మహా.భా (చూ. 4 పట భ.)

ఇది ఋగ్యజుః సామత్యక మగు వేదవాక్కు వ్యాసః ప్రాణాత్మకముగ జెప్పబడి నది. వాగాదులు సప్తదశావయవోపేత మగు సూక్ష్మ శరీరమున కుపలక్షకములు. అందుచే త్రయీవిద్య నాశ్రయించి స్థూలదేహాభిమాన రహితుడై సప్తదశావయవోపేతము, ఛందఃసార సమాహితము ప్రాణశక్తిభినివిష్టము (ప్రజాపతేర్లింగం) నగు

లింగశరీరము నావేశించి యుండువానికి నాశ ముండదు; వాగ్నిద్రియము, ఓజస్సు ప్రాణాపానములు ఏకీకృతములై యుండును; అందువలనను గూడ నాశము సంభవింపదు—అని యర్థము.

ఇట జగద్విధానములైన పరమేశ్వరుని ఓజస్సహశ్శక్తులే వషట్కారము నకు ప్రియతమము లగు శరీరము లని చెప్పబడుట గమనార్హము. కాగా వషట్కారము పరమేశ్వరస్వరూపము, తద్వాచకము నని పర్యవసితమగుచున్నది. వషట్కారరూపుడగు పరమేశ్వరునే యిట అనుమంత్రణ మంత్రముచే ప్రార్థించుచున్నాడు. తదనుగ్రహముచేతను, త్రయీవాక్సంపత్తి చేతను, ప్రాణశక్త్యభినివిష్ట మగు లింగ శరీర తాదాత్మ్యముచేతను హోతయొక్క వాక్ప్రాణాపానములు గూడ ఓజస్సహశ్శక్తి సంపన్నములై వషట్కారరూపములై యాతనియందు బ్రతిష్ఠితము లగును. అట్టి ఋత్విజులచే జేయబడెడి వషట్కారము అదిత్యునివలె, లేక పరమేశ్వరునివలె ఓజస్సహశ్శక్తి సంపన్నమై యభిరుతఫల వర్షణలమై (వృషా) యొప్పును. ఇక వషట్ శబ్ద నిర్వచనముల బరిశీలించినను నియ్యది పరమేశ్వరరూపము; తద్వాచకము, వేద వాచకము నగుట గాంచగలము.

వషట్కారము - పరాదేవత (పరమేశ్వరుడం):-

“యః సూర్యః స ధా తా స ఉ ఏవ వషట్కారః”

— ఐ. బ్రా. 3-48.

“తద్వా ఏవ ఏవ వషట్కారః య ఏష తసతి”

— శ. బ్రా. 1-7-24.

అనుచు శ్రుతుంచే విధాతయగు నాదిత్యుడు వషట్కారరూపుడుగ జెప్పబడినాడు. సవితృభర్గ స్వరూపిణి యగు గాయత్రీపరాదేవతయు త్రిసంధ్యలయందు ‘ఓజోఽసి

సహోఽసి' యనుచు ఓజస్వహృశ్శక్తిరూపిణిగ ధ్యానింపబడుచున్నది. వషట్కారము గూడ ఓజస్వహృశ్శరీరములతో వెలయునని పూర్వము చెప్పబడినది. బ్రహ్మవిద్యా రూపిణి యగు పరదేవత 'వషట్' రూపిణిగ హరివంశమున (2-31-23) నిట్లుకీర్తింప బడినది.

'విద్యానాం బ్రహ్మవిద్యా త్వ మోంకారోఽథ వషట్ తథా'

కాన వషట్కారము పరదేవతా (పరమేశ్వర) రూపము, తద్వాచకము ననియు గ్రహింప నగును. వషట్కారము పరమేశ్వరనామముగ సహస్ర నామము లందును బ్రసిద్ధము.

"విశ్వం విష్ణు ర్వషట్కారః"

—విష్ణుసహస్రనామ.

"యద్యదేవేన అధ్వరే వషట్క్రియతే స వషట్కారః। యస్మిన్
యజ్ఞే వా వషట్క్రియా, యజ్ఞో వై విష్ణుః ఇతి శ్రుతేః।
వషట్కారాది మంత్రాత్మనా వా దేవాన్ ప్రజాయతి స
వషట్కారః। దేవతా వా, ప్రజాపతిశ్చ వషట్కారశ్చ ఇతి
శ్రుతేః। చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభి రేవ చ।
హూయతే చ పున ర్ద్వాభ్యాం స మే విష్ణుః ప్రసీదతు॥
ఇత్యాది స్మృతే శ్చ"

— శం. భా.

వషట్కారముచే యజ్ఞములం దుద్దిష్టు డగుటచే యజ్ఞస్వరూపియగు విష్ణువునకు వషట్కారః అని పేరు. వషట్కారాది (ఆగ్రావయ ఇత్యాది) మంత్రాత్మ కుడై దేవతల బ్రతుల గావించువాడగుట చేతను విష్ణువు 'వషట్కారః' అని చెప్పబడినాడు. 'ప్రజాపతిశ్చ వషట్కారశ్చ' అను శ్రుతి ననుసరించియు, స్మృతుల ననుసరించియు చందస్కుడగు (వేదసారరూపుడగు) ప్రజాపతియు' పరమేశ్వరుడును వషట్కార రూపులు-అని యర్థము.

విశ్వము నంతయు స్వేచ్ఛగా స్వవశమున నుంచుకొను వాడగుచే పరమేశ్వరునకు 'వషట్కారః' అను నామము సార్థక మని శ్రీపరాశరభట్టాదు లిట్లు వివరించిరి.

“వషట్కారః-సర్వం, వశం స్వేచ్ఛానువర్తి, కరోతీతి;
కరోతేః కర్మణ్యుణ్, వశ కాన్త ఇత్యస్మాద్ధాతేః”

—వరాళరభట్టభాష్య.

“వషట్కారః-సర్వం, వషట్ వశం స్వేచ్ఛానువర్తి కరోతీతి”

—నిర్వచనవ్యాఖ్య.

“స్వేచ్ఛయా యో వశే సర్వం కరోతి స వషట్కారః”

—నిరుక్తివ్యాఖ్య.

వౌ(ఆదిత్యః), పట్ (ఋతవః) : వౌషట్ :-

“వౌషణితి, వషట్కరోతి ఆసౌ వాన వా వృతవః ష శేత
మేవ త దృతు ష్వాదధాతి, ఋతుషు ప్రతిష్ఠాపయతి,
యాద్యగివ వై దేవేభ్యః కరోతి తాదృగి వాస్మై దేవాః
కుర్వన్తి”

—ఐ.బ్రా. ౩-౪.

“మంత్రే పూర్వభాగో వౌ శబ్దో నిపాతత్వా ద్వాగతి
ప్రజనేత్యాది ధాతుజత్వా ద్వా గమనన్వయవ మాదిత్య
మభిధత్తే. త దేత దభిప్రేత్య ఆసౌ వాన వా విత్యు క్తమ్.
వసంతాద్యా ఋతవః సంఖ్యావశాత్ షడిత్యభిధీయంతే.
తన్మంత్రపాలేన ఏత మేవ వౌ శబ్దాభిధేయ మాదిత్యం
షశ్శబ్దాభిధేయేషు ఋతుషు ఆదధాతి. స కేవల మూధాన
మాత్రమ్, కింతు తేషు ఋతుషు ప్రతిష్ఠాపయతి;
స్తైర్యేణావసాపయతి. ఏవం సత్యసౌ హౌతా దేవేభ్యో
యాద్యశ మేవ ప్రయోజనం కరోతి తావృశ మేవ ప్రతిష్ఠా
రూపం ప్రయోజనం ఆస్మై హౌతే తద్ద్వారేణ
యజమానాయ దేవాః కుర్వంతి”

—సా. ఖ.

వోషట్ అను మంత్రము వోషట్ అను పదద్వయాత్మకము. వో అను పూర్వపదము నిరంతరగమనశీలు డగు అదిత్యుని భోధించును. షట్ శబ్దము వసంతాది షడ్భుతు వాచకము. ఇట్టి యీ పదముల రెంటితో రూపొందిన వోషట్ అను మంత్రమును బలింపచో నాదిత్యుడు ఋతుపులయంధాధానము జేయబడును. అంతే గాదు; అందు ప్రతిష్ఠితుడు గావించబడును. అనగా ఋతుభక్తిములయందు వ్యాకులసాటు సంభవింపకుండ ఋతుపుల స్వస్వ ప్రయోజన సమర్థము లగునట్లు గావించును. (ఋతూన్ కల్పయతి స్వ స్వ ప్రయోజన సమర్థాన్ కరోతి; తావరా ఋతవః వ్యాకులతా మంతరోజ స్రతిష్ఠిషంతి — సా. భా. ఐ బ్రా. 3-6) ఈ వషట్కరణముచే హోత దేవతల నెట్లు తృప్తి నొందించునో దేవతలును నట్లే ఋతువ్యవస్థాపనమగు ప్రయోజనమును హోతద్వారా యజమానుని కనుగ్రహించుడు—అని యర్థము.

విధివిహితముగ నా యా ఋతుపులయందు - నా యా కాలములయందు యజనము జేయువారు ఋతే యజన్తి, కాలే కాలే యజన్తితి వా ఋత్విజః — చూ. భారతీబిము) ఋత్విజులు. ఇట్లు యజనము జేయుచు నాదిత్యు నా యా ఋతుపుల యందు ప్రతిష్ఠితుని గావింతురు. అదిత్యునకు ఋతుకర్తయని ప్రసిద్ధి. యజనము చేసినను, చేయక పోయినను నాదిత్యుడు స్వయముగనే ఋతుపుల (కాల భాగముల) బ్రవర్తింపజేయును. కాని యజనము జేయుచో ఋత్వి ప్రభావితుడై ప్రీతుడగును. ఋతుపులును సువ్యవస్థితములై పున్నన సుక్ష్మములు గాక లోఁకలాఁకరము లగు ఋతుధర్మములతో నొప్పి యజమానుల ననుగ్రహించునని భావము. కాన వోషట్ అను మంత్రము శబ్దశక్తిచే అదిత్యుడు ఋతుపులయందు ఆధానము చేయబడి సుప్రతిష్ఠితు డగుటను దెలియజేయును.

వాక్, షట్ (ఋతుపులు) - వషట్ (ఆపాదా) :-

'వాక్-షట్' అను పదముల చేరికచే గూడ పదమేర్పడుచున్నదని శ్రుతి యట్లు చెప్పుచున్నది.

“న పై వాగితి కరోతి । వాగై వషట్కారః । వాగ్ రేతః ।
రేత ఏపై తత్ సి చతి । షడితి । ఋతవో పైషట్ । తద్
ఋతుష్వేవ ఏతద్ రేతః సిద్ధతే : తత్కృతవో రేతః సిక్త
మిమాః ప్రజాః ప్రజనయంతి : తస్మా దేవం వషట్ కరోతి ॥”

— శ. బ్రా. 1-7-2-31.

“వాగితి ఉచ్చారణం కుర్యాత్ । తత్ ప్రశంసతి వాగ్యా ఇతి ।
వా గిత్వేక దౌకారస్థానే ఆకారేక్యతే వాగితి భవతి ।
అతో వషట్కారో వాక్ । సా చ వాగ్ రేతః, సేచనసాధన
త్వాత్ । ఉచ్చారణ మేవ తత్సేకః । తథా షడితి కరోతి
త్యనుషజ్యతే । బూయా దిత్యర్థః । సంఖ్యాయా ఋతుష్వసి
సంభవాత్ । ఋతవ ఏవ షట్ ఇత్యనేన వివక్షితాః; ప్రాక్
షడిత్యతః వాగి త్యేతస్య స్థాపనాత్ । తేన సిక్తం రేతః
ఇమాః సర్వాః ప్రజా ఉప్పాదయన్తి తస్మా దేవం వాషటితి
వషట్కుర్యాత్”

— సా. ణా.

‘వాక్-షట్’ అను పదముల జేర్చి వాషట్ అని యుచ్చరింపవలెను.
వాక్ అనగా వాక్కు, ప్రజననశక్తి సాధన సుగుణచే నీ వాక్కు రేతోరూపము.
ఉచ్చారణమే రేతః సేకము. ఇక షటు శబ్దము షడ్మతువులకు కువలక్షకము.
వాక్కు సుచ్చరించుచు రేతఃసేచనము చేసి ఋతువులయందు శక్తి నాధానము
జేయుచో ఋతువులు వాగ్రేతఃసిక్తములై ప్రభావితము లగును. సువ్యవస్థిక్తములై
సుప్రజాప్రజనని సమర్థములగును-అని యర్థము.

వాక్ అనగా వాక్కు అని యిట జెప్పబడినది. అనగా వేదవాక్కు
అని యర్థము. అందుచే వాషటు అను మంత్రము శబ్దశక్తిచే ‘వేదవాక్కు
షడ్మతువులయందు ఆధానము నియబడుట’ను దెలియజేయును. వషట్కార

పూర్వకముగ వేదమంత్ర ప్రభావితము అయిన ఋతువులు దివ్యశక్తి సంపన్నము లగుచు నుత్తమ సంస్కార సంపన్నము, ఓజస్వహృశ్శక్తి విలసితము, లోకక్షేమ పంధాయకము నగు ప్రజను (ప్రకర్షణ జాయత ఇతి ప్రజా) గలుగ జేయునని భావము.

ఇది వాక్కుచే ఋతువులు ప్రభావితము లగునని చెప్పబడినది. ఋతువు లనగా వసంతాది షడ్భుతువులే కాదు. ఋతువులచే నుపజీవితులై ఋతుయాజులై, (విధివిహిత కాలాతిక్రమణముజేయక యజనము చేయువారై) పరలెడి ఋత్విజులు నిది ఋతుశబ్దముచే నుపలక్షితు లగు చున్నారు. అట్టి ఋత్విజులను ఋతురూపులుగ దర్శింపవలె నని శ్రుతి సంప్రదాయము ('ఋతవ ఋత్విజః! సయోహ వా ఋతవ ఋత్విజ ఇతివేద'—శ.బ్రా. 11-2-7-2, కాన నిది ఋతువు లనగా ఋత్విజులు నగుదు రని తెలియ నగును. వేద వాక్కు ఋతురూపు లగు నట్టి ఋత్విజులందు లేక యజమానులందు ప్రతిష్ఠితమై ఓజస్వహృశ్శక్తి సమన్వితమై విలసిల్లు ననియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

“యద్వేవాషాఢ ముపదధాతి : వాగ్వాఽఽషాఢా । వాచైవ
తద్దేవా అసురాన్ సపత్నాన్ భ్రాతృవ్యా నస్మా త్సర్వస్మా
దసహంత । తదై వైత ద్యజమానో వాచైవ ద్విషంతం
భ్రాతృవ్యమస్మా త్సర్వస్మా త్సహతే....ఋతుషు శద్వాచం
వ్రతిష్ఠావయతి। సేయం వాక్ ఋతుషు వ్రతిష్ఠితావదతి। ...
అషాఢాఽసి సహమానా (వా. సం. 13-26) ఇతి ।
అసహన్త హ్యేతయా దేవా అసురాన్ ।

—శ.బ్రా. 6-5-3-4.

“అధాధ్యాత్మమ్....వా గషాఢా....అత్మనో హ్యేవేయం
వాక్....త్ర్యాలిఖిత భవతి। త్రేధా విహితా హి వాక్-ముదో
యజాంషి సామాని।”

—శ.బ్రా. 6-5-3-4.

చయనమునందు అపాధేష్టకౌపధానమునకు సంబంధించిన వాక్యము లివి. ఋగ్వేదాసామరూపమైన వేదవాక్కు ఇది 'అపాధా' యని చెప్పబడుచున్నది. ఈ వాక్కుచేతనే దేవత లనురులను నహించిరి (తిరస్కరించిరి). ఈ వాక్కుఅనంతశక్తి సంపన్న మగుటచే "సహస్రవీర్యాఽసి" (వా.సం. 13-26)-అనియు జెప్పబడుచున్నది. అనంతశక్తిమహితమై శత్రుసహన శక్తిసంపన్న మగుటచే నీ వాక్కుకు 'అపాధా' యని యన్వర్థనామము. ఈ వాక్కుచే దేవతలవలె యజమానుడును శత్రు సహనశక్తి సంపన్నుడగును; ఋతువులయందు, అనగా ఋత్విజులయందు. త్రయిరూపమగు నీ వాక్కు అపాధమై - పరాభిభవనశీలమై - విలసిల్లును - అని యర్థము.

కాన, వషట్కారము (వాక్ - షటు) చే వాక్కు ఋతువులందు ప్రతిష్ఠితమగుట యనగా-(1) అన్ని ఋతువులందును నా యా కాలములందు జేయదగిన యజ్ఞకర్మలద్వారా వేదవాక్కును ప్రతిష్ఠితము గావించుట; సహస్రవీర్యాత్మకమగు నీ వేదవాక్కుచే పసంతాది ఋతువులు ప్రభావితము అగుట (2) ఋతువులయందు అనగా ఋత్విజులయందు ప్రతిష్ఠితమై త్రయిరూపమగు నీ వేదవాక్కు అనంతశక్తి సంపన్నమై, అపాధమై విలసిల్లుట - యను రెండర్థములు నిది దెలియదగియున్నవి. కాగా, అనంతశక్తి సంపన్నమగు నీ వాక్కు ఋత్విజులను, యజమానుని, యజ్ఞాదికర్మలను. తద్వారా దేశకాలములను ప్రభావితమొనర్చి సుప్రజా ప్రజనన సుప్తమై, లోకకల్యాణహేతువై విలసిల్లునని 'వషటు' శబ్దము శబ్దశక్తిచే ప్రబోధించుట తెలియను.

వాక్కు- షడంగములు : వషట్ :

స్వాహా, స్వరా శబ్దములవలెనే వషట్కారము గూడ పరిదేశతా వాచకమని షడ్వింశ బ్రాహ్మణ మీట్లు వర్ణించుచున్నది.

“చత్వారోఽన్యై వేదాః శరీరమ్. షడంగా న్యంగాని... సా
స్వాహా. సా స్వధా. స వషట్కారః. సైషా దేవేషు
వషట్కారభూతా ప్రయుజ్యతే” —5-7-2.

పరదేవతకు నాలుగువేదములు శరీరము. శిక్షాతివడంగము లంగములు, ఆమెయే స్వాహా, స్వధా, వషట్కారము. దేవయజ్ఞములందు జేయబడెడి వషట్కారము పరదేవతారూపము - అని యర్థము. పితృయజ్ఞములందు జేయబడెడి స్వధాకారమే వషట్కారము (స్వధా నమ ఇతి వషట్కారః - శ. బ్రా. 2-3-1-24) అని పూర్వము వివరింపబడినది. అందుచే నిచటి వషట్పదము గూడ, పూర్వోదాహృత శ్రుతి ననుసరించి వాక్ -షట్ పదముల చేరికచే నిర్దించిన దనియే తెలియనగును. వాక్ అనగా వేదవాక్కునియే యర్థము. కాని యిచటి 'షట్' పదము ప్రకరణము ననుసరించి షడంగములకు గూడ నుపలక్షకము. నాలుగువేదములు శరీరము, షడంగములు - అవి పరదేవతావర్ణన మిట గన్పట్టుచున్నది. కాన నిచటి వషట్ పదముచే పరదేవత షడంగ సహిత వేదవాక్స్వరూపిణి - అనగా చుంఠ్ర బ్రాహ్మణాత్మక వేదవాక్స్వరూపిణి - యని తెలియును.

కాన పై ప్రమాణముల ననుసరించి వషట్ అనగా :- 1. షడంగోపేత వేదవాక్కు, 2. తత్రప్రతిపాద్యయు వేదశరీరిణి యగు పరాదేవత, 3. షడ్భుత ప్రతిష్ఠి డగు ఆదిత్యుడు, 4. ఋతు (ఋత్విజ) ప్రతిష్ఠితమగు వేదవాక్కు, 5. హవిస్సుల వహించెడి దేవపాత్రము, 6. ఓజస్సహశ్శక్తి సంపన్నము లగు వాక్ - ప్రాణాపానములు. 7. ఆశ్రావయేత్వాది మంత్రపంచకముచే హూయమాను డగు విష్ణువు. 8. జగత్తును తన వశమున నుంచుకొను పరమేశ్వరుడు 9. ఛందస్య డగు ప్రజాపతి - ఇత్యాన్యర్థములు శ్రుతిస్మృతుల వలన దెలియుచున్నవి. కాగా వేదాదికర్తములవలెనే యీ శబ్దముగూడ వేదమునకును పరమేశ్వరునకు గల ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదక భావసంబంధము నభివ్యక్తము చేయుట స్పష్టము.

ఇట్లు స్వాహా - స్వధా - వషట్కార శబ్దములు విలక్షణ మహిమాన్వితములై యభిమతఫల వర్షకము లగుటచే శ్రుతియందు వాగ్దేను స్తనములుగ వర్ణింపబడినవి.

స్వాహా - స్వధా వపత్ - హంతకారములు - వాగ్దేను స్తనములు:-

“వాచం ధేను ముపాసీత - తస్యాశ్చత్వారః స్తనాః - స్వాహా
కారో వషట్కారో హంతకారః స్వధాకారః - తస్మై ద్వౌ
స్తనౌ దేవా ఉపజీవంతి స్వాహాకారం చ వషట్కారం చ,
హంతకారం మనుష్యాః, స్వధాకారం పితరః - తస్యాః
ప్రాణ ఋషభో, మనో వత్సః” —బృ. ఉ. 5-8-1.

వేదవాక్కును ధేనువుగ నుపాసింపుడు. ఆ ధేనువునకు స్వాహాకారము,
వషట్కారము, హంతకారిము, స్వధాకారము - అనియెడి స్తనములు నాలుగు
గలవు. ధేనువు క్షీరము నొసగురీతిని, ఈ వేదవాగ్దేనువు దేవాదులకునభోగ్య మగు
నన్నము నొసగుచుండును. అందు దేవతలు స్వాహాకార వషట్కారముల వలనను
మనుష్యులు హంతకారము వలనను, పితరులు స్వధాకారము వలనను నుపజీవితు
లగుచున్నారు. ఆ వాగ్దేవునకు పతియగు వృషభము ప్రాణము. మనస్సు వత్సము-
అని యర్థము.

ఇది స్వాహాకారాదులు స్తనము లనుటచే నట్టి లక్షణములు గల వాక్కు వేద
వాక్యే. అందుచే నిది వేదవాక్కును ధేనువుగా నుపాసింపవలె ననియే యర్థము.
ధేనువు ఆత్మసారమగు క్షీరమును వత్సమునకును, తనను పాలించువారలకును
నందజేయును. అట్లే వేదవాగ్దేనువు అభిలషణీయ వ్యర్గాదిఫలములను తన నుపాసించి
పాలించు ప్రజకు పంచిపెట్టుచుండును. ఆకలిగొని వచ్చినంతనే పాలు చేపునకు
వచ్చి ధేనువు క్షీరధారల గురియు చుండును. అట్లే ఫలజ్ఞాపా పరవశమై మనో

రూపవత్సము వేదవాగ్దేనువును నమీపింపగనే - అర్థాద్యనుసంధానపూర్వకముగా వేదవాక్కు శుపాసింపగనే - యా ధేనువు స్వాహాకారాది స్తనముల ద్వారా యభివృత ఫలములనెడి క్షీరముల గురియించును.

‘పార్థో వత్సః సుధీ ర్హృక్తా డగ్ధం గీతామృతం మహత్’

అకలిగొని గీతాధేనువును జేరిన వత్సము పార్థుడు. గీతాధేనువు గురియించిన క్షీరధారల ననుభవించినది పార్థుడే కాదు పార్థునితోపాటు ఆ ధేనువును పాలించెడి ధీమంతులగు విద్వాంసు లెల్లరు నాస్వాదించుచున్నారు. అట్లే అర్థాద్యనుసంధాన పూర్వకముగ భక్తి ప్రవణమగు మనస్సుతో త్రయాలక్షణ మగు సీవాక్కు శుపాసింపచో దిత్పలము నాతడే గాదు, ఆ ధేనువును బాలించు ధీమంతులెల్లరు తత్ఫలభాజను లగుచుందురు.

స్వాహాకారాదు లిది వాగ్దేను స్తనములుగ రూపణము జేసి చెప్పబడుటచే నవి వాగ్రూపములు, చందఃసారమును గురియించు మహిమాన్విత మంత్రములు నగుట స్పష్ట మగుచునే యున్నది అందు స్వాహాకారవష్టూరములు దేవతల హవిర్దానముల యందును, - అనగా దేవయజ్ఞాదులందును, స్వధాకారము పితరుల హవిర్దానములందును, - అనగా పితృయజ్ఞములయందును, హంతకారము మనుష్యుల (అతిథుల) కన్నాదుల నొనగ నపుడును - అనగా మనుష్యయజ్ఞము లందును నుపయోక్తము లగుచుందును.

‘అతిథిదేవో భవః ఆభ్యాగతః స్వయం విష్ణుః’ - ఇత్యాది వచనముల ననుసరించి భక్తితో నతిథుల కాతిథ్య మిచ్చి సత్కరించు నమయమున విన రుపూర్వకముగ జెప్పెడి వచనమునకు - అనగా ‘నా స్తుష్టతా నా స్త్యపూటో నాస్త్యోదనసౌష్ఠవం చ కృవయా థోక్తవ్యమ్’ (ఆముక్తమాల్యద) - ఇత్యాది వచనమునకు హంతకార మని పేరు.

“అపేక్షితం యాచితవ్యం త్యాజ్యం చైవానపేక్షితమ్।

ఉపవిశ్య సుఖేనైవ థోక్తవ్యం స్వస్థమానస్యై॥” -

అని యువచార వచనముల బలికెడి యాచారము నేటికిని గలదు,
(‘హంతకారః, యద్యదపేక్షిత మిత్యర్థః’- ఆన దగిరి)

ఇట్లు ఈ స్వాహాకారాదులు నాల్గును వివిధయజ్ఞములందు హవిర్దానవాచక ములై, యభిఘ్రతఫలసాధనము లగుబడే వాగై స్తనములుగ క్రుతిచే నిట గీర్తింప బడినవి. ఉత్తమఫలసాధనము లగు నిట్టి స్తనములతో నొప్పెడి వేదవాగై నువు నుపాసింపుడు (వాచం థేను ముపాసీత); ఉపాసించి వా గుపాధిక బ్రహ్మభావము నొందుడు - అని క్రుతి యాదేశము.

“ఏవం వాగై నూపాసక స్తద్భావ్య మేవ ప్రతిపాద్యతే” —శం.భా
, ‘తాద్యావ్యం, యథోక్త వాగుపాధికబ్రహ్మరూపత్వ మిత్యర్థః’

—ఆనందగిరి.

కాన స్వాహా-స్వధాదులు కేవల హవిర్దానవాచకములే కాదు. అభిఘ్రత ఫలముల నొనగి ప్రోది సేయు మహిమాన్విత మంత్రములు. ఇవి యజ్ఞాదులందు వినియుక్తము లగుచు కర్మతత్త్వబోధకములగుచునే తమను వాగై స్తనములుగ దర్శించి వాగై నూపాసనము నెవరు జేయుదురో వారికి బ్రహ్మతత్త్వానబోధకములు గూడ నగుచుండు నని క్రుతితాత్పర్యము. కాన వేదవాక్కు కామథేనువు; స్వాహా స్వధా వషట్కార రూపిణి; తత్ప్రతిపాద్య పరాదేవత లేక పరమేశ్వరుడు స్వాహా స్వధా వషట్కార రూపులు - అని స్పష్టమైనది, కావుననే నివి బ్రహ్మ (పరదేవతా) వాచకములుగ బ్రసిద్ధము లైనవి.

“ఓం స్వాహా స్వధా వషట్ నమ ఇతి పంచ బ్రహ్మతో
నామాని” —భట్టభాస్కరః, రుద్రాధ్యాయభాష్య.

ఓం, స్వాహా, స్వధా, వషట్, - అనెడి యీ యైదును బ్రహ్మకు నామము లని యర్థము.

“హిరణ్యగర్భం త్వా మాహుః స్వధా స్వాహా చ కేశవ” అనుచు భారతము (12-44-15) కూడ పరమేశ్వరుని స్వధా స్వాహాదిశబ్దములతో గీర్తించినది.

కావుననే 'నమః స్వధాయై స్వాహాయైనిత్య మేవ నమోనమః'. అనుచు కర్మాచరణ సమయమున నా పరదేవతను స్మరించి యారాధించెడి యాచారము పరంపరాగత మైనది.

స్వాహా, స్వధా, వషట్ శబ్దములు-చరిత్రకారులు :-

స్వాహా స్వధా వషట్ శబ్దములు మహిమాన్వితములు, వివిధార్థ బోధకములు, వేదవాచకములు నగుచు, పరకత్వబోధకములు నగుట శ్రుతి స్మృతి పురాణానుసారముగ దర్శించితిమి. కాని చరిత్రకారులచే జేయబడిన 'భాషాంతరీకరణములలో' నీ పదములు కేవలము హోమసంకేత వాచకములుగను, జయజయధ్వని వాచకముల వంటివిగను గ్రహింపబడినవి. All bliss to you, All hail to thee — అని యీరీతిగ అనువదించబడినవి ఇట్టి యీ యనువాదములవలన నీ పదముల యర్థగాంభీర్యమే మాత్రము చెప్పబడుటలేదు వారు కూర్చిన వేదశబ్దకోశము (Vedic Index — A. A. Macdonel and A. B. Keith) లో ఈ పదములకు స్థానమే కల్పింపబడలేదు. ఈ పదముల సార్థకతను శ్రుతిమే పెక్కుతీరుల వివరించినది. శ్రీ సాయణాదిభాష్య కర్తలును స్వాహాదిపదములకు గల యాస్క-ప్రోక్తము శ్రుత్యనుగుణము నగు అక్షరార్థమునుగూడ నెడ నెడవివరించుచు వచ్చిరి. అక్షరార్థమును వివరించినపుడే యీ పదముల యర్థగాంభీర్యము దర్శింప నగును.

వేదములు మానవరచితము లని చెప్పుచో స్వాహా స్వధా వషట్ శబ్దములకు శ్రుతి ప్రదర్శించిన యర్థము లెట్లు పొసగును ? షడంగోపేతము లయిన నాల్గువేదములును పరాదేవతకు శరీర మగుట యెట్లు ? ఆ వేదవాక్కు ప్రజాపతికి స్వభూత మగుట యెట్లు ?

అదియునుగాక, వేదములు ఆర్యులనెడి పలుతెగలవారి రచనలని యొకవేళ నంగీకరింతము. అట్టియెడ వారును ఇతర రచయితల వలెనే దేవతా ప్రీతికరము. లయిన స్తోత్రముల గూర్చియుండ వచ్చును. వానిచే దేవతల తృప్తి నొందింప నగును. దేవతల ప్రీతి నొందింపగల్గిన యా రచనలు నిజముగ మహిమోపేతములే గావలెను. కాని యా రచయితలే స్వాహా పదముయొక్క యావశ్యకతను గూర్చి వారి తొలి రచన యని చెప్పబడెడి ఋగ్వేదమునందే-

“స్వాహాయజ్ఞం కృణోతన; స్వాహాకృతం హవి రదంతు
దేవాః; స్వాహా గాయత్రవేవసే హవ్య మింద్రాయ కర్తన;
స్వాహా స్తోమస్య వర్ధనా”-

అని పెక్కురీతుల నుగ్గడించుచు (1) స్వాహాకారపూర్వకముగనే యజ్ఞము జేయుదు (2) స్వాహాకార పూర్వక మగు హవిస్సునే దేవతలు గ్రహింతురుగాక (3) సామ శరీరుడగు ఇంద్రునకు స్వాహాకారపూర్వకముగ హవిస్సు నిండు () స్వాహాకారముచే బ్రీతులైన దేవతలు మంత్రములందు (తమరచనల యందు) దివ్యత్వము నాపాదించురు-కాన నిట్లు స్వాహాంతమగు హోమమంత్రమే మహిమాన్వితమగును-అని చెప్పిరి. ఇట్లే స్వదా, వషట్ శబ్దముల విషయమై కూడ జెప్పిరి ఇదియెట్లు పొసగును. స్వాహాకారములు లేనిచో వారిచే రచింపబడిన మంత్రములును, చేయబడెడి యజ్ఞములును ఈయబడెడి ఆహుతులును పీఠ్యవత్తరములు కాజాలవనియనుటలోని తాత్పర్య మేమి? ఈ స్వాహా, స్వదా వషట్ శబ్దముల మొదట గూర్చిన రచయిత యెవరు? ఆ రచయితయొక్క యీ కూర్పు నితర రచయితలును కర్మప్రవర్తకులును, నామోదించి యుండవలెను. ఆమోదించి యా పదములకిట్లు పట్టము గట్టుటకు గారణ మేమి?

ఏ రచయితయు తన రచన నిరర్థక మనిభావించుచో రచింపదు. వేదములు అంతరదృష్టిలేని కేవల బాహ్యదృష్టిగల్గిన నిరర్థకరచనలే యగుచో నెపుడో రూపణి యుండెడివి. అట్లుగాక ఇది గురుశిష్యవరంపదా ప్రాప్తము

లయినది. కాన నవి సార్థకములు భూతార్థకథనములు గావలెను. అగుచో స్వాహా, స్వధాః పషట్ స్వాహాయజ్ఞః, స్వాహావరః, స్వధావాన్, స్వధాపతిః ఇత్యాది పదము లన్నియు సార్థకములే కావలెను. సార్థకములే యగుచో స్వాహా, స్వధా పషట్ శబ్దములకు శ్రుతిప్రదర్శించిన యావదర్థమును గ్రహించుట సమంజసము. అట్లు గాక కేవలసాంకేతికపదము లనియో రూఢిపదము లనియో గ్రహించుచో శ్రుతినమ్మతములు గాని యర్థములతో శ్రుతుల కర్థము జేప్పుట యగును. శ్రుతినమ్మతమైన యర్థమునే గ్రహించుచో 'ఈవేదమంత్రములు కేవలం దేవతాస్తుతులు మాత్రమే, ఇందు అంతర దృష్టి లేదు - ఇత్యాది చాత్రికుల యూహ లుపపన్నములు గానేరవు.

ఇట నొక విషయము పరిశీలించ నగును. షడ్వింశత్రాహ్మణమున స్వాహారూపిణి యగు పరాదేవత చతుర్వేద శరీరిణిగా పేర్కొనబడి మరల 'ఋగ్వజాః సామగతిః'—అనగా ఋగ్వజాః సామరూప పాదత్రయాత్మికగా చిర్రేకింపబడినది. చతుర్వేదాత్మిక యగు నా దేవి 'త్రివద' యగు పెట్లు? ఈ విషయము త్రయాస్వరూపమును బరిశీలించినగాని తేటపడదు. కాన త్రయా స్వరూపమును జూతము.

త్రయీ

కర్మ భక్తి సాంఖ్యయోగ తత్త్వబోధ సంభృతాం
 ఋగ్-యజుశ్చ సామచేతి మంద్ర బృందభాసురామ్ ।
 త్రాయతే జగచ్చ యా త్రయీతి లోకవిక్రతు
 తాం త్రయీం హరిప్రియాం నమామ వేదమాతరమ్ ॥

విద్యాతపః కర్మపరా ఋధా, యాం
 కాంక్షంతి దేవీం యువతిం శుపేశామ్ ।
 సాలంకృతా నః పరిరక్షితు స్వాన్
 చతుష్కవర్తా త్రిపదా త్రయీ శ్రీః ॥

— వేదమాతృస్థవ.

వేదమునకు త్రయీ యనియు, త్రయీవిద్య యనియు నామములు
 ములు కాని యిట నొక యాక్షేపము చెప్పబడుచున్నది.

‘అథర్వవేదము అర్యాచీనము’ - అక్షేపము :

‘ఋగ్వజుః’ సామ వేదములు మూడింటికిని గలిపి మాత్రమే త్రయీ
 రము; నాల్గవది యగు అథర్వ వేదము ఆర్యులనెడి వారియొక్క అనంతర
 రచన; అయ్యది ఋగ్వజుః సామ వేదములకు ‘త్రయీ’ యను వ్యవహార
 నైనందువారత చింపబడినది; లేదా అనంతర కాలిన రచన యగు అథర్వ
 నకు వేదత్వము లేదనుటకే యీ మూడింటికిని గలిపి ‘త్రయీ’ యను

నామము ప్రచారము లోనికి వచ్చియుండవచ్చును' — అని చారిత్రకులచే నూహింపబడుచున్నది. ఇందుకు చూపబడుచున్న ప్రమాణము లివి

(1) వేదత్రయోత్పత్తి:—

“ఋచః సామాని జజ్ఞిరే యజాంత స్మ దజాయత”

ఋ. 10-90-7.

“త్రయో వేదా అజాయంత, ఋగ్వేద ఏ వాగ్వే రజాయత,
యజుర్వేదో వాయోః, సామవేద ఆత్మాత్” — ఐ. బ్రా. 5-82.

“వేదై రశూన్య త్రిభి రేతి సూర్యః” — తై. బ్రా. 3-12-9-1.

“య మృషయ స్త్రైనిదా విదుః ఋచః సామాని యజుగ్ంషి”
— తై. బ్రా. 1-2-1-66.

“సైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతి” — తై. ఆ. 14-1.

పై శ్రుతి పవనముల వలన వేదత్రయోత్పత్తియే చెప్పబడుచున్నది. పరమేశ్వరుడు వేదత్రయోత్పత్తుడుగను, వేదవిదులు ఋగ్యజుః సామరూప త్రయీవిదులుగను చెప్పబడుచున్నారు.

(2) ఋగ్యజుఃసామలకే యజ్ఞాంగత్వము:—

“యద్వై యజ్ఞస్య సామ్నా యజషా క్రియతే లభింశి

(తత్) య దృచా త ద్దృఢమ్” — తై. సం. 6-5-10-3.

“సైషా త్రయీ విద్యా యజ్ఞః” శ. బ్రా. 1-1-4-3.

“ఉచ్చైర్ ఋచా క్రియతే, ఉపాంశు యజషా ఉచ్చైః సామ్నా”
— సత్య. శ్రౌ. సూ. 1-1-10.

“యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామః, సత్తిభి ర్వేదై ర్విధీయతే।”

—అప. పరి. సూ. 3; సత్యా. శ్రౌ. సూ. 1-1-1.

“ఋగ్వేదేన హోతా కరోతి, సామవేదే నోద్ధాతా, యజుర్వేదే
నాధ్వర్యుః, సర్వై ర్బ్రహ్మ” —అప. పరి. సూ. 18, 19, 20, 21.

“య ద్బుచ్చైవ హోత్రం క్రియతే, యజుషాఽఽధ్వర్యవం,
సామోద్ధీగ్ధం వ్యారభౌ త్రయా విద్యా భవతి। అథ కేన
బ్రహ్మత్వం క్రియత ఇతి త్రయ్యా విద్యయేతి బ్రూయాత్”

—ఐ. బ్రా. 5-33.

పై వచనములు ఋగ్యజుఃసామలకే యజ్ఞాంగత్వమును దెల్పుచున్నవి.
యజ్ఞమున ప్రధాన ఋత్విజులు నలుగురు. అందు హోతయను ఋత్విక్కు ఋగ్వే
దముచే హోత్రమును, అధ్వర్యుడు యజుర్వేదముచే అధ్వర్యవమును, ఉద్ధాత సామ
వేదముచే ఔద్ధాత్రమును నిర్వర్తింతురు. ఇక బ్రహ్మయను నల్గవ ఋత్విక్కు
త్రయావిద్య చేతనే, అనగా ఋగ్యజుఃసామల చేతనే బ్రహ్మత్వమును నిర్వహించును
-అని చెప్పబడుచున్నది.

(౪) స్మతులు కోశములు త్రయా వ్యవహారము.

షట్రింశ దాబ్దికం చర్యం గురౌ త్రైవేదికం వ్రతమ్”

—మను స్మృతి. 3-1.

“ఇతి వేదా స్త్రయ స్త్రయా”

—అమరకోశః.

పై మనుస్మృతి, అమరకోశాదుల వచనముల ననుసరించియు ఋగ్యజుః
సామ వేదములు మూడింటికి మాత్రమే త్రయావ్యవహారము, వేదత్రయాభ్యయన
ప్రసక్తియు గలదు.

ఇట్లు శ్రుతి, శ్రౌతసూత్ర, స్మృతి కోశాది ప్రమాణముల ననుసరించి వేదత్రయోత్పత్తి మాత్రమే చెప్పబడి యా వేదత్రయము చేతనే యజ్ఞ నిర్వహణము సిద్ధించుటచే నీ వేదత్రయమునకు మాత్రమే త్రయీ, త్రయీవిద్య యనెడి నామములు శ్రుతుల యందు బ్రసిద్ధమై, తరువాత స్మృతి కోశాదుల యందును స్లేగ్రహణబడి నటుల గన్పట్టుచున్నది. కాన నాల్గవపేదము యొక్క యావశ్యకత లేదనియు, నందుచేతనే చాల కాలము వఱకు అధర్వణమునకు వేదర్వ మంగీకరింపబడ లేదనియు, నందుచే నది యూర్వ్యులనెడి వారి తరువాతి రచన కావచ్చు ననియు చారిత్రకులు చెప్పుచున్నారు.

కాన నీ విషయముల బరిశీలించి త్రయీ స్వరూపమును దర్శింపవలసి యున్నది. అందుకై మొదట నథర్వపేదము యొక్క యావశ్యకతను, ప్రాశస్త్యమును, శ్రుతిస్మృత్యాదులందు గల యథర్వపేద ప్రస్తావమును బరిశీలించి, తరువాత త్రయీపదము యొక్క సంప్రదాయానుగతమైన యర్థమును బరిశీలించము.

2. అథర్వపేదము (బ్రహ్మపేదము) ఆవశ్యకత :-

బ్రహ్మకర్తవ్యోపదేశ తత్పర మగుటచేని యజ్ఞవిషయమున నథర్వపేద మావశ్యకమే యగుచున్నది. హోత్రము అధ్వర్చవము, దౌద్గాత్రము లనెడి క్రియలను బ్రతిపాదించుట యందు మాత్రమే ఋక్ యజుః సామ పేదములకు తాత్పర్యము. అందుచే వీనికి బ్రహ్మకర్తవ్యమును బ్రతిపాదించుటయందు

-
1. మౌరీస్ బ్లామ్ఫీల్డ్ - The Atharva veda and the Gopath Brahmana యస్. రాధాకృష్ణన్ - Indian Philosophy chap 3-1, 2. ఈయనయు బ్లామ్ఫీల్డ్ విచ్చేయను పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయములనే యనుసరించి వారితో నేకీభవించెను.

దాత్పర్యము లేదు. ఏల యన హాత్రమును బ్రతిపాదించు ఋగ్వేదమునకు ఆధ్వర్యవమును గాని బౌద్ధాత్రమును గాని ప్రతిపాదించుట యందు దాత్పర్యము లేదు కదా! యజ్ఞాసామ వేదముల విషయమున గూడ నిట్లే. కనుక బ్రహ్మకర్తవ్యమును బ్రతిపాదించుటకు నాల్గవేద మావశ్యకమే యగును. అది యథర్వవేదము.

కాని బ్రహ్మత్వము ఋగ్యజ్ఞాః సామ వేదము లందు నవటవట సూక్ష్మముగ జెప్పబడి యున్నను నది యసంపూర్ణము, సమగ్రముగ బ్రహ్మకర్తవ్యమును బ్రతిపాదించునది యథర్వవేదమే.

మఱియు వాజ్మనస్సులు రెండింటితో నిర్వర్తింపదగినది యజ్ఞ శరీరము అందు వాగ్రూప మగు శరీరార్థభాగము ఋగ్యజ్ఞాః సామల చేతను, మిగిలిన సగభాగము అథర్వవేదము చేతను నిష్పన్న మగుచున్న దని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. (అతఏవ వాఙ్మనస నిర్వర్తన్య యజ్ఞ శరీరస్య అర్థమేవ త్రిభి ర్వేదై ర్నిష్పాద్యతే. ఆర్థాంతరం తు అథర్వ వేదేనైవేతి శ్రూయతే - సాయణః)

“స వా ఏష త్రిభి ర్వేదై ర్యజ్ఞస్యాన్యతరః : క్షః
సంస్క్రియతే। మనసైవ బ్రహ్మ యజ్ఞస్యాన్యతరం

పక్షం సంస్కరోతి”

—గో. బ్రా. 3-2.

“అయం వై యజ్ఞో యోఽయం పవతే। తస్య వాక్ చ
మన శ్చ వర్తన్యో। వాచా చ హి మనసా చ యజ్ఞో
ఽవర్తత। ఇయం వై వాక్। ఆదో మనః। త ద్వాచా
త్రయ్యా విద్మి యైతం పక్షం సంస్కర్తంతి। మనసైవ
బ్రహ్మ సంస్కరోతి।”

ఐ. బ్రా. 5-33.

ఇట్లు అథర్వవేదీయ మగు గోవథబ్రాహ్మణము, ఋగ్వేదీయ మగు ఐతరేయబ్రాహ్మణము - రెండింటిని వాజ్మనసరూపమగు యజ్ఞ శరీరమును నిష్పన్నము జేయుటకు నాల్గవేదములు యావశ్యకత జెప్పుచున్నవి. కాన బ్రహ్మకర్తవ్య ప్రతిపాదనమునకై యథర్వవేద మావశ్యక మగుట స్పష్టము. (చూ. శ్రీసాయణ విరచిత అథర్వవేద భవ్యభూమికా). అందుకనియే దానికి బ్రహ్మవేద మని పేరు.

“త మృచశ్చ సామాని చ యజాంషి చ బ్రహ్మ
చానువ్యచలన్”

—అ. వే. 15-6-8.

“ఋచాం చ వై స సామ్నాంచ యజుషాం చ బ్రహ్మశ్చ

ప్రియం ధామ భవతి య ఏవం వేద —అ. వే. 16-6-9.

“చత్వరో వా ఇమే వేదా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః సామ
వేదో బ్రహ్మవేదః”

—గో. బ్రా. 2-16.

పై శ్రుతి వాక్యములందు బ్రహ్మపదముచే నథర్వవేదము చెప్పబడు
చున్నది.

3. అథర్వవేదమునకు గల నామములు:-

అథర్వవేదమునకు ఇట్లు బ్రహ్మవేదమనియే గాక అంగిరోవేదము,
అథర్వాంగిరోవేదము, భృగ్వంగిరోవేదము, క్షత్రవేదము, భైషజ్యవేదమనియు
నామములు శ్రుతి ప్రసిద్ధములు.

“తా ఉపదిశతి. అంగిరసో వేదః సో య మితి!”

—శ. బ్రా. 13-4-3-5,

“తా న పదిశతి అథర్వాణో వేదః సో ౭ మితి,”

—శ. బ్రా. 13-4-3-7.

“యస్మా దృచో ఆపాతక్షన్ యజు ర్యస్మా దపాకషన్.

సామాని యన్య లోమాని అథర్వాంగిరసో ముఖమ్!”

—అ. వే. 10-7-20

“ఏత ద్వై భూయిష్ఠం బ్రహ్మ యద్భృగ్వంగిరసః”

—గో. బ్రా. 3-4.

“ఉత్తం....యజ్ఞః....సామ....క్షత్రం....వేద”

--శ. బ్రా. 14-8-14-2.

“ఋచః సామాని భేషజా యజ్ఞాంషి హోత్రా బ్రామ”

--అ. వే. 11-8-14

4. ఆధర్వవేదప్రాశస్త్యము (బ్రహ్మత్వసంప్రదాయము)

శ్రీమద్రామాయణమున వసిష్ఠుడు ‘క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మ వేద విదా మపి’ --(1-65-23) అని కీర్తింపబడినాడు. ఇట బ్రహ్మవేద మనగా ఋగ్వేదఃసామ వేదములనియు, క్షత్రవేద మనగా ఆధర్వవేద మనియు వ్యాఖ్యాతలు వివరించినారు. కాళిదాసు గూడ వసిష్ఠుని ‘ఆధర్వవిది’ యని కీర్తించెను.

“అథాధర్వవిదే స్తస్య విజితారిపురః పురః ।

ఆర్ధ్యా మర్థవతి ర్వాచ మాదదే వదతాం వరః॥” --రఘు. 1-59.

“స బభూవ దురాసదః పరై ర్గురుణా అథర్వవిదా

కృతక్రియః । పవనాగ్నిసమాగమో హ్యాయం సహితం

బ్రహ్మ య దప్రతేజసా॥”

--రఘు, 8-4.

ఇట్లు వసిష్ఠుడు ఆధర్వవిది యని కీర్తింపబడుటచే ‘ఋగ్వేదః సామ విదుడే గాక ఆధర్వవేదాభిజ్ఞుడు గూడ నగువాడే పురోహిత కృత్యకుళుడు, శాంతిక పాష్టిక కర్మనిర్వహణ నమర్థుడు, రాజగురుపదమున కర్హుడు’ --అను సంప్రదాయము తెలియుచున్నది. ఈ విషయమును స్మృతులు పురాణాదులు నిట్లు వివరించుచున్నవి

“త్రయ్యాం చ వందనీత్యాం చ కుశలః స్యాత్ పురోహితః ।

అథర్వవిహితం కర్మ కుర్యా చ్చాన్తిక పాష్టికమ్ ॥”

--కామందకః.

“పురోహితం ప్రకుర్వీత దైవజ్ఞ ముదితోఽతమ్।
దండనీత్యాం చ కుశలం అథర్వాంగిరసే తథా ॥”

యాజ్ఞ. స్మృ. 1-313.

“పూరోహిత్యం శాంతిక పాప్తికాది రాజ్ఞా మధర్వవేదేన
కారయేత్, బ్రహ్మత్వంచ” —విష్ణు. పు. 1-10.

“పురోహితం తథాథర్వమంత్ర బ్రాహ్మణ పారగమ్”

—మత్స్య. పు.

“అభిషిక్తోఽథర్వమంత్రై ర్మహిం భుజ్జే నసాగరామ్”

—మార్క. పు.

“యస్య రాజ్ఞో జనపదే అథర్వా శాంతిపారగః।
నివస త్యపి త ద్రాష్ట్రం వర్తతే నిరుపద్రవమ్॥
తస్మాత్ రాజా విశేషేణ అథర్వాణాం జితేంద్రియమ్।
దానసమ్మాన సత్కారై ర్నిత్యం నమదిపూజయేత్ ॥”

అథర్వపరిశిష్ట. 4-6.

శాంతి పుష్ట్యభిచారార్థా ఏకబ్రహ్మర్విగాశ్రయాః।
క్రియంతేఽథర్వవేదేన త్రయ్యై వాత్మీయ గోచరా॥”

తంత్రవార్త. 1-3, 4.

ఇంతే కాదు. అథర్వమంత్రములకు సిద్ధమంత్రము లనియు బ్రసిద్ధి
గలదు.

“న తిథి ర్నచ నక్షత్రం న గ్రహో న చ చంద్రమాః।
అథర్వమంత్ర సంప్రాప్త్యా నర్వసిద్ధి ర్భవిష్యతి॥”

—వశ్య. పు.

“య స్తత్రాథర్వణాన్ మంత్రాన్ జపే చ్ఛుద్ధానపవ్నితః।
తేషా మర్హోద్భవం కృత్స్నం ఫలం ప్రాప్నోతి స ద్రువమ్”

—స్కాంద. పు. (కమాలాలయఖండ)

“అథాతః సంప్రవక్ష్యేమి సామర్థ్యజా రథర్వాణామ్।
కర్మభి రైర్వి రవాప్నోతి క్షిప్రం కామాన్ మనోగతాన్॥”

—బో. ధ. సూ. 4-5-1.

“ఇమం మంత్రం గృహాంత్యం ఆహ్వానాయ దివోకసామ్।
యం యం దేవం త్వ మేతేన మంత్రేణావాహయిష్యసి॥
తేన తేన వశే భద్రే స్థాతవ్యం తే భవిష్యతి।
అకామో వా సకామో వా సమేష్యతి తే వశే॥
విబుధో మంత్ర సంశాంతో భజే ద్భుత్య ఇవానతః॥
తత స్తా మనవద్యాంగీం గ్రాహయామాస స ద్విజః।
మంత్రగ్రామం తదా రాజన్ న్నభర్వశిరసి శ్రుమమ్॥”

—భార. 8-305-16-16 నుండి 20.

ఇట్లు పై వచనములు అథర్వవేదము యొక్క ప్రాశస్త్యమును, అవశ్యకతను చెప్పుచున్నవి. ఇంతే గాక పురోహితుడు, లేక వసిష్ఠుడు, లేక బ్రహ్మ, లేక బృహస్పతి, లేక రాజగురువు అగువాడు ఋగ్వజాః సామ వేదములందే గాక యథర్వవేదమునందు గూడ బరినిష్ఠితుడై యుండువలె ననెడి సంప్రదాయమును తెప్పుచున్నది శ్రుతియు యథర్వవిదునే బ్రహ్మగా వరింపవలెనని యిట్లాదేశించుచున్నది.

“అథ ప్రజాపతిః సోమేన యక్ష్యమాహో వేదాన్ ఉవాచ।
కం వో హోతారం వృదీయామ్। కం అధ్వర్యుమ్। కం ఉదాతరమ్। కం బ్రహ్మణమ్। ఇతి తే ఊహుః। ఋగ్విద మేవ హోతారం వృణీష్య। యజుర్విదం ఆధ్వర్యుమ్। సామవిదం ఉద్గాతరమ్। అథర్వాంగిరోవిదం బ్రహ్మణం। తథాహస్య యజ్ఞః చతుర్శ్చాత్ ప్రతితిష్ఠతి” —గో. బ్రా. 2-24.

అధర్వవిదుని బ్రహ్మగా వరింపనిచో ప్రత్యవాయము గూడ నిట్లు చెప్పినది.

“అథ చేత్ నైవం విదం బ్రహ్మణం వృణుతే దక్షిణత
ఏవైషాం యజ్ఞో రిచ్యతే” - గో. బ్రా. 2-24.

“యథైకపాత్ పురుషో యన్ అనుభయచక్రో వా రథో
వర్తమానో భేషం న్యేతి ఏవ మేవాస్య యజ్ఞో భేషం న్యేతి”
--గో. బ్రా. 3-2.

తైత్తిరీయశ్రుతియు మనోమయాత్మ స్వరూపమును చతుర్వేదాత్మకముగ
విట్లు వివరించినది.

“తస్య యజ్ఞ రేవ శిరః ఋక్ దక్షిణః పక్షః సామోత్తరః
పక్షః ఆదేశ ఆత్మా అథద్వాంగిరసః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా”
-- తై. ఉ. 2-3-1.

శ్రుతి యిచట అధర్వవేదమును మనోమయాత్మ స్వరూపమున పుచ్ఛ
ముగా - ఆధారముగా - నిర్దేశించుచు, అధర్వవేద వైశిష్ట్యమును దెలియ జేయు
చున్నది. సూతనంహిత గాయత్రీపరాదేవత యొక్క స్వరూపమును వివరించుచు
అధర్వవేదము యొక్క ప్రాధాన్యము విట్లు వర్ణించినది.

“ఋగ్యజుః సామ రూపా శ్చ పాదా అస్యాః ప్రకీర్తితాః
— 4-6-11.

.....

శిక్షే ద్యంగాని శ్రీర్వాణీ వక్త్ర మగ్ని ర్మహద్యుతిః
మీమాంసా లక్షణం తస్యా శ్చేష్టా చా 22 ధర్వణీ శ్రుతిః॥— 15

‘అథతో ధర్మజ్ఞాసా—ఇత్యాదికం మీమాంసాశాస్త్ర
మస్యాః తటస్థలక్షణమ్. అథర్వణా దృష్టా శ్రుతి ర్వేదో
అస్యా శ్చేష్టాత్మకః ఉక్తం హి—లక్షణం మీమాంసా,
అథర్వవేదో విదేష్టికమ్-ఇతి. — మాధవీయ తాత్పర్యదీపికా.

శ్రీగాయత్రీ పరాదేవతకు ఋగ్యజుఃసామలు పాదములు; మీమాంసా శాస్త్రము తటస్థలక్షణము; అథర్వవేదము చేష్ట-అని యర్థము. సూతసంహిత యందే మఱియొకచోట గూడ అథర్వవేదముయొక్క ప్రాశస్త్య మిట్లు చెప్పబడినది.

“శిఖాఽప్యాథర్వణీ సాధ్వీ సర్వవేదోత్తమోత్తమా।

అస్మి న్నర్థేనమాప్తా సా శ్రుతయ శ్చావలా అపి॥ 31

యథా సాక్షి త్వరం బ్రహ్మ ప్రతిష్ఠా నకలన్య చ।

తదై వాథర్వణో వేదః ప్రతిష్ఠైవాభిలశ్రుతేః॥ 32

కంద స్తార స్తథా బిందుః శ క్తి స్తారో మహాద్రుమః।

స్కంధశాఖా అకారాద్యా వర్ణా యద్వ త్తదై వ తు॥ 33

తారః కందః శ్రుతే ర్జాతిః శక్తిరాథర్వణో ద్రుమః।

స్కంధశాఖా ప్రయో వేదాః పర్ణాః స్మృతిపురాణకాః॥” 34

— సూ. సం. యజ్ఞవైభవఖండ, సూత.గీత.

తన యం దధ్యస్త మయిన నిఖిల ప్రపంచమునకు బ్రహ్మ ఆశ్రయభూతు డయినట్లు, అథర్వణశ్రుతియు రహస్యార్థ ప్రతిపాదక మగుటచే నిఖిల శ్రుతులకు నాశ్రయభూతము. మఱియు అథర్వవేదమొక మహావృక్షము. ఋగ్యజుః సామ వేదములు దానికి స్కంధశాఖలు, స్మృతిపురాణములు పర్ణములు-అని యిట్ల జెప్పబడినది.

ఏది యనావశ్యక మని ప్రతిపక్షవాదులచే నూహింపబడుచున్నదో యట్టి యథర్వవేదము బ్రహ్మకర్తవ్య ప్రతిపాదకము, సిద్ధ మంత్రాత్మకము; నిఖిల శ్రుతుల కాశ్రయభూతము; అందుచే నుత్తమోత్తమము నగుట దర్శించితిమి.

ఇట్టి యథర్వవేద మర్వాచీన మనుట యుక్తము కాదు ఈ శ్రుతి యొక్క ప్రస్తావము సంహితలయందును, బ్రాహ్మణ, ఆరణ్యక, ఉపనిషద్భాగము లందును, గృహ్య-ధర్మ సూత్రముల యందును, నిరుక్త వ్యాకరణాది చర్చనముల యందును బహుళముగ గలదు.

బ్రాహ్మణౌరణ్యకములందు చతుర్వేదప్రస్తావన:-

“ఋచో యజుగ్ంషి సామాని అథర్వాంగిరస శ్చ యే”

— తై. బ్రా, 3-12-8-2.

“య దృచో ఒధ్యగీషత తాః పయ ఆహుతయో దేవానా
మభవన్ య చ్యజుగ్ంషి ఘృతాన్యాతయో । యత్సామాని
సోమా హుతయో । య దథర్వాంగిరసో మధ్వా హుతయో ॥”

— తై. ఆ 2-8-2.

“యజుః - ఇతి ఏష హేదం సర్వం యునక్తి । సామ -
ఇతి ఛందోగాః, ఏతస్మిన్ హేదం సర్వం నమానమ్ ।
ఉక్త్యమితి బహ్వుచాః, ఏష హేదం సర్వ ముత్తాపయతి ।
యాతుః ఇతి యాతువిదః - ఏతేన హేదం సర్వం యతమ్ -

(యాతుః అథర్వవేదః - హరిస్వామి భాష్య) - శ. బ్రా. 10-5-2-20.

ఇచట నొకే యాదిత్యుడు (పరమేశ్వరుడు) యజుర్వేదీయులచే ‘యజుః’ అనియు, సామవేదీయులచే ‘సామ’ అనియు, ఋగ్వేదీయులచే ‘ఉక్త్య’ మనియు (ఋక్ అర్చనీయః అదిత్యః), అథర్వవేదీయులచే ‘యాతుః’ అనియు నుపాసించ బడుచున్నట్లు చెప్పబడుచున్నది.

“సయ ఆహుతయో వావ ఏతా దేవానాం య దృవః । స య
ఏవం విద్వాన్ ఋచోః ఽహరహః స్వాధ్యాయ మధీతే
య దధర్వాగిరసః స య ఏవం విద్వాన్ అథర్వాగిరసో
ఽహరహః స్వాధ్యాయ మధీతే” — శ. బ్రా. 11-5-6-4 నుండి 8.

ఇది బ్రహ్మయజ్ఞ సమయమున నాల్గు వేదములు నధ్యయనము జేయ
వలెనని చెప్పబడినది

ఉపనిషత్తులు - చతుర్వేదప్రశంస :-

“అన్య మహతో భూతన్య నిఃశ్వసిత మేతద్ యద్
ఋగ్వేదో యజుర్వేదః సామవేదో ఽథర్వాగిరసః”

— బృ. ఉ. 4-4-10.

“ఏతన్య మహతో భూతన్య నిఃశ్వసిత మేతద్ యద్
ఋగ్వేదో యజుర్వేదః సామవేదో ఽథర్వాగిరసః”

— మైత్రా. ఉ. 6-32.

ఈ శ్రుతులయందు నాల్గు వేదములు పరమేశ్వరుని నిఃశ్వాసరూపము
యగు జెప్పబడినవి.

“వాచా వై సమాద్ బంధుః స్రజ్జాయత ఋగ్వేదో
యజుర్వేదః సామవేదో ఽథర్వాగిరసః”

బృ. ఉ. 4-1-2.

“నైషోఽగ్నిస్త్ర స్యేమా ఇష్టకా య దృగ్యజుఃసామా
థర్వాగిరసః”

— మైత్రా. ఉ. 6-33.

“ఋగ్యజుఃసామాథర్వాణ శృత్వారో వేదాః సాంగాః
సశాఖాః చత్వారః పాదా భవన్తి”

— నృ. పు. తా. ఉ. 1-2.

“ప్రథమం సాదం జానీయాద్ ఋగ్వజః సామాధర్వరూప

— నృ. పు. తా. ఉ. 1-4.

“ఋ గహం యజు రహం సామాహం అథర్వాంగిరసో

ఽహమ్ ।”

— అథర్వశిరన్. ఉ. 1-1.

“ఋగ్వేదాది విభాగేన వేదా శ్చత్వార ఈరితాః”

— ముక్తి. ఉ. 1-11-14.

“సోఽ ధ్యాయత పూర్వాభిముఖో భూత్వా భూ రితి వ్యాహృతి
ర్గాయత్రం ఛంద ఋగ్వేదః అగ్ని ర్దేవతా । పశ్చిమాభిముఖో
భూత్వా భువ ఇతి వ్యాహృతి స్రైష్ఠికం ఛందో యజుర్వేదో
వాయు ర్దేవతా । ఉత్తరాభిముఖో భూత్వా స్వ రితి వ్యాహృతి
ర్జాగతం ఛంద స్సామవేద స్సూర్యో దేవతా । దక్షిణాభి
ముఖో భూత్వా మహ ఇతి వ్యాహృతి రానుష్ఠభం ఛందో
ఽధర్వవేద స్సోమో దేవతా” మహా. ఉ. 1.

“తత్రాపరా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః సామవేదో ఽథర్వవేదః”

.... ముందక. ఉ. 1-1-5.

తద్వా ఏత త్సుదర్శనం మహాచక్రం సర్వకామికం మోక్ష

ద్వారం ఋజ్ఞయం యజుర్మయం సామమయం బ్రహ్మ

మయ మమృతమయం భవతి”

— నృ. పు. తా. ఉ. 5-2.

‘ఋగ్వేదం భగవో ఽధ్యేమి యజుర్వేదం సామవేద మాథ

ర్వజం చతుర్థ మితిహాస పురాణం పంచమమ్’ ఛాం. ఉ. 7-12.

“నామ వా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః సామవేద అథర్వజ

శ్చతుర్థః”

— ఛాందో. 7-1-4.

“వా గ్వవ నామో భూయసీ వాగ్ వా ఋగ్వేదం విజ్ఞాన
యతి యజుర్వేదం సామవేద మాథర్వణం చతుర్థ

మితిహాస పురాణం పంచమమ్”

—ఛాందో. 7-2-1.

విజ్ఞానం వావ ధ్యానా ద్భూయో విజ్ఞానేన వా ఋగ్వేదం

విజ్ఞానాతి యజుర్వేదగ్ం సామవేద మాథర్వణం చతుర్థ

మితిహాస పురాణం పంచమమ్”

—ఛాందో 7-7-1.

ఇట్లుపనిషత్తులే గాక గృహ్యసూత్ర¹, నిరుక్త², వ్యాకరణాదులన్ని
యను వేదములు నాలుగు అని కంఠోక్తిగ జెప్పుచున్నవి.

**ఋగ్వేదాది శ్రుతులు : వేదత్రయ - వేదచతుష్టయ
ప్రస్తావము :-**

పై ప్రమాణముల ననుసరించి నాల్గు వేదములును పరమేశ్వర నిఃశ్వాస
రూపములు; అనాదులు; యజ్ఞనిర్వహణము నందు ఈ నాల్గును అపేక్షితములు -
అని యిట్లు చెప్పుచో ‘సైషా త్రయీ విద్యా యజ్ఞః; సైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతి’
ఇత్యాది పూర్వోదాహృత శ్రుతివాక్యములతో విరోధము సంభవించుట లేదా ? -యన
నట్లు గాదు. శ్రుతులలో నచటచట గన్నట్లు త్రయీ, త్రయీవిద్యా - అను పదము
లకు వేదములు మూడే; నాలుగు కాదు - అని నాల్గవేదమును విషేధించుట
యందు తాత్పర్యము లేదు. అట్లున్న దనుట శ్రుతిసమ్మతము కాదు. ఏలయన:-

1. ఆప. గృ. సూ. 3-2-6; శాం. గృ. సూ. 1-1-4-8; హిరణ్యకే

గృ. సూ. 2-19-6, పారస్కర గృ. సూ. 2-10-7, 21; ఆశ్వ. గృః
సూ. 3-3-1 (స్వాధ్యాయనిధి).

2. పాణిని. 4-3-133; 6-4-174; 4-2-63.

1) నాలుగు వేదములను పరమేశ్వర నిఃశ్వాసరూపము అని చెప్పిన బృహదారణ్యకోపనిషత్తు మరల నొకచోట 'త్రయో వేదా ఏవ, వా గేవ ఋగ్వేదః మనో యజుర్వేదః ప్రాణ ఏవ సామవేదః' -అని వేదత్రయమునే పేర్కొనుచున్నది.

2) ఛాందోగ్యోపనిషత్తు కూడ చతుర్వేదముల గూర్చి పెక్కుచోట్ల ప్రశంసించుట పైన వివరింపబడినది. ఆ యుపనిషత్తే మరల నొకచోట వేద త్రయమునే యిట్లు చెప్పుచున్నది.

'తాను తత్ర మృత్యు ర్మథా మత్స్య ముదకే పరిపశ్యే దేవం
పర్యవశ్య దృచి సామ్ని యజుషి తే ను విడిత్వోర్ధ్వ
ఋచః సామో యజుషః స్వర మేవ ప్రావిశన్'

— ఛాం 1-4-3.

3) షడ్వింశబ్రాహ్మణము (5.) నందు పరాదేవత యగు స్వాహా స్వరూప వర్ణనము నందు 'చత్వరోఽప్యై వేదాః శరీరమ్' అని చెప్పబడి మరల నచటనే వేత్తొక వాక్యమున 'ఋగ్యజుః సామగతిః' అని చెప్పబడుట స్వాహాశబ్దమున వివరింపబడినది.

4) శతపథబ్రాహ్మణము ఒకచోట - త్రయీ వై విద్యా ఋచో యజుంషి సామాని (4-6-7-1); సైషా త్రయీవిద్యా యజుః (1-1-4-3); స (ప్రజాపతిః) శ్రాంత స్తేపానో బ్రహ్మైవ ప్రథమ మన్యజత త్రయీ మేవ విద్యామ్ (6-1-1-8) - అని యీ రీతిగ త్రయీవిద్యను గూర్చి ప్రస్తావించినది మరలసీ శ్రుతియే స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణమున నాల్గు వేదములనుకంఠోక్తిగ నిట్లు పేర్కొనినది.

"పయ ఆహుతయో హ వా ఏతా దేవానాం య దృచః....

యవథర్వాంగిరసః స్వాధ్యాయ మధీతే"

— 11-5-6-4 నుండి 8.

ఈ శ్రుతి యింకను 10-5-2-2-20; 13-4-3 నుండి 8 మున్నగు చోట్ల నాల్గు వేదములను నామనిరేశ పూర్వకముగ బేర్కొనినది.

5) తైత్తిరీయారణ్యము గూడ నొకచోట 'సైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతి' - అని ఆదిత్యమండలమును త్రయ్యావిద్యాత్మకముగ వర్ణించినది. మరల నీ శ్రుతియే స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణమున నాల్గువేదముల నిట్లు బేర్కొనినది.

“యద్యచో ౭ ధ్యగీషత తాః పయ ఆహుతయో దేవానా

మభవన్ య ద్యజాగ్ంషి - య దధర్వాంగిఃసో

వధ్వాహుతయో.”

—తై. అ. 2-9-2.

ఇట్లే తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము గూడ నొకచోట 'వేదై రిశూన్య ప్రీభి రేతి సూర్యః' - అని యాదిత్యునివేదత్రయాత్మకు డని వర్ణించి, మరల నొకచోట నాల్గు వేదముల నిట్లు పేర్కొనుచున్నది.

“ఋచో యజాగ్ంషి సామాని ఆథర్వాంగిరస శ్చ యే”

తై. బ్రా. --3-12-8-2.

7) తైత్తిరీయసంహితయు నొకచోట యద్వై యజ్ఞస్య సామ్నా యజుషా క్రియతే శిథిలమ్ (తద్) యద్ ఋచా తద్దృఢమ్ - అని ఋగ్ యజుః సామల మూడింటిని మాత్రమే పేర్కొని, వేతొకచోట ఆశ్వమేధాంగ మంత్రము లలో నాల్గువేదముల నిట్లు పేర్కొనినది.

“ఋగ్భ్యః స్వాహా యజుర్భ్యః స్వాహా సామభ్యః

స్వాహా అంగిరోభ్యః స్వాహా వేదేభ్యః స్వాహా”

—తై. సం 7-5-11-2.

8) ఋగ్వేదీయమైన ఐతరేయ బ్రాహ్మణము నొకచోట 'త్రయో వై

‘వేదా అజాయస్త’ అని వేదత్రయోత్పత్తిని జెప్పి మఱియొకచోట నాలుగువేదముల నిట్లు పేర్కొనినది.

“ఋజ్యయో యజుర్మయః సామమయో వేదమయో
బ్రహ్మమయో ఽమృతమయః సంభూయ దేవతా అపేత్తి”

—ఐ. బ్రా. 4-6-22.

9) ఇక ఋక్సంహితయు నొకచోట ‘ఋచః సామాని జజ్ఞిరే.... యజుస్తస్మా దజాయత’ -అని ఋగ్వజఃసామోత్పత్తిని జెప్పి మఱి కొన్నిచోట్ల ‘చత్వారి శృంగాః’ ఇత్యాది మంత్రములచే యజ్ఞము, లేక యజ్ఞేశ్వరుడు, చతుర్వేదాత్మకులై యొప్పుటను కౌతానమ్మితముగ బ్రతిపాదించినది.

ఋక్సంహితయే యింకొకచోట ఋత్విక్కుర్మ వినియోగ వ్యాజమున నాల్గు వేదముల ప్రసక్తి నిట్లు సూచించినది.

‘ఋచాం త్వం పోష మాస్తే పుషష్వాన్

గాయత్రం త్వో గాయతి శక్వరీషు ।

బ్రహ్మ త్వో వదతి జాతవిద్యాం

యజ్ఞన్య మాత్రాం విమిమీత ఉ త్వః”

—10-17-11.

యజ్ఞసమయమున 1. హోత యను ఋత్విక్కు స్వకీయవేద (ఋగ్వేద) గతము లయిన ఋక్కులకు పుష్టి గల్పించుచున్నాడు. పుష్టి యనగా భిన్నభిన్న ప్రదేశములలో నున్న ఋక్కుముదాయమును శత్రు మనెడి పేరుతో నొకచోట సమ కూర్చుట (త్వః పుషష్వాన్ ఋచాం పోషం ఆస్తే). 2. ఉద్గాత యను ఋత్విక్కు గాయత్ర మను గల ప్రోత్రమును శక్వరీ నామకము లగు ఋక్కులందు గానము చేయుచున్నాడు. (త్వః గాయత్రం శక్వరీషు గాయతి). 3. బ్రహ్మ యను నొక ఋత్విక్కు ప్రణయనాది క్రియలు జేయవలసి వచ్చినపు డెల్ల అనుజ్ఞ నొసగు

చున్నాడు. ఋత్విక్కులు 'బ్రహ్మన్ ఆపః ప్రణేష్యామి' అని యీ రీతిగ సంబోధించి యనుజ్ఞ కోరినపు డెల్ల 'ఓం ప్రణయ' అని యీరీతిగ బ్రహ్మయనుజ్ఞ నొసగుచున్నాడు. (బ్రహ్మ తోవ వదతి జాతవిద్యాం). 4), అధ్వర్యుడను మఱియొక ఋత్విక్కు విశేషించి యజ్ఞస్వరూప నిష్పాదనము గావించుచున్నాడు. యజ్ఞస్వరూపమును నిరూపించునది యధ్వర్యునకు సంబంధించిన యజుర్వేదము. ఋక్సామలు యజ్ఞాంగము లయిన స్తోత్రశత్రుములను బూరించును. కాన అధ్వర్యుడు యజ్ఞశరీర నిష్పాదకు డగును. (యజ్ఞస్య మాత్రాం విమిమీత ఉ త్వః)- అని యర్థము.

ఈ ఋక్కు యజ్ఞము నందలి నలుగురు ప్రధానఋత్విజుల కర్తవ్యము లను నిర్దేశించుచున్నది. ఈ నలువురిలో హోతకు ఋగ్వేదము, అధ్వర్యునకు యజుర్వేదము, ఉద్గాతకు సామవేదము నియతములై యున్నవి. వారు స్వ వేదోక్త మంత్రములచే హోత్రాదుల నెఱపుచుందురు. ఇక బ్రహ్మ, వేదత్రయోక్త కర్మాభిజ్ఞుడై యోగ్యత ననుసరించి యా కర్మలకనుజ్ఞ నొసగుట, ఏదేని ప్రత్యవా యము సంభవించినపుడు సవరించు కొళలము గల్గి యజ్ఞకర్మను యథావిధిగ బ్రవర్తింపజేయుట బ్రహ్మయొక్క కర్తవ్యము. అందుచే బ్రహ్మ యగు ఋత్విజుడు ఋగ్వజ్ఞఃసామ వేదముల యందే గాక యథర్వవేదము నందు గూడ బరినిష్ఠితుడై యుండినపుడు యజ్ఞమును నిర్విఘ్నముగ యథావిధిగ నిర్వహించెడి కొళలము గల్గి యుండును కావుననే 'అథర్వాంగిరోవిదం బ్రహ్మణం' అనుచు గోవథ బ్రాహ్మణ శ్రుతి బ్రహ్మ యథర్వవిదుడై యుండవలె నని యాదేశించినది.

యజ్ఞముయొక్క వాగ్రూపశరీరార్థము ఋగ్వజ్ఞఃసామలచే (అధ్వర్యు, హోత, ఉద్గాత లనెడి ఋత్విజులచే) సంస్కరింపబడు ననియు, మనోరూపమగు యజ్ఞశరీరార్థభాగము అథర్వవేదముచేతనే (బ్రహ్మచే) సంస్కరింపబడు ననియు గోవథ-ఐతరేయబ్రాహ్మణములు వివరించుచున్నట్లు పూర్వము జెప్పబడినది. ('తద్వాచా త్రయ్యావిద్యయైకం పక్షం సంస్కరన్తి, మనసైవ బ్రహ్మ సంస్కరోతి')

ఐ బ్రా. 5-33. 'అతఏవ వాఙ్మనస నిర్వర్తస్య యజ్ఞశరీరస్య అర్థ మేవ త్రిభి ర్వేదైః నిష్పాద్యతే। అర్థాంతరం తు అధర్వవేదే నైవేతి శ్రూయతే - సాయణః, అధర్వవేద భాష్యభూమికా)।

ఇట్లు శ్రుతులే కాదు. పురాణములు కూడ యజ్ఞమున బ్రహ్మయగు ఋత్విక్కు అధర్వవిదుడై యుండవలె ననెడి సంప్రదాయమును స్పష్టముగా జెప్పుచున్నవి.

“అధ్వర్యవం యజార్చిస్తు ఋగ్వి ర్హోత్రం తథా మునిః।
బౌద్ధాత్రం సామభి శ్చ క్రే బ్రహ్మర్వం చా వ్యధర్వభి॥”
“రాజ్ఞాం త్వధర్వవేదేన సర్వకర్మాణి స ప్రభుః।
కార్యో మాన మైత్రేయ బ్రహ్మత్వం చ యథావిధి॥”

— విష్ణు. పు. 3-3.

“ఏక ఆసీ ద్యజుర్వేదః తం చతుర్థా వ్యకల్పయన్ ।
చాతుర్హోత్ర మభూ ద్యస్మిన్ తేన యజ్ఞ మథాకరోన్ ॥
అధ్వర్యవం యజార్చిః స్యాన్ ఋగ్వి ర్హోత్రంద్విపోత్రమాః ।
బౌద్ధాత్రం సామభి శ్చ క్రే బ్రహ్మత్వం చా వ్యధర్వభిః ॥”

.... కూర్మ. పు. 49-8.

కనుక బ్రహ్మ అధర్వవిదుడై యుండవలె ననునది సంప్రదాయము-అని తెలియుచున్నది. కాని యిట్లు చెప్పుచో ‘యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామః స త్రిభిర్వేదైః విధీయతే’ - అనెడి పూర్వోక్త - ‘అప స్తంబాది శ్రోత సూత్రములతో విరోధము సంభవించుట లేదా? యన నట్లు కాదు. సూత్రకారుల యీ వచనముల కధర్వ వేదమును విషేధించుటయందు తాత్పర్యము లేదని యా యా వ్యాఖ్యాత లండఱును స్పష్టముగ వివరించిరి. (చూ. హరదత్త వ్యాఖ్య. అప. పరి. భా సూ; మహా దేవకృత వైజయంతీ వ్యాఖ్య. సత్య. శ్రౌ. సూ.) ॥ సాయణాచార్యులును

‘ఋగ్వజాసామల యందే గాక యధర్వవేదము నందు గూడ బరినిష్ఠితుడైన వాడే బ్రహ్మత్వమునకు ముఖ్యాధిధారి; అట్టివాడు లభింపని యపుడు మాత్రమే వేదత్రయ పరినిష్ఠితుని బ్రహ్మగా వరించుట శ్రుతి తాత్పర్యమ’ని యధర్వవేద భాష్యభూమిక యందిట్లు వివరించిరి. “స త్రిభి ర్వేదై ర్విధీయత ఇతి స్మృతి స్తు ఉదాహృత శ్రుత్యనుసారేణ ముఖ్యస్య అధర్వవిదో ౭సంభవే త త్రచ్చాఖాసు యావదుక్త బ్రహ్మత్వ మాశ్రేణాపి క్రతుశరీరనిష్పత్తి ర్భవతీ త్యేవ మఖిప్రాయా”....

.... అధర్వవేద భాష్యభూమిక.

చారిత్రకంల వాదము - అసామంజస్యము :-

ఇంతవరకును వివిధ బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తుల యందును, తైత్తిరీయ సంహితయందును, ఋగ్వేదమునందును గూడ, నొకచోట వేదత్రయ ప్రస్తావము మఱియొకచోట నాల్గు వేదముల ప్రస్తావము నుండుట దర్శించితిమి. ఇట్లుండుట : — అను విషయమును తరువాత చూతము. ఈ విషయమున చారిత్రకుల వాద మిట్లున్నది.

‘ఋగ్వేదము ఆర్యులను వారి తొలిరచన; అందును పదియవ మండలం మిగిలిన వానికంటె నర్వాచీనము; అధర్వవేదము మిగిలిన మూడు వేదములకంటె మిక్కిలి యర్వాచీనము; నాల్గు వేదముల ప్రళంస ఋగ్వేదమున నెచ్చటను గాన వచ్చుట లేదు; ‘ఋచాం త్వంః పోష మాస్తే’ అను ఋక్కు పదియవ మండలము లోనిది; ఆ ఋక్కునందును మిగిలిన ఋత్విజాల విషయమున నే యే వేదములు నియతములై యుండునో స్పష్టముగ దెలియుచున్నది; బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కు అధర్వవిదుడై యుండవలె నను నియమము స్పష్టముగ నట గానవచ్చుట లేదు; ఇక ‘చత్వారి శృంగాః’ — ఇత్యాది ఋక్కుల బురస్కరించుకొని యజ్ఞము, లేక

యజ్ఞపురుషుడు చతుర్వేదాత్మకు డని చెప్పుట యాలంకారిక కల్పనమే యగును; నాలుగు వేదములు నా కాలమున నున్న వనుటకు స్పష్టమైన ప్రమాణములు కాజాలవు.

ఇక పదియవ మండలమున 'ఋచః సామాని జజ్ఞిరే - యజాః తస్మా దజాయత' యని యజాఃసామల ప్రస్తావన యుండుటచే నా మండలము యజాః సామ వేదముల రచన యనంతరము రచింపబడి యుండవలెను; అందును గూడ ఋగ్యజుఃసామ వేదములు మూడే యజ్ఞేశ్వరునినుండి ప్రాదుర్భవించినటుల గలదు; అధర్వవేదావిర్భావ మప్పటికి కాలేదని తెలియనగును; ఆ మూడింటికిని క్రమముగ శ్రయీ యను వ్యవహార మేర్పడినది. తరువాత కాలమున నధర్వవేద మావిర్భవించినను ఆ మంత్రములకు యజ్ఞమున వినియోగము లేదు; గాన నది వేదముగ గుర్తింపబడి యాదరింపబడుటకు చాల కాలము పట్టెను; అది వేదముగ గుర్తింపబడి 'యజ్ఞమునందు బ్రహ్మగా నుండవలసినవాడు అధర్వవేదజ్ఞుడై యుండవలె' నను నియమము పుట్టిన తర్వాత అధర్వ వేదమునకు 'బ్రహ్మవేదము' అను నామ మేర్పడినది. ఈ యధర్వ వేదమునకు వేదత్వమును సిద్ధింపజేయుట కయియే గోపథబ్రాహ్మణ మవతరించినది." 1

చరిత్రకారుల యీ వాదమునం దెంత సామంజస్య మున్నదో చూతము

1) వీరి ననుసరించి 'ఋచః సామాని జజ్ఞిరే యజాః తస్మా దజాయత' - యనెడి ఋక్కు యజ్ఞేశ్వరుని నుండి వేదశ్రయోత్పత్తిని గదా చెప్పుచున్నది. నాల్గవ వేదము లేదనుటకును, ఒకవేళ అధర్వవేద మర్వాచీనముగ వెలసినను, దానికి యజ్ఞము నందు తావు లేదనుటకు నీ ఋక్కే గదా ప్రమాణముగ జూపబడుచున్నది. ఈ ఋక్కున కట్టి యర్థమే యుండుచో, చతుర్వేద

1. a) Bloom Field - The Atharva Veda and the Goptha Brahmana.

b) సంగ్రహ ఆంధ్ర విజ్ఞానకోశము - అధర్వవేదము.

నిషేధపర మగు నీ మంత్రము చతుర్థ వేదమున బరగడి యధర్వవేదము నందు (19-1-19) గూడ నుండుట లోని సామంజస్యమేమి ? నాల్గవవేదముగా పరి గణింపబడుటకై బహుకాలము యత్నించిన దని చెప్పబడెడి యధర్వవేదము ఆత్మ నిషేధపరము లయిన యిట్టి మంత్రములను తనలో నెట్లమిడ్చుకొని యుండును ?

2) ఇంతే కాదు. అధర్వవేదము నందలి యీ క్రింది మంత్రముల, జాతము.

“ఋచం సాను యజామహే యాభ్యాం కిర్మాణి కుర్వతే ।

ఏతే నదసి రాజతో యజ్ఞం దేవేషు యచ్ఛతః॥

ఋచం సాను య దప్రాక్షం హవి రోజో యజా ర్భులమ్ ।

ఏష మా తస్మా న్మా హింసీద్ వేదః వృష్ణః శచీవతే॥

.... 7-54-1-2.

ఇందు మొదటి మంత్రమున ఋక్సామవేదములు స్తుతిశత్రువుల ద్వారా యజ్ఞనిర్వాహకములై యజ్ఞమంటపమున (నదసి రాజతః) విరాజిల్లు చున్నట్లు కీర్తింపబడినవి. ఋక్సామవేదములు యజ్ఞనిర్వాహకము లని యిది కీర్తింపబడినంత మాత్రమున యజుర్వేదము లేదని కాని, అది యజ్ఞనిర్వాహకము కాదనిగాని యభిప్రాయ మగునా ? యజుస్సులేనిచో యజ్ఞమే లేదు కదా! యజుస్సు యజ్ఞశరీర నిష్పాదక మగుటచే నది భిత్తి (కుడ్య) స్థానీయము (Back ground) ఋక్ సామలు కుడ్యగత చిత్రస్థానీయములు. కుడ్యము నందలి చిత్తరువుల (వర్ణ-అకృతుల) గూర్చి ప్రశంసించు నపుడు కుడ్యముమొక్క యునికిని గూర్చిన విచారణతో జనియే యుండదు. ఎవరేని 'కుడ్య మిచట ప్రస్తావింపబడలేదు గాన కుడ్యము లేదు' —అని చెప్పచో నది హాస్యాస్పదమే యగును.

“కర్మకాండవిషయే యజుర్వేదస్యైవ ప్రాధాన్యాత్

భిత్తిస్థానీయో యజుర్వేద భిత్తస్థానీయా వితరా”

—సాయణః-కాణ్యనం భాష్యభూమికా.

కాన నీ యథర్వమంత్రము నందలి 'యజామహే-యజ్ఞమ్ - ఆసు రెండు పదములును భిత్తిస్థానియమైన యజుస్సు సుపలక్షింప జేయుచునే యున్నవి

ఇది పై రెండవ మంత్రమున హవిస్సును ఓజస్సును ఉద్దేశించి ఋక్సాచులును, బలము నుద్దేశించి యుజస్సును కోరినవి. (అనగా అధ్యయనము, అభ్యాసము జేయబడినవి). అట్టి ఋగ్యజుః సామాత్మక మైన యీ వేదము (ఏష వేదః) నన్ను హింసింపకుండుగాక-అని యర్థావకుడు వాగనుశాసనకర్త (శరీవతి) దుగు ఇంద్రుని ప్రార్థించుచున్నాడు.

ఇది యేమి ! ఇచట ఋగ్యజుః సామలను మూడింటిని బేర్కొని యీ మంత్రము - 'ఏషః వేదః' -అని చెప్పుచున్నది. నాలుగవ వేదమిచట స్మరింప బడలేదు. కాన అథర్వవేదము అనెడి వేదము లే దని గాని, లేక యది వేదమే కాదని గానిచెప్పుట ఋాయాధ్వణిక మంత్ర తాత్పర్య మగునా ? అట్టిదో వేదత్వ పరిగణనకైతావక్రయపడుచున్నట్లు చెప్పబడెడి యథర్వవేదము అత్య నిషేధనరము లైన యిట్టి మంత్రములను తనలో నెట్టిమిడుకొనగల్గి యుండును; అథర్వవేదమే కంతోక్తిగా (10-6-8, 9) నాలుగువేదములబేర్కొనినట్లు పూర్వము వివరింపబడినదిగా !

3) ఇకనథర్వవేదమునకు వేదత్వమును సుసంఘటితము గావించుటకై యవతరించినట్లు చెప్పబడెడి యథర్వవేదీయ గోపథ బ్రాహ్మణము గూడ నాలుగు వేదములను కంతోక్తిగా-చత్వారో వా ఇమే వేదా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః సామవేదో బ్రహ్మవేదః (2-16)-అని పేర్కొనిపరల దంకారమును ఋగ్యజుః సామాత్మకముగ మాత్రమే యిట్లు కీర్తించినది.

“తస్మా దోంకార ఋచ్ఛక్త భవతి యజుషి యజుః సామ్ని సామ సూత్రే సూత్రం బ్రాహ్మణే బ్రాహ్మణమ్....”

“....బ్రాహ్మణ మృగ్యజ్ఞాసామ తస్మా దృష్ట్యావాదిన
ఓంకార మాదితః కర్వంతి....” —గో. బ్రా. 1-1-24.

ఇట పై రెండు వాక్యము లందును నాల్గవ (అధర్వ) వేదముయొక్క
ప్రసక్తి లేదు.

4) ఇంతే కాదు అధర్వవేదీయ - ఉపనిషత్తులలో గూడ నిశ్చయము
చతుర్వేదప్రశంసయు; మఱియొకచో ఋగ్యజ్ఞాసామరూపత్రయా ప్రస్తావము
బహుళముగ గన్పట్టుచున్నది.

(1) ముండకోపనిషత్తులో - “తత్రాపరా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః
సామదేదో అధర్వవేదః...” అని నాలుగువేదముల నవరావివక్షగా బేర్కొనినది.
మరల ద్వితీయముండకము న (2-1-6) “తస్మా దృష్ట్యావాదిన యజ్ఞాంషి దీక్ష
విజ్ఞా శ్చ సర్వేక్రతవో” - అని ఋగ్యజ్ఞాసామలే యక్షరాత్మక పురుషుని నుండి
యావిర్భవించినట్లు పేర్కొనినది

(2) ప్రశ్నోపనిషత్తు నందు వేదత్రయ ప్రశంస యిట్లు గలదు.

“అరా ఇశ రథనాభౌ ప్రాణే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్, ఋచో
యజ్ఞాంషి సామాని యజ్ఞః క్షత్రం బ్రహ్మ చ, 2-6.
ఋగ్వి రేతం యజుర్వి రంతరిక్షం స సామభి ర్య త్త
త్కవయో వేయంతే” 6-7ద

(3) శాంఖిలోపనిషత్తు నందొకచో శాండిల్యుడు నాల్గు వేదముల
నధ్యయనము జేసినట్లును, మఱియొకచో మూడు వేదములే యావిర్భవించినట్లును
నిట్లుగలదు.

“అథాహ శాంఖిలో హ వైబ్రహ్మర్షిశ్చర్వేతుదేషు....” అ 1-2.

“అధైత తస్మా త్తప్యమానాతే సత్యకామా త్రిణ్యక్షరా

జ్యోజాయస్తః । తిస్రో వ్యాహృతయః । త్రిపదా గాయత్రీ ।

త్రయో వేదా త్రయోదేవాః....1”

—అ. 3 .

ఇట్లెన్నియేని యుదాహరణల జూపనగును. అధర్వవేదేతరము లగు సంహితా-బ్రాహ్మణ-ఆరణ్యక - ఉపనిషద్భాగముల యందలి యుదాహరణలు గొన్ని పూర్వమే చూపబడినవి.

ఋగ్వేదమున గూడ నిట్లే యొకచోట (ఋ 5-62-5)- ‘ద్విర్ని రివ యజుషా రక్షమాణా’ -యనుచు యజుస్సు మాత్రమే యజ్జరక్షక మగుచున్నట్లు చెప్పబడినది. ఇంకొకచోట (1-164-39) -‘ఋచో అక్షరే పర మే వ్యోమన్’ అనుచు ఋక్కులు మాత్రమే నిర్దేశింపబడినవి. మఱియొకచోట (2-23-6, -17- త్వష్ట (ప్రజాపతి) సామలకు కర్తగా నిర్దేశింపబడినాడు. వెతాకటచో (8-96-7; 10-114-9 ఇత్యాది) ఋక్సామలు రెండు మాత్రమే నిర్దేశింపబడినవి. మఱికొన్నిచోట్ల (ఋ. 9-97-14 ఇత్యాది) ‘తిస్రో వాచ ఈరయతి’ యనుచు ఋగ్యజుః సామలు మూడును బరమేశ్వరునిచే ప్రేరేపింపబడినట్లు చెప్పబడినవి. అట్లే యింకను గొన్ని చోట్ల ‘చత్వారి శృంగా’ ఇత్యాది మంత్రములచే నాలుగు పేదములు చెప్పబడినవి.

మఱియు ఋగ్వేదమున నలుగురు ఋత్విజులతో యజ్ఞము నిర్వహింపబడుట - యను విషయము పైన బేర్కొనబడిన ‘ఋచాం త్వః పోష మాస్తే’ (10-17-11) అను ఋక్కున మాత్రమే గాదు. వసిష్ఠుడు బ్రహ్మ స్థానము నధిష్ఠించి మిగిలిన ఋత్విజులతో యజ్ఞమును నిర్వహించినట్లు ఋ 7-39-14 ఇత్యాది ఋక్కులవలన దెలియును. కాన ఋగ్వేదమున చతుర్వేద ప్రసక్తియు, నలువురు ఋత్విజుల ప్రసక్తియు లేదనెడి చరిత్రకారుల వాదము సరికాదు. ఇట్లు శ్రుతులయం దొకచో ఏకవేద ప్రసక్తి, మఱొకచో రెండు, వేతాకచో మూడు, ఇట్లే చతుర్వేద ప్రసక్తియు నుండుటలో నా యా ప్రకరణముల ననుసరించి తాత్పర్యమును గ్రహించుటయే యుక్తము.

ఇట్లు అధర్వేతర వేదభాగము లందు వలెనే అధర్వవేదము నందును, దానికి సంబంధించిన బ్రాహ్మణ-ఉపనిషద్భాగము లందునుగూడ వేద చతుష్టయ ప్రస్తావము. దానితోపాటు ఋగ్వేదసామాన్యక త్రయీ నిర్దేశము నుండుట గమనార్హము. కాన శ్రుతులయం దెడనెడ గన్నట్లు త్రయీ నిర్దేశమునకు చతుర్థ వేద నిషేధమునందు తాత్పర్యము లేదనుట శ్రుతి సమ్మతమైన యభిప్రాయము.

కాని, శ్రుతి సంప్రదాయము నిట్లు గ్రహింపక - “అధర్వవేదమునకు వేదత్వమును స్థాపించుటకై యవతరించిన గోవధబ్రాహ్మణమే పౌరణి, యవ టవట నాల్గవ వేదముయొక్క యునికిని మఱి మూడు వేదములనే ప్రస్తావించ నది” - యనెడి చారిత్రకుల వాదమునందెంత సామంజస్య మున్నదో విచారించ నగును. అట్టిది పౌరపాతే యగుచో నది యొక గోవధబ్రాహ్మణము నందే గాదు; శ్రుతులయం దెల్ల యెడల ఎట్టి సంప్రదాయము బహుళముగా గాన నగుట పై యుదాహరణముల వలన స్పష్టము.

శ్రుతులయందే కాదు; స్మృతి పురాణేతిహాస కావ్యము లందును నిట్లే గణదు. ఇట్లుండుటలోని తాత్పర్యమును గ్రహించుటకు మారుగా - ఇది యనాది సిద్ధ సంప్రదాయమని గ్రహించుటకు మారుగా - దీనిని పౌరపాటు అని యనుట పౌరపాటు గదా :

‘చత్వారి శృంగా’ - ఇత్యాది ఋక్కులు.
అర్థమిహాంస :-

ఇట్లు అధర్వణశ్రుతుల యందును, తదితర శ్రుతుల యందును, ఒక చోట వేద చతుష్టయ ప్రస్తావము, మఱియొక చోట వేదత్రయ ప్రస్తావము గన్నట్లు

చుండుటచే త్రయీ వదమునకు గాని, వేదత్రయ ప్రస్తావమునకు గాని, చతుర్వేద నిషేధము నందు తాత్పర్యము లేదని స్పష్టమైనది.

ఇక 'చత్వారిశ్యంగ' ఇత్యాది మంత్రములచే జెప్పబడెడి 'చతుః శృంగ త్వము - త్రివదత్వము' శ్రుత్యనుగుణముగ దర్శించినగాని శ్రుతికిగల త్రయీత్వము తేటపడదు. కనుక నీ మంత్రములకు శ్రుత్యంతర సంవాచము ననుసరించి సంప్రదాయానుగతమైన యర్థమును జూతము.

సామవేదీయ మగు షడ్వింశబ్రాహ్మణము —

“చత్వారో ౭స్యై వేదాః శరీరమ్ — ఋగ్యజుః సామగతిః”

అని వరాహపత్యము యజ్ఞస్వరూపిణీయు నగు స్వాహాదేవీ స్వరూపమును వివరించి యున్నది. దీనివలన స్వాహాదేవికి నాలుగువేదములు శరీరము; ఋగ్యజుః సామలు మూడును పాదములు (గతిః-చేష్ట) - అని స్పష్టమగుచున్నది. ‘ఛందసాం మాతాః వేదమాతా’ - యని శ్రుతి ప్రసిద్ధమైన గాయత్రీ వరాహపత్యము ఋగ్యజుః సామలు పాదములని శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసాదుల యందు బ్రసిద్ధి గలదు.

“ఋగ్యజుః సామరూపా శ్చ పాదా ఆస్యా ప్రకీర్తితాః”

— సూత, సం. 4-8-11.

ఋగ్యేదము కూడ యజ్ఞేశ్వరు డగు అగ్ని నిచ్చే వర్ణించినది.

“వయం నామ వ్ర బ్రహ్మ మా ఘృతస్య - అస్మిన్ యజ్ఞే
ధారయామా నమోభిః । ఉప బ్రహ్మ శృణవ చ్చస్య
మానం । చతుఃశృంగో ౭వమి ద్గౌర ఏతత్ ॥”

— ఋ. 4-58-2; వా. సం. 17-90; తై. ఆ. 10-10-2.

“చత్వారి శృంగా త్రయో అన్య పాదా । ద్వే శీర్షే న ప్ర
హస్తాసో అన్య । త్రిదా బద్ధో వృషభో రోరవీతి ।
మహో దేవో మర్త్యా ఆ వివేక ॥”

-ము. 4-58-8; వా. సం. 17-91); తై. ఆ. 10-10-2; నిరు. 13-7.

ఇచట బ్రహ్మకు, లేక యజ్ఞేశ్వరునకు నాల్గు శృంగములు, మూడు పాదములు ఉన్నట్లు చెప్పబడినవి.

యాసుడు యజ్ఞపక్షమున యజ్ఞాత్మకు డగు సగ్నికి నాల్గు శృంగములు నాల్గు వేదములే యని చెప్పినాడు.

‘చత్వారి శృంగేతి వేదా వా ఏత ఉక్తః’ -నిరుక్తమ్.

శ్రీసాయణాచార్యులును చతుఃశృంగము లనగా నాలుగువేదము లనియే గ్రహించిరి. వాచసనేయసంహిత యందు గల యీ మంత్రమును వ్యాఖ్యానించుచు ఉపట మహీధరులు బ్రహ్మ - ఉద్గాత - హోత - అధ్వర్యులనెడి నలుగురు ఋత్విజులే నాలుగు శృంగములు; ఋగ్యజుఃసామలు మూడును పాదములు- అని వివరించిరి. ఇట యజ్ఞేశ్వర (అగ్ని) పరముగ జెప్పు నపుడు నాలుగువేదము లనియు, యజ్ఞక్రియాపరముగ జెప్పు నపుడు చతుర్వేదములకు బ్రతినిధు లగు నలువురు ఋత్విజుక్కు లనియు గ్రహించుట వమంజనమే. ఋగ్వేదముచే హోత్రము నెఱ పెడి హోత ఋగ్వేదమునకును, అగ్నే యధ్వర్యుడు యజుర్వేదమునకును, ఉద్గాత సామవేదమునకును బ్రతినిధులు ఇక బ్రహ్మ వేదత్రయోక్తకర్మాఖిజుడు; అధ్వర్యు విదుడును నగుచు బ్రహ్మత్వమును నిర్వహించును గాన బ్రహ్మ చతుర్వేదప్రతినిధి యననొప్పును.

ఇట్లు చతుఃశృంగ పరముచే నాల్గువేదముల గ్రహించుచో స్వాహాదేవికి లేక గాయత్రీదేవికి వలనే స్వాహాపతి యగు యజ్ఞేశ్వరునకు (లేక బ్రహ్మకు) చతు

రేవదమయత్వము (చతుఃశృంగత్వము) ఋగ్వజ్ఞాసామ సంహరిత్వము నుపపన్నమగును.

‘చత్వారిశృంగ’ యను నీ మంత్రమున కిట్లు యజ్ఞ, యజ్ఞేశ్వర పరము గనే గాక యొకచో ‘ఓంకార’ పరముగను, వెఱొకచో ‘సూర్య’ పరముగనే గాక యొకచో వైయాకరణులచే ‘శబ్దబ్రహ్మ’ పరముగను, మంత్రశాస్త్రవేత్తలచే ‘పూవాక్’ పరముగను - బెక్కురీతుల వినియోగము, సమన్వయమును గన్నట్లుచున్నది. ఇట్లే మంత్రముననే గాదు. ఈ క్రింది మంత్రమున గూడ ఇట్లే చెప్పబడుచున్నది.

“చత్వారివాక్పరిమితా పదాని తాని విదు బ్రాహ్మణా

యే మనీషిణః గుహా త్రిణీ నిహితా నేంగయంతి।

తురీయం వాచో మనుష్యా వదన్తి॥”

—ఋ. 1-164-45; అథర్వ 9-10-27; తై. బ్రా 2-8-5; శ.బ్రా.

4-1-3-17; జై. ఉ. బ్రా. 1-7-3, 40-1; నిరు. 13-9.

ఇవల వాక్కుచే పరిమితము లగు నాలుగు పదము లేవి ?

“కతమాని తాని చత్వారి పదాని ?”

1. ఓంకారో మహావ్యాహృతయ శ్చే త్యార్థమ్ (వేదవాదినాం ఋషిజాం మతమ్)
2. నామాఖ్యాతే చోపసర్గ నిహితా శ్చేతి వైయాకరణాః,
3. మంత్రః కల్పో బ్రాహ్మణం చతుర్థీ లౌకికీతి యజ్ఞికాః.
4. ఋచో యజుఃసామాని చతుర్థీ వ్యాహరికీతి నైరుక్తాః.
5. సర్వాణాం వాగ్యయసాం జుద్రస్య సరీస్యవస్య చతుర్థీ వ్యాహరికీ తేతే.
6. వశుష తూణవేష మృగే ష్వాత్మని చే త్యాత్మప్రవాదాః.

ఇట్లు ఒకే మంత్రమునకు బెక్కు తీరుల సమన్వయములు జెప్పబడుచున్నపు డిది దేది ప్రామాణికము ? 'చత్వారి శృంగా-చత్వారి వాక్పరిమితా పదాని' ఇత్యాది ఋక్కులు వివిధార్థములు ధ్వనింప జేయుచున్న యాలంకారిక రూపణములే యగును. స్పష్టార్థప్రతీతి లేని యిట్టి మంత్రమున నాధారముగ గైకొని ఋగ్వేదమున నాల్గువేదముల బ్రస్తావన గలదని చెప్పబానుట యుక్తమా ? యన నట్లు కాదు.

వివిధ దర్శనకారులు మంత్రముల యందు వివిధార్థముల దర్శించుట యుక్తమే. మంత్రములు వివిధగతులు, లేక వివిధ వినియోగములు గలిగి శత పథములై బహ్వర్థబోధకములు (శతప్రజాః) అగుచు యజ్ఞేశ్వరుని, వాగధిష్ఠాన దేవత యగు నగ్నిని, లేక బ్రహ్మను పొందుచుండుట మంత్రస్వభావ మని శ్రుతియే (ఋ. 4-58-5; వా. సం. 17-98) స్వయముగ వివరించినది (చూ. ఋషి శబ్దము). కాన పరమేశ్వరుడు వేఱు వేఱు రూపములతో దన నారాధించెడి భక్తులకు అధికారి భేదము ననుసరించి సాక్షాత్కరించుచు నట్లు, మంత్రముకూడ అధికారి భేదము ననుసరించియు, వినియోగభేదము ననుసరించియు వివిధార్థములతో నాత్మస్వరూపమును సాక్షాత్కరింప జేయుచుండును. ఉదా :- 'చత్వారి శృంగా' - ఇత్యాది మంత్రములు తైత్తిరీయారణ్యకమున తత్త్వోపదేశ ప్రకరణమున బరింపబడినవి.

“యథోక్త ప్రళంసోపేత పుణ్యానుష్ఠానేన నిషిద్ధాచరణ
పఠితేన శుద్ధాంతఃకరణస్య పురుషస్య త త్వ ముపదేష్టుం
అయ మనువాక ఆరభ్యతే” —సా. భా. తై. అ. 10-10-2.

కాన 'చత్వారి శృంగా'-ఇత్యాది మంత్రములకు యజ్ఞమునందు మాత్రమే వినియోగము-అని చెప్పదగదు, ఇవి తత్త్వమును కూడ దర్శింపజేయ సమర్థములు. అందుచేతనే శ్రుతియందు తత్త్వోపదేశ ప్రకరణమున గూడ బరింపబడినది. ఇట్లు తత్త్వోపదేశ ప్రకరణ మధ్య పఠిత మగుటజేసి యీ మంత్రమున కచట యజ్ఞపరముగ ముగియఁబడుచు పొసగదు. అందుచే నిచట 'అ' కారాది ప్రణవమాత్ర

లనెడి చతుఃశృంగములును, విశ్వ-తైజస-ప్రాజ్ఞలు లేక విరాట్ - హిరణ్యగర్భ-
అవాక్యతములు - అను మూడు పాదములునుంగల్గి యొప్పెడి ప్రణవాఖ్య బ్రహ్మ-
తత్త్వమును బ్రతిపాదించు నట్టి మంత్రార్థము వివరింపబడినది. (చూ. సా. భా.)
ఆకారాది ప్రణవమాత్రలు ఋగాది వేదరూపము లగుటయు, అందుచే ప్రణవము
వేదమయ మగుటయు శ్రుతి, స్మృతి, పురాణేతిహాసాదులయందు స్పష్టము.

ఇట్లే సూర్యవక్షమున నాలుగు దిక్కులు నాలుగు శృంగములుగ జెప్పబడినవి.
ఇందుల కుపపత్తి యిట్లు గాంచ వగును.

“ఋచాం ప్రాచీ మహతీ ది గుచ్ఛతే దక్షిణా మాహు
ర్యజుషా మపారామ్! అథర్వణా మంగిరసాం వ్రతీచీ
సాహ్నా మదీచీ మహతీ ది గుచ్ఛతే ॥”

“ఋగ్విః పూర్వాష్టే దివి దేవ ఈయతే
యజుర్వేదే తిష్ఠతి మధ్యే ఆహ్నః ।
సామవేదే నస్తమయే మహీయతే
వేదై రరక్షాన్య త్రిభి రేతి సూర్యః ॥”

—తై బ్రా. 3-12.8, 1.

“ఏతా శ్చతుర్వేదాభిమావిదేవతా అదిత్యస్య ప్రాచ్ఛాదిదిక్ష
అవస్థాయ సేవన్తే ఏతచ్ఛంఖాః - ‘ఆసౌ వా
అదిత్యో దేవో మధు’ - ఇత్యస్యాం మధువిద్యాయాం
ఽహుప్రపంచేనా ౭మవంతి ।” —సా. భా.

పై శ్రుతివాక్యముల బరిశీలించుచో వేదమయము లయిన ప్రాచ్ఛాదిదిక్ష
లను నాల్గింటివి సూర్యవక్తు చతుఃశృంగములుగ జెప్పుట యుపపన్నమే యగును.
మఱియు నిట్లు చతుర్వేదమయము దగు సూర్యుడు. ఇవట ‘వేదై రరక్షాన్య త్రిభి రేతి’-
యవి గూడ చెప్పబడుటచే స్వాహాదేవికిని, గాయత్రికిని, అగ్నికిని వలెనే సూర్యవ-
క్తుమ చతుర్వేదమయత్వము, ఋగ్యజుఃసామ సంచారిత్వము నొప్పును.

ఇక మంత్రజ్ఞులు 'చత్వారి శృంగా' మంత్రమును పరావాక్ దేవతా పరముగను, వైయాకరణులు స్ఫోటాఖ్య శబ్దబ్రహ్మ పరముగను, నైరుక్తులు చతుర్వేద శృంగాక దేవతాపరముగను నీ మంత్రార్థమును దర్శించిరి. సూక్ష్మముగ బరిశీలించినచో నొకే పత్ర త్వమును భిన్న భిన్న ప్రకరణము లందు భిన్న భిన్న రూపములతో నుపాసనాభేదము ననుసరించి దర్శించి రనుట స్పష్టము. కాన వివియన్యోన్యవిరుద్ధము లని యనుకొనరాదు. ఇవి యపికారిభేదముచే సాధకులు దర్శించు సత్యదర్శనములే యగును.

ఇంకొక విషయము. ఈ మంత్రములకు త్రేతాగ్నిసాధ్యము లగు యజ్ఞాదిక్రియల యందుమాత్రమే గాక, ఏకాగ్ని, సాధ్యము లగు వివాహోపనయనాది సంస్కారముల యందును గూడ వినియోగము గలదు. ఉదా:- ఈ 'చత్వారి శృంగా' యను మంత్రముచే నిత్యనైమిత్తికము లయిన కర్మలయందు దన్నిటి యందును అగ్ని దేవతా ధ్యానము చేయు సంప్రదాయము కలదు. అట్టియెడ ఏకాగ్నిసాధ్య కర్మ ప్రకరణ మగుటచే నీ మంత్రముచే నిట ఋత్విక్పశుష్టయసాధ్య యజ్ఞేశ్వరరూపమున అగ్నిని దర్శించుట పొసగదు - అనగా చతుశృంగములచే నిట నలుగురు ఋత్విజులను గ్రహించుటకు వలనుపడదు. తత్త్వేపదేశప్రకరణము గాదు. గాన నిట ప్రణవాఖ్యబ్రహ్మపరముగ సమన్వయము జెప్పను వీలు లేదు. అట్లే శబ్దబ్రహ్మ కరముగ గాని, పరావాగ్దేవి పరముగ గాని యర్థముల జెప్ప సమయము గాదు. కాగా చతుర్వేదాత్మక దేవతా (పరమేశ్వర) స్వరూపునిగ మాత్రమే యగ్ని నిట దర్శింప వలసి యున్నది. అందుచే నిట నగ్నికిగల చతుశృంగములు చతుర్వేదోపలక్షకము లగుట శ్రుతి సమ్మతము; సంప్రదాయవిరుద్ధము. శ్రీమద్భాగవతము గూడ 'చత్వారిశృంగా' యను నీ మంత్రమును శ్లోకరూపమున బ్రవర్తింపజేసి పరమేశ్వరుడు చతుర్వేదశరీరు డనియు, త్రయీవిద్యారూపు డనియు పర్ణించినది (చూ. ౧-6-11). (ఈ విషయము ముందు వివరింపబడును.).

పంజీయొక యాక్షేపము :-

'యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామః. సత్త్రిభి ర్వేదైః విధీయతే' — అనుచు యజ్ఞికులు ఋగ్వేదము సామవేదముల మూడింటికే యజ్ఞమునవినియోగము జెప్పిరి; కావున నాధర్వణిక మంత్రములకు యజ్ఞమున వినియోగము లేదు; యజ్ఞమున వినియోగము లేనందున నా మంత్రములకు వేదత్వ మెట్లువపన్న మగును? వేదత్వమే యుపపన్నము గానిచో యజ్ఞేశ్వరు డగు నగ్ని చతుర్వేద శృంగాత్మకు డగుటయెట్లు? కాన 'చత్వారి శృంగా' — ఇత్యాది మంత్రముల నాధారము జేసికొని ఋగ్వేదమున చతుర్వేదముల ప్రస్తావన గల దని చెప్పుట యొక్కమా? — యన నట్లు గాదు.

వేదత్వము - యజ్ఞసంబంధము :-

అధర్వణిక మంత్రములు కృత్స్న బ్రహ్మత్వ ప్రతిపాదకము లగుచు యజ్ఞ సంబంధము గల్గియున్న వని పూర్వము వివరింపబడినది. కాన వానికి యజ్ఞ సంబంధము లే దనుట యొక్కము కాదు. ఒకవేళ నా మంత్రములకు యజ్ఞము నందు సాక్షాత్తు వినియోగము లేక పోవచ్చును. అంత మాత్రముచే వీనికి వేదత్వ ముపపన్నము గా దనుట యొక్కము గాదు. యజ్ఞవినియోగ రూప సంబంధము చేతనే వేదత్వము సిద్ధించు నని చెప్పుచో యజ్ఞముల యందు వినియోగములేని యుపనిషత్తులకును వేదత్వముపపన్నము కాకపోవును. ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే దెలియజాలని పురుషార్థోపాయముల దెలియ జేయుటయే (వేద యతీతి వేదః) వేదము యొక్క వేదత్వ ముని పూర్వము వివరింపబడినది. (చూ:- వేదశబ్దము).

అనగా కర్మార్థము లగుచు నతీంద్రియ మగు ధర్మమును, మోక్షార్థము లగుచు నుపనిషత్తులచే నతీంద్రియ ముగు బ్రహ్మను బోధించుట వేద సామాన్య లక్షణము. ఇతరవేదములవలెనే యధర్వవేదము గూడ బ్రాహ్మణాదులతో విలసిల్లుచు ధర్మ బ్రహ్మ బోధక మగుచున్నది.

ఇతరవేదములకు వలెనే అధర్వవేదమునకును శాఖలు గలవు. ఈ విషయమును సంప్రదాయవిదు లిట్లు చెప్పుచున్నారు.

“మహాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః। సప్తద్వీపా వసుమతీ।
త్రయోలోకా శ్చత్వారో వేదాః సాంగాః సరహస్యా బహుధా
భిన్నా ఏకశత మధ్వర్యు శాఖాః సహస్రవర్త్యా సామవేదః
ఏకవింశతిధా బాహ్వ్యచ్యం నవధా ౭౭థర్వణో వేదో
వాకోవాక్య మితిహసః పురాణం వైద్యక మిత్యేతావాన్ సశబ్ద్య
ప్రయోగవిషయః” —మహాభాష్యమ్ - పన్నకాహ్నిమ్.

మఱియు పతంజలి మహర్షి శబ్దానుశాసనమును ప్రారంభించుచు -

“వైదికాః ఖల్వపి - శం నో దేవీ రభిష్టయే - ఇషే తోవ్యర్థే త్వా -
అగ్నిమీశే పురోహితం - అగ్న ఆయాహి, పీతయ - ఇతి”

అనుచు నాలుగు వేదముల యందలి వాక్యములను (అర్వ మంత్ర ప్రతీకములను) వైదిక వాక్యములుగా నుదహరించినాడు. ఇందు మొదట నుద హరింపబడిన ‘శం నో దేవీ రభిష్టయే’ అనునది అథర్వణ వేదవాక్యము. సామాన్యముగ బ్రసిద్ధమైన ఋగ్-యజుః-సామ-అథర్వణము లనెడి క్రమమును విడిచి యిటు ముందు అథర్వణ వేదవాక్యమే యుదహరింపబడినది.

ఇట్లే మహాభాష్యమున మఱియొకచోట గూడ -

“కిం పున రిదం వ్యాకరణ మే వాధిజిగాంసమానేభ్యః
ప్రయోజన మన్వాఖ్యాయతే న పున రన్య దపి కించిత్,
ఓ మిత్యుక్త్వా వృత్తాంతః శ మిత్యేవ మాదీన్ శబ్దాన్
పఠన్తి.”

యనుచు నధర్వ వేదమునకు గల ప్రాథమ్యము కంఠోక్తిగ దెలియజేయబడినది. వ్యాఖ్యాతలు నితరవేదములకంటె దీనికి గల ప్రాథమ్యము లేక వైలక్షణ్యము దీనిచే సూచిత మగుచున్నట్లు తెలియ నగునని వివరించిరి.

మఱియు పతంజలి యధర్వవేదీయు డనియు, నందుచే నా వేద వాక్యమును మొదట నుదహరించె ననియు కొందఱి యభిప్రాయము. (చూ. మహాభాష్యటిప్పణి). అధర్వవేదమునకు వేదత్వమే లేనిచో లేక వేదత్వము తరువాత గల్పింపబడినచో, కల్పిత వేదత్వ ప్రతీతి గల యా వేదము నాదరించి పతంజలి మహర్షి దాని నిట శబ్దానుశాసనారంభమున మొదట నుదహరించుట యుపపన్నము గానేరదు ‘రిష్యేర్థం వేదానా మధ్యేయం వ్యాకరణమ్’ - అని వేదరక్షియై కదా వ్యాకరణము ప్రవృత్తమయినది. అట్లు ప్రవృత్తమయిన శబ్దానుశాసనారంభమున నిట్లు కల్పిత వేదత్వ ప్రతీతి గలదని చెప్పబడెడి యీ యధర్వణ వేదవాక్యమును మొదట నుదహరించుట సంప్రదాయవిరుత్తముడు, ప్రామాణికుడు నగు పతంజలి మహర్షికి జెల్లదు. అందుచే నట్లు మొదట నుదహరించుట లోని తాత్పర్యమేదియో కనుగొనవలసి యున్నది. ఆ విషయమును క్రమముగ జూతము. ముందు అధర్వవేదముయొక్క వేదత్వమును జూతము.

“స్వాధ్యాయస్య తథాత్వేన హి సమాచారే లభికారాచ్చ

సవవ చ్చ త న్నియమః”

— బ్ర సూ. 3-3-8.

శ్రీ బాదరాయణ మహర్షి ఈ సూత్రముచే నితర వేదాధ్యయన మెట్లు స్వాధ్యాయ మగునో యధర్వ వేదాధ్యయనము గూడ నట్లే స్వాధ్యాయమగుట

స్పష్టము చేసినాడు మఱియు 'సవవచ్చ తన్నియమః' అను పదములచే నాధర్వణ మంత్రములకు ఏకాగ్నిసాధ్య కర్మపరత్వమును వివరించినాడు.

'యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యమః స త్రిభి ర్వేదై ర్విధీయతే' - అని చెప్పిన శ్రౌతసూత్రకారులును తమ గృహ్య, ధర్మసూత్రములలో స్వాధ్యాయాధ్యయన విధుల యందు నాల్గు వేదముల విధించినారు. కనుకనే 'త్రిభి ర్వేదై ర్విధీయతే' అను వాక్యము చతుర్థవేద నిషేధపరము కాదని స్పష్టమగుచున్నది.

కాన అధర్వవేదమునకు వేదత్వ మనాదిసిద్ధమే కాని యాగంతుకము కాదు. వేదములు గాని, వేదాంగములుగాని, స్మృతి పురాణేతిహాస కావ్యాదులు గాని, అధర్వవేదమునకు వేదత్వ మెట్లుపపన్న మగును? - అని శంకించుట యెచటను గనము. అట్లు శంకింపక పోగా పురాణేతిహాసాదు లాధర్వణిక మంత్రములను సిద్ధమంత్రము లని వేనోళ్ళ బొగడినవి. ఆ యదాహరణములు గొన్ని పూర్వము చూపబడినవి. అంతేగాక అధర్వ వేదమునకు యజ్ఞమునందలి విశిష్టస్థానమును గూడ వివరించి చెప్పినవి. వేదవేత్తయు మహాతపస్వీయు నగు ఋశ్యశృంగుడు అధర్వణికమంత్ర ప్రకాశమైన పుత్రకామేష్టిని యథావిధిగ దశరథునిచే జేయించినట్లు శ్రీమద్రామాయణము చెప్పుచున్నది.

“మేధావీ తు తతో ధ్యాత్వా స కించి దిద ముత్తమమ్।
లద్ధినంజ్ఞ స త స్తం తు వేదజ్ఞో నృప మబ్రవీత్॥

ఇష్టిం తేఽహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్ ।
అధర్వణిరసి ప్రోక్తై ర్మంత్రై స్పిద్ధాం విధానతః॥”

— రామా. బాల. 15 సర్గ.

హరివంశము యజ్ఞము చతుర్వేదాత్మక మని చెప్పుచు, అధర్వవేదము యజ్ఞమునకు శీర్షస్థానీయమని యట్లు కీర్తించినది.

“నేత్రాభ్యాం జనయ ద్వేవో ఋగ్వేదం యజుషా సహ ।
 సామవేదం చ జిహ్వగ్రా దధర్వాణం చ మూర్ధతః ॥
 జాతమాత్రాస్తు తే వేదాః క్షేత్రం విందంతి తత్త్వతః ।
 తేన వేదిత్వ మాపన్నా యస్మా ద్విందంతి త త్పదమ్ ॥
 తే నృజంతి తదా వేదా బ్రహ్మ పూర్వం సనాతనమ్ ।
 పురుషం దివ్య రూపాభం సైవైః సైవై ర్భావై ర్మనోభవైః ।
 అథర్వణ స్తుయో యోగః శీర్షం యజ్ఞస్య త త్స్మృతమ్ ।
 గ్రీవా బాహ్వంతరం చైవ ఋగ్భాగః స భవే త్తతః ॥
 హృదయం చైవ పార్శ్వం చ సామభాగ స్తు నిర్మితః ।
 బస్తి శీర్షం కటి నేత్రం జంఘారు చరణైః సహ ।
 ఏవ మేష యజుర్భాగః సంఘాతో యజ్ఞ కల్పితః ॥
 పురుషో దివ్యరూపాభః సంఘాతో హ్యమరా త్పదాత్ ।
 స హి వేదమయో యజ్ఞః సర్విభూతసుభావహః ॥

— హరివంశ 3-17-47 మండి 53.

మహాభారత మీ యథర్వవేదము సుత్రమోత్తమశ్రుతి యవి యిట్లు
 కీర్తించినది.

“అథర్వాంగిరసౌ హ్యేషా శ్రుతినా ముత్తమా శ్రుతిః ।
 ఆవిచార్యైవ కార్యైషా శ్రేయస్కామై ర్సరైః సదా ॥”

— భార. 8-70-6.

ఇట్లు పురాణేతిహాసముల యం దుత్తమశ్రుతిగా గీర్తింపబడుట వలనను
 ‘అథర్వాంగిరసః పృచ్ఛం ప్రతిష్ఠా’ - అని ఈ రీతిగా శ్రుతులును అథర్వవేదము
 యొక్క మహత్త్వమును గీర్తించుట జేసి పతంజలి మహర్షియు శబ్దానుశాస
 నారంభమున దాని మహత్త్వమునను దెలియజేయుటకై యా వేద వాక్యమును
 మొదట సుదహరించె నని చెప్పబడు యుక్తము.

శ్రీ సాయణాచార్యులును 'చత్వారి శృంగ' యను ఋక్కున కర్తమును వివరించుచు ఆధర్వవేదమును గూర్చి యిట్లు వివరించిరి.

“యద్య ప్యావ స్తంబేన యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామః స త్రిభి
ర్వేదై ర్విధీయత ఇత్యుక్తమ్; తథాఽపి ఆధర్వణస్య
ఇతరానపేక్షయైవ ఏకాగ్ని సాధ్యానాం కృత్స్నకర్మణాం
అభిధాయకత్వాత్ తదపేక్షయా చత్వారి శృంగే త్యుక్తమ్’

— సా. భా. ఋ. 1-164-45.

కాన 'చత్వారి శృంగ' యను మంత్రమున యజ్ఞేశ్వరు డగు అగ్ని చతుర్వేద శృంగాత్మకు డగుట యుక్తమే. ఇట్లు ఋగ్వేదమున నీ మంత్రముననే కాదు చతుర్వేద ప్రస్తావము గల ఋక్కు లింకను గలవు.

ఉదా :

“పాహి నో అగ్న ఏకయా పా హ్యత ద్వితీయయా । పాహి
గీర్వి శ్చతస్పథి రూర్ణాం పతే పాహి చతస్పథి ర్విసో ।”

— ఋ. 8-60-8; వా. సం. 27-43; తై. అ. 10-5-1.

తైత్తిరీయారణ్యకమునం దీ మంత్రము కాలది మార్పులతో గలదు. ఋగ్యజుః సామాధర్వణ రూపము లగు నాల్గు వాక్కులతో (చతస్పథిః గీర్విః) అభిష్టుతుడవై జగన్నివాసహేతుభూతుడవైన యగ్ని (వసో) రక్షింపుము - అని యర్థము.

“హే అగ్నే, హే వసో, జగన్నివాసహేతో । ఋగ్యజుః
సా మాధర్వణ రూపాభి శ్చతస్పథి గీర్విఃభిష్టుతః సన్
నః పాహి ।”

సా. భా.

కావున స్వాహాదేవికిని, గాయత్రికిని, సూర్యునకును, ప్రణవాఖ్య బ్రహ్మకును వలెనేయజ్ఞేశ్వరుడగు అగ్నికి గూడ చతుర్వేదమయత్వము. ఋగ్వజుః సామనంచారిత్వము ఉపపన్నమే యగును.

చతుర్వేదములు త్రయీ విద్యారూపములు :-

కాని, 'చత్వారో ఒస్యై వేదాః శరీరమ్-ఋగ్వజుఃసామగతిః; అట్లే-చత్వారిశృంగాః త్రయో అస్య పాదాః'- అని యీ రీతిగ జెప్పచో చతుర్వేదములు శరీరము లేక శృంగము లగు టేమి ? ఋగ్వజుస్సామలు మూడును పాదము లగు టేమి ? ఇవి పరస్పర విరుద్ధములగు గిన్నట్టుట లేదా ? యన నట్లు గాదు.

మంత్రత్రైవిద్యము :-

ఇచట చతుర్వేదములను శృంగములుగను, లేక శరీరముగను మొదట బేర్కొని, తర్వాత ఋగ్వజుఃసామలను పాదములుగా బేర్కొనుటచే, నిచట ఋక్-యజుః-సామ వదములు వేదవరములు గావకుట స్పష్టము. ఇవి మంత్రవరములు అనగా పై నాలుగువేదముల యందలిమంత్రములు ఋక్కులుగనో, లేక యజుస్సులు గనో, సామలుగనో యుండు నని మంత్ర త్రైవిద్యమును దెల్పునవి. దీనివలన సామాన్యముగ ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము-అని యీ రీతిగ వేదవద సాహచర్య మున్నపుడు ఋగ్వజుస్సామలు వేదవరములు. అట్లు వేదవద సాహచర్యము లేనియపుడు ప్రకరణము ననుసరించి వానిని మంత్రవరములుగనే గ్రహించుట సంప్రదాయము. కాన పూర్వోదాహృతము లయిన-ఋచః సామాని జజ్ఞరే.... యజుః తస్మా దజాయత'-ఇత్యాది స్థలములయందు ఋగ్రూపములు, సామరూపములు నయిన మంత్రములే యావిచ్ఛినించినవి యర్థము. అనగా చతుర్వేదములు

ఋగాది త్రివిధమంత్రాత్మకములై యావిర్భవించిన వని యర్థము, ఎడనెడ నీ పదములు ప్రకరణము ననుసరించి వేదపరములుగ గన్పట్టినను గన్పట్టవచ్చును.

కాని 'తస్మా ద్యజ్ఞాత్ సర్వహతః ఋచఃసామాని జజ్ఞిరేఛందాసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజా స్తస్మాదజాయత'-అను నీ మంత్రము నందలి ఋగ్-యజుః-సామ పదములు మంత్రపరములు గావు; అవి వేదపరములే యని కొందఱు విమర్శకు 1 లిటు చెప్పుచున్నారు.

“పైమంత్రమున 'ఛందాసి' యను పదమునకు ఆధర్వవేద మని యర్థము. కాన పై మంత్రముచే చతుర్వేదోత్పత్తి తెలియుచున్నది; ఏలయన ఋగ్-యజుః-సామ వేదములు గాయత్రాదిఛందోబద్ధములేకదా? ఋగాది వేదము లావిర్భవించిన వనియే యర్థము. మరల'ఛందాసి జజ్ఞిరేతస్మాత్' అని చెప్పుట యేల? 'ఛందాసి' యను పద మథర్వవేదోత్పత్తిని దెలియజేయును. ఇట్లు చెప్పుటకు ప్రమాణమును గలదు.

“ఋచాం.... గాయత్రం ఛందః! యజుషాం.... త్రైపుత్రం ఛందః!

సామ్నాం.... జాగతం ఛందః! ఆథర్వాణాం.... సర్వాణి ఛందాసి॥”

—గో. బ్రా. 1-1-29.

పై శ్రుతివాక్యము ఋగ్వేదాదుల కొక్కొక్క ఛందస్సుతోనే విశిష్ట సంబధము. ఆధర్వవేదమున కట్లుగాక యన్ని ఛందస్సులతోను విశిష్ట సంబధము గలదని తెలియును; ఇట్లు సర్వచ్ఛందో విశిష్ట మగుట చేతనే యథర్వవేదము 'ఛందాసి' యను పదముచే జెప్పబడుచున్నది; అదియును గాక 'ఛందో వా జజ్ఞిరే తస్మాత్' అని యేకవచనాంత ఛందఃపద ఘటితపాఠ

1 భగవద్గత--జైమినీయ-ఉపనిష ద్రాహ్మణ భూమిక (దయానంద మహావిద్యాలయ - సంస్కృతగ్రంథమాల).

దయానందసరస్వతి - ఋగ్వేదాది భాష్యభూమిక.

మథగ్యవేదమున తనను సూచించుచున్నది; మఱియు నిది 'ఋచః సామాని' యను నీ రెండు పదములు బహువచనాంతములు, 'ఛందః - యజః' అను నీ రెండు నేకవచనాంతములు; ఏకవచనాంత మయ్యి యజఃపదము వేదబోధక మగుట శ్రుతులయందు గాన నగును;

“యస్మా దృచో అపాతక్షన్ యజా ర్యస్యా దపాతక్షన్

సామాని యస్య లోమా న్యథర్వాంగిరసే ముఖమ్....'

—అ.పే. 10-7-20.

ఈ మంత్రమున 'అథర్వాంగిరసః' అను పదము అథర్వవేదవాచకమును కాన నిచటి యేకవచనాంత మగు యజఃపదము కూడ యజుర్వేదపరము; ఋక్సామ పదములు ఋక్సామ వేదపరములు; కాన 'తస్మా ద్యజ్ఞాత్సర్వహతః' అను అథర్వ వేదీయ మగు ప్రకృతమంత్ర మందలి 'ఛందః - యజః' అనెడి ఏకవచనాంత పద ములు గూడ వేదబోధకములే; కాన చతుర్వేదావిర్భావమే పై మంత్రముయొక్క ఆశయము. ఇంతియే కాదు; 'ఛంద' అను పదమే పాఠశీకభాషలో 'జెండ్' అయినది. జెండ్ అనునది పారిశీకుల ధర్మగ్రంథము (జెండ్ వస్త్రా Zend Avesta) ఇందు అథర్వణు లగు పురోహితులయొక్క నామములు పలుచోట్ల గానవచ్చును. హాగ్ మతానుసారముగ దీనియందలి మంత్ర మొకటి యుఘ్వివేదముయొక్క మొదటిమంత్రము; కాన జెండ్ వస్త్రా - అథర్వ వేదములకు విశేషసంబంధము గలదని తెలియుచున్నది. కాన నీ మంత్రమున 'ఛందః' పదముచే అథర్వవేదమును గ్రహించుట యుక్తము."

ఇది కేవల మూహాకల్పిత మైన ననున్వయమే యగును. 'ఛందః' పదము నకు అథర్వవేద మను నర్థము వేదములందు గాని, పురాణేతిహాసాదుల యందుగాని, కోశములందు గాని యెచటను గన్పట్టదు. కాని యిది 'ఛందాంసి జజ్ఞిరే' యని వేఱుగ జెప్పట యేల ? - యని యడుగవచ్చును. వేదములు ఛందోమయము లయి యవతరించిన పని చెప్పటయే శ్రుతి తాత్పర్యము. అంతియే కాదు. 'ఋచః

సామాని జజ్జిరే, భందాంపి జజ్జిరే తస్మాక్ - అని చెప్పి, చివరకు 'యజ్జ సస్మా దజాయత' అని చెప్పబడినది. 'ఋక్ సామలు భందోబద్ధము లయిన మంత్రములు: వియత పాదాక్షరావసానములు గలవి, యజ్జస్సు లన్వేషి కావు' - అని తెలియజేయుటకే 'ఋచః సామాని జజ్జిరే' యను వాక్యము తరువాత భందాంపి జజ్జిరే' యని చెప్పబడినది. యజ్జస్సులు భందోబద్ధములు కావనెడి విషయము 'భందః' శబ్దమున వివరింపబడును.

శ్రీ జైమిని మహర్షియు ఋక్-యజుః-సామ పదములను మంత్రపరములుగానే గ్రహించి వాని లక్షణముల నిట్లు ప్రత్యేకించి పేర్కొనినాడు.

"తచ్ఛోదకేషు మంత్రాభ్యాః" — 2-1-32.

"శేషే బ్రాహ్మణ శబ్దః" — 2-1-33.

"తేషాం ఋక్ యుతార్థవశేన పాదవ్యవస్థా" — 2-1-35.

"గీతిషు సామాభ్యాః" — 2-1-37.

"శేషే యజుః శబ్దః" — 2-1-36.

పాదబద్ధమైన మంత్రములు ఋక్కులు. గానయంత్రములు సామలు. మిగిలివని అనగా ప్రతిష్ఠాపాతము గల్గినవి యజ్జస్సులు. కాద ఋగ్వజుః సామ మంత్ర మంత్రపరములుగ గ్రహించుటయే మంత్రజ్ఞయము;

భందఃపదము పారశీకభాషయందు జెంద్ అని వికృతరూపము దాల్చిన దాల్పవచ్చును. భందః పదమీనకు గాయత్ర్యాదిభందస్సు లనియే గాక 'వేదములు' అనియు శ్రుతిసంప్రదాయానుగుణమైన యర్థము. జెంతవెస్తా యందు అథర్వణిక మంత్రములే గాక ఋగ్వేదీయమంత్రములు నధికముగ గలవు. అనగా భందోబద్ధమైన మంత్రములయొక్క వికృతిరోపములకు గలవు కనుక భందోబద్ధ మంత్ర ప్రకృతి రూప మగుట జేసి జె ద్ అను వ్యవహార మేర్పడి యుండునట్లును. కాన భందః పదము అథర్వణిక వేద వాచక మనుటలో వ్రహ్మణము గన్పట్టదు.

అందుచే 'తస్మా ద్భజ్జాత్ సర్వహృతః' అను పై మంత్రమున ఋగ్రూప ములు యజూరూపములు, సామరూపములు, నగు త్రివిధములై వ మంత్రముల తాపిర్చించినవని గ్రహించుటయే యుక్తతరము. శ్రీసాయణులును వీనిని వేదవరములుగ గాక, మంత్రవరములుగనే యిట్లు వ్యాఖ్యానించిరి.

"య మృషయ ప్రయివిదా విదుః। ఋచః సామాని యజూ గంపి (తై. బ్రా. 1-2.1.28) ఇతి। తైవిద్యం శు వేద గత ముత్రాదిప్రాయమ్। తదుక్తం జైషినినా - తచ్ఛేద కేషు మన్తాభ్యాః.... కేషే యజః శబ్ద ఇతి। త దస్య స్పవి వేదే విద్యత ఇతి న చతుష్ట్య వ్యాకోపః"

—అథర్వవేద. భాష్యభూమిక.

త్రయీవిదు లనేగా ఋగ్యజుఃసామ వేదవేత్త లని యర్థము కాదు. ఋగ్యజుఃసామ రూపము లగు త్రివిధ భుక్తత్రైవిధమునకు 'త్రయీ' యని పేరు. అట్టి త్రయిని జైషినినా త్రయీవిదు లగుదురు - అని యర్థము. పై ప్రతియందలి త్రివిధ్యము వేదగతమైన మంత్రత్రైవిధ్యమును బోధించినది. శ్రీజైషిని శు హర్షియు ఋగ్యజుః సామలను మంత్రవరములుగనే గ్రహించినాడు. అట్టి మంత్రత్రైవిధ్యము అథర్వ వేదమునందును గలదు కాన నీ వేదమునకును 'త్రయీ' యను వ్యవహారముప థస్థు ఘగును - అని యర్థము.

పై ప్రమాణముల ననుసరించి యా నాల్గవేదములతో ప్రతివేదము (కాథయు) ఋగ్యజుఃసామ లనేడి యవయవ త్రయముతో నొప్పుటచే త్రయీ యగుచున్నది. ఇట్లు త్రయీ యగు పదము వేదసామాన్యమునకు నామ మగుటచే త్రయీవిద్య యనగా వేదవిద్య యను సర్వము ప్రసిద్ధమయి యున్నది. ఈ పంప్రదాయమును మహాభారత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“త్రయ్యావిద్యా మావేక్షేత వేదేహాక్తా మథారగతః।

ఋక్సామవర్ణాక్షరతః యజుషోఽభర్వణ ప్రథా ॥”

—భార. 12-235-1.

ఋగ్యజుఃసామాభర్వణము లనెడి వాల్లు వేదము లందును త్రయ్యావిద్య ప్రతిష్ఠితమై యున్నట్లు ఈ భారతవచనము స్పష్టము జేయుచున్నది. నాల్గువేదములును ఋగ్ యజుఃసామ మంత్రాత్మకము లగుటచే నాల్గు వేదములందును త్రయ్యావిద్య ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. కాన త్రయీపదముచే నాల్గువేదముల గ్రహణము సాధ్య దాయము.

శ్రీమద్భాగవతము గూడ ‘చత్వారి శృంగా యానీ శ్రుతి ప్రతిపాదీతార్థ మతో బరమేశ్వరుని యజ్ఞస్వరూపునిగ గీర్తించుచు నీ విషయము నిట్లు తెలియ జేయుచున్నది.

“నమో ద్విశీర్షే త్రిపదే చతుఃశృంగాయ తంతవే।

నప్రహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయ్యావిద్యాత్మనే నమః॥” —8-16-31.

ఇది యజ్ఞరూపు డగు పరమేశ్వరుడు త్రయ్యావిద్యాత్మకము లగు నాలుగు శృంగములు- నాలుగు వేదములు-గలవారితో కీర్తింపబడినాడు. వ్యాఖ్యాతలు నిట్లే వివరించినారు (‘చత్వారి శృంగేతి వేదా ఏక ఉక్తాః’ -శ్రీధర). కాన నాలుగు వేదములకు త్రయ్యావిద్య యను వ్యవహారము సంప్రదాయాభిమతము. వ్యాసభగవానుడు వేదవిభాగము జేయుటకు బార్హత్య మేళరాశిగా నున్న వేదమునకు గూడ ఋగ్యజుఃసామ రూప మంత్ర త్రైవిధ్యముచే త్రయీత్వ ముపపన్న మగును. ఇకమొదటి నాక్షేపమున జూపబడిన శ్రుతివాక్యముల జూతము.

‘వేదై రశూన్యై త్రివి రేతి సూర్యః’ — తై. బ్రా. 3-12-9-1.

‘నైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతి’ — తై. అ. 14-1.

‘నైషా త్రయీ విద్యా యజ్ఞః’ శ. బ్రా. 1-1-4-3.

ఇత్యాది పూర్వోదాహృత శ్రుతివాక్యములు సూర్యనకును, యజ్ఞము నకును త్రయీత్వమును జెప్పుచున్నవి. ఇది ఋగ్యజుఃసామ రూపమగు

త్రివిధ మంత్రజాతమే త్రయీవిద్య, అంతియే శాని మూడు వేదము లని యర్థము గాదు. శ్రీ సాయణులు నిట్లే వ్యాఖ్యానించిరి. ఇక -

“త్రయో వేదా ఆజాయంత, ఋగ్వేద ఏ వాగ్నే రజాయత,
యజుశ్వేదో బాయోః, సామవేద ఆదిత్యాత్” — బ. బ్రా. ౧-౩2.

అనఁ తే క్రుతివాక్యము గూడ అగ్నివాయావిద్యయందు పంచ గ్రమముగ జుగ్గళాః పాణి యప మంత్రశ్రేణివిద్యము గల వేద శబ్దరూః యావిర్భవించినట్లే చెప్పుచున్నదని గ్రహింపనగును. అగ్నివాయావిద్యాత్మకుడగు ప్రజాపతి నుండి త్రయీ విద్యారూప వేదశబ్దరూః యావిర్భవించిన దని భావము... (చూ. భారతీ శబ్దము).

త్రయీవిద్య - యోగోత్రయము :-

పదము పురుషార్థమును దర్శింపజేయుటకు కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాన యోగముల నుపదేశించుట వేదముల యంతరి ధైర్యజ్ఞము. అట్లు కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాన యోగత్రయ విశిష్ట మగుటచే గూడ వేదమునకు త్రయీత్వ ముపజన్పి మగుననియు జెప్పవగును. పరమేశ్వరునకు త్రయీ వేద్యుడని పేరు వ్రసివర్తము. అనగా వేదప్రతిపాద్య కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞానైక వేద్యుడని యర్థము. పరమేశ్వరుడు త్రయీవేద్యు డయినట్లు కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞానయోగయుక్తుడగు సాధకుడును 'త్రయయాయ్యోః' అగునవి క్రుతులు కీర్తించినవి.

“అథా హి విక్సీద్యోఽసి ప్రియో వో అతిథిః, రణ్ణు
పురీవ జూర్యః సూను ర్న త్రయయాయ్యో॥”

“త్రయ విద్యా తపః కర్మ భక్షణం త్రయం యాతీతి

త్రయయాయ్యః”

— పా ఖ.

విద్యా-తపః-కర్మ త్రయముచే సుసంస్కృతుడై రమణీయుడైన (రణ్యః) పుత్రుని వలెను (పూను ర్ను), వృద్ధుడు, హితోపదేశకుడు నగు రాజవలెను, మనః కఠినియు, ప్రియుడును నగు అగ్ని రమణీయు డై ప్రాప్తవ్యు డగుచున్నాడు - అని యర్థము.

ఇది విద్యాతపఃకర్మ త్రయముచే సుసంస్కృతు డయిన పుత్రునివలె నగ్నియు తమణీయుడై ప్రాప్తవ్యు డగుట చెప్పబడినది. - కాని యగ్ని తుండు రమణీయత్వమును దర్శించు తెట్లు : విద్యా తపః కర్మ త్రయముచే - అనగా కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాన యోగత్రయముచే చిత్తము సుసంస్కృతమై రమణీయ మగు కొలది యగ్నియుండు దివ్యత్వమును లేక అతాక్షిక రామణీయకమును దర్శించు నగునని శ్రుతి తాత్పర్యము.

ఇట్టి త్రయమును ప్రతిపాదించునది గాన వేదము త్రయీ య ప్రసిద్ధ మైన దనవచ్చును. “య మృషయ స్త్రైవిదా విదుః ఋచః సామాని యజుగంఘ్రి, సా హ శ్రీ రమ్మతా సతామ్” - అను శ్రుతి ఋగ్వేదః సామాత్యక మంత్రరాశిని ‘శ్రీః’ అని వ్యవహరింపినది. శ్రీ మాపుడై, కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞానాత్మక విద్యాత్రయమును వర్ణిల్ల జేయువాడగుటచే - తదుక్తానుష్ఠానపరచగు సాధకులను వర్ణిల్ల జేయువాడగుడే, పరమేశ్వరునకు ‘శ్రీవర్ధనః’ అను పేరు ప్రసిద్ధము.

‘ఋచః సామాని యజుగంఘ్రి సా హ శ్రీ రమ్మతా
సతామ్ - ఇతి శ్రుతే ర్వేదత్రయపాం త్రియం కర్మో
పా స్తీ జ్ఞాన కాండాత్మికాః పరయతి త త్తదుక్తానుష్ఠానేన
సమ్యక్ పరిపోషయతి స శ్రీవర్ధనః’

కనుక శ్రయో వీద్యయనగా శ్రీవిద్య, లేక వేదవిద్య యనియు, నయ్యదీ విద్యా తపః కర్మ - (లేక కర్మోపాసనాజ్ఞాన) కౌండీత్యైక మనియు సంప్రదాయార్థము. శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు నీ విషయమిట్లు వివరించిరి.

‘కర్మోపాసనా జ్ఞానకాండ భేదేన పత్వాచోఽపి వేదా

శ్రీప్రకారాః’

అంతాశ్రీశతీభాష్యకౌ. 38 శ్లో.

ఇక శ్రయీశబ్దము నిట్లుగాక, స్మృతులలోని కొన్ని కొన్ని వాక్యముల బురస్కరించుకొని చరిత్రకారులు విపరీతార్థకల్పనలతో జరిత్రాంశముల వృజించుచును జాతము.

స్మృతి వచనములు - చారిత్రకుల కల్పన :

“షట్త్రింశ దాబ్దికం చర్యం గురౌ శ్రైవేదికం వ్రతమ్”

అను మనుస్మృతి హతవము నుడుసఱింబి ‘మహాదువేదములకే శ్రయీ వ్యవహారము గల దనెడి యౌతేపమును జూతము. పై శ్లోకమున గల ‘శ్రైవేదికం’ అను పదము మూడు వేదముల భేదించు మూట వర్గమే. కాని యది చతుర్థవేద విషేధపరము కాదు. ఏలయన మనుస్మృతీయే మతీయైకచోజా—

‘శ్రుతి రథర్వాంగిరసీః కుర్యాది త్యనిచారయన్’

— 11-38.

అనుచు ‘అథర్వాంగిరసీః శ్రుతీః’ అను పదములచే నథర్వవేదము యొక్క శ్రుతిత్వమును అవశ్యకతను వ్యాపనము చేయుచున్నది. కాన పై త్రైవేదికమ్ అను పదము చతుర్థవేద విషేధపరము కాదు.

అయం చ మానవః త్రైవేదిక ప్రతచర్మా విధి చ్ఛాతర్వవేద
ప్రతచర్మా నిషేధతి । తత్సర్వత్వే వాక్యభేదప్రపంగాత్ ।
శ్రుత్యంతరే వేదమాత్రే ప్రతశ్రవణాచ్చ — కుల్లూకభట్టవ్యాఖ్య.

అనుచు వ్యాఖ్యాతలును త్రైవేదికపదము చతుర్థవేద నిషేధపదము గాదని
యే గ్రహించిరి.

ఇంతే కాదు. బ్రహ్మయజ్ఞము నందు (స్వాధ్యాయము)నందు నాల్గు
వేదముల సధ్యయనము జేయుట వల్లన నాల్గు ఫలములు కలుగు నని శ్రుతులు
(త్రై. ఉ. 2-8-2; శ. బ్రా. 11-5-6-4) విద్దేశించుచున్నవి. మనుస్మృతియు
శ్రుత్యనుగుణముగ నాలుగుఫలముల నిట్లు నిర్దేశించినది.

“యః స్వాధ్యాయ మధీతేఽర్జుం విధివా వియథః భవిః
తస్య నిత్యం శర త్యేష పయో దధి పుతం మధు॥” — 2-107.

కాన శ్రుత్యనుగుణమైన స్వాధ్యాయాధ్యయనమే, అనగా చతుర్వేదా
ధ్యయనమే మనుస్మృతి తాత్పర్యము. స్వాధ్యాయాధ్యయన ఫలముల నిష్లే యజ్ఞ
వల్కార్కది స్మృతులును వివరించినవి

కాని యిట్లు అథర్వవేదమును వేళముగా వరిగణించినపు, స్మృతులు
కొన్ని యచటచట అథర్వణ మంత్రముల సధ్యయనము జేసినవారి యెక నాదర
భావము జూపిన వనియు, నందుచే అథర్వవేదమునకు ఇతర వేదములతోపాటు
సమానస్థానము గొన్ని స్మృతుల నంగీకరించుటలేదు — అనియు చరిత్రకారుల 1
యాక్షేప మొడిటి గలదు. ఇది సరి కాదు.

ఈ చరిత్రకారులు చూపిన మనుస్మృతి, విష్ణుస్మృతి మొదలగు
వాక్యములు కేవలము అభిచారిక కర్మతత్పరుడై ఇతరుల హింసించుటకై ప్రవృత్తు

డగువాని నుద్దేశించినవి. తేదోక్తము లయిన యితర ధర్మములను, సత్యాపింసాది గుణములను విడిచి హింసాభూర్గమున జరించుచు నీ మంత్రములద్వారా లోకకలహములయి పశుతులయ్యెడి వారిని హేచ్చరించి ధర్మమార్గమున బ్రవర్తించజేయుటకై యీ స్మృతివచనములు ప్రవృత్తము లయినవి. ఉదా :-

“అన్యతాపిషాగ్నిం శ శాభోద్ధృతకర్మ తథా ।

అథర్వణేన హంశాశం పితనం తైన శాశాన్ ॥”

— విష్ణు. స్మృ. 6-191.

“అభిచారేషు సర్వేషు కర్తవ్యో ద్విషతో దమః ।

మూలకర్మణి చినాస్తేః కృత్యాను నీవిధాను శా”

— మను. స్మృ. 9-290.

ఇట్టి స్మృతి వచనములు చాల గలవు. ఇవి యభిచారకర్మల నాచరించి, యితరుల మారణమునకై ప్రవృత్తు లగు వారిని జీమింపక కఠినముగ దండింపవలయునని శాసించుచున్నవి ఇట్టి వాక్యము లథర్వవేదమునకు న్యూనత నాపాదించుటకై ప్రవృత్తము లని చెప్పుట యుక్తమా? కాదు. పైగా నీ స్మృతులే యాషడ వచ్చినపుడు ముందు వెనుకలు జూడక ధర్మ రక్షణమునకై యాథర్వణ మంత్రములతో గార్యనిధిని సాధింపవలెనని ‘శ్రుతి రథర్వాంగిరసీః కుర్వాది త్యవిచారయన్’ (మను. 11-38) - అని ఈ రీతిగా ప్రబోధించుచున్నవి.

1. Bloom Field - The Atharvaveda and Gopatha Brahman.

వసిష్ఠుడు అథర్వనిధి యగుట, ఋష్యశృంగు డథర్వప్రోక్త మంత్ర ములతో దశరథునకు పుత్రకామేష్టి చేయించుట, దూర్వానసుహర్షి యువదేశించిన యాథర్వణికసిద్ధ మంత్రములతో కుంతిదేవి సూర్య నారాధించుటయు బూర్వము వివరింపబడినవి. అథర్వవిదులు గూడ నగుటచే నిట్టి మహర్షులు విశేషించి కీర్తింపబడి. పూజ్యస్థానము నలంకరించిరి గాని యనాదరము జేయబడినట్లు గన్పట్టదు. అందుచే చరిత్రకారుల కల్పన శ్రుతి స్మృతి సమ్మతము కాదు.

‘ఇతి వేదా స్త్రయ స్త్రయా’ :-

పై ప్రమాణముల ననుసరించి త్రయాపదము ఋగాది మంత్ర త్రైవిధ్య ప్రతిపాదకమే గాని వేదత్రయ సంఖ్యా బోధకము గాదు; అనగా చతుర్వేద నిషేధ పరము కాదు - అని దర్శించితిమి.

ఇట నొక యాక్షేపము. 1. ఇతి వేదా స్త్రయ స్త్రయా - యను నమర సింహాని వాక్యము ననుసరించి త్రయా పదము వేదత్రయరూప సంఖ్యా బోధకమై కన్పట్టుచున్నది. అట్టిచో త్రయా పదము మంత్రత్రైవిధ్య ప్రతిపాదకముగా జెప్పట యెట్లు? మఱియు అమరకోశమున అథర్వవేద ప్రసక్తి లేదు - అనెడి యాక్షేపము గూడ గలదు. వీనిని జూతము.

అమరసింహాడు మొదట-

‘శ్రుతిః స్త్రీ వేద ఆహ్నయ స్త్రయా, ధర్మ స్తు తద్విధిః’

అని యనుచు శ్రుతి, వేద, ఆహ్నయ, త్రయా శబ్దములు నాలుగింటిని వేదసామాన్య వాచకములుగా బేర్కొనినాడు. పిదప—

‘స్త్రయా మృక్సాను యజుషీ ఇతి వేదా స్త్రయ స్త్రయా’

యని త్రయీశబ్దమును ఋగ్-యజుః-సామ రూప వేదత్రయ పరముగా జెప్పినాడు. కాన త్రయీపదము వేదసామాన్యమునకును, వేదత్రయమునకును గూడ వాచక మగుట యమరసింహుని యభిమతము. గురుబాల ప్రబోధిక యందును అమరసుధ¹ యందును నమరసింహుని యభిప్రాయమిట్లే సోపన త్తికముగ వివరింపబడినది.

త్రయీశబ్దము ఋగ్యజుఃసామ వేదత్రయ వాచకమయినను, త్రయ్యను వాదరూప మగుటజేసి యథర్వవేదము గూడ గ్రహింపబడు నని షటియొక వ్యాఖ్యాత వివరించినాడు.

‘అథర్వణస్తు త్రయ్యనువాద ఏవేతి స్వామి’ - అమరసుధాటిప్పణి;
హేమచంద్రాచార్యుడు అథర్వణము వేదత్రయోద్భవ మనినాడు.

స్వాధ్యాయః శ్రుతిరామ్నాయః, అథర్వా తు త దుద్భవః.

—అభిధానచింతామణి.

1. ‘అతస్త్రయ్యంతాని చత్వారి వేదస్య నామాని. న చ ‘వేదా త్రయ త్రయీ’ ఇత్యనేన పౌనరుక్త్యమ్ శంక్యమ్. సామాన్య విశేష రూపేణోభయ సంభవాత్. బ్రాహ్మణ తీత్రీయ వైశ్యా ద్విజాః, విప్రోఽపి ద్విజ ఇతి యథా, న చ ధర్మ మప్రియా మిత్యనేన పౌనరుక్త్యమ్. తత్ర ధర్మ పర్యాయాణా మభిధానాత్. ఇహ తు ధర్మస్వరూపస్య ధర్మప్రమాణస్య చాభిధానాత్. య దపి - సమాసే గుణీభూతస్యాపి త్రయీశబ్దస్య బహు వివక్షావశా త్తచ్చజ్ఞేన పరామర్శః - ఇత్యుక్తమ్. తదపి న. తన్మతే త్రయీధర్మశబ్దస్య విధేయత్వా త్తదేకదేశస్య త్రయీశబ్ద స్యానువ్యాద్యత్వా సంభవాత్. వేదస్యైవ తచ్చజ్ఞేన పరామర్శసంభవాచ్చ. య దపి - యథా శబ్దానుశాసనం - ఇతి ధృష్టాంతదర్శనమ్. తద ప్యేతేన ప్రత్యుక్తమ్. వేదస్యైవ పరామర్శ సంభవాత్.’

—అమరసుధా.

కాని యాధర్వణము ఋగ్వేదుల కంటె విలక్షణమై యితరాన పేక్షముగ నేకాగ్నిసాధ్య కృత్స్నకర్మలను ప్రతిపాదించు నని పైన వివరింపబడినది. ఇంతియే కాదు. ఇయ్యది శాంత - ఘోరరూపము.

“అనుపమ శమ దీప్తతా గరీయాన్ కృతపదపంక్తి
రధర్వణేవ వేదః”

అనుచు భారవి మున్నగు కవులు నాధర్వణవేదమునం దితరవేదవిలక్షణములైన శమ-దీప్తతాది పరస్పర విరుద్ధలక్షణము లున్నటుల వివరించిరి. (ఈవిషయము ముందు వివరింపబడును) అట్టిచో నీ యాధర్వణము త్రయ్యనువాదరూప మని చెప్పుట యెట్లు పొసగును? అందుచేతనే యాధర్వణము వేదత్రయోద్భృత మనుటయు నెట్లు చెల్లును? కాన శ్రీసాయణాచార్యులు చెప్పినట్లు త్రయీవదము త్ర్యవయత వాచక మగుచు మంత్రత్రైవిధ్య ప్రతిపాదక మనుటయే శాస్త్రసమ్మతము, యుక్తి సహము.

శ్రీ సాయణాచార్యులే కాదు శ్రీ శంకర భగవత్పాదులును ఋగాది పదములను మంత్రవచములుగ వ్యాఖ్యానించిరి.

(1) “అరా ఇవ రథనాభౌ ప్రాణే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్, ఋచో
యజాంషి సామాని” — ప్రశ్న ఉ. 2-6.

‘ఋచో యజాంషి సామానీతి త్రివిధా మంత్రాః’ -శం. భా.

(2) “తస్మాద్ ఋచః సామ యజాంషి” -ముండక. ఉ. 2-1-6.
‘ఋచః.....యజాంషి.....సామాని.....ఏవం త్రివిధా మంత్రాః’

కాన ఋగ్యజుఃసామ వదములు ప్రకరణము ననుసరించి మంత్రపరములుగ గ్రహించుట సంప్రదాయసిద్ధము.

కాని యశురకోశమున “త్రియా మృక్ సామయజుషీ ఇతి వేదా త్రయ త్రయీ - అను వాక్యముచే త్రయీ యన మూడువేదము లని కంఠోక్తిగ జెప్ప బడి

నది, అందు నాల్గవ వేదప్రసక్తి కానరాదు; కాన నిట త్రయీ పదము చతుర్థవేద విషేధపరము కాదా? — యన నట్లు కాదు. అమరకోశమునందే సంకీర్ణాద్వివర్గ యందు—

“అపి సాహస్ర కారీష చార్వణాఽధర్వణాదికమ్”

అనుచు సమూహవాచక పదములలో “అధర్వ” పదము నుదహరించినాడు.

“అధర్వణాః మంత్రాణాం సమూహః అధర్వణమ్” — అధర్వ మంత్రముల సమూహము — అని యర్థము. వాఙ్మేతలు నల్లై వివరించిరి. కాన అమర కోశమున అధర్వవేద ప్రసక్తి లేదనుట తగదు. అధర్వణవేద ప్రసక్తి యుండుటచే నిందతి త్రయీపదము చతుర్థవేద విషేధవేరము కాదు. మఱియు “అథర్వణం” అని ప్రత్యేకముగా జెప్పుటచే అధర్వణ వేదమునకు గల యితరవేద వైలక్షణ్యమును సూచిత మగుచున్నది. కాన త్రయీశబ్దము వేదసామాన్యవాచకము, వేద త్రయవాచకము గూడ నగుట యమరసింహుని యభిమతముగా గ్రహింపనగును.

మఱియు త్రయీశబ్దము కేవలసంఖ్యావాచకము గాదు. మూడు అవయవములు గలది యను నర్థమును బోధించునది. త్రయీశబ్దము యొక్క వ్యుత్పత్తిని బరిశీలించిన నీ విషయము స్పష్టము గాగలదు.

“త్రయోఽవయనా యస్యాః సా సంహతిః త్రయా—

త్రిశబ్దాత్ సంఖ్యాయా అవయవే తయవ్ (5-1-42).

పా. సూ.) ద్విత్రిభ్యాం తయస్య (5-2-43) ఇత్యయచ్.

డిద్ధాణచ్ (5-1-15) ఇతి జీవః” — అమరసుధ.

ఇట త్రిశబ్దముకంటె అవయవార్థమున ప్రత్యయము వచ్చుటజేసి త్రయీ పదము కేవలసంఖ్యావాచకము కాదు.

అధర్వవేదము . రెండు సంప్రదాయములు :-

“అముష్య విద్యా రసనాగ్ర నర్తకీ, త్రయీవ నీతాంగగుణేవ
విస్తరమ్॥”

అను నైషధీయశ్లోకమును వ్యాఖ్యానించుచు మల్లినాథసూరి గూడ అధర్వణము వృధగ్వేద మను పక్ష మొకటియు; అది త్రయ్యంతర్భూత మను పక్ష మొకటియు నున్నట్లు జెప్పినాడు. ఋగ్యజుఃసామరూప మంత్రత్వైవిధ్యముచే నాధర్వణము త్రయీరూప మగుచున్నది. త్రయీరూపమయ్యును ఇతరవేద విలక్షణమై వృధగ్వేద మగు ననియు సూరి యభిప్రాయముగ గ్రహింపనగును.

హరదత్తాచార్యుడను, త్రయ్యా మాన్వీక్షకాం వా వా అభి విసీతః” అను గౌతమధర్మసూత్రము (2-2-3) నందలి త్రయీపథమును వివరించుచు, త్రిత్వ వివక్షజేసినపుడు ఋగ్యజుఃసామరూప మంత్రత్రయ్యాత్మక మగుటచే నాధర్వణవేదము త్రయి యం దంతర్భూతమగు ననియు, అట్లు చేయని యపుడు ప్రవచనము ననుసరించియు, వైలక్షణ్యము ననుసరించియు నది వృధగ్వేదముగ గ్రహింపబడుచుండు ననియు రెండు సంప్రదాయములను జెప్పినది.

‘ఋగ్యజుఃసామాత్మకా త్రయో వేదా త్రయీ, అధర్వణ శ్చ
వేద ప్రే ష్వంతర్భవతి, తత్రాపి హి మంత్రా ఋచో
యజాంషి సామాని వా, భేదవ్యవహారస్తు ప్రవచన
నిమిత్తః, శాంతిక పౌష్టికాది ప్రమేయ నిబంధనో వా’-ఇతి.
రాజశేఖరుడు అధర్వణమును వృధగ్వేదముగ నిట్లు పరిగణనము చేసినాడు.

“ఋగ్యజుఃసామ వేదా త్రయీ, అధర్వణ తురీయమ్ ।....

ఋచో యజాంషి సామాని చాధర్వాణి త ఇమే చత్వారో

వేదాః ॥”

—కావ్యమీమాంసా. 2 అధ్య.

కాని వ్యాఖ్యాతలు (మధుసూదనమిత్రులు) ఋగ్వజాసామరూప మంత్ర
త్రైవిధ్యము గల వేదము త్రయీ శబ్దముచే గ్రహింపబడు నని యిట్లు చెప్పిరి.

“త్రయీ గద్య పద్య గీత్యాత్మక రచనాకాలీ వేద త్రయీ

శబ్దేన వ్యవహీయత ఇతి భావఃతథాచోక్తమ్-

“వినియోక్తవ్యరూప శ్చ త్రివిధః సంప్రదర్శ్యతే ।

ఋగ్వజాసామరూపేణ మంత్రో వేదచతుష్టయే॥” -ఇతి.

కనుక నీ వచనముల ననుసరించి నాలుగువేదములును గూడ ఋగ్వజాః
సామ (గద్య-పద్య-గీతి) రూపత్రైవిధ్యము గలవి యగుటజేసి త్రయీ యను వ్యవ
హారము వివక్ష ననుసరించి వేదచతుష్టయమునకును, ప్రతియొక వేదమునకును,
తుదకు ప్రతియొక వేదశాఖకును గల దను సంప్రదాయము వ్యవస్థిత మగుచున్నది.

త్రయీ - శ్రితిసంప్రదాయము :-

అదియునుగాక యీ విషయమున శ్రితిస్వభావము గూడ బరిశీలించదగి
యున్నది. ఋతువిభాగముల బేర్కొనుచు శతపథబ్రాహ్మణ మొకచోట ఆఱు
ఇంకొకచోట ఆయిదు, మఱియొకచోట మూడు, వేటొకచోట ఏడు-ఋతువుల నిట్లు
పేర్కొనినది.

“షడ్వా ఋతవః సంవత్సరస్య” శ. బ్రా. 1-2-5-12.

“పంచ వాఽఋతవః” —శ. బ్రా. 2-2-3-14.

“త్రయో వా ఋతవః సంవత్సరస్య”
—శ. బ్రా. 3-4-4-17; 11-5-4-11.

“నస్తహి హి ఋతవః” -శ బ్రా. 9-3-1-19; 9-5-2-8.

తాండ్యబ్రాహ్మణమునం దొకచోట ఆఱు, మఱియొకచోట ఆయిదు
ఋతువు లిట్లు పేర్కొనబడినవి.

“ద్వౌ ద్వౌ హి మాసా స్మతుః” -తా. బ్రా. 10-12-8.

ఋతువునకు రెండు మాసము లని యిది చెప్పబడి అటు ఋతువులు గ్రహింపబడినవి.

‘పంచ హ్యృ తవః’ -తాం. బ్రా. 12-4-8 : 13-2-6.

ఐతరేయబ్రాహ్మణము హేమంతశశిరముల నొకటిగా గ్రహించి అయిదు ఋతువుల బేర్కొనినది.

“పంచ ర్హవో హేమశశిరయోః సమాసేన” ఐ. బ్రా. 1-1.

కౌషీతకీబ్రాహ్మణము ఋతువునకు నూటయిరువది దినములు (నాలుగు మాసములు) జెప్పినది. అనగా మూడు ఋతువులనే గ్రహించినది.

“వింశతి శతం వా ఋతో రహని” -కౌ. బ్రా 11-7.

తైత్తిరీయారణ్యకమున అటు ఋతువులు చెప్పబడినవి.

“షట్పం వద్యంతేః షడ్వా ఋతవఃః ఋతుభ్య ఏవ
యజ్ఞస్యశిరోఽవరుంధే” -తై. ఆ. 5-6.

ఇది నొకే శతపథశ్రుతియందును, తాండ్యబ్రాహ్మణమునను భిన్నభిన్నస్థలములలో ఋతుసంఖ్య భిన్నముగా నున్నది. ఇంకొక శ్రుతియందు మూడే చెప్పబడినవి. ఇంకొకదాని యందుఅయిదు గ్రహింపబడినవి. దీనినిబట్టి ఆ యా శ్రుతులు గాని శ్రుతులలో నా యాభాగములు గాని రచింపబడునమయమున నది బేర్కొనబడిన సంఖ్య ననుసరించియే ఋతువులుండెడి వని గాని, ఆ యాభిన్నభిన్న ఋతుసంఖ్యలను బట్టి యానాటి రచయితలకుగల కాలవిజ్ఞాన విశేషమిది యని గాని చెప్పవలనుపడునా; ఇంకొకవిషయము.

ఛాందోగ్యశ్రుతియందు పంచభూతముల సృష్టి చెప్పబడలేదు. ఆ శ్రుతి పంచభూతములలో మూడవది యగు తేజస్సుతో సృష్టిపర్వనము నారంభించి 'తేజోఽబిన్నముల (తేజః-అప్-అన్న) సృష్టి క్రమమునే వివరించినది.

"తత్తేజోఽసృజత తదపోఽసృజత తా అన్న మసృజంత"

— ఛాం. 6-2-3, 4.

తైత్తిరీయశ్రుతి సృష్టి పర్వన మారాశముతో నారంభించి పంచభూతాది సృష్టి క్రమమును వివరించినది.

"తస్మా ద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశః సంభూతః, అకాశా ద్వాయుః, వాయో రగ్నిః, ఆగ్నే రావః, అవ్యుః పృథివీ"

తై. ఉ. 2.

కావి ఛాందోగ్యశ్రుతిరచనాకాలమున భూతశ్రయోత్పత్తియే జరిగినది గాని ఆకాశవాయుపులసృష్టి జరుగలేదనిగాని, లేక యానాటి రచయితలకు వానిని గూర్చిన పరిజ్ఞానము లేదని గాని చెప్ప నగునా ? ఇట్టియెడ పరస్పర విరుద్ధములుగ గన్నట్లు శ్రుతివాక్యముల ననున్వయపరచు సంప్రదాయము శ్రీ బౌద్ధరాయణుడు బ్రహ్మ సూత్రములందు వివరించియే యుండిరి. (చూ - అవిరోధాధ్యాయము వియదధికరణము మొ॥).

అట్లే శ్రయోశబ్దమున గూడ సంప్రదాయమును గమనించుట యుక్తము వేదములు నాలుగైనను శ్రుతి కొన్నిచోట్ల ఏకత్వవివక్ష చేసి 'వాక్' అనియే వేద సామాన్యమును వ్యవహరించినది.

'వాచా విరూప నిత్యయా'

— ఋ 8-75-8.

'దేవీం వాచ మజనయన్త దేవాః'

— ఋ. 8-100-11.

'యద్ వాగ్వద స్త్యవితేతనాని'

ఋ. 8-100-12.

‘వాచం దేను ముపాసీత’ — బృ. ఉ. 5-8-1.

‘వా గితి త ద్రుహ్య’

— ఐ. బ్రా. 6-3; 2-15; శ. బ్రా. 2-1-4-10; తై. ఉ. 2-9-6;
గో. పూ-2-10, 11.

‘వాగ్ దీక్ష’ — కొషి. బ్రా. 30-1.

శ్రుతులు కొన్నిచోట్ల వేదములను తిస్రో వాచః అనిపేర్కొనినవి.

“తిస్రో వాచ ఈరయతి” — ఋ. 9-97-34.

“తిస్రో వాచ ఉదీరత” — ” 9-33-4.

తిస్రో వాచః ప్రవద — ” 7-101-1.

‘త్రేధా విహితా హి వాక్ ఋచో యజాంషి సామాని’

— శ. బ్రా. 6-5-34; 10-4-5-2,

కొన్ని యెడల నీవేదములు నాల్గు వాక్కులుగా జెప్పబడినవి.

‘చత్వారి వాక్ పరిమితా పదాని’ — ఋ. 1-184-45.

‘చత్వారి శృంగా’ — ” 4-58-3.

‘పాహి చ తస్యభిః (గీర్భిః)వసో’ — ” 8- 1-6.

‘చతస్ర ఉమ్ ఘృతదృహః’ — ” 9-89-5.

‘చతుష్కవర్తా యవతిః సుపేశా’ — ” 10- 14-3.

చతుర్వేద ప్రసక్తి గల్గిన పై ఋక్కులలో మొదటి మూడును పూర్వము వివరింపబడినవి. నాల్గవ మంత్రమున నాల్గు వేదములు సోమని పేరిం

‘వాచం దేను ముపాసీత’

— బృ. ఉ. 5-8-1.

‘వా గితి త ద్రుహతి’

— ఐ. బ్రా. 6-3; 2-15; శ. బ్రా. 2-1-4-10; జై. ఉ. 2-9-6;
గో. పూ-2-10, 11.

‘వాగ్ దీక్ష’

కొషి. బ్రా. 30-1.

శ్రుతులు కొన్నిచోట్ల వేదములను తిస్రో వాచః అనిపేర్కొనినవి.

“తిస్రో వాచ ఈరయతి”

— ఋ. 9-97-34.

“తిస్రో వాచ ఉదీరత”

— ” 9-33-4.

తిస్రో వాచః ప్రవద

— ” 7-101-1.

‘త్రేధా విహితా హి వాక్ ఋచో యజాంషి సామాని’

— శ. బ్రా. 6-5-34; 10-4-5-2,

కొన్ని యెడల వీవేదములు నాల్గు వాక్కులూ జెప్పబడినవి.

‘చత్వారి వాక్ పరిమితా పదాని’

— ఋ. 1-164-45.

‘చత్వారి శృంగా’

— ” 4-58-3.

‘పాహి చ తస్యభిః (గీర్భిః)వసో’

— ” 8- 0-6.

‘చతస్ర ఊమ్ ఘృతదృహః

— ” 9-89-5.

‘చతుష్కన్దా యువతిః సుపేతా’

— ” 10- 14-3.

చతుర్వేద ప్రసక్తి గల్గిన పై ఋక్కులలో మొదటి మూడును పూర్వము వివరింపబడినవి. నాల్గవ మంత్రమున నాల్గు వేదములు సోముని నేపిం

“సంసారరోగస్య ఔషధం భేషజం । సంసారరోగ నిర్మోక్ష

కారిణీం పరాం విద్యా ముపదిదేశ గీతా స్వీతి భిషక్” -- శం. భా.

పరమేశ్వరుడు సంసారరోగములను నివర్తింప జేయు దివ్యాషధము. సంసారరోగము నుండి విముక్తివి బ్రసాదించు పరావిద్యను గీతల యందుపదేశించుటచే భిషక్ - అని యర్థము. నిఖిల విద్యావేత్త యగుటచే బరమేశ్వరుడు ‘వైద్యః అనియు సహస్రనామముల యందు గీర్తింపబడినాడు.

‘భీషయతీతి భిషక్ - అథవా - బిభేత్సాన్మా ద్రోగ ఇతి భిషక్’

.... వాచస్పత్యమ్.

‘భీషాన్మా ద్యాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః’

.... తై. ఉ.

పరమేశ్వరుని వలన భీతులై సూర్యాది దేవతలు స్వస్థ కార్యముల

యందు బ్రవర్తిల్లుచున్నారు - అనెడి శ్రుతుల ననుసరించి సూర్యాది దేవతా భయ కారణమగుటచే బరమేశ్వరునకు ‘భిషక్’ అని స్పార్థకనామము; లేక యెవని వలన భయపడి యాధివ్యాధులు తొలగిపోవునో లేక సంసార రోగము నివర్తించునో యట్టి పరమేశ్వరుడు భిషక్.

“యజ్ఞస్య హైవ భిషక్ య ద్రుహ్మ యజ్ఞాయైవ

త ద్భేషజం కృత్వా హరతి” — ఐ. బ్రా. 5-9-34.

‘యో బ్రహ్మన్ స్తీవీషయజ్ఞస్య భిషక్ చికిత్సకః । తస్మా

త్కారణాత్ యజ్ఞాయైవ భేషజం కృత్వా యజ్ఞాస్యాంగ

వైకల్యరోగం శమయిత్వా దక్షిణాం హరతి’

— సా భా.

ఋత్విక్కులలో బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కుకు భిషక్ అని పేరు. ఇతడు యజ్ఞమునకు సంభవించెడి యంగవైకల్య మనెడి వ్యాధిని చికిత్స చేసి

‘వార్తా జీవికా తన్మూలః, త్రయ్యా చ వృష్ట్యాది హేతుతయా
త్రాయతే రక్షతే సర్వం త్రయీ వార్తాదిః’ — నీలకంఠః.

వార్త యన జీవికకౌఱై న వృత్తి. లోకము దీనిపై నాధారపడి యుండును
వార్తాదులు వృష్ట్యాదిహేతువులై లోకమును సర్వదా రక్షించుచుండును. కాన
వానికి త్రయీయని పేరు. భూపాలకుడు వీనిని జక్కగా రక్షించుచో నివియు
జక్కగా నుండి ప్రజల గాపాడును: లేనిచో లేదు—అని యర్థము.

కనుక (ఈ నిర్వచనము ననుసరించియు) రక్షతత్వధర్మము వేద
సామాన్యము నందుండుటచే త్రయీశబ్దము వేదసామాన్యవాచకముగా నిట
గ్రహింపబడినది.

త్రయీ - పరాదేవత :-

వేదాదిశబ్దములు వేదవాచకము లగుచు పరమేశ్వర వాచకములు నయినట్లు
త్రయీశబ్దము గూడ వేదవాచక మగుచు పరాదేవతా వాచకముగ బ్రసిద్ధము.

‘ఋ గ్యజుః సామ భాగేన సాంగవేదగతాపి యాః (యతః)

త్రయీతి పఠ్యతే లోకే దృష్టా దృష్టార్థ సాధినీ’॥

— దేవీపురాణమ్ (వాచస్పత్యమ్).

ఋగ్యజుః సామ మంత్రరూపమున సాంగవేదములను వ్యాపించి
యధ్యయనము జేయబడుటచే పరాదేవియే త్రయీ యని చెప్పబడుచున్నది—
అని యర్థము. మరియు ‘సాంగవేదగతాపి’ యను విశేషణమును బరిశీలించుచో

‘త్రయీ’ శబ్దము కేవలము వేదత్రయ వాచకమై చక్షుర్థవేదనిషేధ
పరము కాదు; వేదములు నాలు గయ్యును, ఋ గ్యజుః సామ మంత్రాత్మకము

అగుటచే 'త్రయా' రూపములు - అను నర్థ మిది సూచితము. ఇంతియే గాదు పరాచేవరగ వేదప్రతిపాద్యగా ప్రసిద్ధము; ఇది, త్రయా రూపిణిగ పరింప బడుట గూడ ('త్రయైవత్యతే లోకే') గమనార్హము. 'శివా శబ్దమయీ ప్రోహా' ఇత్యాది పురాణవచనములు నీ విషయము నభివ్యక్తము చేయుచున్నవి. కనుకనే పరాచేవర యిట్లే యితరపురాణము లందును గీర్తింపబడినది.

“మద్వై వాన్యా పరాశక్తి ర్వేదసంజ్ఞా పురాతనీ;
ఋగ్యజుః సాచ రూపేణ నర్గాదౌ సంప్రవర్తతే॥” — కూర్మ.పు.
“అస్మిక్షకీ త్రయా చేవి దండనీతి శ్చ కథ్యపే” - పద్మ. పు.

“త్రయా త్రివర్ణనిలయా” - లలితాసహస్రనామ.

‘ఓంకారము త్రయైవిద్యా ప్రతినిధిరూప మని శ్రుతి నిర్దేశించుచున్నది.

“ఓ మితి ప్రతిపద్యతపితద్వై యజా త్రయీం విద్యాం
ప్రత్యేషా వా గేత త్వరమ మక్షరమ్” - తై. ఆ. 2-11

పై ప్రమాణముల వలన త్రయైశబ్దము పరిమేళ్యరూపమును, లేక పరాచేవరరూపము, ఋగ్యజుస్సామ మంత్రాత్మక మగు వేదరూపిణి నామ మగుట చెరియవచ్చుచున్నది. కాన వేద, ఋషి, బ్రహ్మాది పూర్వోక్త వేదనామము లన్నిటి యిట్లే ఈ త్రయై వదముగూడ పరిమేళ్యరూపము వాచక మగుచు, వేద సామగ్ధ్యమునకును వాచక మగుచున్న దని గ్రహించుట యుక్తము.

అథర్వవేదము - భిన్ననామములు - ఔచిత్యము :-

పైన చెప్పినట్లు అన్నివేదములు మంత్రత్రైవిధ్యము గలవి యగుచో వానికి భిన్నభిన్ననామము లెందుటకు గలది చేమి? యన వచ్చును. ముగాది

చెడి నాలుగు గోవులు (వాక్కులు) గను, ఐదవ మంత్రము నందు వాగ్దేవికి చతుష్కపర్థములుగను వర్ణింపబడినవి, ఇట నొకే శ్రుతి (ఋగ్వేదము) భిన్న భిన్న స్థలముల యందు ప్రకరణానుసారముగ నేకత్వ వివక్ష చేసి వేదములను వాక్ అనియు, త్రిత్వవివక్ష చేసి 'తిస్రో వాచః' అనియు, చతుష్త్వ వివక్ష చేసి 'చత్వారి వాక్ పరిమితా పదాని' ఇత్యాదిగా వ్యవహరించుట కాన నగును. అట్లే యమరసింహుడును త్రయీ పదమును మొదట ఏకత్వ వివక్షచేసి వేదసామాన్య పరముగను, పిమ్మట త్రిత్వ వివక్ష చేసి వేదత్రయ సమూహపరముగను జెప్పి నాడనుట స్పష్టము.

త్రయీ శబ్దము - ముఖ్యార్థము :-

త్రయీ శబ్దము 1) త్రిత్వ సంఖ్యా వాచకముగను, అనగా 'మూడు వేదముల సమూహము' - అను నర్థము నందును 2) అవయవత్రయ సమూహ వాచకముగను, అనగా 'ఋగ్ - యజుఃసామరూప మంత్రములు అవయవములుగా గల వేదము' - అను నర్థ మందును — ఇట్లు రెండర్థము లందును గూడ బ్రసిద్ధ మగుచో నిం దేది ముఖ్యార్థము : ఇందొకటి ముఖ్యమగుచో రెండవది లక్ష్యార్థము గావలెను. కాన నీ విషయమున గూడ శ్రుతి సంప్రదాయమును జూతము. శ్రుతి యందు -

'త్రయీ వై విద్యా కావ్యం ఛందః' శ. బ్రా. 8-5-2-4.

'త్రయీ విద్యా యజ్ఞః' శ. బ్రా. 1-1-4-3.

ఇత్యాది ప్రయోగములు గలవు. ఇంతియే కాదు.

"తా హైతా త్రయ్య ఆసః - య నృండాకః, అవకా వేతన

శాఖా, ఏతాభి రేవైన మేత త్త్రయ్యాభి రద్భిః శమయతి"

.... శ. బ్రా. 9-1-2-22.

“తా ఏతా త్రివిధా ఆపః ఖలు । తస్మా త్తే రవకర్షణే ఏతాభిః

త్రివిధాభి రపి అద్భిః ఏనం అగ్నిం శమితవాన్ భవతి” - సా. భా.

ఇచట ‘త్రయీభిః అద్భిః’ అని బహువచన ప్రయోగము గలదు. ఇట త్రయీ శబ్దమును సంఖ్యావాచకముగ గ్రహించి ‘మూడు జలములు’ అను నర్థము గ్రహించుట కవకాశము లేదు. త్రివిధములగు జలము లనియే యర్థము పొనగును. శ్రీ సాయణులును ‘త్రివిధాః ఆపః’ అనియే వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ శ్రుతియే వేటొకచోట ‘త్రేధా విహితా హి వాక్ ఋచో యజాంషి సామాని’ యని వాత్సేవిధ్యమును బ్రతిపాదించుట పైన బేర్కొనబడినది త్రిశబ్దముకంటె అవ యవార్థమున ప్రత్యయము వచ్చి త్రయీ శబ్దము నిష్పన్న మగుటయు బూర్వము వివరింపబడినది. కాన త్రయీ శబ్దమునకు ‘మంత్ర త్రైవిధ్యము గలది’ యను నదియే ముఖ్యార్థమని గ్రహింపవలెను.

ఋగ్వేదము గూడ వేదరూపమగు వాక్కు త్రైవిధ్యముతో నొప్పుచు ప్రవృత్తమయినట్లు చెప్పుచున్నది.

‘అనర్ణి వాం స్థవిరా వేదసా గీ ర్వాక్తే అశ్వినా త్రేధా క్షరన్తి’

— ఋ 1-181-7.

‘గీః స్తుతిరూపా వాక్ కీర్త్యశీ । స్థవిరా అత్యంతం స్థిరా
నిత్యా వేదరుయా, త్రేధా మంత్రాదిభేదేన త్రిప్రకారా’సా. భా.

త్రయీ శబ్దమునకు ఋగ్వజాసామ మంత్రత్రైవిధ్యము గలది యను నర్థమే గాక ‘రక్షించునది’ (త్రాయతే రక్షతే ఇతి త్రయీ) యను నర్థముగూడ సంప్రదాయానుగతమై కన్పట్టుచున్నది

“వార్తామూలో హ్యయం లోకః త్రయ్యా వైధార్యతే సదా ।

తాత్పర్యం వర్తతే నమ్మ గృధా రక్షతి భూమిపః॥”

శమింప జేయును. కాన హోత, ఉద్ధాత మున్నగు ఋత్విక్కులతోపాటు దక్షిణమ గ్రహించును - అని యర్థము.

‘అతఏవ సంప్రదాయనిద ఆహాః—

‘అథర్వక్షేత్రవాన్బ్రహ్మ వేదే ష్వన్యేషు భాగవాన్.

తస్మా ద్భ్రహ్మణం బ్రహ్మిష్ట మితి హ్యరణ్యకే శ్రుతమ్’

—సా. భా. -ఐ. బ్రా. 5-8-31.

కాన యజ్ఞమునందు బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కు ఋగ్యజుఃసామ వేద విదుడే గాక ప్రధానముగ నధర్వవేదవిదుడు నయి యుండవలె నని తెలియుచున్నది. అట్టి బ్రహ్మయే భిషక్ కాగలడు. అట్టి యతడే యజ్ఞసమయమున నాఘాత్మికము గను, నాధిదై వికముగను, నాధిభౌతికముగను సంభవించెడి యుపద్రవముల నాధర్వ జిక సిద్ధమంత్రములచే శమింపజేయగలడు. ఇట్లాతనికి దోడ్పడు వేద మగుటచే బైషజ్యవేద మని సార్థకనామము.

మఱియు ‘అంగానాం హి రసోఽంగిరసః’ — అంగసము లగు నస్త్ర ధాతువులకు సంబంధించిన చికిత్సను విశేషముగ బ్రతిపాదించునట్టి దగుటచేత ఏ బైషజ్యవేదమే యంగిరోవేద మను సార్థకనామము నొంది నట్లును సంప్రదాయ విదులు జెప్పుదురు. అంగిరసు లనెడి మహర్షులచే వర్ణింపబడుటచే ‘అంగిరో వేదము’ అని ప్రసిద్ధి వచ్చిన దనెడి విషయము మూడు వివరింపబడును.

బ్రహ్మవేదము - క్షత్రవేదము :-

‘క్షతాత్ త్రాయతే - ఇతి క్షత్రమ్’ — అపదనుండి కాపాడునది యని యర్థము. రక్షః పిశాచ శత్రు సర్ప విష రోగా ద్యుపద్రవముల నుండి కాపాడుచు కార్యసిద్ధి గూర్చుసిద్ధమంత్రములచే నొప్పునది యని భావము. యజ్ఞాచికర్మలయం

దెట్టి యుపద్రవములు గల్గినను వారించు సామర్థ్య మాధర్మణిక మంత్రములకు గలదు. శ్రీమద్రామాయణమున వసిష్ఠుడు 'బ్రహ్మవేదవిదాం శ్రేష్ఠః క్షత్ర వేదవిదాం వరః' అని కీర్తింపబడినట్లు పూర్వము వివరింపబడినది. కనుక బ్రహ్మ లేక పురోహితుడు, లేక గురువు లేక వసిష్ఠుడునగువాడు బ్రాహ్మజాత్ర తేజములు రెండింటితో విలసిల్లుచుండ నగు నని శ్రుతి తాత్పర్యమై యున్నది కాని యిట నధర్మ వేదమునకు క్షత్రవేద మనియు, మిగిలిన మూడింటికిని. బ్రహ్మవేదము లనియు వ్యవహార మున్నట్లు పై రామాయణశ్లోకము ననుసరించి తెలియుచున్నది. బ్రహ్మకర్తవ్య ప్రతిపాదకమగుటచే నాధర్మణమునకు బ్రహ్మ వేదమను వ్యవహార ముపపన్న మైనట్లు పైన వివరింపబడినది. కాన ప్రకరణము ననుసరించి యీ వేదముల కిట్టి భిన్నభిన్న నామములతో వ్యవహార మేర్పడినట్లు గాననగును. ఇవి యన్నియు వ్యవహారనామములు లేకకర్మనామ ధేయములు; కాగా రూఢినామములు గావని తెలియుచున్నది. యజుర్వేదము ప్రధానముగ నధ్వర్యుకర్మ ప్రతిపాదక మగుటచే ఆధ్వర్యవకాండ, ఆప్లే ఋగ్వేదము హోత్రకాండ, సామవేదము బౌద్ధాత్రకాండ, యఱునట్లు, ఆధర్మణము కూడ ప్రధానముగ బ్రహ్మకర్తవ్య ప్రతిపాదక మగుచు బ్రహ్మవేదము; క్షత్ర త్రాణ ధర్మముచే క్షత్రవేదము నగుచు, బ్రహ్మతత్త్వ ప్రతిపాదక మగు నెడ మిగిలిన వేదములతోపాటు నిదియు బ్రహ్మవేద మగుచుండును.

వసిష్ఠః - బ్రహ్మ :-

ఇట నొక విషయము గమనింప దగును. శ్రేతాగ్నిసాధ్య యజ్ఞకర్మ నిర్వాహకుడగు ఋత్విజునకు బ్రహ్మ యను నామము ప్రసిద్ధ మయినట్లే ఏకాగ్ని సాధ్య వివాహోపనయనాది సంస్కారముల నిర్వహించు పురోహితునకు గూడ

బ్రహ్మ, వసిష్ట - ఇత్యాది నామములు అనాది సిద్ధములు. వసిష్ఠుడు పురోహితుడయి పెక్కురాజుల యజ్ఞాదికార్యముల నిర్వహించి నట్లు క్రతులయందు గలదు.

“ఉక్తభృతం సామభృతం భిభర్తి గ్రావాణం బిభ్రత్సృవా త్యగే। ఉపైన మాధ్వం సుమన్యమానా

ఆ వో గచ్ఛాతి వ్రతృదో వసిష్ఠః ॥” —ము. 7-33-14.

ఇది వసిష్ఠుడు బ్రహ్మస్థాసీయు డగుచు (1) హోతను (ఉక్తభృతం శస్త్రాజాం సంభక్తారం), (2) ఉద్గాతను (సామభృతం), (3) అధ్వర్యుని (గ్రావాణం బిభ్రత్ ఆభిషవణం బిభ్రతం అధ్వర్యం), - ఇట్టి మువ్వరిని భరించుచు యజ్ఞమున భేషాది (ప్రాయశ్చిత్తాది) నిమిత్తమైన కర్తవ్యము నుపదేశింపగలవాడు. అట్టి బ్రహ్మలేక పురోహితుడైన వసిష్ఠుని ఆరాధింపుడు (ఏనం ఉప ఆధ్వం) - అని యింద్రుడు తృప్తులను (రాజులను) ప్రబోధించుట మంత్రార్థము.

ఇది మువ్వరు ఋత్విజులను - యజ్ఞమును వసిష్ఠుడు భరించుచున్నట్లు బ్రహ్మ కర్తవ్యమును క్రతు తెల్పుచున్నది. భరించువాడగుటచే వసిష్ఠుడు ఇది బ్రహ్మ యగుట ‘భిభర్తి’ అను నిర్వచనము ద్వారా వివరించుచున్నది. ఇంకొక మంత్రమును జూతము.

“దండా ఇవేద్గో అజనాన ఆసన్ పరిచ్ఛిన్నా భరతా అర్భకానః।
అభవచ్చ పుర ఏతా వసిష్ఠ ఆదితృత్సానాం విశో అవ్రథన్త॥”

—ము. 7-33-6.

ఈ మంత్రమున గూడ భరతులకు వసిష్ఠుడు పురోహితుడు (పుర ఏతా) అయినట్లును, వారు తమ శత్రువులచే బరాభూతు లయి యెంత దుస్థులు అయినను ఆ వసిష్ఠమహర్షియొక్క పురోహిత్యసామర్థ్యము వలన ప్రజల వర్ధిల్ల జేసిరి - అని చెప్పబడినది.

మఱియు జలోదరవ్యాధిపీడితు డయి హరిశ్చంద్రు డను రాజు సంకల్పించిన యజ్ఞమునందు విశ్వామిత్రాది మహర్షులు నలుపురు ఋత్విజాలు; అందు వసిష్ఠుడు బ్రహ్మస్థాన మలంకరి చినట్లు ఐతరేయబ్రాహ్మణ¹ మున గలదు. ఇంతే కాదు.

“తతో వసిష్ఠపురోహితాః ప్రజాః ప్రాజాయంత
తస్మా ద్వాసిష్ఠో బ్రహ్మ కార్యః సైవ జాయతే”

—తై. సం. 3-5-2-1.

ఇంద్రుడు వసిష్ఠునకు ‘స్తోమభాగాః’ అనెడి బ్రహ్మత్వోపయుక్త మంత్రజాతము నుపదేశించెను. అట్లు ఇంద్రుడు మంత్రజాతమును వసిష్ఠున కనుగ్రహించుటచే ప్రజ లందఱు వసిష్ఠుడే పురోహితుడుగా గల్గి యుద్భవించుచుందురు. ఆ కారణముచేతనే స్తోమయాగమును సంకల్పించువారు వసిష్ఠుని (లేక ఆ సంప్రదాయము నెఱిగిన వానిని గాని) బ్రహ్మగా వరింపవలెను. అట్లు చేసినచో యజమాను డట్టి సత్సంతానమును గాంచ గలడు - అని యర్థము. కొలది మార్పులతో నీ శ్రుతివాక్యము తాండ్య బ్రాహ్మణము నందును గలదు.

“తతో వై వసిష్ఠపురోహితాః భరతాః ప్రాజాయంత”

—తాం బ్రా. 15-5-24.

తైమిరుహర్షియు - ‘వాసిష్ఠానాం వా బ్రహ్మత్వస్య నియమా²; సర్వేషాం వా ప్రతిప్రసవా³ (6-6-24, 25)’ -అను సూత్రముల ద్వారా వసిష్ఠులు గాని ‘స్తోమభాగాల సభ్యయనము జేసి తత్సంప్రదాయము నెఱిగినవారు గాని బ్రహ్మత్వమునకర్హు లని వివరించినాడు. బృహద్దేవతయు నీ విషయము నిట్లు చెప్పుచున్నది.

1. “తస్య హ విశ్వామిత్రో హోతాసీ జ్ఞమదగ్ని రభ్యయ్య ర్వసిష్ఠో బ్రహ్మ
2యాస్య ఉదాతా....”
—ఐ.బ్రా. 7-4-16.

“వశిష్టాశ్చ వశిష్టా శ్చ బ్రాహ్మణా బ్రహ్మకర్మణః।
సర్వకర్మసు యజ్ఞేషు దక్షిణీయతమాస్తథా॥”

తస్మా ద్యే ౭ద్యాపి వాసిష్ఠాః సదస్యాః స్యుస్తు కర్మచిత్।
అర్హయే ద్దక్షిణాభిస్తాన్ భాల్లవేయాశ్చుతి స్త్వియమ్॥

-బృ. దే. 6-158, 159.

వసిష్ఠుడు అథర్వయు :-

వసిష్ఠుడే ఆధర్వ డని కిరాతార్జునీయకావ్యమున మల్లినాథవ్యాఖ్య వలన
దెలియుచున్నది.

“యమ నియమ కృశీకృత స్థిరాంగః
పరిదవృశే విధృతాయుధః స తాభిః।
అనుపమ శమ దీప్తతా గరీయాన్
కృతపదపంక్తి రథర్షణేవ వేదః॥” -10-10.

అభ్యుదయకాండచే శాంతరూపము, అభిచారకాండచే సుగ్రీరూపము నయి
నియతానుపూర్వీ గల్గిన వేదమును అథర్వణుడు దర్శించినట్లు, యమనియమాదులచే
కృశించియు స్థిరాంగుడై (నిశ్చలడై) బ్రాహ్మతేజముతోను, శస్త్రచారియై జైత్ర
తేజముతోను వెలుగొందుచున్న యుద్ధునిని స్త్రీలు గాంచిరి- యని యర్థము.

ఇది మల్లినాథుడు - ‘అథర్వణా వసిష్ఠేన, కృతా రచితా వదానాం పంక్తి
రానుపూర్వీ యన్య స వేదః। చతుర్థ వేద ఇత్యర్థః। అథర్వణస్తు మంత్రో
వసిష్ఠకృత ఇత్యాగమః’ - అని వ్యాఖ్యానించినాడు.

అథర్వమంత్రములు వసిష్ఠకృతములని యీ వ్యాఖ్య వలన దెలియు
చున్నది. ఈ విషయ మింకను బరిశీలించ వలసి యున్నది. కాని యథర్వాంగి

రసులచే దర్శింపబడుటచే దీనికి అథర్వ వేదము, అథర్వాంగిరో వేదము - ఇత్యాది నామములు ప్రసిద్ధము లయినట్లు శ్రుతి, స్మృతి, పురాణాదుల వలన దెలియుచున్నది.

వసిష్ఠుడే అథర్వణుడగుచో 'వసిష్ఠకృతము' అను మల్లినాథవాక్యమునకు వసిష్ఠునిచే దర్శింపబడిన దని యర్థమును గ్రహింపవలెను. మంత్రకృత్ ఇత్యాది పదముల కట్లే యర్థము గ్రహింపదగునని పూర్వము వివరింపబడినది (చూ. ఋషి శబ్దము). ఇట్లు గ్రహించిననే శ్రుత్యాదులతో నవిరోధము సిద్ధించును. ఏలయన నథర్వవేదమే కాదు, వసిష్ఠుడు నిఖిలవేదరాశితోపాటు మిత్రావరుణులకు మానస పుత్రుడుగ నావిర్భవించినట్లు ఋగ్వేద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఉతాసి మైత్రావరుణో వసిష్ఠోర్వశ్యా బ్రహ్మన్ మనసో
ఽధిజాతః॥ ద్రిప్సం స్కన్నం బ్రహ్మణా దైవ్యేవ విశ్వే
దేవాః పుష్కరే త్వాదదన్త ॥” —ఋ. 7-38-11.

“హే బ్రహ్మన్ ! వసిష్ఠ ఏవం జాతం త్వా త్వాం, దైవ్యేన
దేవసంబంధినాః బ్రహ్మణా వేదరాశినా అహంభువా,
య క్తం, పుష్కరే విశ్వేదేవాః అదదన్త ఆధారయన్త -సా. భా.

దివ్యము, స్వామ్యంభువము నగు వేదరాశితోపాటు వసిష్ఠు డవతరించుట యీ ఋక్కు చెప్పుచున్నది. మరియు నిట వసిష్ఠుడు బ్రహ్మన్! అని సంబోధింప బడుట గమనార్హము. బ్రహ్మణాన సంపన్నుడై లేక సర్వవేదముయ్యుడై యవత రించుట జేసి వసిష్ఠుడు బ్రహ్మయని సంబోధింప బడినాడు. వేదముయు డయిన యీ మహర్షి ప్రాజాత్య స్వరూపు డగుటచే వసిష్ఠు డని సార్థకనామ మొందినట్లు ఐతరేయారణ్యక మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఏత ద్ద స్మ వై త ద్విద్వాన్ వసిష్ఠో బభూవ।

అత ఏత న్నామధేయం లేభే” —ఐ. ఆ. 2-12.

“అతిశయేన నివాసహేతుత్వం ఆచ్ఛాదయత్వత్వం వా
 వసిష్టత్వమ్. ప్రాణో హి స్వప్రవేశేన నివాసహేతు ర్భవతి.
 స్వవ్యాప్త్యా సర్వ మాచ్ఛాదయతి. తద్భూత ప్రాణాత్మత్వం
 ధ్యానేన ప్రాప్తవాన్ముని రపి అర్థద్వయవత్తేన వసిష్ట
 నామకత్వం లభివాన్. --సా. భా.

శరీరమున బ్రవేశించి నివాసహేతు వగుటయు అంతట వ్యాపించి యాచ్ఛాదించుటయు ప్రాణధర్మము. దానికే వసిషత్వ మని పేరు. ప్రాణాత్మ ధ్యానముచే నీ మహర్షియు నా రెండు ధర్మములు గల్గి, వసిష్ఠుడని సార్థకనాము డయ్యెను - అనగా నిరంతర ప్రాణాత్మ ధ్యానపరవశుడై తదభేద భావనతో నొప్పి ప్రాణాత్మగత వసిష్ఠత్వ ధర్మముతో విలసిల్లి యా మహర్షి వసిష్ఠశబ్దవాచ్యు డయ్యె నని యర్థము.

కాగా పసిష్టదను నామము మొదట ప్రజాపతి యగు హిరణ్యగర్భునకు (ప్రాణాత్మ లేక సూత్రాత్మకు), తరువాత తదనుగ్రహపాత్రుడై తద్దర్శములతో నొప్పెడి మహర్షికిని బ్రసిద్ధమైనదని తెలియును. ప్రాణాత్మ లేక ప్రజాపతి పసిష్టదగుట శ్రుతి ప్రసిద్ధమే.

1. 'ప్రజాపతి రైవ వసిష్ఠః' కౌషీ. బ్రా. 25-2; 6-15.
2. (వా. సం. 13-54) 'సాణో వై వసిష్ఠ ముషిః' శ. బ్రా. 8-1-1-6.
3. ఏష (ప్రజాపతిః) వై వసిష్ఠః (సర్వ శ్రేష్ఠః - సా థ.) శ. బ్రా. 2-1-4-2.
4. య ద్వై ను శ్రేష్ఠ సైన వసిష్ఠో ఽథో య ద్వస్తృతమౌ వసతి తేనో ఽఏవ వసిష్ఠః శ. బ్రా. 8-1-1-6.
5. సా హ వా గువాచ - (హేప్రాణ) యద్వా ఽఅహం వసిష్ఠస్మి త్వం తద్వసిష్ఠోఽసీతి శ. బ్రా. 14-9-2-14.

పై నిర్వచనముల జూచుచో శ్రుతుల యందు ప్రాజాత్య యగు ప్రజా వతికి గల వసిష్ఠుడనెడి ప్రసిద్ధి దెలియును- మఱియు ప్రజాపతియే వసిష్ఠుడనియు తద్గతమైన వాక్కు వసిష్ఠా యనియు పై శ్రుతుల వలన దెలియుచున్నది. వేదరాశితోపాటు వసిష్ఠు డుద్భవించుట (ఋ. 7-43-11) పూర్వము దెల్ప బడినది. ప్రజాపతికి స్వభూతమైన వాక్కు (వేదవాక్కు)నకు స్వాహా, యది ప్రసిద్ధి యున్నట్లును పూర్వము వివరింపబడినది. అట్టి స్వాహాపతి లేక వాక్పతి యగు నగ్నియు వసిష్ఠు డని ఋగ్వేదము చెప్పుచున్నది.

“అదబ్ధి వ్రత వ్రమతి ర్వసిష్ఠః సహస్రంథరః కుచిజిహ్వో
అగ్నిః॥” —ఋ. 2-9-1, ఐ. బ్రా. 1-28.

ఈ మంత్రమును ఐతరేయబ్రాహ్మణ మిట్లు వివరించినది.

“అదబ్ధివ్రత వ్రమతి ర్వసిష్ఠ ఇ త్యగ్నిరైవ దేవానాం
వసిష్ఠః”

సర్వవిధాగతుడు, సర్వవివాసహేతుభూతుడు (సర్వస్యవాసయితృతనుః) నగుటచే అగ్ని యిట వసిష్ఠు డుగ స్తుతింపబడుచున్నాడు. యజ్ఞము నందు స్తుతింపబడెడి యిట్టి లక్షణములు గల యగ్ని స ర్వదేవాత్మకుడగు ప్రజాపతియే యగును. అగ్ని వసిష్ఠు డని ఋగ్వేదమున విశేషము పెక్కు మంత్రములందు (7-1-8; 7-9-1; 7-9-6 మొ॥) కీర్తింపబడినాడు. ఈ యగ్నియే యజ్ఞపేవుడు, పురోహితుడు, ఋత్విజుడు, ఫలప్రదాతయు నని ఋగ్వేదము మొదటి మంత్రమున (అగ్ని మీదే పురోహితం యజ్ఞస్య దేవ మృత్విజమ్) స్తుతింపబడినాడు. ఈ మంత్రము నందలి పురోహితపరముచే నగ్నికి గల వసిష్ఠత్వము సూచితమగు చున్నది. కాన వసిష్ఠు డను నామము మొదట ప్రజాపతి (ప్రాజాత్య) యందును, పిదప తద్గత భూయోధర్మములతో నొప్పు మహర్షి యందును రూఢమయినట్లు దెలియుచున్నది.

ఈ వసిష్ఠుడు కారణాత్మక యగు పరమేశ్వరునిచే బ్రవర్తితమగు సంసార పరిధిని (వత్తమును) విస్తరింపజేయుటకు (ప్రవర్తింప జేయుటకు) మహామహిమ సంపన్నుడై లౌకికాలౌకిక ప్రజ్ఞానముతో నొప్పి యావిర్భూతుడయినట్లు ఋగ్వేదము చెప్పుచున్నది.

“స ప్రకేత ఉభయస్య ప్ర విద్వాన్ సహస్రదాన ఉత వా
సదా నః । యమేన తతం పరిధిం వయిష్యన్ అప్పరసః
పరిజ్ఞాతే వసిష్ఠః ॥

— ఋ. 7-83-12.

“ప్రకేతః ప్రకృష్టజ్ఞానః, ఉభయస్య ఉభయం దివం చ
వృధివీం చ ప్రవిద్వాన్ ప్రకర్షేణ జానన్ యమేన
కారణాత్మనా సర్వనియంత్రా తతం విస్తృతం పరిధిం
వత్తం, పరిధి రిత్యనేన సంసారప్రవాహో వివక్షితః. తం
వయిష్యన్ జాతః

—సా. భా.

మహాభారతము గూడ శ్రుత్యనుగుణముగ వశిష్ఠశబ్దము నిట్లు
విర్వచించినది.

1 “వసిష్ఠోఽస్మి పరిష్ఠోఽస్మి వసే వాసగృహే వ్యవః ।
వసిష్ఠత్వా చ్చ వాసా చ్చ వసిష్ఠ ఇతి విద్ధి మామ్॥”

—భార. 13-93-68.

1. సిద్ధః -వాయు శ్చ వృధివీ చ వాయు శ్చాంతరిక్షం చ ద్యౌశ్చాధిత్య
శ్చంద్రమా శ్చ నక్షత్రాణి చేతి వసవ, ఏతేషు హీదం సర్వం వసు
హిత మేతే హీదం సర్వం వానయంత ఇతి కృతి ప్రసిద్ధా వసవ నై యస్య
స్వాధీనా భవంతి స వసుమాన్, ప్రాప్తాణిమా ద్యైశ్వర్యో మహాయోగీ, అతిశయేన

శ్రుతిప్రసిద్ధము లగు పృథివ్యంతరిజెదులకు వసువులు (వనవః) అనిపేరు. ఇవి యెవని యధీనమున నుండునో యతడు వసుమంతుడు (వసుమాన్). అట్టివారిని అతిశయించినవాడు (అతిశయేన వసుమాన్) అగుటచే వసిష్ఠుడు. మఱియు నతిశయించి సర్వమును వ్యాపించినవాడు (అతియేన ఉరుః) గాన వసిష్ఠుడు. సర్వము నెవని యధీనమున నుండునో, అన్యధీనమున నెవ డుండదో యతడు వసిష్ఠు డని పై రెండు నిర్వచనముల భావము వాసగృహము లనగా వాసయోగ్యములు.

నితరాశ్రమముల కాధారభూతములగు గృహస్థాశ్రమము అని యర్థము. అందు వసించుటచేతను, అట్లు వసించువారిలో నతిశ్రేష్ఠు డగుటచేతను గూడ వసిష్ఠుడు- అని యర్థము.

పై నిర్వచనముల బరిశీలించుచో వసిష్ఠుడు శ్రుతిప్రతిపాదిత మహా మహిమసంపన్నుడై, ప్రజాపతి యగు బ్రహ్మకు గల వసిష్ఠత్వాది ధర్మములతో నొప్పి యుండుట దెలియును. ఇట్టి వసిష్ఠత్వధర్మముతో నొప్పెడి ముత్విజుడే బ్రహ్మయై యజ్ఞకర్మనిర్వహణము జేయ నగు నని శ్రుతి స్మృతి తాత్పర్యము. బ్రహ్మ యగు ముత్విక్కు- లక్షణమును ఐతరేయారణ్యకశ్రుతి యిట్లు వివరించుచున్నది.

వసుమా నితి వసిష్ఠః....అతిశయేన ఉరు రస్మి....సర్వం మ ద్వశేఽస్మి, అహం తు న కస్యాపి వశేఽస్మీతి నామద్వయార్థః। వాసగృహేషువాస యోగ్యేషుగృహస్థాశ్రమేషు సర్వేషా ముపజీవ్యేషు వసే వసామి। అతోఽహం వస్త్రాణాం చుద్యే ఆతిశ్రేష్ఠజితి వసిష్ఠోఽస్మి.... సర్వేషా మాశ్రయ భూతత్వా న్నమ మాం దేవా రక్షం తీతిభావః।
....నీలకంఠః.

“వేదపురుష ఇతి య మవోచామః | యేన వేదాన్ వేద
ఋగ్వేదం యజుర్వేదం సామవేదం తస్యైతస్య బ్రహ్మ
రస ఇతి | తస్మాద్ బ్రహ్మిష్టం కుర్వీత యో
యజ్ఞ సోల్బణం వశ్యేత్ ఇతి — ఐ. ఆ. 3-23-3.

‘యస్మా ద్వేదత్రయాభిజ్ఞానరూపస్య వేదపురుషస్య హిరణ్య
గర్భోపాసకో బ్రహ్మ రసః, తస్మా, ద్రుహ్మ నామ
సామ్యైత్ యాగేఽపి బ్రహ్మణం ఋత్విజం బ్రహ్మిష్టం
అతిశయేన వేదత్రయగతం కుర్వీత | బ్రహ్మ యజ్ఞసంబం
ధినం, ఉల్బణం తీవ్రగుణం దోషం వా ద్రష్టం సమర్థ
స్తాదృశం కుర్వీత’ — సా. భా.

ఋగాది వేదములచే జేయబడిది హోత్ర, అధ్వర్యువ, ఔద్గాత్రములను
మనస్సుతో ననుసంధానించి సంస్కరించు వేదపురుషుడు హిరణ్యగర్భుడు. అట్టి
వేదపురుషుని లేక హిరణ్యగర్భుని ఉపాపించుచు తత్తాదాత్మ్యాభిమానముతో జరించు
బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కు వేదపురుషునకు సారభూతుడు (రసః); అనగా తత్తైజో
విలసితుడు. ‘బ్రహ్మ’ యను నామసామ్యముచే వేదత్రయాభిజ్ఞుడై యజ్ఞము
నందలి గుణదోషములను దర్శింపజాలిన బ్రహ్మిష్ఠునే యజ్ఞమున బ్రహ్మైకము
నదిష్ఠింపజేయవలెను — అని యర్థము. అనగా హిరణ్యగర్భోపాసకుడై తద్దేవ
తానుగ్రహము నొందిన వేదపురుషుడే బ్రహ్మ కావగు నని భావము. ఇతడు
యజ్ఞము నందు సంభవించెడి దోషములను, లేక యుపద్రవములను గమనించి
శమింప జేయగలవాడై యుండవలె ననియు శ్రుతి తెల్పుచున్నది. అందుచే బ్రహ్మ
యథర్వ వేదవిదుడయి యుండవలె ననియు సూచితమగుచున్నది. ఈ శ్రుతి
తాత్పర్యమును సంప్రదాయవిదులు నిట్లు వివరించిరి.

‘అతనివ సంప్రదాయవిద అహః -

అథర్వశ్రేత్రవాన్ బ్రహ్మ వేదే వ్యవేక్ష్యమ భాగవాన్ । తస్మా
ద్భ్రహ్మణం బ్రహ్మిష్ఠ మితి హ్యర్థాకే శ్రుతమ్॥ ’ ఇతి.

.... సా. భా. - ఐ. బ్రా. 5-8-3.

వసిష్ఠు డట్టి వాడగుట శ్రుతిస్మృత్యనుగుణముగ పూర్వము వివరింప
బడినది. ఇంతియే కాదు. యజ్ఞము నందలి బ్రహ్మను (ఋత్విజుని) గూర్చి
తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమిట్లు చెప్పుచున్నది.

“యో వై బ్రహ్మణే దేవేభ్యః ప్రజాపతయేనవ్రతి
ప్రోవ్యాక్వం మేధ్యం బద్నాతి అదేవతాభ్యో వృక్ష్యతే ।
పాపీయాన్ భవతి । యః ప్రతిప్రోవ్య న దేవతాభ్య
అవృక్ష్యతే । వశీయాన్ భవతి । ఇతి

య దాహ । బ్రహ్మ స్వక్వం మేధ్యం భన్యామి దేవేభ్యః
ప్రజాపతయే తేన రాధ్యాన మితి । బ్రహ్మ వై బ్రహ్మ ।
బ్రహ్మణ ఏవ దేవేభ్యః ప్రజాపతియే ప్రతిప్రోవ్యాక్వం
మేధ్యం బద్నాతి, న దేవతాభ్య అవృక్ష్యతే । వశీయాన్
భవతి, ఇతి.

-తై త్రా. 3-8-3-1.

బ్రహ్మ యగు ఋత్విజునకు నివేదింపక దేవతా - ప్రజాపతి
భాగరూపము, యాగయోగ్యము నయిన యశ్వమును బంధించువాడు దేవతాను
గ్రహదూరుడై మిక్కిలి పాపియగును; అట్లుగాక బ్రహ్మయొక్క యనుజ్ఞ గొని
యశ్వబంధనము సేయువాడు దేవతానుగ్రహపాత్రుడై యైశ్వర్యవంతుడగును;
ఏలయన బ్రహ్మపదము నధిష్ఠించెడి బ్రహ్మయను ఋత్విక్కు సాక్షి వరబ్రహ్మయే
పరబ్రహ్మకు నివేదించుట యనగా పరబ్రహ్మకు నివేదించుటయేయగును; బ్రహ్మ

స్వరూపుడగు నట్టి బ్రహ్మ(ఋత్విక్కు)యొక్క యనుమతియు, ననుగ్రహమును బొందిన యాగమే సఫలమై యైశ్వర్యప్రద మగును-అని యర్థము.

ఈత్రైత్తిరీయశ్రుతి బ్రహ్మస్థానము నధిష్ఠించిన వేదమూర్తియగు ఋత్విజుని వరబ్రహ్మస్వరూపునిగ దర్శింపవలెనని యుపదేశించుచున్నది. 'బ్రహ్మైయం వాచః వరమం వోమ' (ఋ. 1-164-35; వా.సం 23-62) అను శ్రుతియు వేదాత్మికయగు వాక్కునకు వరమస్థానము బ్రహ్మ యని కీర్తించుచున్నది. బ్రహ్మయగు ఋత్విక్కు కూడ వరబ్రహ్మస్వరూపు డగుటచే వేదవాక్కునకు స్థానము లేక యాశ్రయ మగు ననియు నర్థము. (చూ. ఉపది మహిధరభాష్య).

వసిష్ఠు డట్టివాడు. ఆ మహర్షి త్రయీవిదుడు, నథర్వవిదుడు గూడ నగుచు సకల వేదరాశితో జన్మించి బ్రహ్మమై యజ్ఞకర్మల బ్రవర్తింపజేసియు, తన పౌరోహిత్య సామర్థ్యముచే రాజులకును, సర్వప్రజలకును ఐహికాముష్మిక ఫలముల నందజేయుచు, సర్వసుఖ నివాస హేతుభూతుడై (వాసయితృతమః, పుర ఏతా) తన వసిష్ఠ నామమును సార్థకము గావించుకొనిన బ్రహ్మిష్ఠుడు. శ్రుతి సిద్ధమైన యిట్టి సంప్రదాయమున జరించునట్టివారును నేడు కూడ బ్రహ్మ, వసిష్ఠ, పురోహితః గురుః బృహస్పతిః - ఇత్యాద్యన్వర్త నామములతో బరగుచు వైదికకర్మ (బ్రహ్మకర్మ) నిర్వాహకులగుచున్నారు.

ఇట్టి బ్రహ్మ కర్తవ్య ప్రతిపాదక మగుటచే నథర్వవేదమునకు బ్రహ్మ వేద మని యన్వర్తనామము ప్రసిద్ధ మైనట్లు తెలియగలము.

అథర్వవేదము - అథర్వాంగి సః - భృగ్వంగిరసః :-

అథర్వపదమును యాస్కమహర్షి యిట్లు విర్వచించినాడు.

“అథర్వాణో ఽధనవంత స్థర్వతి శ్చరతి కర్మా తత్రప్రతిషేధః”

“న థర్వ స్తీ త్యథర్వాణః స్థిరప్రకృతయో హి తే” —దుర్గా-భాష్య.

పై నిర్వచనము ననుసరించి అథర్వదన నిశ్చయము, లేక స్థిరప్రకృతి గలవాడని యర్థము. యథర్వపదమునకు ప్రాజాత్య, లేక ప్రజాపతి (బ్రహ్మ) యను నర్థములు వేదమున బ్రసిద్ధము.

“(వా. సం. 1 11-32) ప్రాణోవా అథర్వా” శ. బ్రా. 6-4-2-1.

“ప్రాణో అథర్వా”

—శ. బ్రా. 6-4-2-2.

ఇట ప్రాజాత్య యగు ప్రజాపతి యథర్వ డని కీర్తింపబడినాడు ఈ ప్రజాపతియే మొదట నగ్నిని మఠించిన ట్లీ శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కనుక వసిష్ఠ శబ్దము వలెనే అథర్వశబ్దము కూడ ప్రజాపతికి వాచకము. ఇట్లు వసిష్ఠ - అథర్వ శబ్దములు రెండును వేత్వేణు ప్రవృత్తి నిమిత్తముల ననుసరించి ప్రజాపతికి వాచకము లగుచున్నవి. కాన వసిష్ఠ డథర్వడే యగుచున్నాడు.

బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కు పరబ్రహ్మస్వరూపు డగుట పైన వివరింపబడి నది. నిశ్చయ డయియే బ్రహ్మ. అగ్ని వాయూదిత్యులద్వారా సర్వజగత్ప్రవర్తకు డగునట్లు (సృష్టి యజ్ఞమును నిర్వర్తించునట్లు) బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కు కూడ బ్రహ్మిష్ఠుడై యజ్ఞమున కదలక స్థిర ప్రకృతియై యుండి హోత్రాది ఋత్విజుల ద్వారా యజ్ఞప్రవర్తకు డగుట యథర్వపద నిర్వచనము సూచించుచున్నది.

ప్రజాపతియే అంగరసభాతు డగుటచే అంగిరసు డనియు, ఋగ్ రూప మగు బృహతికి (వాకు) కు) పతి యగుటచే బృహస్పతి యనియు, యజూరూప

1. పురీషోఽసి విశ్వథరా అథర్వా త్వా ప్రథమో నిరమంథ డగ్నే.

త్వా మగ్నే పుష్కరా దర్శథర్వా నిరమంథత ।

మూర్ధ్నో విశ్వస్య వాఘతః ॥”

—వా సం. 11-32; తై. సం. 4-1-3-2; ఋ. 16-3-13.

మగు బ్రహ్మకు పతి యగుటచే బ్రహ్మజన్మతి యనియు, సామకు వ్రవ్యత్రహేతు వగుటచే సామ యనియు - ఇట్లు నామ రూప స్రవణాత్మకుడనియొ బూర్వము జెప్పబడినది (చూ. బ్రహ్మశబ్దము). ఇట్లు అంగిరసపదము కూడ వసిష్ఠ, అథర్వ పదముల వలెనే మొదట ప్రజాపతికి వాచక మగుచున్నది. ఇట్టి పదము లన్నియు మొదట ప్రజాపతికి వాచకములై పిదప మహర్షులకును వాచకము లయినట్లు గ్రహింపవలసి యున్నది.

అథర్వమహర్షియు, భృగుమహర్షియు నభిన్ను లని గోపభాష్యాము చెప్పుచున్నది. అథర్వపేదము అనెడి పేరు వచ్చుటకు గారణమునందిట్లు చెప్పబడు చున్నది.

“పూర్వము ప్రజాపతి సృష్టికౌఠకు తపము చేయుచుండగా నాతని రోమ కూపములనుండి స్వేదజలము పుట్టెను. అందు తన ప్రతిబింబమును జూచుచున్న ప్రజాపతికి రేతస్సు చలించినది. అట్టి రేతస్సుతో గూడిన యా జలములు రెండు భాగము లయ్యెను. ఒక భాగమునుండి భృగుమహర్షి పుట్టెను. భృగువు తన కుత్పాదకు డగు ప్రజాపతిని దర్శింపగోరుచుండగా నశరీరవాణి—

“అథర్వా గేనం ఏతా స్వేవా స్వస్త్విచ్చ” —గో.త్రా. 1-4.

నీకు ఉత్పాదకు డగు (కారణభూతుడగు) ప్రజాపతిని ఈ జలములందే యభిముఖముగ నన్వేషింపుము - అని వలికెను. ఆ యశరీరవాణి వాక్యమందు మొదట ‘అథర్వాక్’ అని యుండుటచే నీ భృగుమహర్షికి ‘అథర్వా’ అనియు రెండవనామము లభించెను.

ఇక రేతస్సుతో గూడిన రెండవభాగ మగు జలముచే నావృతుడగుటచే ప్రజాపతి వరుణశబ్దవాచ్యు డయ్యెను. (అవృతత్వాత్ వరుణః). తపస్సు జేయ దొడిగిన యా ప్రజాపతి యొక్క సర్వాంగముల నుండియు రసము స్రవించెను. సర్వాంగ రసభూత మగు నా రసము నుండి (అంగిరాః) అను మహర్షిపుట్టెను.

అనంతర మా బ్రహ్మ యథర్వణుని, యంగిరసుని తపస్తప్తల గావింపగా నా యిరు
పురినుండి ఏకర్ష, ద్వ్యువాది మంత్రములకు ద్రష్ట లయిన అథర్వాణులును అంగి
రసులును నిరువదిమంది మహర్షులు బుట్టిరి. అట్లు సృజింపబడిన అథర్వాంగిరన
మహర్షులు తపము జేయుచుండగా వారినుండి నిఃస్పృతములై ప్రజాపతిచే దర్శింప
బడిన మంత్రములే అథర్వాంగిరోమంత్రములు: వానికే అంగిరో వేద మనియు,
భృంగ్వంగిరో వేద మనియు, అథర్వాంగిరో వేదమనియు వ్యవహార మేర్పడినది.”
—(చూ. సాయణః - అథర్వవేద భాష్యభూమికా).

ఈ కథను బరిశీలించుచో (1) అథర్వదే భృగుమహర్షి (2) భృగ్వంగి
రసులనుండి యుద్భవించిన బ్రహ్మతేజఃసంభూతులు, మహా తపఃసంపన్నులు నగు
అథర్వాంగిరో మహర్షుల తపఃఫలమే యథర్వవేదము. (3) అథర్వ దగు ప్రజా
పతిచే దృష్ట మగుటచే నిది యథర్వవేదమైనది - (అథర్వాఘ్నేన బ్రహ్మణా దృష్ట
త్వాత్ తన్నామ్నా ఆయో వేదో వ్యవదిశ్యతే - సాయణః) యనియు, అందుచే
మానవబుద్ధికల్పితము కాదనియు దెలియును.

మంత్రద్రష్ట లయిన యీ యథర్వాంగిరసులే అథర్వాణులు, భృగువులు,
అంగిరసులు వసిష్ఠులు - ఇత్యాది నామములతో బ్రసిద్ధులయి లోకమున యజ్ఞప్రవ
ర్తకు లయినట్లు ఋగ్వేదాది శ్రుతు లిట్లు తెల్పుచున్నవి.

“అంగిరసో నః పితరో నవగ్వా అథర్వాణో భృగవః

సోమ్యానః। తేషాం వయం సుమతో యజ్ఞయానా మపి

భద్రే సౌమనసే స్వామః॥ —ఋ. 10-14-6; వా.సం; 19-50;

అ.సం. 18-1-58; తై. సం. 2-6-12-6; విరు, 11-19.

“యే నః పూర్వే పితరః సోమ్యాసో 2-నూహిరే సోమపితం
వసిష్ఠాః॥ —వా. సం. 19-51.

ఈ యంగిరసాది ఋషులందఱును ప్రజాపతి సంభూతు లగుటచే దివ్య త్వముతో నొప్పి దేవర్షులు; గోత్రప్రవర్తకులై పూర్వపితరులును (నః పితరః) అయిరి. (ఏషాం అంగిరః ప్రభృతీనాం ఋషిగణమధ్యే ప్రాధాన్యాత్ ఇదానీంశ నానా మపి ప్రాచుర్యేణ తద్గోత్రత్వాత్ పితృత్వమ్- సా. భా; అ.సం. 18-1-58). ఇట్లు దేవర్షులు, పితరులు, మహాశేషః సంవన్నులు, యజ్ఞప్రవర్తకులు నగుటచేతనే వారి నామములు నేటికిని యజ్ఞాదికర్మల యం దిట్లు స్మరింపబడుచున్నవి.

“భృగుణా మంగిరసాం తవసా తవ్యధ్వమ్”

—కాణ్వ. సం, 1-7; 31-5; తై. సం. 1-1-7-2; వా. సం. 1-18;
తై. బ్రా. 1-1-4-8; 3-2-7-1,

ఈ శ్రుతివాక్యమును శతపథశ్రుతి యిట్లు వివరించినది.

“భృగుణా మంగిరసాం తవసా తవ్యధ్వ మితి ఏక ద్వై
తేజిష్ఠం తేజో య ద్భృంగ్వంగిరసామ్ సుతప్తా న్యస
న్నితితస్యా దేవ మభ్యాహతి” —శ.బ్రా 1-2-1-13.

అంగరములచే కపాలముల నాచ్ఛాదించుచు జెప్పెడి మంత్రమిది. ‘భృ గ్వంగిరసుల తపోవిశేషజనితమైన తేజస్సు అగ్నియందు తేజస్సుకంటె మిగుల తేజో వంతమైనది, కాన నీ కపాలములును దేవర్షు లగు భృగ్వంగిరసుల తపోరూప మగు నగ్నిచే తప్తము లగుగాక - ఈ యగ్నిని భృగ్వంగిరసుల తేజోరూపముగ భావన జేయవలె నని భావము. (అన్య అగ్నేః తదీయరూపత్వం భావయే దితిర్ధ్యః - రుషీ ధరః). ‘భృగుణా మంగిరసాం తవసా తవ్యధ్వ మిత్యాహ, దేవతానా మేవైనాని తవసా తవతి’- అనుచు తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము గూడ నీ యర్థమునే వివరించినది.

కపాలములను అగ్నియం దుంచినచో నవియే తప్తము లగును. ఈ మంత్రసంస్కారముతో బని యేమి : ఇది నగ్నిని భృగ్వంగిరసుల యొక్క తపో లగ్ని విశేషరూపమున భావన జేయవలె ననెడి వియమమును విధించుటలో శ్రుతి తాత్పర్య మేమి :

ఈ దేవర్షులు మహాతపస్సువస్తులు, మంత్రద్రష్టలు, గోత్రప్రవర్తకు లగు పితరులు, తొలుదొలుత యజ్ఞమును బ్రవర్తించజేసిన బ్రహ్మిష్ఠులగు మార్గ దర్శులు¹. అందుచేతనే ఋగ్వేదము గూడ బెక్కుచోట్ల అధర్వవత్; భృగువత్;

1. యజ్ఞై రధర్వా ప్రధమః పథస్తతే'

—ఋ. 1-83-5.

"యా మధర్వా మనుష్యితా దధ్యజ్ఞో ధియ మత్నత' —ఋ. 1-80-16.

"యజ్ఞై రధర్వాప్రధమో విధారయ ద్వేవా దక్షై ర్భృగవః సం చికత్రిరే'

ఋ. 10-92-10.

"ఇమ ము త్య మథర్వవ దగ్నిం మంథంతి పేథసః"

—ఋ. 6-15-17 (ఋ. 10-87-12).

"యేనా నః పూర్వే పితరః పదజ్ఞా అర్చంతో అంగిరసో గా అవిందన్'

—ఋ. 1-62-2.

వీకు చిద్భవ్నా పితరో న ఉక్తై ర్ద్రదిం రుజ న్నంగిరసో రవేణ'

—ఋ. 1-71-2.

'అదంగిరాః ప్రధమం దధిరే వయ ఇద్ధాగ్నయః శమ్యా యే సుకృత్యయా'

ఋ. 1-83-4,

'అంగిరస్వత్' —ఋ. 1-31-17; 45-3; 62-1; 78-3; 1-17-1 మొ॥

'దధు ష్ట్యా భృగవో మానుషే ష్వారయిం న చారుం సుహవం జనేభ్యః'

—ఋ. 1-53-6.

'అదోం రాజే న సహాయసే సచా సన్నా దూత్యం భృగవాణో వివాయ'

—ఋ. 1-71-4,

అంగిరస్వత్: మనుష్యత్ - అని యీ రీతిగ నీ మహర్షులను పమానస్థానీయుం జేసి, వారు ప్రవర్తింప జేసిన సంప్రదాయముననే బ్రవర్తిల్లు డని హెచ్చరించుచున్నది. లక్ష్మభూతు లయి యజ్ఞాది సంప్రదాయ ప్రవర్తకులైన యీ దేవర్షులచే నే యగ్ని సమిద్బుడై విలసిల్లెనో, యీ సంప్రదాయమున బ్రవర్తిల్లెడి యీ యజ్ఞకర్మ యందలి యగ్నియు నా యగ్నియే - తత్తేజోరూపుడే - యని భావన జేయుటకే 'భృగూణా మంగిరసాం తవసా తస్యధ్వమ్' అను వియమమును శ్రుతులు విధించినవే. అట్లు భావన చేసినపుడే తదనుగ్రహముచే నా యజ్ఞము అభ్యుదయకారి యగు నవియు మహాభాష్య మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“అగ్నౌ కపాలా న్యధిశ్రిత్యా ౭భిమంత్రయతే-‘భృగూణా మంగిరసాం ఘర్మన్య తవసా తస్యధ్వమ్’ -మితి, అంత రేణాపి మంత్ర మగ్నిర్దహనకర్తా కపాలాని సంతాపయతి, తత్ర చ నియమః క్రియతే-ఏవం క్రియమాణ మభ్యుదయ కారి భవతి”తి. —సన్నాహిక్రమ్.

వసిష్ఠాది ఋషులు-అధర్వనామధేయులు :-

వశిష్ఠ - గౌతమ - భృగు - అంగిరో మన్వాదులు బ్రహ్మర్షులు; లోక యాత్రా విధాయకు లగు ప్రజాపతులు; గోత్రప్రవర్తకులు; అధర్వభూతులు - అని హరివంశ మిట్లు చెప్పుచున్నది.

‘ఇమం విధంతో ఆపాం సధనే ద్విశాదధుర్భుగవో విశ్వైఃయోః’
—ఋ 2-4-2.

భృగువత్ - అంగిరస్వత్ఋ. 8-48-13.

మనుష్యత్ — 1-31-17; 44-11 మొ॥

“తతోఽస్మజ ద్వై త్రివదాం గాయత్రీం వేదమాతరమ్।
ఆకరో చైవ చత్వారో వేదాన్ గాయత్రీపంథవాన్॥
అత్కార్థే చాస్మజత్ పుత్రాన్ లోకకర్తృన్ పితామహః।
విశ్వే వ్రజానాం పతయో యేభ్యో లోకా వివిశ్మతాః॥
విశ్వేశం వ్రథమం నామ మహాతాపన మాత్మజమ్ ।
సర్వాశ్రమతమం పుణ్యం నామ్నా ధర్మం స సృష్టవాన్ ।
దక్షం మరీచి మత్రిం చ పులస్త్యం పులహం క్రతుం।
వశిష్ఠం గౌతమం చైవ భృగు మంగిరసం మనుం॥
అథర్వభూతా ఇత్యేతే భ్యాతా బ్రహ్మమహర్షయః ॥”

—హరివంశ. 3-14-25 మొడి 29.

అథర్వభూతు లగు నీ బ్రహ్మర్షులు మథితాగ్నితో లోకమున తొలుదొలుత యజ్ఞమును బ్రవర్తింప జేసి రని ఋగ్వేదమే పలుచోట్ల చెప్పుచుండుటచే యజ్ఞముతోపాటు త్రయీవిద్యాశ్మకము లగు నాలుగు వేదములు ఒక రిల్లిన వని గ్రహించుట ఋచితము; సంప్రదాయాభిమతము.

అథర్వవేదము - ప్రాథమ్యము :-

కనుక అథర్వవేద మనునది (1) అథర్వ రగు వ్రజాపతిచేతను, పివప తదనుగ్రహముచే నథర్వభూతు లగు నీ మహర్షులచే దర్శింపబడినది; (2) వ్రజాపతి ముతో నథర్వవేద మనియు, ఆ మహర్షుల నామముతో నథర్వాంగిరోవేదము లేక భృగ్వంగిరోవేదము - అని యీ రీతిగా బ్రసిద్ధ మైనది; (3) అథర్వాదిఋషులే తొలుదొలుత యజ్ఞమును బ్రవర్తింపజేసినవారు; అథర్వవిదులైన వాసిష్ఠులు యజ్ఞమున బ్రహ్మ స్థానీయు లగుచు ఒహ్మవేద మను నామమును సార్థక పఱచిరి; (4) తత్సంప్రదాయవిదులే బ్రహ్మ - వశిష్ఠ-గురు-బృహ

సృతి- పురోహితాది నామములతో యజ్ఞాది కర్మనిర్వాహకులుగ బ్రసిద్ధులు. మున్నగు నిట్టి కారణములచే నధర్వవేదము - 'జ్యేష్ఠము; శ్రేష్ఠము; భేషజము; అశ్వుతము, బ్రహ్మ' అని యీ రీతిగ శ్రుతియందును, పిదప పురాణేతిహాసాదులయందును బ్రకంశింపబడినది. అందుచే మిగిలిన వేదములకంటె దీనికి గొన్ని యెడల బ్రాథమ్యము గలదు.

న్యాయమంజరీకారు డగు జయంతభట్టు గూడ అధర్వవేదము యొక్క ప్రాశస్త్యమును జెప్పుచు ఋగ్వజాసామ మంత్రత్రైవిధ్యము గలిగి యుండుటచే 'త్రయీ' యను వ్యవహారము అధర్వవేదమునకే ప్రధానముగ జెల్లు నని చక్కగ వివరించి, తుదకు దానికి గల ప్రాధమ్యము నిట్లు చెప్పినాడు.

“త తథర్వ ఏవ ప్రథమః, తతః పర మస్య మంత్రస్య
బ్రహ్మణః ప్రణవస్యాభివ్యక్తేః, తథాచ శ్రుతిః....తస్మా
చ్ఛాంతా త్సంకప్తా దో మితి మన ఏవోర్ధ్వ మక్షర
మదక్రామ దిత్వాది; తథా మహావ్యాహృతీనాం శాఖాంతర
ప్రసిద్ధానా మప్రసిద్ధానాం చ బృహ దిత్వాదీనాం తత ఏవో
త్థానమ్; అథర్వవేద కృతోపనయన సంస్కారస్య
వేదాంతరాధ్యయన మవిరుద్ధమ్; అన్యవేదోపనీయమానస్య
తు నాధర్వణోపనయన సంస్కార మప్రాపిక స్యాథర్వ
వేదాధ్యయనే లభికారః; తదుక్తమ్....

—న్యాయమంజరీ ప్రమాణప్రకరణమ్.

సర్వవేదమంత్రములకు ఆదియందును, అంతమందును ఉచ్చరింపబడెడి ప్రణవము నభివ్యక్తము జేసినది యథర్వవేద మని శ్రుతివలన దెలియుచున్నది. శాఖాంతరప్రసిద్ధములు, నప్రసిద్ధములు నగు బృహ దిత్వాది మహావ్యాహృతులు అథర్వవేదమునుండియే యుద్భవించినవి. అథర్వవేదముచే నుపనీతు డగు వానికి ఇతరవేదాధ్యయనము చేయుట కధికారము సిద్ధించును; ఇతరవేదములచే నుపనీతు

డగువానికి నధర్వ వేదము నధ్యయనము జేయుటకు అధికారము సిద్ధింపదు. అట్టివా డధర్వ వేదము నధ్యయనము జేయవలె నన్నచో మరల నధర్వ వేదముచే నుపసీతుడు గావలె నని ధర్మశాస్త్రములు జెప్పుచున్నవి. కాన అధర్వ వేదమున కితర వేదముల కంటె ప్రాథమ్య మొప్పును - అని యర్థము.

ఇట్టి యీ ప్రాథమ్యమును దెలియజేయుటకే మహాభాష్యకారుడును శబ్దాను శాసనారంభమున అధర్వ వేదవాక్యమును మొదట నుదహరించినట్లు గ్రహింపనగును.

అథర్వాంగిరసులు - నామసాహచర్యము - చారిత్రికుల యూహ :-

'అథర్వులు - ఆంగిరసులు (లేక భృగువులు - ఆంగిరసులు) అనేడి రెండు తెగలా, లేక వంశములవారి రచన అగుటచే నీ వేదమునకు ఆధర్వాంగిరో వేద మని నామము ప్రసిద్ధమై యుండవచ్చును. ఈ రెండు వంశములకును పర స్పరసాహచర్య మున్నటు ఈ నామముల వలనను, 'భృగుణా మంగిరసాం తపసా తవ్యధ్వమ్' ఇత్యాది శ్రుతివాక్యముల వలనను దెలియవచ్చుచున్నది - అని చరిత్ర కారులలో గొందఱి యూహ.

ఇట్లు రెండు వంశములుండి యుండవలె ననియు, నీ రెండు వంశములకు సాహ చర్య ముండి యుండవచ్చు ననియు నూహించుచున్నారే గాని యీ సాహచర్యమునకు గారణ మేమో చెప్పబడలేదు. అందుచే నీ యూహలు నిరాధారములు. కాన అథర్వ-ఆంగిరః పదముల సాహచర్యమునకు గల గారణమును జూడవలసి యున్నది.

"యా తే రుద్ర ఐవా తనూ రఘోరా సావకాశినీ"

—తై. సం. 4-5-1; వా. సం. 18-2, 49, మై. సం. 2-9-2; కా. సం 17-11.

ఇత్యాదిశ్రుతులు పరమేశ్వరునకు శాంతము, ఘోరమునగు రెండు రూపములున్నట్లు చెప్పుచున్నవి. స్తంభము వెడలి బ్రత్యక్షమైన శ్రీ నరసింహుని రూపము భక్తాగ్రేనరు డగు ప్రహ్లాదునకు శాంత (అఘోర) రూపమున సాక్షాత్కరించి నట్లును ప్రబలద్వేషి యగు హిరణ్యశిపునకు ఘోర రూపమున గన్నట్టి నట్లును సిద్ధము.

పారమేశ్వరశక్తిరూప మగు ప్రకృతియు శాంతఘోరరూపము. జీవులకు వభోగ్యమైన వస్తుజాతము జీవన హేతువగునపుడు భేషము, లేక శాంతరూపము నగును. అదియే మృత్యుహేతు వగునపుడు ఘోరరూప మగును. ఉదా:- సర్వప్రాణులకు జీవనహేతువు అన్నము. శాస్త్రమువదేశించినటుల సాత్త్వికరాజన తామసా ద్యాహార భేదముల గుఱుతించి వివక్షతో పరిమితాహారము పేవించుచో నది జీవనహేతువు, సుఖప్రదము నగు భేషజ మగును. అట్లు గానియపుడు వ్యాధిహేతువై యది దుఃఖప్రద మగుచు ఘోరరూప మగును. ఈ విషయమునే అన్నశబ్ద నిర్వచనము ద్వారా శ్రుతి యిట్లు వివరి చినది.

“అన్యతేత్తి చ భూతాని తస్మా దన్నంత దువ్యత ఇతి”

—తై. ఆ. 9-2-1; మై. ఉ. 6-12.

“అర్” (తినుట) అను చాతుష్ సుండి ‘అన్నశబ్దము నిష్పన్నమైనది. (1) తినుటనది (అన్యతే) కావున అన్నము; (2) తినునది (అత్తి) కావున అన్నము - అని యర్థము; ఇట్టి నిర్వచనములు రెండును అన్నమునకు గల శాంత ఘోరరూపముల సుపరిక్షింప జేయుచున్నవి.

ఋగ్వేదము వేదాత్మిక యగు సరస్వతీదేవి నొకే సూక్తమున - ఘోరప్రియరూపిణిగ వర్ణించినది.

“ఉత స్యా నః సరస్వతీ ఘోరా హిరణ్యవర్తనిః ।
వృతఘ్నీ వష్టి సుశుతిమ్॥”

“ఉత నః ప్రియా ప్రియాసు నస్తస్యసా సజ్జప్తా ।
సరస్వతీ స్తోభ్యాభూత్ ॥” —ము. 6, 61-7, 10.

“ఘోరా శత్రుజాం భయకారిణీ.... హిరణ్యమయో వర్తనిః
(రథః) యస్యాః సా; ప్రియాసు ప్రియాణాం మథ్యే
ప్రియతమా, నస్తస్యసా గాయత్ర్యాదీని నస్తచ్ఛందాని
స్వసారో యస్యా స్తాదృశీ....” —సా. ౯.

ఇది మొదటి మంత్రమున సరస్వతి శత్రుభయకారిణి, వృత్రహంత్రీ
యగు ఘోరరూపిణిగ జెప్పబడినది. రెండవమంత్రమున ప్రియతమ (ప్రియాసు
ప్రియా)గా గీర్తించబడినది. వేదశరీరు డగు వరమేశ్వరునకు వలెనే వేదాత్మిక
యగు సరస్వతికిని ఘోర-ప్రియరూపములు రెండు నున్నట్లు ఋగ్వేదము స్పష్టము
చేయుచున్నది. ఇట్లు వేదసామాన్యము శాంతఘోరరూప మైనను, ఈ రూపముల
విశేషించి యభివ్యక్తము జేయునవి తృగ్వంగిరో (అథర్వాంగిరో) మంత్రములు.

అందుచే నథర్వుని (వ్రజావతి)యొక్క శాంతఘోరరూపములు అథర్వాంగిరో
రూపమున ప్రకటితము లయినవి. వరమేశ్వరుని యందలి యా శాంతఘోరరూప
ముల నభివ్యక్తము చేయునవియే యథర్వాంగిరో మంత్రములు.

అథర్వు డనగా నిశ్చలప్రకృతి గలవాడని పూర్వము తత్పద నిర్వచనము
ద్వారా వివరించబడినది. శాంతరూపు డని యర్థము. “యేం ౭గారా పై ౭ంగి
రసః అను నిర్వచనము ఘోరరూపము నుపలక్షింప జేయుచున్నది. ఈ వేదము
బ్రహ్మవేదము; క్షత్రివేదముకూడ. బ్రహ్మయగు ఋత్విక్కు శాంత ఘోర రూప
మంత్రాత్మకుడై బ్రాహ్మ క్షత్రి తేజములతో విలసిల్లి యజ్ఞప్రవర్తకుడు, సంరక్ష

కుడును గావలయు నని శ్రుతి తాత్పర్యము. వసిష్ఠు డట్టి వాడగుటయు నథర్వవేదము శమ, దీప్తవాది గుణములతో నొప్పి యుండుటయు బూర్వము తెల్పబడినది.

“అథర్వవేదో వేదః సోఽయ మితి భేషజం నిగదేత్”

—శాం. శ్రౌ. సూ. 16-9.

“భేషజం వా అథర్వణాని భేషజ మేవ తత్కరోతి”

—తాం. బ్రా. 12-6-10.

“భేషజం వై దేవానా మధర్వాణో భేషజాయై వార్హ్యై”

—తాం బ్రా. 16-10-10

“తా నువదిశ త్యధర్వాణో వేదః సోఽయ మితి య ద్భేషజం నిశాంతం స్యాత్త న్నిగదేత్.... తా ఉపదిశ త్యాంగిరసో వేదః సోఽయ మితి యద్ధోరం నిశాంతం స్యాత్తన్నిగదేత్”

—ఆప. శ్రౌ. సూ. 10-7-1.

అథర్వ - భేషజ నామములు ఈ వేదమునకు గల శాంతరూపమును, అంగిరస-క్షత్త్ర నామములు ఘోరిరూపము నుపలక్షింప జేయునని యని పై ప్రమాణముల వలన స్పష్టము ఈ వదములకు గల సాహచర్య ముట్టిది.

కాన శాంతర ఘోరూపములగు అధర్వాంగిరో మంత్రముల దర్శించిన ఋషులే అధర్వాంగిరసులు. దృష్టిభేదము, లేక అధికారిభేదము ననుసరించి శాంతఘోరరూప ముల భిన్నములై కన్పట్టినను, మొత్తము మీదపరమార్థమున నీ మంత్రము లన్నియు గూడ ఆత్మ చికిత్సకొఱకై, లోకకల్యాణమునకై ప్రవృత్తము లయిన భేషజములు. అందుచేతనే భేదదృష్టిని స్ఫురింపజేయు ‘అధర్వాంగిరోవేదము’ (భృగ్వంగిరో వేదము) అను నామముతోనే గాక ఆభేదదృష్టిని ప్రబోధించెడి అథర్వవేదము, భైషజ్యవేదము అను నామములతో గూడ శ్రుతి తనను గీర్తింపకొనినది. ఈ మంత్రద్రష్ట లగు బ్రహ్మర్షులను అథర్వభూతు లని మహాభారతము కీర్తింబుటలోని తాత్పర్యము నిదియే.

త్రయీశబ్దము - సంప్రదాయము - ఉపసంహారము:-

ఇతవరకు నధర్వ వేదమునకు గల నామముల యౌచిత్యమును దర్శించితిమి. ఆధర్వ వేదము ప్రధానముగ ఋగ్రూపమైనను, ఋగ్వేదమని గాక పృథక్కరించి వేత్వేణ నామముతో శ్రుతి తనను వ్యవహరించుకొనుటకు గల కారణములను దెలిసికొంటిమి. దీనివలన 'చత్వారి శృంగా' ఇత్యాది ఋక్కుల ననుసరించి నాలుగు వేదములును ఋగ్యజుః సామ మంత్రాత్మక త్రయీవిద్య రూపములు అను విషయము స్పష్టమైదది.

కాన త్రయీపదము 1) వరమేశ్వర - పరాశక్తి వాచకము, 2) వేద సామాన్యవాచకము, 3) కొన్నియెడల వేదత్రయవాచక మయ్యును నాలుగు వేదములను పరిక్షింపజేయునది, 4) కర్మోపాస్థిజ్ఞాన రూప కాండత్రయాత్మక మగు వేదరాశి అని యీ రీతిగ సంప్రదాయానుగతము లయిన యర్థముల బోధించునట్టిది.

ఋగ్ కర్మోపాస్థిజ్ఞానరూప కాండత్రయాత్మక మగుచు అధికారి భేదము ననుసరించి వివిధార్థముల బోధించు ఈ త్రయీవిద్య 'కావ్యము' అనియు జెప్పబడుచున్నది

“త్రయీ వై విద్యా కావ్యం ఛందః”

వా. సం; 15-4, శ.బ్రా. 8-5-2-4.

వేదమునకు, లేక త్రయీవిద్యకు గల కావ్యత్వమును దర్శించుట వలనను త్రయీవ్యరూప మింకను తేటపడగలదు. అందుచే వేదమునకు గల కావ్యత్వమును బరిశీలించుము.

కవిః - కావ్యమ్

ఇమే వేదాః శశ్వత్ ప్రభు రివ జగ చ్ఛాసతి; తథా
పురాణం న స్నేహం సుహృ దివ వరం బోధయతి చ;
జగుః కావ్యం కాంతావ దమలవచోభి ర్మహాయతీ
త్యహో, శక్తి స్త్రీధా త్వయి హి పరమార్థా భగవతి;

త్రయీవిద్వా కావ్యం సకల కవితాధార మతులం,
కవిం చాద్యం శశ్వ ద్వినుతశతసూ క్తై ర్విలసితమ్,
కలా మాత్మ్యానన్యాయం కవిజనసుగమ్యాయం రసఘనాం
కవి కావ్యం వందే హరిహృదయస్థాందర్యలహరీమ్ ॥

—వేదమాతృ స్తవః.

త్రయీవిద్య : ప్రభు. సుహృత్ - కాంతాసంమితము :

‘త్రయీ వై విద్యా కావ్యం భండః’ (శ. బ్రా. ౩-౧-2-4) ఋగ్వేదాః
సోమ మంత్రాత్మక మగు త్రయీవిద్య; ఈ విద్యయే కావ్యము; అట్టి కావ్యమే
చందస్సు, అనగా వేదము - అని యీ శ్రుతివలన చెలియుచున్నది. వేదము
కావ్యము - అనినంతనే యది యాలంకారిక సమయ విరుద్ధ మని తోచక మానదు.
వేదములు ప్రభుసంమితములు; పురాణములు సుహృత్సంమితములు; కావ్యములు
కాంతాసంమితములు - అని యాలంకారిక సమయము, ప్రభుసంమిత మగు వేదము
కాంతాసంమితమై కావ్య మగుట యెట్లు : ఈ ప్రశ్న యుదయించుట సహజము.
పై శ్రుతి వాక్యము వేదము కావ్య మని చెప్పుచున్నది. కాన వేదము కావ్యమే

యగును. కాని యది లౌకికకావ్యముకంటె విలక్షణమైన కావ్యము. అది యధికారి భేదము ననుసరించి కొన్నియెడల ప్రభుపై శాసించును; మఱికొన్ని యెడల సుహృత్తువలె నుపదేశించును. ఇదికొకయెడ శాంతవలె పరపవచోరీతుల నాత్మ స్వరూపమును తేటపరచును. ఇట్టి మూడు శక్తులు పరమార్థమున వేదభారతీయందు గలవు. ఈ విషయము వేదకావ్యస్వరూప పరిశీలనమువలన స్పష్టము కాగలదు.

వేదము ప్రభుసంమిత మగుట ప్రసిద్ధమే. ఆ విషయము నిట వివరింపబనిలేదు. ఇక సుహృత్ సంమితత్వమును జూతము.

వేదః సచివిత్ (సఖివిత్) - పురాణమ్ :-

సుహృత్ సంమితముగ నుపదేశించుట శ్రుతియే యొక స్థానమునము. 10-7) స్వ సముగ జెప్పినది. అంతలి యొక మంత్రమును జూతము.

“య స్తిత్యాజ సచివిదం సఖాయా న తస్య వాచ్యపి భాగో అస్తి :
య దీమ్ శృణో త్యలకం శృణోతి న చ ప్రవేద సుకృతస్య

పద్ధతి” — ఋ. 10-71-6; ఐ. ఆ. 3-4-3; తై. ఆ. 1-3-1; 2-15-1.

సంప్రదాయము విచ్చిన్నము గాకుండా వేదాధ్యయనము జేయువారు పేఁమునకు సఖులు. అట్లు తనను (వేదమును) అభ్యయనము జేయు సఖుని గుర్తించునది యగుట జేసి వేదము సచివిత్ (సఖివిత్) అగుచున్నది. (యో ౭-ధ్యేతా న వేదస్య సఖా; సంప్రదాయోచ్ఛేద నివారకత్వేన వేదం ప్రత్యుపకారిత్వాత్. తాదృశ ముపకారిణ మధ్యేతారం వేత్తితి సచివిత్ — సా. భా.) అట్లు తనతో చెలిమి యొనర్చు సఖులయెడ సుహృద్భావముతో బ్రవర్తించి సఖియై వేదము స్వార్థబోధనము ద్వారా వారి కుపకార మొనర్చుచుండును. అట్టి వేద

రూప సఖుని విడనాడిన వాని వాక్కు లక్షీవిలసితము కాదు; అనగా నట్టి వారి వాక్కు పురుషార్థప్రదము కాదు. మఱియు నట్టివాడు - వేద వ్యతిరీక్తమగు లౌకిక వాఙ్మయమును గూర్చి యెంత వినినను నది వ్యర్థ ప్రయాసమే యగును. (అలకం అలీకం వ్యర్థ మేవ శృణోతి). ఏలయని లౌకిక వాక్కుపురుషార్థ మార్గ దర్శకము కాదు (స హి ప్రవేద సుకృతస్యపన్థామే) - అని యర్థము. 'స తస్యానూక్తే భాగోఽస్తి' - అనుచు ఐతరేయారణ్యకమును, 'తం యో ఽనూత్సృజ త్యభాగో వాచి భవ త్యభాగో నాకే' - యనుచు తైత్తిరీయారణ్యక మును పై యర్థమునే వివరించినవి.

పై మంత్రార్థము బరిశీలించినచో తాను (వేదము) సుహృత్ సంమితముగ బరమార్థము నుపదేశించుటకై యవతరించినట్లు భంగ్యంతరముగ జెప్పి కొనుట కాననగును. (దాదాపు ఈ సూక్తమున గల మంత్రము లన్నియు వేద వాణీకి గల సుహృత్సంమితత్వమును నిరూపించునవియే.) సుహృత్ సంమితము గావుననే పురాణ మనియు వేదమునకు నామము ప్రసిద్ధము.

‘ఏత చ్చుప్రిత్యా బ్రహ్మదత్త స్తా నువాచ మహాసురాన్ ।

యజ్ఞభాగో న విహితః పురాణే ఽసురస్స త్తమాః ॥’

— హరివంశ. 2-83-13.

‘పురాణశబ్దే నాత్ర వేదో ఽభిధీయతే’

— నీలకంఠః.

వేదము-కాంతా సంమితత్వము:-

ఇక శ్రుతియందు గల కాంతా సంమితత్వమును జూతకాంము. తాసం మితముగ నుపదేశించుట వేదమునకు వెన్నతో బెట్టిన విద్య.

“ఏనా హ్యన్య సూన్యతా విరప్పీ గోమతీ మహీ ।

పక్వా శాఖా న దాకుషే॥” — ఋ. 1-8-8; ఆ. సం. 20-10-4

వేదములకు ‘సూన్యతవాక్’ అని పేరు. అట్టి సూన్యతవాక్కు వర మేక్ష్యరుని వాక్కు (అన్య సూన్యతా) గా నిట జెప్పబడినది. ‘అది నియమ పూర్వక యజ్ఞాది కర్మానుష్ఠానశీలురకు వివిధార్థ ప్రతిపాదక వాక్యరూపము (విరప్పీ-వివిధ రవణోపేత వాక్యయుక్తా, బహువిధోపచార వాదినీత్యర్థః - సా.ఖా. వివిధ గుణోపేత వాక్యయుక్తా, బహువిధోపచార వాదినీత్యర్థః - ముద్గల. ఖా.) పురుషార్థ రూపమగు నమృతము నొసగి ప్రోదిసేయు గోమతి (గోవులతో - వాక్కులతో నొప్పునది) పై కారణములచే పూజనీయ (మహీ) యు నగుచు పక్షఫలయుక్త శాఖవోలె నొప్పునది’ - అని యర్థము.

ఇది (1) వేదవాక్యరూపము; (2) వేదవాక్కు అభిమతార్థముల నిచ్చెడి కామధేనువు - అను విషయములు శ్రుతిచే కాంతానంమితముగ జెప్ప బడినవి. అయితే కాంతానంమితత్వ మన నేమి ?

కాంత తన హావభావ విలాసాదులచే నాయకుని తన కభిముఖుని గావించుకొని తన యభిమతార్థములయందు బ్రవర్తింపజేయుచుండును. అట్లే కావ్యముగూడ గుణాలంకార రసాదులచే సరసత నాపాదించి సహృదయుల తన కభిముఖుల గావించుకొని కర్తవ్యార్థముల జెప్పి ప్రవర్తింప జేయుచుండును; పై మంత్రమునందలి సూన్యతా- విరప్పీ - గోమతీ - మహీత్యా ది విశేషణములు వేద వాక్కులు గాంతానంమితము లగుట దెలియజేయును.

సూన్యతా :-

సూన్యత యనగా సత్యము, బ్రియమును నగు వాక్కు. వేదవాక్కులు శాస్త్రము నందువలె సత్యములు మాత్రమే (సత్కార్థ స్వరూప ప్రకాశకములు మాత్రమే)

గావు; సత్యములు బ్రయములు గూడ. అందుచే సహృదయులకు బ్రీతి నుత్పాదించజేసి భావన జేయకొలది సత్య స్వరూపము నుద్బోధించునవి యని యర్థము.

విరస్పి :-

వివిధ రసతోపేత వాక్యముక్తా-వివిధార్థబోధకధ్వనులతో గూడిన వాక్యములతో నొప్పునది. గంటను మ్రోగించినంతనే వివిధశబ్దతరంగములు నొకదానివెంట నొకటి ప్రాదుర్భవించునట్లు, వేదవాక్కును గదిలించినంతనే (సరిశీలించినంతనే) వివిధార్థములు క్రమముగ నభివ్యక్తము లగుచుండును. కావుననే యీ వేదవాక్కులు 'శతవ్రజాః' అని కీర్తింపబడుట పూర్వము వివరింపబడినది. (చూ. ఋషి శబ్దము). ఋగ్వేద మొక ఋక్కునందు (8-23-8) వేదవాక్కులను 'వర్తనాని; శంతమాని; రాంద్రాః; వక్షణాని' అని కీర్తించినది ఈమంత్రములు స్వయముగనే పురుషార్థసాధకములు (వర్తనాని స్వయమేవ వృద్ధిః రాణి); అందుచే నితిశయానంద దాయకములు (శంతమాని శుభృత్తమాని); కావున సంఘటియము (రాంద్రా రాంద్రాణీ రమణీయాని); హవిర్యుక్తములై వాహకములు (యజ్ఞైర్హవిర్భి ర్యుక్తైని వక్షణాని వాహాని-సా.భా). అని చెప్పబడినవి. కావున 'విరస్పి' యనగా వివిధఃపణీయార్థ ప్రతిపాదక వాక్యయుక్తము-అను నర్థమిట సూచింపగుచున్నది.

గోమతీ:-

"అగ్నిమధ్యే గవాం మధ్యే బ్రాహ్మణానాం చ సంసది ।

విద్యా వేద వ్రతస్సౌతాః బ్రాహ్మణాః షణ్ణకర్మణః ॥

అధ్యాపయేరన్ శిష్యాన్ వై గోమతీం యజ్ఞ సమితామ్ ।"

ఇట భారతమున గూడ వేదము 'గోమతి' యని కీర్తింపబడినది. వేద వాక్కులు గోవుఁ; కాన వేదము గోమతి. గోవులు క్షీరాదులవలె వేదవాక్కులు తత్కాశ్రయించి పాలించువారలకు అభిమతార్థముల నొసగి ప్రోదిసేయు కామధేనువు లగుట సూచితము. వేదవాక్కులు గోవు లగుటచేతనే తత్ప్రతిపాద్యు డగు పర మేశ్వరుడును గోమన్ (వా. సం. 28-4), గోపాల, గోవింద - ఇత్యాది పదములచే గీర్తింపబడుట ప్రసిద్ధము.

పక్వా శాఖా న దాశుషే :-

ఇట వేదవాక్కు పక్వఫలయుక్త శాఖతో బోల్చబడినది. శాఖను గది లించినంతనే పక్వఫలములు రాలు నటుల ఈ వేదవాక్కును గదిలించినచో (సేవించినచో) నా యా యభీష్టఫలములు సిద్ధించును. ఈ యుపమానముచే వేదవాక్కు అభిమతఫలముల నొసగెడి కల్పవృక్షమను విషయ మిట కాంతానంమిర ముగ జెప్పబడినది.

కావున అనుష్ఠానశీ లడగు యజమానునకు (దాశుషే) వివిధ రచనా ఆర్థముల దర్శింప జేయుటయే (విరిప్పీ) గాక, గోమతియై, పురుషార్థప్రదయు, నందుచే పూజనీయ (పీ) యు నగుచుండును. అని యీ విధముగ సూన్యతాది విశేషణములు వేదవాక్కుయొక్క స్వరూపమును బ్రకటింపించుచున్నవి. కాన సరసత నాపాదించి (ప్రీతిని గల్గించి) కర్తవ్యమున బ్రవర్తింప జేయుటయే వేద వాక్కుల స్వభావ మగుట స్పష్టము.

శృతిస్మృతులు. వేదవాక్స్వరూపము :-

తన స్వరూపమును వేదమే కొన్ని మంత్రములద్వారా తెలియ జెప్పినది. అందు గొన్నిటిని జాతము.

"అమన్యమానాగ్ం అభిమన్యమానై ర్ని ర్భహ్మభి రధమో
దన్యు మింద్ర"

— ఋ. 1-33-9.

'తదానీం త్వం, అమన్యమానాన్ మంత్రార్థ మనుభ్యాతు
మకక్తానపి కేవలపాఠకాన్ యజమానాన్, అభిమన్యమానైః
అస్మదీయా ఏతే యజమానా రక్షణీయా ఇతి అభిమానం
కుర్వద్భిః, బ్రహ్మభిః మంత్రైః, దన్యుం చోరం వృత్రాది
రూప మనురం, నిః ఆధమః నిఃసారితవా నసి' — సా.భా.

అర్థభావన జేయజాలని కేవల మంత్రపాఠకు లయిన యజమానులను
గూడ — 'వీరు నావారు, రక్షణీయులు; - అని మంత్రము లభి మానించుచుండును.
అట్టి బ్రహ్మల (మంత్రముల) చే నింద్రుడు వృత్రాద్యనురుల పాద్రోలెను - అని
యర్థము.

ఇట వేదము—'నే నిట్టిదానను; నా స్వరూప మిది'—యని వాచ్యముగ
జెప్పికొన లేదు. ఇంద్రుడు మహిమాన్వితము లయిన మంత్రముల సాయముతో
నసురుల సహరించినట్లు చెప్పి, తన మహత్త్వమును భంగ్యంతరముగ తెలియ
జేయుచున్నది. మఱియు నర్థభావన జేయజాలని పోయినను శ్రద్ధాభక్తి సమన్వితములై
నియమపూర్వకముగ వే. మంత్రోచ్ఛారణ సేయు కర్మానుష్ఠానపరులను దనవారిని
మంత్రము లభిమానించి రక్షించు నని మంత్రస్వభావమును నిపుణముగ వర్ణించినది.
అ. దుచేతనే మంత్రార్థము నెఱుగకపోయినను నియమపూర్వక వేదమంత్రోచ్ఛా
రణముచే ఉపనయనాది సంస్కారములు జరుపుటయు, జరిపించుటయు, కేవల
వేదమంత్రపాఠాయణము జేయుట యనెడి సంప్రదాయము నేటికిని శిష్టజనసంఘతమై
వర్ణించున్నది. అంతేగాదు. వేదమంత్ర సంమితములగు గీతా రామాయణాది
గ్రంథపారాయణము జేయుటయు నిందుకు తార్కాణము కాని యంతమాత్రముచే
నర్థభావనతో నిమిత్తము లేదని శ్రుతితత్త్వముగాదు అర్థభావన జేయు కొలది
ప్రీతిని గలుగజేయుచు మహిమాన్వితములై యింద్రునకు సాయపడినట్లు సాయపడ

గలవు; తుదకు లోకోత్తరాహ్లాద జనకములు గాగల వనియు నీమంత్రము భంగ్యంతరముగ నుపదేశించు చున్నది.

అర్ధభావనలో పునఃపున రనుసంధానము (మననము) నేయువారికి మంత్రములు బ్రీతిని గూర్చు వను విషయము నీ క్రిందిమంత్రము గూడ జనుత్కారముగ బ్రదిర్పించుచున్నది.

“ఉత త్వః పశ్య స్మ దదర్శ వాచ ముత త్వః శృణ్వ స్మ
శృణో త్యేనామ్ ఉతో త్వస్మై తన్వం విసప్రే జాయేవ
పత్య ఉశతీ సువాసాః॥”

—ఋ 10-71-4; నిరు. 1-19.

‘అప్యేకః పశ్యన్ న పశ్యతి, వాచ మపి చ శృణ్వన్
న శృణోతి, ఏనా మితి అవిద్వాంస మాహ అర్థమ్.’—నిరు.

అర్ధభావన జేయజాలని వాడు వేదవాక్కును దర్శించియు నాదరముతో జూడలేడు. అనగా వ్యాకరణాది జ్ఞానరహితు డగుటజేసి యవ్యుత్పన్ను డగుట వలన సద్యయనము జేసియు దానియం దెక్కుడు నాదరభావము గల్గి యుండ లేడు. మఱియొకడు వ్యాకరణాది పరిజ్ఞానము గలిగి పాఠశుద్ధి గలవాడైనను మీమాంసాదృష్టి లేని కారణమున నా వేద వాక్కును వినియు విననివాడే యగును. అనగా న్యాయపూర్వక వేదవాక్యశ్రవణము చేయజాలడు.

‘అ ప్యేకస్మై తన్వం విసప్రే ఇతి - న్నం ఆత్మానం

వివృణుతే, జ్ఞానం ప్రకాశన మర్థ స్వాహానయా వాచా’ — నిరు.

వ్యాకరణావ్యంగములచే శబ్దార్థములను, మీమాంసచేసి తాత్పర్యమును బరిశీలించుటకు నెవడు పూనుకొనునో వానికి వేదవాక్కు వేదార్థ ప్రకాశనక్షమమైన సమ్యజ్ఞానమును (ఆత్మస్వరూపమును) ప్రదర్శించును.

‘జాయేవ వత్సే కామయమానా సువాసాః । కామయమానా
ఋతుకాలేషు । యథా న ఏనాం వశ్యతి న శృణోతీ
త్యర్థజ్ఞ ప్రశంసా’

— నిరు.

అన్య సమయములందు గృహకృత్యపరాయణయై సామాన్య (మలిన) వస్త్రధారిణియై గన్నట్లు కాంతను ఆదరముతో జూడక, యామె జెప్పు హిత వాక్యముల వినకపోయినను, ఋతుకాలములందు శోభన వస్త్రాలంకృతయై (ప్రేమ మీఠదనను జేరవచ్చు. కాంత నాదరాతిశయముతో జూచి యామె జెప్పు నర్థము, లను (విషయములను) పతిహితబుద్ధితో నాలకించును. అట్లే చతుర్దశ విద్యాస్థాన పరిశీలన కుశలడగు పురుషుడు రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దరూప కల్యాణవస్త్ర శోభితయై తమిమిఠ దనను జేరవచ్చు వేదకావ్య మనెడి కాంత నాదరాతిశయముతో సాకల్యముగా జూచి తద్వాక్యములను హిత బుద్ధితో శ్రవణము చేయును — వేదోక్త ధర్మ, బ్రహ్మ రూపార్థములను హితబుద్ధితో స్వీకరించును. — చూ.సాయణః, ఋగ్వేద భాష్య భూమికా)

కొందఱు విమర్శకు లీ సూక్తము (ఋ. 10-71) నందలి ‘ఉతత్వః సక్త మివ’ — ఇత్యాది సుంక్రములు సామాన్య వ్యవహారభాషకును కవిత్వమును (Ordinary language and poetry) గల తారతమ్యమును, అందు ‘కవిత’ యొక్క ప్రాశస్త్యమును వివరించుటకై ప్రవృత్తము లయి నట్లు చెప్పుచున్నారు. (చూ. The theories of Rasa and Dhvani - Dr. A. Sankaran.)

అది సరికాదు. ఋగ్వజ్ఞానముల స్వభావమును బరిశీలించిన నీ విషయము స్పష్టము కాగలదు. వాని స్వభావమును గూర్చి క్రిందియే యట్లు చెప్పుచున్నది.

“అగ్ని ర్జాగరత మృచః కామయన్తే ౭గ్ని ర్జాగర
త ము సామాని యన్తి । అగ్ని ర్జాగర త మయం సోమ
అహ తవాహ మస్మి సఖ్యే న్యోకాః॥”

— ఋ. 5-45-15; సా. సం. 2-1177.

వినిద్రుడై - సర్వదా జాగరూకుడై - యెవడు వెలుగొందుచుండునో
యా యగ్నిని ఋక్కులు కాంచించుచున్నవి. సామలు నా యగ్నినే పొందు
చున్నవి. యజుస్సులచే త్యాగ మొనర్పబడు సోమము ‘నేను నీ దానను; స్వీక
రింపు మని’ యా యగ్నితో జెప్పికొనుచున్నది. ఓ యగ్నిః అట్టి నీ సఖ్యము
నందే నియతుడనై యున్నాను - అని యర్థము.

ఈ మంత్రమున యజమానున కగ్నితో నుండెడి నిరంతర సఖ్యము,
ఋగ్యజుఃసామలకును నగ్నితో గల నిరంతర సఖ్యము జెప్పబడినది. అగ్నితో
లేక పరమేశ్వరునితో నిరంతర సఖ్యమునకై ఋగ్యజుఃసామలు ప్రవృత్తము
లైనవి. వాని ప్రధాన లక్ష్యము పరమేశ్వరుడే యగుట స్పష్టమైనది. ఇట్లు
వేదవాక్యస్వభావము స్పష్టమగుచుండ ‘నీ మంత్రములు సాధారణభాషకును కవిత
కును గల తారతమ్యమును సామాన్యముగ కవితాప్రాశస్త్యమును జెప్పుటకు
మాత్రమే ప్రవృత్తములైనవి’ - యని చెప్పుట శ్రుతి తాత్పర్య విరుద్ధము;
సాయణాచార్య భాష్యకర్తలకును సంమతముగాదు. వేదవాక్యరూపనిరూపణపరములైన
యా మంత్రముల వలన సామాన్యముగ కవితయొక్క ప్రాశస్త్యముకూడ స్పష్ట
మగుచున్నదని చెప్పుట సహృదయ హృదయాభిమత మగును. ‘అవిద్యాంసుడు
పేదవాక్కును వినియు విననివాడే, విద్యావ్రత స్నాతు డగు వేదవిదునకు
మాత్రమే కాంతవలె శ్రుతి ఆత్మ (లేక తన) స్వరూపమును దర్శింపజేయు’ నను
విషయమును బ్రతిపాదించుటయే పై శ్రుతితాత్పర్యము. వాల్మీకి మహాకవియు
నుపమానవ్యాజమున జక్కగ జనుత్కరించుచు నీ విషయము నిట్లు వ్యక్తము
జేసినాడు.

‘అహ మౌపయిక్తి భార్యా తస్యైవ వసుధావతేః।

వ్రతస్సౌతన్య ధీరన్యవిద్యేవ విదితాత్మనః॥’ — రామా. 5-21-17.

కామమోహితుడై తననుగూర్చి పలికిన రావణుని వాక్యములకు ‘ధీరమై సీత యొసగిన సమాధాన మిది విద్యావ్రతస్సౌతుడు, ధీరుడు, నాశ్మజ్ఞాన సంపన్నుడు నగు వేదవిదునకు వేదవిద్యవలె వ్రతస్సౌతుడు, ధీరుడు, నాత్మవిదుడు వసుధావతియు నగు శ్రీరామచంద్రునకే నేను లభ్య మగు-న్యాయ్య మగు-భార్యను (యుక్త మౌపయికం లభ్యం భజమానాభి సీతవక్ న్యాయ్యం చ త్రిమ షట్-ఆమరః) - అని యర్థము.

శ్రీరామచంద్రునకే నేను లభ్యను; న్యాయమగు భార్యను - అను రెండర్థములును నిట ‘బేషయిక’ పదముచే స్ఫురించుచున్నవి. అట్లే విద్యావ్రత స్సౌతుడు, ధీరుడు, ఆత్మతత్త్వవిదుడు నగు వేదవిదునకు మాత్రమే యీ వేద విద్య లభ్యమై, న్యాయయుక్తమై కాంతవలె వశవర్తిని యగునని తాత్పర్యము.

కాన ‘జాయేవ పత్య ఉశతీ సువాసాః’ - అను పై మంత్రము చతుర్థక విద్యాస్థాన కుశలడగు విద్వాంసునకు మాత్రమే వేదవాక్కు కాంతానంమితముగ సర్వముల నుద్దోధించు నను సీ విషయము నుపమా వ్యాజమున నిపుణముగ వివ రించు చున్నదని చెప్పబయే యుక్తము. ఇంతేకాదు.

‘శస్త్రోత్తరా భూయసే నిర్వచనాయ’

— నిరు.

పూర్వోదాహృతము లయిన ‘ఉత త్వః పశ్యన్’ ఇత్యాది ఋక్కులచే జెప్పబడిన యర్థమును దాని తరువాత పఠించెడి ఋక్కు ఇంకను నెక్కువ మిన్నగ నిర్వహించుచున్నది — యని యర్థము. ఆ మంత్ర మిది.

“ఉత త్వం సఖ్యే స్థిరపీత మాహు రైవనం హిన్వన్త్యపి
వాజినేషు! అధేన్వా చరతి మాయమైష వాచం కుక్ర వాగ్ం
అఫలా మపుష్పామ్” — ఋ. 10-71-5; నిరు. 1-20.

పూర్వము 'య స్తిత్యాజ సచివిదం సఖాయం' అను మంత్రమున వేదము నకు గల సఖిత్వము చెప్పబడినది. ఇట్టి వేదరూపసఖునితో సఖ్యము నెఱపు వానిని గూర్చి యిట జెప్పబడుచున్నది. చతుర్దశ విద్యాస్థాన కుశలు డగు విద్వాంసుడే యట్టి వేదముతోడి సఖ్యముననుండి వేదోక్తార్థామృతపానమును జేసిన వాడు (స్థిరపీతః) అని యభిజ్ఞులు చెప్పుదురు. అట్టి విద్వాంసుడు సభయందున్నచో నెంతటి వాక్రాగల్భ్యము గల వారైనను ఆయన తోడి వాదమునకు వెఱచి సమీపింప లేరు. అట్లు విద్యాకౌశలము లేక మంత్ర పరిశీలనము చేయు వాడు ఐంద్రజాల నిర్మిత మాయాధేనువుతో జరించిన వానితో సమానుడగును. (అధేన్వా చరతి మాయయైషః) పూర్వకాండోక్త ధర్మజ్ఞానము పుష్పము; ఉత్తరకాండోక్త బ్రహ్మ జ్ఞానము ఫలము: మాయాధేనువు క్షీరాదుల నొసగి ప్రోది సేయని యట్లు, వేదవాక్కుగూడ నవిద్వాంసులకు పుష్పఫలరహితయై గన్నట్టి పురుషార్థముల నొసగి ప్రోదిసేయ జాలదు - అని యర్థము (చూ సా. భ)

ఇట 'వేదవాక్కు అజ్ఞుల పాలిటి మాయాధేనువు' అని చెప్పబడుటచే విజ్ఞులపాలిటి కామధేనువు అను విషయము భంగ్యంతరముగ దెలియజేయబడు చున్నది. అంతయే కాదు. 'అఫలాం అపుష్పాం' అనుటచే వేదమొక మహా వృక్ష మగుటయు సూచిత మగుచున్నది. అందును నొక విశేషము. వృక్షమును జక్కగా బోషించుచో నది మొదట పుష్పించును. ఎట్టి యుపద్రవము లేకుండ గాపాడుచో నా పుష్పములు ఫలముల నొనగును. అట్లే వేదవృక్షమును బోషించుచో నది మొదట ధర్మ మనెడి పుష్పముతో వికసించును. భద్రముగా రక్షించు కొనుచో నా ధర్మ పుష్పము క్రమముగ బ్రహ్మజ్ఞాన ఫలము నొసగి ప్రోదిసేయ గలదు - అనగా వేదము మొదట ధర్మము నుపదేశించి తదనుష్ఠానముచే చిత్తశుద్ధి నొందిన యధికారులకు బ్రహ్మమృతానందరసము ననుగ్రహించును - అను విషయముగూడ కాంతా సంమితముగ నిట నుపదేశింపబడుచున్నది. ఇట్లెన్నేని మంత్రముల నుదహరింప వచ్చును.

శ్రుతి తనకు గల కాంతాసంమితత్వమును కాంతాసంమితముగ వివరించు కొనుట యిట గమనార్హము. కాన కాంతాసంమితముగ నుపదేశించుట వేదమునకు వెన్నతో బెట్టిన విద్య యనుట శ్రుతిసంమతము; నిర్వివాదము.

మంత్రములన్నియు కాంతాసంమితములా ?

వేదమున నటనట కాంతాసంమితము లగు వాక్యములు గూడ నుండిన నుండవచ్చును; అన్నియు నట్టివి కావు గదా! అందుచే వేదము కాంతాసంమితమై కావ్య మగు టెట్లు? అన నట్లు గాదు.

లౌకికకావ్యమునందు కేవల కథాభాగ ప్రతిపాదక నీరసవాక్యము లన్నియు గాంతాసంమితములై చమత్కారాధాయకములు గావనుట యనుభవసిద్ధమే. విశ్వ నాథకవిరాజగూడ సాహిత్యదర్పణమున 'వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్' అని కావ్యలక్షణమును జెప్పి కావ్యగత నీరస పద్యములకు కావ్యత్వ మెట్లు సిద్ధించునని ప్రశ్నించుకొని యట్లు సమాధాన పడినాడు.

‘రసవత్పద్యాంతర్గత నీరసపదానామివ పద్యం సేన, ప్రబంధ రసేనైవ తేషాం రసవత్త్వాంగీకారాత్’ — సాహిత్యదర్పణ.

రసవత్తరమగు పద్యమునందు నీరసపదములకు పద్యరసముచేతనే రస వత్త్వము నంగీకరింపవలెను. అట్లే ప్రబంధరసము చేతనే నీరస పద్యములకును, రసాత్మకత్వము, సిద్ధించు నని భావము. కనుక వేద-శాస్త్ర విలక్షణములై యవతరించినట్లు చెప్పబడెడి కావ్యములందువలెనే వేదమునందును కావ్యత్వపమన్వయ ముచిరుద్దము — ఈ విషయము మున్ముందింకను జూతము.

భారతము - వేదమువలెనే ప్రభు - సుహృత్ - కాంతా సంమితము :-

వేదముల తరువాత పంచమ వేదమై బరగిన మహాభారతముగూడ వేదము వోలె ప్రభు-సుహృత్-కాంతా సంమితమునై వరలినది. ఈ విషయము భారతమే న్వయముగా జెప్పికొనినది.

“తపసా బ్రహ్మచర్యేణ వ్యవ్య వేదం సనాతనమ్।
ఇతిహాస మిమం చక్రే పుణ్యం సత్యవతీమతః॥
ఆత్మేవ వేదితవ్యేషు, ప్రియేష్వేవ హి జీవితమ్।
ఇతిహాసః ప్రధానార్థః శ్రేష్ఠః సర్వాగమే శ్వయమ్॥
హ్రదానా ముదధిః శ్రేష్ఠో గౌ ర్వర్షిష్ఠా చతుష్పదాం।
యథైతాసీతిహాసానాం తథా భారత ముచ్యతే॥”

పై వాక్యములనలన భారత మితిహాస మగుట దెలియగలము. ఇతిహాస మనుటచే నిది సుహృత్స మిత మని చెప్పినట్లే యగును. ఇక ప్రభుసంమితత్వము.

“యో విద్యా చ్చతురో వేదాన్ సాంగోపనిషదో ద్విజః।
న చాభ్యాస మిదం విద్యా న్నైవ సస్యా ద్విచక్షణః॥
అర్థశాస్త్ర మిదం ప్రోక్తం ధర్మశాస్త్ర మిదం మహర్షే,
కామశాస్త్ర మిదంప్రోక్తం వ్యాసేనామితబుద్ధినా॥”

ఇటు భారతము ధర్మ-అర్థ-కామ-మోక్షములనెడి పురుషార్థములను దర్శింపజేయు శాస్త్రముగా బేర్కొనబడినది. శాస్త్రము గాన ప్రభుసంమిత మగుట జెప్పినట్లే యగును. ఇక కావ్యత్వము.

“కృతం మయేదం భగవన్ కావ్యం పరమపూజితమ్.
బ్రహ్మన్ వేదరహస్యం చ యచ్చాప్యభిహితం మయా॥....

జన్మప్రభృతి సత్యాం తే వేద్మి గాం బ్రహ్మవాదినీమ్ ।
త్వయా చ కావ్య మిత్కుక్తం తస్మా త్కావ్యం భవిష్యతి ॥

అస్య కావ్యస్య కవయో న సమర్థా విశేషణే ।
విశేషణే గృహస్థస్య శేషా శ్రయ ఇవాశ్రమాః ॥”

వ్యాసమహర్షి తన యెదుట సాక్షాత్కరించిన బ్రహ్మతో తాను భారత మను కావ్యమును రచించి నట్లు చెప్పెను. అంతట బ్రహ్మ ‘పుట్టినది మొదలు నీ వాకు బ్రహ్మవాదిని (బ్రహ్మవాక్కు) అని యెఱుగుదును. నీవు కావ్యమంటివి. కాన నిది కావ్యమే యగును. మిగిలిన యాశ్రమములు మూడును గృహస్థాశ్రమము నతిశయింపనియట్లు మిగిలిన కవు లెవరును నీ కావ్యము నతిశయింపలేరు.’ - అని చెప్పెను.

పై బ్రహ్మ - వ్యాస సంవాదమువలన భారతము కావ్య మగుటయు; మిగిలిన యాశ్రమములకు గృహస్థాశ్రమము వలె లౌకికకవుల కీ భారతము జీవన ధార పునియు స్పష్ట మగుచున్నది. వేదమువోలె భారతముగూడ నిట్లు ప్రభు - సుహృత్ - కాంతాసంమిత రచనావైదగ్ధ్యములతో వేదచోదితార్థ వ్యాఖ్యానమునకు దొరకని పంచమవేదమై ప్రవర్తిల్లినది.

భారతమువలెనే స్మృతులు, పురాణములు, లౌకికకావ్యములును, శ్రుత్యర్థానుగాములే. కాని యొక విశేషము. వేదమునగల త్రివిధ రచనా వైచిత్ర్యములలో నొక ప్రభుసంమిత త్వమార్గముననే ప్రధానముగ బ్రవర్తిల్లి స్మృతులు శాసకము లగుచు ధర్మశాస్త్రము లయినవి; సుహృత్సంమితత్వము మాత్రము నాధర్మముగా గొని పురాణములు శ్రుత్యర్థ ప్రఖ్యాపకము లయినవి;

కేవల కాంతానందిత రచనపై చిత్రమును గొని లౌకికకావ్యములు శ్రుత్యర్థమునకు బుద్ధిని జేకూర్చి దొరకొనినవి. భారతము మాత్ర మీ మూడింటికిని స్థానవిూతము.

కాని, మహాభారతాదులు వేదార్థోపబృంహిణములు గాన వా కిగల ప్రభు సంమితత్వము వెదాసుగతము. నిరిపేక్షమైన ప్రభుసంమితత్వము వేదమునకే. కాని యిట నొక విషయము బరిశీలింప నగును.

వేదమునకుగల కావ్యత్వ మౌపచారికమా ?

వేదమునందును, మహాభారతమునందును కాంతానందిత్యముతో పాటు ప్రభు - సుహృత్సంమితత్వములుగూడ సున్నవని చెప్పుచో వానికి ఏకాంశమున మాత్రమే కావ్యత్వము సిద్ధించును; లేక, ప్రబంధరసముచేతనే పీఠసవ్యములకు రసవత్త్వము సిద్ధించు ననెడి సాహిత్యదర్పణకారుని వాదము నాశ్రయించి యౌపచారికకావ్యత్వమునైన గల్పింపవలయును. కాని 'కావ్యంఛందః' - (వా.సం 10-4) అని వాజిననేయశ్రుతియు, తద్వివరణ రూపమగు 'త్రయీ వై విద్యా కావ్యంఛందః' - (శ. బ్రా. 8-5-2-4) అని శతపథశ్రుతియు కృత్యువేదరాణి కావ్యవ్యవహార మున్నటుల జెప్పుచున్నది. అట్లే బ్రహ్మ - వ్యాస సంవాదము మహాభారతమున కంతటికిని కావ్యత్వవ్యవహారము గలదని తెలియజేయుచున్నది ఇట్లు వేదరాణికిని భారతమునకును కావ్యవ్యవహార ముండుటలో గల తాత్పర్యమేమి ? పోనీ, వేదమునకుగల కావ్యత్వ మౌపచారిక మని చెప్పుదమా ? పై శ్రుతివాక్యప్రామాణ్యముచే నట్లు బొవచారిక మని చెప్పుట యుక్తము గాదు. అట్లే 'మహాభారతవిషయమున గూడ—

“జన్మప్రభృతి సత్యాం తే వేద్మి గాం బ్రహ్మవాదిసీమ్ |
త్వయా చ కావ్య మిత్యుక్తం తస్మా త్కావ్యం భవిష్యతి॥”

యను పై బ్రహ్మ వచనము 'భారతమునకుగల కావ్యత్వము గౌణము గాదు; యథార్థము' - అను విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. కాన 'వేద - భారత' గ్రంథములకు గల కావ్యత్వ మౌపచారికము గాదు. (ఈ విషయము ముమ్మందింకను వివరింపబడును) పీనికిగల కావ్యలక్షణము పీనియందు సంగత మగునా ? కాదా ? యను విషయము జూడవలసియున్నది.

అలంకారికులు - కావ్యలక్షణము : _

మొట్టమొదట కావ్యలక్షణమును బరిష్కరించినది యగ్నిపురాణము.

"సంక్షేపా వ్యాకృ మిష్టార్థ వ్యవచ్చిన్నా పదావళిః

కావ్యం స్ఫుటదలంకారం గుణవ ద్రోషవర్జితమ్॥ —అ.పు. 337-8.

గుణాలంకారయక్తమై, దోషవర్జితమైన ఇష్టార్థప్రతిపాదక పదావళి (వాక్యము) కావ్యము - అని యర్థము. దండిమహాకవియు కావ్యాదర్శమున ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్నా పదావళి కావ్యమ్ - అనుచు, అగ్నిపురాణమునే యనుసరించి నాడు. తర్వాత భామహావితో శబ్దార్థములు కావ్య మను వాదము బయటదేసినది. ఆ వాదము ననుసరించి రుద్రటుడు, వామనుడు, ఆనందవర్ధనుడు, మమ్మటుడును శబ్దార్థముల రెంటిని కావ్యశరీరముగ గ్రహించిరి.

'శబ్దార్థౌనహితౌ కావ్యమ్'

—భామహాః.

'నను శబ్దారౌ కావ్యమ్'

—రుద్రటుః.

'కావ్యశబ్దోఽయం గుణాలంకార సంస్కృతయోః

శబ్దారయో ర్వర్తతే'

—వామనః.

'శబ్దార్థశరీరం తావ త్కావ్యమ్'

—ఆనందవర్ధనః.

‘తదదోషో శబ్దార్థా వనలంకృతీ పునః క్వాపి’ —మమ్మటః
వాగ్భటుడు పై లక్షణమును కొలదిగ నిట్లు నవరించినాడు.

‘గుణాలంకార రీతి రసోపేతః సాధుశబ్దార్థ సందర్భః కావ్యమ్’
—వాగ్భటః.

తరువాత పీయూషవర్షుడు (జయదేవుడు) అట్లుగాక గుణాలంకారాదివిశిష్ట
నిర్దోషవాక్యము కావ్య మని చెప్పినాడు.

‘నిర్దోషం గుణాలంకారలక్షణ రీతి వృత్తిమద్వాక్యం కావ్యమ్’

పిమ్మట సాహిత్యదర్పణకారుడు (విశ్వనాథకవిరాజు) ను శబ్దార్థములు
కాదనినాడు.

‘వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్’

అని రసాత్మకవాక్యమునే కావ్యముగ జెప్పుచు తన ప్రాచీనులకంటె
విలక్షణమైన కావ్యలక్షణము జెప్పి క్రొత్తమార్గము త్రొక్కినాడు. కావ్యప్రకాశ
వాఙ్మతయగు గోవిందరక్కరు పై లక్షణమును ‘రసాదిమ ద్వాక్యం కావ్యమ్’
—అని సంస్కరించినాడు. తరువాత పండితరాజు జగన్నాథుడును శబ్దార్థములు
కావ్య మనెడి వాదమును ఖండించి—

‘రమణీయార్థ పతిపాదక శబ్దః కావ్యమ్’

అని కావ్యలక్షణమును బరిష్కరించినాడు. నేటికిని పండితామోదమును
బడసి నిలిచి కావ్యలక్షణ మిదియే - యని చెప్పవచ్చును.

కాని ‘త దధీతే త ద్వేద’ యను పాణినీసూత్రప్రభాష్యమును బ్రమాణ
ముగా గ్రహించి ‘శబ్దార్థములు కావ్యము’ అను వాదమును నాగేశభట్టు మున్నగు

వారు కొందరు నమ్మించిరి. తాని జగన్నాథుని కావ్య లక్షణమే బహుశ్రవణము గాంచియున్నది.

ఇది నొక విషయము గమనింప నగును. అగ్నిపురాణము నందలి 'ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్నా పదావలీ కావ్యమ్' అను అర్థలక్షణమే తుదకు 'రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దకావ్యమ్' అను జగన్నాథుని కావ్యలక్షణముగ రూపొందిన దని యనవచ్చును. అర్థలక్షణము నందలి 'ఇష్టార్థము' ఇదట 'రమణీయార్థ' మైనది. రెండిటి లక్ష్య మొకటియే. తన కావ్యలక్షణమును జగన్నాథు డిట్లు పరిష్కరించుకొనినాడు.

'చమత్కారజనక భావనావిషయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దకావ్యమ్' ఇందలి 'భావనా' పదమును పునఃపున రనుసంధానము జేయుటయని యర్థము. ఏ యర్థమును పునఃపున రనుసంధానము జేయుటచే లోకోత్తరాహ్లాదము (చమత్కారము) కలుగునో యట్టి భావనా గోచర మగు నర్థమే రమణీయార్థము. అట్టి రమణీయార్థమును బ్రతిపాదించు శబ్దమే కావ్యము-అని యర్థము.

వేదవాక్యములకు మంత్రము అని యసాధారణ నామము. మంత్రము అనగా పునఃపున రనుసంధానము (మననము) చేయవలెనని యని యర్థము. (మననా స్మంత్రః). ఈ మననమునే జగన్నాథుడు 'భావన' యనినాడు. అట్లు మననము జేయుచో ప్రీతిని (లోకోత్తరాహ్లాదమును) అనుగ్రహించు నట్టి సూన్యత వాక్కులు మంత్రములు. ఈ రీతిగ బరిశీలనము చేయుచో జగన్నాథుని కావ్య లక్షణమునకు ప్రధానలక్ష్యము వేదకావ్యమే యని చెప్పనగును. అప్పుడు అలా కారిక కావ్యలక్షణము వేదకావ్యము నందును సంగతమే యగును. కనుక 'కావ్యం ఛందః' అను శ్రుతి ప్రమాణము ననుసరించియు, అలంకారికుల కావ్యలక్షణము ననుసరించియు కృతస్మి వేదము కావ్యమని చెప్ప నొప్పును.

అక్షేపము - సమాధానము :-

అయినను వేదముగాని, భారతముగాని కావ్యమునకు యుక్తము కాదు. విలయన నగ్ని పురాణము శాస్త్రోత్తిహాసములకులె కావ్యము విలక్షణమైనదని స్పష్టముగా అట్లు పేర్కొనుచున్నది.

“శాస్త్రోపబ్రహ్మవచనం ఇతిహాసేషు నిర్మితా ।

అభిధాయాః ప్రధానత్వాత్ కావ్యం తాభ్యాం విభిద్యతే ॥”

విష్ణుభర్తృత్వ పురాణముగూడ నిట్లే చెప్పుచున్నది.

“తదేవ కావ్య మిత్యుక్తం ఉపదేశై ర్విదా కృతమ్” 15. ఆధ్యా.

పై అక్షేపచనములబట్టి శాస్త్రోత్తిహాసములయం చేకాంశమున గూడ కావ్యత్వము లేదని చెప్పవలసియుండును గదా ।

కాని యిట్లే పురాణవచనములందు ఇతిహాసము కావ్యములంటె విలక్షణమైనదని చెప్పిన వ్యాసుడే యితిహాసమైన భారతమునే కావ్యమని ముక్తచరణముగ చెప్పినాడు. అట్లు చెప్పుటలోని యాంతర్యమును గమనింపవలసి యున్నది. భారతమునే కాక శాత్రుమగు వేదమునుగూడ కావ్యమని వ్యాసు డిట్లు కీర్తించినాడు.

“నాసూయామి ద్విజాన్ విప్ర రాజాఃస్మృతి కదాచన ।

కావ్యాని వదతాం తేషాం సంయచ్ఛామి వహామి చ ॥

తే విస్రభాః ప్రభాషస్తే సంయచ్ఛన్తి చ మాం నదా ।

తే మాం కావ్యవధే యుక్తం శుశ్రూషు మనసూయకమ్ ॥

ధర్మాత్మానం జితక్రోధం నియతం సంయతేంద్రియమ్ ।

సమాసించంతి శాస్తారః శౌచ్రం చుష్కివ పక్షిణాః ॥

సోఽహం వాగగ్రవిద్యానాం రసానా మవలేపితా ।

స్వజాత్యా నధితిష్ఠామి నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః ॥

ఏతత్ పృథివ్యా మమృత మేత చ్చక్షు రను ర్తమమ్ ।

య ద్రాహ్మణముఖే కావ్య మేత చ్చుత్వా ప్రవర్తతే ॥

ఏతావ చ్ఛేయ ఇత్యాహ ప్రహ్లాదో బ్రహ్మవాదినమ్ ॥

భార. కా. ని. 1.4-81 నుండి 89.

ప్రహ్లాదుడు తన సౌశీల్యముచే త్రైలోక్యరాజ్యము నాక్రమించెను. ఇంద్రుడు క్రమముగా బృహస్పతి-శుక్రలయొద్ద శ్రేయస్సుయొక్క స్వరూపమును దెలిసికొనియు, దృష్టి నొందక వారలచే ననుజ్ఞాతుడై, శ్రేయఃస్వరూపము నెఱుగుటకై బ్రాహ్మణరూపమున బ్రహ్లాదుని జేరి సేవించి మెప్పు వడసెను. అప్పుడు ప్రహ్లాదు డింద్రునితో తన సౌశీల్యాతిశయమునకు గరణ మిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

“ద్విజవర్యా! నేను రాజును గదా యని ద్విజులయెడ నెన్నడు నసూయ వహింపను; కావ్యముల (వేదముల) నుచ్చరించు వారి నాదరించి పోషించును; వారును నా యెడ నాదరముతో నుండి విస్రద్ధిముగ మాటలాడుచు నన్ను కావ్యపథమున (వేదచోదిత మార్గమున) నియమించుచుందురు; ఆ మార్గమున నిరతుడనై, శుక్రాషాపరాయణుడనై, జితేంద్రియుడనై, వర్తిల్లునాయందు మధు కరములు తేనెపట్టునందు తేనెనువలె నా ద్విజులు విద్యాసారమును నింపుదురు; వారివలన వాగగ్రవిద్యల రసమును (వేదవిద్యా సారమును) గ్రోలి చుక్కలలో చంద్రునివలె నా జాతివారలలో విరాజిల్లుచున్నాను; బ్రాహ్మణముఖమున ప్రవర్తిల్లెడు కావ్యమే (వేదమే) లోకమున నమృతము; అదియే నేత్రము (జ్ఞాననేత్రము) దీనిని శ్రవణము జేసి (ఏతద్ క్రుత్వా) ప్రవర్తించుటయే శ్రేయస్సు” — అని యర్థము.

కావ్యపథము :-

ఇట కావ్యమనగా లౌకిక కావ్యముల గ్రహించుట కవకాశము లేదు? ఏలయన - పై సంవాచమున ప్రహ్లాదుడు తాను కావ్యపథమున వర్తిల్లుచున్నట్లుల (కావ్యపథే యుక్తం) పేర్కొనెను. ఇట కావ్యపథ మనదేది కావ్యమనగా వేదము కాన కావ్యపథ మనగా అది వేదబోధితమార్గమే యగును. అట్లు గాక లౌకిక కావ్యముల నిట గ్రహించుచో నవియు వేదబోధిత మార్గమున బ్రవర్తిల్లు ననియే యగును అందుచే వేదమార్గము గాక యా లౌకిక కావ్యములచే బ్రవర్తింపజేయబడు మార్గము వేతొకటి గలదని చెప్ప వలెను పడదు. కాన నిజ కావ్య పథము వేదబోధిత మార్గమనియే గ్రహింపవలెను.

వాగగ్రవిద్య తతవతీ శ్రీః:-

మఱియు ప్రహ్లాదుడు ద్విజముఖమున శ్రవణము జేసి, వాగగ్రవిద్యా రసావలిప్తడై (వాగగ్ర విద్యానాం రసానా మవలేపితా) తన జాతివారం నతి శయించి నట్లు చెప్పబడినది. ఈ వాగగ్రవిద్య తెల్పి : వాగగ్రవిద్య లనగా లౌకిక వాక్కుల (విద్యల) కంటె బూర్వమే సిద్ధమై యున్న విద్యలు. అవి వేదవిద్యలే యగును. వాగగ్ర శబ్దమునకు - లౌకిక వాక్కులు ప్రవర్తిల్లుటకు బూర్వము సిద్ధమై యున్న - అను నర్థము వైదిక సంప్రదాయ సిద్ధము.

“బృహస్పతే ప్రథమం వాచో అగ్రం యత్ప్రృరత

నామథేయం దధానాః । యదేషాంశ్రేష్ఠం యదరిప్రమాసీ

త్త్రేణా త దేషాం నిహితం గుహావిః ॥

ఇది వరమపురుషార్థ సాధనము, పరబ్రహ్మజ్ఞానస్తుతిపదము నగు సూక్తము, బృహస్పతి వేదర్థాభిజ్ఞులైన బాలకులను జూచి విస్మయపడి 'బృహస్పతే' యని స్వాత్మను సంబోధించుచు నిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

“ఓ బృహస్పతి । ప్రథమమున - పుట్టిన తర్వాత ఇతరపదముల నుచ్చరించుటకు బూర్వము - పదార్థముల కా యా నామధేయములు బెట్టుటకు బూర్వము బాలురు 'తత', 'తాత', యని యేది యుచ్చరింతురో యది వాచో అగ్రము - వాగగ్రము అగును. అట్లుచ్చరించెడి దశయందున్న యీ బాలుర గాంధము శ్రేష్ఠము, సావరహితము (అరిప్రం)నై, నిగూఢముగ (గుహానిహితం) వీరియందున్న వేదార్థజ్ఞానము వేదాధ్యాన కాలమున ప్రేమచే (ప్రేమా) నావిరూపితులగును. వేదాధ్యానకాలమున సరస్వతి (వేదవాణి) స్వాస్థ్యమును వీరికి బ్రకాశింప జేయును (వేదాధ్యానకాలే సరస్వతి స్వాస్థ్య మేత్యః ప్రకాశయతీత్యర్థః - సా. భా.) - అని యర్థము.

పసితనమున మాటలు రాఁపూర్వము బాలురు ఉచ్చరించు తత, తాతేత్యాది శబ్దములు 'తత్' శబ్దమున కుపలక్షకములై తచ్చబ్ధివాచ్య పరమేశ్వర ప్రతిపాదకములు. కాన నా శబ్దములు 'వాగగ్రములు' అని శ్రుతితాత్పర్యము. ఐతరేయారణ్యకము నీ మంత్రమును వివరించుచు నీ పదముల నిట్లే వాగగ్రము అని పేర్కొనినది.

“ఏతాం వావ ప్రజావతిః ప్రథమాం వాచం వ్యాహర దేకాక్షర ద్వ్యక్షరాం తతేతి తాతేతి తథై వైత త్కుమారః
ప్రథమవాదీ వాచం వ్యాహర త్రేకాక్షర ద్వ్యక్షరాం తతేతి,
తయైవ త త్తతవత్యా వాచా ప్రతిపద్యతే। తదుక్త మృషిణా,
'బృహస్పతే ప్రథమం వాచో అగ్ర మితి।' ”

కాన 'తత - తాతే' త్యాది వాక్కులు వాగగ్రము అగుట శ్రుతిసంప్రదాయము. మరియు నీ వాక్కులను 'తతవతీ వాక్' అని ఐతరేయారణ్యకము నిర్దేశించుచున్నది. తత-తాత శబ్దములు 'తత్' శబ్దమున కుపలక్షకములు. కాన 'తత్'

శబ్దముతో నారంభ మయ్యెడి “త ది దాన భువనేషు శ్బేష్ఠమ్” (ము. 10-120-1; అ. సం. 5-2-1; సా. సం. 2-833; వా. సం. 33-80) ఇత్యాది వాక్కులు (మంత్రములు) తతవతీవాక్కులు.

పేదాభ్యాసమునకు మూల మగు గాయత్రియు ‘తత్’ శబ్దముతో నారంభ మగుచు తతవతీ వాక్కె యగుట గమనార్హము. ఇట్టి తతవతి యగు పేదవిద్యయే వాగగ్రవిద్య. ఇంతే కాదు.

తాండ్యబ్రాహ్మణము ‘శ్రీ’కారమును వాగగ్రవిద్య యని యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“శ్రీర్వై వాచోఽగ్రగం త్రియ మేవాస్మిన్ దధతి” — 4-9-12.

‘వాచః అభివదనస్య య దగ్రం పురోభాగః స శ్రీ ర్వై

శ్రీ రేవ ఖలు. బహునాం మధ్యే యస్య వాక్ ప్రథమం

ప్రవృత్తా స శోభతే. తథా సతి ఏతత్ పారేనాస్మిన్

యజమానే త్రియ మేవ దధతి’

—సా. భా.

పలువురిమధ్య నెవడు మొదట మాటలాడునో యాతని వాక్కు వాచోఽగ్రము; అదియే మిగుల శోభించును. అట్టివాక్కుకు ‘శ్రీః’ అని పేరు.

లోకమున అందఱికంటె ముందుగా నెవ డేవని నైవ నారంభించుచో నట్టి వానిని జూచి ‘దీనికి శ్రీకారము జాట్టిన దితడు’ అని యనుట సంప్రదాయము. కాన ‘శ్రీ’ని వాగగ్రముగ క్రుతి పేర్కొనినది. ‘సా పి శ్రీ రమృతా సతాం’ అనుచు క్రుతి ముగ్యజాఃసామాత్యక మంత్రరాశిని, లేక త్రయీవిద్యను శ్రీః అని వ్యవహరించుట పూర్వము వివరింపబడినది. (చూ. త్రయీశబ్దము). లోకక విద్యలకు మూలమై, విజ్ఞానమునకు మొదట శ్రీకారము జాట్టిన వాగగ్రవిద్య శ్రీవిద్య లేక పేదవిద్యయే యగును.

అగ్రశబ్దమునకు 'పూర్వము' అనియే గాక 'చివర' యనియు సర్థము గలదు. 'వాక్ అనగా వేదము; వాగగ్రవిద్యలు ఉపనిషత్తులు' - అనియు జెప్ప నగును. అట్టి వేదములు కావ్యము లగు నని స్ఫురింప జేయుటకే పై ప్రహ్లాద. వచనములందు 'రస' వదముకూడ నుపయోగింప బడినది. (వాగగ్రవిద్యానాం రసానా మవలేపితా) కాన వేదకావ్య రసాస్వాదపరుడు - అని యర్థము. అట్టి ప్రహ్లాదుని దృష్టిలో కావ్యములు వేదములే యగును.

బ్రాహ్మణముఖే కావ్యమ్¹ :-

ప్రహ్లాదు డా కావ్యమును జిస్తులించిన విధము గమనార్హము.

“ఏత త్సృథివ్యా మమృతమేత చ్చక్షి రను త్రమమ్.

యద్రాహ్మణముఖే కావ్యమేత మృత్యావ ప్రవ ర్తతే॥

ఏతావ చేప్యః”

‘బ్రాహ్మణముఖే కావ్యమ్’ అను వచనములు - గురుశిష్య పరంపరా గతమై ఉచ్చారణానుచ్చారణ రూపమున బ్రాహ్మణముఖమున నిలిచియున్న కావ్యము అను సర్థమును స్ఫురింప జేయుచున్నవి. అట్లు బ్రాహ్మణ ముఖస్థమైన కావ్యము వేదమే యగును. వేదమునకు ముఖస్థత్వ నియమ మున్నట్లీతర లౌకిక కావ్యము లకు ముఖస్థత్వ నియమము లేదు.

1. పై యింద్రప్రహ్లాద సంవాదము నందలి బ్రాహ్మణముఖే కావ్యమ్; కావ్యాని వదతాం తేషాం - ఇత్యాది స్థలములలో - ‘కావ్యాని కుక్రప్రోక్తాని సీతి కాస్త్రాణి అని మహాభారత వ్యాఖ్యాత సీలకంఠ వంశికుని వివరణము గన్నట్లు చున్నది. ప్రహ్లాదుడు దైత్యరాజు. కుక్రదు దైత్యగురువు. కుక్రనకు ‘కవిః’ అనియు, ‘కావ్యః’ అనియు నామములు గలవు. కుక్రదు కవి గాన త్రోక్తము

మఱియు 'బ్రాహ్మణములే కావ్యమ్' అనగా బ్రాహ్మణప్రోక్తమైన కావ్య మని యర్థము. బ్రాహ్మణ ప్రోక్త మనగా వారిచే ప్రోక్త మగు చుండు నది మాత్రమే కాని వారిచే రచింపబడినది కాదని యర్థము. 'తేన ప్రోక్తమ్' (4-31-101) అను పాణిని సూత్రమును వివరించుచు పతంజలి మహర్షి యిట్లు 'ప్రోక్త' శబ్దార్థమును సోదాహరణముగ జెప్పినాడు.

"యత్ తేన ప్రోక్తం న చ తేన కృతం - మాధురీ వృత్తిః"

ఈ వృత్తి మాధుర్యనిచే బ్రకాశింప జేయబడినది గాని రచింప బడలేదు కనుక 'మాధురీ వృత్తిః' అను రూపము సిద్ధించినది.

"యత్ తేన కృతం న చ తేన ప్రోక్తం వారరుచం కావ్యమ్" 3

ఈ కావ్యము వరరుచిచే రచింపబడినది. కాని ప్రకాశింప జేయబడలేదు అని యర్థము.

కాన బ్రాహ్మణముఖకావ్య మనగా బ్రాహ్మణులచే రచితము గాక, ప్రోక్తమగు కావ్యము అనియే యర్థము. అట్టిది వేదమే యగుట సంప్రదాయము. ఇట్టి సంప్రదాయము లౌకికకావ్యమునకు లేదు.

లగు నీతిశాస్త్రములు కావ్యము లగు నని నీలకంఠపండితుని యభిప్రాయము గాన చును. ఇంకను పై సంవాదము నందలి 'వాగగ్ర విద్యానాం' అను పద మిట్లు వివరింపబడినది. 'వాగగ్ర ఏవ న తు పునతే విద్యా యేషాం తేషాం' - ముఖ స్థము లైన విద్యలు గలవారు అని యర్థము. ఈ యర్థము ననుసరించి 'వాగగ్ర విద్యానాం రసానా మవరేపితా' యను వాక్యమునకు వాగగ్రవిద్యలు గల ద్వీజాణ యొక్క రసముచే ఆవలిప్తుడు - అని యర్థము జెప్పవలసి యుండును. ద్వీజాల రసముతో నవలిప్తు డగుట యన నర్థమేమి - కాన ఈ నీలకంఠపండిత వాఙ్మోక్ష మును సూక్ష్మదృష్టితో ఛరికిలింపవలసి యుండును. వాగగ్ర విద్య యనగా వేద

ఇక పై శ్లోకమున కావ్యమునకు గల 'అమృతమ్; చక్షుః; అమృతమమ్, (న విద్యతే ఉత్తమం యస్మాత్ - సాటిలేనిది) - ఇత్యాది విశేషణములు వేదకావ్యమునకే చెల్లును గాని, తత్త్వతః లౌకికకావ్యమునకు జెల్లవు. ఇంకను, దీని శ్రవణము జేసి ప్రవర్తించుటయే శ్రేయస్సు. (ఏతచ్ఛ్రుత్వా ప్రవర్తతే ఏకావచ్ఛ్రేయః) అనియు జెప్పబడినది. శ్రవణ మనగా వేద వాక్యార్థ విచారము ద్వారా

విద్య లను నర్థము వైదిక సంప్రదాయానుగుణ మని పైన వివరింపబడినది. కాన విది వాగగ్రవిద్యనే వేదవిద్యచే గ్రహించుట యుచితము. అట్లు గ్రహించిననే అమృతమ్; చక్షు రనుత్తమమ్; బ్రాహ్మణముఖే కావ్యమ్; ఏతచ్ఛ్రుత్వా ప్రవర్తతే; ఏకావచ్ఛ్రేయః - అని యీ రీతిగా ప్రహ్లాదునిచే జేయబడిన బ్రాహ్మణముఖ కావ్యప్రశంస తత్త్వతః ఉపపన్న మగును, 'ఏతృ దేవ మనుష్యాణాం వేదశృణుః సనాతనమ్' ఏతృ దేవ మనుష్యులకు వేదము సనాతన మగు జ్ఞాననేత్రము. అని మనుస్మృతి కీర్తించినది నీతిశాస్త్రమునకు "చక్షుః" అని వ్యవహార మున్నది. కాని యది స్వతంత్రమై మార్గదర్శకము గాదు. వేదమార్గానుగతమై యదియు ప్రమాణ మగును. కాన వేదమే స్వతంత్రమై మార్గదర్శక మైన నేత్రము. నీలకంఠపండితుడు 'శుక్రప్రోక్తాని నీతిశాస్త్రాణి' యని వివరించినాడు. అనీతి శాస్త్రములు పరంపరాగతములై శుక్ర ప్రోక్తములు - శుక్రునిచే ప్రకాశితములు గాని శుక్రరచితములు గావు - అని యర్థము. కాన నీలకంఠపండితుని 'నీతిశాస్త్రాణి' యను పదము పరంపరాగతము లైన వేదముల కుపలక్షములుగా గ్రహింపవగును. అట్లు గాక కావ్యపదముచే శుక్రనీతి శాస్త్రమునే గ్రహించుచో 'స్వజాత్యా నధితిష్ఠాపి సక్షత్రాణివ చంద్రమాః' అను ప్రహ్లాదవచనము సుసంగతము కాదు. ప్రాయశముగా రాక్షసులందఱును శుక్రనీతిశాస్త్ర పరామణులే. వారివలెనే ప్రహ్లాదుడును శుక్రనీతి శాస్త్రపరాయణుడు మాత్రమే యగుచో నికరులకంటె ప్రహ్లాదునియందు విశిష్టత యేమి? 'చుక్కలలో చంద్రునివలె నా జాతి వారల నతిశయించుచున్నాను' అని చెప్పబడి యెట్లు పొసగును? ఇది తన జాతి వారలవలె గాక త్రయీవిద్యా రిసావలిప్తు డగుటయే ప్రహ్లాదుని యావలి విశిష్టత 'ప్రకావ్య ముకనేవ బ్రువాణః (ఋ. 9-87-7)' అనుచు ముగ్ధేంద్రము 'శుక్రునిచే

వేదతాత్పర్యావదారణము. “శ్రోతవ్యో మంతవ్య” — ఇత్యాది స్థలము లందు శ్రవణ మన నీయర్థమే గ్రహింపబడినది. అట్టి శ్రవణముచే శ్రేయస్సు సిద్ధించుట వేదకావ్య శ్రవణ సంప్రదాయమునే తెలియజేయును. ఇట్టి సంప్రదాయము లౌకికకావ్య విషయమున లేదు.

ఇట్లు ఇంద్ర - ప్రహ్లాద సంవాదమున సాక్షాత్తు వేదపదము మచ్చరింపక వేదస్వరూప స్వభావాదుల దెలియజేయు విశేషణాదులద్వారా వేదము యొక్క కావ్యత్వమును భంగ్యంతరముగ బ్రతిపాదించుట భారతము వందలి కాంతాసంఘ తత్వమునకు దార్కాణము.

కనుక వ్యాసమహర్షి భారతమునే గాక, వేదమును గూడ కావ్యమని వివరించుట స్పష్టము

అట్లు చెప్పచో శాస్త్రేతిహాసముల కంటె కావ్యము విరిక్షణమైనది యనెడి పూర్వోదాహృత పురాణవచనముల ననుసరించి వేదముగాని, భారతముగాని కావ్య మగుట యెట్లు; అను నాక్షేపము నిక బరిశీలించుము.

ప్రోక్త మగు కావ్యము వేదము’ - అని తెల్పుచున్నది. కాన శుక్రుడు కేవలము వీతిశాస్త్ర కోవిదుడు మాత్రమేకాదు; నిఖిలామ్నాయ విధానకోవిదుడు. ప్రహ్లాదుని పాత్రుడైన బలివక్రవర్తియు శుక్రుని ‘ఆమ్నాయ విధానకోవిదుడని కీర్తించినాడు. “జయన్తి యజ్ఞైః క్రతుభిర్యమాదృతాభవంత ఆమ్నాయ విధానకోవిదాః”

— బాగ. 8-20.

కావుననే దైత్య స్వభావసిద్ధ మైన బ్రాహ్మణద్యేషము ప్రహ్లాదునకు లేదు; అట్టి విశిష్టతయే త్రైలోక్యరాజ్యదురంధరత్వమునకు మూలకందమైన ప్రహ్లాదుని శీలమునకు ప్రధానకారణ మైనది. అందుచేతనే ‘నాసూయామి ద్విజాన్ విప్ర రాజాః స్మీతి కదాచన’ అని తొలుదొలుత ప్రహ్లాదుడు త్రయీవిద్యా రసాస్వాదకులగుట-అని నీలకంఠపండితుని తాత్పర్యము గ్రహించుట యుక్తము.

వేదగత విలక్షణ కావ్యత్వము:-

శాస్త్రేతిహాసములకంటె కావ్యము విలక్షణ మైనదని యగ్నిపురా చెప్పుటచే నాలంకారికులలో గొందఱు వేదశాస్త్రేతిహా సాదుల కంటె విలక్షణ కావ్యలక్షణమును బరిష్కరించు కొనిరి. అట్టి యాలంకారికుల దృష్టిలో వేదములు పురాణేతిహాసములును కావ్యములు గాక పోవచ్చును. కాని వ్యాసమహర్షిచే వేదములను కావ్యము లని కీర్తించుట వలన నవి లౌకికకావ్య విలక్షణము లగు కావ్యము లగుట వ్యాసాభిమత మని గుర్తింప నగును.

ఆలంకారికులలో గూడ నుద్భట మమ్మటాదులు వేదగత విలక్షణ కావ్యత్వమును గుర్తించియే యలంకారశాస్త్రమును బ్రవర్తింపజేసినట్లు గన్పట్టును. ఉచ్చటాదు పూర్వకవి నమస్కార వ్యాజమున నీ విషయమునిట్లు వివరించుచున్నాడు.

“ఏకోఽభూ న్నలినా త్తత స్తు పులినా ద్వ్యత్మీకత శ్చావరః ।

తే ఏవ ప్రథితాః కపింద్రగురవః తేభ్యో నమస్కుర్మహే ॥”

ఇది నుద్భటాడు బ్రహ్మ-వ్యాస-వాల్మీకులను కపింద్రులకు. గురువులనుగా గీర్తించి నమస్కరించినాడు. వీరు మువ్వరు వరుసగా వద్మము, పులినము, పుట్టల నుండి యుద్భవించిరి. ఈ వర్ణనము ననుసరించి యాదికవి బ్రహ్మ, తమ్ముఖము నుండి యుద్భవించిన యాదికావ్యము వేదము. తరువాత కవి వాల్మీకి ఆయననుండి వెలువడిన యాదికావ్యము రామాయణము. పిదప వెలిసిన మహా కవి వ్యాసుడు. తమ్ముఖ నిఃసృతమైన యాదికావ్యము పంచమవేద రావ మగు మహాభారతము. ఇది ఇవి వరసర విలక్షణములైన ఆదికావ్యములు ఈ కావ్య ములేతర్వాత వెలిసిన కావ్యములకు మార్గదర్శకము లయినవి. కనుక వివి లౌకిక కావ్య విలక్షణములు. అందును భారత-రామాయణములకు వేదము మార్గదర్శకము

కాన నీ రెండిటికంటె వేదము సర్వతో విలక్షణము. వేదము లపార పారా
వారములు. కత్పాద్విద్యుత్తులై, తద్విలక్షణ మధురజలధారలతో బ్రవహించిన
మహాస్రోతస్సులు రామాయణ-భారతములు. ఆ మహాస్రోతస్సులనుండి యేర్పడిన
కుల్యలు రమువంశాది కావ్యములు - అని చెప్ప నొప్పును. దీనినిఁబట్టి యీ కావ్య
ములకంటె భారతాదులు, వానికంటె వేదములు వరస్సర విలక్షణము లగుచు మత్త
రోత్తరములకు బూర్వ పూర్వములు జీవనాధారము లగుట దెలియును.

వేదగత విలక్షణ కావ్యత్వ మింకొక తీరుగగూడ దర్శింపవలసి
యున్నది. దానిని జూతము.

వేదములు - కవులు :-

“సువర్ణం విప్రాః కవయో వచోభి రేకం సంకం బహుధా
కల్పయన్తి”

— ఋ. 19-114-5.

మేధావులగు (విప్రాః) కవులు వివిధ స్తుతి లక్షణము లగు వాక్కులతో
(వచోభిః) నొకే పరమాత్మను బహు ప్రకారముల గల్పించుచున్నారు - అని
యర్థము. ఒకే పరమాత్మను ఇంద్ర మిత్ర వరుణాది బహు ప్రకారముల
గల్పించెడి యీ కవులెవరు? ఒకవేళ మంత్రద్రష్ట లన్నచో, వారు పరమాత్మ
నెట్లు దర్శించి వివరించిరి? వారిచే గూడ నట్లు తొలుతొలుత బహుప్రకారముల
దర్శింప జేసినవి వేద మంత్రములే గదా! ఇవి యెవరుపేయము లగుటచే నిది
జేర్పొనబడిన కవులు వేదమంత్రములే యగును. వేదములే పరమాత్మ స్వరూప
మును వివరించుటకై బహు కల్పనలతో భాసిల్లిన వని తాత్పర్యము. వేదములకు
'కవులు' అను ప్రసిద్ధి మహాభారతమున నిట్లు గలదు.

‘వాచో వికారః కవయో వదన్తి’

— భర. 5-44-31.

‘కవయః వికారం వాచై వాస్తీతి వదన్తి: న స్వరూపేణా

స్తీత్యర్థః । తథాచ శ్రుతిః’ - ‘వాచారంభణ మితి’ — నీలకంఠః.

‘స్వరూపతః (వాస్తవముగ) వికారము లేకపోయినను, వాక్కులే వికార మున్నట్లు చెప్పుచున్నవి - యని కవులు చెప్పుచున్నారు. ఈ విషయమును ‘వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికే త్యేవ సత్యమ్’ అని శ్రుతి విన రించినది - అని పై వాక్యముల యర్థము. కాగా ‘వాచారంభణము వికారము’ అని ప్రతిపాదించిన కవులు వేదములగుట జేసి యీ భారతవచనము నందలి కవులు వేదము లగుట స్పష్టము. ‘వేదములు ఆద్యా ఋషయః’ అని పూర్వము (ఋషి శబ్దమున) నిరూపింపబడినది. అందుచే ఆద్యఋషులే ఆద్య కవులు.

‘ఏతే వై కవయః యద్ ఋషయః’ — శ. బ్రా. 1-4-2-8

అనుచు ఋషి - కవి శబ్దములను సమానాధికరణములుగ శ్రుతి నిర్దేశించి నది. కనుక వేదములు ఆద్యఋషు లగునట్లు ఆద్యకవులు నగును. లోకమున కవులు వేఱు; తద్రచిత కావ్యములు వేఱు. ఇట వేదములే కవులు; కావ్యము గూడ వేదమే. ఇదియు వేదకావ్యమున గల వైలక్షణ్యము.

వేదకావ్యము - శ్రుతి ప్రసిద్ధి:-

శ్రుతియే తనను కావ్య మని పెక్కుచోట్ల నిట్లు వ్యవహరింపఁ కొనినది.

“అయం కృత్న రగృభీతో విశ్వజి దుద్భి ది త్సోమః।

ఋషి ర్విప్రః కావ్యేన” — ఋ. 8-79-1; తె. బ్రా. 2-4-7-6.

ఋషియు మేధావియు నగు సోముడు (వరమేశ్వరుడు) కావ్యము (వేద మంత్రము) చే స్తుత్యు దగుచున్నాడు.

“అస్మా ఇత్ కావ్యం వచ ఉత్త మింద్రాయ శస్యమ్”

— ఋ. 5-39-5.

వాగ్రూపము, కావ్యరూపము నగు నీ స్తోత్రము (మంత్రజాతము) ను ఇంద్రుని (వరమేశ్వరుని) కొఱకు శంసనము జేయవలెను.

“అత్మా యజ్ఞస్య రంహ్స్వ సుష్వాజః వవతే సుతః ।

ప్రత్నం నిపాతి కావ్యమ్ ॥” — ఋ. 9-8-8; కాత. సం. 35-8.

ఈ మంత్రమున వేదకావ్య మతి పురాతనము (ప్రత్నం) కావ్యమ్ అనియు, యజ్ఞమునకు అత్మభూతు (అత్మా యజ్ఞస్య) దగు సోముడు (సుతః=రసః ఈ పురాతన కావ్యమును రక్షించుచున్నట్లును కీర్తింపబడినది.

“ప్ర కావ్య ముకనేవ బ్రువాణో దేవో దేవానాం జనిమా

వివక్తి ।” — ఋ. 9-77-7; సా. సం. 1-524; తా. బ్రా. 14-13.

దివ్యశక్తి సంపన్నుడగు స్తోత ఉకన (కుక్త) ఋషివలె నీ కావ్యము (మంత్రము) సుచ్చరించుచు దివ్యమైన సోమరసము ఆ యా పాత్రల బ్రవేశించు నపుడు తత్తదేవతావిర్భావమును వివరించుచున్నాడు.

“శ్చోకంతి దారా మధునో ఘృతస్య । వృషా యత్ర

వావృథే కావ్యేన”

— ఋ. 3-1-8.

యజమానునిచే జేయబడెడి కావ్యముచే (మంత్రరూప స్తోత్రముచే) సంతృప్తు డగుచో నపు డగ్ని మధూదక ధారలు (వృష్టిధారలు) గురియును.

“యథా యజమాన స్తోత్రేణాగ్నిస్తుష్టిో భవతి తదానీం వృష్టి
ర్భవతీత్యర్థః

సా. భా.

వేదకావ్యము - శాశ్వత కవిసంబంధిత్వము :-

ని కావ్యా వేదనః శశ్వత స్కర్తృప్రేదధానో నర్యా పురూణః

అగ్ని ర్భవ ద్రయిపతీరయ్యాణాం నత్ర చక్రాణో అమృతావి

విశ్వా॥”

—ము. 1-72-1; త్రై.సం. 2-2-1-1.

ఈ మంత్రమున శాశ్వతు డగు బ్రహ్మకు సంబంధించిన కావ్యములను (మంత్రములను) అగ్ని నియమముగ స్వాభిముఖములను జేసికొను చున్నాడు. (శశ్వతః శాశ్వతస్య నిత్యస్య, వేదనః విధాతు ర్భవ్యమాణః, సంబంధీవి, కావ్యా కావ్యాని మంత్రరూపాణి స్తోత్రాణి, అయ మగ్నిః, నికః నియమేన స్వాత్మాభిముఖం కరోతి)- అని చెప్పబడినది.

ఇది గమనింప వలసిన విశేషము గలదు. కావ్యములు (వేద మంత్రములు) శాశ్వతు డగు బ్రహ్మకు సంబంధించినవి యని యిది నిర్దేశింపబడినది. కాన శాశ్వత బ్రహ్మసంబంధిత్వము వేదకావ్యముయొక్క అసాధారణ లక్షణముగా గ్రహింప నగును. ఇంతే కాదు.

‘సుపర్ణం విప్రాః కవయో వహోభి రేకం సంతం బహుధా
కల్పయన్తి’

‘ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే’

‘ఇంద్రం మిత్రం పరుణ మగ్ని మాహు గ్రథో దివ్యః స

సవర్ణో గరుత్మాన్ । ఏకం స ద్విప్రా బహధా వద

న్త్యగ్నిం యసుం మాతరిశ్వాన మాహూః’

‘ఏష ఉ హ్యేవ సర్వే దేవాః’

ఇత్యాది శ్రుతివాక్య ప్రామాణ్యము వనునరించెను, ని కాన్యా వేధనః-
అను పై ఋక్కు ననునరించెను, నా యా మంత్రములు స్థూలముగ అగ్ని
ఇంద్ర, సోమ, వరుణాది వివిధ దేవతావ ములుగా గన్పట్టినను, ఆ మంత్రములను,
తత్త దేవతోపలక్షిత శాక్వత బ్రహ్మ బోధకములుగా గ్రహించుట శ్రుతి తాత్పర్యము-
‘మంత్రముల నన్నిటిని అగ్ని స్వాభి ముఖములుగా జేసికొనును’ అని చెప్పబడుటచే
యే దేవత నుద్దేశించి యే మంత్రము నుచ్చరించినను దానిని అగ్ని (పరమే
శ్వరుడు) స్వాభిముఖముగా జేసికొనును - అను విషయము స్పష్ట మగుచున్నది.
ఇట్లు అన్ని మంత్రములును, అందలి వదములును పరమేశ్వరు నుపలక్షింపజేయు
ననుట సంప్రదాయము.

ఈ విషయము దేవీభాగవత- తద్వ్యాఖ్యానము లిట్లు వివరించుచున్నవి.

“స చాత్మా స పరం బ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయతే।

కృషి స్త ద్భక్తిపచనో న శ్చ త ద్దాస్యవాచకః ॥

భక్తిదాస్య ప్రదాతా యః స చ కృష్ణకీర్తితః ప్రః।

కృషిశ్చ సర్వపచనో నకారో బీజ మేవ చ॥

సకృష్ణః సర్వప్రస్థాఽఽదౌ సిన్ధుశ్చన్నేక ఏవ చ॥”

—దేవీ. భాగ. 9-2 26

“కృష్ణ శబ్దో హి యోగరూఢ్యా గోలోకవాసి దేవతాయాం

రూఢః। కేవల యోగార్థ మాదాయ తు పరమాత్మని

ప్రయుక్తః । ఏవ మేవ సర్వేఽపి శబ్దా యోగరూఢ్యా త
 త ద్విశేష పదార్థ వాచకా అసి యోగార్థ మాదాయ సర్వే
 బ్రహ్మవాచకా అపి భవంతి న దోషః” — నీలకంఠః

కృష్ణశబ్దము యోగరూఢి ననుసరించి గోలోకవాసి దేవతావాచకముగ
 రూఢమై యున్నది: కాని యీ పదమే యోగార్థముచే పరమాత్మ వాచకముగూడ
 నగుచుండును. ఇట్లే శబ్దము లన్నియు యోగరూఢిచేత నా యా విశేషపదార్థము
 లను బోధించుచునే యోగార్థముచే నన్నియు బ్రహ్మ వాచకములు గూడ నగు
 చుండును - అని యర్థము.

లోకిక సంస్కృతమున 'యోగికము - రూఢము - యోగరూఢము -
 యోగిక రూఢము' - నని యీ రీతిగ పదస్వరూపము ప్రసిద్ధము. ఇంచుమించుగ
 విట్టి విభాగము శాస్త్రకర్త లందఱిచే నాదరింపబడినది. యోగికార్థముతో నిమిత్తము
 లేకయే యా యా పదార్థముల బోధించెడి గో-మండలాది పదములు రూఢములు.
 లోకిక వ్యవహారమున నింతియే. వైదికశబ్దము లట్టివి కావు; అవి యోగికములు -
 యోగరూఢములు మాత్రమే - యని పై నీలకంఠ వైదిక సంప్రదాయ
 మును గుర్తింప జేయుచున్నది. (సర్వేఽపి శబ్దా యోగరూఢ్యా త త ద్విశేష
 పదార్థవాచకా అపి యోగార్థ మాదాయ సర్వే బ్రహ్మవాచకా అపి భవంతి). పై
 శ్రుతి, స్మృతి తాత్పర్యమును ఉపమాన వ్యాజమున మహాకవియగు భారవియు తన
 కావ్యమున నిట్లు వివరించుచున్నాడు.

“సంస్కారవత్సా ద్రమయత్సు చేతః ప్రయోగ శిక్షా గుణభూషణేషు ।
 జయం యథార్థేషు శరేషు పార్థః శబ్దేషు భావార్థ మివాశశంసే ॥”

— కిరాత. 17-8.

ఇది అర్జునుడు మాయాకిరాతునిపై (శివునిపై) బ్రయోగించెడి శబ్దములు
 పేదశబ్దములతో పోల్చబడినవి కావుననే, సంస్కృత వాక్కులకు గీర్వాణము

లనియు బ్రసిద్ధి. ఇది రెంటికి లక్ష్యము శివుడే. ప్రయోగ-శిక్ష-గుణ భూషితములు గానిచో శరములు లక్ష్యమును వేధింప నేరవు. అవి నామ సార్థకతను (శృణంతి హంసంతీతి శరాః) గోల్పోవును. వైదికశబ్దములు నట్టివే. అవి సామాన్యముగ నియతార్థమును (యథార్థాః-నియతార్థాః) గలిగియుండును. గో-అశ్వ-అగ్ని-ఇంద్రాది శబ్దములు ఆ యా విశేషార్థములనే బోధించుచుండును. అవియే ప్రయోగ శిక్ష గుణ భూషితములగు కొలది లోకోత్తరాహ్లాదజనక మగు భావార్థము (పరమార్థము)నుద్దీపింప జేయును.

వేదవిదుడు వేదశబ్దముల యందు పరమార్థ దర్శనరూప జయమును కాంక్షించునట్లు పార్థుడును తన శరములయందు కిరాతజయమును కాంక్షించెనని తాత్పర్యము.

కాగా వైదికశబ్దములు యోగరూఢములై నియతార్థముల బోధించునవి, యోగశక్తిచే భావార్థమును (పరమార్థమును) బోధించునవి యనెడి పై శ్రుతి స్మృతి సంప్రదాయమే యిది వివరింపబడె ననుట స్పష్టము. (చూ. భారతీశబ్దము).

ఇట్టి యీ సంప్రదాయము ననుసరించి వేద కావ్యమునందలి అగ్ని ఇంద్రాది శబ్దములు యోగరూఢిచే నా యా దేవతావిశేష వాచకములయ్యును యోగ శక్తిచే శరమేశ్వరవాచకము గూడ నగుచుండును. కాన శాశ్వత బ్రహ్మ సంబంధిత్యము వేదముయొక్క అసాధారణ లక్షణమగుట నిర్వాధము. ఇట్లు వేదమంత్రజాతము, తత్ప్రసిద్ధిపాద్య యజ్ఞాదికర్మజాతము, తత్త దేవతోపాస నాదికము, సాక్షాత్తుగ మవనిషత్కాండయు, నన్నియు శాశ్వత బ్రహ్మసంబంధము గలవి యగుచున్నవి. చరిత్రకారులు తలచునట్లు లోకికార్థ వియతములు గావు. ఇంతే కాదు.

పరమేశ్వరుడొ కవి--కావ్యలక్షణము :-

మఱియు వేదములు పరమేశ్వరునుండి యభివ్యక్తము లగుట శ్రుతి సంప్రదాయము పరమేశ్వరాభివ్యక్తము లగుటచేతను గూడ నీ వేదకావ్యమునకు శాశ్వత బ్రహ్మ సంబంధిత్వ ముపపన్న మగుచున్నది. వేద కావ్యమును బ్రహ్మరింప జేసిన పరమేశ్వరునకు శ్రుతి స్మృతులయందు కవియను ప్రసిద్ధి గలదు.

1. గణానాం త్వా గణవతిం హవాహే కవిం కవీవామ్ ।

— ఋ. 2-28-1.

2. అనంత మవ్యయం కవిమ్.

— తై. ఆ 10-1-2.

3. కవి ర్మనీషి పరిభూః స్వయంభూః

— ఈ.శా. ఉ. 8

4. వేదో వేదవి దవ్యంగో వేదాంగో వేదవి త్కవిః —విష్ణు. సహస్ర

5. కవిం పురాణ మనుశాసితామ్

— భ గీ.

6. పురాణస్య కవే స్తవ్య — రఘు 10-36; కుమార, సం. 2-17.

ఇంతే కాదు. శ్రుతులందు అగ్ని, ఇంద్ర, సోమ, బృహస్పతి, శుక్ర, అదిత్యాది దేవతలను కవి శబ్దముచే బిలుచోట్ల కీర్తింపబడినారు అందుచేతనే 'కవిం కవీనా ముపపశ్రస్తమమ్' 'పరవీః కవీనాం' అనుచు పరమేశ్వరుని కవులతో కవిగా శ్రుతి ప్రశంసించినది. అట్టి కవినుండి యావిర్భవించుటచేతను, కవియను పరమేశ్వరుని తత్త్వమును బ్రతిపాదింపుటచేతను - ఇట్లు కవితో నిత్యసంబద్ధమై (శాశ్వత బ్రహ్మసంబద్ధమై) వెలయుటచే వేదమునకు కావ్యమని యన్వర్థనామము

కావుననే - 'కావ్యం ఛందః' - అను వాజసనేయ శ్రుతి వాక్యమును 'కవేః పరమాత్మన ఇదం కావ్యమ్ వేదత్రయీ రూపం ఛందః; త్రయీ విద్యా

కావ్యం ఛందః (శ. బ్రా. 8-5-2-4) ఇతి శ్రుతేః - అని ఉపబ మహీధరు లిరువురును వివరించిరి. కవియగు పరమాత్మకు సంబంధించినది యగుటచే వేదము కావ్యము - అని యర్థము 'కవేః పరమాత్మన ఇదం కావ్యమ్' - అను నీ కావ్యపద వ్యుత్పత్తియు వేదకావ్యమునకు 'కవి (పరమాత్మ) సంబంధిత్వము'ను నిరూపించుచున్నది. కాన కవియగు పరమాత్మనుండి యావిర్భూతమై, కవియగు నా పరిమేశ్వరుని తత్త్వమును బ్రతిపాదించుట శ్రయ్యావిద్యారూపః కావ్యఛంద లక్షణము.

ఇంతేకాదు. శివేశ్వరశక్తి ద్వారా పరనిర్వృతిని గలిగించి యమృతత్వ మును బ్రసాదించుట వేదకావ్యముయొక్క లక్షణము; ప్రయోజనము గూడ.

పశ్చాత్తు స్తా దధరా దుదక్తాః కవిః కావ్యేన పరిపాహి రాజన్ ।

సఖే నఖాయ మజరో జరిష్టే లగ్నే మర్త్యాగ్ం అమర్త్య స్త్వం నః ॥

— ము. 10-87-21.

ఓ రాజా : క్రాంతదర్శనుడవై కవివగు నీవు నీ కావ్యముతో (కవి కర్మయగు వేదకావ్యముతో) నలువైపుల యువద్రవములనుండి కాపాడుము. సఖుడా : నీవు జరారహితుడవు. నీతోడను, వేదకావ్యముతోడను, సఖ్యమొనర్చుచు సఖుడనైన నన్ను గూడ జరారహితుని గావింపుము. ఓ యగ్ని : నీ వమర్త్యుడవు. మర్త్యులమగు మమ్ము నమర్త్యుల గావింపుము - అని యర్థము.

ఈ మంత్రమున కావ్యమనగా కవికర్మ యని వివరింపబడినది. 'కవేః కర్మ కావ్యమ్' - అనియు నిర్వచనము ప్రసిద్ధము. ఇది నలువైపుల యువ ద్రవముల నిర్మూలించుటచే శివేశ్వరశక్తియు, కవి యగు పరమేశ్వరునితోను, వేద కావ్యముతోను సఖ్యము జేయుకొని పరనిర్వృతియు, తన్మూలమున జరామరణ ప్రవాహరూప సంసార వివృత్తియు సిద్ధించును; ఇదియే వేదకావ్యమువలన సిద్ధించెడి యమృతత్వము. ఇట్లు శివేశ్వరశక్తిని, పరనిర్వృతిని (అమృతత్వము) గల్గించుట

త్రయీవిద్యారూప ఛందః కావ్య ప్రయోజనము. వేదకావ్యము నాదరించుటవలన గలిగెడి ప్రయోజనముల నింతను ఋగ్వేద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“యః సమిధా య ఆహూతీ యో వేదేన దదాశ మర్తే

అగ్నయే । యోనమసా స్వధ్వరః ॥”

“త స్యే దర్వన్తో రంహయన్త ఆశవ స్తస్య ద్యుమ్నితమం యశః ।

న త మంహో దేవకృతం కుతశ్చన న మర్త్యకృతం సకత్ ॥”

— ఋ 8-19-5. ఆ.

సమిధలతో, ఆహూతులతో, వేదము (వేదాధ్యయనముతో)తో, యజ్ఞాదు లందు చరువురోడాకాదులకో నెవ రగ్నిని సేవించునో యాతని యింద్రియములు (ఆశవః అర్వస్తః) తీక్షణము లగును; ఐశ్వర్యవంతుడై యశస్సును (ద్యుమ్నితమం యశః) గంచును. దేవ మనుష్య కృత పాపముల - బొందడు అని యర్థము.

వేదవిదు రగువాడు సభలలో శోభించును; అతనితోడి వాదమునకు వెఱుకురు (నైనం హిన్వస్త్యపి వాజినేషు - ఋ 10-71-5; నిరు. 1-20) అని పూర్వము వివరింపబడినది. కాన వేదాధ్యయనాదుల ద్వారా వేదమును బరిచరించుచో నింద్రియదీప్తి, యశఃప్రాప్తి, పాపనివృత్తి మున్నగు ప్రయోజనములు ప్రాప్తించు నని పై మంఛము వలన దెలితయును.

కావ్యం యశ సే ఽర్థకృతే వ్యవహరవిదే శివేతరక్షతయే ।

సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసంమితత యోపదేశయుజే ॥

అనుచు నాలంకారికులును - యశస్సు, అర్థప్తి ప్రా, వ్యవహరవిజ్ఞానము లతో శివేతరక్షతి, సద్యఃపరనిర్వృతియు కావ్యప్రయోజనము లని పేర్కొనిరి. అందును సదఃపరనిర్వృతియే కావ్యముయొక్క పరమ ప్రయోజన మని మన్మథులు బేర్కొనిరి. కాన ఆలంకారికులు చెప్పిన కావ్యప్రయోజనము క్రుతినంప్రదాయానుగుణ మగుట స్పష్టము.

వేదకావ్యలక్షణము : అలంకారికులు :_

పైన బేర్కొనిన వేదకావ్యలక్షణము (కవే రిదం కావ్యమ్)ను అలంకారికులును, మహాకవులును, నచటచట వాగ్దేవతాస్తోత్ర వ్యాజమున భాసింపజేయుటయు గమనార్హము.

“నియతికృత నియమరహితాం

హ్లాదైకమయీ మనస్య పరతంత్రామ్।

నవరసదుచిరాం నిర్మితి

మాదధతీ భారతీ కవే ర్ణయతి॥”

—కావ్యప్రకాశ.

కావ్యప్రకాశకర్త యగు మమ్మటుడు గ్రంథారంభమున నీ శ్లోకముతో వాగ్దేవతా నమస్కారహూవ మంగళ మాచరించినాడు. అందు బ్రహ్మసృష్టి కంటె కవిభారతి యుందలి వైంశత్యాము నీ కవి దర్శింపజేయుచున్నట్లు లౌకిక కవిభారతీ పరముగ వ్యాఖ్యాత నీ శ్లోకము నిట్లు వివరించిరి.

‘లౌకికకవి యొక్క భారతి ప్రకృతినియమముం కఠితమైనది. బ్రహ్మ సృష్టియగు ప్రకృతి యందు వద్యమునకు సౌరభము నియతమై యుండును; వద్య మున్నచో గంధ ముండవలెను - ఇది నియతికృత నియమము; కవిసృష్టి యగు ముఖవద్యమునకు లోకసిద్ధ సౌరభముతో బని లేదు; అది కవిప్రతిభా కల్పిత సౌరభ విశేషముచే విరాజిల్లును; కవి సృష్టి యిట్లు నియతికృత నియమరహితము. బ్రహ్మ సృష్టి నియతముగ సుఖదుఃఖ మోహన్వరూపము; పరమాత్మాది కారణపర తంత్రము; కట్టాష్టాది షడ్రసమయము; కవిసృష్టి యిట్లు గాదు. అది ఆనందైక మయము; కేవల కవిప్రతిభాసిద్ధ మగుట జేసి యనన్య పరతంత్రము; శృంగా

రాది నవరసోజ్జ్వలము. ఇట్లు బ్రహ్మసృష్టికంటె విలక్షణమై కవిసృష్టి యెచ్చురును' — అని వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము.

కాని పై శ్లోకమును బరిశీలించిన నందలి విశేషణములు తత్వతః కవిభారతి — కవి యగు పరమేశ్వరునినుండి యావిర్భవించిన భారతి-యగువేదకావ్యమునకే చెల్లును. ఏలయన—

నియతికృత నియమరహితా . అనన్యపరతంత్రా :

(1) ఆ భారతి (వేదము) నియతికృత నియమరహితము. లౌకికకావ్యమున కట్లు గాదు. దానికి కర్త యొక యుండవలెను. కవి వేఱు; తద్రచిత కావ్యము వేఱు. వేద మట్లు గాదు. అదియే కవియు కావ్యము గూడ.

(2) లౌకికకావ్యము శబ్దానుశాసనాది శాస్త్రవియమ పరతంత్రము; ఇది నియతికృత నియమము. వేదకావ్య మట్టిది కాదు. అమెయే నియతి. అమెయే లౌకికకావ్యహారమునకు, లౌకికకావ్యములకును; శబ్దానుశాసనాదులకును వలయు నాజ్ఞయమును నియమపూర్వక సంప్రదాయముల ననుగ్రహించినది. 'ఛందోవత్కవయః కుర్వన్తి; ఛందోవ దృషయః కుర్వన్తి' అని యనుచు వతంజలిమహర్షి కవులకును, ఋషులకును 'సంప్రదాయానుగ్రహకము వేదమే' యను విషయము నభివ్యక్తము జేసినాడు.

అనాది నిధనా నిత్యా వా గుత్సృష్టౌ స్వయంభువా;

అదౌ వేదమయా దివ్యా యతః సర్వాః ప్రవృత్తయః ॥

నామరూపే చ భూతానాం కర్మణాం చ ప్రవర్తనమ్ ।

వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ నిర్మమే స మహేశ్వరః ॥

సర్వేషాం తు స నామావి కర్మాణి చ పృథక్పృథక్ ।

వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ పృథ క్సంస్థా శ్చ నిర్మమే ॥ —మనుస్మృతి.

ఇట్లు స్మృతులును వేదములయొక్క అనన్య పరతంత్రత్వమును, తది తరమగు లోకవ్యవహారమునకు వేదపరతంత్రత్వమును వివరించుచున్నవి.

“జనానాం సౌభాగ్యం సుఖ మమృతరూపం కలయితం

పురాణానాం వ్రాతం స్మృతిశత మహీ కావ్యనివహః ।

యత స్త్వాం సర్వజ్ఞాం ఖలు సమనుయంతి ప్రతిపదం

తతః స మాజ్ఞీ త్వం భువి విజయపే ౭నన్యవిభవా॥”

—వేదమాతృత్వము.

పై ప్రమాణముల వలన కవిభారతి యగు వేదము అనన్యపరతంత్రము. నియతీకృత నియమరహితము అని కీర్తింపబడుట యుక్తమే.

హృదైకమయీ :

బ్రహ్మసృష్టి నియతముగా సుఖదుఃఖ మోహన్యరూపము; లౌకిక కవిభారతి యట్లు గాక ఆనందైకమయము - అని చెప్పబడినది. లౌకిక కావ్యములు ఆనందస్ఫూర్తిని కలిగించుట నిజమే. కాని ఆ యానందము తత్కాల మాత్ర పర్యాప్తము. అది యలౌకిక విభావాది సామగ్రీ సమల్ల సితరత్నాది సంప తితమై భాసించు నని చెప్పబడుట జేసి విషయానందమే యగును. వేదకావ్యమును జూతము. ఇది జీజ్ఞాసువుల దృష్టిని సుఖదుఃఖ మోహన్యరూప ప్రకృతినుండి కాశ్వత బ్రహ్మసానందము వైపు మరల్చుటకై యవతరించినది. తెత్తిరీయ శ్రుతి ‘సైషా ౭౭నందన్యమీమాగంసా భవతి’ యనుచు ఆనందమీమాంస జేసి నది అందు ప్రాకృతజనులు పొందెడి యానందముకంటె సార్వభౌమానందము

ఉత్కృష్టము. దానికి మానుషానంద మని పేరు - 'స ఏకో మానుష ఆనందః' దానికంటె మనుష్యగంధర్వం యానందము నూఁకరెట్లు ఉత్కృష్టము. ఇట్లు దేవ. గంధర్వ - పితృలోక - ఆజానజదేవ - కర్మదేవ - దేవ-ఇంద్ర-బృహస్పతి-వ్రజా సతి (విరాట్ట) - బ్రహ్మ (హిరణ్యగర్భుడు) లయొక్క యానందములు క్రమముగ శతగుఱో త్తరోత్తరోత్కర్షణ గలవి యని శ్రుతి వివరించినది. ఆ యానందము లన్నియు, తుదకు హిరణ్యగర్భానందము కూడ కామోపహతుడుగాని - రాగద్వేష వర్జిత డగు శ్రోత్రియుడు పొందెడి యానందముకంటె మిన్న గావు - (శ్రోత్రి. యన్య వాకామహతన్య) అని యుపసంహారము జేసినది. శ్రోత్రియు డనగా నియమ పూర్వకముగ ఫలపదార్థావబోధ వర్యన్తము వేదాధ్యయనము జేసిన యకడు.

ప్రాణిని మహర్షియు 'శ్రోతియ శృందోఽదీతే' యను సూక్రముచే శ్రోత్రియస్వరూపము నిట్లే వివరించినాడు.

“యచ్చ కామసుఖం లోకే యచ్చ దివ్యం మహత్సుఖమ్.

తృప్తా జీయ సుఖ స్త్యేతేనార్హతః పోదశీం కలామ్॥”

అనుచు స్మృతులును తృప్తా జీయ సుఖమున కే సుఖముగూడ పాటిరాదని జెప్పినవి. ఈ యానంద ముపాధిభేదముచే భిన్నముగా గన్పట్టును గాని వాస్తవ మున కొకటియే యను విషయమును 'స యశ్చాయం పురుషే యశ్చాసా వాదిత్యే స ఏకః' అనుచు శ్రుతి వివరించినది. అట్టి యానందమే జిజ్ఞాస్యము; జ్ఞేయము కామోపహతుడుగాని శ్రోత్రియుడు-తత్త్వజ్ఞాని-పొందెడి యానంద మిదియే. శ్రుతియు యే విద్వాగ్గోస ప్రే కవయః' (వా. సం. 1-1-67; శబ్రా. 7-2-2-4) 'శుశ్రువాగ్గోసో హి కవయః' (తై. బ్రా. 3-2-2-3) అని యనుచు నట్టి రషణీయార్థమును ప్రతిపాదించెడి దగుటచే వేదవాక్కు తత్త్వతః హ్లాదైకమయి యగు కవిభారతి-యన జెల్లును. మఱియు లౌకికకావ్యముచే గలిగెడి యానందమే గాదు, హిరణ్య గర్భానందము గూడ నా యానందము యొక్క లేకమే యనియు శ్రుతి వివరించినది.

‘ఏషోఽన్య పరమ ఆనంద ఏకస్యైవానందస్యాన్యాని భూతాని
మాత్రా ముపజీవన్తి’ -

ఆనందము యొక్క లేశమును స్ఫురింపజేయుట చేతనే లౌకిక
కవి భారతి “హ్లాదైకమయా” అని కీర్తింపబడుచో పూర్ణ రసానందస్ఫూర్తిని గలి
గించెడి వేదవాక్కు హ్లాదైకమయి యగు కవిభారతి యగుట నిర్పారము.

నవసరుచిరా :-

ప్రకృతి కట్టాష్టాది షడ్రసమయము ; కవిభారతి యట్లుగాక శృంగా
రాది నవరసోజ్జ్వలము—అని చెప్పబడినది. లౌకిక కవిభారతి పరముగ జెప్పచో
నంతియే. లౌకిక-కావ్య లక్షణముల నిర్దేశించుటకై కావ్యప్రకాశికా గ్రంథమును
బ్రవర్తింపజేయుచు గ్రంథకర్తచే జేయబడిన యాదిమ మంగళశ్లోక మిది అందు
బ్రహ్మ సృష్టి కంటె లౌకిక కవిభారతి యొక్క యుత్కర్షణ జెప్పుటయే కవి
తత్పర్య మగుచో నది వాగ్దేవతాస్తోత్ర మనుటకు వీలులేదు. అట్టియెడ గ్రంథాది,
మంగళశ్లోకము గానేరదు. ఈశ్లోకముచే లౌకిక కవిభారతి వైశిష్ట్యస్ఫూర్తి
గలిగిన గలుగ వచ్చును. కాని లౌకిక కవిభారతికి ప్రేరయిత్రి యగు వాగ్దేవత
లేక వేదవాణి ‘నవ రసరుచిరా’-నిత్య నింతిశయ పూర్ణ రసానందోజ్జ్వలయను
నర్థస్ఫూర్తిని గలిగించి, యామె సర్వోత్కృష్టమును గీర్తింపు మంగళశ్లోక మనుట
యందే కవినరంభ విశ్రాంతి యన నగును. అట్లు రెండవములు స్ఫురించుటకే.
మమ్మటుడు సామాన్యముగ ‘భారతి కవేర్ణయతి’ యనినాడు. కవిభారతి యన
లౌకికకవిభారతియు, కవియగు పరమాత్మయొక్క భారతియుగావచ్చును. అట్టి
యెడ నీ మంగళశ్లోక మప్రయత్న ముగా ‘కవేః ఇదం కావ్యమ్’ అనెడి వేద
కావ్యలక్షణమును స్పష్టముగా ధాసింపజేయుట సహృదయ హృదయాభిమతము’

వేదకావ్య లక్షణము - మహాకవులు :-

భవభూతి మహాకవియు ఉత్తరరామచరితనాటక-అది మంగళ శ్లోకమున
పై వేదకావ్యలక్షణమునిట్లు స్ఫురింప జేసినాడు.

“ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రకాన్యహే ।
పందేమహి చ తాం వాణీ మమృతా మాతృనః కలామ్ ॥”

ఈ శ్లోకమున నిర్దేశింపబడిన పూర్వకవులు ఎవరు ?

వ్యాసవాల్మీకాదులని వ్యాఖ్యాతలు కొందఱు వివరించిరి. కాని మొదట
లోకక కవులకు ననుస్కరించి, వారల గూడ ననుగ్రహించెడి యమృత కలా
స్వరూపిణి యగు వాగ్దేవతకు (వేదవాణికి) ననుస్కరించుట సంప్రదాయముగాదని
ఘనశ్యామాది వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము. వ్యాస వాల్మీకాది మహాకవులకంటెను
పూర్వకవులు వైదికకవులే యని యిట్లు వ్యాఖ్యానించిరి.

‘పూర్వేభ్యః పురాతనేభ్యః ఆలోకికేభ్యః ఇత్యర్థః; వైదికేభ్యః
ఇతి యావత్, వేదానాం లోకపూర్వత్వా దితి భావః ।
కవిభ్యః గణపతయే ఇత్యర్థః, గణపతిం హవామహే
కవిం కవినా మితి క్రతుః, కవిః శుక్ర గణాననా వితి జయః ।
బహువచనం తు పూజాయామ్’—ఘనశ్యామ టీక

కాన నిట బేర్కొనబడిన పూర్వకవులు వైదికకవులే. కాని యిట
ఘనశ్యామ టీకయందు లోకకవులకంటె పూర్వ లగు వైదికకవులనే గ్రహింపవలె
నని చెప్పి య వైదికకవి గణపతి; బహువచనము పూజార్థము-అని వివరింపబడినది
బహుళా కావ్యరూపము లగు వేదమంత్రములకు ‘కవులు’ అను బ్రసిద్ధి యెట్లని

తలచి వేదమంత్ర ప్రవర్తకుడగు నా బ్రహ్మణస్పతినే పూర్వకవిగా గ్రహించి యుండవచ్చును. కాని యా వక్షమున 'కవిభ్యః - పూర్వేభ్యః' అను బహువచనము సార్థకము కాదు. కనుక బహువచన స్వారస్యముచే వేదమంత్రములనే పూర్వకవులుగా గ్రహించుట యుక్తరము. వేదమంత్రములు కవులగుట పూర్వము వివరింపబడినది.

చుట్టియొక విశేషము. ఈ శ్లోకము మొదటి పాదమున 'కవిభ్యః పూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రళాన్యహే' అనిన చాచును గదా! ఇదం శబ్దం ఎందుకు? దానిచే గ్రంథాది మంగళశ్లోకమున కవి యుద్దేశించిన ప్రయోజనమేమి? యని పరిశీలించిన నా శబ్దమున తెట్టి ప్రత్యేక ప్రయోజన మున్నట్లుల వ్యాఖ్యాతలు వివరింపలేదు. కాని యా శబ్ద ప్రయోగ మచట నిష్ప్రయోజనమా? కాదు. సూక్ష్మముగా బరిశీలించుచో నట్లు 'ఇదం' శబ్దపూర్వక నమస్కారాచరణము వేద సంప్రదాయానుగుణ మగుట దెలియును.

'ఇదం నమో వృషభాయ స్వరాజే'

— ఋ. 15-51-15; మై సం. 4-14-14.

'ఇదం నమో రుద్రాయ ప్రేష్ఠమ్'

— ఋ. 1-36-5.

'ఇదం నమో దేవేభ్యః'

— మై. సం. 4-13-9; 212-13.

'ఇదం నమో దేవేభ్యః'

— కై. సం. 2-6-9-8, 4. బ్రా. 1-9.

1-23; కై. బ్రా. 3-5-10-5.

పై మంత్రములందు 'ఇదం' శబ్ద పూర్వక నమస్కారాచరణము గావ నగును. ఇంతే గాదు.

'ఇదం నమ ఋషిభ్యః పూర్వజేభ్యః పూర్వేభ్యః వశిక్పద్యభ్యః'

— ఋ. 10-14-15; అ. సం. 18-2-2; కై. అ. 8-1-5

ఈ మంత్రముయొక్క ప్రతిరూపమే - ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యః— అనెడి భవభూతి మహాకవి వాక్య మనవచ్చును. ఆ శ్రుతివాక్యమే కొలది మార్పులతో నిట శ్లోకముగా రూపొందినది యని స్ఫూర్తి కలిగించుటకే యీ కవి మొదట 'ఇదం' శబ్దమును నిలిపి యుంచుట యని తెలియనగును. కాని యందలి 'ఇదం నమః' అనునది యిందలి 'ఇదం నమోవాకం' అని రూపొందినది. అందలి పూర్వ ఋషులిచట పూర్వకవులైనారు. ఈ శ్రుతి వాక్యము నందలి పూర్వ ఋషులెవరు ?

పై మంత్రము నందలి పూర్వఋషులకు 'పూర్వజేభ్యః, పూర్వేభ్యః పథిక్పద్యుధి అను విశేషణములును గలవు. 'సృష్ట్యాదా వుత్పన్నేభ్యః అతవివ పూర్వేభ్యః' పథిక్పద్యుః శోభనమార్గకారిభ్యః ఋషిభ్యః, ఇదం ప్రత్యక్షం యథా భవతి తథా నమః అస్తు' - అని సాయణభాష్యము. సృష్ట్యాదియందు ఉత్పన్నులు గావు ననే పూర్వఋషులు అని యర్థము. సృష్ట్యాదియం దావిర్భూతులైన యాద్య ఋషులు మంత్రద్రష్టలు గావచ్చును. వారి లెఱును పూర్వఋషులు వేదమంత్రములు. అట్టి పూర్వ ఋషులగు వేదమంత్రములు సృష్ట్యాదియందు మంత్రద్రష్టల తపః సమాధిలో నావిర్భూతము లయినవి. (చూ. ఋషి, ప్రథమజ్ఞా శబ్దములు). అట్లు తృన్నములై యధికారిభేదము ననుసరించి జిజ్ఞాసువులకు శోభన మార్గ దర్శకము లగుచు న్నివి. అందుచే 'పథిక్పద్యుః' అనియు గీర్తింపబడినవి. కాన నీ కశ్లో మున గీర్తింపబడిన పూర్వకవులు శ్రుతి వాక్యోద్విష్ట పూర్వఋషులగు వేదమంత్రములు. అని గ్రహించుట యుక్తము. కాన 'ఇదం నమః' అనునది వేద సంప్రదాయానుగుణము. 1

1. ఇట్టి సంప్రదాయమును తరువాత ఇతిహాసములును అనుసరించినవి. 'విశ్వోద్భవ స్థితి లయేష నిమిత్త లీలాసారాయ తేనమ ఇదం చక్రమేశ్వరాయ" — ధా.గ. 3-9-14.
"తస్మా ఇదం భగవతే నమ ఇ ద్విధేమ" ధా.గ. 3-15-50.

ఆత్మనః కలా :-

ఇట్లు భవభూతి యీ శ్లోకము మొదటిపాదమున 'వేదవాణివి' మంత్రవర్ణాత్మికగా మొదట కీర్తించి తరువాత నా వాణిని పరమేశ్వరిగా 'తాం వాణీమ్' అని తత్ శబ్దముచే బిరామర్శించి - ఆత్మనః కలామ్ - ఆత్మకలాన్వరూపిణి - యని కీర్తించి నమస్కరించినాడు. వాణి యొక్క కళ యనుచో బైన జెప్పిన 'కవేః పరమాత్మన ఇదం కావ్యమ్' అనేడి 'వేదకావ్యలక్షణము యొక్క స్ఫూర్తి గలుగు చునే యున్నది.

ఇంతే కాదు, మహాకవి యగు భారవియు నింద్రవాక్య ప్రశంసా వ్యాజమున వేదవాక్కుయొక్క లక్షణముల నిట్లు వివరించినాడు.

ప్రసాదరమ్య మౌజస్వి గరీయౌ లాఘవాన్వితమ్।

సాకాంక్ష మనుసస్కారం విష్వగ్గతి నిరాకులమ్॥

న్యాయనిర్ణీతసారత్వాన్నిరపేక్ష మివాగమే।

అప్రకంప్యతయాన్యేషా మామ్నాయ వచనోపమమ్॥

—కిరాతార్జునీయమ్. 11-38, 39.

ఇంద్రవాక్యమువలె అమ్నాయవచనము ప్రసాదరమ్యము, ఓజోగుణ యుక్తము; అర్థగాంభీర్య విలసితము (శబ్దాదంబరము లేక యర్థవత్తరము); లాఘవాన్వితము (విస్తరదోష రహితము); విష్వగ్గతి (శతపథమై కృత్సార్థ ప్రతిపాదకము); నిరాకులము (అనంకిర్ధార్థ ప్రతిపాదకము); మీమాంసా న్యాయములచే నిర్ణీతమైన యర్థముతో నొప్పి న్యతంత్ర మైనది; కావుననే యనుమానాది ప్రమా లిణములకు చంపనిది - అని యర్థము.

త్రయావిద్యారూప ఛందః కావ్య ప్రయోజనము. వేదకావ్యము నాదరించుటవలన గలిగెడి ప్రయోజనముల నింతను ఋగ్వేద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“యః సమిధా య ఆహూతీ యో వేదేన దదాశ మర్తో

అగ్నయే । యోనమసా స్వధ్వరః ॥”

“తస్యే దర్శన్తో రంహయన్త ఆశవ స్తస్య ద్యుమ్నితమం యశః ।

న త మంహో దేవకృతం కుతశ్చన న మర్త్యకృతం నశత్ ॥”

— ఋ 8-19-5. ఆ.

సమిధలతో, ఆహూతులతో, వేదము (వేదాధ్యయనముతో)తో, యజ్ఞుడు లందు చదువురోదాకాదులతో నెవ రగ్నిని సేవించునో యాతని యింద్రియములు (ఆశవః అర్హస్వః) తీక్షణము లగును; ఐశ్వర్యవంతుడై యశస్సును (ద్యుమ్నితమం యశః) గాంచును. దేవ మనుష్య కృత పాపముల - బొందదు అని యర్థము.

వేదవిదు రగువాడు సభలలో శోభించును; ఆతనితోడి వాదమునకు వెఱుకురు (నైనం హిన్వన్త్యపి వాజినేషు - ఋ 10-71-5; నిరు. 1-20) అని పూర్వము వివరింపబడినది. కాన వేదాధ్యయనాదుల ద్వారా వేదమును బరిచరించుచో నింద్రియదీప్తి, యశఃప్రాప్తి, పాపనివృత్తి మున్నగు ప్రయోజనములు ప్రాప్తించు నని పై మంఠము వలన దెలితయును.

కావ్యం యశ సే అర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే ।

సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసంమితత యోపదేశయుజే ॥

అనుచు నాలంకారికులును - యశస్సు, అర్థప్తి ప్రా, వ్యవహారవిజ్ఞానము లతో శివేతరక్షతి, సద్యఃపరనిర్వృతియు కావ్యప్రయోజనము లని పేర్కొనిరి. అందును సద్యఃపరనిర్వృతియే కావ్యముయొక్క పరమ ప్రయోజన మని మన్మథులు బేర్కొనిరి. కాన ఆలంకారికులు చెప్పిన కావ్యప్రయోజనము శ్రుతిసంప్రదాయానుగుణ మగుట స్పష్టము.

అంతః కవయో విచక్షతే' 'తాం ద్యోతమానాగ్ం స్వశ్యం
మనీషాం, 'ఋతస్య పదేకవయోనిపాంతి'

—తై. ఆ. 3-11; ఋ, 10-177-1-2, (చూ. స్వదాశబ్దము. స్వర్యా)

పై శ్రుతివాక్యముల వలన ఆత్మవిదులు కవులు, వారు వేదకావ్య రసా
స్వాదము జేసుగలవా రని స్పష్ట మగును. ఈ విషయమునే శ్రీ మద్ భాగవ
తము నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“శాబ్దస్య హి బ్రహ్మణ ఏష పంథా య న్నామభి ర్ద్యాయతి ధీ రపాత్యైః
పరిత్రమం స్తత్ర న విందతేఽర్థాన్ మాయామయే వానపయా శయానః॥
తతః కవి ర్నామసు యావ దర్థః స్యా దప్రమత్తో వ్యవసాయబుద్ధిః
సిద్ధిః సన్యదార్థే న యతేత తత్ర పరిశ్రమం తత్ర సమీక్షమాణః॥”

—భాగ. 2-2, 2,3.

కవి గానియతడు శబ్ద బ్రహ్మరూపవేద వాక్యములకపార్థముల గల్పించు
కాని మాయావాసనా జాలమున జిక్కుకొనును; ఆ యర్థములనే సదా భావనజేయుచు
బరిత్రమించుచుండును; కాని పురుషార్థముల నొందలేడు; విధవ కవి యగు
విద్వాంసుడు వేదశబ్ద నిహిత యావదర్థము నప్రమత్తతతో నిశ్చయించును; అపార్థ
ముల భావనజేయుట వృథాశ్రమ యని గుర్తించి వానివైపు పోడు - అని యర్థము.

ఇట్లు శ్రుతిస్మృతులయందు కవియే వేదశబ్దార్థము (వాచో వీర్యం) నప్ర
మత్తతతో నిశ్చయించి నిర్వృతి నొందుచుండు నని చెప్పబడినది. కాని యీ కవి
యెవరు ? వేదవిహిత కర్యానుష్ఠానముచే జిత్రశుద్ధి నొంది సాధన చతుష్టయ సంప
న్నుడై గురూపదేశానుసారము వేదకావ్యములతో జెలిఖి చేయుచు తదర్థభావన జేయు
మహాభక్తు దగు విద్వాంసుడే - క్రాంతదర్శియే - కవి. అట్టి యతడే వేదకావ్య
రసాస్వాదపరు దగుట (వాగగ్ర విద్యానాం రసానా మవలంబితా) ఇంద్ర ప్రహ్లాద
సంవాదమున స్పష్టమైనది. ప్రహ్లాద నారద పరాశరాదు లట్టివారు.

“య మంతః సముద్రే కవయో యవన్తి, త దేవ బ్రహ్మ
పరమం కవీనామ్” —తై. ఆ 10-1-1.

“ఋగ్వి రేతం యజుర్వి రంతరిక్షం సామవి ర్య త్త త్కవయో
పేదయన్తే” —ప్రశ్న. ఉ. ఉ-2.

ఇట్లాది శ్రుతులు అధ్యాత్మ తత్త్వవిదులు కవులని చెప్పుచున్నవి.

దాగవతముగూడ అధ్యాత్మ తత్త్వవిదుని కవిగా విట్లు బేర్కొనుచున్నది.

“అహం భవా న్మహాన్య స్త్వం త్వ మేవాహం విచక్ష్య భోః!
న సో వశ్యన్తి కవయ శ్చిద్రం గాతు మనా గమి॥” —ఛా. 4-28-62.

నేనే నీవు; నీవే నేను; వేఱు కాదు; కవులు మన యిరువురిలో సమాత్రము
నంతరమును (భేదమును) గాంచరు — అని యర్థము. అధ్యాత్మ తత్త్వవిదుడు
‘కవి’ యగుట యీ శ్లోకములవలన స్పష్టము.

యజ్ఞప్రవర్తకులు, ఋత్విజులు నగు నట్టి విద్వాంసులను కవులుగా శ్రుతి
కీర్తించినది.

“సీరా యంజన్తి కవయః యుగా వికన్వతే పృథక్ ।
ధీరా దేవేషు సుమ్నయా॥”

—ఋ. 10-101-4; వా. సం. 12-67; తై. సం. 4-2-5-5.

ఈ మంత్రమున యజ్ఞకర్మకుళులు, దేవతాధ్యాన సమాహితచిత్తులు
(ధీరాః) నగు కవులు (ఋత్విజులు) దేవహితార్థమై నాగలి బట్టుట వర్తింపబడినది.

“యే విద్వాంశ స్తే కవయః” —శ.బ్రా. 7-2-2-4.

అనుచు శకవధశ్రుతి పై మంత్రము నందలి కవులను విద్వాంసులనుగా
కీర్తించినది. కాన విద్వాంసు లగు కవులే, వా రే పనిని జేయుచున్నను, వేద

కావ్య రసాస్వాద కుశల రగుట శ్రుతి, పురాణ సంమతము. అట్టి కవులనుభ విండు ఆత్మానుభూతియే రసానుభూతి యని 'రసో వై సః' అను శ్రుతిపలన వ్యక్త మగుచున్నది. అదియే రమణీయార్థము. రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యమ్'- అనెడి యాలంకారికుల కావ్యలక్షణమునకు తత్వతః లక్ష్యము వేదకావ్యమే.

కావ్యజీవితము - అలంకారికులు :-

కాని యొక విశేషము. కవియే వేదకావ్య రసాస్వాద సమర్థుడు. అందఱు నట్టి కవులు గాజాలరు. అందుచే నిత్యము నిరతిశయము నగు బ్రహ్మానందాను భవము నెల్లరచే దిజ్ఞాత్రముగా నైన గుర్తింప జేయుటకై మహాకవులు లోకోప కార బుద్ధితో నేర్పరచిన వెలుగుబాటలే లోకక కావ్యములు. ఆ కారణము చేతనే యీ లోకక కావ్యార్థ భావనచే పామాణికుడు బొందు నిర్వృతి 'బ్రహ్మానంద నబ్రహ్మచారి' యని యాలంకారికులచే బేర్కొనబడినది. కావున నట్టి రసమే కావ్య జీవితము.

కావ్యజీవిత విషయమై కూడ నాలంకారికుల యభిప్రాయమును జూతము.

అగ్నిపురాణము, భరతనాట్య శాస్త్రము రెండును కావ్యజీవితము 'రసము' అని పేర్కొనినవి. నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాన మగు అభినవభారతి యందు నభినవ గుప్తుడు రసవాదమును బగుగ పోషించినాడు. కాని తరువాత క్రమముగ భామహ, ఉప్పట, దండి, రుద్రట, ప్రతిహరేందు రాజాదులు అలంకారమునకే ప్రాధాన్యము నంగీకరించి రని చెప్పవచ్చును. పూర్వుల కొదవి, వామనుడు క్రొత్తమార్గము త్రొక్కినాడు.

'రీతి రాత్మా కావ్యస్య, విశిష్ట పదరచనా రీతిః, విశేషో

గణాత్మా'

—కావ్య. సూ. 1-2-6 నుండి 8.

రీతియే కావ్యాత్మ యని వాచునుని యభిప్రాయము కుంతనుడు వక్రక్తి (వైదగ్ధ్య భంగీ భణితిః)ని కావ్యాత్మగా విరూపించినాడు. పై వాదముల త్రోసి రాజని ఆనంద వర్ధనుడు ధ్వని (వ్యంగ్యార్థము)ని కావ్యాత్మగా గ్రహించి యది ప్రాచీనసంమత మగుటయు వివరించినాడు. ఈ వ్యంగ్యార్థమును అనుమానమునందంతర్భావము జేయవచ్చు ననుచు నీ వాదము నెదుర్కొనినది మహిమభట్టు. కాని యీ వాదమునకు తరువాత ఆశ్రయము లభింపలేదు. ఆలంకారికు లందఱు మహిమభట్టు వాదమును ఖండించి 'ధ్వని'కే పట్టము గట్టిరి. కాని మూడు విధము లగు 'వస్తు - ఆలంకార - రస' ధ్వనులలో రసధ్వనికే ప్రాధాన్యము నంగీకరించిరి.

ఇట్లు కావ్యజీవిత విషయమై యెన్ని వాదములు నొకదాని వెంట నొకటి క్రమముగ బయలుదేరినను తుదకు అగ్నిపురాణ, నాట్యశాస్త్ర ప్రోక్తమగు 'రసాత్మ' వాదమే నిలిచినది.

అభినవగుప్తుడు - రసస్వరూపము . లక్ష్మ్యము :-

శ్రుతిసిద్ధమైన రసస్వరూపమును దర్శింపజేయుటయే యాలంకారికుల తాత్పర్యము. ఈ విషయమై యభినవగుప్తుని యభిప్రాయమిది.

“అమ్నాయస్థిధే కి మహూర్వ మేతత్

నంవి ద్వికాసే ౭ధిగతాగమిత్వమ్ ।

ఇత్థం స్వయంగ్రాహ్య మహూర్వహేతు

ద్వంద్వేన కిం దూషయితా న లోకః॥”

ఈ రసతత్త్వము నూతనము గాదు. అమ్నాయస్థిధము. ఈ వైదిక సిద్ధాంతమును ఖండించుటకు కొందఱు తాచారులు బ్రయత్నించిరి. అందుచే నా

ప్రాచీనాచార్యుల మతముల నిట బర్యాలోచనము జేయవలసి వచ్చినది. ఇది పర్యాలోచనమే గాని వారి మతఖండనము గాదు. ఆమ్నాయ సిద్ధాంతము నీ రీతిగ బర్యాలోచన చేయుట లోపముగా నెన్నబడదు. ఇట్లే మతముల పర్యాలోచనము జేయు శ్రుతిసిద్ధాంతము సుష్ట పరావృష్టమై దాని వాస్తవిక ప్రామాణిక స్వరూపము కన్నుల గట్టినట్లగును. అట్లుగాక ఆమ్నాయ సిద్ధాంతమునే ఖండించుటకు బ్రయత్నము జేయుచో స్వతః ప్రమాణభూత వేదసిద్ధాంత ఖండనకు బూనుకొనువాడు దూషితుడు కాదా? ఆమ్నాయసిద్ధాంతము నశలపించుటకు శక్యము కాదు - అని భావము.

“ఉర్ధ్వోర్ధ్వ మారుహ్య య దర్థతత్త్వం

ధీః పశ్యతి శ్రాంతి మవేదయంతి ।

అలం తదాద్యైః పరికల్పితానాం

వివేక సోపాన పరంపరాణామ్”

ప్రాచీనాచార్యుల మతముల పర్యాలోచన సేయుకొలది విచార్యమాణార్థము యొక్క యదార్థ స్వరూపము గోచర మగును. ప్రాచీనాచార్య విచారధారలు పరమార్థ ప్రాప్తికి సోపాన పరంపరలు. పరమార్థము గోచరింపగనే సోపానాత్మక ప్రాచీన మతములతో బని లేదు.

“చిత్రం నీలాలంబన మేవ మన్యే

ప్రమేయసిద్ధౌ ప్రథమావతారమ్ ।

తస్మార్థ లాభే సతి సేతుబంధ

పుర ప్రతిష్ఠాది న విస్మయాయ ॥

లోకమున గన్పట్టు ప్రమేయ పదార్థముల కన్నింటికి నేదో యొక యోధారము - మూలము - గన్పట్టును కాని యో మూలమునకు మూలముండదు. ‘మూలే మూలాభివా దమూలం మూలమ్’ - మూలమునకు మూలమేది? జడమునకు జడము మూలము గాదు. జడములకు జడవిలక్షణమైన మూలము అది

మూలము. ఇది నిరాధారము - అమూలము. ఈ నిరాధార మూలాధారముమీద జగన్నిర్మాణము జరిగినది. అట్లే రససాధక - ఆధారభూత - సిద్ధాంతములన్నియు ఒందింప బడుటచే వేదచోదిత రససిద్ధాంతము మిగిలినది ఇది యాదిమూలము ఇది యన్నిటికి మూలమగుటచే దీనికి మూలము లేదు. కాన స్వతఃప్రమాణము; ప్రథమావతారమగు నీ యాది మూలము యొక్క యాధారము మీద సాహిత్య శాస్త్రముయొక్కయు, రసప్రాసాదముయొక్కయు నిర్మాణము జరిగినది - అని భావము.

తస్మాత్ సతా మత్ర న దూషితాని
మతాని తానేవ తు శోధితాని ।

పూర్వ ప్రతిష్ఠాపిత యోజనాసు
మూలప్రతిష్ఠా ఫల మామనంతి ॥

కాన ప్రాచీనాచార్య మతములు పర్యాలోచన చేసి శోధింప బడినవి; దూషింప బడలేదు. పూర్వాచార్యుల సిద్ధాంతముల నిట్లు పరిశోధించుచో మూల సిద్ధాంత స్థావరాఫలము సిద్ధించును - అని భావము. (చూ. అభినవ భారతి - నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్య - 6 ఆధ్యాయ.)

అభినవ గుప్తుని యీ వచనముల వలన వేదసిద్ధమగు రసతత్త్వమే సాహిత్యశాస్త్రముయొక్కయు, ఆలంకారిక నిర్మిత రసప్రాసాదముయొక్కయు మూలాధారము; అదియే లక్ష్యము నని తెలియగలము. అందుచే నాలంకారికుల రసస్వరూప నిర్వచన విధానము కూడ శ్రుత్యర్థమును లక్షింప జేయునదియై గన్పట్టును.

అలంకారికులు-రసస్వరూపనిర్వచనము-లక్ష్యము :-

ఇక నాలంకారిక రసస్వరూప నిర్వచన విధానము జూతము. జగన్నాథ పండితుని కావ్యలక్షణమువలెనే రసస్వరూప నిర్వచన విధానము వేదకావ్యమును గూడ లక్ష్యముగా గ్రహించి ప్రవృత్తమైనట్లు గన్పట్టును.

‘వస్తుతస్తు వక్ష్యమాణ శ్రుతిస్వారస్యేన రత్నాద్యవచ్చిన్నా

భగ్నావరణా చిదేవ రసః’

—రసగంగాధరః.

‘య ద్వై తత్ సుకృతం రసో వై సః’ - అని శ్రుతి బ్రహ్మను రస స్వరూపునిగ నిర్వచించినది. సాధన చతుష్టయ సంపన్నుడై మహా వాక్యార్థ విచారము సేయు తత్త్వజ్ఞానికి ఈశ్వరానుగ్రహముచే బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము సిద్ధించును. జ్ఞానముచే అజ్ఞానావరణము తొలగును. అంతట ప్రమాత్మత్వ భావము నశించి అపరోక్షత్వానందానుభవము గలుగును. ఈ యథోక్తకాత్మానందమే రసమని శ్రుతి తాత్పర్యము.

అట్లే మహాకవి తన ప్రతిభతో సమకూర్చిన అలౌకిక విభావ-అనుభావ-వ్యభిచారిభావ రూప కావ్యసామగ్రిచే ప్రభావితుడైన సామాజికునకు దక్కాలమున అనందాంశము నావరించెడి యజ్ఞానము దొలగును. అందుచే పరిమిత ప్రమాత్మత్వ భావము నశించి పూర్వవాసనా రూప రతి, శోకాది స్థాయీభావ సంవలితమై స్వప్రకాశ చిద్రూపానందము భాసించును. అదియే రసము - అని జగన్నాథపండితునిచే రస నిర్వచనము చేయబడినది.

- ఇది రసనిరూపణమున (1) అనందాంశావరణజ్ఞానము తొలగుట
(2) అందుచే పరిమిత ప్రమాత్మత్వ ధర్మము తొలగుట, (3) పిదప(రత్నాది

సంవలితమై) స్వప్రకాశ చిద్రూపానందము భాసించుటయను ప్రక్రియ వేదాంత శాస్త్ర ప్రక్రియ ననుసరించినదే. అట్లునుసరించి రస స్వరూపమును నిర్వచించుటకు 'రసో వై సః' అను శ్రుతి ప్రమాణముగా జూపబడినది.

కాని కావ్యసామగ్రిచే దత్కాలమున గలుగున దగుటచే విది బ్రహ్మ నందముగాక బ్రహ్మనంద సబ్రహ్మచారి యైనది. విభావాది కావ్యసామగ్రివలన గాక, పైన జెప్పినట్లు మహావాక్యజన్మతత్త్వ జ్ఞాన సిద్ధ మగుటచే శ్రుతిసిద్ధ మైన రసము బ్రహ్మనందపద వ్యవదేశ్య మైనది. కాన కావ్యరసము శ్రుతికావ్య సిద్ధ రస స్వరూపమును గుర్తింప జేయునది యని నిరూపించుట యలంకారశాస్త్ర తాత్పర్యము.

బ్రహ్మనంద సబ్రహ్మచారి రసాభివ్యంజక రచనలు కావ్యము లయినట్లు, సాక్షాత్ బ్రహ్మనంద రసానుభవమును గలిగించు శ్రుతులును తత్త్వతః కావ్యము లగుట నిర్పాదము. అందుచే 'రమణీయార్థ ప్రతిపాక కల్పః కావ్యమ్' అను కావ్య లక్షణమునకు తత్త్వతః లక్ష్యము శ్రుతి కావ్యమున జెల్లను.

మఱియొక విశేషము. పై కావ్యలక్షణమున రమణీయపద మర్థ వంతము. ఈ రమణీయత్వమును మహర్షు లెట్లు దర్శించిరో చూతము.

“అకర్షమ మిదం తీర్థం భరద్వాజ నిశామయ

రమణీయం ప్రసన్నాంబు సన్మనుష్య మనో యథా ॥”

— రామా. 1.

నారదోపదేశము వలన బరమార్థము నెఱిగి నిర్మలచిత్తుడై మాధ్యాహ్నిక క్రియార్థమై తమసాతీరమున కేగి యా తీర్థ జలమును జూచిన వాల్మీకి మహర్షినుండి వెలువడిన వాక్యమిది.

‘ఓ భరద్వాజా ! చూచితివి కదా ! ఈ తీర్థజలము అడుగునగాని, మీద గాని (బురద) మాలిన్యము లేక, లోపల పాపపుటాలోచనగాని వెలుపల బాపపుచర్య గాని లేని పరిశుద్ధాంతఃకరణుడగు సత్పురుషుని మనస్సువలె, ప్రసన్నముగాను (అందుచే) రమణీయముగా నున్నది’ - అని యర్థము.

వాల్మీకి మహర్షి యీ తీర్థమును గ్రొత్తగా నిపుడు చూచుట లేదు. మున్నెన్ని మాఱులో జూచి యుండెను. అప్పుడు తీర్థజలము తీర్థజలముగానే గన్పట్టెను. కాని నేడు నారదోపదేశ శ్రవణము జేసి, శుద్ధాంతఃకరణుడైనంతనే, శుద్ధాంతః కరణుని మనస్సువలె నా యకర్థమతీర్థము ప్రసన్నము రమణీయమునై కన్పట్టెను. ఈ స్లోకము రమణీయ రామాయణ మహాకావ్య రచనము నుప క్రమింపబోవు వాల్మీకి మనస్సు నారదోపదేశముచే నెట్లు ప్రసన్నమై, రమణీయ మైనదో తెలియ జేయుచున్నది. ఇంతేకాదు.

“అపో హి స్థా మయోభువ స్తా న ఊర్జే దధాతన ।
మహే రణాయ చక్షసే ॥”

“యో వః శివతమో రస స్తస్య భాజయతేహ నః ।
ఉశతీ రివ మాతరః ॥”

— తె. అ. 4-2-24: 10-1-11; ఋ. 10-9-1-2.

‘హే అవః’ దధాతన పోషయత । కస్మై ప్రయోజనాయః చక్షసే పర మాత్మ దర్శనాయ । కథం భూతాయ । రణాయ రమణీయాయ । తథా మహ్యతే పూజ్యత ఇతి సుత్, తస్మై సుహే మోక్ష హాసఫలత్వా న్యహతే, ముక్తిప్రయోజనా యస్మాన్ పోషయత వో యుష్మాకం యః శివతమః కల్యాణతమో రసో మాధుర్య లక్షణోఽస్తి తస్యేహస్యాం భువి విద్య మానా న్నోఽస్మాన్, భాజ యత యథా మాతరః స్వావత్య ముత్రమ గుడాది ప్రావయన్తి తథా

— సా. భా.; తె. అ.

‘పరమాత్మ దర్శనము రమణీయము; మోక్షప్రదము; అట్టి పరమాత్మ దర్శనము ప్రసాదించుదు; తల్లులు వాత్సల్యముతో మధురపదార్థములను బిడ్డలకు బెట్టునట్లు, అభేదము శివతమమగు — మిగుల తమణీయమగు — ‘రసమును మాయందు నింపు గాక’ — అని యర్థము.

‘ఆప్-నలిల’ ఇత్యాది శబ్దములకు సామాన్యముగ జలము అనియే యర్థము కాని పరమాత్మ దర్శనమును గలిగించెడి లక్షణము వేదవాక్కులకే గలదు. అట్టి పరమాత్మ దర్శనము గలిగించెడి అభేదత యిది వాగ్దేవత యగునను నర్థముగూడ లక్షిత మగుచున్నది. ‘గౌరీ ర్షిమాయ నలిలాని క్షతీ సహస్రాక్షరా పరమే వ్యోమన్ (ఋ. 1-164-1); సోఽపొఽన్యజత - వాచ ఏవ లోకాత్ । వాగే వాన్య సాఽన్యజ్యత’ (శ. బ్రా. 4-1-1-9) - ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యము లందు ఆప్, నలిల శబ్దములు వాక్ పరములుగ గూడ బ్రసిద్ధములు. వాగ్దేవత యగు సరస్వతి యభేదతగ గూడ శ్రుతుల యందు బ్రసిద్ధము. కాన పై మంత్రము నందు జెప్పబడిన రసప్రదాత్రి యగు దేవత యభేదతయే గాక వాగ్దేవతయు నగు ననెడి యర్థము గూడ సుపలక్షిత మగుచున్నదని గ్రహింపవలెను. ఏలయన నదులను జలప్రవాహములుగ మాత్రమే గాక వేదవాక్యరూపములుగ గూడ దర్శించుట సంప్రదాయము. అట్లే రసపదము జలమును, బ్రహ్మానంద రసమును — రెండిటిని బోధించునది.

బ్రహ్మ — ‘ఇయం వై నిర్మితా పూర్వం మయా వై వేదరూపిణీ;

వేదసాదాత్ సముత్పన్నా పుణ్యా లోకైకపావనీ ॥

—స్కాంద-సనత్కుమారసంహిత - కృష్ణా మాహాత్మ్యమ్. 22 అధ్యాయము.

కృష్ణవేణీనది వేదరూపిణి యని స్పష్టముగా నిది జెప్పబడినది. ఈనదియే యీగ్రంథమున మణియొకచోట బ్రహ్మానంద స్వరూపిణిగ గూడ నిట్లు కీర్తించబడినది.

“కృష్ణా కృష్ణాంగ సంభూతా నర్వరోకోపకారిణీ ।

బీజా న్యాయ గచ్ఛస్తీ బ్రహ్మానంద స్వరూపిణీ॥” 18 అధ్య.

“బ్రహ్మమృతానంద రసేన పూర్ణం

జలేన పూర్ణ మితి మేనిరే ౭జ్ఞా ॥

తాం త్వావగాహామి పిబామి కృష్ణే

దేవాన్ ఋషీం స్తర్పయిష్యే పితॄణాం శృ॥” 20అధ్య.

ప్రాకృతజనుల దృష్టిలో నీ కృష్ణానది జలవ్రవాహపూర్ణముగ మాత్రమే గన్పట్టును కాని వాస్తవముగ నిది బ్రహ్మమృతానంద రసపూర్ణము. అట్లు భావన జేయుచు, నా నదీజలములలో నవగాహముజేయుచు, ఆనంద రసాస్వాదము జేయవలెను; దేవతలను, ఋషులను, పితరులను తృప్తి నొందింప వలెను-అని యర్థము.

పండితరాజ జగన్నాథుడును గంగానదినీ ‘శ్రుతి నర్వస్వరూపిణీ’ గ దర్శించి యట్లు కీర్తించినాడు.

“నమృద్ధం సౌభాగ్యం నకల వసుధాయాః కిమపి తత్

మహైశ్వర్యం లీలా జనిత జగతః ఖండపరళోః॥

శ్రుతీనాం నర్వస్వం సుకృత మథ మూర్తం సుమనసాం

సుధాసోదర్యం తే నలిల మశివం నః శమయతు ॥” —గంగాలహరి.

అందుచే పై శ్రుతి వాక్యమున నుద్దిష్టమగు అజ్ఞేవత వేదమాతయనియు. అందలి శివతమ మగు రసము బ్రహ్మమృతానంద రసమనియు గ్రహించుట సంప్ర దాయానుగుణమే యగును. కాన తల్లి బిడ్డలకువలె నీ వేదమాతయు రమణీ యము, కల్యాణతమము నగు రసముతో (శివతమో రసః) మమ్ము నింపు గాక యనియు నర్థము పై మంత్రమున సూచిత మగుచున్నది.

“శం నో దేవీ రభిష్టయ ఆపో భవస్తు పీతయే ।

శంయో రభిప్రవస్తు నః” — ఋ. 10-9-4; అ. సం. 1-8-1.

అద్భేవత (వాగ్దేవత) కామక్రోధాది పాపవృత్తుల బోనాడి శాంతిని (సుఖమును) గూర్చు గాక యని తాత్పర్యము. నారదోపదేశానంతరము వాల్మీకి మహర్షి దర్శించిన యకర్దమ తీర్థజలము నందలి రమణీయత్వము పై శ్రుత్యర్థముల దలపింప జేయుచున్నది. జగన్నాథుడును పై కావ్య లక్షణము నందుద్దేశించిన రమణీయత్వ ముచేటిది. శమప్రధానులై తపోధనులగు మహర్షుల మనస్సుల యందును శాంతము లగు వారి యాశ్రమ పదములందును నవిర్వచనీయ మగు నిట్టి రామణీయకము వెల్లివిరియుచుండును. ఇంతియే కాదు.

కావ్యములలో శృంగారాది రసముల తోపాటు శాంతరసమునకును స్థానము గలదు. స్థాన ముండుచే గదు. ప్రాణులకు శాంతము స్వాభావికము; శృంగారాదులు వికృతిరసములు; వికృతిరసములకు తుదకు ప్రకృతిరసము నందే లయము-అని యాలంకారికులు చెప్పదురు. ఈ శాంతరసము శ్రుతి ప్రతిపాదిత

1. ‘భావా వికారా రత్యాద్యాః శాంత స్తు ప్రకృతి ర్మతః ।

వికారః ప్రకృతే ర్జాతః పున స్తత్రైవ లీయతే ॥

స్వం స్వం నిమిత్త మాసాద్య శాంతా ద్భావః ప్రవర్తతే ।

పున ర్నిమిత్తాపాయే తు శాంత ఏవ ప్రలీయతే ॥’

— అభినవగుప్తః.

‘క్షణభంగిని జంతూనాం స్ఫురితే పరిచింతితే ।

మూర్ధాభిషేకః శాంతస్య రసః సోఽత్ర విచార్యతామ్ ॥

తదమంద రసస్యంద సుందరీయం నిపీయతామ్ ।

శ్రోత్ర కుక్తిపుటైః స్పష్ట మజ్గ । రాజతరంగిణీ ॥

— రాజతరంగిణీ.

తత్త్వజ్ఞానమునకు మిగుల దోహదకారి యగును. అట్టి శాంతమును 'రససార్వ భౌమ' మని కీర్తించుటయు శ్రుతిసిద్ధ రస స్వరూపమును గుర్తింపజేయుట యం దాలంకారికులకు గల తాత్పర్యము నభివ్యక్తము జేయును.

‘తుష్యంతి తరుణాః కామే విదగ్ధాః సమయాశ్రితేః
అర్థే స్వర్థవరా శ్చైవ మోక్షే స్వథ విరాగిణః॥’

అను భరతవచనము శాంతము యొక్క ప్రకృతిత్వమును నిరూపించు చున్నది.

అభినవగుప్తుడు శాంతమును ప్రకృతిరసముగ నిరూపించినాడు. అంతియే కాదు;

“శమార్థం సర్వశాస్త్రాణి నిర్మితాని మనీషిభిః ।
తస్మా త్ప సర్వశాస్త్రజ్ఞః యన్య శాంతం మనః సదా ॥”

‘పండితుడై వ్యాఖ్యాన కౌశల మున్నంత మాత్రమున సర్వశాస్త్రజ్ఞుడు కాదు. సర్వశాస్త్రముల లక్ష్యము శమనంపత్తి. అది కలవాడే సర్వశాస్త్రజ్ఞుడు’ - అనుచు పైన వాల్మీకి దర్శించిన రమణీయత్వమును స్ఫురణకు దెచ్చుచున్నాడు. తెచ్చుటయే కాదు; అట్టి రమణీయత్వమే ప్రధాన మనియు స్ఫురింప జేసినాడు. కావుననే శమప్రధానులైన యట్టి మహాత్ముల వాక్కులు ప్రసన్న గంభీరములై పునఃపున రనుసంధానము సేయు కొలది యపూర్వ రమణీయార్థ ప్రతిపాదకములై భాసించును. మహాకవి భారవియు నెంతయో సుకృతాత్ములకు గాని యట్టి ప్రసన్న గంభీర వాక్కు ప్రసరింప దనినాడు.

‘వివిక్త వర్ణాభరణా సుఖశ్రుతిః
ప్రసాదయన్తీ హృదయా న్యపి ద్విషామ్ ।
ప్రవర్తతే నాకృత పుణ్యకర్మణాం
ప్రసన్న గంభీర సదా సరస్వతీ ॥’

కావున 'రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యమ్' — అను జగన్నాథ పండితుని కావ్యలక్షణమునకు లక్ష్యము లేవి యనుచో మొదట వేదములు, తరువాత భారత రామాయణాదులు, పిదప లౌకిక కావ్యములు - అని చెప్పవలసి యున్నది.

అలంకారికులు వేదముల యడుగుజాడలలో నడిచిరను విషయమును 'కాణే' పండితుడు నిట్లు వివరించినాడు.

When DHVANI or RASA is said to be the soul of poetry (కావ్యస్యాత్మా ధ్వని రితి) it is virtually employing the language of the upanishads about Atman and Ananda (ఆనందో, బ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్). There is a remarkable similarity between the aesthetic experience on reading a poem or on seeing a good drama and the spiritual experience derived from the Vedanta discipline by one who has realised and contemplates upon the one reality. It is therefore that Mammata speaks of RASA as 'బ్రహ్మస్వాద మి వానుభవయన్'.

But there are differences between the two experiences. Art experience does not last long; vanishes when the stimulus is withdrawn, while the bliss of one who has reached the 'బ్రహ్మేస్థితి' is permanent. Art experience does not necessarily require moral elevation, while spiritual life is not possible without moral discipline.

—P. V. Kane.¹ History of Sanskrit Poetics. P. P. 391.

'కావ్యజీవితము ధ్వని లేక రసము (కావ్యస్యాత్మా ధ్వని రితి) అని యనినంతనే, ఆత్మను లేక ఆనందమును గూర్చి చెప్పిన యుపనిషద్ వ్యాకృత-

లనే (అనందో బ్రహ్మతి వ్యజానాత్) యాలంకారికులును అవలంబించి రనుట
స్పష్టము ; చక్కని కావ్యమును జదివినపుడుగాని నాటకమును జూచినపుడుగాని
గలిగెడి యానందమునకును శమాది సాధనసంపత్తి గలిగి యాత్మనిష్ఠు డగు
తత్త్వజ్ఞుని బొందెడి యానందమునకును సామ్యముగలదు; ఇది గమనార్హము;
కావుననే మమ్ముటాచార్యుడు కావ్యరసము బ్రహ్మానంద సబ్రహ్మచారి (బ్రహ్మస్వాద
మి వానుభావయన్) అని యనినాడు.

ఇట్లు సామ్య మున్నను, ఈ రెండు అనుభూతులలోను మిగుల
వ్యత్యాసము గలదు ; (1) కావ్యాది కళల వలన గలిగెడి యనుభూతక్షణికము—
తత్కాల మాత్ర పర్యాప్తము; ఉద్దీపన సామగ్రి దూరము కాగానే అనుభూతియు
మఱుగువడును. శ్రుతిసిద్ధ మగు ఆత్మానందానుభూతి (బ్రహ్మస్థితి) యట్లు గాదు;
అది శాశ్వతము. (2) కావ్యనాటకాది కళా రసాస్వాదమునకు నైతికమగు
ఔన్నత్యముతో (క్రమశిక్షణతో) బని లేదు. బ్రహ్మానంద రసానుభూతి కట్లు
గాదు; దానికి శమాది సాధనసంపత్తి జనిత చిత్త సంస్కార మావశ్యకము' —
అని యర్థము.

‘వేదకావ్యము; కావ్యనాటక, సంగీతాది కళలు’ — ఈ రెండిటి యను
భూతి విశేషస్వరూపము శివలీలార్ణవమున నిట్లు ప్రవచింపబడినది.

“స్తోతుం ప్రవృత్తా శ్రుతి రీశ్వరం హి
న శబ్దికం ప్రాహ న తార్కికం వా ।
బ్రూతే తు తావ త్కవి రి త్యభీక్ష్యం
కాష్టా పరా సా కవితా తతో నః ॥”

— 1-16.

పరమేశ్వరుని స్తోత్రము జేయుటకై గదా శ్రుతి ప్రవృత్తమైనది. అట్టి
శ్రుతి యీశ్వరుని శబ్దికు (వైయాకరణు) డని గాని, తార్కికు డని గాని గాక

యడుగడుగున కవి యనియే కీర్తించినది. అట్టి కవియొక్క కవితయగు వేద కావ్యమే మనకు శరణ్యము.

“కర్తం గతం కుష్మతి కర్త ఏవ
సంగీతకం వైకత వారి రీత్యా ।
ఆనందయ త్యంత రమప్రవిశ్య
సూక్తిః కవే రేవ సుధాసుగంధా ॥”

1-17.

ఇసుకలో బడిన నీరు, అందే వెంటనే యింకి పోవునట్లు చెవిని బడెడి సంగీతము గూడ చెవియందే యింకి పోవును. కవి సూక్తి యట్లు గాక యమృత ప్రాయమై హృదయాంతరాళము జొచ్చి యానందింప జేయును.

పశ్యేయ మేకస్య కవేః కృతం చేత్
సారస్వతం కోశ మవైమి రిక్తమ్,
అంతః ప్రవిశ్యామ మవేక్షిత శ్చేత్
కోణే ప్రవిష్టా కవికోటి రేషా ॥”

1-18.

ఏదైన నొక కవియొక్క కృతిని గాంచినపుడు సారస్వత కోశము (వేద వాఙ్మయము) లోని శబ్దజాల మంతయు నందువయుక్త మయి యది (సారస్వత కోశము) వట్టిపోయినదా యని యనిపించును. ఆ సారస్వత కోశములోనికి జొచ్చి దర్శించుచో కవికోటి యంతయు నందొకమూల నొదిగి యున్నట్లు గన్పట్టును.

“అనాయత ప్రాణ మనంయతాక్ష
మబ్రహ్మచర్యానశనాది భేదమ్,
చిత్తం మహేశే నిభృతం విధాతుం
సిద్ధః కవీనాం కవితైవ యోగః ॥”

1-28.

యోగాభ్యాసమునకు ప్రాణాయామము, ఇంద్రియసంయమము, బ్రహ్మ చర్యము, ఆహారవియమము లావశ్యకములు. ఇట్టి వియమములు గాని ఫీని వలన

భేదము గాని లేకయే, చిత్తమును బరమేశ్వరు నందు నిలుపుటకై యీ కవితా యోగము కవులకు అజన్మసిద్ధము.

అలంకారశాస్త్రము-లక్ష్యము :-

పై గ్రంథసందర్భము బట్టి పరమేశ్వరుడు కవి; తత్సంబంధి కవితమే వేదవాక్యము; ఈ కవియొక్కయు వేదకావ్యముయొక్కయు స్వరూపమును దర్శింప జేయుటయే లొకకకావ్యముల లక్ష్యము; అలంకారికుల దృష్టియు నిదియే యని తెలిసినది. ఇంతే కాదు.

అలంకారశాస్త్రము గూడ పురాణేతిహాసాదులవలెనే వేదార్థోప బృంహణ మునకై ప్రవర్తించినది. అలంకారశాస్త్ర పరిచయము లేనిది వేదవాక్యగతము లయిన వివిధాలంకార స్వరూపము గాని, వేదవాక్యగత గూఢ చమత్కారాద్రావగతి గాని కలుగదు. కావుననే షడంగముల తోపాటు అలంకారశాస్త్రమును గూడ వేదార్థోప బృంహణమునకై యేదన యంగముగా గ్రహింప నగు నని రాజశేఖరుడు తన కావ్యమీమాంసా గ్రంథమున బేర్కొనినాడు.

“ఉపకారకత్వా దలంకారః సప్తమాంగ మితి యాయావరీయః;

ఋతే చ తత్స్వరూప పరిజ్ఞానాన్ వేదార్థానవగతిః; యథా

ద్వా సువర్ణా నయుజా నభాయా నమానం వృక్షం పరిషన్య

జాతే; తయో రన్యః పిప్పలం స్వా ద్వత్తి అనశ్చ న్మనోః

అభివాకీతి'

—కావ్యమీమాంసా - 2 అధ్యాయము.

“ద్వా సువర్ణా” అను నీ మంత్రమున నతిశయోక్త్యలంకారము. (రస గంగాధరమున గూడ నీ యలంకారమున కుదాహరణముగా నీ మంత్రమే యుదహరింప బడినది). ఇట్టి మంత్రముల యందులి అలంకారాది స్వరూప పరిజ్ఞానముకై యలంకారశాస్త్ర మావశ్యక మని యర్థము.

కావ వేదకావ్య మలంకార శాస్త్రమునకు లక్ష్యమే యగుట యాలంకారికాభిమతము. “కవేః పరమాత్మన ఇదం కావ్యమ్” అను నిర్వచనము ననుసరించియు పై సుదహరించిన శ్రుతి స్మృత్యాదిప్రామాణ్యము ననుసరించియు కావ్య మనునామము ప్రధానముగా శ్రుతికే చెల్లును. కృతస్నువేదము పరంపరగా గాని, సాక్షాత్తుగ గాని కవియగు పరమాత్మకు సంబంధించిన దగుట జేసి కావ్య మగును. ‘అప్యేకం దేవపద మధీయాత’ ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు వేదకావ్యగత పదములన్నియు దేవపదములు (దేవునకు సంబంధించినవి) అని చెప్పుచున్నవి. వ్యాసాది మహాకవులు నా దృష్టితోనే వేదమును భారతమును కావ్య మని కీర్తించియుండు రనుట నృప్తము. కాని నగరార్ణవ శైలర్తు చంద్రారోగ్ దయాది వర్ణనలకు గాని అలౌకిక విభావానుభవాది కావ్యసామగ్రికిగాని ప్రాధాన్యము లేమిం జేసి ‘లౌకిక కావ్యములకించె వేదము విలక్షణమైన’ దను విషయమును పై యగ్ని పురాణ వచన మనువదించినది.

కాగా శ్రుతిదృష్టిలోను మహర్షుల దృష్టిలోను కావ్యలక్షణము వేఱు. లౌకికకావ్యకర్తల దృష్టిలో కావ్యలక్షణము వేఱు. మహర్షులదరించిన కావ్యలక్షణము (కవేః కర్మ; కవేః పరమాత్మన ఇదం) అన్వర్తము. లౌకిక కావ్యలక్షణము కవి యగు పరమాత్మకే సంబంధింపక, లౌకిక విషయానుబంధి గూడ నగుట జేసి యౌవచారిక మన దగును. ఈ విషయముల దృష్టియం దుంచు కొనియే పండిత రాజు జగన్నాథుడు నిపుణముగ ‘లోక-వేద’ సాధారణమైన కావ్యలక్షణమును బరిష్కరించినాడు - అని చెప్ప నగును. కనుక వేదము కావ్య మన నది యాలంకారిక సమయవిరుద్ధము కాదని స్పష్టమైనది.

అధికారి భేదముననుసరించి వేదమునకు
ప్రభు-సుహృత్ - కాంతాసంమితత్వము :-

ఇక అధికారి భేదము ననుసరించి వేదము కొన్నియెడల ప్రభువై కాసింపును; ఒకచో సుహృత్తువలె మనదేఱుచును; ఇంకొక యెడ కాంతా సంమితముగ

దెలియ జెప్పును - అను విషయమును బరిశీలించ వలసి యున్నది. "అధికారిణః ప్రమితిజనకో వేదః ఇతి న్యాయే నేయ ముపనిషత్ ఋభుత్వో ర్భృహత్కృతత్వే ప్రమితిం జనయతి"

—సా. ఖ. తై. ఆ. 7-1.

చిత్తసంస్కృతి ననుసరించి పరిమేళ్యరు దా యా రూపముతో సాక్షి క్కరించు నట్లు భిన్నభిన్న చిత్తసంస్కృతులు గల యధికారులకు భిన్నభిన్న రూప ములతో శ్రుతియు బొదగట్టును. కొన్నియెడల ప్రభువువలె శ్రుతి యాదేశించు చుండును ప్రభువు నానతిని నెఱవేర్చు పట్టున హేతువాదమునకు దావు లేదు. అట్లే శ్రుతివిహిత వేదాధ్యయన, కర్మానుష్ఠానాది సమయము లందు హేతువాదముతో బని లేదు. అట్టియెడ వేదము ప్రభుసంమితమై యొప్పుచుండును.

మహాయజ్ఞములచేతను, యజ్ఞములచేతను శరీరము బ్రాహ్మ్యుగును. అనా నియమ పూర్వక కర్మానుష్ఠానవరులై బ్రాహ్మీమూర్తులగుచురని స్మృతులు చెప్పుచున్నవి. 'మహాయజ్ఞైశ్చ యజ్ఞైశ్చ బ్రాహ్మీయః క్రియతే తనుః' (మను.) అట్టి మహా త్ములు శమాది సాధన సంపద గర్హి జిజ్ఞాసావరులై వేదవాక్యార్థ విచారణకు బూను కొను సమయమున హితునివోలె శ్రుతి యుపదేశించుటకు బూనుకొనును.

అట్లు నిరంతర కర్మానుష్ఠాన, మంత్రార్థ విచారములచే గలిగిన విలక్షణ చిత్తసంస్కృతి ప్రాథవముతో వలరారెడి యా బ్రాహ్మీమూర్తికి శ్రుతి చెరియై క్రమముగ నాత్మస్వరూపమును దర్శింపజేయుచు బ్రహ్మానంద రసావరిప్తుని జేయును. అట్టి బ్రాహ్మీమూర్తి వేదమూర్తియై వేదముతో ననన్యధావము చెందును.

కాన నధికారిభేదము ననుసరించి కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాన యోగవిప్రు లకు శ్రుతి భిన్నభిన్న రూపములతో సాక్షి క్కరించు ననుట యుక్తమే. శ్రుతి చమత్కారముగ నీ విషయము నీ మంత్రమున విట్లు సూచించినది.

“సఖా త్పురస్తా తథరా దుదక్తా కవిః కావ్యేన పరిపాహి రాజన్.
సఖే సఖాయ మజరో జరిష్టేఽగ్నే మరాగ్ంతమర్త్యస్త్వం నః॥”

—ము. 10-87-21.

కవిః కావ్యేన పరిపాహి రాజన్ :-

ఇది పరమేశ్వరుడు (అగ్ని) క్రాంతదర్శను డగు కవి యని చెప్పబడి, యెల్లెడల సుపద్రవములనుండి కాపాడెడి ప్రభువుగా ‘రాజన్’ అని మొదట సంఖోధింప బడినాడు. రాజు ప్రజలను కాపాడుటకు చట్టము కావలెను. ఆ చట్టమే యిది వేదకావ్యము. ఆ కావ్యముతో రక్షింపుము (కావ్యేన పరిపాహి) అని కవి యిది నర్థింపబడుచున్నాడు. అట్టియెడ నా చట్టము ప్రభుసంమితమై కర్తవ్యమును శాపించి యుపద్రవముల నుండి కాపాడెడి కావ్య మగుచున్నది. ఇంతేగాదు.

సఖే సఖాయ మజరో జరిష్టే :-

కవి యగు పరమేశ్వరుడే యీ రెండవ వాక్యమున జరారహితుడగు సఖుడుగ సంఖోధింప బడినాడు : సఖు డగు సాధకుని గూడ కావ్యముతో జరారహితుని గావింపు మని యర్థింపబడుచున్నాడు. వేదకావ్యముతో జెలిమి యొనర్చుచో వేదము ‘సవివిత్’ (సఖివిత్) అగు నని పూర్వము దెల్పబడినది అట్టి యతడు పరమేశ్వరునకు గూడ సఖు డగును. ఇట్లు పరమేశ్వరునితోడి నిరంతరసఖ్య మొనర్చు సఖునకు ఈశ్వరానుగ్రహముచే జిజ్ఞాస జనియించును. జిజ్ఞాసాపరు డగు నట్టి సఖునకు వేదకావ్యము హితుని వోలె వేదకావ్యార్థ విచారము ద్వారా కర్తవ్యాకర్తవ్యముల నుపదేశించు చుండును. కాన నీ రెండవ వాక్యము వలన వేదము యొక్క సుహృత్సంమితత్వము సూచితమగు చున్నది. మఱియు—

అగ్ని మర్త్యాగం అమర్త్య స్త్యం నః -

ఈ వాక్యమున కవియగు పరమేశ్వరుడు అమర్త్యుడగు అగ్నిగా సంబోధింపబడినాడు; మర్త్యులను తనతోపాటు కావ్యముచే అమర్త్యుల నొనరింపు మని యర్థింపబడుచున్నాడు. ప్రభువై, నెచ్చెలియై కన్నట్టి పరమేశ్వరుడే యిట నమర్త్యుడు. సర్వ 'వ్యాపకుడు, నగు అగ్ని (అంగతి సర్వత్ర గచ్ఛతీ త్యగ్నిః)గ దర్శింపబడినాడు జీవో మృతస్య చరతి స్వభావి రమర్త్యో మర్త్యేనా నయోనిః' (ఋ. :-164, 30). అనెడి పూర్వోదాహృత ఋజ్ఞాంత్రమున (చూ. స్వధాశబ్దము) 'దేహాదులు మర్త్యములు-మరణధర్మము గలవి; జీవుడు అమర్త్యుడుమరణధర్మము లేనివాడు' అని చెప్పబడినది. కాన జీవునకు అమర్త్యత్వము స్వాభావికము; మర్త్యత్వము ఆగంతుకము-దేహతాదాత్మ్యాభిమానము మూలము. అందుచే పరమేశ్వరుని వలెనే జీవుడును వాస్తవముగ నమర్త్యుడు. అట్టి యమృతత్వమును వేదకావ్యముచేత ననుగ్రహింపు మని యిట నర్థింపబడినది. జిజ్ఞాసాపరు డగు వేదవిదునకు ఈశ్వరానుగ్రహముచే శ్రుతి సఖి (చెలి)యై ఆత్మస్వరూపము దర్శింప జేయవలె (జాయేప పత్య ఉళతీ మవాసాః) నని తాత్పర్యము.

పై మంత్రార్థము బరిశీలించుచో - అగ్ని (పరమేశ్వరుడు) ప్రభువై కాసింపు నెడల నీ వేదకావ్యము కాసింపెడి చట్ట మైనది; నెచ్చెలియై నపు డీ వేద కావ్యము కర్తవ్యాకర్తవ్యముల నుపదేశించు నెచ్చెలియైనది. అమర్త్యుడై యాత్మ స్వరూపుడై కాసింపు నపు డీ కావ్యము గూడ నమర్త్యత్వమును దర్శింపజేయు చెలియై యనన్యభావము జెందు నను విషయ మిట సూచిత మగుచున్నది. ఈ విషయమునే శ్రుతి యీ క్రింది మంత్రమున జమగ్నించుచున్నది.

మాతా రుద్రాణాం దుహితా వసూనాం

స్వసాదిత్యానా మమృతస్య నాభిః॥

ప్రణవోచం చికితుషే జనాయ

మా గా మనగా మదితిం వధిష్ట ॥”

—ము 8-101-15; తై. ఆ. 8-12- ; సామ. మా. బ్రా. 2-8-15.

ఇది గోదేవతాక మైన మంత్రము. గోరూపిణియైన దేవిరుద్రులకు మాత; వసువులకు దుహిత; ఆదిత్యులకు స్వన; అమృతమున కావాసస్థానము; నిరవరాధియు ఆదితియు నగు నీ గోరూపచారిణీ దేవిని హంసింపకు డని జ్ఞానియగు జనునకు జెప్పుచున్నాను - అని యర్థము.

దీని తరువాతి మంత్రము గూడ గోదేవతాకమే.

“వచోవిదం వాచ ముదీరయంతీం విశ్వాభి ర్ద్ధీభి రుపతిష్ఠమానామ్ ।

దేవీందేవేభ్యః పర్యేయిషీం గా మామావృక్త మర్త్యో దత్రచేతాః”

ఈ దేవి వాక్స్వరూపమును దెలియ జేయునది; వాక్త్రేపరయిత్ర; తన యన్నివాక్కుల చేతను పరమాత్మ నుపాసించునది; దేవార్థమై యేతెంచునట్టిది; అట్టి నన్ను (వాగ్దేవి యగు గోదేవతను) అల్పబుద్ధిగల మర్త్యుడు పరిత్యజించును - అని యర్థము.

ఈ మంత్రములకు సామాన్యముగ గోదేవతాపరముగ నర్థవివరణము గలదు. కర్మాంగముగ మంత్రవినియోగ నమయమున నా యర్థము గ్రాహ్యమే. కాని యీమంత్రములు గోసామాన్యార్థ స్ఫూర్తిని గలిగించుచునే వేదవాక్స్వరూప వివరణాత్మకములైనై పఠించు నా గోదేవిని వేదరూపిణిగ భావించు విధానమును వివరించుచున్నవి. మొదటి మంత్రమును జూతము. రుద్రులకు మాత, వసువులకు దుహిత, ఆదిత్యులకు స్వన. అమృతమున కావాసస్థానము - అని యిట్లు చెప్పుట వలన దెలియదగిన యంశ మేది :

దుహితా వసూనామ్ :-

వేదవిదుడు వసు-రుద్ర-అదిత్యరూపుడగుట క్రుతివలన దెలియును.

“తస్మాత్ స్వాధ్యాయో ఒద్వేతవ్యో యం యం క్రతు
మదీతే తేన తేనా ప్యేష్టం భవతి - అగ్నే ర్వాయో రాదిత్యస్య
సాయుజ్యం గచ్ఛతి; త దేషాభ్యుక్తా; యే అర్వాజిత వా
పురాణే వేదం విద్వాగ్ంస మభితో వద న్త్యాదిత్య మేవ తే
పరివదన్తి సర్వే అగ్నిం దివితీయం తృతీయం చ హగ్ంస
మితి” —తై. అ. 2-15-1. (చూ. అ. సం. 19-8-17)

“స్వాధ్యాయాధ్యయనము జేయవలెను; అట్లధ్యయనము జేయుచో నే యే
క్రతుభాగము నధ్యయనము జేయుదురో వారు తమ యోగ్యత ననుసరించి క్రతుఫల
ముల నొందుదురు; అగ్ని - వాయు - అదిత్య దేవతా సాయుజ్యము నొందుదురు;
ఈ విషయము ఋజ్యంత్రముచే గూడ నిట్లు చెప్పబడినది; అర్వాచీన వేదవిద్వాం
సుని గాని, ప్రాచీన వేదవిద్వాంసుని గాని యెవరు నిందింతురో వారందఱు అగ్ని-
వాయు - అదిత్య - దేవతానింద జేసిన వారగుదురు.

‘అన్య వేదవిదః అగ్ని వాయ్వాదిత్య సాయుజ్య యోగ్యత్వాత్
ఏతన్నిందైవ తేషాం నిందా - ఇత్యనేనైవ మంత్రేణ
అగ్న్వాది రూపత్వ లక్షణం వేదవి న్యాహత్యం దర్శితమ్’ —సా. ఛ.

వేదవిదుని నిందయే అగ్ని వాయ్వాదిత్య నింద యని చెప్పుటచే వేదవి
దుడు అగ్నివాయ్వాదిత్య స్వరూపుడు; అందుచే అనింద్యుడు అని వేదవిదుని
మాహాత్మ్యము చెప్పబడుచున్నది - అని యర్థము.

స్వాధ్యాయాధ్యయనముచే వేదవిదుడు సంస్కార క్రమాభివృద్ధి గల్గి అగ్ని - వాయు - ఆదిత్య స్వరూపు డగు నని తాత్పర్యము.

వేదవిదుడు అగ్నివాయ్యాదిత్యరూపు డగుట యెట్లు ?

అగ్నియే వసు పని 'వసు రగ్ని ర్వసుశ్రవాః' (ఋ. 5-24-2, సా. సం. 2-468; వా. సం. 3-25; తై సం. 1-5-6-8; శ. బ్రా. 2-3-4-31 మొ॥)

ఇత్యాది శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. కాని 'అష్టవసువులు' అను ప్రసిద్ధి గూడ శ్రుతులయందును, పురాణము లందును గలదు. వసువు లన సూర్య రశ్మి లనియు నిరుక్తము చెప్పుచున్నది. కొన్నియెడల నగ్నియు, కొన్నిచోట్ల వాయువు, ఇంకొక యెడ ఆదిత్యుడును 'వసువు' అని శ్రుతులు కీర్తించినవి. ఇట్లు 'వసు' శబ్దము ప్రకరణము ననుసరించి వేత్తేఽర్థముల బోధింప వచ్చును. కాని 'స ఏషో ౭త్ర వసుః' (శ. బ్రా. 9-2-2-1) - ప్రకృతత్వాత్ ఏత చ్చబ్దేన చిత్వా గ్నిం పరామృశతి (సా. భా.) అను శ్రుతి ననువరించి అగ్ని చయనాది కర్మల యందు బ్రకృతు డగుటచే విట చిత్వాగ్నినే వసువుగా గ్రహింపవలసియున్నది. ఈ సంప్రదాయము ననుసరించి కర్మానుష్ఠాన సమయమున అగ్నినే వసువుగా గ్రహింపవలెను. అగ్ని వసు వగుచో నిరంతరము నగ్న్యారాధనపరు డగు వేద విదుడు అగ్ని లేక వసు స్వరూపు డగును.

'యజమానో ౭గ్నిః' — శ. బ్రా. 1-3-3-21; 6-5-2-8.

'యజమానో ౭గ్నిః ఇతి విరాడ్రూపస్యాగ్నే ర్యజమాన

భావి శరీరాత్మకతయా చ తద్రూపత్వమ్' — సా. భా.

కర్మానుష్ఠాన పరు డగు యజమానుడు ఉపాస్యదేవతా స్వరూపు డని ఐతరేయబ్రాహ్మణము వలనగూడ దెలియుచున్నది.

“అగ్ని రైః దేవయోనిః సోఽగ్నేర్దేవయోన్యా

అహుతిభ్య స్సంభవతి”

—ఐ.బ్రా. 4-5-22.

‘.... స యజమానో దేవయోనిరూపా దగ్నే రనుష్ఠితాభ్య

అహుతిభ్యశ్చ దేవతారూపః సంభవ త్యుపపద్యతే”

—సా ఛా.

కాన అగ్నిరాధనపరుడగు వేదవిడుడు విరాడగ్ని స్వరూపుడగుట, అనగా
ఎనురూపు డగుట శ్రుతిసంమతము.

ఇట్లు వసురూపు డగు కర్మానుష్ఠాతకు వేదము దుహిత యగును.
దుహిత యన పుత్రిక యని సామాన్యముగ నర్థము.

‘దుర్హితా - దుఃఖేన హితా దుహితా’

అని యాస్కనిర్వచనము. దుఃఖకర మయ్యెను హితమును గూర్చు
నది యని యర్థము. కట్వోషధము వలెను ప్రభువువాక్కు వలెను వేదాధ్యయనము
గాని తద్విహిత కర్మానుష్ఠానము గాన దుఃఖకర మయ్యెను — మొదటి క్లేశమును
గల్గించున దయ్యెను- పిదప హితమును గూర్చును. ‘దూరే హితా దుహితా’ అనియు
మఱియొక నిర్వచనము నిరుక్తమున గలదు దూరమున నుండియు హితమును
గూర్చునది యని యర్థము. అర్థజ్ఞాన రహితులకు వేదమంత్రములు దూరముగా
నున్నట్లున్నను హితకరములే యగును. కాన వస్తువులకు శ్రుతి దుహిత యగు
నని చెప్పుట యాలంకారికముగ యుక్తమే యగును.

మాతా రుద్రాణామ్ :-

రుద్రులకు (మరుత్తులకు లేక ప్రాణములకు) మాత యని యర్థము
కమాది సాధనసంపత్తి గలిగి జిజ్ఞాసాపరుడై శ్రవణము జేసి వేదమంత్రముల మన

నము జేయుచు తత్త స్మంత్ర ప్రతిపాద్యార్థ స్వరూపము ననుభవించు వేదవిరుస
శ్రుతిమాతయై (శివతమోరసః.... ఉశతీ రివ మాతరః) వాత్సల్యము మీఱ
మధురము, శివతనము నగు రసమును ఆస్వాదించ జేయుచు నుపదేశించును. రసా
స్వాదవరు డగు నా వేదవిదుడు స్థూలశరీరాభిమానరహితు డగుచు ప్రాణశక్తిని
విష్టు డగును. (రమణీయ సూక్ష్మ శరీరాభినివిష్టు డగును). తత్తద్దేవతా
మంత్రానుభవన పారవశ్యమున తత్తద్దేవతా తాదాత్మ్యము నొందునని శ్రుతులును,
సంప్రదాయవిదులును జెప్పుదురు.

ప్రజాపతియొక్క సూక్ష్మశరీరము రమణీయ మనియు, తదుపాసకుడగు
యజమానుడును రమణీయ సూక్ష్మశరీర సంపత్తితో వెలియుచు ప్రజాపతి భూపుడగు
ననియు శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“స ప్రజాపతిః, సోఽగ్నిః, స యజమానః స హిరణ్యయో
భవతి....”

“త దస్మి న్నేతాం రమ్యాం తనూం మధ్యతో దధుః।

త ద్య దస్యై తస్యాం రమ్యాయాం తన్వాం దేవా

అరమస్త - తస్మా ది రమ్యమ్। హిరమ్యమ్ హ వై త

ద్దిరణ్య మి త్యా చక్షతే పరోఽక్షమ్। తలైవా స్మి న్నయ

మేతాం రమ్యాం తనూం మధ్యతో దధాతి। ప్రాణో వా

అన్య సా రమ్యా తనూః”

—శ. బ్రా. 7-4-1-15, 16.

సః పురుషః ప్రజాపతిః స్థూల ప్రపంచాభిమానీ విరాడాత్మకః,

సః ఏవ అగ్నిః సూక్ష్మప్రపంచాభిమానీ హిరణ్యగర్భాత్మకః,

యజమానస్య తద్రూప ప్రాప్తేర్యజమానాత్మకోఽపి స ఇత్యర్థః।

....తస్మా ద్రమణీయా జ్ఞానక్రియా శక్తిరూపా సూక్ష్మ తనూః

....ఏతస్యాం హితాయాం స్థావితాయాం జ్ఞానక్రియా శక్త్యుపేత

త్వేన రమణీయాయాం తన్వాం యస్మా ద్దేవా అరమస్తతస్మాతో

హితేఽస్మిన్ రమత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా హిరమ్యమ్ ఇతి నామ
సంపన్నమ్, తదేవ సారోక్ష్యేణ హిరణ్య మిత్యువ్యతే....తదైవ
....అయం యజమానః॥ —సా. భా.

యజమానుడు విరాడ్రూపుడు, హిరణ్యగర్భరూపుడు నగును: ప్రజా
పతియొక్క సూక్ష్మశరీరము జ్ఞాన క్రియా శక్తిరూపమై రమణీయము. హిత మగు
దీనియందు దేవతలు రమింతురు గన హితరమణీయ మగు నీ సూక్ష్మశరీరమునకు,
(హితరమ్యమ్) 'హిరమ్య' మని పేరు. దేవతలు పరోక్షప్రియులు. అందుచే
హిరమ్యమే పరోక్షముగా హిరణ్య మని చెప్పబడుచున్నది. తదారాధనా పరు డగు
యజమానుని విషయమున గూడ నిట్లే; అనిగా యజమానుని సూక్ష్మశరీరము గూడ
హిరణ్య మగును - అని శ్రుతితాత్పర్యము.

దీనినిబట్టి యజమాను డగు సాధకుడు సంస్కార క్రమావృద్ధి గల్గి
రమణీయ సూక్ష్మశరీరసంపత్తి గల్గి యుండు నని తెలియుచున్నది.

“యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాత్ విశ్వాధికో రుద్రో
మహర్షిః॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానమ్॥”

—తై. ఆ. 10-10-3.

సమష్టి ప్రాణరూపు డగు హిరణ్యగర్భుడు రుద్రు డని యీ శ్రుతి
వాక్యము చెప్పుచున్నది. కాన స్థూలశరీరాభిమాన రహితు డగుచు రమణీయ ప్రాణ
శక్త్యభివిష్టు డగు వేదవిదుడును రుద్రరూపు డగును. సాధకుడు, జిజ్ఞాసాపరుడు,
రుద్రరూపుడు నగు వేదవిదునకు శ్రుతి మాతయై వాత్సల్యము మీఱ నుపదేశించు నని
“మాతా రుద్రాణాం” అనుచు శ్రుతి యాలంకారికముగ జెప్పినది. శ్రుతి మాతయై
యుపలాించుచు బోధించునను విషయమును శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు విట్లు
చెప్పిరి.

“స్వం బాలం రోదమానం చిరతరసమయం శాంతి మానేతుమగ్రే
 ద్రాక్షం ఖర్జూర మామ్రుం సుకదం మథవా యోజయత్కంబికాఽస్య,
 తద్వచ్చేతోఽతిమూఢం బహు జననభవా న్మౌఢ్య సంస్కారయోగో
 బోధోపాయై రనేకైరవశ ముపనిష ద్బోధయామాస సమ్యక్”

—శతశ్లోకీ 8.

తల్లి యెంతసేపటి నుండియో యడే పనిగ పోరు పెట్టి యేడ్చుచున్న
 (రోదమానం) తన బిడ్డపోరు మాన్పుటకై ద్రాక్ష, ఖర్జూర, మామిడి, ఆరటి
 మున్నగు పండ్లను దెచ్చి యా బాలని ముందుంచును. అట్లే యుపనిషత్తు గూఢ
 బహుజన్మార్జితము లగు మూఢ సంస్కారములతో విండి, వివేకము గోల్పోయి,
 కామ క్రోధాది దోష సంమోహితమై, పరతంత్రమై క్లేశపడు నంతఃకరణమునకు
 జ్ఞాన సాధనోపాయముల బెక్కింటిని యధికారి తారతమ్యానుగుణముగ జూపి
 యుద్బోధించినది. యని యర్థము.

పై యుపమానముచే కామక్రోధాది పరవశమై క్లేశపడెడి - (రోదించెడి)
 చిత్తము నెదుట శ్రుతి, మాతమై జ్ఞాన సాధనోపాయముల జూపి యుపదేశించు నను
 విషయము స్పష్ట మైనది. రోదనధర్మముచే ప్రాణము లకును రుద్రు లని పేరు,

“ప్రాణా వై రుద్రాః॥ ప్రాణాహీదంసర్వం రోదయన్తి.”

జై. ఉ— 4-2-6.

“ప్రాణా వాప రుద్రా ఏతే హీదగ్ం వద్వగ్ం రోదయన్తి”

—ఛాం. ఉ. 3-16-3.

రుద్రులై క్లేశపడెడి ప్రాణములను తల్లివోలె ఉపలాించి శ్రుతి
 కర్తవ్యము ముపదేశించు ననుట యాలంకారికముగ యుక్తమే యగును.

స్వసా²²దిత్యానామ్ :

అదిత్యునికు స్వన - అని యర్థము. ఈశ్వరానుగ్రహముచే బ్రహ్మతి జిజ్ఞాసానంతరము బ్రహ్మవిష్ణుదైవ వేదవిదుడు అదిత్యస్వరూపుడు. అట్టి వానికి శ్రుతి స్వనయై యొప్పును.

ప్రాణములు పుడఁచుని ప్రథమవయస్సున వసువులు, మధ్యమ వయస్సున రుద్రులు; మూడవ వయస్సున అదిత్యులు నగునని శ్రుతి సంప్రదాయము. మొదటి ఇరువదినాలుగు సంవత్సరములు ప్రథమవయస్సు, తరువాత నలుగదినాలుగు సంవత్సరములు ఆనగా ఇరువదినాల్గవ వత్సరము మొదలుకొని అరువది యెనిమిదవ వత్సరము వరకు గల మధ్య కాలము - మధ్యమ వయస్సు. అది మొదలు నలుబది యెనిమిది వత్సరముల జీవిత కాలము మూడవ వయస్సు - ఇట్లే త్రాయోష పరిమిత కాలము నూట పదునారు వత్సరములు.

ఇట్టి పురుష జీవితకాలము ఒక యజ్ఞముగ (ఈశ్వరాధాన రూపముగ) భావన జేయుచు నీ పురుష యజ్ఞమును నిర్వర్తించ వలె నని శ్రుతి యాదేశము; ఉపదేశము; అగ్నిష్టోమాది క్రతువుల యందు ప్రాతః సవనము, మాధ్యందిన సవనము, తృతీయ సవనము - అను మూడు సవనములకును వరుసగా వసు - రుద్ర - అదిత్యు లధిపతులు. అట్లే పురుష యజ్ఞమున నీ త్రాయోషములు మూడు సవనములు. ఆ సవనములం దధిపతు లగు వసురుద్రాదిత్యులు ప్రాణములు. ఆనగా నీ ప్రాణములు ప్రాతఃసవనరూప మగు ప్రథమ వయస్సున వసువులు; మాధ్యందిన సవన రూప మగు మధ్యమ వయస్సున రుద్రులు; తృతీయసవనరూప మగు తృతీయవయస్సున నదిత్యులు నగుచు, నీ పురుష యజ్ఞమున సవనత్రయా దిపతు లగుదురు. ఒకే ప్రాణములయందు వసురుద్రాదిత్యత్వమును దర్శించుట కుపపత్తిని నిర్వచన పూర్వకముగా శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“పురుషో వాచ యజ్ఞః తస్య యాని చతుర్విగ్ంశతి వర్షాణి త
త్రాతః సవనమ్ । చతుర్విగ్ంశత్యక్షరా గాయత్రీ । గాయత్రం
ప్రాతః సవనమ్ । త దస్య వసవో ఽన్వాయతైః । ప్రాణా
వాచ వసవ ఏతే హీచగ్ం సర్వం వాసయన్తి ”

“అథ యాని చతుశ్చత్వారిగ్ంశ ద్వర్షాణి త న్మాధ్యందినగ్ం
సవనమ్ । చతుశ్చత్వారిగ్ంశ దక్షరా త్రిష్టప్ । తైత్తిరీభం
మాధ్యందినగ్ం సవనమ్ । త దస్య రుద్రా అన్వాయతైః । ప్రాణా
వాచ రుద్రా ఏతే హీదగ్ం సర్వగ్ం రోదయన్తి ”

“అథ యా న్యష్టాచత్వారిగ్ంశ ద్వర్షాణి త తృతీయ సవనమ్ ।
అష్టాచత్వారిగ్ంశ దక్షరా జగతీ । జాగతం తృతీయ సవనమ్ ।
త దస్యాఽఽదిత్యా అన్వాయతైః । ప్రాణా వా వా ఽఽదిత్యా
ఏతే హీచగ్ం సర్వమాదదతే ”

— ఛాం. ఉ. 3-16-1, 35., జై ఉ. 4-2.

సుఖనివాస హేతువు (ఏతే హీదగ్ం సర్వం వాసయంతి) లగుటచే
ప్రాణములు వసువులు. యజమాను డభింపించెడి యిహోముత్ర ఫలములకు
గారకుడై సుఖనివాస హేతుభూతు డగుటచే గర్మానుష్ఠాన సమయమున నగ్నియు
వసుచూపు డగును. అట్టి ప్రాణములతో దాదాశ్శ్యము జెందు పురుషుడును (యజ
మానుడును) వసు వగును.

‘రుదన్తి రోదయన్తీతి ప్రాణా రుద్రాః । క్రూరా హి మధ్యమే
వయ స్యతో రుద్రాః ।’

— శం. భా.

‘రోదింతునవి, రోదింపజేయునవి’ గాన ప్రాణములకు ‘రుద్రా’ అని
పేరు. ఇవి మధ్యమ వయస్సున నతిక్రూరములై యొప్పును. అందుచే వీనికి
‘రుద్రా’ అని యన్వర్థ సంజ్ఞ.

‘పరిణామ తావ నంస్కార దుఃఖై ర్గుణవృత్తివిరోధా చ్చ
దుఃఖ మేవ సర్వం వివేకినః’ —పాతం. యో. సూ. 2-15.

కర్మలచే-భోగములచే - నిందియములకు గలుగు తృప్తి సుఖము. అట్లుతృప్తి లభింపక కలిగెడి యశాంతి దుఃఖము. “నా సత్త్వస్థానమం దుఃఖం నా స్త్యత్వస్థానమం సుఖ” మ్మని యభియుక్తోక్తి. వివేకు లగు మహనీయుల దృష్టిలో తాత్కాలిక మగు నీ సుఖ మంతయు గూడ దుఃఖరూపమేయగును. అట్లు దుఃఖము వలన క్లేశపడెడి ప్రాణములు రోదనధర్మము గల్గి రుద్రరూపము లగు నవి శ్రుతితాత్పర్యము.

తృతీయ సవనరూప మగు తృతీయవయస్సున ఆదాన ధర్మముతో నొప్పి ప్రాణము లాదిత్యరూపములు (ఏతే హీదగ్ం నర్వ మాదదతే) అగును. అదిత్యున కాదాన మసాధారణ ధర్మము. ‘అదత్తే హి రసం రవిః’ అను కాశిదానసూక్తియు నీ విషయమును జెప్పుచున్నది. అదిత్యుడు రసమును (జలా దికమును) గ్రహించు నట్లు పరిణత మగు వయస్సున నుండెడి వేదవిదవి ప్రాణములును శబ్దా దిజాతమును నర్వమును గ్రహించును - అని శ్రుతితాత్పర్యము. (తే హీదం శబ్దాదిజాత మాదదతే ౭త అదిత్యాః-శం. ఖ.)

కాన సవనత్రయాత్మక మగు పురుషవయస్సుము త్రాయుషము. ఎట్టి విచ్ఛిత్తియు లేకుండ యజ్ఞనిర్వహణార్థమై యిట్టి యీ త్రాయుషము ననుగ్రహింపు మని యుపనీతులగు వటువులు గూడ సమిదాధానరూప మగు అగ్నికార్యసమయమున నగ్ని నర్థించెడి సంప్రదాయము గలదు.

“త్రాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్రాయుషం
యద్దేవానాం త్రాయుషం తస్మై ఆస్తు త్రాయుషమ్.”

జైమినీయోపనిషద్బ్రాహ్మణము గూడ నీ పురుషయజ్ఞ స్వరూపము నిశ్చే వివరించి, పిదప త్రాయుష మన విదియే యను నట్లుగా నట్టి త్రాయుషము నర్థించెడి పై మంత్రమును కొలది మార్పులతో నిట్లుదహరించినది.

“త్రాయుషం కశ్యపస్య జమదగ్నే స్త్రాయుషమ్.

శ్రీ బృహతస్య పుష్పాణి శ్రీ జ్ఞాయాంషి మేఽకృణోః”

—1-4-3.

పుష్పముల గాపాడుకొనుచో నవి ఫలముల నొనగు రీతిని, కర్మా ద్యమష్టాన తత్పరుడై త్రాయుషము లనెడి యీ పుష్పముల గాపాడుకొనుచో నమృతత్వప్రాప్తి యోగ్యము లయిన ఫలముల నొనగ గలవు. అందుచే పీనిని ‘అమృతస్య పుష్పాణి’ యని శ్రుతి నిర్దేశించినది.

ఇక బ్రహ్మతమునకు వత్తము. పై శ్రుతిప్రామాణ్యము ననుసరించి మొదటి కర్మనిష్ఠుడై వసురూపుడు, జిజ్ఞాసాపరుడై రుద్రరూపుడు నైన వేదవిదుడు బ్రహ్మనిష్ఠుడై యాదిత్యరూపు డగు నమఱి యుక్తమే. అట్టి యాదిత్యరూపులకు శ్రుతి స్వనయై యొప్పును.

స్వస యన సోదరి యని సామాన్యముగ నర్థము. ‘స్వసస్మిన్ సీద తీతి స్వసా’ - అని యాస్క-నిర్వచనము ‘సు అసా వేషు సీదతీతి స్వసా’ అనియు మఱియొక నిర్వచనము. (నిరు. టిప్పణి). జిజ్ఞాసాపరుడై బ్రహ్మ నిష్ఠు డైనవానికి శ్రుతి తన వాక్యము లన్నియు నాత్మయందే (స్వస్మిన్) పమన్వయ పఱచి వెలయుచు, తోడనుండి, స్వీన యగు ననిభావము. అదిత్యుడు రసమును గ్రహించునట్లు, బ్రహ్మనిష్ఠుడై యాదిత్యరూపుడగు నీ వేదవిదుడు త్రయీవిద్యా సారమగు రసమును (బ్రహ్మమృతా నంద రసమును) గ్రహించి యాదిత్యు డను అన్వర్తనామము నొందును.

కాగా, మొదట వేదాధ్యయన కర్మానుష్ఠానాలు, పిదప శ్రవణ మననాలు—వీని ద్వారా శ్రుతి ప్రభుసంమితము, సుహృత్సంమితము నగుచు సాధకుని హృదయము నందు గ్రమముగ సరసత (చక్కవి చిత్తసంస్కృతి) నాపాదించి, తుదకు కాంతాసంమితముగ నాత్మ (లేక తన) స్వరూపమును దర్శింపజేయుచు బ్రహ్మానంద రసావలిప్తుని గావించు చున్నది.

అమృతస్య నాభిః - అనాగా - అదితిః -

శ్రుతియందలి యిట్టి వైదగ్ధ్యమును దర్శించిన వేదవిదు లగు మహానీయులనే 'యే విద్వాంసస్తే కవయః' - అని శ్రుతి కీర్తించినది. అట్టి విద్వాంసులగు కవులే వేదకావ్యకుళలు రగు నహృదయు అని పూర్వము చెప్పబడినది. వారికి అమృతరూప మగు నానందమునుదర్శింప జేయునది గావుననే శ్రుతి 'అమృతస్య నాభిః-అమృతమున కావాసస్థానము' అగు చున్నది.

అపౌరుషేయమై, యందుచే పురుషబుద్ధికృత దోషరహితమై (అనాగాం) అఖండనీయమై - సర్వదేవతా మంత్ర కత్వ ప్రఖ్యాపిక యగుచు సర్వదేవతా మాతృమూర్తియై, అదితి¹ స్వరూపిణి యగు వైదిక వాణిని వదంపకుడు (మా వధిష్ఠ)-హంసింపకుడు-అని పై మంత్రము నకు శ్రుతిపరమైన యర్థము.

ఇట్లు 'మాతా రుద్రాణామ్' అను నీ మంత్రము ద్వారా శ్రుతి తన స్వభావమును తానే భంగ్యంతరముగ నిరూపించుకొనినట్లు స్పష్ట మగును. పై శ్రుతివలన బ్రహ్మనిష్ఠు లయిన వేదవిదులకు శ్రుతి బ్రహ్మవిద్యా రూపిణియై స్వనయై యొప్పు నని తెలిసినది.

1. అదితి ర్ని గౌః —వా.సం. 38-2; శ. బ్రా. 14-2-1-7; 2-3-4-348.

వా గ్వో అదితిః—శ.బ్రా. 6-5-2-20.

అంబిక - బ్రహ్మవిద్యారూపిణి - స్వస :

బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు అంబికయు బరమేశ్వరునకు 'స్వస' యై
విరాజిల్లుచుండు నని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

'ఏష తే దుద్ర భాగః సహ స్వప్రామిక్యయా, తం జాషస్వ'

—తై.సం. 1-8-6-1.

వాజననేయశ్రుతియందు (3-57) నీ వాక్య మిట్లే గలదు. శతపథశ్రుతి
యూ వాక్యము నిట్లు వివరించినది

'అమ్మికా హ వై నామాఽన్య స్వసా, తయాఽన్యైష

సహభాగః'

—శ. బ్రా 2-6-2-9.

కాన బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు పరమేశ్వరి పరమేశ్వరునకు స్వస
యైనట్లు బ్రహ్మవిష్ణు డయిన వేదవిదునకు బ్రహ్మవిద్యారూపిణి. యగు శ్రుతియు
స్వసయై యొప్పుట శ్రుతిసంప్రదాయానుగుణమే యగును.

కేనోపనిషత్తునందును ఇంద్రునకు సాక్షాత్కరించిన హై మవతియగు
ఉమ పరమేశ్వరసహవర్తిని, బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు పరాదేవత యని శ్రీ
శంకరభగవత్పాదు లిట్లు వివరించిరి.

'తస్యేంద్రస్య యక్షే భక్తిం బుద్ధ్యా విద్యా ఉమారూపిణీ
ప్రాదు గభూత్-ప్రీరూపా, స ఇంద్ర స్తా ముమాం బహు
శోభమానాం-సర్వేషాం హి శోభమానాం శోభనతమా
విద్యా, తదా బహుశోభమానేతి విశేషణ ముపపన్నం భవతి,

హైమవతీం హేమకృతాభరణవతీ మివ బహుశోభమానా
మిత్కర్ణః అథవా ఉమైవ హేమవతో దుహితా హైమవతీ
నిత్య మేవ సర్వజ్ఞే నేశ్వరేణ సహ వర్తత ఇతి జ్ఞాతుం
సమర్థతీ కృత్వా తాం - ఉపజగమ' —పదభాష్య.

'స శాస్త్రాభిమాన ఇంద్రోఽత్యర్థం బ్రహ్మజిజ్ఞాసుః.... ప్రియ
మతిరూపిణీం విద్యా మాజగమః అభిప్రాయోద్బోధ
హేతుత్వా ద్రుద్రపత్న్యూమా హైమవతీవ సా బహుశోభ
మానా విద్యైవ విరూపోఽపి విద్యావాన్ బహు శోభతే.'

—వాక్యభాష్య.

విజయగర్వమోహితులై యగ్నివాయువులు తమ యెదుట ప్రత్యక్షమైన
యక్షమును యక్షమును గానే దర్శించిరి. ఆ యక్షము యెదుట నుంచిన
కృణమునుగూడ నగ్ని దహింపలేకపోయెను. వాయు వా తృణమును గదిలించ
లేకపోయెను ఇట్లు వారు పరాభూతు లయిన పిదప ఇంద్రుడు రాగా నా
యక్ష మంతర్హిత మయ్యెను కాని యింద్రు డా యక్షమును యక్షముగా గాక
పరమేశ్వరస్వరూప మని గుర్తింప నాతని మనస్సు భక్తినిర్భరము. శాంతాభి
మానమై జిజ్ఞాసాపరవశము నయ్యెను. అగ్నివాయువుల వలె గాక ఇంద్రుడు
శాంతాభిమానులు బ్రహ్మనిష్ఠుడు నగుట జేసి హైమవతి యగు ఉమ బహుశోభ
మాన యగుచు సాక్షాత్కరించెను ఇంద్రు డంతట - 'ఈమె సర్వజ్ఞ డగు పరమేశ్వర
రునితో నిత్యము తోడ నుండునది; బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి, కాన పరమేశ్వర
స్వరూపమును దెలియజాలినది' - యని తెలిసి యామెను జేరి యుపాసించెను బుద్ధి
వికసింపజేసి పంచమార్థమును దర్శింపజేయు విద్యలలో బ్రహ్మవిద్య యుత్తమోత్త
మము. ఎంతటి విరూపవంతు డయినను విద్యచే శోభించును. అందును బ్రహ్మ
విద్యచే మిగుల శోభించును. కనుక బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు ఉమ 'బహు
శోభమానా' యని కీర్తింపబడినది - అని యర్థము.

ఇది భక్తిప్రవణుడై జిజ్ఞాసాపరవశుడయిన యింద్రునకు పరాదేవత బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణియై సాక్షాత్కరించి పరమార్థమును దర్శింప జేయుట గమనార్హము. యక్షరూప పరమేశ్వర స్వరూప దర్శన భాషణాదులచే నగ్నివాయువులు ఇతరదేవతల కంటె భాగ్యాతిశయ సంపన్నులే. వారికంటెను గూడ భక్తి నిష్ఠుడై, శాంతాభిమానుడై, బ్రహ్మ విద్యాసాక్షాత్కారము నొందిన యింద్రుడు లోకోత్తరభాగ్యశాలి. కావుననే 'ఏతద్ (తృణం) దహ,' 'ఏతద్ (తృణం) ఆదత్స్య ఇది దహింపుము ఇది కడిలింపుము-అని యిట్లు పరీక్షించి పరోక్షముగ నగ్ని వాయు వులకుదన పారమైశ్వర్యమును ప్రబోధించిన యక్షమే శాంతాభిమానుడై, భక్తిప్రపణ మనస్కుడై జిజ్ఞాసువై యుత్తమాధికారి యయిన యింద్రునకు ఉమారూపిణియై ప్రిరూపమున సాక్షాత్కరించి బ్రహ్మవిద్యోపదేశము జేయుట గుర్తింప నగును.

శ్రీ మాధవాచార్యులచే గూడ నీ శ్రుతితాత్పర్య మిట్లే కాలమాభిప్రాయ మున నిట్లు వివరింపబడినది.

"భక్తానుగ్రహ మూర్తిస్వీకార శ్చ తవలకారాభ్యే సామవేద
శాఖావిశేషే కస్యాంచి దాఖ్యాయికాయా మామ్నాయతే,
తస్యాం హ్యఖ్యాయికాయా మేవ ముక్తమ్ - అగ్ని
వాయుండ్రాదయో దేవా ఈశ్వరామగృహీతాః సర్వత్ర
విజయమానాః స్వకీయ మేవైత త్సామర్థ్య మిత్యభిమన్యంతే,
తాన్ బోధయితు మవాజ్ఞాననగమ్యం పర మేవ బ్రహ్మ
పూజ్యాం చక్షుర్గమ్యాం కాంచి స్మూర్తిం ధారయత్వా
ప్రాదుర్భూతాః తయా నహ వాదం కృత్వాఽపి రాజన
చిత్తా వగ్నివాయూ బ్రహ్మతత్త్వం నైన బుబుధాతే, ఇంద్ర
స్సు సాత్త్వికచిత్తో బుబుధే" -ఇతి. —ఉపోద్ఘాతప్రకరణమ్.

పరమేశ్వరు డా యా సమయములందు భక్తుల చిత్తసంస్కృతుల ననుసరించి తత్తదనుగ్రహయోగ్య మూర్తివిశేషముల స్వీకరించుచుండునను విషయమును

కే నోపనిషత్తు ఒక యాఖ్యాయికారూపమున వివరించినది. పరమేశ్వరుడు పూజ్య యక్షరూపమున సాక్షాత్కరించినను విజయాభిమాన మోహితులై రాజనచిత్తు లగుట జేసి యగ్నివాయువులు బ్రహ్మతత్త్వము దెలియజాలకపోయిరి. సాత్త్వికచిత్తు దగుటచే వింద్రుడు తెలియజాలెను - అని యర్థము.

రాజనచిత్తులగు నగ్నివాయువులకంటె సాత్త్వికచిత్తుడై యుత్తమాధికారి యయిన యింద్రునకు బ్రహ్మవిద్య ప్రీతరూపమున పాక్షాత్కరించి యాత్మస్వరూప మును దర్శింపజేయుట నష్ట మని తెలియనగును. కాన పరమేశ్వరునకు సహ వర్తినియై స్వనయై శోభిల్లు సరాదేవతవలె బ్రహ్మనిష్ఠుడై వరలెడి వేదవిదునకు శ్రుతి తోడనుండి స్వనయై యాత్మస్వరూప సౌందర్యాదుల దర్శింపజేయు ననుట యుక్తమే యగును.

“ఉతో త్వస్మై తన్వం విసస్రే జాయేవ పత్య ఉశతీ సువాసాః” (ఋ. 10-71-4) ఇత్యాది శ్రుత్యర్థమే యిట నాఖ్యాయికారూపమున జనుత్కారముగ శ్రుతిచే బ్రదర్శింపబడిన దని తెలియనగును. కాన అధికారిభేదము ననుసరించి ప్రభు - సుహృత్ - కాంతా సంమితత్వ మార్గముల ద్వారా సాధకుల కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాననిష్ఠల నొనరించుటయే శ్రయవిద్యారూప వేదకావ్య స్వభావము.

చాత్రికుల దృష్టి:-

కాని చరిత్రకారులు కవి-కావ్య పదములకు బైన బేర్కొనిన శ్రుతి స్మృతి కావ్య సంప్రదాయ సిద్ధము లయియ్యుర్థముల గ్రహించినట్లు కన్పట్టదు. వారు ‘Poet-Poetry’ అని యీరీతిగానే యీ పదముల ననువదించిరి. ఆ పదములకు గల యర్థగాంభీర్యము వారిచే హాసించింపబడిన కోశముల వలనను తేటపడుట లేదు. ‘Poet-Poetry’ అను నీ యాంగ్లపదములను పాశ్చాత్యకవులు, విమర్శకులు ప్రాయశముగ నే యే యర్థములందు బ్రయోగించి - యిట నట నా పదముల

యర్థముల నిర్వచించిరో, యా దృష్టితోనే శ్రుతిని, యందలి కవి కావ్య పదముల బిరిశీలించుటకు చారిత్రకులు బూనుకొని నట్లు గన్పట్టును. ఆ దృష్టితోనే చూచి లౌకికకావ్యము లందు వలె వేదమున 'చమత్కృతి (Poetic Merit) యెడ నెడ కొలదిగ గన్పట్టుచున్నను మొత్తముమీద వేదము నందు కావ్యలక్షణము లేదను భావమే వారి వ్రాతలు దెలియజేయుచున్నవి. అందు చేతనే శ్రుతియందలి 'కవి కావ్య' యనుపదములు 'మంత్రరచయిత వారి రచన లేక స్తోత్రము' అను నర్థముల బోధించు నవిగనే వారికి గన్పట్టినవి. శ్రుతిదృష్టిలోను తత్సంప్రదాయ ప్రవర్తకు లగు మహర్షుల దృష్టిలోను మహాకవుల దృష్టిలోను గల కావ్యలక్షణము వేరు; ఈ చరిత్రకారుల దృష్టిలో గల కావ్యలక్షణము వేరు. దృష్టిభేదమే యీ పదముల కిట్టి యర్థమును జెప్పుటకు కారణమైనది.

పాశ్చాత్యపండితులు, కవులు - వీరి దృష్టిలోని కావ్య (Poetry) స్వరూపమును జూతము. కావ్య (Poetry) మనగా :-

1) Metrical Composition - ఛందోబద్ధమైన రచన

— జాన్సన్.

2) 'The art of uniting pleasure with truth by calling imagination to the help of reason' — చమత్కారజనకముగు కల్పనతో నహేతుకముగ వాస్తవికతను ఆనందముతో మేళవించెడి కళ.

— కోశము.

3) 'The thought and words in which emotion spontaneously embodies itself — అప్రయత్నముగ నావేశముతో రూపొందు భావము, శబ్దములు.

4) The art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination, the art of doing by

means of words what the painter does by means of colours--
వాస్తవముగ లేకున్నను చిత్రలేఖకుడు రంగులతో నొక వస్తువును సజీవముగ
కున్న యటుల చిత్రించునట్లు, శబ్దములతో లేని యర్థము నున్నయటుల భ్రాంతిని
గొల్పి చమత్కరించు కళ. —మెకాలే.

5) The expression of the imagination - ఊహాభివ్యక్తి.

—పెల్లి.

6) The language of the imagination and the passions.
ఊహలను, భావోద్రేకములను వ్రతించింప జేయు భాష.

—హాజిలిల్.

7) The anti-Thesis of science, having for its immediate object pleasure. not truth -- కవితకు లక్ష్య మానందము; వాస్తవ
వికత గాదు; కాన భౌతికకాత్రమున కిది విరుద్ధము. —కోలేరిడ్.

8) The most delightful and perfect form of utterance
that human words can reach -- మానవుడు శబ్దజాలముతో రూపొందింప
గల్గిన అష్టాదశరము, పూర్ణము నగు రచన. —మాచ్యూ ఆర్నాల్డ్.

9) Musical thought -- అయనమన్విత భావము —క్వెల్.

10) The spontaneous overflow of powerful feelings--
ఒక్కసారిగా పొంగి పొరలెడి వ్రబల - ఉదాత్త - భావపరంపర. వర్డ్స్వర్త్.

దాదాపు ఇట్టి యభిప్రాయములనే వ్రతించింపజేయు నిర్వచనము లింకను గలవు ఈ
నిర్వచనము లన్నియు తమ తమ యభిరుచుల ననుసరించి వెలువడినవి. ఒకే లక్ష్యము

నుద్దేశించి ప్రవృత్తము లయినవి కావు. కొందఱకు ఆనందమే లక్ష్యము; వాస్తవికత గాదు. కొందఱకు ఆనందముతో గూడిన వాస్తవికత ద్వేయము. వాస్తవము గానిమ్ము; కాక పోనిమ్ము; గిలిగింతలు పెట్టి యాకర్షించుట కొందఱ కభిరుచు. పొంగి పొరలెడి ప్రజల భావావేశపరంపరలో తన్మయీభావము కొందఱు కాంక్షించునది. ఇట్లు పరిశీలించుచో నీ నిర్వచనముల కొకే లక్ష్యము లేదనుట స్పష్టమగును. ఇవియన్నియు దాదాపు అలంకార ప్రాధాన్యమును జెప్పెడి భారతీ యాలంకారికుల నిర్వచనములలో నంతర్భూతము లగునని చెప్పవచ్చును. 'సౌందర్య మలంకారః' అని భట్టవామసుని వచనము. మనస్సుని రంజింపజేయు సౌందర్యము అలంకార మని యర్థము. 'A thing of beauty is joy for ever' ఇత్యాది పాశ్చాత్యకవుల వచనములు భట్టవామసుని వచనమును స్ఫూర్తికి దెచ్చుచుండును. 'బాహ్యసౌందర్యమును జూచి ప్రభావితమై పొంగి పొరలెడి యావేశముతో మూర్తిభవించెడి చమత్కారజనక శబ్దార్థ సన్నివేశము కావ్యకళ' అని యీ యన్ని నిర్వచనముల గలిపి జూచిన నిద్రించెడి సారాంశముగా దెలియనగును.

ఇట్టి దృష్టితోనే—'ప్రకృతి దృశ్యముల జూచి పరవశులైన ఆర్యుల నెడి వారి రచనలు వేదములు'—అని చారిత్రకుల కల్పన సాగినది. 'శ్రుతుల యంశలి ద్యావా పృథివీ-అగ్ని-వాయ-ఆదిత్యాది వర్ణనలు కేవలము ప్రకృతిదృశ్య వర్ణనలు గావు; అవి మంత్రములు; మననశీలములు; మననము జేయుకొలది అధిభౌతిక - ఆధిదైవిక - ఆధ్యాత్మికాదృశ్యముల బ్రబోధించునవి; బాహ్యసౌందర్య వర్ణన వ్యాజమున అంతరదృష్టిని గలిగించునవి; శివతమ రసాస్వాదరూపమగు నజ్ఞాతార్థము వైపు దృష్టిని మరల్చునవి (వేదయతీతి వేదః; నితరాం వేదయతీతి నివి)' - అనియెడి యిట్టి విషయములు చారిత్రకుల దృష్టిలో నున్నట్లు వారి విమర్శలవలన గోచరింపదు.

భారతీయాలంకారికులు, మహాకవులు; మహర్షులు, శ్రుతియును జూపిన కవి-కావ్య-రస-ఆనంద-అలంకార-రీతి-శయ్యాది స్వరూపములుగాని, అధికారిభేదము ననుసరించి యీ పదములచే దెలియబడెడి విశిష్ట వివిధార్థస్వరూపము గాని చారిత్రకుల విమర్శలవలన దెలియదు. అట్టి యర్థగాంభీర్యమును దర్శించి

యా దృష్టితో శాస్త్రమును బ్రవర్తింపజేసిన వారు భారతీయాలంకారికులు. ఈ లక్ష్యమును విస్మరింపక భవ్య కవితావేశముతో గావ్యముల గానము చేసినవారు భారతీయ మహాకవులు. అందుచే భారతీయాలంకారికుల వచనములు, భారతీయ మహాకవుల సూక్తులు బరిశీలించినచో క్రుతి యుద్దేశించిన 'కవి-కావ్య స్వరూపము' తేటపడు నట్లు, అట్టి దృష్టిని ప్రతిబింబింప జేయుని చారిత్రికుల కల్పనల నెంత బరిశీలించి నను నా స్వరూపము గోచరము గాదు.

క్రుతియే ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను, కాంతాసంమితముగను తాను ప్రభు-సుహృత్-కాంతాపంమితముగ కర్మ- భక్తి - జ్ఞానయోగముల ప్రబోధించెడి త్రయి; విద్య; కావ్యము; ఛందస్సు-అని చెప్పికొనుట పూర్వము వివరింపబడినది. కాన క్రుతియందలి త్రయీ - విద్యా - కావ్య - ఛందః స్వరూపముల సాకల్యముగ దర్శించినగాని క్రుతి స్వరూపమును యథాతథముగ గ్రహింప శక్యము గాదనుట క్రుతితాత్పర్యము.

'భారతీ' యనియు వేదవాణికి నామము. భారతీ స్వరూప పరిశీలనము జేసియు నీ వేదముయొక్క 'త్రయీ-విద్యా-కావ్య' స్వరూప మింకను తేటపడ గలదు. ఇక భారతీ స్వరూపమును జూతము.

భారతీ

చరంతీ తై ౧లోక్యం త్రిభువనవతే ర్యా సహచరీ
వసంతీ చిత్తేషు ప్రథయతి వరం సాధయతి చ,
చరంతీ యజ్ఞేషు హ్వయతి చ సురాన్ పాలయతి యా
సేరాం భారత్యాభ్యాం హరిహృదియలక్ష్మీం హృది భజే ॥

అంబ : భారతీ : నిరుక్తి రంజితే
సూన్యతే మధుర సూక్త శోభితే ।

భావనాంబర విహార విశ్రుతే
పాహి పావని హరిప్రియే శివే॥

భారతీ భరతస్యేయం హరే స్వర్వస్వరూపిణీ ।
హృదయే హృదయే సత్కం విహరంతీ విరాజతామ్ ॥

— వేదమాతృస్రవః

త్రి సోదేవ్యః :-

వేదవాణీ తన సారాదీంచెడి వసు-దుద్ర-అదిత్య రూపులగు వేదవీరుల
యధికారి (అవస్థా) భేదము ననుసరించి యొకపుడు దుహితయై, ఇంకొకయేడ
మాతయై, పేదవ స్వస్థయై - ఇట్లు మూడు రూపములతో వెలసి యుపదేశించుచు
అగితియై అనగా సర్వదేవతాత్మక మగు నఖండపాణి లేక శక్తియై, తుదకు అన్యత

నాభియై వరలు నని యింతకు బూర్వము వివరింపబడినది. ఈ వేదవాణియే భారతీ.

కాని శ్రుతులయందు ఒక భారతీనామమే గక దీనితోపాటు ఇదా-సరస్వతీ నామములు గూడ తఱచుగ వినవచ్చుచున్నవి. ఈ మూడు నామములతో శ్రుతులయందు మువ్వరు దేవతలు సాక్షాత్కరింతురు. ఈ మువ్వరికి నిరంతర సాహచర్య మున్నట్లును గన్పట్టును. వీరు 'తిస్రోదేవ్యః' (ఋ. 1-13-9; తై. బ్రా. 2-6-11-4 మొ.) అని వ్యవహరింపబడుచు యజ్ఞభూమి కాహ్వనింప బడుట పెక్కుచోట్ల గాననగును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇదా-సరస్వతీ - భారతీ! యని బ్రత్యేకముగ మూడు నామములతోను, కొన్ని యెడల 2 'ఇదాః, లేక సరస్వతీః లేక భారతీః' అని యొక్కొక్కనామముచేతనే మువ్వరు వ్యవహరింపబడుటయు గలదు. ఇ.కొకయెడ మహీః, మాతరః - ఇత్యాది వదములచే గూడ గీర్తింప

1. 'ఇదా సరస్వతీ భారతీ' — వా. సం. 37-19; తై. సం. 4-1-8-; మై. సం. 4-13-8; కా. సం. 18-17; 19-13; తై. బ్రా. 3-6-13-1.

“సరస్వతీ సాధయంతీ దీయం న ఇళా దేవీ భారతీ విశ్వతూర్తిః”

“తిస్రో దేవీః”

— ఋ. 2-3-8.

'ఇదా సరస్వతీ భారతీ మహీః'

— వా. సం. 28-8;

తై. బ్రా. 2-6-7-1.

'ఇదా సరస్వతీ మహీ' — ఋ. 1-13-9 మొ॥; ఆ. సం. 5-27-9;

మై. సం. 2-13-6.

2. 'భారతీః' — తై. బ్రా. 2-6-17-6;

'ఇదాభిః'

— వా. సం. 21-14.

బడుటయు గలదు - ఇట్లు జూచినచో నీ క్రింది శాస్త్రము లుత్పన్నములు కాగలవు.

ఆక్షేపములు :-

1) ఇదా - సరస్వతీ - భారతీ యను నీ మువ్వరును దేవతలు గదా ! అట్టి యెడ భారతీ యను పదమొక దేవతావాచక మగును గాని వేదవాచకమగుట యెట్లు ?

2) మఱియు భారతీపదము ఈ దేశము వందును, ఇందలి ప్రజ యందును బ్రసిద్ధ మైనట్లే క్రింది పురాణవచనముల వలన దెలియుచున్నది.

దుష్కృంతపుత్రుడు భరతుడు భారతీప్రజ :-

“భరతా ద్భారతీ కీర్తిః యే నేదం భారతం కులమ్ ।
అవరే యే చ పూర్వే వై భరతా ఇతి విశ్రుతాః॥”

.... భార. 1-74-134.

“దుష్కృంతా ద్భరతో జజ్ఞే విద్వాన్ శాకుంతలో నృపః ।
తస్మా ద్భారతవంశస్య వి వ్రతథే మహాద్యుశః॥”

— భార. 1-94-19.

“చక్రవర్తీ తతో జజ్ఞే దుష్కృంతా త్సమిశింజయః ।
శకుంతలాయాం భరతో యస్య నామ్నా తు భారతాః॥”

— మత్స్య. 49-11.

ఋషభపుత్రుడు భరతః - భారతవర్షము :-

“అథ భగవాన్ ఋషభదేవ ఆత్మజానాం ఆత్మసమా
నానాం శతం జనయామాస । తేషాం ఖిల మహాయోగీ
భరతో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠగుణ ఆసీత్; యేనోదం వర్షం భారత
మితి యత ఆరభ్య వ్యవదిశంతి”

.... భాగ. 5-3-8;9,10.

“ఋషభాత్ భరతో జజ్ఞేవీర్య పుత్రశతగ్రణః
సోఽభిషి చ్యాఽథ ఋషభః పుత్రం ప్రావ్రాజ్య మాస్థితః॥

హిమాహ్వాం దక్షిణం వర్షం భరతాయ న్యవేదయత్ ।

తస్మా త్ ద్భారతం వర్షం తస్య నామ్నా విదు ర్భుధాః”

.... వాయు. పు. 33-51, 52. విష్ణు. పు. 2-1-27 నుండి 32.

మనువు భరతుడు-భారతవర్షము-భారతీప్రజ :-

“వర్షం య ద్భారతం నామ యత్రేమా భారతీ ప్రజా ॥

భరణా చ్చ ప్రజానాం వై మమ ర్భరత ఉచ్యతే ।

నిరుక్తవచనా చ్చైవ వర్షం త ద్భారతం స్మృతం ॥”

.. వాయు. పు. 47-76; మత్స్య. పు. 113-5.

లోకమే భారతము :-

“లోకోఽయం భారతం వర్షమ్”

—అమరకోశః

“మహర్షి వ్యాసరచితే జంబూద్వీపే చ భారతమ్”

—రభసః

“వర్షం స్థానం నిదుః ప్రాజ్ఞా ఇమం లోకం చ భారతమ్—భారవి

“వర్షోఽశ్రీ భారతాదౌ చ జంబూద్వీపాద్వివృష్టిషు” —అమరసుధా

“అత ఏవ సామాన్యవిశేషభావాత్ జంబూద్వీపే తదేకదేశే

చ భారతప్రయోగః, ప్రకరణాదిభి స్తు తదవగమః”

— ముకుటః (చూ. అమరసుధా టిప్పణి).

పై పురాణవచనములయం దొకచో దుష్కంతపుత్రుడగు భరతుని వలనను, వేతాకచో ఋషభపుత్రుడగు భరతుని వలనను, నింకొకచో భరతు డగు మనువు వలనను నీ దేశమునకు భారతవర్ష మనియు, నిందలి ప్రజకు భారతీప్రజ యనియు బ్రసిద్ధి వచ్చినట్లు గన్పట్టును. ఇంతేకాదు లోకమున కంతటికిని భారత వర్షమని ప్రసిద్ధి యున్నట్లు అమరసింహుని యొక్కయు భారవి యొక్కయు వచనముల వలన దెలియుచున్నది. జంబూద్వీపమే భరతవర్ష మనియు కొన్ని కోశములు చెప్పుచున్నవి. మొత్తముమీర భరత- భారత-భారతీ పదములు లోక వాచకములుగనో, ఈ దేశనామములుగనో, లేక యిందలి ప్రజానామములుగనో ప్రసిద్ధమై యుండుట స్పష్టము. అట్టి యెడ నీ భారతీపదము పేదవాచకమగు తెట్లు?

మఱియు భారతదేశము, భారతీప్రజ యను ప్రసిద్ధికి పై వచనము లలో నొకటి ప్రమాణ మగుచో మిగిలిన యప్రమాణములు కావలసి వచ్చును. అట్లుగాక యన్నియు ప్రమాణము లనుట యెట్లు ?

(1) ఇదియుగాక చరిత్రకారుల వాద మింకొక తీరుగ నున్నది. 'భరతుల' అను తెగ యొకటి, ఆర్యుల లోని యన్ని తెగలవారికి నగ్ని యారాధనీయుడే. అయినను భరతులచే నారాధింపబడుటచే నగ్నికి 'భారతః' అనియు వారిని రక్షించి బ్రోచెడి యొక దివ్యశక్తికి (protective Divine Power) 'భారతీ' యనియు బ్రసిద్ధి గలిగినది. భారతీదేవికి సరస్వతీసాహచర్యము గన్నట్టుట జేసి భరతు లనెడి తెగవారికి సరస్వతీ నదితో సంబంధ మున్నట్లు తెలియును, అనగా ఈ భుతు లను తెగవారు సరస్వతీనదీ తీరమున నివసించి యుండి తమ దేవత యగు భారతీని గొల్చి యుండవలెను' (చూ. 'Vedic Index of Names and subjects' by A. A Macdonell and A. B Keith). మఱియు భరతులు సరస్వతీ నదీ తీరమున నివసించి యా నదిని గూడ నొక దేవతగా భావించి యుందు రనిపెక్కు చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. భరతులు, భారతులు, సరస్వతి-పీనిని గూర్చిన విషయమై చారిత్రకులలో మతభేదములు చాల గలవు. ఏమైనను ఈ చారిత్రకుల వాదములను బట్టియు భారతీ పదము వేదవాచకము గాదని తెలియును. అగుచో వేదవాణిని భారతీ యనుట యెట్లు ?

కాన భారతీస్వరూపము తేటపడుటకై పై విషయముల బరిశీలించవలసి యున్నది. ముందు చారిత్రకుల వాదములో సామంజస్య మెంత గలదో చూతము.

**భరతు-భారతు - భారతీపదములు - చారిత్రకుల కల్పన-
అసామంజస్యము:-**

(1) 'భరతు లనెడి యొక తెగవారిచే నారాధింపబడుటజేసి యగ్నికి భరతు డనియు ఆ తెగవారిని రక్షించెడి యొక దివ్యశక్తికి వారిననువరించి భారతీ

యనియు బ్రసిద్ధి గలిగినది'—యనెడి వాదము కేవలము ఊహా కల్పితము; శ్రుతి ప్రసిద్ధము కాదు; యుక్తి సహమును గాదు. లోకమున నేదేని యొక దేవతను ప్రధానముగ నారాధించుట వలన తదారాధకులకు తదనుగుణముగ శ్రేష్ఠులు, పైష్ఠవులు; గాజాపత్యులు—అని యీ విధముగ వ్యవహార మేర్పడుట గలదు' ఒక మహాప్రవక్త ననుసరించి తదనుయాయులకు బౌద్ధులు, జైనులు—అని యీ రీతి బ్రసిద్ధి వచ్చుటయు గలదు. లేక యీ మహాప్రవక్తలచే ప్రవచింపబడెడి యొక మూలసిద్ధాంతము నాదరించుట వలనను ద్వైతులు— విశిష్టాద్వైతులు అని యీ రీతిగ బ్రసిద్ధి గల్గుటయు గలదు. అంతియేకాని ఆరాధకుల వర్గము, లేక సంఘము మొదలగువాని ననుసరించి యీ యీ దేవతకు గాని, ప్రవక్తకు గాని, నామము కల్పింపబడుట లోకన్యాయ విరుద్ధము. కాన భరతు లనెడి తెగ వారిచే భరత, భారతీనామము లా యీ దేవతలకు బ్రసిద్ధము లయిన వనిచెప్పుట సమంజసము కాదు.

(2) 'భరతులను నొక తెగవారున్నట్లు శ్రుతులవలన దెలియుచున్నది.'—అని చెప్పుటయు తగదు భరతు లనగా నొక పురోహిత వర్గము (Priest class) అని చరిత్రకారు లూహించి తదనుగుణముగ పెక్కు చరిత్ర కల్పనల జేయుచున్నారు. ఇట్లు చెప్పుట శ్రుతిసంఘతము కాదు. శ్రుతులయందు భరత—భారతీ శబ్దములకు బెక్కు నిర్వచనములు గానవచ్చును. అందెచటను 'భరతు లనగా నొక పురోహితవర్గము' అను విషయము గానరాదు.

ఋత్విజులు-భరతులు :-

యజ్ఞాధికర్మ ప్రయోగకుశలులై యజ్ఞమును నిర్వహించెడి వారికిని, యజ్ఞమును జేసెడి యజమానులకును—'ఋత్విజులు' అనియు, భరతులు లేక భారతులు — అనియు శ్రుతుల యందు బ్రసిద్ధి గలదు

"అమంధిష్టాం భారతా రేవ దగ్నిం"

—ఋ. 3-28-2.

“ఋత్విజో గ్రావహస్తాసో భరతా వృక్తబిర్విషః”

—మాధవీయ ఋగ్వేదానుక్రమణిక.

“భరతాః-యజ్ఞద్వారేణ స్యాన్ సంభరంతి” —స్కందస్వామి

“భరత ముద్ధరే మనుషింఛ” —తై.బ్రా. 3-7-5-5.

“అత స్తం భరత మిమం యజమాన ముద్ధర, దేవేభ్యో
హవి ర్భరతా ద్యజమానో భరతః” —సా. భా.

“తద్దేక హాస్తా న్యో మహ ఇతి శంసే దేతాం వావయం
భరతేషు శస్యమానా మభి వ్యజానీమ ఇతి వదంతః”

—ఐ. బ్రా. 12-7.

‘విభర్తి ఫల మితి భరో యజ్ఞ స్తంభరం తన్వ నీతి భరతా
ఋత్విజః’ సా. భా.

వైదిక నిఘంటువు నందును భారతశబ్దము ఋత్విజ్ఞామములలో బలింపబడియున్నది. ఋత్విక్కు అనగా ‘యజ్ఞము జేయువాడు’- అను నర్థము నిర్వచనము. ద్వారా నిరుక్తమున నిట్లు వివరింపబడినది :

‘ఋత్విక్ కస్మాత్ : ఈరణః । ఋగ్యష్టా భవతీతి

కాకపూణిః । ఋతుయాజీ భవతీతి వా’ —నిరు. 3-19.

‘బ్రియంతే దక్షిణాభి న్త ఇతి భరతాః । కుర్వంతి కర్మాజీతి

కురవః । ఈరయితా హి వ స్తుతీనాం భవతీతి ఋత్విక్ ।

....ఋగ్వి ర్వ్యసౌ యజతీతి ఋత్విక్ !....ఋతుయాజీ

....సహ కారే కారే దేవతా యజతీతి వా; ఋతే

యాజయతీతి వా। సహ కారే కారే ఏవ యాజయతే నాకారే'

—దుర్గా - భా.

మాధవీయ రాతువృత్తి యందును ఋత్విక్ శబ్ద మిట్లు విర్వచింప బడినది. 'ఋతే యజతి; ఋతుం యజతి, ఋతు ప్రయుక్తోవా యజతీతి ఋత్విక్'

పై శ్రుతులను, నిర్వచనములను బరిశీలించుచో యజనశీలు రగు యజ మానులును, యజ్ఞమును నిర్వహించెడి యాజకులును-'ఋత్విజాతు; భరతులు'- అగుట తెలియును. ఇట్లు యజమానులకును, యాజకులకును భరతు లను ప్రసిద్ధి పచ్చుటకు గారణము ముందింకను వివరింపబడును. ఈ భరతులు (ఋత్విజాతు) ఆర్యు లనెడి వారిలో నొక తెగ యని శ్రుతులయఁ దెవటను గన్పట్టదు; కాన నట్లు చెప్పుట శ్రుతినంశము కాదు.

3) 'ఈ ఋత్విజాతు యజ్ఞకర్మలయందు ఆరణాల మథించి యగ్ని సుత్పాదించ జేయుదురు. అందుచే నట్టి యగ్ని వీరికి పుత్రస్థాసీయుడు, మథన హవిర్దానాదులచే భరతులకు సంబంధించినవాడు; కాన అగ్ని భారతుడగు' నని భాష్యకర్తలు కొన్నియెడల నాలంకారికముగ వివరించిరి. (ఋ. 2-7-1; 5 భరతా ఋత్విజః తేషాం సంబంధీ భారతః; భారతః ఋత్విజాం పుత్రస్థాసీయః- సా. భా.) ఇట్టి ప్రయోగము లింకను గలవు. ఇట్లు అగ్ని పుత్రస్థాసీయు డగు నను విషయము భాష్యకర్తలచే గల్పితము కాదు. ఇట్టి యభిప్రాయముల వివరించు ప్రయోగములు శ్రుతులయందు బెక్కు గలవు. 'ద్రావిణోదాః; సహస స్పృతః; సహసః సూనుః; సహసో యహః; ఋషీణాం పుత్రః' - ఇత్యాది పదము లిట్టివే.

ద్రావిణోదాః:-

ద్రవిణ మన ధనము లేక బలము. ద్రవిణదాత యగుటచే దేవతకు (అగ్ని-ఇంద్ర) 'ద్రవిణోదాః' అని పేరు. మఱియు ద్రవిణ మని హవిస్సునకును పేరు. హవిర్దాత లగుటచే ఋత్విజులకును 'ద్రవిణోదసః' అని పేరు. వారల వలన సుదృఢించుటచే నగ్నికి 'ద్రావిణోదాః' అనిపేరు. ఈ విషయము నిరుక్తమున నిట్లు వివరింపబడినది.

'యథో ఏతత్-అగ్నిం ద్రావిణోదస మాహేతి, ఋత్వి
జోఽత్ర ద్రవిణోదస ఉచ్యంతే, హవిషో వాతార ప్తేజైసం
జనయంతి । ఋషీణాం పుత్రో అధిరాజ ఏషః ఇత్యపి
నిగమో భవతి' — నిరు. 8.2.

కాన ఋత్విజులకు అగ్ని పుత్రస్థానీయు డని ప్రసిద్ధి. దీనిని మరస్కరించుకొని ద్రవిణోదసులను నొక తెగవారున్నటుల నూహించుట సమంజస మగునా ? అంతే కాదు.

ఋషీణాం పుత్రః 1 :-

'ఋత్విజః పేదవిదః ఋషయః తై రుత్పాదితత్వాత్ కేషాం
పుత్రవత్ పుత్రః' — మహీ-భా. (వా.సం. 5-4.)

1. అ.వే. 4-39-9; వా.సం. 5-4; తై. సం. 1-3-7-2; మై.సం. 1-2-7.
కా.సం. 3-4, శ.బ్రా. 3-4-1-26; తై. బ్రా. 2-7-15-1.

‘ఋషీణాం పుత్రః మంత్రేణోత్పద్యమానత్వాత్’

—సా.భా. (శం.బ్రా. 3-4-1-25.)

‘ఋషీణాం మంత్రాణాం ఋత్విజాం వా పుత్రః, తై

రుత్పాదికత్వాత్’ —సా.భా. (తై.సం. 1-3-7-2.)

ఋషులనగా మంత్రములు: లేక మంత్రవిదులగు ఋత్విజులు. అట్టి ఋషులచే మధింపబడి యభివ్యక్తము చేయబడుటచే నగ్ని ‘ఋషిపుత్రుడ’ని యుపపరింపబడినది. ఇట్లు అగ్నియే కాదు; మంత్రములచే నభిషేక సంస్కారము చేయబడు రాజు కూడ ‘ఋషీణాం పుత్రః’ అని శ్రుతి2యందు జెప్పబడుచున్నాడు.

సహసస్పుత్రః :-

వేదవిదులగు ఋత్విజులు బలముకొలది యరణుల మధించినపు డగ్ని ప్రాదుర్భవించును. అందుచే నగ్నికి సహస స్పుత్రః 3 సహసః సూనుః 4 సహస్రో యహః 5 అనియు నామములు గల్గినవి.

యజ్ఞముల యందు మంత్రపూర్వకముగ బలముకొలది యరణుల మధించుచో నగ్ని ప్రాదుర్భవించు నట్లు అధ్యాత్మికముగ మనస్సు అను అరణిని ఓజస్సుతో (తేజోరూపమగు బలముతో) మధించుకొలది దివ్య జ్యోతిస్సు

2. ‘ఋషీణాం పుత్రో అభిశస్తిపా ఆయమ్’ —తై.బ్రా. 2-7-15-1.

ఆయ మభిషేకాహ్లో రాజా....సోఽయ మృషీణా మృత్విజాం పుత్రోఽభిషేక సంస్కారేణ తై రుత్పాదికత్వాత్. సా. భా.

3. ఋ 2-7-6, వా. సం. 11-70. తై. సం. 4-1-9-2, మొ

4. ఋ. 3-24-1; 3-28-3; 8-18-25 మొ

5. ఋ. 1-20-10; 3-60-13 మొ.

ప్రాదుర్భవించు ననుట శ్రుతి¹ స్మృతి² ప్రసిద్ధము. అట్లు మఱిచెడి యోగులకు లేక మహర్షులకు నా దివ్యజ్యోతి పుత్రస్థానీయమే యగును. యజ్ఞముల యందలి ఆరణిమథనము ఆధ్యాత్మికముగ జేయవలసిన మనో మథనమును భావింప జేయునది భాష్యకర్తలును 'పుత్రవ త్పుత్రః' అని వివరించు శ్రుత్యుక్త మగు ఆలంకారిక భావమునే వివరించి రనుట స్పష్టము. ఈ యాలంకారిక ప్రయోగములు పరమార్థమును ప్రబోధించుటకే యుద్దిష్టములు. ఇట్టి ప్రయోగముల నుండి పరమార్థమునకు మాటు చరిత్ర నూహించుట శ్రుతి తాత్పర్యానుగుణము గాదు. అగ్ని 'ఋషీణాం పుత్రః' అని చెప్పబడుచున్నందున ఋషు లనెడి యొకతెగవారు గల రందుమా ? అట్లే భరతు లొక తెగవారనుటయు నా తెగవారి వలన నగ్నికి 'భారత' అను ప్రసిద్ధి యేర్పడిన దనుటయు దగదు.

భరతు లనెడి యొక తెగవారివలన నగ్నికి భారత అని ప్రసిద్ధి గల్గినదిని చెప్పుచో, నాతెగవారికి భరతు లని పేరు వచ్చుటకు గారణమేమి ? దీనికి గారణమును చరిత్రకారులు చెప్పుట లేదు.

4) కొన్నియెడల భరతశబ్దము ప్రజావాచకము. తైత్తిరీయశ్రుతి యందు 'తతో వసిష్ఠపురోహితాః ప్రజాః ప్రాజాయన్త' (తై. సం. 3-6-1) అని గలదు. ఈ వాక్యమే కొలది మార్పులతో శాండ్వైచాహ్మణము నందును- 'తతో పై వసిష్ఠపురోహితాః భరతాః ప్రాజాయన్త' (15-5-24) యని గలదు. ఈ రెండు శ్రుతులచే బ్రతిపాద్య మగు సర్థమొకటియే (చూ - త్రయాశబ్దము). ఇందలి భరతాః, ప్రజాః- అను పదములు రెండును పర్యాయ పదము.

1. 'అత్మాన మరణేం కృత్వా' బ్రహ్మ ఉ. 18; కైవల్య. ఉ. 11; ఛాన్ద. బిం. 2; సదానంద. ఉ. 15. మొ.

2. హరివంశము.

లగుట స్పష్టము. అందుచే భరతు లన ప్రజ యనియు నర్థమే కాని యొక తెగ యొక్క నామ మనెడి వాదము నిరాధారము ఈ విషయము మున్ముందింకను బరిశీలించబడును.

5) మఱికొన్నియెడల భరతశబ్దమునకు 'యోధుడు-యుద్ధకర్త కుశలుడు-అనియు నర్థము గలదు. అందుచే 'భరతు లనెడితెగవారు యుద్ధకుశలురు కూడ' నని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. సంగ్రామము క్షత్రియధర్మముగాని పురోహితవర్గ ధర్మము గాజూదు గదా.

6) ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ యను మువ్వురు దేవతలు పరస్పర సాహచర్యము గల్గియున్నట్లును, కొన్నియెడల వీరు మువ్వురు 'మహీః, ఇడాః, సరస్వతీః' భారతీః' అని యొకే పదముచే జెప్పబడుటయు మఱియు 'తిస్రోదేవ్యః, తిస్రోమాతరః' అని వ్యవహరింపబడుటయు శ్రుతులయందు గలదు గదా; అట్లేల చెప్పబడవలెను ? చారిత్రకులచే వీరి సాహచర్యము గూర్చి యేమియు జెప్పబడుట లేదు.

భరతు లనెడి యొక తెగవారు సరస్వతీయను నొక నదీతీరమున వసించి యుండును నూహచేసి, 'యా కారణమున వారిదేవత యగు భారతీకిని సరస్వతీ నదికిని సంబంధము'—అని చరిత్రను గల్పించుచున్నారు. కాని ఇడాసాహచర్యము సంగతి యేమి? దీనినిగూర్చి యేమియు వివరింప బడలేదు.

7) 'సరస్వతి యను పదము వేదములలో' మొదట నదీవాచకము మాత్రమే; అది రాసురాసు కొంతకాలమునకు వాగ్దేవతావాచకముగ గూడ బరిణమించి నది'—అనియు చరిత్రకారుల యూహ. అట్లే పరిణమింపవలసి వచ్చినది ? ఎప్పుడు పరిణమించెను ? ఇందుకు సమాధానములు చారిత్రకులు చెప్పియుండలేదు. అందుచే వారి వాదము యుక్తిసహముగా గన్పట్టదు. ఇక శ్రుత్యనుగుణముగ భారతీ స్వరూపును జూతము.

అగ్ని-వాయు-అదిత్యులు : సాహచర్యము:-

శ్రుతి అగ్నినే గాక వాయు-అదిత్యులను గూడ భరతు అని కీర్తించి యున్నది. వీరు భరతు లెట్లగుదురో తెలియవలెను. మఱియు ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ యను నీ మువ్వురు దేవతలకు అగ్నివాయ్వాదిత్యులతో నిరంతర సాహచర్యము గలదు. ఈ సాహచర్య తాత్పర్యమేమి ? వీరు మువ్వురు పరస్పరసాహచర్యము గలవారగుటచే వీరిలో నే యొకరినిగూర్చి దెలియవలె నన్నను మిగిలిన యిరువురిని గూర్చియు దెలియవలసి యుండును కాన మొదట అగ్నివాయ్వాదిత్య దేవతా స్వరూప-సాహచర్యముల దిశిలీనిపవలసియున్నది.

అగ్నివాయ్వాదిత్యులు బ్రత్యక్షముగ గన్పట్టెడి భౌతికరూపము తోనే గాదు; వారు విలక్షణమైన దేవతాస్వరూపములతో గూడ నొప్పి యుందు రని బ్రహ్మ, స్వాహా, స్వదా, త్రయూ శబ్దములయందు గొంత వివరింపబడినది. 'భూమి యందలి అగ్ని, అంతరిక్షమునందు వ్యాపించు వాయువు, ఆకాశము నందలి సూర్య బింబము-ఈ మూడును ప్రధాన దేవత అని భ్రమించి యీ మువ్వురుదేవతలే జగద్యాత్రా నిర్వహణమునకు గౌరణభూతులుగ ఋగ్వేదకాలమున ప్రాచీనార్యులు భావించిరి'-అని చరిత్రకారులు చెప్పుదురు. ఈ వాదమునం దెంత సామంజస్య మున్నదో చూడవలసి యున్నది. కాన మొదట ఋగ్వేదము అగ్ని వాయ్వాదిత్యాది దేవతా స్వరూపము, సాహచర్యము నెట్లు వివరించినదో చూచి పిమ్మట వారు భరతు లెట్లగుదురో, ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ యను వారల సాహచర్య మెట్టిదో చూడము.

అగ్నిః :-

“అగ్నే యత్రే దివి వర్చః పృథివ్యాం య దోషధీ స్వప్నాస్య యజత్ర
యే నాంతరిక్ష ముర్వా తతంథ త్వేషః స భాను రర్థవో నృచక్షః ॥ 1

యజనీయుడ వగు నో యగ్ని (యజత్ర అగ్నే) ! ద్యులోకమున అది
త్యాఖ్య మగు నే జ్యోతిస్సు కలదో (యత్రే తే దివి వర్చః) అది నీదియే; పృథివి
యందు అహవనీయాది రూపమునను, ఓషధులయందును జలము యందును
నిగూఢముగన, మఱియు దాహ-పాక-ప్రకాశనాది సా మర్థ్యముతో బ్రకటముగను -
ఇట్లు సర్వత్ర వ్యాప్తమై యుండెడి జ్యోతిస్సు నీదియే; అంతరిక్షమున వాయురూప
మున విస్తరించియున్న తేజము నీదియే; ఇట్లు తేజఃశాలి (త్వేషః) నై అగ్ని
వాయూదిత్యాది రూపములతో రోత్రయమును వ్యాపించి భాసించుచు సముద్రము
వలె అనంతరూపమున (అర్థవః) విశ్వవ్యాపకుడవై నరులకు (ప్రాణులకు) సాక్షి
వగుచు ద్రష్టవై (నృచక్షః) వెలయుచున్నావు - అని యర్థము.

ఈ మంత్రమును శతపథబ్రాహ్మణముగూడ నిట్లే వివరించినది.

‘అగ్నే యత్రే దివి వర్చ ఇతి । అదిత్యో వా ఆస్య దివి
వర్చః । పృథివ్యా మితి । అయ మగ్నిః పృథివ్యామ్ ! య
దోషధీ స్వప్నాస్య యజత్రేతి । య ఏ వోషధిషు చాపు
చాగ్ని స్త మేత దాహ । యేనాంతరిక్ష ముర్వా తతంథేతి ।
వాయుః సః త్వేషః స భాను రర్థవో నృచక్ష ఇతి ।
మహాన్ స భాను రర్థవో నృచక్ష ఇత్యేతత్ ॥

(చూ. సా. భ)

-
1. ఋ. 3-22-2, వా సం. 12-48; త్రై. సం. 4-2-4-2; మై. సం.
2-7-11, 89-13; కా. సం. 16-11. శ. బ్రా. 7-1-1-23.

ఈ మంత్రమున 'మంత్ర అగ్నే' అను పదములచే యక్షకర్మ యందు అహవనీయాదిరూపమున యజనీయుడైన యగ్నియే సంబోధింప బడినది స్పష్టము. భౌతికముగ గన్పట్టెడి యా యగ్ని మాత్రమే యిది గ్రహింపబడె నని చెప్పబో, యజ్ఞవేదియందు పరిచిన్న (conditioned) రూపమున బిక్కజీవుల గన్పట్టెడి యీ యగ్నియొక్క దీప్తియు (వర్ణః) పరిమిత మయియే యుండును. ఆ దీప్తి యజ్ఞశాలను, లేక తత్పరివరములను దాటి ప్రసరింప నేరదు. అది సర్వవ్యాపక మగుట యెట్లు? కనుక శుభ్రతయందు దిద్దిపెట్టెన యగ్నిస్వరూపము వేరు అది పరంజ్యోతిరూపమగు మహాగ్ని; అపరిచిన్నము; అనంతము; సర్వవ్యాపకము; నిఖిల ప్రాణులయందు సాక్షియై ద్రష్టయై విలసిల్లునది యని చెప్పబడినది.

ఇదయై భౌతిక మగు జ్యోతిస్సుకు లేక శక్తికి (Physical force or light or energy) సాక్షిత్వము -ప్రకృత్యము ఉపపన్నము గాదు. అట్టి శక్తి (ప్రకృత్యము) చైతన్యరూప మగు పరంజ్యోతికే కలదు. (చూ. బ్ర.సూ. ఈక్షత్వధి కరణము). సాక్షియై-వినిద్రుడై-నిరంతరము జాగరూకుడై విలసిల్లెడి యగ్నినే ఋగ్యజుఃసామ మంత్రములు శాంక్షించుచున్నవి యని - 'అగ్ని ర్దాగార తమృచః కామయన్తే' - ఇత్యాది ఋక్కుల వలన పూర్వము స్పష్టమైనది. (చూ. వేదశబ్దము) ఇట్టి యీ యర్థమునే 'సాక్షి చేతా కేవల నిర్గుణ శ్చ' (శ్వే.ఉ. 6.1.1) అని యీ రీతిగా నుపనిషత్తులును వివరించినవి. ఆ పరంజ్యోతియొక్క జ్యోతిస్సు చేతనే అగ్ని -వాయాది దేవతలు, వృథివ్యాది ఫలచమహాభూతములు-సర్వము వెల్గొందుచున్నట్లు పై ఋక్కున జెప్పబడినది. ఇట్లు చెప్పబో-

“త మేవ భాంత మనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వ మిదం
విభాతి” —శత,ఉ. 5-15; ముండక. ఉ. 2-10; శ్వేత. ఉ. 6-14.

‘భీషాఽస్మా ద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః ।

భీషాఽస్మా దగ్ని శ్చేంద్ర శ్చ మృత్యు ర్ధావతి పంచమ ఇతి”

అని యీ రీతిగ బ్రతిపాదించ బడెడి యవనిష దర్థమే పై ఋక్కున క్లుప్తమై యున్నదనుటయు స్పష్టము. ఇట్టి యర్థమును గ్రహించుచో అగ్ని-వాము-ఇంద్ర-సూర్యాది పదములు ప్రకరణము సనుసరించి తత్త్వద్వేవతావాచకము లగుచునే పరంజ్యోతిరూప మగు తత్త్వమును గూడ నుపలక్షింప జేయుచుండు ననెడి సంప్రదాయమును బ్రవర్తింపజేయుటయే వేదము యొక్క తాత్పర్యముగా గ్రహింప నగును. కనుక అగ్ని యనగా-

1. అధియజ్ఞముగ ఆవహనీయాది త్రేతాగ్నులు;
2. అధిదైవికముగ పృథివ్య స్తరిక్ష ద్యులోకములయందుండెడి అగ్నివాయాదిత్యాత్మక త్రేతాగ్నులు.
3. ఆర్యాత్మికముగ శరీరాంతర్గత మగు అగ్ని.
4. పృథివియందును, ఓషధులయందును, జలములయందును ప్రకటముగను నిగూఢముగను వ్యాప్తమై యుండెడి తేజస్సు.

5. ప్రాణులయందు సాక్షిరూపమున వెల్గొందెడి పరంజ్యోతి. అగ్ని దముయొక్క సామర్థ్య మట్టిది. ఇట్టి సంప్రదాయమును వివరించు మంత్రములై పన్ని యేని ఋగ్వేదమున గలవు. 'అగ్ని రస్మి జన్మానాజాతవేదాః' ఇత్యాది ఋక్కులు నిట్టి యర్థమునే బోధించున వగుట పూర్వము (వేద, ఋషి, బ్రహ్మాది శబ్దములందు) వివరింపబడినది.

వాయువు (వాయుః - వాతః)

వాయు వనగా పంచభూతములలో నొకటి యగు వాయువు (గాలి) మాత్రమే కాదు; సర్వవ్యాపక మగు అగ్ని (పరంజ్యోతి)యే అంతరిక్షతేజో రూప

మగు వాయువు-అని పై ఋక్కున చెల్పబడినది. కావుననే ఋగ్వేదమున (10-6. సూ) వాయువు-

“విశ్వస్య భువనస్య రాజా”

“అపాం నభో ప్రథమజా ఋతావా క్వ స్వి జ్ఞాతః కుత ఆ బభూవ”

“ఆత్మా దేవానాం భువనస్య గర్భో యథావశం చరితి దేవ ఏషః”

అని కీర్తింపబడినాడు. వాయువు 1) నిఖిలభువనములకు రాజు (నిఖిల భువనముల విరాజిల్లచేయువాడు, పాలకుడు); 2) నిఖిలభువనములకు గర్భ (ప్రాణ) భూతుడు; 3) సకలదేవతలకు ఆత్మ 4) ప్రథమజాః (ప్రథమజీవి); 5) ఋతావా (సత్యశీలుడు)-అని చెప్పబడుటచే నిట్టి యీ విశేషణములు శ్రుతిసంప్రదాయము ననుసరించి సమష్టి ప్రాణన్వరూపు డగు (Universal Life Principle) హిరణ్య గర్భుని బోధించునవి. (చూ. ప్రథమజా శబ్దము మొ.) కాన నిట పంచభూతములలో నొకటియగు వాయువును మాత్రమే గాక, యీ విశేషణములచే సర్వదేవాత్మక హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మ తత్త్వమును బోధించుటయే శ్రుతితాత్పర్య మగుట స్పష్టము. ఈ యర్థమునే తైత్తిరీయ శ్రుతియు నిట్లు వివరించుచున్నది.

“వాతం ప్రాణం మనసాఽన్వారథామహే । వ్రజాపతిం యో

భువనస్య గోపాః । స నో మృత్యో స్త్రాయతాం

పాత్స్వగ్ంహసః । జ్యోగీవా జరా మశీమహి ।”

— తై. ఆ. 10-47; తై. బ్రా. 3-7-7-2.

‘వాయం తం వ్రజాపతిం పరమాత్మానం, మనసా అంత

రంగేజాన్వారథామహే । కథంభూతం వ్రజాపతిమ్ ।

ప్రాణం సమస్తపిండాండస్య ప్రాణాపానాదిరూపమ్ ।

వాత మంతరిక్షస్థ వాయురూపమ్ । ఏతేన పిండాండ

బ్రహ్మాండోభయ వికారతత్వం ప్రజాపతే రుక్తం భవతి ।

యః ప్రజాపతిః, భువనస్య బ్రహ్మాండస్య, గోపా

రక్షకః'

సా. భా.

ఇట వాయువు అనగా శరీరములందు ప్రాణరూపమునను, అంతరిక్షమున వాయురూపమునను వర్తించుచు విండాండ బ్రహ్మాండ వికార కారకమై నిఖిల భువన రక్షకము - అని చెప్పబడినది. 'ఆత్మా దేవానాం భువనస్య గర్భః' ఇత్యాది ఋక్కులలో సూత్రప్రాయముగ జెప్పబడిన వాయువుయొక్క భువనగర్భత్వాది విశిష్టధర్మము లిట ప్రవచింపబడినవి.

"ఓం త ద్రుహ్యో ఓం తద్వాయుః ఓం తదాత్మా ఓం తత్సర్వం

"ఓం తత్పురోం నమః" —తై. ఆ. 10-9-1.

"ఓం ప్రణవప్రతిపాద్యం త త్సర్వవేదాంతప్రసిద్ధం బ్రహ్మ

తత్త్వమ్ । తథా వాయుః సూత్రాత్మరూపో హిరణ్యగర్భ ఓం

తత్ప్రణవప్రతిపాద్యం బ్రహ్మైవ । తథైవాఽఽత్మా జీవోఽపి...."

— సా. భా.

'సూత్రాత్మరూపుడగు హిరణ్యగర్భుడును (వాయుః), జీవుడును (ఆత్మ) స్థూల-సూక్ష్మ-కారణ శరీరము లనెడి త్రిపురములును సర్వము ప్రణవ ప్రతిపాద్యము, 'తత్' శబ్దోపరిక్షితము, వేదాంతప్రసిద్ధము నగు బ్రహ్మ" — అని యర్థము.

కాన వాయు వనగా —

1) పంచభూతములలో నొకటి యగు వాయువు;

2) శరీరాంతర్వర్తి యగు ప్రాణము (ప్రాణశక్తి);

3) అంతరిక్షము నందంతట వెలయు వాయుదేవత (మాధ్యమిక దేవత);

4) సూత్రాత్మ, సమష్టిప్రాణస్వరూపుడు సర్వదేవతాత్మయు నగు హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మ;

5) ప్రణవప్రతిపాద్యము, వేదాంతప్రసిద్ధము, ప్రాణమునకు ప్రాణము (ప్రాణస్య ప్రాణః) నగు బ్రహ్మాతత్త్వము.

పై శ్రుతి వాక్యముల బరిశీలించుచో ఋగ్వేద ప్రతిపాద్యమగు వాయు స్వరూపము వేఱు; తదితర శ్రుతివతిపాద్య వాయు స్వరూపము వేఱు కాదని తేలినది. 'వాయు' పద సామర్థ్య ముట్టిది.

ఆదిత్యః - సూర్యః :-

'అగ్నే యత్తే దివి వర్చః' - అగు పై ఋక్కునందు ఒకే యగ్ని పృథివియం దాహవనీయాద్యగ్ని రూపమునను, అంతరిక్షమున వాసురూపమునను, ద్యులోకమున ఆదిత్యరూపమునను విరాజిల్లుచుండునని చెప్పబడినది. అగ్ని-వాయు స్వరూపముల జూచితిమి. ఇక ఋగ్వేద ప్రతిపాద్యమగు నాదిత్యస్వరూపమును గూడ జూతము.

"చిత్రం దేవానా ముదగా దనీకం చక్ష ర్మిత్రస్య వరుణ ష్యాగ్నేః ।

ఆ ప్రా ద్యావాపృథివీ అంతరిక్షం సూర్య ఆత్మా జగత స్తస్తుషశ్చ"¹

1 ఋ. 1-115-1; ఆ. సం. 13-2-3; వా. సం. 7-42, తై. సం. 1-4;

43-1, మై. సం. 1-3-37; కా. సం. 4-9; ఐ. బ్రా. 4-9-11-

శ. బ్రా. 4-3-1-10; తై. బ్రా. 2-8-7-3; ఐ. ఆ. 3-2; 3-10

తై. ఆ. 1-7-6 మొ॥

ఇది ఉదాహరణ - అనుక్రియవలన నీ మంత్రము దినదిన ముదయించితి సూర్యుడు దేవతగా నుపాసించబడుటకై యుద్దిష్టమైన దనుట స్పష్టము. సూర్య దేవతాకమగు నీ మంత్రమునకు యజ్ఞమున జేయబడు శంసనమునందును, హోమము నందును వినియోగము గలదు. ఇది బాలభానుని యదయమును జూచి యాషాఢ పారవశ్యమున జేయబడిన రచన యని జెప్ప వీలులేదు. మంత్రార్థమును జాతము,

దేవానా మసీకం చిత్ర ముదాహరణ :-

తమయందు రక్తశ్చేతాది వివిధవర్ణములు నిగూఢముగా గలిగి దీప్తిమంత ములై లోకముల బ్రకాశింపజేయు కిరణముల పుంజము మహా సైన్యమువలె నొక్క మాటుగా జిత్రముగా నుద్గమించినది - అని మండల పరమైన యర్థము.

సూర్యుని నుండి - పరమేశ్వరుని నుండి - వివిధ శక్తిసంపన్నమై తోట యాత్రా నిర్వహణక్షమమైన దేవతాసీకము (దేవసేన) చిత్రముగా నుద్గమించినది - యని పరమాత్మపరముగ నర్థము.

మిత్రస్య వరుణస్య అగ్నేః చక్షుః - ఆ ప్రా ద్యావాప్యథివీ అంతరిక్షమ్ :-

ఇట్టి సూర్యుడు మిత్ర-వరుణ-అగ్నులకు చక్షువుగా జెప్పబడినాడు ఈ 'మిత్ర-వరుణ-అగ్ని' పదములు 'ద్యావా-ప్యథివీ-అంతరిక్ష' గత దేవతాపరములు అట్టి దేవతాత్రయమునకు సూర్యుడు చక్షువు-అనగా-తదుపలక్షితమైన జగత్ప్రయము, వకు చక్షువు-ప్రకాశకుడు-లేక ప్రకాశకమగు చక్షురిలిద్రయస్థానీయుడు. అని యర్థము

అగ్ని-వాయు-సూర్యులు పృథివీ - అంతరిక్ష - ద్యులోకములకు పాలకు లగుట ఋగ్వేదమున బ్రసిద్ధము. 'సూర్యో నో దివస్పాతు, వాతో అంతరిక్షే'; అగ్ని ర్ఋః పార్థివేభ్యః' (ఋ. 10-158-1) ఇత్యాది ఋక్కు లీ విషయమును స్పష్టము జేయుచున్నవి. కాన పై ఋక్కున జెప్పబడిన ద్యావాప్యథివ్యంతరి

గతులగు 'మిత్ర వరుణాగ్నుల' ను ఇట్టి ఋక్సతిపాదితార్థముతో నవిరోధముగ సమన్వయించి దర్శింపవలసి యున్నది. కాగా, 'త్రిలోకాధిపతు లగు అగ్ని-వాయు-ఆదిత్యులకును తదుపలక్షితము లగు మూడు జగత్తులకును చక్షువు సూర్యుడు' - అని తాత్పర్యము.

ఇట్లు చెప్పబడుటచే మండలరూపియై గన్పట్టు సూర్యుడు మాత్రమే యిటు జెప్పబడె ననుట పొసగదు. మిత్రవరుణాగ్నులకు-తదధిష్ఠిత లోక త్రయమునకు-చక్షుహృతుడగు సూర్యుడు, తదతీతుడై తత్ప్రేరకుడు నగు సూర్యుడు గావలెను. అట్టి సూర్యుడే నవిత; పరమాత్మ. కావుననే యీ సూర్యుడు ఋగ్వేదమున-¹ 'చక్షుః'; ² 'చక్షుషే చక్షుః' అని యీ రీతిగ బలుచోట్ల నిర్దేశింపబడి నాడు. ఇట్టి యర్థమునే 'చక్షుషశ్చక్షుః' - (తేన, ఉ. 1-2; బృ. ఉ. 1-4-18) అని యీ రీతిగ-నుపవిషత్తులను బ్రతిపాదించినవి ఈ విషయ మింకను పై ఋక్-ఇట్లు స్పష్టము చేయుచున్నది.

“ఆ స్రా ద్యావాపృథివీ అంతర్విక్షం, సూర్య ఆత్మా జగత స్తస్మషశ్చ :-

‘తన తేజస్సుతో ముల్లోకముల వ్యాపించి అంతర్యామియై సర్వప్రేరకు డగుచు స్థావరజంగమాత్మక మగు జగత్తునకు ఆత్మయై-స్వరూప భూతుడై - పరమాత్మయై - మండలాంతర్గతపురుషుడు విరాజిల్లు చున్నాడు’-అని భావము.

1. “చక్షు ర్నో దేవః సవితా” — ఋ. 10-158-3.

2. “చక్షు ర్నో దేహి చక్షు ర్విత్తైః తనూభ్యః” — ఋ. 10-158-4.

కాన పై మంత్రమునందిలి సూర్యుడు కేవలము బింబస్వరూపుడు కాదు. స్థావర జంగమాత్మక మగు కార్యజాత మంతటికిని గారణము (అత్మ) అగుచున్నాడు. కారణము కంటె కార్యము-భిన్నము కాదు. (చూ. బ్ర. సూ. ఆరంభజాఢికరణము-శం. భా.) స్థావరజంగమాత్మక మగు జగత్తు (కార్యము) అత్మయగు సూర్యుని (కారణము) కంటె భిన్నము కాదు. కాన నీ మంత్రము సూర్యదేవతాక మగుచునే ఉపనిష త్రప్తిపాద్య-అద్వయ పరమేశ్వరతత్త్వము నుపదేశించుచున్నది. ఇతరే యారణ్యకము గూడ 'చిత్రం దేవానామ్' అను నీ మంత్రవర్ణము నందిలి సూర్యుని దర్శింపవలసిన విధానము నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“శరీరపురుష ఇతి య మవోచామ న య ఏవాయం దైహిక
ఆత్మా తస్య యోఽయ మశరీరః ప్రజ్ఞాత్మా స రసః.....”
మహాపురుష ఇతి య మవోచామ సంవత్సర ఏవ ప్రభవ్యంస య
న్నన్యాని భూతాన్యైక్యా భావయ న్నన్యాని తస్యై తస్యాసా
వాదితోఽ రసః.”

“ప యశ్చాయ మశరీరః ప్రజ్ఞాత్మా యశ్చాసా వాదిత్య ఏక
మేతదితి విద్యాత్; తస్మాత్ పురుషం పురుషం ప్రత్యాదితోఽ
భవతి. తదప్యేత దృషిణో క్తమ్. చిత్రం దేవానాం....
సూర్య ఆత్మ జగత స్తస్థుషశ్చేతి ।” —బ.అ.3-2-3-1

‘దేహమే ఆత్మ - అను ప్రత్యయముతో జరించువాడు శరీరపురుషుడు, స్వామియై లోపల విరాజిల్లు అశరీరుడు. ప్రజ్ఞాత్మ (చిద్రూపుడు) యగు పురుషుడు. ఈ శరీరపురుషునకు రసము (సారము). ప్రాణులు పుట్టుటకును గిట్టుటకును గారణ భూతుడగు కాలాత్మ (సంవత్సరం) మహాపురుషుడు. సూర్యమండలమున గోచరుడగు నాదిత్యుడు (ఈశ్వరుడు) ఈ కాలాత్మయొక్క రసము. శరీరసారభూతుడగు ప్రజ్ఞాత్మయు, మహాపురుషసార భూతుడగు ఆదిత్యుడు (ఈశ్వరుడు)ను భిన్నులు

గారు; ఈ యిరువురు నొకే తత్వము (ఏక మేతత్) - అని దర్శించుటకై యుపాసించవలెను. (విద్యా, సాక్షాత్కారపర్వం ముపాసిత - సా. భా) ఈ వజ్రాత్మక-అదిత్యుల (జీవేశ్వరుల) ఏకత్వము వాస్తవికము. కావుననే ప్రతిపురుషునకు నభిముఖుడై యాదిత్యుడు దయించుచున్నాడు. అనగా 'వాస్తవముగ మన ముభయాలము భిన్నులము కాము; ఒకే తత్వము' - అని యుద్ఘోషించుటకై యుదయించుచున్నాడు. ఈ యర్థమునే 'చిత్రం దేవానాం' అను ఋషి (మంత్ర) వర్ణముచే చెప్పబడినది. - అని యర్థము.

కాన 'చిత్రం దేవానాం' అను మంత్రమునందలి సూర్యుడు మండలాంతర్గత పురుషుడగు ఈశ్వరుడు; అతడే శరీరాంతర్వర్తి యగు ప్రజ్ఞాత్మ (జీవుడు); ఇట్లు దర్శించుటయే ఋక్కు యొక్క తాత్పర్య మని ఐతరేయబ్రుతి చెప్పుచున్నది. అందుచే ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యమగు అద్వైత తత్వమే యిది జెప్పబడినది. ఇట్లు ఋక్కుననే కాదు; 'అగ్ని రస్మి జన్మనా జాతవేదాః' - 'న వి జానామి యదివేద మస్మి' - 'పురుష ఏవేదం సర్వమ్' - 'హంసః శుచిషత్' - ఇత్యాది ఋక్కుల యందును ఇట్టి యద్వైతతత్వమే ప్రతిపాదించబడుట పూర్వము వివరింపబడినది.

కాన అగ్ని-వాయు-అదిత్యాది దేవతాత్మకుడు, సర్వప్రేరకుడు, సర్వవాగ్దాతకుడు, స్థావరజంగమాత్మక కార్మికప్రపంచమునకు గారణభూతుడు (ఆత్మ), కర్మ సాక్షియు నగు అదిత్యుడు (పరమేశ్వరుడు)ను, ప్రజ్ఞాత్మ (జీవుడు)యు నిరువురు నొకే తత్వమని దర్శింపజేయుటకై యుదయించు సూర్యఖింబము చిత్రము (చాయ సీయం పూజ్యమ్). అట్టి సూర్యుని దర్శింపజేయుటయే బ్రుతితాత్పర్యము దిన దిన మెల్లరును సూర్యున కభిముఖముగ నిలిచి ధ్యానించు సంప్రదాయమునకు' లక్ష్యము నిదియే.

కావున సూర్యుడనగా 1) సూర్యమండలము. 2) మండలాభిమాని యగు సూర్యదేవత; ద్యుస్థానదేవత. 3) మండలాంతర్గతుడగు అదిత్యుడు (ఈశ్వరుడు). 4) శరీరపురుషాంతర్గతుడు, ఆశరీరుడునగు ప్రజ్ఞాత్మ (జీవుడు). 5) జీవేశ్వరాత్మక మగు ఒకే తత్వము. 'సూర్య' పద రూపి

త్రిస్థానదేవతలు - ఏకాత్మకత్వము :-

ఇట్లు ఆగ్ని-వాయు-సూర్య స్వరూపముల దర్శించుచో నీ* పదములు భౌతికముగ ప్రత్యక్షగోచరములగు నగ్నాదులను బోధించుచునే త్రిస్థాన గతమగు తదధిష్ఠాన దేవతాత్రయ స్వరూపమును గూడ బోధించుచున్నవి. అంతియే కాదు ఆ మువ్వరు దేవతలు 'ఒకేతత్త్వము యొక్క భిన్నములై గన్పట్టు మూడురూపము'లనియు దెలియును. అందుచేతనే యీ మూడు పదములలో నే యొక్కటియు గూడ పరమేశ్వరవాచకమై-పరమేశ్వర తత్త్వస్ఫోరకమై-అంతరదృష్టిని బ్రబోధింప జాలినది. ఋక్కులలో నవటచట ఆగ్ని, వాయు, సూర్యపదములే గాక ఇంద్ర-సోమ, బృహస్పతి వరుణాది పదములును త్రిస్థానగత దేవతావాచకములుగానే గాక ప్రకరణము ననుసరించి పరమేశ్వరవాచకములుగా గూడ గన్పట్టుటకు గారణమిదియే.

“ఏక ఏవాగ్నిః బహువా సమిదః ఏకః సూర్యో విశ్వ మను
ప్రభూతః ఏకై వోషాః సర్వ మిదం విభా త్యేకం వా ఇదం

వి బభూవ సర్వమ్”

—ఋ, 10-58-2.

ఒకే ఆగ్ని బహుప్రకారముగ తేజరిల్లుచున్నాడు. సర్వప్రాణిప్రేరకుడగు నాకే సూర్యుడు జీవరూపమున విశ్వమున ననుప్రవిష్టుడై, యనేకాత్మ రూపమున ప్రాదుర్భవించుచున్నాడు, ఒకే యుషోదేవత (పరాశక్తి) యెల్లెడల నావరించియున్న తమస్సును బోనాడుచు జగత్తును విశేషముగ బ్రకాశింపజేయుచున్నది. కాన నేకము నద్వితీ

1. “ఉద్యంత మస్తం యంత మాదిత్య మభిధ్యాయన్....అసౌ ఆదిత్యోబ్రహ్మ”

“సూర్యో జ్యోతిషి జాహోమి స్వాహా”

యము నగు బ్రహ్మయే దృశ్య మగు నీ జగదాకారమున భాసించుచున్నాడు. (తస్మా
'దేకం వై ఏక మేవా ద్వితీయం బ్రహ్మ ఇద మాబ్రహ్మ స్తంబవర్ణంతం జగత్ విది
భూవ విశేషేణాభవ' ఇతి యుక్త మితి శేషః-సా భా.)-అని యర్థము.

ఈ మంత్రము పూర్వోదాహృతములయిన (1) అగ్నే యత్రే దివి వర్చః,
(2) విశ్వస్య భువనస్య రాజా; ఆత్మా దేవానాం భువనస్య గర్భః; (3) సూర్య
ఆత్మా జగత స్తప్తవశ్చ- అను మంత్రార్థములను, 'తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్'
(త్రై. ఉ. 2-6)-ఇత్యాద్యుపనిషద్వాక్యై ర్థములను తలపింపజేయుట స్పష్టము. కాన
నాకే దేవత (వరమాత్మ) జగ ద్యాత్రాసిద్ధికై అగ్ని-వాయు-ఆదిత్య దేవతారూప
మున త్రిస్థానములందు త్రిధా ఆభివ్యక్తమైనది. ఈ మువ్వరు దేవతలు కొన్నియెడల
'అగ్ని- ఇంద్ర-ఆదిత్యులు, అగ్ని-విద్యుత్-ఆదిత్యులు, వసు-రుద్ర-ఆదిత్యులు'
ఇత్యాది నామములతో 'హవిర్వహన-రసానుప్రదాన-రసాదాన' 2 కర్మలయం దధి
కృతులై వెలయునట్లు శ్రుతులయందు గన్పట్టుదురు. శ్రుతుల యందు వ్రస్తుట
మయ్యోడి దేవతాతత్త్వమును యాస్కండును నిరుక్తమున నిట్లు వివరించినాడు.

“మహాభాగ్యా దేవతాయా ఏక ఆత్మా బహుధా స్తూయతే”-7-4.

“అగ్నిః పృథివీస్థానో వాయుర్వేంద్రో వాఽంతరిక్షస్థానః
సూర్యో ద్యుస్థానః, తాసాం మహాభాగ్యా దేకైకస్యా అపి
బహు ని నామధేయాని భవంతి । అపి వాకర్మ పృథక్క్వాత్”

—7-5.

“యదన్య దివి తృతీయం త దసా వాదిత్య ఇతి బ్రాహ్మణమ్ ।

తదగ్నికృత్య స్తౌతి అధైన మేతయాదితీకృత్య స్తౌతి”

—7-28.

1. “అగ్ని ఛోతి ఛోతి రగ్నిః ఇంద్రో జ్యోతి ఛోతి రింద్రః సూర్యో జ్యోతి
ఛోతిః సూర్యః”

—సామ. సం. 1881. (చూ. వా.సం. 3-4; మై. సం. 1-6-1.0

2. చూ. దుర్గా చార్యభాష్యము.

‘భాగ్య’ అనగా అణిమార్చ్యైశ్వర్యము. అదియే దేవత యొక్క మహా భాగ్యము. భాగ్యసంపన్న మగుటచే నొకే దేవత నానారూపమున స్తుతింపబడుచు అగ్ని పృథివీస్థాన దేవత; వాయువు లేక ఇంద్రుడు మధ్యమస్థానదేవత; భాగ్యసంపన్న మగుట జేసియు, నధికారకర్మ భేదము ననుసరించియు, నొక్కొక్కరికి బెక్కు నామములు గలవు. ద్యుస్థానమున వెలయు నాదిత్యుడు యొక్క తృతీయరూప మని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. అందుచేతనే ఆదిత్యుగను, అగ్ని యాదిత్యుడుగను స్తోత్రము చేయబడుచున్నారు - అని యీ దీనిని దుర్గా చార్యుడు నిట్లు వివరించినాడు.

“బ్రాహ్మణ మపి చైత మేవార్థం బ్రవీతి - ఆయ మేవాగ్ని
రాదిత్యో భవతీతి; ఏక మేవేదం జ్యోతిః జ్యోతిష్త్వా
విశేషాత్ । త త్పున రేతద్ జగత్యాత్రాసిద్ధయే త్రిధా
విభక్తం - పృథివ్యా మంతరిక్షే దివి చ విభక్తాభిధానం
సంపద్యతేఽగ్ని ర్విద్యు దాదిత్య ఇతి”

ఈ యగ్నియే ఆదిత్యుడని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఒకే జ్యోతిస ద్యాత్రాసిద్ధి కొఱకై పృథివ్యంతరిక్షేద్యులోకముల యందు అగ్ని - విద్యుత్ - రూపమున త్రిధా విభక్తమై యున్నది. ఈ మూడును వాస్తవముగ నొకే మయును స్థానభేదము, కర్మభేదము ననుసరించి అగ్ని విద్యుదాదిత్యులని విభజించి చెప్పబయు యుక్తమే. అందుచే వీరు భిన్నులగను స్తోత్రము చే చున్నారు - అని యరము. త్రిస్థాన దేవతాగణములను గూర్చి బృహదేవత నిట్లు వివరింపబడినది.

“అనతశ్చ సతత్యైవ యోని రేషా ప్రజావతిః ।

యదక్షరం చ వాచ్యం చ యథైత ద్రహ్మ శాశ్వతమ్ ॥

కృత్యైష హి త్రిధాఽత్మానం ఏష లోకేష తిష్ఠతి ।

దేవాన్ యథాయథం సర్వాన్ నివేశ్య స్వేష రశ్మిషు ॥

ఏతద్భూతేషు లోకేషు అగ్నిభూతం స్థితం త్రిధా ।

ఋషయో గీర్భి రర్చన్తి వ్యంజితం నామభి త్త్రిభిః ॥

తిష్ఠ త్యేష హి భూతానాం జతరే జతరే జ్వలన్ ।

త్రిష్ఠానం చైన మర్చంతి హోత్రాయాం వృక్తబర్హిషః ॥

—బృ. దే. 1-61 నుండి 65.

‘వ్యాహృతీనాం నమస్తానాం దైవతం తు ప్రజాపతిః

వ్యస్తానాం మయ మగ్నిశ్చ వాయుః సూర్యశ్చ దేవతాః —’-12 .

కాన పైన నుదహరింపబడిన శ్రుతి, నిరుక్త, బృహద్దేవతాది వచనముల ననుసరించి దేవతాస్వరూపము నిట్లు గ్రహింపవగును.

పరమేశ్వరు ననుగ్రహముచే దివ్యశక్తినంపన్నులయిన దేవతలు జగ ద్వాత్రానిర్వహణము కొఱకై, భిన్నరూపములతో భిన్నకర్మలయం దధిక్యతులై వృథిపీ-అంతరిక్ష-ద్యులోకము లందును, ఆధ్యాత్మికముగ దేహమునను త్రిష్ఠానము లందు వ ర్తిల్లుదురు వివిధశక్తినంపన్ను లగుట భిన్న భిన్న కర్మ నామదేయములతో గూడ వ్యవహరింప బడుచుందురు. వృథిపీష్ఠాగతు లగు దేవతలు ‘అగ్నయః అనియ, మధ్యమస్థానదేవతలు ‘వాయవః’ (మరుతః ప్రాణాః) అనియు, ద్యుస్థాన దేవత లాదిత్యులనియు, వీరే క్రమముగ వసురుద్రాదిత్యు లనియు జెప్పబడుదురు. కొన్ని యెడల అగ్నయః, వసవః తుద్రాః, ఆదిత్యాః-అని యీ రీతిగ నొక్కొక్క నాముచే గూడ నీ త్రిష్ఠానదేవతాగణములు వ్యవహరింప బడును.

ఈ అగ్న్యైదులలో నొక్కొక్కరియందును ప్రకరణము ననుసరించి మూర్తిత్రయవివక్షయు గలదు. ఆనగా - అగ్న్యైదులు వృథిపీష్ఠానదేవతలు; ఇంద్ర-వాయు -రుద్ర - మరుత్ - వర్షన్యాదులు అంతరిక్షస్థానదేవతలు, అదిత్యులు ద్యుస్థానదేవతలు’ -అని విభక్తస్థానములతో నొప్పుచున్నను, వీరు పరస్పర సాహచర్యము గల దేవతలు ఒకే జ్యోతిస్సు యొక్క విభిన్నమూర్తులు నగుటజేసి వీరిలో నే యొకరియందైనను మూర్తిత్రయవివక్ష జేయుట యుక్తమే. అందు చేతనే యీ త్రిష్ఠానదేవతలను సమిష్టిగ అగ్నయః, వసవః- అనియు- నీ రీతిగా

శ్రుతి వ్యవహరించినది. విభిన్న దేవతాస్వరూప దర్శనముతోపాటు, తత్సాహ చర్యము, తదనుస్మాత మగు ఏకత్వమును భావించి, దర్శించుటకు సాధకుల కిట్టి వివక్ష మిగుల తోడ్పడిను. ఇది శ్రుత్యర్థ పరమార్థ సిద్ధమైన దేవతాస్వపదర్శనము.

అట్లుగాక - 'అయ్య లనెడివారిలో కొందఱు అగ్నికీని, మఱి కొందఱు ఇంద్రునకును, — ఇట్లే సోమ వరుణాది దేవతలకును తమ తమ యభిరుచుల ననుసరించి వేఱే వైఖరి కాలములలో సృష్టికర్తృత్వమును కట్టబెట్టి యందురు'-అనెడి చారిత్రకుల కల్పన శ్రుతిననుమతము, యుక్తి సహము కాదనుట పై గ్రంథసందర్భము వలన స్పష్టమగుచున్నది.

యజ్ఞమునను రుద్రాదిత్యాత్మకము; విష్ణుస్వరూపము :-

యజ్ఞమునందలి ప్రాతఃసవన, మాధ్యందినసవన, తృతీయసవనములు వసురుద్రాదిత్యాత్మకములు.

“త్రయో వై దేవాః వసవో రుద్రా ఆదిత్యాః తేషాం

“విభక్తాని సవనాని । వసూనా మేవ ప్రాతఃసవనమ్ ।

రుద్రాణాం మాధ్యందినం సదనమ్ । ఆదిత్యానాం

తృతీయసవనమ్ ।”

—శ. బ్రా. 4-3-5-1.

“ప్రాతఃసవనం గాయత్రీఛందస్కమ్ । గాయత్రీ పాద శ్చాష్టా

క్షరః సా దాక్షరగతాష్టత్వసంఖ్యా వసుప్రసాదే విద్యతే । అష్టా

వసవః ఇతి నసూనామవ్యప్తత్వాత్ । అతః సంఖ్యా ద్వారా

గాయత్రీసంబంధాత్ గాయత్రం ప్రాతఃసవనం వసూనా మేవ

విభక్తమ్ । ఏవం ఉత్తరయో రపి సవనయోః — —” —సా.భా

ప్రాతఃసవనము గాయత్రీ ఛందస్సును, మాధ్యందినసవనము త్రిష్టుప్ ఛందస్సును, తృతీయసవనము జగతీఛందస్సును గల్గియున్నవి. గాయత్రీ ఛందస్సున

పాదమునే కెనిమిదేసి యక్షరములు: త్రిష్టుప్ చందస్సున పదునొకం డక్షరములు; జగతీచందస్సున ద్వాదశాక్షరములు నుండును. అష్టవసువులు, ఏకాదశ రుద్రులు, ద్వాదశాదిత్యులు నని త్రిష్టాన దేవతలకును సంఖ్యావ్రసిద్ధి గలదు. ఈ మూడు చందఃపాదముల యందలి అక్షరగత సంఖ్యాసామ్యమును బురస్కరించుకొని వసువులకు ప్రాతఃసవనము, రుద్రులకు మాధ్యందినసవనము, ఆదిత్యులకు తృతీయసవనమును విభక్తము లయినవి - అని యర్థము

“బ్రహ్మవాదినో వదంతి య ద్వసూనాం ప్రాతఃసవనగ్ం,

రుద్రాణాం మాధ్యందినగ్ం సవన మాదిత్యానాం చ

విశ్వేషాం చ దేవానాం తృతీయసవనమ్” —చా.ఉ. 2-24-1.

అని యీ రీతిగ శ్రుతులయందు నీ మూడు సవనములు వసురుద్రాదిత్యాత్మకము లగుట వ్రసిద్ధము కాగా యజ్ఞము వసురుద్రాదిత్యాత్మకము. అందుచేతనే శ్రుతియు,

“అథేషం విష్టం యజ్ఞం (తేథా వ్యథలన్తః వసవః

ప్రాతఃసవనమ్ రుద్రా మాధ్యందినగ్ం సవన మాదిత్యా

స్తృతీయసవనమ్”.

—శ.బ్రా. 14-1-1-15.

యజ్ఞము విష్టస్వరూపము; అది వసురుద్రాదిత్యాత్మక సవనత్రయరూపముగ విభక్తము - అని చెప్పుచున్నది. యజ్ఞవేదిని గూడ వసురుద్రాదిత్యాత్మకముగ దర్శింపవలె నని శ్రుతి విధించుచున్నది.

“ఇమాం నరాః కృణుత వేది మేత్య వసుమతీగ్ం రుద్రవతీ

మాదిత్యవతీమ్”

—తై. బ్రా. 3-7-7-13.

ఈ త్రిష్టానదేవతాస్వరూపము నిరుక్తము (దేవతాకాండము) నందును, బృహద్దేవత (1-2-3 అధ్యాయం) యందును వివరింపబడినది. మొత్తముమీద నెట్లు

క్తిరింపబడినను ఆ యా దేవతావాచకపదములు అధియజ్ఞముగ తత్తద్దేవతావాచకములై యొప్పుచు నవి సరమేశ్వరు (పరమాత్మ) నుపలక్షింప జేయుచునే యుండును.

ఇథా - సరస్వతీ - భారతీ - సాహచర్యము :-

అగ్ని - వాయు - ఆదిత్యులకు వలెనే ఇథా - సరస్వతీ-భారతీ యను దేవతలకును సాహచర్యము గలదు వీరొకరిని విడిచి యొక రెపుడును యజ్ఞభూమికి రారు. సహచారిణులై యేతెంచి కర్మసమృద్ధిని గావించుచు. అగ్ని వాయు దిత్య (లేక వసురుద్రాదిత్య) పదములు వలెనే ఇథా - సరస్వతీ - భారతీ యను పదములలో నే యొకటియైన మూర్తిత్రయమును బోధింప జాలును. అనగా నొకే దేవతయందు మూర్తిత్రయవివక్ష జేయుటయు గలదు.

“దేవీ స్త్రీసః తిస్రో దేవీః సరస్వ త్యశ్వినా భారతీదా”

—తై. బ్రా. 2-6-14-4.

‘సరస్వతీ భారతీదే త్యేతా స్త్రీసః సప్తమానుయాజదేవతాః ।

తాశ్చ సరస్వరలి కదాచిద వ్యవియక్తా ఇతి వక్తుం పున

స్త్రీ సో దేవీ రిత్యుక్తమ్ । అథవా ఏకైకస్యా దేవతాయా

మూర్తిత్రయవివక్షయా తదుక్తిః ।”

—సా.భా.

వీరు మువ్వరును వాగ్దేవతలని శ్రుతులయందు బ్రసిది. కాని వైదిక విఘంటువులలో నీ మూడు పదములు వాఙ్మాయములందును బలంపబడినవి. లౌకిక విఘంటువులయందును¹ వివి దేవతానామములుగను, వాఙ్మాయములుగను గూడ గన్పట్టుచున్నవి. కాన నీ మూడు పదములు వాగ్వాచకములు, వాగ్దేవతావాచకములు గూడ నగును. సంస్కృతభాషలో గొన్ని పదములు వాగ్దేవతావాచకములగుచునే వాగ్వాచకములుగ గూడ బ్రసిద్ధి నందినవి.

1. గో భూవాచ స్త్విథా ఇలా - అమరకోశః

‘బ్రాహ్మీ తు భారతీ భాషా గీ ర్వాగ్ వాణీ నరస్వతీ’

—అమరకోశః

ఇవి వాగ్దేవతావాచకము అని వ్యాఖ్యాత లందఱును వివరించిరి. ఇవి వాగ్వాచకములు నగుట బ్రసిద్ధమే.

“వ్యాహార ఉక్తి ర్లపితం భాషితం వచనం వచః”

ఈ పదములు వాగ్దేవతావాచకములు గావు. వాగ్వాచకములు మాత్రమే. వేదమున ‘వాక్’ పదమునకు సామాన్యముగా వేదవాక్కు అనియే యర్థము.

“వాచా విరూప నిత్యయా” —ఋ. 8-75-6; తై. సం. 2-6-11-2;

“పతంగో వాచం మనసా బిభర్తి” —ఋ 10-117-2; తై. అ. 3-11.

“వాచా విప్రా స్తరత” —ఋ. 10-42-1; అ. సం. 20-8-1.

“వాచా నరస్వతీ భిషక్” —వా. సం. 1-11-12.

“వాచా నరస్వతీ మహాః” —వా. సం. 21-37; తై. బ్రా. 2-6-11-7.

“వాగ్ధోతా దీక్షా పత్నీ” —తై. అ. 3-6-1.

“వాచో వీర్యం తపసాఽన్యవిందత్” —తై. అ. 3-11-2.

“వాచస్పతేఽచ్చిద్రయా వాచా” —తై. అ. 3-4-1.

ఇట్లు శ్రుతులు ‘వాక్’ అనగా వేదవాక్కు అని బోధించుచున్నవి. భాష్య కర్తలు వట్లే త్రయీరూప వాక్కుగ నీ ‘వాక్’ పదమును గ్రహించిరి. ఈ వేద వాక్కు ‘ఋక్ - యజుః - సామ’ మంత్రరూపమున త్రివిధ మగుటజేసి యగ్నియు ‘అగ్ని - వాయు - సూర్య’ రూపమున త్రివిధరూపు డయ్యెననియు శ్రుతి చెప్పు చున్నది.

“సా వా ఏషా వాక్ త్రేధా విహితా —ఋచో యజాంషి

సామాని తేనాగ్ని స్త్రేధా విహితః” —శ. బ్రా. 10-5-12.

“తేనాగ్ని ప్రేదా విహితః అగ్ని - వాయు - సూర్యాత్మ
సేత్యర్థః — — వేదత్రయ ద్వారాఽగ్నే రుక్త
త్రైవిధోపసంహారః” —సా. భా.

త్రయో వేదా ఆజాయంత, ఋగ్వేద ఏవాగ్నే రజాయత,
ఋజుర్వేదో వాయోః సామవేద ఆదిత్యాత్” —ఐ. బ్రా. 5-12

ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు అగ్ని - వాయు - సూర్యులు వేదాత్మకు
(వాగత్మకు) లగుట జెప్పుచున్నవి. వీరితో నిరంతరసాహచర్యము గల్గిన వాగ్వేదత
లగు ఇదా - సరస్వతీ - భారతీ యను దేవతలును వేదాత్మికలు - వాగ్మాత్మికలు -
నగుదురు కాగా వాఙ్మనుషులలో బలింపబడినందునను, వాక్ పదము శ్రుతు
లలో వేదవాచకముగ బ్రసిద్ధమగుటవలనను, ఇదా-సరస్వతీ - భారతీ పదములు
వేదవాచకములు, వాగ్వేదతావాచకములు గూడ నగును. వేదశరీరిణులగు నీ దేవతలు
వసురుద్రాదిత్యులతో నిరంతరసాహచర్యము గల్గి యజ్ఞముల బ్రవర్తింపజేయుదురు.

“ఆదిత్యై ర్నో భారతీ వస్తు యజ్ఞగ్ం సరస్వతీ సహ రుద్రై
ర్న ఆపీత్. ఇదోపహూతా వసుభిః సజోషా యజ్ఞం నో
దేవీ రమృతేషు ధత్తా” —తై. సం. 6-1-11-2; వా.సం. 29-8,

ఆదిత్యులతో భారతీయు, రుద్రులతో సరస్వతీయు, వసువులతో ఇదయు
కలిసి యజ్ఞమున కేతెంచుట యీ మంత్రము వలన దెలియును. ఈ మువ్వురు
దేవతల గూర్చి బృహద్రేవత యందు నిట్లు చెప్పబడినది.

“తి సస్తు దేవ్యో యాః ప్రోక్తాః త్రిస్తానై వేహ సా తు వాక్ ।
త్రివిధేనోచ్యతే నామ్నా జ్యోతిఃషు త్రిషు వర్తినీ॥
అగ్ని మేవానుగేణ తు మధ్యం ప్రాప్తా వరహ్వతీ।
అమం స్థితాఽధిలోకం తు భారతీ భవతి, హ్యసౌ॥
నైషా తు త్రివిధా వాగ్వై దివి చ వ్యోమ్ని చేహ చ।
వ్యస్తా చైవ సమస్తా చ భజ త్యగ్నీ నిమానపి॥”

—బృ. దే. 3-12, 13, 14.

పృథివ్యంతరిక్షద్యులోకము లందలి మూడు జ్యోతిస్సులు అగ్ని-వాయు-సూర్యులు వీరియం దనుగతమై వాక్కు వర్తించుచున్నది. త్రిస్తానగతమైన యీ వాక్కు ఇడా-సరస్వతీ - భారతీ యనెడి మువ్వరు దేవతలు. ఒకే వాక్కు త్రిస్తానగతమై మూడు నామములతో నభివ్యక్త మగుచున్నది. అగ్నిగతమై పృథివి యందు వ్యాప్తమైన వాక్కు ఇద. వాయు (ఇంద్ర - రుద్రాదిదేవతా) గతమై యంతరిక్షమున వ్యాప్తమై యుండెడి మాధ్యమిక వాక్కు సరస్వతి. ఈ వాక్కు శచీ, గౌరీ, ఇత్యాది నామములతో గూడ బరగును (చూ. వైదికవిఘంటు). ఆదిత్య గతమై ద్యులోకవ్యాప్తమైన వాక్కు భారతీ (సూర్యా, సావిత్రి-ఇత్యాది నామములతో గూడ నొప్పును) ఈ వాగ్దేవి సమిష్టిరూపమున వాక్కుతో లోకత్రయమును వ్యాపించి యుండను. మరల ఏమెయే యజ్ఞమున త్రేతాగ్నులయందు విభక్తమై మూడు నామములతో బరగుచున్నది-అని యర్థము.

దీని ననుసరించి యొకే వాక్కు త్రిధా విభక్తమై అగ్నివాయ్వాదిత్యుల యం దనుగతమై ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ నామములతో బరగునని తెలియును. అగ్ని వాయు-సూర్యులు వేదాత్మకు లగుటచే వారియం దనుగతమై యుండెడి వాక్కు 'ఋగ్వజాఃసామ'రూప వేదవాక్కు యని పూర్వము వివరింపబడినది. శ్రుతియే 'తాను (వాగ్రూపిణి, లేక వాగ్దేవతా రూపిణి యగు తాను) వసురుద్రాదిత్యాది దేవతలయం దనుగతమై యుండి సర్వజగన్నిర్వహణ మొనర్చుచు పరమాత్మ కంటె ననన్యమైన పరమేశ్వరి యగుట' యొక సూక్తముఖమున జెప్పికొనినది.

“అహం రుద్రేభి ర్వసుభి శ్చరా మ్యహ మాదిత్యై రుత

విశ్వదేవైః । అహం మిత్రావరుణోభా భిభర్త్యహ

మింద్రాగ్నీ అహ మశ్వినోభా'

—ఋ. 10-125 సూ, ఆ. సం. 4-30.

ఇచట 'భిభర్తి (భరించుచున్నాను)' — అను క్రియ యీదై వీ వాక్కు (లేక వాగ్దేవి) సర్వజగద్భరణధర్మము చే 'భారతీ' యగునని సూచించుచున్నది. ఈ సూక్తముననే మఱియొకచోట దన ప్రాశస్త్యము నిట్లు జేప్పికొనినది.

“అహం రాష్ట్రీ సంగమనీ వసూనాం చికితుషీ ప్రథమా
యజ్ఞియానామ్;”

నేను పరమేశ్వరిని: కర్మఫలదాత్రిని; ద్రష్టవ్యురగు నాత్మ యొక్క
యశరోక్షసాక్షాత్కారము గలదానను (చికితుషీ యక్ సాక్షాత్కర్తవ్యం పరం
బ్రహ్మ తద్ జ్ఞాతవత్, స్వాత్మతయా సాక్షాత్కృతవత్ - సా భా); యజ్ఞముచే
నారాధ్యులగు దేవతలలో బ్రహ్మమురాలను (ప్రథమా యజ్ఞి యానామ్).

“అహమేవ స్వయమిదం వదామి జాష్టం దేవేభి రుత
మానుషేభిః। యం కామయే తం త ముగ్రం కృణోమి
తం బ్రహ్మణం త మృషిం తం సుమేధామ్॥”

ఇంద్రాది దేవతలకును మనుష్యులెల్లరకును నారాధనీయులుగ నీ బ్రహ్మ
తత్త్వమును నేనే స్వయముగ నుపదేశించుచున్నాను. (అహం స్వయమేవ, ఇదం
వస్తు బ్రహ్మాత్మకం, దదామి ఉపదిశామి — సా.భా; ఎవడు నా యనుగ్రహ
పాత్రుడగునో యాతనిని మేధావంతుని జేసి సర్వోన్నతుని గావించును; క్రాంత
దర్శనము గల ఋషి నొనర్తును; బ్రహ్మ నొనర్తును—అని యర్థము.

మానవులే గాక దేవతలు గూడ సేవింపదగిన బ్రహ్మతత్త్వము నేనే
స్వయముగ జెప్పుచున్నాను—అని యిది జెప్పబడినది. ఈ యర్థమునే మనుస్మృ
తియు నిట్లనువదించినది.

“పితృ దేవ మనుష్యాణాం వేద శృణుః సనాతనమ్”

పితృ-దేవ-మనుష్యులకు వేదము సనాతనమైన జ్ఞాననేత్రము: కాన
పై ఋక్కులోని వాక్కు వేదవాక్కు, లేక వాగ్దేవత యగును. మానవ రచితము
లగు గ్రంథములలో నెవదిగాని సామాన్యముగ నా యా ఫలముల నుద్దేశించి దేవతల
యనుగ్రహము కొఱకు జేయబడెడి ప్రార్థనాదికము గానవచ్చును. కాని స్వగ్రంథ
ప్రతిపాదితార్థమును దేవతలు నైతము సేవింపవలె ననెడి శాసనములు గన్పట్టవు.
ఒకవేళ నట్టి శాసనము లేవలనైన గన్పట్టిన నవి యున్మత్తప్రవాపములే యన

బతును. ప్రకృతమున వేదమునందట్టి శాసనము గన్పట్టుచున్నది. (జాప్తం దేవేభి రుత మానుషేభిః). వేద ప్రతిపాద్యమగు బ్రహ్మవిద్య యందు దేవతలు గూడ నధికారులు (యా. బ్ర. సూ. దేవతాధికరణము). స్మృతులును, పురాణేతిహాసాదు లును నిఃశంకముగ నా శ్రుత్యర్థము ననుసరించి, యా సత్యమును లోకమున బ్రబోధించినవే కాని, యర్హతము లనుచు శ్రుతిశాసనములను త్రోసిరాజనలేదు.

కాన పై ఋక్కు ల ననుసరించి వేదవాణి లేక వాగ్దేవత - వసురుద్రాదిత్యులతో సంబంధించు విరంతరసాహచర్యము గలది. సర్వమును భరించు పరమేశ్వరి, కర్మఫలదాత్రి, అపరోక్షతృప్తాత్కారము గలది. బ్రహ్మతత్త్వప్రతిపాదికయు నగుచున్నది. ఇంతేగాదు. వసురుద్రాదిత్యుల యందు పారమేశ్వరతేజ మనుగతమై యుండునట్లే, వారితో సంబంధించు వారీయం దనుగతమై యుండెడి వేదవాణీయందును, ఆ పారమేశ్వరతేజ మనుగతమై యుండును. అట్లు వారీయం దనుగతమై యుండెడి యొకే వాగ్దేవి ఇడా - సరస్వతీ - భారతీత్యాది వివిధనామముల దాల్చుచు సర్వమును భరించుచున్నది - అని తెలియనగును.

మఱియు - 'యం కామయే తం త ముగ్రం కృణోమి తం బ్రహ్మాణం త మృషిం తం సుమేధామ్' - అని యనుటచే, నీ వేదవాణితో నెవరు సఖ్యము చేయుదురో వారు అధ్యాత్మికొన్నత్యము గలవారై యధికారిభేదము ననుసరించి క్రమముగ మేధాసంపర, క్రాంతదర్శనము (ఋషితత్వము). తుదకు బ్రహ్మోత్తము గూడ నందెద రనియు దెలియును. వేదవాణితో సఖ్యము జేసెడి వేదవిదుడు క్రమముగ వసు-రుద్ర-అదిత్య రూపుడై తుదకు బ్రహ్మానందసావలిప్తు డగు నని చెప్పెడి పూర్వోదా హృతములైన - 'మాలా రుద్రాణామ్; అగ్నే ర్ఘోరాదిత్యస్య సాయుజ్యం గచ్ఛతి' - ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములును పై ఋగర్థమునే భంగ్యంతరముగ వివరించుచున్నవి.

ఇక నొకే వేదవాణి యవస్థాభేదముచే ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ రూపములతో సాక్షాత్కరించి యుపదేశించుచు నెట్లు కావ్యమై వరలునో చూతము.

ఇదా-శాసనీ; యజ్ఞానూకాశినీ; దేవహూః యజ్ఞినీ :-

‘వేదవిదుడు వసు-రుద్ర-అదిత్యురూపు డగును; దేవతాత్రయరూపుడగుచు వెలయు నాతనియం దనుగతమై విలసిల్లు వాక్కు వేదవాణియే; అగ్ని నారాధించుచు కర్మానుష్ఠాన పరుడగు వేదవిదుడు వసురూపుడు’-అని పూర్వము వివరింపబడినది. కర్మానుష్ఠాన సమయమున వేదవిదునియం దుండెడి వేదవాక్కు ఇదారూపిణియగును. కావుననే శ్రుతులయందు ఇద - ‘శాసనీ; యజ్ఞానూకాశినీ; దేవహూః’ - అని యీ రీతిగ కీర్తింప బడినది.

“ఇదా మకృణ్వన్ మనుషస్య శాసనీమ్” — ఋ. I-31-11.

“మనుషస్య మనోః ఇదాం ఏతన్నామధేయాం పుత్రీం,

శాసనీం ధర్మోపదేశకర్త్రీం అకృణ్వన్ కృపవన్తః” — సా.భా.

మనువు పుత్రిక యగు ఇద ధర్మోపదేశకర్త్రీ (శాసనీ) యని యిది జెప్పి బడినది. తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము మనువుకు సంబంధించిన గోరూపిణి యగు దేవత ఇద యని యిట్లు వర్ణించినది.

“ఇదా వై మానవీ యజ్ఞానూ కాశి న్యాసీత్” — తై. బ్రా. 1-1-4-4.

“ఇదా నామ గోరూపా కాచిత్ దేవతా; సా చ మనుసంబంధినీ;

తత్సంబంధ శ్చ మానవీ పుత్రపదీ మైత్రావరుణీ-ఇతి ఇదో

పాహ్వానస్య బ్రాహ్మణే స్పష్ట మామ్నాతః—మానవీత్యాహ

మనుర్ధ్వేతా మగ్రేఽవశ్యత్, -ఇతి సాచేదా యజ్ఞానూకాశినీ

యజ్ఞత త్వప్రకాశన సమర్థాఽఽసీత్ ” — సా.భా.

సృష్ట్యాదియందు యజ్ఞాదికర్మలను, ధర్మములను బ్రవర్తింపజేసినవాడు మనువు. అట్లు ప్రవర్తింపజేయుటకు దోడ్పడిన గోదేవత ఇద. యజ్ఞతత్త్వ ప్రకాశికయు, ధర్మోపదేశకర్త్రీయు గోదేవతయు నగు ఇద వేదవాణి యే యగును. గోదేవతాకములగు ‘మాతా రుద్రాణామ్; వచో విదం వాచ ముదీరయన్తిమ్’ ఇత్యాది

మంత్రములు కర్మాంగములుగ 'గో'వరము లయ్యును, నవి యా గోవును వేద రూపిణి యగు దేనువుగా దర్శింపజేయునట్టివి యని పూర్వము వివరింపబడినది. కాన విచట మానవి(మనోః సంబంధినీ) యగు ఇద వేదవాణి యని గ్రహింపవగును.

మఱియు 'య మాహు ర్మనవ స్తీర్ణబర్హిషం-(వా.సం. 15-49)' అను శ్రుతివాక్యము నందలి 'మనవః' అను పదమును 'యే విద్వాంస స్తే మనవః' (శ.బ్రా. 8-6-18) అని శతపథశ్రుతి వివరించినది. మనువు వ్రవర్తింపజేసిన ధర్మమార్గమున జరించుచు కర్మానుష్ఠానపరులగు విద్వాంసులును 'మను' రూపులే యగుదురని తాత్పర్యము. ప్రజాపతి యగు మనువునకు ధర్మోపదేశకర్తృ (శాసని) యై, యజ్ఞతత్త్వప్రకాశకయై తోడ్పడినట్లే, యా మనుమార్గమున జరించుచు మనురూపులగు వేదవిదులకును ఇదారూపిణియై వేదవాణి తోడ్పడునని శ్రుతితాత్పర్యముగ గ్రహింపవగును.

యజమానుడు కర్మానుష్ఠాన సమయమున నీ వేదవాక్కుతో నా యా దేవతల నాహ్వానించి స్తుతించును. స్తుతిరూపమగు నా వాక్కు ఇద యనియు, మహత్త్వసంపన్నము, గణనీయము నగునని ఋగ్వేద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

"ఇదా యేషాం గణ్యా మాహినా గీః" —ఋ. 3-7-5.

"యేషాం మనుష్యాణా మగ్నివిషయా, మాహినా మహతీ,

ఇదా, గీః స్తుతిరూపా వాక్, గణ్యా గణనీయా పూజ్యా" —సా. భా.

కర్మానుష్ఠానసమయమున నగ్ని సుదేశించిన స్తుతిరూపమగు వాక్కు ఇద యని యిట నిర్దేశింపబడినది. ఇట్లు అగ్నిని, అగ్నిముఖమున సర్వదేవతలను, ఆహ్వానించుట కుపయుక్త మగుటచే వేదవాణికి 'ఇదా' (ఈడ్యతే స్తూయతే ఆనయా) యని సార్థకనామము.

"ఇదా దేవహూ ర్మను ర్యజ్ఞసీః" —తై సం. 3-31-2-1.

అని తైత్తిరీయశ్రుతియు ఇదాస్వరూపమును వివరించుచున్నది. ఈమె

దేవతాహ్వనమున కుపయుక్త మగుటజేసి 'దేవహూః' అగుచున్నది. అట్లు దేవతాహ్వనాదుల ద్వారా యజ్ఞమును బ్రవర్తింపజేయునది యగుటజేసి 'యజ్ఞనీః' అగుచున్నది. ఈ యర్థమే 'శాసనీ, యజ్ఞానూకాశినీ' అను పదములచే గూడ పైన అభివ్యక్తము చేయబడినది. ఇంతే కాదు. మంత్రరూపమై మననము చేయబడినది యగుట జేసి 'మనుః' అనియు కీర్తింపబడినది. విష్ణుసూరిభాష్యమున నీ యర్థ మిట్లు వివరింపబడినది.

“ఇదా గోరూపిణీ బ్రహ్మవిద్యాః సా చ స్వ సత్తయా
దేవాహ్వనకరత్వాత్ దేవహూ రిత్కువ్యతే-ఇదే రన్తేఽదితే
సరస్వతీ త్యాది మంత్రలింగా¹ 'గాయంతం త్రాయసే
యస్మా ద్గాయత్రి త్వం ప్రతిష్ఠితా'-ఇతి స్మృతేః....¹ తదా
మను ర్మంత్రరూపా వాగ్దేవతాః సా చ క్త్మామాగ్నోపచేశక
త్వాత్ యజ్ఞం నయతి ప్రాపయతీతి యజ్ఞనీః ఇత్కువ్యతే”

—రుద్రాధ్యాయః, విష్ణుసూరిభాష్యమ్.

గోరూపిణీయగుబ్రహ్మవిద్యమే ఇద. ఆమెయే దేవతాహ్వన-యజ్ఞప్రవర్తకత్వ ధర్మముల ననుసరించి 'దేవహూః, యజ్ఞనీః' అగుచు మంత్రరూపిణీయై మన నీయ యగుచు 'మనుః' అగుచున్నది-అని తాత్పర్యము. ఇద యన బ్రహ్మవిద్యారూపిణీ యగు వేదవాణి యగుట శ్రుతి తాత్పర్యము. అయ్యును వేదవిదునియం దుండెడి వేదవాణి ఇదయై కర్మానుష్ఠాన సమయమున శాసించుచు యజ్ఞ (ధర్మ) మార్గమున బ్రవర్తింప జేయునది యగుటజేసి వేదకావ్యము యొక్క ప్రభుసంమితత్వము సూచిత మగుచున్నది.

“నాట్యవేదం ప్రవక్ష్యేమి బ్రహ్మణం య దుదాహృతం”భ నా.శా.1-1.
“బ్రహ్మణా పరమాత్మనా, య దుదాహృతం అవిద్యావిరచిత విస్సార భేదగ్రహే,
య దుదాహరణీకృతం తన్నాట్యం ప్రవక్ష్యేమి. యదా హి కల్పనామాత్రసారం

తత ఏవ అనన్తైరైరూః క్షణేన కల్పనాశతసహస్ర సహం స్వప్నాది విలక్షణ
మపి సుష్టుతరాం హృదయగ్రహనిదానం అత్యక్తస్థానించిన బ్రహ్మకల్ప నదోపర
చితం రామరావణాద్విత్యం అసత్యం కుతోఽవ్యభూతాన్ భూతవృత్త్యా భాతి తదా
భానమాన మపి చ పుమ్యోపాయతా మేతి తదా తావృ గేవ విశ్వ మిద సనత్య
నామరూప ప్రపంచాత్మికం, అథ చ శ్రవణమననాది వశేన పరమపుమర్థ ప్రాపక
మితి లోకోత్తర పరమ పురుషార్థ సూచనేన శాంతరసోపక్షేపో యం; భవిష్యతి,
స్యం స్యం నిమిత్త మాదాయ శాంతా ద్భావః ప్రవర్తతే. (నాట్య. శా. 1-6
త రనేన పారమార్థికం ప్రయోజనము క్తమ్.-భట్టనాయకః-అభినవభారతి. ఇట
నాట్యశాస్త్రారంభమున ఈ నాట్యవేదము యొక్క పరమప్రయోజన మిట్లు వివరింప
బడుచున్నది. ఈ నాట్యవేద మనాది అవిద్యాకల్పితమై నిస్సారమైన జగత్తునందలి
వివిధ భేదప్రకారమును- అందలి తత్త్వమును- దర్శింప జేయుటకై పరమాత్మయే
ఈనాట్యమును దృష్టాంతముగా జేసి ప్రవచించినాడు. నాట్యము కేవలము కల్పనా
మూలము; క్షణక్షణ పరిణామశీలము; కల్పనాశతహస్ర సంకులము; స్వప్నాది
విలక్షణము; అత్యంతము హృదయావర్తకము; స్వ స్వరూపావస్థితు డయియే బ్రహ్మ
మిద్యా జగన్నాటక సూత్రచారుడై విలసిల్లున్నటులే నటుడను స్వస్వరూపావస్థితు
డయియే అసత్య రామరావణాది చేష్టిత రూపము లైన వివిధరూపముల భాసింప
జేయును. నాటకము లేక నాట్యము వస్తుతః మిద్యారూపమై భాసింపుచునే పురుషార్థ
దర్శనోపాయమై వరయను; అట్లే అసత్య నామ రూపాత్మక మైన యీ జగన్నా
టకము గూడ వేదవాక్య సాహాయ్యముతో శ్రవణ మననాదిక మొనర్చి దర్శింపుచో
పరమపురుషార్థ మగుచు శాంత రసోపస్తాపక మగును. ఇట్లు జగన్నాటక తత్త్వము
దెలియజేయుట కయియే పరమాత్మ నాట్యవేదమును దృష్టాంతముగా ప్రవచించెను-
అని యర్థము.

‘బ్రహ్మణా య దుదాహృతమ్-అను పై నాట్యశాస్త్రారంభ శ్లోకమునకు
‘బ్రహ్మణా వేదాభ్యేన భగవతా శబ్దిరాశినా, ఉదాహృతం నిరూపితమ్-అని మఱి
యొక వ్యాఖ్యానము అభినవభారతి యందు గాన నగును. వేదశబ్దరాశి బ్రహ్మ

నుండి యీ నాట్యశాస్త్రము నిరూపిత మైనది-అని భావము. పరిశీలించినచో నీ రెండు వ్యాఖ్యానముల తాత్పర్య మొక్కటియే.

కాగా భరతు (మహానటు) డగు పరమేశ్వరునిచే ప్రవర్తితము లైన కావ్యములు రెండు. ఒకటి దూపాత్మక జగన్నాటక దృశ్యకావ్యము. రెండవది నామాత్మక వేదరూపశ్రవ్యకావ్యము. కాననే (భరత నిఃశృతము లగుటచేతనే) లోకమునకు భారత వర్ష నునియు, వేదవాణికి భారతి యనియు ప్రశస్తి యుపసన్నమైనది. ఈరెండును దేవశిల్పములే; దేవతాతత్వ ప్రబోధకములే- అని తెలియచేయుటకే నాట్య శాస్త్రమును (నాట్యశిల్పమును) పరమాత్మ అవతరింప చేసినట్లు పై వచనముల వలన తెలియును.

సాధారణముగ జగన్నాటకముచే ప్రభావితులు గాని వారుండరు. ఇటు నందఱును సామాజికులే. అయ్యును "ఈ దృశ్య మగు జగత్తు ఒక నాటకము; కల్పనా మాత్రసారము; దేవ ల్పము; కాన పురుషార్థోపాయప్రబోధకము"- అను విషయ మందఱకు పొడగట్టదు ఇది యథార్థమే - అను భ్రాంతిచే మోహితులై సంసార ప్రవాహమున బడి యటు నిటు పరిభ్రమింతురు. ఇట్టి జగద్రూప దృశ్యకావ్య తత్వమును తెలియజేసే యుద్ధరిండుట కయియే భరతుని (పరమాత్మ)చే వేదరూప శ్రవ్య కావ్యము ప్రవర్తిత మైనది. ఇదియును దేవశిల్పమే. త్రవ్వివర్తితము లైన యజ్ఞాది కర్మోపాసనలను దేవశిల్పములే) అయ్యును దీని నందఱెరుగజాలరు. (విశ్వ విత్ - అవిశ్వమిశ్వా) కొందఱకిది లౌకిక విషయావబోధక మగు శబ్దరాశిగ మాత్రమే గోచరించును. అట్లుగాక దానితో నిరంకర నఖ్యమొనర్చి అధ్యయన కర్మానుష్ఠానాదిక (మొనర్చుచు) శ్రవణ మననాదిక మొనర్చుచో నట్టి నఖులగు సామాజికుల కిది దేవ శిల్పమై (దైవీవాక్కుగ) భాసించి పురుషార్థ ప్రద మగును. ఈ రీతిగ నీ దృశ్య శ్రవ్యకావ్యముల దర్శించి నపుడే త్రిలోకముల బ్రవర్తింప జేసిన అగ్ని- వాయు- ఆదిత్యులు భరతుడగు గన్నట్ట గలరు త జ్ఞోతిష్టయాత్మకు డగు పరమేశ్వరుడును మహానటుడై - భరతుడై - మహాకవియై సాక్షాత్కరించును. కావుననే అలంకారశాస్త్ర ప్రవర్తకులలో నొకడగు భట్టనాయకుడు పరమేశ్వరుని జగన్నిర్మాణ : విగా ఇట్లు కీర్తించినాడు.

నమ స్త్రైలోక్యనిర్మాణకవయే శంభవే యతః

ప్రతిక్షణం జగన్నాట్య ప్రయోగరిసిక్ జనః”

అభినవభారతి-నాట్యశాస్త్ర 1-1.

సరస్వతీ ;

వేదవాణి మంత్రరూపమై మననీయ మగుటచే ‘మఃః’ అగునని పైనే జెప్పబడినది. శ్రవణమననాదులు జేయుచు నుపాననావరుడగు వేద విదుడు రుద్ర రూపుడగు ననియు బూర్వము (కవి కావ్యశబ్దమున ‘మాతా రుద్రాణామ్’ అను మంత్రమున) చెప్పబడినది. అట్టి వేదవిదునియం దుండెడి వేదవాణియే సరస్వతి (లేక గౌరి-శబీ ఇశ్యాది నామములతో బిరగునది). శ్రవణము జేసి శ్రుత్యర్థమును జక్కగా మననము జేయు విద్వాంసుని మనస్సు వివిధవిజ్ఞానములకు నిలయమై ‘సరస్వాన్’ అగు చున్నది. తద్గత మగు వాక్కు (వేదవాణి) సరస్వతి యగును. ఈ విషయమును శతపథ శ్రుతి యిట్లు వివరించుచున్నది.

“మనో హి సరస్వాన్, వాక్ సరస్వతీ, ఏతో సారస్వతా వుత్సై”

—శ బ్రా. 7-5-1-3.

“సరస్వాన్ మన ఉచ్యతే । సరస్వతీ చ వాక్ । ఏతో సారస్వతో ఇతి స్వార్థికోఽట్ ప్రత్యయః । ఉత్సై వారి ప్రవాహో వాఙ్మనసాత్మకో । మనస స్తావన్ సర్వశాస్త్రార్థ పరిజ్ఞాన రసాధారత్వాత్, వాచశ్చ తత్ప్రతిపాదన రసాధారత్వా దుత్సత్వ మనయోః”

—సా. భా.

మనస్సు ‘సరస్వాన్’ అనియు, వాక్కు సరస్వతి యనియు, సీరెండును, సారస్వత ప్రవాహము లనియు నిట జెప్పబడినవి. వాఙ్మనస్సులు జల ప్రవాహముల వంటివి (ఉత్సై-ఉత్స్యందనాః); లేక ఊటబావుల వంటివి (Fountains or Springs) ఊటబావులలో తోడినకొలది నీరు పైకి ఉబుకుచుండునీటి విజ్ఞానవిషయ

ముల మననము చేయకొలది మనస్సున నూత్న నూత్నాంశములు స్ఫురించుచుండల వాక్కు కూడ చిత్త సంస్కృతి క్రిమము ననుసరించి నూత్ననూత్నార్థముతోను శోభిల్లుచు గన్నట్టి వివిధ నిగూఢాంశముల కర్పింప జేయుచుండును. అందుచే నీ వాఙ్మనస్సులు ఊడబావులతో పోల్చబడినవి. మఱియు ప్రవాహము నిత్యసరణ శీలము. ప్రవాహము వలె వాఙ్మనస్సులు గూడ నిత్యసరణశీలములై సారస్వత ప్రవాహరూపములై వెలయుచుండును. అట్టియెడ మనస్సు విభిలశాస్త్రార్థ విజ్ఞాన రసమున కాకర మగును. వాక్కు గూడ తద్రస ప్రతిపాదకమై రసాధార మగును. కాన నీ రెండును సారస్వత ప్రవాహ రూపములగు ఉత్సవములు - అని యర్థము.

ఇట 'శ్రవణమననాదులచే బరిపక్వమైన వేదవిదుని మనస్సు శాస్త్రార్థ విజ్ఞానరసపరిపుత్రమై 'సరస్వాన్' అగుచున్నది' - అని చెప్పబడినట్టి మనస్వి యగు వేదవిదుని సరస్వంతుడగును. ఆ సరస్వంతుని యొక్క వేదవాక్కు తత్ప్రతిపాదక రసాధారమగుచు సరస్వతి యగును. శాస్త్రార్థపరిజ్ఞానరసమే యిట శ్రుతియందు 'సరః' పదముచే ముపలిక్షిత మగుచున్నది. వేదవిదునకు మాతవలె వివిధశాస్త్రార్థ విజ్ఞానరసము నందించెడి వేదవాక్కు సరస్వతి యగు నని శ్రుతితాత్పర్యము. వేదాభ్యాసనమయమున సరస్వతి తల్లివోలె తనయందు నిగూఢమై యున్న విజ్ఞానరసము నందించునని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

"యదేషాం శ్రేష్ఠం యదరిప్ర మాసీత్ ప్రేణా తదేషాం నిహితం గుహావిః" — ఋ. 10-71-11.

'ఏషాం శ్రేష్ఠ ప్రశస్యతమం, యత్ యచ్చ, అరిప్రం పాపరహితం వేదార్థజ్ఞానం, అసీత్, ఏషాం తద్ జ్ఞానం గుహా గుహాయాం, నిహితం గోవ్యం, తత్ ప్రేణా ప్రేమాణ ౭౭విర్భవతి । వేదాభ్యాసకాలే సరస్వతీ స్వార్థ ప్రేభ్యః ప్రకాశయతీత్యర్థః' — సా. భా.

మఱియు యజ్ఞభూమి కాహ్వనింపబడు ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ అను మువ్వురు దేవతలలో బుద్ధిని సంస్కరించి విజ్ఞానప్రబోధము జేయునిది సరస్వతి ఈ విషయమును శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“సరస్వతీ సాధయన్తీ ధియం న ఇలా దేవీ భారతీ విశ్నతూర్తిః ।
తిస్రో దేవీః స్వనయా బర్హి రేవ మద్భిద్రం పాంతు శరణం
నిషద్య॥

—ఋ. 2-3-8.

ఈ మంత్రమున ముప్పురు దేవతలు నాహ్వానింపబడిరి. అందు బుద్ధిని సంస్కరించి ప్రబోధించెడి ధర్మము (సాధయన్తీ ధియం నః) సరస్వతీకే చెప్పబడినది. సరస్వతీ యొక్క యిట్టి యీ స్వభావ దింకను పలు మంత్రములందును గాననగును.

“పావకా నః సరస్వతీ వాజేభి ర్వాజినీవతీ
యజ్ఞం వస్తు ధియా వసుః ॥”¹
“చోషయిత్రీ సూన్యతానాం చేత న్నీ సుమతీనామ్ ।
యజ్ఞం దధే సరస్వతీ॥”²

పావకా - ధియా వసుః.

‘హిష్టుః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిః శ్యామికాఽపి వా’

—రఘు.

హిరణ్యము (బంగారము) యొక్క పరిశుద్ధి గాని, మాలిన్యము గాని అగ్నియందు స్ఫుటముగా నభివ్యక్త మగును-అని యర్థము ఇట్టి శోభకత్వధర్మము. గంపాదగుటచే నగ్నికి ‘పావకః’ (పావయతి శోభయతీతి పావకః)-అని పేరు. జ్ఞానక్రియాశక్తి సంపన్న మై ‘హితరహ్య’ మగుటచే సూక్ష్మశరీరమునకు హిరణ్యమని పేరు; హిరణ్యమే పరోక్షముగా హిరణ్య మని చెప్పబడు నని పూర్వము

1. ఋ. 1-3-10; సా.వే. 1-189; వా. సం. 20-34; తై. బ్రా. 2-4-3-1;

ఐ. అ. 1-1-4-16.

2. ఋ. 1-3-11; వా. సం. 20-35; తై. సం. 4-1-11-2;

(చూ. కవి-కావ్యము) వివరింపబడినది. హిరణ్యరూప మగు సూక్ష్మశరీరము నందలి విశుద్ధిని. మాలిన్యమును శోధించి దర్శింపజేయునది గాన సరస్వతియు 'పావక' యగును. బుద్ధి నావేశించి యుండి 'ధియావసుః' అగును.

"ధియావసుః బుద్ధ్యా సర్వా నాచ్ఛాదయన్తి, బుద్ధిప్రదేశ్యర్థః"

—సా. భా. (ఐ. ఆ.)

'ధియావసుః ప్రజ్ఞాధనా ప్రజ్ఞయాఽఽచ్ఛాదయన్తీ సర్వార్థానామ్

—స్కందస్వామీ.

'ప్రజ్ఞయా సర్వేశాం వాసయన్తీ'

—వేం. మా. భాష్యమ్.

పావమానీ - వేదమాతా :-

శోధకత్వధర్మమును బురస్కరించుకొని 'పావకా' యనియే గాక. పావమానీ యనియు వేదవాక్కు చెప్పబడుచున్నది.

'స్తుతా మయా వరదా వేదమాతా ప్రచోదయన్తాం పావమానీ

ద్వీజానామ్ । ఆయుః ప్రాణం ప్రజాం పశుం కీర్తిం

ద్రవిణం బ్రహ్మవర్చసం మహ్యం దత్వా ప్రజత బ్రహ్మలోకమ్'

—ఆ. సం. 19-71-1.

(ఈ మంత్రము కొలది మార్పులతో తైత్తిరీయారణ్యకము (10-36) నందును గలదు).

'మయా వేదధ్యాయకేన'సావిత్రీం జపతా వా స్తుతా

అభిష్టుతా స్వత్యస్తా. వరదా ఇకామప్రదాన్తీ, పవమానః

పాపాత్ పరిశోధకః సూత్రాత్మా, 'వాయు రేవ పవమానో

దిశో హరిత ఆవిష్ట' —ఇతి ఐతరేయక్రతుః (ఐ. ఆ.

2-1-1), కత్ప్రతిపాదికా పావమానీ, వేదమాతా వేదస్య

ఋగాదిరూపస్య మాతా సర్వవేదసారత్వేన మాతృవత్

ఇట సోముడు బ్రహ్మకాన్పతి - మంత్రపతి - గా సంబోధింపబడినాడు. అట్టి సోము (బ్రహ్మ) నుద్దేశించిన మంత్రము 'పవిత్ర' శబ్దముచే జెప్పబడినది. 'పూర్వ' ఛాతువు కంటె 'ఋషి (మంత్ర) - దేవతా' రూపార్థమున 'ఇత్ర' ప్రత్యయము వచ్చి 'పవిత్ర' అను రూపము సిద్ధించును.

“కర్తరి చర్షదేవతయోః

పా.సూ. 3-2-186.

“పువ ఇత్రః స్యాత్ ఋషౌ కరణే. దేవతాయాం కర్తరి ।

ఋషిర్వేదమంత్రః తదుక్త మృషిణేతి దర్శనాత్, పూయతేఽ

నేనేతి పవిత్రమ్, దేవతాయాం తు 'అగ్నిః పవిత్రం' స చ

పునాతు”

—సిద్ధాంతకౌముదీ.

'పూయతే అనేనేతి పవిత్రమ్' అను నిర్వచనము ననుసరించి పవిత్రహేతు వగు వేదమంత్రము పవిత్రము. పవిత్రము చేయువారు గాన దేవతలకును పవిత్ర వ్యవహారము గలదని శబ్దానుశాసనము వలన దెలియుచున్నది. కాన ఋగ్యజుఃసామాత్మక మంత్రరాశి పవిత్రశబ్ద వాచ్యమై క్రుతిస్మృతుల యందు బ్రసిద్ధమైనది¹

1. నిశమ్య తే ఘర్హరితం స్వభేదక్షయిష్టు మాయామయసూకరస్య ।

జనస్తపః సత్యనివాసినస్తే త్రిభిః పవిత్రై ర్మునయో గృణాన్స్య ॥

—భాగ. 3-13-27.

'త్రిభిః పవిత్రైః ఋగ్యజుః సామ మంత్రైః'

—శ్రీధరః

'మంత్రః పవిత్ర ముచ్యతే”

—సా.భా. ఋ. 10-27-15,

“కుర్యాత్రిషవణస్నాయీ కృచ్ఛ్రిం చాంద్రాయణం తథా

పవిత్రాణి జపే త్విందాన్ గాయత్ర్యా చాభిమంత్రయేత్ ॥”

యాజ్ఞ. స్మృ ప్రాయశ్చిత్త కాండ. 325

“సావిత్రిం చ జపేన్నిత్యం పవిత్రాణి చ శక్తితః” —మను. 11-225.

“తపః స్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానాని యోగః—స్వాధ్యాయః ప్రణవాది

పవిత్రాణాం జపః”

—శం.భా. (యోగసూత్ర).

ఇంతే కాదు: ఋగ్వేదాః సామాత్మకు లగు నగ్ని-వాయు-సూర్యులును పవిత్ర శబదావ్యయములు.

త్రిభిః పవిత్రై రపుషో ద్యౌర్కం హృదా మతిం జ్యోతి రనుప్రజానన్"

—ఋ. 3-28-6.

‘సర్వాత్మకః అగ్నిః హృదా అంతఃకరణవృత్త్యా. మతిం మనసీయం, జ్యోతిః స్వప్రకాశరూపం పరబ్రహ్మత్వం తేజః, అనుప్రజానన్ శ్రవణమననాది క్రమేణ ప్రకర్షణ సంశయ విమరాశ్య భావనా బుద్ధినిరాసేన స్వాత్మరూపతయా జ్ఞానానః నన్, పవిత్రైః సావనైః, త్రిభిః అగ్ని వాయు సూర్యైః, అర్కం అర్చనీయం స్వాత్మానం, అపుషోద్ధి తేభ్యోఽసి నిర్మలతయా సావనం పరిచిచ్ఛేద భలు ।

యథా దశాపవిత్రేణ సోమం సావయతి తద్వత్ ।’

—సా. భా.

ఇటు పరతత్త్వరూపమును సాక్షాత్కరించుకొనిన యగ్ని (ముక్తపురుషుడు) తన సర్వాత్మకత్వానుభవమును ఆవిష్కరించు కొనుచున్నాడు. దశాపవిత్రముచే సోమము పరిశుద్ధమై సావన మగునట్లు, పవిత్రులగు నగ్ని వాయు సూర్యులచే నర్చనీయుడగు స్వాత్మ, వారికంటె విర్మలుడు; పవిత్రుడు నని ముక్తపురుషుడగు అగ్ని శ్రవణ మననా ద్యభ్యాసక్రమముచే దర్శించెను—అని యర్థము.

కాగా ఋగ్వేదాః సామలు పవిత్రములు; తదాత్మకులగు నగ్ని వాయు సూర్యులు పవిత్రులు. ఆత్మ పరమపవిత్రము¹. ‘అత్యాశ్రమేభ్యః పరమం పవిత్రమ్

1. “యత్తే పవిత్ర. మర్చిష్యగ్నే వితత మంతరా బ్రహ్మతేన పునాతు మా”

—వా.సం. 19-41; తై.బ్రా. 1-4-8-20.

అగ్నే తే తవ అర్చిషి జ్ఞానయా మంతరా మధ్యే యత్ బ్రహ్మ త్రయీ రూపం. పరబ్రహ్మరూపం వా పవిత్రమ్, వితతం విస్తృతం ప్రసారితం, తేన పవిత్రేణ మా మాం భవాన్ పునాతు”—ఉపట. మహీధరా; చూ.సా.భా.

(శ్లో ౬. 6-21-) — వేదాంతప్రతిపాద్య మగు బ్రహ్మ పరమపవిత్రము — అని యుపనిషత్తులును ముక్తకంఠముగ గీర్తించినవి. అట్టి బ్రహ్మప్రతిపాదక మగుచు ఆశ్మచికిత్సకము, పరిశుద్ధహేతువునై వేదరూపిణి యగు సరస్వతి- 'పావకా, పావమాని, పవిత్ర' - శబ్దవాచ్య యగుచున్నది.

చోదయిత్రీ సూన్యతానాం; చేతన్తీ సుమతీనామ్ :-

అగ్నియందు శోధకత్వధర్మమే గాదు; తేజఃశాలి యగుటచే నంధకారమును దొలగించి పదార్థముల నభివ్యక్తము చేసి భాసింపజేయు ధర్మము గూడ గలదు. అట్లే సరస్వతియు శ్రవణము చేసి మననము చేయుకొలది అంతఃకరణమున నెలకొనిన యజ్ఞానాంధకారావరణముల గ్రమముగ దొలగించును. మొదట స్తుతిరూపములై వాక్యసామాన్యరూపమున మాత్రమే గోచరించు మంత్రరాశిని, సూన్యత (సత్యప్రియ) వాక్యములుగ దర్శింపజేయును; అనగా వాక్యములను ప్రియములుగ దర్శింపజేసి యవి సత్కార్య బోధకములనెడి స్ఫూర్తిని గలిగించును. ధీమంతులను చైతన్యవంతులను నొనర్చి యుజ్జీవింపజేయును. కాగా ఇదవలె సరస్వతియు బ్రహ్మవిద్యారూపిణియే యయ్యును ఇదవలె కాసింపునది గాక, కర్మాద్యనుష్ఠాన సమయమున యజమానుని బుద్ధి నావేళించి యుండి తల్లివోలె యుక్తాయుక్తముల నుపదేశించుచుండునది-యని తత్పార్యము. మహాభారతము గూడ సరస్వతీ స్వరూపము నిట్లు వివరించు చున్నది.

అగ్నిహోత్రా దహ మభ్యాగతాస్మి

విప్రర్షభాణాం సంశయచ్ఛేదనాయ ।

త్వత్సంయోగా దహ మేత దబ్రువం

ధావే స్థితా తథ్య మర్థం యథావత్ ॥'

—భార. ౩-186-22.

సరస్వతీదేవి స్వయముగ తార్కు డను మునికి దన స్వరూపమును వివరించిన వాక్యమిది — 'అగ్నిహోత్రాది సత్కర్మలవంతన పరా-అవరా విద్యా రూపిణియై యారవిప్ప

వింతును; వేదవిదులను గల సంశయముల బోనాడు చుందును, నీ కిప్పుడు 'కర్మల క్రమముగ ముక్తిపాతువు లగుట—యనెడి పరావిద్యయు, సగుణబ్రహ్మవిద్యయు నుపదేశించితిని. నే నెవరిభావమందు నిలిచి యుందునో యాతడు శ్రద్ధావంతుడై యగ్నిహోత్రాది కర్మలచే దేవతాప్రసాదమును, పిదప కర్మ-ఉపాసనా-జ్ఞానఫలములను బొందును-అని యర్థము (చూ. నీలకంఠవ్యాఖ్య).

ఇట కర్మానుష్ఠానముజేసి చిత్తవరిపాకము నొందిన వేదవిదులకు పరా-అపరా విద్యల విషయమై గలిగెడి సందియముల దీర్చు తల్లి సరస్వతి; ఆమె వేదవిదుల హృదయకాశపీఠిని విహరించుచు జల్లని చూపులచే వేదనిహితగూఢార్థముల బ్రకాశింప జేయునది - యని చెప్పబడుటచే - చోదయిత్రీ సూన్యతానామ్-ఇత్యాది ఋగర్థమునే యీ మహాభారతశ్లోకము వివరించుట స్పష్టమగును. మహాభారతము మొదటి మంగళ శ్లోకమును బరిశీలించినను నీ విషయము స్పష్టముగా దెలియును.

“నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ వరోత్తమమ్ ।

దేవీం సరస్వతిం చైవ తతో జయ ముదీరయేత్ ॥”

ప్రాణేశరీరములకు పిండాండ మనియు, దృశ్యమగు చరాచరమునకు బ్రహ్మాండ మనియు పేరు. పిండాండమున కధినేత యగుటచే జీవునకు నరుడని పేరు. అట్లే బ్రహ్మాండమున కధినేత యగు పరమేశ్వరునకును నరు డని పేరు. నరుడగు పరమేశ్వరుని నుండి యావిర్భవించుటచే నీ చరాచరమునకు 'నారం' అనియు, వ్యాపకత్వధర్మముచే 'అపః' అనియుపేరు. అట్టి నారమునకు, అనగా చరాచరమునకు అయనము-అనగా అధిష్ఠానరూపుడై వసతిస్థానమగుటచే బరమేశ్వరునకు 'నారాయణః' అని పేరు ప్రసిద్ధము. నరనారాయణులగు జీవేశ్వరు లిరువురకును స్వరూపభూతుడై యధినేత యగు నిర్గుణ బ్రహ్మకును 'నరః' అని పేరు. ఇట్లు నర, నారాయణ, నిర్గుణబ్రహ్మలు మువ్వరును నరకబ్ధివాచ్యులే. చేతను డగుటచే జడవర్గముకంటే జీవుడు ఉత్కృష్టుడు. జీవునికంటె కారణాత్మ యగు నారాయణు డుత్కృష్టతరుడు. వీరిరువురికంటెను “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ”

ఇట్లాది శ్రుతి ప్రతిపాద్య చగు నిర్గుణబ్రహ్మతత్వము ఉత్కృష్టతమము. కావున నట్టి నిర్గుణ తత్వము 'నరోత్తమం' అని యిది కీర్తింపబడుట యుక్తమే. ఇట్టి యీ నర-నారాయణ - నరోత్తమతత్వములను బ్రకాశింపజేయు తల్లి సరస్వతి. అట్టి తత్వముల నితిహాసాదివ్యాజమున బ్రకాశింపజేయుచు సంసార జయమునకు సాధనభూతమై ప్రవర్తిల్లిన చగుటచే నీ మహాభారతమునకు 'జయ' మని పేరు. మహాభారతమే కాదు; సర్వపురుషార్థప్రతిపాదకమై సంసారజయమునకు సాధ భూతములైన పురాణాదులును, శారీరకసూత్ర భాష్యాదిగ్రంథములును 'జయ' శబ్దవాచ్యములే యగును. అట్టి గ్రంథముల జదువుట కుపక్రమించు నపుడు నర-నారాయణ-నరోత్తమములను, తత్తత్వ ప్రకాశిక యగు సరస్వతిని, అట్టి సరస్వతిదేవి యను గ్రహమునకు బాత్రుడుగు వ్యాసుని స్మరించి నమస్కరింపవలెనని పై శ్లోకమునకు సంప్రదాయానుగతమైన యర్థము.¹

ఈ భారతము మొదటి మంగళశ్లోకమున నర-నారాయణ-నరోత్తమ తత్వములను అనగా జీవేశ్వర బ్రహ్మ తత్వములను బ్రకాశింపజేయు తల్లి సరస్వతి యని కీర్తింపబడుట గమనార్హము.

'సరస్వతి సాధయంతీ ధీయం నః' - ఇట్లాది శ్రుతులు జిజ్ఞాసువుల బుద్ధిని సంస్కరించి తత్వము సుద్ధిపింపజేయు తల్లి సరస్వతి యని చెప్పు చున్నవి. అట్టి శ్రుత్య

1. "పిండ బ్రహ్మాండ నేతృత్వా న్నరౌ జీవేశ్వరౌ వృభౌ।
తయో శ్చ నయనా చుప్తం బ్రహ్మౌపి నర ఉచ్యతే॥
నరజానా మపాం కార్యం నారం బ్రహ్మాండ మిష్యతే।
త ద్యన్య పనతిస్థానం తేన నారాయణో విభు॥
స్వావిద్యాసృష్టపిండేన తాదాత్మ్యం యో గతో నరః।
స జీవః స పరం బ్రహ్మ నరోత్తమవదాభిధమ్॥
తద్ద్యోతికాం గిరం నత్వా తతో వ్యాప్తస్తయైవ సన్।
సంసారజయినం గ్రంథం జయనామాన మీరయేత్ ॥—ఇత్యాది

(చూ. - సీరికంఠవ్యాఖ్య)。

ర్థమే యాదిమమంగళ శ్లోకరూపమున గ్రంథారంభ సమయమున మహర్షిచే తలపింప జేయబడుచున్నది. నీలకంఠపండితుడును శ్రుత్యార్థానుగుణముగనే పై శ్లోకవ్యాఖ్యానమున సరస్వతీస్వరూపము నిట్లు వివరించినాడు.

“దేవీం సరనారాయణ నరోత్తమ తత్త్వప్రదోష్టసీం

సరస్వతీం చ సమస్కృత్యైవ॥

—నీలకంఠః

భిషక్ :-

వైద్యుడు చికిత్స జేసి శారీరి-దోషముల మాత్రమే తొలగింప గలడు. సరస్వతి మనోదోషముల నిర్మూలించి ఆత్మచికిత్సక మగును. ఇట్లు చికిత్స చేయుటకు సాధనము వేదవాక్కు - అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

‘వాచా సరస్వతీ భిషక్’

—వా సం. 19-12.

‘సరస్వతీ చ, వాచా త్రయీలక్షణయా, భిష గానీత్’

—ఉవటః, మహీధరః.

వేదవాక్కు ఆత్మచికిత్సక మని స్వాధ్యాయశబ్దమున వివరింపబడినది.

రసాత్మికా :-

వాగ్దేవతయగు సరస్వతి అదేవత గూడ నగునని పూర్వము (కవీ-కావ్య శబ్దమున) వివరింపబడినది. ఈమె మధ్యమస్థానదేవత; మాధ్యమిక వాక్కు— అనియు తెప్పబడును. ఈమె వాగ్దేవతయై హృదియాంబర వీధి నిలిచి బుద్ధిసమాయుక్తయై మాధ్యమికవాగ్రూపిణి యగుచు వాక్స్పరయిత్రి యగును. (అథ తదేవ శబ్దబ్రహ్మ తేనైవ వాయునా హృదయ పర్యంత మభివ్యజ్ఞామానం విశ్వ రూత్మి

కయా బుద్ధ్యా యుక్తం విశేషస్పంద ప్రకాశరూప నాదమయం సత్ మధ్యమా వా
గ్నిత్యవ్యతీ.... అథ హృదయగో బుద్ధియు జ్యోధ్యమాఖ్యః - సౌభాగ్యభాస్కర
రాయః - లలితాసహస్రనామవ్యాఖ్య). ఈ దేవియే యంతరిక్షమునం దంతట
వ్యాపించి వాయు సమాయుక్తమై వృష్టిదకముల గల్పించెడి మాధ్యమికవాక్కు.
ఇట్లు అధిదైవికముగను, ఆధ్యాత్మికముగను, నీమె వాగ్దేవత యగుచున్నది. అంత
రిక్షమున సలిలరూపరసమును (సరః), ఆధ్యాత్మికముగ విజ్ఞానరసమును (సరః)
తల్లి వలె బ్రోదిసేయునది యగుటచే సరస్వతి యని యన్వర్థనామము. అందుచే
సరస్వతీదేవతాకము లయిన మంత్రములు వాగ్దేవతా పరములుగను, అబ్దేవతా
పరములుగను గూడ నర్థముల స్ఫురింప జేయుట శ్రుతిసంప్రదాయము. ఈ విష
యము నీ క్రిందిముక్కు స్పష్టము చేయుచున్నది.

“మహా అర్ఘః సరస్వతి ప్రదేతయతి కేతునా।

దియో విశ్వా విరాజతి ॥” —ఋ. 1-3-12; వా.సం. 20-86.

‘సరస్వతి తన ప్రజ్ఞచే మహాజలరాశిని చైతన్యవంతమొనర్చి ప్రవర్తింప
జేయుచున్నది.; అనుష్ఠాతల బుద్ధులను విజ్ఞానముతో నింపి వికసింప జేయుచున్నది’
—అని యర్థము. ఇది నొకే సరస్వతికి ‘మహాజలరాశిని ప్రవర్తింప జేయుట,
అనుష్ఠాతల బుద్ధుల వికసింపజేయుట’ — యని రెండు ధర్మములు చెప్పబడుటచే
వాగ్దేవతయే అబ్దేవత యగుట శ్రుతితాత్పర్యము.

కాన సరస్వతి యనగా (1) వాగ్దేవి (2) వేదవాక్కు (3) వాక్కు.
అట్లే 1) అబ్దేవత 2) జలప్రవాహరూపముగు నది 3) కొన్నియెడలనొక నదీనామము
—అని తెలియును. దీనిచే ‘సరస్వతి’ పదము మొదట నదీవాచకము; క్రమముగ
వాగ్దేవతా వాచకముగ బరిణమించినది’ — అనెడి చారిత్రికుల కల్పన శ్రుతిసం
మతము కాదని స్పష్టమగుచున్నది. వాగ్దేవతా రూపములు గూడ నగుటచేతనే గంగా
యమునాది నదు లన్నియు స్నాన, పూజాది సమయములందు స్మరింపబడు సంప్ర
దాయము నేటికిని గలదు. ఇవి ప్రత్యక్షముగ జలప్రవాహరూపములుగ గన్పట్టి

నను, బ్రహ్మమృతానంద సంపూర్ణములుగ దర్శింపవలె నను విషయము పూర్వము వివరింపబడినది. కాన శ్రవణ మననాదుల నొనర్చు వేదవిదునకు సఖి వోలె, లేక మాతవోలె రసస్వరూపమును దర్శింపజేయు రిసాత్మిక యగు వేదవాక్కు సరస్వతి.

భారతీ :—

వేదాంతవాక్యశ్రవణాదులు జేయుచు నిధిర్భాసనపాటవమున జ్ఞాన యోగా రూఢుడైన వేదవిదు డాదిత్యరూపు డన నొప్పును. ఒకే ప్రాణములు ప్రథమ వయస్సున వసువులు, మధ్యమ వయస్సున రుద్రులు, తృతీయ వయస్సున నాదిత్యులు నగునని పూర్వము వివరింపబడినది. మఱియు ఆదానక్రియ ఆదిత్యున కసాధారణధర్మము.

‘ప్రాణా వా ఆదిత్యా ఏతే హీనగ్ం సర్వ మాదదతే’

—చాం. ఉ. 3-16-5.

‘సవనాత్ పవితాఽఽదానా దాదిత్యః’

మై. ఉ. 6.

‘సహస్రగుణ ముత్సృష్ట మాదత్తే హి రసం రవిః’ —రఘువంశ.

జ్ఞానయోగారూఢుడైన వేదవిదుడును వేదవాక్యముల నన్నిటి నాత్మ (బ్రహ్మ) పర్యవసానములుగ గ్రహింపజాలిన విద్వారసుడు. సూర్యుడు రసాదానము జేయునట్లు వేదవాక్యమునం దంతటను బ్రహ్మమృతానందరసము నాస్వాదింపజాలిన వాడగుటజేసి యాత డాదిత్యరూపమున నొప్పియుండు ననుట యొక్కమే యగును. అట్టిసమయమున నీ త్రయవిద్య యా వేదవిదుని సమాహిత చిత్తమున వరసత నాపాదించి కాంతవలెను (ఉత్ త్వస్మై తన్వం విసస్రే) తోడనుండి స్వస వలెను (స్వసాఽఽదిత్యానాం) ఆత్మ స్వరూపమును దర్శింపజేయును. అట్లు దర్శించిన వేదవిదున కీ వేదవాణి యాత్మ యొక్క అశ్చుతశలాన్వరూపిణిగ

సాక్షాత్కరించును (వందేమహి చ తాం వాణీం అమృతా మాతృనః కిలామ్). ఆదిత్యరూపుడగు వేదవిదుడు భరతుడు; అతనియందు పితృదేవతాభారతి (బ్రహ్మవిద్యాహుపితే) యగును. ఈ విషయమును జాతము.

ఆదిత్యుడు భరతుడు, తద్దీప్తి, లేక వాక్కు, లేక పత్ని భారతి :-

ఆదిత్యుడు భరతశబ్దవాచ్యుడగుట శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధము. వైదిక నిఘంటువున ఆదిత్యనామములలో భరత శబ్దము పఠింపబడినది. భరత ఆదిత్యః, తస్య భాః భారతి అని యాస్కనిరుక్తము. 'భరతు డాదిత్యుడు; ఆయన పత్ని, దీప్తి లేక వాక్కు భారతి' యని భాష్యకర్తలందఱును వివరించిరి. ఆదిత్యుడు భరతుడు; త్రయీమయుడగు నా యదిత్యుని యందలి వాక్కు (త్రయీవిద్య) భారతి యగుటచే నాదిత్యరూపుడగు వేదవిదుడును భరతుడు; ఆయన తోడనుండెడి వేదవాణియు భారతి యే యగును.

ఇట్లు పరిశీలించుచో సోకే వేదవాణి యొకే వేదవిదుని యందు సంస్కార క్రమము ననుసరించి వెలయు చిత్తపరిపాక వశమున మొదట ఇదమై శాసించి; తరువాత సరస్వతియై యువదేశించి, తుదకు భారతియై యాత్మస్వరూప సాక్షాత్కార మునకు దోర్బడి బ్రహ్మవిద్యాప్రదాత్రి యగునని తెలియనగును. ఇంతియే గాదు. ఆదిత్యుడే గాక అగ్ని వాయువులును భరతులు; వారియందు విరాజిల్లు ఇదా, సరస్వతులును భారతీరూపు లగుదురు. కాన మొదట అగ్ని యొక్క భరతత్వమును జాతము.

అగ్ని - భరతుడు :-

శ్రుతులయం దగ్ని 'భరత - భారత' నామములచే బలాచోట్ల¹ వ్యవహరింపబడినాడు. దేవతల కొఱకు హవిస్సుల భరించు వా డగుటజేసి యజ్ఞాది కర్మానుష్ఠానసమయమున నగ్నికి భరతు డని పేరు.

తస్మా అగ్ని ర్భారతః శర్మ యంసత్" —ఋ. 4-25-4.

"అగ్ని రగామి భారతో వృత్రహా పురుచేతనః" —ఋ. 6-16-9.

"ఉదగ్నే భారత" —ఋ. 6-18-45.

"భారతః హవిషో భర్తా అగ్నిః" —సా. భా.

"అగ్నే మహాగ్ం అసీత్యాహ మహాన్వేష యదగ్ని

ర్వాహ్మణే త్యాహ బ్రాహ్మణో హేష భారతే

త్యాహైష హి దేవోభ్యో హవ్యం భరతి"

—తై. సం. 2-5-9; తై. బ్రా. 3-5-3.1; శ. బ్రా. 1-4-2-2;

బ్రాహ్మణములు గూడ నీ పదము యొక్క యర్థము విస్తే వివరించినవి.

"అగ్ని రైవ భరతః స వై దేవోభ్యో హవ్యం భరతి"—కా. బ్రా. 3-2.

"ఏష (అగ్నిః) హి దేవోభ్యో హవ్యం భరతి తస్మా

ర్భరతోఽగ్ని రిత్యాహః" —శ. బ్రా. 1-4-2-2; 1-5-1-8.

కాన కర్మానుష్ఠానసమయమున నగ్ని హవ్యవాహనుడు, లేక హవిర్భరయగుచు, భరతు డగుచున్నాడు. ఆ యగ్ని యొక్క దీప్తి - తదనుగతమై ఇదా

1. ఋ. 1-96-3; 2-7-15; 4-25-4; 6-16-9; 6-18-5; 7-8-45

7-96-3 ఇత్యాది.

రూపమున నుండెడి వాక్కు - భారతి యగుచున్నది. అట్టియెడ భారతి (హాపింషి భరతీతి) యన హోమనిష్పాదిక (హోత్రా) యని యర్థము. కర్మానుష్ఠానవరుడగు వేదవిదుడును అగ్ని (వసు) రూపుడై దేవతల కొఱకు హవ్యముల భరించును గాన నాతడును భరతుడే యగును. ఋత్విజులు భరతు లగుట బూర్వము వివరింపబడినది. అట్టి వేదవిదులయందుండెడి వేదవాణి హోమనిష్పాదిక (హోత్ర)యై భారతియై యొప్పును. ఈ విషయ మీ మంత్రమువలన స్పష్టమగును.

“కుచి ర్దేవే స్వర్నితా హోత్రా మరుత్సు భారతీ ।

“ఇడా సరస్వతీ మహీ బర్హిః సీవంతు యజ్ఞియాః ॥” - ఋ. 1-142-9.

మరుతు లనగా అమరణధర్మము గల దేవత లనియు, ఋత్విజులనియు రెండర్థములు ప్రసిద్ధములు (చూ. వైదికనిఘంటువు); భరతుడగు నాదిత్యుని యందుండెడి వాక్కు భారతి (భరతస్య ఆదిత్యస్య సంబంధినీ ద్యుష్ఠానావాక్ - సా భా.) ఆ వాక్కు అమరణధర్మము గల దేవతలయందనుగతిమై పవిత్రమై (కుచిః) నెలయును. ఆ భారతియే భరతులగు ఋత్విజులయందు (మరుత్సు) నిలిచి హోమ నిష్పాదికయై - దేవతలకు హవ్యము భరించుచు - భారతి యగును. ఈమె కాస కత్వధర్మము గల్గి ఇడయు నగును. వారి హృదయముల నిలిచి, దేవతాతత్త్వమును, తగ్గతమహత్త్వమును దీపింపజేయుచు సరస్వతి యగును. ఇట్లు వేదవాక్స్వరూపమును యజ్ఞస్వరూపమును దర్శింపజేయు, నీ త్రిప్తాన వాగభిమానదేవతలిది ‘యజ్ఞియాః’ అని కీర్తింపబడి యాహ్వానింపబడుచున్నారు.

వాయువు(మధ్యమస్థానాగ్ని) - భరతుడు :-

అగ్ని వలెనే మధ్యమస్థానదేవత యగు వాయువు- అంతరిజ్ఞియు-భరతుడే. ఇది భరతు డన నర్థము వేఱు. హవ్యవహన మనెడి ధర్మము అగ్నికే గాని వాయువునకు (రుద్ర-ఇంద్రాది దేవతలకు) జెప్పబడుటలేదు. వాయురూపుడగు నీ భరతుని యందలి యసాధారణ ధర్మమును శ్రుతు లిట్లు చెప్పుచున్నవి.

“సరస్వతీవాన్ భారతీవాన్ ఇతి వాగేవ సరస్వతీ ప్రాణో

భరతః”

....ఐ. బ్రా; 2-24.

“శరీరభరణహేతుత్వాత్ ప్రాణో భరతశబ్దవాచ్యః, తదీయ
వృత్తి ర్భారతీ” — సా.భా.

“ఏష హి దేవేభ్యో హవ్యం భరతి తస్మా ద్భరతోఽగ్ని
రిత్యాహుః। ఏవ ఉ వాఽఇమాః ప్రజాః ప్రాణో భూత్వా
భిభర్తి తస్మా ద్వేవాహ భరతవ ఓతి”

— శ. బ్రా. 1-5-1-8.

యజ్ఞములందు దేవతలకొఱకు హవ్యముల భరించెడి యే యగ్ని కలదో, యా
యగ్నియే (మధ్యమస్థానదేవత యగుచు) ప్రాణరూపుడై నిఖిల ప్రాణులను భరిం
చుచున్నాడు. ‘నిఖిల ప్రాణిభరణము’ — అను ధర్మముచే ప్రాణరూపుడైన యగ్ని
భరతుడు — అని యర్థము.

ప్రాణరూపుడై యగ్ని దేహమును ధరించునట్లు. అధిదైవికముగ వాయు
రూపుడై జగత్ప్రాణశబ్దవాచ్యుడై భువనముల భరించుచున్నాడు, కాన రుద్ర-ఇంద్ర-
వాయుది శబ్దవాచ్య మగు మధ్యమస్థానదేవత (ప్రాణదేవత) భరతశబ్దవాచ్య
మగును. అట్టి భరతుని వృత్తి, దీప్తి, వాక్కు లేక పత్ని భారతి యగును. ‘ప్రాణ
దేవత వాచస్పతి; వాక్కు ప్రాణ పత్ని’ — అని శ్రుతి సంప్రదాయము. అనగా మధ్యమ
స్థానవాగ్దేవత యగు సరస్వతియే యాధ్యాత్మికముగను ప్రాణరూపభరతుని పత్నియై,
వృత్తియై, దీప్తియై, లేక వాగ్రూపిణియై, తదనన్యయై నిఖిలప్రాణుల భరించి¹

1. ‘వాగ్వాఽక్షదం కర్మ ప్రాణో వాచస్పతిః’ — (వా.నం. 30-1); శ. బ్రా.
6-8-1-18.

‘నమో వాచే ప్రాణపత్నైస్స స్వాహా’ — ష. విం. బ్రా. 2-9.

‘వాక్ చ వై ప్రాణశ్చ మిథునమ్’ — శ. బ్రా. 1-1-1-2.

‘వాక్ చ వై మనశ్చ దేవానాం మిథునమ్’ — ఐ. బ్రా. 5-23.

‘సాహ వా గువాచ- (హేప్రాణ) యద్వా అహం వసిష్ఠా స్మి త్వం
తద్వసిష్ఠోఽసీతి’ — శ. బ్రా. 14-9-2-14.

‘వాగ్వా తస్య (ప్రాణస్య) పత్ని’ — గో. ఉ. 2-8. — (చూ. పేజీ 568)

జగద్యాత్రానిర్వహణము గావించుచు భారతి యను సార్థకనామమున గూడ బరగును.

శ్రవణమననాదుల నొనర్చుచు మంత్రవాక్యార్థ జిజ్ఞాసాపరుడగు వేదవిదుడును ప్రాణ (రుద్ర) రూపు డగునని పూర్వము చెప్పబడినది. ప్రాణాత్మనిష్ఠుడగు వేద విదుడు భరతు డన జెల్లును. అట్టియెడ నాతనియందుండెడి సరస్వతియు భారతియై యొప్పును. మంత్రవాక్యార్థవిజ్ఞానమునకు బుద్ధివృత్తుల బ్రేరేపించుటచే (సరస్వతి సాధయన్తి ధినుం నః) సరస్వతియు, భారము - వేదవిజ్ఞానసారము - విస్తరింపజేయునది (భారం వేదవిజ్ఞానసారం తనోతి ఇతి) యగుటచే భారతియు నగును. ఇట్టి ధర్మమును, లేక భారమును (వేదవిజ్ఞానసారమును). విస్తరింపజేయుట చేతనే వంచమవేద మనబడు మహాభారతమునకును 'భారత' మనెడి యన్వర్థసంజ్ఞ యని చెప్పుదురు. (చూ. నీలకంఠవ్యాఖ్య ; వాచస్పత్యమ్ : శబ్దకల్పద్రుమః).

భారతీ-బ్రహ్మవాదినీ-బ్రాహ్మీ :

ద్యుస్తానచేవత యగ నగ్ని లేక యాదిత్యుడు - భరతు డనియు, తద్దీప్తి లేక వత్సీ, లేక వాక్కు, భారతి యనియు బైన దెల్పుబడినది. తన దివ్యతేజముచే జగముల నెల్ల ఖరించుటజేసి యాదిత్యుడు భరతుడు; తద్దీప్తియు జగద్భరణక్షమమై భారతి; అట్లే యోగాబూధుడై వేదవాక్యముల నెల్ల నాత్మపర్యవసానములుగ గ్రహించెడి వేదవిదుడును ఆదిత్య రూపు డగుచు భరతుడు; అతనియందుండు వేదవాణి భారతి' - యగు ననియు పైన జెప్పబడినది. అట్టి భారతీస్వరూపమును మహాభారత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

'వాగ్వై వాయుః - తై. బ్రా. 1-8-8-1 : తాం. బ్రా. 18-8-7.

'తస్మాత్ సర్వేప్రాణాః వాచి ప్రతిష్ఠితాః' - శ. బ్రా. 12-8-2-25.

'తస్యా (వాచః) ఉ ప్రాణ ఏవ రసః' - తై. ఉ. 1-1-7.

'తస్య (మనసః) ఏషా కుల్యా యద్వాక్' - తై. ఉ. 1-38-3.

“గౌరవ ప్రసవ త్యర్థాన్ రస ముత్తమశాలినీ ।
 సతతం స్యందతే హ్యేషా శాశ్వతం బ్రహ్మవాదినీ ॥
 దివ్యా దివ్యప్రభావేన భారతీ గౌః శుచిస్మితే॥”

—భారత. 14-22-22-2 .

‘వాచం ధేను ముపాసీత తస్యా శృత్వాః స్తనాః.... ఇతి
 శ్రుతేః। స్తనై స్త త్కర్మఫలరూపం రసం ఆర్థాన్ ప్రసవతి,
 బ్రహ్మవాదినీ ఉపనిషద్వాక్తు శాశ్వతం మోక్షం స్యందతే
 ప్రసవతి సతతం నిత్యసిద్ధమ్” నీలకంఠవ్యాఖ్య.

వేదవాక్కు ధేనువు. ఆ ధేనువు ముపాసించుచో స్వాహాకార, స్వదాకార హంత
 కార వషట్కారము లనెడి స్తనములతో కర్మఫలరూపమగు క్షీరము (రసము) నొస
 గును (చూ. స్వధాశబ్దము). కర్మఫలముల గోరిక పేవించు వేదవిదునకు నీ భారతి
 బ్రహ్మవాదినీయై శాశ్వతము నిత్యసిద్ధమునగు మోక్షము (బ్రహ్మసృతానందరసము)
 నొసగును-అని యర్థము.

కర్మఫలములకు నాత్మచికిత్సక మగుచు గ్రమముగను, కర్మఫలము గోరిని
 వారికి సాక్షాత్తుగను, బ్రహ్మతత్త్వావబోధకమై శ్రుతి బ్రహ్మవాదిని యగు కామ
 ధేనువు; ఈ ధేనువువే భారతి - యని భావము. ‘బ్రహ్మవాదిని యనుటచే శ్రుతికి
 గల బ్రాహ్మీత్వము - బ్రహ్మవరత్వము చెప్పినట్లగును. అందుచేతనే-రహస్యతత్త్వ
 ప్రతిపాదిక యగుటచేతనే-శ్రుతిని ‘బ్రాహ్మీ ఉపనిషత్’ అని వ్యవహరించెడి సంప్ర
 దాయమును గలదు. ఈ విషయ మీ భాగవత వచనములవలన స్పష్టము కాగలదు.

రాజా -

‘బ్రహ్మన్ బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః ।
 కథం చరన్తి శ్రుతయః సాక్షాత్సదసతః పరే॥”

శ్రీకుక: :—

“బుద్ధిన్ద్రియ మనః ప్రాణాన్ జనానా మస్పృశ త్రృణుః ।

మాత్రార్థం చ భవార్థం చ ఆత్మనే కల్పనాయ చ॥

సైషా హ్యపనిష ద్బ్రాహ్మీ పూర్వేషాం పూర్వజైర్వృతాః ।

శ్రద్ధయా ధారయే ద్యస్తాం క్షేమం గచ్ఛే దకించనః॥”

—భాగ. 10-37-1, 2, 3.

‘వరంవరయా సాక్షే ద్వా సర్వాసాం శ్రుతీనాం బ్రహ్మణే

సర్వవసానమ్....సైషా యథో క్తలక్షణా యథోక్తాలంబినా

నా, బ్రాహ్మీ బ్రహ్మవరా, శ్రద్ధయా ఆదరేణ వైతండిక

తర్కా నభినివేశేన యః శ్రవణాదినా ధారయేత్, సః

ఆకించనః నిరస్తదేహోద్యుపాధిః సన్, తతః పరం పదం

ప్రాప్నుయా దితి’ —శ్రీధరః.

“సైషా ఉపపాదితా, బ్రాహ్మీ బ్రహ్మసంబంధినీ సర్వశబ్దానాం

బ్రహ్మ బ్యభిధానవృత్తి రిత్యర్థః, ఉపనిషత్ రహస్యతమా,

ఉపనిషదర్థవిచారే జావగంతవ్యేతి వాఽర్థః’—వీరరాఘవాచార్య.

ఇవి శ్రుతిగీతోపాఖ్యానారంభ స్తోకములు. ప్రశ్నోత్తరవ్యాజమున శ్రుతి స్వరూప మిట జెప్పబడినది. ధర్మార్థకామమోక్షఫలముల సిద్ధింపజేసి కొనుటకే జనులకు బుద్ధి-ఇంద్రియ-మనః-ప్రాణముల నీశ్వరుడు బ్రసాదించును; ఇందు ప్రధానము తురీయపురుషార్థము; అధికారి తారతమ్యమును బట్టి క్రమముగనో లేక సాక్షాత్తుగనో బ్రహ్మ (ఆత్మ) స్వరూపమును దర్శింపజేయుటయే శ్రుతుల తాత్పర్యము; కావుననే ఇట్లు బ్రహ్మవరమై రహస్య తత్త్వ ప్రతిపాదిక యగుటచేతనే-శ్రుతి ‘బ్రాహ్మీ ఉప నిషత్’ అని చెప్పబడును; దీనియం దాదరము గల్గి వితండవాదములు చేయక

యెవడు దీనిని ధరించునో యతడు చిత్త - సంస్కారక్రమమున బరిపక్వనతియై యకించను డగును; అకించను రనగా నేమియు లేనివాడు. అనగా దేహ ద్యభిమాన వర్జితుడై బ్రహ్మభావము నొందును - అని యర్థము.

ఈ భారత, భాగవత వచనముల వలన 'శ్రుతు లన్నియు సాక్షాత్తుగ గాని, పరంపరగ గాని బ్రహ్మయందు పర్యవసన్నములు - శ్రుతిగత శబ్దము లన్నియు బ్రహ్మపరములు' - అని తెలిసినది. అట్లు దర్శించు వేదవిదునకు శ్రుతి యంతయు నుపనిషద్రూపమున సాక్షాత్కరించును, (నైషా హ్యుపనిష ద్భాష్యే), ఇట్టి యీ శ్రుతియే బ్రహ్మవాదినీ, బ్రాహ్మీ. భారతీ యని తెలియును.

యోగము - యోగశక్తి :

ఇది నౌక విషయము పరిశీలింప నగును. వైదికశబ్దము యోగ రూఢీచే తత్త్వ ద్వితీయపదార్థవాచకము, యోగశక్తిచే పరమాత్మవాచకము నగు నని కవి - కావ్య శబ్దమున వివరించబడినది. (ఏవమేవ సర్వేఽపి శబ్దా యోగరూఢ్యా తత్తద్విశేష పదార్థ వాచకా అపి యోగార్థ మదాయ సర్వే బ్రహ్మవాచకా అపి భవంతి - నీల కంఠః). తీనిచే వేదవాక్కులు గల శాస్త్రత బ్రహ్మసంబంధిత్యము (కవేః పర మాత్మన ఇదం కావ్యం) సిద్ధమై పై భారత భాగవత వచన తాత్పర్యమును స్పష్టము చేయుచున్నది. వేదవాక్కుతో బరమార్థమును సంయోజనము చేయుటయే యోగము. ఆ యోగశక్తిచే సిద్ధన యర్థమే యోగార్థము. ఇదియే సర్వపదార్థాధిష్ఠానమగు పర మార్థము. సర్వపదార్థాధిష్ఠానభూతమగు నీ యోగార్థమునందు (రూఢములై) భాసిం చెడి తత్తద్విశేషరూపార్థములను గూడ బోధించెడి వగుటజేసి వేద శబ్దములు యోగ రూపధములుగును వేదవిదుడు వేదవాక్కులయందు తుదకు దర్శింపవలసిన యోగ శక్తి యిట్టిది ఈ యోగశక్తిచే జ్ఞాపకము చేయబడెడి పరమార్థమును దర్శింపజేయుట కయియే వేదవాణి కర్మ-భక్తి - జ్ఞాన యోగముల నుపదేశించినది. ఇవియు యోగ

ములే. అనగా బుద్ధింద్రియ మనఃప్రాణములను వేదవాక్సాహాయ్యమున బరమార్థముతో సంయోజనము చేయునవిగాన యోగములు. కాన (1) వేదవాక్కుతో బరమార్థమును సంయోజనము చేయుట, (2) తత్సాహాయ్యమున బుద్ధింద్రియ మనఃప్రాణములను పరమార్థముతో సంయోజనము చేయుటయు యోగము.

ఈ విషయమును కాశీదాసమహాశవి యిట్లు చమత్కరించినాడు.

“త మర్థ మివ భారత్యా సుతయా యోక్తు మర్హసి ।

అథోవ్యా హి పీతుః కన్యా సచ్ఛర్మప్రతిపాదితా”కు.సం. 6-79.

ఓ గిరిరాజా । యోగ్యుడగు వరున కిచ్చిన కన్యకై తరువాత వగవవలసి యుండదు. కాన, భారతితో (వాక్కుతో) నర్థమును వలె, నిత్యసంబంధముకై నీ పుత్రిక యగు పార్వతితో నా దేవుని గూర్చుట మంచి పని - అని యర్థము.

ఇది కన్యను వరునితో గూర్చు మనిగాక, కన్యతో వరుని గూర్చుమని చెప్పబడినది. భారతితో (వాక్కుతో) నిత్యసంబంధమై యుండెడి యర్థమును యోజనము చేయునట్లు, పార్వతితో బరమార్థరూపుడైన యా దేవుని గూర్చుము (యోజనము చేయుము) - అని చెప్పబడినది. పరాదేవితో నిది పోల్చబడిన భారతి లౌకిక భారతి (వాక్కు) గాదు. బ్రహ్మవాదిని (బ్రాహ్మి) యగు వేదభారతి. వేద వాక్యము లన్నియు నాత్మపర్యవ సానములు, ఆత్మయే పరమార్థము. వేదభారతితో నా పరమార్థము నిత్య సంబంధము. అయ్యును నంద టెరుగరు. (చూ. విశ్వవిత్, అవిశ్వమిన్వా శబ్దములు). యోగరూఢుడైన వేదవిదుడు ఆ వాగర్థసంబంధము నెఱిగి వేదభారతితో నా పరమార్థమును యోజనము సేయును. ఓ రాజా ! నీవు నట్టి మహాత్ముడవు; నీ పుత్రిక పరాదేవత. పార్వతి - పరమేశ్వరుల సంబంధము నిత్యము; అది గుర్తించి యామెతో బరమార్థ సత్యరూపు డగు నా దేవుని గూర్చుము - అని భావము, ‘యోక్తు మర్హసి’ - యనుచు యోగస్వరూప మిది

కవిచే వివరింపబడుట స్పష్టము. నేటికిని కన్యాదాన సమయమున 'నారాయణ స్వరూపాయ వరాయ - - లక్ష్మీ నామ్నిం కన్యామ్' - అనుచు వధూవరులను అది దంపతులనుగా భావించెడి లేక దర్శించెడి సంప్రదాయము గలదు. లక్ష్మీరూపిణి యగు కన్యతో నారాయణస్వరూపు డగు వరుని యోజనము చేయుట యనెడి సంప్రదాయమే యిట నీ శ్లోకమున వివరింపబడినది. కాన వివాహసంస్కార మిట్టి యోగము నుపలక్షింపజేయునది.

కాగా బ్రాహ్మవాదిని (బ్రాహ్మ) యగు వేదవాణి భారతి; (భరతస్య కవేః పరమాత్మన ఇయమ్) - అగుట కాంతాసంమితముగ నిట మహాకవిచే జెప్పబడినది. కాన యోగారూఢుడగు వేదవిదుని కీ వేదవాణి సహచారిణియై, తోడనుండి, క్రాంతదర్శియగు నా కవి (పరమాత్మ) యొక్క భారతియై విరాజిల్లు ననుట యుక్తమే.

'భారతీ కవే ర్జయతి - భరతస్య కవేః పరమాత్మన ఇయం భారతీ'

భరతుడును, కవియు నగు నా పరమాత్మ యొక్క వాక్కుగా వేదవిదు నకు సాక్షాత్కరించుచు భారతియై యాత్మస్వరూపమును దర్శింపజేయును. అందుచే 'భరతస్యేయం భారతీ' - యను నీ నిర్వచనము 'కవేః పరమాత్మన ఇదం కావ్యమ్' - అను పూర్వోక్తమగు క్రయీవిద్యారూప ఛందః కావ్య లక్షణమును స్పష్టము చేయుచున్నది.

ప్రజాపతి - భరతుడు; వసురుద్రాదిత్యులు ప్రజ :-

అగ్ని - వాయు - ఆదిత్య - ఇనెడి త్రేతాగ్నులు భరతు లని దర్శించితిమి. అంతియే కాదు. దేవతాత్రయాత్మకుడు, అఖండాగ్నియు నగు ప్రజాపతియు భరతశబ్ద వాచ్యుడే. ప్రజాపతి శబ్దముచే శ్రుతులయందు గొన్నియెడల దేవతా

త్రయాత్మకుడగు విరాట్పురుషుడును¹ గొన్నియెడల హిరణ్యగర్భుడును, ² మఱికొన్ని యెడల పరమేశ్వరుడును³ జెప్పబడుచుండురు. కాని ప్రజాపతి శబ్దముచే ప్రకరణము ననుసరించిమువ్వరిని గ్రహింపనగును.

అగ్ని - వాయు - సూర్యులు ప్రజలు - ప్రకృష్టజన్మ గలవారు - అని ప్రతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“త్రయః కృణ్వంతి భువనేషు రేతః తిస్రః ప్రజా ఆర్యాః
జ్యోతి రగ్రాః” — ఋ 7-33-7.

ఈ మంత్రమును శాట్వాయనబ్రాహ్మణ మిట్లు వివరించినది.

“త్రయః కృణ్వంతి భువనేషు రేత ఇత్యగ్నిః పృథివ్యాః
రేతః కృణోతి వాయు రంతరిక్ష ఆదిశ్శోదివి, తిస్రః ప్రజాః
ఆర్యా జ్యోతిరగ్రా ఇతి వసవో దుద్రా ఆదిత్యా స్తాసాం జ్యోతి
ర్య దసా వాదిత్యః” — (చూ. సా. భా.)

అగ్ని -వాయు-సూర్యులనెడి మువ్వరు దేవతలు క్రమముగ పృథివ్యంతరిక్షద్యులోకము అందు తమ రేతస్సును (తేజస్సును) నింపుచున్నారు. ఈ వసు దుద్రాదిత్యులే ప్రకృష్టజన్మ గల ప్రజలు. (తిస్రః ప్రజాః). వీరికి గాఢభూత

1. “ప్రజాపతిః పరమేష్ఠీ నిరాటో”

....తై. సం. 57-4-4; అ.సం. 4-1-7; 18-5-10.

2. “హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతి రేక ఆసీత్”

....ఋ. 10-121 సూ.తై. సం. 4-1-8-3; వా. సం. 13-4; అ.సం. 4-2 ఇత్యాది

3. “ప్రజాపతి శృరతి గర్భే అంతః ఆజాయమానో బహుధా విజాయతే”

....తై. అ. 3-13-1; వా.సం. 31-19, అ.సం. 10-8-13.

మగు జ్యోతిస్సు అదిత్యుడు (పరమేశ్వరుడు). ఆ మహా జ్యోతిస్సు నుండి యభివ్యక్తమగుటచే నీ మువ్వరు 'జ్యోతిరగ్రాః' (తాసాం జ్యోతిః యదసా వాదిత్యః) — అని చెప్పబడిరి. ఇంతే కాదు.

ప్రజల మనెడి యా మహాజ్యోతిస్సునుండి యభివ్యక్తములగు ఋగ్వజాః సామ లనెడి త్రివిధ వాక్కులును 'జ్యోతిరగ్రాః' అని చెప్పబడినవి (తిస్రః త్రివిధా ఋగ్వజాః సామాత్మికాః స్తుతిరూపాః వాచః.... జ్యోతిరగ్రాః జ్యోతి ర్వ్యోత మానః ప్రజావోఽగ్రే ప్రముఖో యాసాం తాదృశీః - సా. భా. ఋ. 7-101-1). కనుక వసురుద్రాదిత్యుల వలెనే వారియందనుగతములై యుండెడి వాక్కులు గూడ జ్యోతిరగ్రములే.

వసురుద్రాదిత్యులట్టి ప్రకృష్టజన్మ గలవారగుటచేతనే 'ఆర్యాః' అని చెప్పబడిరి. ఆర్యులనగా శ్రేష్ఠులు, ప్రాప్యలు నని యర్థము. వీరికి గారణ భూతమగు జ్యోతిస్సు ఈశ్వరుడు. సర్వప్రాప్యమగు నా పరంజ్యోతిని దర్శించుటకు నీ ప్రజలు మువ్వరు ద్వారభూతులు. అనగా అగ్ని- వాయు- సూర్యదేవతాను గ్రహము వలన గ్రమముగ విరాట్ - హిరణ్యగర్భుల యొక్కయు, ఈశ్వరుని యొక్కయు ననుగ్రహము సిద్ధించును. కనుకనే అగ్ని వాయు సూర్యులు మువ్వరిని ఆర్యులని శ్రుతి నిర్దేశించినది. ప్రకృష్టదేవతాజన్ములయిన యీ ప్రజలకు (తిస్రః ప్రజాః) పాలకు డగుటచే విరాట్టు, లేక హిరణ్యగర్భుడు, లేక పరమేశ్వరుడు' ప్రజాపతి యగుట పై మంత్రమున సూచిత మగుచున్నది. ఇట్టి ప్రజాపతి భరతుడని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

“ప్రజాపతి రైవ భరతః స హేదం సర్వ భిభర్తి”

— శ. బ్రా. 6-8-1-14.

దృశ్యమగు నీ ప్రపంచమంతయు భరించుటచే ప్రజాపతి భరతుడు — అని యర్థము. ఈ లక్షణము ప్రధానముగ బరమేశ్వరునందును, తర్వాత విరాట్

హిరణ్యగర్భుల యందును నొప్పును. మరుత్తులు (ప్రాణములు) జగద్భర్త యగు భరతుని పుత్రులని శ్రుతి (ఋ. 2-31-2) చెప్పుచున్నది. పరమేశ్వరునినుండి నిఃస్వాసముల వలె సప్రయత్నముగ నభివ్యక్తములైన జ్యోతిర్గ్రములు వేదవాక్కులని పైన జెప్పబడినది. అట్లు భరతుని నుండి నిఃసృత యగుటజేసియు, భరత స్వరూప ప్రతిపాదిక యగుటజేసియు ఇట్లు నిరంతర భరత సంబద్ధ యగుట జేసియు వేదవాణికి 'భారతీ' యని యన్వర్థనా ము.

"వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోఽన్తవరంపరయా
ప్రమయతి భారతీ త ఉరువృత్తివి రుక్తజడాన్ ।"

—భాగ. 10-87-37.

"తే తవ భారతీ వేదవాక్"

—శ్రీధరః

"పురాణస్య కవే స్తస్య వర్ణ స్థాన సమీరితా ।

బభూవ కృతసంస్కారా చరితార్థేవ భారతీ ॥"

—రఘు,

హంసవ ద్విదుషాం రాజా ద్విజానాం తత్ర భారతీమ్॥

శుశ్రువే వేదవిదుషాం పుష్కలార్థపదాక్షరామ్॥

—భార. 12-39-20.

కాన భరత (పరమేశ్వర) సంబద్ధ యగుటజేసి వేదవాణి భారతియై ప్రసిద్ధయగుట పై శ్లోకముల వలన దెలియును.

ప్రజాపతి భరతుడని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. వేదవాణి ప్రజాపతికి స్వభూత యగుట (స్వైవ తే వాగహ-స్వాహ) స్వాహా శబ్దమున వివరింపబడినది. నిఖిలవేద పరమేశ్వర నిఃసృత మనియు దెల్పబడినది. అందుచే బరమేశ్వరునకు స్వభూత యగుచు, అనూచాన సృష్టి రచనా రహస్యముల నుద్ఘోషించుచు జగద్యాత్రా నిర్వహణమున సహచారిణియై యుండి తోడ్పడునదగుటచే అనగా భరతునకు సహచారిణి యగుచు వేదవాక్కు భారతి యన నొప్పును.

బ్రహ్మజ్ఞాని బ్రహ్మయే యగు (బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మైవ భవతి) నని సంప్రదాయము. అనగా భారతీస్వరూపము నెఱిగిన వేదవిదుడు భరత స్వరూపుడే యగును. అట్టి బ్రహ్మవేత్తకు వేదవాణి 'స్వభూత-(స్వస)-యగును. అందుచే నాతడు భరతుడు, భారతీయు కూడ నగును. బ్రహ్మవేత్త కుదయించెడి యఖండబ్రహ్మకావ్యప్రతికి 'భా' యనిపేరు. నిరంతరమద్దానియందు 'రతుడు' (తన్నిస్తుడు) అగుటచే బ్రహ్మవేత్త భారతుడు (భాయాం రతః భారతః) అగు ననియు సంప్రదాయవిదులు చెప్పుదురు.

బ్రహ్మవిద్యయే మంత్రశాస్త్రమున శ్రీవిద్యగా బ్రసిన్నము. శ్రుతియు 'ఋచో యజాంషి సామాని సా హి శ్రీ రవృతా సతామ్' - అనుచు శ్రయ్యా విద్యయే శ్రీవిద్య యని పేర్కొనినది. అట్టి శ్రీవిద్య, లేక పరాదేవత భారతీ యనియు, భారతీ నుపాసించువారు భారతు లనియు మంత్రశాస్త్రప్రసిద్ధి.

'భాయాం శ్రీవిద్యాయాం రతః భారతః'

'భారత్యా ఉపాసకాః భారతః' — సౌందర్యలహరి; అక్షిధరవ్యాఖ్య.

కాగా, భరతుడన నాత్మస్వరూపనిమి రనియు నర్థము. అట్టి మహనీయు డగుటచే వేదవ్యాసుని ధృతరాష్ట్రుడు 'త్వం హి భారతీ' భార. 6-42)- నీవు భారతివి - నీవు భారతివి - అని కీర్తించెను.

"విద్యాభారేణ సంపూర్ణః సర్వభారం పరిత్యజేత్"

దుఃఖభారం న జానాతి భారతీ పరికీర్తితా" — (శబ్దకల్పద్రుమః).

విద్యాభారపరిపూర్ణుడై, భారముల వన్నిటిని విడిచి, దుఃఖభారము నెఱుగని వాడు భారతీ - అని యర్థము. అట్టి మహాత్ములను భారతీ, సరస్వతీ, ఇంద్రవరస్వతీ - ఇత్యాది నామములతో బిలిచెడి సంప్రదాయము నేటికిని గలదు. కాగా-

“(కవే) భరతా అగతా భారతీ , (కవే) భరతస్య
ఇయం భారతీ భారం వేదవిజ్ఞానసారం తనోఽతీతి భారతీ”

అను నిర్వచనముల ద్వారా భారతీస్వరూపమును దర్శింపనగును. పై గ్రంథసందర్భము ననుసరించి ‘అగ్నివాయ్వాదిత్యులు ముప్పువరును, తదాత్మకుడగు వ్రజాపతీయు, పరంజ్యోతీరూపు డగు పరమేశ్వరుడును అందఱును భరతులు లేక భారతులు; అట్టి భరతుల యొక్క వృత్తి, దీప్తి, పత్తి లేక వాక్కు వ్యప్తిగను, సమప్తిగను ఇదా - సరస్వతీ - భారతీరూపిణి: అట్లే వేదవిదులును భరతులు. వారియందలి వేదవాణీయు ఇదా - సరస్వతీ - భారతీరూపిణి, లేక సమప్తిగ నఖండభారతీరూపిణి’ - అని తెలియగలము.

విశ్వవిత్ - అవిశ్వమిన్ద్రా :-

అట్టి యా దేవతాతత్త్వము గాని, వాదేవతాతత్త్వము గాని యత్యంత నిగూఢము, దానిని దర్శించుట దేవతలకు గూడ దుష్కర మని ఋగ్వేద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“తిస్రో మాతృా త్రీన్ పితృాన్ బిభ్ర దేక ఊర్ధ్వ స్తస్మా
నే మవగ్లావయన్తి మంత్రయన్తే దివో అముష్య పృష్ఠే
విశ్వవిదం వాచ మవిశ్వమిన్ద్రామ్॥”

—ఋ. 1. 164-10; ఆ సం. 9-8-10.

పృథివ్య సరిక్షద్యుతోకము లనెడి మువ్వరు తల్లులను (తిస్రో మాతృా:). లోకత్రయ పాలకులయిన మువ్వరు పితరులను (త్రీన్ పితృాన్) పుత్ర స్థానీయుడగు నాదిత్యు

దొక్కడే యనహాయుడై భరించుచు (బిభ్రత్), తదతీతుడై సర్వోన్నతుడై విలసిల్లుచున్నాడు. (ఏకః ఊర్వస్తస్మై). అట్టి యాదిత్యున కెవరు నెట్టి గ్లానిని గల్గింపలేరు. (ఈం న అవగ్లాపయన్తి). ఈ వాక్కు అట్టి యాదిత్యునకు సంబంధించినది. (అముష్య). ఇది సర్వమును దెలియజేయజాలినది (విశ్వవిదం); కాని యీ వాక్కు అందఱి యందు నభివ్యక్తము కాదు (అవిశ్వమిహం)- అని బ్రహ్మలోకవాసులగు (దివఃపృష్ఠే) దేవతలు ఆదిత్యుని గూర్చి రిహస్యముగ బరస్పరము జెప్పికొనుచున్నారు (మంత్రయతే)- అని యర్థము

ఇది లోకత్రయమును, తత్సాలకులను మున్నగు భరించుచు తదతీతుడై సర్వోన్నతుడై, అద్వితీయుడై (ఊర్వః ఏకః), అవికార్యుడై యొప్పుచున్నట్లు ఆదిత్యుడు కీర్తింపబడినాడు. కాన నిది నాదిత్యుడగు పరమేశ్వరుడనియే గ్రహింపవలెను. అతడు లోకత్రయమును, తత్సాలకులను, వాక్కును- సర్వమును భరించువాడని చెప్పబడే నీ యాదిత్యుడు భరతుడను విషయమిది సూచిత మగుచున్నది. (బిభ్రత్ సర్వ హితి భరతః)¹

1. ఈశ్వర తత్త్వము క్షర-అక్షరాత్మక (కార్యకారణరూప) ఉపాధులకంటె విలక్షణమై లోకత్రయమును భరించు చున్నది- అని యీ విధముగ ఉపనిషత్తులు, స్మృతులు వర్ణించుచూ ఋత్రుతిపాదితమైన పరమేశ్వరుని యందుగల భరతతత్త్వమును అడుగడుగున నభివ్యక్తము చేయుచున్నట్లు గన్పట్టును.

“వ్యక్తావ్యక్తం భరతే విశ్వమీశః” — శ్లోత. ఉప. 1-8.

“ఉత్తమః పురుష స్తస్యః పరమాత్మేత్యు దా హృతః ।

యో లోక త్రయ మావిశ్య బిభర్త్య వ్యయ ఈశ్వరః॥ -భ.గీ. 1-5-27.

ఈ వాక్కు ఆ దేవునకు సంబంధించినది (ఆముష్య) కాన తన్నిః
 సృతమై తత్ప్రతిపాదక మగుచు నీవాక్కు భారతి (భరతస్య ఇయం భరతా దాగతా)
 యగుటయు సూచిత మగుచున్నది. 'ఇట్టి యీ భారతి సర్వమును దెలియ జేయునది
 (విశ్వవిత్); అయ్యును నందఱియం దభివ్యక్తము గాదు (అవిశ్వమిన్వా), కాన
 సర్వజ్ఞకల్పమగు నీ వేదవాణి క్రాంత దర్శనము గల ద్రష్టలగు మహర్షులయందు
 మాత్రమే యభివ్యక్త మగును; అన్యులయందు కాదు; మఱియు నా దైవీవాక్కు
 నుపాసించువారికే (నఖ్యము చేయువారికే) తత్ప్రతిపాదితార్థములు, సంప్రదాయ
 ములు, రహస్యములు మున్నగునవి యభివ్యక్తములగును గాని, అన్యులకు గాదు'-
 అనియు దెలియును.

ఇది యత్యంతనిగూఢ మగు పరతత్త్వరహస్య మగుటచే నధికారులగు
 వారి యొద్దనే యీ విషయము ప్రస్తావించనగునుగాని యందఱి కదకాదు. కావుననే
 దేవతలు కూడ నీ విషయమును గూర్చి పరిస్పృహము రహస్యముగ జెప్పికొను
 చున్నట్లు క్రుతి తెల్పుచున్నది. తానే కవియు కావ్యము నగుటచే వేదము తన స్వరూ
 పమును దేవతా రహస్య సంవాద రూపమున జమత్కారముగ వివరించినదని
 గ్రహింపనగును.

క్రాంతదర్శనము-కవి-స్మృతులు :-

ఈ విభిన్న దేవతాతత్త్వమును, దేవతైక్యమును దర్శించుటయే క్రాంత
 దర్శనము. ఆ దర్శనము గలవారు కవులు. అట్టి కవులు విరళముగ నుండురు. అను
 విషయమును ఋగ్వేద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“అవః పరేణ పితరం యో అస్మాను వేద పర ఏనావరేణ।

కవీయమానః క ఇహ ప్రవోచ ద్దేవం మనః కుతో అధిప్రజాతమ్॥”

ము. 1-164-18; అ.సం. 9-9-18.

పృథివీలోకపాలకు డగ్ని, ద్యులోకపాలకు డాదిత్యుడు. పీరిరువురును పితరులు. (పాలకులు), పీరిరువురు భిన్నులుగ గన్పట్టినను వాస్తవముగ భిన్నులు గారు. అగ్నియే ఆదిత్యుడు; ఆదిత్యుడే అగ్ని-అని యెవడుపానించునో (యః అనువేద) యతడే క్రాంతదర్శనముగల కవి. లేక పీరిరువురు వాస్తవమున నద్వితీయము, శుద్ధ సత్త్వమాయోపాధికము నగు నీశ్వరతత్త్వమే యని యెవడు దర్శించునో యతడే కవి (అభిభూత రజస్తమస్కౌ ఉద్బుద్ధనత్వై అత ఏవ స్వాధీన మాయో ఏతే ఏక త్వేన వా అధిగచ్ఛతి- సా.భా.) అగుచో కవిననుచు తన క్రాంత దర్శనమును లోకమున నెవడు చాటుకొనగలడు? (కవీయ మానః కవివ దాచరన్, క్రాంతి దర్శిత్య మాత్మనః ఖ్యాపయన్. క ఇహ ఆస్మిన్ లోకే. ప్రవోచత్ ప్రబ్రవీతి?) కవితాప్రయోజకమగు దైవీశక్తి సంపన్నమగు మనస్సు ఏ యదృష్టవిశేషమువలన ప్రకర్షాధిక్యము గలిగి సిద్ధింపగలడు? (ద్దేవం మనః కుతో అధిప్రజాతమ్?) - అని యర్థము. శ్రుతి యందలి యీ రెండు ప్రశ్నలు గమనార్హములు.

1. కవిననుచు తన క్రాంతదర్శనము నెవడు లోకమున ప్రకటించు కొనగలడు ?

2. అట్టి దర్శనమును సిద్ధింపజేయు దైవీశక్తి సంపన్నమగు మనస్సు ఎట్లు సంప్రాప్తమగును?

ఇట్టి దర్శనము సిద్ధించుటకొక సంప్రదాయక్రమమును శ్రుతియే యట్లు భంగ్యంతరముగ సూచించుచున్నది. ఈశ్వరానుగ్రహము వలననే అద్వైత వాసన సిద్ధించును- (ఈశ్వరానుగ్రహ దేవ పుంసా మద్వైత వాసనా) వియమపూర్వక కర్మానుష్ఠానము, ఉపాసన- ఈ రెండును లేక ఈశ్వరానుగ్రహము సిద్ధింపదు. అనగా నీ రెండింటి

వలననే దైవీశక్తి సంపన్నమగు మనస్సు (దేవం మనః) ప్రాప్తిండును. ఈ మంత్రమున అగ్ని - అదిత్యులిరువురు సుపాస్యదేవతలుగ బేర్కొనబడినారు. కర్మల యందగ్నియు, సంధ్యోపాసనాదులయందు సవితృ (అదిత్య) దేవతయు బ్రధానముగ నారాధ్యులు. వీరు భిన్నులయి కన్పట్టినను వాస్తవముగ భిన్నులు కాదు. అభిన్నులుగ సుపాసించులెను. (కావుననే సంఘావందన సమయమున 'సూర్యే జ్యోతిషి జాహోమి స్వాహా' - యనుచు ప్రాణాగ్నిని సూర్య జ్యోతి రూపమునను, 'దేవ సవితః ప్రసువ' అని యనుచు అగ్నికార్య, బాపాసనాది సమయములందు అగ్నిని సవితృరూపమునను దర్శించెడి - యారాధించెడి సంప్రదాయము వరలినది). అట్టి కర్మోపాసనల వలననే క్రమముగ చిత్తము పరిశుద్ధమగును. దివ్యశక్తిసంపన్నమగును. క్రమముగ నద్వయ పరమేశ్వరతత్త్వ విజ్ఞానము గల్గి క్రాంతదర్శనము డగును. ఈ తత్త్వమును దర్శించి లోకానుగ్రహబుద్ధితో బ్రహ్మాధించెడివారే కవులు. ఈ దర్శనము ఈశ్వరానుగ్రహాధీనము, వేదైకగమ్యము నగుటచే నివి రెండును లేకుండ 'నేను కవినని యెవడు చాటు కొనగలడు అని శ్రుతి ప్రశ్నించుచున్నది. ఈ ప్రశ్నవలన - క్రాంత దర్శనము గల్గి బ్రహ్మాధించెడి యాదికవినీ నేనే' - యని వేదము భంగ్యంతరముగ జెప్పికొనినట్లు గ్రహింపనగును.

ఈశ్వరానుగ్రహముచే మహర్షులు మంత్రద్రష్టలయి క్రాంతదర్శనముతో నొప్పి వేదముల బ్రవచించి కవులుగ బ్రసిద్ధులయినట్లు శ్రుతులే జెప్పినవి (తా మన్వవిందన్ ఋషిషు ప్రవిష్టామ్ - చూ. ఋషి శబ్దము). ఈ వేదమాత యొక్క యనుగ్రహముచే దరువాత నెందఱో కవులయినట్లు పురాణాదులవలన దెలియగలము. వ్యాస, వాల్మీకాది మహర్షులట్టి కవులు; వేదమూర్తులు; లేక భారతీస్వరూపులు. ఈ వేదవాణి సర్వమును దెలియజేయునది (విశ్వవిత్) యయ్యును సందతీయం దభివ్యక్తము కాదు (అవిశ్వమిన్యా)' - అని శ్రుతిచెప్పినది,

త్రిపథగామినీ - :

క్రమముగ చిత్ర సంస్కారపరిపాకము గలిగించి తుదకు నాత్మస్వరూప సాక్షాత్కారము గలిగించుటకే శ్రుతి లోకానుగ్రహబుద్ధితో కర్మ - ఉపాసనా - జ్ఞాన కాండత్రయ రూపమున నవతరించినది. అట్లు మూడు మార్గముల బ్రవర్తిల్లుటచే వేదవాణి త్రిపథగామినీయైనది. ఈ విషయమును భాగవత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“కిం విధత్రే కిమాచప్టే కి మనూద్య వికల్పయేత్ ।

ఇత్యస్య హృదయం లోకే నాన్యో మద్వేద కశ్చన॥

మాం విధత్రైభిధత్రే మాం వికల్ప్యాప్తోహ్యతే హ్యహమ్॥”

భాగ. II-12-42-43.

ఉద్భవునకు భగవానునిచే వేద స్వభావ మిట్లు తెల్పుబడినది.

‘వేదము కర్మకాండ యందు విధివాక్యములచే యజ్ఞరూపమున నన్నే విధించుచున్నది. దేవతాకాండ యందు నా యా దేవతా రూపమున నన్నే జెప్పుచున్నది. తుదకు జ్ఞానకాండ యందు- ‘నా నుండియే యాకాశాది ప్రపంచ సృష్టి గలుగు’ నని యీ రీతిగ బెక్కు వికల్పముల జూపి తుదకు నన్నే అద్వితీయ బ్రహ్మ స్వరూపునిగ విరూపించుటకై సర్వమును విషేధించి యుపరత వ్యాపార మగుచున్నది. అని అర్థము.

ఈ భాగవత శ్లోకమున వేదమును గూర్చిన మూడు ప్రశ్నలు, మూడు సమాధానములు గలవు. (1) కిం విధత్రే ? ఏమిట్టివిధించుచున్నది? (2) కి మాచప్టే ఏమి యుపదేశించుచున్నది? (3) కి మనూద్య వికల్పయేత్ ? ఏ యర్థముల ననువదించి విషేధించి తుదకు నుపరత వ్యాపార మగుచున్నది? ఇందు మొదటి ప్రశ్న

వలన సుహృత్సంమితత్వము, మూడవప్రశ్న వలన కాంతా సంమితత్వమును సూచితము లగుచున్నది. కాన అధికారిభేదము ననుసరించి ప్రభు-సుహృత్-కాంతా సంమితత్వ మార్గముల ద్వారా తత్వము నుపదేశించుటకై వేదకావ్యము బ్రవర్తిల్లె ననుట సంప్రదాయాభిమత మని తెలియును.

అగ్ని- వాయు- ఆదిత్యులనెడి త్రిస్తానజ్యోతిస్సులందును తద్రూపులగు వేదవిదులయందును ఇడా-సరస్వతీ-భారతీ రూపమున ననుగతమై, కర్మ-భక్తి-జ్ఞాన తత్వ ప్రబోధకమై, ప్రభు-సుహృత్ - కాంతాసంమిత మగుచు త్రయీ విద్యారూప వేదవాణి 'త్రిపథగామిని'గా నొప్పుచున్నది. మఱియు అబేవత యని పూర్వము చెప్పబడినది. అబేవతయ వాగ్దేవియు నగు సరస్వతీ త్రిలోకవ్యాపినియై త్రిపథగామిని యగుటచేతనే శ్రుతులయందు త్రిషధస్థా సప్తధాతుః (ఋ. 6-61-12)'- అని కీర్తింపబడినది.

“త్రిషధస్థా త్రిమ లోకేషు సహవత్తిషమానా, త్రిలోక
వ్యాపిన్, సప్తధాతుః సప్తధాతవోఽవయవా గాయత్రాద్యా
గంగాద్యా వా యస్యాః సా తథోక్తా” —సా.భా.

ఋక్ - యజుః - సామరూప మంత్రత్రైవిధ్యముతో నొప్పియు వేద
వాణి త్రిపథగామిని యగుచున్నది. (చతుర్వేదకరీరణీ - ఋగ్యజుః సామ గతిః).
ఇట్లు వివిధరీతుల త్రిపథగామినియై యొప్పుచు కాండత్రయాత్మికయగు నీ వేదవాణి
నన్నే (పరమాత్మనే) బోధించుచున్నది యని పై భాగవత శ్లోక తాత్పర్యము.
కర్మోపాసనాది వివిధార్థముల నధికారానుగుణముగ బోధించుచునే యుత్తమసాధకు
నకు వేదరాశియంతయు నాత్మస్వరూపపరమై కన్పట్టును. ఇట్లు చెప్పుచో నీ
శ్లోకము - వేద (వేదం పరమేశ్వరం వేదయతి), స్వాహా (స్వం ఆహ), స్వధా
(స్వం దధతి), స్వాధ్యాయ (స్వం ఆత్మవిషయకం అధ్యయనమ్), కావ్య
(కవేః పరమాత్మన ఇదం) (భారతీ - భరతస్య పరమాత్మన ఇయం) —ఇత్యాది
వేదనామముల సార్థకతను దలపింప జేయునది యగుచున్నది.

మహానటుడు - భరతుడు: (శిల్పములు - ఆత్మ సంస్కృతి) :-

పై మంత్రము లందును భాగవతశ్లోకమునందును పరమేశ్వరుడే యజ్ఞాది కర్మరూపమునను, వివిధదేవతారూపమునను, ఆకాశాది భూత భౌతికరూపమునను బ్రవర్తిల్లుచు తదతీతుడై యద్వయరూపమున నుండునట్లు చెప్పబడినది.

“ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే”

“రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ”

—ఋ. 6-47-18, శ.బ్రా. 14 - 5 - 5; బృ. ఉ. 2 - 5 -19.

“రూపం రూపం మమవా బోధవీతి” -ఋ.3-53-8. తై.బ్రా. 1-44-67.

“రూపాణి బిభ్రతం సృథక్” - వా.పం. 28-32; తై.బ్రా. 2-6-1, 7.

అని యీ రీతిగా శ్రుతులు పరమేశ్వరుడు వివిధరూపముల ధరించుట బెక్కు చోట్ల వివరించినవి. వివిధరూపధారణము చేయువాడగుటచే నీశ్వరుడు. ‘మహానటుడు, నటరాజు’ -అని ప్రసిద్ధి.

‘మహాకాలో మహానటః’ —ఆమరః.

నటునకు భరతుడని పేరు. వివిధభూమికల ధరించువా డగుటచే నటుడు భరతు డయ్యెను. యజ్ఞవల్క్యస్మృతి యట్టి భరతునితో నాత్మను బోధింపి.

“యథా హి భరతో వర్తై ర్వర్ణయ త్యాత్మన స్తనుమ్ ।

నానరూపాణి కుర్వాణ స్తథాఽత్మా కర్మణా స్తనూః ॥

—యజ్ఞ. స్మృ. 3-162.

భరతుడు (నటుడు) వివిధవర్ణములతో రామ రావణాది వివిధరూపముల ధరించును స్వస్వరూపమున నుండునట్లు ఆత్మయు కర్మానుగుణముగ నానావర్ణాత్మకము లయిన వివిధదేహముల దాల్చియు స్వస్వరూపమున విరాజిల్లుచుండును - అని యర్థము.

ఇది స్మృతి ఆత్మను భరతునితో బోల్చి, ఆత్మ భరతు డగుట సూచించినది. 'వ్యావృత్తాయ యవిష్టాయ భరతాయ చ రక్షసే' - యనుచు మత్స్యపురాణము (47-149) శివుని భరతు డని కీర్తించినది. ఇట్టి భరత (ఆత్మ) స్వరూపమును అధికారిభేదము ననుసరించి వర్ణింపజేయుటకే త్రయీ విద్య యగు భారతి యవతరించినది. ప్రాకృతజనులకు నైతము శాంతానందముగ నీ భరత - భారతీ స్వరూపమును దర్శింపజేయుటకే భరతనాట్యశాస్త్రము ప్రవర్తితమయినట్లు చెప్పబడుచున్నది.

“నాట్యవేదం ప్రవక్ష్యామి బ్రహ్మణా య దుదాహృతమ్” -భ.నా.శా.1-1

“బ్రహ్మణా పరమాత్మనా, య దుదాహృతం ఆవిద్యా విరచిత నిస్సార భేదగ్రహే, య దుదాహరణీకృతం తన్నాట్యం ప్రవక్ష్యామి. యథాహి కల్పనామాత్రసారం తత ఏవ ఆనందస్థితైక రూపం క్షణేన కల్పనా శతసహస్ర సహం స్వప్నాది విలక్షణ మపి సుప్తుతరాం హృదయ గ్రహనిదానం అత్యక్త స్వాలంబిన బ్రహ్మకల్ప నబోపరచితం రామరావణాది చేష్టితం అసత్యం కుతోఽ ప్య భూతాత్ భూతవృత్త్యా భాతి. తదా భానమాన మపి చ పుషుర్దోషాయతా మేతి. తదా కావ్య గేవ విశ్వ మిద మసత్య నామరూపే ప్రపంచాత్మకం, అథ (చ) శ్రవణమవనాది వశేన వరమ పుష్కర్త ప్రాపకమితి లోకోత్తర వరమ పురుషార్థ సూచనేన శాంతరసోపక్షిపోఽ యం భవిష్యతి. స్వం స్వం నిమిత్త మాదాయ శాంతా ద్భాషః ప్రవర్తతే”

“త రనేన పాఠమార్థికం ప్రయోజన ముక్తమ్” - భట్టనాయకః - అభినవ భారతీ.

ఇది నాట్యశాస్త్రాంగభమున ఈ నాట్యవేదము యొక్క వరమ ప్రయోజన మిట్లు వివరింపబడుచున్నది. ఈ నాట్యవేద మనది. అవిద్యాకల్పితమై నిస్సార్థమైన జగత్తు నందలి వివిధ భేదప్రకారమును - అందలి తత్త్వమును - దర్శింప జేయుటకై పరమాత్మయే ఈ నాట్యమును దృష్టాంతముగా జేసి ప్రవచించినాడు. నాట్యము కేవలము కల్పనామూలము; క్షణక్షణ పరిణామశీలము; (కల్పనాశతసహస్ర సంకులము; స్వప్నాది విలక్షణము; అత్యంతము హృదయావర్జకము); స్వ స్వ రూపావస్థిత డయియే బ్రహ్మ మిధ్యా జగన్నాటక సూత్రధారుడై విలసిల్లు నటులే నటుడును స్వ స్వరూపావస్థిత డయియే అనత్య, రామ రావణాది చేష్టిత రూపములైన వివిధరూపముల భాసింపజేయును. నాటకము లేక నాట్యము వస్తుతః మిధ్యా రూపమై భాసించుచునే పురుషార్థ దర్శనోపాయమై వరలును; అట్లే అనత్య నామ రూపాత్మక మైన యీ జగన్నాటకము గూడ వేదవాక్య సాహాయ్యముతో శ్రవణ మననాదిక మొనర్చి దర్శించుచో వరమపురుషార్థ మగుచు శాంత రసోపస్థాపక మగును. ఇట్లు జగన్నాటక తత్త్వము దెలియజేయుట కయియే పరమాత్మ నాట్యవేదమును దృష్టాంతముగా ప్రవచించెను - అని యర్థము.

‘బ్రహ్మణా య దుదాహృతమ్ - అను పై నాట్యశాస్త్రాంగ భక్లోకము నకు, ‘బ్రహ్మణా వేదాభ్యేన భగవతా శబ్దిరాశినా, ఉదాహృతం నిరూపితమ్’ - అని మఱియొక వ్యాఖ్యానము ‘అభినవ భారతి’ యందు గాననగును. వేదశబ్ది రాశి (బ్రహ్మ)నుండి యీ నాట్యశాస్త్రము నిరూపితమైనది - అని భావము పరిశీలించి నచో నీ రెండు వ్యాఖ్యానముల తాత్పర్య మొకటియే.

కాగా భరతు(మహానటు)డగు వరమేశ్వరునిచే ప్రవర్తితములైన కావ్య ములు రెండు. ఒకటి రూపాత్మక జగన్నాటక దృశ్య కావ్యము. రెండవది నామాత్మక వేదరూప శ్రవ్యకావ్యము. కాననే భరత (నిఃసృతము లగుట చేతనే) లోకమునకు భారత వర్ష మనియు, వేదవాణికి భారతి యనియు ప్రశస్తి యుపపన్న.

మైనది. ఈ రెండును దేవశిల్పములే; దేవతా శత్రుప్రబోధకములే - అని తెలియజేయుటకే నాట్యశాస్త్రమును (నాట్యశిల్పమును) పరమాత్మ అవతరింప చేసినట్లు పై పదనముల వలన దెలియును.

సాధారణముగ జగన్నాటకముచే ప్రభావితులు గాని వారుండరు. ఇది నందఱును సామాజికులే. అయ్యును "ఈ దృశ్యమగు జగత్తు ఒక నాటకము; కల్పనామాత్రసారము; దేవశిల్పము; కాన పురుషార్థోపాయప్రబోధకము" - అను విషయ మందఱకు పొడగట్టదు. ఇది యద్వైతమే - అను భ్రాంతిచే మోస తులై సంసారప్రవాహమున పడి యటు నిటు పరిభ్రమింతురు. ఇట్టి జగద్రూప దృశ్య కావ్య శత్రుమును తెలియజేసి యుద్ధరించుట కయియే భరతుని (పరమాత్మ)చే వేదరూప శ్రవ్యకావ్యము ప్రవర్తిత మైనది. ఇదియును దేవశిల్పమే. (తత్ప్రవర్తితము లైన యజ్ఞాది కర్మోపాసనయను దేవశిల్పములే), అయ్యును దీని నందఱు తెరుగజాలరు. (విశ్వవిత్ - అవిశ్వమిన్వ్యా). కొందఱకిది లౌకిక విషయావ బోధక మగు శబ్దరాశిగ మాత్రమే గోచరించును. అట్లుగాక దానితో నిరంతర సఖ్యమొనర్చి అధ్యయన కర్మానుష్ఠానాదిక (మొనర్చుచు) శ్రవణ మన నాదిక మొనర్చుచో నట్టి పఠులగు సామాజికుల కిది దేవశిల్పమై (దైవీవాక్కుగ) భావించి పురుషార్థప్రద మగును. ఈ రీతిగ నీ దృశ్య శ్రవ్య కావ్యముల దర్శించి నపుడే త్రిలోకముల బ్రవర్తింప జేసిన అగ్ని - వాయు - ఆదిత్యులు భరతులుగ గన్పట్ట గలరు. ఈ జ్యోతిష్ప్రయాత్మకు డగు పరమేశ్వరుడును మహానటుడై - భరతుడై - మహాకవియై సాక్షాత్కరించును. కావుననే అలంకార శాస్త్ర ప్రవర్తకులలో నొకడగు భట్టనాయకుడు పరమేశ్వరుని జగన్నిర్మాణకవిగా ఇట్లు కీర్తించినాడు.

‘నమస్త్రైలోక్య నిర్మాణ కవయే శంభవే యతః ।

ప్రతిక్షణం జగన్నాట్య ప్రయోగరసికో జనః ॥’

—అభినవ భారతి - నాట్యశాస్త్ర 1-1.

కావుననే యీ శాస్త్రము నాట్యవేద మనియు గీర్తింపబడినది.

“నాట్యసంజ్ఞ మిమం వేదం పేతిహాసం కరో మ్యహమ్ ।

ఏవం సంకల్ప్య భగవాన్ సర్వవేదా ననుస్మరన్ ॥

నాట్యవేదం తత శ్చత్రే చతుర్వేదాంగ సుభవమ్ ।

జగ్రహ పాఠ్యం ఋగ్వేదాత్ సామభ్యో గీత మేవ చ॥

యజుర్వేదా దభినయాన్ రసా నాథర్వణా దపి ।

వేదోపవేదైః సంబద్ధో నాట్యవేదో మహాత్మనా ॥”

—భరతనాట్యశాస్త్ర 1వ ఆధ్యాయము.

పై శ్లోకముల వలన చతుర్వేదముల యొక్క లక్ష్యమును దర్శింపజేయుటయే చతుర్వేదసారరూప మగు నాట్యవేదము యొక్క లక్ష్యమని తెలియును. ఇట్లు నాట్యకళయే కాదు. సంగీతాది చతుఃషష్టి కళల లక్ష్యము నిదియే. శ్రుతియు నీ విషయము నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“దేవశిల్పా న్యేతేషాం వై శిల్పానా మనుకృతీహ శిల్ప

మధిగమ్యతే....ఆత్మసంస్కృతి ర్వావ శిల్పాని చ్చందో

మయం వా ఏతై ర్యజమాన ఆత్మానం సంస్కరుతే॥”

—ఐ. బ్రా. 6-27.

“శిల్పశబ్దే శాస్త్రైశ్చర్యకరం కర్మ బ్రూతే। తచ్చ శిల్పం

ద్వివిధమ్। దేవశిల్పం మానుషశిల్పం చేతి। నాభా నేదిప్రాదీని

యాని శిల్పాని సంతి దేవానాం ప్రీతిహేతుశ్చ దేవశిల్పా

నీత్యుచ్యంతే, ఏతేషామేవ దేవశిల్పానా మనుకృతి సదృశ

రూప మిహ మనుష్యలోకే శిల్ప మధిగమ్యతే ప్రతియతే....

వక్ష్యమాణాని నాభానేదిప్రాదిశిల్పా న్యాత్మ సంస్కృతి

జీవాత్మనః సంస్కారకారణాని । తస్మా దేతై ర్యజమానో
జీవాత్మానం ఛందోమయం వేదమయో యథా భవతి తథా

సంస్కరుతే”

—సా.భా.

‘ల్పమవగా నాశ్చర్యకరమగు కర్మ. శిల్పము ద్వివిధము-దేవశిల్పము; మానుషశిల్పము. నాథానేదిష్టాది శత్రుములకు శిల్పము లనిపేరు. ఇవి దేవప్రీతికరములు; కాన దేవశిల్పములు. మానుషశిల్పము వీ దేవశిల్పములకు అనుకృతులు. ఈ దేవశిల్పములు ఆత్మసంస్కార హేతువులు. ఈ శిల్పములచే యజమానుడు ‘జీవాత్మ వేదమయిడగు నట్లు’గా సంస్కరించుకొనును-అని యర్థము.

శత్రుములు దేవతాతత్త్వప్రబోధకములు, తత్ప్రీతికర కర్మప్రకాశకములగు మంత్రసముదాయరూపము లగుటజేసియు, తద్వారా ఆత్మ సంస్కార హేతువు లగుట జేసియు, దేవశిల్పము లని యిట గీర్తింప బడినవి. దేహాద్యభిమానముతో సంసారమున బరిభ్రమించు యజమానుని యాత్మను క్రమముగ సంస్కరించి యాతనిని భరతునిగను, భారతీయునిగను తీర్చి దిద్దుటయే దేవశిల్ప రహస్యము. నాథానేదిష్టాది శిల్పములును నట్టివి; ఉదా :-

“ఇయం మే నాభి రిహ మే సధస్త మిమే దేవా ఆయ మస్మి

సర్వః । ద్విజా అహ ప్రథమజా ఋతస్యేవం దేను రదుహ

జ్ఞాయమానా॥”

—ఋ. 10-61-19.

నేను ఆదిత్యరూపుడను. ఆదిత్యుడు వాగ్రూపుడు. అందుకే నాదిత్యగతమగు నీ వాక్కు నాకు నాభి (ఇయం మే నాభిః). ఈ ఆదిత్యమండలము నాకు స్వస్థానము (ఇహ మే సధస్తం); ఈ దేవతలు నాకు స్వభూతులు (ఇమే దేవాః మే). ప్రథమోత్పన్నులగు ఋషులును నాకు స్వభూతులు (అహ ద్విజా ఋతస్య ప్రథమజాః) నాకు నాభిస్థానియమై స్వభూతమగు నీ వాక్కే దృశ్యమగు నీ ప్రపంచమును నభి

వ్యక్తము జేయుచున్నది. (దేనుః జాయమానా ఇదం అదుహాన్) కాన ఆదిత్యరూపుడ నగు నేను సర్వాత్మకుడను (అయ మస్మి సర్వః) - అని నాభానేదిష్ఠుని సర్వాత్మ కత్వానుభవము నీ మంత్ర మభివ్యక్తము జేయుచున్నది. 'అగ్నిరస్మి జన్మనా జాత వేదాః; న విజానామి యది వేద మస్మి' - ఇత్యాది పూర్వోదాహృత మంత్ర తాత్పర్యము విదియే.

ఆదిత్యుడు భరతుడు; తద్గత మగు వాక్కు భారతీ-యని పూర్వము చెప్పబడినది. 'సా యా వా గసౌ స ఆదిత్యః - (శ. బ్రా. 10-6-1-4)' - అమచ శతపథ శ్రుతియు నాదిత్యుడు వాగ్రూపు డగుట వివరించుచున్నది. పై మంత్రము ఆదిత్యో పాసకుడై జ్ఞానియైన బ్రహ్మవిదుని (నాభానేదిష్ఠుని) ఆదిత్యరూపునిగను, తద్గత వాగ్రూపునిగను, సర్వదేవాత్మకునిగను, తుదకు సర్వాత్మకునిగను గీర్తించుచున్నది. శ్రుతి యుద్దేశించిన దేవశిల్ప మిట్టిది. కాగా, భారతీయుల దృష్టిలో శిల్పములనగా రమణీయార్థము లను దర్శింపజేసి యలౌకికానంద రసపరిపూర్ణుల గావించు లక్ష్యము గలవి. ఇదియే భారతీయ సంస్కృతి. ఈ సంస్కృతిని ప్రతిబింబింప జేయునవియే చతుః షష్టికళలు. ఇవి దేవశిల్పములకు ప్రతిరూపములు. దేవశిల్పము లాత్మ సంస్కార హేతువులు. అట్లే తదనుకృతిరూపములగు మానుషశిల్పములకును ఆత్మసంస్కారమే లక్ష్య మని పై శ్రుతి పలన దెలియును. జీవాత్మవేదమయు డగునట్లుగ, అనగా భారతీయుడగు భరతుడగునట్లుగ, నొనరించుకొనుటయే ఆత్మసంస్కృతి. ఇట్టి యాయాత్మసంస్కృతి నుద్దీపింప జేయుటకే దేవాలయ విమాన గోపుర ప్రాకారాదులన్నియు శిల్పమయ ములై వెలసినవి.

మహాభారతము - అగ్ని (భరత) వంశము:-

బ్రాహ్మణములందు కర్మ విధివాక్యములలో గన్పట్టుచు యజ్ఞములందారాదించ బడెడి వివిధాగ్నుల న్వరూపము నాఖ్యాయికారూపమున మహా భారతము (వనసర్వము) వివరించినది.

“తత్ర నానావిధా నగ్నిన్ ప్రవక్ష్యామి మహావ్రథాన్ ।

కర్మభి ర్పహుభిః ఖ్యాతాన్ నానార్థాన్ బ్రాహ్మణే ప్సిహమ్”

—భార. 217-21.

పరమేశ్వరుడాదిగా గల యీ యగ్నివంశము, అందలి వివిధాగ్నుల క్రమము ఆ యగ్నుల ‘యుత్పత్తి-స్వరూప-ప్రయోజనాదులు’ వేర్వేరుగ వర్ణించి, తుదకు నగ్ను లెందఱైనను తదాత్మకమగు తేజ మొక్కటియే యని యిట్లు చెప్పబడినది.

“అద్భుతస్య తు మాహాత్మ్యం యథా వేదేషు కీర్తితమ్ ।

తాదృశం విద్ధి సర్వేషా మేకో హ్యేషు హుతాశనః॥

ఏక ఏవై ష భగవాన్ విజ్ఞేయః ప్రథమోఽంగిరాః ।

బహురా నిఃస్పృతః కాయాత్ జ్యోతిష్టోమః క్రతు ర్మథా॥

ఇ త్యేష వంశః సుమహా నగ్నినాం కీర్తితో మయా ।

యోఽర్చితో వివిధై ర్మంత్రై ర్హవ్యం వహతి దేహినామ్”

—భార. 222-30 నుండి 32

పై శ్లోకముల బరిశీలించుచో వేదప్రతిపాదితమై యజ్ఞాదికర్మల యందారాధింప బడెడి యగ్ని యొక్క స్వరూపమును దర్శింపజేయుటకై యీ యగ్నివంశోపాఖ్యా నము ప్రవృత్తమైన దగుట స్పష్టము. ప్రజావతి యగు నా యగ్ని భరతుడని యిట్లు విర్యచింపబడినది.

“భరతో భరతప్యాగ్నేః పావకస్తు ప్రజావతేః ।

మహా నత్యర్థమహత స్తథా భరతనత్రమ ॥”

—219-8.

‘భరతః భరణం కుర్వతః - తేన భరతశబ్దస్య విర్వచనం

దర్శితమ్ । భరతస్య ప్రజావతేః పావకః సుకః, పః

అత్యర్థం మహితత్వాన్ మహాన్”

—నీలకంఠః.

భరణధర్మము గల్గి భరతుడైన ప్రజాపతికి (అగ్నికి) పావకు డను నగ్ని మహామహిమాన్వితుడై జనించెను.

‘గురుభి ర్నియమై ర్జాతో భరతో నామ పావకః ।

అగ్నిః పుష్టిమతి ర్నామ తుష్టః పుష్టిం ప్రయచ్ఛతి॥’

‘భరత్వేష ప్రజాః నర్వా సతో భరత ఉచ్యతే ।’

-221-1.

ఈ పావకు డను నగ్నికి భరతుడనియు పుష్టిమతి యనియు నామములు గలవు. సంతుష్టుడై పుష్టి నొసగువా డగుటచే పుష్టిమతి యని నామము. హవిరాదుల ద్వారా ప్రజలను భరింపుటచే భరతుడని నామము. ఒకే జ్యోతిస్సు ఎపుడు హవిరాదుల భరించునో యపు డది యగ్ని యగును. లేనిచో కారణస్వరూపమున నుండును. (అత్ర అగ్నిశబ్దేన దిగ్దేశకాల కర్తృ ద్యాత్మా సూత్రసంజ్ఞో హిరణ్య గర్భ ఉచ్యతేః తస్య అగ్నిత్వత్వాగః కారణాత్మనాఽవస్థానమ్—నీలకంఠః 217-18). ఆ యగ్ని యొక్క హవిర్భరణ, ప్రజాభరణాది ధర్మముల బోధించునదియే ‘భరత’ పదము.

ఇంతియే కాదు. జడములై యచేతనము లయిన భూతములను దీపింప జేయుచు భరించువా డగుట జేసియు నగ్నికి భరతు డను నామము చెప్పబడు చున్నది.

‘అగ్ని ర్గృహపతి ర్నామ నిత్యం యజ్ఞేషు పూజ్యతే ।

హుతం వహతి యో హవ్యం అన్య లోకస్య పావకః ॥

అపాం గర్భో మహాభాగః సత్త్వభుక్ యో మహద్భుతః ।

భూపతి ర్భువభర్తా చ మహతః పతి రుచ్యతే ॥’

దహన్ మృతాని భూతాని తస్యాగ్ని ర్భరతోఽభవత్ ।

అగ్నిష్టోమే చ నియతః క్రతు శ్శేష్టో భరన్య తు॥

పావకుడగు నీ యగ్ని యజ్ఞములందును, అట్లే దేహమునందును వర్తించుచు పిండబ్రహ్మాండములయందుండెడి దేవతలను అన్నాది హవిస్సులతో దృష్టి నందించి హవ్యవాహను డగుచున్నాడు.

అహం గర్భః :-

ఈ భరతుడు అద్భుతుడు. ఇతడు 'అష్టదు' అను అగ్నికి పుత్రుడు. అనగా నవ్యక్తకారణము నుండి యావిర్భవించినాడు—అని యర్థము. (అప్పనిబంధ దాపావర నామా సహ ఏవాత్ర అవశబ్దార్థః తస్య గర్భః పుత్రః.... సహశబ్దేన కారణ మవ్యక్తై ఖ్యమ్ । అప్ శబ్దేన, 'సలిల ఏకో ద్రష్టాఽద్యైతో భవతీత్యాది శ్రుతో సలిలేనో పమితం కుద్ధం బ్రహ్మగ్రాహ్యమ్. సత్త్వభుక్ :- సత్త్వభుక్ అనగా నాధ్యాత్మికము బుద్ధిని, ఆదిభౌతికముగ లోకత్రయమును లయ మందించువాడు. భూర్భువస్లోకము లకు పతి; ఆధ్యాత్మికముగ మహత్తత్త్వమునకు (సూక్ష్మబుద్ధికి) పతి. మహత్తత్త్వ మనెడి యగ్ని నుండి "అహంకారము" అను పేరు గల యగ్ని యుద్భవించెను. ఈ యగ్ని యు భరతుడు. ఇతడు ఆదిభౌతికముగను, ఆధ్యాత్మికము గను, జడములై యచేతనము లయిన భూతములను (మృతాని భూతాని) దీపింప జేయుచు, లయ మొందించుచు - నిట్టి భరణధర్మముచే భరతు డగుచున్నాడు. ఈ యగ్ని ఆధియజ్ఞముగ నగ్నిష్టోమమునందు వియతుడగు చున్నాడు. 'తస్మైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజమానః, శ్రద్ధా పత్నీ, శరీరమిధ్య' మని యీ రీతిగా శ్రుతిచే జెప్పబడిన యాధ్యాత్మికయజ్ఞము అగ్నిష్టోమము; ఇది మరణరూప-అప భృథాంతము నిత్యము చేయదగినది. ఇట్టి యీ యజ్ఞమున నారాధింపబడెడి యగ్ని భరతుడు—(చూ. నీలకంఠవ్యాఖ్య).

అట్టి మహాదేవుడు, మహానటుడు నగు భరతుని యం దనుగతమై యజ్ఞ తంత్రమును, లోకతంత్రమును నిర్వహించెడి వేదవాణి భారతి. ఈ మహాభారత వచనముల ననుసరించియు నాధ్యాత్మికముగ, నాదిభౌతికముగ, నధియజ్ఞముగ హవి

ర్పరణ - శరీరభరణాది ధర్మములచే నగ్నికి భరతుడని ప్రసిద్ధి స్పష్టము. అందుచే, — 'అధ్యులలో భరతు అనెడి యొక తెగవారికి నారాధ్యుడగుటచే నగ్నికి భరతు డను వ్యవహారము కల్గినది' - అనెడి చారిత్రికుల కల్పన క్రుతి స్మృతి తాత్పర్య విరుద్ధము.

కోశ - పౌరాణిక వచనములు - భారతీప్రజ-
భారతీసంస్కృతి :-

“ఇమా హ వై ప్రజా భారతీః ఆదో య దే దైనేన (అగ్నినా)
అగ్ర ఈజిరే ఆదో య దే వైష దేవేభ్యో హవ్యం వహతి తస్మా ద్భారతః”

—జై. బ్ర. 36-2.

సర్వదేవాత్మకు డగు అగ్ని హవిర్పరణ ధర్మముచే భారతః - అని చెప్పబడును. సృష్ట్యాదియందు (అగ్రే) అట్టి భారతుని ఆరాధించుటచే - ఈ ప్రజకు (ఈ లోకమునందలి ప్రజకు) భారతి యని యన్వర్థనామము - అని యర్థము.

“ప్రజాపతిర్వై భరతః సహీదం సర్వం బిభర్తి”

జగద్భర్త యగుటచే ప్రజాపతి భరతుడు - అని క్రుతినిర్వచనము, జగద్భర్తయగు భరతుని నుండియే యీ లోకము ప్రవర్తిత మగుచున్నందున నీలోకము — 'భారతము; భారతవర్షము' - అను నన్వర్థసంజ్ఞతో నొప్పినది. అందుచే 'లోకోఽయం భారతం వర్షమ్! వర్షం స్థానం విదుః ప్రాజ్ఞా ఇమం లోకం చ భారతమ్' — ఇత్యాది వచనములు అపవన్నములే యగుచున్నవి.

“త్వం భారతే కార్యగురు స్త్వం చక్షు స్త్వం పరాయణమ్!

తదాగచ్ఛ హృషీకేశ క్షితౌ తాన్ జహి దానవాన్॥”

—హరివంశః 1-54-86.

ఈ శ్లోకమున 'భారతీ - కీతా' అను పదములు రెండును సమానాధికరణములుగ బ్రయోగింపబడినవి.

మయ్యానక్తాం చజానామి భారతీం మహతీం దురమ్।

సర్వం తచ్చ విజానామి"

—హరివంశ: 1-55-18.

దానవసంహారమునకై భూమియందు (లోకమునందు) అవతరింపుమని యేడి పై యభ్యర్థనకు భగవానుని ప్రతివచనమిది. 'భారతీ (లోక - ప్రజా) లక్షణభారము నా యందున్నదని యెఱుగుదును' - అని యర్థము. కాన భారత భారతీ పదములు లోక - ప్రజా - వాచకము లగుట క్రుతి స్మృతి సంమతము.

"ప్రజాపతిర్వై మనుః । సహిదిం సర్వ మమనుత ।

ప్రజాపతి ర్వా ఏతదగ్రే కర్మ ఆకరోత్" —శ.బ్రా. 6-6-1-19.

ప్రజాపతి యగు మనువు యజ్ఞాదికర్మ (ధర్మ) మార్గమును లోకమున మొదట బ్రవర్తింపజేసిన యధికారపురుషుడు; రాజర్షి (హ. 'మనుష్యత్' - త్రయీకబ్జము) ప్రజాపతి భరతుడని క్రుతిచే జెప్పబడినది. 'భరణాచ్చ ప్రజానాం పై మనుర్భరత ఉచ్యతే' - అని పురాణాదులను ప్రజాపతి యగు మనువు భరతుడనికీర్తించినవి. భరతుడగు మనువు యొక్క ధర్మమార్గమున బ్రవర్తిల్లెడి ప్రజ భారతి యగును. ప్రజయన ప్రకృష్టజన్మ గలది, (ప్రజాయతే ఇతి) యని యర్థము. అగ్ని - వాయు - ఆది త్యులు ప్రకృష్టజన్మగల ప్రజలు (తీస్రః ప్రజా ఆర్యా జ్యోతి రగ్రాః) అని పూర్వము వివరింపబడినది. తదారాధకు లగుచు మనువు చూపిన ధర్మమార్గమున వర్తించుటయే భారతీ ప్రజ యందలి ప్రకృష్టత్వము గావచ్చును. కర్మల యందగ్నిని - ఆధ్యాత్మికముగ శరీరాంతర్నిహిత జ్యోతిని అన్నాదిహవిస్సులతోను, వాయు (ప్రాణాత్మక) రూపమగు జ్యోతిస్సును ప్రాణాయామాద్యభ్యాసము చేతను, అభిముఖులై నిలిచి ఆదిత్యుని ఉపాసనాదులతో నాధించెడి సంప్రదాయము అనాదిసిద్ధము.

“రేఖామాత్ర మపి క్షణా దామనో ర్వర్తనః పఠమ్ ।
న వ్యతీయః ప్రజా స్తస్య నియంతు ర్హేమివృత్తయః॥”

— రఘు.

మనుధర్మమార్గ మనాదిసిద్ధ మని పై శ్లోకముచే కాళిదాసమహాకవి స్పష్టము చేయుచున్నాడు.

కాన అగ్ని - వాయు - ఆదిత్యులు, తదాత్మకుడగు ప్రజాపతి, సర్వ కారణుడు నగు పరమేశ్వరుడు, లోకమున ధర్మప్రవర్తకుడగు మనువు - అందఱు భరతులు; వీరియందును, వేదవిదులగు భరతులయందును ననుగతమై యుండెడి ఇదా-నరస్వతి-భారతీసూపిణి యగు వేదమాత భారతి; వేదచోదిత కర్మ-భక్తి-జ్ఞాన మార్గముల బ్రవర్తిల్లుచు నీ భరత-భారతీ దేవతా రాధనము నల్పుట భారతీసంస్కృతి-యని దెలియనగును. నదీ-నద- పర్వతాదులయందును, లతావృక్షాదులయందును భరత-భారతదేవతాత్వము దర్శించి యారాధించుట భారతీసంస్కృతి. ఇట్టి దేవతా తత్వము నుద్దీపింపజేయుచు భారతీ ప్రజపాలిటి కల్పవృక్షములై యవతరించినవి యీ లతా వృక్షాదులు. ఈ విషయ మీ క్రింది వచనము వలన స్పష్టము కాగలదు.

“కల్పవృక్షస్వరూపా యా భారతే వృక్షరూపిణీ.

భారతీనాం ప్రజనాయ జాతా యా పరదేవతా॥”

— దేవీ - భాగ. 9-1-70.

భారతీ ప్రజ పాలిటి కల్పవృక్షమై భారతమున (లోకమున) తులసివృక్ష రూపమున బరదేవత యావిర్భవించినది యని యర్థము.. తులసి మహాషధియై స్థూలశరీరమును, పరాదేవతయై సూక్ష్మశరీరమును ఆధివ్యాధులనుండి రక్షించెడి కల్పవృక్ష మని భావము ఇట్లు లతావృక్షాదుల యందు సైత మను గతమై తన నారాధించెడి భారతులను పాలించెడి పరాశక్తియే భారతి.

“భక్తకాళీ భుజంగాక్షీ భారతీ భారతాళయా” — దేవీ. భాగ. 12-6-118.

‘భారతాళయా, భా స్వప్రకాశా సంవిత్ తస్యాం రతా

యే జ్ఞానిన స్తేషు ఆశయో యస్యాః సా’ — నీలకంఠః

‘భా’ - యన స్వప్రకాశాత్మకమగు జ్ఞానము. దానియందు రతులు (అన క్తులు) భారతులు, జ్ఞాను లని యర్థము. ఆ భారతుల యందు ‘ఆశయము-దృష్టి’ కలది యగుటజేసి పరదేవత ‘భారతాళయా’ యగును. అట్టి యా పరాదేవతయే భారతి యని యిట కీర్తింపబడినది. కాన నగ్ని వాయ్వాది దేవతారాధనకును, తులసీవృక్షాదిపూజలకును, యోగుల యోగ సాధనకును - అన్నిటికిని లక్ష్యము పరదేవత యగు భారతీయే. పరాదేవతా భావనతో నారాధనల నల్పుట భారతీ సంస్కృతి యని దెలియును.

“భరం సంగ్రామం తనోత్తితి భరతః” భర మనగా సంగ్రామము. దాని యందు కుళలులు, లేక దానిని విస్తరింప జేయువారు గాన భరతులు- అనెడి పూర్వో దాహృతమైన యీ నిర్వచనము కూడ భారతీయసంస్కృతి స్వరూపమును దెలియ జేయునదియే. చిత్తమున నిరంతరము పొడసూపు ఆసురీప్రవృత్తిని దైవీసంపదతో (దేవం మనః) నెదుర్కొనుటయు సంగ్రామమే. ఇట్టి సంగ్రామమునందును గుళలు రగులారే భరతులు. ఆసురీప్రవృత్తి నెదుర్కొనజాలెడి దైవీసంపదను సమకూర్చున దగుటచే యజ్ఞమునకు ‘భరః’ అని శ్రుతులయందు బ్రసిద్ధిః (ఋ. 5-37-5, భరే సంగ్రామే, భరణవతి యజ్ఞే - సా.భా.).

‘బలం భరం భవతి బిభర్తే’ అను నిరుక్తవచనము (3-2-5) బల-భర శబ్దములు రెండును సమానార్థకములవి చెప్పుచున్నది. కాన బలమనగా బ్రాహ్మ-జ్ఞాత్ర-తేజోరూపమగు బలము. ‘భరం యజ్ఞం ఆత్మ బలం వా తనోత్తితి భారతీ’ - యజ్ఞమును (ఈశ్వరారాధనను), తద్వారా యాత్మబలమును బెంపొందించునది యగుటజేసి పేదవాడే భారతి. ఆ భారతి నుపాసించువారు, అనగా ధర్మానుష్ఠాన పరులు - తద్రక్షకులును, భారతులు; ఇదియే భారతీసంస్కృతి.

పై గ్రంథసందర్భము ననుసరించి యిట్టి సంస్కృతి పూర్వము విశ్వ వ్యాప్తమై యుండి యుండవలెను. నేటికిని భారతీసంస్కృతిని దలపింపజేసెడి శిల్ప కళాఖండములు, భాషాసామ్యము మున్నగునవి యితరదేశములందును నచటచట గన్పట్టుట యందుకు దార్కాణము. ఆ సంస్కృతి కాలక్రమమున యిట్లు భారత దేశమున మాత్రమే సుస్థిరముగ నిలిచియుండవచ్చును.

“ఉత్తరం యత్సముద్రస్వ హిమాద్రే శ్చైవ దక్షిణమ్

వర్షం తద్భారతం నామ భారతీ యత్ర సంతతిః” -విష్ణు పు. 2-31.1.

సముద్రమునకు హిమాద్రికిని మధ్య భారతీసంతతి యెచట గలదో యది భారతవర్షము - అని యర్థము భారతీసంతతిని బట్టి యీ దేశమునకు భారతీ వర్ష మను ప్రసిద్ధి వచ్చివట్లు పై పురాణవచనము వలన చెలియును.

సామాన్యముగ ప్రజలు వ్యవహరించుకొను భాషను బట్టియే యా ప్రజకు గాని, వారు నివసించు దేశమునకు గాని పేరు ప్రసిద్ధ మగు చుండును. తెలుగు దేశము, తమిళనాడు, కన్నడదేశము, ప్రాంసు, జర్మనీ, ఇటలీ - ఇత్యాదులందు కుదాహరణము. ఈ లోకన్యాయము ననుసరించుచో నీ భారతీ (సంస్కృతవాచి) యొకపుడు విశ్వవ్యాప్తమై యుండుటచే లోకమునకు భారత వర్ష మను ప్రసిద్ధి గరణమై యుండవలెను. క్రమముగ నది జంబూద్వీప మాత్ర పరిమితమై, తుదకు ఆసేతుహిమాచల దేశమాత్రపరిమితమై, యీదేశము భరతఖండముగ వ్యవహరింప బడి యుండ వలెను.¹ వైదికకర్మానుష్ఠానారంభమున ‘జంబూద్వీపే భరతవర్షే

1. తవ సప్తవ్యన్తి మునయో జుహ్వతే చాత్ర యజ్విసః।

దానాని చాత్ర దీయంతే పరలోకార్థ మాదరాత్॥

పురుషై ర్యజ్జపురుషో జంబూద్వీపే నదేజ్యతే।

యజ్జై ర్యజ్జమయో విష్ణు రన్యద్వీపేషు చాన్యధా॥

అత్రాపి భారతం శ్రేష్ఠం జంబూద్వీపే మహామునే।

యతో హి కర్మ భూ రేషా హ్యతోఽన్యా భోగభూమయః॥

భరతఖండే' మని యీరీతిగ దేశకాలసంకీర్తనము జేయుటకు గారణ మిదియే కావచ్చును.

ఇక ఋషభపుత్రుడగు భరతుని వలనను, దుష్యంతపుత్రుడగు భరతుని వలనను, అనాదిసిద్ధమై యున్న భారతకీర్తి యినుమడింపజేయబడిన దనియే పూర్వోదాహృత పురాణవచన - తాత్పర్యముగ గ్రహింపవగును. ఋషభపుత్రుడు స్వాయంభువ మనుసంతతికి జెందినవాడు (విష్ణు పు 1-1) దుష్యంతపుత్రుడు వైవస్వత మనుసంతతికి జెందినవాడు (భార. 1-74, 75 అధ్యాయము). ఇరువురును వేదవిహితధర్మానుష్ఠానపరులగు రాజులు; మన్వంతర భేదముచే భారతీ కీర్తి నినుమడింపజేసిన మహాపురుషులు; సార్వకాలముదేయులు.

ఏమైనను మొత్తముమీద భారతీ యను నామము ఈ దేశమునకును, ఇందలి ప్రజలకును అనాదిసిద్ధము, ప్రసిద్ధము; అట్లే వాగ్దేవతకును వేదవాణికిని గూడ బ్రసిద్ధము. భరతుని లేక భారతి నుపాసించువారు భారతులు, లేక భారతీ ప్రజ యగుట శ్రుతి స్మృతి సంప్రదాయానుగుణము.

“ఉత్తిష్ఠత మా స్వప్త ఆగ్ని మిచ్ఛద్వం భారతాః”

తై. ఆ 1-27-2.

భారతులారా! లేండు, నిదురింపకుడు; అగ్నిని (ఈశ్వరుని) ఆరాధింపుడు— అని వేదభారతి భారతులను హెచ్చరించుచున్నది. ఇది భారతీయులకు ముఖ్యమైన హెచ్చరిక.

ఇంతవఱకు ‘త్రయీ వై విద్యా కావ్యం ఛంపః’ -అను శ్రుతి వాక్యము నందలి త్రయీవిద్యా-కావ్యశబ్దములు పరిశీలించబడినవి. వేదకావ్య స్వరూపముఛంపః శబ్దపరిశీలనము వలనను స్పష్టపడును. ఇక వేదముయొక్క ఛంద స్వమును జూతము.

చందః

వ్రజే తత్ గోస్తానేఽపరిమిత పదే యజ్ఞ సదనే

ముదానుదస్యాజ్జే సువిమల యశోదాంచిత గృహే

పరంతం గోపాలం మధువచసా ఛందయతి యా

శ్రుతి ర్గోపీ గోపాన్ చదయతు పరం దర్శయతునః

సదా మృత్యో ర్భీతాన్ ఛదయతి తథా చాదయతి యా

జనాన్ పూతాన్ దివ్యాన్ విగతతమసశ్చందయతి చ

పరం చర్మైవాస్త్రే త్రిభువనపతేః, శర్మ పరమం

శివాం ఛందోతాపాం సతత మభివన్దే త్రిపథగామ్॥

—వేదమాత్మస్తవః.

చందస్సులు - కోశప్రసంగిద్ది :-

సంహిత, బ్రాహ్మణము, ఆరణ్యకము, ఉపనిషత్తు - అని వేదము స్థూలముగ నాల్గు భాగముగములతో నొప్పుచుండును. ఇందు సంహితా భాగమునకు మంత్రభాగ మని పేరు. బ్రాహ్మణ - ఆరణ్యక - ఉపనిషత్ భాగములు మూడింటి కివి గలిపి సమష్టిగ బ్రాహ్మణభాగ మనియు వ్యవహారము. కాగా వేదము మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మకము. మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమగు శబ్దరాశికి 'చందః అనియు నామము బ్రసిద్ధము.

'ఛందో బ్రహ్మ శ్రుతి ర్వేదః'

—వై జయన్తీ.

‘స్వాధ్యాయః శ్రుతి రామ్నాయ శృందో వేదః’

—అభిధానచింతామణి.

‘ఛందః పద్యే చ వేదే చ స్వైరచారాభిలాషయోః’

—విశ్వః; మేదిని.

‘ఛందాని త్రిషుబాహీని శ్రుతీచ్ఛానునయా అపి’

—నానార్థరత్నమాలా.

మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమైన శ్రుతికి ‘ఛందః’ అను వ్యవహారము ప్రసిద్ధమైనట్లు పై కోశముల వలన దెలియును. ఇంతే కాదు. నియతాక్షర పాద-వ్యవస్థా రూపము లగు గాయత్రీ, ఉష్టిక్, ఆనుష్టుప్, త్రిష్టుప్ - మున్నగు వానికిని ఛందస్సులని పేరు.

ఛందస్సులు - నాగేశభట్టవాదము :-

“మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక శబ్దరాశి బ్రహ్మ, శ్రుతి, స్వాధ్యాయ, ఆమ్నాయ, వేద-ఇత్యాది నామములు చెల్లును గాని ‘ఛందః’ అను నామము చెల్లదు; గాయత్ర్యాది ఛందోబద్ధమంత్రములే ఛందస్సులు; బ్రాహ్మణములు ఛందోబద్ధములు గానందున ఛందస్సులు కావు; ఏలయన-

“ఛందో బ్రాహ్మణాని చ తద్విషయాణి” —ఫా.సూ. 4-2-86.

“ఛందఃపదేన గాయత్ర్యాది ఛందోయత మంత్రాణాం మేవ గ్రహణ మితి బ్రాహ్మణగ్రహణమ్. జప్తార్పితే ఛందసే త్యత్ర బ్రాహ్మణే లక్షణా నిత్యం మంత్రే ఇత్యుత్తరసూత్రే

మంత్రగ్రహణాత్” —నాగేశభట్టః - లఘుశబ్దేందుశేఖరః

పై పాణిని సూత్రమున చందః - బ్రాహ్మణ పదములు రెండును నిర్దే

శింపబడినవి : చందః పదమునకు 'మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదము' - అను నర్థమే యున్నచో నొక చందః పదము సువయోగించిన జాలును : మఱల 'బ్రాహ్మణ' పద నిర్దేశమేల : అట్లు నిర్దేశము చేయుట వలన చందః పదము మంత్రభాగమునే బోధించునుగాని బ్రాహ్మణమును బోధింప దనుట సూత్రకారాభిమతము; కాని కొన్ని యెడల చందఃపదము ముఖ్యార్థమగు 'మంత్రము, అను నర్థమును విడిచి 'బ్రాహ్మణము' అను నర్థమును గూడ జెప్పవచ్చును; ఉదా : —

"జప్తార్పితే చందసి; నిత్యం మంత్రే" (6-1-209, 210).

ఇవి రెండును పాణిని సూత్రములు ; సూత్రములో లేని పదములు పై సూత్రముల నుండి యనువృత్తి రావచ్చును. ఇట పై సూత్రములలో మొదటి సూత్రము నుండి చందః పదము రెండవ సూత్రము లోనికి యనువృత్తి రావచ్చును. ఆ పదము 'మంత్రము' అను నర్థమును బోధించుచునే యున్నది గదా ! మరల రెండవ సూత్రములో 'మంత్రే' యను పదమేల : కాని కన్పట్టుచున్నది. అందుచే బూర్వసూత్రము లోని చందః పదము 'మంత్రము' అను ముఖ్యార్థమును విడిచి లక్షణావృత్తిచే బ్రాహ్మణ మను నర్థమును జెప్పును - అని యర్థము. కాన చందోబద్ధ మంత్రములకే చందస్త్యము - అను నర్థము పాణిని కభిమతము ; ఇంతే కాదు ;

'యథాసంఖ్య మనుదేశః సమానామ్' — పా.సూ. 1-3-10.

అను సూత్రమునకు గల మహాభాష్యము నందలి 'అధియాన విదుషో శ్చందో బ్రాహ్మణాని' - అను వార్తికము నందలి చందఃపదమునకు గూడ నర్థము నిల్లే తన యుద్యోత వ్యాఖ్యానమున నాగేళు డిట్లు వివరించినాడు;

'వస్తుతః గాయత్ర్యాది చందోబద్ధేషు మంత్రేష్వేవ చందస్త్య మితి బోధయితుం తత్ర బ్రాహ్మణగ్రహణమ్ ।'

“బ్రాహ్మణానా మచ్ఛందస్తావీ సూత్రే పృథగ్గ్రహణమ్”

—4-2-66,

పై ప్రమాణముం ననుసరించి ‘ఛందోబద్ధమంత్రములకే ఛంద స్త్యము’- అని నాగేశాచిమతముగ గన్పట్టును. ఈ వాదమునందలి సామంజస్యము బరిశీలించ వలసి యున్నది.

‘అనియతాక్షరపాదాని యజుగ్గంషి భవన్తి’ - అని సంప్రదాయము. దీని ననుసరించి యజుస్సులకు నక్షర-పాద- నియమము లేదు. ఛందోవిబంధన నియమము లేదని యర్థము. ఛందోబద్ధములు కానందున మంత్రభాగాత్మకములగు యజుస్సులకును ఛంద స్త్యము లేదనవలసి వచ్చును గదా ! అట్లుగాక పింగళ వాగ పై దికచ్ఛందఃసూత్రము ననుసరించి ఏకాక్షరాది యజుస్సులకు గూడ ఛందోని యమ మున్నదని కొందఱు చెప్పుదురు.

“ఛందః గాయత్రీ దై వ్యేకమ్” —పింగళఛందఃసూత్రము.

కావుననే ఏకాక్షరమగు ప్రణవము గూడ “ఓమితి ప్రతిపద్యతే ఏకద్యై యజః (తై.ఆ. 2-11)” అను శ్రుతిప్రామాణ్యముచే యజురూపముః దై వీగాయత్రీ ఛందోబద్ధము - అని చెప్పుదురు.

“ఓ షిత్వేకాక్షరం బ్రహ్మ, అగ్ని ర్దేవతా బ్రహ్మ ఇతార్షమ్।

గాయత్రం ఛందం పరమాత్మం సరూపమ్” —తై.నా. 19-33.

అను శ్రుతియు ప్రణవము గాయత్రీఛందోబద్ధమని నిర్దేశించు చున్నది. దీనివలన ఏకాక్షర ద్వ్యక్షరాత్మకము లగు యజుస్సులకు గాయత్ర్యాదుల కంటె విలక్షణమైన ఛందస్సులు గలవని తెలియుచున్నది. ‘ఏకవద గాయత్రీ; ద్విపదా విరాడ్గాయత్రీ; మధ్యేఞ్జ్యోతి త్రిష్టుప్; ఏకవదా

త్రిప్టువ్: త్రిపదా త్రిప్టువ్ - అని యీ రీతిగ నిబంధనకారులు యజుస్సులకు గల ఛందోనామముల నా యా మంత్రముల కద నిర్దేశించి యున్నారు. అయితే కాత్యాయన సర్వానుక్రమసూత్రము అనియతాక్షరరూపము లగు యజుస్సులకు కొన్నింటికే ఛందోనియమము కలదు గాని యన్నిటికి లేదని చెప్పుచున్నది.

“యజుషా మనియతాక్షరత్వా దేకేషాం ఛందో న విద్యతే”

—కాత్య. సర్వ. సూ.

ఈ విషయమునే వాఙ్మనసేయనంహితాభిష్యక్తరలగు ఉపది, మహీధరు లిరువురు నిట్లు వివరించిరి.

“తత్ర యజుషాం కేచిత్ పైకేషికం ఛంద ఇచ్చన్తి పింగల పరివతికం దైవ్యేక మిత్యాదినేతి తత్ర ఇషేత్వా-ద్వివదో మంత్రః త్ర్యక్షరత్వాత్ దేవ్యనుష్టుప్. క్రుత్వా కాభాచ్చేదే వినియుక్తః”

—ఉపది.

“తత్ర యజుర్వేదమస్త్రేషు కానిచి ద్యజాంషి, కాశ్వన ఋచః । తత్ర ఋచాం నియతాక్షర పాదావసానానా మావశ్యకం ఛందః కాత్యాయనేనోక్తమ్ । యజుషాం షడుత్తరశతాక్షరావసానానా మేకాక్షరాదీనాం పింగలేన దైవ్యేక మిత్యాదినోక్తం ఛందో బోధవ్యమ్ । తదధికానాం తు హోతా యక్ష ద్వనస్సతి మభిహీ (వా.సం. 21-46)-

ఇత్యాదీనాం నాస్తి ఛందః కల్పనా!”

—మహీధరః.

యజుర్వేదమంత్రములలో గొన్ని యజుస్సులు; కొన్ని ఋక్కులు గుక్కులు నియతాక్షర పాదావసానము గలవి. వీనికి గల గాయత్ర్యాది ఛందస్సుల గ్యయనుచే వివరింపబడినవి. యజుస్సులకు ‘దేవ్యేక’ మవ్వీయీ రీతిగా జెప్ప

బడిన పింగల ప్రోక్తములగు చందస్సులు గ్రహింపనగును. అందును 'హోతా' యక్ష ద్వనస్పతి మభిహి' - ఇత్యాది యజుస్సులకు చందఃకల్పన లేదు. — అని యర్థము.

దీనివలన యజుస్సులకు చందోనియమము లేదను వక్ష మొకటియు, పింగలప్రోక్తచందోనియమము గలదను వక్షమొకటియున్నట్లు తెలియును. చందోనియమ మున్నదని యంగీకరించినను కొన్ని యజుస్సులకు మాత్రమే చందఃకల్పన గలదు; అన్నిటికి లేదనియు దెలియుచున్నది. శ్రీ సాయణాచార్యులును తైత్తిరీయసంహితాభాష్యమున యజుస్సులు చందోరహితములని చెప్పిరి.¹ మఱల కాణ్వసంహితాభాష్యమున² పైన జెప్పిన రెండు సంప్రదాయములు గలవని వివరించిరి. పై రెండు సంప్రదాయములలో యజుస్సులకు చందోనియమము లేదను సంప్రదాయము ననుసరించినచో, చందోబద్ధములు కాకపోవుటచే యజుస్సులు చందస్సులు కాకపోవరిన వచ్చును. రెండవ సంప్రదాయము ననుసరించినను 'హోతా

1. "యది కామయేత చందాగ్ంసి యజ్ఞయశసే నార్పయేయ మిత్వృచ మంతమాం కుర్యా చ్చందాగ్ంస్యేవ యజ్ఞయశసేనార్పయతి యది కామయేత యజమానం యజ్ఞయశసేనార్పయేయ మితి యజా రంతమం కుర్యాత్. చందోబద్ధాయా ముచ స్త్యంతిమత్వే యజ్ఞఫలం చందస్సు గచ్ఛేత్ యజాషస్తు చందోరహిత త్వేన యజ్ఞఫలం చందోగామి న భవతి; కింతు యజమానగామ్యేన భవతి"

—సా.భా. తై.సం. 1-1-1 1; 5-1-1-3.

2. "చందస్సు మంత్రాణాం ఇషేత్వాదీనా మనియతాక్షరత్వా న్నాస్త్యేవ. యే తు యజాషా మపి చంద ఇచ్చన్తి తైః కాత్యాయనోక్త సర్వానుక్రమణికాయాం చందమాద్యాయ మభ్యస్య తద్దార్యేణ తత్త న్యంత్రచ్చందోఽనుసంధేయమ్"

—సా.భా. కాణ్వసంహితా. భాష్యభూమికా.

యక్ష ద్వనస్పతి మఖిహా - ఇత్యాది యజుస్సులు, ఛందఃకల్పన లేదు గాన, ఛందస్సులు కాకపోవలసి వచ్చును. కాని పై నాగేశవచనముల ననుసరించి 'మంత్రములు ఛందస్సులు - బ్రాహ్మణములు కావు' - అనియే తెలియును. కాన యజుస్సులకు ఛందస్త్వము నాగేకు డంగీకరించినట్లే యగుచున్నది. అట్టియెడ 'ఛందో బద్ధము లగుటచే మంత్రములు ఛందస్సులు' - అనెడి నాగేకుడు చెప్పినలక్షణము పై రెండు సంప్రదాయముల ననుసరించు యజుస్సుల కుపపన్న మగుట లేదు.

మఱియు 'ఛందోబద్ధము కాకపోవుటచే బ్రాహ్మణభాగమునకు ఛందస్త్వము లేదు' - అను నాగేశవాక్యము కూడ నుపపన్నము కాదు. కొన్ని యజుస్సులు పింగలప్రోక్త ఛందోబద్ధము లయినట్లు, కొన్ని బ్రాహ్మణ భాగములు గూడ ఛందోబద్ధము లగు నని తెలియుచున్నది. శతాక్షర, షణ్ణవత్యా ద్యక్షరాత్మకములగు ఛందస్సులకు నుదాహృతులుగ పింగలఛందః శాస్త్రమున కొన్ని బ్రాహ్మణగ్రంథ భాగములు పేర్కొనబడుట యిందుకు తార్కాణము.¹ కాన 'ఛందోబద్ధము గానందున బ్రాహ్మణగ్రంథభాగమునకు ఛందస్త్వము లేదు' - అనుట సరికాదు. కాగా 'గాయత్ర్యాది ఛందో బద్ధత్వము ఛందస్త్వము' - అనునది అపాతలక్షణమే గాని నిర్దిష్ట లక్షణము గానేరదని నృప్తమగుచున్నది.

కాని బ్రాహ్మణభాగమునకు గూడ ఛందస్త్వ మున్నచో ఛందో బ్రాహ్మణాని చ తద్విషయాణి' -యను పాణిని సూత్రమున 'ఛందః, బ్రాహ్మణాని' - అని రెండు పదముల నిర్దేశించుటేల ? అని యనవచ్చును.

1. శతాక్షరం ఛందః-అభిక్యతిః ఉదా:— 'దేవో అగ్నిః స్విష్టకృత్, దేవాన్ యక్ష ద్యౌతాయథమ్ । హోతారా వింద్ర మశ్వినా । వాచా వాచం సరస్వతీం ఈర్ష మపచితిం స్వదామ్ —తై.బ్రా. 2-6-14-1.

షణ్ణవత్యక్షరం ఛందః . సంస్కృతిః. ఉదా :— దేవో అగ్నిః స్విష్టకృత్ సుద్రవిజా మంద్రః కవిః....వసువనే వసుధేయస్య నమోవాకే వీహా.

—తై.బ్రా. 3-6-14-1.

పాణిని మహర్షి పెక్కు సూత్రములందు ఛందఃపదమును మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక వేదపర్యాయపదముగ బ్రయోగించినాడు. ఉదా :-

‘చందసి పునర్వస్వో రేకవచనమ్’ —పా.సూ. 1-2-61.

“స్వయో రేకవచనం వా స్యాన్. పునర్వసు ర్నక్షత్రం
పునర్వసూ వా లోకే తు ద్వివచన మేవ” —సిద్ధాంతకొముదీ.

పునర్వసునక్షత్రములు రెండు. అయినను ఛందస్సునందు పునర్వసు శబ్దమునకు ద్వివచనము వికల్పముగా వచ్చును. పునర్వసుః, పునర్వసూ లోకము నందు ద్వివచనమే - అని యర్థము.

ఇది ఛందస్సు కంటె భిన్నమైన లోకము (లోకికసంస్కృతము) నందు ద్వివచనము నిత్యము-అని వివరించబడినది. వ్యాఖ్యాత లందఱితోపాటు నాగేళుడూ కూడ నిట్లే వివరించినాడు. లోకముకంటె ఛందస్సు భిన్నమైనదని యనుటచే నిది ఛందః పదము మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదమునకు మొత్తమునకు వాచక మగు

ద్వానవత్యక్షరం ఛందః - ఏకృతిః ఉదా ;—‘ఇమే సోమాః సురామాణః
ఛాగై ర్న మేషైర్ ఋషభైః స్తుతిః....ఏబిస్తు మదస్తు విషయస్తు సోమమ్’
—తై. బ్రా. 2-6-11.

ఇట్లు బ్రాహ్మణభాగములే గాక ఆరణ్యక భాగమునగూడ ఛందస్సుల కుదాహరణలు గలవు.

అష్టాశీత్యక్షరం ఛందః - ఆకృతిః ఉదా :—‘తచ్చక్షు ర్వేవహితం పురస్తా
చ్చుక్ర ముచ్చరత్....జ్యోక్ చ సూర్యం దృశే’—తై.ఆ. 4-12-2’.
చతురశీత్యక్షరం ఛందః - ప్రకృతిః. ఉదా:—అగ్నిశ్చ మా మన్యశ్చ
మన్యపతయశ్చ మన్యకృతేభ్యః....నత్యే జ్యోతిషి జాహోమి స్వాహా’

తై.ఆ. 10-24.

చున్నది. అట్లు గాక పై నాగేశ వాక్యము ననుసరించి బ్రాహ్మణభాగమునకు ఛందస్వము లేనిచో ఛందోభిన్నము లోకమే కాక, బ్రాహ్మణభాగము కూడ కావలెను. అట్లగుట పైన చెప్పినట్లు భాష్యకారా ద్యభిమతము కాదు. ఇది నాగేశుడు నట్లు వివరింపలేదు. ఇంతే కాదు-ఇట్లే.

“షష్ఠీ యుక్త శృంధసి వా” - పా.సూ. 1-4-8.

“వా ఛందసి సర్వే విధయో భవన్తి” — మహాభాష్య.

ఇత్యాది స్థలములయందును ఛందః పదము లోకభిన్నమగు మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక వేదసామాన్యపరముగనే గ్రహింపబడినది. కాన నీ దృష్టితోనే ‘ఛందో బ్రాహ్మణాని చ తద్విషయాణి’ అను పై సూత్రమును గూడ బరిశీలించినచో ఛందః పదము సామాన్యవాచకము, బ్రాహ్మణ పదము విశేషవాచకము నని గ్రహింప వలసి యుండును. సామాన్యవిశేషవాచక పదములు రెండును నొకచో బ్రయోగింప బడినప్పుడు విశేషముకంటె వ్యతిరిక్తమగు నర్థమునే సామాన్యవాచకము ఖోదించుట సంప్రదాయము.

“విశేషవాచక పదనన్నిధానే సామాన్యవాచక పదానాం

తద్వి శేషాతిరిక్త పరత్వమ్”

‘విప్రులు వచ్చిరి; వసిష్ఠుడును వచ్చెను’ - ఇది వసిష్ఠుడును విప్రుడే. అందుచే విధి విప్రపదము సామాన్యవాచకము. వసిష్ఠపదము విశేష వాచకము. వసిష్ఠుని కంటె ఓన్నులగు విప్రులు వచ్చి రనియే యిందలి మొదటి వాక్యమున కర్థము. ఈ న్యాయము ననుసరించి పై సూత్రమున సామాన్యవాచకమగు ఛందః పదమును బ్రాహ్మణభాగవ్యతిరిక్త వేదవాచకముగనే గ్రహించుట యుక్తము. కై యటుడును మహాభాష్య వ్యాఖ్యయగు ప్రదీపమున నిట్లే వ్యాఖ్యానించినాడు.

“గోబలీవర్దన్యాయేన ఛందఃపదేన బ్రాహ్మణానాం గ్రహణమ్।

యథా జాప్తార్పితే చ ఛందసీతి బ్రాహ్మణానాం గ్రహణం,

నిత్యం మంత్ర ఇతి మంత్రగ్రహణాత్” — ప్రదీపః. 1-8-10.

కాన నాగేశప్రోక్త మగు 'గాయత్రాడి ఛందోబద్ధత్వము ఛందస్త్యము' - ఆపాతలక్షణమే యగును. గాయత్రాడి చందోబద్ధమైనను, కాకపోయినను, మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక వేదరాశి కంతటికిని ఛందస్సు అను వ్యవహారము గలదనుట స్పష్టము. కోశప్రసిద్ధియు నట్లే గలదు.

'ఇక బ్రాహ్మణములకు వేదత్వమే లేదు' - అనెడి శ్రీదయానందాదుల వాదము గూడ నిట బరిశీలించ దగియున్నది. ఆ వాదముల గూడ బరిశీలించిన పిదప ఛందః స్వరూపమును దర్శింతము.

బ్రాహ్మణములకు వేదసంజ్ఞ - శ్రీ దయానందాదుల యాక్షేపము :-

"వేద మను సంజ్ఞ మంత్రభాగరూపసంహితకే; బ్రాహ్మణమునకు గాదు; కాని 'మంత్రబ్రాహ్మణయో ర్వేదనామధేయమ్' - అను కాత్యాయన వచనము ననుసరించి బ్రాహ్మణభాగమునకు గూడ వేద మను సంజ్ఞ గలదని చెప్పబడుచున్నది. అట్లు చెప్పుట తగదు. ఏలయన :— (1) బ్రాహ్మణములకు పురాణేతిహాస మని సంజ్ఞ ప్రసిద్ధము; వేద మని కాదు. (2) బ్రాహ్మణములు మంత్ర వ్యాఖ్యానరూపములు; వ్యాఖ్యానేము లగుటచే మూలగ్రంథమగు మంత్రభాగము కంటె నర్వాచీనము లనుట యుక్తము. (3) మంత్రభాగము వలె బ్రాహ్మణములు ఈశ్వరప్రోక్తములు; కాన పురుషబుద్ధిగచితములు (4) కాత్యాయనుడు కాక మిగిలిన ఋషు లెవ్వరును బ్రాహ్మణములకు వేదసంజ్ఞ సంగీకరింప లేదు" - అని శ్రీదయానందుల వాదము.¹

1. "అథ కోఽయం వేదో నామ; మంత్రభాగసంహితే త్యాహ. కించ మంత్ర బ్రాహ్మణయో ర్వేదనామధేయ మితి కాత్యాయనోక్తే బ్రాహ్మణ భాగస్యాపి వేదసంజ్ఞా కుతో న స్వీక్రియత ఇతి. మైవం వాచ్యమ్. న బ్రాహ్మణానాం వేదసంజ్ఞా భవితు మర్హతి. కుతః ? పురాణేతిహాస సంజ్ఞకత్వాత్, వేదవ్యాఖ్యానాత్ ఋషిభి రుక్తత్వాత్, అనీశ్వరోక్తత్వాత్ కాత్యాయనభిన్నైః ఋషిభి ర్వేదసంజ్ఞాయా మస్వీకృతత్వాత్, బుద్ధిరచితత్యాచేతి."

—దయానంద ఋగ్వేదాదిభాష్యభూమికా. పుట. పుట. 80.

దయానందుల యాశ్చర్యపమునకు సమాధానము :-

పై వాదము నందలి సామంజస్యమును జూతము. బ్రాహ్మణములకు 'పురాణము; ఇతిహాసము' — అనియే కాని వేద మను సంజ్ఞ ప్రసిద్ధము కాదు; కాశ్యానుడు కాక మిగిలిన ఋషు లెవ్వరును బ్రాహ్మణములకు వేదసంజ్ఞ నంగీకరింపలేదు—అని శ్రీదయానందులు చెప్పిరి. ఇట్లనుట సరి కాదు. ఏలయన కోశములు, వ్యాకరణ, న్యాయ, వైశేషిక, పూర్వోత్తరమీమాంసాచర్మనములు మున్నగువానియందు బ్రాహ్మణములు వేదభాగములుగ నిర్దేశింపబడినవి.

కోశప్రసిద్ధి :-

“బ్రాహ్మణం బ్రహ్మనంఘాతే వేదభాగే నపుంసకమ్।

భూమిదేవే తు పుంలింగః”

—మేదినీ.

“వేదే బ్రాహ్మణం పుంసి తు ద్విజే”

—నానార్థరత్నమాలా.

“అథ బ్రాహ్మణో ద్విజే।

అత్మజ్ఞేక్షీ తు విధివ ద్వేదభాగ తదంశయోః” —వైజయంతి.

“ప్రపాఠక స్త్వాహ్నికోఽథో అనువాకశ్చ ఖండికా ।

బ్రాహ్మణం చే త్యవచ్ఛేదాః”

—వైజయంతి.

ఇట్లు కోశములందు బ్రాహ్మణములు వేదభాగములుగ నిర్దేశింపబడినవి. ఇది పైజయంతీకోశము బ్రాహ్మణమును వేదభాగ మని నిర్దేశించుటయే కాక, వేదైక దేశవాచకము లగు ప్రపాఠక, అహ్నిక, అనువాక, ఖండికాశబ్దములతోపాటు

బ్రాహ్మణ శబ్దమును గూడ బేర్కొనినది. అందుచే ననువాకాది శబ్దముల వలెనే బ్రాహ్మణ శబ్దము గూడ వేదైకదేశవాచక మనియు దెలియును. ఇక దర్శనకాదుల దృష్టిలో వేదస్వరూపమును జాతము.

పూర్వవిరామాంసాదర్శనము-ప్రసిద్ధి :-

‘తవోద్దేశమ మంత్రాభ్యాః శేషే బ్రాహ్మణ శబ్దః’

—జై. సూ. 2-6-32, 33.

ఇది మొదట మంత్రలక్షణము పేర్కొనబడినది. పిదప ‘శేషే బ్రాహ్మణ శబ్దః’ - అని బ్రాహ్మణ లక్షణము చెప్పబడినది. కాన మంత్రశేషభాగము బ్రాహ్మణ మని యర్థము. శేష మనగా మొదట గ్రహింపబడిన సముదాయములో మిగిలిన ఏకదేశము. ఇది మొదట గ్రహింపబడిన సముదాయము వేదము. అందు మంత్రభాగము పోగా మిగిలిన బ్రాహ్మణభాగము మంత్ర శేష శబ్దము నింకొక చోట గూడ జైమిని మహర్షి ప్రయోగించుటయు గుర్తింప దగినది

“తేషాం ఋక్ యత్రార్థవశేన పాదవ్యవస్థా గీతిషు

సామాభ్యాః శేషే యజః శబ్దః” —జై. సూ. 2-35-36-37.

మంత్రములు మూడు విధములు. అందు యథానుసారముగ పాదవ్యవస్థతో నొప్పు మంత్రము ఋక్కు; గాన యుక్తము సామము; మిగిలినది (శేషః) యజుస్సు - అని యర్థము. ఇచట గూడ మంత్రములలో గొన్ని సామలు - అని వాని లక్షణముల జెప్పి పిదప మిగిలినవి యజుస్సు లని చెప్పబడిననవి. అట్లు మిగిలిన యజుస్సులు మంత్రములే యగును. కాని వేఱు కావు. అట్లే వేదసముదాయములో నొక భాగము మంత్రమని చెప్పి, మిగిలినది బ్రాహ్మణ మనుటచే

నదియు వేదైక దేశమే యగును; వేదభిన్నము కాదు. కాన బ్రాహ్మణభాగమునకు వేదసాక్షాత్తులైన మినిమహర్షిసంపతము. శ్రీ శబరస్వామియు పై సూత్రము నిట్లే వ్యాఖ్యానించినాడు.

“అథ కిం లక్షణం బ్రాహ్మణమ్ ? మంత్రాశ్చ బ్రాహ్మణం చ వేదః। తత్ర మంత్రలక్షణే ఉక్తే పరిశేషసిద్ధత్వాత్ బ్రాహ్మణ లక్షణ మవచనీయమ్ । మంత్రలక్షణవచనేనైవ సిద్ధమ్। యస్యైతల్లిక్షణం స భవతి తద్ బ్రాహ్మణ మితి పరిశేషసిద్ధం బ్రాహ్మణమ్।”

వ్యాకరణదర్శనము-ప్రసిద్ధి :-

పాణినిమహర్షి పెక్కుచోట్ల ‘చందసి, చందసి’ యనుచు చందః పదముచే మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదసముదాయమును గ్రహించుటయు, చందోభిన్నమును ‘భాషాయామ్’ అని వ్యవహరించుటయు, వ్యాఖ్యాతలు నల్లచే వివరించుటయు బైన వివరింపబడినది. మహాభాష్యకారుడు నెడనెడ శ్రుతివాక్యములనుచు నా యా బ్రాహ్మణవాక్యముల నుదహరించుటయు గమనింపదగినది.

“తేఽసురాః” - “తేఽసురా హేలయో హేలయ ఇతి కుర్వంతః
పరా బభూవుః। తస్మా ద్రూహ్యతేన న స్థేచ్చిత వై
నాఽపభాషిత వై, స్థేచ్ఛో హ వా విష యదపశబ్దః
(శ. బ్రా. 3-1-5-24), స్థేచ్ఛా మా భూమే త్యధ్యేయం
వ్యాకరణమ్॥”

—వస్తుకాహ్నిక.

ఇట్లెన్నియేని యాదాహరణముల నీయవచ్చును. అవియును గాక పాణి యనీ సూత్రములందలి చందఃశబ్దము యొక్క అర్థము నెట్లు దర్శింపవలసినదీయు

కాశికావృత్తియందును, తద్వాఙ్మానములగు పదమంజరీ - న్యాసములయందును విట్లు వివరింపబడినది.

“చందో నామ్ని చ”

— పా. సూ. 3-3-34.

“వృత్త మత్ర చందో గృహ్యతే, యస్య గాయత్ర్యాదయో
విశేషాః, న మంత్రబ్రాహ్మణమ్; నామగ్రహణాత్”

— కాశికావృత్తి.

“న మంత్రబ్రాహ్మణ మితి ‘బహుళం చందసి’ — ఇత్యాదో
యద్యపి తేషా మేవ గ్రహణం ప్రసిద్ధమ్; ఆధాపీహ తేషాం
గ్రహణం న భవతి; కుతః ఇత్యాహ - నామగ్రహణాదితి’

— పదమంజరీ.

“చందః శబ్దోఽయ మస్త్యేవ మంత్రబ్రాహ్మణే; అస్త్యన్య
దక్షరాణా మియత్రావిష్టవృత్తే యస్య గాయత్ర్యాదయో
విశేషాః; తదిహ కతర స్తదర్థో గృహ్యతే....యద్యత్ర
మంత్రబ్రాహ్మణ మిష్టం స్యాత్ నామగ్రహణం న
కుర్యాత్, చందసీత్యేవ బ్రూయాత్. ఏవ మపి హ్యుచ్య
మానే మంత్రబ్రాహ్మణగ్రహణం లభ్యత ఏవ, యథా
‘బహుళం చందిసి ఇత్యాదో వాక్యే; తస్మా న్నామ

గ్రహణా ద్వృత్త మిహ చ్చందో గృహ్యతే”

— న్యాసః.

చందఃశబ్దమునకు తెందర్థములు గలవు. 1. మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక
వేదరాశి, 2. అక్షరసంఖ్యానియమము గల గాయత్ర్యాది వృత్తములు. సై
సూత్రమునందలి చందఃశబ్దముచే నే యర్థమును గ్రహించుట యుక్తము; బహుళం
చందసి ఇత్యాది సూత్రములందు. చందఃపదముచే మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదభాగము

గ్రహింపబడుచునే యున్నది. ఇచట గూడ మంత్రబ్రాహ్మణములనే గ్రహింపబడి యభిమతమైనచో మిగిలిన సూత్రములయందు వలెనే 'ఛందసి' యని నిర్దేశించిన జాలును. 'నామ్ని' యని యధికముగ నామవదనిర్దేశ మెందుకు? నామవదగ్రహణముచే నిది వృత్తమునే గ్రహింపవలెను; మంత్రబ్రాహ్మణముల గాదు - అని యర్థము. దీని ననుసరించి నామనిర్దేశము లేకుండ నష్టాద్యాయు యందు ఛందఃపద మెవటి నిర్దేశింపబడినను నది మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదభాగవాచక మగుట పాటి న్యాదిసంఘత మని తెలియును.

న్యాయదర్శనము - ప్రసిద్ధి :-

“తదప్రమాణ్య మన్యతవ్యాఘాత పునరుక్త పేత్త్యః”

—న్యాయదర్శనమ్. 2-1-57.

ఇది వేదములు ప్రమాణములు గావని శంకించెడి పూర్వపక్షసూత్రము. 'అన్యతవ్యాఘాత (పరస్పరవిరోధ) - పునరుక్తిదోషములతో నిండియుండుటచే వేదము (తత్) ప్రమాణము గాదు' - అని యిట్లు పూర్వపక్షము చేసి, వానికి తగిన సమాధానములు తరువాతి సూత్రములలో జెప్పబడినవి. వాని తర్వాత గల యీ క్రింది సూత్రముల జూతము.

‘వాక్యవిభాగస్య చార్థగ్రహణాత్’ - న్యాయ. 2-1-61.

“విద్యర్థవాదానువచన వినియోగాత్. - న్యాయ. 2-1-62.

“విధి ర్విధాయకః” - న్యాయ. 2-1-63.

‘ప్రమాణం శబ్దో యథా లోకే । త్రిధా ఖలు బ్రాహ్మణ
వాక్యాని వినియక్తాని । విధివచనాని, అర్థవాదవచనాని;

అనువాదవచనానీతి । యద్వాక్యం విధాయకం చోదకం స
విధిః । విధిస్తు నియోగోఽనుజ్ఞా వా । యథా-అగ్ని
హోత్రం జహూయాత్ స్వర్గకామ ఇత్యాది”

-వాల్మీకియనభిష్యమ్.

లోకమున ప్రత్యక్షానుమానముల వలె శబ్దము గూడ ప్రమాణము.
వేదము ఆప్తవాక్యరూపము. కాన ప్రమాణము. అట్టి వేదరూప బ్రాహ్మణ
వాక్యములు మూడు విధములు. 1. విధివాక్యములు. 2. అర్థవాదవాక్యములు.
3. అనువాదవాక్యములు. విధాయకవాక్యములకు చోదకము లని పేరు. విధి
యన నియోగము, లేక యనుజ్ఞ. ఉదా :- అగ్నిహోత్రం జహూయాత్ స్వర్గకామః
మొదలగునవి - అని యర్థము.

ఇది మొదటి 'తదప్రామాణ్యం' అను సూత్రమున 'తత్' శబ్దముచే
వేదమును బరామర్శించి, ఆ వేదమునకు అప్రామాణ్యశంక జేయబడినది. వేదవ
అప్రామాణ్యశంకానిరాసకములైన సిద్ధాంతసూత్రముల జెప్పు ప్రకరణమున నీ
సూత్రములు పఠింపబడినవి. వేదము ప్రమాణ మని పేర్కొని, వేదవాక్యములుగా
బ్రాహ్మణవాక్య విభాగమిది జెప్పబడినది. కాన మొదటి 'తత్' శబ్దముచేత మంత్ర
బ్రాహ్మణాత్మక వేదరాశినే గౌతమ మహర్షి పరామర్శించె ననుచి స్పష్టము. ఈ
విషయమును పై సూత్రవృత్తి యందు వివేచనాభవంబుననుచు నిట్లు వివరించినాడు.

“మంత్రబ్రాహ్మణభేదాత్ ద్వివిధో వేదః । తత్ర బ్రాహ్మణ
స్యాఽయం విభాగః, -విధివచనత్వేన, అర్థవాదవచనత్వేన,
అనువాదవచనత్వేన చ వేదస్య వినియోగాత్ విభజనాత్”

-స్యో. సూ వృత్తి.

కాన న్యాయదర్శనకారుల ననుసరించి వేదము మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక
మగుచి స్పష్టము.

వైశేషికప్రదర్శనము - ప్రసిద్ధి :-

“బుద్ధిపూర్వా వాక్యకృతి ర్వేదే” -వై. శే. సూ. 8-1-1.

“వేదవాక్యాని బుద్ధిమత్కర్తృకాని, ప్రమాణవాక్యత్వాత్,
లోకక ప్రమాణవాక్యవత్” “వేదః ప్రమాణం మహాజన

పరిగృహీతత్వాత్” -రసాయనవ్యాఖ్య.

మహాజనులు (శిష్టజనులు) ఆదరించుట జేసి వేదము ప్రమాణము. ఆ ప్ర
వాక్యములు - వివేకవంతులగు పురుషులచే లోకహితము గోరి యుచ్చరింపబడిన
వాక్యములు - ప్రమాణములు: అట్లే ప్రమాణభూతములగు నీ వేదవాక్యములు
గూడ నొక సర్వజ్ఞునిచే లోకహితమునకై యుచ్చరింపబడి యుండవలెను. దృష్టా
దృష్టవిషయముల నెఱుగజాలిన సర్వజ్ఞుడు ఈశ్వరుడే యగును గాని అన్మదాదులు
కాజాలరు. కాన దృష్టాదృష్టవిషయముల బెక్కింటిని బ్రతిపాదించెడి వేదము
ఈశ్వర ప్రోక్త మని యవశ్య మంగీకరింపవలెను - అని పై సూత్ర తాత్పర్యము.
ఇట్లు వేదవాక్యమే కాదు, వేదమునందలి ప్రతి యొక పదము యథార్థ జ్ఞానసాధక
మగునని తరువాతి సూత్రమున వివరింపబడినది.

“బ్రాహ్మణే సంజ్ఞాకర్మ సిద్ధిలింగమ్” 6-1-2.

“బ్రాహ్మణే మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక భాగద్వయరూప
వేదగత బ్రాహ్మణభాగే, సంజ్ఞాకర్మ కర్మణాం కర్మారాధ్య
దేవతానాం చ నామకరణం సిద్ధౌ బుద్ధౌ లింగ మితి”

—రసాయన వ్యాఖ్య.

ఇట్టి యాకారము గలది గోవు; ఇట్టి ఫలమును సాధించెడి క్రిమి పాకక్రిమి; ఈ ప్రదేశవిశేషమున కిది నామము - అని యా యా గవాది వ్యక్తుల యొక్కయు, ప్రదేశవిశేషముల యొక్కయు స్వరూప, స్వభావ, రహస్యముల సాంగోపాంగముగ నెఱిగినవారిచే మొదట వానివానికి అన్వర్థనామకరిణము చేయబడి యుండవలెను. మంత్ర బ్రాహ్మజాత్యుక్తమైన వేదములో నేకదేశమగు బ్రాహ్మణభాగమున బెక్కు కర్మలయొక్కయు, నా యా కర్మలచే నారాధనీయులగు నగ్ని - వాయు, ఇంద్రాది దేవతలయొక్కయు నామములు గప్పట్టుచున్నవి. అట్లే 'ఉద్భిదా యజేత; జ్యోతిషోమేన స్వర్గకామో యజేత' - అని యీ రీతిగ ఉద్భిద్ - జ్యోతిషోమాది కర్మనామధేయములును గలవు. భూః-భువః- సువః ఇత్యాది వివిధ లోకనామములు, తద్విశేషములును వేదమున వర్ణింప బడినవి. మఱియు కర్మాచరణ విషయమున నొక నియమము గూడ విట్లు గలదు.

తత్తచ్చబ్రహ్మసంక్తేన పురఃసరం కృత మేవ కర్మ ఫలితి,

న తు పర్యాయశబ్దంతర ప్రయోగే" — రసాయనవ్యాఖ్య.

వేదోపదిష్టములయిన శబ్దముల నుచ్చరించుచు జేసిననే వేదవిహితకర్మ ఫలవంత మగును. అట్లుగాక పర్యాయశబ్దముల నుచ్చరించి చేసినచో నా కర్మ విష్ణుల మగు నని యర్థము. ఈ నియమము వలన - ఆ యా కర్మల యొక్కయు దేవతలయొక్కయు స్వర్గాదులయొక్కయు నామములు అర్థవంతములు. అవియే వాని వాని స్వరూపస్వభావాదుల దెలియజేయజాలినవి. కాన అపూర్వక్రిమంతములు. పర్యాయశబ్దము లట్టివి కావు - అని తెలియును. కాన వాని స్వరూపస్వభావాదుల రహస్యమును సమగ్రముగ నెఱిగిన మేధావి యొకడు వానికి నా యా నామధేయముల గూర్చి యుండవలెను. యజ్ఞాదులు, దేవతలు, స్వర్గాదులు, ధర్మాధర్మములు, పీనియొక్క తత్త్వము నెఱిగిన మేధావి పరమేశ్వరుడే యగునుగాని యల్పబుద్ధులగు మానవులు గారు - అని పై సూత్ర తాత్పర్యము. ఈ రెండు సూత్రతాత్పర్యముల బరిశీలించినచో మంత్రభాగము వలెనే బ్రాహ్మణ భాగము గూడ ఈశ్వరప్రోక్త మగు వేదమే-యని పైశేషిక దర్శనప్రవర్తకు డయిన కణాదమహర్షి యభిప్రాయ మగుట నృష్టము.

ఉత్తరవిహాంసా దర్శనము - ప్రసిద్ధి :-

వేదము మూత్రబ్రాహ్మణాత్మక సముదాయ మను దృష్టితోనే బాదరాయణ మహర్షిచే ఉత్తరమిహంసాదర్శనము ప్రవర్తితమైనది. 'శాస్త్రయోనిత్వాత్' ఇత్యాది సూత్రములు నా దృష్టితోనే ప్రవర్తిల్లిన వనుట సుష్టము. భాష్యకర్తలగు శ్రీ శంకర - రామానుజాదులు గీత - సూత్ర - ఉపనిషత్ప్రస్థానముల యందు నీ విషయమును బెక్కుచోట్ల వివరించినారు. బ్రాహ్మణ వాక్యములకు గూడ సమాజ భూత శ్రుతివాక్యములుగ నడుగడుగున నుదహరించినారు. శ్రుతి యవతరణమును గూర్చి బృహదారణ్యక శ్రుతియు నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“న యథాఽద్వైతాగ్నే రభ్యాహితాత్ పృథ గ్దూమా వినిశ్చయే

రన్తి - ఏవం వా అరేఽన్య మహతో భూతన్య నిఃశ్వసిత

మేత ద్యద్యగ్వేదో యజుర్వేదః సామవేదోఽథర్వాంగిరస

ఇతిహాసః పురాణం విద్యా ఉపనిషదః శ్లోకాః సూత్రా

ణ్యునువ్యాఖ్యానాని వ్యాఖ్యానా న్యస్త్యైవై తాని నిఃశ్వసితాని” -బృ.ఉ.2-4-11.

తడిసిన కట్టెలతో మందెడి యగ్నినుండి నానా ప్రకారములుగ విస్ఫులింగ ములు, పొగలు పైకి లేచునటు (అవిర్భవించునట్లు) ఓ మైత్రేయా ! ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వవేదము, ఇతిహాసము (ఊర్వశి పురూరవ స్సంవాదాది రూపమగు బ్రాహ్మణము). పురాణము (అనద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ - ఇత్యాది సృష్టివర్ణారోచనారూప మగు బ్రాహ్మణము); విద్య (దేవజనవిద్య - వృత్తగీతాది శాస్త్రరూపమగు బ్రాహ్మణము) ఉపనిషత్తులు, శ్లోకములు (బ్రాహ్మణ ప్రభవా మంత్రాః). సూత్రములు (ఆత్మే త్యేవోపాసిత-ఇత్యాది వస్తుసంగ్రహవాక్య ములు), అనువ్యాఖ్యానములు (మంత్రవివరణములు - లేక వస్తుసంగ్రహవాక్య వివరణములు), వ్యాఖ్యానములు (అర్థవాదములు లేక మంత్రవివరణములు) - అను

నీ రూపముగ వేదములు పరమాత్మనుండి నిఃశ్వాసముల వలె నప్రయత్నముగ నావి ర్భవించినవి అని యర్థము.

శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు పై శ్రుత్యర్థము నిట్లే వివరించిరి. ఇంతియే కాదు. వేదప్రామాణ్యము నిట్లు వివరించిరి.

“ఏవం అష్టవిధం బ్రాహ్మణమ్ । ఏవం మంత్రబ్రాహ్మణ
యోరేవ గ్రహణమ్; నియతరచనావతో విద్యమానస్యైవ
వేదస్యాభివ్యక్తిః, పురుషనిఃశ్వాసవత్; న చ పురుషబుద్ధి
ప్రయత్న హర్వకః॥ అత్ర ప్రమాణం నిరపేక్ష ఏవస్వాధ్యే,
తస్మా ద్యత్తేనో క్తం త త్త దైవ ప్రతిపత్తవ్యమాత్మనః

శ్రేయ ఇచ్ఛద్భిః జ్ఞానం వా కర్మ వేతి॥

-శం భా.

పైన (శ్రుతియందు) జెప్పినట్లుగా బ్రాహ్మణము అష్టవిధము. ఇది నిఃశ్వాసముల వలె పరమేశ్వరుని నుండి మంత్రబ్రాహ్మణములు రెండును అభి వ్యక్తము లయిన వని గ్రహింపవలెను. అట్లే నియతవాక్యరచనాస్వరూపము గలిగి నిరంతరము విలసిల్లుచుండు వేదమే యప్రయత్నముగ పరమేశ్వరుని నుండి యభి వ్యక్తమయినది. కాన నీ వేదము పురుషబుద్ధి ప్రయత్నహర్వకము గాదు. పురుష బుద్ధిదోషరహితమై యన్యనిరపేక్షముగ స్వతంత్రమై ప్రమాణ మగును. ప్రమాణ భూత మగుటచే శ్రేయస్కాములగువారు వేదోపదిష్టమగు ధర్మములగాని, జ్ఞానమును గాని యథాతథముగనే గ్రహించుట యుక్తము - అని యర్థము.

పై శ్రుతివాక్యములను, తద్వివరణరూపము లగు శ్రీ శంకరుల వచన ములను బరిశీలించినచో, (1) వేదములు మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకములు (2) అవి

పరమేశ్వర నిఃశ్వాసరూపములు; (3) పురుషబుద్ధికల్పితములు కావు; కాన స్వతః ప్రమాణములు - అని స్పష్టమగును. ఇంతేగాదు. వేదము మంత్రరూపమున నావిర్భవించుటయే గాక యా మంత్రమునందు నిగూఢములైన వివిధార్థముల నుద్దీపింపజేయుటకై పురాణోపాసనిద్వారూపములతో నొప్పెడి యష్టవిధ బ్రాహ్మణ రూపమునను నావిర్భవించిన దనియు చెలియును. కాగా 'మంత్రవ్యాఖ్యానరూపము లగుటచే బ్రాహ్మణములు మంత్రము లావిర్భవించిన కర్వాత నెవరిచేతనో రచింప బడియుండు' ననెడి వాదమునకు తావు లేదు. కాని యిది నొక యాక్షేపము.

అక్షేపము :-

“తదేత త్పత్యం మంత్రేషు కర్మాణి కవయో యా న్యవశ్యన్ ।
తాని త్రేతాయాం బహుధా సంతతాని” —ముండక. ఉ. 1-2-1.

‘తదేత త్పత్యం అవితథమ్! కిం తత్ ? మంత్రేషు ఋగ్వేదా
ద్యాభేషు, కర్మాణి అగ్నిహోత్రాదీని, మంత్రైరేవ
ప్రకాశతాని, కవయః మేధావినో వసిష్ఠాదయః, యాని
అపశ్యన్ దృష్టవన్తః, యత్తదేతన్ సత్యం ఏకాంతపురుషార్థ
సాధనత్వాత్ । తాని చ వేదవిహితాని ఋషిదృష్టాని
కర్మాణి, త్రేతాయాం త్రయీసంయోగలక్షణాయాం హోత్ర
ధ్వర్యవద్గోత్రప్రకారాయాం అధికరణభూతాయాం, బహుధా
బహుప్రకారం, సంతతాని సంప్రవృత్తాని, కర్మిభిః క్రియ
మాణాని త్రేతాయాం వా యుగే ప్రాయశః ప్రవృత్తాని”

—శం.భా.

‘ఋగ్యజుఃసామరూపమంత్రములచే బ్రకాశితము లయిన యగ్ని హోత్రాది
కర్మలను మేధావులగు వసిష్ఠాది కవులు (ఋషులు) దర్శించిరి; అవి పురుషార్థ

సాధకము లగుటచే నత్యములు; వేదవిహితములు ఋషి దృష్టములు నగు నా కర్మల హోత్రము, ఆధ్వర్యము, బ్రాహ్మత్రము నాధారముజేసికొని బహువ్రతారము లగు బ్రహ్మత్రము లయినవి; లేక యా కర్మలు త్రేతాయుగమున బ్రచురములు అని యుక్తిము.

పై శ్రుతిని, శంకరభాష్యమును బరిశీలించినచో నీ ప్రశ్న యుదయింప వచ్చును. వేదములు మొదట మంత్రరూపమున నావిర్భవించినవి. పిదప వేద పారగులైన వసిష్ఠాదిమహర్షు లా మంత్రములయందు గల కర్మల దర్శించి తద్వ్యాఖ్యానరూపమున బ్రాహ్మణభాగముల రచించిరి. కాన బ్రాహ్మణములు పౌరుషేయము లన దగును గదా.

సమాధానము :-

ఈ యాక్షేపము సరియైనది కాదు. బ్రాహ్మణములు వసిష్ఠాది ఋషి రచితము అనుచో నవియు వసిష్ఠాది ఋషిరచిత స్మృతుల వలె పౌరుషేయములై స్మృతు లనియే వ్యవహరింపబడి యుండెడివి. అట్టియెడ నవి వేదములు కాకపోవలసి వచ్చెడిది. మరియు బ్రాహ్మణభాగమున విహితములైన కర్మలు స్మృత్యుక్త కర్మలవలె వేదమూలములు గావచ్చును గాని వేదవిహితములు కాకపోవలసి వచ్చును. అట్లు దెప్పుచో 'వేదవిహితాని ఋషిదృష్టాని కర్మాణి' (ఋషి దృష్టములగు వేదవిహిత కర్మలు) అను పై శంకరభగవత్పాద వాక్యముతో విరోధము సంభవించును. కాన బ్రాహ్మణభాగమందు విహితములగు కర్మలు వేదవిహితము లగుట శ్రీశంకరభగవత్పాద సంమతము. బ్రాహ్మణభాగము కూడ మంత్రభాగము వలెనే వేదమయి ఋషిదృష్టమైనపుడే బ్రాహ్మణవిహిత కర్మలు వేదవిహితకర్మ లగును. అట్లు బ్రాహ్మణ భాగమును వేద మని యంగీకరించుచో నది వసిష్ఠాది రచిత మునుట పొసగదు. కాన మంత్రభాగము నే వలె

బ్రాహ్మణభాగము కూడ మంత్రద్రష్టలగు కవులచే దర్శింపబడినదనుట యుక్తము. అట్లు చెప్పనపుడే శ్రుతియందలి 'అవశ్యన్' అను క్రియయు సార్థిక మగును. (అవశ్యన్ - అనగా దర్శించి రనియేగదా యర్థము.) ఇంతియే కాక మంత్రము లతోపాటు బ్రాహ్మణములు కూడ పరమేశ్వరుని నుండి నిఃశ్వాసముల వలె నప్రయత్నముగ నభివ్యక్తమైన వనెడి పై బృహదారణ్యకశ్రుతితో సంవాదము గూడ లభించును. ఈ విషయమును ఛాందోగ్యమున గూడ శ్రీ శంకరు లిట్లు వివరించిరి.

“నామ్ని మంత్రా ఏకం భవంతి, మంత్రేషు కర్మాణి”

—ఛాం. ఉ. 7-4-1.

“మంత్రేషు కర్మాణ్యేకం భవంతి. మంత్రప్రకాశితాని కర్మాణి క్రియంతే, నామంత్రక మస్తి కర్మ. యద్ధి మంత్రప్రకాశనేన లబ్ధనత్తాకం సత్ కర్మ బ్రాహ్మణేనేదం కర్తవ్య మస్మై ఫలాయేతి విధీయతే. యాఽప్యత్పత్తిః బ్రాహ్మణేషు కర్మణాం దృశ్యతే, సాఽపి మంత్రేషు లబ్ధనత్తాకానామేవ కర్మణాం స్పష్టికరణమ్. న హి మంత్రాప్రకాశితం కర్మకించిత్ బ్రాహ్మణ ఉత్పన్నం దృశ్యతే. త్రయీవిహితం కర్మేతి ప్రసిద్ధం లోకే. త్రయీ శబ్దశ్చ ఋగ్యజుసామ నమాఘ్నా. ‘మంత్రేషు కర్మాణి కవయో యా న్యవశ్యన్’ ఇతి చాఽఽథర్వణే.

తస్మాద్ యుక్తం మంత్రేషు కర్మాణ్యేకం భవంతి.” —శం.భా.

కర్మల బ్రకాశింపజేయునవి మంత్రములు. మంత్రప్రకాశిత కర్మలనే ‘ఆ యా ఫలమా నుద్దేశించి యా యా కర్మను జేయునది’-యని బ్రాహ్మణమువిధించుచున్నది. అనగా మంత్రప్రకాశితమైన యర్థమును బ్రాహ్మణము వివరించుచున్నది. కాన మంత్రప్రకాశితములుగాని కర్మలను బ్రాహ్మణము స్వతంత్రముగా స్తోవజ్ఞముగా విధించుట లేదు, ఇట్లు చెప్పుటచే ‘కర్మలు త్రయీవిహితములు’ - అనెడి లోక ప్రసిద్ధియు నుపపన్న మగును. ‘మంత్రేషు కర్మాణి కవయో యా న్యవశ్యన్’-

అను అభర్షణ శ్రుతియు నిందుకు బ్రహ్మణము. కాన కర్మలు మంత్రము లందేకీభవించుననుట యుక్తమే - యని యర్థము. అనందగిరియు పై శాంకర భాష్యము నిట్లు వివరించినాడు.

“బ్రాహ్మణస్య మంత్రవ్యాఖ్యాన రూపత్వాత్ ఆతిస్పష్ట మంత్రానువలంభేఽపి కల్ప్యతే మంత్రోక్తత్వ మితి”

‘బ్రాహ్మణము మంత్రవ్యాఖ్యానరూపము’ కావున బ్రాహ్మణోక్త కర్మలను బ్రకాశింపజేసెడి మంత్రములు కొన్నియెడల స్పష్టముగ (ప్రస్తుతము) లభింపక పోయినను ఆ కర్మలకును మంత్రోక్తత్వము కలదనియే గ్రహింపవలెను - అని యర్థము. పై విషయముల బరిశీలించుచో వేదమే మంత్రరూపమునను తన్నిగూఢ కర్మప్రకాశక బ్రాహ్మణభాగ రూపమునను నావిర్భవించినదని తెలియును అగుచో మంత్రములందు కర్మలను మొదట దర్శించిన కవులు బ్రాహ్మణములే యని యన దగును. పిదప నా మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదరాయందు వసిష్ఠాది ఋషులు మహాతపఃసమాధిలో కర్మలను దర్శించిరి. అనగా మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమైన వేదరాని దర్శించి తద్విహిత కర్మల బ్రవర్తింపజేసినని తెలియవలెను. కాన ‘మంత్రేషు కర్మాణి కవయో యా న్యసశ్యన్’ ఇత్యాది స్థలములయందు ‘కవులు దర్శించిరి’ - అను నర్థమే సరసము; శ్రుతిభాష్యాదిసంమతము నగును గాని ‘రచించిరి’ - అని కాదు. అందుచే వసిష్ఠాది కవులు బ్రాహ్మణముల రచించి రని చెప్పెడి వాదమునకు తావే లేదు. బ్రాహ్మణశేషములే యారణ్యకములు, ఉప నిషత్తులును కాన నియమ బ్రాహ్మణములే. ఇట్లు బ్రాహ్మణరూపములైన బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తులను గూడ అపౌరుషేయము లనియు, స్వతఃప్రమాణము లనియు సూత్రకర్త యగు బాదరాయణ మహర్షియు, మతత్రయ భాష్యకర్తలను శ్రుత్యను గుణముగ గీర్తించియున్నారు.

ఇంతే కాదు. సంహితాభాగముకంటె భిన్నమైన వేదభాగమునకు బ్రాహ్మణ మని సామాన్యముగ బ్రసిద్ధి. అయినను దానిననుసరించి ‘బ్రాహ్మణ

మనగా సంహితాభాగము కంటె భిన్నమైనది - యని లక్షణము చెప్పుట సరికాదు; కొన్నియెడల తైత్తిరీయాది సంహిత యంగే బ్రాహ్మణ భాగ ముండుటయు, బ్రాహ్మణ భాగ మని ప్రసిద్ధి గలిగిన వేదభాగము గూడ మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక మగుటయు నిందుకు కారణము - అని సోదాహరణముగ సోపవర్తికముగ బ్రహ్మ శబ్దమున వివరింపబడినది. ఉత్తర మీమాంసా దర్శనకారుల యభిప్రాయము నిడిమే.

“బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, తదేషాభ్యుక్తా సత్యం జ్ఞాన
మనంతం బ్రహ్మ, యో వేద నిహితం గుహయామ్ పరమే
వ్యోమన్ అన్యోఽంతర ఆత్మాఽనందమయః” — ఇత్యాది
— తై. ఉ. 2.

“మాంత్రవర్ణిక మేవ చ గీయతే” — బ్ర. సూ. 1-1-5.

“ఇత శ్చానందమయః పర ఏవాత్మా, ‘యస్మాత్’ బ్రహ్మ
విదాప్నోతి పర మిత్యుపక్రమ్య ‘సత్యం జ్ఞాన మనంతం
బ్రహ్మ’ - ఇత్యస్మిన్ మంత్రే యత్ ప్రకృతం బ్రహ్మ
సత్యజ్ఞానానంతవిశేషజ్ఞై ర్నిర్ధారితం, యస్య విజ్ఞానాయ
‘అన్యోఽంతర ఆత్మాఽన్యోఽంతర ఆత్మా ఇతి ప్రకృతం,
తన్మాంత్రవర్ణిక మేవ బ్రహ్మహగీయతే, అన్యోఽంతర
ఆత్మాఽనందమయ ఇతి । మంత్రే బ్రాహ్మణయో
క్తైర్పూర్వత్వం యుక్తమ్. అవిరోధాత్ । అన్యథా
హి ప్రకృతహానాప్రకృతప్రక్రియే స్యాతామ్ । న
చాన్న మయాదిభ్య ఇవానందమయా దన్యోఽంతర
ఆత్మాఽభిధీయతే, ఏతన్నిష్ఠైవ చ సైషా భర్గవీ వారుణీ

విద్యా (తై. 3-6)”

— శం. భ

“సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” - యనునది తైత్తిరీయోపనిషద్భాగ మగు అనంతవల్లి యందలి మంత్రవర్ణము. మిగిలిన యుపనిషత్తంతయు ఏత న్మంత్రవ్యాఖ్యానరూపమగు బ్రాహ్మణ మని సంప్రదాయము. బ్రహ్మ సూత్రము లలో ఆనందమయాధికరణమున గల ‘మాంత్రవర్ణిక మేవచ గీయతే’ -యను సూత్రమును వ్యాఖ్యానించుచు శ్రీ శంకరు లీ విషయము నిట్లున్నప్పము చేసిరి. ‘సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ - యనునది మంత్రవర్ణము; అన్యోఽంతర ఆత్మా ఆనందమయః - ఇత్థాది వాక్యము లన్నియు తద్వ్యాఖ్యానరూప మగు బ్రాహ్మణము; మంత్రబ్రాహ్మణములు భిన్నార్థముల బ్రతిపాదించవు; అవి ఏకార్థబోధకము లగుట యుక్తము; అట్లు కానిదో ‘ప్రకృతహాస - అప్రకృతబోధకత్వ’ మను దోషములు సంభవించును: కాన ‘సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ’ - యను మంత్రముచే నే ముఖ్యబ్రహ్మ బోధింపబడుచున్నదో తద్వ్యాఖ్యానరూపమగు ‘అన్యోఽంతర ఆత్మా ఆనందమయః’ - అను బ్రాహ్మణముచే గూడ నా బ్రహ్మయే బోధింప బడుచున్న దనుట యుక్తము. కాన నిది నానందమయముడు పరమాత్మయే గాని సంసారి యగు జీవుడు కాదు” - అని యర్థము.

భగవద్రామానుజులు నీ మంత్రమున నీ విషయము నిట్లు వివరించిరి.

“బ్రాహ్మణో క్తస్యావస్య వైశద్య మనేన మంత్రేణ

క్రియత ఇత్యర్థః”

—శ్రీభాష్య.

బ్రాహ్మణభాగమగు నీ యుపనిషత్తుచే జెప్పబడిన యర్థమును విశదీకరిం చుట కయియే “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” -యను మంత్రవర్ణమిది నుదిహరింప బడినది అని యర్థము. పై రామానుజాక్యమును శ్రుతప్రకాశకావ్యాఖ్యానమున శ్రీ సుదర్శనభట్టారకాచార్యు లిట్లు వివరించిరి.

“శ్రుతిషు మంత్రాణాం ప్రాబల్యం కేచి ద్వదంతి ।

తద్వ్యుదాసార్థ మాహ బ్రాహ్మణోక్తస్మైతి । బ్రాహ్మణో

క్తార్థ విశదీకరణరూపే మంత్ర ఇతిప్రయోజకమ్ ।
 సంగ్రహేణోక్తస్య విస్తరేణ కథనం, విస్తృతస్య ప్రతి
 పత్తిసౌకర్యాయ సంగ్రహేణ కథన మపి వైశద్యావహమ్ ।
 నిత్యనిర్దోషితావిశేషా న్యంత్రబ్రాహ్మణయోః ప్రాబల్య
 దౌర్బల్యవిభాగోఽనుపపన్న ఇతి భావః ।',

శ్రుతులయందు బ్రాహ్మణముల కంటె మంత్రములు ప్రబలములు అనెడి
 వాద మిట నిరసించబడుచున్నది, మంత్రప్రకాశితార్థమును బ్రాహ్మణము విశదీకరిం
 నట్లే, బ్రాహ్మణోక్తార్థమును మంత్రము విశదీకరించుచుండును. విశదీకరణ మనగా
 సంగ్రహముగా చెప్పినదానిని విస్తరించి చెప్పుటయే కాదు; జ్ఞాతృసౌకర్యము కొఱకై
 విస్తృతార్థమును సంగ్రహించి చెప్పుటయు విశదీకరణమే యగును. నిత్యత్వము,
 నిర్దోషితత్వము - అను లక్షణములు మంత్రబ్రాహ్మణముల రెండింటియందును సమా
 నము. కాన వీని విషయమై ప్రాబల్య దౌర్బల్య విచార మనుపపన్నము - అని
 యర్థము. ఇట్టి వైశద్యము కొఱకయియే పురాణేతిహాసాది సూపమున నష్టవిధములు
 బ్రాహ్మణ మవతరించినది. కొన్నియెడల శ్రుతి శిష్యరూపమున బ్రక్ష్మించి తానే
 యాచార్యరూపమున సమాధానము చెప్పుచుండును.

“శిష్యభూతయా శ్రుత్వా చోదితే సైవాఽఽచార్యరూపా పరిహరతి
 వాగేవేతి” — అనందగిరి. ఛాం. ఉ. 1-1-5.

పై శంకరరామానుజాది భాష్యముల తాత్పర్యమును బరికించినచో ఉప
 నిషత్తు స్థూలముగ బ్రాహ్మణభాగ మయ్యును మరల నది మంత్ర బ్రాహ్మణాత్మక
 రూపమున విలసిల్లుచుండు నని తెలియును. ఇట్టియుదాహరణములనెన్నియేని జూప
 వగును. ఇట్లు బ్రాహ్మణాత్మకమైన వేదరాశి గూడ మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక మగు
 టచే భిన్నమైన భాగము బ్రాహ్మణ మని చెప్పుటగాని, అది బ్రాహ్మణప్రోక్త మని
 యనుటగాని, అందుచే బ్రాహ్మణమని ప్రసిద్ధమైనదని యనుటగాని, అందుచేతనే
 పౌరుషేయ మని చెప్పుటగాని యుక్తము గాదు. కాని ఉత్తర మీమాంసాధర్మము

ననుసరించియు మంత్రములతోపాటు బ్రాహ్మణములకు గూడ ఛందస్త్యము (వేద త్యము) సిద్ధమై యున్నదనుట స్పష్టము. ఇక వేదాంగములలో నొకటి యగు నిరుక్తశాస్త్రమును జూతము.

నిరుక్తము - ప్రసిద్ధి :-

మంత్రవాక్యార్థనిర్ణయమునకై నిరుక్తశాస్త్రము ప్రవృత్తమైనది. అందు-
"మంత్రములు నిర్ణయములు; తద్వాక్యార్థనిర్ణయమునకై నిరుక్తశాస్త్రాంభము వ్యర్థము" అనెడి కొత్తుని వాద ముదహరింపబడినది. కొత్తుని వాద మిది:

"(1) లోకవ్యవహారము అర్థవంతమైన వాక్యములతో జరుగుచున్నది; ఆ వాక్యములలో నియతమైన యానుభూతి లేదు; పాత్రం ఆహార; ఆహార పాత్రం (పాత్రను తెమ్ము; లేక తెమ్ము పాత్రను) - అని యీ రీతిగ వాక్యము లందలి పద రచన వక్తృవివక్షాధీనమై యనియతముగ నుండవచ్చును; మంత్రము లందట్లు గాదు; ఉదా :- 'ఆగ్న ఆయాహి....' - ఇది యొక మంత్రము; ఇందలి పదరచనను వక్తృవివక్షాధీనముగ 'ఆయాహ్యగ్నే' - అని యీ రీతిగ మార్చిగాని, లేక పర్యాయపదముల నుపయోగించి 'వహ్న ఆయాహి; ఆయాహి వహ్నే' - అని యీ రీతిగగాని యుచ్చరించుటకు వలనుపడదు. మంత్రము లర్థవంతములే యగుచో లోకవ్యవహారము నందలి వాక్యముల వలె నివియు ననియతపదరచన గలిగి, వక్తృ వివక్షాధీనముగ నుచ్చరించుటకు యుక్తములై యుండవలెను. అవి యట్టివి కావు గదా! కాన మంత్రము లనర్థకములు (యది మంత్రార్థప్రత్యయాయ అనర్థకం భవ త్తితి కొత్త); అనర్థకా హి మంత్రాః; తదేతేనోపేక్షితవ్యమ్. నియతవాచో యుక్తయో నియతానుభూత్యా భవన్తి - నిరు). (2) నియతపదరచన గలిగియున్నను

బ్రాహ్మణవాక్యములే యర్థవంతములు గాని మంత్రములు గావు; బ్రాహ్మణవాక్యము లా యా కర్మల విధించుచు, నా యా కర్మలలో నా యా దేవతాదింగములుగల మంత్రముల వినియోగమును విధించుచున్నవి. అర్థమున్నను లేకపోయినను బ్రాహ్మణవాక్యప్రామాణ్యముచే నా యా సమయముల యందు నా యా మంత్రముల వినియోగపరచుటయే కర్తవ్యము; మంత్రములకు వినియోగమును విధించునది యగుటజేసి బ్రాహ్మణము లర్థవంతములు అర్థనిరపేక్షముగ వినియోగకర్తవ్యము లగుట జేసి మంత్రములు నిరర్థకములు (అథాపి బ్రాహ్మణేన రూపసంపన్నా విధిమత్తే నిరు)."

ఇట్లు మంత్రములు నిరర్థకము లని యనుటకు కొత్తుని వాదము వనన రించి మఱికొన్ని హేతువులు గూడ నిరుక్తమున యాస్కనిచే జూపబడినవి (అథా వ్యనుపపన్నార్థా భవంతి । అథాపి విప్రతిషిద్ధార్థా భవంతి.... ఇత్యాది). ఈ కొత్తుని వాదమును యాస్క డిట్లు ఖండించినాడు.

‘అర్థవంతః శబ్దసామాన్యాత్’

—నిరు. 1-16.

లోకమున శబ్దము లర్థవంతములు. మంత్రములును శబ్దరూపములే యగుట జేసి యవి యర్థవంతములని యంగీకరింపవలెను. అందు గొన్ని శబ్దము లకు లోకప్రసిద్ధి లేనందువలన వాని నుచ్చరించినంతనే. యర్థస్ఫూర్తి కలుగక పోవచ్చును. ప్రౌఢమహాకవిప్రయోగములు అవిద్వాంసులకు వెంటనే యర్థస్ఫూర్తివి గలిగింపనంతమాత్రమున నవి యర్థరహితము లగునా ? అందునకు వస్తుప్రదర్శనము లేనంతమాత్రమున నది వస్తుదోష మగునా ? పురుషదోషమే యగును. (నైష స్థాణో రవరాధో యదేన మంధో న పశ్యతి. పురుషావరాధః న భవతి). కాన నర్థస్ఫూర్తి వెంటనే కలుగకపోవుట పురుషదోషమే యగును కాని శబ్దదోషము కాదు. కోకాది సాహాయ్యమునను, గుర్వనుగ్రహాదులచేతను నా శబ్దము లర్థవంతములుగ భాసిల్లుచున్నవి. అట్లే బ్రాహ్మణాది సాహాయ్యముతో మంత్రములయందు గల యర్థముల బ్రకాశింపజేయుటయే యీ నిరుక్తకాస్త్రాంతప్రయోజనము.

మంత్రములందు వలెనే లౌకికవాక్యములందును నియతపదరచన విషయమై నియమములను వ్యాకరణాదిశాస్త్రములు విధించినవి. శాస్త్రానుసారముగ బ్రయోగించినపుడే యది సాధువై శిష్టజనసంతుత మగుచున్నది. (శాస్త్రేణ ధర్మ నియమః క్రియతే - మహాభాష్య, పన్నశాహ్నిక) ఉదా :-

“లౌకికే స్వప్యేతత్ యథా ఇంద్రాగ్ని పితృపుత్రా వితి”

—నిరు. 1-16.

ఇంద్రాగ్నులు, పితృపుత్రులు (ఇట్లే భార్యభర్తలు, నలదమయంతులు, సీతారాములు) మున్నగు పదములతో నియతపదరచన శాస్త్రనిహితమై యనూచానముగ గన్పట్టుచున్నది. కాన నియతపదరచన గల్గియుండుట యను కారణముచే మంత్రము లనర్థకము అని యనుట యుక్తము కాదు. కర్మలయందు మంత్రముల వినియోగ పజుచు విధాయకము లగుటచేసి బ్రాహ్మణవాక్యము లర్థవంతము అనియు, వినియోజ్యము లగుటచే మంత్రము లనర్థకము అని చెప్పబయు యుక్తము కాదు.

“ఏకచ్చై యజ్ఞర్క సస్త్వం యద్రూపసమృద్ధం యక్కర్క
క్రియమాణం ఋగ్యజుర్వాభివదతీతి చ బ్రాహ్మణమ్”

—నిరు. 1-16.

మంత్రము లర్థవంతము లనుటకు పై గోపథ బ్రాహ్మణవాక్యము (2-2-6; 2-4-2) ప్రమాణము. మంత్రములు స్వార్థబోధనము ద్వారా దేవతాలింగప్రకాశకములు. అట్టి మంత్రములచే నేది ప్రకాశింపజేయబడునో యా యథేయజ్ఞసమృద్ధికి గారణ మగును. బ్రాహ్మణములచే విహితములై యనుష్ఠింపబడు కర్మలన్నిటిని ఋక్కుగాని యజుస్సుగాని తత్త్వలింగములచే బ్రకాశింపజేయుచునే యుండును (యక్కర్క క్రియమాణం ఋగ్యజుర్వాభివదతి). కొత్తుడును ‘అథాపి బ్రాహ్మణేన రూపసంపన్నా విధీయంతే’ అని యనుచు బ్రాహ్మణముచే తత్తదేవతాలింగప్రకాశకము లయిన మంత్రములు విధింప

బడుచున్న వనియే చెప్పినాడు. మంత్రము లర్థవంతములు గానిచో నవి కత్తవతా లింగప్రకాశకము లగుట యెట్లు : ఆ యా కర్మల బ్రకాశింపజేయుచుట్లు; ఆ యా కర్మలయందు బ్రత్యేకించి యా యా మంత్రములనే బ్రాహ్మణములు వినియోగ పరచుటకు గారణ మేమి : బ్రాహ్మణముల దృష్టిలో మంత్రము లర్థవంతములే యగును. ఒకే కర్మయందు సమానలింగములు గల పెక్కు మంత్రములు 'ఋలే కపోత న్యాయము' చే బ్రాప్తించుచుండగా నవట బ్రాహ్మణము 'ఈ మంత్రమునే వినియో గింపవలె' నని నియమించుచు విధించుచున్నది. ఇట్లు మంత్రములు, బ్రాహ్మణ ములు రెండును పరస్పరానుబద్ధములై యర్థవంతములు. కాన తద్వ్యాఖ్య నిరూపణకై నిరుక్తాస్త్రాగ్రంథ మావశ్యక మని యాసుక్కుడు సిద్ధాంతీకరించెను.

ఇచట కొత్తుని పూర్వపక్షమును, యాసుక్కుని సిద్ధాంతమును తెలిసి సూక్ష్మముగ బరిశీలించినచో నుభయులును మంత్రబ్రాహ్మణములు రెండిటిని ఆపొరుషేయత్వమును, స్వతఃప్రామాణ్యమును గుర్తించియే పూర్వపక్షసిద్ధాంతముల జేసినట్లు గాంచనగును. మంత్రముల యర్థపరిశీలనముతో నిమిత్తము లేకయే, బ్రాహ్మణవాక్కుప్రామాణ్యముచే, నవి యథాతథముగ గర్మలయందు వినియోగింప బడిన జాలును గదా యని కొత్తుని యాశయము. అంతియేగాని సర్వథా మంత్రము లనర్థకములని కొత్తుని యభిమతము గాదు. ఇక యథాతథముగ అఃగా బ్రాహ్మణోక్త ప్రకారము మంత్రవినియోగము జేయుట యాసుక్కునకు నభిమతము. గోపభ బ్రాహ్మణప్రామాణ్యము ననుసరించియు, తత్తద్దేవతాలింగప్రకాశకము లగుట జేసియు మంత్రము లర్థవంతములు; కావున అర్థజ్ఞానపూర్వకముగ గర్మలయందు మంత్రవినియోగము జరుగవలె నని యాసుక్కుని సిద్ధాంతము, "ఋచో ఆక్షరే పరమే వ్యామనో....యస్తన్న పేద కి మృచా కరిష్యతి- మంత్రముల యర్థము, వానిలక్ష్యము తెలియక నా మంత్రములతో జేయగల్గిన దేమి?" - అని శ్రుతియే స్వయముగ బ్రతినించుచున్నది. అర్థజ్ఞాన పూర్వకముగ మంత్రవినియోగము శ్రుత్యభిమత మని స్పష్ట మగుచున్నది. అందుచే యాసుక్కుని సిద్ధాంతము శ్రుతి సంప్రదాయానుగుణము. కాన నిరువురి దృష్టిలోను మంత్రములతోపాటు

బ్రాహ్మణములుగూడ వేదభాగములు, స్వతఃప్రమాణములు నని తెలియును. బ్రాహ్మణములు పురుషబుద్ధి రచితములే యయినచో నవి స్వతఃప్రమాణములుగ నిరువురిచేతను గ్రహింపబడి యుండెడివి కావు.

నిరుక్తమున కొత్తవాదము - చారిత్రికుల యా క్షేపము-
సమాధానము :.

పైన బేర్కొనబడిన నిరుక్తమునందలి కొత్త-యాస్కుల యొక్క పూర్వపక్ష సిద్ధాంతముల నాధారము జేసికొని చారిత్రికులు కొన్ని యభూతకల్పనల జేయుటకు బూనుకొనిరి.

'The gap between the poets and the early interpreters was indeed so great that one of Yaska's predecessors, named, Kauts, actually had the audacity to assert that the science of Vedic exposition was useless, as the Vedic hymns and formulas were obscure, unmeaning, or mutually contradictory. Such criticism Yaska meets by replying that it was not the fault of the rafter if the blindman did not see it. Yaska himself interprets only a very small portion of the hymns of the Rigveda. In what he does attempt to explain he largely depends on etymological considerations for the sense he assigns. He often gives two or more alternative or optional senses to the same word. The fact that he offers a choice of meanings shows that he had no earlier authority for his guide, and that his renderings are simply conjectural; for no one can suppose that the authors of the hymns had more than one meaning in their minds.'

“వేదమంత్రరచయితల తరువాత నెంతకాలమునకో గాని మంత్రార్థముల నిర్వచించెడి నిరుక్తకారులు బయలుదేరలేదనుట స్పష్టము; కావుననే యాస్కానకు జూర్వులలో నొకడగు కొత్తుడు, సాహసింది,” ఈ వేదమంత్రముల దుష్కారములు; అనర్థకములు, పరస్పర విప్రతిషిద్ధార్థకములు; కాన వానియ్యందుల నిర్వచించుటకై నిరుక్తకాస్త్రోరంభము వ్యర్థము” — అని చెప్పగలగెను. “గుడ్డివాడు చూడలేనిచో నది స్వాపరాధము గాని స్థాణుగతదోషము కాదు” — అనెడి సమాధానముతో నిట్టి విమర్శలను యాస్కా దెడల్పినెను. కాని తానుమాత్రము ఋగ్వేదములో గల కొలది మంత్రములకే అర్థ నిర్వచనము జెప్పెను. అందు, అర్థ నిర్వచనమునకై యెక్కువగ వ్యక్తవ్యర్థముల మీద నాధారపడెను. కొన్ని యెడల నొక్కొక్క పదమునకు ఒక యర్థమును మాత్రమే గాక రెండు లేక పెక్కు వికల్పముల గూడ జూపెను. ఒక్కొక్కపదమున కిట్లు పెక్కు వికల్పముల జూపినందున, పదపదార్థనిర్ణయవిషయమై యాతనికి సంప్రదాయానుగతమైన నిర్దిష్టప్రమాణము లేదు; ఆతడు జూపిన నిర్వచనములు గాని యర్థములుగాని స్వప్రతిభోన్వితములు — అని తెలియును. ఏలయన, మంత్రరచయితలు తమ రచనలకు నిర్దిష్టమగు నొకే వ్యర్థమునుగాక వివిధార్థముల నుద్దేశించియుండు రని యెవరును భావించరు.” — అని యర్థము.

చారిత్రకుల యిట్టి యూహలు సరియైనవి కావు. మంత్రము లొకే యర్థమును గాక యధికారిభేదము ననుసరించియు, ప్రకరణము ననుసరించియు వివిధార్థబోధకములు, శతప్రజములు, శతపథములు నగునని శ్రుతులే స్వయముగ జేప్పికొనినట్లు ‘ఋషి’ మొదలగు శబ్దములలో సప్రమాణముగ సోపపత్తికముగ వివరింపబడినది. మఱియు బ్రాహ్మణములు మంత్రార్థప్రకాశకము లనునది నిర్నివాదము. బ్రాహ్మణమే కొన్నియెడల తానే నిరుక్తమై మంత్రార్థముల బెక్కు రీతుల బెక్కుచోట్ల వివరించినది. ‘ఇత్యధిదైవం, ఆధాధ్యాత్మం’ — అనియు పీఠికగ నాధ్యాత్మికాద్యర్థముల గ్రహింపనగునని చెప్పినది. అధికారిభేదము ననుసరించి తత్త్వము నుద్పేధించుట కయి వివిధార్థముల బ్రకాశింపజేయుట మంత్రముల స్వభావము. అంతియే కాని యీ వివిధార్థములు వివిధవికల్పములు గావు; అన్య

దీనకల్పనలును గావు. మంత్రబ్రాహ్మణములచే బ్రహ్మతములైన యర్థముల ప్రతి చెప్పినచోప్పున నిర్వచించి జిజ్ఞాసువుల కందించి తోడ్పడుట కయియే నిరుక్త శాస్త్రోద్ధము. శాఖోపశాఖలతో విస్తరించిన వేదరాయందు ప్రకాశములయి, పరిపరాగతములయిన యర్థములే యందు దిజ్ఞాత్రముగ జూపబడినవి. అట్లు చూపుటలో యాస్కుడు తనకంటె బ్రాచీనులగు ఔషులోదు, శాకపూజ్ఞాది నిరుక్త కారుల నెంతటినో యుదహరించినాడు. 'ఇతి చ బ్రాహ్మణమ్, ఇత్యపి నిగమో భవతి' - అని యీ రీతిగ ననుచు స్వప్రతిపాదితార్థవిషయమై వివిధశాఖాగత మంత్ర బ్రాహ్మణవాక్యముల బ్రమాణముగ జూపినాడు. కాన యాస్కుడు చూపిన యర్థముల విషయమై సంప్రదాయానుగుణమైన ప్రామాణ్యము లేదనుట యుక్తము కాదు వేదవాక్యముల యొక్క సంప్రదాయానుగతమైన యర్థము నిగమ-నిరుక్త వ్యాకరణాధీన మని మీమాంసాదర్శనకారుల యభిప్రాయము గూడ.

'సతః పర మవిజ్ఞానమ్'

—జై. సూ. 1-2-4.

"విద్యమానోఽప్యర్థః ప్రమాదాలస్యాదిభి ర్నోపలభ్యతే ।

నిగమ నిరుక్త వ్యాకరణవశేన ధాతుతోఽర్థః కల్పయితవ్యః'

—శాబరభాష్య. (చూ. అవతారిక)

యాస్కుడు సాయజ్ఞాదిభాష్యకర్తల వలె వేదమంత్రభాష్యరచనకై పూను కొనలేదు. నిరుక్తశాస్త్రమును బ్రవర్తింపజేయుటకు బూనుకొనెను. పదగత స్వరసంస్కారాదుల దెలియజేయుచు వ్యాకరణశాస్త్ర మెట్లు వేదాజ్ఞములలో నొకటియై వరలినదో, స్వరసంస్కారజ్ఞానము గలిగి వేదపదగత యావద్ధర్మమును దెలియగోరు జిజ్ఞాసువులకు నా పదములయందు సంప్రదాయానుగతమైన యర్థముల దర్శించువిధాన మిది' - యని చూపుటకై నిరుక్తశాస్త్రము కూడ వేదాజ్ఞమై వరలినది' ఇట నొక విషయము గమనింప దగినది. నిరుక్తము, వ్యాకరణము - అను నీ రెండు శాస్త్ర ములును స్వతంత్రవిద్యాస్థానములు. అయ్యును ఇతరేతరాశ్రయములు. అర్థపరి

జ్ఞానము నిరుక్తశాస్త్రాధీనము. స్వరసంస్కారపరిజ్ఞానము వ్యాకరణశాస్త్రాధీనము. నిరుక్తశాస్త్రసాహాయ్యముచే గలిగెడి యర్థమును దృష్టియందుంచుకొనియే వ్యాకరణ శాస్త్రము స్వరసంస్కారస్వరూపమును దెలియజేయును. అటులే వ్యాకరణశాస్త్ర బ్రతిపాదిత స్వరసంస్కార స్వరూపమును దృష్టియందుంచుకొనియే నిరుక్తము శ్రుత్యనుగుణముగ పదగతార్థపరిజ్ఞానమును దర్శింపజేయును. యాస్కుడీ విషయము నిట్లు వివరించియున్నాడు.

“అథాపీద మంతరేణ మంత్రే వ్యర్థప్రత్యయో న విద్యతే ।
అర్థ మప్రతియతో నాత్యంతం స్వరసంస్కారోద్దేశః । తదిదం
విద్యాస్థానం వ్యాకరణస్య కార్తవ్యమ్ । స్వావర్థసాధకం చ ॥”

—నిరు. 1-5-15.

“నవ్యానవదృతార్థః స్వరసంస్కారా వపధారయితుం శక్ను
యాత్ । అర్థవశేన హి స్వరసంస్కారా వపత్తిస్తే । తదిదం
ఏవం కృత్వా నిరుక్తశాస్త్రం విద్యాస్థానం, ఏత దధీనత్వా
దర్థపరిజ్ఞానస్య । అర్థవశగత్వాచ్చ స్వరసంస్కారయో రిదం
వ్యాకరణస్య కార్తవ్యమ్ కృతస్నిభావం కరోతీతి వాక్యశేషః ।
వ్యాకరణే హి స్వరసంస్కారౌ చింత్యేతే । తస్మా దపరినమాప్త
మేవ తావ ద్వ్యాకరణం యావ న్నిరుక్తం నాధిగత మితి ।
....తస్మాత్ స్వతంత్ర మేవేదం విద్యాస్థాన మర్థనిర్వచనమ్ ।

వ్యాకరణం తు లక్షణప్రధాన మితి విశేషః ॥ —దుర్గావార్కభాష్య.

కావున వేదపదగతార్థ స్వరూపమును దర్శింపజేయు శాస్త్రము నిరుక్తము. శాస్త్రము లక్షణముల జెప్పి, వానికి నొకటి రెండు ఉదాహరణల జూపి, బుట్టి మిగిలినవానిని దర్శించునది యనుచు మార్గదర్శక మగుచుండును. వ్యాకరణశాస్త్రము స్వరసంస్కారవిషయమై లక్షణముల జెప్పి తత్సాహాయ్యముతో నిఖిలపదగత స్వర సంస్కారముల దర్శించుటకు మార్గదర్శక మగుచున్నటులే నిరుక్తశాస్త్రము కూడ

ప్రీతికవిఘంటుపదములను, తత్తత్సందర్భానుగుణముగ నితరపదములను నిర్వచించి
పరగత యావదర్థ స్వరూపమును దర్శించు విధానమును జూపి యిట్లే వేదగత నిఖిల
పదములకు నర్థస్వరూపమును దర్శించునది, యని చెప్పినది. కాన నిది శాస్త్రము.
దీనినిట్లు దర్శించక 'యాస్కుడు కొన్ని పదములకు మాత్రమే యర్థము జూపగల్గెను'
— అని విమర్శించుట శాస్త్రసంప్రదాయానుగుణము గాదు.

మఱియు కైమిని బొదరాయణులకు బూర్వము పూర్వోత్తర మీమాంసా
సంప్రదాయములు లేవనిగాని, పాణినికంటె బూర్వము వ్యాకరణ సంప్రదాయము
లేదనిగాని యనుట యెట్లు పొసగదో యస్కునకు బూర్వము నిరుక్తసంప్రదాయము
లేదనుటయు బొసగదు. ఏలయన, నీ సంప్రదాయముల నన్నిటిని మొదట బ్రవ
ర్తింపజేసినది శ్రుతియే. సృష్ట్యాదునుండి యధ్యయనసంప్రదాయము, యజ్ఞాది ధర్మా
చరణ సంప్రదాయము నచ్చిన్నముగ బ్రాప్తించినట్లే నాంతరీయకము లగుటచే
వానితోపాటు వ్యాకరణ - నిరుక్తాది విద్యాసంప్రదాయములు నచ్చిన్నముగ
బ్రాప్తించినవనియే తెలియనగును.

ఓహబ్రహ్మణః - శ్రుతిమతిబుద్ధిలక్షణా విద్యా :-

ఈ నిరుక్తవిద్యాసంప్రదాయ మనాదిసిద్ధ మయినట్లు ఋగ్వేదము నందే
దర్శింపగలము. నిరుక్త విద్యాసంప్రదాయరహస్యాభిజ్ఞులగు విద్వాంసులను "ఓహ
బ్రహ్మణః" - అని ఋగ్వేదము కీర్తించినది.

"హృదా తష్టేషు మనసో జపేషు యద్బ్రాహ్మణాః

నయజస్తే సఖాయః। అత్రాహ త్వం విజహ ర్వేద్యాభి

రోహబ్రహ్మణో విచరన్తుశ్చేన్ ||"

— ఋ 10-71-8.

శ్రుతితో సఖ్య మొనర్చెడి వేదవిదులగు సఖులు, పరిషత్వ మగు బుద్ధితో గుణదోషవిరూపణము జేసి, వేదార్థముల నిశ్చయించి, యా యర్థముల విషయమై ఏకభావము జెంది సమానభ్యానము గల్గియుందురు. ఊహాబోహకులగు నా విద్వాంసులతో నొప్పెడి సమాజమున ఊహాబోహాసమర్థుడు, మందప్రజ్ఞుడు, అవిజ్ఞా తార్థస్వరూపుడు నగు నవిద్వాంసు డున్నచో వానిని బరిహరింతురగాని వానితో తత్త్వ నిరూపక ప్రశ్నప్రతివచనాదుల నొనరింపరు. అట్టి విద్వాంసులకు 'ఓహాబ్రహ్మణః' — అని పేరు. వారా సమాజమున సమానభ్యానము గల సఖులతో ప్రశ్నప్రతి వచనాదుల జేయుచు వేదార్థవిర్థయమునకై ప్రవర్తింతురు. అని యర్థము. ¹

1. “హృదా హృదయేన, బుద్ధ్యా తప్తేషు తనూకృతేషు సంస్కృతేషు నిశ్చితేషు సత్పు.... చునసః జవేషు స్వేన మనసా ఊహాబోహభ్యాం యేఽర్థాః సమ్యక్ ఉహ్యంతే శ్రూయంతే గమ్యంతే నోపదేశమాత్రేణ తేషు సూక్ష్మే వ్యర్థేషు, తదగమ్యా నర్థాన్ స్వయం మనసాఽలోచ్య బుద్ధ్యా పరిచ్ఛిద్యేత్తర్థః। యో యత్ర సమాజే యదా వా కాలే, బ్రాహ్మణాః సంయజంతే సంగచ్ఛంతి, సఖాయః సమానభ్యానా ఋత్విజః అన్యే చ కాస్తా ర్హజ్ఞాః । అత్ర సమాజే కాలే వా, తస్య ఏకం మంద ప్రజ్ఞం ఊహాబోహాసమర్థం. వి జహాః వివిధం త్యజంతి వేద్యాభిః.... సప్రవృత్తే చ తృతీయా । వేద్యతే జ్ఞాయతే తత్త్వం యథి స్తాః వేద్యాః ప్రశ్న ప్రతివచన ప్రవృత్తయః, తాసు నై నం కించిత్ పృచ్ఛంతి నావ్యన్తై ప్రతిబ్రువన్తీత్యర్థః । యే ఓహాబ్రహ్మణః ఓహం ఉహ్య మానా బ్రహ్మ పరా విద్యా యైస్తే. ఊహాబోహాసమర్థా ఇత్థ్యర్థః....త ఏవైకేఽత్ర వి చరంతి వివిధం చరంతి ప్రవర్తంతే పరస్పరం పృచ్ఛంతి ప్రతి బ్రువంతి చేత్యర్థః” — ఉద్గీధ. భా.

“ఓహాబ్రహ్మణః ఉహ్యమానం బ్రహ్మ విద్యా శ్రుతిమతిబుద్ధిలక్షణం యేషాం తే తథోక్తాః తాదృశాస్త్ర ఏకే విద్వాంసః వి చరంతి యథాకామం వేదార్థేషు వినిశ్చయార్థం ప్రవర్తంతే॥” — సా.భా.

ఇటు శ్రుతియందు ఊహాపోహకుశబ్దై — గుణదోషనిరూపణ సమర్థతై —
వేదార్థనిర్ణయము చేయుగదిగిన వేదసఖులగు విద్వాంసులు 'ఓహ బ్రహ్మణః' - అని
కీర్తింపబడిరి. శ్రుతి మతి బుద్ధిలక్షణ మగు బ్రహ్మ ఎవరిచే వహింపబడుచుండునో
వారికి 'ఓహబ్రహ్మణః' అని పేరు. శ్రుతి మతి బుద్ధిలక్షణ మగు నీ విద్యకే
బ్రహ్మ యని పేరు. (ఈ విద్యాస్వరూపము ముందు వివరింపబడును.) ఇయ్యది
నిరుక్తశాస్త్రవిజ్ఞాన ప్రభవ మగు విద్య యనుట సంప్రదాయము. ఈ విషయము
నిరుక్తమున నిట్లు వివరింపబడినది.

“హృదా తప్తేషు చునసాం ప్రజవేషు....ఓహబ్రహ్మణ ఊహ
బ్రహ్మణ ఊహ యేషాం బ్రహ్మేతి వా సేయం విద్యా శ్రుతి
మతిబుద్ధిః తస్యా స్తవసా పార మీప్పితవ్యం, తదిథ మాయ
రిచ్చతా న నిర్లక్తవ్యం, తస్మా చ్చందస్సు శేషా ఉపేక్షితవ్యాః.”

—నిరు. 13-13-

“ఏవ మేతస్మిన్ మంత్రే....మంత్రార్థచింతాభ్యాహస్య బ్రహ్మ
త్వం శ్రూయతే. తస్మా ఓదమపి నిరుక్త శాస్త్రం బ్రహ్మైవ.
వేద ఇత్యర్థః. ఇదానీ ముపసంహరతి సేయం విద్యా ఇతి.”

—దుర్గాచార్యభాష్య.

“సేయం ఏత నిరుక్తశాస్త్రవిజ్ఞానప్రభవా విద్యా వేదార్థవిజ్ఞాన
లక్షణా శ్రుతి మతి బుద్ధిశబ్దే నాఖ్యాయతే నైరుక్తే”

—ముకుందమూర్తి నిరుక్తవ్యాఖ్య.

“సేయం విద్యా శ్రుతిః శ్రవణమ్, మతిర్మననం, బుద్ధిః నిది ధ్యాననం,
తస్యాః శ్రవణ మనన నిది ధ్యాననరూపాయా విద్యాయా స్తవసా
పారమీప్పి తవ్యమ్”

—స్వామి బ్రహ్మమునికృత నిరుక్త సమ్మర్శ.

మంత్రార్థచింతాభ్యూహరూప మగు నీ విద్యకు బ్రహ్మ యని పేరు. అట్టి విద్యారూపమగు నీ నిరుక్తశాస్త్రము కూడ బ్రహ్మయే - వేదమే - యగునని 'హృదా తప్తేషు' -యను నీ శ్రుతివలన దెలియుచున్నది. తాదృశ విద్యారూప బ్రహ్మసంపన్నులగు విద్వాంసులకు 'ఓహబ్రహ్మణః' — అని పేరు. శ్రుతి మతి బుద్ధిలక్షణమగు — శ్రవణ మనన నిదిధ్యాననారూపమగు - పరావిద్య నిరుక్త శాస్త్రవిజ్ఞానలభ్యము. అట్టి యీ విద్యయందు పారంగతు లగుటకు తపస్సే ముఖ్య సాధనము (తపసా పార మీప్సితవ్యమ్). తపఃసంపన్నులు గాక లౌకిక భోగ పరాయణులై ఆయురైశ్వర్యాదులయం దానకులగు వారల కీ విద్యయం దధికారము లేదు. పరావిద్యాసాధనమగు నీ నిరుక్తవిద్యాసాహాయ్యముతో శ్రుత్యనుగుణముగ నేను జూపిన మార్గమున బోయి వివేచనచేసి చందోగతము లయిన-మంత్రబ్రాహ్మణ గతము లయిన - మిగిలిన పదముల యర్థస్వరూపమును దర్శించునది - అని యర్థము.

పై గ్రంథసందర్భము వలన నిరుక్తవిద్య శ్రుతి మతి బుద్ధిలక్షణ మగు పరావిద్యకు సాధనమనియు, ననాదిసిద్ధ మనియు స్పష్ట మయినది. పరావిద్య యొక్క శ్రుతిమతిబుద్ధిలక్షణమును నిరుక్తమే మతీయొకచోట నిట్లు వివరించినది.

“తిస్రో వాచ ఈరయతి ప్రవహ్నిః ఋతస్య ధీతిం బ్రహ్మణో
మనీషామ్” — ఋ. 9-91-34.

“వహ్ని రాదిత్యో భవతి, స తిస్రో వాచః ప్రేరయతి, ఋచో
యజాంషి సామాని, ఋత స్యాదిత్యస్య కర్మాణి.

బ్రహ్మణో మతాని, ఏష ఏవైత త్వర్క మక్షర మిత్యధి

దైవతమ్ ; అథాధ్యాత్మం; వహ్నిరాత్మా భవతి, స తిస్రో

వాచ ఈరయతి ప్రేరయతి, విద్యామతిబుద్ధిమతాం, ఋత

స్యాత్మనః కర్మాణి బ్రహ్మణో మతాని, అయ మేవై త

త్వర్క మనుభవ త్యాత్మగతి మాచప్తే”

— నిరు. 14-14.

“విద్యా - మతి - బుద్ధిమతాం - విద్యావతాం మతిమతాం బుద్ధి
 మతా మేతేషాం, త్రయాశాం తిస్రో వాచః, విద్యావతాం
 వాగ్ భిన్నా । తథా మతిమతామ్, తద్వైవ బుద్ధిమతామ్, తే
 విద్యావంతః యే శ్రుతిం జానంతి, తే మతిమంతః యే
 తర్కేణ అర్థాన్ నిశ్చిన్వన్తి, తే బుద్ధిమంతః యే బ్రహ్మ
 జానంతి, నిరు. 13-18 - ఇత్యత్ర సేయం విద్యా శ్రుతి—
 మతి - బుద్ధిః ఇత్యుచ్యతే, శ్రుతిరూపా విద్యా ప్రథమా ।
 మతిరూపా ఊహారూపా వా అస్యాః ఉచ్యతరా, బుద్ధిరూపా
 సర్వాసా ముత్తమా, విద్యా - మతి - బుద్ధిమతా మిత్యత్ర విద్యా
 శబ్దస్య శ్రుతి రిత్యర్థః స్యాత్ శ్రోతవ్యః మంతవ్యః నిదిధ్యాసితవ్యః
 ఇత్యేవం ఉపనిషత్సూచ్యతే” —అనందాశ్రమనిరుక్తటిప్పణీ.

ఇట నిరుక్తమున పై ఋక్కునకు అధిదైవికముగ నాదిత్యుని వరముగను, అధ్యాత్మిక
 ముగ నాత్మవరముగను రెండర్థములు జూపబడినవి. ‘బ్రహ్మయొక్క మనీషా
 రూపములు, స్వకర్మ రూపములు నగు మూడు వాక్కులను-ఋగ్యజాఃసామలను—
 ఆదిత్యుడు ప్రేరేపించుచున్నాడు’ - అని అధిదైవికార్థము. ‘బ్రహ్మ మనీషా
 రూపములును, స్వకర్మరూపములు నగు మూడు వాక్కులను - విద్యా మతి బుద్ధి
 రూపము లగు వాక్కులను - అట్టి విద్వాంసులకు నాత్మ ప్రేరేపించును’ - అని
 అధ్యాత్మికార్థము. ఋగ్యజాఃసామలక్షణ మగు నొకే వేదవాక్కు అధికారిభేదము
 ననుసరించి విద్యావంతులకు వేఱుగను, మతిమంతులకు వేఱుగను, బుద్ధిమంతులకు
 వేఱుగను దోచును. అత్మచే ప్రేరేపింపబడు మూడు వాక్కులు నివియే. విద్యా
 వంతులనగా నియమపూర్వకముగ వేదాధ్యయనము జేసినవారు. ఊహాపోహ
 కుశలురై తర్కముతో వేదార్థనిర్ణయము జేయగల్గిన విద్వాంసులు మతిమంతులు.
 బ్రహ్మవిదులగు విద్వాంసులు బుద్ధిమంతులు (జ్ఞానులు). శ్రుతిరూపమగు విద్య
 కంటె మతి (ఊహ) రూప మగు విద్యయు, దానికంటె బుద్ధిరూప మగు విద్యయు
 సుత్తరోత్తర ముత్కృష్టములు - అని యర్థము.

ఒకే వేదవాణికర్మానుష్ఠానాధ్యయనాది సమయమున ఇదారూపిణిగను, జిక్ష్వానువై మననము జేయు సాధకుల హృదయముల సంస్కరించుచు (సాధకుంజ్ఞి ధ్యం నః) సరస్వతీరూపమునను, బ్రహ్మనిష్ఠులకు స్వస్యై భారతీరూపమునను నొప్పుచుండు నని కవి - కావ్య, భారతీ శబ్దములందు వివరింపబడినది. పరావిద్యా రూపిణి యగు నా వేదవిద్యయే యిట 'శ్రుతి - మతి - బుద్ధిరూపిణి'గా వివరింప బడుట గమనార్హము. కాన నిరుక్తశాస్త్ర సంప్రదాయము శ్రుతిప్రసిద్ధము. అనాది సిద్ధము నగుట స్పష్టము. అందుచే పై చారిత్రకుల యూహలు నిరాధారములు ఇక బ్రకృతమునకు వత్తము.

మంత్రబ్రాహ్మణములు రెండును పురుషబుద్ధిరిచితములు గావనెడి విషయమున యానుగృహ మతియొకచోట నిరుక్తమున నిట్లు వివరించినాడు.

“తేషాం మనుష్యవద్దేవతాభిధానమ్ । పురుషవిద్యాఽనిత్యత్వాత్ ।

కర్మసంపత్తి ర్మంత్రో వేదే” — నిరు. 1-2-7.

నామ, అభ్యాస, ఉపసర్గ, నిపాత లనెడి చతుర్విధపదజాలముతో లోక వ్యవహారము కొనసాగుచున్నది. ఈ శబ్దములు అవయవాదులతో నొప్పు మనుష్యాదులను, వారి కర్మలను బోధింప జాలినట్లే, అవయవాదియుక్తులైన దేవతలను తత్కర్మలను బోధింపజాలును. అట్టియెడ నా యా దేవతల నుద్దేశించి చేసెడి హవిశ్రదానాది కర్మల జేయుటకై లోకికశబ్దములు చాలును గదా ! అందుకై వేదమున గల మంత్రములు బలింపనేల ? యని యనరాదు. పురుషుల బుద్ధులు అలోకికములగు దేవతాస్వరూపములను, దత్కర్మలను దర్శింపలేవు. ఒకవేళ ప్రతిభాప్యూత్పత్తులతో నేదిమేని దేవతల నుద్దేశించి కల్పించి చెప్పినను నమ్మగి యథార్థ మనియు, యథాతథముగ బ్రహ్మభూత మనియు లోకము గ్రహింపదు. పురుషు డెంతటి ప్రతిభావంతుడైనను, లోకికవిషయములం దెంత సుశిక్షితుడైనను అలోకిక దేవతాస్వరూప స్వభావాదివిషయమున సుశిక్షితుడే యగుచున్నాడు. ఇట్లు పురుషబుద్ధి అబ్బము, అశిక్షితము, విస్మరణశీలము, భ్రమప్రమాదాది దోష బహుళము నగుటచే పురుషబుద్ధికల్పిత దేవతాస్వరూపస్వభావాదులు గాని, కర్మలుగాని,

సమ్యక్జ్ఞానమును బోధింప ననుర్థములు గావు. పురుషబుద్ధిదోషప్రచురములైన యా
 లౌకిక శబ్దముల నుపయోగించుచో కర్మసమయముల యందు దేశతావిర్భావముగాని,
 తదనుగ్రహముచే గర్భియ సఫలము లగుట గాని సిద్ధింపదు. పురుషవిద్య యని
 యతమై యనిత్య మగుటచే లౌకికశబ్దములు కర్మవినియోగానర్హములు. అందుచే
 పురుషబుద్ధిదోషరహితములగు మంత్రములు కర్మాదివినియోగమునకై వేదమున
 సమామ్నాతములైనవి - అని యర్థము.

పై విషయమును ఐరిశీలించుచో - కర్మసమ్యుద్ధిని గలుగజేయునవి లౌకిక
 వాక్యములు గావు. వేదమంత్రములే; కర్మసంపత్తిని గల్గించు మంత్రములు సంహితా
 భాగమునను, బ్రాహ్మణభాగమునను గలవు. అందుచే మంత్రబ్రాహ్మణములు
 రెండును ఆపౌరుషేయములే; పురుషబుద్ధి కల్పితములు గావు - అనుట యాస్కాభి
 మతము.

ఇంచిత్రే కాదు. యాస్కాడు నిరుక్తమున నచటచట బ్రాహ్మణ వాక్య
 ముల బ్రమాణముగ నుదహరించి వానిని అమ్నాయవచనము అనియు, నిగమము
 అనియు బేర్కొనుట గమనార్హము. ఉదా :- 'ఓషధేత్రాయవ్యైసం' — ఇది
 వాజసనేయసంహిత (4-1) యందును, తైత్తిరీయసంహిత (1-2-1-1) యందును
 గలదు. ఈ వాక్యము నుదహరించుచు దీనిని అమ్నాయవచన మనినాడు.
 (అమ్నాయవచనాచ్చ - నిరు. (4-1). మఱియొకచోట 'యథో ఏతత్
 రోహత్ ప్రత్యవరోహ శ్చిక్రీర్తితః' - అనియెడి వాక్యముచే నుద్దిష్టమైన ఐతరేయ
 బ్రాహ్మణ వచనమును (18 - 4 నుండి 7) గూడ అమ్నాయవచన మనినాడు.
 (అమ్నాయవచనా దేత దృవతి - నిరు. 7-24-1). ఇత్రే 'యస్మా త్పురం నావర
 మస్తి కించిత్ (తై. ఆ. 10-10-3; శ్వేత. ఉ. 3-9); అను బ్రాహ్మణ వాక్యము
 నుదహరించి యిది నిగమ మునైనాడు. (ఇత్యపి నిగమో భవతి - నిరు. 2-1-1).
 కాన నిరుక్తసంప్రదాయము ననుసరించియు బ్రాహ్మణము గూడ నపౌరుషేయమై
 వేద మగుట స్పష్టము. ఇక నీ విషయమై శ్రౌతసూత్ర, గృహ్యసూత్రకారుల
 యభిప్రాయమును జూతము.

శ్రౌత - గృహ్యసూత్రములు : స్మృతులు-ప్రసిద్ధి :-

“మంత్రబ్రాహ్మణయో ర్వేదనామ ధేయమ్”

—అవ.పరి సూ- 31. - సత్య.శ్రౌ.సూ. 1-1;-అవ.శ్రౌ.సూ. 24-1-31-1.

“అమ్నాయః పునః మంత్రాశ్చ బ్రాహ్మణాని చ”

—అథర్వ. కౌశిక. సూ. 1-3.

“మంత్రబ్రాహ్మణయో రాహు ర్వేదశబ్దం మహర్షయః”.

—షడ్గురుశిష్య : సర్వానుక్రమణికావృత్తిభూమికా.

“మంత్రబ్రాహ్మణాశ్చకం తావ ద్వేదస్యాదుష్టం లక్షణమ్”

—సాయణః — ఋగ్వేద భాష్యభూమికా.

“అమ్నాయో వేదః-బ్రాహ్మణం విధర్మవదరూపమ్. మంత్రస్తు కర్మాంగభూత ద్రవ్యదేవతాస్మారకమ్”

—ఉవచ.వాజ-ప్రాతిశాఖ్యవ్యాఖ్య.

“మంత్రబ్రాహ్మణయో ర్వేదనామ ప్రోక్తం ఋగాది”

—శుక్రసీతి. 4-271.

“ఉదితేఽనుదితే చైవ సమయాద్యుపితే తథా।

సర్వథా వర్తతే యజ్ఞ ఇతీయం వైదికీ క్రుతిః॥

—మను. 2-15.

ఇది మనుస్మృతి ‘ఉదితే జాహోతి, అనుదితే జాహోతి’ యను సీ బ్రాహ్మణవాక్యములను ‘వైదికీ క్రుతిః’ యని పేర్కొనినది. ఇట్లే బ్రాహ్మణప్రోక్త ధర్మముల బలామద్బింబులు వానిని ‘ఇతి వైదికీ క్రుతిః’ అని పలుచోట్ల స్మృతులు పేర్కొనినవి.

ఇది నొక విషయము పరిశీలించవలసినది. మానవధర్మశాస్త్రమును బ్రవర్తింపజేసిన మనువు సృష్టియొకాళికుడు. ఈ విషయము నిరుక్తమున నిట్లు జెప్పబడినది.

‘అవిశేషేణ పుత్రాణాం దాయో భవతి ధర్మతః ।

మిథునానాం విసర్గాదౌ మనుః స్వామ్యంభవోఽబ్రవీత్ ॥

—నిరు. 3-4.

‘విసర్గాదౌ’ - యన సృష్టియందు అని యర్థము. మనువు సృష్టియందు ధర్మముల బ్రవర్తింపజేసినట్లు పై శ్లోకమువలన దెలియును. మనువు మొదట యజ్ఞాదుల బ్రవర్తింపజేసి తరువాతి మానవుల కాదర్శ భూతు డయినట్లు ఋగ్వేదము చెప్పుచున్నది.

“మనుష్య దగ్నిం మనునా సమిద్ధం”

—ఋ. 7-2-3.

‘మనుష్యత్ మనుష్యవత్, మనునా సమిద్ధం యథేదానీం
మనుష్యాః సమిన్దతే తథా పూర్వం మనునా ప్రజాపతినా

సమిద్ధ మగ్నిం’

సా, తా.

కనుక మనువు మొదట - సృష్టియందు - యజ్ఞాది రూపమైన ధర్మమును బ్రవర్తింపజేసి ననుట స్పష్టము. ‘బ్రాహ్మణములు చతుర్వేదపారగులైన ఋషులచే ప్రోక్తములు ; కాన పురుషబుద్ధిరచితములు’ - అని చెప్పెడి శ్రీదయానందులను (తదనుయాయులును) మనువు సృష్టియొకాళికు డనియే యనుచు ‘సత్కార్ష ప్రకాశ’ యను గ్రంథముజే నిట్లు చెప్పినారు.

“యహో మనుస్మృతి జో సృష్టి కే అది మేఁ హుయా హై

కిన్ కా ప్రమాణ హై’

—II సముల్లాస.

ఇట్లు మనువు సృష్ట్యాదికాలికు డనుట యీ విమర్శకులకు నభిమతమే. అగుచో సృష్ట్యాది నుండియు మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదచోదితమైన యజ్ఞాది దూష ధర్మము ప్రవర్తితమై యవిచ్ఛిన్నముగ వచ్చినది - అని యంగీకరింప వలసి యున్నది. ఏలయన— పై ఋగ్వేదమంత్రమున ‘మనువుచే యజ్ఞమున పమిద్ధుడైన యీ యగ్నినే యజ్ఞసంపత్తికొఱకు నెల్లప్పుడు పూజింపవలయును (మనునా సమిద్ధ మగ్నిం, అధ్వరాయ యజ్ఞాయ, సదమితీ నదైవ, సంమహేను సంపూజయత - సా.భా)’ - అనెడి హెచ్చరికయు గలదు. యజ్ఞసంపత్తి మంత్రబ్రాహ్మణముల రెండింటివలననే సిద్ధించు ననుట వైదికసంప్రదాయము.

“మంత్రబ్రాహ్మణే యజ్ఞస్య ప్రమాణమ్”

“మంత్రబ్రాహ్మణయో ర్వేదనామధేయమ్” —అప. పరి.సూ. 32-33.

“మంత్రబ్రాహ్మణాభ్యాం హి సాంగోపాంగో యజ్ఞః ప్రమీయతే”

—కర్క భాష్య.

మంత్రబ్రాహ్మణములకు వేది మని నామధేయము. ఇవి రెండు నిత రేకరాశ్రయములై సాంగోపాంగ యజ్ఞనిర్వహణకు బ్రమాణము లగుచుండునని యర్థము. కాగా సృష్ట్యాదియందు మనువు మంత్రబ్రాహ్మణముల రెండింటి బ్రమాణముగ గొనియే యజ్ఞాదిధర్మప్రవర్తకు డయ్యె నని యంగీకరింపవలెను. మనువు త్రొక్కిన మార్గముననే పోయి తరువాతివారును యజ్ఞాదుల నిర్వహింపవలె నని పై శ్రుతి యాదేశము. అప్రతిహతము ఊర్జము నైన మనుప్రదర్శిత ధర్మ మార్గముననే ప్రజలు ప్రవర్తినట్లు మహాకవి కాళిదాసు రఘువంశమహా కావ్యమున నిట్లు తెలియజేయుచున్నాడు.

“రేఖామాత్ర మపి త్పిణ్ణా దా మనో ర్వర్తనః పరమ్ |

న వ్యతీయః స్రజా స్తస్య నియంతు ర్నేమివృత్తయః ||”

కనుక మనువునాటి నుండి - సృష్ట్యాదినుండి - యవిచ్ఛిన్నముగ గుఱు శిష్యవరంపరాప్రాప్తమై స్వాధ్యాయాధ్యయన మెట్లు విలసిల్లుచున్నదో, యటులనే యజ్ఞాది ధర్మమార్గము, తదనుగుణముగ నిరుక్తాది షడంగముల సంప్రదాయము ప్రాప్తమైనటుల గ్రహింపవలసియున్నది. అంతిమేకాని, యీ సంప్రదాయములు విచ్ఛిన్నము లైనవనిగాని, మఱుల నా యా కాలములందు కనుకను ప్రతిభకొలది వేత్తేజువురుపులచే గల్పితములనిగాని చెప్పుట యుక్తీసహము, శ్రుత్వాదిసంపదము గాదు. ఇట్లే సంప్రదాయ మవిచ్ఛిన్న మని యంగీకరింపవలసియున్నది. మంత్రములతోపాటు బ్రాహ్మణములు నావిర్భవించినవనియు, అందుచే వానికి వేద క్యము నిర్బాధ మగుననియు గ్రహింపనగును.

కనుక ‘కాత్యాయను దొకడు కాక మిగిలివ ఋషు లెవ్వరును బ్రాహ్మణ ముఅకు వేదసంజ్ఞ నంగీకరింపలేదు - అనెడి శ్రీ దయానందాది విరుద్ధకుల నాదము గ్రాహ్యము కాదు. కాత్యాయనుడే గాక కోశకారులు, దర్శనకారులు, విరుక్తశాస్త్ర ప్రవర్తకులు, స్మృతికర్తలు, శ్రౌత - గృహ్యసూత్రకర్తలు, శ్రీపాయజ్ఞాదిభాష్య కర్తలు నెల్లరును గూడ బ్రాహ్మణములు వేదములని ముక్తకంఠముగ గీర్తించి యుండుట గాంచితిమి. ఈ విషయమును ‘బ్రాహ్మణాచ్చంసీ’ యను పదమును బరిశీలించినను స్పష్టము కాగలదు.

శ్రుతిప్రసిద్ధి - బ్రాహ్మణాచ్చంసీ :-

యజ్ఞమున అవ్వరుడు, హోత, ఉద్గాత, బ్రాహ్మ యమ పృథాన ముత్విజులు నలువు రుందురు. అందొక్కొక్కరికి ముగ్గురు ముగ్గురు అమహాయు యుందురు.

1	2	3	4
అధ్వర్యుః	హోతా	ఉద్గాతా	బ్రహ్మ
వ్రతివ్రస్థాతా	మైత్రావరుణః	వ్రస్తోతా	బ్రాహ్మణాచ్చంసీ
నేష్టా	అచ్ఛావాకః	వ్రతిహర్తా	అగ్నిధ్రుః
ఉన్నేతా	గ్రావస్తుత్	సుబ్రహ్మణ్యః	పోతా

ఇట బ్రహ్మవర్గములో రెండవవాడు 'బ్రాహ్మణాచ్చంసీ'. ఈ వచమును మహా భాష్యాది గ్రంథము లిట్లు నిర్వచించినవి.

“అన్యార్థే చైషా వంచమీ ద్రష్టవ్యాః బ్రాహ్మణాని శంసతీతి
బ్రాహ్మణాచ్చంసీ । అథవా యుక్త ఏవాత్ర వంచమ్యర్థః ।
బ్రాహ్మణేభ్యో గృహీత్వా అహృత్య అహృత్య శంసతీతి
బ్రాహ్మణాచ్చంసీ”

—మహాభాష్య. 6-3-2.

“బ్రాహ్మణాచ్చంసిన ఉపసంఖ్యానమ్ । బ్రాహ్మణ మాదాయ
శంసతీతి బ్రాహ్మణాచ్చంసీ ఇతి । ఋత్విగ్విశేషస్య రూడి
రియమ్ । తస్య వ్యుత్పత్తిః అసతా సతావా అవయవార్థేన
క్రియతే ।”

—కాశికావృత్తి.

ఏవ మపి హోతృప్రభృతిష్వపి బ్రాహ్మణాచ్చంసీతి ప్రాప్తోతి ।
తత్రాహ ఋత్విగ్విశేషస్య రూడి రియ మితి”

—వదమంజరీ. (చూ.న్యాస.).

బ్రాహ్మణాచ్చంసీ యనగా బ్రాహ్మణములందు విహితములగు శత్రుము
లను శంసనము చేయువాడు; లేక బ్రాహ్మణములనుండి శత్రుముల గ్రహించుదు

శంసనము చేయువాడు - అని యర్థము. బ్రాహ్మణములను గ్రహించి శత్రుము
లను శంసనము చేయు ధర్మ మితర ఋత్విజులందును గలదు. అయిన నీ పద
మీ ఋత్విజుని యందే రూఢము; శ్రౌతసూత్రకారులు వ్యాఖ్యాతలు నీ నిర్వచన
మునే యాదరించిరి:

“బ్రాహ్మణాచ్చంసిన ఉపసంఖ్యానమితి పంచమ్యా ఆలుక్
బ్రాహ్మణే విహితాని శస్త్రాణ్యుపచారా ద్రాహ్మణాని ।
తాని శంసతీతి బ్రాహ్మణాచ్చంసే, ఋత్విగ్విశేషః ।
ద్వితీయార్థే పంచమ్యుపసంఖ్యానాదేవ”

—మహాదేవకృత వైజయంతీవ్యాఖ్య - సత్యా. శ్రౌ. సూ. 7-7-21.

ఋగ్వేదమున గొన్నిచోట్ల బ్రాహ్మణ శబ్దము ‘బ్రాహ్మణాచ్చంసే’ యను శర్థమున
బ్రయోగింపబడినది.

“బ్రాహ్మణా దింద్రరాధసః”

—ఋ 1-15-5.

‘బ్రాహ్మణాత్ బ్రహ్మశబ్దే నాత్ర బ్రహ్మవర్గే ద్వితీయో
బ్రాహ్మణాచ్చంసే కథ్యతే.... (తత్సంబద్ధ) చమనవరోఽత్ర
బ్రాహ్మణ శబ్దః’

—సా.భా.

“బ్రాహ్మణా దా తృపత్ పిబ”

—ఋ. 2-36-5.

“బ్రాహ్మణాత్ బ్రాహ్మణాచ్చంసినో యాగాత్”

—సా.భా.

“స సద్మ పరి జీయతే హోతా మంద్రో దివిష్ఠిః ।

ఉత పోతా ని పీదతి ।”

—ఋ. 4-9-3.

‘ఉత గ్నా అగ్ని రధ్వర ఉతో గృహపతి ర్దమే ।

ఉత బ్రహ్మ ని పీదతి”

—ఋ. 4-9-4.

“వేషి హ్యధ్వరీయతా ముపవక్తా జనానాం ।

హవ్యా చ శూనుషాణామ్ ।”

—ము 4-9-5.

ఈ మంత్రములందు యజ్ఞేశ్వరుడగు నగ్నియే హోత, పోత, ఆధ్యక్షుడు గృహపతి (యజమానుడు). బ్రహ్మ (బ్రాహ్మణాచ్చంసి) ఉపవక్త (బ్రహ్మ) —మున్నగు ఋత్విగ్రూపుడై యజ్ఞగృహమున దేజరిల్లుచున్నట్లు చెప్పబడినది. సాయణ ఉద్గీత - ముద్గల -సం-దస్వామి వేంకటమాధవాది భాష్యకారు లందఱు నీ యర్థమునే గ్రహించిరి. ఈ మంత్రములయందు యజ్ఞకర్తనిర్వహణమునం దధిక్తు లయ్యెడి ఋత్విజుల నామములు కొన్ని పేర్కొనబడినవి. మిగిలిన ఋత్విజుల నామములు నిల్లే మిగిలిన మంత్రములయందు దర్శింపనగును. నేటికిని ఆ నామధేయములతోనే ఋత్విజులు నియమితులగుచున్నారు. అవగా అనాది కాలము నుండి యజ్ఞనిర్వహణక్రమ మొకేరీతిగ నవిచ్చిన్న పరంపరాప్రాప్త మయినట్లు తెలియనగును. పై మంత్రములయందు మిగిలిన ఋత్విజులతోపాటు బ్రాహ్మణాచ్చంసి యను ఋత్విక్కు గూడ నిర్దేశింపబడినాడు. కనుక యజ్ఞములందు బ్రాహ్మణవిహిత శత్రుములను శంసనము చేయు సంప్రదాయమును ఋగ్వేదము తెల్పుచున్నది. మంత్రములతోపాటు బ్రాహ్మణములు నావ్పించి యనూరానముగ యజ్ఞకర్తప్రవర్తితములై వచ్చినవని యంగీకరించినపుడే పై మంత్రార్థములును బ్రాహ్మణాచ్చంసి పదనిర్వచనములును సరసము లయి సంగతము లగును.

పై ఋత్విమంత్రములందు బ్రహ్మ శబ్దము బ్రహ్మ యను ఋత్విజునే బోధించును. గాని బ్రాహ్మణాచ్చంసి యను ఋత్విజుని బోధింపదని ‘గిర్బార్’ అను పాశ్చాత్యవండితుని యభిప్రాయము. కాని ‘ఓల్డెన్ బర్గ్’ మున్నగు పండితులు సాయణాది భాష్యకర్తల వలెనే యిచటి బ్రహ్మశబ్దము బ్రాహ్మణాచ్చంసి వాచకమే యగువని చెప్పినారు. (చూ. Vedic Index. బ్రాహ్మణాచ్చంసి) బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రాహ్మణాచ్చంసి వాచక మగుట సంప్రదాయసిద్ధము.

బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణత్వాచ్చ"హరివంశ, 3-10-6, 7.

"బ్రాహ్మణత్వాత్, బ్రాహ్మ వేదః తదధ్యేతృత్వాత్ బ్రాహ్మణో
బ్రాహ్మణాచ్చంసీ నమ" —సీలకంఠః.

బ్రాహ్మణము - అనుబ్రాహ్మణము :-

బ్రాహ్మణము లందు గొంక భాగమునకు 'అనుబ్రాహ్మణ' మని పేరు.
ఈ విభాగమును గూర్చి సూత్రకారు లిట్లు వివరించుచున్నారు.

"పౌరోడాశికం యాజమానం హోతారః హోత్రం పితృమేధ
ఇతి సబ్రాహ్మణాని సానుబ్రాహ్మణాని ప్రాజాపత్యాని"

—బోధ. గృ. సూ. 3-3.

"అను బ్రాహ్మణా దినిః" అని పాణినీయసూత్రము (4-2-62). 'బ్రాహ్మణ
సద్యశోఽయం గ్రంథోఽనుబ్రాహ్మణమ్'-అని కాశికావృత్తి యందు 'అనుబ్రాహ్మణ'
శబ్దార్థము వివరింపబడినది. బ్రాహ్మణ సదృశగ్రంథమనుబ్రాహ్మణము. దాని
సదృశ్యమను జేయువాడు 'అనుబ్రాహ్మణీ' యగును. శ్రీ సాయణాచార్యులును
అను బ్రాహ్మణ స్వరూపము నిట్లు వివరించిరి.

"అష్టమే మంత్రకాండస్తే కర్మణాం బహులత్వతః ।

క తత్సన్నిధయే ప్రోక్తః మంత్రా విధిపురఃసరాః ॥

అనూద్య తాన్ విధీ నర్థవాదో బ్రాహ్మణ్యే ఈరితః ।

సంప్రదాయవిదోఽహోఽత్ర బ్రాహ్మణద్వయ మూచిరే ॥

బ్రాహ్మణం మంత్రకాండస్త విధిజాత మితీరితమ్ ।

అనుబ్రాహ్మణ మన్యత్తు కథితం సార్థవాదకమ్ ॥"

“అనుమత్యై పురోడాశ మష్టాకపాలం నిర్వపతి । ఏః సిన్ధిన్
ముఖ్యే బ్రాహ్మణే ప్రధానం కర్మ విహితమ్ । అను
బ్రాహ్మణం తు గ్రంథాంతరే ప్రథమకాండే షష్ఠ సప్త
మాష్టమ ప్రపాఠకరూపమ్” —సా.భా. త్రై.సం. 1-8-1.

బ్రాహ్మణము, అనుబ్రాహ్మణము - అని రెండు బ్రాహ్మణభాగములు
గలవు. అందు బ్రాహ్మణ మనగా మంత్రకాండ ప్రకాశిత విధిజాతమును దెలియజేయు
భాగము. బ్రాహ్మణమునం దర్థవాదసహిత మగు బ్రాహ్మణ ‘మనుబ్రాహ్మణ’
మని సంప్రదాయవిదులు చెప్పుదురు. ‘అనుమత్యై పురోడాశ మష్టాకపాలం
నిర్వపతి’ - ఇది ముఖ్యబ్రాహ్మణము. ఇందు ప్రధానకర్మ విహితమైనది. తైత్తి
రీయ బ్రాహ్మణము ప్రథమకాండమున షష్ఠ, సప్తమ, అష్టమ ప్రపాఠకము లను
బ్రాహ్మణము - అని యర్థము. ఇట్లే ‘ఇషే త్వోర్జ్జేత్వా’ - ఇది మంత్రము.
దీనికి “తృతీయస్యా జతో దివి సోమ ఆసీత్ ప్రత్యుష్టగం రక్షః (తై బ్రా. ప్ర.
8-2)” - ఇత్యాది ప్రశ్నద్వయము బ్రాహ్మణము. మరల నీ మంత్రమునకే తైత్తి
రీయసంహిత (2-5-1) యందలి ‘విశ్వరూపో వై త్వాష్ట్రః’ - “సమిధో యజతి”
—అను ప్రశ్నద్వయ మనుబ్రాహ్మణము.¹ కాన మంత్రములకు బ్రాహ్మణము
అనుబ్రాహ్మణము అని బ్రాహ్మణద్వయము గలదు. తైత్తిరీయసంహిత యందు
బ్రాహ్మణభాగమే గాక పైన జెప్పినట్లు అనుబ్రాహ్మణము గూడ నుండుట గమ
నార్హము.

విమర్శకులు చెప్పనట్లు ‘బ్రాహ్మణప్రోక్తము లగుటచే బ్రాహ్మణము
లను పేరు వచ్చినదని జెప్పచో, కొంత భాగమునకు బ్రాహ్మణ మనియు, మఱి
కొంతభాగమున కనుబ్రాహ్మణ మనియు బేరు వచ్చుటకు గారణమేమి : అందును

1. మా. గజానందకర్మ - వేదవేదికానామ్నీ తైత్తిరీయసంహితాభూమికా.

సంహితలు బ్రాహ్మణప్రోక్తములు కావనియే శ్రీ దయానందాది విమర్శకుల యభిప్రాయము. అట్టియొక సంహితయందే కొంతభాగము బ్రాహ్మణ మగుటకును మఱికొంతభాగము అనుబ్రాహ్మణ మగుటకును గారణ మేమి? కాన 'బ్రాహ్మణప్రోక్తము లగుటచే బ్రాహ్మణము లనెడి వ్రసిద్ధి వచ్చిన' దనెడి విమర్శకుల యాహా సరియైనది కాదు.

మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక వేదము ధర్మమూలము :-

వేదమునకు శ్రుతి యనియు, ధర్మశాస్త్రమునకు స్మృతి యనియు బ్రసిద్ధి.

“శ్రుతిస్తు వేదో విజ్ఞేయో ధర్మశాస్త్రం తు వై స్మృతిః”

—మమ. 2-10.

కృత్స్న వేదరాశి ధర్మమునకు మూలము. (వేదోఽఖిలో ధర్మమూలమ్ -మను-2-6; శ్రుతిప్రమాణో ధర్మః స్యాత్ - భార. 3-206-41). కావున స్మృతు లడుగడుగున శ్రుత్యర్థము ననుసరించుచుండును. ‘శ్రుతే రివాంతం స్మృతిః సన్విగచ్ఛత్’ (రఘువంశ) - ఇత్యాది వాక్యము లన్నియు వీ యర్థమునే చెప్పుచున్నవి. ఇది శ్రుతి యన నేది? కేవలము మంత్రభాగమా? లేక మంత్రబ్రాహ్మణభాగములు రెండు నగునా? వేదములు ధర్మమునకు బ్రహ్మణమనుచో మంత్రబ్రాహ్మణములు రెండును గూడ వేదశబ్దముచే గ్రహింపబడవలసియున్నది. మంత్రబ్రాహ్మణములు రెండిటిచేతను సాంగోపాంగయజ్ఞకర్మ సిద్ధించు నని పూర్వము వివరింపబడినది. మరియు ‘చోదనాలక్షణోఽర్థో ధర్మః’ (తై. సూ. 1-1-2) - అని

మీమాంసాదర్శనమున ధర్మలక్షణము చెప్పబడినది. విధివాక్యములతో 'చోదన' యని పేరు. అట్టి విధివాక్యమే (చోదనయే) ధర్మమునందు బ్రమాణము; లేక ధర్మమునందు విధివాక్యము ప్రమాణమే - యని పై సూత్రమునకు రెండవములు (చోదనైవ లక్షణం ప్రమాణం యస్యసః; చోదనా లక్షణ మేవ యస్య సః చోదనాలక్షణః) చెప్పబడుచున్నవి. మొదటి యర్థముచే విధివాక్యములకంటె నితరములు ధర్మమునందు బ్రమాణములు గావు. రెండవ యర్థముచే విధివాక్యము లప్రమాణములు గావు; ప్రమాణములే - యని తెలియనగును. విధివాక్యములు మంత్రభాగమున విరళముగను, బ్రాహ్మణభాగమున బహుళముగను గలవు. కాన పై సూత్రము ననుసరించి మంత్ర బ్రాహ్మణములు రెండిని ధర్మమునకు మూలము లని యంగీకరింపవలెను. అందుచే వేదైకదేశముమాత్రము గాక నిఖిలవేదము ధర్మమునకు మూల మని స్మృతికర్తలు జెప్పినారు.

శ్రుతిస్మృతుల కెచటనైన బిరస్పరము విరోధము గన్పట్టినచో నపుడు శ్రుతియే ప్రబలప్రమాణము. స్మృతి కాదు - అని సంప్రదాయము. ఇక మంత్ర - బ్రాహ్మణవిషయమున నట్లు కాదు. మంత్రములకు బ్రాహ్మణములకు విరోధము గన్పట్టుటగాని, అట్టియెడ బ్రాహ్మణముకంటె మంత్రమే ప్రబలప్రమాణ మని చెప్పెడి సంప్రదాయముగాని కానరాదు. విమర్శకులు చెప్పునట్లు బ్రాహ్మణములు పురుషరచితములే యగుచో, శ్రుతిస్మృతుల విషయములో వలె, మంత్రబ్రాహ్మణ విషయమునను గూడ నట్టి భేదము ప్రవర్తిల్లియుండెడిది. కాని లేదు. కాన బ్రాహ్మణములు పురుషబుద్ధికల్పితము లనెడి వాదము శ్రుతిస్మృతి సంప్రదాయము గతము కాదు.

యాజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణములు-అక్షేపసమాధానములు:-

కాని యాజ్ఞవల్క్య (శతపథ) బ్రాహ్మణములు మాత్రము అర్వాచీనము

అనియెడి యాక్షేప మొకటిగలదు.¹ అందుకు జూపబడు ప్రమాణములు.

“పురాణ ప్రోక్తేషు బ్రాహ్మణకల్పేషు” —పా ను. 4-3-105.

పురాణేతి కిం? యజ్ఞవల్క్యని బ్రాహ్మణాని”
—సిద్ధాంతకౌముదీ; కాశికావృత్తి.

పురాణప్రోక్తము లనగా ‘పురాణ మునిప్రోక్తములు’ - అని యర్థము. పై సూత్రమున ‘పురాణ’ అను పదము చెప్పనిచో పురాణ మునిప్రోక్తములు గానట్టి యాజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణములు గూడ గ్రహింపబడును. అర్వాచీన మునిప్రోక్తము లగు యజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణములను నిషేధించుట కొఱకే సూత్రమున ‘పురాణ’ అను పదము ప్రయోగింపబడినది. యజ్ఞవల్క్య బ్రాహ్మణము లర్వాచీనము అని మహాభారతము గూడ జెప్పుచున్నది.

ప్రతిష్ఠాస్యతి తే వేదః సఖిలః సోత్తరో ద్విజః।
కృత్స్నం శతపథం చైవ ప్రజ్ఞేష్యసి ద్విజర్షభ॥
తతః శతపథం కృత్స్నం పరహస్యం ససంగ్రహమ్।
చక్రే సపరిశేషం చ హర్షేణ పరమేణ హ॥
కృత్వా చాధ్యయనం తేషాం శిష్యాణాం శతముత్తమమ్।
సూర్యస్య చానుభావేన ప్రవృత్తేఽహం నరాధిప॥
కర్తుం శతపథం చేద మభూర్వాం చ కృతం మయా।
యథాఽఖిలపితం మార్గం తథా తచోపపాదితమ్॥”

—భార. 12-318-10 నుండి 23.

కాన యజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణము లర్వాచీనములు - అని యాక్షేపము.

1. భగవద్దత్త - హంసరాజకృత వైదికకోశ - ఉపోద్ఘాత.

ఈ వాదము సరికాదు సిద్ధాంతకౌముది యందును, కాకావృత్తి యందును జేయబడిన పై సూత్రవ్యాఖ్యానము భాష్యవార్తికవిరుద్ధము; కాన నాదరణీయము గాజాలదు వార్తికమునందును, తద్వివరణరూపమైన భాష్యమునందును యాజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణములు ఇతరబ్రాహ్మణతుల్యకాలములని స్పష్టముగ జెప్పబడినది

పురాణపోక్తేషు బ్రాహ్మణకల్పేషు యాజ్ఞవల్క్యదిభ్యః
ప్రతిషేధః, తుల్యకాలత్వాత్" — వార్తికమ్.

"పురాణపోక్తేష్విత్యత్ర యాజ్ఞవల్క్యదిభ్యః ప్రతిషేధో
వక్తవ్యః । యాజ్ఞవల్క్యని బ్రాహ్మణాని సౌలభ్యని ఇతి ।
కిం కారణమ్ ? తుల్యకాలత్వాత్ । ఏతాన్యపి తుల్యకాలానీతి"

-మహాభాష్య-(చూ. మహాభాష్య చందోబ్రాహ్మణాని చ తద్విషయాణి. 4-2-16.)

భాష్యవ్యాఖ్యానములగు ప్రదీప -ఉద్యోతనులు రెండిటియందును మిగిలిన బ్రాహ్మణముల వలెనే యాజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణములు గూడ పురాణపోక్తములే గాని యర్వాచీనములు గావని స్పష్టముగ వివరింపబడినది. కాన యాజ్ఞవల్క్య బ్రాహ్మణములు అర్వాచీన మునిపోక్తము లనుట భాష్యవార్తికసంమతము గాదు. బ్రాహ్మణము లన్నియు గూడ సతిపురాణము లనెడి యథాస్థితార్థమును స్పష్టముగ గుర్తింపజేయుటకే పాణినిమహర్షి పై సూత్రమున 'పురాణ' పదమును నిర్దేశించె నని భాష్యవార్తికానుగుణముగ నర్థమును గ్రహించుట యుక్తము. మరియు యాజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణముగ బ్రసిద్ధమగు శతపథబ్రాహ్మణము గూడ మిగిలిన బ్రాహ్మణముల వలెనే ప్రమాణభూతమైన శ్రుతిభాగముగ జై మిని, బాదరాయణాది మహర్షులును, ధర్మబ్రాహ్మసూత్రభాష్యకారు లందఱును గ్రహించి తమతమ దర్శనములందు విషయవాక్యములుగ బలుచోట్ల నుదహరించిరి. ఇట్లు జైమిని-బాదరాయణాది మహర్షు లందఱిచేతను శతపథబ్రాహ్మణము ప్రమాణభూతమగు శ్రుతిగ నాదరింపబడుటచే మహాభారతమునందలి యాఖ్యాయికను తదవిరోధముగ సమన్వయము జేసికొనవలసియున్నది. శాస్త్రము వలె నాఖ్యాయిక స్వతః ప్రమా

ణము కాదని సంప్రదాయము. అభ్యాసక యర్థవాదరూప మగుటచే స్తుతిరూపముగ గ్రహింపవలసియున్నది. అందువలననే 'శతపథం చక్రే' - అను మహాభారతవాక్యమునకు - "చక్రే కర్మకర్తరిప్రయోగః । స్వయమేవ ఆవిరభూ దిత్యర్థః — స్వయముగనే యావిర్భవించెను" - అని నీలకంఠపండితుడును, 'ప్రవచన విషయీకృతవాన్ - శిష్యులకు బ్రవచనము చేయుచు వ్యాప్తి నొందించెను' — అని తదితరపండితులును సంప్రదాయానుగుణముగ నర్థమును వివరించిరి. మంత్రకృత్ ఋషికృత్ — ఇత్యాది ప్రయోగముల కిట్లే యర్థమును గ్రహించి సంప్రదాయము పూర్వము ఋషిశబ్దమున వివరింపబడినది. కాన శతపథబ్రాహ్మణ మర్వాచీన మనియెడి యాక్షేపము సరి కాదు

బ్రాహ్మణశబ్దనిర్వచనము-ఆ క్షేపసమాధానములు :-

"మఱియు బ్రాహ్మణశబ్ద నిర్వచనమును గూర్చి విమర్శకులు¹ చెప్పుచున్న యాక్షేప మొకటి గలదు; వారి వాద మిది: తైమినిమహర్షి 'శేషే బ్రాహ్మణ శబ్దః (2-1-33)' - అని బ్రాహ్మణలక్షణము చెప్పినాడు. మంత్రభాగతిరిక్త మగు వేదభాగము బ్రాహ్మణ మని యర్థము; ఈ లక్షణము యుక్త మని ఋగ్వేదభాష్య భూమికాదులయందు సాయణాదులచే నంగీకరింపబడినది; కాని యీ లక్షణము బ్రాహ్మణ శబ్దార్థ జ్ఞానోపయుక్తము కాదు; దీనివలన బ్రాహ్మ గ్రంథ స్వరూపప్రతీతి యేమియు గలుగుటలేదు; కనుక నిది గ్రాహ్యము కాదు; బ్రాహ్మణభాగము వేద మని యనుటలో మాకు విప్రతీపత్తియుండుట వలనను, తైమినిమహర్షి చెప్పిన యీ లక్షణము గ్రాహ్యము కాదు; కాన 'కర్మబోధనా బ్రాహ్మణాని (33 సూ)' — అని యాపస్తంబుడు చెప్పిన బ్రాహ్మణలక్షణమే గ్రాహ్యము; అగుచో కర్మ

1. ఆచార్య సత్యవ్రతసానుశ్రమీ - ఐతరేయలోచనమ్.

విధాయకములు మంత్రములు గూడ నగునుగదా ! ఈ లక్షణ మెట్లు తగును ? అని యందురేమో; పదార్థస్వరూపమును దెలియజేయుట కుపయుక్తముగాని నిర్దోషలక్షణము కంటె, పదార్థస్వరూపబోధ కుపయోగ పడెడి లక్షణము నదోషమైనను గ్రాహ్యమే; పస్తుతః యజ్ఞస్థులు బహుళముగ నుండుటచే యజుర్వేదముని చెప్పి నట్లు, కర్మ విధాయకవాక్యములు బహుళముగ నుండుటచే వీనికి బ్రాహ్మణము అను పేరు తగును. వీనిని రచించినది బ్రాహ్మణులు; బ్రాహ్మణరచితము అగుటచే వీనికి బ్రాహ్మణములని యన్వర్తనంజ్ఞ; శ్రీ దయానందసరస్వతీస్వామియు, హాగ్ పండితుడును బ్రాహ్మణశబ్దనిర్వచనము నిట్లే చెప్పిరి; అంతిమేగాని బ్రాహ్మ యన వేదము; తదన్వృత్త్యానరూపము అగుటచే వీనికి బ్రాహ్మణము అని సార్థకనామము, —అని చెప్పుట శబ్దానుశాసనవిరుద్ధము; 'బ్రాహ్మజాత' - (పా.సూ. 6-4-117). —అను పాణినిసూత్రము ననుసరించి యవత్యార్థమున (బ్రాహ్మణః ఆవత్యం) బ్రాహ్మణ-అను రూపము సిద్ధించును; అందుచే బ్రాహ్మకు (వేదమునకు) సంబంధించి నది యనియెడి యర్థమున 'బ్రాహ్మమే' అనియే రూపము సిద్ధించునుగాని, బ్రాహ్మణమ్' అను రూపము సిద్ధింపదు; కాన బ్రాహ్మణప్రోక్త యాగవిద్యాదిబోధక మగు వచనము బ్రాహ్మణము; లేక యట్టి వచనజాతముతో నొప్పు గ్రంథము బ్రాహ్మణము; లేక వేదార్థకుళలు రగు బ్రాహ్మణులచే ప్రోక్తమై యాగ విద్యాను సూత్రమగు భాష్యమే బ్రాహ్మణము" - అని యాక్షేపము.

ఇట్లు చెప్పుట తగదు. 'మంత్రవ్యతిరిక్త వేదభాగము బ్రాహ్మణము' —అను కైమినిలక్షణము నిర్దుష్ట మని యీ విమర్శకులు గూడ నంగీకరించిరి. కాని బ్రాహ్మణము వేదభాగము కాదని వారి వాద మగుటచే స్ఫీలక్షణము నిర్దుష్టమైనను వారికి గ్రాహ్యము కాకపోయినది. బ్రాహ్మణము వేదభాగమని పైన సప్రమాణముగ నిరూపింపబడినది. కాన కైమినిమహర్షి చెప్పిన లక్షణము గ్రాహ్యమే యగును. అట్టిచో బ్రాహ్మణములు బ్రాహ్మణులచే రచితములని యనుటకును వలనుపడదు. మఱియు ఋగ్వేదము మొదటి మండలముననే 'బ్రాహ్మణాచ్చంసి' యను ఋత్విజుని ప్రశంస గలదు. దానిని బూర్వము వివరించితిమి. బ్రాహ్మణవిహితములగు శస్త్రముల శంసనము జేయువాడగుటచే 'బ్రాహ్మణాచ్చంసి

యవి యతనికి సార్థికనామ పని మహాభాష్యాదిగ్రంథముల వలన దెలియచున్నది' తరువాత నెప్పుడో బ్రాహ్మణులచే రచింపబడనున్న బ్రాహ్మణములచే విహితము లయ్యెడి శత్రుములను (మంత్రముల) నా ముత్సిక్కు శంసనము జేయుచెట్లు : అట్టి వానిని గూర్చి ముందుగా ముగ్ధేదమంత్రములు జెప్పుచెట్లు : కాన 'బ్రాహ్మణప్రోక్త మగుటచే బ్రాహ్మణము అనెడి లక్షణము శ్రుతిసంమతము, యుక్తిసహమును గాదు. 'కర్మబోధనా బ్రాహ్మణాని' - యనెడి యాపస్తంబ సూత్రము బ్రాహ్మణస్వరూపాను వాదకమే గాని బ్రాహ్మణలక్షణము గాదని విమర్శకులే యంగీకరించిరి. కాన 'శేషే బ్రాహ్మణశబ్దః' - అను జైమిని లక్షణమే నిర్దుష్ట బ్రాహ్మణలక్షణము.

జైమినిలక్షణ మంగీకరించినచో నిది 'బ్రాహ్మణశబ్దార్థజ్ఞానోపయుక్తము కాదు; బ్రాహ్మణస్వరూపప్రతీతి గలుగుటలేదు — అని యనుటయు సరికాదు. బ్రాహ్మ యనగా మంత్రరూపవేదభాగము. దానికి సంబంధించినది, అనగా తద్వ్యాఖ్యానరూప మగుటజేసి బ్రాహ్మణ మని యన్వర్థనంజ్ఞ. మంత్రప్రకాశతము గాని దేదియు బ్రాహ్మణభాగమున స్వతంత్రముగ జెప్పబడియుండలేదు ఒకవేళ బ్రాహ్మణ భాగమునకు మూల మగు మంత్ర మేదియైన స్పష్టముగ నుపలభ్యము కాకపోయినను కాఖాంతరీయమగు మంత్రమేదియో మూలభూతమై యుండి యుండునని గ్రహింపవలె ననియు బూర్వము చెప్పబడినది. కాన బ్రాహ్మణము బ్రహ్మ (మంత్ర) సంబంధము; తద్వ్యాఖ్యానరూపము; కాన బ్రాహ్మణ మను నామధేయ మన్వర్థము (బ్రహ్మణీ నామ మంత్రాః సంహన్యంతే స్పష్టిక్రియంతే వ్యాఖ్యాయంతే వా యస్మిం స్తాదృశే వేదభాగే బ్రాహ్మణశబ్ద ఇత్యర్థః - శ్రీధరశర్మ - శతపథబ్రాహ్మణ - ఉపోద్ఘాత).'

ఇట్లు నిర్వచనమును జెప్పచో 'బ్రాహ్మో జాతౌ' అను పాణిని సూత్రముతో విరోధము వచ్చు ననుటయు సరి కాదు. పై సూత్రము ననుసరించి జాతిరూపార్థ మున, అనగా 'బ్రహ్మకు (బ్రాహ్మణునకు) సజాతీయభార్యయందు బుట్టినవాడు' - అను నర్థమున 'బ్రాహ్మణ' - అను రూపము సిద్ధించును. 'బ్రహ్మకు సంబంధించినది యను నర్థము చెప్పచో 'బ్రాహ్మమ్' అను రూపము సిద్ధించునుగాని బ్రాహ్మణమే

అనురూపము సిద్ధించుటెట్లు ? - అని యాక్షేపము. ఇట్లాక్షేపించుట యుక్తమే, పై సూత్రముచే జెప్పబడిన నియమము లౌకికసంస్కృతమున గ్రాహ్యము కావచ్చును. కాని లౌకికసంస్కృతమునను, పురాణాదులయందును, వేదము ను గూడ బ్రాహ్మణశబ్దము జాతిపాఠ్యముననే గాక 'బ్రాహ్మధ్యయనవదుడు, బ్రాహ్మ వేత్త, వేదపాఠగుడు' ఇత్యాద్యర్థములందుగూడ బ్రసిద్ధము.

“అథ బ్రాహ్మణో ద్విజే ఆత్మజ్ఞే క్లితు విదివద్వేదభాగ
తదంశయోః” —పై జను స్తీ.

‘బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణత్వాచ్చ’ —హరివంశ. 3.106.7.

“బ్రాహ్మణత్వాత్, బ్రహ్మ వేదః, తదధ్యేతృత్వాత్ బ్రాహ్మణో
బ్రాహ్మణాచ్చంసీ నామ” —నీలకంఠః.

బ్రహ్మ యనగా వేదము. దాని సధ్యయనము చేసినవాడగుటచే బ్రాహ్మణుడు --అని బ్రాహ్మణాచ్చంసి యనెడి ఋత్విక్కుచే జెప్పబడును.

“బ్రాహ్మణః బ్రహ్మవిత్” --నీలకంఠః, హంప శ. 2.72-43.

“చత్వారి వాక్ పరిమితాపదాని తాని విద్యుర్బ్రాహ్మణా యే మనీషిణః”
---ఋ. 1-164-45.

బ్రాహ్మణాః వేదవిదః” —సా. భా. పేం. మా. భా.

“బ్రహ్మ విదస్తీతి బ్రాహ్మణాః-టిలోపాభావ శ్చాందసః”
—నిర్ణయసాగర మహాభాష్య టిప్పణీ.

‘బ్రాహ్మణ(ణీ) - బ్రహ్మ వేదం, శుద్ధం చైతన్యం వా వేత్తి ఆధీతే
వా, అణీ

ఇంతేగాదు. అగ్నిని క్రుతి బ్రాహ్మణు డని వ్యవహరించినది.

“స ప్రజాపతి బ్రాహ్మణ మబ్రవీత్” —తై. సం. 2-5-11-8.

“యోఽయం మానుషోఽగ్నిః స బ్రాహ్మణః-బ్రహ్మణీ
వేదే విహితం కర్మ సాధయితుం ప్రవృత్తత్వాత్” —సా.భా.

బ్రహ్మయందు (వేదమునందు) విహితమైన కర్మను సాధించుటకు (నిర్వర్తింపబడుటకు) బ్రవృత్తుడగుటచే నీ యగ్ని బ్రాహ్మణుడు - అని యర్థము. కాన బ్రాహ్మణుడన బ్రహ్మ (వేద) విహిత కర్మసాధన ప్రవృత్తుడని యర్థము. ఈ లక్షణము అగ్నియందును, వేదవిహితకర్మానుష్ఠానపరుల యందును, బ్రహ్మ విహిత కర్మప్రకాశకము గాన బ్రాహ్మణగ్రంథము నందును నొప్పును.

బ్రహ్మరూప మగు మంత్రభాగము యొక్క పరిరక్షణము చేయుటవలన. బ్రాహ్మణ మని సార్థకనామము - అని వాయు పురాణవచనము వలన దెలియును

“మంత్రో మన్తయతేర్థతో బ్రాహ్మణో బ్రహ్మణోఽవనాత్”
—వాయు. 59 - 116.

“శ్రీ నిమాన్ కృతవాన్ లోకాన్ యథాఽహ బ్రాహ్మణీ శ్రుతిః”
—హరివంశః 3-14-8.

“బ్రాహ్మణీ బ్రహ్మప్రతిపాదికా” —నీలకంఠః

బ్రహ్మప్రతిపాదిక మగుటచే శ్రుతి బ్రాహ్మణియై యొప్పును - అని యర్థము. బ్రహ్మప్రతిపాదిక యగు శ్రుతి బ్రాహ్మీ యని గాక బ్రాహ్మణీ యని యిట జెప్పబడుట గమనార్హము. కాన పై సూత్రము ననుసరించి జాతిరూపార్థముననే ‘బ్రాహ్మణ’ అను రూపము సాధువగు ననుట యుక్తము గాదు. బ్రహ్మ

సంబంధమై బ్రహ్మవేత్సత్వము, బ్రహ్మవిహితకర్మ ప్రకాశకత్వము నను ధర్మములు గలిగి యొప్పుటజేసి మంత్రవ్యతిరిక్త వేదభాగము బ్రాహ్మణ మనెడి యన్వర్థ పంజ్ఞతో నొప్పుట స్పష్టము.

మంత్రములకు వలె బ్రాహ్మణములకు ఋషి - ఛందో - దేవతాజ్ఞాన నియమము లేనందున మంత్రములవలె బ్రాహ్మణము లపౌరుషేయములు కావు — అనెడి యాక్షేపము గూడ నొకటి గలదు. ఇక దానిని బరిశీలంతము.

మంత్రము : ఋషి-ఛందో-దేవతాపరిజ్ఞానము :-

“మంత్రముల విషయమై ఋషి - ఛందో - దేవతలతో గూర్చిన యనుక్రమణికలు గన్పట్టుచున్నవి ; బ్రాహ్మణముల విషయమున గన్పట్టుట లేదు; సంహితలకు ఋష్యనుక్రమణిక గలదు; కాని వానియందు గొన్ని యొడల గల బ్రాహ్మణభాగమునకు లేదు; దీనినిబట్టి జూచినచో ఋషిచ్ఛందో దేవతా నియమములు గల మంత్రభాగము మాత్రమే యపౌరుషేయ మనియు, అట్టి నియమములు లేనందున బ్రాహ్మణభాగము పౌరుషేయ మనియు స్పష్ట మగుటలేదా ?” - యని యాక్షేపము.¹

ఈ వాదము సరి కాదు. ఋషి - ఛందో - దేవతా - బ్రాహ్మణసహితమైన మంత్రములతోనే యజన - యాజన - ఆధ్యాపనాదిక్రియలు సలువవలె ననియు, నట్లు జేయనిచో ప్రత్యవాయము సంభవించు ననియు శ్రుతి యిట్లు కాసింపుచున్నది.

1. భగవద్గీత - హంసరాజకృత వైదికకోశోపద్ధాత.

“యో హ వా అవిదిత్వాద్యే చ్చందో దైవత బ్రాహ్మణేన మంత్రేణ
యజతి యాజయతి వాఽధ్యాపయతి వా స్థాణుం వర్చతి గర్తే
వా పాత్యతే ప్రమీయతే పాపీయాన్ భవతి....తస్మా దేతాని
మంత్రే మంత్రే విద్యాత్”

—ఆర్షేయబ్రాహ్మణమ్ 1-1-6 (చూ. సాయణకృత తై.నం. భాష్యభూమికా)

“పదం పాదం విధాం మాత్రాం ఛందో విజ్ఞాయ దైవతమ్।

ఆర్షం చ బ్రాహ్మణం చైవ తతః సామ ప్రయోజయేత్ ॥

....ఛందోగవర్ణిష్య (చూ. విష్ణ్వార్యకృత సంహితోపనిషద్బ్రాహ్మణభాష్యః -31.

ఇట్లు శ్రుతిశాసన మగుటజేసి మంత్రవిషయమున ఋషిచ్ఛందో దైవతాను
క్రమణిక లావళ్యకములు. మంత్రవినియోగవిషయమున (యజన యాజనాది సమ
యమున) ఋషి - ఛందో - దైవతాదులతోపాటు బ్రాహ్మణము కూడ తెలియదగి
జ్ఞేయకోటిలో జేరియున్నది. అందుచే శ్రుతితాత్పర్యము ననుసరించి బ్రాహ్మణముల
విషయమై ఋషి చ్ఛందో దైవతజ్ఞాన మావళ్యకము గాదు. కాని బ్రాహ్మణగత
మంత్రముల విషయమై, యవి బ్రాహ్మణగతము లైనను, మంత్రము లగుటజేసి
శ్రుతి యాదేశానుగుణముగ ఋష్యాదిజ్ఞాన మావళ్యకమైనది. కాన ఋషిసంబంధ
బోధక - అనుక్రమణిక లేనందున బ్రాహ్మణములు పౌరుషేయము లనుట తగదు.
ప్రయోగసమవేతములు మంత్రములే కాని విధివాక్యాదిరూపము లగు బ్రాహ్మణ
వాక్యములు కావు గదా । యజన యాజనాది సమయములందు ఋషిచ్ఛందోదైవత
జ్ఞానము, తత్సంబంధి బ్రాహ్మణోద్దిష్టార్థపరిజ్ఞానము- వీనితోగూడిన మంత్రప్రయో
గమే కర్మనమ్పద్ధికి గారణ మనుట సంప్రదాయము. ఋషులచే నెఱుఁగు మంత్ర
ములు దర్శింపబడినవో, కర్మనమ్పద్ధికై యపుడే బ్రాహ్మణ సహితములైన మంత్ర
ములే దర్శింపబడిన వని తెలియదగును. “యజ్ఞేన వాచః వదవీయ మాయన్ ।
తా మన్వవిందన్ ఋషిషు ప్రవిష్టామ్” (ము 10-71-3) అను శ్రుతివాక్యము

నీ విషయము నిట్లు స్పష్టము చేయుచున్నది. “ధీరులగువారు యజ్ఞముచేతనే వేద వాక్కు యొక్క మార్గము ననుగమించిరి.” ఏ వాక్కుయొక్క మార్గము? అది స్వక పోలకల్పితమా? ఇతరకల్పితమా? రెండును కాదు. “ఋషులయందు బ్రవిష్టమై నిహితమైయున్న యజ్ఞనిష్పాదిక యగు వాక్కును బొందిరి”-అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇక నీ మంత్రము యొక్క రెండవ పాదము. “తా మాధృత్యా వ్యవధుః పురుత్రా తాం సప్తరేఖా ఆఖి సం నవస్తే” “ఋషులనుండి యా వాక్కును గ్రహించి యధ్యాపనము, యజ్ఞము మున్నగువానిద్వారా పలువిధములుగ బలుచోట్ల వ్యాప్తి జేసిరి. అట్టి యీ వాక్కును సప్తచ్ఛందస్సులు ననుగమించుచున్నవి” - అని యర్థము. (చూ. సా. భా; ఉద్గీత భా; ఋషిఃబ్రము). దీని ననుసరించి ఋషులచే దర్శింపబడి వారియందు నిహితమై యున్న ఛందోమయి యగు నీ వాక్కి యజ్ఞ నిష్పాదిక యగు వాక్కు. అదియే యజన - యాజనాధ్యాపనాదుల ద్వారా సర్వత్ర వ్యాప్తమైనట్లు దెలియగలము. యజన - యాజనాది సమయములందు ఋషి చ్ఛందో దైవతబ్రాహ్మణ జ్ఞానరహిత మగు మంత్రమును బ్రయోగింపరాదని శ్రుతిశాసనము. కనుక యజ్ఞనిష్పాదిక యగు వేదవాక్కు నే ఋషులు దర్శించిరి; అనగా కర్మసమృద్ధితై బ్రాహ్మణసహితమగు మంత్రజాతమునే దర్శించి నుట శ్రుతినంతుతము, యుక్తినహము గూడ. మఱియు బ్రాహ్మణములకు ఋషి-ఛందో -దేవతాజ్ఞాన మావశ్యకము కాదనిసంత మాత్రముచే వానికి ఋషిసంబంధము (ఆర్షే యత్వము) లేదనుటయు, కాన నవి పౌరుషేయములే యని యనుటయు యుక్తము గాదు. బ్రాహ్మణములకు గల ఋషిసంబంధము సాయజ్ఞాదిభాష్యకర్తలచే నుపహరింపబడిన కాండానుక్రమణికావచనములచే దెలియనగును.

“శాఖాదిం యాజమానం చ హోతృన్ హూత్రం చ దర్శికమ్।

తద్విధీన్ పితృమేధం చ నవాహూః కన్య తద్విదః ॥

అధ్వరప్రభృతి త్రిణి తద్విధి ర్వాజపేయకౌ ।

సవా శ్చుక్రియకాండే చ నవేందో రితి ధారణా॥”

.. కాండానుక్రమణికా.

“శాఖాదిః ‘ఇషేత్వా’ ఇత్యాది ప్రసారకః, యాజమానాః
 ‘సం త్వా సిందామి’ ఇత్యా ద్యనువాక షట్క- మంత్రాః ।
 హోతారః ‘చి త్తిఃసుక్’ ఇత్యాదయో మంత్రాః । ‘సత్వం
 ప్రవద్యే’ ఇత్యాదికం దార్శికం హోత్రమ్ । తద్విధయః
 బ్రోక్తానాం చతుర్విధమంత్రాణాం చత్వారి బ్రాహ్మణాని ।
 పితృమేధః ‘పరేయువాగ్ంస’ మితి । తా న్యేతాని నవకాండాని
 ప్రజావతినా దృష్టాని” —తై. సం. సా. ఉపాద్ధాతః.

‘అప ఉంద స్త్విత్యాదిక మధ్వరకాండమ్ । ఆదదే గ్రావాసీ
 త్యాదికం గ్రహకాండమ్ । ఉదుత్వం జాతవేదస మిత్యాదికం
 దక్షిణాకాండమ్ । తాన్యేతాని త్రిడి । ప్రాచీన వగ్ంశం
 కరోతీత్యాదికం త్రయాణా మేతేషాం విధిః । దేవ సవితః
 ప్రసుపేత్యాదికం వాజపేయస్య మంత్రకాండమ్ । దేవా వై
 యథా దర్శం యజ్ఞా నాహర నైత్యాదికం వాజపేయస్య
 విదికాండమ్ । త్రివృత్తానాం భవతీత్యాదికాః సవాః ।
 సమో వాచే యాచోది తేత్యాదికం శుక్రియ మంత్రకాండమ్ ।
 దేవా వై సత్ర మాసతే త్యాదికం తద్విధికాండమ్ । తాన్యేతాని
 నవ స ఖ్యాకాని చంద్రస్య కాండాని । అత స్తేషు చంద్ర
 ఋషి రితి ధ్యేయమ్ ।”సా. ఖా.-తై. సం. 1-2-1.

పై కాండానుక్రమజిత్యాదీకములను, శ్రీ సాయణకృత తద్వవివరణ
 మును బరిశీలించుచో తై త్తిరీయసంహితయందలి దార్శికాధ్వర్యవ మంత్రాది కాండలు
 ప్రజాః తి - సోమారులచే దృష్టము లయినట్లే తద్విధిరూపము లగు బ్రాహ్మణము
 లును వారిచేతనే దృష్టము లయినట్లు స్పష్ట మగును. ఇట్లే వివిధశాఖాగత మంత్ర
 బ్రాహ్మణవిషయమునను దెలియదగును.

“కొన్నియెడల బ్రాహ్మణములకు ద్రష్ట ప్రజాపతి యని చెప్పబడుచున్నాడు. ప్రజాపతి వరమేశ్వరునినుండి మంత్రభాగమును గ్రహించి, పిదప వేదవ్యాఖ్యానరూపములగు బ్రాహ్మణముల బ్రవచించెను ; ఇట్లు వేద వ్యాఖ్యాన ప్రవచనకర్త యగుటజేసియే ప్రజాపతి యవటచట బ్రాహ్మణములకు ఋషిగా జెప్పబడినాడు” - అనియు విమర్శకుల యాక్షేపము.¹

ఇట్లనుట సరికాదు. ‘ఋషి ర్దర్శనాత్’ - అని ఋషిశబ్ద నిర్వచనము. దీని ననుసరించి ‘దర్శనము’ వలననే ఋషిత్వవ్యవహార మేర్పడవలయునుగాని ‘వ్యాఖ్యా పవచనముల’ వలన గాదు. వేదగతార్థమును దర్శించి వ్యాఖ్యాప్రవచనముల జేసిన వారు స్మృతికర్తలు. వారు మంత్రబ్రాహ్మణ ద్రష్టలై, ఋషులై, పిదప స్మృతికర్తలయిరి. అంతియేకాని స్మృతికర్తృత్వము - వ్యాఖ్యాప్రవచనకర్తృత్వము - ఋషిత్వ ప్రయోజకము కాదు. (చూ - ఋషిశబ్దము). ద్రష్టృత్వప్రయుక్తమే ఋషిత్వము, కాగా ప్రజాపతికి గల ద్రష్టృత్వము వ్యాఖ్యాప్రవచనపూర్వకము కాదనుట శ్రుతిస్మృతి సంప్రదాయాభిమతము. శ్రీ సాయణాదులును ‘ప్రజాపతినా దృష్టాని’ యని వ్యాఖ్యానించుట గమనార్హము. కాన వేదవ్యాఖ్యానరూప బ్రాహ్మణముల బ్రవచించుటచే ప్రజాపతికి ఋషిత్వవ్యవహారము గలదనుట సంప్రదాయాభిమతము, యుక్తి సహము గాదు.

వాత్స్యాయనమహర్షియు ‘మంత్రబ్రాహ్మణద్రష్టలగు ఋషులే పురాణేతి హాస - దర్శితాత్మకర్తలు’ అని యనినాడు.

“ద్రష్టృ ప్రవక్తృ సామాన్యా చ్ఛాప్రామాణ్యానుపపత్తిః” - య ఏవ మంత్రబ్రాహ్మణస్య ద్రష్టారః ప్రవక్తారశ్చ తే ఖల్వితి

హానస్య పురాణస్య ధర్మశాస్త్రస్య చేతి”

—వాత్స్య. టా: న్యా. సూ. 4-1-62.

“య ఏవ వేదస్య ద్రష్టారోఽనుష్ఠాతారశ్చ తద్ధర్మస్య త ఏవ
స్మృతీహాసాదీనాం ప్రవక్తారః - - ఇత్యర్థః”

—ఖద్యోతవ్యాఖ్య.

మంత్రబ్రాహ్మణ (వేద) ద్రష్టలును ప్రవక్తలు నగు ఋషులే పురా
ణేతిహాస - ధర్మశాస్త్రప్రవక్తలు - అని యర్థము. ఇది మంత్రబ్రాహ్మణయోః
ద్రష్టారః అనిగాక ‘మంత్రబ్రాహ్మణస్య ద్రష్టారః’ అని యేకవచన ప్రయోగము
గలదు. మంత్రబ్రాహ్మణయో ర్వేదనామధేయమ్ - ఇత్యాది స్థలములయందు నిత
రేతరయోగద్వంద్వముచే మంత్రబ్రాహ్మణములకు గల నిరంతరసాహచర్య మభి
వ్యక్త మగును. ఇది న్యాయభాష్యమున “మంత్రబ్రాహ్మణస్య ద్రష్టారః - అని
సమాహారద్వంద్వ మాశ్రయించి యేకవచనము ప్రయోగింపబడినది. అందుచే
ఋషులు మంత్ర బ్రాహ్మణసముదాయరూప వేదరాశియొక్క ద్రష్టలు; తదేకదేశ
మునకు గాదు” - అను విషయముగూడ నభివ్యక్త మగుచున్నది. కాన ఋషులు
దర్శించినది మంత్రబ్రాహ్మణ సముదాయము; తదేకదేశము కాదు. తత్ప్రోక్త
ములు పురాణేతిహాస ధర్మశాస్త్రములు. అట్లుగాక బ్రాహ్మణములు కూడ ఋషి
ప్రోక్తము లగుచో నవియు స్మృతులే యనబడెడివి. తత్ప్రోక్తములైన స్మృతులే
మంత్రబ్రాహ్మణములు రెండును వేదము” - అని మూక్తకంఠముగ గీర్తించినది.
కావ విమర్శకుల యొక్క పై యాహులు బ్రాహ్మణగత పౌరుషేయత్వ నిర్ణయక
ములు గాజాలవు. ప్రత్యక్షప్రమాణముచేగాని, యనుమానప్రమాణముచే గాని తెలియ
జాలని పురుషార్థోపాయములను-అతీంద్రియార్థములను వెలియజేయజాలినది వేదము
(వేదయతీతి) - అనునదియే వేదముయొక్క వేదత్వమును తెలియజేయు లక్షణము.
అట్టి లక్షణము మంత్రమునందు వలెనే బ్రాహ్మణమునందు నుండుటచే మంత్ర
బ్రాహ్మణాశ్మక శబ్దాలకి చందస్వ మవిరుద్ధము.

ఇంతవరకును గాయత్ర్యాదిఛందోబద్ధములు గానందున బ్రాహ్మణములకు ఛందస్త్యము లేదు' - అనెడి శ్రీ నాగేశభట్టు వాదమును, బ్రాహ్మణభాగమునకు వేదసంజ్ఞయే లేదనెడి శ్రీ దయానందాదుల వాదములును బరిశీలించబడినవి. మంత్ర బ్రాహ్మణముల రెండింటికిని వేదత్వము, ఛందస్త్యము గలదని దర్శించితిమి. ఛందః పద పరిశీలనము వలనను నీ విషయ మింకను స్పష్టము కాగలదు. 'ఛందోబద్ధ త్వము ఛందస్త్య' మనునది యాపాతలక్షణము మాత్రమే యని నిరూపింపబడి నందున నిక శ్రుత్యనుగుణముగ ఛందోలక్షణ మేదియో దెలియవలసియున్నది.

శ్రుతులు - ఛందఃపదనిర్వచనములు :-

శ్రుతులే ఛందఃపదము నెట్లు నిర్వచించినవో జూతము.

చాదనాత్ చందాంసి :-

“దేవా వై మృత్యో ర్భిభ్యత త్రయీం విద్యాం ప్రావిశగ్ం స్తే
ఛందోభి రాచ్ఛాదయన్ య దేభి రాచ్ఛాదయగ్ం స్తచ్ఛిందసాం
ఛందస్త్యమ్”

—భాం. ఉ. 1-4-2.

దేవతలు మృత్యువునకు భయపడిరి. మృత్యువునుండి రక్షింపగల్గినది త్రయీవిద్యయే యని తలచిరి. త్రయీవిద్య నాశ్రయించిరి. తద్విహిత కరాత చరణమునకు దొడగిరి ఛందస్సులతో (మంత్రములతో) వివిధజప హోమ కర్మాదుల ననుష్ఠించిరి. ఇట్లు నిరంతరము తమ్ము ఛందస్సులతో నాచ్ఛాదించు కొనిరి గాన నాచ్ఛాదకము లగుటచే ఛందస్సు లని వేదములకు నన్వర్తనంజ్ఞ - అని యరము.

యాస్కమహర్షియు 'చందాసి చాదనాత్' (నిరు. 7-3-2) అని పై శ్రుత్యుక్త నిర్వచనమునే ప్రదర్శించినాడు. పై శ్రుతివాక్యముల గమనించుచో 'కృత్స్నవేదరాకిని చందస్సు లనెడి వ్యవహారము గలదు; నిరంతరము వేద మంత్రములతో నఖ్యము జేయుచు తద్విహితకర్మాద్యనుష్ఠానతత్పరు లగుటయే చందస్సులతో నాచ్ఛాదించుకొనుట; ఆచ్ఛాదకము లగుచు వేదమంత్రములు మృత్యు వును దూరము జేసి క్రమముగ నమృతత్వమును సిద్ధింపజేయును' - అని త్రయ విద్యారూప చందఃస్వభావము దెలియును.

భగవద్గీతయందు సంసారవృక్షముయొక్క పర్జములుగా చందస్సులకు రూపకల్పన యిట్లు చేయబడినది.

“ఊర్ధ్వముల మధ్యాఖ్య మశ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయమ్ ।
చందాసి యస్య పర్జాని య స్తం వేద స వేదవిత్ ॥”

—భ. గీ. 15-1.

“చందాసి చాదనాత్ ఋగ్యజుః సామ లక్షణాని యస్య
సంసారవృక్షస్య పర్జానీవ పర్జాని । యథా వృక్షస్య
పరిరక్షణార్థాని పర్జాని తథా వేదాః సంసార వృక్ష పరిరక్ష
ణార్థాః, ధర్మాధర్మ తద్భేద ఫలప్రకాశనార్థత్వాత్....” —శం భ.

ఆచ్ఛాదకములగుటచే ఋగ్యజుఃసామలక్షణములగు మంత్రములకు చందస్సు లని పేరు. పర్జములు వృక్షమునువలె చందస్సులు మాయామయసంసార వృక్షపరిరక్షణము సేయుచుండును - ధర్మాధర్మములు, వానివలని ఫలములను ప్రకాశింపజేయుట ద్వారా చందస్సులు సంసారవృక్షపరిరక్షణార్థమై యవతరించినవి. అని యర్థము. సంసారవృక్షమునకు మూలము బ్రహ్మ. హరిణ్య గర్భాదులగు టీవులు శాఖాస్థానీయులు. ఆ వృక్షము వినశ్యరము (న శ్వోఽపి స్థాతుం యోగ్యం ఇతి అశ్వత్థిమ్); కాని యిది బీజాంకురరూపమున ప్రవాహ నిత్యము. వేదోక్త

ములగు కర్మ లనెడి జలములచే తడువబడి వర్షిల్లుచుండును; బ్రహ్మజ్ఞానముచే ఛేదించబడుచుండును. ఇదియే వేదార్థము. ఇట్లు సమూహసంసారవృక్షజ్ఞానము గలవాడే వేదవిదుడు - అని పై శ్లోక తాత్పర్యము. (చూ. మధుసూదనీ వ్యాఖ్య).

ఇటు ఛాదన మనగా 1. తత్త్వవస్తుస్రావరణము, 2. సంసారవృక్షరక్షణము - అని రెండర్థములు చెప్పబడుచున్నవి. ఫలకాములై కర్మలయందు జరించు వారికి తత్త్వము నాచ్ఛాదించి ధర్మనిష్ఠుల గావించి సంసారవృక్షమును రక్షించుచుండును. జ్ఞానులగువారికి ధర్మాధర్మఫలముల యొక్క యనిత్యత్వమును దెలిపి రక్షించుచుండును. కర్మిష్ఠుల నధర్మరూపమృత్యువు నుండియు, జ్ఞానులను సంసారరూపమృత్యువునుండియు నాచ్ఛాదించి రక్షించునవి గాన వేదములు ఛద్రస్సులు అను నర్థము పర్యవసిత మగుచున్నది. కాన మృత్యువునుండి భీతులై దేవతలు తయివిద్యను బ్రవేశించి ఛదస్సులతో దమను ఆచ్ఛాదించుకొని రను పై శ్రుతి-తాత్పర్యమే యిటు వివరింపబడిన దనుట స్పష్టము. స్మృతులు నీ యర్థము నిట్లు వివరించినవి.

“మృత్యుభీతైః పురా దేవై రాత్మన శ్చాదనాయ చ |
ఛదాంసి సంస్మృతా నీహ చ్ఛాదితా నై రతోఽమరాః ||
ఛాదనా ఛంద ఉద్దిష్టం వాససీ కృత్తిరేవ వా |
ఛందోభి రావృతం సర్వం విద్యా త్పర్వత్ర నానన్యతః ||”

—బృ. పరా. స్మృతి. 2-41-42.

ఛదస్సులు శర్మ హేతువులు - కృష్ణాజినశిల్పము
(చర్మ - శర్మ) :-

యజ్ఞవీక్షీతులగు యజమానుల నాచ్ఛాదించి పరిరక్షణము సేయుచు ఛందస్సులు శర్మ (చర్మ) హేతువు లగునను విషయము కృష్ణాజినదీక్షాధారణ మను వ్యాఖ్యమున శ్రుతి చక్కగా నిట్లు వివరించినది.

“అథ కృష్ణాజిన మారత్తే యజ్ఞస్యైవ సర్వత్వాయః యజ్ఞో హ దేవేభ్యోఽపచక్రామ, స కృష్ణో భూత్వా చదారః తస్య దేవా అనువిద్యంస్యవ మేవావచ్ఛాయాఽఽజప్రహః ॥”

“తస్య యాని శుక్లాని చ కృష్ణాని చ లోమాని — తా న్య్మదాం చ సామ్నాం చ రూపం యది వేతరదా....యాన్యేవ బ్రహ్మణీవ హరీణి తాని యజుషాం రూపమ్”

“సైషా త్రయా విద్యా యజ్ఞః । తస్మా ఏత చ్చిల్పమ్ - ఏష వర్ణః । తద్యత్ కృష్ణాజినం భవతి । యజ్ఞస్యైవ సర్వత్వాయః । తస్మాత్ కృష్ణాజిన ముదిదీక్షస్తే యజ్ఞస్యైవ సర్వత్వాయ....”

“అథ కృష్ణాజిన మారత్తే— ‘శర్మాసి (వా. సం. 1-14)’ —ఇతి । చర్మ వా ఏతత్ కృష్ణస్య, తదస్య తన్మానుషం, శర్మ దేవత్రా । తస్మా దాహ - శర్మాసీతి” —శ.బ్రా 1-1-4-1 నుండి 4.

“దక్షిణే నాహవనీయం ప్రాచీనగ్రీవే కృష్ణాజినే ఉపస్తృజాతియాని శుక్లాని తాని దివో రూపమ్ । యాని కృష్ణాని తా న్యస్యైః । య దివేతరదా—యాన్యేవ బ్రహ్మణీవ హరీణి - తాన్యన్తరిక్షస్య రూపమ్ । తదేన మేషు లోకే వ్యుదిదీక్షయతి....॥”

“—తే వా మూఢే’ (వా సం 4-9) ఇతి । గర్భో వా ఏష భవతియో దీక్షతే । స చ్ఛందాంసి ప్రవిశతి తస్మాన్మృత్యుంస్మాంగులి రివ భవతి । న్యక్ష్మాంగులియ ఇవ హి గర్భాః—”

“అథ దక్షిణేన జానునాఽఽరోహతి— ‘శర్మాసి శర్మ మేయచ్ఛ’ (వా.సం. 4-9) ఇతి । చర్మ వా ఏతత్ కృష్ణస్య తదస్య తన్మానుషమ్ । శర్మ దేవత్రా । తస్మా దాహ—శర్మాసి శర్మ మే యచ్ఛేతి” —శ.బ్రా. 3-2-1-1 నుండి 8.

“యజ్ఞము దేవతలనుండి తొలగిపోయి కృష్ణమృగరూపమై సంచరింప జొచ్చెను; దేవతలు వెన్నంటిపోయి దాని చర్మమును గ్రహించిరి. కాన యజ్ఞశరీరమే కృష్ణాజినము. దానియందలి, శుక్ల - కృష్ణ - బిభృ వర్ణములు ఋక్ - సామ-యజుస్సుల యొక్క రూపములు. కాన నా వర్ణములు ఋగ్యజుః సామశిల్పములు. ఇట్లు కృష్ణాజినము త్రయీవిద్యాస్వరూపము. త్రయీవిపాక కర్మసాధ్య మగుటచే యజ్ఞము కూడ త్రయీస్వరూపము. అట్టి కృష్ణాజినమును గ్రహించుటచేతను, ఆచ్ఛాదించుకొనుట చేతను, యజ్ఞమునకు బూర్ణత సిద్ధించును. అందుచేతనే యజ్ఞదీక్షితుడగు యజమానుడు ఛందస్సుల బ్రవేశించును. (స చ్ఛందాసి ప్రవిశతి). అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. లేక - కృష్ణాజినము నందలి శుక్ల - కృష్ణ-బిభృవర్ణములు లోకత్రయరూపములు; లోకత్రయరూప మగు కృష్ణాజినమును ధరించి యజమానుడు లోకత్రయదీక్షితు డగుచున్నాడు. మానవునకు మొదట గల్గు నది మానుషజన్మ. యజ్ఞాచరణముచే పునర్జన్మగలిగి దేవత్వము సిద్ధించును. కావున దీక్షితుడగు యజమానుడు గర్భస్థశకు తులుడు. గర్భస్థశకు వేరీతిగ వ్రేకులు ముడిచి గుప్పిలిపట్టి (శ్యక్నాంగుళిః ముష్టిన్ కురుతే) మాతృ శరీరాచ్ఛాదితుడై యుండునో యజ మానుడు నల్లై గుప్పిలి పట్టి త్రయీవిద్యారూప ఛందోమాతృ శరీరాచ్ఛాదితుడై - కృష్ణాజిన (చర్మ)దారియై యుండవలెను. అందుకే కృష్ణాజినధారణము. కృష్ణాజినము మానుషదృష్టిలో గృష్ణమృగము యొక్క చర్మమే (త దన్య త న్మానుషమ్). కాని దేవతా ప్రీతికర మగుటచే యజ్ఞకర్మమునందీ చర్మము శర్మ, శర్మ దేవత్రా) యగును కావుననే యజమానుడు - ‘నీవు శర్మరూపివి: నాకు శర్మ (సుఖము) నిమ్ము (శర్మాసే శర్మ మే యచ్ఛ)’ - అని కృష్ణాజినమును సంబోధించి యధిరోహించుచు బలుకును” - అని యర్థము.

ఇది కృష్ణాజినము త్రయీవిద్యాశిల్పము; అది మానుషదృష్టిలో చర్మము; నియమపూర్వక యజ్ఞానుష్ఠానసమయమున దేవతాప్రీతికరమై శర్మరూపము - అని చెప్పబడినది. అట్లే ఋక్ - యజుః - సామలక్షణ మగు త్రయీవిద్యయు మానుషదృష్టిలో గేవలము చర్మరూపము. అనగా మనస్సు నాచ్ఛాదించెడి కేవలశబ్దరూపము. కాని వేదార్థకుళలుడై వేదవిపాక కర్మాదివరకంత్రు డగుచు నిరంతరము ఛందస్సులతో

నాచ్చాదించుకొనుచో నపు డాత్రయీవిద్య కేవలచర్మ(శర్మ)రూపము గాక దేవతాప్రీతి హేతు వగుచు శర్మ(సుఖ)రూప మగు నను విషయ మీట సూచిత మగు చున్నది. దేవతలు మృత్యువునకు భయపడి త్రయీవిద్యను బ్రవేశించి చిందస్సులతో తమ్మాచ్చాదించుకొని రనెడి పూర్వోదాహృత శ్రుత్యర్థమే యిట కృష్టాజినశిల్పము ద్వారా ప్రదర్శింపబడినది.

త్రయీవిద్యారూపము యజ్ఞము; త్రయీవిద్యాశిల్పము కృష్టాజినము —కాన నట్టి త్రయీవిద్యాధ్యయనమునందు అధికారము సిద్ధించుటకై చేయబడెడి యుపనయనసంస్కారమునందును గూడ కృష్టాజినధారణముచేయబడుచుండును. అది మానుషదృష్టిలో 'చర్మమే' యయ్యను దేవతా ప్రీతికరమై శర్మ (ఆనంద) హేతువగుచు 'శర్మ' యగునని చెప్పబడినది. త్రయీవిద్యా ప్రతిష్ఠితు లియి ఛంద స్సులతో తమ్మాచ్చాదించుకొనువారు చిత్తశుద్ధిద్వారా క్రమముగ శర్మ (ఆనంద) స్వరూపు లగుదు రని ప్రబోధించుటయే కృష్టాజినధారణతాత్పర్యము. నేటికిని అభి వాదనప్రసంగమున శర్మాంతముగనే (నారాయణశర్మా ఆహం భోః అభివాదయే -యనుచు) నామోచ్చారణ జేయుట నీ వైదికసంప్రదాయరహస్యద్యోతక మనవచ్చును. అనందస్వరూపు డగుటచేతనే పరమేశ్వరునకును శర్మ యని నామము.

"సురేశః శరణం శర్మ షశ్వరేతాః ప్రజాభవః"

—విష్ణు హస్తనామము.

"పరమానందరూపత్వాత్ శర్మ"

—శం.భా

శర్మ(ఆనంద) గ్వరూపుడగు విష్ణువు యజ్ఞస్వరూపుడు (యజ్ఞో వై విష్ణుః) యజ్ఞము త్రయీవిద్యాశరీరము. అట్లే విష్ణువు త్రయీవిద్యాశరీరుడు.

"యస్య చందోమయం బ్రహ్మ దేహ ఆవవసం విభో ।

శ్రేయసాం తస్య గురుషు వాసోఽక్త్యన్తవిదంబనమ్ ।"

—భాగ. 10-80-45.

దేవా : శ్రీయోమూలము, చందోమయము నగు బ్రహ్మ (వేదము) నీ మూర్తి. అట్టి నీవు విద్యాభ్యాసమునకై గురుకులవాసము చేయుట లోకధర్మాను కరణము మాత్రమే - అని తన నెచ్చెలిమైన శ్రీకృష్ణునితో కుచేలుడు పల్కిన వాక్యము.

కాన 'కృష్ణమృగచర్మ - శర్మ' - శబ్దములు 'యజ్ఞము యొక్క లేక పరమేశ్వరుని యొక్క దేహ మగు త్రయీవిద్యనే తాము ధరించుట' - యను భావ మును ఆరాధకులకు స్ఫురింపజేయునట్టివి. ఇంతేకాదు; అవి శర్మహేతువులు. చందస్సులు శర్మహేతువు లను విషయమును 'సంహిత' పదప్రశస్తి ద్వారా శ్రుతి యిట్లు ప్రతిపాదించుచున్నది.

"ప్రజావతిః ప్రజాః సృష్ట్యా వ్యసంసత సంవత్సరః, న
చందోభి రాత్మానం సమదధా ద్య చందోభి రాత్మానం
సమదధా త్తస్మా త్సంహితా ఇతి"

—ఐ. ఆ. ౩-2-12.

కాలస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడు దేవ తిర్యక్తునుష్మరూప ప్రజలను సృజించి శ్రాంతుడై చందస్సులచే స్వశరీరమును సమాహితము గావించెను. అనగా వేదోక్త మంత్రపాఠసామర్థ్యముచే స్వావయవ పాటవమును సంపాదించెను. చంద స్సులచే (వేదములచే) స్వశరీరమును సమాహితము గావించుటచే చందః పాఠము నకు 'సంహిత' యని యన్వర్థనామము (యస్మా దయం చందోభిః స్వశరీరం సమాహితవాం స్తస్మా త్సమాధానహేతుత్వా చ్చందః పాఠః సంహితే త్యుచ్యతే —సా.భా.). సృష్టికార్య పరిశ్రాంతు డగు ప్రజావతి చందఃపాఠముచే సమాహిత డయినట్లు, సంసారభారపరిశ్రాంతు లగువారును చందఃపాఠముచే సమాహిత (స్వస్థు, లగుదురు; అట్టివారి స్థూల - సూక్ష్మ శరీరములు సమాహితము (స్వసము) లయి అనంద (శర్మ) ప్రాప్తిని గల్గించెడి పాటవము చందఃపాఠము (స్వాధ్యాయము)చే సమకూరును; అందుచే - నట్లు స్వాస్థ్యమును, పాటవమును గల్గించునది యగుటచే 'సంహిత' యగునని తాత్పర్యము.

కాన 'భాదనాత్ ఛందాంసి' - యను నిర్వచనమే యిట చెప్పబడి నట్లగుచున్నది. కాని భాదన మనగా నాచ్ఛాదించుట (మృత్యువునుండి యాచ్ఛాదించుట) యను నర్థము పూర్వము చెప్పబడినది. 'స్వాస్థ్యమును జేకూర్చి పాటనమను గల్గించుట' యని యిట జెప్పబడినది. రెండింటి తాత్పర్యమొకటియే. 'భాదయతి' - యను క్రియకు సిద్ధాంతకొముది యందు నీ యర్థము లిట్లు వివరింపబడినవి.

"స్వాస్థ్యే ణిచి తు భాదయతి. బలీ భవతి, ప్రాణీ భవతి,
ఆపవారయతి వేత్సర్కః"

'భాదన' మనగా బలవంతు డగుట, ప్రాణశక్తిమంతు డగుట, ఆచ్ఛాదించుట - అని యర్థము. అట్టి ధర్మము గలవి యగుటచే వేదములకు 'ఛందస్సు' లని పేరు. ఛందస్సులతో నాచ్ఛాదించుకొనుటచే బ్రాణులు శక్తిమంతు లగుదురను విషయము తైత్తిరీయశ్రుతియు నిట్లు వివరించినది.

"ప్రజాపతి రగ్ని మచినుతః స జురపవి ర్భూత్వాఽతిష్ఠత్ ।
తం దేవా విభ్యతో నోపాఽఽయన్ । తే ఛందోభి రాత్మానం
భాదయిత్వోపాఽఽయన్ । త చ్చందసాం ఛందస్త్యమ్ । బ్రహ్మ
వై ఛందాంసి । బ్రహ్మణ ఏతద్రూపగ్ం యత్ కృష్ణాజినమ్ ।
కార్షీ ఉపానహో వువముంచతే | ఛందోభి రేవాఽఽత్మానం
భాదయిత్వాఽగ్ని మువచరతి॥" — తై. సం. ౬-౧-౧-1.

ప్రజాపతి యగ్నిదయనము జేయ నా యగ్ని తీక్షణవజ్రధావరై నత్యగ్ర రూపుడై తేజరిల్లెను. దేవత లా మహాగ్నిని జూచి భయపడి నమీపింపరేరైరి. వా రపుడు ఛందస్సులతో దమ్మాచ్ఛాదించుకొని వానితో నాత్మరక్ష గావించుకొని యగ్నిదరి జేర గల్గిరి. ఇట్లాచ్ఛాదకము లయి, అత్యురజ్జికరము లగుటయే ఛందస్సుల ఛందస్త్యము. వేదమే (బ్రహ్మయే) ఛందస్సులు కృష్ణాజినము అనునది బ్రహ్మ (వేదము) యొక్క రూపము. కాన యజమానుడు కృష్ణాజిననిర్మితము లగు పాదుకల ధరించుచున్నాడు. అనగా ఛందస్సులచే నాచ్ఛాదించబడి యగ్నిని

సమీపించుచున్నాడు - అని యర్థము. ప్రత్యక్షముగ జ్వాలారూపుడై తీక్షణముగ గన్పట్టెడి యగ్ని ఛందస్సులతో నాచ్ఛాదించుకొనెడి యజమానునకు దేవతారూపమున బ్రసన్నుడై ప్రాప్యకగునని భావము. ఆచ్ఛాదకము లగుచు అత్యరణ్యకరములు (అత్యచికిత్సకములు) - శర్మహేతువులు - గాన వేదములు ఛందస్సు లగునని శ్రుతితాత్పర్యము.

(2) ఛదయన్తీతి ఛందాంసి :-

ఛదయన్తీతి ఛందాంసి - యను నిర్వచనమే గాక 'ఛదయన్తీతి ఛందాంసి యను నిర్వచనము గూడ శ్రుతులయందు గలదు.

“తా న్యస్మా అచ్చదయం స్తాని య దస్మాఽఅచ్చదయన్
తస్మా ఛందాంసి” — శ బ్రా. 8-5-2-1.

ఇది శ్రుతియందు ఛదయన్తీతి ఛందాంసి' యను నిర్వచనము బ్రదర్శింపబడినది. 'ఛదయన్తీతి' యను క్రియకు సిద్ధాంతకాముది యందర్థ మిట్లు గలదు.

“చదంతం ప్రయుక్తే ఛదయతి. బలవంతం ప్రాణవంతం
వా శరో తీత్యర్థః॥”

బలవంతుని, లేక ప్రాణవంతుని జేయునది యని యర్థము. కాన నీ నిర్వచనము గూడ పూర్వోక్తమైన 'ఛదయన్తీతి ఛందాంసి' యను నర్థమునే స్పష్టము జేయుచు వివరించుచున్నది.

ఇంతేగాక ఛందః శబ్దమునకు మఱియొక నిర్వచనము గూడ సంప్రదాయముగతమై కానవచ్చుచున్నది.

3) చందయన్తి - అహ్లాదయన్తి :-

“చందయన్తి అహ్లాదయన్తి, చంద్యతేనననా - చదే అహ్లాదనీ -

చందే రాదే శ్చ ఛః (ఉణాది 4-218) ఇతి ఆనున్ - చన్య చశ్చ -
—అమరసూత్రాకా; వాచస్పత్యము.

అహ్లాదపరచనవి, లేక దీనిచే నానందింపజేయబడుదురు గాన చంద
స్సులు —అని యర్థము. అహ్లాదపరచనవి యనుటచే లోకోత్తరాహ్లాదముచే
జితమును స్వస్థము (నమాహితము) గావించునని యి సూచిత మగుచున్నది.
ఈ లోకోత్తరాహ్లాదమే రమణీయర్థము. అట్టి రమణీయార్థమును బ్రతిపాదించు
వేదశబ్దములే చందస్సులు. అట్టివి యగుటచేత నేపీనిని కావ్య మనుచు 'కావ్యం చందః-
త్రయీ వై విద్యా కావ్యం చందః' - అని యీ రీతిగ శ్రుతులును బ్రవర్తించి
చూ . కవి కావ్యశబ్దములు).

గాయత్ర్యాదిచందస్సులు - చంద స్త్వము :-

'చందాంసి ఛాదనాత్' - అను నీ ష్యత్ప్రతి ననుసరించియే గాయత్ర్యాది,
చందస్సుంకును చందస్సులను నామ మన్వర్తయైనది.

"స చ్చందోభి శ్చన్నో య చ్చందోభి శ్చన్నే ప్రస్థా
చ్ఛందాంసీ త్యాచక్షతే ఇతి"

"ఛాదయన్తి హ వా ఏనం చందాంసి పాపా త్కర్మణో
యస్యాం కస్యాంచి ద్విశ కామయతే య ఏవ మేత
చ్ఛందసాం చంద స్త్వం వేద, ఇతి" —ఐ. ఆ. 2-1-6.

ఉష్టిక్ గాయత్ర్యాది చందస్సులు ప్రాణదేవత (హిరణ్యగర్భుని) యవ
యవములు. కాన ప్రాణదేవత గాయత్ర్యాది చందోమయము. ఇట్లు ప్రాణదేవత
చందోమయ యగుచు గాయత్ర్యాది చందస్సులచే నాచ్ఛాదిత మగుటజేసి, ఛాదన

హేతువు లగు గాయత్ర్యాదులకును 'చందస్సు' లని యన్వర్తనామము గల్గినది. మఱియు నెవడి చందస్సులు ప్రాణదేవత నాచ్ఛాదించునని యని తెలిసికొనునో యతడు ఎచట నే పాపము చేయ సంకల్పించినను గాయత్ర్యాది చందస్సు లా ప్రాణ దేవతోపాసకుని పాపము నుండి యాచ్ఛాదించును; పాపసంకల్పముల బోనడి పాపము ను స్పృశింపకుండ జేసి యతని రక్షించును - అని యర్థము

మంత్రములతో సంబంధము లేక గాయత్ర్యాదిచందస్సులకు స్వతంత్రమైన యునికి లేదు. ఇది గాయత్ర్యాది చందస్సు లాచ్ఛాదించుచున్నవనినచో వేదములు ప్రాణదేవత నాచ్ఛాదించుచున్న వనియే యర్థము. ఐతరేయబ్రాహ్మణము గూడ చందస్సులు ప్రజాపతి యంగము లని యిట్లు వర్ణించినది.

“ప్రజాపతే ర్వా ఏతా న్యంగాని య చ్చందాసి” — ఐ. బ్రా. 1-8.

కాన నిట్లు చందస్సులు ప్రజాపతి యంగము లనియు, విష్ణువు ఛందో మయమూర్తి యనియు జెప్పబడె బరమేశ్వరుడు, లేక హిరణ్యగర్భుడు చందః శరీరుడు లేక ఛందోమయుడు అని తెలియును. అనగా 1) పరమేశ్వరుడు చందస్సుల (వేదముల) చేతనే తెలియబడును. 2) చందస్సులు పరమేశ్వరుని బ్రతి పాదించుటయందే తాత్పర్యము గలవి - యనెడి రెండు విషయములు స్పష్టము లగు చున్నవి. యజ్ఞదీక్షితుడై ఛందోమయుడైన యజమానుడును ప్రజాపతిరూపుడే యగు నవి క్రుతి చెప్పుచున్నది.

‘ప్రజాపతి ర్వో యజతే’

— ఐ. బ్రా. 7-8.

‘దేవాసురా హా వై యత్ర సంయేతిర ఉభయే ప్రాజాపత్యాః’

— ఛాం. ఉ. 1-2-1.

“శాస్త్రీయ ప్రకాశ వృత్త్యభిభవనాయ ప్రవృత్తాః స్వాభావిక్య స్తమోరూపా ఇంద్రియ వృత్తయోఽసురాః । తథా తద్విస రీతాః శాస్త్రార్థ విషయ వివేక జ్యోతి రాత్మావో దేవాః

స్వాభావిక తమోరూపానురాభిభవనాయ ప్రవృత్తా
 ఇత్యన్యోన్యాభిభవోద్భవరూపః సంగ్రామ ఇవ సర్వ
 ప్రాణిషు ప్రతిదేహం దేహసుర సంగ్రామోఽనాదికాల
 ప్రవృత్త ఇత్యభిప్రాయః ।అత ఉభయేఽపి దేవా
 సురాః ప్రజాపతే రవత్యానీతి ప్రాజాపత్యాః । ప్రజాపతిః
 కర్మజ్ఞానాధిక్యతః పురుషః । 'పురుష ఏవోక్తమయ మేవ
 మహాన్ ప్రజాపతిః' ఇతి శ్రుత్యంతరాత్ ।" —శం.భా.

అనగా కర్మజ్ఞానాధిక్యత దగుచు యజమానుడు చందోమయుడై వ్యష్టి
 పరిచ్ఛిన్న భావము వదలి తనను సమష్టిదేవతాస్వరూపు డగు ప్రజాపతిగ భావన
 జేయవలె ననియు గ్రమముగ తద్రూపుడు కావలె ననియు దాత్పర్యము.

గరుడవాహనః - పృషభవాహనః :-

హిరిణ్యగర్భానివలెనే సుపర్ణుడును చందోమయు డని యిట్లు చెప్పబడు
 చున్నాడు.

"సుపర్ణోఽసి గరుత్మాం త్రివృత్తే శిరో, గాయత్రం చక్షుః, సోమ
 ఆత్మా, సామ తే తనూ ర్వామదేవ్యం బృహద్రథంతరే పక్షే,
 యజ్ఞాయజ్ఞీయం పుచ్ఛం, చందాగ్ం స్యంగాని ధిష్టియాః శఫా,
 యజూగ్ంషి సాహ, సుపర్ణోఽసి గరుత్మాన్ దివం గచ్ఛ సువః

పత" —తై. సం. 4-1-10-5; 4-6-5-3; వా. సం. 1-4;

శ. బ్రా. 6-7-2-6; ఐ.ఆ. 5-1-5-4.

ఈ శ్రుతి వాక్యము లన్నిని చందోమయుడగు సుపర్ణునిగా గీర్తించు
 చున్నవి. సుపర్ణుడు (గరుత్మాంతుడు) చందోమయు డగుట శ్రుతితాత్పర్యము
 చందోమయుడగు గరుడునిచే వహింపబడుచు శ్రీమహావిష్ణువు గజేంద్రుని రక్షించు
 టకై యేతె చినట్లు శ్రీమద్భాగవత మిట్లు చెప్పుచున్నది.

“చందోమయేన గరుడేన స ఉహ్యమానః చక్రాయదోఽభ్యగమ
దాకు యతో గజేంద్రః ।” —భాగ. 8-3-31.

ఈ గరుడుడు వేదరాః యని హరివంశము గూడ నిట్లు చెప్పుచున్నది.

“తతః స భగవాం స్తార్థ్యో వేదరాః రితి స్మృతః”

—హరివంశః 76-2.

యజ్ఞము త్రయ్యావిద్యారూపమై చందోమయ మగుటజేసియే ‘యజ్ఞాంగః
యజ్ఞవాహనః, వృషరథ’ — ఇత్యాదినామములు శ్రుతిస్మృతులయందు బరమేశ్వరు
నకు జెప్పబడుచున్నవి. ‘బ్రహ్మాణం బ్రహ్మవాహనమ్ (ఋ. 6-45-7 మొ.);
యజ్ఞేభి ర్యజ్ఞవాహనం (ఋ. 8-12-20 మొ.); వృషా త్వా వృషణం వర్తతు ద్యౌః
ర్వృషా....న నో వృషా వృషరథః (ఋ. 6-36-5); యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః
(విష్ణుసహస్రనామ) - ఇత్యాది శ్రుతి - స్మృతివాక్యములు ‘పరమేశ్వరుడు యజ్ఞ
శరీరుడు, యజ్ఞవాహనుడు, చందఃశరీరుడు, చందోవాహనుడు, - అను విషయమును
దెల్పుచున్నవి. అనగా చందస్సుని ద్వారా, యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానముద్వారా, పర
మేశ్వరుని దర్శింప శక్య మని తాత్పర్యము. శాస్త్రయోనిత్యాత్ (బ్ర సూ. 1-1-4)
‘శబ్ద బ్రహ్మణి నిష్ఠాతః పరం బ్రహ్మాదిగచ్ఛతి’ - ఇత్యాది వచనములును పరమేశ్వ
రుడు వేదైకప్రతిపాద్యు డని చెప్పుచున్నవి. ఈ వైదికసంప్రదాయ రహస్యమును
గుర్తింపజేయుటకో యనునట్లు శివాలయములందు చందోమయుడు లేక ధర్మస్వ
రూపు డగు నందీశ్వరుని మొదట దర్శించి పిదప శివుని దర్శించుచు, విష్ణ్వాలయ
ములందు మొదట చందోమయ సువర్ణుని (గరుత్మాంతుని) దర్శించి పిదప విష్ణువును
దర్శించుటయు సను నాచారము శిష్టజనసంఘతమై నేటికిని వలచుచున్నది. దేవతా
మూర్తి కెదురుగ గరుడధ్వజ వృషభధ్వజముల బ్రతిష్ఠించి బ్రహ్మోత్పవముల నల్ప
అచారములు నీ యర్థము సువలక్షింపజేయునట్టివి.

4. చందస్సున ద్వారా మాత్రమే పరమేశ్వరుని దర్శింపశక్యమగుటయు
అట్లు దర్శింపజేయుటయందు చందస్సులు స్వచ్ఛందములు - స్వతఃప్రమాణములు

—నను విషయము చందఃపదము యొక్క మఱియొక నిర్వచనము ద్వారా గ్రహింపనగును.

“చందాంసి నామ ద్విపదాం పరిష్ట । స్వచ్ఛందయోగేన తవంతి
తత్ర । చందోవిద సేన చ తా నదీత్య । గతా హి వేదస్య
న వేద్య మార్యాః ॥

—భార. పవత్పుజాతీయ. 2-41.

“హే ద్విపదాం పరిష్ట । చందాంసి వేదాః, స్వచ్ఛందయోగేన
స్వచ్ఛందతా స్వాదీనతా యథాకామ మిత్యర్థః । తత్రైవ
ప్రమాణం భవన్తి । శ్రూయతే చ - సర్వే వేదా యత్పద
మామనంతి; వేదైశ్చ సర్వై రహ మేవ వేద్యః ఇతి ।
పురుషార్థపర్యవసాయిత్వా ద్వేదస్య తద్వ్యతిరిక్తస్య అనిత్యా
శుచి దుఃఖానువిధత్వేన పురుషార్థత్వాభావో తత్స్వరూపత్వ
తత్పాదకత్వ తత్రప్రతిపాదకత్వేన వేదానాం ప్రమాణత్వ మిత్యర్థః ।
యస్మా ద్వేదాః స్వచ్ఛందయోగేన తత్రైవ ప్రమాణం భవన్తి ।
తేన చ హేతునా తాన్ వేదా నదీత్య అవగమ్య వేదాంత
శ్రవణాదికారణం కృత్వా, గతాః స్థాప్తాః, వేదస్య సంవి
ద్యూపస్య పరమాత్మనః రూపం న వేద్యం ప్రపంచం, ఆర్యాః
పండితాః బ్రహ్మవిదాః॥”

—శం భా.

‘వేదములు పరమేశ్వరపరములు గావు’ -అని శంకించెడి ధృతరాష్ట్రుని నందియ
మును దొలగించుటకై ననత్పుజాతుని సమారావవచనమిది. ‘పురుషశ్రేష్ఠుడా! చంద
స్సులకు బురుషార్థములదర్శింపజేయుటయందే తాత్పర్యము. పురుషార్థవ్యతిరిక్తము
లయినవి. అనిత్య-అశుచి-దుఃఖానుగతములు. కాన నవి పురుషార్థములు గావనియు
చందస్సులు వోధించుచున్నవి. అట్టి చందస్సులు పరమేశ్వరస్వరూపములు, తత్పాదక
ములు, తత్రప్రతిపాదకములును నగును. కాన నవి అన్యవిరపేక్షముగ, అవగా స్వచ్ఛం
దముగ, పరమాత్మయందు బ్రహ్మణము లగుటచే వాని నధ్యయముజేసి బ్రహ్మవిదు

లగు నార్యులు (వండితులు) వేదముయొక్క (సంవిద్రూపుడగు పరమాత్మయొక్క), స్వరూపమును బొందుదురు. కాని వేద్యుడుగు ప్రపంచమును బొందిరు - అని యర్థము.

చందస్సులు స్వచ్ఛందయోగముచే బరమాత్మయందు బ్రహ్మణము లగు ననుటచే వేదములకు చందస్సు లను నామ మన్వర్తిమైన దను విషయమిటు సూచిక మగుచున్నది. కాన చందస్సు లనగా స్వచ్ఛందముగ బురుషార్థముల బ్రతిపాదించునవి యని భావము.

చందస్సులు - నిర్వచనక్రమము:-

ఇంతవరకును చందః శబ్దమునకు శ్రుతిస్మృతులు ప్రదర్శించిన వ్యుత్పత్తులివి.

1. చందయన్తి ఆచ్చాదయన్తి ఇతి
2. చవయన్తి ప్రాణీ భవన్తి, బలీ భవన్తి ఇతి.
3. చందయన్తి ఆహ్లాదయన్తి ఇతి
4. స్వచ్ఛందయోగేన ప్రమాణం భవన్తి ఇతి — చందాంసి.

పైన జూపిన వ్యుత్పత్తులలో నొక్కొక్కదాని యందొక్కొక్క విశిష్టతయు, దానిని బురస్కరించుకొని యొక క్రమవద్దతియు నుద్దిష్టమై యున్నటుల గన్పట్టును.

1. మొదటి నిర్వచనమును జూతము. 'చందయన్తి - ఆచ్చాదించునవి' యని యర్థము. యజ్ఞదీక్షితుడు భౌతికశరీరాచ్చాదితుడయ్యును, చందః శరీరుత్తమతీయొక శరీరము దాల్చి డివ్యజన్మ నొంది నని యీ నిర్వచనము వలన దెలియుచున్నది. తృష్ణాజినభారశక్తియు వలన నీ విషయము స్పష్టము గావింపబడినది. ఇటు యజ్ఞదీక్షితుడు చందఃశరీరుడగుట యన నెమో చూతము.

కర్మానుష్ఠానమునకై దీక్షితుడగువాడు భౌతికశరీరముతో నొప్పి యున్న

జాలదు. దేవతానుగ్రహపాత్రు డగుటకై వలయు విలక్షణశరీరము నాతనికి చందస్సులు ప్రసాదించుచున్నవి. అతడు జన్మసిద్ధబ్రాహ్మణత్వముతో నొప్పి యున్నను నా బ్రాహ్మణత్వము చేదవిహిత కర్మానుష్ఠాన యోగ్యతాసంపాదకము మాత్రమే. తరువాత దీక్షణీయేష్టి - కృష్ణాజినధారణాది దీక్షాసంస్కారములచే సంస్కృతు డగుచు దీక్షితుడై చందస్సులతో ననుగ్రహంపబడిన నూతనశరీరముతో విశిష్టబ్రాహ్మణుడై మహావీర్యుడగు నని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

“అదైక ఉద్వదతి-దీక్షితోఽయం బ్రాహ్మణో దీక్షితోఽయం బ్రాహ్మణ ఇతి, నివేదిత మేదైన మేత తృప్తం దేవేభ్యో నివేదయతి, ఆయం మహావీర్యో యో యజ్ఞం ప్రాప దితి, ఆయం యుష్మాకైకో భూత్ . తం గోపాయక ఇత్యేవైతదహా”

— శ. బ్రా 3-2-1-39.

“అథ యద్రాహ్మణ ఇత్యాహ - అనద్దేవ వా ఆస్యాతః పురాజానం భవతి . ఇదం హ్యహుః - రజంసి యోషిత మనునవ న్నే. తదుత రజంశ్యేవ రేత ఆదధతీతి, అపాత్రాద్ద జాయతే . యో బ్రాహ్మణో — యో యజ్ఞాత్ జాయతే తస్మాదపి రాజన్యం వా వైశ్యం వా బ్రాహ్మణ ఇత్యేవ బ్రూయాత్ . బ్రహ్మణో హి జాయతే! యో యజ్ఞాత్ జాయతే . తస్మా దాహుః - న నవనకృతం హన్యాత్ ఏనస్వీ హైవ నవనకృతేతి”

శ. బ్రా. 3-2-1-40. (వా.సం 5-14).

అధ్వర్యు డను ముత్విజుడు దీక్షాసంస్కారములచే దీక్షితుడైన యజమానుని- ఇడుగో దీక్షితుడైన యజమానుడు. దీక్షాసంస్కారములచే మహావీర్యుడై యజ్ఞకర్మ కేతెంచినాడు; ఇతడు మీలో నొక డగుటచే రక్షింపుడు - అని దేవత లకు నివేదించును. ఇతడు జన్మసిద్ధబ్రాహ్మణత్వము గలవాడయ్యును నది యభి

వ్యక్తము గాకయుండును. ఏలయన, గర్భధారణనమయమున ప్రియ సామాన్యముగ రక్షానమాక్రాంత లగుదురని చెప్పుదురు; అందుచే జన్మసిద్ధబ్రాహ్మణత్వ మభివ్యక్తము గాదు. తిరిగి యిది బ్రహ్మనుండి - అనగా యజ్ఞమునుండి - పుట్టుటచే బ్రాహ్మణుడగుచున్నాడు. అట్లే రాజన్యమగుని, వైశ్యుడుగాని, జన్మసిద్ధ లోకవ్యవహార యోగ్య బ్రాహ్మణత్వము లేకున్నను యజ్ఞాచరణముచే దేవతానుగ్రహయోగ్య బ్రాహ్మణత్వము నొందును. కావున యజ్ఞశీలుని జంపగాదు. అట్లు చంపువాడు మహాపాపి యగును - అని యర్థము.

పై శ్రుతివాక్యముల గమనించుచో యజ్ఞము నాచరించినవాడు మొదటి ప్రాకృతదేహముతోగాక యప్రాకృత బ్రాహ్మీతనువుతో విలసిల్లునని తెలియుచున్నది.

“స్వాధ్యాయేన వ్రతై ర్హోమైః త్రైవిద్యే నేజ్యయా సుతైః॥

మహాయజ్ఞై శ్చ యజ్ఞై శ్చ బ్రాహ్మీయం క్రియతే తనుః॥”

—మమ. 2-28.

ఇత్యాది శ్రుతివచనములను పై విషయమునే వివరించుచున్నవి. ఇట్లు కర్మయోగమున బ్రవర్తిల్లువారలకు బ్రాహ్మీతనువును - చందఃశరీరమును - అనుగ్రహించునని చందస్సులు. కనుక చందస్సులచే నాచ్ఛాదించబడుట యనగా నాసురీద్రవృత్తివిదొలగించి చందస్సులు కర్మణ్యునియందు గ్రమముగా దైవీసంపదను విలసిల్లజేయుట యని గ్రహింపవగును. ఈ విషయమునే ‘చందాంసి ఛాదనాత్’ అను మొదటి విర్వచనము స్ఫురింప జేయుచున్నది.

(2) ‘చదయ నీతి చందాంసి’ - కర్మచరణముచే దేవీశక్తి సంపన్నుడై క్రమముగ లోకవిషయవాసనాదూరుడై చందస్సులతో (వేదములతో) పరమేశ్వరునుపాపించుకొలది ఇంద్రియజయము ద్వారా సమాహితు డగును. ప్రాణశక్తి యుద్ధీపుతపై చిత్తము వీర్యవత్తరమగును. చిత్తము వీర్యవత్తరమై కొలది చందస్సులును వీర్యవత్తరము లగుచుండును. అట్లు శరదఃసమాహిత శక్తిలే దీరులు; బలవంతులు. ‘అజితేంద్రియులు దుర్బలులు; జితేంద్రియులు బలవంతులు’ సమట శ్రుతి

సంప్రదాయము. జితేంద్రియులు గానిచో వారికి గర్భయోగముగాని, భక్తి యోగము గాని దుస్సాధ్యము. యోగోపయుక్త చిత్తసమాధానము నమగ్రహించి ఛందస్సుగా యుపాసకుల శక్తిమంతుల గావించును. క్రమముగ జిజ్ఞాసాపరులగు సాధకులకు తల్లివోలె తత్త్వము నుపదేశించుచు విజ్ఞాన బలమును పెంపొందించును. శ్రుతి యీ రెండవ నిర్వచనము ద్వారా యుద్దేశించిన బలము గాని శక్తిగాని యిట్టి యీ 'ప్రాణశక్తియే; మనః శక్తియే; విజ్ఞానశక్తియే' - యని గ్రహింపనగును. ఇక మూడవ నిర్వచనమును జూతము.

3) "చందయన్తి ఆహ్లాదయన్తీతి చందాన్తి" - ఆహ్లాదపరచునని యని యర్థము. మొదట కర్మానుష్ఠానాదుల జేసి దైవీసంపదతో విడిసిల్లి, క్రమముగ నీశ్వరాంభితచిత్తుడై, శక్తిమంతుడై, విరక్తుడై, గురుకుశ్రూషాదుల ద్వారా వేదాంతశ్రవణమననాదుల జేసెడి యుత్తమాధికారికి - జ్ఞానయోగికి - ఛందస్సులు కాంతవోలె రస (అనంద) స్వరూపుడగు బ్రహ్మ (ఆత్మ) యొక్క యవరోక్ష సాక్షాత్కారము గలిగించి యాహ్లాదపఱచును. ఇది యలోకికానందము. శ్రుత్యుద్దిష్టమైన రమణీయార్థమును (పరమార్థమును) దర్శింపజేయు ఛందస్సు లలోకికానందమును గలిగించునని యని యీ మూడవ నిర్వచనము యొక్క తాత్పర్యము.

అట్టి యలోకికానందమును గలిగించెడి విశిష్టమైన శక్తి సామగానమునం దుండుటజేసి సామలకు 'ఛందస్సు' లనెడి ప్రత్యేకనామము గలదు. కావుననే సామశాఖీయులకు 'ఛందోగాః' అనియు, తచ్చాఖీ యోపనిషత్తులతో నొక దానికి 'ఛందోగ్య' మనియు నామములు ప్రసిద్ధిము లైనవి. 'వేదానాం సామ వేదోఽస్మి; వేదైః సాంగ వద క్రమోపనిషదైర్గాయన్తి యం సామగాః' ఇత్యాది వచనము లందుకు దార్కాణము. శౌనకమహర్షియు బృహద్దేవతయందు ఋక్ - ఋజుస్ - సామిల స్వభావము నిట్లు చెప్పినాడు.

"యోగేన దాక్షిణ్య దిమేన బుద్ధ్యా బాహుశ్రుత్యేన తపసా నియోగైః, ఉపాస్యా స్త్రాః కృత్స్నో దేవతా యా॥ ఋవో హ యో వేద న వేద దేవాః॥ యజాంషి యో వేద న వేదయజాన్. సామాని యో వేద న వేద తత్త్వమ్॥"

—బృహద్దేవత. 8-130.

“యోగము (చిత్తవృత్తి నిరోధము). దాక్ష్యము (దక్షత), దమము: బుద్ధి (వివేకము), పాండిత్యము, తపస్సు, నియోగము (శాస్త్రోక్తవిధి).—వీనితో నొప్పి దేవతలను జక్కగ నుపాసించవలెను. ఆ యుపాస్య దేవతా స్వరూపమును వివరించునవి ఋక్కులు. ఇట్టి ఋక్కుల నెవడు చక్కగా దెలిసికొనునో యతడే దేవతల దెలిసికొనినవాడు (ఋచో హ యో వేద స వేద దేవాన్). యజుస్సుల నెవడు తెలిసికొనునో యతడే యజ్ఞముల తెలిసినవాడు. (యజాంషి యో వేద స వేద యజ్ఞాన్). సామల నెవడు తెలిసికొనునో యతడు తత్త్వము నెఱిగినవాడు (సామాని యో వేద స వేద తత్త్వం) — అని యర్థము.

ఇవట సామవిదుడు తత్త్వవిదు డగునని చెప్పబడుటచే సామల ప్రాశస్త్యము సూచిత మగుచున్నది. ఋతేయు నొక విషయము. ఋక్కులు, యజుస్సులు, సామలు మూడింటిచే కలిపి విర్వర్తింపబడెడి క్రియకు స్థూలముగ యజ్ఞ మని వ్యవహారము. ఈ మూడింటిచే మూడు విభిన్నక్రియలు నిర్వర్తింపబడుచుండును. సామవిదుడు తత్త్వవిదు డగు నని చెప్పబడుటచే యజ్ఞమున జేయబడెడి సామ గానము జ్ఞానయోగమున కుపలక్షకముగా గ్రహింప నగును. సామలు జ్ఞానయోగ స్ఫోరకము లగుచో మిగిలినవి రెండును యథాతథముగ కర్మ - ఉపాసనా - యోగోపలక్షకములుగ గ్రహింప నగును. కాన శ్రుతివిహితమైన యజ్ఞ మనెడి మహా క్రియ త్రివిధమంత్రజాతము యొక్క విశిష్టక్రియల ద్వారా కర్మోపాసనా జ్ఞాన—యోగత్రయమార్గవర్ధియగు ననుట నిట సూచితముగ నున్నది. యజ్ఞక్రియ యందు సూచనాప్రాయముగ నుపలక్షితములైన నీ మూడు యోగముల వివరించుటకై కర్మోపాసనాజ్ఞానరూప కాండత్రయాత్మకముగ శ్రుతి ప్రవర్తిల్లినది. ఇట్టి శ్రుతియొక్క పరమలక్ష్యము అహోదవసంచుటయే — అలోకికానందమును గల్గించుటయే. ఇది మూడవ నిర్వచనము యొక్క తాత్పర్యము.

4) ‘స్వచ్ఛందయోగేన ప్రమాణం భవన్తి’— పైన జెప్పినట్లు చందస్సులు అధికారి యోగ్యత ననుసరించి యుపదేశించుచు గ్రమముగ వారిని గర్మోపాసనా జ్ఞానయోగమార్గములందు బ్రవర్తిల్లజేసి, ప్రభు - సుహృత్ - కాంతానందమితత్వ

రూపములతో బొడగట్టుచు, నిట్లు స్వచ్ఛందముగ దత్తము నుద్బోధించుట యందు బ్రమాణము లగుచుండు నని యీ నిర్వచన తాత్పర్యము.

చందస్సలు - గోవ్రజములు :-

చందస్సు లనగా గోస్థానములగు వ్రజము లని క్రుతి బట్టు కీర్తించుచున్నది.

“వ్రజం గచ్చ గోస్థాన మిత్యాహుః। చందాంసి వై వ్రజో
గోస్థానః। చందాంస్యేవాన్యై వ్రజం గోస్థానం కరోతి॥”

—తై. బ్ర. 3-2-9.

“వ్రజ స్త్యస్మిన్నితి వ్రజః। గోచరాదౌ విపాత్యతే। గవాం స్థాన
మధికరణభూతో వ్రజః। చందాంసి శబ్దానాం స్థానాధికరణత్వాత్

తత్సామ్యాదుత్కరోఽపి తథోచ్యతే” —భట్ట. భా.

“గాయత్ర్యాదీని చందాంస్యేవ గోశబ్దాభిధేయానాం నాచ

మవస్థానయోగ్యో వ్రజశబ్దాభిధేయో దేశవిశేషః” —సా.భా.

మంత్రము లనెడి గోవులకు (వేదవాక్కులకు) విలయము లగుటచే
చందస్సులు (వేదములు) గోస్థానము లగు వ్రజము లని యిట్లు క్రుతిచే గీర్తించ
బడినవి. గోవింద, గోపీజనవల్లభ, గోపాల, గోపుర - ఇత్యాది పదములు నీ
విషయమును (మంత్రములు గోవులగుటను) ఉపలక్షింప జేయునట్టివి.

“గో భూమి వేదవిదితో వేదితా గోపీజనవిద్యాకలా ప్రే కః”

—గో.పూ.ఉ.

“గోభూమి వేదై ర్విదితః। విగ్రహస్తు గాం సౌరభేయాం,
గాం భూమిం; గాం వాచం వేదం వా విందతీతి గోవిందః॥—

యద్వా గోపీ జన ఏవాఽఽననునా ద్విద్యాకలాజ్ఞానవ్రదో

గ్రంథభాగః। ‘గోపో గావ ఋచః’ ఇతి క్రుతేః। తాసాం

ప్రేరకః సోస్మృతానంపాదకః”

—నారాయణవిరచిత దీపికావ్యాఖ్య.

“సప్తాం వై ధరణీం పూర్వ మవిందం వై గుహాగతామ్,

గోవింద ఇతి తేనాహం దేవై ర్వాగ్ని రభిప్తుతః॥”

ఇతి మోక్షధర్మ వచనాత్ (భార. 1.-341-10) గోవిందః;

“అహం కిలేంద్రో దేవానాం త్వం గవా మింద్రతాం గతః,

గోవింద ఇతి లోకా స్త్వాం స్తోష్యంతి భువి శాశ్వతమ్॥” ఇతి,

“గౌ రేషా తుతథా వాణీ తాం చ విందయతే భవాన్,

గోవింద స్తు తతో దేవ మునిభిః కథ్యతే భవాన్॥”

ఇతి చ హరివంశే (31-38-60) గౌర్వాణీ తాం విందతీతి

గోవిందః!.... గోభి ర్వాణీభిః విందతే, వేత్తి వేదాన్త వాక్యై

రితి వా గోవిందః.

“గోభిరేవ యతో వేద్యో గోవిందః సముదాహృతః॥”

ఇతి శ్రీవిష్ణుతిలకే

—శం.భా. విష్ణుసహస్రనామ.

“స త్వాం కృష్ణాభిషేద్యామి గవాం వాక్యవ్రచోదితః,

ఉపేంద్రత్వే గవా మింద్రో గోవింద స్త్వం భవిష్యసి”

—విష్ణు. పు. 6-12-12.

“యగే యగే ప్రజప్తాం గాం విష్ణో విందసి కత్త్వతః,

గోవిందేతి తతో నామ్నా ప్రోచ్యసే ఋషిభి స్తథా॥”

—మత్స్య. పు. 246-48.

“గో-భూమి-వేదవాక్కు-లకు గోవు లని పేరు. వీనిచే దెలియబడు వాడు, లేక వానిని బొందువాడు పాలించువాడు-నగుటచే పరమేశ్వరునకు గోవిందు

దని లేక గోపాలు దని యన్వర్థనామములు. 'గోప్యో గవః ఋచః' — అను శ్రుతి ననుసరించి ఋక్కులకు - వేదవాక్కులకు - గోపిక లని పేరు. కాన గోపీజన మనగా విద్యాకలాన్వరూపము, జ్ఞానప్రదము నగు వేదరూప గ్రంథ భాగము. తత్ప్రేరకుడు, అనగా స్వాభిముఖము గావించుకొనువాడు గాన గోపీజన వల్లభుడు — అని యర్థము. "మంత్రములు కావ్యములు; అవి శాశ్వతుడగు బ్రహ్మకు సంబంధించినవి; వానిని యజ్ఞేశ్వరుడు నియమముగ స్వాభిముఖములను జేసికొను చున్నాడు (శశ్వతః శాశ్వతస్య నిత్యస్య, వేదసః విధాతు ర్బ్రహ్మణః సంబంధీని, కావ్యా కావ్యాని మంత్రయాపాణి స్తోత్రాణి అయ మగ్నిః ని కః వియమేన స్వాత్మా భిముఖం కరోతి - సా. భా. ఋ 1-72-1; తై. సం. 2-2-12-1) — అను విషయము శ్రుతులును బ్రతిపాదించుచున్నవి (చూ. కవి. కావ్యము). ఇట్లు మంత్రములే కాదు. సంస్కృతశబ్దము లన్నియు యోగరూఢిచే గో- అశ్వాది లౌకికార్థముల జోధించుచునే యోగశక్తిచే బరమేశ్వరతత్త్వ వ్యాఖ్యానరూపములని సూత సంహిత యిట్లు చెప్పుచున్నది.

"వ్యాఖ్యాగానే ష్వశక్తస్త సృ శివ ముద్దిశ్య భక్తితః; లౌకికీ మపి వా గీతం కుర్యాన్నిత్య మతంద్రికః" — 4-8-118.

"సంస్కృత శబ్దరూపం గద్యసద్యాత్మకం వ్యాఖ్యాగానమ్"

— మూఢవీయ తాత్పర్యజిహ్వికావ్యాఖ్య.

కావున గోవింద - గోపీజనవల్లభాది పదములు 'చందాంసి వై గోస్థానః' — అనెడి పై శ్రుతియొక్క తాత్పర్యమును వివరించుట స్పష్టము.

"యత్ర గావో భూరి శృంగా అయాసః; అత్రాహ తదురు గాయస్య వృష్టః పరమం పద మవభాతి భూరి"

— ఋ 1-154-6; నిరు. 2-7.

కొలది మార్పులతో 'విష్టోః పరమం పదమ్' అనుచు నీ మంత్రము తైత్తిరీయాది సంహితలయందును (తై. సం. 1-3-6-1; వా. సం. 6-3; శ. బ్రా. 3-7-1-15) గలదు. దీప్యతిశయ సంపన్నములగు గోవులకు నిలయము విష్టు

పదము. అదియే గోవులకు ప్రాప్తవ్యము, ప్రశస్యతముమనగు స్థానము - అని యర్థము. కాన విష్ణుపదమే గోస్థాన మని శ్రుతి తాత్పర్యము. గోకులమునను (వ్రజమునను), బృందావనమునను పరమేశ్వరుడు లీలాగృహీత శరీరముతో 1 శ్రీకృష్ణనిరూపమున గోవ్రజముల మధ్య గోపాలకుడై సంచరించుట భాగవతాదుల యందు బ్రసిద్ధము. శ్రీకృష్ణు డట్లు చరించుట 'మంత్రరూపము లగు గోవులకు నిలయములును చందస్సు లందెడి వ్రజములలో మంత్రవతి (బ్రహ్మజన్మతి) నై యెల్లరికు పూజ్యుడనై సంచరించువాడను' - అను తత్త్వమును స్ఫురింపజేయుటకై, —యని యిట పొడగట్టక మానదు. ఇంతేకాదు. చందస్సులు వ్రజములు చందః సారము వ్రణవము. అది విశ్వరూపము. ('య శ్చందసా మృషభో ఽశ్వరూపః' —తై. ఉ.). అంకురగతరసము నానా కాండశాఖల యందు వ్యాప్త మగు నట్లు వ్రణవ ప్రతిపాద్య మగు ఈశ్వరతత్త్వమే చందస్సులందంతట వ్యాప్తమై యున్నది.

"ఏతావాన్ సర్వ వేదార్థ శబ్ద ఆస్థాయ మాం భిదా.

మాయా మాత్ర మనూద్యానే ప్రతిషిధ్య ప్రసీదతి ॥"

—భాగ. 11-21-44.

"యదా హ్యంకురే యో రసః స ఏవ తద్విస్తార భూత నానా

కాండ శాఖాన్వపి । త దైవ ప్రణవస్యైవ యోఽర్థః

పరమేశ్వరః స ఏవ తద్విస్తార భూతానాం సర్వ వేద

శాఖాకాండానా మపి సంగచ్ఛతే నాన్యః"

—నీలకంఠః

"కృత్స్న ఏవ హి వేదోఽయం పరమేశ్వర గోచరః ।

స్వార్థద్వారై వ తాత్పర్యం తస్య స్వర్గాదివ ద్విధా ॥"

"స నన్యైవ హి వేదభాగా యత్ర పరమేశ్వరో న గీయతే ।

తథా హి । సప్తత్వేన పురుష సూక్తేషు, విభూత్యా రుద్రేషు,

1. గోవరూపో హరిః సాక్షి న్మాయా విగ్రహధారణః ।

దుర్బోధం కుహకం తస్య మాయయా మోహితం జగత్ ॥

—కృష్ణ. ఉ. 10.

శబ్ద బ్రహ్మత్వేన వందల బ్రాహ్మణేషు, వ్రప-చం పుర
స్కృత్వ నిష్ప్రపంచతయోపనిషత్సు, యజ్ఞ పురుషత్వేన
మంత్రవిధిషు, దేహవిర్భావైరుపాఖ్యానేషు, ఉపాస్యత్వేన
సర్వత్రేతి.

—న్యాయకుసుమాంజలి. 5-16.

ఈశ్వర తత్త్వమును ప్రతిపాదించని వేదభాగమే లేదు. ఏ భాగమున
నైనను జగత్సృష్టత్వ - శబ్దబ్రహ్మత్వ - యజ్ఞపురుషత్వాది రూపమున ఈశ్వర
తత్త్వమే ఉపాస్యమగుట (ఉపాస్యత్వేన సర్వత్ర) శ్రుతి తాత్పర్యము. ఈశ్వర
తత్త్వ ప్రతిపాదనమున కియ్యే మంత్రబ్రాహ్మణాత్మక చందోరాశి యసతరించిన
దని తాత్పర్యము.

కాన చందస్సులు స్వచ్ఛందయోగముచే పరమేశ్వరుని యందు ప్రమాణ
మగు నను విషయమునే 'చందాంసి వై వ్రజో గోష్ఠాః' - అనుచు శ్రుతి యిట్లు
జనుక్కరించినట్లు కాన నగును. అచ్చాదించుట, శక్తిమంతుల నొనర్చుట,
అహోద పఱచుట, స్వచ్ఛందయోగముచే నిరమేశ్వరునగుదు బ్రమాణ మగుట-యను
లక్షణములు బురస్కరించుకొని వేదములకు చందస్సు లనెడి యన్వర్థ సంజ్ఞ యొప్పు
చున్నట్లుల శ్రుతి - స్మృతి - నిరుక్తాదులవలన దెలియును. ఈ లక్షణములు కేవ
లము మంత్రభాగము నందే గాక బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషద్రూప మగు బ్రాహ్మణ
భాగము నందును ముందుటచేతను, శ్రుతి - స్మృత్యాది ప్రామాణ్యము చేతను,
కృతస్ను వేదిరాశికి చందస్సు లనెడి వ్యవహారము ప్రసిద్ధ మగుట స్పష్టము. ఇట్లు
శబ్దాత్మక వేదరాశియే కాదు; అ వేదశబ్దముల (చందస్సుల) సాయముతో వ్రజావతిచే
సృష్టింపఁబడిన జగత్తంతయు చందోహవము, జగత్తే కాదు; జీవేశ్వరులును చందో
రూపులు - అని శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది

“మూర్ధా వయః వ్రజావతి శ్చందః క్షత్రం వయో మయంధం

చందో విష్టంధో వయోఽధిపతి శ్చందో విశ్వకర్మా వయః

పరమేష్ఠీ చందో - - -

—వా. సం. 14-9; 10;

“మూ చందః ప్రమాచందః ప్రతిమా చందో అస్రీవయ శ్చందః

— జగతి చందః — వృథివీ చందోఽస్తరిక్షం

ఛందో ద్యౌః శృందః సమా శృన్వో నక్షత్రాణిఛందో వా కృన్వో
 మన శృందః — — —" — వా. సం. 14-1*, 10.
 "ఏవ శృన్వో వరివ శృందః - - - ఊరోభ్రజ శృందః!
 ఆచ్ఛచ్ఛందః ప్రచ్ఛచ్ఛందః--— తంత్రం ఛందోఽంకంకం
 ఛందః" — వా సం. 16-4, 6; తె. సం. 4-3-12-2.

అగ్నిచయినను సర్వము ఛందో రూపమున దర్శించుచు ఇష్టకోపధానము
 చేయుచు జెప్పెడి మంత్రము లివి. పృథివ్యాది లోకత్రయము, తత్సౌలకులు, స్థూల
 సూక్ష్మశరీరములు, సర్వదేవాత్మకుడగు ప్రజాపతి, త్రయీవిద్య, గాయత్రి - ఉష్ణి
 గాదులు, భోగ్య విరాడన్నాత్మక మగు జగత్తు, జీవులు — సర్వము ఛందోరూప
 మని యీ శ్రుతి వలన తెలియును. పరమేశ్వర స్వరూపమును నామరూపాత్మక
 జగత్తుతో నాచ్ఛాదించెడి పారమేశ్వరశక్తి ఛందోరూపిణి. ఈ కారణముచే లోకము
 గూడ ఛందోరూపము. 'పశవో వై ఛందాంసి' - అను శతపథశ్రుతి ననుసరించి
 జీవులు ఛందోరూపులు. స్వచ్ఛందయోగమున నామరూపాత్మకజగత్తును బ్రవర్తించ
 జేయువాడగుటచే పరమేష్ఠి ఛందోరూపుడు. జీవజగత్ - ఈశ్వరస్వరూపము
 నిట్లు ఛందోరూపమున దర్శింపజేయు త్రయీవిద్యా లక్షణ మగు కాఃమము ఛందస్సు
 (త్రయీ విద్యా కావ్యం ఛందః). పర్జములు వృక్షమునువలె, ఋగాది రూపము
 లగు ఛందస్సులు ధర్మముచే సంసారవృక్ష పరిరక్షణము సేయుచుండును. తుదకు
 ఉత్తమ సాధకులకు గుహానిహితమై ప్రచ్ఛన్నమై యున్న రసాత్మక పరతత్త్వమును
 దర్శింపజేసి లోకోత్తరాహ్లాదము గల్గించుచు (చందయన్తి) ఛందస్సులు - అను
 అన్వర్థనంజ్ఞతో నొప్పును.

ఇట్లు ఛందఃశరీరిణియై విశ్వాత్మికయై పూజనీయయై విలసిల్లుచు తనను
 గానముచేయు వారల నెల్ల బ్రోచుచు (గాయంతం త్రాయతే) లోకోత్తరానంద
 సందాత్రి యగు నా వేదమాతకు (పరదా వేదమాతా) నమోవాకములు.

ఇదం నమో జగన్మాత్రే కల్యాణానంద మూర్తయే।

భారత్యై హరిఃసోదర్యై వేదమాత్రే ప్రణామహే॥

పరిశిష్టము (2)

మంత్రాది - నూచీ

అ		అగ్నిర్వాయస్వ	313
అంగాధంగాత్	18	అగ్ని రైవదేవయోనిః	265
అంగాని వేదాః	XV	అగ్నిరైవ భరతః	590
అంగిరసో నః	435	అగ్నివాయురవిభ్యస్తు	118
అంగైరుపాంగైః	538	అగ్నిష్వాత్తాదయః	314
అంబికా హవై	528	అగ్నిషేష అగ్నిశారాసు	178
అకర్దమ విదం	502	అగ్నే మహా అసీత్యాహ	590
అగ్నిః పూర్వేభిః	97	అగ్నే యత్రే	550
అగ్నిః పృథివీస్థానః	561	అగ్నే యత్రే దివి	550
అగ్నిమద్యే	450	అణ ముఖంబుజ	5
అగ్నిమీశే	XXXX	అజాన్ హ వై	71
అగ్నిమే వానుగేశా	568	అత్రాపి భారతం	624
అగ్నిరగామి	590	అథ కృష్ణాజిన మాదత్తే	695
అగ్నిరస్మి	17	అథ చేత్ నై నం విదం బ్రహ్మణం	
అగ్నిర్ ఋషిః	79		364
అగ్నిర్భూహవతిః	618	అథ జాతకర్మా	19
అగ్నిర్భాగర	13, 455	అథ దక్షిణేన జానునా	
అగ్నిర్భూతిః	561		రోహతి 695
అగ్నిర్భూర్తా	XXXXXI	అథ ప్రజానశిః సోమేన	388
అగ్నియోవై	167	అథ భగవాన్ ఋషభదేవ	589

అథ యజ్ఞ ఇత్యాచక్షతే	54	అథాస్య జాతకర్మ	19
అథయత్	276	అథాస్యనామకరోతి	17
అథయత్ ప్రథమా నమితే	317	అథాహ శాండిల్యోహవై	
అథాస్యనామ కరోతివేదోఽనీతి	17	బ్రహ్మర్షిశ్చతుర్వేదేషు	379
అథ యదేవాహ		అథా హి విక్షీద్యోఽసి	
అథ యద్దీక్షితః	276	ఏయోనో అతిథిః	400
అథ యద్రాహ్మణ ఇత్యాహ	707	అథేమం విష్ణుం యజ్ఞం	
అథ య ద్వాచం ని యచ్చతి	276	త్రేధా వ్యభజన్త	565
అథ యాని	524	అతైక ఉద్వదతి దీక్షితోఽయం	
అథయామేతాం	272	బ్రాహ్మణః	707
అథర్వక్షేత్రవాన్	420	అతైకపాత్ పురుషోయన్	344
అథర్వణస్తుయో యోగః	392	అతైత త్తస్మాత్ తస్యమానాత్	379
అథర్వభూతా	439	అతైత ద్వామేక్షణి	268
అథర్వ వేదోవేదః	444	అతైతా వేదస్య ఆష్టాపుణనిషదో	
అథర్వాంగిరసోహ్యేషా	392	భవన్తి	57
అథవాచం యచ్చతి	276	అథర్భవతప్రమతి ర్వసిన్తః.... అగ్నిః	
అథసాయమ్ దృతిషు హూయ		అథర్భవతప్రమతిః	427
మానేషు—	195	అద్భుతస్య తు మాహాత్మ్యం	617
అథాతః సంప్రవక్ష్యేమి	363	అద్యతేఽత్తచ భూతాని	442
అథాతః స్వాధ్యాయ ప్రశంసా—	246	అది భూతమ్ ఉరోభావః XXXX IX	
అథా తర్వనిదే స్తస్య	361	అదీత్యకాథా మాత్మీయాం	2. 8
అథాధ్యాత్మమ్....		అదీత్యవేదానఖిలాన్	219
వాగషాదా	346	అధ్యాపయేరన్ శిష్యాన్ వై	
అథాపి వాజసనేయ బ్రాహ్మణమ్		గోమతిం	450
అథాపి....స్వాధ్యాయానామ	239	అవ్వర ప్రవృత్తిత్రిణ	688
అథాపిద మనరేణ		అనగ్ని రవికేతః	242
సూత్రేష్వర్గప్రశ్నయో	45	అనిరుద్ధః స్వయంజ్ఞయః	312

అనుపకమశరదీ పతా	
గరీయావ	407
అనూద్య తాన్ విదీ నర్దవాదో	
బ్రాహ్మణ ఈరితః	875
అనంత మవ్యయం కవిం	482
అన్నం బ్రహ్మత్మకంద్యాత్స	322
అంతరాక్షక వ్హకాశం శస్మయం	
శ్రోత్ర మింద్రియం	23
అన్య సన్స్కార గాయత్రీ	
ఓర్మణ్యాన్య ప్రయుజ్యతే XX VIII	
అనాది విధనా విత్యా వాగు త్పుష్పా	
స్వయంతువా	488
అనాయతప్రాణ మనంయ తాక్షం	510
అపాం రేతాంఽపి తివ్యశోశిష్ట	193
అపాంగర్భో మహా భాగః స త్త్వ	
భుక్ యో మహాద్భుతః	818
అపాబ్ద ప్రాజ్ఞేతి స్వధయా	
గృహీతః	304
అప్రాణం శుద్ధ ఘేకం నమ	
తవత్	298
అవివా హనన్య దేవప్రయః XXXIII	
అపేక్షితం యాచితవ్యం	350
అప్యేకం దేవవదం అదీయా	
తై న	22, 121
అప్యేకః పశ్యత్ న పశ్యతి	453
అప్యేకస్మైకస్యం నివాసే	408
అప్యేక య ఏవం	264

అభిచారేషు సర్వేషు క ర్తవ్యో	
ద్విపతో దమః	404
అఙ్గిక్తోఽథర్ష మంత్రైః	382
అభీనో అర్ష దివ్యా వసూన్యధి	
విశ్వా	91
అమన్యమానాం అభిమన్య మానైః	452
అమం దిష్టాం భారతా రేవ దగ్నిం	542
అమూల్యం రత్నం XXXXXX	
అయం కృత్పుర్వరగృహీతో	478
అయం వై యజ్ఞోయోఽయం	
వవతే	59
అథ ఇవ రథనాథో ప్రాజే సర్వం	
వ్రతిష్ఠితమ్	378
అర్థవిత్త్యః పరీక్షేత....నైకకథాశ్చ	
నిద్రూయాత్	XXI
అహ్లాత్ ప్రకరణాత్ లింగాత్	
	XXXXIV
ఆర్థేష్వవః శిల్పిష్వయః	107
అల్పాభిభానే శాద్ధోయః పశూపేషో	
చ్యుతే బురైః	XVIII
అవః శరేణి పితరం యో	
అప్యాయవేద	606
అవరం ష్ట్యాహాతాశం కరోతి	287
అనిచికాన్యాయాశ్చ బ్రహ్మ	
విగంతవ్యం	35
అనిద ద్దక్షం మిత్రో వత్సయన్	182

అవిశేషేణ పుత్రాణాం దాయా భవతి	
ధర్మతః	469
అష్టమే మంత్ర కాండ స్తోత్రం	
బహుత్వతః	675
అష్టాచక్రా నవద్వారా దేనానాం	
పూః	155
అసంపే వ్యాం దానైరనపి గమ	
నీయాం	260
అనతశ్చ సతశ్చైవ యోనిరేషా	
ప్రజావతిః	562
అనద్వా ఇద మగ్ర అపీత్	81
అనర్థి వాం స్థవిరా వేధసా	415
అసౌ వా అనువాక్యా, ఇయం యాజ్ఞా	
తే ఉభే యోషే	396
అస్మా ఇత్ కావ్యమ్ వచ ఉక్త	
మింద్రాయ శస్యమ్	477
అస్య కా వ్యస్య కవయో న సమర్థా	
విశేషజే	460
అస్యః మహతో భూతస్య నిః	
శ్వసిత మేతద్	867
అస్య హో తుః ప్రదిశ్యు తస్య	
వాచి	274
అస్త్వై తరస్యాండిః దేవతాత్మా	265
అహం భవాన్ నవాన్య స్త్వం	496
అహం కిలేంద్రో దేవానాం	
శ్వంగవామింద్రాణాం గతః	712
అహం రాష్ట్రీ చంగమభి	
వసూనాం	670

అహం యుదేభిర్వ సుభిశ్చరామి	669
అహం వై సర్వభూతానిభూతాత్మా	
భూతభావనః	152
అహ మేవస్వయ మిదం వదామి	570
అహ మోపయకి భార్యా రామస్య	456
అహరహః స్వాధ్యాయ మదీతే	240
అహే విచ్ఛియ మంత్రం మే	
గోపాయ	26, 169

అ

అత్మన ఆకాశః సంభూతః	XX V
అత్మన్వన్నభోదుహ్యతే	XX V
అత్మన్వత్ అత్మవత్ సారవత్	XX V
అత్మన్వతీభిః అత్మీయాభిః	XX V
అత్మవాన్ కో జితక్రోధః	XX V
అత్మవిద్యా తపోమూలం	52
అత్మార్థే చాన్యజ త్పుత్రాన్	439
అత్మా యజ్ఞస్య రంహ్య	476
అత్మాన మరణం కృత్వా	547
అత్మేన వేదితవ్యేషు ప్రియేష్వేషసా	
జీవితమ్	459
అదంగిరాః ప్రథమం దధిరే	437
అదిత్యా వసవో దుద్రాః	813
అదిత్యైర్నా బారతీ వస్తు యజ్ఞం	569
అధోం రాక్షే న సహాయసే	437
అధారం వాన్యవాధారం	107
అధ్వర్యవం యజాద్విస్తు	874

ఆధ్వర్యం యజుర్విః స్వాత్	374
ఆనంద ఏవాస్య విజ్ఞానమాత్మా	37
ఆనుశ్రవిక ఏవనా కశ్యప ఇతి	176
ఆనీదవాతం స్వధయా త దేకం	297
ఆస్విక్షకీ శ్రయాదేవిదండనీతిశ్చ	
కథ్యసే	417
ఆప్తో నారా ఇతి ప్రోక్తా	325
ఆప్తో హి స్థా మయో భువః	503
అమ్నాయాంబుధి మాదరేణ	206
అమ్నాయసిద్ధేకి మహర్వమేతత్	498
అమ్నాయః పునః మంత్రాశ్చ	
బ్రాహ్మణానివ	668
అయుః ప్రజాం ధనం విద్యాం	308
అర్షం ధర్మోపదేశంచ పేదశాస్త్రా	
విరోధినా	91
అవిర్భూతమాత్రా ఏతే	9
అసన్నః సన్నతరః సాధనానాం	326
అహితయో వై నామైతా	
యదాహితయః	272

ఇ

ఇ జ్యో తో ర	503
ఇ డా భిః	537
ఇదా మకృత్వాన్ మనుషస్య	
కానపీమ్	572
ఇదా యేషాం గణ్యామహినా గీః	573
ఇదా వై మానపీ	572

ఇదా సరస్వతీ	537
ఇదా సరస్వతీ భారతీ	537
ఇదా సరస్వతీ మహీ	537
ఇతిహాస పురాణాభ్యాం	XIV
ఇతి నానాస్వయోపాయైః	XXXX IV
ఇత్యదదా	196
ఇత్యజినా	196
ఇత్యుపనిషత్	52
ఇత్యేష వంశః సుమహానగ్నినాం	617
ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యో	490
ఇదం నమః దేవేభ్యః	491
ఇదం నమ ఋషిభ్యః	491
ఇదం నమో జగన్మాత్రే	716
ఇదం నమో వృషభాయ	491
ఇదం నమో రుద్రాయ	491
ఇంద్రం మిత్రం వరుణ మగ్ని	
మాహూః	479
ఇంద్రయస్తే నవీయసీం గిరం	
మంద్రం	191
ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థాః	115
ఇంద్రోబ్రహ్మ	116
ఇంద్రో బ్రహ్మాండ్ర ఋషిః	116
ఇంద్రో మాయాభిః	479
ఇంద్రోహవై	268
ఇమం మంత్రం	363
ఇమం విధన్తో	437
ఇమ ముత్య మథర్వవ దగ్నిం	437
ఇమాం నరాః కృణుత	565

ఇమా హువై ప్రజా భారతీ:	620
ఇమే వేదాః శక్వత్ప్రభు రివ	446
ఇయం తే పూషన్నామృతే	181
ఇయంవై నిర్మితా పూర్వం మయా	
వై వేదరూపితే	504
ఇష్టారవ్యవచ్చిన్నా	462
ఇహ చాముత్ర వాకామ్యం	5

ఉ

ఉక్త్యమ్ .. యజాః ... సామ	
జైత్రం	361
ఉక్త భృతం సామభృతం విభర్తి	189
ఉక్తభృతం సామభృతం విభర్తి	422
ఉచ్చైర్ ఋచాక్రియతే	356
ఉతగ్నా అగ్నిరధ్వర ఉతో	673
ఉతత్వం నఖ్యే స్థిరపీత మాహూః	456
ఉతత్వః పశ్యన్ న దదర్శవాచం	453
ఉతనో బ్రహ్మన్నవి ష ఉక్తేషు	159
ఉత స్యా నః సరస్వతీ మోరా	443
ఉతాసి మైత్రావరుణో	425
ఉత్తమః పురుష స్త్యన్యః	604
ఉత్తః యత్సముద్రస్య	624
ఉత్తిష్ఠత మా స్వస్త	625
ఉదగ్నే భారత	690
ఉదితేనుదితే చైవ	668
ఉద్యంత మస్తంయంత మాదిత్య	560
ఉద్యతాసివిషాగ్నించ	404
ఉపకారకత్వా దలంకారిః సప్త	
మాంగం	511

ఉపనిషత్ప్రతి పాద్యస్వరూపమాహ	37
ఉపబ్రహ్మణీ వాఘతః	112
ఉస్రా ఇవ సూర్యో జ్యోతిషా	
మహా	134

ఊ

ఉర్ద్వమూల మధక్కాఖం	693
ఉర్దోవర్త మారుహ్యాయదర్థత్వ	
దీః	499

ఋ

ఋక్సామే వా ఇంద్రస్యహరీ	190
ఋక్సామే వై హరీ	190
ఋగహం యజురహం	
సామాహం	368
ఋగ్భిః పూర్వాష్టా దివిదేవ	
ఈయతే	445
ఋగ్భిరేతం యజుర్భి రంతరిక్షం	
చ	379, 496
ఋగ్భిః స్వాహా యజుర్భిః	
స్వాహా	371
ఋగ్యజుః సామాధర్వాణః	
చత్వారో వేదాః	367
ఋగ్యజుః సామధామానం	21
ఋగ్యజుః సామధాగేన	416
ఋగ్యజుః సామరూపాశ్చ	364

ఋగ్వజుః సామవేదాఃత్రయీ	409
ఋగ్వేదం భగవోఽధ్యమి	368
ఋగ్వేద ఏవాగ్నేరజాయత	18
ఋగ్వేద స్త్వం యజుర్వేదః	20
ఋగ్వేదాది విభాగేన	

వేదాశ్చత్వార : 368

ఋగ్వేదేన హోతా కరోతి	357
ఋచం వాచం ప్రపద్యే మనోయజుః	
ప్రపద్యే	340
ఋచం సామయజుమహే	377
ఋచం సామయదప్రాక్షం	377
ఋచః సామూని జజీరే	356
ఋచః సామాని భేషజా	361

ఋచాం గాయత్రం చందః	395
ఋచాం చ వై సామూం	
యజుషాం	360
ఋచాం త్వః పోషమాస్తే	187, 372
ఋచాం ప్రాచీ మహతీ ది	
గుచ్యతే	388
ఋచో నామాస్మి యజుంషి	
నామాస్మి	19
ఋచో యజుంషి సామాని	366
ఋణాని త్రిణ్యపాకృత్య	204
ఋత్విక్ కస్మాత్	543
ఋత్విజ్లో గ్రవహస్తాః	543
ఋషభాత్ భరతో జజ్ఞే	539
ఋషయస్తాః ప్రథమ జాదేవేషు	80
ఋషయో రాక్షసీ మాహుః వాచం	85

ఋషింతు ప్రథమం బ్రూయాత్	
ఛందస్తు తదనంతరమ్	107
ఋషిం త్వాం వేదం త్వాం	216
ఋషిచ్ఛందో దైవతాది జ్ఞానం	105
ఋషియజ్ఞం దేవయజ్ఞం భూత	
యజ్ఞం	62
ఋషిర్హ దీప్తశ్రు తమః	80
ఋషీణాం పుత్రో అభిశ స్తిపా	
అనుమ్	546
ఋషీణాం సర్వస్వం ఋషిమభయ	
దాత్రీం	61

వి

ఏక ఆసీద్యజుర్వేదః తం చతుర్థా	
వ్యకల్పియత్	374
ఏక ఏవాగ్నిః బహుధా సమిద్యః	568
ఏక ఏవ మహానగ్నిః హవిషా	
సంప్రవ ర్తతే	329
ఏక ఏవైష భగవాన్ విజ్ఞేయః	
ప్రథమోఽంగిరాః	417
ఏక రిః ముఖ్యిరిః శివః	64
ఏకవేదస్య చాజ్ఞానాత్ వేదాస్తే బహ	
వోఽఽవన్	7
ఏకోఽభూన్నలినాత్తతస్తు	
పులినాత్	474
ఏకో మంత్ర స్తథాధ్యాత్మ	
మధిదైవ మధిక్రతు	XX VIII
ఏతద న్నః సమామ్నాయో యోగః	208

ఏతద్ భూతేషు లోకేషు అగ్ని
 భూతం 563
 ఏతత్ పై యజ్ఞస్య సమృద్ధం 655
 ఏతద్దీక్షయై (రూపం) యచ్ఛ్రద్ధా 51
 ఏతద్వై భూయిష్ఠం బ్రహ్మ యద్
 భృగ్వంగిరసః 360
 ఏతద్వౌఽస్త్ర 61
 ఏతద్దస్త్ర పై త ద్విద్వాన్
 వసిష్ఠో 425
 ఏతత్పుణివ్యా మమృత మేత
 చ్చక్షు రసత్తమమ్ 466, 470
 ఏతమేవనస్తం
 ఏతస్య మహతో భూతస్య నిః శ్వ
 సితమేతద్ 367
 ఏతచ్ఛ్రుత్వా బ్రహ్మవ త్తః 448
 ఏతా అర్హన్తి హృద్యా త్సముద్రాత్ 65
 ఏతా విశ్వా విదుషే తుభ్యం XXX VI
 ఏతాసాం భూమిరనాం 51
 ఏతాం వావ ప్రజాపతిః ప్రథమాం
 వావం 468
 ఏతావచ్చేయ ఇత్యాహ ప్రహ్లాదో 463
 ఏతావాన్ సర్వ వేదార్థః శబ్ద
 ఆస్థాయ మాం ధిదా 714
 ఏతే ఏవ వషట్కారస్య ప్రియే
 కనూ 339
 ఏతే వై కవయః యదృషయః 476
 ఏవం త్విహ స
 సర్వత్ర

ఏవం వేదం వేదో వేదాన్ వా
 స్వీ కుర్యాత్
 ఏవమేవ యజుర్నాగః
 ఏవమేవాన్య యజ్ఞో భేషం న్యే
 ఏవశ్చందో వరివశ్చందః
 ఏవాహ్యస్య సూన్యతా విరప్పి
 గోమతీ
 ఏష ఆదేశః ఏష ఉపదేశః
 ఏష అహతయో వా
 ఏష ఇమం లోక మభ్యార్పతు
 ధూపేణ
 ఏష ఉ ఏవ ప్రాణః ఏషహీవ
 ప్రణాః ప్రణయతి
 ఏష ఉ బృహస్పతిః బ్రహ్మ
 వాగ్వై బృహతీ
 ఏష ఉ బ్రహ్మణస్పతిః బ్రహ
 వాగ్వై
 ఏష ఉ సామ వాగ్వైసా
 ఏష ఉ హేవ సర్వే దేవాః
 ఏషతే రుద్రభాగః సహస్వస్రా
 కయా (ప్రజాపతిః)
 ఏష వై వసిష్ఠః
 ఏష వై సప్తదశః ప్రజాపతిర్మ
 షన్వాయ త్తః
 ఏషహి దేవేభ్యో హవ్యం భరః
 ఏషోఽన్యవరమ ఆనందః
 ఏహ్యే హీతి త మాహుతయః

ఓ	ఓజశ్చ హవై సహశ్చ వ	
ఓం హి ఓం హి ఓం హీత్యే	షట్కూరస్య	688
తదుపనిషదం విన్యసేత్	ఓ మిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ	629
ఓం తద్రుహ్మ	ఓమితి ప్రతిపద్యతేమితద్వైయజాః	417

గ		
కణ్వసో వాం బ్రహ్మకృణ్వ స్త్వధ్వరే		112
కథం కవ్యాని దత్తాని పావ్యానిచ		314
కస్తస్తారః తథాబిందుః		365
కర్ణం గతం శుష్కతి కర్ణ ఏవ		510
కర్మభక్తి సాంఖ్యయోగ		355
కర్తం శతపథం చేదనుపూర్వం		679
కల్పవృక్ష స్వరూపా యా భారతే వృక్షరూపిణీ		622
కల్పే కల్పే క్షయోత్పత్త్యా		86
కవిం పురాణమను శాసితారం		482
కపిర్మనీషీ పరిభూః స్వయంభూః		482
కపిర్వరం తం హి పంచే	XXXXXIII	
కామితో విచరష్యధ్వం		313
కామహాకామకృత్ కాంతః కామః		12
కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః	XX V	
కావ్యశబ్దోఽయం గుణాలంకార సంస్కృతయోః		462
కావ్యం యశచేత్కృతే		484
కిం విధత్తే కి మాచత్తే		608
క్రియావస్తఃశ్రోత్రియా బ్రహ్మనిష్ఠాః		63
క్రియావస్తఃశ్రోత్రియాః		68
కుర్యాత్ క్రియేత		163
కుర్యాత్ త్రిషవణస్నాయా		581
కృతం మయేదం		460
కృత్వాదాధ్యయనం తేషాం శిష్యాణాం		679

కృష్ణం న న్దం విప్రా బహుధాయజన్తి	289
కృష్ణా కృష్ణాంగ సంభూతా	505
తేనేదం విశ్వం సంసరతీతి.... స్వాహేదం సంసరతీతి	289
కోమనామన యో వేదత్వాం వినా సాంప్రతం వద	7

క్ష

క్షణభంగిని జన్మానాం సంసారే 506
క్షత్రో ధర్మః

గ

గజానాం త్వా	141, 482
గన్ధద్వారాం	50
గాదాభిః	X 1v
గామావిశ్వచ భూతాని	339
గాయత్రం త్వో గాయతి	189
గాయత్ర్యసి	289
గిరః క్షతాయాః పుష్పిజ్ఞాః	176
గుణాలంకారరీతి	463
గురుభిర్నియమైః	618
గురుశిష్య పరమృరా	176
గోపరూపో హరిః	714
గోభిరేవ	712
గోభూమివేద విహితా	711
గోభూవాచ స్విదా	566
గౌరివప్రసరత్కర్థాన్	594

ఘ

ఘృతం తేజో	281
ఘృతస్య నామ	281

చ

చక్రవర్తీ తతోజజ్ఞే	530
చక్షుర్హ్నో దేహఃసవీతా	557
చక్షుర్హ్నోదేహి	557
చతస్ర ఈం ఘృతద్రుహః	413
చత్వారిశృంగా	413
చత్వారి వాక్పరిమితా	413
చత్వారో వాకమే	360
చత్వారోఽస్మై వేదాః	348
చతుర్విశ్చ	386
చతుష్కవర్తా యువతిః	413
చిత్రం దేవానాం	556
చిత్రం నిరాలంబనమేవ	449
చిత్రం వకుళరోహూలే	321
చోదయిత్రీ సూన్యతానాం	577

చ

చందః పద్యేచ	627
చందో బ్రాహ్మణాని చ	627
చందాంసి శ్రీఘ్నదాదీని	627
చందాంసి సామ	706
చందాం న్యదీత్య	258
చందోః బ్రహ్మ క్రుతిర్వేద్యః	626

చందో మయేన గరుడేన	704
చాదనాచ్చంద ఉద్దిష్టం	694
చాదయన్తి హవా ఏనం	
చందాంసి	701

జి

జగద్ధితే కలక్షణాం	312
జనానాం సౌభాగ్యం	487
జన్మప్రభృతి సత్యాం	461, 460
జాతమాత్రాన్తి	9; 392
జాతవేదసే సునవామ	15
జాయేవ పత్యే కామయమానా	454
జీవో మృతస్య చరతి	304

త

తం త్వా వయం సుధోఽ	182
తం త్వా ను నవ్యం	"
తం విద్యాఃర్మణీ	305
తతః స భగవాన్ తార్క	704
తతః శతపథం కృత్స్నం	679
తతః కవిర్నామసు	495
తతః సహస్రం	220
తతః సుగుణాః సర్వే	125
తతో బ్రాహ్మణః సోఽపితార్థ	196
తతో వసిష పురోహితాః	423
తతోవై వసిష పురోహితాః	423
తతోఽనృజద్వై త్రివదం	493
త త్రేజోఽనృజత తదపోఽ	
నృజత	412

తత్ర నానావిధానగ్నిన్	617
తత్రాపరా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః	368
తత్ స్యమహిమానమావోద్వా	285
తత్ సూర్యోఽగ్నిర్నామ	64
తత్రనిగమ నిరుక్త	

వ్యాకరణానాం XX III

తద్భాష్య భూతం	
సూరాణం XXXXX III	
తద్ మృత మభవత్	279
తద్వా ఏష ఏవ వషట్కారః	341
తద్వా ఏతత్పుదర్శనం మహాచక్రం	368
తద్వాచా త్రయ్యేవ	373
తదదోషో శబ్దారో	468
తదమంద రసస్యేంద్ర	501
తదస్మినే, తాన్ మ్యాం	520
తదాహుః కాదేవతాః స్వాహాకృత	
య ఇతి	274
తదాహుః కిం సుబ్రహ్మణ్యాయై	171
తదీక్షణాయ	257
తద్వేదగుహ్యోపనిషత్సు	48
తద్వేద కావ్యమిత్యుక్తం	465
తదేతత్సత్యం మంత్రేషు	646
తదైక ఆహుః తాన్ వో మహా	543
తద్వేషు పదేషు స్వరసంస్కారా	213
తపసా బ్రహ్మచర్యేణ	459
తపసి సర్వం ప్రతిష్ఠితం	167
తప స్తప్యంతి మునయో	624
తపోజ్ఞాం వాచమస్మే వియచ్చ	72
తపోవిశేషైః వివిధైః	219
తమర్థ మివభారత్యా	597

తమేకం వేదానుపచనేన	54, 150
తమేవ భాస్తమనుభాతి	551
తమోషధీభ్యశ్చ	162
తమ్మవ శ్చ సామాని యజాంషి	360
తస్మా అగ్నిర్భారతః	590
తస్మా ఇదం భగవతే	492
తస్మాదేతత్ బ్రహ్మ	113
తస్మాద్ గురుం ప్రవద్యేత	152
తస్మాత్ రాజా విశేషేణ	362
తస్మాదోంకారః	378
తస్మాద్భుచః సామయజాంషి	407
తస్మాద్వా ఏతస్మాత్	412
తస్మాత్ యేఽద్యాపి వాసిష్ఠాః	424
తస్మాత్ సతామత్రనదూషితాని	500
తస్మాత్ స్వాధ్యాయోఽద్యేతవ్యో	517
తస్మాత్ సర్వేప్రాణాః	593
తస్మాదేవంవిత్ శాస్త్రోదాంత	
ఉపరతః	54
తస్మైనమో బ్రహ్మజే	
బ్రాహ్మణాయ	159
తస్మై సరస్వతీదుహే	579
తస్యేవ ఏతస్యయజుషః రసః	
ఏవోపనిషత్	36, 52
తస్యకర్తార మపి	107
తస్య సందిదిహే	209
తస్యేవ ఏతస్య యజుస్య	
ద్వావనధ్యాయో	224
తస్య యజురేవశరః	364

తస్యహ విశ్వామిత్రో	423
తస్య ఏషాకుల్యా	598
తస్య యానిచ కుతాని	695
తస్యా వాచః ఉ ప్రాణా ఏవరసః	598
తస్యేదర్శన్తోరంహయన్త	484
తస్యై ప్రయాజేషు తాయమానేషు	195
తస్యోపనిషత్ అహరితి	52
తస్యోపనిషత్ అహమితి	52
తహాను వ్యాహరిష్యన్త	44
త్రయోవేదా అజాయన్త	356
త్రయ్యాంచ దండనీత్యాంచ	361
త్రయా విద్యా మవేక్షేత	399
త్రయా వైవిద్యా కావ్యం ఛందః	414, 445, 446
త్రయా విద్యా యజ్ఞః	414
త్రయూత్రివర్గనిలయా	417
త్రయైవై విద్యాకావ్యం ఛందః	501
త్రయోవా ఋతవః సంవత్సరస్య	410
త్రయో వేదా అజాయన్త	400; 568
త్రయో వై దేవాః వసవో	
రుద్రా ఆదిత్యాః	564
త్రయః కృణ్వన్తి భువనేషురేతః	595
త్రాయుషం జమదిగ్మోః	521
త్రాయుషం తస్యవస్య	521
త్వన్నామోచ్చార్క మంత్రాంతే	26
త్వం భారతే కార్యగురుః	62
త్వం హి బ్రహ్మ పరంజ్యోతిః	15
త్వం బ్రహ్మరయివిత్	15

త్వమేకో హ్యస్య పర్వస్య
విధానస్య 23

తాం హంసమాలాః శరదీవ 129

తా ఉపదిశతి 360

తాన్ పూర్వయానివిదాహూమహే 181

తా ను తత్ర మృత్యుః 370

తానుపదిశతి 360

తాన్మనదిశత్కథర్వాణో 360

తాన్యస్మా ఉచ్చదయన్ 760

తారః కందః శ్రుతేర్జాతిః 365

తా మైతాత్రియ్య ఆవః 416

తిరక్చా మువసేదుషామ్ 43

తిరశ్చినో వితతో రశ్మితేషాం 298

తిష్ఠత్యేష హి భూతానా ముదరే 563

తిస్రస్తు కేన్యోయాః 569

తిస్రోదేవీః 537

తిస్రో వచ ఈరయతి 413

తిస్రో వచ ఉదీరత 413

తిస్రో వచః ప్రవద 413

తిస్రో మాతృత్వీన్

పితృన్ 301, 603

తుష్యంతి తరుణాః కామే 507

తేఽధీత్య సకలాన్ వేదాన్ 220

తే వా మారథే ఇతి 695

తే విస్రభాః ప్రభాషంతే 485

తే సృజన్తి తదా వేదాబ్రహ్మ 392

తేజోఽసి శుక్ర మస్యమృత

మసి 281

తేనతేనవశే భద్రే స్థాతవ్యం 363

తేనేబ్రహ్మ 113

తేషాం మనుష్యవత్ 666

త్రయ్యా దండవీత్యాంచ 361

త్రిదాప్రజేతోజ్జ్వలన్ 328

త్రిదాహితం ఫణిభిః 298

త్రిభిః పవిత్రైః 302

త్రిభవనస్య చ నర్జన పాలన 61

త్రివిమాన్ కృతవాన్ 685

త్రేధా విహితా హివాక్ 413

ద

దక్షం మరీచ మత్రించ 439

దక్షిణేనాహవ నీయం 695

దండా ఇష్టే ద్గో అజనాస 422

దధుష్ట్యా భృగవో 437

దమే సర్వం ప్రతిష్ఠితం 167

దహన్ దృతాని భూతాని 618

ద్వయం వా ఇదం— ఆ తా

చైవాద్యంచ 267

దానేసర్వం 167

ద్వాదశవర్షాజ్యేకవేదే 219

ద్వాదశవర్షాణి వేదబ్రహ్మ

చర్యమ్ 220

దివ్యేదా పూర్వ్యా 179

దివాబ్రహ్మణో గాయత్ 196

ద్వితీయంప్రాప్యాను పూర్వ్యాత్ 217

దివ్యాదివ్యప్రభావేన భారతీగాః	594
దీర్ఘమాయశ్చతే బ్రహ్మన్	125
దుఃఖేన బుబుధేసీతాం హనుమా	
ననంకృతామ్	210
దుష్కృతాద్ భరతో జ్ఞతే	538
దేవత్వం బ్రహ్మగాయత	112
దేవపాత్రం వా ఏతత్	
వషట్కారః	398
దేవశిల్పా న్యేతేషాం	614
దేవా వై మృత్యోత్రయీవిద్యాం	
ప్రావిశన్	192
దేవాన్ జిగాతి సుష్ణయోగిమ్	193
దేవానాం గుణలింగానాం ఆనుశ్రవిక	
కర్మజే	177
దేవాసురా హవై యత్ర సంయేతిర	
	702
దేవా స్తీస్రః తిస్రోదేవీః	566
దేవీం వచమ జన్యంతదేవాః	412
దేహో దేవాలయః ప్రోక్తః	155
ద్యౌః పద్మే వేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మ	
పరం చ యత్	152
ద్వౌ ద్వౌ హి మాసౌ ఋతుః	45

ద

దర్మాత్మానం	465
ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా	
	19, 197

ధియోరధేష్టాం	185
ధీరసి దక్షిణాసి	199

న

న కశ్చిద్వేదకర్తా చ వేదం శ్రుత్వా	
చతుర్ముఖః	86
న చ తస్మిన్ శయనే స్వాధ్యాయ	
మహీత	224
న తిధిర్న చ నక్షత్రం	362
నను శబ్దార్థౌ కావ్యమ్	462
నమః స్రమాణమూలాయ XXXIX	
నమసానవ్యో ఆర్తైః	184
నమస్త్రైరోక్త్య	613
నమామవేదమాతరమ్	1
నమోవాచే	73
నమో పృక్షేభ్యో హరికేకేభ్యః	122
నమో బ్రహ్మణే నమస్తే వాయో	154
నమోద్విష్టిరే త్రిపదే	399
నమో వాచేప్రాణపత్నయై స్వాహా	592
నరజా నామసాం కార్యం నరం	
బ్రహ్మాండ మిష్యతే	585
నవంసుస్తోమం నవజాత మధ్య	186
నవిజానామి యదివేద మస్మి	29
నవేదాస్త్యామేవం	289
నవో నవో భవతి జాయమానః	183
నవ్యమతక్షత్	191
నక్షత్రస్త్వం బలాద్ధయం	69

నష్టజ్వలన సంపాతా	216
నష్టాం వైధరణీం పూర్వమవిందం	712
ననవేద పరం బ్రహ్మయో న వేద	
చక్షుష్యమ్	70
న హ వైతా ఆహుతయో దేవాన్	
గచ్ఛన్తి యా ఆవషట్కృతా ...	274
నాచరేక్యధి వేదోక్తం	56
నాట్యవేదం తతశ్చక్రే	615
నాట్యవేదం ప్రవక్ష్యామి	611
నాట్యసంజ్ఞామిమం	614
నానానామాశ్రయోత్పన్నం	XVIII
నామగోత్రే పితృజాం తు ప్రావ	
కం హవ్యకవ్యయో	314
నామవా ఋగ్వేదో యజుర్వేదః	368
నామరూపేచ భూతానాం క్మజాం	
చ ప్రవ ర్తకమ్	486
నారద మవలోక్య త మాహ	
పితా సుహః	38
నారాయణం నమస్కృత్య నరం	
చైవ	584
నాసూయామి ద్విజాన్ విద్ర	465
నాన్తి మత్తోఽధికఃకశ్చిత్	315
న్యాయనిర్ణీతసారత్వాత్ నిరపేక్ష	
మివాగమే	68, 493
న్యూన ఇత్యాహ ర్మనిషిణో	
బ్రహ్మాణం	167
వికావ్యా వేధనః శక్వతః	478

నిజయోగబివేచన	319
నియతికృత నియమరహితాం	487
నిరతిశయపదనః సచ్చిదానంద	
ఋత్తిః	109
నిరిత్యేష సమిత్యేష స్థానే	XXXIII
నిరుక్తి మగ్రతః కుర్యాత్	
	XXXXVII
నిరుక్తిర్యోగతో నామ్నా షష్ట్యాత్	
త్వప్రకల్పనం	XXXX
నిర్దోషగుణాలంకార లక్షణరీతి	
వృత్తిమద్వాక్యం	463
నివృత్త చౌలకర్మణో త్రయీ	
వర్జం	222
నిశమ్యతే పుష్పరికం	681
నేతిప్రతిపేధార్థియోభాషాయాం	216
నేత్రాభ్యాం జనయత్ దేవో	392
నైరుక్తేయో యతేక	XXXXIX
నాభిరాత్మన్వతీభిః	XXV

ప

పంచప్రాణ మనోబుద్ధి	336
పంచవా ఋతవః హేమ	410
పంచ ర్తవో హేమ శిరయోః	
సమాపేవ	411
పంచస్కృతపః	411
పంచానామపి భూతానా ముత్కర్షం	
పుపుమర్గుణాః	183

పతంగో వాచం విభర్తి	324
పతంగో వాచం మనసా విభర్తి	325
పదంపాదం విభాం మాత్రాం	687
పదోయన్య	
పయ ఆహూతయో	367
పరావరే బ్రహ్మణి	
పరీత్య భూతాని	87
పరోక్షవాదో వేదోఽయం	56
పవిత్రం తే వితతం	580
పశ్చాత్పురస్తా ఆదరాదుదత్తాత్	483
పశ్యేయ మేఽన్య	510
పాతే బ్రహ్మాంజలిః	172
పారంపర్యాగతో యేషాం వేదః	
సపరిబ్రంహణః	228
పార్థివం ధాతు మ సాద్య శారీరోఽ	
గ్నిః కథం భవేత్	XXXXXI
పార్థోఽత్యుః స ధీరోఽత్త	350
పాపకా నః సరస్వతీ	577
పాపనా త్పావకశ్చస్మి వహనా	
ధ్వజ వాహనః	15
పాహినో ఆగ్న ఉకయా	395
పితా పితామహశ్చైవ	315
పితామహ పితాచైవ	318
పితామహానచః శ్రుత్వా	166
పితృదేవ సనుష్ఠాణాం వేదశ్రుతిః	
	5, 570

పురాణ సంహితాం క్షత్రేపురా	
కార్త విశారదః	XXXXXXIII
పురాణన్య కవే స్తన్య	482; 601
పురాణ న్యాయ మీమాంసా	XIV
పురీష్యోఽసి విశ్వభరా అభర్యా	433
పురుషైర్బ్రహ్మపురుషో జంబూద్వీపే	
సదేజ్యతే	124
పురుషో దివ్యరూపాభిః సంభూతః	
	392
పురుషో వాచయజ్ఞః తస్య యాని	
చతుర్వింశతి వర్షాణి తత్ప్రాతః	
సవనమ్	524
పురోహితం తథాఽథర్వమంత్ర	
బ్రాహ్మణ పాఠగమ్	362
పురోహితం ప్రకుర్వీత దైవజ్ఞం	362
పూర్వసూరికృత వాగ్విలాస	
	XXXXXX
పూషన్వేక్షిరేయమ సూర్యప్రాజా	
పత్య	64
పోతా నిషీదతి	
పౌరోఽశికం యాజమానం హోతా	
ః	675
పౌరోహిత్యం శారతిక పౌష్టికాది	
	362
పౌర్వీకీం సంస్మరన్	205
ప్రకావ్య ముకనే వబ్రువాతో	477
ప్రకృతి స్త్వం	22
ప్రజననం వైప్రతిష్ఠా	167

ప్రజాపతి: పరిమేష్ట విరాట్	599	ప్రథమో వరుణోజ్ఞేయః	312
ప్రజాపతి: ప్రజా: సృష్ట్యా		ప్రదీపం భారత్యాః	XXXXXX
వ్యసంసత	698	ప్రనూనం బ్రహ్మణాపుతి:	133
ప్రజాపతిర్గ్ని సుచినుత	699	ప్రవృత్తం కర్మసంసేవ్య	5
ప్రజాపతిర్వో యజతే	702	ప్రశ్న పేతం సమ్మద్దిష్టం	XXXXXII
ప్రజాపతిర్వా ఇదమేక ఆసీత్	282	ప్రసాదరవ్య మోజస్వి	66, 493
ప్రజాపతిర్వై భరతః సహేదం		ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠా ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ	166
సర్వం బిభర్తి	600	ప్రజ్ఞావైశాఖ వేధక్షు శివజంనిధేః	207
ప్రజాపతిర్వై మనుః	621	ప్రాణావా ఋషయః ప్రథమజాః	80
ప్రజాపతిర్వై వసిష్ఠః	426	ప్రాణావా ఆదిత్యా ఏతే హేదగం	
ప్రజాపతిర్వై వాపుతి:	282	చర్వమాదదతే	588
ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అస్తః	599	ప్రాణావావ రుద్రాః	522
ప్రజాపతేః బ్రహ్మకోశం బ్రహ్మ		ప్రాణావై చందాసి	106
ప్రపద్యే	156	ప్రాణావై రుద్రాః	522
ప్రజాపతే ర్వా ఏతాన్యంగాని య		ప్రాణేనః ప్రేణయ స్త్యేతే	314
చ్ఛందాసి	702	ప్రాణోఽధర్వా	433
ప్రజాపతే ర్వై భువనస్య భర్త:	200	ప్రాణోవై వసిష్ఠ ఋషిః	426
ప్రణవ్య ఋగ్యజుః సామే	331	ప్రాతారథో నవోయోజి నన్నిః	183
ప్రణవై శస్త్రాండాం రూపం	194	ప్రియే స్వాధ్యాయ ప్రవచనే	
ప్రతిష్ఠాస్యతితే		భవతః	246
ప్రతిపేదం బ్రహ్మచర్యం ద్వాదశాబ్దాని	219	శృష్ణ రిక్యవ్యతే చాన్నం	21
ప్రతిపేదం బ్రహ్మచర్యం	218	ప్రోవాచ వేదాన శిలాన్	221
ప్రత్యక్షేణాను మిత్యావా య			
స్తూపాయో	3		
ప్రథమం పాదం జానీయాత్	218	బర్హి రివ యజాపా	380
ప్రథమో దైచ్ఛ్యభిషక్	418	బుద్ధింద్రియ మనః ప్రాణాన్	595

బు

బృహస్పతిర్గణపతిః సప్తాస్యోః	
బ్రహ్మణస్పతిః	135
బృహస్పతే ప్రథమం వాచో	
అగ్రం	467
బ్రహ్మచర్య మహింసాం చ	441
బ్రహ్మచారీ చరతి వేవిషద్విషః	158
బ్రహ్మణః కోశోఽసి మేథయాఽపి	
హితః	156
బ్రహ్మణాతే బ్రహ్మయుజా	190
బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ	159
బ్రహ్మతేన పునీహినః	182
బ్రహ్మన్ బ్రహ్మణ్య నిర్దేశ్యే	
నిర్గుణే	594
బ్రహ్మపుష్పం ప్రతిష్ఠా	166
బ్రహ్మ ప్రావాదిన్మృతన్నో మాహాసీత్	
	118
బ్రహ్మర్షే స్వాగతం	125
బ్రహ్మవాదినో వదన్తియ ద్వసూనాం	
ప్రారః సవనం	565
బ్రహ్మవాహః	150
బ్రహ్మవాహనః	150
బ్రహ్మవాహస్తమం	150
బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం	600
బ్రహ్మవృక్షో రక్ష్యమాణః	174
బ్రహ్మహవై వాచః పరమం వ్యోమ	
	132
బ్రహ్మశ్రీ రైస్సామైతత్	170

బ్రహ్మసదూపమను మేద మాగత్	113
బ్రహ్మక్షర సముద్భవం	113
బ్రహ్మణం బ్రహ్మవాహనం	182
బ్రహ్మణి వేదగ్రహణకాలే	173
బ్రహ్మణి హి చక్షుషే వర్ధనాని	113
బ్రహ్మణిమే మతయః శం సుతానః	
	146
బ్రహ్మ దేవానాం ప్రథమః	
సంబభూవ	89
బ్రహ్మ దేవానాం వదేవీః కపీనాం	132
బ్రహ్మ బృంహణశీల ఇత్య	
భిహితో	109
బ్రహ్మమృతానందరసేవ	505
బ్రహ్మయం వాచః పరమంవ్యోమ	132
బ్రహ్మాండ్ర మగ్నిం జగతః	
ప్రతిష్ఠాం	144
బ్రాహ్మణం మంత్రకొండంతం	675
బ్రాహ్మణ మృగ్యజుః సామ	379
బ్రాహ్మణా దాతృషత్ పిబి	673
బ్రాహ్మణా చింద్రరాధనః	673
బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణత్వాచ్చ	675
బ్రాహ్మణ్యం యదిమే ప్రాప్తం	126

భ

భ క్తిదాన్యప్రదాతాయః సచక్రష్టః 479

భద్రకాళీ భుజంగాక్షీ భారతీ

భారతాశయా	623
భరత ముద్దరే మనుషించ	543
భరతాత్ భారతీ కీర్తి:	538
భరితో భరత స్వాగ్నే:	617
భరంతీ త్రైలోక్యం త్రిభువన వతే	
రసీ సహచరీ	536
భవిష్యతి మహాభాగా దక్షస్య	
దుహితా స్వధా	3:3
భాతి ప్రస్తుతి దిక్కాలం	
బాహ్యం	XXIV
భారతీ:	537
భారతీ భరతస్యేయం హరే: సత్వ	
స్వరూపిణీ	536
బావా వికారా:	507
భిషక్తమం క్వాభిష జాం శృణోమి	18
భీషాస్మా ద్వాత:	418
భూతం భవత్	38
భూతం భవ్యం భవిష్యంచ	
	XXXXX II
భృగువత్	438
భృగుజా మంగిరసాం	436
భృగుజా మంగిరసాంతపసా	418
భేషజం వా అధర్వణాని	444
భేషజం వై దేవానాం	444

మ

మధ్వాహతయో వా	253
మనసస్పత ఇమే	292
మనుష్యా వా ఋషిషు	XXXX VI
మనుష్య దగ్నిం మనునా సమిధం	
	669
మనోహి సరస్వాన్ వాక్	
సరస్వతీ	575
మస్తగ్రాహం తదారాజన్	363
మస్త్రా బ్రాహ్మణే యజ్ఞస్య	
ప్రమాణమ్	670
మస్త్రా బ్రాహ్మణయో:	668
మాం విధత్తేభిదత్తేమాం	608
మమై వాన్యా పరాశక్తిర్వేదస్మజ్జ్	417
మమ్యా సక్తాంచ జానామి	521
మరీచయ: స్వాయంభువా:	XXIV
మహర్షిశ్యాస రచితే	540
మహాకాలో మహానట:	610
మహాపురుష ఇతి	558
మహాభాగ్యాద్వతతాయా:	135
మహో అర్హ: సరస్వతీ ప్రచేతయతి	
	537
మా చంద: ప్రమాచంద:	715
మాతా రుద్రాజాం	519
మానసే సర్వం ప్రతిష్ఠితం	167

మానిషాద ప్రతిష్ఠాంత్యమగమ	168
మాసాశ్చ పితరోజ్జేయః	312
మిథిలాధిపతిం కౌరం జనకం	222
మూర్ధాదేవానాం శ్రేష్ఠః దివః	

XXXXX I

మూర్ధాన మాత్రతో నహ్నిః

XXXXXXXX II

మూర్ధావయః ప్రజాపతిశ్చందః	715
మృత్యుభీతైః	694
మేధావీతు తతోద్భావ్యా	391

యం

యం బృహత్పత్తే	20
యం వాకేష్వనువాకేషు	201
య ఆత్మణత్య వితధేన	204
య ఇమా విశ్వా భువనాని	680
య ఏతం వేదః	162
యః పావమానీ	580
యః పూర్వాయ	185
యః సమిధా	484
యః సూర్యః	341
యః స్వాధ్యాయ మధీతేఽబ్దిం	408
యన్పు కామసుఖం	488
యజాః ఇతి - ఏషహీదం	
సర్వం యునక్తి	366
యజమానోఽగ్నిః	518

యజుర్వేదా దభినయాన్	614
యజ్ఞం విమాయకవయో	191
యత్ ఉ ఏవ సమః	137
యత్తత్కారణ మన్యక్తం	117
యత్తుపరం కారణ మవిజ్ఞేయ త్వ	
ముక్తం	XX II
యత్తే పవిత్ర మర్చిష్యగ్నే	153
యత్రగవో భూరిశ్యంగాః	713
యత్రానందాశ్చ మోదాశ్చ	12
యత్సిద్ధావన్య ప్రకరణ సిద్ధిః	XX I
యదాచ్యందన	
యథా మహాభారత	
యథా సాక్షత్	365
యథా హి భరతో వరైః	610
యథో ఏతత్ - అగ్నింద్రావిబోదన	
మాహేతి	545
యద్ బ్రాహ్మణా నీతిహాసాన్	284
యదన్య దివి తృతీయం తదసా	
వాదిత్యః	561
యదాహ బ్రహ్మన్నశ్యం మేఢ్యం	
	434
యది మర్త్యో ద్విజో భుంక్తే	311
యద్యచైవ హోత్రం క్రియతే	357
యద్యచోఽధ్యగీషత	163, 366
యదేవ శ్రద్ధయోప నిషదా	49
యదేషాం శ్రేష్ఠం యదరిప్రమాపీత్	
	576

యన్యసౌ చందసాం	233	యజ్ఞే రథర్వా ప్రథమః	437
యద్వాగ్దం త్యవి చేతనాని	412	యజ్ఞేస్తు దేవాన్ ప్రీణాతి	259
యద్వేవాషాథా ముపదధాతి	312	యజ్ఞో వా సూన్యతా	335
యద్వై యజ్ఞస్య సామ్నాయజాపా	356	యజ్ఞో వై స్నాహ కారః	276
యద్వైస్సు శ్రేష్ఠసేన	423	యం యం దేవతాం	
యథాహి భరతో వర్తైః	610	విరాహ XXXIX	
యమః యమ కృశీకృత	424	యాతుః ఇతి యాతు విదః	366
యమ నైః సముద్రే	456	యాతే రుద్ర	
యమాది గణయంత్రస్య	333	యాని నామాని గౌణాని	XVI
య మృషయత్రయ విదాః	355	యా మథర్వా మనుష్యతా	492
య మేవ విద్యాః కుచి మప్రమత్తం	204	యామృషయో	74
య శ్చ దం డః	14	యా మైరయంశ్చంద్రమసి	360
యశ్చ వేదః స చైవర్యో	14	యావద్భృహ్మ విష్ణితం	119
యస్తత్రాథిర్యజాన్ సంత్రాన్	362	యావద్భృహ్మ విష్ణితం	132
యస్మాద్భృతోపాతక్షన్	360	యగాస్తేస్త్యైతాన్	78
యస్య చందోమయం	XXIV	యగే యగే ప్రణష్టాం గాం	712
యస్య త్రి పూర్వా మధునా	312	యజే వాం బ్రహ్మ పూర్వ్యం	178
యస్య రాజ్ఞో	362	యేనః పూర్వే	437
యజ్ఞం విమాయ		యేన సామ్నా	105
కవయో మహేషి	191	యే వా సః పూర్వే	437
యజ్ఞం వ్యాఖ్యేస్యాః	357	యేఽన్యన్య దేవతా భక్తాః	148
యజ్ఞస్య హైవ క్షమే	456	యే విద్యాం సప్తే కవయః	496
యజ్ఞే సర్వం ప్రతిపితం	167	యోగేన దాక్షేణ దమేన బుద్ధ్యా	709
యజ్ఞేవ వాచః పదవీయ మాయన్	77	యో జగర తమృతః	
యజ్ఞేషు దేవి యది నామ వతే		కావయ ప్రే	13
వరప్రి	262	యోదేవానాం ప్రథమం	80
		యోదేవానాం ప్రథమం పురస్తాత్	80

యో బ్రహ్మణం విదధాతి	117
యోఽయం రాక్షసిం	86
యోవః శివతమోరనః	503
యో విద్యాచ్ఛతురో వేదాన్	459
యో వేదాదో స్వరఃప్రోక్తో	194
యో హ వా ఆవిదిత్సారేయః	101

ర

రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః	
కావ్యమ్	413
రామో విగ్రహా వాన్ ధర్మః	14
రీతి రాత్నా కావ్యస్య	497
రూపం రూపం మమనా బోధవీతి	610
రూపం రూపం మమనా	610
రూపాణి బిభ్రతం	620
రేఖా మాత్ర మపి జ్ఞాత్వాత్	677

ల

లోకోఽయం భారతం వర్షం	540
లోకీకానాం పాకయజ్ఞశబ్దః	84
లోకీకానాం హి	83
లోకకే స్వపి	655

వ

వయం నామ ప్రబ్రవామ	382
-------------------	-----

వర్షం యద్భారతం నామ	589
వర్షం స్థానం విదుః ప్రాజ్ఞాః	540
వర్షోఽస్త్రీ భారతాదౌద	540
వసవః పితరో జ్ఞేయాః	310
వసిష్ఠాశ్చ వసిష్ఠా శ్చ	424
వసిష్ఠోఽస్మి వసిష్ఠోఽస్మి	423
వసు రుద్రాదితి సుతాః	308
వసూన్ ఎదన్తిచ పితౄన్	310, 314
వసేద్వా దశవర్షాణి	219
వహ్ని రాదిత్యో భవతి	664
వ్రజం గచ్ఛ గోస్థాన మిత్యాహ	711
వ్రజే తద్ గోస్థానే	626
వ్యక్తం మృత్యుముఖం విద్యాత్	71
వ్యక్తా వ్యక్తం భరతే విశ్వ	
మీశః	604
వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితో	601
వాక్ చ నై ప్రాణశ్చ మిధునమ్	592
వాక్ చ నై మనశ్చ దేవానాం	

మిధునం 502

వాక్ బ్రహ్మ	124
వాగ్ దీక్ష	413
(వాగితి) ఏతదేషాం	413
వాగితి తద్బ్రహ్మ	413
వాగ్బ్రహ్మ	124
వాగ్బ్రహ్మ	276
వాగ్బ్రహ్మ	501

వాగ్వా ఇదంకర్మ ప్రాణో		విద్యా హవై బ్రాహ్మణ	
వాచ స్పృతి: 592		మాజగామ 204	
వాగ్వా తస్యవత్సీ 592		విధానం ధర్మాణాం ప్రధితప్రణీ	
వాగ్వావ నామో ఖాయసీ 369		ధానం 295	
వాగ్వై బ్రహ్మ 124		వి పృచ్ఛామిపాక్యాశిన 332	
వాగ్వైవాయ: 593		విబుధో మంత్ర సంశాంతో	
వాచంధేను ముపాసీత 413, 348		భవేత్ 363	
వాచా వై సమ్రాట్ బంధు: 367		విమృశన్తిన్మ తందేవా XIV	
వాచా విప్రాస్తరత 587		వివిక్త వర్ణాభరణా మఖత్రుతి: 507	
వాచా విరూప నిత్యయా 567, 194, 412		విశ్వం విష్ణు: 342	
వాచా సరస్వతీ భిషక్ 586		విశ్వమే తదఖిలం చయావశే 332	
వాచస్పతేఽచ్చిద్రయా వాచా 587		విశ్వామిత్రం ... ఇంద్ర:	
వాచో వికారిం కవయో వదన్తి 475		ఉపనిషసాద 44	
వాచోవిదం వాచము దీరయన్తిం 517		విశ్వేశం ప్రథమం 438	
వాచో వీర్యం తపసాఽన్య		విశ్వేషా మిజ్జనితా బ్రహ్మణా	
విందన్ 567		మసి 112	
వాతం ప్రాణం మనసాఽ		విష్ణు: పితాఽప్య జగతో 311	
వ్యారభామహే 553		విజ్ఞానం వానధ్యానాద్భూయో 369	
వాయుశ్చపృథివీచవాయుశ్చాంత		వీ : శ క్తిమతాం శ్రేష్ఠో 14	
విక్షంచ 428		వీరు విదళహా 437	
వార్తామూలోఽయం లోక: 415		వేదం వేదా తథా వేదాన్ 219	
విదధే పరమేశాం శ: 3		వేద: ప్రాచేతసా దాసీత్ XIV	
వ్యాసరూపీ XXXXXII		వేదగర్భా విశాలాక్షీ సర్వేషా	
విద్యానాం బ్రహ్మవిద్య 342		మాదిరీశ్వరీ 22	
విద్యా తతో కర్మవరా బుధా 355		వేద ప్రణిహితో ధర్మ: 22	
విద్యా భారేణ సంపూర్ణ 602		వేదపురుష ఇతి 438	
		వేద మధీత్య స్నాయాత్ 220	

వేద మనూచ్యా చార్యోఽఽ తే

వాసిన 55

వేదమూతర మేకాంచ విద్యాం 22

వేదము ద్రామజాన న్దః

XXXXXXVII

వేదవృక్షం ప్రవిభజ్య XXXXXIII

వేదాధిష్ఠాత్మదేవీంచ వేద శాస్త్ర

స్వరూపిణీం 22

వేదాన్ కృత్వాన్ 219

వేదా నదీత్య వేదావా 218

వేదా బ్రహ్మత్వ విషయాః 238

వేదాభ్యా సేన సతతం శాచేన 205

వేదాత్మికాంఠ విషయాః

XXXXIX

వేదావతార ఆద్యా యా XXXXX

వేషిహ్యద్వరీయతా 674

వేదేషు చరతేయస్మాత్తేన సా

బ్రహ్మదారిణీ 158

వేదై రహస్యః త్రిభిరేతి సూర్యః 399

వేదోక్త మేవ కుర్వాణో 58

వేదోఽభిలో ధర్మశూలం 218

వేదో పబ్ధంహజార్థాయ XIV

వేదోబ్రహ్మ 124

వేదోవేదవి దవ్యంగో 7,482

వేదోఽసి 10

వేదోఽసి యేన 17

వ్యాఖ్యాగానేష్య శ క్తస్తు 713

వ్యాఖ్యానీనాం సమస్తానాం

తు దైవతం 563

శ

శం నో మిత్రః

154

శం నో దేవీ

505

శతధార ముత్సం

225

శమార్థం సర్వశాస్త్రాణి

507

శమే సర్వం

187

శరీర వురుష ఇతి

558

శర్దంతం శిమ్ముముచధస్య నవ్యః

182

శాఖాదిం యజమానం

688

శాన్తి పుష్కళి చారార్థా (ఏక

బ్రహ్మర్షి) గాత్రయాః

962

శాబ్దస్య హి బ్రహ్మణః

495

శాస్త్రే శబ్దప్రధానత్వం ఇతిహాసేషు

నిష్కతా 405

శిక్షేద్యం గావి శీరాణి

364

శిఖా ప్యాధర్వణీ సాదీప్తి

365

కుచింసు స్తోమం

186

కుచిరే వేషు

591

శ్లోతంతి ధారామధునో

మృతస్య 477

శ్రద్ధంతం శిమ్ము ముచధస్య

నవ్యః 182

శ్రద్ధయా సత్యమావ్యతే

327

శ్రీరైచావోఽగ్రం

469

శ్రుతి ముగ్రమభి ముపాహు	71
శ్రుతి ప్రమాణం	XXXXXVI
శ్రుతిస్తు వేదః	677
శ్రుత్యగ్నే నవస్య	180
శ్రోత్రియస్యేవ తే రాజన్	128
శ్రాషట్ వాషట్ షషట్ స్వాహా	263

ప

పట్ త్రింశదాబ్దికం చర్యం	218,402
పట్ నమ్మద్యస్తే	411
పద్ వా ఋతవః	410

స

సంతానయతి స్వం	XX IV
సంధీయతే అనయా	107
సంధా స్థితౌ వా	69
స పూర్వయా	8
సప్త ఋషయః	81
సప్తహ ఋతవః	410
సప్రణావతిః	520
సబద్ధో	89
సబభూవ	361
సబ్రహ్మమృకం	107
సమనసా వాచం	81
సమానకంత్ర సిద్ధః	XX I

సమామ్నాయః	
సమ్మద్ధం పౌభాగ్యం	505
సమ్మక్ సేవంతి	66
సమ్మగ్నిద్యావతస్నాతః	211
సయూహ	614
సయదస్య	604
సంతేపాద్వాక్య మిష్టార్థవ్య	
వచ్చిన్నా సదావలీ కావ్యమి	462
సంస్కార వత్సాత్ రమయత్పు	
చేతః	480
సంస్కారాస్తేభవన్ వేదాః	20
స ఆవృణోత్య మృతం	243
స ఇమాని త్రిజ్జ్యోతిం	
వ్యభిచితావ	18
స ఋచో వ్యాహత్ ద్వాదశ	138
స కృష్ణః	479
నఖాయో బ్రహ్మహహసే	132,150
నదత్మా పరంబ్రహ్మ కృష్ణః	479
సచ్చందోభిశ్చన్నో	701
స జన్తుః సర్వ భూతాత్మా	
XXXXXI	
స తు వేదావినో దృష్టాః	221
సత్యం వాచః ప్రతిష్ఠా	167
స త్వాం కృష్ణాభి పేక్ష్యేమి	712
సత్రిణా సత్రఫలదః	
సదా పృథ్వీర్భూతాం	626

నదోఁ వయోగేఁపిగురు స్వ	
మక్షయో	302
న యదుసాంకు క్రియతే	
XXXX VIII	
న యశ్చాయ మ శరీరః	558
సరస్వతీ వాన్ భారతీవాన్	591
సరస్వతీ సాధయన్తీ ధియం నః	
	537, 576
సర్వతంత్రా విరుద్ధ	XX I
సర్వభూతేషు చాత్మావ	5
సర్వే వేదాయత్పరం	54
సర్వేషాం తు సనామాని	487
సవనాత్ సవితాఽఽదానాదాదిత్యః	588
సవా ఏష త్రిభిర్వైదైః	359
స వై వాగితి	345
స వ్యచికిత్సత్ జననాని	
మా హాషామితి	284
స శ్రాంతస్తేపానో	113
స నన్మ పరిణేయతే	673
సహస్రగుణ ముత్సృష్టం	538
సహో వాచ భరద్వాజే త్యామంత్ర్య	
	180
సహో వాచా హమప్యేక స్మవేద	251
సాక్షీ చేతా	
సా యా సా వాక్	124
సా వా ఏషా వాక్ త్రేధా విహితా	567
సావిత్రిం చ జపేన్నిత్యం	581
సాహవాగువాచ	426, 592

సేకతా ఇవసంయ నిరశ్మిభిః	70
సింధుషు స్లవ మాతృన్వంతం	XX V
సీరా యుంజంతి కవయః	496
సుఖాభ్యుదయకంచైవ	5
సువర్ణం విప్రాః కవయో వదోభి	
రేకం నితం	478
సురేశః శరణం శర్మ	
స్తూతామయా వరదావేదమాతా	580
సూర్య ఆత్మా జగత స్తప్తవశ్య	
	XX V
సూర్యే జ్యోతిషి	560
సూర్యో నోదివస్సాతు	558
సృజ్యస్వరూప గర్భాఽసి	22
పే మా మవిత్తి	184
సైపోఽగ్నిస్తస్యేమా ఇష్టకా	367
సైషా తు త్రివిధా వాగ్వై	568
సైషా త్రయా విద్యా యజ్ఞః	399
సైషా త్రయ్యేవ విద్యాతపతి	353
సైషా హ్యపనిషత్ బ్రాహ్మీ	595
సోఽధ్యాయత పూర్వాభి ముఖో	
	భూత్వా 568
సోఽధైష్ట సేదాన్	223
సోఽను వాక్యమనూచ్య	337
సోఽవోఽ నృజిత-వాచ ఏవ	
	లోకాత్ 327
సోమో మీధ్యాన్ వసతే గాతు	
	విత్తమ 30

స్రోతయం పురుషః ప్రజాపతి రకా	
మయత	164
స్రోతహం వాగ్గ్రవిద్యానాం రసానా	
మవరేపితా	466
స్తోత్రం ప్రవృత్త	509
స్తాపితోఽర్థోభవేత్	X VII
స్వం బాలంరోదమానం చిరతర	
రుదికం	522
స్వం మహిమాన మావహ	285
స్వం స్వం నిమిత్త మాసాద్య	506
స్వథాస్త్వి త్యేవ	331
స్వయం చ దక్ష	
స్వర సంస్కారవత్సాఽసౌ	213
స్వస్మిన్ దధానా హ్యశించ	
విశ్వం	295
స్వాధ్యాయ శాచ సంక్షోషతసాంసి	241
స్వాధ్యాయ సంయమాభ్యాం	257
స్వాధ్యాయా ద్యోగం	257
స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః	256
స్వాహాకృతా న్య	274
స్వాహాకృతా హుతిరేతు	274
స్వాహాయజ్ఞం కృతోత	275
స్వాహా వై కుతః సంభూతా	280
స్వాహా వై సక్య సంభూతా	288
స్వాహాస్తోమన్య వర్ధనా	263

స్వాహా స్వధానామ మనుష్యానైః	262
----------------------------	-----

స్వీయశాఖోజ్జితాయేన	228
--------------------	-----

హ

హంసః శుచిషత్	115
హంసప ద్విరుషాం రాణా	531
హంసాయ సంయతగిరే	XXXIX
హరి వదం ననువేదయతుం	
వ్యయం	
హస్తే దధానో వృష్ణా	7
హిమాహ్నిం దృఢక్షణం వర్షం	53
హిరణ్యగర్భం త్వాం	351
హిరణ్య గర్భః సమవర్తతాగ్రే	553
హుతేవ కామ్యతే	25
హృదయం కైవ	33
హృదా తస్మేషు మవసా	33
హ్రదానా మమః శ్రేష్ఠః	46

జి

జ్ఞానం మేదంత వాక్యోన్మం	11
జ్ఞానీ తాత్త్వేన	11

భారతీనిరుక్తి గ్రంథకర్తారః

హరిసోదరాః

1. హరిసోదర జ్యేష్ఠో వేంకట సుబ్బయ్య నామకః ।
రక్షితా ౭ లయక్షేత్రాణాం వ్యవసాయ దురంధరః ॥
2. సత్యనారాయణశాస్త్రి ద్వితీయ స్సంస్కృతిప్రియః ।
గౌర్వాణీ పాఠశాలాయా ఆధ్యక్ష స్సద్గురు స్సుధీః ॥
3. దృఢవాక్యస్పృతీయశ్చ సీతారామయ్య సంజ్ఞితః ।
సద్బుద్ధతః పావక సమః కృషిమానవి కత్తనః ॥
4. శ్రీ వేంకట కృష్ణమూర్తిః చతుర్థః ప్రభుసంమితః ।
“శోధన్ పెయింట్స్” గృహ పరిశ్రమ సంఘస్యస్థాపకః ॥
5. అన్యోన్య సహకారశ్చ పమైక్యత్వం స్వయంకృషిః ।
పమవేకం సుసంస్కృత్యా మార్గత్రయ ముపాదిశత్ ॥
6. ప్రకాశః పంచమస్సాంబశివశాస్త్రితి పండితః ।
సుహృత్సంమిత ఇష్టశ్చ సర్వశాస్త్ర విశారదః ॥
7. షష్ఠోహితః ప్రియశ్చంద్ర శేఖరః కృషిశేఖరః ।
యదార్థో హదే సులభః బాలైర్వృద్ధైశ్చ సంగతః ॥
8. లక్ష్మీనృసింహ శరేణి నదగ్రంధవరిశోధితా ।
చమత్కారవచః కాంతా సంమిత స్సప్తమో బుధః ॥
9. భారతీనిరుక్తి గ్రంథకర్తా హరిసోదరాః ।
శోధన్ పెయింట్సు సంఘస్య కర్తారస్స ప విశృతాః ॥
10. ఈహూరు గ్రామే దేవస్థానసునిర్మాణ శోభితాః ।
సప్తరి సంమితా మాన్యా విద్వాంసో హరిసోదరాః ॥
11. కామకోటి మహాస్వామి వరలబ్ధం యశోధనమ్ ।
సౌభాగ్యం తద్దనం యేషాం ధన్యాస్తే హరిసోదరాః ॥
12. నిరుక్తభారతీ యేషాం సమైక్యా మృత వరిణీ ।
తత్సాదసేవనసక్తాః పంక్త్యాస్తే హరిసోదరాః ।
13. సంస్కృతే వాఙ్మయే నిత్యం పరిశోధన తత్పరాః ।
వేదమాత్రాను గృహీతాస్త ఏవ హరిసోదరాః ॥

వీపం

హరి శ్రీ రామమూర్తి

శోధన్ పెయింట్సు, విజయవాడ

OC
500
2.88

Eharati Nirukti—This is a detailed exposition of the Vedas from the orthodox and traditional point of view, controverting western theories.....The authors' H Brothers, wide range of study and deep insight into traditional interpretations have won the admiration of such great personages like the Acharya of Kamakoti Peeth and other scholars.....The discussions about the meanings of many terms like Nirukta, Rik, Kavi, Mantra, Chandas and Vedas are thought provoking.... The arguments about the Vedas being 'revealed' and 'non man-made' (apaurusheya) may not carry conviction to a historian but the material suggests the need for a rethinking of the subject, explaining the traditional views....Whether the so called 'Aryans' came from outside to India or from India to the West, these researches throw much light on the influence of Indian thought and culture on the west and mutual contacts. The authors could have served a wider public if they had chosen to write in English instead of Telugu.